RAGIP PAŞA
2100/1

٣٩١٢

ترکیه جمهوریتی
دیانت ایشلری ریاستلکی
نشریاتندن
عدد
٤

صحیح بخاری

ترجمه سی

نومرو
٧٥

مترجم:
احمد نعیم

جلد
١

استانبول
شهزاده باشی : اوقاف مطبعه سی
١٩٢٦ - ١٩٢٨

3912

T. C.
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
RAGIP PAŞA KÜTÜPHANESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı: 2100

ترکیه جمهوریتی
دیانت ایشلری رئیسلگی
نشریاتندن
عدد
٤

صحیح بخاری

غروش
٧٥

مختصری

تجرید صریح

ترجمه‌سی

جلد
١

R. Y
2425

استانبول
شهزاده باشی : اوقاف مطبعه‌سی
١٣٤٦ - ١٩٢٨

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين . والصلاة والسلام على سيّدنا محمد النبيّ الامّيّ امام المرسلين. وعلى آله وصحبه الكرام البَرَرَة هُداة الدين .

(بعد ذا) بين الاسلام متداول واعتقادى ، عملى ، فردى ، اجتماعى هر دورلو مسائلده اك زياده اعتماده شايسته مرجع ومأخذ اولان « صِحاح سِتّه » ايچنده اهميتجه برنجى مرتبه‌يى حائز اولان شبهه‌سز بخاريـنك « جامع » ى ايله مُسلمك « صحيح » يدر. بو ايكى كتاب علماى اسلاميه‌نك اتفاقيله - كتاب اللهدن صوكرا - على الاطلاق اصحّ كتبدر . « صحيحين » دينيلنجه مقصود اولان بو ايكى كتابدر . آنجق صحيحينك هانكيسى اصحّ اولديغنده اختلاف ايتمشلردر كه اكثريته گوره صحيح بخارى صحيح مسلمدن اصحدر . گرك كتب ستّه‌يه ، گرك سائر امّهاته ايديلن خدمات مشكوره فوق التصور چوق ايسه‌ده خاصةً بو ايكى كتابك شرح وتفسيرينه ، غرائب لغاتى قيده ، حل مشكلاتنه ، راويلرينك احوالنى بيانه ، اختصارينه وسائر خاطر وخيالمزه گلمه‌ين خصوصياتنه - بوگونكى همم قاصره‌يه باقيلنجه - حوصله‌يه صيغمايه‌جق اعتنالر گوستريلمشدر. بو كتابلره ايديلن مبجل وديندارانه خدمتلر جمله‌سندن اولمق اوزره دوقوزنجى عصر رجالندن (ابو العباس زين الدين احمد بن احمد بن عبد اللطيف الشَّرْجِيّ الزَّبِيدِي) ده صحيح بخارى‌يى (التجريد الصريح لاحاديث الجامع الصحيح) [١] عنوانيله اختصاره همت ايتمشدركه حسن ترتيب وتنسيق اعتباريله

---

[١] مؤلف ابو العباس زين الدين احمد بن احمد بن عبد اللطيف بن ابى بكر بن احمد بن عمر اليمانى الشرجى الزبيدى الحنفى حقنده تقى الدين تميمیٔ حنفينك « الطبقات السنية فى تراجم

يك زياده شهرت بولمشدر. بونده اسنادلر حذف ايديلديكى كبى طوغرودن طوغرويه رسول عليه الصلاة والسلامك كلامى اولمايان سوزلر طى ومكرر اولان حديثلر يالگز بر كره ذكر ايديلمشدر. بو ترتيبه كوره كتاب - اصلك فوائدينى جامع اولمقله برابر - ربع درجه‌سنده اوفالمشدر.

ديانت ايشلرى رياستى - بويوك ملت مجلسنجه متخذ بر قرارى انفاذاً - زَبيدينك بو مختصرينى تركجه‌يه ترجمه ايتمك وظيفه‌سنى راقم الحروفه امر ايتدى. حد طاقتمى پك زياده تجاوز ايدن بو خدمت مبروره‌نك عهده‌سندن كلمك گوچ اولديغنى بيله بيله محض توفيقات الٰهيه‌يه اعتماداً بو امرى يرينه كتيرمكه چاليشيورم. هرشيدن اوّل ترجمه‌ده، صداقتى التزام ايتدم. هر كتابده، بالخصوص - هر قيد واطلاقى بر طاقيم احكام شرعيه‌يه مرجع ومذاهب مختلفهٔ اسلاميه فقهاسنه سند اولان - بوكبى معظم آثارده ترجمه‌نك اصله مطابقتنده‌كى اهميتى لايقيله تقدير ايتديكم ايچون قدرتم يتديكى مرتبه‌ده حرفياً ترجمه‌يه اعتنا ايتمكله برابر - هر تجربه‌لى مترجمك تقدير ايده‌جكى اوزره - متنك قولايجه آكلاشيلماسى ايچون ترجمه‌سنه بعض الفاظ علاوه‌سى ضرورت كسب ايتدكجه بو الفاظى قوس ايچنده كوستردم كه بونكله اصلك متندن خارج

الحنفية» سى ايله كاتب چلبى مرحومك «كشف الظنون» ندن و قاموس شارحى محب الدين زبيدينك «تاج العروس» ندن طوپلايابيلديكم مختصر معلومات شودر:

مشاراليه ٨١٦ ده يمنك زبيد بلده‌سنده تولد و ٨٩٣ ده ينه اوراده وفات ايتمشدر. «تجريد» ينى - تأليفندن فراغى حيننده يازديغنه كوره - ٨٨٩ ده اكمال ايتمشدر. اثناى حملنده پدرى احمد بن عبداللطيف وفات ايتديكندن اونك اسميله تسميه اولونمشدر. محدث، اديب وشاعردر. اب وجدى كبى اوده تَعِزّ وزَبيد مدارسنده نشر علوم ايتمشدر. منسوب اولديغى خاندان علم آراسنده جدّى سراج الدين عبداللطيف بن ابى بكرده يمنك مشاهير محدثيننددن، حنفيه افاضل واعيانندن اولوب وطننده شيخ النحاة ايدى. كنديسى ده حديث ايله فقه واديبانده حائز نصاب وافر اولوب سَخاويدن روايتلرى اولديغى كبى ابن الاثيرك كتب ستّه‌يى احتوا ايدن «جامع الاصول» نى «تيسير الوصول» عنوانيله اختصار ايدن حافظ وجيه الدين ابن الدَّيبَعك شيخيدر. تقى الدين تميمينك ديديكنه كوره يمن خلقى روايت حديث خصوصنده ابو العباسك وفاتيله بر درجه نزول ايله‌مش، يعنى علوّ اسناددن بر مرتبه غائب ايتمشدر. اك مشهور اثرى - ترجمه‌سى ايله مشغول اولديغمز - «تجريد» در. ديكر آثارى ميانده‌ده «طبقات الخواصّ» ى ايله «نزهة الاحباب» اسمنده بويوك بر كتابى واردركه اشعار ونوادر وظريف حكايات وفوائد ايله طولوايمش. «كشف الظنون» ده ده «الفوائد والصِلات والعوائد» نامنده بر اثرى اولديغى

اولديغنى كوسترمش اولدم. ترجمه‌يى اوقويان كيمسه حديث شريفك مآلنى قولايجه آكلامقله برابر متن خارجنده هانكى الفاظى علاوه ايتمش ايسه‌م اونلرى ده بك نظرده كورور.

متنك لايقيله واطرافيله آكلاشيلماسى ايچون قورو بر ترجمه‌نك كفايت ايتمه‌يه‌جكى ارباب بصيرتجه مسلّم اولديغندن برچوق حواشى علاوه‌سنه‌ده احتياج كوردم. بو حواشيده حديث متنلرينى تنوير ايده‌جك روايت اختلافلرى ايله متفق عليه ويا مختلف فيه متونه تفرع ايتمش اختلافات فقها على قدر الامكان كوستريلمش اولديغى كبى سِيَره وسائره‌يه دائر بعض فوائدده درج اولونمشدر.

كندى شرطمه نه درجه‌يه قدر رعايت ايتديكمى بيله‌مم. فقط بر طرفدن درعهده ايتديكم ايشك عظمتنى، ديگر طرفدن مترجمك قصور قدرتنى ملاحظه ايدن ارباب علم وانصاف تصادف ايده‌جكلرى نقايصى اميد ايده‌رم كه عنف ايله يوزينه چارپاجق يرده كنديسنى خيرخواه معذورلر زمره‌سندن عد ايده‌رك كمال رفق ايله خطالرينى تصحيح و اصلاحه، نقصانلرينى اكماله همت بويورورلر. زيرا نقص وخطادن سلامت بشره وبالخصوص بنم كبى عاجز كيمسه‌يه ميسر دكلدر. مقصد عالله، حتى

خبر ويريليوركه بوده ادعيه واسما واوفاقه متعلق برچوق شيلرى حاوى اولديغى كبى بو مناسبتلرله تفسير وحديثه دائر برچوق شيلرى ده تضمن ايديور ايمش. لكن بو، نزهة الاحبابمى، يوقسه باشقه بر كتابمى آكلاشيلامادى.

مؤلفك نسبتى يمن سواحلنده كائن «شرجه» يه‌در. بو كلمه شينك فتحيله، رانك سكون ويا فتحيله‌در. تاج العروسه كوره اصح اولان برنجيسيدر. زبيده زانك فتحى وبانك كسريله‌در.

«تجريد» ك نسخ مطبوعه‌سنده غريب بر ذهوله مصادف اوليورز: كتابك مؤلفى بوراده يازيلديغى كبى احمد بن احمد بن عبداللطيف شرجى اولوب بو جهت بوتون نسخه‌لرك آخرلرنده‌ده تصريح ايديلمشدر. حالبوكه ١٢٨٧ و ١٣١٣ سنه‌لرنده طبع اولونان نسخه‌لر ايله عبدالله شرقاوينك ١٣٣٩ ده باصيلان شرحى باشلرنده‌كى عنوان صحيفه‌لرنده مؤلف اولارق هپ «حسين بن المبارك زبيدى» كوستريليور. بو نسخ مطبوعه‌نك ديباجه‌لرنده يعنى ايلك فورمالرنده مؤلفك اسمى صراحةً ذكر ايديلديكى حالده بو خطانك عنوان صحيفه‌لرنده پايدار اولماسى دها غريبدر. هرحالده دقتسزلكك بو درجه‌سى پك زياده جالب دقتدر. واقعا حسين بن المباركده زبيديدر. ومؤلفك مشايخندن بريدر. لكن - ايلريده مؤلفك سندلرى ذكر ايديليركن كوروله‌جكى اوزره - سندده ايكى طريقدن مؤلفك اوچنجى ودرت طريقدن دوردنجى مرتبه‌ده‌كى شيخيدر. طريق وسند عالينك نه ديمك اولديغى صوكرالرى علو اسناد بحثنده كوروله‌جكدر.

مؤلفك اسمى حقنده اشتباه وسهوه محل قالمامق ايچين بونى قيد ايتمك اقتضا ايدر.

کندیمه ایش بگندیرمك دکل ، امت محمدیه‌یه خدمت اولدیغندن بنم وظیفه‌م قارنجه قدرنجه مصداقنه توفیق حرکتله عقلمك ایردیکی ، کوجمك یتدیکی قدر چالیشمق وآز چوق مفید اولابیلمك ایچون لطف وعنایت باریدن مدد خواه اولمقدر .

علم حدیثه دائر بعض معلومات نقل ایتمك ، بوکتابی اوقویاجق اخوان دینجه فائده‌دن خالی عد ایدیلمه‌یه‌جکندن بونلره دائر برمقدمه سردیله ایشه باشلایورم . ومن الله التوفیق .

مترجم :
احمد نعیم

مقدمه

١

علم حدیث

حدیث ، خبر ، اثر ، سنت . ـ محدّث ، حافظ ، حجت ، حاکم . ـ فقیه ایله محدثك فرق .

علم حدیث ـ که اوکا علم روایت ، علم آخبار ، علم آثار نامنی‌ده ویردکلری واردر ـ رسول الله صلی الله علیه وسلمك « اقوال وافعالنی » بیلدیرن علمدر . رسول علیه الصلاة والسلام افندیمزك اقوالندن مراد قرآن ـ یعنی وحی متلوّ ـ اولمایارق بویوردقلری سوزلردر . افعالندن‌ده مراد ذات سنیهٔ رسالتپناهیلرندن صادر اولمش اموردرکه بونلرك برطاقیملرینه اتّباع ایله مأمورز . طبعاً ، یاخود خاصهٔ نبویه‌لری اولمق اوزره کندیلرندن صادر اولمش اولوب اتباع ایله مأمور اولمادیغمز اموردہ افعال نبویه جمله‌سندندر . علم فقهده بوایکنجی نوع افعال موضوع بحث دکلسه‌ده علم حدیثده موضوع بحثدر . بعضلری تعریفه « احوال » سنیهٔ رسالتپناهی‌یی ده علاوه ایدرلر .

بوکا خاصةً « علم روایة الحدیث » نامنی ویریرلر که اقوال وافعال نبویه‌یی (صلی الله علیه وسلم) سماع متصل ایله روایت وضبط وتحریر ایدن کتابلر هپ بوجمله‌دندر . کتب صِحاح وسُنَن ومسانید ومَعاجم واجزاء حدیثیه وسائره کبی .

علم حدیثك برده « علم درایة الحدیث » نامنی ویردکلری قسمی واردرکه بونده روایتك شروط وانواع واحکامندن ، راویلرك احوالی ایله شروطندن ، مَرویّاتك انواعندن ومَرویّاتدن استخراج معانی کیفیاتندن ـ تعبیر دیکرله ـ کرك سنده وکرك متنه نظراً حدیثك صحیح ، حَسَن ، ضعیف ، مرفوع ، موقوف ، مقطوع ، عالی ، نازل ... الخ اولدیغی و کیفیت تحمل وادایی ، سندلرده اسملری کچن رجالك

صفاتی ... الخ بیلدیرن قوانیندن ، الحاصل سندایله متنك احوالندن ، یاخود ــ دها مناسب بر تعبیر ایله ــ قبول ویارد حیثیتلرندن راوی ایله مرویك احوالندن بحث اولونور .

تعریفده‌کی « روایت » دن مراد سنتی اسنادایله نقل ایتمك یعنی منقولی تحدیث ، اِخبار کبی صوَر ادا ایله قائلنه نسبت ایتمکدر. « روایتك شروطی » راوینك سماع ، عَرض، اجازت کبی انواع اخذوتحملك بری ایله روایتی اخذوتلقی ایتمش اولماسیدر. « روایتك انواعی » متصل، منقطع کبی وصفلرله متصف اولماسیدر. «احکامی» ده قبول ویارددر. « حال رُواة » دن مراد عدالت ویا مجروحیتلریدر. «شرطلری»ده تحمل واداده حائزاولمالری لازم کلن شرطلردر. مرویّاتك انواعی مصنفات، مسانید، معاجم، اجزاء حدیثیه کبی شیلردر. حاکم نیسابورینك « کتاب المعرفه » سی، خطیب بغدادینك « الکفایة فی قوانین الروایه » سی ایله « کتاب الجامع لآداب الشیخ والسامع » ی ، ابن الصلاح شهرزورینك « علوم الحدیث » ی ، نَوَوینك « التقریب والتیسیر » ی ، زین الدین عراقینك « الفیّه » سی ، ابن حَجَر عَسقلانینك « نُخبة الفِکَر » ی ایله شرحلری ، سیوطینك « تدریب الراوی » سی درایة الحدیث کتابلرندندر . بو علمه ــ بر چوق اصطلاحات استعمالنه احتیاج کوستردیکندن ــ ومبالغه اولماسه سراپا اصطلاحاتدن عبارتدر دینیله بیله‌جکندن ــ « علم مصطلح اهل الأثر » نامنی ده ویریرلر. صحیح بخاری ایله مختصری اولان تجرید « روایة الحدیث » کتابلرندن اولوب تحریرینه شروع ایدیلن بومقدمه‌ده درایة الحدیثك بعض مباحثنی محتویدر .

علم حدیثك موضوعی بعضلرنجه رسول اولمق حیثیتیله رسول الله صلی الله علیه وسلم افندیمزك ذات شریفی ، دیکر بعضلرنجه سندایله متندر. غایه‌سی روایتك صحیح اولانی اولمایانندن تمییزدر . هرایکی نوعنك‌ده مداری « اسناد » در .

محدثینه کوره «حدیث» نبی اکرم صلی الله علیه وسلم افندیمز حضرتلرینك اقوال وافعال واحوالیدر . اصول فقه علماسنك تعریفنه کوره ایسه علیه الصلاة والسلام افندیمزك اقوال وافعالیدر . اقوالك ایچنده تقاریرده داخلدر .

« تقریر » عصر سعادتلرنده مسلمین طرفندن یاپیلدیغنی کوردکلری ، یاخود ایشیتدکلری حالده نهی وانکاره دائر هیچ برشی بویورمامالریدر . مشهود ویامسموع

رسالتپناهیلری اولان بوکبی شیلری تغییره لزوم کورمه‌یوب تقریر یعنی حالی اوزره ابقا بویورمشلردر .

احوال جلیله‌ٔ رسالتپناهی حدیثك مفهومنه محدثینجه داخل ، فقهاجه خارجدر. زیرا احوال، افعال اختیاریه نوعندن ایسه ذاتاً افعاله داخلدر. حلیه‌ٔ شریفه کبی، میلاد نبوینك زمان ومکانی کبی کتب سِیَرده مذکور اولوب هیچ برکونه حکم شرعی‌یی مستتبِع اولمایان خصوصاتدن ایسه فقهانك غرضی تعلق ایدن شیلردن دکلدر . حال بوکه محدثینه کوره علیه الصلاة والسلام افندیمزه اضافه واسناد اولونان هرشی حدیثدر . چونکه اونلرك غرضی ذات قدسیهٔ رسالتپناهی حقنده‌کی مسموعات ومرویّاتی قید وضبط ایتمك ، بوکونکی تعبیرمزجه تاریخ جلیل نبوی‌یه متعلق بالجمله وثائقی علی قدرالامکان جمع واحضار ایله‌مکدر . ایکی تعریف آراسنده‌کی فرق ایشته بوندن نشأت ایدر .

صحابه وتابعینك آثارینه، یعنی قول وفعل وتقریرلرینه متعلق مرویّاته‌ده حدیث دینیلدیکی کثیرالوقوعدر .

«خبر» کرك مرفوع ، کرك موقوف ومقطوع یعنی کرك علیه الصلاة والسلام افندیمزدن ، کرك ماعداسندن منقول اولان روایاته اطلاق اولونوب بواعتبار ایله صحابه وتابعینه نسبت اولونان روایاته‌ده شمولی اولدیغندن « حدیث » دن اعمدر : هرحدیث خبردر . لکن هرخبر حدیث دکلدر .

بعض علما خبر مرفوعه‌ده ، موقوفه‌ده ، مقطوعه‌ده حدیث دیدکلری ایچون بونلرك اصطلاحنجه حدیث ایله خبر مترادفدرلر .

دیکر بعض علما ایسه خاصةً نبی علیه الصلاة والسلام افندیمزدن روایت اولونانلره حدیث ، ماعداسندن روایت اولونانلره خبر دیورلرکه بواصطلاحه کوره حدیث ایله خبر متباین اولور : هیچ بر حدیث خبر دکلدر . هیچ برخبرده حدیث دکلدر. بونلرك اصطلاحنجه سنت نبویه‌یی ضبط ایله مشغول اولان کیمسه‌یه « مُحدِّث » دینیلیرسه‌ده تاریخ کبی شیلرله مشغول اولانه «اَخباری» دینیر .

« اثر » خبرك ــ حدیثدن اعم اولان معناسنجه ــ مرادفیدر. بونلر محدثه « اَثَری » دیرلر . خراسان فقهاسندن بعضلری حدیث موقوفه اثر ، حدیث مرفوعه خبر دیرلرکه بونلرك اصطلاحنجه اثر خبرك ــ اوچنجی معناسنجه ــ مرادفیدر .

«سنّت»، کلنجه، علی الاکثر علیه الصلاة والسلام افندیمزه اضافه اولونان قول وفعل وتقریره دینیر که اصول فقه علماسنه کوره حدیث مرادفیدر. حدیث لفظی یالکز اقوال شریفهٔ نبویه‌یه، احادیث مرفوعه‌یه تخصیص ایدن محدثینه کوره ایسه اوندن اعمدر. یعنی هر حدیث سنتدر. لکن هر سنت حدیث دکلدر.

سنت سنیه‌یی نقل وروایت ایتمکی مسلك اتخاذ ایتمش اولانلرك درجاتی واردر:

الك آشاغی مرتبه‌ده اولان «طالب» درکه علم حدیثده مبتدی، هوسکار دیمکدر. طالبك اهل حدیث آراسنده موقعی یوقدر. روایته تصدی ایدنلرك برنجی والك دون مرتبه‌سی «راوی»، یاخود ـ نونك کسریله ـ «مُسنِد» مرتبه‌سیدرکه حدیثی سندی ایله نقل ایدن کیمسه دیمکدر. راوی ویا مسنِد همتنی یالکز سماعه قصر ایله مجرد روایت وظیفه‌سنی ایفا ایله قالدیغی ایچون کندیسندن روایت ایتدیکی خبرلرك متون واسانیدی حقنده پك درین معلومات آرانماز. «محدِّث» مرتبه‌سی ایسه یوکسکدر. اهل حدیثجه محدث، سندلری حفظ ایتمکله برابر رجال اسانیدك نه درجه‌یه قدر عدل ویا مجروح اولدقلرینی‌ده بیلن کیمسه‌در. محدثین آراسنده رتبهٔ عالیه صاحبی اولانه «حافظ»، رتبهٔ علیا صاحبی اولانه «حجت»، الك صوك مرتبه‌یی احراز ایدنه «حاکم» دینیر.

مشهور اولدیغنه کوره محدث ـ که اوکا «شیخ» [۱] و «امام» ده دیندیکی واردر ـ علم حدیثده استاد کامل مرتبه‌سنی بولان ذاتدر. محدث یوزبیك حدیثی متنلریله، سندلریله حفظ ایتمش وسندلره داخل رجالی ترجمه‌لریله وجرح وتعدیل نقطهٔ نظرندن حاللریله طانیرسه «حافظ» نامنی آلیر. «حجت» ده اوچ یوز بیك حدیثی بویله‌جه احاطه ایدن محدثك عنوانیدر. «حاکم» ده بوتون سنتی احاطه ایتمش اولان امامه دینیر.

بونلر السنهٔ ناسده شهرت بولان تعریفلردر. لکن علوم حدیثیه‌نك هانکی درجه‌سنی احاطه ایدن کیمسه‌یه محدث ویا حافظ دینیله بیله‌جکنی کسدیرمك پك مشکل اولدیغندن اهل فنك‌ده بوبابده تعریفات مختلفه‌سنه مصادف اولیورز.

امام جَزَرینك تعریفنه باقیلیرسه محدث عنوانی عمومی اولوب شروطی دائره‌سنده روایت ایتمك اوزره اربابندن ینه شروطی دائره‌سنده حدیث اخذ وتحمل ایدن هر

[۱] راوی، حدیث، حدیثی کیمدن اخذ ایتمش ایسه اوکاده اصطلاحاً شیخ اطلاق اولونور.

ذاته ویریله‌بیلیر. حافظ ایسه کندیسنه بالغ اولانی روایت ایتمکله برابر محتاج اولدیغی حدیثلره ـ بوتون مرویاتنه دکل ـ فهم ودرایتی‌ده منضم اولان کیمسه‌در.

زین الدین عراقی‌ده حدیثلری کندی الیله یازمش، اربابندن دیکله‌مش، طالبلره دیکلتمش، جمع حدیث ایچون دیار دیار طولاشمش، بیکه یاقین مسانید، علل وتواریخ کتابلرینك اصللرینی الده ایتمش، فرعلری [۱] اوزرینه تعلیقات یازمش کیمسه‌یه محدث نامنی ویریور.

محدث ایله حافظ تعبیرلرینك سلف نظرنده مترادف اولدقلرینه دائرده آثار واردر. نته‌کیم ابوبکر بن ابی شَیْبه‌نك: «املا طریقیله یکرمی بیك حدیث یازدیرامایان کیمسه صاحب حدیث دکلدر» دیدیکنی ابو زُرعهٔ الرازی نقل ایتدیکی کبی زُهرینك‌ده: «قرق سنه‌ده برآنجق بر حافظ یتیشه‌بیلیر» دیدیکنی عراقی نقل ایدر. بو نقل اکر صحیح ایسه زُهرینك حافظدن مرادی حفظ واتقانده مرتبهٔ قصوایه وارمش کیمسه‌در.

هر نه حال ایسه محدث، حافظ، حجت، حاکم عنوانلرینك کیملره ویریلمك لازم که‌جکنی بیلدیره‌جك قاعده آرامقده اوقدر اهمیت اولمایوب ـ مرویاتنك مقداری دها آزده اولسه ـ راوینك عدالت وضبط واتقان صاحبی اولماسی آرانیر. چوق حدیث جمع ایده‌بیلمش اولمق کیفیتی ایکنجی درجه‌ده دوشونیله‌جك مسئله‌در. نته‌کیم صحابه وتابعینك هر بری طرفندن روایت ایدیلن احادیث دها صوکراکی قرنلره نظراً پك آز صاییلیر. صوکرا کیلر صحابه وتابعینك مرویاتنی متعدد طریقلردن اخذ ایدوب کتابلر یازمشلر وصدور ایله سطورده محفوظ اولان مرویاتك یکونی حقیقةً عقله وَله ویره‌جك درجه‌یه ایصال ایتمشلردر.

برده «فقیه» تعبیری واردرکه احکام شرعیه‌یی ادلهٔ تفصیلیه‌سندن استنباط ایدن کیمسه‌یه اطلاق اولونور. یوکسك مرتبه‌ده فقه صاحبی اولان ذاته «مجتهد» دینیر.

استنباط احکام ایچون فقیهك، مجتهدك الك مهم مرجع ومأخذی کتاب وسنتدر.

[۱] کتب عللدن مقصدی کرك متنك، کرك سندك دکمه محدثه ظاهر اولامایان عیبلری حقنده یازلمش کتابلردر. اصل ده شیخك کندینه خاص اولان کتابیدر. فرع، اصلدن استنساخ ایدیلمش یاخود مقابله ایدیلمش کتاب دیمکدر.

کتاب‌الله تواتراً معلوم اولوب سنت‌ده محدثینك روایاتیله ثابت اولور. محدث یالکز برخبرك نا علیه‌الصلاة‌والسلام افندیمزدن اعتباراً قرناً بعدقرنٍ کندیسنه بالغ اولدیغنی بیلدیرمکله اکتفا ایدر. فقیه ومجتهدده اوخبری اوکره‌نوب متضمن اولدیغی حکم ویا احکامی استنباط ایدر. «رُبَّ مُبَلَّغٍ اَوْعىٰ مِنْ سَامِعٍ» = برخبری تبلیغ ایدن نیجه‌لری واردرکه خبری ایشیدندن دها آکاهدرلر» حدیث شریفنك مصداقنجه راوینك نقل ایتدیکی خبر کندیسنك فرقنه وارامادیغی برحکمی متضمن اولابیلیرکه اونی چیقارابیله‌جك فقیهدر، مجتهددر.

محدثینك وظیفه‌سی نقولی اسلافدن اخلافه نقل ایتمکدر. ایچلرنده نقدرجال، تعبیر دیکرله انتقاد اسانید ایله مشغول اولارق حدیثك قویسنی ضعیفندن آییرداتمك ومتونك تعارض ویا تفاوتلرینی کوسترمك وظیفهٔ مهمه‌سنی‌ده درعهده ایتمش اولانلر وارسه‌ده معنی ودلالت اعتباریله نقدمتون اونلره عائد دکلدر. نقدمتون ایله اوغراشان فقهااو نلرك باشنده مجتهدلردر. برمحدث فقیه‌ده اولابیلیر. نیته‌کیم بوقبیلدن ذوالجناحین ائمه‌دین ده چوقدر. برچوق فقهاده واردرکه بوتون دقت وهمتلرینی استنباط احکامه حصر ایتمشلر. وبیلدکلری حدیثلری ضرورت مس ایتمه‌دکجه روایته نصب نفس ایتمه‌مشلردر. محدثینك بروظیفه‌سی‌ده ادلهٔ تفصیلیه‌نك برقسمنی احضار ایتمش اولمق صورتیله مجتهدلره خدمت ایتمك دیمك اولیور. محدثینك امام جلیل‌القدری شَعْبی: «فقها بزلر دکلز. لکن حدیثی ایشیدوب فقهایه ویرشیئی اوکره‌نجه علمیله عمل ایدنلره روایت ایتمش بولونیورز» دییور. (تذکرة‌الحفاظ، ذهبی، ج ١، ص ٧٤) که اجلهٔ علمای دیندن اولدیغنه کوره الحق بویوك برانصاف کوسترمشدر. امام زُهری‌ده: «زین‌العابدین علیّ بن الحسین حضرتلرندن دهافقیه کیمسه کورمه‌دم. لکن روایت حدیث ایله آز مشغول اولور» دیمشدر. (کذا، ج ١، ص ٦٥.)

بومناسبتله تاج‌الدین سُبْکینك «طبقات الشافعیة» سنده ابوثَوْر رحمه‌اللهك ترجمهٔ حالنده کوردیکم آتیده‌کی فقره فقیه ایله محدثك فرقنی دها آچیق کوستریر:

غسل امواتی صنعت اتخاذ ایتمش برخاتونجغز کونك برنده — ایچلرنده اجلهٔ محدثیندن یحیی بن مَعین، ابوخَیْثَمه، خَلَف بن سالم کبی ذوات‌ده داخل اولان — برجماعتك حدیث مذاکره‌سی ایله مشغول اولدقلرینی کورمش. بوذواتك ایکیده‌بر:

«قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» ، «رَوَاهُ فُلَانٌ = بوحدیثی فلان روایت ایتمشدر» ، «مَا حَدَّثَ بِهِ غَيْرُ فُلَانٍ = بوحدیثی فلاندن باشقه‌سی روایت ایتمه‌مشدر» دیدکلرینی ایشیدنجه چوقدن بری صورمق ایسته‌دیکی برمشکل دینیسنی حل ایده‌بیله‌جك الك مناسب ذوات ایشته بونلر اولاجغنه حکم ایده‌رك اورتالغه: «حائضك موتانی غسل ایتمه‌سی جائزمیدر؟» دیه‌برسؤال آتار. حاضرون هپ بری‌برینه باقیشمشلر. دیرکن اوته‌دن — اومجلس مذاکره‌یه اشتراك ایتمك اوزره کلن — ابوثور کورونمش. مشارالیه ائمهٔ فقهای مجتهدیندن ایدی. وحدیث روایت ایتمکله برابر دیکر حُفّاظ کبی اِکثارروایت ایله معروف دکلدر. حضار اونی کورنجه قادینه: «ایشته شوکلنه صور» دیه اشارت ایتمشلر. قادین‌ده یوزینی دونجه حضرتی کوروب سؤالنی اوکا ایراد ایتمش. اوده درحال شوجوابی ویرمش: اوت یقایابیلیر. چونکه نبی اکرم صلی‌الله علیه وسلمك عائشه رضی‌الله عنهایه: «سنك حیض حالك سنك الکده دکلدر» بویوردقلرینی ام‌المؤمنین حضرتلرندن قاسم بن محمد روایت ایتدیکی کبی ام‌المؤمنین حضرتلرینك: «طاراغمی ایصلاتوب نبی اکرم صلی‌الله علیه وسلمك مبارك صاچلرینی حائض ایکن طارادردم» دیدیکی‌ده بزه بالغ اولمشدر. حائض، دیرینك باشنی یقایوب طارایابیلیرسه میتکنکی اولویتده قالیر. اه. اوراده‌کی محدثلر بوجوابی ایشیدنجه: «اوت، بونی فلان‌ده روایت ایتمشدر؛ بزه فلان خبرویردی؛ فلان طریقدن‌ده بزه بوبالغ اولدی» دیه چشید چشید روایاتدن وطرق روایاتدن بحث ایتمکه قویولمشلر. قادینجغز بونلری برمدت دیکله‌مش دیکله‌مش‌ده صوکرا: «پكی، آکلادق. اما دمیندن بری سز نره‌ده ایدیکز؟» دیه‌رك صاووشمش.

ینه سُبْکینك «طبقات» نده مطالعه ایتدیکمه کوره «امام‌الائمه» لقب جلیلنی احراز ایدن ابوبکر بن خُزَیْمه برکون امام شافعینك اصحابندن وائمه‌دن اسماعیل مُزَنینك مجلسنده ایکن عراقیلردن بری شبه عمد ایله اولان قتل جنایتنه دائر برمناظره آچوب: «جناب حق کتاب کریمنده قتلی یالکز عمد ویاخطا ایله توصیف بویورمش ایکن سز شبه عمد دیه اوچنجی بروصفی نره‌دن چیقاریورسکز؟» دیه صورمش. مُزَنی بومسئله‌یه دائر امام شافعینك علیّ بن زید ابن جُدْعان طریقندن روایت ایتدیکی حدیث شریف ایله احتجاج ایتمش. عراقلینك: «علی بن زید ابن

جُدْعان ایله سز احتجاج ایدرمیسکز؟» دییه ایراد ایتدیکی ایکنجی سؤال اوزرینه مُزَنی‌نك سکوت ایتدیکنی ابن خُزَیمه کورنجه همان آتیلوب: «علی بن زید ابن جُدْعاندن باشقه اَیّوب سَختیانی ایله خالد حَذّاءده بونی روایت ایتمشلردر» دییه‌رك امامی مشکلاتدن قورتارمشدر. لکن عراقلی سندلرك اوست طرفنه کچه‌رك: «یاشو عُقْبه بن اَوْس دیدیککز کیم اولیور؟» دینجه: «بصره‌لی برراویدر. ابن سیرین‌ده معلوم اولان جلالت قدری ایله برابر بو حدیثی اوندن روایت ایتمشدر» دییه‌رك عُقْبه‌نك بین المحدثین معروف برکیمسه اولدیغنی آکلاتمش. بونك اوزرینه عراقی مزنی‌یه دونه‌رك: «مناظره ایدن سزمیسکز؟ یوقسه اومی؟» دیمه‌سیله مزنی: «حدیثه صیرا کلنجه او مناظره ایدر. چونکه حدیثی او بندن ایی بیلیر. حدیث ثابت اولدقدن صوکراده سوز سویله‌مك صیراسی بکا کلیر» جوابنی ویرمشدر. فقیه ایله محدثك ایشته فرقی.

٢

صحابه

شریعت احمدیه‌یی، سنت نبویه‌یی بزه نقل ایدن راویلرك باشنده صحابه ایله تابعین (رضی الله عنهم) واردر. صحابه ایله تابعین کیملره دینديکنی بیلمك برجهتدن‌ده حدیثلرك متصل ویا مرسل اولدقلرینه وبو اعتبار ایله صحت وضعفلرینه حکمه مدار اولاجق معیارلردن بری اولدیغندن آیریجه براهمیتی حائزدر.

«صحبت» عرف لغویده یار و همدم اولمق معناسنه کلدیکندن یار و همدمه «صاحب» دینیر. صاحبك جمعی «صَحْب» وجمع الجمعی «اصحاب» در. «صحابه» ده شاذ برجمع اولارق اصحاب معناسنه‌در [١]. صحابه‌دن برفرد معناسنه «صحابی» ده صاحب مقامنده کثیر الاستعمالدر. بوراده موضوع بحث اولان صحابه رسول الله صلی الله علیه وسلم افندیمزك دیدار باکمالیله مشرف اولوب روایتلری، ملاقاتلری، صحبتلری ثابت اولان بختیاران امتدر.

صحابی ـ اصطلاح شرعیجه ـ رسول الله صلی الله علیه وسلمی مؤمن اولارق کورمش ومؤمن اولارق وفات ایتمش کیمسه‌در. بو تعریف حافظ ابن حَجَر عَسقلانی‌نك دیدیکنه کوره تعریفلرك اصحی اولوب بخاری ایله شیخی امام احمد ابن حنبلك وسائر محققینك مختاریدر. نیته‌کیم امام احمد ابن حنبل: «ذات مقدسهٔ نبویه‌یه برسنه، برآی، برکون، برساعت همدم اولان، حتی یالکز کورن کیمسه صحابیدر» دیمشدر.

بو تعریفه کوره قبل الایمان لقاسی ثابت اولمقله برابر بعد الایمان بردها کندیسنه رؤیت نصیب اولمامش بولونان مؤمنلره صحابی دینیله‌مه‌یه‌جکی کبی زمرهٔ جلیلهٔ اصحاب عدادینه داخل اولمشکن عیاذاً بالله تعالی ارتداد ایله حال ردتنده وفات ایتمش اولانلرده [٢] صحابه دکلدر.

---

[١] ائمه‌دن برینك مذهبنی قبول وتقلید ایدن علمایه‌ده او امامك اصحابی دینیر. اصحاب ابی حنیفه، اصحاب مالك، اصحاب شافعی کبی.

[٢] عصر سعادتده ایمان واسلام وصحبت بی بهای سید الانام سعادت علیاسنه مظهر اولمشکن شقاوت سابقهٔ ازلیه مقتضاسنی اك نهایت اظهار ایله ارتداد ایدن برقاچ کیمسه واردر.

عبدالله بن ابی سَرح ایله قرّة بن هُبَیْرة القُشَیْری واشعث بن قَیْس کِنْدی کبی عهد جلیل نبویده ارتداد ایدوب بعده تکرار ایمان ایتمش اولانلره کلنجه بونلرك صحبتی حقنده پك زیاده مناقشه ایدیلمشدر. عبدالله بن ابی سَرح حقنده‌کی خلاف چوق قوی دکلدر. چونکه او، فتح مکه‌ده دمی هدر ایدیلمش ایکن سود برادری عثمان بن عفان رضی‌الله عنهك شفاعتیله مظهر عفو اولوب هیچ اولمازسه عفوندن صوکراکی صحبتی مقبولدر. دیکر ایکیسنه کلنجه اونلر قُشَیْر ایله کِنْده قبائلندن ارتداد ایدنلرله برلکده ارتداد ایدوب خلیفهٔ اوّل ابوبکر الصدیق رضی‌الله عنهك حضورینه اسیراً کتیریلمش ویکیدن ایمان ایتمشلردر. امام ابو حنیفه ایله امام شافعی‌یه کوره ارتداد ماسبقده‌کی عمللری ابطال ایتدیکندن، بوذاتلرده ایمانه عودت ایتدکدن صوکرا شرف دیدار رسالتپناهی ایله مشرف اولامادقلرندن صحابی دکللردر. لکن محدثینك معتمد علیه اولان قول صحیحنه کوره بونلرده صحابه‌دندر. واشعث بن قَیسی محدثلرهپ صحابه میاننده ذکر ایدوب حدیثلرینی کتب صِحاح ومسانیده اوصفتله درج ایتمکده بأس کورمه‌مشلردر.

حنفادن اولان زید بن عمرو بن نُفَیْل کبی قبل‌البعثه صحبت سنیهٔ محمدیه‌یه مظهر اولوب‌ده زمان بعثته یتیشه‌مه‌مش، یاخود راهب بَحیرا ایله وَرَقة بن نَوْفَل کبی انبیای سلفی مصدق اولوب علیه‌الصلاة والسلام افندیمزك بعث بویوروله‌جقلرینه‌ده ایمانی اولانلر عجبا صحابی صاییلیرلرمی؟ عبدالله بن مَنْده زید ایله بَحیرایی او میانده ذکرایتمش وزید حقنده‌وارد اولان «اِنَّهُ یُبْعَثُ اُمَّةً وَحْدَهُ = او، یوم قیامتده تك باشنه برامت اولارق بعث اولوناجقدر» حدیث شریفی حجت اولارق سوق ایله‌مشدر.

عبیدالله بن جَحش اَسَدی، عبدالله بن خَطَل، رَبیعة بن اُمَیَّة بن خَلَف، مِقْیَس بن حُبابَة کبی. بونلردن عبیدالله، امّهات مؤمنیندن امّ حَبیبه رضی‌الله عنهانك ایلك زوجی اولوب برلکده حبش دیارینه هجرت واوراده ایکن سوء خاتمه‌سی یاقاسنه یاپیشوب تنصر ایتدی. ونصرانیتی اوزره آخرته کوچدی. عبدالله بن خَطَل ایله مِقْیَس ده فتح مکه کونی دمی هدر ایدیلنلردن اولوب برنجیسی التجا ایتدیکی استار کعبهٔ معظمه آلتنده ایکن سعید بن الحُوَیْرِث المخزومی ایله ابو بَرْزَة الاسلمی طرفلرندن، دیکری‌ده کندی قبیله‌سندن اولان نُمَیْلة بن عبدالله طرفندن قتل ایدیلمشلردر.

وَرَقه فضله اولارق – رسالت زمانی ادراك ایده‌مه‌دیسه‌ده – نبوتك اوائلنی ادراك ایدوب – (٣) نجی حدیثدن معلوم اولاجغی اوزره علیه‌الصلاة والسلام افندیمزك قلب شریفلرینه مهابت وحیك ویردیکی خوف وهیجانی تسکین ایچون خیلی تسلیت آمیز سوزلر سویله‌مشدر. بوندن دولابی طَبَری، بَغَوی، ابن قانع، ابن السَّکَن وصحابه تراجمی یازان دیکرلری اونك‌ده اسمنی صحابه دفترینه قید ایتمشلردر. دیکرلری یالکز ایام بعثته‌کی صحبتی صحبت صایدقلرندن زید ایله بَحیرا کبیلرینی صحابه‌دن عد ایتمزلر. اولاد کرام رسالتدن حضرت ابراهیم بن رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمك اسمنی ذکر ایدرلرده قاسم بن محمد صلی‌الله علیه وسلمك اسمنی ذکر ایتمزلر. چونکه حضرت قاسم قبل‌البعثه وفات ایتمشدر.

برده رؤیت وملاقاتك معناسی ممیز اولارق رؤیت وملاقاتدر. سنّ بلوغدن اوّل رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمی کوروب خاطرلایانلر شبهه‌سز صحابیدر. حسن، حسین، عبدالله بن الزبیر رضی‌الله عنهم کبی. لکن صحابه حضراتنك یکی طوغان چوجوقلرینی حضور رسالتپناهی‌یه کوتوروب دعا ایتدیرمك، داماقلرینی اوغدورمق (تحنیك)، حقلرنده نیاز برکتده بولونمق معتادلری ایدی. بوچوجوقلردن سنّ تمیزه واصل اولدقلری زمان علیه‌الصلاة والسلام افندیمزی رفیق اعلایه التحاق بویورمش بولانلر صحابه دکلدر. ابن حَجَر بونلر، رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم کندیلرینی کورمش اولمالری حیثیتیله صحابه صاییلیرلرسه‌ده روایتلری حیثیتیله تابعیندندرلر دییور.

جمهور محدثینك بوتعریفلرینه قارشی دیکر تعریفلرده وارسه‌ده ابن حَجَر عسقلانی بونلره شاذ دییور. برکره بعض اصولیّونك ومثلا ابن الصبّاغك تعریفنه کوره نبیّ اکرم صلی‌الله علیه وسلمه ملاقی اولوب نزد همایونلرنده اقامت ایدن وکندیلرینه تابع اولان کیمسه‌یه صحابی دینیلوب وفادت صورتیله حضوره کان ومصاحبت ومتابعت ایتمکسزین کیدنلره صحابی اسمی ویریله‌مز. بونلر، صحابینك لغت معناسی‌ده ایشته بودر دییورلر. حالبوکه عرف لغویجه صحبتك آزینه‌ده، چوغنه‌ده صحبت دینیر. لغته باقیلاجق اولورسه حضورده یالکز برساعت بولونمش اولان ذاته صحابی دینیله‌بیلیر. معهذا ائمه‌نك استعمال عرفیسنه نظراً یالکز صحبتی تمادی ایدن، ملاقاتی توالی ایدن کیمسه‌دن باشقه‌سنه صاحب اطلاق ایدیله‌دیکندن برساعت برابر بولونان،

برابرجه برقاچ آدیم یوروین کیمسه‌یه صحابه دنیلمه‌مك قولنی قاضی ابوبکر باقلانی اختیار ایدیور .

سعید بن المسیّبك رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمك نزدنده بر ایکی سنه اقامت ایتمه‌مش ، برلکده بر ایکی غزاده بولونمامش کیمسه‌یی صحابی عد ایتمه‌دیکی روایت اولونیور . ابن المسیّبك بو ادّعاسی اهل حدیثجه مسلّم دکلدر . زیرا بو تقدیرده ارتحال نبویدن بش آی مقدم ایمان ایتمش اولان جریر بن عبدالله البَجَلی رضی‌الله عنهك صحابی صاییلمامسی لازم کله‌جك . حالبوکه اونك صحابی اولدیغنده اتفاق واردر . مع‌هذا زین‌الدین عراقی مشارالیهك بویله سویله‌دیکی صحیحاً ثابت اولمایور دییور . اسنادك راویلری میانده محمد بن عمر الواقدی واردر که حدیثده ضعیف بر کیمسه‌در . ماوردی‌ده برصحابی ایله رسول علیه‌الصلاة والسلام آراسنده اختصاص بولونماسنی شرط قیلمشدرکه بو شرطی پك آغیردر . دیکر تعریفلر بونلر قدر مهم اولمادیغندن ذکرلرندن صرف نظر اولوندی .

بر کیمسه‌نك صحابی اولدیغی برقاچ طریق ایله ثابت اولور :

١ — تواتر ایله . ابوبکر ، عمر ، عثمان ، علی ، بقیهٔ عشرهٔ مبشره وسائر بر چوقلری (رضی‌الله عنهم اجمعین) کبی .

٢ — استفاضه یعنی تواتر درجه‌سنی بولمایان بر شهرت ایله . ضِمام بن ثَعْلَبَه (٥٧ نجی حدیث) ایله عُکّاشة بن مِحْصَن رضی‌الله عنهما کبی .

٣ — آحاد صحابه‌نك و — عسقلانی‌نك دیدیکنه کوره — آحاد تابعینك ، فلانك صحبتی واردر دیمه‌سی ایله‌که بو « شخص واحدك تزکیه‌سی مقبولدر » قاعده‌سنه ابتنا ایدر . مثلا حُمَمَة بن ابی حُمَمَة الدَوْسی اسمنده برذات حضرت عمرك ایام خلافتنده ابوموسی الاشعری رضی‌الله عنه معیتنده اصفهانك فتحنده بولوندقدن صوکرا اوراده مبطوناً یعنی اسهالدن وفات ایتمشدی . ابوموسی الاشعری اونك حقنده : « والله ، پیغمبرکزدن مسموعمز وسمع اطلاعمزه واصل اولمش برشی وارسه اوده حُمَمَه‌نك شهید اولاجغی ایدی » دیمش . بوندن هم حُمَمَه رضی‌الله عنهك صحبتی ، هم‌ده مبطونك شهید اولدیغی حکمی چیقار . (٣٨١ نجی ابوهریره حدیثنه‌ده مراجعت .)

٤ — کندیسنك صحابی‌یم دیمه‌سی ایله . لکن بو تقدیرده کندیسنك اوّلاً باوّل عدالتی ثابت ورسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم افندیمزه معاصرتی ممکن اولمق شرطدر . بو شرطلرك هر ایکیسی‌ده مهمدر . زیرا عدالتی ثابت اولمادن بن صحابی‌یم سوزینی قبول ایتمك عدالتنی بن عدلم ادّعاسی اوزرینه قبول ایتمکه واریر . چونکه صحابه عدولدر . ایکنجی شرطده چوق مهمدر . او کیمسه‌نك عصر سعادتده یاشادیغی ثابت ویا هیچ اولمازسه او عصرده یاشایابیله‌جك سن وسالده اولمالیدر . هله ١١٠ سنهٔ هجریه‌سندن صوکرا بو دعوایه قالقیشانلرك هپسی بالاتفاق کاذب عد ایدلمشلردر . (١١٠) سنه‌سندن صوکرا یر یوزنده برحیات هیچ برصحابی قالمامشدی . (٣٥٦ نجی حدیثه مراجعت .) بو یالان دعواده بولونانلرك صوکنجیسی رَتَن هندیدرکه وفاتی ٦٣٢ سنهٔ هجریه‌سنده واقع اولدیغی حالده صحبت ادعاسنده واویدورمه روایات ایله برقسم خلقی اغفاله قالقیشمق جرأتنده بولونمشدی .

صحابهٔ کرام رضوان‌الله علیهم حضراتنك اسملرینی ، ترجمهٔ حاللرینی ، مُقِلّیندن ایسه‌لر روایتده انفراد ایتدکلری حدیثلری کوسترمك ایچون هر عصرده برچوق همتلی ذوات کرام چالیشوب مستقل کتابلرده تألیف ایتمشلردر . بو بابده الك اول مستقل اثر یازان ابوعبدالله محمد بن اسماعیل بخاری (١٩٤–٢٥٦) در [١] . بخارینك مشایخی طبقه‌سندن خَلیفه بن خَیّاط (٢٤٠) وکاتب الواقدی دیمکله معروف محمد بن سعد (٢٣٠) ده صحابه ایله صحابه‌دن صوکراکی رُواتی جامع اولمق اوزره — آزدها اوّل — بر اثر تألیف ایتدکلری کبی بخاری اقرانندن یعقوب بن سفیان بن جَوّان (٢٧٧) ایله ابوبکر بن ابی خَیْثَمه (١٨٥–٢٧٩) ده بر کتاب یازمشلردر . اونلردن صوکرا تألیفات آرتق توالی ایدیور . الك معروفلری شو ذواته عائددر : حافظ کبیر مُطَیَّن (٢٠٢–٢٩٧) ، ابوالقاسم بَغَوی (٢١٤–٣١٠) ، ابوبکر بن داود (٢٣٠–٣١٦) ، عَبْدان (٢١٦–٣٠٦) ، ابوعلی بن السَّکَن (٢٩٤–٣٥٣) ، ابوحفص بن شاهین (٢٩٧–٣٨٥) ، ابومنصور ماوردی [یاخود باوردی ؟] ، ابوحاتم بن حِبّان (٣٥٤) ، مُعْجَملر صاحبی

[١] اعلامك صول طرفلرینه یازیلان رقملرك بری اسم صاحبنك ولادت ، دیکری وفات تاریخیدر . یالکز بر رقم وار ایسه تاریخ وفاتدر . رقمك صاغنده استفهام اشارتی وار ایسه او تاریخ حقنده اختلاف ایدیلدیکنی وشوقدرکه عددك ماوقعه یاقین تقریبی بر عدد اولدیغنی کوستریر .

طَبَرانی (٢٦٠-٣٦٠)، ابو عبدالله بن مَنْده (٣١٠-٣٩٥)، ابو نُعَیم اصبهانی (٣٣٠-٤٠٣)، «الاستیعاب» صاحبی ابو عمر بن عبدالبرّ (٣٦٨-٤٦٣)، او کتابه ذیل یازان ابوبکر بن فتحون ایله ابوموسی المدینی (٥٠١ - ٥٨١)؛ دها صوکرالری «اُسْدالغابة» صاحبی عزّالدین بن الاثیر (٥٥٥-٦٣٠)، بو کتابی اختصار ایدن ابو عبدالله ذَهَبی (٦٧٣-٧٤٨) و «الاصابه» سنده الڭ چوق صحابه اسمی جمع ایده بیلن ابن حَجَر عَسْقلانی (٧٧٣-٨٥٢).

مؤخر اولانلر مقدم اولانلرڭ آثارنده‌کی نواقصی اکمال ایتمشلردر. الڭ بویوك مجموعه‌لردن بری صایلان ابن عبدالبرّڭ «الاستیعاب» نده ٣٥٠٠ صحابی اسمی اولدیغی حالده «اسدالغابه» ده‌کی اسامینڭ مجموعی ٧٥٥٤ و «الاصابه» ده‌کی اسملرڭ مجموعی - صحبتی مشکوك ومنازع فیه اولانلرڭ ده اسملری داخل اولمق اوزره - ١١٧٨٣ درکه صحابه‌نڭ حقیقی عددلرینه نظراً دوه‌ده قولاق صاییلیر.

صحابه‌نڭ هپسی عدولدر

فتنه‌لره قاریشمش، قاریشمامش صحابه رضی الله عنهمڭ کافه‌سی معتمد به اولانلرڭ یعنی اهل سنت وجماعت ائمه‌سنڭ اجماعی ایله عدللردر. فِتَن، امیر المؤمنین عثمان رضی الله عنهڭ وقعهٔ داسوز شهادتی ایله باشلایوب اوندن صوکرا جَمَل، صِفّین وسائره او فتنهٔ عظمانڭ فروعی اولارق آرتق توالی ایتمشدر. بو وقعه‌لرده صحابه‌نڭ بعضلری مَصافّ حربده قارشی قارشی‌یه طورمشلر، اکثریت عظماده بر کناره چکیلوب هیچ بر طرفی التزام ایتمه‌مشلردر. محارب اولانلر طبیعی مقتضای حال اولارق یکدیگری لهنه سوز سویله‌مه‌مشلر، شیعه‌لری یعنی طرفدارلری ایسه - هر هانکی خصوصلرده واقع اولان طرفگیرلکلرده اولدیغی کبی - طعنده متبوعلری اولان صحابه‌دن دها ایلری‌یه واروب نهایت شیعه (شیعهٔ علی)، نواصب (شیعهٔ عثمان)، خوارج، روافض نامنی آلان طوائف مبتدعه، مخالفلری اولان طرفده‌کی اصحاب رسول اللهی (صلی الله علیه وسلم) عدالتدن اسقاطه قالقیشمشلردر. حال بوکه بو وقعه‌لرده حقلی اولانلرده، حقسز اولانلرده بر گونه متأوِّل اولوب - طوغرو، یاگلش - صورت ظاهره‌ده کندیلرینی محق گوستره‌جك بر حجته تمسك ایدیور وهر ایکی طرف، حقی سیف ایله احقاق ایتمك دعواسیله اورتایه چیقیورلردی. اجتهادنده مخطی اولانڭ موزور اولمق شویله طورسون مأجور، مصیب اولانڭ ایسه ایکی قات مأجور اولاجغی معلومدر. برده عجبا بو ذواتڭ . بو

فعل وحرکتلری روایتلرینه مؤثر اولاجق راده‌ده میدی؟ حق الانصاف دوشونولسه مخالفنه - اجتهاداً - اسناد بغی ایده‌رك اونی باشقه چاره اولمادیغی ایچون سلاح قوتیله حقه ارجاع ایتمکی - ینه اجتهاداً - وظیفه ایدینمك ایله کتاب وسنتی امته نقل وتبلیغ ایتمك خصوصنده هوای نفسه تبعاً تلاعب ایتمك باشقه باشقه معنالردر. برنجیسی واقع ایسه صحابهٔ کرام حقنده ایکنجیسی البته واقع دکلدر.

فِتَندن اعتزال ایتمش اولانلره هیچ بر دییه‌جك یوق ایسه ده فتنه‌لره اشتراك ایتمش اولانلری ده اهل سنت - حسن ظنه بناءً - عدول صایارلر. وبو ذوات کرامڭ کندی مسموعلرینی، معلوملرینی بیله بیله تغییر وتحریف ایده‌بیله‌جکلرینی حق ذهنلرینه اوغراتمازلر. خطیب بغدادی، «کفایه» سنده: «صحابه‌نڭ عدالتی الله تعالانڭ اونلری تعدیل ایتمه‌سیله، پاك وطاهر اولدقلرینی بزه اولان اخباریله، اونلری امم عالم ایچنده اختیار واصطفا بویورمش اولماسیله ثابت ومعلومدر. حق جلّ وعلا حضرتلری کتاب کریمنده: «کُنْتُمْ خَیْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ» [١]، کذا: «وَکَذٰلِكَ جَعَلْنَاکُمْ اُمَّةً وَسَطاً لِتَکُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَیَکُونَ الرَّسُولُ عَلَیْکُمْ شَهِیداً» [٢]، کذا: «لَقَدْ رَضِیَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِینَ اِذْ یُبَایِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِی قُلُوبِهِمْ» [٣]، کذا: «وَالسَّابِقُونَ الْاَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِینَ

[١] مآل عالیسی: سزلر ناسه قارشی میدانه چیقاریلمش الڭ خیرلی امتسکز. اه. والله اعلم.

[٢] مآل عالیسی: ایشته بویله‌جه سزلری بز وسط یعنی افرادی خیار وعدول اولان بر امت قیلدق‌که یوم قیامتده پیغمبرلرڭ وظیفهٔ تبلیغی تماما ایفا ایتمش اولدقلرینه ناسه قارشی شهادت ایده‌بیله‌سکز، رسول ده سزی تزکیه ایله لهکزه شهادت ایده‌بیلسون. اه. والله اعلم.

اولکی آیت کریمه کبی بو آیت کریمه‌نڭ ده مخاطبی امت محمدیه (صلی الله علیه وسلم) وخاصةً وحیڭ حین نزولنده کلام الٰهی‌یی اولاً وبالذات تبلیغ ایتمش اولان صحابهٔ کرامدر.

[٣] مآل عالیسی: ای رسول کریم، هانیا اولنجه‌یه قدر سنی مدافعه ایدوب یانڭدن آیریلمامق اوزره آغاجڭ آلتنده سکا بیعت ایدن مؤمنلر یوقمی، ایشته اونلردن الله راضی اولدی. وحین مبایعه‌ده‌کی صدق ووفالرینی بیلوب تصدیق ایتدی. اه. والله اعلم.

آیت کریمه‌نڭ سبب نزولی حدیبیه صلحنه تقدم ایدن مبایعه حادثهٔ معلومه‌سیدرکه بوڭا بو آیت کریمه‌نڭ نزولندن طولایی «بیعة الرضوان» دینیر. بو رضوان الٰهی ایله مبشر اولان صحابهٔ کرام ١٤٠٠ یاخود ١٥٢٥ ذات ایدی.

وَالْاَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِاِحْسَانٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ » [١] ، كذا : « يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ » [٢] ، كذا : « لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ اُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَاَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَاناً وَيَنْصُرُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ اُولٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُا الدَّارَ وَالْاِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ اِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا اُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلٰى اَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَاُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَالَّذِينَ جَاؤُا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِاِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْاِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا اِنَّكَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ » [٣] بويورمشدر . ذكر

[١] مآل عاليسى : سابقون أولون اولان مهاجرين وانصارايله اونلره احسانايله تابع اولانلردن الله راضى اولمشدر . اونلرده اللهدن راضى اولمشلردر . اه. والله اعلم .

سابقون اولون دينيلن ذوات اهل قبلتين ، ياخود - آشاغى يوقارى ينه اوديمكه واران - هجرتدن اولكى مسلمانلر ، ياخود اهل بدر ، ياخود اهل بيعت رضواندردين اولديغى كبى بوتون صحابه‌در دينده واردر . اونلره احسانايله تابع اولانلرايسه - اولكى اختلافلى اقواله كوره - يا بقيهٔ مهاجرين وانصار ، ياخودده صحابه‌دن صوكراكى تابعين قرنى اولاجقدر . احساندن مراده صحابه‌يى ، خاصةً مهاجرين ايله انصارى خير ايله ياد واونلره خير دعا ايتمك اولديغى عطاء سويليوركه بونى بوندن برصوكراكى آيت كريمه‌دن استنباط ايتمش كبى كورونيور . بو آيت كريمه‌يه نظراً رضوان الٰهى‌يه مظهر اولانلر هم سابقون ، همده اونلرك اتباعى اولديغندن بولفظلرك تأويلى هرنه اولورسه اولسون بوتون صحابه - خطيبك ديديكى كبى - تعديل الٰهى ايله معدّل اولمش ديمكدر .

[٢] مآل عاليسى : اى نبى كريم ، الله ايله سكا تابع اولان مؤمنلر سكا يتر . اه. والله اعلم .

[٣] مآل عاليسى : بنو النضيردن قالان اموال فىء ، فقراى مهاجرينكدركه اونلر اللهك فضل ورضوانى آرامق والله ايله رسولنه نصرت ايتمك اوغورنده وطنلرندن چيقاريلديلر . ومال وملكلرندن اولديلر . ايشته صادق بونلردر . مهاجرلر كلمزدن اول دار هجرتى حاضرلايوب ومهاجرينى أولرنده بارينديروب ايمانه يايپشان انصاره كلنجه اونلر نزدلرينه هجرت ايتمش اولانلرى سورلر ، مهاجرينه ويريلوب كنديلرينه ويريلمه‌ديكندن طولايى قلبلرى غيظ وحسد كبى برشى طويماز ، كنديلرى آج بيله اولسه‌لر اونلرى كنديلرينه ايثار وترجيح ايدرلر . نفسنك شحندن يعنى شدتلى بخلندن قورتولمش اولانلر كيملر ايسه ايشته فلاح بولان اونلردر . بونلردن يعنى مهاجرين ايله انصاردن صوكرا كلنلرده : « اى بزم ربمز ، بزه وايمانده بزه

و ايرادى بوراده اوزون سوره‌جك دها برچوق آيات كريمه و احاديث مشهورهٔ نبويه‌ده واردر . بو آيات كريمه و اخبار نبويه‌نك كافه‌سى اونلرك عدل اولدقلرينه صورت قطعيه‌ده حكم ايتمكى اقتضا ايدوب هيچ برى - كنديسنى الله تعالى وتقدس حضرتلرى تعديل و تزكيه بويوردقدن صوكرا - مخلوقندن بركيمسه‌نك تعديلنه محتاج قالماز . معهذا اكر الله ايله رسول اللهدن شو ذكر ايتديكمز آيات واحاديث دخى بالفرض بزه بالغ اولمامش اولسه‌يدى اونلرك هجرت الى الله ، جهاد فى سبيل الله ، اسلامه نصرت ، جان ومالى فدا ، الله يولنده آبا وابناسنى قتلدن بيله چكينمه‌مك ، امر دينده خير خواهلق ، قوت ايمان ، قوت يقين كبى معلوم اولان حال وشانلرى كنديلرينى تعديله ، نزاهتلرينه معتقد اولمغه وكنديلرندن صوكرا كلمشلرك واوميانده كنديلرينى تعديله قالقيشانلرك كافه‌سندن افضل اولدقلرينه على وجه القطع حكم ايتمكى ينه واجب قيلاردى . كافهٔ علمانك وسوزى معتدّ به اولانلرك مذهبى ايشته بودر » ديدكدن صوكرا ابو زُرْعَة الرازى‌يه قدر سندينى سوق ايده‌رك مشار اليهك : « بر كيمسه‌نك اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلمدن برينه كم نظرله باقديغنى كورورسه‌ك آكلا كه او كيمسه زنديقدر . زيرا رسول حقدر . قرآن حقدر . رسولك كتيرديكى ده حقدر . بونلرك هپسنى بزه تبليغ ايدن صحابه‌در . بو حريفلر ايسه كتاب وسنتى ابطال ايچون شهودمزى تجريحه قالقيشيورلر . حال بوكه زنادقه اولدقلرى ايچون جرح اولونمق اصل كنديلرينه ياراشير » ديديكنى روايت ايدر .

ابن حَجَر عسقلانى « اصابه » سنك مقدمه‌سنده خطيبك بو سوزلرينى نقل ايتدكدن صوكرا شويله ديور : « صحابه‌نك تفضيلى حقنده وارد اولمش احاديث شريفه پك چوقدر . بونلرك ايچنده مقصودمزه اك آچيق دلالت ايدنى عبدالله بن مُغَفَّل رضى الله عنهك ترمذى ايله صحيح ابن حِبّانده روايت اولونان شو حديث مرفوعيدر : « اَللّٰهَ اَللّٰهَ فِى اَصْحَابِى

سابق اولانلره مغفرت بويور . ايمان ايتمش اولانلره قارشى قلبمزده هيچ بركين براقما . اى بزم ربمز ، سن رؤف ورحيمسك » ديرلر . اه. والله اعلم .

بو اوچ آيت كريمه‌ده مهاجرين ايله انصاره پك صريح وپك بويوك ثنالر اولديغى كبى اونلردن صوكرا كلنلرده - سابقونه خير دعالرينه واونلره قارشى قلبلرينى غل وحسددن ، بغض وكيندن مطهر بولوندورمق ايسته‌دكلرينه مكافاةً - بويوك لطفلر وعد بويورولمشدر . بو صوكرادن كلنلر ايستر بقيهٔ صحابه ، ايستر تابعين اولسون ينه صحابه‌نك كافه‌سى معدّل اولمش اولورلر .

لا تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضاً . فَمَنْ اَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّي اَحَبَّهُمْ . وَمَنْ اَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِي اَبْغَضَهُمْ . وَمَنْ آذاهُمْ فَقَدْ آذانِي . وَمَنْ آذانِي فَقَدْ آذَى اللّٰهَ . وَمَنْ آذَى اللّٰهَ فَيُوشِكُ اَنْ يَأْخُذَهُ = صاقين اصحابم عليهنده بولونمايكز . اونلرى هدف تعريض ايتمه‌يكز . اونلرى هركيم سورسه بكا محبتى طولاييسيله سور . هركيم ده بغض ايدرسه بكا بغضى طولاييسيله ايدر . هركيم اونلره اذا ايدرسه بكا اذا ايتمش اولور . هركيم بكا اذا ايدرسه اللهه اذا ايتمش اولور . هركيم ده اللهه اذا ايدرسه چوق سورمز الله اونك بلاسنى ويرير » . اهـ . ابو محمد بن حزم ده : « لا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ اُولٰئِكَ اَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ اَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلاًّ وَعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى » [١] آيت كريمه‌سى ايله « اِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنٰى اُولٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ » [٢] آيت كريمه‌سندن بالاستدلال بوتون صحابهٔ كرام حضراتنك اهل جنت اولدقلرينه قطع ايتمشدر .

واقعا فقهاى مالكيه‌دن صِقِلِّيَّه (سيجيليه) لى ابو عبدالله مازرى (٤٥٣-٥٣٦) « برهان » شرحنده : « صحابه عدولدر ديمكله رسول الله صلى الله عليه وسلمى يالكز بر كون كورن ، ياخود آرا صيرا زيارت ايدن ، ياخودده بر ايش ايچون ملاقى اولوب همان نزد عاليلرندن صاووشوب كيدن هر فردى قصد ايتميورز . صحابه‌دن مرادمز ذات شريفلرينه ملازمتى اولوب « وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي اُنْزِلَ مَعَهُ اُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ » آيت كريمه‌سى مدلول منيفنجه ذات اقدس رسالتپناهيلرينه قوة الظهر اولمش ، نصرت ايتمش وبحق متابعتده بولنمش ذوات عاليه‌در » ديمش ايسه‌ده بو قولى شاذ اعتبار ايديلمشدر . زيرا ديديكى درجه‌ده ملازمت شرط اولسه وائل بن حُجر

[١] مآل عاليسى : ايچكزدن فتح مكه‌دن اول مالنى انفاق وقتاله اشتراك ايتمش اولانلر ديكرلرينه مساوى دكللردر . اونلرك درجه‌سى دها صوكرا انفاق ايدنلرله مقاتله ايدنلردن دها بيوكدر . بونكله برابر الله عز وجل اونلره‌ده ، بريكيلره‌ده حسنايى ، يعنى جنتى وعد بيورمشدر . الله هر ياپديغكزدن خبيردر . اهـ . والله اعلم .

[٢] مآل عاليسى : حسنايه ، جنته نائليتلرى حقنده وعد الهيمز سبق ايتمش اولانلر جهنمدن اوزاق طوتولاجقلردر . اهـ . والله اعلم .

كبى ، مالك بن الحُوَيْرِث كبى ، عثمان بن ابى العاص كبى وُفود آراسنده حضور پرنور قدسيلرينه واروب پك آز اقامتدن صوكرا عودت ايتمش اولمقله برابر صحبت وروايت ايله مشهور بر چوق صحابه‌نك عدالتنه حكم ايديله‌مه‌يه‌جكى كبى اعراب قبائلدن نزد عالئ نبويده نه‌قدر اقامت ايتدكلرى غير معلوم وشوقدر كه بر ايكى روايتى ايله صحبتى معلوم اولانلرك ده عدالتى موضوع بحث اولمق لازم كلير كه عمومنك تعديلى حقنده‌كى جمهور قول معتبرينه مخالفدر .

صحبت نبويه دولت رفيعه‌سنه معادل طوتولاجق هيچ بر فضيلت متصور اولماديغى ايچون او حضور مباركده ـ نه‌قدر آز اولورسه اولسون ـ بولونمش بر كيمسه‌يى ماعداسنه تفضيل ايتمك خلفاى راشدين زماننده بوتون صحابه ميانده مقرر قواعددن برى ايدى . حافظ عسقلانى بو قاعده‌نك مبناسى اولمق اوزره آتيده‌كى حديثلرله استشهاد ايدر : ابو سعيد خُدْرينك صحيحنده اولان « وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ اَنْفَقَ اَحَدُكُمْ مِثْلَ اُحُدٍ ذَهَباً مَا اَدْرَكَ مُدَّ اَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ » = (اصحابمه سب ايتمه‌يكز .) نفسم يد قدرتنده اولان اللهه قسم ايده‌رم كه هرهانكى بريكز اُحُد طاغى قدر آلتون انفاق ايتسه اونلردن (اصحابمدن) برينك بر مُدّ ، حتى ياريم مدّ صدقه‌سنه يتيشه‌مز » حديثى ؛ متواتر اولان « خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ = ناسك اك خيرليلرى بنم قرنمده‌كى مسلمانلردر . اونلردن صوكرا ده متعاقباً كلنلردر » حديثى ؛ بَهز بن حكيمك پدرى طريقيله جدندن مرفوعاً روايت ايتديكى « اَنْتُمْ تُوَفُّونَ سَبْعِينَ اُمَّةً اَنْتُمْ خَيْرُهَا وَاَكْرَمُهَا عَلَى اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ = سزلر يتمش امتك ايچندن يتمشنجى اولارق كلديكز كه هپسنك خيرليسى وعندالله عز وجل اكرمى سزسكز » حديثى [١] ؛ بزّارك « مسند » نده جابردن مرفوعاً مروى : « اِنَّ اللّٰهَ اخْتَارَ اَصْحَابِي عَلَى الثَّقَلَيْنِ سِوَى النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ = الله تعالى بنم اصحابمى انبيا ومرسلين مستثنا اولمق اوزره انس وجنك كافه‌سنه ترجيح بيورمشدر » حديثى . سفيان ثورى ده « قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفٰى » آيت كريمه‌سنك تفسيرنده اللهك

[١] بو حديثى ابو سعيد خدرى رضى الله عنه‌ده روايت ايتمشدر .

اصطفا بويورديغى بوعبادك اصحاب محمد صلى الله عليه وسلم اولدقلريني سويله‌مشدر . حاصلى بومعناده‌كى اخبار وآثار پك چوقدر .

مكثرين صحابه

صحابه رضى الله عنهمك مُكْثِرِينى يعنى چوق حديث روايت ايدنلرى ايچنده بيڭدن زياده حديثى اولانلر آتيده‌كى يدى ذاتدر :

١ — ابوهريره (٥٩؟) رضى الله عنه كه ٥٣٧٤ حديث روايت ايتمشدر. بونلرك ٣٣٥ ى صحيحينده ، ٩٣ ى يالكز بخاريده ، ١٨٩ ى يالكز مسلمده ، قالان ٤٧٥٧ سى‌ده ديگر مصنفات حديثيه‌ده مذكوردر . ابوهريره‌دن اخذ ايدن راويلر سكز يوزدن زياده‌در. امام شافعى اوڭ حقنده: « كندى زماننده حديث روايت ايدنلرك احفظيدر » ديمشدر. حاكمك « مستدرَك » نده مروى زيد بن ثابت رضى الله عنهك حديثنه كوره بر كون كنديسى ، بر آرقاداشى ، برده ابوهريره حضور پرنورنبويده بولونمشلر. عليه الصلاة والسلام افنديمز حضرتلرى كنديلرينه تلطيفاً : « دعا ايديكز » بويورمشلر . زيد ايله آرقاداشى برر دعاده بولونمشلر ، عليه الصلاة والسلام افنديمزده دعالرينه آمين بويورمشلر . صوڭرا ابو هريره : « يارب ، آرقاداشلرم نه ديله‌ديلرسه سندن اونى ، برده اونودولماز بر علم ديله‌رم » ديه دعا ايتمش . اوكاده آمين بويورولمش . بوڭ اوزرينه زيد ايله ارقاداشى : « يارسول الله ، بونى بزده ايسته‌رز » ديمشلرسه‌ده « سَبَقَكُمَا الْغُلَامُ الدَّوْسِيُّ = خير، شو دَوْسلى دليقانلى سزدن اوّل طاورانوب اوڭا نائل اولدى» جوابنى آلمشلر. (كتابمزده‌كى ٩٨ و ٩٩ حديثلرده مراجعت .)

٢ — عبدالله بن عمر (٧٤) رضى الله عنهما كه ٢٦٣٠ حديث روايت ايتمشدر. بونلرك ١٧٠ ى صحيحينده ، ٨١ ى يالكز بخاريده ، ٣١ ى يالكز مسلمده ، ٢٣٤٨ ى باشقه يرلرده‌در .

٣ — أَنَس بن مالك (؟ ٩٠) رضى الله عنه كه مروياتى ٢٢٨٦ حديثدر . بونلرك ١٦٨ ى صحيحينده ، ٨٣ ى يالكز بخاريده ، ٧١ ى يالكز مسلمده ، قالان ١٩٦٤ ى باشقه كتابلرده‌در .

٤ — امّ المؤمنين عائشهٔ صِدّيقه (٥٧) رضى الله عنها كه ٢٢١٠ حديث روايت

ايتمشدر . بونلرك ١٧٤ ى صحيحينده ، ٥٤ ى يالكز بخاريده ، ٦٨ ى يالكز مسلمده ، ديگر ١٩١٤ ى ديگر كتابلرده‌در .

٥ — عبدالله بن عبّاس (٦٨) رضى الله عنهما كه ١٦٦٠ حديث روايت ايتمشدر. بونلرك ٧٥ ى صحيحينده ، ٢٨ ى يالكز بخاريده ، ٤٩ ى يالكز مسلمده ، ١٥٠٨ ى‌ده باشقه يرلرده‌در .

٦ — جابر بن عبدالله الانصارى (٨٠؟) رضى الله عنهما كه ١٥٤٠ حديثى واردر. بونلرك ٥٨ ى صحيحينده ، ٢٦ سى يالكز بخاريده ، ١٢٦ سى يالكز مسلمده ، ١٣٣٠ ى بوايكى كتابك ماعداسنده‌در .

٧ — ابو سعيد خُدْرى (٧٤) رضى الله عنه كه ١١٧٠ حديثى واردر . بونلرك ٤٣ ى بخارى ايله مسلمده ، ٢٦ سى يالكز بخاريده ، ٥٢ سى يالكز مسلمده ، ١٠٤٩ ى باشقه كتابلرده‌در .

فقهاى صحابه

صحابه‌نك فقهاسى چوقدر. خلفاى اربعه حضراتى هپسنه شبهه‌سز تقدم ايدرلر ايسه‌ده فتوالرى على الاطلاق اڭ چوق مروى اولان صحابه عمر، على ، ابن مسعود ، ابن عمر ، ابن عبّاس ، زيد بن ثابت وعائشه رضى الله عنهم اولوب بونلرك ايچنده‌ده ابن عبّاسك فتاواسى هپسندن زياده نقل اولونمشدر . ابو محمد على بن حَزْم ديركه بو يدى صحابيدن هر برينك فتاواسى جمع ايديلسه برر بويوك جلد حاصل اولمق ممكندر. اونلردن صوڭرا يكرمى صحابى دها كليركه بونلرك‌ده فتاواسى برر كوچوك جزء طوتار . بونلر ابوبكر ، عثمان ، ابوموسى الاشعرى ، مُعاذ بن جَبَل، سعد بن ابى وقّاص ، ابوهريرة ، أَنَس بن مالك ، عبدالله بن عمرو بن العاص، سلمان فارسى، جابر بن عبدالله ، ابوسعيد خُدْرى ، طلحه ، زبير ، عبدالرحمن بن عَوْف، عِمْران ابن حُصَيْن، ابو بَكْرة ، عُبادة بن الصامت، معاويه، عبدالله بن الزبير، امّ المؤمنين امّ سَلَمه رضى الله عنهمدر . دها صوڭرا أُبَىّ بن كعب ، ابو الدَّرْداء ، ابوطلحه ، مِقْداد وسائره كبى يوزيكرمى صحابى كليركه بونلر فتواده مُقِلّ وهر بريندن آنجق بر ويا ايكى مسئله روايت اولونمش ذواتدر . بونلرك مجموع فتاواسندن آراشديره آراشديره نهايت بر كوچوك جزء پيدا اولابيلير . اهـ.

عبادله

برمسئلۀ فقهیه، عبادله‌نك قولی اولمق اوزره ذکراولونورسه عبدالله بن عباس ایله عبدالله بن عمر وعبدالله بن الزبیر وعبدالله بن عمروبن العاصك او مسئله‌ده متفق اولدقلری قصد اولونور. عَبادِلَة عبداللهلر دیمکدر. عبدالله اسملی صحابۀ کرامك عددی ابن الصلاحك دیدیکنه کوره ایکی یوز یکرمی یه، ابن فتحونك ضبط وتحقیقنه کوره ایسه اوچ یوزه بالغ ایکن یالکز بودورت ذاته انحصاری اصطلاحیدر. علم وفقهی عمومك تسلیمکرده‌سی اولدیغی حالده عبدالله بن مسعود معنای اصطلاحیجه عبادله جمله‌سندن دکلدر. چونکه بو اصطلاح اونك وفاتندن صوکرا حادث اولمشدر.

صحابه ایچنده بونجه فقها وار ایکن منحصراً هیچ برینك اقوالنه باغلانیلماز ومسائل فقهیه کاه شوندن، کاه بوندن اوکرەنیلیردی. ابن المَدینی‌نك دیدیکنه کوره اَوزاعی، ابوحنیفه، مالك، شافعی کبی؛ دها صوکراکی ائمۀ مذاهب کبی اصحابنجه دیدیکی دیدك واقوالنده متبوع اولان یالکز عبدالله بن مسعود ایله زید ابن ثابت وعبدالله بن عباس وار ایدی. (رضی الله عنهم). بونلردن هر برینك کندینه مخصوص اصحابی وار ایدی که قوللریله عامل اولوب اونلرله فتوی ویریرلردی.

صحابه‌نك عددی

علیه الصلاه والسلام افندیمزك وفاتنده برحیات قالان صحابه‌نك عددی دینیلدیکنه کوره یوزبیکدن زیاده ایدی. دها اوّل وفات ایدنلرده باشقه. اثنای فتوحده دیار بعیده‌یه طاغیلمش اولدقلرندن چوغنك هویتی اخلافه معلوم اولامامشدر. الڭ زیاده اسامی جمع ایدن «اصابه» ده یالکز ۱۱۷۸۳ اسم واردرکه بونلرك بعضلری حقنده‌ده صحابیمی، دکلمی دییه اختلاف ایدیلدیکنی خبر ویریور.

طبقات اصحاب

صحابۀ کرامی ابن سعد بش طبقه‌یه، حاکم ایسه اون ایکی طبقه‌یه تقسیم ایتمشلردر. حاکمك تصنیفی شویله‌در: (۱) خلفای اربعه حضراتی کبی مکه‌ده ایمانه کلنلر، (۲) دارالنَّدوه اصحابی [۱]، (۳) حبشستانه هجرت ایتمش اولانلر، (٤) عَقَبۀ اُولیٰ اصحابی، (٥) عقبۀ ثانیه اصحابی که چوغی انصاردندر، (٦) علیه الصلاة والسلام افندیمزه قُباده مدینه‌یه تشریفلرندن اوّل ملاقی اولان ایلك مهاجرلر، (۷) اهل بدر، (۸) بدر ایله حدیبیه وقعه‌سی آراسنده هجرت ایدنلر، (۹) اهل بیعة الرضوان، (۱۰) خالد بن الولید وعمرو بن العاص کبی حدیبیه ایله فتح مکه آراسنده هجرت ایدنلر، (۱۱) فتحدن صوکرا مسلمان اولانلر، (۱۲) یوم فتحده وحجة الوداعده وسائره‌ده علیه الصلاة والسلام أفندیمزی کورمش اولان چوجوقلر.

الڭ صوڭ قالان صحابی

صحابه‌نك الڭ صوکرایه قالانی ابوالطُّفَیل عامر بن واثلة اللَّیثی رضی الله عنهدر. وفاتی ایچون ۱۰۰ دن ۱۱۰ ه قدر مختلف تاریخلر بیان ایدیلیور. مدینه‌ده الڭ صوکرا وفات ایدن صحابی سائب بن یزید، برقوله کوره جابر بن عبدالله، دیکر قوله کوره‌ده سهل بن سعد رضی الله عنهمدر. حالبوکه ۹۹ ده مدینه‌ده وفات ایدن محمود بن الرَّبیع هراوچندن‌ده صوکرا وفات ایتمشدر. مکه‌ده الڭ صوکرایه قالان صحابی ـ مکه‌ده دفن اولوندیغی حقنده‌کی روایت ثابت ایسه ـ ابوالطفیلدر. چونکه علی الاطلاق الڭ صوڭه قالان اودر. دکل ایسه عبدالله بن عمر (؟ ۷۳) در. انس بن مالك بصره‌ده (۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳ سنه‌لرندن برنده)؛ عبدالله بن ابی اَوفی (۸٦ یاخود ۸۸) یاخود عمرو بن حُرَیث (۸٥ یاخود ۹۸) کوفه‌ده؛ عبدالله بن بُسْر مازِنی (۸۸) شامده الڭ صوڭه قالانلردر. دمشقده واثلة بن الاَسقع اللَّیثی (۸٥ یاخود ۸٦) جزیره‌ده عُرْس بن عُمَیرة الکِندی، فلسطینده قیس بن سعد بن عُبادة (۸٥)، بصره‌ده ـ دیکر روایته کوره ـ عبدالله بن الحارث بن جَزْء (۸٥ الی ۸۹)، یمامه‌ده هِرْماس بن زیاد باهِلی، بَرْقه‌ده رُوَیفِع بن ثابت انصاری (٥۳)، بادیه‌ده سَلَمة بن الاَکوَع (٦٤) الڭ صوکرایه قالان اصحاب کرامدر. سَلَمه‌نك مدینه‌ده وفات ایتمش اولدیغی‌ده مرویدر. رضی الله عنهم اجمعین.

---

[۱] عراق «الفیه» سنده حاکمدن بویله نقل ایدیور. اصحاب دارالندوه‌دن مراد، عمر رضی الله عنهك یوم اسلامنه قدر ایمانلرینی کیزله‌مش اولان سابقونك ـ حضرت فاروقك ایمان ایتمه‌سی اوزرینه بیت شریفك یانده‌کی مشرکین مجمعنه کیتمك صورتیله ـ کندیلرینی آچیغه وورانلریدرکه اوکونه قدر ارقم ابن ابی الارقم رضی الله عنهك خانه‌سنده کیزلیجه طوپلانیرلردی.

٣

تابعین

« تابع » ویا « تابعی » ـ اکثریتك قولنجه ـ صحابه رضی الله عنهمدن برینه ویا بر قاچنه ملاقی اولمش ذاته دینیر. خطیب بغدادینك تعریفنه کوره ایسه لااقل بر صحابی ایله صحبتی اولانه اطلاق اولونورکه بو صحبت، اصطلاحی برمعناجه اولان صحبت خاصه‌در. بر صحابینك صحابیلکی ثابت اولمق ایچون علیه الصلاة والسلام افندیمز ایله مجرد ملاقاتی ، حتی رواتی کافی عد ایدیلمشکن ایکنجی تعریفه نظراً تابعك تابع عد ایدیله‌سی ایچون صحابی ایله مجرد ملاقاتنك کافی کورولمه‌مه‌سی مقام جلیل نبوتك شرف عالی العالنه واللهك رسول کریمی حضورنده بر کره بولونمانك ، حتی اوزاقدن شخص مبارکلرینی مشاهده ایتمه‌نك قلبی تنویر ایتمك خصوصنده‌کی تأثیرك ـ ولو صحابی اولسون ـ دیکر هیچ بر کیمسه ایله مدت مدیده واقع اولاجق صحبتلرله حاصل اولامایاجغنه بناءً در. معهذا محدثینك عرف وعملی اوّلکی قوله مبتنی اولدیغی ایچون انس رضی الله عنهی کورمشلردر دییه اعمشی (٦١ ـ ١٤٨) ، یحیی بن ابی کَثیری (١٢٩) ، جَریر بن حازمی (٨٥ـ١٧٠) ؛ عمرو بن حُرَیث رضی الله عنهی کورمشدر دییه موسی بن ابی عائشه‌یی ؛ عبدالله بن ابی اَوْفی رضی الله عنهی کورمشدر دییه منصور بن المُعْتَمِری (١٣٢) تابعیندن صایمشلردر. حالبوکه بونلرك کورمش اولدقلری اصحاب کرامدن متصل روایتلری اولدیغی ثابت اولامیور. بونلر تابعیندن دکل ، اتباع تابعیندندر. ابن حِبّان فضله اولارق رؤیتك صحابیدن کوروب ایشیتدیکنی حفظ ایده‌بیله‌جك سِنده واقع اولمش اولماسنی شرط ایدیور. نیته‌کیم خَلَف بن خلیفه‌یی (٩١ ـ ١٨١) عمرو بن حُرَیث رضی الله عنهی چوجوقلغنده کوره‌بیلمش ایسه‌ده کندیسندن برشی حفظ ایده‌جك سِنده کورمه‌مش اولدیغندن اتباع تابعیندن صایمشدر. ابن حِبّانك بوقیدی طبق ثبوت صحبت ایچون علیه الصلاة والسلام افندیمزی سن تمیزده کورمك قیدی کبیدر.

حاصلی جمهور، مطلق اولان تعریفلرینی یوروتمك ایچون «طُوبیٰ لِمَنْ رَآنی وَآمَنَ بی وَطُوبیٰ لِمَنْ رَأیٰ مَنْ رَآنی = نه موطلو بنی کوروب ایمان ایدنه! نه موطلو بنی کوره‌نی کوره‌نه!» حدیث شریفنه تمسك ایدیورلر. بوحدیث شریفده صحابیلك، تابعیلك رتبهٔ رفیعه‌سنی کیملرك احراز ایتدیکنه اشارت اولوب ایمان ایله برابر مجرد رؤیت ایله‌ده اکتفا بویورولمشدر.

تابعینك طبقاتی

صحابه‌نك طبقاتی ترتیب ایتمکده اختلاف اولدیغی کبی تابعینك‌ده طبقاتی ذکر ایتمکده اختلاف ایدیلمشدر. مشارالیهم حضراتی مسلم اوچ ، ابن سعد دورت ، حاکم‌ده ـ درجات وصنوفی چوغالتمقده‌کی عادتی اوزره ـ اون بش طبقه‌یه آییرمشلردر.

بو طبقاتك کافه‌سنی تعداد ایتمکده موضوعمز اعتباریله اوقدر فائده اولمادیغی کبی ذاتاً حاکم‌ده لایقیله تفصیل ایتمه‌مشدر. یالکز شوقدرینی سویله‌یه‌لم که حاکمك دیدیکنه کوره ایلك طبقه عشرهٔ مبشره‌یی (رضوان الله علیهم اجمعین) ادراك ایدنلردر: قیس بن ابی حازم البَجَلی (٩٧) ، ابو عثمان النَّهْدی (١٠٠) ، قیس بن عُباد القَیْسی (٨٠)، ابوساسان حُصَیْن بن المُنْذِر الرَّقاشی (٩٧)، ابووائل شَقیق بن سَلَمة ـ الکوفی (٨٢) ، ابو رجاء العُطارِدی (١٠٧) کبی. بونلر مُخَضْرَمیندن اولوب [١] ایچلرندن قیس بن ابی حازمك عشرهٔ مبشره‌نك کافه‌سندن ـ وابوداودك قولنه کوره

---

[١] بو طبقه رجالی میاننده ابو ساسان لقبیله معروف اولان اَبُوالیَقْظان حُصَیْن ابن المنذرك اسمنی ـ عراقی ایله سیوطی طرفلرندن مثال اولارق ایراد ایدیلدیکی ایچون اونلره تبعاً ـ بوراده ذکر ایتدم. مشارالیه صِفّینده امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب رضی الله عنهك رایتنی حامل ایدی. قاموس شارحی زبیدی « تاج العروس » ده ابن بَرّیدن نقلاً یوم صِفّینده حُصَین اون طوقوز یاشنده اولدیغی حالده حضرت امام طرفندن رایت یدینه تسلیم ایدیلمشدر دییور. صِفّین محاربه‌سی ٣٧ سنه‌سنده اولدیغنه کوره تاریخ ولادتی ١٨ سنه‌سنده وامیرالمؤمنین عمر رضی الله عنهك یوم شهادتنده کندیسی آلتی یاشنده اولمق لازم کلیر. دیمك که جناب صدیق رضی الله عنهك زماننی ادراك ایده‌مه‌مش اولدیغی کبی عمر رضی الله عنهی ممیز اولارق ادراك ایتمش اولماسی بیله سوز کوتورور. هله هب مخضرم اولان دیکر بش ذاتك طبقه‌سنه ادخالنده چوق نظر واردر. هرحالده بوراده برسهو اولسه کرکدر.

عبدالرحمن بن عَوْف رضی‌الله عنهدن ماعداسندن ـ روایاتی واردر. بونلردن صوکرا «مخضرمین» نامنی الآن تابعینك بقیه‌سی ، دها صوکرا رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمك ایام حیاتنده طوغمش اولان اولاد صحابه کلیر : ابو اُمامه اسعد بن سهل بن حُنَیف (١٠٠) ، محمد بن ابی‌بکرالصدّیق (٣٨) ، عبدالله بن ابی طلحة ، ابو ادریس الخَوْلانی (٨٠) کبی .

معهذا بونلرهپ برطبقه رجالی‌ده صاییلابیلوب ایکنجی طبقه علقمة بن قَیْس ـ النَّخَعی (٦٢) ایله برادر زاده‌سی اَسْوَد بن یزید (٧٥) ، سعید بن المسیّب (٩٤)، ابوسَلَمة بن عبدالرحمن بن عَوْف الزُّهری (٩٤) ، خارجة بن زید بن ثابت انصاری (١٠٠) طبقه‌سی ؛ دها صوکرا شَعْبی (١٠٣) ایله قاضی شُرَیح ابن‌الحارث (٨٠) وعبیدالله بن عبدالله بن عُتْبه (٩٨) نك اقرانی؛ اون‌بشنجی وصوك طبقهٔ تابعین‌ده بصره‌لیلردن انس بن مالك رضی‌الله عنه ، کوفه‌لیلردن عبدالله بن ابی اَوْفی رضی‌الله عنه ، مدینه‌لیلردن سائب بن یزید رضی‌الله عنه ؛ حجازلیلردن عبدالله ابن‌الحارث بن جَزْء رضی‌الله عنه ، شاملیلردن ده ابو اُمامة الباهلی رضی‌الله عنه ملاقی اولانلر کلیر . وبونلردن صوکراکی رجال تبع تابعیندر .

مخضرمون

برآز اول «مخضرمون» عنوانی حائز بعض تابعیندن بحث ایدیلدی . مُخَضْرَم اهل حدیث اصطلاحنجه هم زمان جاهلیتی ، هم‌ده زمان سعادتنشان نبوتی ادراك ایدوب‌ده نبیّ اکرم صلی‌الله علیه‌وسلم افندیمزی کورمك شرفنه نائل اولامقسزین نعمت اسلام وایمانه مظهر اولمش اولانلره ویریلن براسمدر. «مخضرم» ك معناسی چوقدر. بونلردن یالکز مقصدمزه متعلق اولانلری ذکر ایده‌لم : «لَحْمٌ مُخَضْرَمٌ» دیرلرکه ارککمی ، مادیامی فرق ایدیله‌مه‌ین اَت دیمکدر . کذا «طَعَامٌ مُخَضْرَمٌ» دیرلرکه اکشیمی ، طاتلیمی کسدیریله‌مه‌ین طعام دیمکدر . بوتعبیرلرك هرایکیسنه کوره مخضرم ، سنّی اعتباریله صحابه‌ایله تابعین طبقه‌لرندن هانکیسنه ادخال ایدیله‌جکی حقنده وهلهٔ تردد ایدیلن کیمسه دیمك اولمش اولور . روایتی ثابت ایسه صحابه ، دکل ایسه تابعین زمره‌سنه الحاق ایدیلیر. «خَضْرَمة» نك برده قطع معناسی واردر.

خَضْرَمَ اُذُنَ الْبَعیرِ دینیرکه دوه‌نك قولاغنی کسدی دیمکدر . بومعناجه مخضرم صحابه زمره‌سندن آییرد ایدیلمش دیمك اولور . حاکمك ، بعض مشایخدن نقلنه کوره زمان سعادتده قبائل اَعراب ایچندن ایمان ایدنلر اهل اسلام ایله مشرکین آراسنده شاید بر محاربه وقوع بولورسه کندیلرینی شرك اوزره قالانلردن تمیز ایچون دوه‌لرینك قولاقلرینی کسوب بونی نشانه اتخاذ ایدرلرمش. بوکا نظراً مخضرمون کندیلرینه رؤیت میسر اولمامقله برابر عصر سعادتده ایمان ایتمش اولانلر دیمك اولور . لکن بوتوجیهه کوره رانك ـ فتحیله دکل ـ کسریله مخضِرم دیمك لازم کلیر . نیته‌کیم بوده لغتدر . لکن محدثلر رانی مفتوح اوقورلر .

لُغویّون اصطلاحنجه ـ صحابی اولسون اولماسون ـ یاری عمرینی جاهلیتده ، دیکر یاریسنی مسلمان اولارق کچیرمش کیمسه‌یه مخضَرم دینیر : معلّقه صاحبی لَبید عامری ، دیکر معلّقه صاحبی کَعْب بن زُهَیر ، حسّان بن ثابت انصاری ، نابغة الجَعْدی رضی‌الله عنهم ایله ابو ذُؤَیب هُذَلی ، مُتَمّم بن نُوَیره هپ شعرای مخضرمیندندر. محدثین ایسه ایام نبوتده رؤیت امکانی وارایکن کندیسنه بودولت نصیب اولامامش کیمسه‌یه بو اسمی اطلاق ایدرلر. بناءً علیه اهل لغتجه مثلا لبیدایله حسّانَ وحکیم بن حِزام رضی‌الله عنهم مخضَرم صاییلدقلری حالده محدثین اصطلاحنجه بونلر صحابیدرلر .

«صحیح» صاحبی مسلم، مخضرمینك معروف اولانلرندن یکرمی اسم صایمشدرکه شونلردر : ابو عمرو سعد بن اِیاس الشَّیْبانی ، سُوَید بن غَفَلة ، شُرَیح بن هانیْ ، یُسَیْر بن عمرو بن جابر ، عمرو بن مَیْمون الاَوْدی ، اسوَد بن یزید النَّخَعی ، اسود ابن هلال المحارِبی ، مَعْرُور بن سُوَید ، عبد خَیْر بن یزید الخَیْوانی ، شُبَیْل بن عَوْف الاَحْمَسی ، رِبْعِیّ بن حِراشك برادری مسعود بن حِراش ، مالك بن عُمَیْر ، ابوعثمان النَّهْدی ، ابن رَجاء العُطارِدی ، غُنَیم بن قیس ، ابو رافع نُفَیع الصائغ ، ابوالحَلال العَتَکی ، خالد بن عُمَیر العَدَوی ، ثُمامة بن حَزْن القُشَیْری ، جُبَیر بن نُفَیر الحَضْرَمی .

ینه مشهورلرندن اولمق اوزره عراقی ایله سیوطیده اسملرینی کوردیکم شونلردر :

ابومسلم عبدالله بن ثَوْب الخَوْلانی ، احنف بن قیس التّمیمی ، عبدالله بن عُکَیْم ، عمرو بن عبدالله بن الاصَمّ ، ابو اُمیّة الشَّعبانی ، عمر رضی‌الله عنهك مولاسی اَسلَم ، اُوَیس بن عامر القَرَنی ، اَوْسط بن عامر البَجلی ، جُبَیْر بن الحُرَیْث ، جابر الیمانی ، قاضی شُرَیح بن الحارث ، ابووائل شَقیق بن سَلَمه ، عبدالرحمن بن عُسَیلة الصُنابِحی ، عبدالرحمن بن غَنْم ، عبدالرحمن بن یَرْبُوع ، عَبیدة بن عمرو السَّلْمانی ، علقمة بن قیس ، قیس بن ابی حازم ، کعب الاَحْبار ، مُرَّة بن شَراحیل ، مسروق بن الاَجْدع ، مسروقك پدری اجدع بن مالك الهَمْدانی ، ابوصالح الاَنْماری ، ابو غُتْبه الخَوْلانی ، اَباء بن قیس الاسدی ، ابو رُهْم اَحزاب بن اُمَیّة السَمَعی ، اَرْطاة بن سُهَیَّة المُزَنی ، عبدالله بن عَوْنك جدّی اَرْطَبان المُزَنی ، ارطاة بن عوف ، ارطاة بن کعب الفَزاری .. الخ الخ .

شوراسی جالب دقتدرکه بوذواتك همان هپسی‌ده معمَّریندن اولوب اکثری عصر اوّلك صوکنه قدر یاشامشلردر . ایچلرندن رِبعیّ بن حِراش (١٠٤) و ابو رَجاء العُطاردی (١٠٧) کبیلری ایکنجی عصره‌ده یتیشمشلردر . بوراده اسمی ذکر اولونانلردن سُوَید بن غَفَلة ، شُرَیح بن هانیٔ ، قاضی شُرَیح ، مَعْرُور بن سُوَید ایله اسمی ذکر ایدیلمه‌ین زِرّ بن حُبَیْش و ابو عمرو شیبانی هپ لااقل یوز یکرمیشر سنه یاشامشلردندر . سوید بن غَفَلة (٨١) فیل سنه‌سنده طوغمشدرکه رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم ایله یاشـید و ١٣٤ یاشنده وفات ایتمش دیمکدر . روایت اگر صحیح ایسه ارطاة بن سُهَیّه‌ده فیل سنه‌سندن تقریباً قرق سنه اوّل دنیایه کلمش و عبدالملك ایام خلافتنده وفات ایتمشدر . عبدالملك مدت خلافتی (٦٥-٨٦) یکرمی بر سنه اولدیغنه و بوادعا صحیح فرض اولوندیغنه کوره عبدالملك ایلك سنهٔ خلافتنده وفات ایتمش ایسه تقریباً ١٥٨ ، صوك سنه‌سنده وفات ایتمش ایسه ١٧٩ سنه یاشامش دیمکدر . لکن اودورلرده نفوس قیدی طوتولمادیغندن بویله‌لرینه یوز یکرمیلك دیر تکرلرمش .

فقهای سبعه

اکابر تابعین ایچنده فقهی ایله تمیز ایتمش ذوات چوق ایسه‌ده مدینه‌لیلردن

اك زیاده مشار بالبنان اولمش واقرانه تفوق ایتمش اولانلر یدی ذاتدرکه بونلره « فقهای سبعه » نامی ویریلمشدر . فقهای سبعه شونلردر : سعید بن المسیَّب (١٠٥) ، قاسم بن محمد بن ابی بکر الصدّیق (١٠٧) ، عُرْوَة بن الزبیر (٩٤) ، خارجة بن زید بن ثابت (١٠٠) ، ابو سَلَمة بن عبدالرحمن بن عَوْف (١٠٤) ، عُبَیدالله بن عُتْبة بن مسعود (٩٨) ، ابو ایوب سلیمان بن یَسار الهلالی (١٠٤) .

علمای حجازك اکثری فقهای سبعه‌یی بویله تعداد ایده کلمشلردر . عبدالله ابن المبارك ایسه ابو سَلَمه یرینه سالم بن عبدالله بن عمرك (١٠٦) اسمنی سویلرمش . ابوالزِناد ده ابوسَلَمه ایله سالمك یرینه ابوبکر بن عبدالرحمن بن الحارث المخزومی (٩٤) یی اقامه ایدرمش . یحیی بن سعید القطّان – علیّ بن المَدینی‌نك نقلنه کوره – : « مدینه فقهاسی اون ایکیدر : سعید بن المسیَّب ، ابو سَلَمة ، قاسم بن محمد ، عبدالله بن عمرك اوغللری که سالم ، حمزه ، زید ، عبیدالله (١٠٦) ایله بلال درلر – ، اَبان ابن عثمان بن عفّان (١٠٥) ، قَبیصة بن ذُؤَیب (٨٦) ، زید بن ثابتك اوغوللری خارجة ایله اسماعیل » دیرمش .

تابعینك افضللری

تابعینك افضلی اولمق اوزره اسملری سویله‌نن ذوات شونلردر : سعید بن المُسیَّب ، یاخود ابو عثمان النَّهْدی ، یاخود قیس بن ابی حازم ، یاخود اسود بن یزیدك عموجه‌سی و ابراهیم بن یزیدك دایسی اولان عَلْقَمة بن قیس نَخَعی ، یاخود مسروق بن الاجدع . بو ذواتك هر برینی تابعینه تفضیل ایتدیکی امام احمد ابن حنبلدن مرویدر . ابو عبدالله بن خَفیف شیرازینك بیانندن ایسه شو مستفاد اولیورکه افضل تابعین ، اهل مدینه‌یه کوره سعید بن المُسیَّب ، اهل کوفه‌یه کوره اُوَیس بن عامر قَرَنی ، اهل بصره‌یه کوره حسن بصریدر . بو تقسیمی ابن الصلاح شهرزوری بکنمش ، عراقی ایسه : « صواب اولان کوفه‌لیلرك دیدیکیدر . زیرا صحیح مسلمده عمر ابن الخطاب رضی‌الله عنهك روایت ایتدیکی اِنَّ خَیْرَ التّابعینَ رَجُلٌ یُقالُ لهُ اُوَیْسٌ یعنی تابعینك اك خیرلیسی اُوَیس دینیلان بر کیمسه‌در حدیث شریفی نزاعی قطع ایدر » دیمشدر .

تابعیّاتك سیّده‌لری‌ده علی‌الاطلاق محمد بن سیرینك همشیره‌سی حَفصه بنت سیرین ایله عَمْرة بنت عبدالرحمن بن سعد بن زُرارة وبوایکیسندن صوکرا کوچوك امّ‌الدرداء درکه بو امّ‌الدردانك اسمی هُجَیمه یاخود جُهیمه‌در .

صوکرادن اقوال وفتاواسنه تقلید ایدیلن ائمهٔ متبوعین ایچنده ابوحنیفه رضی‌الله عنهدن باشقه تابعین زمرهٔ جلیله‌سنه داخل اولان یوقدر . مشارالیه حضرتلری چوجوقلغنده انس رضی‌الله عنهی کوفه‌ده برقاچ دفعه کورمشدر . اوندن روایتی اولدیغی‌ده سویله‌نیورسه‌ده جای نظر کورولیور . دیکر ائمهٔ مجتهدینك هپسی اتباع تابعیندن یاخود داود ظاهری کبی دها صوکراکی طبقه‌لردندر .

٤

احادیث شریفه‌نك کیفیت وزمان جمع وتدوینی

علمی طلب ایتمك هرمسلمانه فرض اولدیغی کبی بیلدیکنی نشر ایتمك ، طالبندن اسیرگه‌مه‌مك‌ده واجبات قطعیه‌دندر . واقعا ـ حدیث شریف نبویده وارد اولدیغی اوزره ـ کلمهٔ حکمت، مؤمنك ضالّه‌سی یعنی ییتیك مالی اولوب اونی هرنره‌ده بولورسه درحال اخذ وقبول ایتمه‌سی لازم کلیرسه‌ده اصل فرضیتِ تعلّم وتعلیمی شرعاً ثابت اولان علم دین یعنی کتاب وسنت علمیدر. اونك‌ده مأخذی رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم ایله صحابهٔ کرام وتابعین رضوان‌الله علیهم اجمعین‌در . بر صاحب دینك دینی اوکرتمه‌یه فطرةً حریص اولماسی پك طبیعی اولمقله برابر « لِیُبَلِّغِ الشَّاهِدُ مِنْكُمُ الْغَائِبَ فَاِنَّ الشَّاهِدَ عَسٰى اَنْ یُبَلِّغَ مَنْ هُوَ اَوْعٰى مِنْهُ = حاضر اولانلرکز غائب اولانلرکزه تبلیغ ایتسونلر. زیرا اولورکه حاضر اولانکز سوزمی کندیسندن دها آکلاییشلی بر کیمسه‌یه تبلیغ ایتمش اولور » و « نَضَّرَ اللّٰهُ اَمْرَأً سَمِعَ مَقَالَتِی فَوَعَاهَا فَاَدَّاهَا کَمَا سَمِعَهَا = بنم سوزمی ایشیدوب بلله‌دکدن صوکرا ایشیتدیکی کبی باشقه‌سنه ایریشدیره‌نك الله یوزینی آغارتسون » طرزنده‌کی تشویقات نبویه‌دن خبردار اولان افراد امتك هربری علمی وکوجی یتدیکی مرتبه‌ده امرجلیل نبوی‌یه امتثال ایتمه‌سی دها طبیعی اولاجقندن صحابه وتابعین حضراتی علم دینی لایق اولدیغی وجه‌ایله نشر وتعمیمه قویولدیلر . ابو ذرّ غِفارینك ، کندیسنی بیلدیکنی سویله‌مکدن منع ایدنلره : « قیلیجی اکسه‌مه طایاسه‌کز ، بن‌ده رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمدن طویدیغم برسوزی باشم کسیلنجیه قدر تبلیغه وقت بولاجغمی بیلسه‌م اوسوزی البته سزه یتشدیریرم » دیمه‌سی [١] بو امتده حرص تبلیغك نه‌درجه‌لره واردیغنه نمونه‌در. ایشته بو امت قرآن کریمی اویله محافظه ، نقص وزیاده‌دن وتحریفدن اویله صیانت ایتدی که ـ بوکون اولدیغی کبی هرعصرده‌ده ـ فلان آیت ویا فلان کلمه عجبا باشقه

---

[١] بخارینك « کتاب‌العلم » ندن . بوخبر بخارینك اصلنده وارسه‌ده کلام رسول اولمادیغی ایچون تجریده درج ایدیلمه‌مشدر .

دورلومی ایدی دییه خاطره گتیرمك جنت صایيلير برحاله گلدی . بيك اوچ يوز بوقدرسنه‌دن بری یازیلمش هانکی برمصحف‌شریف آچیلسه‌دیگرلرینك عینی‌اولدیغی گورولور . شاید مصحفك برنده سهو ناسخ‌اثری یا گلیش برحرکه ویا کلمه ، یاخود آتلانمش بریر بولونورسه دیار اسلامیه‌نك هرطرفنده له الحمد کثیر اولان حَمَلهٔ قرآنك صاغلام محفوظاتی درحال امداده یتیشیر . حاصلی کتاب‌الله هرعصرده عقللره حیرت ویره‌جك قوتلی برتواترله وبوامت مرحومه‌نك ـ هیچ برقومه‌نصیب اولمایان ـ همتیله محل شك وشبهه اولمقدن قورتولمش و « اِنّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنّا لَهُ لَحافِظُونَ = ذکری یعنی قرآنی تنزیل ایدن بزز . هیچ شبهه‌سز اونی حفظده ایده‌جكز » وعدالٓهیسنك مصداقی تحقق ایتمشدر .

سنت‌ایسه زمان جلیل رسالتده قرآن کریم درجه‌سنده اصحاب کرامك متواتراً معلومی اولامادیغی واقوال وافعال‌وتقاریر نبویه‌نك برچوغی آخبار آحادایله اخلافه نقل اولونمش اولدیغی ایچون بالآخره بواخبار آحاده نه‌درجه‌یه قدر ایناناجغز مسئله‌سی حادث اولمش ودها عصر تابعینده نَقْدِ رجاله پك‌زیاده اهمیت ویریله‌رك اسانیدی انتقاد ایتمك ، راویلرك نه‌درجه‌شایان اعتماداولدقلرینی اوگرنمك، احادیثك صحیحلرینی سقیملرندن آییرد ایتمك مسائلی علم حدیثك الڭمهم شعبه‌سی اولمش وبو انتقاد تفسیره ، سِیَره ، آخباره یعنی تاریخه‌ده تطبیق ایدیلدیکی گبی زمان گچدکجه بین‌العلما بو الفت کوکلشه‌رك الڭ نهایت شعره ، حتی لغته تعلق ایدن روایاته بیله تشمیل ایدیلمشدرکه بوندنده بالضروره « علم‌اصول‌حدیث » ویا « علم‌اسناد » نامیله انتقاد تاریخی شرائطی جامع واوعلمه جداً اورنك اتخاذ ایدیلمکه لایق یکی برعلم میدانه گلمشدر. آنجق اسناددن ونقدرجالدن اوّل حدیثك کیفیت جمع‌وتدویننڍن بحث ایله‌مك اقتضا ایدر .

نبی اکرم صلی‌الله علیه وسلمدن منقول آثار جلیله اصحاب ایله کبار تابعین یعنی اصحابه الڭچوق ملاقی‌اولمش تابعینك طبقهٔ‌اولی رجالی زماننده «جامع» ، «مصنَّف»، « مُعْجَم » ، « مُسنَد » الخ کبی‌داملر ویریلن [١] کتابلر ایچنده تدوین ایدیلمه‌مش

[١] اهل حدیث اصطلاحنجه عقائده متعلق اولان احادیثه « علم‌توحید وصفات » ، احکام حدیثلرینه « سُنَن » ، علم سلوك‌وزهده عائد اولانلره « رِقاق » ، اکل وشرب

وترتیبه صوقولمامشدی . بونك ایکی‌سببی‌واردی : برنجیسی صحیح مسلمده‌ابوسعید خُدْری رضی‌الله عنهدن مروی : « لاٰ تَكْتُبُوا عَنّي شَيْأً غَيْرَالْقُرْآنِ. وَمَنْ كَتَبَ شَيْأً غَيْرَالْقُرْآنِ فَلْيَمْحُهُ. وَحَدِّثُوا عَنّي وَلاٰ حَرَجَ. وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّداً فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النّارِ = بنم آغزمدن قرآندن باشقه هیچ برشی یازمایکز . قرآندن باشقه برشی یازمش کیمسه‌وارسه سیلسون. آنجق یازمقسزین‌بندن دیله‌دیککز گبی روایت ایدیکز . بونده هیچ بأس یوقدر . برده بیله‌بیله هرکیم بکا اسناد ایده‌رك یالان اویدورورسه جهنمده‌کی یرینه حاضرلانسون » حدیث شریفنه تمسك ، ایکنجیسی‌ده راویلرك کندی حفظلرینه اعتماد تاملری ایله‌برابر یازینك بین‌المسلمین هنوز کافی درجه‌ده عدم شیوعی . بوندن طولایی عهد جلیل نبوینك انقضاسندن صوکرا صحابه‌نك ایلك یاپدیغی شی‌زمان سعادتده متفرقاً قید ایتدکلری آیات وسُوَر

ولباس وقیام وقعود وسفر . . الخ آدابنه تعلق اولان حدیثلره « علم‌الآداب » ؛ تفسیر حدیثلرینه « تفسیر » ؛ تاریخ و سِیَر حدیثلرینه گاه « علم بَدْءالخَلْق » ، گاه « سیره » ؛ عصر جلیل نبویدن صوکرا وقوعه گلمش وگله‌جك فتنه‌لره دائر اولانلره « علم‌الفِتَن »، مناقب ومثالبه یعنی اشخاص وقبائل وبلدان وسائره‌نك مدح وذمنه دائر اولان اَخباره « علم‌المناقب » دینیر . بخاری گبی بوبابلرك سکزینی‌ده جمع ایدن کتابلره‌ده « جامع » نامی ویریلیر . ترمذینك کتابنه هم جامع ، هم‌ده سنن دنیلمشدر .

صحابه‌اسملری برترتیب مخصوصه صوقولوب هربرندن روایت‌ایدیلمش حدیثلر جمع ایدیلمش بولونورسه کتابه « مُسْنَد » ، مؤلفك شیوخی حروف هجا صیراسنه قونولوب هر بری طرفندن مؤلفه گلن روایاتی جمع ایدن کتابه‌ده « مُعْجَم » نامی ویریلیر . مسندك دیگر معانیسی « حدیث مسند » بحثنده گله‌جکدر .

کتب حدیثیه‌نك برچوق انواعی‌دها وارایسه‌ده الڭمهم نوعلری بونلردر. « مصنَّف » تعبیری بونلرك هر برینه اطلاق اولونابیلیر بر لفظ عام ایسه‌ده سنن وسننه متعلق خبرلری ابواب فقهیه اوزره احتوا ایدن کتابلرده بو اسم ویریلمشدرکه « جامع » معناسنه اولمش اولور . حمّاد بن سَلَمه (١٦٧)نك ، وَکیع بن الجرّاحك (١٩٦)، عبدالرزّاقك (٢١١) ، سعید بن منصورك (٢٢٧) ، ابوالربیع‌العَتَکینك (٢٣٤) ، ابن ابی شیبه‌نك (٢٣٥) ، عبدالرزاقك (٢٣٥) ، بَقِیّ بن مَخْلَدك (٢٧٦) مصنّفلری بو قبیلدن وکتب ستّه‌یه بگزر ترتیبده‌در . بوصایدیغمز مؤلفلرك صوکنجیدن ماعداسی هپ ـ دیگر برچوق امثاللری گبی ـ بخاریدن اول جمع وتصنیف ایله مشغول اولمش کیمسه‌لردر .

قرآنیه‌یی بریره جمع ایتمك اولدی . کتاب مبینك هپسنی حاوی اولان مجلّهٔ جلیله‌یه‌ده « مُصْحَف » نامنی ویردیلر . ویالکز بونکله اکتفا ایدوب بوتون سنتی بریره جمع ایتمکه چالیشمادیلر . احادیث شریفه‌یی یالکز شفاهاً وروایت طریقیله نشر وتعمیمه همت ایدرلردی . بو روایتلرك الفاظندن خاطرلرده عیناً قالانلر لفظلری ایله ادا ، قالمایانلر دیگر الفاظ ایله بیان اولونوردی .

لکن صحابه‌دن صوکرا تابعین ایله تبع تابعین دورلرنده مرویّاتك مقداری بالطبع چوغالمش ومتفرق صحابه‌دن عظیم مقداره بالغ اولان احادیثی ـ هله آرایه رُواة تابعین‌ده گیردکدن صوکرا ـ صدورده جمع وضبط ایتمك مشکل اولمغه باشلامش اولدیغندن حدیثی یازوب یازمامق مسئله‌سی باش گوستردی . مثلا وَکیع بن الجرّاح (١٩٦)، ابوعاصم النَّبیل (١٢٢ ـ ٢٦٢)، عبدالرحمن بن سَلّام جُمَحی (٢٣١) کبی طبقات متأخره رجالی بوحدیث شریف ایله احتجاج ویالکز شفاهی روایت وضبطی قبول ایده‌رك عَرْضی ـ یعنی طالب، حدیث یازیلمش برصحیفه‌دن اوقویوب شیخی یعنی استادی دیگله‌مك صورتیله واقع اولان تلقی‌یی ، اخذ وتحملی نقل علمینك صحتی ایچون کافی گوره‌میورلردی . اونلرجه « حَدَّثَنی فُلانٌ = فلان بکا سویله‌دی » دییه‌بیلمك ایچون بهمه‌حال طالب، شیخنك سسنی کُندی قولاغیله ایشیتمك شرطایدی . باشقه صورتله « بن فلاندن ایشیتدم » یاخود « فلان بکا شویله بویله روایت ایتدی » دیمه‌سی ناصیل صحیح اولابیلیر ؟ دیورلردی .

ابوعَوانه (١٧٦) دیرکه حسن بصری وفات ایتدکدن صوکرا اونك سوزلرینی یعنی روایت ایتدیکی حدیثلری اوگرنمك ایسته‌دم . اصحابندن آراشدیروب یازدم . آبان بن ابی عیّاشه (؟ ١٤٠) گوتوردم . هپسنی حسن بصریدن روایتی اولارق بکا اوقودی . ایشته بن‌ده حسن بصریدن هیچ برشی روایت ایتمه‌یی بوندن طولایی حلال صایمام . (ترمذی ، کتاب العلل .)

سیوطینك «تدریب» ده‌کی بیانینه گوره ابن مسعود، زید بن ثابت، ابوموسی الاشعری، ابوسعید الخُدْری ، ابوهریره رضی الله عنهم کبی برچوق صحابه حدیثك یازیلماسنه طرفدار دکل ایدیلر . ابن عمر ایله ابن عباس رضی الله عنهمك بوبابده‌کی رأیلری حقنده ایکی روایت گوستریور . بو ایکی صحابینك اسملری هم تجویز ایدنلر ، هم‌ده ایتمه‌ینلر صیراسنده

ذکر ایدیلیور . حال بوکه گرك بوایکیسنك ، گرك ابوهریره ایله زید بن ثابتك تجویز روایتلری برآز صوکرا گله‌جکدر .

دیگر طرفدن صحابه‌دن عمر ، علی ، اوغلی حسن بن علی ، عبدالله بن عمرو ، اَنَس، جابر رضی الله عنهم ایله تابعیندن سعید بن جُبَیْرْ (٤٦ ـ ٩٥) ، عمر بن عبدالعزیز (٦١ ـ ١٠١) ، ابوالمَلیح الهُذَلی (٩٨ یاخود ١٠٨) ، ابوقِلابة (؟ ١٠٦) حسن بصری (؟ ٢١ ـ ١١٠) ، عطاء بن ابی رَباح (١١٤)، زُهْری (٥٠ـ١٢٤) ، هِشام بن عُرْوَه (١٤٥) ، سُفْیان ثَوْری (٧٧ ـ ١٦١) ، مالك بن انس (٩٣ـ١٧٩) حدیثك یازیلماسنی تجویز ایدیورلردی . حتی قاضی عیاض اکثر صحابه وتابعینك بورأیده اولدقلرینی حکایه ایدر . بوائمه یازمایه مساعد اولان دیگر روایاته باقارق ـ ترمِذینك « کتاب العلل » نده سویله‌دیکی اوزره ـ شیخ اولان ذاتك یاننده اوقونان آثاری حفظ ایتمش ، یاخود اویازینك نسخهٔ اصلیه‌سنی النده طوتمش اولمق شرطیله مرویّاتی دیگله‌یوب اجازت ویرمه‌سنی کتابسز اولارق ابتداءً روایت ایتمه‌سندن فرقسز بولیورلردی . ابوالمَلیح : « بو آدملر علمی یازوب تدوین ایتدیکمزدن طولایی بزی عیبلایورلر ، اماحق تعالی وتقدس حضرتلری کتاب کریمنده عِلْمُها عِنْدَ رَبّی فی کِتابٍ لایَضِلُّ رَبّی وَلا یَنْسی بویورمشدر » دیرمش .

ابن جُرَیْج (١٥٠) عطاء بن ابی رَباحك حضورنده اونك روایت ایتدیکی حدیثلری اوقودقدن صوکرا : « شیمدی بن ناصیل دییه‌یم ؟ » دییه صوریور . اوده « قل حَدَّثَنا = بزه عطاء سویله‌دی ، روایت ایتدی‌دی » جوابنی ویریور . (ترمذی، کتاب العلل.) ینه ابن جریج ، النده برکتاب اولارق هِشام بن عروه‌نك یانینه گلیور . « بونلر سنك روایت ایتدیگك حدیثلردر . نه‌دیرسك ؟ سندن روایت ایده‌یم‌می ؟ » دییه صوریور . و : « أوت » جوابنی آلیور . (کذا .)

عبیدالله بن عمر بن حَفْص (؟ ١٤٧) النده برکتاب اولارق زهری‌نك یانینه گلیور . « بونده روایت ایتدیگك حدیثلرك بعضیسی واردر . بونلری سندن روایت ایده‌یم‌می ؟ » دییه صوریور . اوده اوکا : « أوت » دییور . (کذا .)

عَوْف اعرابینك (١٤٦) نقلنه گوره برکیمسه حسن بصرینك یانینه گلیور .

« سنك حديثلرگك بعضلرى بنده يازيلى طوريور. بونلرى سندن روايت ايده‌يم مى؟ » ديبور . اوده اوكا : « اوت » جوابنى ويريور . (كذا .)

بوصايديغمز طبقه‌دن دها قديم اولان صحابه و كبار تابعين دورنده‌ده قراءت طريقيله اخذ حديث ، بناءً عليه حديثك يازى ايله قيد اولونديغى حقنده روايتلر واردر . ازجمله زيد بن ثابت رضى الله عنهك علم فرائضه دائر بر كتاب تأليف ايتديكى روايت اولونيور .

ترمذينك كتاب العلله بيانينه گوره‌ده عِكْرِمه (١٠٥) شويله بر نقلده بولونيور : طائف اهاليسندن برقاچ كيمسه ، ايچنده ابن عباس رضى الله عنهمايه نسبت اولونان احاديث يازيلى بعض اوراق ايله مشار اليهك نزدينه كلديلر . ابن عباس حضرتلرى بر مدت اوقودقدن صوكرا شاشيرمايه باشلادى و : « بن آرتق يورولدم . سز اوقويكده بن ديكله‌يم . سزك اوقوديغكزى بنم قبول ايديشم طبقى بنم اوقومام كيبدر » بويوردى .

ابو الشَّعْثاء بَشير بن نَهيك‌ده ديركه ابو هريره حديثلرندن بعضلرينى بريره يازمشدم . كنديسنه : « بونلرى سندن روايت ايده‌يم مى ؟ » ديه صوردم . « أوت » ديدى . ترمذى ، كتاب العللنده : « گچمش زمانده‌كى اهل علمك اكثرى يازمازلردى ، يازانلرى‌ده سماعدن صوكرا يازارلردى » ديه يازيور .

ينه « كتاب العلل » ده سفيان ثَوريدن نقل اولونديغنه گوره منصور بن المعتمر (١٣٢) ابراهيم نخعى يه : « نه‌دن سالم بن ابى الجَعْدك (؟ ٩٨) حديثلرى سنكيلردن اتمّ يعنى دها ديرلى طوپلو بولونيور ؟ » ديه صورمش . اوده : « او يازاردى‌ده اونك ايچون » ديه جواب ويرمش .

«تذكرة الحفّاظ» مؤلفى حافظ ذهبى‌ده (٧٤٨) حسن بصرينك بر مشكله اوغراديغنده سعيد بن المسيّبه (؟٩٣) مكتوب يازارق سؤال ايتديكنى قتاده (١١٧)دن قيد ايديور . (ج ١ ص ٤٧ .)

حديث يازمايى تجويز ايدن ائمه‌يه گوره بالاده‌كى ابو سعيد حديثنك ناطق اولديغى نهى نبوى حين نزول قرآنده نظم كريم ايله طرف عالئ رسالتدن بيان بويورولان بعض تأويللرى ، بوگونكى تعبيرمزجه تفسيرلرى يگديگره قاريشديروب قرآندن

اولمايان بر شيئى بالآخره قرآندن ظن وتوهم ايتمكه ميدان قالماسون ملاحظه‌سنه مبنى ايدى . آيات كريمه وسُوَر شريفه تواتراً امتك معلومى اولدقدن صوكرا بوبابده ياكيلمايه آرتق احتمال قالماديغندن علت نهى ايله برابر نهى‌ده مرتفع اولمشدر . هم نه حاجت ؟ عبدالله بن عمرو بن العاص رضى الله عنهما حضرتلرى رسول الله صلى الله عليه وسلم افنديمزدن هرنه ايشيديرسه يازمايى اعتياد ايتمشدى . وبوندن نهى اولونميوردى . كنديسنك « سنن ابى داود » ايله «حاكم»ده شويله بر روايتى واردر: رسول الله صلى الله عليه وسلمدن هرنه ايشيديرسه‌م يازاردم . قريش بنى بوندن منع ايتمك ايسته‌ديلر . ديديلر كه سن هر شيئى يازيورسك . رسول الله صلى الله عليه وسلم ايسه بشردر. رضا حالنده‌ده ، غضب حالنده‌ده سوز سويلر. بو تنبيه اوزرينه يازمقدن بر مدت وازگچدم. نهايت ايشى رسول الله صلى الله عليه وسلمه عرض ايتدم . مبارك پارماغنى آغزينه گوتوره‌رك : « ياز. نفسم يد قدرتنده اولان اللهه قسم ايده‌رم كه بورادن (يعنى آغزمدن) حق سوزدن باشقه‌سى چيقماز » بويوردى .

ابو هريره رضى الله عنهك « صحيح بخارى » ايله « سنن ترمذى » ده مذكور بر سوزى واردر. ديبوركه رسول الله صلى الله عليه وسلمك حديثنى هيچ بر كيمسه‌ده بنده اولديغى قدر يوقدر . يالكز عبدالله بن عمرو مستثنى : او يازاردى ، بن يازامام [١] .

ترمذينك ينه ابو هريره رضى الله عنهدن نقل ايتديكى ديگر بر روايته گوره انصاردن برى رسول الله صلى الله عليه وسلمك نزدينه شكايته كلدى . ديدى كه : « يارسول الله ، بن سندن بر سوز ايشيديرم ، خوشمه گيدر. لكن بلله‌يه‌مم . » رسول الله صلى الله عليه وسلم مبارك أليله يازى يازمق اشارتى ويره‌رك : « صاغ الكدن استعانه ايت » بويوردى .

ينه ابو هريره‌نك سنن ترمذيده اولان روايت صحيحه‌سنه گوره رسالتمآب افنديمز حضرتلرى بر گون بر خطبه ايراد بويورمشلر . بو خطبه‌ده بر قصه (مكه‌ده واقع اولمش بر قتل ماده‌سندن طولايى حكم شرعى‌يى تضمن ايدن بعض سوزلر) وار ايدى. يمنلى « اَبوُشاه » اسمنده برى : « يارسول الله ، بو خطبه‌يى بنم ايچون يازيكز » نيازنده

---

[١] بو حديث ابو هريره رضى الله عنهك كلامى اولديغى ايچون « تجريد » ه درج ايديلمه‌مشدر .

بولونمش . بونك اوزرینه : « اُكْتُبُوا لِاَبِى شَاهٍ = ابوشاه ایچون یازیگز » بویورولمش . بوحدیث ، صحیح بخاریده‌ده واردر . علیه‌الصلاة والسلام افندیمزك صوك خسته‌لقلرنده بر شی یازدیرمق آرزوسنه دوشوب بالآخره صرف نظر بویوردقلری‌ده بخاری‌ده مذكوردر . (بوكتابك ٩٤ نجی حدیثی .) رافع بن خَدیج رضی‌الله عنهك‌ده : « یارسول‌الله ، بزسندن برچوق شیلر ایشیدیورز. بونلری یازالمی ؟ دیبه صوردم . اُكْتُبُوا ذٰلِكَ وَلَاحَرَجَ یعنی بونلری یازیگز، بأس یوقدر بویوردیلر» دیدیكنی رامَهُرمُزی ، اسنادیله روایت ایتدیكی كبی موقوف اولارق انس رضی‌الله‌عنهدن : « قَیِّدُوا الْعِلْمَ بِالْكِتَابِ = علمی یازی ایله تقیید ایدیگز » حدیثنی حاكم، علی رضی‌الله عنهدن‌ده مرفوع اولارق: «اِذَا كَتَبْتُمُ الْحَدِيثَ فَاكْتُبُوهُ بِسَنَدِهِ = برحدیثی یازدیغگزده سَندیله برابریازیگز » حدیثنی دَیلَمی نقل ایدیورلر .

جابربن‌عبدالله انصاری رضی‌الله‌عنهمانك مناسك حجّه دائر مرویّاتنی جامع اولان «صحیفه» سی تابعین دورنده بیله‌مشهور ایدی (تذكرة الحفّاظ، ذهبی، ج١، ص٣٧) كه هپسنی‌ده مسلم « صحیح » نده تخریج ایتمشدر . بوصحابیٔ جلیل روایتی چوق اولان علمای اصحابدندر . رسول اكرم صلی‌الله علیه وسلم افندیمزدن طویدقلرینی عبدالله بن‌عمرو رضی‌الله عنهما كبی یازار اولدیغی بونقلدن استدلال ایتمك قولایدر .

وَهْب بن مُنَبِّه (؟ ١١٠) برادری هَمّام بن مُنَبِّه (١٣٢) ده بر نسخه‌سی واردی‌كه ابوهریره‌دن روایت ایتدیكی احادیثی احتوا ایدیوردی . بونلرك‌ده اكثریسی كتب صحاحه كچمشدر . (تذكرة الحفاظ ، ذهبی ، ج١، ص ٨٩.) بحربن مَرّار دیركه خالد بن مَعْدان كلاعی (١٠٣؟) قدر علمه ملازمت ایدن كیمسه كورمه‌دم . بوتون علمی‌ده ـ قابی دوكمه‌لرله ، قوللرله باغلی بر مصحف درونده ایدی . (كذا ، ج١ ، ص ٨١.)

ابو قِلابَه (١٠٤) مرض موتنده بوتون كتابلرینك ایّوب سَخْتیانی (٦٦ ـ ١٣١) یه ویریلمه‌سنی وصیت ایتمش . كتابلر بر دوه‌نك یاری یوكی اولارق مشارالیهه تسلیم ایدیلمش . (كذا ، ج١ ، ص ٨٢ .)

محمدبن شهاب زُهْری ده اُلنده الواح علمانك درس مجلسلرینی طولاشیر ، هرنه

طویارسه یازارمش . (كذا ، ج ١ ، ص ٩٩ .) بوصورتله زهرینك قید ایتدیكی مرویّات، مَعْمَر بن راشدك قَولنجه برقاچ حیوان یوكی طوتمش .

بونلردن باشقه علی كرّم‌الله‌وجهه حضرتلرینك نزدنده محفوظ اولوب بخارینك روایتنه كوره عَقْل یعنی دِیَت وفِكاكِ اسیر یعنی اسیری اسارتدن قورتارمق ومسلم كافره بدل قتل اولونمامق كبی احكامی متضمن اولان صحیفه ایله عمرو بن حَزْم رضی‌الله‌عنهك فرائض وسنن ایله دیات احكامنی محتوی اولان كتابی وابوبكرالصدیق رضی‌الله‌عنهك انس بن مالك رضی‌الله عنهی بحرینه كوندریركن یدینه ویردیكی صدقه وزكات نصابلرینه دائر مكتوبی هپ اباحهٔ كتابته دلالت ایدن آثاردندر . كذلك صحیح مسلمده منقول اولدیغنه كوره ابن عباس رضی‌الله عنهمانك عهدنده « قضاء علی » یعنی علی رضی‌الله عنهك ویردكلری حكملر حقنده بركتاب تألیف ایدیلمش اولدیغی ابن ابی مُلَیْكه (١١٧) دن منقول اولدیغی كبی مشهور محمد بن اسحق النديمك « كتاب‌الفهرست » نده حَدیثه شهرنده كوردیكی پك‌زنكین بر كتبخانه‌دن‌ده بحث واردركه بوكتبخانه‌ده حسنین رضی‌الله عنهما حضرتلرینك یازیلری اولدیغی كبی علی كرّم الله وجهه ایله كتّاب نبی علیه‌الصلاة والسلامك خطوطیله یازیلمش امانات وعهود نبویه وارمش .

خلاصه ـ نهی حدیثی حقنده بخاری ایله مسلم شارحلرینك یكدیگری تأیید ایدن بیانلرندن ده منفهم اولدیغی اوزره ـ بوخصوصده بدایت امرده باش كوسترن اختلاف نهایةالامر جواز كتابته اجماع مسلمین حاصل اولماسیله مبدّل وفاق اولمشدر . یرینه وراوینك حالنه كوره نهی حدیثی ایله‌ده ، اذن حدیثی ایله‌ده عمل اولونور .

نهی حدیثی، حفظنه كووه‌نیلیر ویازی یازاركن سوءخطّی ویادقتسزلكی یوزندن التباسه ، تحریفه ، تصحیفه میدان ویریر كیمسه‌لره ؛ اباحه حدیثلری‌ده حافظه‌سی كوشك ویازیسی اوقوناقلی ودرست اولانلره كوره‌در . برده نهی نبویی قرآن ایله برلكده حدیثی صحیفهٔ واحده‌یه یازمامق معناسنه حمل ایدنلر واردر. نیته‌كیم اسكیدن مصاحف شریفه‌یه نظم كریمدن باشقه برحرف یازمازلر، سوره اسملرینی ؛ حزب وجزء اشارتلرینی ؛ وقف، وصل علامتلرینی بیله قویمقدن صوك درجه‌ده توقی ایدرلردی كه بو احتیاطلر هپ قرآن اولمایان بر سوز قرآن ظن اولنماسون ایچوندی . مع‌هذا

شونی‌ده اونوتمایالم که یازی‌یی تجویز ایدنلرده حفظه اعتنانك لزومنه قائللردر. بوندن طولایی صحابه وتابعیندن برچوقلری کندیلری ناصیل شفاهاً تلقی ایتمشلرسه کندیلرندن‌ده اویله‌جه شفاهاً اخذاولونماسنی ایسترلردی . یازانلرده‌یازیلرینی مخطره کبی‌قوللانارق اصل اعتمادلری حفظلرینه ایدی .

لکن زمان‌کچیور ، عصررسالت‌ده گیتدکجه اوزاقلاشیوردی. قرآن‌ایله‌حدیثك یکدیکره التباسی قورقوسی زائل اولمش اولمقله برابر دائرهٔ فتوحات اسلامیه توسع، بلاد وامصار تعدد ایدیوردی . صحابه اقطار مختلفه‌یه طاغیلیور ، محاربات‌ده احراز شهادت ویاسائر سببلرله عددلری کوندن کونه آزالیوردی . صدور صحابه‌ده محفوظ اولان‌نقولی ضیاعدن قورتارمق آرزوسی بوندن‌طولایی گیتدکجه کسب‌قوت ایتدکجه‌برابر علم حدیثك موادّی ، ازبرلنه‌جك احادیث شریفه‌نك مقداری‌ده چوغالوب ضبطی بالطبع دهازیاده‌مشکلات عرض‌ایدیوردی.چونکه‌صحابه‌نك هر برنده‌اولان‌آخباروآثاری آیری‌آیری‌حفظوسنتك ممکن‌ایسه تمامنی جمع ایتمك ایچون تابعین حضراتی دیار دیار گزوب صحابه‌نك متفرقاًمعلومی‌اولان سننی‌طوپلامایی وظیفهٔ دینیه بیلدیلر. برطرفدن فِتَن ومحاربات‌داخلیه ؛ دیگرطرفدن شیعه‌ایله‌نواصب ، خوارج‌ایله‌روافض وقدریه‌کبی فِرقه‌لرك ظهورینی متعاقب برچوق جرأتکاران‌ده کندی سیاست ویا عقیده‌لرینی تأیید ایدر روایات چیقارمقدن خالی قالمیورلردی . بواسبابك هر بری سنت نبویه‌یی ماعداسی اولان دیدی‌قودیلردن، محفوظ‌اولان روایاتی‌نسیاندن قورتارمق‌احتیاجنی شدتله حس ایتدیرمکه باشلادی . گرك صحابه وتابعین ، گرك اونلرك اتباعی اولان علمای‌امتجه الڭ‌بویوك شرف‌ومزیت۔ کتاب مُنزَلك حفظندن‌صوکرا۔ سنت‌سنیه‌نك حفظ ونشری صایلدیغندن هر کسك قیمتی وانظار ناسده‌کی وقع وشانی مسموع ومحفوظی اولان احادیث نبویه‌نك مقداریله اولچولوردی .

بوندن طولایی سنتی ضبط وقیده اعتنا ورغبت اوقدر چوغالدی ، بونقطه‌یه ارباب علمك‌همت علیاسی‌اوصورتله‌تمرکزایتدی که اوتاریخلرده‌کی سیاحت مشکلاتنی اقتحام ایده‌رك بعضاً تك برحدیثی ثقه‌اولان برذاتدن اخذایله‌مك ، یاخودمعلوم‌اولان برحدیثی تقویهٔ روایت ملاحظه‌سیله دیگر برعالمك آغزندن دیکله‌مك ایچون بلاد اسلامیه‌نك شرقندن غربنه ، غربندن‌شرقنه‌قدر سفر کلفتنی اختیار ایتمك‌ایشدن‌بیله صاییلمیوردی . مکحول (١١٣) : « طلب‌علم ایچون‌مملکت مملکت طولاشدم »

دیردی . (تذکرة‌الحفاظ ، ذهبی ، ج۱ ، ص ٩٥.) سعیدالمسیبك : « تك برحدیثی آرامق ایچون کونلرجه مسافه قطع ایدردم » دیدیگنی امام مالك نقل ایدیور . (کذا ، ج ١ ، ص ٤٨.) صحیح بخاریده روایت ایدیلدیکی اوزره جابربن عبدالله انصاری رضی‌الله عنهما تك‌برحدیث ایچون عبدالله بن أُنَیس رضی‌الله عنهك نزدینه، برآیلق‌اوزاق‌اولان شامه‌قدر شدّ رحل ایتمشدر . بوحدیث یوم‌قیامتده قصاص یعنی اهل ایماندن هیچ برکیمسه‌نك ، اوزرنده مظلوم حقی وارکن جنته گیره‌مه‌یه‌جکی حقنده‌کی حدیثدرکه بخارینك جهمیه‌یی رد حقنده‌کی اثرنده‌در . کذلك ابوایوب انصاری رضی‌الله عنه ۔ « حاکم » ك تخریجنه‌گوره ۔ برمؤمنك عیبنی‌صاقلایان کیمسه‌یه حق تعالانك یوم قیامتده ویره‌جکی مکافاته دائر برحدیثی دیکله‌مك ایچون عُقْبَة بن عامر جُهَنی رضی‌الله‌عنهك یاننه ، تامصره‌قدر گیتمشدر. اوحدیث شریفی فم گهربار رسالتدن یالکز ایکیسی ایشیتمشلردی . ابوایوب ، عقبه‌یی والیٔ مصر سَلَمة بن مَخْلَد واسطه‌سیله عجله آراتمش . بولوشوب معانقه ایتدکدن صوکرا همان صوراجغنی صورمش ، حدیثی‌دیکله‌دکدن صوکرا : « بونی بن‌ده‌بیلیوردم، فقط برآز یا گلیشم واردی . ایشیتدیکمك خلافنه اولارق روایت ایتمه‌یی ایسته‌مه‌دم » دیمش . وهمان دوه‌سنه بینوب عودت ایتمشدر .

شَعْبی (١٠٣) یه: « بوقدرعلمی‌ناصیل ایدندڭ ؟ » دیه‌صورمشلر. « بیقینلغی براقمق ، دیار دیار طولاشمق ، گوگرجین‌گبی صبرایتمك،قارغا کبی‌ایرکن طاوارانمق سایه‌سنده » جوابنی ویرمش . (تذکرة‌الحفاظ ، ذهبی ، ج۱ ، ص ٧١ .)

حدیثی تدوین ایتمك احتیاجنی ایلك طویانلردن بری خلیفهٔ اموی عمر بن عبدالعزیز (١٠١) رضی‌الله عنهدر . بخاریده‌کی روایته نظراً مشارالیه حضرتلری مدینهٔ منوره‌ده‌کی والی وقاضیسی ابوبکر بن حَزْمه (١٢٠) شویله یازمش : « باق، آراشدیر . رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم افندیمزك حدیثنه دائر هرنه وارسه یاز . (یاخود یازدیر.) زیرا بن علمك اندراسندن وعلمانك انقراض بولماسندن قورقیورم. برده حدیث رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمدن باشقه‌سنی قبول ایتمه . همده علما علمی افشا ایتسونلر . (یعنی آچیق یرده اوقوتسونلر .) درس ویرمك ایچون (برمحل مخصوصده) اوطورسونلر. تا که بیلمه‌ینلره اوگره‌دیلمش اولسون. (بویله

یاپیلسون .) چونکه علم ، گیزلی طوتولمادقجه محو اولماز . » ابو نُعَیم ك « تاریخ اصبهان » نده مروی اولدیغی اوزره خلیفهٔ مشارالیه احادیث رسول الله صلی الله علیه وسلمی جمع ایتمك ایچون بوتون اهل آفاقه‌ده یازمش ایمش. (بخاری شرحی قسطلانی ، ج ۱ ، ص ٦ .)

ابوبکر بن حَزْمك بو امره تبعاً بالذات تدوین حدیث ایتدیگنه دائر هیچ برقیده مطلّع دگلم . آنجق اوندن اخذ علم ایدن امام محمد بن مسلم بن شهاب زُهرینك (١٢٤) قرن اوّل نهایتنه طوغرو ایلك تدوین حدیث ایدن ذات اولدیغی محدّثین سویلیور . ابن شهاب زُهرینك بونی ابوبکر ابن حَزْمك توصیه‌سی اوزرینه یاپمش اولدیغی پك قوتله محتملدر . زهریدن صوکراکی طبقهٔ ثالثه رجالی ایچنده تدوین وتصنیفه قویولانلر پك چوقدر . صحابه ایله کبار تابعین زمانلرنده احادیث نبویه علی الاکثر یالکز شفاهاً روایت اولونوب صدورده حفظ ایدیلیردی . علما بلاد وامصاره یاییلدقدن وبدعتلر چوغالدقدن صوکرا یالکز حفظه اعتمادك محذورلرینی دفع ایچون صیرا تدوینه گلدی . فقط بو ایلك مصنفلرك مدوّناتنده احادیث نبویه صحابه اقوالی ایله ، تابعین فتوالریله ممزوج ایدی .

حدیثی ایلك جمع وتدوین ایدنلر شونلردر: مکه‌ده عبدالملك بن جُرَیج (١٥٠)؛ مدینه‌ده محمد بن اسحق مطّلبی (١٥١)، یاخود امام مالك بن انس اَصْبحی (١٧٩)؛ بصره‌ده رَبیع بن صَبیح [١] (١٦٠)، یاخود سعید بن ابی عَرُوبه (١٥٦) ، یاخود حمّاد بن سلمه (١٦٧)؛ کوفه‌ده سُفیان ثَوری (٧٧ - ١٦١) ؛ شامده عبدالرحمن اَوزاعی (١٥٧) ؛ واسطده هُشَیم بن بَشیر السلمی (١٠٤ - ١٨٣) ؛ یمنده مَعْمَر بن راشد (١٥٣) ؛ رَیّ ده جَریر بن عبدالحمید (١١٨-١٨٨) ؛ خراسانده عبدالله بن المبارك (١٨١) . بونلردن باشقه هِشام بن حِبّانك (١٤٧) ، یحیی بن زکریا ابن ابی زائده‌نك (١٨٣) ، وکیع بن الجرّاحك (١٩٦) ، عبدالرحمن بن مَهْدینك‌ده (١٩٨) اسملری ذکر اولونیور . اسملرینه شیمدی مطّلع اولامادیغم برچوق معاصر ذواتك دها بو امر مبرورده حائز سبقت اولدقلرنده شبهه یوقدر .

[١] حدیث جمعنه ایلك قویولان بو ذات اولدیغی بخاری شارحی ابن حجر عسقلانینك مقدمه‌سندن دلالةً منفهم اولیورسه‌ده مشهور اولان بروجه بالا زهرینك جمله‌سنه تقدمیدر .

بو صایدیغمز ذواتدن هر برینك تدوین وتصنیفده‌کی مسلکی باشقه‌در . بو مصنّفاتك اك مشهوری امام مالکك « مُوَطّأ » اسمنده‌کی کتابیدرکه بوتون اهل حدیثك اجماعیله عصرنده کتاب اللهدن صوکرا اصحّ کتب ایدی . وجامعی علمای اهل حجازك روایات قویّه‌سنه اقتصار ایده‌رك درونته اقوال صحابه ایله تابعین وتبع تابعین فتوالرندن برچوق شیلر درج ایتمشدر .

مسند صاحبلری

ایکی یوز تاریخلرندن صوکرا « مُسْنَد » یازمق یعنی صحابه‌یی حروف هجا ، یاخود باشقه بر ترتیب اوزره ذکر ایده‌رك هر بریندن مؤلفه بالغ اولان روایاتی طرق مختلفه ایله بر آراده طوپلامق مسلکی شیوع بولمشدرکه بو میانده ابوداود الطیالسینك (٢٠٤) ، اسد بن موسی الاُمَوی‌نك (٢١٢) ، عبیدالله بن موسی العَبْسینك (٢١٣) ، مُسَدَّد ابن مُسَرْهَد البصرینك (٢٢٨) ، حُمَیْدینك (٢١٩) ، نُعَیم بن حمّاد الخُزاعینك (٢٢٨) ، ابو خَیْثَمه زُهَیر بن حَرْب النَسائینك (١٦٠-٢٣٤) ، ابوبکر بن ابی شَیْبه‌نك (٢٣٥) ، امام اسحق بن راهویه‌نك (٢٣٨) [١]، ابوبکرك برادری عثمان بن ابی شیبه‌نك (٢٣٩) ، امام احمد بن حَنْبل الشَیْبانینك (٢٤١) ، احمد بن مَنیعك (١٦٠-٢٤٤)، حسن بن سُفیانك (٢١٣-٣٠٣) ، ابوبکر البزّارك (٢٩٢) مسندلری ذکره شایاندر .

صحیحین

حدیث حقنده‌کی تألیفات ایشته بویله‌جه امام جلیل محمّد بن اسماعیل بخاری‌یه (١٩٤ - ٢٥٦) قدر متسلسلاً دوام ایده گلمشدر . مشارالیه ایسه کندیسنه بالغ اولان کافهٔ روایات ایچندن صحیح یعنی برنجی مرتبه‌ده شایان اعتماد اولانلرك بر قسمنی دیگرلرندن آییروب مستقل بر کتاب یاپمانی دوشوندی که کندیسندن اوّل جمع ایدیلن کتابلرده احادیث صِحاحك یانی باشنده احادیث حِسان‌ده ، احادیث

[١] بویله «ویه» ایله نهایتلنان اعلام، نحاة مذهبنجه‌که حقیقتده‌ده بویله تلفظ اولونمشدر- واوك فتحی ویانك سکونیله‌در . بوتقدیرده « راهویه‌ك » دیمك لازم گلیردی . لکن محدثین « ویه » لفظنده‌کی نکارتدن خوشلانمادقلری ایچون هانك ضمی و واوك سکونیله اوقورلرکه بوکا گوره « راهویه‌نك » دیمك لازم گلیر . کتاب، حدیث کتابی اولدیغندن محدثین مسلکی اختیار اولوندی .

ضعيفه‌ده واردی. وبر حديثك قبول ورد نقطهٔ نظرندن درجه‌سی يالكز أئمهٔ حديثك معلومی اولوب عامهٔ ناس ـ اهلنه صورمادقجه ـ مراتب حديثدن خبردار اولامازلردی. متعاقباً مُسلِم بن الحَجّاج قُشَيْری (٢٠٤-٢٦١) ده استادينك اثرينه اقتفاءً مشهور عالم اولان صحيحنی تأليف ايتدی. بو ايكی كتاب جليله «صحيحين» نامی ويريلير.

اونلردن صوكرا ديكر حفّاظدن ده كنديلرنجه يالكز صحيح اولان حديثلری التزام ايدنلر ظهور ايتمش ايسه‌ده هيچ بری بو ايكی كتابده كوستريلن دقت وبصيرتی كوسترمكه موفق اولامامشلردر. بوندن طولايی بو ايكی كتابه كتاب اللهدن صوكرا اصحّ كتب ديلمشدر. واقعا دها أولاری اصحّيت، امام مالكك «مُوَطّأ» نده ايدی. لكن موطأده‌كی احاديث رسولك هيچ بری بو ايكی كتابك خارجنده قالماديغی ايچون متقدمينك‌ده، متأخرينك‌ده اصحّيت بحثنده اختلافلری يوق ديمكدر.

سنن صاحبلری

«سُنَن» صاحبلری اولان دورت ذات‌ده بخاری ايله مسلمك معاصرلريدر. بونلرك برنجيسی ابو داود سليمان بن الاشعث سِجستانی (٢٠٢ - ٢٧٥) اولوب كتابی «سنن ابی داود» ناميله بين العلما مشهور واحكام فقهيه ايچون الك معتبر مرجعلردن بريدر.

ايكنجيسی ابوعيسی محمد بن عيسی التِّرمِذی (٢٠٩ - ٢٧٩) درکه كتابنه «سنن ترمذی» ديدكلری كبی «جامع ترمذی» ده ديرلر.

اوچنجيسی ابوعبدالرحمن احمد بن شعيب النَّسائی (٢١٦ - ٣٠٤) درکه «المجتبیٰ» نامنی ويرديكی «سنن صُغریٰ» سی ايله مشهوردر. اونك برده «سنن كُبریٰ» سی وارسه‌ده تنقيح اعتباريله «مجتبی» سنه معادل دكلدر.

دردنجيسی‌ده ابوعبدالله بن ماجه (٢٠٩-٢٧٣) درکه كتابنه «سنن ابن ماجه» دينير. ومحتويات صحيحه‌جه ديگر اوچنه معادل دكلدر.

صحاح ست

ايشته (سنن) اسمنده‌كی بو دورت كتاب، صحيحينه علاوه اولونجه «كتب سته» و «صِحاحِ سِتّ» ناملريله بين المحدثين اشتهار ايدوب اصحّ كتب اعتبار

ايديلن آلتی كتاب ألده ايديلمش اولور. تاريخلرندن ده معلوم اولاجغی اوزره معاصر كبی اولان بو ذاتلرك بوتون همتی حديث مجموعه‌لرينی تنقيح وتهذيب ايده‌رك اثرلرينه اصحّ اولان روايتی درج ايتمك ومحدّث اولمايانی وسوسه‌دن قورتارمق اولمشدر.

نقد رجال

احاديث نبويه برطرفدن بويله‌جه «صحيفه»، «مُصْحَف»، «ديوان» ودها صوكرا «مُسْنَد»، «جامع»، «سنن» وسائره ناملريله قيد وتدوين ايديله طورسون، برطرفدن‌ده رواياتك صحيحنی سقيمندن آيرد ايده‌بيلمك ايچون تا دور تابعين وحتی اصحابدن بری [١] نقد روايات ورجاله‌ده باشلانمش ايسه‌ده كتب سته‌نك جمع وتأليف ايديلديكی عصرده نقد رجال وعلل حديث اوزرينه‌ده بر چوق كتابلر تأليف ايديلمشدر.

نقد رجالده حديث راويلرينك هر بری جرح ويا تعديل ايديلير. يعنی حفظ وعدالتی اعتباريله هانكيلرينك نقلنه نه درجه‌يه قدر اعتماد ايديله‌بيله‌جكی، اسنادلرك مراتب قوت وضعفی بيلديريلير. تعليل يعنی علل حديثك بيانی ايسه جرح وتعديلدن‌ده مهمدر. بعض حديثلر، سندلرينه داخل اولان رجالك كافه‌سی‌ده نقّادن اولدقلری ايچون بر چوق محدثينجه شايان قبول كورولدكلری حالده هر كسك كوره‌ميه‌جكی بر علت قادحه ايله معلول بولونمش اولابيليركه جمع حديثدن دها بويوك بر دقت وبصيرته محتاج اولان بو مهم ايشه آنجق صيرفیٔ حديث مرتبه‌سنی بولمش اجلّهٔ نُقّاد واعاظم حُفّاظ ال سوره‌بيلمشلردر.

---

[١] ابن عباس، عُبادة بن الصامت وانس بن مالك رضی الله عنهم كبی ذواتك بعض تابعين حقنده انتقاد آميز سوزلر سويله‌دكلری روايت اولونمقده‌در.

٥

روایت حدیثده تثبّت [١] ـ اقلال واکثار مسئله‌سی

اصحاب کرام رضی‌الله عنهم حضراتنك احادیث رسول علیه‌الصلاة والسلامی بلله‌یوب بللتمکه براعتنای مخصوصلری واردی. هله « فَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ = بنم دیدکلرمی حاضر اولانلر غائب اولانلره اولاشدیرسون » امر نبویسی بو شوق وحرصی بوسبوتون آرتیرمشـدر . یوقاریده أبو ذَرّ غِفاری رضی‌الله عنهك نشر وروایت علمه اولان حرصی بخاریدن نقل اولوندیغی گبی (ص٣٧) صحابه‌وتابعینك ـ حتی تك برحدیثی اخذ ویاتصحیح ایچون ـ آیلرجه یول گیتدکلری (ص٤٧) ده ذکر ایدیلمشدی. عمررضی‌الله‌عنه‌ده : «انصاردن برقومشوم ایله بنی اُمَیَّة بن زیدیوردنده اوطوریوردم . بویورد ، مدینه‌نك عَوالی دینیلن سمتنده‌در. برشی اوگرنمك امیدیله رسول‌الله صلی الله علیه وسلمك نزدینه نوبتلشه ایزردك . برکون او ایزر ، بر کون بن ایزردم . بن ایندیکم زمان اوکون وحی وسائره‌یه‌دائر نه‌طویارسه‌م خبرینی قومشومه گتیریردم . اوده ایندیکی زمان بویله یاپاردی » دییور . (٧٨ نجی حدیث .)

مع‌هذا بو حرص تعلم ایله برابر اِقْلالی یعنی آز روایت ایتمه‌یی التزام ایدرلر ، اِکْثار ایدنلری هیچ بگنمزلردی [٢] . چونکه روایتی چوق ایدنجه یاگیلمق احتمالی چوغالیر. حدیثده یاگیلمانك‌ده بویوك مخاطره‌سی واردر. بخاریده‌کی روایته گوره عبدالله بن الزُّبَیْر رضی‌الله عنهمـا بدر مکرّمنه : « فلانك ، فلانك یاپدیغی گبی سنك‌ده رسول‌الله صلی‌الله‌علیه وسلمدن برشی‌روایت ایتدیگکی ایشیتدیگم یوق.

[١] تثبت ، روایت ثابت اولنجه‌یه قدر تأنی ایله طاورانوب قلبه اطمینان گله‌دکجه نقلنه تصدی ایتمه‌مك دیمکدر .

[٢] بوراده اقلال واکثار معنای لغویجه استعمال ایدیلمشدر. ایلریده گوروله‌جکی اوزره اقلالك برده‌معنای اصطلاحیسی واردرکه برراوینك یالکز برحدیث روایت ایتمش بولونماسیدرکه بویله اولانه مُقِلّ دینیر . اوحدیثی‌ده کندیسندن یالکز برتك راوی اخذ ایتمش ایسه مقل مجهول‌العین صاییلیر. جهالتدن‌قورتولمق ایچون کندیسندن لااقل ایکی کیمسه اوحدیثی روایت ایتمه‌سی شرطدر .

عجبانه‌دن؟ » دییه صورمش. اوده جواباً: « بیلمش اول‌که بن‌معیت رسالتپناهیلرندن هیچ آیریلمادم، هپ برابر بولوندم. لکن مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ بویوردیغنی کندیسندن ایشیتدم‌ده اوندن اوتوری اختیار سکوت ایدیورم » دیمش . حتی مشـارالیه بو حدیث حقنده : « گوریورم‌که اوته‌کی بریکی بو حدیثه برده « مُتَعَمِّداً » سوزینی قاریشدیریورلر . حال‌بوکه رسول‌الله صلی الله علیه وسلمك « مُتَعَمِّداً » بویوردقلرینی والله ایشیتمه‌دم » دیردی . کندیسنه اسناد اولونان روایات آنجق یکرمی‌یی بولور. بوندن طولایی ابوبکرالصدّیق ، زبیر بن العوّام ، ابو عُبَيْدَة بن الجرّاح ، عبّاس بن عبدالمطّلب رضی‌الله‌عنهم گبی برچوق اجلّهٔ اصحابك روایتلری پك‌آزدر. هله عشرهٔ مبشره‌دن بری اولوب مسموعاتی شبهه‌سز چوق اولان سعید ابن‌زید رضی‌الله‌عنهك همان‌همان روایتی‌یوق گیبیدر. نیته‌کیم «مسند» احمدده مشارالیهدن مروی حدیثلر ـ مکرّراتی حذف ایدیلدکدن صوکرا ـ اون ایکی‌یی گچمز. حدّذاتنده مکثریندن یعنی روایتلری چوق مقداره بالغ اولان انس بن‌مالك رضی‌الله عنه‌ده : « سزه چوق شی روایت ایتمکدن بنی منع ایله‌ین مَنْ تَعَمَّدَ عَلَيَّ كَذِباً حدیثیدر » دییور .

رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وسلمدن روایت ایدیلن خبرلری قبولده ابوبکر الصدّیق رضی‌الله عنه حضرتلری چوق احتیـاط بویوروردی . بر کره ناسی طوپلایوب برخطبه ایراد ایتدی . خطبه‌سنده : « سز رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمدن برطاقیم حدیثلر روایت ایدیورسکز . روایتلرگزده اختلاف ایتدیککزده اولیور . سزدن صوکرا گله‌جك اولانلر دها زیاده اختلافه دوشه‌جکلر . اوحالده رسول علیه‌الصلاة والسلامدن برشی‌روایت ایتمه‌یکز. شاید سزه مختلف‌فیه برشی صوران اولورسه آرامزده کتاب‌الله وار دییکز. کتاب‌اللهك حلالنی حلال، حرامنی حرام بیلیکز » بویوردی. لکن مراد عالیلری باب روایتی بوسبوتون سد ایتمك اولمایوب نقل ایدیلن خبرلری علی‌العجله قبول ایتمه‌مك وبو بابده تثبت وتحری‌یی التزام ایتدیرمك ایدی . زیرا کندیلرینك‌ده ـ برچوقلرینه نسبتله آز اولمقله برابر ـ روایاتی اولدیغی گبی روایت ایدیلمش خبرلری قبول ایتدکلری واقعدر . برکره برخاتون طورونك حصه‌سندن میراث آلمق ایچون کندیسنه مراجعت ایتدیگنده: «کتاب‌اللهده‌سکا برشی ویریله‌جگنه

دائر بر آیت گورمیوردم. رسول الله صلی الله علیه وسلمك‌ده بوكا دائر برشی بویوردقلرندن خبردار دگلم » دیدكدن صوكرا مسئله‌یی حاضرونه صوردیلر. مغیرة بن شعبه رضی الله عنه آیاغه قالقوب: « رسول الله صلی الله علیه وسلم جدّه‌یه سدس ویردی » دیدی. « سندن باشقه بونی بیلن كیمسه وارمی؟ » دییه صوردیلر. محمد بن مَسلَمه رضی الله عنه آیاغه قالقوب كندیسنك‌ده بویله بیلدیگنه شهادت ایتمه‌سی اوزرینه او خاتونه سدس حصه‌سنی ویردیلر. بوقصه گوستریوركه حضرت صدّیقك اوخطبه‌دن مراد عالیلری ایشیدیلن بر روایتی توثیق ایتمه‌یی توصیه‌دن عبارت اولوب یوقسه معاذالله خوارجك دیدیگی معناجه « حَسبُنا كِتابُ اللهِ = كتاب الله بزه یتر » دیمك دگلدر. معلومدركه خوارج یالگز كتاب الله ایله عمل ایدوب سنت سنیه‌یی طانیمامق ایسته‌یورلردی.

عمر رضی الله عنه ده برصحابی رسول الله صلی الله علیه وسلمه نسبت ایده‌رك بلكه یاگلیش بر روایتده بولونور، كذا ناس حدیث ایله مشغول اولمق ایچون قرآنی حفظ ایتمكده تكاسل ایدرلر قورقوسیله آز روایتی توصیه ایدر وچوق چوق روایت حدیث ایدنلرله بر حكم شرعی حقنده‌كی روایتی علی العجله قبول ایدوب دیگر بر شاهدك روایتیله توثیق ایتمه‌ینلره زیاده قیزارلردی. بو اعتنا اولماسه روایاتك چوغالدیغی وسیله اتخاذ ایده‌رك برمنافقك، برفاجرك، نعمت صحبته مظهر اولمامش براعرابینك ایشی قاریشدیرماسندن وطریق تدلیسه صاپوب غیر صحیح بر سوزی صحیح دییه ترویج ایده‌بیلمه‌سندن قورقولور. بردفعه ابوموسی الاشعری رضی الله عنه باب امارتپناهه گله‌رك شرعاً تعلیم ایدیلن طرزده اولمق اوزره استیذان مقامنده قاپینك طیشندن اوچ كره سلام ویردی. جواب چیقمایجه دوندی. امیرالمؤمنین حضرتلری آردندن آدم قوشدوروب چاغیرتدی. واذننك گجیكمه‌سندن طولایی جانی صیقیلدیغنه ذاهب اولارق: « نه‌یه دوندك؟ » دییه تكدیر ایتدی. ابوموسی: « رسول الله صلی الله علیه وسلمك، بریگز اوچ كره سلام ویردكدن صوكرا جواب آلمازسه دونسون بویوردیغنی ایشیتدم » دیدی. حضرت عمر: « یا بودیدیگگی بر بیّنه ایله اثبات ایدرسك، یاخود سگا یاپاجغمی بن بیلیرم » تهدیدنده بولوندیلر. ابوموسی رنگدن رنگه گیره‌رك ـ ایچلرنده ابوسعید خُذری رضی الله عنه‌ده بولونان ـ بر

جماعت صحابه‌نك یانینه بوهیئتیله گیتدی. بوحالی گورن صحابه: « یاهو، سكا نه اولدی؟ » دییه استفسارده بولونجه كیفیتی نقل ایدوب « ایچگزده بونی ایشیتمش كیمسه یوقمی؟ » دییه صوردی. هپسی‌ده: « ایشیتدك » دیدیلر. وایچلرندن برینی كندیسنه ترفیق ایده‌رك خلیفه‌نك یانینه گوندردیلر. خلیفه شهادتی طوینجه: « بن سنی یالان سویلیور دییه متّهم طوتمامشدم. لكن راست گلن كیمسه‌لر رسول الله صلی الله علیه وسلمه اسناد ایده‌رك سوز اویدورورلر دییه قورقدم » دییه‌رك یاقاسنی براقمشدر. مشارالیه فاطمه بنت قیس الفِهرِیّه رضی الله عنهانك مبتوته حقنده‌كی روایتنه ـ بیّنه اقامه ایتمه‌دیگی ایچون ـ اعتبار بویورمامشدر. مشارالیها اوچ كره مبتوته یعنی مطلّقه اولانك نفقه وسكنایه حقی اولمادیغنی روایت ایتمشدی. حضرت عمر: « احتمال كه ایشیتدیگنی اونوتمش برقادینك سوزی ایله ربّمزك كتابندن وپیغمبرمزك سنتندن معلوممز اولان حكمی ترك ایده‌مه‌یز » دییه‌رك روایتنی رد ایتدی. حضرت عمرك بوكا بگزرده برقاچ قصه‌سی ذهبی‌نك « تذكرة الحفّاظ » نده مذكوردر.

صحابه نظرنده روایت حدیثك اهمیتنی شوندن آكلامالی كه ابوعمرو شَیبانی: « ابن مسعود رضی الله عنهك یاننده برسنه اوطوردم. هیچ قالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّی اللهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ دیمزدی. دیدیگی وقتده‌ده وجودینی برتیتره‌مه آلیردی » دییور. بویله ایكن مشارالیهك سكز یوز قرق سكز حدیثی واردر. زید بن ارقم رضی الله عنهدن حدیث رسول علیه السلامدن برشی روایت ایتمه‌سی نیاز ایدیلدكده: « آرتق یاشلاندق. بزه اونوتقانلق عارض اولدی. رسول الله صلی الله علیه وسلمه اسناد ایده‌رك سوز نقل ایتمك‌ده پك آغیردر » دییوب طالبی صاوادی. سائب بن یزید: « سعد بن مالك رضی الله عنه ایله ـ كه ابوسعید خُذریدر ـ برلكده مدینه‌دن مكه‌یه گیتدم. بر تك حدیث روایت ایتدیگنی ایشیتمه‌دم » دیدیگی گبی شعبی‌نك: « ابن عمر رضی الله عنهما ایله بر سنه برابر اوطوردم. هیچ بر حدیث نقل ایتدیگنی ایشیتمه‌دم » دیدیگی‌ده مرویدر. محمد بن سیرین‌ده انس بن مالك رضی الله عنهك برحدیثی روایت ایدوب بیتیردكدن صوكرا « اَوْ كَمَا قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّی اللهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ = یاخودده رسول الله صلی الله علیه وسلمك بویوردیغی گبی » دییه‌رك شاید لفظی روایت ایتمه‌سنده بر سهو وخطا واقع اولمش ایسه عهده‌سندن چیقمق ایسته‌دیگنی نقل ایدر.

ابن عمر رضی الله عنهما بر گون اثنای طوافده ابوالشعثاء جابر بن زید (٩٣ ، یاخود ١٠٣) راست گلمش . اوکا : « سن بصره‌نك فقهاسندنسك . البته سندن فتوی ایسترلر. دلیلك قرآن ناطق ، یاخود سنت ماضیه یعنی قطعیه اولمادقجه صاقین فتوی ویرمه‌یه‌سك . بویله حرکت ایتمزسه‌ك هم سن هلاك اولورسك، هم باشقه‌لرینی اهلاك ایدرسك » دیمش . (تذکرة الحفاظ ، ذهبی ، ج ١ ، ص ٦٢.) دیمك که او دورك رجالی ممکن اولدیغی قدر سنتك علماجه معلوم وقطعی اولانی آرارلرمش .

« سنن ابی داود » ك مقدمه‌سنده شو قیده راست گلیورز : ابراهیم بن یزید نخعی (؟ ٥٠ - ٩٦) : « بزدن اولکیلر حدیثك غریبنی، شخص واحدك روایتی ایله معلوم اولانی سومزلردی » دیرمش. ابو یزید رجاء بن ابی حبیب (١٢٨) ده : « بر حدیثی ایشیتدیگك وقت اونی اوته کندن ، بریکندن ییتیك دوه‌کی آرار گبی آرا . اگر معروف ایسه فبها . دگل ایسه براق » دیمش. امام المحدثین ابو عمرو عامر الشعبی (١٨ - ؟ ١٠٣) دیرمش که بزدن اول گلن صالحین چوق حدیث روایت ایتمکدن خوشلانمازلردی . اگر اوّلدن شیمدیکی عقلم اولایدی اهل حدیثك اجماع ایتدکلری حدیثلردن باشقه‌لرینی روایت ایتمزدم. (کذا ، ج ١، ص ٧٢.)

معهذا صحابه‌نك بو قدر احتیاط گوسترمه‌سی ، خلفای راشدینك کثرت روایتی خوش گورمه‌مه‌لری، عمر رضی الله عنه‌ك ابوهریره ایله ابن مسعود رضی الله عنهمایی کثرت روایتلرندن طولایی توبیخ ایدیشی ایله برابر ینه سلف صالحیندن خلف متبعینه برچوق روایات انتقال ایتمشدر. بو بابده الك زیاده شدت واحتیاط گوسترنلر خاطرلرنده صاغلام اولارق قالمش شیلری صیراسی گلدکجه روایت ایتمکدن کندیلرینی منع ایده‌مه‌مشلردر . چونکه کتاب وسنتی نشر ایچون واقع اولان بونجه تشویقات رسالتپناهی‌یه ضمیمةً حجة الوداعده بوتون حاضرونه: « لِيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ » بویورولمشدی . هرکس‌ده طاعت رسولی اللهه طاعت بیلیوردی . حتی حضرت عمر رضی الله عنه‌ك کندیسندن بیله مروی اولان حدیثلر - علیه الصلاة والسلام افندیمزدن صوکرا اون اوچ سنه‌دن زیاده معمر اولمادیغی حالده - بش یوزه بالغدر. اوندن زیاده روایتی اولان آنجق اون ، اون بش صحابی واردر . دها زیاده معمّر اولانلرك روایتلری‌ده زیاده اولمشدر. (٢٦ ایله ٢٧ نجی صحیفه‌لره مراجعت .)

روایت خصوصنده‌کی احتیاطلرندن بر آز اول بحث ایدیلن انس ایله عبدالله

ابن مسعود رضی الله عنهما بیله مُکْثِرینَدن صاییلیرلر . سببی معمّر اولملریدر . ابوهریره رضی الله عنه (٥٩) ایسه الك چوق روایت ایدن صحابیدر . اوکا اسناد اولونان احادیثك مجموعی اولجه سویله‌دیکی اوزره (ص ٢٦) بش بیك اوچ یوز یتمش دورتدر . مشارالیه خَیْبَر غزاسنده علیه الصلاة والسلام افندیمزه ملاقی اولوب ذات اقدس رسالتپناهیلرینه مدت ملازمتی اوچ سنه‌یی متجاوز اولمادیغی حالده بو قدر حدیث روایت ایدیشی کندیسنه چوق گورن صحابه‌یه : « کتاب اللهده ایکی آیت اولماسه‌یدی هیچ بر حدیث روایت ایتمزدم » دیدکدن صوکرا « اِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا اَنْزَلْنَا ... وَاَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ » آیتلرینی اوقویوب : « مهاجرین قارداشلرمز چارشیلرده آلیش ویریشله، انصار قارداشلرمزدهماللری وطوپراقلری ایچون چالیشمقله مشغول اولورکن ابوهریره بوغازی طوقلغنه رسول الله صلی الله علیه وسلمه ملازمت ایدر واونلرك حاضر بولونامادقلری مجلسلرده حاضر بولونور، اونلرك بلله‌یه‌مه‌دکلری سوزلری بللردی » دیمش وکندیسنه معارض اولوب سنت رسول اللهی محافظه ایتمه‌یی‌ده کندی جانلرندن عزیز بیلن مخاطبلرینی اسکات ایله‌مشدر . (٩٨ نجی حدیث .)

بر شبهه‌یی حل

بو مناسبتله اعدای دینمز طرفندن نشر ایدیلوب صوك زمانلرده دیارمزده‌ده مع الاسف رواج بولان شبهه‌لردن برینی ذکر ایده‌لم : دینیلیور که رسول الله صلی الله علیه وسلمه ملازمتی چوق امتداد ایتمش صحابهٔ کرام، مثلا عشرهٔ مبشره؛ باخصوص سفرده ، حضرده حضور عالیٔ رسالتپناهیدن اکسیك اولمامش اولان خلفای راشدین گبی اجلهٔ اکابر اصحاب روایت خصوصنده « مُقِلّین » یعنی روایتی آز اولانلر زمره‌سندن اولدقلری حالده مدت ملازمتی دها آز واحوال رسالتپناهی‌یه وقوف اعتباریله اونلرك مرتبه‌سندن اوزاق اولان دیگر بعض صحابه « مُکْثِرین » یعنی روایتی چوق اولانلر زمره‌سندن بولونیورلر . دیمك که برچوق حدیثلر اکابر اصحابك معلومی دگل ایمش . بونلر صوکرادن اویدورولمش .

حال بوکه آزیجق تأمل ایدیلسه بو شبهه‌نك حدیث ایله مشغول اولمامش ویا بر آز اولمش ایسه روایتك نه دیمك اولدیغنی هیچ قاورایامامش کیمسه‌لرك سوء نیت اربابی طرفندن القا ایدیلن پك نابجا بر استشکاله قاپیلماسندن عبارت اولدیغنه درحال قناعت گلیر.

بر کرّه ذات اقدس نبوینك طوغرودن طوغرویه فیض تربیه‌سنه مظهر اولان صحابهٔ کرامك ، پیغمبر نه‌دیمك اولدیغنی پك گوزل بیلن ووحیك طراوت تبلیغنی هنوز گوکللرنده حس ایدن طبقهٔ اولی رجالنك دنیاده، عقباده ولیّ نعمتلری بیلدکلری ، معجزاتنی بالذات مشاهده ایتدکلری ، قرآن کریم گبی بر معجزهٔ ابدزنده‌سنی تلاوت ایدوب طوردقلری نبیّ مکرّملری آغزندن یالان اویدوروب نشر ایتمه‌لری عقله گلمز . خصوصا کذبك ، هله کذب علی الرسولك وخامت عاقبتی حقنده‌کی آیات کریمه ایله - ینه قرآن گبی - تواتراً امته بالذات تبلیغ ایتدکلری « مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ ... » حدیث شریفنك ناطق اولدیغی عقاب عظیمه بیهوده گوکس گرمه‌یه جسارت ایده‌مه‌یه‌جکلری شبهه‌سز ایدی .

ثانیاً زُبَیر بن العوّام ، سعید بن زید، زید بن ارقم وامثاللری اجلّهٔ صحابه رضی الله عنهمك آز روایت ایتمه‌لری - یوقاریدن بری عرض ایتدیکمز گبی - یاگیلمقدن فرط تحاشیلری اولمشدر. چوق شیلر بیلوب وبیلدکلریله عامل اولوب سویله‌دکلرینی، یاپدقلرینی رسول الله صلی الله علیه وسلمه اسناد ایتمك ایسته‌مه‌ین صوك درجه‌ده احتیاطلی طاقیمدن اولدقلری ایچون مقلّیندن اولملری غایت طبیعیدر. سهو وخطا قورقوسی اولمقسزین التزام سکوت ایدیلمش اولدیغی ده کثیرالوقوعدر . صاحب سرّ رسول حُذَیفة بن الیمان رضی الله عنهمانك ٣٦ سنه سنه قدر معمر اولدیغی حالده آنجق یوز قدر حدیث روایت ایتمش اولماسی بوندندر. ابوهریره رضی الله عنه‌ده: « نبی اکرم صلی الله علیه وسلمدن ایکی قاب طولوسی علم بلله‌دم . بونلردن برینی سزه نشار ایتدم. دیگرینه گلنجه اونی میدانه چیقاراجق اولسه‌م بنم شو بوغازم کسیلیر » دییور . (١٠٠ نجی حدیث .)

ثالثاً قدمای صحابه‌دن بر چوق ذوات هجرتك دها ایلك سنه‌لرنده ، عهد جلیل نبویده ، یاخود پك آز صوکرا دار رضوانه انتقال ایتمشلردر . بونلر آرزو ایتسه‌لر بیله مکثریندن اولامازلردی . ابوبکر الصدیق رضی الله عنهك (١٣) یوز قرق ایکیدن زیاده حدیثی مروی اولمادیغنك بر سببی ده بودر .

رابعاً صحابه‌دن بر طاقیمنك سیاست مملکتله ، تمشیت امور عباد ایله ، جهاد واعلای کلمة الله ایله اشتغاللری روایته مانع اولمشدر. مثلا عشرهٔ مبشره‌دن ابوعبیدة

ابن الجرّاح رضی الله عنه (١٨) یالکز اون درت ، خالد بن الولید رضی الله عنه (٢١) یالکز اون سکز حدیث روایت ایده‌بیلمشلردر . خلفای راشدین حضراتی‌ده بوزمره‌دندر . هیچ برینك روایت ایتدکلری حدیثلرك مقداری صحبت سنیهٔ رسالتپناهی‌یه طول ملازمتلری ایله متناسب اولمادیغی گبی عهد جلیل نبوتدن صوکرا تمادی ایدن مدت عمرلری ایله‌ده متناسب دگلدر. ابوبکر رضی الله عنهدن ١٤٢ ، عمر رضی الله عنهدن ٥٠٠ ، عثمان رضی الله عنهدن ١٤٦ ، علی رضی الله عنهدن ٥٨٦ حدیث مرویدر .

راشدین حضراتنك بر خصوصیتلری دها وار : جناب کریم رسالتمآبه ملازمتلری اوقدر چوق، تفاصیل اقوال واحوال نبویه‌دن ایدیندکلری معلومات کلیهٔ شرعیه اوقدر صاغلام ایدی که امر ونهیلرینی، فعللرینی، حکملرینی علی الاکثر روایت ایله توثیقه محتاج اولمقسزین‌ده امتجه مصدّق ومطاع اولیورلردی . واقعا بونلر انبیا گبی معصوم دگللردی. بعضاً خطا ایتدکلری‌ده واقع ایدی. فقط کندیلرندن شاید بر خطا صادر اولمش ایسه امر دینده خاطره، گوگله باقمق بویوك کناه اولدیغی، هر کیم اولورسه اولسون حقی بی محابا اخطار ایده‌بیلدیکی ایچون صحابه‌نك ، خصوصا قدمای مهاجرین وانصارك سکوتیله مقابله گورن ، هله تصویب صریحلرینه اقتران ایدن هر فعللری سنته موافق اعتبار ایدیلمشدر . « عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ مِنْ بَعْدِي = بنم سنتمه وبندن صوکرا مظهر هدایت اولمش خلفای راشدینك سنتلرینه یاپیشکز » و « اِقْتَدُوا بِاللَّذَيْنِ مِنْ بَعْدِي أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ = بندن صوکرا گله‌جکلره ، ابوبکر ایله عمره اقتدا ایدیکز » حدیث شریفلری ایله اونلری مؤید اولارق حافظهٔ امتده قالان بیانات وقرائن‌ده قوللرینی تصدیق وفعللرینی تقریر ایچون امتی مطالبهٔ دلیلدن مغنی قیلیوردی، بوندن طولایی اعتراضه اوغرامایان، اجماع صحابه‌یه اقتران ایدن فعل و قوللری سنت متبوعه طانینمش وبو حال مشارالیهم حضراتنك چوقلق روایت ایتمه‌لرینه محل براقمایان سببلردن بری اولمشدر.

خامساً گرك صحابه‌نك ، گرك تابعین ایله اتباع تابعینك برچوغی صدورلرنده محفوظ اولان علمی یالکز وقت حاجتده اظهار ایدوب باشقه زمانلرده ساکت قالمایی ترجیح ایدرلردی . نیته‌کیم ابراهیم بن یزید نخعی (؟ ٤٧ - ؟ ٩٦) - که

اجلّهٔ تابعیندندر ــ کندیسندن سؤال واقع اولمادقجه علمه یعنی حدیث وفتوایه، تفسیره دائر آغیز آچمازمش . (تذکرة الحفاظ ، ذهبی ، ج ۱ ، ص ٦ .) امام مالك ایله اقرانندن برچوق ذوات‌ده برمسئلهٔ شرعیه استفتا ایدیلدیکی وقت جوابه تصدی ایتمزدن اوّل استفتا ایدیلن حادثه‌نك حقیقةً واقع اولوب اولمادیغنی اکیداً صوروب کوکللری ایناندقدن صوکرا حکم شرعی‌یی بیان ایدرلرمش . ینه ابراهیم نَخَعی : « وقتیله برآرایه کلدکلری وقتده ــ که صحابه ایله کبار تابعینی قصد ایدیور ــ معلوملری اولان اڭ کوزل وخوش شیلری کندیلکلرندن اورتایه دوکمکدن بك‌ده خوشلانمازلردی » دییور . (کذا ، ج ۱ ، ص ٦١ .) ایشته بومسلکی اختیار ایدنلرك ، یاخود بومسلکده تلامیذی اولانلرك روایتلری البته آز اولور . اوته طرفدن خارق العاده متین اولان حفظی ایله برابر اوچ سنه قدر زماننی علیه الصلاة والسلام افندیمز حضرتلرینه شدت ملازمته وبومدت ظرفنده بوتون قواسنی اقوال واحوال رسالتپناهی‌یی حفظ وقیده حصر ایدن ابو هریره رضی الله عنه ، هرکسه معلوم اولماسی ممکن اولمایان شیلری بیلمکه سائرلرندن احقّ اولان امّ المؤمنین عائشه رضی الله عنها ، « اَللّٰهُمَّ فَقِّهْهُ فِی الدِّینِ وَعَلِّمْهُ الْکِتَابَ = اللهم ، اونی دینده فقیه ایت وکتابکی اوڭا اوکرت » دعای جلیل نبویسنك تحقق اجابتنه نائل اولدیغی معلوم اولان عبدالله بن عباس رضی الله عنهما ایله امثال کزیدنلری بومزیات وکماللریله برابر تعلیم ناسه‌ده پك حریص اولدقلرندن دیار اسلامیه‌نك هرطرفندن کندیلرینه طلّاب علم منجذب بولونیور وروایتلری بالطبع چوق اولیوردی . بوکبی ذوات کرامك هپسی‌ده معمّر یندن اولدقلرینی‌ده اونوتمامالیدر . ابن عباس حضرتلری تعلیم وروایتله چوق مشغول واوندن لذتیاب اولدقلری ایچون طالبلره بلکه بیقغینلق کلیر قورقوسیله صوکرالری یالکز پنجشنبه کونلرینی درس وروایته تخصیص بویوردقلری منقولدر .

سادساً رسول علیه السلامه ملازمتلری چوق اولانلرك هرشیئی طویوب بیلمه‌لری لازم کلمز . کندیلرینك حاضر بولونمادقلری مجالسده دیکر کیمسه‌لرك ایشیدوب خبر ویره‌بیله‌جکلری پك چوق شیلر بولونابیلیر . برآز اوّل ابو هریره رضی الله عنهك کثرت محفوظاتنی تعلیل ایچون نقل ایتدیکمز سوزلری (۹۸ نجی حدیث)

حقیقةً شایان دقتدر . ینه اوله‌جه یازدیغمز کبی مُغیره ایله محمد بن مَسْلَمه رضی الله عنهما جدّه‌نك میراثده حصه‌سی اولاجغنی اوکرنمش اولدقلری حالده ابوبکر الصدیق رضی الله عنه بوندن بیخبر ایدی . کذلك غزارت علمی ، کثرت روایتی ، سنت سنیه‌یی تتبعه اولان اهتمامی ایله مشهور اولان عبدالله بن عمر رضی الله عنهماده مسح علی الخُفَّین‌دن بیخبر بولونیورمش‌ده بونی ، مرویّاتی کندیسندن پك آز اولان سعد بن ابی وقّاص رضی الله عنهدن اوکرنمش . (۱۵۲ نجی حدیثه مراجعت .) هرحالده برروایتی راویدن افضل اولان فلان کیمسه بیلمیور ، یاخود خبر ویرمیور دییه رد ایتمك موافق عقل سلیم اولاماز .

سابعاً افاضل اصحابك روایت ایتدکلری هرحدیث باقالم متسلسلاً تصنیف صاحبلرینه قدر واصل اولابیلمشمیدر؟ اولمش اولانلرده باقالم کتب صحاحه کیره‌بیله‌جك صلاحیتی حائز طریقلردن کله‌بیلمشمیدر؟ مبارك کوکسنه اشارتله : « هَا اِنَّ هٰهُنَا عِلْماً لَوْ اَصَبْتُ لَهُ حَمَلَةً = بکا باق ، ایشته شوراده چوق علم واردر . لکن آه ، اونی طاشییاجق کیمسه‌لر بولابیلسه‌م ! » دیین علیّ بن ابی طالب رضی الله عنهدن محفوظ اولان مرویّات ٥٨٦ حدیثدن زیاده‌یه چیقمیور . حالبوکه روایتی چوق ایدی . معلوم فتنه‌لرك ظهورندن صوکرا خوارج ایله نواصب شخص عالیلرینه اولان عداوت وخصومتلرندن طولایی دیکله‌مدیلر . شیعه طائفه‌سنك افراطلری امته کران کله‌رك حضرت امامدن اولان مرویّاتلرینه نظر شبهه ایله باقیلدی . وبو یوزدن برچوق علم ضایع اولدی . حضرتك اصحابندن برذات : « اونلرك ، یعنی فتنه‌جولرك الله بلاسنی ویرسون . ناصل برعلمی فساده ویروب استفاده اولونماز برحاله قویدیلر ! » دییه حیفلانمشدر .

امیر المؤمنین عثمان رضی الله عنهك‌ده شهادتی ۳۵ سنه‌سنك آخرنده واقع اولدیغنه کوره نه‌قدر احتیاطکار اولسه مرویاتی ۱٤٦ حدیثه منحصر اولمایاجقدی . لکن مشار الیهك‌ده علمندن برمقداری نواصب طرفندن روایت اولوندیغی ایچون هدر اولوب کیتمشدر .

عبدالله بن عمرو بن العاص رضی الله عنهمانك‌ده محفوظاتی شبهه‌سز ابو هریره رضی الله عنهدن زیاده ایدی . چونکه ــ بوقاریده دیدیکمز کبی ــ ایشیتدیکنی یازاردی . فقط اهل کتابك کتابلرینی‌ده مطالعه‌یه قویولدیغی ایچون تابعیندن چوق

کیمسه‌لر اسرائیلیات قاریشدیرابیلیر قورقوسیله اوندن روایت ایتمك ایسته‌مه‌مشلردرکه کندیسندن منتقل مرویّات یدی یوزی بیله آز کچمشدر .

هم نه حاجت ؟ بخاری – بر قوله کوره – ٦٠٠٠٠٠ حدیثدن اسانیدی انتقاد ایده ایده نهایت کندی شرطنه موافق اولانلردن تقریباً یالکز ٤٠٠٠ حدیثی « صحیح جامع » نه درج ایتمش واوقویانلر بیقماسونلر دییه کندی نظرنده صحیح اولان برچوق حدیثلری کتابنه درج ایتمه‌مشدر . حازمی ایله اسماعیلینك روایتلرینه کوره بخاری : « کتابمه درج ایتمه‌دیکم صحیح حدیثلر ، درج ایتدکلرمدن دها چوقدر » دیمش . دها اوّل ده بخارینك مشایخندن اولان امام احمد ابن حنبلك اوتوز ، قرق بیك حدیثی محتوی اولان « مُسنَد » نی بر میلیون حدیثدن التقاط ایتدیکی سویله‌نیور .

دیمك که بو شبهه‌نك کیمسه‌یی بولندن ، کتب حدیثده هر حدیثه ویریلن درجه وقیمته ایناتمقدن آلیقویاجق علمی بر قوتی یوقدر . فلان کیمسه نیچون چوق اوکرنمش ، بیلدکلرینی نیچون چوق نشر ایتمش دییه اونی مؤاخذه ایتمك ، یاخود زیادهٔ علمی یالانه حجت اتخاذ ایتمك هرحالده علمی بر دعوی دکلدر .

٦

حفاظك درجهٔ حفظی

حق تعالانك بو امت مرحومه‌یه ایتدیکی اڭ بویوك لطفلردن بری مدت مدیده امتك پك چوق افرادینی صلاح وتقوی سوقیله دینه نگهبان ایدوب پیغمبرلرینك تبلیغات سنیه‌لرینی هیچ ضایع ایتمه‌مکه بحق عزم ایتمش ذواتی – اسکی دورلرده دها چوق اولمقله برابر – هر عصرده یاراتمش اولماسیدر . بدایت امرده علی الاکثر امّی اولان کتاب وسنت راویلرینك وظیفهٔ تبلیغی حسن ایفا ایتمه‌لری – بر چوق اسباب جمله‌سندن اولارق – قوت حفظه‌ده وابسته اولدیغندن بونی ده بو امتدن هیچ اسیرگه‌مه‌مش وقوهٔ حافظه‌لری بوکون بوقدر تعجبمزی جلب ایدن ائمه‌یی بول بول احسان ایتمشدر . بو سایه‌ده قرآن کریم لله الحمد والمنه آرتق هیچ بر آیتی ، حتی لفظ واعرابی تغییر وتحریفه اوغرایامایاجق درجه‌ده خللدن مصون ومحفوظ قالدیغی کبی سنت نبویه‌دن ده محتاج اولدیغمز مقداری مع زیادة بزه بالغ اولابیلمشدر . بوکون تصوری بیله بزی حیران ایدن بو قوت حفظ یالکز قورو بر روایت وادّعادن عبارت قالمامش ، بالفعل موجود اولدیغی تاریخی وقعه‌لرله ثابت اولمشدر .

محدثینك قوهٔ حافظه‌سنه بر قاچ مثال ذکر ایتمك فائده‌دن خالی دکلدر :

« حدیثده امیرالمؤمنین » لقبنی قازانمش اولان شَعْبی (؟ ١٨ – ١٠٣) دیرمش که بو کونه قدر بیاض اوستنه سیاه قوندورمش یعنی یازی یازمش دکلم . هیچ کیمسه‌ده بکا بر حدیث سویله‌مش دکلدرکه اونی ازبرله‌مه‌مش وتکرار ایدیلدیکنی آرزو ایتمش اولایم . مع هذا اونوتدقلرمده اوقدر چوقدرکه اونلری بر کیمسه ازبر ایتمش اولسه عالم اولور کیدر . شعره دائر روایت ایده‌بیله‌جکم‌ده بوندن اکسیك دکلدر . ایسته‌سه‌م هیچ بر بیتی تکرار ایتمکسزین سزه بر آی شعر انشاد ایده‌رم . (تذکرة الحفاظ ذهبی . ج ١ ، ص ٦٩ و ٧٣ .) ابن شُبْرُمه شعبینك بو سوزینی امام اسحق بن راهویه‌یه (١٦١ – ٢٣٨) متعجبانه نقل ایتمش . امام : « سن بوکامی شاشیورسك ؟ بن ده ایشیدوب ده حفظ ایتمه‌دیکم هیچ بر شیئی بیلمیورم . کتابلرمده‌کی حدیثلردن یتمش بیکی صانکه کوزمك اوکنده اوقویورمشم کبی ازبرمده‌در .

دیکرلری‌ده بوقدر دکل ایسه‌ده ینه محفوظمدر » دیمش. نیته‌کیم امام اسحقك ازبردن یتمش بیك حدیث املا ایتدیکنی علیّ بن خَشْرم‌ده نقل ایدیور .

ابن عمر رضی الله عنهمانك شو پارلاق شهادتی بو دعوانك صحتنه بویوك بر دلیلدر : بر کون شعبی اوطورمش ، مغازی حدیثلری روایت ایدیورمش . صحابیٔ مشارالیه حضرتلری کچرکن دیکله‌مش و : « بو بحث ایتدیکی آدملرله برابر اوغزالرده بن بالذات بولوندم . بویله ایکن بو آدم بندن زیاده‌سنی حفظ ایتمش ، اونلری بندن زیاده بیلیور » بویورمش .

زُهری‌ده (٥٠-١٢٤) حفظده شعبیدن کری قالماز. اوده قرآن کریمی سکز کونده ازبرله‌مش (تذکرة الحفّاظ ، ج ١ ، ص ٩٥) اولوب: «قلبمه تودیع ایتدیکم علملردن هیچ برینی اونوتمامشمدر . هیچ برسوزی بر عالمك آغزندن دیکله‌دکدن صوکرا بردها تکرار ایتدیرمه‌دم. عمرمده ازبرله‌دیکم تك برحدیثده شبهه ایده‌جك اولدم. اونی‌ده راویسنه صوردم . محفوظم نه دورلو ایسه اویله چیقدی » دیبور. (کذا، ج ١، ص ٩٧ و ٩٨.) بوده قورو بردعوی دکلدر. زمانندهکی علما بو دعواسنی تسلیم ایتمشلردر . خلیفهٔ اموی هِشام بن عبدالملك ، اوغوللرندن برینه زُهرینك حدیث املا ایتمه‌سنی نیاز ایتمش. اوده ازبردن دورت یوز حدیث یازدیرمش. تقریباً بر آی صوکرا بولوشدقلری زمان هشام : « او یازیلر ضایع اولدی. اونلری یکیدن یازدیر » دیمش. صوکرا هر ایکی نسخه‌نك مقابله‌سنده زیاده ، اکسیك بر حرف سویله‌مه‌مش اولدیغی آکلاشیلمش . (کذا، ج ١ ، ص ٩٧ .)

هر ایکیسی‌ده اعمی اولان حفّاظ حدیثدن قَتاده بن دِعامه (؟ ١١٠) ایله عمرو ابن مُرّه (١١٦) دخی حفظده بر رخارقه ایدیلر. قتاده هیچ بر محدثه : «آمان، بردها تکرار ایت » دیمه‌مش ، قولاقلری هرنه ایشیتمش ایسه همان سینهٔ حفظنده قالمش اولدیغنی سویلرمش. بو دعواسنی ائمه‌نك شهادتی تصدیق ایدیور . ابن سیرین: « قتاده ناسك احفظیدر » ، احمد ابن حنبل : « قتاده اهل بصره‌نك احفظیدر . هر نه ایشیدیرسه همان ازبرلر . بر کون جابر بن عبدالله رضی الله عنهمانك صحیفه‌سنی یعنی « کتاب المَنَسك » نی یالکز بردفعه یاننده اوقودم ، درحال ازبره آلدی » دیبوره. عمرو بن مرّه‌نك‌ده ائمهٔ حفاظدن اولدیغنه عصرنده‌کی ائمه شهادت ایدر .

بر آز دها صوکراکی حفّاظه کچه‌لم :

احمد ابن حنبل (١٦٤ - ٢٤١) اوتوز قرق بیك حدیثی محتوی اولان « مُسْنَد » ی حقنده : « بو مسندی بن یدی یوز اللی بیك حدیثدن انتخاب ایتدم » دیمش. ابوزُرْعة الرازی (٢٦٤) ده مشارالیه ایچون : « حفظنده بر میلیون حدیث واردر » دیمش . « نه‌دن بیلیورسك ؟ » دیمشلر . « کندیسی ایله مذاکره ایتدم . هر بابده مقدار محفوظنی تدقیق ایله تخمینده بولونیوردم » جوابنی ویرمش .

یحیی بن مَعین (١٥٧ - ٢٣٣) : « کندی الم ایله بر میلیون حدیث یازدم » دیه خبر ویریور .

بخارینك (١٩٤-٢٥٦) : « یوز بیك صحیح ، ایکی یوز بیك‌ده غیر صحیح [١] حدیث محفوظمدر » ، کذا : « جامع صحیحی تقریباً آلتی یوز بیك حدیث ایچندن انتخاب ایتدم » دیدیکنی احمد بن عَدِیّ محمد بن احمد القوسی طریقیله محمد بن حمرویه‌دن نقل ایدر . بخاری برکون انس رضی الله عنهدن اخذ حدیث ایتمش ذواتی ذهنندن کچیرمش. شویله دوشونورکن بر ساعت ایچنده همان اوچ یوز ذاتك اسمنی درخاطر ایدیوردیکنی سویلر. عمرو بن عَلیّ الفلّاس (؟ ١٦٠-٢٤٩) : «بخارینك بیلمه‌دیکی حدیث ، حدیث دکلدر » دیر ایمش .

مسلم بن الحَجّاج (٢٠٤-٢٦١) ، « جامع صحیح » نی کندی قولاغی ایله ایشیتمش اولدیغی اوچیوز بیك حدیثدن انتخاب ایتدیکنی سویلر .

«سنن» صاحبی ابوداود (٢٠٢-٢٧٧) ده : « رسول الله صلی الله علیه وسلمدن مروی بشیوز بیك حدیث یازدم که سنن کتابنه قویدیغم حدیثلری ایشته بونلردن انتخاب ایتدم » دیر .

حاکم ابوعبدالله نیسابوری (٣٢١ - ٤٠٥) « مدخل » نده : « وقتیله حفّاظ دینیلن ذواتك هر بری بشیوز بیك حدیث حفظ ایتمش بولونیورلردی » دیدکدن صوکرا بعض حافظلرك حفظلری حقنده بر طاقم نقللری سندلریله برلکده ذکر ایدیور. ازجمله امام احمد ابن حنبل: « صحتی ثابت اولمش یدی یوز بوقدر بیك حدیث واردر. بو کنج ایسه -که حافظ ابوزُرْعة الرازی‌یی قصد ایدیوردی- بونك یدی

[١] غیر صحیح اصلسز، یالان روایات دیمك دکلدر. ایلریده کوروله‌جکی اوزره صحیح نامنی آلان روایات قوتنی حائز اولمایانلر دیمکدرکه قبولنه آلیشدیغمز روایات تاریخچه‌نك یوزده طوقساننده هرحالده دها قوتلی اولانلری پك چوقدر .

یوز بیکنی حفظ ایتمشدر » دیمش . حافظ بَیْهَقینك بیـانِنه كوره امامك مرادی احادیث نبویه ایله صحابه وتابعین سوزلرندن صحتی ثابت اولمش اولانلردر. كذلك ابو زرعه نك كندیسنه: « بر كیمسه ابو زرعه ایكی یوز بیك حدیث حفظ ایتمشدر دیه طلاقه یمین ایتسه عجبا حانث اولورمی؟» دیه صورولمش . «خیر» دیدكدن صوكرا: « بن یوز بیك حدیثی قُلْ هُوَ اللّٰهُ سوره سنی ازبره بیلیر كبی بیلیرم. مذاكره صورتیله سویلیه بیله جكم اوچ یوز بیك حدیث ده بیلیرم » جوابی ویرمش . ابو زرعه نك یالكز تفسیره وقرآنه دائر یوز قرق بیك روایت محفوظی ایمش. ابوالعباس احمد ابن محمد بن سعید : « یالكز اهل بیت حقنده اوچ یوز بیك حدیث حفظ ایتمشمدر» دیمشدر. ابوبكر بن ابی دارم ده : « مُطَیَّندن (٢٠٢ - ٢٩٧) كندی الم ایله یوز بیك حدیث یازدم » دییور . الخ الخ .

مشهور « سنن » صاحبی ابو داودك اوغلی حافظ ابوبكر عبدالله بن ابی داودك (٢٣٠ - ٣١٦) حافظه سی ده سائر بر چوق امثالی كبی جلب حیرت ایده جك راده ده ایمش . بردفعه بغداددن سجستانه كیتمش . كندیسنه حدیث املاسنی نیاز ایتمشلر. « یانمده اصلم یعنی كندیمه عائد نسخه م یوقدر » دیه اعتذار ایتمك ایسته مش ایسه ده: « نه دیمك؟ ابن ابی داود اصله محتاج اولسون؟ هر حالده دیكله مك ایسته رز » دیه اصرار ایتمشلر . اوده اوتوز بیك قدر حدیثی ازبر اولارق املا ایتمش. بغداد علماسی بونی خبر آلنجه : « ابن ابی داود سجستانه كیدوب اونلری آلداتدی » دیه سویلشمشلر. وكیزلیجه آلتی دیناره برساعی كرالایوب سجستانه كوندرمشلر ، املا ایتدیكی نسخه نك بر صورتنی كتیرتمشلر . اوزون اوزادی یه تدقیقدن صوكرا یالكز بش آلتی حدیثده یاكیلدیغنی تبیین ایتمش .

بخاری ایله محمد بن عمرو العُقَیْلینك باشـلرینه كلن امتحـانلرده اونوتولمایاجق شیلردندر . بخاری بغداده ایلك كلدیكنده درجهٔ علم و حفظی طارتمق ایچون - پك غلبه لك اولان - درس مجلسنده اوّلدن حاضرلانمش اون ذات اونر حدیثدن سؤال ، فقط حدیثلری سرد ایدركن متنلرله اسنادلری هپ قلب یعنی شو اسنادك متنی دیكر بر اسناد ایله ، اوته كی متنك اسنادینی دها باشقه برمتن ایله برلكده ایراد ایتمشلر . بخـاری ، اونكده سؤاللرینی صوكنه قدر دیكله مش وهر برینی

متعـاقب : « بویله بر حدیث بیلمیورم » جوابنی ویردكدن صوكرا برنجیسندن یوزنجیسنه قدر او حدیثلری برر برر سندلرینی تصحیح ایده رك روایت ایتمش وبوتون علماجه قوت حفظی اقرار وفضلی وعلوّ منزلتی تسلیم ایدیلمشدر. علم وامارتی جمع ایتمش اولان حافظ شهیر ابو نصر بن ماكُولا (٤٢١ - ؟ ٤٨٧) ده درجهٔ حفظنی كوسترمك ایچون هبة الله بن الرواقی یه: « ایكی جزء آل ده برنده كی متونی دیكرنده كی اسانیده قاریشدیر . بن ده یا كلیشلری طوغرولتوب روایاتی حالت اصلیه لرینه ارجاع ایده یم » دیه بخاری یه تقلیداً كندینی امتحان ایتدیرمش .

حافظ ابو جعفر محمد عُقَیْلی (٣٢٢) ده بو جنسدن برخارقه در. مَسْلَمَة بن القاسم اونك حقنده شویله دییور: عقیلی ، نزدینه كلن اصحاب حدیثه ، كندیسنده اولان اصلی یعنی نسخه یی چیقارمقسزین : « الكده كی كتـابدن اوقو » دیردی . بز ، بو حالی بكنه مه دك . « بو ذات یا ناسك احفظی ، یاخود اكذبیدر » دیه شبهه یه دوشدك . صوكرا اونك روایت ایتمش اولدیغی بر چوق حدیثلری بر یره یازدق . لكن اونلرك بعض الفاظنی تبدیل ایتدیكمز كبی ایچنه بعض الفاظده علاوه ایتدك. بر چوق احادیث صحیحه یی ده ترك ایتدك . یازدیغمز اوراقی یانمزه آلوب بزدن دیكله مه سنی التماس ایله دك. بكا « اوقو » دیدی. حضورنده اوقومغه باشلادم. زیاده ونقصانه كلنجه همان فرقنه واردی . متنی الدن آلوب كندی الیله زیاده ونقصانی تصحیح ایده رك اصله مطـابق اولان حاله ارجاع ایتدی . اوندن صـوكرا حدیثلری بزه دیكلتدی . بز پك زیاده سـه وپندك واحفظ ناس اولدیغنه حكم ایتدك. اهـ. حافظ كبیر ابوالحسن دارَقُطْنی (٣٠٦ - ٣٨٥) نك - « عرض قراءت » بحثنك دوردنجی فرعنده موضوع بحث اولان - قصه لری ده قوت حفظی ایله برابر برشی حقنده كی دقتنك -باشقه شیلرله مشغول اولسه بیله - طاغیلمادیغنه پك شایان دقت مثاللردندر .

حاصلی ائمهٔ حدیثك حفظی حقنده كی روایاته محدثینك اعتمادی قورو بر حسن ظنه بنـا ایدیلمش دكلدر . هر برینك عصرلرنده - روایت حدیثی ورُواة حدیثك احوالنی كندیلرینه ایش كوج ایدینمش - یوزلرجه ، دها صوكرالری ده بیكلرجه محدّث بونلرك مرویّاتنی دیكر ذواتك روایاتی ایله مقابله ایده رك هانكی روایتلرنده

مصیب، هانکیلرنده مخطی اولدقلرینی بر وظیفهٔ دینیه عد ایتمشلر وبوذواتك موثوق به برقوت حفظه صاحب اولدقلرینه قناعت کتیرمشلر .

نقد رجال علماسی ، ازبر اولارق روایت ایتمش کیمدر ؟ اصلندن یعنی کتابندن درس اوقوتمش کیمدر؟ ازبر روایت ایدنلردن هانکیلرینك حفظی قوی، هانکیلرینك ضعیف ، حتی هانکیلرینك هانکی زمانلرده مختلط یعنی حفظی قوی ایکن بر مرض ، یاخود شیخوخت طولاییسیله حفظنه ضعف طاری اولدیغنی ، بدایت امرده یوزندن روایت ایدنلردن هانکیلرك کتابلری ضایع اولارق صوکرا ازبر روایته باشلادیغنی ، ثقات حفاظك د. — اوخارق العاده حفظلریله برابر — نرەلرده یاکیلدقلرینی اوزون اوزادی‌یه تحقیق ایتمشلر، باشقەلری یاکیلماسون دییه بوکا دائر برچوق مفصل کتابلر یازمشلر واسانیدده اسمی کچن ذواتك درجەدرجه کیمنه یالکز «محدّث» ، کیمنه «حجّت» ، کیمنەده «حاکم» عنواننی ویرمشلردر .

بوپایەلر ازبره وکوکل خوشلغی اولسون دییه دکل، تحقیق واختباردن صوکرا حاصل اولمش بر قناعته کوره هیچ بر صفت رسمیه‌یی حائز اولمایان ، یکدیگرك روایته تعلق ایدن عیبنی حسب الدیانه میدانه چیقارمایه حریص علما طرفندن ویریلدکلری ایچون هربری باشقه‌دیارده یاشایان بونجه اهل نقد طرفندن حفظنه اعتماد خصوصنده اتفاق ایدیلن رُواتك آرتق حقیقةً اهل حفظ اولدقلرینه بوعلمده ممارسەسی اولانلرك البته شبهەسی قالماز .

استطراد . — رُواة حدیثك تراجم احوالنده محفوظات ومرویّاتك مقداری ذکر اولونورکن بیان اولونان عددلر — برآز اول نمونەلری کوستریلدیکی اوزره — بوکونکی الفتمزه کوره پك مبالغه‌لی کورونورلر . وعلیه الصلاة والسلام افندیمزدن روایت ایدیلمش بوقدر حدیث وارمیدر ؟ دییه برشبهه کلەبیلیر. حالبوکه بو بویوك عددلرك براصطلاح مخصوصه کوره سویلندیکنی ملاحظه ایدرسەك بوائمەنك حفظنه حیران اولمقله برابر دائرهٔ عقلدن خارجه چیقمشجەسنه واقع اولان تعجبمز ایچه کسب خفت ایدر .

یوقاریده بیان ایتدیکمز وجه‌ایله (ص ٩) حدیث‌ایله خبری مترادف عد ایدن علما واردر. بونلر حدیث دینجه اخبار مرفوعه‌یی‌ده، صحابه وتابعینه وتبع تابعینه نسبت اولونان آثار موقوفه ومقطوعه‌یی وفتوالری‌ده قصد ایدرلر. محدثلر آیری آیری

ایکی اسناد ایله روایت ایدیلن حدیثی‌ده ایکی حدیث اعتبار ایلرلر. حالبوکه برچوق طریقلردن روایت ایدیلمش نیجه نیجه حدیثلر واردر. مثلا «اِنَّمَا الْاَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ» حدیثنی (برنجی حدیث) حافظ ابواسماعیل انصاریٔ هروی یالکز یحیی بن سعید انصاری اصحابنه وارمق اوزره یدی‌یوز طریقدن قید وضبط ایلەمشدر . یحیی بن سعیدك شیوخی اولان تابعین ایله صحابه‌نك هربرینه واران طریقلرده بوکا علاوه ایدیلەجك اولورسه بو حدیثك طریقلری قاچه بالغ اولابیلەجکی برکره تصور ایدیلسون . محمد بن عبدالله جَوْزَقی (٣٠٦ — ٣٨٨) ده «صحیحین» حدیثلری اوزرینه ترتیب ایتدیکی «مستخرَج» نده حدیثلردن هربری ایچون کوستریلن طریقلردن آیریجه طریقلر دها کوسترمش وبوطرقك مجموعی ٢٥٤٨٠ ی بولمشدر. ایشته بو اصطلاحه کوره عهد جلیل نبوت تباعد ایتدکجه طرق احادیثده چوغالمش، بناءً علیه اخلافِ حفّاظك جمعنه مجبور اولدقلری حدیثلرك یکونی دها قاباریق بورولمشدر .

٧

اسناد ، سند ، متن ، طریق ، وجه

علم حدیثك مداری اسناددر . عبدالله بن‌المبارك (۱۱۸ – ۱۸۱) دیدیکی کبی اسناد دیندندر . اسناد اولماسه هرراست کلن دیله‌دیکنی روایت ایدر . بعضاً انسان، بر ثقه‌دن اخذ علم ایدرده اوثقه‌نك شیخی ثقه اولمایه‌بیلیر. بعضاًده غیرثقه‌دن حدیث دیکلرده اونك شیخی ثقه تصادف ایدر . هرایکیسی‌ده یارامار . ثقه‌دن نقل ایدن برثقه‌دن روایت ایتمك کرکدر. (صحیح مسلم.) ابوالزِّناد عبدالله بن ذَکْوان‌ده (؟ ۱۳۰) : « مدینه‌ده بن هر برینك حالنه باقیلنجه امنیت ایدیلیر یوز کیمسه‌یه ملاقی اولدم که حدیث اهلی دکللردر دییه کندیلرندن اخذ اولونمازدی » دییور . (کذا .)

عبدالله بن‌المبارك سفیان ثَوْری‌یه کلوب: « شوعَبّادبن کَثیر نه‌مبارك ذاتدربیلیرسك. بویله ایکن حدیث روایت ایتدیکی وقت عقل آلمایاجق ایش یاپیور . ناسه اوندن اخذ ایتمه‌یکز دیمك ایستیورم . نه‌دیرسك؟ » دییه صوریور. اوده : « های های » جوابنی ویریور . مشارالیه دیرکه بوندن صوکرا بولوندیغم هرهانکی برمجلسده عبّادك بحثی کچدیسه دیانتی حقنده‌ثنالرده بولوندقدن صوکرا : «اوندن صاقین اخذ ایتمه‌یکز » دیردم . پاك طینت اولان بوکبی ذوات – مُسْلمك دیدیکی کبی – یالانی عمداً سویله‌مك ایسته‌مه‌دکاری حالده لسانلرندن جاری اولابیلیور .

ایّوب سَخْتِیانی‌ده (٦٨ – ۱۳۱) بر قومشوسنك پك چوق فضائلی اولدیغنی سویله‌دکدن صوکرا: « بویله ایکن ایکی خرما دانه‌سنه تعلق ایدر برمسئله‌ده شهادت ایتسه شهادتنی جائز کورمم » دیمش .

اسماعیل بن عُلَیّه (۱۱۰–۱۹۳) نك مجلسنده‌بری برذاتدن‌حدیث روایت ایتمش. اوراده حاضر اولان عفّان بن مسلم: « اوذات ثَبْت یعنی‌سوزینه اعتماد ایدیلیر کیمسه دکلدر » دیمش. حدیث روایت ایدن کیمسه: «غیبت ایتدك » مقابله‌سنده بولونمش. اسماعیل بن عُلَیّه : « خیر » اونی غیبت‌ایتمه‌دی. یالکز ثَبْت اولمادیغنه حکم‌ایتدی » دیمش .

ابواسحق فَزاری ، زکریّا بن عَدِیّه : « بَقِیّه‌یی دیکلرکن یالکز معروف کیمسه‌لردن روایت ایتدیکی حدیثلری یاز . معروف اولمایان کیمسه‌لردن روایت ایتدکلرینی یازما . اسماعیل بن عَیّاشك‌ایسه معروف کیمسه‌لردن‌ده روایت ایتدکلرینی یازما » دییه‌تنبیه ایتمش. بَقیّة ابن‌الولید (۱۹۷) صدوق ایسه‌ده – عبدالله بن‌المبارکك دیدیکی کبی – راست کلندن اخذ ایدرمش . اونك روایتنده احتیاط توصیه ایدیلمش. (مسلم .)

امام مالك (؟ ۹۳ – ۱۷۹) : « بوعلم یعنی‌علم حدیث، دیندر. آرتق دینکزی کیملردن آلدیغکزه دقت ایدیکز . شـو دیرکلرك دیبنده قالَ رَسُولُ‌اللهِ صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ دینلردن یتمش‌ذاته‌ملاقی‌اولدم که هرهانکیسنه بیت‌المالی تسلیم‌ایدرسه‌کز ینه‌امین صایابیلیرسکز. بویله ایکن‌اونلرك هیچ برندن اخذایتمه‌دم. چونکه‌بوایشك اهلی دکللردی. صوکرا مملکتمزه ابن شهاب زُهْری کلنجه هپمز قاپیسنه قوشوب اوست اوسته ییغیلیردق » دییور .

شُعْبَة بن الحَجّاج (۱٦۰) ده حدیث خصوصنده ممیزاولانلردن بری ایدی . اوده : « هرکسدن – نفس‌الامرده اهل‌فضل اولسه‌لرده – حدیث یازیلماز. حدیثلر رسول‌الله صلی الله علیه‌وسلمدن بزه کلن خبرلردرکه اهلی اولمایاندن دیکلنمه‌ملیدر » دیر . کندیلرندن اخذ اولونابیلن اهلیتلی ذواتك نه قیراطده اولدقلری آرتق دوشونولمه‌لی .

« اِسْناد » مصدردر. و«حَدَّثَنا فُلانٌ عَنْ فُلانٍ عَنْ رَسُولِ‌اللهِ صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ » کبی الفاظ مخصوصه ایله ناقل ویاناقللرینی بیان ایتمك صورتیله متن حدیثی قائلنه رفع‌وایصال یعنی‌عطف واضافه ایدیش دیمکدر. اسنادك مقابلی « اِرْسال » در. برحدیثی ارسال ایتمك، اوحدیثی قائلنه –واسطه ایله اخذاولونمش ایکن– بلاواسطه ایصال ایتمك دیمکدر . « متن » حدیثك الفاظ ومبانیسیدر .

« سَنَد » متن‌حدیثه ایصال‌ایدن طریقدرکه برحدیثك تسلسل ایدن‌راویلرینك صیرا ایله اسملری دیمکدر . بواصطلاحه کوره سند ایله اسناد بیننده تغایر واردر. « سَنَد » راویلرك اسم ویا اسملریدر . « اسناد » ایسه راویلرك صیرا ایله اسملرینی « حَدَّثَنا ، اَنْبَأَنا ، اَخْبَرَنا ، عَنْ ، اَنَّ » کبی لفظلرله ذکر ایتمکدر . مثلا

« مُوَطَّأ » ك : « اَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ عُمَرَ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلٰى بَيْعِ بَعْضٍ » حديثنده « لَا يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلٰى بَيْعِ بَعْضٍ » متن ؛ « مالك ، نافع ، عبدالله بن عمر » سند ؛ سندى « اَخْبَرَنَا » ايله « عَنْ » و « اَنَّ » لفظلريله سوق ايتمك اسناددر .

بو معناجه سنده « طريق » و « وجه » دينير . مُحدّثينك : « فلان حديث يالكز بو طريقدن ، ياخود بو وجهدن معلومدر » ديمه‌لرى « بو سندايله معلومدر » معناسنه‌در. مع هذا چوق كرّه سنده اسناد ديدكلرى واردر. بو اصطلاحه گوره‌ده اسناد لفظى كاه سند معناسنه اسم ، كاه سند سوق ايتمك معناسنه مصدر اولور . اسنادك جمعى « اسانيد » كلير . سند لفظنك جمعى قوللانيلماز . سندلر ديمك ايسته‌دكلرى وقت ينه « اسانيد » لفظنى قوللانيرلر .

برده — نونك فتحيله — « حديث مُسْنَد » تعبيرى واردر كه اكثر محدثينجه خاصةً رسول الله صلى الله عليه وسلمدن نقل ، ياخود بعضلرنجه سندى راويدن اعتباراً تا نهايتنه قدر ظاهراً متصل بر سند ايله روايت اولونان حديث ديمكدر . هر ايكى معنى فرقى ايلريده مبحث مخصوصنده ذكر ايديله‌جكدر .

صحابه‌دن هر برينك روايت ايتدكلرى حديثلرى جامع اولان كتابه‌ده « مُسْنَد » دينيلديكى يوقاريده (ص ٣٩) كچمشدى .

« مسنَد » ك « اسناد » معناسنه‌ده استعمال ايديلديكى واردر . شهاب الدين قُضاعينك (٤٥٤) « مسند الشهاب » ى ايله ابو منصور دَيْلَمينك (٥٥٨) « مسند الفِردوس » ى كبى . « شهاب الاَخبار » ايله « فردوس الاَخبار » اسمنده‌كى كتابلر حروف هجا اوزره مرتب و اسانيدى محذوف ايكى كتاب اولوب بونلردن برنجيسنده اولان حديثلرك سندلرينى مؤلف قضاعى ، ايكنجيسنك حديثلرينه عائد اسانيدى مؤلف ابو شُجاع ديلمينك (٥٠٩) اوغلى ابو منصور تصريح ايده‌رك كتابلرينه « مسند » نامنى ويرمشلردر كه شهاب ايله فردوسك اسنادلرى ديمكدر .

٨

هيچ‌ده وجهى اولمايان بر تشكيك

علم حديثك مدار قوامى روايت و اسناد اولديغندن احول رُواة ايله مرويّاته و كيفيت روايته عائد احكام و اصطلاحاتى بيان ايچون اهل حديثك « اصول حديث » و « مصطلَح اهل الاثر » ناميله تدوين ايتدكلرى علمدن‌ده بر نبذه بحث ايتمك واجبدى. آنجق بوندن اوّل نو ظهور بر شبهه‌يى نظر اعتباره آلمق اضطرارنده بولونيورز . بو شبهه معلوم اولدقدن صوكرا — اهل حديثك توثيق نقول ايچون نه خاطر و خياله گلمز همتلر صرف ايتدكلرينى و اونلرك بالاتفاق صحيح ديدكلرينه اعتماد ايتمه‌مك ايچون عناددن باشقه الده بر حجت بولونماديغنى گوسترن — بو علمه عائد قواعد و اصطلاحاتك هيچ اولمازسه الك مهملرينى ذكر ايتمه‌نك واجب اولديغى كنديلكندن تعين ايدر .

روايته مستند اولان احكام دينيه‌مزى كوكندن بالطه‌لامق ايچون ديارمزده يكيدن يكي‌يه شايع اولمش بر قوله گوره اسناد وقتيله يوق ايمش . « لئونه قائه‌تانى » نك « تاريخ اسلام » ى ترجمه‌سنه باقيلاجق اولورسه (ج ١ ، ص ٧٢ و مابعدى) « پيغمبرك (صلى الله عليه وسلم) سوزلرينك و حركتلرينك خاطره‌سى شفاهاً نقل » ايديله‌مه‌مش و « بو خاطراتى روايت ايدن كيمسه‌لرك اسملرينى عقلده طوتمق اصولى پيغمبر (صلى الله عليه وسلم) وفات ايتديكى زمان جارى و مرعى » دكل ايمش . بوتون حجمى‌ده سيرهٔ نبويه‌يى اجمالاً عبدالملك بن مروانه يازمش اولان عُرْوَة بن الزبيرك (٢٩ — ؟ ٩٢) بو مكتوبده : « حَدَّثَنِى فُلَانٌ » ياخود : « اَخْبَرَنِى فُلَانٌ » ديمه‌مش اولماسى و الك قديم سيرهٔ نبويه صاحبى محمد بن اسحاقك‌ده ١٥١ سنه‌سنده وفات ايتمش بولونماسيدر . « بو مأخذلر بزه گوستريور كه اسناد ؛ احاديثك تشكلى ، (يعنى بزم تعبيرمزجه تدوينى) تعقيب ايديور و صحيح احاديثك قسم اعظمنده اسناد قديم بر متنه صوكرادن وقوع بولمش بر علاوه‌دن عبارتدر » ديور .

بوندن مقصد معقولات ايله منقولاتدن عبارت اولان دينمزك ايكى مهم ركنندن

برینی تأملندن صارصمق، روایت طریقیله ثابت اولمش برچوق خبرلرك چوروکلکنی وبالتبع معتقداتمزله دینمزده‌کی احکامك برچوغی متأخرین علماطرفندن صوکرادن اویدورولمش اصلسز شیلردن عبارت اولدیغی واهمه‌سنی القا ایتمکدر.

بو آدم بر کره حدیثی حفظ وجمع ایتمه‌یی تدوین معناسنه آلارق سفسطه‌سنی یوروتیورکه-حدیثك جمع وتدوینی بحثندن آکلاشیلمش اولدیغی اوزره - حدیث تدوین ایدیلمزدن اوّل صدورده محفوظ ایدی. هپسنك‌ده سندلری واردی . اصحاب وتابعین احادیثی بربرینه سندی ایله روایت ایتدکلری ایچون بالواسطه اخذایتدکلرینی توثیق ایله‌مك اوزره اصل راویسنه گیدوب صورمق معتادلری ایدی . شَعْبی یازی یازمازدی . فقط علم طاغارجنی اولدیغی عبدالله بن عمر رضی‌الله عنهمانك یوقاریده کچن (ص۶۳،۶۴) قصه‌سندن آکلاشیلیور. بیلدیکنی کتابه‌یازمامق، بیلمه‌مك دیمك دکلدر . اوقصه‌دن آکلاشیلیورکه عصر نبویده یاشامش اولان شعبی ، ابن عمر حضرتلرینك بالفعل حاضر بولوندیغی غزالرك تفصیلاتنی اوندن زیاده بیلیورمش . چونکه یتیشدیکی صحابه‌دن بو بابده معلومات طوپلامش . ابن عمر حضرتلری‌ده آکاه اولمادیغی تفصیلاتده دخی کندیسنی تصدیق ایتمش . شَعْبی سندینی بیان ایتمه‌دن ، یعنی روایت ایتدیکی صحابینك اسمنی خبر ویرمه‌دن بوکا امکان تصور ایدیله‌بیلیرمی ایدی ؟ برده بر حدیثك بر یره یازیلمامش اولماسی اوحدیثك چوروك اولدیغنه دلالت ایتمز . اصل اعتبار شفاهی روایته ایدی . بر روایت معتبر اولابیلمك ایچون - بر یرده یازیلمش اولسه‌ده - اونی راویسندن دیکله‌مك اقتضا ایدردی . چونکه یازی‌یه تحریفات وتصحیفات گیره‌بیلیر. الفاظ، کاتبك مسموعنه مخالف برشکلده قراءت ایدیله‌بیلیر.

صوکرا طویدیغنی قید وضبط ایتمك، عُروه‌دن‌ده باشلاماز. تاعهد جلیل نبویده بیله عبدالله بن عمرو رضی‌الله عنهمانك ایشیتدیکی کلمات طیّبهٔ نبویّه‌یی قید ایتدیکی ، جابر بن عبدالله رضی‌الله عنهمانك بر « کتاب المَنْسَك » یازدیغی وسائره معلومدر . بونلر بالطبع یازدقلرینی یالکز کندی مسموعلری اولان حدیثلره قصر ایتدکلری ایچون احادیث مکتوبه اوته‌کینك بریکینك یدنده متفرق ، غیر مکتوب بر چوق احادیث‌ده قید کتابت آلتنه آلینمامش بولونیوردی . عمر بن عبدالعزیز حضرتلرینك

امری ایشته بومتفرقاتی جمع ایتمکه ، بوتون مرویّاتی علی قدر الامکان یازیلی اولارق بر آرایه گتیرمکه ، حاصلی تدوینه عائد ایدی .

عروه‌نك عبدالملکه یازدیغی خلاصهٔ تاریخیه‌ده اوزمانه‌قدر سندسز حدیث روایت ایدیلدیکنه قطعیاً دلالت ایتمز. بوروایتی‌ده کتب صحاحك احادیثندن دکلدر. اومکتوب صحابه‌دن آیری سندلرله جمع ایدیلمش روایانك زبده‌سی اولارق کندی طرفندن یازیلان ملفّق بر کلام موقوفدر [١] . یعنی اویله برروایتکه موثوق‌به اسانید ایله باشقه طریقلردن ثابت اولورسه فبها . اولمادیغی تقدیرده وثوقك درجه‌سی -راوینك جلالت قدری اولمقله برابر- جای نظر کورولور . عروه بوراده - محدثلرك قصد ایتدیکی معناجه - روایتده بیله بولونمیور. اوندن روایت ایدنلرده بونی عروه اوزرینه موقوف بر خبر اولارق روایت ایتمشلر . حال بوکه اوته‌ده عروه‌نك کندی پدرندن ، والده‌سندن، تیزه‌سی امّ المؤمنین عایشه ایله علیّ ، محمد بن مَسْلَمَه وابو هریره رضی‌الله عنهمدن کتب صحاحده بونجه روایاتی واردر . بو روایات صوکرادن اویدورولمش ، سندلر راست کله ترتیب ایدیلوب متنك باشنه کچیریلمش‌ده دیبه‌مه‌یز . زیرا (ص ٥٦) ده‌کی ابن عمرك ، رَجاء بن حَیبیك ، ابراهیم نَخَعینك ، شَعْبینك سوزلرندن آکلاشیلدیغی اوزره « سنت ماضیه » دینیلوب هرکسجه معلوم ومجمع علیه حدیثلر بولوندیغی کبی هرکسك معلومی اولمایان غرائب حدیث‌ده وارمش . عروه‌نك یتیشدیکی زمان ایچنده یاشامش وحدیثلری کتب صحاحه کچمش ١٠٧ صحابینك وبرنجی طبقه کبار تابعیندن واجلّهٔ ثقاتدن طانینمش ٦٦ ذاتك ترجمه‌لرینی حافظ ذهبی تذکره‌سنه درج ایتدکدن صوکرا : « بوقرن فاضل ایچنده اهل علمدن ، ائمهٔ اجتهاددن ، اقطار بلادده جهاد قهرمانلرندن ، ابدال واوتاد زمره‌سنه داخل سادات عُبّاددن برچوق کیمسه‌لر دها واردی . اسملرینی یاد ایتمه‌دکلرمزك ایچنده بلکه‌ده ترجمهٔ حاللرینی یازدیغمز ذواتدن دها جلالتلی ، دها عالم اولانلری‌ده‌واردی» دیبور . (ج ١، ص ٦٠.) بویله برقرن ایچنده ترویج اوهام واکاذیب ایدنلرك ثقاتدن عد ایدیله‌بیله‌جکی خاطره‌بیله کلمز .

[١] « موقوف » ك معناسی انواع حدیثی بیان صیراسنده ، تلفیق روایاتده احادیث ضعیفه بحثنده موضوع بحث ایدیله‌جکدر . عروه‌نك قائه‌تانی جنابلرنجه او قدر مقبوله کچن بویله برروایتی نقل خبر خصوصنده چوق اینجه‌له‌مه‌ین برمؤرخه مع زیادة کافی کلیرسه‌ده احکام آرایان بر فقیه ومحدث ایچون شایان احتجاج بیله دکلدر .

الده تداول ایدن الك اسكی كتاب محمد بن اسحقك مغازیسی اولماسندن‌ده ترتیب سندك اوزمان باشلادیغی معناسنی چیقارا بیلمك ایچون نه‌قدر عجیب بر حالت روحیه‌ده بولونمق لازم كله‌جكنی تعیین ایده‌مم . بر كره ابن اسحق ایلك مغازی كتابنی یازمش كیمسه دكلدر . اوندن اوّل دها بر چوقلری طرفندن مغازی یازیلمشدر . ازجمله زُهرینك (٥٠-١٢٤)، موسی بن عُقبة القُرَشینك‌ده (١٤١) مغازیلری واردر . امام احمد ابن حنبل : « موسی بن عُقبه‌نك مغازیسنی سزه توصیه ایده‌رم . زیرا ثقه‌در » دیدیكی كبی امام مالك او كتاب ایچون : «مغازینك اصّحیدر» ، امام شافعی‌ده: « بو كتاب كوچوك وباشقه‌لرینك كتابلرنده ذكر اولونان شیلرك چوغندن خالی اولدیغی حالده مغازی ایچنده اوندن صحیحی یوقدر » دیمش . دیمك كه ابن اسحقدن اوّل موسی بن عُقبه ایله دها بر چوق كیمسه‌لرك مغازیلری‌ده وارمش . اوچ امامك ، بو كتابك دیگرلرندن اصحّ اولدیغنه متفقاً شهادت ایتمه‌لری‌ده اللرنده بر معیار صحت بولوندیغنه ، بو كتابك اسنادلرینی دیگر كتابلرك اسنادلرندن دها صاغلام بولدقلرینه، خلاصه علمای اسلامك اوّل وآخر ایشلری سند آراشدیرمق اولوب سندسز سوز قبول ایتمه‌دكلرینه واضحاً دلالت ایدر .

بر ده یوقاریلرده كوستردیكمز نقللردن اعاظم محدثینك روایت بابنده سنت ماضیه‌یی یعنی معروف ومشهورینی آراشدیروب غریب اولانلری روایت ایتمكدن قاچیندقلری آكلاشیلیور. حالبوكه رجال حدیثك تا أوّلدن بری روایت ایتدكلری احادیثك كیملره عزو اولوندقلری معلوم اولمادقجه حدیثك غریبنی متواتر ومشهورندن فرق ایتمكه ، هانكیلرینك روایتی اجماع ثقات ایله معلوم اولدیغنی بیلمكه ناصیل امكان بولونابیلیر؟ دیمك كه اسناد أوّلدن بری وارایمش. وصوكرادن تصنیع ایدیلمه‌مش . هم اوقدر ایدیلمه‌مش كه وقتیله اهل حدیث بری برینك درجهٔ علمنی دنه‌مك ایچون - بخاری ایله عُقَیلینك باشلرینه كلدیكی كبی - حدیث مقلوب ایله امتحان بیله ایدرلرمش .

كذب علی الرسول جنایت عظماسنی ارتكاب وادیسنه دوشمه‌مك ایچون تا دور صحابه‌دن اعتباراً راویلرك كوستردكلری اعتنا ایله روایاتی دیكله‌ینلرك كیملردن اخذ ایتمك لازم كله‌جكنی تحرّیده نه‌قدر متبصر اولدقلری آرتق اوكره‌نیلمشدر صانیرم .

رسول الله صلی الله علیه وسلمه عطفاً حدیث روایت ایدنلری أول بأول تحلیف ایتمك علی رضی الله عنه حضرتلرینك معتاد شریفلری ایدی. روایتدن طولایی یمین ویردیرمه‌دیكی یالكز ابوبكر رضی الله عنهدر. مشارالیه حضرتلری : « رسول الله صلی الله علیه وسلمك كندیلرندن بر حدیث ایشیتدیكمده جناب حقك دیله‌دیكی قدر او حدیثدن مستفید اولوردم. باشقه‌سی بكا بر حدیث سویلرسه یمین ویردیریر ، او ده یمین ایتدكدن صوكرا روایتنی تصدیق ایدردم. ابوبكر ده بكا شو حدیثی روایت ایتدی. لكن اوكا یمین ویردیرمه‌دم. چونكه هر حالده صادقدر» دیه‌رك: « مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا ثُمَّ يَتَوَضَّأُ وَيُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ اِلَّا غَفَرَ اللّٰهُ لَهُ = هیچ بر عبد مسلم یوقدر كه بر كناه ایشله‌دكدن صوكرا آبدست آلوب وایكی ركعت نماز قیلوب اللهدن مغفرت دیله‌سون‌ده الله تعالی اوكا مغفرت ایتمه‌سون » حدیثنی كندیسنه خبر ویردیكنی روایت ایدیور. (تذكرة الحفاظ ، ذهبی ، ج ١، ص ٩ و ١٠ .)

بر ده قانه‌تانی اسنادك صوكرادن اویدورولمش اولدیغنی ایضاح ایچون :

« اسناد یكی مدنیتك احتیاجاتنك نتیجه‌لرندن بری اولدی . بو اسناده عادتا بر قرطاسیه‌جیلك تمغاسی ، عادتا علمی بر سیما واردر كه عربستان چوللرینك تنهائی بی‌پایانندن دكل، عربستان خارجنده‌كی شهرلرك حیاتندن استعاره ایدلمشدر. اسنادك تكمیل اوصافی اونیم وحشی ، جاهل ، هر هانكی بر اصول وقاعده آلتنه كیرمكدن مجتنب ، هر دورلو شهری ومدنی عادتلردن متنفر اولان ابتدائی عربلرك بر دورلو ترقی ایتمك ایسته‌مه‌ین طبیعتلرینه تماميله بیكانه‌در. »

دییور. وبوتون هیچ مدنی اولمایی، قابلیت علمیه‌یی حائز بولونمایی مسلمانلره یاقیشدیرامامقدن عبارت اولیور . حالبوكه بوكونكی آوروپا مدنیتی طوغوران ، مسلمانلرك او بیوك ومشعشع مدنیت معلومه‌سی اولدیغنده آوروپا مؤرخلری‌ده متفق اولدقلرندن مومی الیهك بو درجه طرفكیرلكی اهل اسلامدن زیاده تاریخه حقارتدر . ایی بر شیئی یابانجی بر قومدن آلمق موجب عار اولمق شویله طورسون پك مستحسن وقبول ایدن قوم ایچون موجب افتخاردر. لكن اوزرنده قرطاسیه‌جیلك تمغاسی كوروب‌ده بلاد مفتوحه اهالیسندن اقتباس ایدیلمش دیدیكی «اسناده‌ك عجبا

اوتاریخلرده ، حق ـ دهـا ایلری‌یه کیدیورم ـ بوکونکی عصر مدنیتده هـانکی قومده موجود اولدیغنی باری خبر ویرسـه‌یدی مراقدن آزیجق قورتولوردق . ایرانیلرده‌می‌ایدی؟ یهودده‌می؟ اقوام‌نصرانیه‌ده‌می؟ لکن بونلرك هپسنك تاریخلرینه، حتی کتب دینیه‌لرینه داخل اولان روایات واحکامك هیچ بری برسند متصل ایله ثابت اولمش دکلدر. هپسی‌ده یالکز راویلری متسلسلاً غیرمعین کیمسه‌لر طرفندن نقل اولونان روایاته منحصر واك مهم تاریخی شخصلری اولان دین واضعلرینك بیله کرك تاریخ نشأتلری ، کرك سویله‌دکلری ویاپدقلری علم تاریخ نقطهٔ نظرندن ثبوت بولاماز. وبونلره دائر اولان معلومات هپ « دییورلرکه » و « دیمشلرکه » دن عبارتدر . کیم دیمش بللی دکل .

محقق اولان برشی وارسه اوده اسنادك امت محمدیه‌یه (صلی الله علیه وسلم) خاص بر مزیت اولدیغی ومسـلمانلرك اثر اختراعی اولان علم روایتك ینه اونلرك النده کمالی بولوب فیمابعد وقایع تاریخیه‌یی قید وضبط ایده‌بیلمك ایچون نمونه اتخاذ ایدیله‌جك اك صاغلام اصـول وقواعدی جامع اولدیغیدر . ینه محقق اولان برشی وارسه اسـنادك ونقد رجالك بدایت ظهوری نه‌بخارینك ، نه‌ده محمد بن اسـحقك کوننده اولمایوب « قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ » دینیلمکه باشلادیغی کون اولدیغیدر . عبدالله بن المبـارکك (١٨١) یاننده ابو اسحق طالقانی ، برّ والدینه واونلرك حسابنه نمازقیلوب اوروج طوتمغه دائر برحدیث روایت ایتمش. ودرحال آرالرنده شویله برمحاوره جریان ایتمش : « یا ابا اسحق ، بوحدیثی کیمدن ایشیتدك ؟ ـ شهاب بن خراش‌دن . ـ پك اعلی ، ثقه‌در. یااو کیمدن ؟ ـ حجّاج بن دیناردن. ـ اوده ثقه‌در . لکن او کیمدن ؟ ـ رسـول‌الله صلی الله علیه وسلم بویورمش . ـ یا ابا اسحق ، حجّاج بن دینار ایله رسول‌الله صلی الله علیه وسلمك آراسنده آشیلماز بیابانلر وار . نماز ، اوروج اولماز . لکن ابوین حسابنه صدقه ویرمکده اختلاف یوقدر. »

فی‌الواقع حجّاج بن دینارك اك‌چوق ملازمت ایتدیکی تابعی معاویة بن قُرّه (٣٦-١١٣) اولوب اتباع تابعیندندر . ورسول علیه الصلاة والسـلامی دکل ، صحـابه‌یی بیله کوردیکی واقع دکلدر . کیملرك کیملرله کوروشـدیکی ، کیمك کیمدن روایت

ایده‌بیله‌جکی اولدن بری معلوم اولمـاسه حدیثك سـندینه ابن‌المبارك بویله اعتراض ایده‌بیلیرمیدی ؟

قائه‌نانینك القایله‌دیکی وسوسه‌دن طولایی آچدیغمز بواستطرادی بحثی‌دهازیاده اوزاتمق ایسته‌مم . آنجق اهل حدیثك درجهٔ تثبتنی دها آشکار اوله‌رق آکلاتمق مقصدیله‌ذکر ایده‌جکمز مصطلحات اهل اثرك نه‌قدرعالمانه اولدیغنی کوسترمك ایچون منطق جدیدك حدّ کمال اولمق اوزره توصیه ایتدیکی نقدتاریخ قواعدینی ـ مقایسه‌یه مدار اولسون دییه ـ اوّل باوّل ذکر ایتمکه لزوم کوریورم که « محدّثین » دینیلن صنف علمانك قدر وقیمت بالاترینی آکلاشیلسون . بونلر دینك برركن عظیمی اولان سنّتك ضبط وحفظنی، بوبابده‌کی روایاتك قوت وضعفنی انتقاد ایده‌رك کذب وخطادن سلامتلرینی درعهده ایتدکلری‌ایچون بوکونکی معنای علمیجه ـ تعبیرمی غریب کوروتمه‌سون ـ دینك حقیقی مؤرّخلریدر . بونلر معرفت رُوّاتده ، جرح وتعدیل رجالده ، توثیق کتب ومحرراتده هیچ برصنف مؤرخینك کوستره‌مه‌مش اولدیغی قابلیت ومهارتی اودرجه ایلری کوتورمشلردرکه بوتون معناسنجه مشـکل برانداززانه اولان مسـاعیلری اوروپالیلرجه تماماً معلوم اولسـه ـ هیچ قورقمادن دییه‌بیلیرم‌که ـ انتقـاد تاریخی نامنی ویردکلری بحث منطقی‌یه چوق دها وسـعت ویریر ، فیمابعد اولسون تاریخ کتابلرینی وثوق ویقین ساحه‌لرینه دها زیاده‌تقریب ایدرلر. محدّثینك سوق فطرتله ودینه محبت سائقه‌سیله تعقیب ایتدکلری طریق‌علمی یعنی‌مه‌تود فی‌الحقیقه تاریخ اوکرنمك مراقیله واقع‌اولمش دکلدی. اونلرك دردلری، غایه‌لری یالکز طرف‌شارعدن کلیور دییه کندیلرینه بالغ‌اولان سوزلرك هانکیلرینه نه درجه‌یه قدر ایناتمق لازم کله‌جکنی تعیین ایتمکدن عبارت ایدی . ائمهٔ تابعیندن ابن سیرین (٣٣ ـ ١١٠) ـ امام مالك کبی ـ : « بوعلم یعنی علم حدیث، دیندر. اویله ایسـه دینکزی کیمدن اخذ ایتدیککزه دقت ایدیکز » دیر ایدی . تبع تابعیندن عبدالله بن المبارك : « بنجه اسناد دیندندر . اسناد اولماسه‌یدی هر راست کلن دیله‌دیکی سوزی سویلردی . ایشته بویله‌سنه بونی سکا کیم سویله‌دی دینیره « قالاقالیر» دیمشدر (ص ٧٠) . اسناد، امت محمدیه‌نك (صلی الله علیه وسلم) خصائصندندر، اونی فروض کفایه‌دن عد ایدنلر واردر .

ایشته‌ضربیدرکه بویله‌برغیرت‌دینیه اثری اولان علم حدیث ، انتقاد متن وانتقاد اسناد سایه‌سنده دینی ، یالانجیلرك ویا روایته اهلیتی آز اولانلرك افترا وتخلیطندن قورتاردیغی کبی برده موضوعی خارجنده اولارق تاریخنویسلره تدقیق وثائق وشهاداتده الک‌صاغلام یولی کوسترمش اولیور . هم‌ده منطق تطبیقینك تدوینندن بیك بو قدر سنه اول .

۹

« مه‌تودولوژی » دن بر بحث

معلوم اولدیغی اوزره قرون جدیده‌نك محصول عرفانی اولوب بالجمله علومی تدقیق وحقائق علمیه‌یی ـ موضوعات مختلفه‌لرینه‌کوره تنوع ایدن طریقلرایله ـ کشف وتبیین ایتمه‌یی کندینه موضوع ایدینن و« منطق تطبیقی » نامنی آلان «مه‌تودولوژی» یعنی مناهج حقی آچاجق قواعد کلّیه علمی، علم تاریخ ایچون‌ده برطاقیم قواعدواحکام وضع‌ایتمشدر. ایشته بوقواعد واحکامی بوراده مختصراً بیان ایدوب علمای‌اسلامك کرك دینلرینه ، کرك وقایع تاریخیه‌لرینه تعلق ایدن منقولاتی ـ بوعلم طوغمازدن لااقل اون عصر اوّل ـ بوقواعد واحکامه نه‌درجه‌یه قدر تطبیق ایتمش اولدقلرینی کوسترمك ایسته‌رم .

عالم بشریتك ایام گذشته‌سنه عائد وقایع وحوادث علمی اولان تاریخك ـ محل نزاع اولمقدن خالی قالمایان علمیتی مسئله‌سی بالطبع بر طرف ایدیلدکدن صوکرا ـ صوك‌مرحلهٔ تکاملی علوم طبیعیه مرتبه‌سنی بولمق، تعبیردیکرله تفکرات، انفعالات، ارادات وافعال بشر محصولی اولان واقعات ماضیه‌نك طرز جریانندن بالاستدلال برطاقیم قوانین ثابته وضروریه کشف ایتمکدرکه بوقوانین سایه‌سنده یالکز وقایع حالیه‌یه دکل ، اولمش واولاجق وقایعه ـ طبقی برفیزیق ویا کیمیا قانونی سایه‌سنده اولدیغی کبی ـ استدلاله یول بولونسون .

نفس وقایع « تاریخ » ك، علل واسباب وقوانین وقایع ده « فلسفهٔ تاریخ »ك موضوعلریدر. برنجی صفحه‌ده تاریخك حدّ کمالی مشاهده علملرندن بری مرتبه‌سنه چیقمق ، بر فرانسز مؤرخنك تعبیری وجه ایله حیات ماضیه‌یی یالکز سطحی اولارق دکل ، الك درین تشکلاتنه قدر بوتون تفرعاتی ایله برلکده احیا ایتمك ، بزی عادتا اوکچمش دورده بالفعل یاشاتمش کبی اولمق ، ایکنجی صفحه‌ده حدّ کمالی ایسه علوم تجربیه نوعنه داخل اولمق وبزده « اجتماعیات » نامنی آلان سوسیولوژی‌یه تمل اولمایه کسب صلاحیت ایتمکدر .

آنجق علم تاریخ نامنی آلان جملهٔ معلومات دورهٔ کمالنی هنوز بولمش دکلدر.

نقل وقايعدن عبارت اولان برنجی صفحه‌ده سنّ صباوتی ادراك ایتمش صایيلسه بيله فلسفهٔ تاریخ نامنی آلان ایكنجی صفحه‌سنده – اومشعشع ومطنطن ادعالره رغماً – سنّ طفوليته بيله وارامامشدر . او ، هنوز طوغمادن خيالخانهٔ بشرده آدی قونمش برجنيندر. چونكه عموميتله مشاهده وتجربه علملری گوز اوگنده و حواسّك متعلّق اولان وقايع وحادثاتی مشاهده، تدقيق وتصنيف ايتدكدن صوكرا علتلرينی وعلتلرك طرز دورانتی – تعبير ديگرله – قانونلرينی آرايوب بولمايه چاليشير . وقايع تاريخيه ايسه ماضی‌يه انقلاب ايتمش، حواس ايله مشاهده‌لرينه امكان قالمامش «وقايع ميّته» در. كچمش كيمسه‌لره معلوم اولمش اولان بو وقايعك اكتشاف آلتی بالذات كندی حواسّمز دگل ، ديگر كيمسه‌لرك يا طوغرودن طوغرويه ، يا بالواسطه معلومز اولان اقوال وآثاريدر . حال بوكه بووقايعك روايت اولونان طرزده جريان ايتمش اولوب اولمادقلرينی آكلامق ايچون اونلری عيناً اعاده‌يه امكان اولمادينی كبی حواسمزه عرض ايتمك اوزره امثاللرينی ده آرزومزله اعاده‌يه يول بولامايز . بونلر بركره وقوعه گلمش وگچمش گيتمشدر. نظرمزده ثبوتلری ايچون كنديمزدن باشقه‌لرينك حواسّ و حافظه‌لرينی استخدام ايتمكدن باشقه چاره‌مز يوقدر. ايشته بوندن طولايی نقل وقايع معناسنجه تاريخ اهل منطق نظرنده مشاهده علملری مرتبه‌سنه چيقاميور. تكرری‌ده، تكرری‌ده محال اولان وقايعه بنای استدلال ايدن فلسفهٔ تاريخك بزه عرض ايده‌جكی حكملرك نه‌قيمتده اولاجغی، باخصوص قانون ديه اورتايه آتابيله‌جكی قضايای فرضيه‌نك نه درجه‌يه قدر مسلّم اولمق لازم گله‌جكی ايسه ادنی ملاحظه ايله معلوم اولور. بو حقيقت ثابت اولدقدن صوكرا مؤرخلرك نقل وقايع ايدركن بيله ملاحظات ادبيه، دينيه، حتی سياسيه‌يه تبعاً احتياج نفسانی طويدقجه – دليل اقامه‌سنه لزوم گورمكسزين – انتقادنامنی ويره‌رك مبذولاً سرد ايتدكلری احتمالات بعيده‌يه مستند وقايع مفروضه‌يه نه ديمه‌لی ؟

مع هذا بومشكلاتی گوره‌رك وقايع تاريخيه‌يه اينانمق قطعياً جائز اولماديغنه قائل اولمق‌ده حكمده تفريطدر. علمك وصاياسنه تبعيت ، قواعدينه رعايت شرطيله گوز اوگنده جريان ايتمه‌مش برچوق شيلرك وقوعنه حكم ايتمك هم ممكن، هم‌ده محققدر. مشاهدات ذاتيه ايله اكتفا ايده‌رك شهادات ناسی انكار ايتمك اساسی قبول ايديلیرسه

تاريخ ايله برابر همان معاملات ومعلومات بشرده زيروزبر اولور. بزمعاملاتمزك يوزده طوقسان طوقوزنده مرويّاته وغيرك مشهوداتنه بنای حكم وچوق كره‌لر اصابت ايديورز. محاكم حضورنده حقوقمز شهودك دلالت نفی وتصديقی ايله رد ويا قبول ايديلير . حتی مشاهده‌يه مستند علوم مثبته قضاياسی بيله علی الاكثر او علوم اربابنك شهادتلرينه بناءً قبول وتصديق ايديلمكده‌در . برفيزيق ويا كيميا عالمی بو علملرك موضوعلرينه داخل بوتون اشيا وحادثاتك ياالكز پك آز قسمنی بالذات مشاهده وتدقيق فرصتنی بولابيلير. گريده‌قالانلری ايسه ديگرلرينك حادّهٔ تدقيقندن گچمش بولونوركه اونلرك شهاداتنی قبول سايه‌سنده او عالم ، افق تتبعنی حساب ايديله‌مه‌يه‌جك درجه‌ده كنيشلتمش اولور . هرشيئی وهر حادثه‌يی هرعالمك بالذات مشاهده وتجربه ايتمه‌سی لازم گلسه بوتون علم طبيعت حالت ابتدائيه‌ده‌كی ذكيجه بر آدمك توالیٔ اعصاره رغماً ينه هيچ آرتمايان مقدار علمندن زياده وسعت پيدا ايده‌مز. خلاصه بر عالم ديگر عالمك شهادتيله عامل اولور . برطبيب : « بن بر علاج كشف ايتدم. فلان مرضه قارشی خاصيت شافيه‌سنی قناعت بخش مقدارده خسته‌لراوزرنده تجربه ايتدم » ديدكدن صوكرا آرتق ديگر اطبّا او علاجی استعمالده تردد گوسترمزلر . الويركه او طبيب حاذق اولسون وياالانی طوتولمامش بولونسون .

الحاصل كذبدن ، جهل وخطادن عاری اولان روايتك ، شهادت واخبارك علمی – يا گيلمايالم ، علوم تجربيه‌يه قدر هرعلم اربابنه گوره علمی – برقيمتی واردر. بويله برشهادت واخبارك مقبوليتی وطوغرودن طوغرويه حواسّ مقامنه اقامه‌سی علم منطقجه هم لمّی ، هم‌ده انّی براستدلاله ؛ هم تعليله ، هم‌ده استقرايه مستند براستدلال خفی‌يه استناد ايدر .

دليل لمّی شودر : فلان راوينك، شاهدك ويرديكی خبر كذب ويا وجهل وخطا تصورينی نفی ايده‌جك صورتده‌در. بويله اولان هرروايت، هرشهادت‌ده مرْوينك، مشهود بهك تحقق وجودينه ، ياخود تحقق وقوعنه مجتدر . اويله ايسه بو روايت، بوشهادت‌ده مروينك ، مشهود بهك تحقق وجود ويا وقوعنه مجتدر .

دليل انّی ده علوم طبيعيه‌ده استعمال ايديلن اثردن مؤثره انتقال طرزنده اولور . مثلا اخبار واقعی نظر مطالعه‌يه آلنجه اخبارك بعض اوصاف مميّزه‌سندن

راوینك ، شاهدك اهلیتی ایله صدوقیتنه و اونك بوایکی وصفندن‌ده خبرك صحتنه، مروی ومشهود بهك موجود ویا متحقق الوقوع اولدیغنه انتقال ایدیلیر .

دیمك ایش یالکز خبرلرك کاذبمی، یوقسه صادقمی اولدیغی؛ مخبرك ثقه ـ تعبیر دیکرله عَدلْ وضابط یعنی خبری دوکمه‌دن علی وجه الصحه نقل ایده‌جك درجه اهلیتده ـ اولوب اولمادیغی تدقیقه ، روایاتك مقبوللرینی مردودلرندن آییرد ایتمه‌یه قالیورکه بوده « مه‌تودولوژی » نك « مه‌تود ایستوریك = منهج تاریخی » عنوانی آلتنده تأسیس ایتدیکی قواعد کلیه‌یه رعایتله بزه واصل اولان خبرلری علمی برطرزده «انتقاد» ایتمك، اوندن صوکراده آثار و وثائقك مدلولی اولان وقایعی جانلاندیروب اسباب وعلتلرینی آراشدیرمقله میسر اولور . انتقاد صفحه‌سی « تحلیل » در . وأصل تاریخ اودر . تحریٔ علل واسباب صفحه‌سی ایسه « ترکیب » در . تاریخدن زیاده فلسفه‌در . وعلی الاکثر عندی ملاحظات ایله مع الاسف مشحون بولونیور .

الیوم عندیات ایله مالامال اولان فلسفهٔ تاریخی بر طرفه براقالم‌ده اصل تاریخ ، انتقاد تاریخی حقنده علمك صوك خلاصه‌سنی سویله‌یه‌لم :

تاریخك اوچ نوع منابعی واردر . وانتقاد بونلره تعلق ایدر : مَرْویّات (Traditions) ، آبدات (Monuments) ، مکتوبات (Ecrits) . آبدات بزم بحثمزدن خارج اولدقلری ایچون اونلره عائد بحثی براقیورز .

فرانسزجه Tradition کلمه‌سی یکی لاروس آنسیقلوپه‌دیسنده : « مدت مدیده آغیزدن آغیزه تداول ایدن طوغرو ویا یاکلیش نقول » دیه تعریف ایدیلیور . بوکلمه‌یی بزده کاه « عنعنه » ایله ، کاه « حدیث » ایله ترجمه ایدیورلرسه‌ده بوتعریفه نظراً هرایکیسی‌ده یاکلیشدر. عنعنه، راوی ویاراویلرك اسملرینی ذکر ایده‌رك ، شـوقدرکه راوی ویا راویلرك خبری بالذات ایشیدیلدیکنه دلالت ایدر بر لفظ استعمال ایتمه‌یه‌رك یالکز « عَنْ » لفظ عربیسی ایله واقع اولان نقل واسنادك آدیدرکه بونوع روایتك اهل حدیثجه حکم مخصوصی واردر. «حدیث» ده ـ اوجله کچن تعریفلردن معلوم اولمش اولاجغی اوزره ـ اقوال وافعال وتقاریر نبویه‌نك بالاسناد نقل وروایتی ایچون وضع اولونمش براصطلاحدر. وتابعینك اقوال وفتاوالرینه شامل اولسه‌بیله ینه ـ عنعنه‌ده اولدیغی کبی ـ سندلیدر . ورُواتك اسملری ذکر اولونور . Tradition کلمه‌سی ایسه ـ یوقاریکی تعریفك دلالتیله ـ رُواتك مجهول

اولماسی معناسنی ضمناً احتوا ایدر . اودرجه‌ده‌که راویلری معلوم اولان روایات حقنده بوکلمه‌یی استعمال ایتمزلر . برده Tradition ده مدت مدیده تناقل شرط اولدیغی حالده کلام مُعَنْعَن ایله حدیثده بویله بر شرط هیچ‌ده معتبر دکلدر . بناءً علیه ترجمه‌لریاکلیشدر. بوکا « مرویّات قدیمه » ویا « منقولات قدیمه » دیسه‌ك دها یاقین برتعبیرایله افاده ایتمش اولورز. واقعا کلیسا تاریخی اصطلاحنجه دینه تعلق اولان افعال ویا اعتقاداتك کرك شفاهاً وکرك تحریراً تناقلنه‌ده Tradition دینیور . بواصطلاح خاصه کوره حدیث ایله ترجمه اولونابیله‌جکی وارد خاطراولورسه‌ده ینه تام مقابلی دکلدر. زیرا حدیث ، مُسْنَد اولان برروایت اولدیغی حالده کلیسانك بزم آکلادیغمز معناجه مُسْنَد روایتی یوقدر .

بوراسی معلوم اولدقدن صوکرا مَرْوِیّات ایله مکتوباتی انتقاد ایچون وضع ایدیلن قواعد علمیه‌یی بیانه شروع ایده‌لم :

انتقاد یانفس وقایع، یاخود وقایعك راویلری حقنده ـ اهل حدیثك تعبیرنجه ـ یا متن ، یا سند حقنده جاری اولور .

نفس وقایعك اوّلا ممکن اولوب اولمادقلرینه ، مبادیٔ عقلیه ایله قوانین علمه درجهٔ توافق ومنافاتلرینه باقیلیر. ومحال اولان وقایع رد اولونور. مثلا چین فغفورینك ابن السماء ومیقادونك ابن الشمس اولدیغنه، رومالیلرك رومولوس قصه‌سنه عائد ماصاللر بوقبیلدن اولارق وهلهٔ اولاده رد ایدیله‌جك روایاتدندر .

بعض روایات‌ده عقله منافی اولمازده منبعلری مجهول قالیر . بونوعدن سندسز، ثبتسز ، نره‌لردن ترشح ایتدکاری بلیرسز روایاتك مدلولی اولان وقایع نه‌قدر اسکی ، زمان وقوعلری ایله زمان قید وتثبیتلری آراسنده نه‌قدر چوق مدت کچمش ایسه اوقدر آز موثوق عد اولونورلر . مثلا عربلرك طَسْم ، جَدِیس ، عَمالِقه ، عاد ، ثَمود کبی اجیال منقرضه‌سی حقنده‌کی روایاتی بوصنفه ادخال ایتمه‌لیدر . بوقبیلدن روایات دها موثوق دیکر منابعدن کلن روایات سائره ایله مراقبه ایدیله‌مزلرسه هانکی جهتلری حقیقت ، هانکی جهتلری خیال اولدیغی آکلاشیلاماز . یالکز شو وارکه بونلر ـ تفرعاتلری وطرز نقللری اعتباریله ـ مشکوك اولمقله برابر ینه باشلانغیجده هرهانکی برشیئك موجود ویا واقعه‌نك حادث اولدیغنه فی الجمله دلالت

ایتدکلری کبی بعضاً هانکی قومه عائد ایسه اوقومه عائد بعض اخلاق وطبایعك ومروی اولان شی زماننده‌کی حالت روحیهٔ قومیه ویا عمومیه‌نك علامتندن اولمق اعتباریله پك زیاده اهمیتی حائز کورولمه‌لری ممکندر . فقط هرحالده بونلری روایات تاریخیه صیراسنه ادخال ایتمك مناسب اولماز .

عقله موافقت بحثنده‌ده حادثات مرویه‌نك نه درجه‌یه قدر محتمل ویا مستبعد اولدیغی حسابه قاتمق وتصدیق ایله انکار بیننده‌کی درجات حکمی اوکا کوره تعیین ایتمك ایجاب ایدر . آنجق بوتقدیرده‌ده ـ معاصر فیلسوفلردن « توما » نك مکتبلر ایچون یازدیغی فلسفه کتابنده دیدیکی کبی ـ « تدقیق مسئله‌سی خاصةً پك نازك وپك مشکل برصورت کسب ایدر . بدايةً مستبعد ، حتی محال اولدیغنه حکم ایدیلمش نیجه شؤن وحادثات واردرکه بالآخره حقیقته مطابق کورولمشدر . کچن عصرده رومالی مؤرخ « تیت لیو » ك بحث ایتدیکی قان یاغمورلرینه ، کوك یوزندن طاش ایندیکنه ، طاغ تپه‌لرنده اصداف بحریه بولونابیله‌جکنه اعتقاد ایتمك چوجوقجه فکرلر صاییلیردی . بوحادثات بوکون ایضاح وتعلیل ایدیلیور . بوندن یوزسنه اول فونوغراف ایله تله‌فونك امکان وجودینی تصدیق ایدن بر فیزیق عالمی کوز اوکنه کتیره‌لم . بویله‌سی البته قارشیسنده یالکز منکرلر بولاجقدی [١] . بخار ایله متحرك وسائط نقلیه ، هواده سیاحت ، تلسز تلغراف ، هوا غازی والکتریق تنویراتی ، اشعهٔ شمسك طباعت ایله حکده استخدامی کبی شیلر هپ امکان ساحه‌سنك ظن ایدیلدیکندن نه قدر اوسع اولدیغی نظرمزده اثبات ایدن خوارق بشریه‌در . بناءً علیه هرمستبعد اولان شیئی مستبعددر دیه قطعیاً رد ایتمك علمه منافیدر اه .

بناءً علیه « فلان وقعه‌نك امثالنه دها اول ویاشیمدی مصادف اولامادق » ، یاخود « بونی عقلم آلمیور » دیمکدن باشقه بردلیله استناد ایتمکسزین شهادت وروایتنه قدح وارد اولمایان کیمسه‌لرك شهادات ومرویاتنی رد ایتمك حقیقی علم نقطهٔ نظرندن جدی صاییلاماز . مثلا « تله‌پاتی » ، « تله کینه‌زی » و « اقتوپلاسم » کبی مه‌تاپسیشیك حادثه‌لر یاقین وقتلره قدر علوم طبیعیه اربابی طرفندن شدتله رد وانکار ایدیلدکلری

[١] تومانك کتابی انتشار ایتدیکی وقت (١٩٢٣ م) تلسز تلفون هنوز یوق ایدی . بوکون نه قدر تعمم ایتدیکی ایسه معلومدر . بوکون حتی تلسز سینه‌ما (Télévision) نك تطبیقاتی ساحهٔ تحقیقه چیقارمغه چالیشیورلر . قره سیاحتی بیله عقلنه صاردیرانلر واردر .

حالده الك نهایت بو ردّ وانکارك معین بر عقیدهٔ علمیه‌یه تعصب اثری اولدیغی میدانه چیقنجه الیوم ایلری کلن برچوق علما طرفندن پك اعلی تدقیقه دکر شیلر اولدقلرینه حکم ایدیلیور . اوحالده اوّل باوّل شهود ورُواتك احوالنی تحقیق ، شهاداتنه کوره وقوعی متیقن ویا اوکا قریب اولان افعال ایله واقعاتی قبول ایله اسباب وعللی صوکرا تحری ایتمك ـ ولو بالواسطه ـ مشاهده‌یه ، حس وتجربه‌یه مستند برعلم اولمغه میل ایدن تاریخك طریق تتبعی مقتضیاتندندر . بناءً علیه روایتدن ـ تعبیر دیکرله مشهود به بر واقعه‌دن ـ سند روایتی یعنی واقعه‌یه تعلق ایدن شهادتی تحقیقه انتقال ایتمه‌مز لازم کلیر .

بر کره قاعدهٔ کلیه اولارق شورا‌سی مقرردرکه بر واقعه عقلدن ، دها طوغروسی مألوفدن نه قدر آیقیری اعتبار ایدیلیرسه شهود ورُواتده صدق وتحملِ روایته اهلیت اوقدر صیقی آرانمق اقتضا ایدر . راویلرك بوصفتلری مطلوبدن نه قدر دون اولورسه روایت‌ده درجه درجه اونسبتده کسب ضعف ایدر .

صوکرا شهادت وروایت (١) یاصدق لهجه‌یه ، (٢) یا کذبه ، (٣) یاجهل وخطادن سالم اولمایارق وهمه مقرون اولور .

شهادت وروایت ایکنجی ویا اوچنجی احتماللره کوره تحت مراقبه‌یه آلینیر . مخبرك کذبی اعتیاد ویا حادثهٔ مرویه‌ده کذبی التزام ایتمه‌دیکنه ؛ کذلك راوینك هرطویدیغنه ایناندیر ، هرمشاهده ایتدیکنی لایقیله آکلامایه لزوم کورمه‌دن روایت ایدر قاپیلغان بر کیمسه اولمادیغنه اطمینان حاصل اولورسه یالکز صدق احتمالی قالیر . بویله اولان راوی‌یه « صَدُوق » دینیر .

مخبر یا بر ، یامتعدد اولور .

بر اولورسه صدقِ مقال اصحابندن اولوب اولمادیغنه ؛ عقل ودرایتی ، فهم وفطانتی مُخْبَرٌ عنهی اولدیغی کبی ادایه کافی کلوب کلمه‌دیکنه باقیلیرکه بوده اخلاقی ، احوال روحیه‌سنی لایق وجه ایله بیلمکه وابسته‌در . یعنی راوی یالان سویلمکه آلیشیقمی ، دکلمی ؟ خصوص ماده‌ده یالان سویله‌مکده بر منفعتی وارمی ، یوقمی ؟ ذکیمی ، احمقمی ؟ اخبار ایتدیکی وقعه بالذات کندیسنك مشهودیمی ، یوقسه کندیسی‌ده باشقه‌سندنمی روایت ایدیور ؟ هرایکی تقدیرده حافظه‌سی قوتلیمی ، کوشکمی ؟ کبی خصوصات آرانیر . طبیعی بونوع سؤاللرك کافه‌سنه هردورلو شکوك

وابهامی ازاله ایده‌جك ، احتمال صحت ویا ضعفی لایق اولدیغی حد ومرتبه‌یه قصر ایله‌یه‌جك جوابلری بولمق هرزمان میسر اولاماز . بوندن طولایی‌ده خبر واحد هرزمان یقین افاده ایتمز . حضور حاکمده لااقل ایکی شاهدك بیّنه عد ایدیلمه‌سی ایشته بوندن ایلری گلیر. مع‌هذا خبرواحدك یقین‌افاده ایتمه‌یه‌جکی حقنده‌کی حکمك کرك تاریخده، کرك قضاده برقیمت مطلقه‌یی حائزاولمادیغی‌ـ برآز اول اسمی گچن‌ـ مؤلف توما اخطاره لزوم کوریور. بواستثنانك ‌ـحق غیر تعلق ایتمك طولاییسیله‌ـ قضاده نظراعتباره آلینماسی جای تأمل ایسه‌ده تاریخده ایش برآز باشقه‌لاشیر. اویله راوی بولونورکه باشلی باشنه برحجت یقین صاییلابیلیر . کذلك راوی بعضاً اویله برشی اخبار ایدرکه نفس روایتك طرزی وتفاصیلی حجتِ صحت عد ایدیله‌بیلیر . بناءً علیه عدل وضابط اولان برتك راوینك روایتی پك‌ده قیمتسز دگلدر .

مخبر بردن زیاده اولورسه هربری بالاده‌کی طرزده آیری آیری تدقیق وتزکیه ایدیلیر . اوندن صوکرا سوزلرینه باقیلیر . سوزلری یامتوافق ، یا متخالف اولور . برنجی حاله کوره توافقك علق آگلاشمه، یاخود هپسنی بردن کذبه سوق ایده‌جك ویاوهمه دوشوره‌جك برحال مشترك دگل ایسه خبرك صحتندن باشقه احتمال قالماز . وخبر، یقینه قریب برظن افاده ایدر. هله ‌ـ اوروپا منطقجیلرنجه موضوع بحث‌اولمادیغی حالده بزم علمامزجه پك بویوك براهمیتله حل وتدقیق ایدیلدیکی اوزره ‌ـ خبر ، متواتر یعنی کذب ووهم اوزرینه اتفاقلری عقلاً محال اولان اشخاص عدیده طرفندن مروی‌ایسه اوکا اینانماق محسوسده مکابره درجه‌سنده قوانین عقله منافی دوشر .

ایکنجی حاله گوره ایسه اولکیسی کبی قوی بر ظن حاصل اولاماز . آنجق احتمالِ صحت نره‌ده دها زیاده ایسه اوجهت ترجیح اولونور . بونك ایچون راویلرك عددینه ، باخصوص قیمتلرینه باقیلیر. وهانکی طرفده اهلیت ووثوق نشانه‌سی داها زیاده ایسه ‌ـ اوطرف عدداً دها آزده اولسه‌لر ‌ـ دیگر طرفه راجح صاییلیرلر .

منابع تاریخیه‌نك اوچنجیسی اولان « مکتوبات » ، گلنجه : مؤرخلرجه الك زیاده باش اورولان منابع بونلردر . وبواعتبار ایله اهمیت عظیمه‌لری واردر .

وثائق مکتوبه‌ده الك اول یازی تحقیق اولونور . یازی کیمه نسبت ایدیلیورسه حقیقةً اوکا عائدمیدر؟ یوقسه Apocryphe یعنی اصل ومنشأنده جهالت وارمیدر؟

جهق آرانیرکه بو ، « انتقادِ سند » دیمکدر . مؤلفه عائدیتی ثبوت بولدقدن صوکرا محتویاتنه ، یعنی « متن » ه گچیلیر . صاحب اثرك نقل ایتدیکی شیلر عقله یاقین شیلردنمیدر ؟ سوزلری آراسنده ابهام وتناقض وارمیدر ؟ یوقسه افاداتی آچیق ومتصادقمیدر ؟ اوکا باقیلیر . اثر ، انتقادك بوحادّه سندن‌ده گچیریلدکدن صوکرا صاحب خطك کندیسی انتقاد ایدیلیرکه بوده « راوینك تعدیل ویا جرحی » در . یازی یازان کیمسه وقعه‌یی ویاخود وقایعی عن شهودمی نقل‌وروایت ایدیور؟ یوقسه اصل شهودکندی معاصرلری اولوب‌ده او، اونلردنمی روایت ایدیور ؟ کندینك روایته درجهٔ اهلیتی نه‌در ؟ صدوقمیدر ؟ عقلی‌باشنده‌برکیمسه‌میدر؟ حفظی‌قویمیدر؟ وقعه‌یی همان‌حدوثنی متعاقبامی قیدایتمش؟ بالواسطه نقل ایدیورسه آراده‌کی واسطه‌لر کیملردر ؟ ونه قیراطده آدملردر ؟ ایشته بوجهتلرك هپسی تحقیق ایدیلمه‌دکجه خبر مکتوبك درجهٔ وثوقی‌حقنده شایان اعتماد برعلم حاصل‌اولاماز. اولدقدن صوکراده خبر واحددن ایلری برمرتبه‌یی بولاماز .

١٠

بر مقایسه

انتقاد تاریخی بر نتیجهٔ علمیه‌یه واصل اولابیلمك ایچون مرویّات ومنقولاتی بویله صیقی برحادهٔ تدقیقدن گچیرمك لزومنی گوستریور. عالمده نتیجه مقبول ومتداول – تعدادی غیرممکن – بونجه تاریخ کتابلرینك عجبا قاچی بومعیاره گوره علمی صاییلابیلیر؟ وثائقی انظار ناسه بوطرزده عرض ایده‌رك تاریخ یازمق اولا ماضی حقنده معلومات بشریه‌نك پك آز اولدیغنی اعتراف دیمك اولاجغی ایچون اوقوجه قوجه جلدلری ده پك آز مقداره ایندیرمگه راضی اولمق دیمکدر. ثانیاً بویله اثرلر ماضی حقنده چوق شیلر بیلمگه حریص اولان قارئلرك مراقنی تطمین ایده‌مه‌یه‌جکلری ایچون روحلرینی خیلیدن خیلی‌یه ده صیقار. بومحذوری دفع ایچون مؤلفلر هم نقل وروایتی بر شکل ادبی‌یه صوقمغه، هم ده وثائق مقتضیه ایله ثبوت بولمایوب ناقص قالان تفرعاتی – محضا سلسلهٔ وقایعی رخنه‌دار ایتمه‌مك وآرالرنده‌کی ارتباطی گوسترمك حرصیله – متخیله‌دن استعانه ایده‌رك طولدورمغه، اوندن صوکراده بوخیالی وقایع ایله حقیقی وقایع خلیطه‌سی اوزرینه گویا فلسفی برچوق حکیمانه تعلیلات دورادور بنا ایتمکه قالقارلر. طبقی بررومانك وقایعی بیننده‌کی ارتباط ومناسبتی تعلیل وبیان ایچون اویدورولان وقایع فرعیه گبی. الده‌کی تواریخك حقیقةً مثبت اولان پك آز قسمی استثنا ایدیلدکدن صوکرا – احتیاط ایده‌رك سویلیورم – یوزده طوقسانی بویله‌در. کیم نه‌دیرسه دیسون، الڭ جدّی بیلدیگمز تاریخ کتابلرینك اکثر وقایعی بر ثبوت علمی‌یه استناد ایتمه‌دیکی ایچون خیالی؛ بوگبی وقایعه بنا ایدیلن استدلالات تاریخیه‌دن چیقان نتایجده – اعظمی حسن ظن ایده‌رك سویلیه‌یم – احتمالیدر. موثوق تاریخلر یالکز وثائق وشهاداته مستند وقعه‌لری روایت ایدنلردر. اکثریتی تشکیل ایدن دیگرلرینه طوغرودر دییه اعتبار ایدیشمز صرف مؤلفلرینه حسن ظن ایتدیگمزدندر. بی‌وجه برحسن ظنك ایسه علمده پك اوقدر یری یوقدر. ارباب علمه: «بوتون علوم ایچنده احتمالِ صحتدن الڭ آز نصیبه‌دار اولان علم، تاریخدر» دیدیرتن ایشته بودر.

مع هذا بوقدرله‌ده اکتفا ایده‌جك دگلز. بوگون دین اسلام ایله متدین اولانلردن باشقه دنیاده هیچ بر دینك سالکلری یوقدرکه شارعلرینك تفاصیل احوالنی، بونلرك تعلیم ایتدکلری احکامی هر دورلو شکوك وظنوندن عاری اولارق بیلسون. وتابع اولدقلری کتابلرك مبلّغ اوّللرینه عائدیتلرینه و نقص وزیاده‌یه وتبدیل وتحریفه اوغرامادقلرینه وثوق تاملری اولسون. چونکه کندیلری ایله ایلك دینداشلری آراسنده سندِ متّصل یوقدر. سندك انقطاعندن طولایی‌ده دین بابنده الڭ بویوك طانیدقلری ذاتك دینِنه کندیلری حقیقةً منتسبمیدرلر؟ اجرا ایتدکلری عمللر وآیینلر حقیقةً اونلرك تعلیم ایتدکلری عمللر وآیینلرمیدر؟ یوقسه عقیده‌لری، دین وآیینلری مجهول کیمسه‌لرك او دینلرله بر اثر تلاعبیمیدر؟ بوندن شبهه ایتمه‌مك الدن گلمز. وشبهه‌لری ازاله‌یه مدار اولاجق هیچ بردلیل گوستریله‌مز.

مثلا یهود ایله نصارانك مشترکاً اللرنده تداول ایدن «عهد عتیق» ایله یالکز نصارانك تابع اولدقلری «عهد جدید» کتابلری حقنده‌کی اختلافات حقیقةً فجیعدر. عهدعتیقك ٤٧ کتابندن سامریلرجه – که یهودیلرك برطائفه‌سیدر – یالکز بدیسی معتبردر. بویدی کتابك‌ده – اللرنده‌کی عبرانی نسخه‌یه توافق ایتمه‌ین – دیگر طوائف یهود یدنده متداول نسخهٔ عبرانیه‌سنی سامریلر طانیمازلر. خرستیانلرجه‌ده عهد عتیقك بدایت امرده یالکز ٣٨ کتابی طانینمش ایکن دیگر ٩ کتابی ٣٢٥، ٣٦٤، ٣٩٧ سنین مسیحیه‌سنده منعقد ازنیق، لاودیسه وقارطاجه قونسیللرنده یعنی مجالس رهبانیه‌سنده تدریجاً پاپاسلرك قراریله کتب مقدسه صیراسنه گچمشدر. ناصیل خوش دگلمی؟ بر کتابك وحی منزل اولماسی ویا اولماماسی کیفیتی بیگلرجه‌سنه صوکرا گلن بر قاچ پاپاسك موافقت رأیی ویریویرمه‌سیله تقرر ایدیور. و وحی دکل ایکن اونلرك دیمه‌سیله من طرف الله منزَل اولیویریور!

عهد جدیدی تشکیل ایله‌ین ٢٧ کتابك‌ده بدایت امرده یالکز ٢٠ سی وحی صاییلوب بالآخره ٣٦٤ و ٣٩٧ سنه‌لرنده منعقد لاودیسه وقارطاجه قونسیللرنده دیگر یدیسی کتب قانونیه منزله‌سنه ترفیع ایدیلمشلردر. هرایکی عهدك خارجنده اولارق یهودیلرك بعضلرنجه موسی علیه الصلاة والسلامه نسبت ایدیلن «مشاهدات، تکوین صغیر، معراج، اسرار، وصایا، اعترافات» نامیله آلتی، عُزَیر علیه السلامه

نسبت ایدیلن بر ، إشَعْیا علیه السلامه نسبت ایدیلن ایکی ، إرْمیا علیه السلامه [۱] نسبت ایدیلن بر ـ که جمعاً اون کتاب ایله حَبَقُّوق علیه السلامه نسبت ایدیلن کلمات، سلیمان علیه السلامه نسبت ایدیلن دیگر مزامیر یهودك اکثری ایله نصاراجه مردود اولدیغی گبی عهد جدیددن خارج اولارق ده عیسی و مریم علیهما الصلاة والسلام ایله حواریّون واتباع حواریّونه نسبت ایدیلن یتمش بوقدر کتاب دها وارکه نصاراجه آپوقریف یعنی غیر ثابت عدایدیلیور . بوندن ماعدا خریستیانلرجه مقبول طانینمش یوقاریکی کتابلر حقنده شرق اورتودوقسلری ایله قاتولیکلر و پروتستانلر آراسنده ده اختلافات عظیمه واردر. قارئلرمز بوبابده رحمة الله هندی رحمة الله علیهك « اظهار الحق » نده خیلی تفصیلات گوره بیلیرلر . بوکتاب عربیدن تورکجه‌یه ترجمه ایدیلدیکی گبی فرانسزجه‌یه ده ترجمه ایدیلمشدر [۲] .

ایش بوقدرله ده قالماز . بوکتابلردن هربرینك وحی اولوب اولماماسی حقنده هرایکی طائفه‌جه موجود اولان نزاعدن قطع النظر هربرینك نسبت اولوندیغی نبی طرفندن یازیلدیغی ده ثابت دگلدر. بالعکس اوانبیا حضراتنك او کتابلری یازمامش اولدقلری نفس کتابلرك متونندن مستخرج ادلّه‌دن و یهود ایله نصاری علماسنك صریح ویا مؤوّل اقرار و بعضاً ادّعالرندن استدلال ایدیله‌رك بالبرهان اثبات ایدیلیور.

حاصلی عهد عتیق ایله عهد جدید کتابلرینی قات قات صاران پردهٔ شکوك وظلمت اوقدر قالیندرکه بز مسلمانلرك وحی منزل اولدیغنه یقین تام ایله معتقد اولدیغمز قرآن کریم اولماسه موسی وعیسی علیهما الصلاة والسلام حضراتنك بر ر نبیّ ذیشان اولوب کندیلرینه تورات ایله انجیل نامنده ایکی کتاب وشریعت وحی بویورولمش اولدیغنه ، حتی بونامده ایکی ذات جلیل القدرك دنیایی تشریف ایتدکلرینه یهود ایله نصارانك اللرنده کی حجج نقلیه‌یه باقارق قائل اولمامزه امکان بولونماز. یهود ایله نصارانك ده بوگون انبیانك واومیانده کندی نبیلرینك نبوتلرینی تصدیق ایده بیلمك ایچون قرآن کریمی تصدیقدن یاقین برطریق عقلیلری یوقدر. آوروپالیلردن نبوّاته معتقد اولمایانلر

[۱] قاموسك ضبطی بویله ـ رانك سکونی وهمزه ایله میمك کسریله ـ در. لکن فرنکلر نبیّ مشارالیه حضرتلرینه Jérémie دیدکلرینه گوره رانك فتحی ومیمك سکون ویا کسری ایله اولمق گرکدر .

[2] Idh-har-ul-haqq ou Manifestation de la Vérité, Ernest Leroux,éditeur, 28 ,Rue Bonaparte,Paris.

توراتك آثوریلردن گلدیگی ، عیسی علیه السلامك برشخص مخیّل اولوب خریستیان عقیده‌سنك بیلمم هانکی فلسفهٔ یونانیه محصولی اولدیغنی ادعایه قدر ایلری گیدوب طورمیورلرمی ؟ عجبا نه‌دن ؟ هیچ شبهه‌سز یهود ایله نصاری اوّلدن بری دینلرینه لایقیله صاحب چیقوب نبیّ ذیشانلرندن کندیلرینه انتقال ایدن معتقدات واحکامی محافظه ده اهمال گوستردکلرندن واسناد متصلك معناسنی واهمیتنی وقتیله ادراك ایده‌رك انقطاعنده کی محذوری مهمسه‌مه‌دکلرندن . حالبوکه ذات اقدس محمدی صلی الله علیه وسلم قدر معروف وحقنده اودرجه‌ده وثائق صحیحه طوپلانمش فرد آفریده گلمه‌مشدر . امت محمد صلی الله علیه وسلمك بوگون یریوزنده هیچ بر ملته نصیب اولمایان بی‌بها برشرف عال العالیدرکه کتابلرینی، دینلرینك احکامنی، پیغمبرلرینك حال وشاننی واقوال وافعالنی تحریف وتغییره اوغراتمقسزین بوآنه گلنجه‌یه قدر اون اوچ بوچوق عصردن زیاده حفظه موفق اولمش ، بوندن صوکراده الی ماشاء الله اولاجقلردر . هانکی مسئله‌ده آرالرنده اختلاف چیقسه مرجع حلّی ـ بحمدالله محفوظ اولان ـ کتاب وسنتدر . دینی اولان بو وثائق بر طرفدن‌ده باشقه یرده نظیری اولمایان الك صاغلام وثائق تاریخیه‌در. گرك دین ، گرك وقایع اسلامی ـ هیچ دگلسه صدر اسلامده اولان وقایعی ـ یازمق ایسته‌ین مؤرخ، بی‌طرف اولمق شرطیله اسلام ایله مسلمینك ماضیسنی اولدیغی گبی گوسترمکده هیچ مشکلاته اوغرامز .

بو جهت معلوم اولدقدن صوکرا امت محمدیه صلی الله علیه وسلم بیننده روایته استناداً تا صدر اوّلدن بری منتقل اولان آثار وآخباره توجیه مقال ایده‌لم .

عصر جلیل نبوی ایله « خیرالقرون » دیه اعتقاد ایتدیگمز اصحاب ایله تابعین وتبع تابعین قرنلرندن بری بزه گلن نقول، احتجاجه صلاحیت اعتباریله ـ ابن حَزْمِ ظاهرینك تقسیمنه گوره ـ آلتی درجه‌در :

برنجی درجه‌یی کتاب اللهك نظم متواتری حائزدرکه الیوم تلاوت ایتدیگمز کلمات وحروف وحرکات وسکنات وقرآآت متنوعه ایله محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب صلی الله علیه وسلم افندیمز طرفندن تبلیغ بویورولدیغی اهل مشرق ومغربك قرناً بعد قرنٍ غیر منقطع برتواتری ایله شبهه‌سز اولارق هرکسك معلومیدر. قرآن کریمك

آیتلری پیدرپی حین نزوللرنده ناصیل امته تعلیم بویورولمش ایسه اویله‌جه هرکس طرفندن اوقونمش وایلك زمانده‌کی کبی هیچ بر عصرده انقطاعه اوغرامقسزین سلفدن خلفه متمادیاً انتقال ایتمشدر. کتاب‌اللهك سُوَر و آیاتی هردورده کافهٔ امتك کافهٔ امته تبلیغی صورتنده بر تواتری حائز اولدیغی کبی اهل قراءت دینیلن صنف علمانك اسناد متصل ایله محفوظ اولان مسلسل روایتلری ایله‌ده آیریجه بر تواتری حائزدر. دنیاده الفاظ ومبانیسی اختلافسز اولارق بوقدر معلوم ومحفوظ، تحریف وتغییردن مصونیتی بوقدر محقق هیچ بر سوز، هیچ بر کتاب یوقدر واولمایه‌جقدر. قرآن کریمی تلاوت ایدن کیمسه، صاحب شریعتك تبلیغی اولدیغی کبی بلا نقصان تکرار ایتدیکنده ذره قدر شبهه ایتمز. بونده بر آز شك ایدن ـ هانکی ملتدن اولورسه اولسون ـ عقلنده خفت وار دیمکدر. مکرکه قرآن نه دیمك اولدیغی وتقریباً اون دوزت عصردن بری ناصیل بر اهتمام امانتله صدوردن صدوره وصحفدن صحفه نقل‌ایدیلدیکنی بیلمه‌یه‌جك قدر جاهل اوله. صوم وصلاة وحج وزکاة کیفیتلرینك‌ده کافهٔ ناسك کافهٔ ناسه نقلی نوعندن بویله بر تواتر متصل ایله بالغ اولدیغی معلوممزدر.

ایکنجی درجه‌ده‌کی نقول ـ تفاصیلی عامهٔ ناسجه معلوم اولمادیغی حالده ـ کافهٔ اهل علمك کافهٔ اهل علمه قرناً بعدقرنٍ نقل ایتدیکی شیلردرکه آیات ومعجزات سنیه‌نك برچوغی ومناسك حج ایله زکاة احکامنك بعضلری بوصنفه داخلدر.

اوچنجی درجه‌ده‌کی نقول ـ هپسنك‌ده ذاتی، حال وشانی، عدالتی، ایچنده بولوندقلری زمان ومکان معلوم اولان وهربری روایت ایدرکن کندیسنه خبر ویرن ذاتك اسمنی، کیمك اوغلی اولدیغنی، نسبتنی بیلدیره‌رك ثقاتك ثقاته بیلدیردیکی شیلردرکه بو طرزده‌کی مرویاتك بر چوقلری‌ده یا بر چوق صحابی طریقلرندن رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمه، یا صحابی‌یه، یاخودده تابعیدن اخذ ایدن امامه کافه‌نك کافه‌یه نقلی ایله ثابتدر. ایشته منقولاتك بو اوچ درجه‌سندن احکام دینك اخذ وتلقی ایدیله‌جکنده تردد ایدن یوقدر.

دوردنجی درجه‌ده‌کی نقول اویله نقللردرکه ینه کافه‌دن کافه‌یه، یاخود ثقه‌دن ثقه‌یه‌بالغ اولمق اوزره مروی بولنورلرده سلسلهٔ اسناد کندیسی ایله نبی علیه‌الصلاة

والسلام آراسنده برتك واسطه‌قالان بر ذاته طایانیر. واوذات خبری کیمك واسطه‌سیله اوکرندیکنی بیلدیرمه‌مش بولونور. ایشته بونوع نقول اهل اسلامك بعضلرنجه معمول به اولورسه‌ده بر چوقلری بونلرله عامل اولمازلر. زیرا سلسله‌ده اسمی ذکر ایدیلمه‌ین کیمسه‌نك ثقه اولمامق احتمالی واردر.

بشنجی درجه‌ده‌کی نقول ـ ینه کافه‌دن کافه‌یه، یاخود ثقه‌دن ثقه‌یه نقل ایدیلمش وسلسلهٔ اسانیدی رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمه طایانمش، شوقدرکه طریق روایتی ایچنده کذب، یاخود غفلت تهمتلرندن بری ایله جرحه اوغرامش، یاخودده ـ بویله بر تهمتله مجروح اولمامقله برابر ـ حالی مجهول قالمش بر کیمسه بولونان نقللردرکه بو کبی روایتلر خبری تقویه ایده‌جك قرائن بولوندیغی تقدیرده بعض مسلمانلرجه بردرجه‌یه قدر مقبول صاییلیرسه‌ده دیگرلرنجه علی‌الاطلاق مردوددر.

آلتنجی درجه‌ده‌کی نقول ـ ینه کافه‌نك کافه‌یه، یاخود ثقه‌نك ثقه‌یه اخباریله ـ نبی علیه‌الصلاة والسلامه اضافه ایدیلمکسزین ـ فلان صحابی، یاخود تابعینك، یاخودده تبع تابعینك، یاخودده بریسنده‌کی بر امامك شویله بویله دیدیکنه یاخود شویله بویله حکم ایتدیکنه دائر اولان نقللردرکه بونلرك‌ده قبولی بین‌المسلمین منازع فیهدر.

دیگر بر نقطهٔ نظره گوره نقول اسلامیه‌نك الك باشنده شکسز، شبهه‌سز کتاب کریمی بولیورزکه نوعنده منفرد اولان کتاب عظیم‌الشاندر.

نقولك ایکنجی نوعی سنت سنیهٔ رسالتپناهی‌یه عائد اولان کتابلردرکه اونلرله مشغول اولان «محدثین» جماعت کبراسیدر.

اوچنجی نوعی تفسیردر. قرآن کریمك طوغرودن طوغرویه نظم عربیسندن منفهم اولان معانیدن باشقه‌جه اسباب نزول کبی، شمول وعموم معانیسی واسع اولان بعض کلمات قرآنیه‌نك بر معنایه اختصاصی کبی هرحالده نقل وروایته محتاج اولوب یالکز لسان قوتیله بیلینه‌مه‌یه‌جك برچوق شیلر واردرکه بونلر قرآنك حین نزولنده حاضر اولان فقهای اصحابدن ویا اونلره مدت مدیده ملازم اولمش تابعیندن اخذ اولونمق ضرورتی واردر. ایشته بو کبی خبرلرده حدیثدر. وبونلردن علم حدیث قواعدنجه مقبول اولانلر مقبول، اولمایانلر مردوددر.

تفسیر کتابلرینه تابعیندن کَعْبُ‌الأَحْبار، وَهْب بن مُنَبِّه (٣٤ـ١١٤) وسائره کبی اهل کتاب کتابلریله متوغّل ذواته منتهی روایاتده قاریشمشدر. اسرائیلیات

دینیلن روایات اهل کتابك آغزندن یاخود اهل کتاب کتابلرندن نقل ایدیلیردی. اسرائیلیاتی روایت ایتمکده واقعا بأس گورولمه‌مشدر. زیرا بو روایات نهایت کتب سالفه‌ده شو سویله‌نمش، بو یازیلمش دیمکه واردیغی کبی ترمذینك «حدیث حسن صحیح» قیدیله عبدالله بن عمرو بن العاصی رضی الله عنهمادن روایت ایتدیکی: «بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً. وَحَدِّثُوا عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا حَرَجَ. وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّداً فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ = بنم طرفمدن بر آیت اولسون تبلیغ ایدیکز. بنی اسرائیلده شویله دییور، بویله دییور دییه روایت ایده‌بیلیرسکز. بونده بأس یوقدر. بندن روایت ایدرکن هر کیم بنم آغزمدن متعمداً یالان اویدوروسه جهنمده‌کی طوراغنه حاضرلانسون» حدیث مرفوعی دلالتیله‌ده بو، مباح گورولمشدر. لکن او قبیلدن مرویات حقنده‌کی حکم توقفدن عبارتدر. اوگبی مرویات، عقله هیچده مخالف اولماسه‌لرده ینه تصدیق ویا تکذیبلری جهتنه گیدیلمز. عقله و کتاب وسنته مخالف اولانلری هر حالده مردوددر. موافق اولانلرینك‌ده موضوع اولمق احتماللری اولدیغی کبی سندی منقطع مرویات صحیحه‌دن اولمق احتماللری‌ده واردر. کتاب ایله سنت بونلردن مغنی اولدقلریچون طوغرویه یا گلیش، یا گلیشه طوغرو دیمش اولمامق ایچون حکم ویرمکده توقف ایتمك گرکدر. نیته‌کیم بخاریده ابو هریره رضی الله عنهدن مرفوعاً روایت ایدیلدیکی اوزره زمان سعادتنشان رسالتپناهیده اهل کتابدن بعض کیمسه‌لرك توراتی اوقویوب لسان عربی‌یه ترجمه ایتدکلری مسموع عالئ نبوی بیورولدیغنده: «لَا تُصَدِّقُوا أَهْلَ الْكِتَابِ وَلَا تُكَذِّبُوهُمْ. وَقُولُوا آمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَى وَعِيسَى وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ. لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ = اهل کتابی تصدیقده ایتمه‌یکز، تکذیبده. اونلره قُولُوا آمَنَّا بِاللّٰهِ آیت کریمه‌سنی [١] اوقویارق جواب ویریکز» بویورمشلردر.

[١] آیت کریمه‌نك مآل عالیسی: اهل کتابه دییکزکه بز اللهه وبزه انزال اولونان کتاب کریمه ایمان ایتدیکمز کبی ابراهیم، اسمعیل، اسحق، یعقوب واسباطه انزال اولونان

بعض ائمهٔ دینك، از جمله احمد ابن حنبلك: «اوچ نوع کتابك اصلی یوقدر: مَغازی، مَلاحِم، تفسیر» سوزی لازمهٔ احتیاطه بناءً سویلنمشدر. بونلره اصلسز دیمه‌سی سراپا یالان واعتباردن ساقط معناسنه دکلدر. بعض تفسیرات واردرکه نبیّ اکرم صلی الله علیه وسلمدن صدوری ثابتدر. وشبهه‌سز مقبولدر. علمای صحابه ایله تابعینك موثوق الکلم اولان علماسنه اسناد اولونان روایات‌ده اویله. بوقسه امام احمدك مقصدی بو کتابلرده‌کی روایاتدن بر چوقلری اسانید متصلهٔ صحیحه ایله ثابت اولمادیغی ایچون اونلرده‌کی هر روایته بلاتحقیق قاپیلمق جائز اولمادیغنی آکلاتمقدر. او، کتب حدیثده ثبوت بولمش اولان بونجه تفسیرلری ردّه البته طرفدار دکلدر. ناصیل اولسون که کندی مُسنَدینه‌ده تفسیره عائد حدیثلر درج ایتمشدر.

نقول اسلامیه‌نك دوردنجی نوعی «سِیَر و مَغازی و مَلاحِم» ایله علی العموم «اَخْبار» نامی ویریلن صرف تاریخی روایاته عائد کتابلردر. «مَغازی» غزوات جلیلهٔ پیغمبری‌یه وعصر سعادتده‌کی سَریّه‌لره تعلق ایدن خبرلردر. «مَلاحِم» بالفعل واقع اولان محاربالردر. «سیرت نبویه» ایسه ذات مقدسهٔ رسالتپناهی‌یه عائد — بوگونکی تعبیر ایله — ترجمهٔ حالدرکه علی الاکثر مغازی وملاحمی‌ده جامع اولور. «اَخبار» ده بونلردن ماعدا اولان وقایعه متعلق روایاتدرکه «تاریخ» دیدیگمز شیدر. بزم بوگون «مؤرخ» دیدیگمزه اوزمانلر «اَخباری» دینیردی. اَخباریّونك ذکر ایتدکلری وقایع، اسلامی اولابیلدیکی گبی غیر اسلامی‌ده اولابیلیر. «ایام عرب» دیدکلری جاهلیت محارباتی، عجمك یعنی غیر عرب اقوامك تاریخلری بو زمره‌دندر. امام احمدك — بر آز اوّل نقل ایتدیگمز — مغازی وملاحم حقنده‌کی سوزی‌ده — تفسیر ایچون سویله‌دیگمز کبی — اطلاقی اوزره دکلدر. ناصیل اولورکه موسی ابن عُقبه‌نك مغازیسنی: «مغازینك اصحیدر» دییه‌رك توصیه ایتدیکی اوّلجه ذکر ایدیلمشدی. روایات ثابته وغیر ثابته‌یی محتوی اولان دیگر مغازی‌یی اوقومقدن تحذیر ایتمش دیمك اولور.

بو صنفه داخل کتابلرك اهل اسلامجه اڭ آز معتبر اولانلری کتب اَخباردر.

شیلره‌ده، کذلك موسایه، عیسایه وبوتون انبیایه ربلری طرفندن کندیلرینه اعطا اولونان کتابلره ایمان ایتدك. هیچ برینی دیگرلرندن آییرد ایتمه‌یز. واللهه مطیع ومنقادز. اه. والله اعلم.

چونکه اخباریّون غیراسلامی وقایعی بر سند ضعیف ایله اولسون توثیقه امکان بولامامشلردر. ذکر ایتدکلری روایات یاسندسزدر، یاسندلری وارسه منقطعدر. اونك ایچون بونلره احتجاجه غیرصالح علی العاده روایات نظریله باقیلیر. سیرومغازی وملاحم خبرلری ایسه دائما مُسنَددر. یعنی راویلری وقعه‌دن تا مؤلفك زمانه کلنجیه قدر ذکرایدیلیر. قیمتلری‌ده محدّثینك اصول وقواعدینه تبعاً انتقادایدیلدکدن صوکراکی قیمتدر. بونلرك درجه درجه صحیح اولانلری چوق اولدیغی کبی، درجه درجه ضعیف اولانلری‌ده پك چوقدر. بونلرك بوگون مرجع تحقیقی حدیث کتابلریدر.

برده امام احمد ابن حنبل ایله دیگر بعض ائمه: «حلال و حرامه دائر بزه بر شی روایت اولونورسه راویلر حقنده شدت، فضائل اعمال حقنده‌کی روایتلرده‌ایسه تساهل کوستریرز» دیمشلردر. چونکه ایکنجیلرینه اولکیلری کبی بر حکم شرعی ترتب ایتمز. بوگبی روایات نهایت، انسان شویله بویله یاپارسه دها بویوك بر اجر وفضیلته نائل اولور دیمکه واریر. بوندن طولایی اهل علمك بویوك برقسمی رقائقه یعنی زهده متعلق روایات ایله کندیلرینه حکم ترتب ایتمه‌ین مغازی نقولی حقنده‌ده رخصت یعنی انتقادی تشدید ایتمه‌مك طرفنه کیتمشلردر. بوکبی روایاتی ـ موضوع اولمامق شرطیله ـ نقل ایتمکده بأس گورمزلر. مغازینك احکامی متضمن روایاتی ایسه شرع شریفك مهم بر بابی اولدیغندن اونلر حقنده نقیروقطمیر تدقیقاته قویولمایی واجب گورمشلردر. نیته‌کیم امام ابویوسفك (۱۱۳ – ۱۸۲) «کتاب الخَراج»ی ایله امام محمدك (۱۳۵ – ۱۸۹) «سِیَر کبیر»ی سِیَرك احکامه تعلق ایدن قسمی حقنده تدقیقات فقهیه‌در.

۱۱

خبرك انواعی

متواتر، مشهور، مستفیض، غریب، عزیز.

برخبرك مقبول ویامردود اولماسی اوخبره ایدیله‌جك وثوق واعتماده باغلی اولوب مقبولیت ویا مردودیتك‌ده درجات واسبابنی آراشدیرمق اقتضا ایتدیکندن بالطبع حدیثك انواعه تقسیم ایدیلمه‌سنه لزوم کورولمش وهرنوعه ترتب ایدن حکم آیری آیری بیان ایدیلمشدر. بناءً علیه برخبرك صدر اوّلده‌کی راویلری چوقمیدر، آزمیدر؟ سندنده اتصال ویا انقطاعمی واردر؟ سندینه داخل اولان رجال ثقاتمیدر، دکلمیدر؟ ثقاتدن ایسه‌لر خبری روایت ایتمکده منفردمیدرلر، دکلمیدرلر؟ ایشته بونقطهٔ نظرلرك هربرینه کوره حدیث برطاقیم اقسامه آیریلیر. وهرقسمه کوره حدیثك نه درجه‌ده شایان اعتماد اولدیغی آراشدیریلیر.

صدر اوّلده‌کی عدد رُواتنه، تعبیر دیکرله درجهٔ شیوعنه نظراً خبر یا «متواتر» یا «مشهور»، یا «مستفیض»، یا «غریب» ـ نام دیکرله ـ «فرد»، یاخودده «عَزیز» اولور.

خبر، سندنده اتصال ویاانقطاع اولدیغنه کوره یا «مرفوع»، یا «موقوف»، یا «مقطوع»، یا «مُرسَل»، یا «منقطِع»، یا «مُعضَل»؛ یا «مدلَّس»، یا «معنعَن»، یا «معلَّق» نامنی آلیر.

کرك سند رجالنك صفاتنه یعنی درجهٔ حفظ وعدالتلرینه، گرکسه سَنَدك اتصال وانقطاعنه نظراً‌ده خبر یا «صحیح»، یا حَسَن»، یا «ضعیف» اولور.

«شاذ»، «محفوظ»، «منکَر»، «معروف»، «معلل»، «مضطرِب»، «مُدرَج»، «مقلوب»، «مصحَّف»، «محرَّف» کبی نامرله خبرك دیکرانواعی داها واردرکه بونلر خبر ضعیفك اقسامندندر.

خبر درجهٔ شیوعنه نظراً یا «متواتر»، یا «خبر واحد» اولور. خبر واحدك جمعی «اَخبارِ آحاد» در. خبر واحد لغةً یالکز بر شخصك روایت ایتدیکی

خبر دیمك ایسه‌ده اصطلاحاً متواتر مرتبه‌سنی بولمایان خبر معناسنه‌در . راویسی ایستر بر ، ایستر ایکی ، ایسترسه دها زیاده اولسون .

خبر واحد‌ده یا « مشهور » ، یا « عزیز » ، یاخود « غریب » اولور .

خبر متواتر

« خبر متواتر » کذب اوزرینه اتفاقلری عادةً محال اولان عددی کثیر بر جماعتك ویردیکی محسوسه عائد خبردرکه بنفسه مَروی حقنده ایشیدنه ضرورةً یقین افاده‌ایدر. متواتراولان خبرِ رسول علیه الصلاة والسلامك منکری کافر اولور. چونکه بویله برخبری انکار ایتمك تکذیب رسوله واریرکه اوده شبهه‌سز کفردر .

کذب اوزرینه اتفاقلری عادةً محال اولان جماعتك اقلّ عددی حقنده خیلی اختلاف ایدیلمشدر . ۳ ، ۵ ، ۷ ، ۱۰ ، ۱۵ ، ۲۰ ، ۴۰ ، ۵۰ ، ۷۰ ، اهل بدر عددنجه اوچ یوز بوقدردیین اولدیغی کبی جماعتك غیرمحصورو بربلده‌یه صیغمایاجق قدر کثیر اولمق لازم کلدیکنی ادعا ایدنده واردر. لکن جماعت مقدارینی بویله عددلره قصرایدنلرك هیچ بری، سوزینی جدّی بردلیل وبرهانه بنا ایده‌مه‌مشدر. حقیقت حالده ایسه تواتراً اِخبار طریقیله علم یقین حاصل اولماسی مخبِرلره یعنی راویلره ، مخبَرلهه یعنی خبری ایشیدنلره ومخبَر عنهه یعنی خبر ویریلن وقعه‌یه کوره دکیشیر .

تواترك ایکنجی شرطی مخبَر عنهك محسوس یعنی کورولمش ، یاخود ایشیدیلمش وقایعه دائراولماسیدر. ثبوت وعدم ثبوتی نقله دکل، برهانه محتاج اولان قضایای عقلیه‌نك قائللری نه قدر چوق اولورسه اولسون تواتر صاییلماز . مثلا وجود و وحدانیت باری‌یی انکار ایدنلرك عددی نه قدر چوق اولورسه اولسون کثرت عددلریله استدلال ایدیله‌رك دعوالرینی تصدیق ایتمك لازم کلمز. حق اولان قضایانك تصدیقی نفس الامرده حق اولدیغندندر . تصدیق ایدنلرك قلّت وکثرتی بوبابده مؤثر اولاماز.

تواترك اوچنجی شرطی‌ده طرفین ایله وسطك استواسی یعنی روایتك اوّلنده وآخرنده وایکیسی آراسنده‌کی طبقاتك کافه‌سنده مخبرلرك تواتر عددینی بولماسیدر . بوکثرت هانکی طبقه‌ده ثابت دکلسه تواترده یوقدر . برخبر ایلك طبقه‌ده متواتر دکل ایکن اوطبقه‌دن صوکرا روایت ایدنلرك عددی بعضاً حد تواتری بولور .

فقط خبر متواتر اولماز. کذا بدایتده متواتر اولان برخبرك اورته ویا صوك طبقه‌لرك برنده‌کی راویلری، تواترك دونه دوشرسه ینه متواتر اولماز .

ابوبکر الجصّاص متواتری : « خبرك مضمونه یا ضرورةً ، یا نظراً علم افاده ایدن سوز» دییه تعریف و « یا نظراً » قیدینی ادخال ایدر. اوکا کوره «ضرورةً» مفیدِ علم اولان متواتری انکار ایدن کافر اولورسه‌ده « نظراً » علم افاده ایدن متواترك منکری، کافر اولماز .

تواتر یالفظی، یامعنوی اولور. «متواتر لفظی» نقلنده رُواتك الفاظی متحد اولان خبرمتواتردرکه متواتر کلمه‌سی اطلاقی اوزره استعمال ایدیلدیکنده بومعنایه مصروفدر. « متواتر معنوی » ، یاخود « متواترمن جهة المعنی » بینلرنده قَدْر مشترك بولونان قضایای مختلفه‌یی رُواتك آیری آیری الفاظ ایله نقل ایتمه‌لریله ثبوت بولان معناسی مشترکدر. مثلا علینك شجاعتنی ، حاتمك سخاسنی مشعر مختلف قصه‌لری برچوق راویلر آیری آیری نقل ایتسه‌لر - هیچ بری: « علی شجیعدر ، حاتم سخیدر » دیمه‌مش اولسه‌لرده - اونقللرك ضمننده قَدْر مشترك اولان «علینك شجاعتی» و«حاتمك سخاسی » ثابت اولور .

متواتر لفظینك اك یوکسك طبقه‌سی کلام الله اولمق اوزره طرف عالیٔ رسالتپناهیدن تبلیغ بویورولوب تعریف اولوندیغی وجه ایله بزه نقل اولونان قرآن کریمدر . سنده‌ده - آز اولسه‌ده - کثرت رُواتی حسبیله متواتر اولان بعض خبرلر واردر. مثلا : « مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّداً فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ » حدیث شریفنی عصراً بعدعصر برجمّ غفیر صحابه‌دن نقل ایتمشلر و محدّثیندن بعضلرینك تخریجنه کوره بونی روایت ایدن اصحاب کرام قرقه ، دها زیاده تحرّی‌یه قویولان دیگر بعض حفّاظك تخریجنه کوره - ایچلرنده عشرهٔ مبشره‌نك هپسی داخل اولمق اوزره - آلتمش ایکی‌یه، دها چوق آراشدیرانلره کوره یوزدن زیاده‌یه، محیی الدینك نَواوینك شرح مسلمده‌کی بیاننه کوره تقریباً ایکی یوزدن زیاده‌یه بالغ اولیور. لکن زین الدین عراقینك تحقیقنه کوره بوروایتلرك چوغی مطلقا کذب حقنده اولوب بولفظ ایله روایتنده اتفاق ایتدکلری معلوم اولان صحابه‌نك عددی یتمش بوقدردر .

حافظ جلال الدین سیوطی (۸۴۹-۹۱۱) - طریقلرینی آراشدیره آراشدیره -

تواترینه حکم ایتدیکی برچوق حدیثلر دها بولمشدرکه بونلری « الأزهار المتناثرة فی الأخبار المتواترة » اسمنده‌کی کتابنده جمع ایتمشدر. تواترینی اثبات ایتدیکی حدیثلری ابواب اوزرینه ترتیب ایله هر برینك اسانیدینی، تخریج ایدن حافظك کتابنی و اسانیدك طرق مختلفه‌سنی بو کتابه یازدقدن صوکرا حدیثلرك یالکز مخرِّجلرینی کوستروب اسانید وطُرُقی حذف ایتمك صورتیله کتابنی « قَطْف الأَزْهار » نامیله اختصارده ایتمشدر.

بو کتابك برنجی « اِنَّمَا الاَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ » حدیثی ـ دارقطنی ایله ابوالقاسم بن مَنْده‌نك تخریجاتنه نظراً ـ اوتوز اوچ صحابیدن مروی اولدیغنه باقیلارق برچوقلرنجه متواتر ظن اولونمش ایسه‌ده اهل حدیث قواعدنجه صحیح دینه‌بیله‌جك یالکز عمر رضی الله عنه روایتی اولوب اوندن یالکز علقمه، علقمه‌دن یالکز محمد بن ابراهیم، محمد بن ابراهیمدن‌ده یالکز یحیی بن سعید طریقندن کلن روایت صحیح اولدیغندن بو حدیث صحیح اولمقله برابر متواتر دکل، اخبار آحاددندر. مسح علی الخُفَّین حدیثی‌ده آلتمشدن زیاده صحابیدن منقول اولدیغی کبی حوض حدیثی اللی بو قدر صحابیدن مروی بر متواتر لفظیدر. کذلك « نَضَّرَ اللّهُ اَمْرَأً سَمِعَ مَقَالَتِي فَوَعَاهَا » حدیثی اوتوز یدی، « نَزَلَ اَلْقُرْآنُ عَلىٰ سَبْعَةِ اَحْرُفٍ » حدیثی‌ده یکرمی یدی صحابیدن مرویدر.

خبر متواتر علی وجه الیقین صحیح اولوب اساساً علم اسنادك مباحثندن خارجدر. تواتر ایچون سند آرانماز. زیرا علم اسناده راویلرك صفاتی یعنی عدالت وحفظی ایله استعمال ایتدکلری صِیَغ ادا حیثیتندن بر حدیثك صحت ویا ضعفندن وروایتك بو سببله معمول به ویا متروك اولمق لازم کله‌جکندن بحث اولونور. خبر متواتر ایسه ـ راویلری اَبرار اولمش، کفّار اولمش ـ هر حالده علم یقین افاده ایتدیکندن آرتق راویلرندن بحث ایتمکه حاجت قالمقسزین اونکله عمل واجبدر. بناءً علیه محدثینك وظیفه‌سی بدایت امرده اخبار آحاد اولارق معلوملری اولان حدیثلرك اسانیدی ایله مشغول اولوب بو اسانیدك کثرتی اثبات تواتره کفایت ایده‌جك مرتبه‌ده بولورلرسه حدیثك متواتر اولدیغنه حکم ایتمکدر. رُواتك عددی تواتره حکم ایتدیرمه‌یه‌جك درجه‌ده ایسه محدث احوال رجال ایله سائر قرائنه باقارق حد

تواتره چیقابیلیرمی، چیقامازمی؟ دییه باقار. و بو شرائطی احراز ایتمش اولانلره « متواتر »، ایتمه‌مش اولانلره درجه درجه « مستفیض »، « مشهور » وسائره عنوانلرینی ویریر. ایشته مثال اولارق تعداد ایتدیکمز بر قاچ حدیث‌ده ابتدای امرده علمای اثرك نظر تدقیقنه آخبار آحاد اولارق اصابت ایتمش وکثرت رُواة حسبیله حد تواتری بولمش اولدقلری بالاستقراء صوکرادن معلوم اولمشدر.

هر حالده سنتده متواتر لفظی پك آزدر. تواتر معنوی ایله ثابت اولمش سنن ایسه پك چوقدر. مثلا نمازلرك کونده بش وقت قیلینماسی، عدد رکعاتی وسائره کبی سنت ایله ثابت احکام دینیه بویله‌در. بناءً علیه: « هانیا قرآنده بش وقت نماز وارمی؟ » سؤالنی دیللرینه ورد ایدن عنادجی بی‌نمازلرك تشکیکاتی بیهوده‌در. بونلر اون بو قدر سنه علیه الصلاة والسلام افندیمز طرفندن اوقات معینهٔ معلومه‌سنده هر کون بشر دفعه قیلدیریلمش نمازلردرکه هر بری باشقه الفاظ ایله بو معنایی افاده ایدن روایاتك عددی آیات قرآنیه‌نك تواتری قدر قوتلیدر.

ثقات آحادك روایتلریله الیوم معلوممز اولان معجزات سنیه‌ده من جهة المعنی متواتر قبیلندندر. بونلرك چوغی جمّ غفیر محضرنده اظهار بیورولمش اولوب کافه‌دن کافه‌یه نقل ایدیلمش اولدقلرنده شبهه یوقدر. کافه‌نك معلومی اولان بو نقولك کتابلره کچن سندلرنده بعض ضعفانك بولونماسی بیله روایتی قوتدن دوشورمز. زیرا خبر متواترك وجوب تصدیقی ذاتاً توثیق رُواتنه وابسته دکلدر. احکامك بو قبیلدن اولانلری‌ده بو حکمده‌در. مثلا « لاَ وَصِيَّةَ لِوَارِثٍ » حدیثی جابر رضی الله عنه طایانان بر حدیث مرسل اولدیغی حالده بالاجماع موجبنجه عمل اولونمش اولماسندن مجتهدلرك هپسنجه کافه‌نك کافه‌یه نقلیله ثابت اولدیغی استدلالده کوچلك چکیلمز.

خبر مشهور و مستفیض

بوقاریده خبر واحدك « مشهور » و « عزیز » و « غریب » ه منقسم اولدیغی سویله‌مشدك.

« خبر مشهور » محدثینه کوره راویلرك عددی محصور اولمق اوزره لااقل اوچ طریق واسناد ایله نقل اولونان خبردر. فقهانك « خبر مستفیض » دیدکلری ایشته بودر. فقهانك بر طاقیمی استفاضه‌نك ثبوتی ایچون ـ تعریفده اولدیغی کبی ـ لااقل

اوچ کیمسه‌نك روایتنی شرط قیلدقلری کبی دیگر بعضلری ایکی ایله اکتفا ایتمشلر، دیگر بعضلری‌ده لااقل دورت اولمالی دیمشلردر .

بعضلرنجه خبر مشهور « بدایت امرده یعنی قرن اوّلده اصلی اولوب امتجه تلقی بالقبول ایدیله‌رك بالآخره شایع اولان خبر » دییه تعریف ایدیلمشدر . بوتعریفه گوره قرن اوّلده بر ویا دهازیاده راوی طرفندن روایت ایدیلوب قرن ثانی وثالثده حدتواتره وارمش هرخبر، مشهوراولمش اولور. بومعناجه خبرمشهورایله - حدتواتره وارمقسزین لااقل اوچ صحابی طرفندن نقل اولونان - خبر مستفیض آراسنده عموم وخصوص من وجه واردر . اصلندن ایکیدن زیاده راویسی اولوب قرن ثانی وثالثده حد تواتری بولان خبرلره بواصطلاحه گوره هم مشهور، هم مستفیض دینیرسه‌ده اصلنده اوچ راویسی اولوب بالآخره متواتر اولمایانه یالکز مستفیض دینیر، مشهور دینمز. بالعکس قرن اولده بر ایکی راویسی اولوب قرن ثانی وثالثده تواتر بولمش اولانه مشهور دینیرده مستفیض دینمز. سالف العرض « إِنَّمَا الْأَعْمَالُ ... » حدیثی کبی که طرق صحیحه‌سنی استقصا ایدن محدثلرجه یالکز عمر رضی الله عنهدن ثبوت صحتی اعتباریله بر خبر فرد ایکن حضرت عمردن صوکرا اوچنجی مرتبه‌ده گلن راوی یحیی بن سعید القطّاندن اونی - ابواسماعیل هَرَوینك تحقیقنه گوره - یدی یوز کیمسه اخذ ایتمش اولماسنه بناءً بالآخره شهرت بولمشدر. خبرمشهور ویامستفیضك محدثینجه معتبر اولان تعریفی برنجیسیدر. دیگرلرینی‌ده یازمقدن مقصد، یکدیگرك اصطلاحیله قونوشمایانلرك قوللاندقلری تعبیرلره دقت ایدوب یاگیلمایه محل براقمامقدر.

خبرمشهورك برمعناسی‌ده السنهٔ ناسده دائر ومشتهر اولان خبردرکه قرن اولده بر ویا زیاده راویسی اولان خبرده، هیچ راویسی اولمایان اسنادسز خبرده‌شاملدر. اصلی اولمقسزین شایع اولان خبر مشهوره مثال اولارق « عُلَمَاءُ أُمَّتِي كَأَنْبِيَاءِ بَنِي إِسْرَائِيلَ » ایله « وُلِدْتُ فِي زَمَنِ الْمَلِكِ الْعَادِلِ كِسْرَى » حدیثلرینی ایراد ایدرلر .

حدیث مشهوری حدیث مستفیضدن اعمّ طوتانلرده واردر . بونلر شهرتك ثبوتی ایچون مطلوب اولان عدد رُوات، ابتدادن نهایته قدر بولونورسه حدیث مستفیض دییورلرکه بومعناجه متواتره یاقلاشیر. بواعتباره گوره هرحدیثِ مستفیض، مشهوردر . لکن هرحدیث مشهور، مستفیض صاییلماز .

بعضلری‌ده مستفیضی « عدد اعتبار ایتمکسزین امتك تلقی بالقبول ایتدیکی خبر» دییه تعریف ایدرلرکه بونلره - گوره متواتر دیمك اولور. بوصوك ایکی معنایه گوره مستفیض - متواتر کبی - فن حدیثك موضوعی خارجنده قالیر . ابوبکر الجصّاص‌ده - یوقاریده بیان ایدیلدیکی اوزره - مشهوری متواترك بر نوعی عدایدر .

خبر مشهورك حکمی اکثریته گوره - خبرعزیز وخبرغریب ایله بونوعلره داخل اولمایان خبر واحد کبی - علم ظنّی افاده ایتمکدر . جصّاص ایله حنفیه‌دن بر جماعته گوره علم یقین افاده ایدرسه‌ده بویقین نظریدر. یعنی بالاستدلال حاصل اولور. بوندن طولایی‌ده منکری اکفار اولونماز. بو اختلاف خبر مشهورك متواتر اقسامندن عد ایدیلوب ایدیلمه‌مه‌سی حقنده‌کی اختلافدن نشأت ایتمشدر. امام محمدك اصحابندن عیسی ابن أَبانه گوره‌ایسه خبر مشهور علم یقین دکل، علم طُمأنینت افاده ایدر. وخبر واحدك فوقنده وخبر متواترك دوننده بر مرتبه‌ده‌در. قاضی ابوزید ایله عامهٔ متأخرینك‌ده مختاری بودر .

خبر عزیز وغریب

خبرعزیز ایله خبر غریبه گلنجه نَوَوینك - ابوعبدالله ابن مَنْده ایله ابن الصلاحه تبعاً - تعریفنه گوره بر حدیثی مثلا زُهری وقَتاده کبی مرویّاتی طوپلانان مشهور ائمه‌نك برندن روایت ایتمکده بر کیشی منفرد قالیرسه حدیثك آدی غریب، منفرد اولانلر ایکی ویا اوچ کیمسه ایسه عزیز، روایت ایدنلر بر جماعت اولورسه مشهور اولور . بو تعریفدن آکلاشیلدیغی اوزره بونلرك اصطلاحنجه انفراد یالکز برشخصك روایت ایتمه‌سی دیمك دکلدر . راویلر خبری شهرت درجه‌سندن دون مرتبه‌ده براقاجق مقدارده‌ایسه - متعدده‌اولسه‌لر - ینه انفراد واردر. نیته‌کیم حدتواتری بولمامش خبرك ده - راویلری متعدد اولسه‌ده ینه - خبر واحد صاییلدیغی برآز اول سویلنمشدی .

شیخ الاسلام ابن حجر عسقلانی ایسه لااقل اوچ راویسی اولانه مشهور، لااقل ایکی راویسی اولانه عزیز دینیلرك قولنی اختیار ایتمشدر . بناءً علیه بوقوله گوره :

« خبر عزیز » ابتدادن انتهایه قدر راویسی ایکیدن آز اولمایان خبردر. بونك

بویله تسمیه ایدیلمه‌سی یانادرالوجود اولدیغندن ، یاروایتلرك هپ بر برینی تقویه ایتدیککندن طولاییدر . قسطلانی ده خبر عزیزی : « رُواة حفّاظ ایچندن یالکز ایکیسنك ، یاخود اوچنك روایتنده تفرد ایتدیکی خبر » دیه تعریف ایدیور . بونك مشهوردن فرقی مشهورك لااقل اوچ سندی اولمق شرط اولدیغنه کوره‌در . بوتقدیره نظراً اَخبارِ عزیزه‌نك برطاقیمی مشهورایسه‌ده هرعزیز، مشهور دکلدر. خبرعزیزك مثالی کتابمزك ابوهریره ایله انس رضی‌الله عنهمادن مروی اولان دوردنجی واون‌بشنجی : « لا یُؤْمِنُ اَحَدُكُمْ حَتّٰى .. » حدیثیدرکه بخاری اونی بوایکی صحابیدن روایت ایتمشدر . حدیثی انسدن قتاده ایله عبدالعزیزبن صُهَیْب ، قتاده‌دن شُعْبه ایله سعید ، عبدالعزیزدن اسماعیل بن عُلَیَّه ایله عبدالوارث وهربرندن برچوق کیمسه‌لر روایت ایتمشلردر . لکن شایع اولان اصطلاحه کوره خبر مشهور ایله خبر عزیزده طبقهٔ اولاده رُواتك تعدّدی شرط دکلدر. بناءً علیه هرطبقه‌ده لااقل اوچ راویسی اولدیغی حالده اوچدن آز صحابیدن مروی اولان حدیثه مشهور دینیلدیکی کبی بعض طبقانده یالکز ایکی ، صوکراکی دیکر طبقاتك کافه‌سنده‌ده لااقل ایکی راویسی اولدیغی حالده یالکز بر صحابیدن مروی اولان حدیثه‌ده عزیز دینیلیر .

بر حدیثه « عزیز مشهور » دینیلدیکی‌ده واردر . نیته‌کیم « نَحْنُ الْآخِرُونَ السّابِقُونَ يَوْمَ الْقِيامَةِ » حدیثی حُذَیْفه بن الیمان ایله ابوهریره رضی‌الله عنهماروایت ایتدکلرندن مبدئی اعتباریله عزیز وحدیثی ابوهریره رضی‌الله عنهدن یدی تابعی روایت ایتدکلرندن « اِنَّمَا الْاَعْمالُ ... » حدیثی کبی ـ مشهور اولمشدر . بویدی تابعی ابو سَلَمه بن عبدالرحمن ، ابو حازم ، طاوس ، اعرج ، همّام ، ابوصالح، مَوْلیٰ امّ بُرْثُن دیمکله معروف عبدالرحمن بن آدمدر .

« خبر غریب » هانکی طبقه‌ده اولورسه اولسون شخص‌واحدك روایتنده تفرّد ایتدیکی خبردر. غریب، یابانجی ووطنجدا معناسنه‌در . بویله اولان روایتك دیکر راویلرده نظیرینه تصادف ایدیلمه‌دیکی ، یاخود دیکر روایتلر اوکا مخالف اولدیغی ایچون بوکا بواسم ویریلمشدر. غریبه « فرد » ده‌دیرلرکه اوده یا « مطلق » ، یا « نسبی » اولور :

غرابت ـ تعبیردیکرله تفرّد ـ سندك اصلنده‌اولور یعنی اسنادك مدارومرجعی اولان محلده ـ که صحابی طرفی یعنی تابعیدر ـ بولونورسه خبر « فرد مطلق » یاخود « غریب مطلق » در . غرابت (تفرّد) سندك اثناسنه مصادف اولورسه خبره « فردنسبی » یاخود « غریب نسبی » دینیر . مثلا وِلایی بیع وهبه ایتمکدن نهی حقنده‌کی حدیث فرد مطلقدرکه بونی عبدالله بن دینار عبدالله بن عمر رضی‌الله عنهمادن روایت ایتمکده متفرد وعبدالله بن دیناردن روایت ایدنلر متعدددر. بعضاً تابعیٔ منفرددن روایت ایدن راوی‌ده منفرد اولور. ویته حدیث فرد مطلقدر. کتابمزك ابوهریره رضی‌الله عنهدن مروی طوقوزنجی حدیثی کبی که اونی ابوهریره‌دن روایت ایتمکده ابوصالح تفرد ایتدیکی کبی ابوصالحدن روایت ایتمکده‌ده عبدالله بن دینار تفرد ایتمشدر .

«فردنسبی» خاصةً برجهته نظراً فرد اولان حدیثدر. وجوه عدیده‌دن مروی اولان بر حدیث حقنده : « تَفَرَّدَ بِهِ فُلانٌ عَنْ فُلانٍ = بوحدیثی فلاندن روایت ایتمکده فلان‌تفرد ایتمشدر» دیمه‌لری بومعنایه‌در. مثلابرحدیثی‌بالفرض‌ابن‌عمررضی‌الله عنهمادن نافع ، نافعدن‌ده مالك روایت ایتمش بولونورده بر چوق راویلر مالکه اوغرامقسزین نافعدن روایت ایتدکلری حالده یالکز بر راوی مالك طریقندن نافعدن روایت ایتمش بولونورسه حدیث ، غریب نسبی اولمش اولور . بوکا نسبی دیمه‌لری حدیثك ـ وجه ویاوجوه دیکردن عزیز ویا مشهور اولسه بیله ـ یالکز اوشخص معین جهتندن غرابتله متصف اولماسندندر . « بوحدیثی روایت ایتمکده اهل مکه ، اهل شام ، اهل بصره ، اهل کوفه ، اهل خراسان تفرد ایتمشدر » ؛ یاخود: « بصره‌لیلر کوفه‌لیلردن، خراسانیلر کوفیلردن بونی روایت ایتمکده تفرد ایتمشلردر » دیدکلری حدیثلرده فرد نسبی نوعندندر . باشقه بر بلده محدثلرینك روایت ایتمه‌دکلری بر حدیثی بر بلده محدثلرینك روایت ایتمکده تفرد ایتمه‌لری اوحدیثك ضعفنی اقتضا ایتمز. لکن بوعباره‌لردن قصد ایدیلان معنی بربلده محدثلری اولمایوب‌ده اوبلده‌نك معین برمحدثی‌ایسه اوزمان‌حدیث، فرد مطلق نوعندن اولور. وحقنده فرد مطلقك احکامی جریان ایدر .

اهل حدیث اکثریتله مطلق اولارق « فرد » دینجه فرد مطلقی ، « غریب » دینجه‌ده فردنسبی‌یی قصد ایدرلر .

بَزّارك « مسند » ى وطبرانينك « معجم اوسط » ى ايله « معجم صغير » نده احاديث افراددن پك چوق مقدارده جمع ايدلمشدر . دارَقُطْنى ايسه بونلردن يوز جزء قدر طوپلامشدر .

برحديث غريبك ديكر طريقلردن‌ده روايت ايدلديكى ثابت اولورسه غرابتدن قورتولور : ياعزيز ، ياخود مشهور مرتبه‌سنه چيقار .

غريبه (فرد نسبيه) موافق برروايته باشقه طريقدن كسب اطّلاع ايديليرسه موافق اولان حديثه « مُتابِع » ، كنديسنه متابع آرانان فرده‌ده « مُتابَع » دينير .

غرائبك اكثرى صحيح اولمامقله برابر نفس الامرده غرابت صحته منافى دكلدر . بر حديث غريب ، رجالنده‌كى وثوق يعنى عدالت وحفظ درجه‌سنه كوره كاه صحيح ، كاه حسن ، كاه‌ده ضعيف اولور . نيته‌كيم صحيحينده برچوق غرائب ، تعبير ديكرله افراد واردر . مع‌هذا بعضلرينك غريبى — ايلريده بحث ايديله‌جك — « شاذ » معناسنده‌ده قوللاندقلرى ده‌واردر . نيته‌كيم «مصابيح» صاحبنك بعض احاديث حقنده « هٰذا حديثٌ غريبٌ » ديمكدن مقصدى حديثك سندينه طعندر . لكن مشهور اولان اصطلاح بزم يوقاريده نقل ايتديكمزدر .

ائمه‌نك وازجمله ابوالشَّعْثاء ، ابراهيم نَخَعى ، رَجاء بن ابى حَبيب ، شَعْبى كبى اجلّهٔ تابعينك احاديث غريبه آراشديرانلرى تعييب ايتدكلرى يوقاريده (ص ٥٦) ذكر ايدلمشدى . غرائب ايچنده مقبول اولانلر وارايسه‌ده اكثريسى ضعيف اولديغندن اتباع تابعيندن اولان صوكراكى ائمه‌ده اولكيلرك اثرينى تعقيب ايتمشلردر . نيته‌كيم امام احمد ابن حنبل : « شو غريب حديثلرى يازمايكز . بونلرك چوغى منكر اولوب بومنكرلر هپ ضعيف كيمسه‌لردن روايت اولونمقده‌در » ديه نا‌سى غرائبه انهماكدن تحذير ايتديكى كبى امام مالك‌ده : « علمك يعنى حديثك اك ناخوشى غريب اولانيدر . اك ايسى‌ده هركسك روايت ايتمش اولديغى آچيق علمدر » ديمشدر . عبدالرزاق بن هَمّام : « بز حديثك غريبنى ايى بر شى ظن ايدردك . مكر فنا برشى ايمش » ديه بيان ندامت ايدركن عبدالله بن المبارك‌ده : « علم ديديكك صاغدن ، صولدن ، هرطرفدن سكا كلندر » ديه‌رك شهرت بولمش روايانه تمسك ايدلمه‌سنى توصيه ايتمشدر . زُهْرى بركون امام زين العابدين حضرتلرينه بر حديث روايت ايتمش .

حضرت امام : « بارك الله ، چوق كوزل روايت ايتدك . بزه هپ بويله‌سنى تحديث ايت » بويورمش . زُهرى : « بونده بوقدر استحسان ايده‌جك نه‌وار ؟ بن سزه بندن زياده معلومكز اولان بر حديثى سويله‌دم » دينجه : « خير ، بويله سويله‌مه . علمك — يعنى دينك — بيلنمه‌ينى يوقدر . علم ديديكك معروف اولان ولسانلرك متفقاً روايت ايتدكلرى شيدر » جوابنى ويرمش . امام ابو يوسفك‌ده : « دينى كلام ايله آرايان زنديقلاشير . حديثك غريبنى آرايان يالانجى اولور . مالى كيميا ايله آرايان زوگورتلر » سوزى مشهوردر .

برده « غريب الحديث » تعبيرى واردركه حديثلرك هركسه معلوم اولمايوب آنجق لغتده متبحر اولانلرجه معلوم اولان الفاظ غامضه‌سى ديمكدر . بومعناجه غريب الحديث‌ده پك مهم بر فن اولوب برچوق آثاره موضوع اولمش ايسه‌ده بحث ايتديكمز حديث غريب ايله قاريشديريلماماسى اقتضا ايدر .

برطاقيم اسباب عارضه‌دن طولايى اصلندن ضعيف اولان برخبرك قوت بولماسى ، كذا اصلندن قوى اولان برخبرك ضعفه اوغراماسى ممكندر . آنجق قوت بولمش برخبر كندى درجه‌سندن يوقارى درجه‌يه چيقاماز . كنديسنه ضعف عارض اولان خبر ايسه بالعكس درجه‌سندن آشاغى‌يه اينر . خبر متواترك تواترى نه‌قدر زياده اولورسه اولسون ينه متواتر نامنى آلير . زيرا تواترك فوقنه چيقاجق درجه يوقدر . حالبوكه تواترى هرهانكى طبقه‌ده آزالاجق اولورسه مرتبه‌سى آشاغيلار . ودرجه درجه مشهور ، عزيز ، غريب مرتبه‌لرينه اينر . مرور زمان ايله مندرس اولمش نيجه اخبار متواتره واردر . مشهورك‌ده شهرتى نه‌قدر آرتارسه آرتسون تواتر درجه‌سنى بولاماز . زيرا متواترده تواترك برنجيدن صوكنجى‌يه قدر بوتون طبقاتده باخصوص طبقهٔ ولاده بولونماسى شرطدر . بدايتده متواتر ايكن بالآخره طبقاتك هرهانكيسنده تواترى زائل اولمش ايسه « خبر منقطع التواتر » دينير . واقعا : « فلان خبر ايكنجى ، يا اوچنجى طبقه‌ده حد تواترى بولمشدر » دينير . فقط بو تواتر مطلق دكل ، نسبيدر . مشهورك شهرتى آزاليرسه عزيز ، ينه آزاليرسه غريب مرتبه‌سنه اينر . غريبك ضعفه اوغراماسى اندراسى ديمكدر . بعض خبرلرك مندرس اولدقدن صوكرا صحته دلالت ايدر برشيئك ظهوريله تكرار جانلانديغى‌ده واقعدر .

خلاصه متواتردن ماعداسى خبر واحدك اقساميدر . وانتقاد آنجق بونلره تعلق ايدر .

اخبار آحادك مقبوللرى اولديغى كبى مردودلرى ده واردر. حديث متواترك ايسه — برقاچ كره تكرار ايتديكمز وجهله — علم يقين افاده ايتمه‌سى دليل عقلى ايله معلوم اولديغندن انتقاددن سالم وبناءً عليه علم نقدِ حديثك بالطبع موضوعندن خارج قالير. بعضلرينك مستفيضى ده متواتره الحاق ايتدكلرى يوقاريده كچمشدى. خبر مشهور ايله خبر عزيزده مقبولدر.

« حديث مقبول » نفس الامرده رجحان ثبوتنه بر دليل قائم اولان ، « خبر مردود » ده نفس الامرده رجحان ثبوتنه بر دليل قائم اولمايان خبر ديه تعريف ايديلمشلرسه‌ده بو تعريفه كوره ثبوتنك رجحانى ايله، عدم ثبوتنك رجحانى جهتلرى مساوى اولان « خبر مشكوك » ده خبر مردود نوعنه داخل اولمش اولوركه حق اولان اوقسمى ده آييرمقدر. بناءً عليه بعضلرى خبر مقبولك تعريفنى حالى اوزره ابقا ايدوب خبر مردودى «عدم ثبوتنك رجحانه بر دليل قائم اولان خبر»، خبر مشكوكى ده «رجحان ثبوت وعدم ثبوتنه بر دليل قائم اولمايان خبر» ديه تعريف ايتمشلردر. خبر مشكوكك حكمى كنديسنى مقبول ويا مردوده الحاق ايده‌جك دليل ظاهر اولنجيه قدر حقنده توقفدر. آخبار مشكوكه هر ايكى قسمك عدداً مقدارلرينى تجاوز ايده‌جك درجه‌ده چوقدر.

اخبار آحادك مقبول اولانلرى قرائن ايله محفوف اولديغنده علم يعنى يقين نظرى، يوقسه علم ظنى افاده ايتديكى كبى مردود قسمنه داخل اولانلر حقنده‌كى اطمئنانِ قلب درجه‌درجه آزالير. جمهوره كوره مقبول اولان آخبار آحاد ايله عمل واجبدر. خبر مردود مخبِرَ بهك صدقى ترجح ايتمه‌مش اولانلردر.

١٢

اعتبار . — متابعات ايله شواهد .

بوندن اولكى بحثده حديثك متواتر، مشهور، مستفيض، عزيز نوعلرى مقبول اولوب غريب (فرد) نوعنك كيمى مقبول، كيمى مردود اولديغى، خبر غريبك ده ديكر طريقلردن روايت ايديلمش اولماسيله غرابتدن وصحته دلالت ايدر ديكر بعض قرائنك انضماميله ضعفدن قورتولديغى سويلنمشدى

فرد ظن اولونان بر حديثك ديكر طريق ويا طُرقدن عجبا راويسى وارميدر؟ ديكر محدثينجه بو حديث معروفميدر؟ ديه حالى تفحصه اصطلاحاً « اعتبار » دينير. جوامع ، مسانيد ، اجزاء ، الخ كبى كتب حديثيه‌دن تتبع نتيجه‌سنده فرد اولان حديثك باشقه‌سى طرفندن ده روايت ايديلديكى تبين ايدرسه بو حديث آرتق فردلكدن قورتولمش وديكر راوينك روايت ايتمه‌سى ايله — بانك فتحيله — « متابَع » ياخود « متابَعٌ عليه » اولمش اولور. متابعك حديثنه‌ده « متابَع عليه » ديرلر. اوته‌كى راوى‌يه‌ده — بانك كسريله — « متابِع » ، وحديثنه « تابِع » دينير. متابِع حديثى كيمدن روايت ايتمش ايسه او شخصه‌ده « متابع عليه » نامى ويريلير. حاصلى « متابعت » راوئ معينه تمام اسنادنده، ياخود اسنادينك بر قسمنده ديكر بر راوينك موافق ومشارك اولماسيدر.

اعتبارك قاعده‌سى شودر. محدث رُواتدن برينك روايت ايتديكى حديث فردى اله آلوب وسبر ايتمك يعنى آرايوب طارامق صورتيله ديكر رُواة حديثك رواياتيله مقايسه (اعتبار) ايدوب عجبا بو حديثى او لفظ ايله روايت ايدن باشقه‌سى ده وارميدر؟ ديه باقار. واو راوينك اقرانندن ايشه باشلار. او حديثى او لفظ ايله باشقه‌سى ده او راوينك شيخندن روايت ايتمشميدر؟ بويله بر كيمسه يوق ايسه شيخنك شيخندن — راوينك شيخى كبى — باشقه‌سى روايت ايتمشميدر؟ ديه اسنادك صوكنه قدر بر بر آراشديرير. روايتده مشارك بولورسه « متابعه » حاصل ومتابعك كشف ايديلمه‌سيله فرد ظن اولونان او حديثك راويسى « مُتابَع » اولمش اولور. حديثك متابِعى

بولامازسه عجبا اومعناده روایت ایدیلمش دیکر حدیث وارمیدر؟ دییه آرار. بولورسه کشف ایدیلن راوی منفرد ظن اولونان راوینك «شاهد»ی اولمش اولور. بونی ده بولامازسه حدیث اونك نظرنده آرتق فردلکدن قورتولماز.

اعتباری شویله تمثیل ایدرلر: مثلا حمّاد بن سَلَمه متابَع علیهی اولمقسزین بر حدیثی ایوب سَخْتِیانیدن، ایوب ابن سیریندن، ابن سیرین ابوهریره رضی الله عنهدن، ابوهریره ده نبی اکرم صلی الله علیه وسلمدن روایت ایتمش بولونورلر. بویله اولان حدیثك متابَع علیه اولماسی حمّاددن باشقه بر ثقه اونی شیخندن یعنی ایوبدن روایت ایتمه‌مش معناسنه‌در. بو تقدیرده ایوبدن غیری بر ثقه بونی ابن سیریندن روایت ایتمشمی؟ دییه آرانیر. بولونمادیمی، ابن سیریندن باشقه بر ثقه بونی ابو هریره‌دن روایت ایتمشمی؟ دییه باقیلیر. بوده بولونمادیمی، ابوهریره‌دن باشقه بر صحابی بونی رسول الله صلی الله علیه وسلمدن روایت ایتمشمیدر دییه تحقیق ایدیلیر. بو تحقیقك نره‌سنده حدیثی روایت ایتمش بر ثقه‌یه تصادف ایدیلیرسه حدیثك مرجع اولمغه صالح بر اصلی وار دیمکدر. لکن دیکر بر طریقدن ثبوت بولمامش اولورسه بر اصل صحیحی یوق دیمك اولمش اولور.

ترمذینك: «اَحْبِبْ حَبیبَكَ هَوْناً ما عَسٰی اَنْ یَكُونَ بَغیضَكَ یَوْماً ما. وَاَبْغِضْ بَغیضَكَ هَوْناً ما عَسٰی اَنْ یَكُونَ حَبیبَكَ یَوْماً ما = افراط ایتمکسزین دوستکی آزیجق اکسیك سو. بلکه کونك برنده سکا دشمن اولور. ینه افراط ایتمکسزین دشمنکه آزیجق اکسیك بغض ایت. بلکه کونك برنده سنك دوستك اولور» حدیثی متابعه‌سز حدیث فردك مثالی اولوب ترمذی سندینی «عَنْ حَمّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ اَیُّوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سیرینَ عَنْ اَبی هُرَیْرَةَ اُراهُ رَفَعَهُ = ... ابن سیرین ابوهریره‌دن روایت ایتدیکنی بیان ایدرکن غالبا ابوهریره حدیثی رفع ایتدی یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلمدن ایشیتمش اولدیغنی سویله‌دی» دییه‌رك ابن سیرینك رفع حدیثده شکّنی کوستریر بر صیغه ایله اسنادی سوق ومتنی سرد ایتدکدن صوکرا: «هٰذا حَدیثٌ غَریبٌ لا نَعْرِفُهُ بِهٰذَا الْاِسْنادِ اِلّا مِنْ هٰذَا الْوَجْهِ = بو بر حدیث غریبدر که اونی بو اسناد ایله یالکز بو وجهدن یعنی بو طریقدن بیلیورز» دیور. بو سوزدن مرادی حدیثك باشقه

طریقدن روایت ایدیلمه‌مش اولدیغنی سویله‌مك اولمایوب ثابت اولمش دیکر بر طریقنی بیله‌میورز دیمك ایستر. یوقسه عینی حدیثی حسن بن ابی جعفرك‌ده ابن سیریندن روایت ایتمش اولدیغنی ینه کندیسی بو سوزك عقبنده خبر ویریور. لکن حسن متروك اولدیغندن متابعاتده ایشه یاراماز [١].

بو، متابعه‌سز اعتبارك مثالیدر. حمّاددن باشقه بر ثقه‌ده ایوبدن روایت ایتمش اولایدی متابعت، هم ده «متابعت تامّه» بولوناجقدی. ایوبدن باشقه بر ثقه ابن سیریندن، ابن سیریندن باشقه بر ثقه ابوهریره‌دن، ابوهریره‌دن باشقه بر صحابی رسول الله صلی الله علیه وسلمدن روایت ایتمش بولونایدی ینه متابعت بولوناجقدی. لکن بو تقدیرلرده «متابعت غیر تامه»، یاخود «قاصره»، یاخود «ناقصه» اولوردی. ومتابِعلرك هر بری متابعت تامه‌دن اوزاقلغی نسبتنده قاصر صاییلیردی.

بویله حدیث حقنده: «تَفَرَّدَ بِهِ اَبُو هُرَیْرَةَ عَنِ النَّبِیِّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ = بونی نبی اکرم صلی الله علیه وسلمدن روایت ایتمکده ابوهریره تفرد ایتمشدر»، یاخود: «اِبْنُ سیرینَ عَنْ اَبی هُرَیْرَةَ = ابن سیرین ابوهریره‌دن روایتنده تفرد ایتمشدر»، یاخود: «اَیُّوبُ عَنِ ابْنِ سیرینَ»، یاخود ده: «حَمّادٌ عَنْ اَیُّوبَ» دینیلیرسه بو سوزلرك هر بری بو روایتده وجوه متابَعاتك منتفی اولدیغنی اشعار ایدر. متابَعات ایله شواهدك انتفاسی ایسه روایتی شاذ حکمنده طوتارکه رُواتنك حائز اولدقلری قبول ویا رد صفاتنه کوره گاه صحیح وگاه حسن وگاه ضعیف اولور.

«متابعت» لفظاً موافقتده استعمال اولونور. تابع اولان حدیث، فرد ظن اولونان حدیثك لفظاً موافقی اولمایوب ده یالکز معناسنه دلالت ایدرسه «شاهد» نامنی آلیر. بعضلری دیکر صحابیدن روایت اولونان تابعه ـ ایستر لفظاً، ایستر یالکز معنیً موافق اولسون ـ شاهد اطلاق ایدیورلر. بر قسم محدثین‌ده تابعه

---

[١] اشبو حسن بن جعفرك سندی ابن عدیّك بیانه کوره حمادككی کبی «عن ایوب عن ابن سیرین عن ابی هریره» در. بو حدیثك ـ ابن حبّانك دیدیکنه کوره ـ بر راویسی دها واردرکه اوده حسن بن دیناردر. وسندی «عن ابن سیرین عن ابی هریره» در. لکن هر ایکیسی ایچون ده «متروك الحدیث» دیمشلردر. بونلر اکر ثقه اولایدیلر حسن بن جعفرك حماده متابعتی متابعت تامه، حسن بن دینارككی ده متابعت قاصره اولمش اولوردی.

شاهد ، شاهده تابع نامنی ویریرلر . لکن بو اصطلاح فرقلری حقیقی اختلاف صاییلماز . زیرا بو موافق روایتلره هرهانکی اسم ویریلیرسه ویریلسون مقصود اولان معنی منفرد ظن اولونان روایتی تقویه ایتدکلرندن عبارتدر .

هم تابعی ، هم شاهدی بولونان حدیث فرده مثال :

امام شافعی امام مالکدن ، اوده عبدالله بن دیناردن، اوده ابن عمر رضی الله عنهمادن : « اَلشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ . فَلاٰ تَصُومُوا حَتّٰى تَرَوُا الْهِلاٰلَ . وَلاٰ تُفْطِرُوا حَتّٰى تَرَوْهُ . فَاِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَاَكْمِلُوا الْعِدَّةَ ثَلاٰثِينَ = آی یکرمی طوقوز گوندر. هلالی گورمه‌دکجه اوروج طوتمایکز . هلالی گورمه‌جه‌ده بایرام ایتمه‌یکز . اگر افقکز بولوطلانمش بولونورسه صاییی اوتوزه تماملایکز » حدیثنی بو لفظ ایله روایت ایتمش. برطاقیم کیمسه‌لر صوك جمله‌یی مالکدن بو لفظ ایله روایت ایتمکده امام شافعی‌یی منفرد ظن ایتمشلر و«امامك غرائبندندر» دیمشلردر . چونکه اصحاب مالکدن روایت : « فَاِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَاقْدُرُوا لَهُ = اگر افقکز بولوطلانمش بولونورسه حساب وتقدیر ایدیکز » صورتنده‌در. لکن بو حدیث، بخاریده شافعینك اقراننده اولان عبدالله بن مَسْلَمَة القَعْنَبِي طرفندن‌ده عینی اسناد ایله امام مالك طریقندن اولکی لفظ ایله مروی اولدیغی ایچون شافعینك روایتی غرابتدن سالم قالمشدر. بو متابعت ، شافعینك شیخی اولان مالکده واقع اولدیغی ایچون « متابعت تامه » در. ابن خُزَيْمه نك «صحیح» نده‌ده عاصم بن محمددن، اوده پدری محمد بن زیددن، اوده جدی عبدالله بن عمر رضی الله عنهمادن : « فَكَمِّلُوا ثَلاٰثِينَ = اوتوزی تماملایکز» لفظیله ؛ «صحیح» مسلمده‌ده عبیدالله بن عمرودن ، اوده نافعدن ، اوده ابن عمر رضی الله عنهمادن: « فَاقْدُرُوا ثَلاٰثِينَ = اوتوز گون اولمق اوزره حساب وتقدیر ایدیکز » عباره‌سیله وارد اولدیغندن شافعینك روایتی او ایکی طریق ایله‌ده متابَعدر. آنجق بو متابعت، شیخی اولان مالکدن دها یوقاریده، حتی صحابیده واقع اولدیغی ایچون « متابعت قاصره » در .

ینه بالاده‌کی رؤیت هلال حدیثنه دائر نسائی طرفندن محمد بن حُنَيْنك ابن عباس رضی الله عنهمادن مرفوعاً واقع اولان روایتی، شافعینك عبدالله بن دینار طریقندن،

اونك ده ابن عمر رضی الله عنهمادن اولان « فَاَكْمِلُوا الْعِدَّةَ ثَلاٰثِينَ » روایتنه موافقدر. ایشته بو «شاهد باللفظ» در. دیگر طرفدن‌ده بخاری محمد بن زیاد طریقندن ، اوده ابوهریره رضی الله عنهدن : « فَاِنْ غُبِّيَ عَلَيْكُمْ فَاَكْمِلُوا عِدَّةَ شَعْبَانَ ثَلاٰثِينَ = اگر آی بولوط پارچه‌سی آرقاسنده صاقلانمش بولونورسه شعبانك صاییسنی اوتوزه تماملایکز » لفظی ایله روایتده بولونیورکه بوده « شاهد بالمعنی » در .

دیگر بر مثالی‌ده حافظ زین الدین عراقی شویله ویریور :

مسلم ایله نسائیده « سفیان بن عُيَيْنَه عن عمرو بن دینار، عن عطاء بن ابی رَباح عن ابن عباس رضی الله عنهما » سندی ایله شویله بر روایت واردر: رسول الله صلی الله علیه وسلم امّ المؤمنین میمونة رضی الله عنهانك مَوْلاتی اولان بر خاتونه اموال صدقه‌دن احسان بویوردقلری بر داوارك لاشه‌سنی گونك برنده بر کناره آتیلمش گورنجه : « اَلاّٰ اَخَذُوا اِهَابَهَا فَدَبَغُوهُ فَانْتَفَعُوا بِهِ = شونجغزك پوستنی آلوب طاباقلادقدن صوکرا اوندن انتفاع ایتمه‌لی دکلی ایدیلر ؟ » بویورمشلر. عمرو بن دینارك اصحابی ایچندن بو حدیثی « فَدَبَغُوهُ » لفظی ایله سفیاندن باشقه‌سی روایت ایتمه‌مش اولدیغندن بو لفظده سفیان منفرد صاییلمش . نیته‌کیم ابن جُرَيْج ایله ابراهیم بن نافع المکّی ده بو حدیثی عمرودن روایت ایتمشلرسه‌ده دباغت سوزینی قاریشدیرمامشلر . دیمك سفیانه متابعت تامه یوقدر. عجبا عمرودن باشقه‌سی عطادن بویله بر روایتده بولونمشمی دیه آرانمش. برده گورولمش که أسامة بن زید اللَّيْثي ایله یزید بن ابی حَبيب و ابن جُرَيْج ده عطادن : « اَلاّٰ نَزَعْتُمْ اِهَابَهَا فَدَبَغْتُمُوهُ فَانْتَفَعْتُمْ بِهِ = شونجغزك پوستنی یوزوب طاباقلادقدن صوکرا اونکله انتفاع ایتمه‌لی دکلی ایدیکز ؟ » لفظی ایله عمروه متابِع ایمشلر. سفیانك روایتنه ایشته بویله‌جه اوچ طریقدن متابعت واقع اولمش دیمکدر. بونك برده مسلم ایله اصحاب سنن طرفلرندن « عن عبدالرحمن ابن وعلة المصری عن ابن عباس» سندی ایله روایت اولونمش شاهدی واردرکه اوده « اَيُّمَا اِهَابٍ دُبِغَ فَقَدْ طَهُرَ = هرهانکی حیوان پوستی طاباقلانیرسه طاهر اولمش اولور » حدیث مرفوعیدر .

روایتلری ایله احتجاج ایدیله‌مه‌یه‌جك ضعفانك ده حدیثلری بعضاً متابعت واستشهاد ایچون معتبربه اولور . لکن ـ الفاظ جرح وتعدیل بحثنده کوروله‌جکی اوزره ـ هر ضعیف ، هله کذب ویا فُحش غلط ایله متهم اولان راوینك روایتی ایله اعتبار ایدیلمز. ضعیف اولان روایتلره اعتبار، فرد اولان روایتی بر درجه‌یه قدر تقویه ایتمك ایچوندر .

١٣

حدیث شاذّ ومحفوظ . ـ حدیث منکر ومعروف . ـ حدیث متروك .

راوینك انفرادی یوزندن حدیث چوق کره ضعفه اوغرادیغندن بالطبع غریب اولان حدیثلره قارشی کوستریله‌جك وثوقك درجه‌سنی تعیین ایتمك احتیاج شدیدی باش کوسترمشدر. بو میانده نظردقته پك زیاده چارپان حدیثلر « شاذّ » ، « مُنکَر » ، « متروك » ، « ومعلَّل » ناملرینی آلانلردر .

حدیث شاذ

« حدیث شاذّ » ك تعریفنده اختلاف ایدیلمشدر: اصطلاح نقطهٔ نظرندن اڭ زیاده اعتماده شایسته اولان تعریفه کوره شاذّ « مقبول اولان راوینك کندیسندن دها مقبول اولانه مخالف اولارق روایت ایتدیکی حدیث » در. بو تقدیرده دها مقبول اولانك روایت ایتدیکنه « محفوظ » دینیر .

« ثقه اولان راوینك دیکر ثقاته ـ کرك متنده ، کرك سندده ـ زیاده ونقص ایله مخالف اولارق روایت ایتدیکی حدیثدر » دییه‌ده تعریف ایدیلمشدر که امام شافعی ایله بو بابده اوکا پیرو اولمش اهل حجاز علماسندن برچوقلرینك قولی بودر . امام مشارالیه : « حدیث شاذّ باشقه‌سنك روایت ایتمه‌دیکنی روایت ایدن ثقه‌نك حدیثی دکل ، ثقه‌نك ناسه یعنی دیکر ثقاته مخالف اولارق روایت ایتدیکیدر » دییور .

بو تعریفلرك هر ایکیسنه کوره شاذّك راویسی ثقه‌در وقویدر . لکن محفوظی روایت ایدن راوی اوندن اقوی ودها زیاده موثوق بهدر . بو وثوق وقوت‌ده یا محفوظی روایت ایدنك ضبطی دها صاغلام ، یاخود محفوظی روایت ایدن ثقاتك دها چوق ، یاخود وجوه ترجیحاتدن دیکر بر وجه ایله محفوظك قوتی ثابت اولماسیله حاصل اولور که رجالی لایقیله طانیمق واعتبار سایه‌سنده حدیثك متابعات وشواهدینی آراشدیرمقله بو نتیجه معلوم اولور .

حاکم : « شاذّ بر ثقه‌نك ، متابِعی اولمقسزین منفرداً روایت ایتدیکی حدیثدر » دییور. وشاذّ ایله معلَّل آراسنده شویله بر فرق کوستریور : معلَّلده راوینك

جهت وهمنه دلالت ايدن علته وقوف حاصل اولمش ، شاذّك ايسه بويله بر علتنه كيمسه مطّلع اولمامش بولونور. بوتعريفه كوره ديكرلرينه مخالف اولسون اولماسون ثقه‌نك محض تفردى ايله شذوذ حاصلدر .

ابو يَعْلى الخَليلى ايسه « ارشاد » نده يالكز بر اسنادى اولان حديثه شاذ نامنى ويريور. و«حفّاظك ديدكلرى بودر» ديبور . اونك بياننه كوره شذوذ ايچون بوقدرى كافيدر . راوينك ثقه اولوب اولماماسنه باقيلماز . آنجق شووار كه راوىٔ منفرد ثقه دكل ايسه حديثى « متروك » اولور. ثقه ايسه توقف اولونوب حديثى ايله همان احتجاج ايديلمز .

هرايكيسنك تعريفى‌ده ـ ديكر رُواته مخالفت قيدينه اعتبار ايديلمه‌ديكندن ـ معنىً ياقين اولوب شوقدر كه حاكمك شاذّى خَليلينك شاذّندن اخصدر . چونكه حاكم راوىٔ متفردك ثقه‌اولماسنى شرط قيليور. خليلى ايسه بوقيده بيله لزوم كورميور.

ابن الصلاح ، نَوَوى ، عراقى ، ابن حجر عسقلانى ، سيوطى هرايكيسنك تعريفلرينه معترضدرلر. شاذّ اكر اونلرك ديديكى كبى اولسه « اِنَّمَا الاَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ » حديثى(ص١٠٥)، وِلانك بيع وهبه‌سندن نهى حقنده‌كى حديث (ص١٠٧) وصحيحينده اولان بونلره بكزر برچوق حديثلر يالكز براسناد ايله معلوم اولدقلرى ايچون هپ شاذّ اعتبار ايديلمش اولمق لازم كليركه بوكا قائل اولان يوقدر. مسلمده : « زُهْرينك طوقسان حديثى واردر كه كنديسنه هيچ بر راوى مشارك اولماديغى حالده اونلرى جيّد اسنادلرله روايت ايتمشدر » ديبوركه اصطلاح محدثينك اونلرك تعريفلرينه موافق اولماديغنى بوده كوسترير .

بوبابده حق وصحيح اولان ـ ابن الصلاحك ديديكى كبى ـ مسئله‌يى تفصيل ايتمكدر : اكر راوىٔ ثقه تفردى ايله كنديسندن احفظ ، اضبط ، حاصلى ارجح اولان ديكر برثقه‌يه مخالفت ايتمش ايسه روايتى « شاذ مردود » در. و « محفوظ » ايشته بونك مقابليدر . يوق اكر كنديسنه ارجح اولان ديكر ثقه‌يه بوتفردى ايله مخالفت ايتمه‌مش يعنى اوته‌كى ثقه‌نك‌ده روايت ايتديكنى روايت ايتمش اولوب شوقدر كه اوته‌كينك روايتنده اولمايان برشيئى‌ده روايت ايتمش ايسه باقيلير. اكر كنديسى عدل ، حافظ ، ضبطنه كوكه‌نيلير بر كيمسه ايسه تفرد ايتديكى شى « صحيح » در . اكر

حفظنه اوقدر اعتماد ايديله‌مكله برابر اهل ضبط واتقان درجه‌سندن‌ده چوق كرى قالمايورسه انفراد ايتديكى شى « حَسَن » ، اودرجه‌نك دوننده ايسه روايتى شاذ ، منكر ، مردوددر .

الحاصل ثقاتك ضبطنه مخالف اولان حديثِ فرد ايله راويسى، تفردى حالنده اكسيكلكنى جبر ايده‌جك درجهٔ ضبط واتقانده اولمايان حديث « شاذّ مردود » در. وبوتفسيره كوره « شاذّ » ايله « منكر » بر معنايه كلمش اولور .

شاذّك مثالى : ترمذى ايله نَسائى وابن ماجه‌نك سفيان بن عُيَيْنه طريقندن « عن عمرو بن دينار عن عَوْسَجة عن ابن عباس رضى الله عنهما » سندى ايله روايت ايتدكلرى برحديثه نظراً عهد عالىٔ رسالتپناهيده بر كيمسه وفات ايدوب آزاد ايتمش اولديغى بر مَوْلادن باشقه‌ده بر كيمسه‌يى براقمامش . نبى اكرم صلى الله عليه وسلم‌ده ميراثنى اوكا ويرمشلر [١] . حديثك سندى متصلدر . اونى ينه متصلاً روايت ايتمكده ابن جُرَيْج ، ابن عيينه‌يه متابعت ايتمشدر. حال بوكه اوته‌دن حمّاد بن زيد بوحديثى عمرو بن ديناردن ، عَوْسَجه‌دن مقطوع اولارق يعنى ابن عبّاس رضى الله عنهمايى ذكر ايتمه‌يه‌رك روايت ايديور . محفوظ اولان روايت ايسه ابن عُيَيْنه ايله ابن جُرَيْجك روايت متصله‌لريدر . حمّاد هركسجه اهل عدالت وضبط واتقاندن معدود اولمقله برابر روايتى شاذدر . ايشته بو ، سندده شذوذدر .

برده متنده شذوذ واردر كه مثاللرى شونلردر : « اَيّامُ التَّشْرِيقِ اَيّامُ اَكْلٍ وَشُرْبٍ = ايام تشريق ، يعنى ذى الحجه‌نك اونجى كوندن صوكراكى اوچ كون ييوب ايچمه كونلريدر » حديثى بوتون طريقلردن بويله روايت ايديلمشكن موسى ابن عُلَىّ بن رَباح پدرندن ، اوده عُقْبة بن عامردن : « يَوْمُ عَرَفَةَ وَاَيّامُ التَّشْرِيقِ ... » صورتنده روايت ايده‌رك يوم عرفه‌يى بو اكل وشرب كونلرينه علاوه ايتمشدر . ايشته متنده‌كى بو زياده شاذدر . محفوظ اولان اوّلكيسيدر . كذا ابو داود ايله

[١] حديثك ظاهرينه باقيليرسه (تانك فتحيله) عبد معتَق (تانك كسريله) معتقندن ميراث اصابت ايدركبى كورونورسه‌ده جمهور فقها بوكا قائل دكللردر. احتمال كه ميتك براقديغى ميراث بيت المالة قالمش و مولاسنه ـ وارث اولديغى ايچون دكل ـ مسلمين ايچنده ميته اك ياقين كيمسه او اولديغى ايچون ويريلمشدر .

ترمذی عبدالواحد بن زیاد طریقندن « عن الاعمش عن ابی صالح عن ابی هریرة » سندی ایله : « اِذا صَلّی اَحَدُکُمْ رَکْعَتَیِ الْفَجْرِ فَلْیَضْطَجِعْ عَنْ یَمینِهِ = هر هانکیکز صلاة فجرك سنّی اولان ایکی رکعتی قیلدیغنده صاغ یانی اوزرینه یاتسون » حدیثنی مرفوعاً روایت ایدیورلر . بَیْهَقینك بیانه کوره عبدالواحد بوبابده برچوق ثقاته مخالفت ایتمشدر. اونلر بوحدیثك مضمونی قول نبی دکل، فعل نبی علیه الصلاة والسلام اولارق روایت ایتمشلردر. اعمشك اصحابی ایچنده یالکز عبدالواحد بولفظ ایله تفرد ایتمشدر .

حدیث مُنْکَر

نکارتی شذوذ معناسنده استعمال ایدنلر چوقدر . بو میانده حافظ ابوبکر احمد بن هرون البَرْدیجی (٣٠١) ایله ابن الصلاح شهرزُوری‌نك اسملرینی یاداتمه‌لیدر. ابو بکر بَرْدیجی « منکَر » ی : « یکانه راویسندن باشقه طریقدن متنی معروف اولمایان حدیث فرددر » دییه تعریف ایدیور. اونك دیدیکنه کوره منکَر ، ابو یَعْلَی الخَلیلینك تعریف ایتدیکی «شاذ» ه (ص ١١٨) مساویدر. ابن الصلاح ده شاذّ ایله منکری مترادف عد ایتمکده بردیجی‌یه موافقت ایدرسه‌ده شاذ بحثنده‌کی تفصیلك (ص ١١٨) بوراده‌ده کوزه‌دیلمه‌سنه طرفدار اولیور . واوراده اولدیغی کبی مردود وغیرمردوده تقسیم ایدیور .

شیخ الاسلام ابن حَجَر عَسْقلانی ایسه روایتجه مرجوحك راجحه مخالفتنی ایکی‌یه آییروب مرجوح ثقه ایسه حدیثنه ـ یوقاریده سویلندیکی اوزره ـ « شاذّ » ، ارجحك روایتنه ایسه «محفوظ» ؛ مرجوح ضعیف ایسه حدیثنه «منکَر» ، راجحککنه ایسه «معروف» نامنی ویروب: «بوفرقی کوزتمه‌ینلر غفلت ایتمشلردر» دییور. بوتقدیرجه شاذّ ایله منکَر بیننده عموم وخصوص من وجه نسبتی واردر: هرایکیسی‌ده ثقاتك روایتلرینه مخالفدر . فقط شاذّ ثقه ویا ـ هیچ اولمازسه ـ صَدُوق اولان راویدن، منکَر ایسه ضعیفدن روایت ایدلمش بولونور .

ابن الصلاح ثقاتك روایت ایتدکلرینه مخالف اولان فرده ـ که اوکا کوره بووصف ایله متصف اولان شاذّ نامی‌ده، منکَر نامی‌ده آلیر ـ مثال اولارق امام مالکك « عَنِ الزُّهْرِیِّ

عَنْ عَلِیِّ بْنِ حُسَیْنٍ عَنْ عُمَرَ (ضم عین ایله) بْنِ عُثْمانَ عَنْ اُسامَةَ بْنِ زَیْدٍ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ » سندی ایله روایت ایتدیکی: «لایَرِثُ الْمُسْلِمُ الْکافِرَ وَلاَالْکافِرُ الْمُسْلِمَ = نه مسلم کافره وارث اولور ، نه کافر مسلمه » حدیثنی ایراد ایدیور. امام مشارالیه سندنده امیرالمؤمنین عثمان بن عفان رضی الله عنهك اوغلی عُمَرك اسمنی ذکر ایدیورسه‌ده دیکر ثقات حدیثی خلیفهٔ مشارالیهك دیکر اوغلی ـ فتح عین ایله ـ عَمْرو ابن عثماندن روایت ایتمشلردر. هرایکی قارداش‌ده ثقه‌در. لکن امام مالك دیکر ثقاته مخالفت ایتمشدر . حتی سندینی سوق ایتدیکی اثناده « عُمَر بن عثمان» دیرکن جوارنده بولونان عمر بن عثمان رضی الله عنهك خانه‌سنه اشارت ایدرمش. لکن جلالت قدری عموماً مسلَّم اولمقله برابر بو مخالفتی دیکر محدثینجه مقبول اولمامش وحدیثی فردِ شاذ ، یاخود منکر صاییلمشدر. مع هذا حدیث متناً صحیحدر . نیته‌کیم اونی مُسْلِم، سفیان بن عُیَیْنه دن ، علی بن حسیندن ، عمرو بن عثماندن ، أسامه رضی الله عنهدن روایت ایتمشدر . نفس حدیثده نکارت اولمادیغی ایچون زین الدین عراقی اونك یرینه وابن الصلاحك تعریفنه موافق اولاق اوزره آتیده‌کی مثالی اقامه ایدیور :

اصحاب سنن اربعه ـ که ابوداود ، تِرْمِذی ، نَسائی وابن ماجه‌در ـ هَمّام بن یحیی طریقندن اولمق اوزره « عَنِ ابْنِ جُرَیْجٍ عَنِ الزُّهْرِیِّ عن انس رضی الله عنه » سندی ایله: « کانَ النَّبِیُّ صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ اِذا دَخَلَ الْخَلاءَ وَضَعَ خاتَمَهُ = نبیّ اکرم صلی الله علیه وسلم قضای حاجته کیتدکلرنده یوزوکلرینی چیقاریرلردی » حدیثنی روایت ایدیورلر. ابوداود حدیثی تخریج ایتدکدن صوکرا شویله دییور: بوحدیث منکَر اولوب معروف اولانی «عَنِ ابْنِ جُرَیْجٍ عن زیاد بن سعد عن الزُّهْری عن انس» سندی ایله: «اَنَّ النَّبِیَّ صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ اتَّخَذَ خاتَماً مِنْ وَرِقٍ = ...انس رضی الله عنهدن روایت ایتدی که نبیّ اکرم صلی الله علیه وسلم کوموشدن بریوزوك ایدینديلر» لفظی ایله‌در. وهم ، همّامدن کلیور . هَمّامدن باشقه بونی اونه‌کی‌دورلو روایت ایتمش یوقدر. اهـ. نسائی‌ده بوحدیثی تخریج ایتدکدن صوکرا: «بوحدیث محفوظ دکلدر» دییور. هَمّام بن یحیی اهل صحیحك محتجّ به عد ایتدکلری ثقاتدن ایسه‌ده بوتون ثقات،

حدیثی ایكنجی متن واسناد ایله ابن جریجدن نقل ایتمشلركن او هپسنه مخالف اولان اولكی متن واسناد ایله نقل ایتمش اولدیغندن روایتنك نكارتنه حكم ایدیلمشدر .

راویسنه اولان وثوقك وراویسنده‌كی حفظ واتقانك درجه‌سی تفردی حالنده اعتماد حاصل اولامایاجق راده‌ده اولان حدیث شاذّ ویا منكَرك مثالی‌ده نسائی ایله ابن ماجه‌نك راویٔ ضریر ابو زُكَیْر یحیی بن محمد بن قَیس طریقندن « عن هِشام بن عُرْوة عن ابیه عن عائشة » سندی ایله مرفوعاً تخریج ایتدكاری : « كُلُوا البَلَحَ بالتَّمْرِ . فَاِنَّ الشَّیْطانَ اِذا رَآهُ غَضِبَ وَقالَ عاشَ اَبْنُ آدَمَ حَتّی اَكَلَ الخَلَقَ بِالْجَدیدِ = خرمانك یشیلی اولمشی ایله برلكده ییكز[١]. زیرا شیطان بونی كورنجه آدم اوغلی اسكیسی یكیسی ایله برلكده ییه‌بیله‌جك قدر یاشادی دیه غضب ایدر » حدیثیدر . نسائی بو حدیثی تخریج ایتدكدن صوكرا : « بو حدیث ، روایتنده ابو زُكَیْرك تفرد ایتدیكی بر حدیث منكردر » دییور . ابو زُكَیْر زیانسز بر راوی اولوب مسلم متابع اولارق حدیثنی صحیحنه درج ایتمشدر . آنجق تفردی حالنده تفردینه اعتبار ایدیله‌بیلیر درجه‌ده بر راوی دكلدر. آشاغی یوقاری ضعیف صاییلابیلیر بر كیمسه‌در. ابن عَدِیّ ، منكر اولارق دورت حدیثنی ذكر ایدركه بری بودر .

منكَری شاذدن آیری بر نوع اعتبار ایتدیكی بر آز اوّل بیان اولونان حافظ ابن حجر عسقلانی منكَره مثال اولارق ابن ابی حاتمك حُبَیِّب بن حَبیب[٢] طریقندن « عَنْ اَبی اِسْحٰقَ عَنِ العَیْزارِ بن حُرَیْث عَنِ اَبْنِ عبّاس » سندی ایله مرفوعاً تخریج ایتمش اولدیغی « مَنْ اَقامَ الصَّلاةَ وَآتَی الزَّكاةَ وَحَجَّ وَصامَ وَقَرَی الضَّیْفَ دَخَلَ الْجَنَّةَ = هر كیم نمازی قیلار ، زكاتی ویریر ، حج ایدر ، اوروج طوتار ، مسافری اطعام ایدرسه جنته كیرر » حدیثنی ایراد ایدر. بو حدیث ابن ابی حاتمه كوره

[١] اولمش خرما ایله اولمامش خرمانك صحت اوزرینه تأثیری متخالف اولدیغندن ایكیسی برلكده ییندیكی تقدیرده یكدیكرك مضرتنی تعدیل ایدر دیه حدیثی توجیه ایتمشلردر .

[٢] قراآت سبعه ائمه‌سندن مشهور حمزة بن حَبیب الزّیّاتك برادریدر .

منكَردر . زیرا دیكر ثقاتك روایاتی ایله ابو اسحق طریقندن « معروف » اولانی موقوف یعنی ابن عباس رضی الله عنهمانك سوزی اولمق اوزره روایت ایدیلمشدر .

حدیث متروك

بورایه قدر ایراد ایدیلن امثله - ایستر شاذ ، ایستر منكَر نامی ویریلسون - هپ ثقاتك روایاتنه مخالف اولدقلری ثابت اولانلردر . هیچ بر ثقه‌نك روایتنه مخالف اولمقسزین كذب، كثرت غلط ، فسق ، غفلت كبی امور قادحه‌دن بری ایله متهم راویٔ متفرددن روایت اولونان حدیث غریب قالیركه اوكاده « متروك » نامنی ویرمشلردر . صَدَقة بن موسی الدقیقینك « عن فَرْقَد عن مُرَّةَ [٢] عن ابی بكر رضی الله عنه » سندی ایله مرفوعاً روایت ایتدیكی : « لا یَدْخُلُ الْجَنَّةَ خَبٌّ وَلا بَخیلٌ وَلا سَیِّئُ الْمَلَكَةِ = نه بر حیله‌كار ، نه بر بخیل ، نه‌ده زیردستانه بدمعامله ایدن هیچ بر كیمسه جنته كیره‌مه‌یه‌جكدر » حدیثی متروكه مثالدر . زیرا بونی بو طریق ایله صَدَقه‌دن باشقه‌سی روایت ایتمه‌دیكی كبی صَدَقه‌نك كندیسی‌ده ، شیخی اولان فَرْقَد بن یعقوب السَّنْجی‌ده زیادهٔ ضعف ایله متهمدرلر .

تنبیه . — محدثین عباراتی آراسنده بعضاً « اَنْكَرُ ما رَواهُ فُلانٌ كَذا = فلانك اك منكر اولارق روایت ایتدیكی شودر ، بودر » تعبیرینه تصادف ایدیلیر. بو لفظك ظاهرینه باقوب‌ده موضوع بحث حدیثك علی الاطلاق منكر اولدیغی خبر ویرمك ایسته‌دكلری آكلاشیلماسون. بویله دیدكلری حدیث روایت مناكیر ایله معروف بر كیمسه‌نك حدیثی ایسه حقیقةً منكر ایسه‌ده اكر نفس الامرده ضعیف اولمایان بر حدیث ایسه راویسی نوعاً مامدح وتزكیه ایدیلیور دیمكدر . مثلا ابن عَدِیّ : « بُرَیْدُ بن عبدالله بن ابی بُرْدَه‌نك اك منكر اولارق روایت ایتدیكی حدیث اِذا اَرادَ اللّٰهُ بِاُمَّةٍ خَیْراً قَبَضَ نَبِیَّها قَبْلَها یعنی الله تعالی بر امته خیر مراد بویوردیغنده پیغمبرینی كندیسندن اوّل قبض بویورور حدیثیدر »؛ كذلك حافظ ذهبی: « ولید بن مُسْلم حدیثلرینك اك منكری حفظ قرآن حدیثیدر » دیمشلردر . حال بوكه

[٢] اجلّهٔ تابعیندن ومخضرمیندن اولوب « مرة الطیب » و « مرة الخیر » نامیله معروف اولان مفسر وعابد شهیردركه طوقسان تاریخلرینه طوغرو ارتحال ایله‌مشدر .

برنجیسنك طریقی حَسَن، راویلری ده ثقات اولوب صحاح طوپلایان ائمه‌نك صحیحلرنده وازجمله مسلمك « صحیح » نده واردر. ایكنجیسی ده ترمذی حدیثلرندن اولوب مشارالیه اونی تخریج ایتدكدن صوكرا: « بو حدیث، ولید بن مسلمدن باشقه بر كیمسه‌نك روایتندن معروف اولمایان بر حدیث حسن غریبدر » دییور.

١٤

سندك اتصالی وانقطاعنه نظراً حدیثك تقسیمی. - حدیث مُسْنَد

بورایه قدر خبرك صدر اوّلده‌كی عدد رُواتنه نظراً قاچ نوعه تقسیم ایدیلدیكنی وهر برنوعك علم روایتجه احكامنی كوردك. خبرك برده سندنده اتصال ویا انقطاع بولوندیغنه كوره تقسیمی واردر كه اوسندك منتهاسنده، یاخود اثناسنده انقطاع اولوب اولمادیغی ملاحظه‌لرینه كوره ایكی دورلو اولور. سندك ابتداسی حدیثی روایت ویا كتابنده تخریج ایدن محدثدر. منتهاسی ده شرع الهینك مبلّغی اولان رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمدر.

اسنادی نبیّ اكرم صلی‌الله علیه وسلم افندیمزه تصریحاً ویا حكماً منتهی اولان حدیثه « مرفوع » دینیر كه علیه‌الصلاة والسلام افندیمز حضرتلرینك بالذات اقوال وافعال وتقاریری بو كبی حدیثلرده منقول اولمش اولور. سلسلهٔ اسناد رسول علیه‌الصلاة والسلامه وارمایوب ده بر صحابی‌یه طایانیرقالیرسه حدیثه «موقوف» دینیر كه او صحابینك قول وفعل وتقریری دیمكدر. اسناد صحابی‌یه ده وارامایوب ده تابعی‌یه، یاخود تابع تابعی‌یه، یاخود دها صوكراكی بر ذاته طایانیرقالیرسه حدیث « مقطوع » در.

اوته‌كی نقطهٔ نظردن ده بر حدیث - مرفوع اولسون، موقوف، حتی مقطوع اولسون - سلسلهٔ رُواتندن هیچ بری ساقط اولمقسزین روایت ایدیلمش ایسه « متّصل » یاخود « مَوْصُول » نامنی آلیر. حدیثی تابعیندن بری صحابی اسمنی ذكر ایتمكسزین طوغرودن طوغرویه رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمه رفع ایده‌جك اولورسه « مُرْسَل » در. بوكا « مرسلِ جَلی » دینیر. برده « مرسَلِ خفی » واردر كه تدلیس فصلنده موضوع بحث اولاجقدر. مُرْسَلده سلسلهٔ رواتك بر حلقه‌سی دوشمشدر. تابع تابعی نه شیخنك، نه ده صحابینك اسملرینی ذكر ایتمكسزین حدیثی رفع ایدرسه حدیث « منقطِع » اولور كه بونده سلسله‌دن ایكی حلقه سقوط ایتمشدر. صحابیدن اوّل ایكی ویا دها زیاده واسطه ساقط اولمش ایسه حدیث « مُعْضَل » در. محدث اسنادك اتصالنی ایهام ایده‌جك وجه ایله بر شیخنك اسمنی اسقاط ایتمش ایسه حدیث، « مُدَلَّس » اولور.

راوينك سقوطى سندك انتهاسنده ، ياخود اثناسنده اولمايوبده ابتداسنده اولورسه حديث، «مُعَلَّق» اولور. تعليق، محدثك كندى شيخندن اعتباراً بر ويا بر قاچ راوى‌يى، ياخود بوتون سندى اسقاط ايده‌رك « قَالَ فُلَانٌ » كبى بر لفظ ايله برشى روايت ايتمه‌سيدر .

مسنَد

« مُسْنَد » ظاهراً متصل بر سند ايله صحابينك رسول‌الله صلى الله عليه وسلمه رفع ايتديكى خبردر . نيته‌كيم تابعينك رفع ايتديكنه مرسَل ، تابعينك بريسنده‌كى ذاتك رفع ايتديكنه مُعْضَل ويا معلَّق ديٖلديكى دمين سويلنمشدى .

« ظاهراً متصل » قيدى ـ مرسَل جَلى كبى ـ سندنده‌كى انقطاع ظاهر اولان خبرلرى تعريفدن اخراج ايدر . لكن انقطاع خفى وارسال خفى ايله معلول اولان حديث ايله شيخندن سماعنى تصريح ايتمكسزين عنعنه ايله يعنى « عَنْ » لفظى ايله سندينى سوق ايدن مُدَلِّسك حديثى مسنَد صايلديغى كبى مروىٌّ عنهه معاصر اولوب شو قدركه اونكله ملاقاتى ثبوت بولمامش كيمسه‌نك ينه عنعنه ايله روايت ايتديكى خبرده مسنَد عد اولونور. زيرا « عَنْ » لفظى سماعك نه‌ وقوع بولديغنه، نه بولماديغنه صراحةً دلالت ايتمه‌ديكندن هر ايكى تقديرده سندده انقطاع ظاهر دكلدر . مدلِّس ايله معاصرك عنعنه‌لريله روايت ايدلمش حديثلرى مُسْنَد عد ايتمكده اصحاب مسانيدك يعنى «مسند» يازان ائمه‌نك اتفاقى واردر .

خطيب ابو بكر بغداديك «الكفاية»سنده، اوكا تبعاً ده ابن الصبّاغك « العُدّة »سنده ويردكلرى تعريفه نظراً مسنَد « منتهاسنه‌قدر ظاهراً متصل اولان حديث»، ديٖيلير كه بو تعريف مرفوعه‌ده ، موقوفه‌ده ، مقطوعه‌ده شامل اولور . زيرا موقوفك سندى صحابى‌يه ، مقطوعككى تابعى‌يه قدر متصل اولا بيلير. آنجق خطيبك تعريفى متعاقب : «موقوفه مسند ديٖيلمه‌سى نادراولوب بوتعبير اكثريا نبى اكرم صلى الله عليه وسلمدن روايت اولونان خبرلرده مستعملدر. مسند لفظى صحابه ايله اونلردن صوكراكيلردن روايت ايدلمش اقوال وافعال حقنده استعمال ايدلمز » ديديكنه باقيليرسه اونكده رأيى مشهور اولان بوتعريفه موافق ديمكدر .

ابو عبدالله الحاكم ايله بو بابده اوكا تابع اولانلرده « مُسْنَد » تعبيرينى يالكز سندى متصل اولان حديث مرفوعده استعمال ايدرلركه بو اصطلاحه كوره حديث موقوف ومقطوع ايله حديث مرسَل، حديث منقطع، حديث معضَل، حديث مدلَّس كبى انواعك كافه‌سى خارج قالير. حافظ جلال‌الدين سيوطى « تدريب » نده : « قول اصحّ بودر . خطيبك كلامندن‌ده بك اوزاق قالميور . شيخ‌الاسلام ابن حَجَرده « نُخْبه »سنده بويله اولديغنه جزم ايتمشدر. ايشته بوكا كوره مسنَد مرفوعدن اخصّ اولمش اولور» ديور. حاكم فضله اولارق حديثك مسند اولماسى ايچون اسنادنده « أُخْبِرْتُ عَنْ فُلَانٍ = فلانك ... ديديكى بكا خبر ويريلدى » ، « حُدِّثْتُ عَنْ فُلَانٍ =... فلانك سوزى اولمق اوزره بكا سويلندى » ، « بَلَغَنِي عَنْ فُلَانٍ = فلاندن بكا بالغ اولدى » ، « أَظُنُّهُ مَرْفُوعاً = ظن ايده‌رم كه حديث مرفوعدر» ، « رَفَعَهُ فُلَانٌ = حديثى فلان كيمسه رفع ايتدى يعنى كلام ويا فعل رسول عليه الصلاة والسلام اولمق اوزره خبر ويردى » كبى صيغه‌لر استعمال ايدلمه‌مش يعنى سماعك صريحاً بيان ايدلمش اولماسنى شرط قيليور .

حافظ ابن عبدالبرّك «تمهيد» ده‌كى بيانه كوره ايسه مُسْنَد ايله مرفوع مترادفدر. او، مسندى : « خاصةً نبىّ اكرم صلى الله عليه وسلمدن ـ ايستر متصلاً [٢] ، ايستر منقطعاً ـ منقول اولان شى » ديه تعريف ايديور كه اونجه مسند لفظى ـ متن مرفوع اولدقدن صوكرا ـ مرسَله‌ده، منقطعه‌ده، معضَله‌ده صادق اولور اونك اصطلاحنه كوره « مالك عن نافع عن ابن عمر عن رسول الله صلى الله عليه وسلم » سندى ايله مروى حديثِ متّصل مسند اولديغى كبى ـ زُهرينك ابن عبّاس رضى الله عنهمادن سماعى اولماديغى حالده ـ « مالك عن الزّهرى عن ابن عبّاس عن رسول الله صلى الله عليه وسلم » سندى ايله مروى حديثِ منقطع‌ده مسنددر . لكن بو اصطلاحده اوكا پيرو اولان يوقدر .

تنبيه. ـــ «مسند» لفظى ـ بيان ايدلديكى اوزره ـ حديث انواعندن بر ينك اسمى اولديغى كبى كتب حديثيه‌دن بعضلرينك‌ده اسميدر. و بو معناجه جمعى « مَسَانيد » كلير. محدث هر صحابيدن روايت ايدلمش ـ صحيح ، حَسَن ، ضعيف ـ حديثلرى آيرى

آیری یا حروف هجا صیراسیله صحابه اسملرینی ، یا صحابه‌نك منسوب اولدقلری قبائل اسملرینی ، یاخود صحابه‌نك اسلامده‌كی سابقه‌لرینی ، یاخودده شرافتلرینی كوزه‌ده‌رك بر ترتیب مخصوصه صوقارسه كتابنه « مُسْنَد » نامنی ویریر . امام احمد ابن حنبلك (١٦٤-٢٤١) « مسندی » كه اوغلی عبدالله بن احمدك علاوه ایتدیكی « زوائد » ایله برابر تقریباً قرق بیك حدیثی محتوی ومسانیدك اك جامع اولانیدر. وعلی الاطلاق مسند دینیلنجه او كتاب قصد اولونور . بخاری (١٩٤-٢٥٦) ایله مسلمك (٢٠٦-٢٦١) ده بر بر « مسند كبیر » لری اولدیغی كبی ابوداود الطّیالسی (؟١٢٠-٢٠٤) نك ده پك مشهور بر مسندی واردی . محمد بن جعفر الكتّانی – سلّمه الله – « الرسالة المستطرَفة » سنده یالكز بو نوعدن اولمق اوزره سكسان ایكی قدر مسند اسمی ذكر ایدیور .

صحابه ترتیبی اوزره دكل ده ابواب اوزرینه ، متن باشلرنده‌كی حروف ویا كلمات صیراسی اوزره مرتب اولان بعض مسندلرده واردر كه بونلره بو نامك ویریلمه‌سی احتوا ایتدكلری حدیثلرك مسنَد ومرفوع اولماسندندر. صحیح بخاری ایله صحیح مسلم بو نوع مسندلردندر . ذاتاً صحیح بخارینك اسمی « المسند الصحیح » ، دها طوغروسی « الجامع الصحیح المسنَد المختصَر مِنْ امور رسول الله صلی الله علیه وسلم وسُنَنِهِ واَیّامِهِ » در. عبدالله بن عبدالرحمن الدّارِمینك (١٨١ – ٢٥٥) ده صحابه ترتیبی اوزره بر مسندی اولدیغی كبی « مسنَد دارِمی » نامیله اشتهار ایدن و كتب ستّه‌نك بعضلرنجه آلتنجیسی صاییلان بر « جامع » ی واردر كه بونده احادیث مرسَله ومنقطِعه ومُعْضَله ده واردر . مشهور تفسیر صاحبی ابو عبدالرحمن بَقِیّ بن مَخْلَد الاندَلُسینك (٢٠١-٢٧٦) وسائره‌نك ده بر مُسْنَدلری وار . ابن حَزْم ، بَقِیّ بن مَخْلَدك كتابی ایچون : « بیك اوچ یوز بو قدر صحابینك روایاتنی محتوی اولمقله برابر ابواب فقه اوزرینه مرتّب اولدیغندن هم مسنَد ، هم ده مصنَّفدر . هیچ بر كیمسه‌نك بویله بر كتابی یوقدر » دیه مداحده بولونیور . ابوالعباس محمد بن اسحق السّرّاجك (؟ ٢١٦ – ٣١٣) ده ابواب اوزرینه مرتب بر مسندی وارسه‌ده ناتمام قالمشدر .

« مُسْنَد » دینیلن كتابلرك بر نوعی دها واردر : بر محدث اسانیدی حذف ایده‌رك حدیث طوپلارده صوكرادن دیكری او حدیثلرك درجهٔ قوت وضعفنی كوسترمك ایچون اسنادلرینی بولوب یازارسه كتابی ینه « مُسْنَد » اولمش اولور : « مُسْنَد الشِّهاب » و « مُسْنَد الفِرْدَوْس » كبی. شهاب الدین محمد بن سَلامة القُضاعی (٤٥٤) حِكَم وآداب وادعیه‌یه دائر بیك شو قدر قیصه حدیثی اسنادسز اولارق جمع ایدوب « شِهاب الاَخْبار » تسمیه ایتمش وبالآخره بو كتابده‌كی احادیث شریفه‌نك اسانیدنی « مُسْنَد الشِّهاب » نامیله آیری بر كتابه یازمشدر . ابو شُجاع حافظ شیرویه بن شهرداد الدَّیْلَمی (٤٤٥-٥٠٩) ده اوكا تقلیداً « فردوس الاَخْبار » نامیله ینه اسنادسز اولارق اون بیك قدر قیصه حدیث طوپلامش ، مؤخراً اوغلی حافظ شهرداد بن شیرویه (٥٥٨) مروِیّلرینك سندلرینی « مُسْنَد الفردوس » نامیله درت جلدلك آیری بر كتابده كوسترمشدر .

١٥

حديث مرفوع وموقوف ومقطوع

حديث مرفوع

« حديث مرفوع » ـ متصل اولسون ، منقطع اولسون ـ خاصةً نبیّ اکرم صلی الله علیه وسلم افندیمزه تصریحاً ویا حکماً اضافه اولونان حدیثدر . بو حدیث ایستر قَول رسول ، ایستر فعل رسول ، ایسترسه تقریر رسول علیه الصلاة والسلام اولسون. ماعداسنه یعنی صحابی‌یه ، یاخود تابعی‌یه ، یاخودده دها صوکراکی برذاته اضافه اولونان حدیثه ـ متصل‌ده اولسه ـ مرفوع دینمز .

تصریحاً مرفوع اولان قَول مثلا صحابینك : « سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ = رسول الله صلی الله علیه وسلمدن ایشیتدم، بویوربوردی‌که » یاخود : « حَدَّثَنَا رَسُولُ اللهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكَذَا » = رسول الله صلی الله علیه‌وسلم بزه‌شویله بویوردی » ؛ صحابی ایله غیرصحابینك: « قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَا» ، یاخود: « عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَا » دیمه‌سیدر .

تصریحاًمرفوع اولان فعل مثلا صحابینك : « رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُ كَذَا » ، = رسول الله صلی الله علیه‌وسلمك شویله ، بویله‌یاپدقلرینی کوردم» ؛ صحابی ایله غیرصحابینك: « كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُ كَذَا = رسول الله صلی الله علیه وسلم شویله ، بویله یاپارلردی » دیمه‌سیدر .

تصریحاً مرفوع اولان تقریر مثلا صحابینك : « فَعَلْتُ بِحَضْرَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَا = نبیّ اکرم صلی الله علیه وسلمك حضورنده شویله ،بویله یاپدم» ، صحابی ایله غیرصحابینك : « فَعَلَ بِحَضْرَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فُلَانٌ كَذَا = نبیّ اکرم صلی الله علیه وسلمك حضورنده فلان شویله ، بویله یاپدی » دییوب ده بو فعلك طرف عالیٔ رسالتپناهیدن انکار وتقبیح بویورولمادیغنی ذکر ایتمه‌سیدر .

حکماً مرفوع اولان قَول مثلا اسرائیلیاتدن اخذ علم ایتمه‌ین برصحابینك انبیای سالفه زمانینه ، مَلاحِم ، فِتَن واحوال قیامت کبی کله‌جك زمانلره ؛ کذا یاپیلماسنه ثواب ویاعقاب ترتب ایدن خصوصاته دائر برخبر ویرمه‌سیدرکه صحابی ویردیکی خبرده رسول الله علیه الصلاة والسلامدن سماعنی تصریح ایتمه‌سه‌ده نقلی ینه مرفوع حکمنده‌در. چونکه محل رأی واجتهاد اولمایان بویله برشیئی خبر ویرمه‌سی ، اونی یاطوغرودن طوغرویه‌رسول علیه الصلاة والسلامدن ویارسول علیه الصلاة والسلامدن اوکرنمش دیکر برصحابیدن ایشیتدیکنه دلالت ایدر . اوصحابی اسرائیلیات ناقلی‌ده اولمادیغی ایچون خبرك مصدری نبی اکرم صلی الله علیه‌وسلم اولمق تعین ایدر .

حکماً مرفوع اولان فعل مثلا علی کرم الله وجهه حضرتلرینك صلاة کسوفك هر رکعتنده ایکی دفعه‌دن زیاده رکوعه وارماسی کبیدرکه بونده‌ده هیچ کیمسه‌نك اجتهاده مجالی یوقدر .

حکماً مرفوع تقریر مثلا برصحابینك : « بز ، نبی علیه الصلاة والسلام زمانینده شویله ، بویله ایدردك » ، یاخود : « فلان شیئی یاپمق سنتدر » الخ . کبی سوزلرایله اخبارده بولونماسیدر . صحابه حضراتنك امور دینیه‌ده رسول علیه السلامه صیق صیق سؤاللر ایرادینه خواهشکر اولدقلری ، زمانك‌ده زمان وحی اولدیغی نظر اعتباره آلینیرسه مستمراً یاپماغی اعتیاد ایتدکلری بوکبی شیلرك معلوم رسالتپناهی اولماماسی خاطره کله‌میه‌جکندن نقل اولونان افعالك وقوعندن خبردار اولدقلری حالده نهی بویورمادقلرینه طبیعتیله حکم اولونور .

خلاصه صحابینك ، تابعینك ، یاخود دهاصوکراکی ذواتك رسول علیه السلامه اضافه ایتدیکی هرحدیث ـ اسنادی متصل اولسون ، اولماسون ـ مرفوعدر .

حدیث موقوف

« حدیث موقوف » صحابه‌نك اقوال ، افعال وتقاریرینه عائد اولان متصل ویا منقطع نقولدرکه بونلرده روایت صحابی‌یه طایانوب اوراده قالیر. ورسول علیه الصلاة والسلام افندیمزه رفع اولونماز . مثلا : « قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ اَوْ فَعَلَ اَوْ قَرَّرَ كَذَا = ابن عباس رضی الله عنهما شویله‌دیدی ، یاخود شویله یاپدی ، یاخودده فلان شیئی شویله تقریر ایتدی » ؛ یاخود : « جَاءَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ مَوْقُوفاً = ابن عباس رضی الله

عنهمادن موقوف اولارق روايت اولونور كه » ؛ ياخود : « هُوَ مَوْقُوفٌ عَلَى اَبْنِ عَبَّاسٍ = بوحديث ابن عبّاس رضى الله عنهمايه وارنجه موقوفدر يعنى سندى اورايه طايانمش، اوته‌يه كچمه‌يور» كبى صيغه‌لرله روايت ايديلن احاديثك هپسى موقوفدر.

صحابى‌يه منتهى اولان حديث يالكز تصريحاً موقوف اولابيلير . حكماً مرفوع حديثلرك وجودينه قياساً حكماً موقوف حديث اولماز .

« وَقَفَهُ فُلاَنٌ عَلَى الزُّهْرِيِّ = حديثى فلان كيمسه زُهْرى‌يه واردير‌نجه طوردى » كبى تعبيرلرده « وقف » لفظى استعمال ايديلمكله برابر حديث، موقوف دكل مقطوعدر . زيرا زُهْرى تابعيدر .

حديث مقطوع

اسنادى تابعى‌يه، ياخود تبع تابعيندن برينه قَوْلى ويا فعلى اولمق اوزره منتهى اولان حديثه « مقطوع » دينير. حديث مقطوعك جمعى «مَقَاطِع » ، ياخود « مَقَاطِيع » كلير . اصطلاحات حديثيه تماماً تقرر ايتمه‌ديكى زمانلرده امام شافعى مقطوعى حديث منقطع معناسنه قوللانمشدر. مشاراليهك كبار اصحابندن وبخارينك شيوخندن اولان عبدالله الحُمَيْدى (۲۱۹) ، طَبَرانى (۲٦۰ - ۳٦۰) ودارَقُطْنى (۳۰٦ - ۳۸۵) كبى ائمهٔ حديث‌ده بو اصطلاحده اوكا پيرو اولمشلردر . حال بوكه ايكى تعبير آراسنده تقرر ايدن فرق اولجه (ص ۱۲۵) كوستريلمشدر .

خراسان فقهاسنك حديث موقوفه « اثر » ، مرفوعه « خبر » ديدكلرى يوقاريده (ص ۹) كچمشدى. شيخ الاسلام ابن حَجَر عسقلانى « اثر » لفظنك موقوف ايله مقطوعه ، شيخ نَوَوى ايسه عامهٔ محدثينجه مرفوعه‌ده اطلاق اولونديغنى سويلرلر.

حديث موقوف وبطريق الاولى حديث مقطوع حجت دكلدر .

برچوق احاديث موقوفه سندلرى نبئ اكرم صلى الله عليه وسلمه منتهى اولامانجه موضوع ظن اولونمشدر . ابو حَفْص عمر بن بَدْر المَوْصِلى (۵۵۷ - ٦۲۲) اصحاب موضوعاتك صحابى ويا تابعى وياخود تابعِ تابعى كلامى اولارق صحيح ايكن موضوع ظنيله كتابلرينه درج ايتدكلرى خبرلرى « معرفة الوُقوف على الموقوف » تسميه ايتديكى بر كتابده طوپلامش و : « بونلرى موضوعات آراسنده ايراد ايتمك يا كليشدر. زيرا موضوع ايله موقوف آراسنده‌كى فرق بو بوكدر » ديمشدر .

احاديث موقوفه ومقطوعه آرايان كيمسه ابوحفصك بو كتابندن باشقه ابو بكر ابن ابى شَيْبه (۲۳۵) نك « مصنَّف » ى ايله عبدالرزّاق بن همّامك (۱۲٦-۲۱۱)، محمد بن جَرِير الطبَرينك (؟ ۲۲۰ - ۳۱۰) ، عبدالرحمن بن ابى حاتِمك (۳۲۷)، ابراهيم بن المُنْذِرك (۲۳٦) تفسيرلرنده‌ده بر خيليسنه راست كلير .

بعض مسائل

۱ — صحابى زمان سعادتنشان نبوى‌يه اضافةً : « بز وقتيله شويله بويله ديردك ؛ شويله بويله ايدردك ، شويله‌بويله بر رأيده بولونوردق » كبى بر سوز سويله‌مش ايسه محدثينك‌ده ، فخرالدين رازى ايله سيف الدين آمِدى كبى اصوليونك‌ده قول صحيحنه كوره حديثى مرفوعدر . صحابه‌نك امور دينه دائر عليه الصلاة والسلام افنديمز حضرتلرندن صيق صيق سؤال ايراديه حريص اولدقلرى معلوم اولديغندن بويله بر كلامك ظاهرى اوشيئك طرف عالى رسالتپناهيدن اطلاع حاصل اولدقدن صوكرا تقرير بويوروليغنى مشعردر . تقرير نبوى ايسه مرفوع اولان سنتلرك بر نوعيدر . جابر رضى الله عنهك سنن نَسائى ايله سنن ابن ماجه‌ده‌كى : « كُنَّا نَأْكُلُ لُحُومَ الْخَيْلِ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ = نبئ اكرم صلى الله عليه وسلمك زمان عاليلرنده بز آت أتى ييرايدك » حديثى كبى .

ابوبكر اسماعيلى ايله (۲۷۷ - ۳۷۱) ايله ابوبكر بَرْقانى (۳۳۳ - ٤۲۵) بو كبى حديثلرك موقوف اولديغنه قائللر ايسه‌ده بو قوللرى اكثريتك قولنه مخالف وصوابدن پك بعيد عد ايديلمشدر .

شيخ نَوَوى « مسلم » شرحنده بو بابده بر قَول دها بولونديغنى وابو اسحق شيرازينك (۳۹۳ ٤۷٦) ده بوكا تابع اولديغنى خبر ويريور. بو قوله كوره قصه‌ده خبر ويريلن شى على الاكثر خفى قالميه‌جق مقوله‌دن ايسه مرفوع ، دكل ايسه موقوفدر . هله قصه‌ده عليه الصلاة والسلام افنديمز حضرتلرينك اطلاعلرى لاحق اولديغى مصرح ايسه اجماعاً مرفوعدر . دكل ايسه موقوفدر . ابن عمر رضى الله عنهمانك : « كنّا نَقُولُ وَرَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَيٌّ اَفْضَلُ هٰذِهِ الأُمَّةِ

بَعْدَ نَبِيِّهَا اَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ . وَيَسْمَعُ ذٰلِكَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا يُنْكِرُهُ = بز ، رسول الله صلى الله عليه وسلم حياتده ايكن بو امتك ، پيغمبرندن صوكرا افضلى ابوبكر ، عمر ، عثماندر ديردك . رسول الله صلى الله عليه وسلم ده بو سوزمزى ايشيديردى ده انكار بويورمازدى » حديثى كبى . بونى طَبَرانى « مُعجم كبير » نده اطّلاع نبوى يى مصرّح اولان صوك فقره سى ايله برلكده روايت ايدر . صحيحده ايسه يالكز اوسط طرفى واردر .

أم المؤمنين عائشه رضى الله عنهانك : « كَانَتِ الْيَدُ لَا تُقْطَعُ فِى الشَّىْءِ التَّافِهِ = سارقك ألى چالديغى پك جزئى شيلر ايچون قطع ايديلمزدى » حديثى ايله جابر بن عبدالله رضى الله عنهمانك بخاريده كى (٢٥٧ نجى) : « كُنَّا اِذَا صَعِدْنَا كَبَّرْنَا وَاِذَا نَزَلْنَا سَبَّحْنَا = سفرده ايكن بر تپه يه چيقديغمزده تكبير آلير ، ايند يكمزده تسبيح ايدردك » حديثى كبى عهد جليل نبوى يه صراحةً اضافه ايتمكسزين روايت ايديلن خبرلرده مرفوع ايسه ده خطيب بغدادى ايله اوكا تبعاً ابن الصلاحجه موقوف عد اولونورلر .

صحابينك : « رسول الله صلى الله عليه وسلم ايچمزده ايكن ، ياخود حياتده ايكن شونى ، بونى ياپمقده بأس كورمزدك » ؛ ياخود : « رسول الله صلى الله عليه وسلمك حياتنده شويله دير ، بويله ياپار ؛ شونده ، بونده بأس كورمزدك » كبى صيغه لرله اولان رواياتى بطريق الاولى مرفوع صاييلوب كتب مسانيدده تخريج ايديلمشدر .

مرفوعك بو نوعنه مُغيرة بن شُعبه رضى الله عنهك : « كَانَ اَصْحَابُ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَعُونَ بَابَهُ بِالْاَظَافِيرِ = رسول الله صلى الله عليه وسلمك اصحابى باب سعادتلرينه طيرناق اورارق استيذان ايدرلردى » حديثنى مثال اولارق بالالتزام ايراد ايدرلر . حاكم نيسابورى بو نوع احاديثك مرفوع اولماديغنه قائل اولوب مُغيره نك بو حديثنى ايراد ايتدكدن صوكرا : « ايشته بونى ، اهل صنعتدن اولمايان كيمسه — ايچنده رسول الله صلى الله عليه وسلمك بحثى كچدى ديه — همان مُسْنَد توهم ايده بيلير . حال بو كه مُسْنَد دكل [١] ، موقوفدر » ديمش اولديغى ايچون اهل

[١] برآز أول (ص ١٢٧) كوروله جكى اوزره حاكم ، مرفوع متصله مسند نامنى ويريور .

حديث اصطلاحاتنى يازان ديكر مؤلفلر بو مثالى بوراده قصداً ايراد ايده رك حاكمك سوزينى انتقاد ايدرلر [١] .

بو سوزلرى بر صحابى سويله مه يوب ده بر تابعى سويله مش اولسه هر حالده مرفوع صاييلماز .

٢ — صحابينك : « أُمِرْنَا بِكَذَا = فلان شيئى ياپمغه امر اولونَدى » ، ياخود : « نُهِينَا عَنْ كَذَا = فلان شيدن نهى اولوندق » ، ياخود : « مِنَ السُّنَّةِ كَذَا = فلان شى سنت سنيه جمله سندندر » قبيلندن سوزلرى جمهورك مختارى اولان قول صحيحنه كوره مرفوعدر . لكن مثلا : « ابوبكر ايله عمرك سنتى بويله ايدى » ديه رك سنتى عليه الصلاة والسلام افنديمزدن باشقه برذاته اضافه ايدرسه او زمان مرفوع اولماز . بوندن طولاييدر كه مسلمكده تخريج ايتمش اولديغى ٢١٧ نجى ، ٣٥٩ نجى و ٦٣٢ نجى بخارى حديثلرى ايله على كرم الله وجهه نك سنن ابوداودده مخرّج : « مِنَ السُّنَّةِ وَضْعُ الْكَفِّ عَلَى الْكَفِّ فِى الصَّلَاةِ تَحْتَ السُّرَّةِ = نمازده ايكن گوبگك آلتنده بر ألى ديكر أل اوزرينه قاووشديرمق سنت اقتضاسندندر » حديثى هپ مرفوع نوعنه داخلدر .

بو كبى سوزلرى بر تابعى سويله مش اولسه خبر مُرسَل اولور .

صحابينك : « كُنَّا نَفْعَلُ كَذَا = بز شويله ، بويله ايدردك » ، ياخود : « فلان ايش اللهه ورسول اللهه طاعتدر ، ياخود معصيتدر » ديمه سى ده مرفوع حكمنده اولديغى كبى — برآز اوّل سويلنديكى اوزره — حقنده رأى واجتهاد ايله حكم ويرمكه مجال اولمايان برشيئى صحابينك خبر ويرمه سى ده مرفوع حكمنده در . ابن مسعود رضى الله عنهك : « مَنْ اَتَى سَاحِرًا اَوْ عَرَّافًا فَقَدْ كَفَرَ بِمَا اُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ

[١] بو حديثى بخارى « الادب المفرد » كتابنده مغيره دن دكل ، انس بن مالك رضى الله عنهما حديثى اولمق اوزره تخريج ايتمشدر . شيخ الاسلام ابن حجر : « انس حديثلرندن اولان بو خبر حقنده مغيره نك روايتنى برچوق محدثلر آراشديرمشلرسه ده امكارى هپ بوشه كيتمشدر » ديمش ايسه ده حافظ سيوطى بو سوزينى نقل ايتدكدن صوكرا : « لكن ، اللهه حمد اولسون كه بن ، بوكا ظفرياب اولدم . بيهقى « مدخل » نده بونى تخريج ايتمشدر » ديه اعلان شادمانى و بيهقينك مغيره حديثنى سندى ايله سوق ايتدكدن صوكرا انسدن كلن روايته كچديكنى خبر ويريور .

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ = هر كيم بر ساحرك ، ياخود ـ غيبدن خبر ويره‌بيلير ديیه ـ بر عرّافك يعنى كاهنك يانـنه كيدرسه محمد صلى الله عليه وسلمه انزال بويورولانه كفر ايتمش اولور » حديثى ايله سَهل بن ابى حَثْمه رضى الله عنهك صلاة خوف حقنده‌كى حديثى بونوعدن يعنى مرفوع حكمنده اولان احاديث موقوفه‌دندر . زيرا بوكبى شيلر اِعلام نبوى اولمادقجه رأى قبيلندن حقنده حكم ويريله‌جك مقوله‌دن دكلدر . لكن بونلرده‌ده صحابينك آرا صيرا اهل كتاب رواياتنى نقل ايدن ذواتدن اولماماسى شرط قيلمشلردر .

٣ — بر تابعى، سندى صحابى‌يه ايصال ايتدكدن صوكرا : « يَرْفَعُهُ = صحابى حديثى رفع ايده‌رك » ، ياخود : « يَنْمِيهِ = اسناد ايده‌رك » ، ياخود : « يَبْلُغُ بِهِ = كلامى صاحبنه يعنى نبىّ اكرم صلى الله عليه وسلمه ايصال ايده‌رك » ، ياخود : « يَرْوِيهِ = روايت ايده‌رك » ، ياخود ماضى صيغه‌سيله ـ : « رَوَاهُ » ، ياخودده : « رِوَايَةً = روايت ايده‌رك سويله‌دى » ديیه‌جك اولورسه حديث ، مرفوع اولور.

بو سوزلرك برى سَنَد ، تابعى‌يه ايصال ايديلدكدن صوكرا سويله‌نه‌جك اولورسه حديث ينه مرفوع اولورسه‌ده سنددن صحابى ساقط اولديغى ايچون « مرفوعِ مُرْسَل » اولور .

بصره محدثلرينه وازجمله ابن سيرينه خاص بر اصطلاح واردركه سندده صحابينك اسمى ذكر ايتمكى متعاقب ـ مكرر اولارق « قَالَ قَالَ » ديیه‌رك حديثى سرد ايدرلر . برنجى « قَالَ » نك فاعلى صحابى ، ايكنجى « قَالَ » نك فاعلى‌ده رسول عليه الصلاة والسلام اولديغندن بوكبى حديثلرك‌ده مرفوع اولديغنده شبهه يوقدر .

١٦

اتصال وارسال

حديث متصل

اولجه ايضاح ايديلديكى اوزره (ص ١٢٥) « حديث متصل » ويا « موصول » محدثدن رسول عليه الصلاة والسلامه ، صحابى‌يه ويا تابعى‌يه وارنجيه قدر سنـدينك بوتون رُواتى صيرا ايله برر برر ذكر اولونان حديثدر . وصلك مقابلى « ارسال » و « انقطاع » در .

حديثِ مرفوع‌ده ، موقوف‌ده ، مقطوع‌ده متصل اولابيلير. حديث موقوفك اسنادى صحابى‌يه قدر متصل ايسه اوكا « موقوف موصول » ، دكل ايسه « موقوف منقطع » دينير .

على الاطلاق متصل دينيجه على الاكثر مقصود اولان مرفوع متصلدر. متصلِ موقوف ويا مقطوع قصد ايديليرسه مثلا : « سعيد بن المسيَّبه ويازُهْرى‌يه ويا مالكه قدر متصلدر » دينير . وبهمه‌حال بو ذاتلرك اسملرينى ذكر ايتمك لازمدر .

صحابينك اسمى ياد ايتمكسزين تابعى حديثى رفع ايدرسه « مُرْسَل » نامنى آلير. صحابينك بريسنده بردفعه ويا دها زياده برتك راوينك اسمى آتلانمش ايسه « منقطع » ، بردن زياده راوى آتلانمش ايسه « مُعْضَل » دينير .

حديث مرسل

« حديث مرسَل » ـ يوقاريده‌كى ايضاحاتدن معلوم اولمش اولاجنى وجه ايله ـ بر تابعينك : « قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَا » ، ياخود : « فَعَلَ كَذَا » ، ياخود : « فُعِلَ بِحَضْرَتِهِ كَذَا » ديیه روايت ايتديكى حديثدركه راوى اولان صحابى سندده آتلانمش بولونور. جمعى « مَرَاسِيل » كلير . وبويله برسند ايله روايت ايدن تابعى‌يه « مُرْسِل » دينير .

بو تعريفه كوره قَيْس بن ابى حازِم (؟ ٩٨) ، ابوعثمان النَّهْدى (؟ ١٠٠) ،

عبدالله بن عَدِيّ بن الخِيار (؟ ٩٠) ، سعيد بن اسيِّب (؟ ٨٩) كبى كبار تابعينك مراسيلى ايله زُهرى (٥٠ - ؟ ١٢٤) ، ابو حازم سَلَمة بن دينار (١٤٠) ويحيى بن سعيد الانصارى (١٤٣) كبى صغار تابعينك مراسيلى بيننده فرق يوقدر . لكن بعضلرى مشهور اولان بو قَوْل خلافنه اولارق يالكز كبار تابعينك رفع ايتدكلرى خبرلره مرسَل ديوب صغار تابعينك : « قالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ » ديمه‌سنى مرسَل دكل ، منقطع عد ايدرلر . زيرا صغار تابعينك اكثر رواياتى ينه تابعيندندر .

محدثين سنده‌كى انقطاعى - مكرراً معلوم اولديغى اوزره - انواعه تقسيم ايده‌رك غيرمتصل حديثلرك كيمنه مرسَل ، كيمنه منقطع ، كيمنه معضَل ديورلرسه‌ده فقها ايله اصوليون ارسالى وصل مقابلى عد ايده‌رك بونلرك هپسنه مرسَل ديرلر . محدثيندن خطيب بغدادى (٣٩٢-٤٦٣) ايله ابوزُرْعة الرّازى (٢٦٤) وابو حاتم الرّازى (١٩٥ - ٢٧٧) على بن عمر الدارَقُطْنى (٣٠٦ - ٣٨٥) ده هپ حديث مرسل لفظنى بو معناى اعمّنجه منقطع يرينه قوللانمشلردر . اصطلاحات بو كونكى شكلده تقرر ايتمزدن اولكى قدماى محدثينك‌ده بو لفظى بويله استعمال ايتدكلرى كورولمشدر . نيته‌كيم بخارى ابراهيم نَخَعينك (٩٥) ابو سعيد خدرى (ق ١٢ - ٧٤) رضى الله عنهدن روايت ايتديكى حديث ايچون مرسل ديور . چونكه ابراهيمك ابوسعيددن سماعى يوقدر . كذلك « سنن » صاحبى ابوداود سِجِسْتانى ده « عَوْن بن عبدالله بن عُتْبه بن مسعود عن ابن مسعود » سندلى حديثى ايچون ينه مرسَل ديور . چونكه عَوْن (؟ ١٢٠) عبدالله بن مسعود رضى الله عنهه (ق ٢٨-٣٢) يتيشه‌مه‌مشدر .

بوكبى احاديث امام شافعى ايله اكثر اهل حديث وبرچوق فقها واصوليونجه - تابعينك حفظ وامامتى مسلَّم اولسه بيله - ضعيف واحتجاجه غيرصالح عد اولونور . امام مالك ، امام ابو حنيفه ، ومشهور اولديغنه كوره امام احمد ابن حنبله كوره ايسه صحيح عد اولونورلر . ابن عبدالبَرّك قيد واشارت ايتديكنه كوره بو ائمه‌نك مرسل ايله احتجاجلرى اطلاقى اوزره اولمايوب مرسِلك ثقاتدن ماعداسندن روايت خصوصنده محترز اولماسى شرطيله مشروطدر . وبويله اولمايان كيمسه‌نك ارسال ايتديكنى رد ايتمكده خلاف يوقدر دير . بعضلرينك ادعاسنه كوره حنفيه‌نك ارسالى

حجت عد ايتمه‌لرى مرسِلك قرون فاضلهٔ ثلاثه‌دن برى يعنى صحابى ، يا تابعى ويا تابع تابعى اولماسيله مقيددر .

ابن جَرير طَبَرى (٢٢٤ - ٣١٠) : « مرسَلى قبولده بوتون تابعينك اجماعى واردر . نه اونلردن ، نه ده اونلردن صوكراكى ائمه‌نك هيچ برندن تا ايكى يوز تاريخنه قدر مرسَلك انكار اولونديغنه دائر روايت يوقدر » ديوب مرسَلى رد ايتمكى ايلك چيقاران ذاتك امام شافعى اولديغنه تلميح ايتمك ايسته‌مشدر . هله بعضلرى بوسبوتون مبالغه ايله مرسَلى مسنددن ده اقوى عد ايدوب : « اسناد ايدن راوى حديثه اعتماد ايدوب ايتمه‌مكى سكا براقيور . ارسال ايدن راوى ايسه روايتك صحتنى تكفل ايتمش ديمكدر » ديمشلردر .

تِرمِذى « كتاب العلل » نده : « برچوق ائمه كرك ثقاتدن ، كرك غير ثقاتدن روايت ايتمش اولدقلرندن وبونلردن برى طرفندن مرسلاً روايت اولونان حديثك ثقه اولمايان بر كيمسه‌دن مروى اولمق احتمالى باقى اولديغندن حديثك ضعفنه حكم اولونمشدر » ديور . بو ائمه‌نك مرسلى قبول ايتمه‌يشلرى راوىٔ محذوفك حالى مجهول قالديغندندر . چونكه آتلانان راوينك صحابى اولمق احتمالى اولديغى كبى تابعيندن بر ثقه‌ده اولابيلير . ايكنجى تقديره كوره‌ده او ثقه‌نك صحابيدن اخذ ايتمش اولماسى محتمل اولديغى كبى ديكر بر تابعيدن‌ده تلقى ايتمش اولابيلير . بو تقديرك شق ثانيسنه كوره‌ده كنديسندن روايت ايتديكى تابعى يا ثقه اولماز ، يا اولور . ايكنجى شقه كوره ينه اولكى احتماللر عودت ايدر . وهلم جرّاً . بو احتمالات عقليه الى مالانهايه دوام ايده‌بيليرسه‌ده احتماللر - محدثينك استقراسى نتيجه‌سنه كوره - آلتى وياخود يديدن زياده‌يه چيقامامش وتابعينك يكديگرندن رواياتى ايچنده بوندن زياده احتماله متحمل اولانه راست كلينه‌مه‌مشدر . الحاصل مرسَلك باعث ردّى راوىٔ ساقطك مجهول قالماسيدر . مرسِل هپ ثقاتدن روايت ايدر بر كيمسه اولسه بيله راوىٔ محذوفى مع الابهام توثيق مسئله‌سى حادث اولوركه بوده قلبه اطمئنان ويرمكه كافى كلمز .

تابعك يالكز ثقه‌دن اخذ ايتديكى تقديرده ارسال ايتمك عادتى اولديغى بيلنيورسه امام احمدك برقولنه كوره حديثك قبولنده توقف اولونور . ابو حنيفه ايله مالك [١] ،

---

[١] حاكمك نقلنه كوره سعيد بن المسيب ايله امام مالك‌ده مرسَلى ضعيف عد ايدوب احتجاجه صالح كورمزلرمش . لكن امام مالكك مشهور اولان قولى بوراده ذكر ايديلندر .

سفیان ثوری ، اوزاعی، قول مشهورینه کوره احمد ابن حنبل کبی ائمهٔ عظام و دیگر برچوق فقها ایسه بالعکس بوکبی مراسیل ایله احتجاج ایتمشلردر. بونلرك فکرنجه ثقه اولان حافظ کندینه روایت ایدن ذاته تمام وثوق و اعتمادندن طولایی مرسلاً روایت ایتمشدر. اوروایت اگر کندیسنجه صحیح اولماسه‌یدی حدیثی ارسال ایدوب « قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ » دیه‌مزدی . « سنن » صاحبی ابوداودك کندی کتابی حقنده اهل مکه‌یه کوندردیکی رساله‌ده: « کچمش زمانده سفیان ثوری، مالك واوزاعی کبی علما ، شافعی‌یه قدر هپ مراسیل ایله احتجاج ایده کلمشکن صوکرادن شافعی بوکبی حدیثلر حقنده سوز ایتمش واحمد ابن حنبل ایله دیگرلری اوکا متابعت ایله‌مشلردر » دییور .

امام شافعی‌ده کبار تابعیندن مروی اولان حدیث مرسل ایله واز جمله سعید بن المسیّبك مراسیلی ایله عملی تجویز ایتمشدر . لکن بو ، دیگر برطریقدن مُسْنَد ویااو قوّتده اولمق اوزره مرسلاً روایت ایدیلمش وایکنجی طریق ینه مرسَل ایسه مرسِل ثانینك رجالی مرسِل اوّلك رجالندن باشقه‌لری اولماسیله مشروطدرکه بو تقدیرده راویٔ محذوفك نفس الامرده ثقه اولماسی احتمالی ترجح ایدرسه‌ده ینه طریق دیگردن مُسْنَد اولارق روایت ایدیلن مرسَل قوتنده اولماز . نیته‌کیم ابو داود ینه او مکتوبنده: « مراسیلدن باشقه هیچ برمسند حدیث یوق ایسه مرسَل ایله احتجاج اولونابیلیر » دییور .

امام شافعینك ـ « الرساله » ده‌کی تنصیصنه کوره ـ بوکبی مراسیلی قبول ایچون بوایکی شرطدن باشقه اوچ شرطی دها واردر: (١) تابعینك راویٔ محذوفی تسمیه ایتدیکی تقدیرده برثقه اسمی ویرمه‌سی، (٢) روایت مرسَله‌نك رسول الله صلی الله علیه وسلمدن روایت اولونمش دیگر خبرلره موافق دوشمه‌سی ، (٣) مرسَلك بر صحابی قَولنه یاخود اکثر علمانك فتوالرینه مطابق کلمه‌سی .

ایشته مرسَلی بوبش شرطدن هرهانکی بری تحقق ایدرسه امام شافعی قبول ایدر . وبو شرطلری ـ دیگر تابعینده اولدیغی کبی ـ سعید بن المسیّبك مراسیلنده‌ده آرار . واقعا قَول قدیمنده سعیدك مراسیلنی مطلقا حجت عد ایتدیکنی سویله‌مش ایسه‌ده بعد التحقیق والتفتیش معلوم اولمشکه ابو سعیدك روایاتی یا بر جماعتدن ،

یاخود اکابر صحابه‌دندر . باشقه صحابه‌دن بیله انفرادلری حالنده روایت ایتمز. برده مرسَللرینه باقمش کورمش‌که کیمی باشقه طریقدن مسنددر ، کیمی اکابر صحابه سوزلری ایله تقویت بولمشدر . کیمی کافهٔ علما بیننده منتشر برقَولدر. کیمنك‌ده اونك طرفندن رواتی عصرنده‌کی علمانك موافقتنه مظهر اولمشدر. برده مراسیلی آراشدیریلمش، چوغنك ـ بینلرنده‌کی مواصله وصهریت طولاییسیله ـ ابو هریره‌دن اخذ اولوندقلری آکلاشیلمش .

برده کرك سعیدك ، کرك دیگر کبار تابعینك مراسیلندن هانکیلری حقنده اجماع واقع اولمش ایسه اونلری‌ده حضرت امام دیگرلری کبی قبول ایدر .

صغار تابعینه کلنجه بونلر حقنده امام شافعی: « بونلرك مرسَللرینی قبول ایتمش کیمسه بیلمیورم » دیمشدر .

مع هذا حنفیه‌دن ابوبکر الرازی (٣٠٥-٣٧٠) ایله مالکیه‌دن ابوالولید الباجی (٤٠٣-٤٧٤) راوینك ثقه اولاندن‌ده، اولمایاندن‌ده آلدیغی ارسال ایتدیکی معلوم اولورسه روایت مرسَله‌سی بالاتفاق قبول اولونامایاجغی‌ده نقل ایتمشلردر .

مع هذا بعض ارباب تحقیق بومذهبده شافعینك تقدمنی‌ده تسلیم ایتمیورلر. شافعیدن اوّل کبار تابعیندن مراسیلی قبولده اجماع اولان سعید بن المسیّبك کندیسی بیله مرسل ایله احتجاجی ترك ایتدیکی منقول اولدیغی کبی زُهرینك (؟٥٠ - ١٢٤)، محمد بن سیرینك (١١٠)، یحیی بن سعید القَطّانك (١٨٨) ، عبدالرحمن بن مَهْدینك (١٣٥-١٩٨) ، حتی شافعینك ، عموجه‌سی محمد بن العباس بن عثماندن روایتنه نظراً عُرْوة بن الزبیرك (٩٤) ده حدیث مرسل ایله احتجاجی ترك ایتدکلرینه دائر روایتلر واردر . واقعا فقهای شافعیه‌دن قاضی ابو بکر باقلانی (٤٠٣) : « بن بو قاپی‌یی قاپامق ایچون امام شافعینك قبول ایتدیکی یرلرده‌ده ، بر تابعیدن سماعی احتمالی اولان صحابیدن‌ده مرسلی قبول ایتمم » دیمش ایسه‌ده مرسَل ایله احتجاج خصوصنده امام شافعیدن دها طار بریول اختیار ایتمکده کندیسنه تبعیت ایدیله‌مه‌مشدر. هله صحابه مراسیلی قبولده جمهورك اتفاقی اولدیغی مشهوردر . مرسل صحابیدن مقصد ابن عباس ایله اقرانی رضی الله عنهم کبی عهد جلیل رسالتده کنج اولان صحابه‌نك رسول الله صلی الله علیه وسلم افندیمزدن ایشیتمکسزین رفع ایتدکلری حدیثلردرکه

بونلری اکثریا صحابه‌دن روایت ایتدکلری ایچون روایت مرسله‌لری روایت موصوله حکمنده‌در. لکن عبیدالله بن عَدِیّ بن الخِیار (؟ ٩٠) ، محمد بن ابی بکر الصدیق، (١٠ - ٣٨) ، محمود بن الرَّبِیع (؟ ٥ - ٩٩) کبی غیر ممیز چوجوقکن حضور عالئ نبویده بولونمش کیمسه‌لرك مرسللری مراسیل صحابه کبی اولاماز . زیرا صحابی یا رسول اللهدن ، یا دیگر صحابیدن روایت ایدرکه هپسی ده مقبولدر. صحابینك صحبت کرانقیمت نبویه‌یی ادراك ایتدیکی حالده تابعیندن روایتی احتمالی ایسه بعیددر. حال بوکه بوکیلرك مراسیلی اکثریتله تابعیندن، صحابه‌نك غیریسندن روایت ایتمه‌لری احتمالی قوی اولدیغی کبی او غیرك ثقه اولماماسی احتمالی ده باقیدر .

حاصلی حدیث مرسل ایله احتجاج مسئله‌سی حقنده دیدی قودی پك چوق اولمشدر . حتی بوبابده‌کی اقوال اونه واریر :

(١) مرسل ایله علی الاطلاق احتجاج ایدیلیر . (٢) مرسل ایله علی الاطلاق احتجاج ایدیلمز. (٣) قرون ثلثه یعنی صحابه ایله تابعین وتَبَع تابعین مراسیلی حجتدر. (٤) مرسِل یالکز عدولدن روایت ایدر برذات ایسه مرسَلی مقبولدر . (٥) یالکز سعید بن المسیبك مرسَلی ایله عمل اولونور . (٦) باشقه طریقدن برمسند ویا دها قوتلی برمرسَل اولارق عاضدی وارسه مرسَل حجت اولابیلیر . (٧) تعلق ایتدیکی مسئله حقنده حدیث مرسلدن باشقه برروایت یوق ایسه حجت اولور. (٨) مرسَل، مُسنَددن دها قوتلیدر . (٩) مرسَل ایله وجوباً دکل ، نَدباً عمل اولونور . (١٠) مرسَل، صحابی مرسَلی ایسه حجتدر .

حاکمك «علوم الحدیث»ده بیانینه کوره مراسیلك اکثری اهل مدینه‌یه عائد ایسه ابن المسیَّبدن، اهل مکه‌نك ایسه عطاء بن ابی رَباحدن ، اهل بصره‌نك ایسه حسن بصریدن، اهل کوفه‌نك ایسه ابراهیم بن یزید النَّخَعیدن، اهل مصرك ایسه هِلالدن ، اهل شامك ایسه مَکحُولدندر. حاکم بونلری بویله‌جه تعداد ایتدکدن صوکراده: «بو مراسیلك اصحّی - ابن مَعِینك دیدیکی کبی - ابن المسیَّبکیلردر . زیرا اولاد صحابه‌دن وعشره‌یی ادراك ایتمش قدمای تابعیندن [١] اولدیغی کبی حجازك فقیه

[١] ابو بکر الصدیق رضی الله عنه یتیشه‌مه‌مش اولدیغی ایچون عشرهٔ مبشره‌دن یالکز طوقوزینی ادراك ایتمش دیمك لازم کلیردی .

ومفتیسی و- امام مالکك دیدیکی اوزره- اجماعلری کافهٔ ناسك اجماعی قدر قوتلی اولان فقهای سبعه‌نك برنجیسیدر . صوکرا متقدمین ، مراسیلی تحقیق ایدوب هپسنی اسانید صحیحه ایله بولمشلردر . بو شرطلر ایسه دیکرلرینك مراسیلنده یوقدر » دییور .

الحاصل بعضیلرینك تلخیص ایتدیکی اوزره مراسیلك مقبول اولانی ده ، مردود اولانی ده، متوقَّف فیه اولانی ده واردر. ثقه‌دن باشقه سندن ایتدیکی روایتده ارسال ایتمه‌دیکی معلوم اولانلرك مرسَللری مقبولدر. ثقه‌دن ده، غیر ثقه‌دن ده ارسال ایتدیکی معلوم اولان کیمسه‌نك روایت مرسَله‌سنده - حکم صحیح باشقه طریق ایله تبین ایدنجیه قدر - توقف اولونور . ثقاتك روایاتنه مخالف اولان مرسَللر ایسه رد اولونور . بر مرسَل ایکی وجهدن روایت ایدیلوب هر ایکی وجهده‌کی راویلر یکدیکرینك شیوخندن اخذ ایتمه‌مشکن روایتلری توافق ایدرسه بو ، صدقلرینه قویاً دلالت ایدر . زیرا روایت صحیح اولمادقجه یکدیکردن اخذ ایتمه‌ین کیمسه‌لرك بر آغیز قوللانماسنه احتمال یوقدر .

احادیث مرسله‌یی محدثین مستقل کتابلرده‌ده جمع ایتمشلردر. مثلا متقدمیندن «سنن» صاحبی ابو داود سِجِستانی (٢٠٢-٢٧٥) ایله ابن ابی حاتمك (٢٤٠-٣٢٧) «کتاب المراسیل» لری ومتأخریندن ابو سعید صلاح الدین العلائینك (٦٩٤-٧٦١) «جامع التحصیل فی احکام المراسیل» ی بوجمله‌دندر . ایکی اولکیلر ابواب اوزرینه ترتیب ایدیلمشلردر .

پك شایع براصطلاحه کوره ارسالك معناسی راوینك سندن کندی شیخنی، یاخود دیکر هرهانکی برراوی‌یی حذف ایتمه‌سیدر . بو نقطه‌دن باقیلنجه اسناده‌کی حذف بعضاً اهل فندن برچوقلرینك بیله بیله‌جکلری درجه‌ده واضح اولورکه اوکا « ارسال جلی » دیرلر . بعضاً ده یالکز طرق احادیثه وعلل اسانیده مطلع اولان حذّاق ائمه‌نك آنجق معلومی اولابیلیرکه بویله‌سنه‌ده « ارسال خفی » نامنی ویریرلر. ارسال جلی‌یه راوینك، شیخی دییه کوستردیکی ذات ایله معاصر بولونماسنك یاخود معاصر ایسه بولوشمادقلرینك، اجازت و وِجادت کبی طریقلرله ده کندیسندن

روایته مأذون اولمادیغنك اهل حدیثجه معلوم اولماسیله حکم اولونورکه بو یوزدن رُواتك تواریخ ولادت و وفاتلرینه ، اوقات طلب و تحصیللرینه ، ازمنهٔ رحلت و سیاحتلرینه کسب اطّلاع ایتمکه احتیاج مس ایتمش ؛ رجالك تراجم احوالنه پك زیاده اهمیت ویرلمش و نیجه مدعیلر ، کندیلرینی روایته مأذون قیلمامش مشایخدن روایتلری واقع اولمامش اولدیغی معلوم اولارق بدنام ایدیلمشدر .

خفی اولان حذف راوی یا تدلیس اولور، یا ارسال خفی. ارسال خفی «تدلیس»ده موضوع بحث ایدیله‌جکدر .

تنبیه . — راوی ـ رجالندن برینی ابهام ایده‌رك ـ اسنادینی « فُلانٌ عَنْ رَجُلٍ یاخود عَنْ شَیْخٍ عَنْ فُلانٍ » صورتنده سوق ایدرسه حاکمك قولنجه حدیث مرسل دکل ، منقطع ؛ امام الحرمینه کوره‌ده مرسلدر . امام الحرمین « برهان » نده علیه الصلاة والسلام افندیمزك اطرافه کوندردکلری نامه‌لردن حامللرینك اسمی ذکر ایدیلمه‌ینلری‌ده بو عداده ادخال ایدر . فخر رازی‌ده « محصول » نده مشهور اولمایان اسمیله ذکر ایدیلن راوی مُبهمدن کلمش روایتلری مرسل عد ایدر . نیته‌کیم دها اوّل‌ده « سنن » صاحبی ابو داود « کتاب المراسیل » نده بو مسلکی اختیار ایتمشدر . بیهقی «سنن» نده بونکله‌ده قناعت ایتمه‌یه‌رك تابعینك ، تسمیه ایتمه‌دیکی صحابیدن روایت ایتدیکنی‌ده مرسل عد ایدر .

لکن بونلرك هیچ بری صواب دکلدر . عراقینك دیدیکی کبی بونلر اکثریتك قبول ایتدیکی اصطلاحه منافیدر . بوکبی حدیثلر هپ سندنده راویٔ مجهول بولونان حدیث متصل نوعندندر . هله صحابینك تسمیه ایدیلمه‌مه‌سی اهل حدیثك مَطاعِندن صایدقلری جهالت قبیلندن بیله صایلماز . حُمَیدینك : « صحابه‌دن برذاته قدر بوتون رجالی ثقات اولمق اوزره صحیح اولان اسناد ـ صحابی تسمیه ایدیلمه‌سه‌ده ـ حجتدر » دیدیکنی بخاری روایت ایتدیکی کبی اَثْرَمك احمد ابن حنبله : « تابعیندن بری تسمیه ایتمکسزین حَدَّثَنی رَجُلٌ مِنَ الصَّحابَةِ دیه‌جك اولورسه حدیث صحیحمیدر؟» دیه واقع اولان سؤالنه‌ده امام مشارالیه : « اوت » جوابنی ویرمشدر .

حدیث منقطع ومعضل

تابعِ تابعینك رفع ایتدیکی حدیثه « منقطِع » ، صحابی‌یه وارنجیه قدر سندندن

ایکی ویا دها زیاده واسطه ساقط اولمش حدیثه‌ده « مُعْضَل » دینیلدیکی یوقاریده (ص ١٢٥) سویلنمشدی .

فقهادن و خطیب ایله ابن عبدالبَرّ کبی محدثیندن منقول اولان قَوْل صحیحه کوره ایسه « منقطع » هرنه وجه ایله اولورسه اولسون اسنادی متصل اولمایان حدیثدر . فقها و اصولیونجه مرسَلك معناسی یوقاریده (ص١٣٨) کچمشدی . اونلرك اصطلاحنجه مرسَل نه دیمك ایسه منقطع‌ده او دیمکدر . وهر ایکیسی‌ده محدثینك مرسَل دیدیکنه‌ده ، منقطع دیدیکنه‌ده ، مُعْضَل دیدیکنه‌ده اطلاق اولونور . لکن منقطع تعبیرینی اکثریا تابعینك بریسنده‌کی بر ذاتك صحابیدن روایت ایتدیکی خبر حقنده استعمال ایدرلر . « مالك عن ابن عمر » کبی . امام مالك ـ معلوم اولدیغی اوزره ـ تبع تابعیندن اولوب ابن عمر رضی الله عنهمایه یتیشمه‌مشدر .

قول مشهوره کوره ایسه صحابیدن اوّل سندندن بر ، یاخود ـ متوالی اولمایه‌رق ـ ایکی راوی ساقط اولان حدیثه « منقطع » نامی ویریلیر . سند برنجی تقدیرده بر ، دیکرنده ایکی یرندن منقطع اولمش اولور . سنددن علی التوالی ایکی ویا دها زیاده راوی ساقط اولمش ایسه حدیث « مُعْضَل » در . معضَله بعضاً منقطع دیدکلری‌ده واردر .

بر تابعیدن ، یاخود تابع تابعیدن کندی قَوْلی ویا فعلی اولمق اوزره روایت اولونان خبره‌ده منقطع دین اولمش ایسه‌ده « تقریب » صاحبی نَوَوی بو قول ایچون غریب وضعیف دیبور . معروف اولان قوله کوره ایسه یوقاریده (ص١٣٢) دینیلدیکی اوزره بویله اولان خبر ـ منقطع دکل ـ مقطوعدر .

راوینك « بَلَغَنی » ومثلا « موطّأ » ده امام مالکك : « بَلَغَنی عَنْ اَبی هُرَیْرَةَ اَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ قالَ لِلْمَمْلُوكِ طَعامُهُ وَکِسْوَتُهُ بِالْمَعْرُوفِ وَلا یُکَلَّفُ مِنَ الْعَمَلِ اِلاّ ما یُطیقُ = ابو هریره رضی الله عنهدن بکا بالغ اولدی که رسول الله صلی الله علیه وسلم : مملوکك کوزلجه یدیرلمك و کوزلجه کیدیرلمك حقیدر . طاقت کتیره‌جکی ایشدن باشقه‌سی ایله‌ده مکلف طوتولاماز ، بویوردی » دیمه‌سی اصحاب حدیثه کوره حدیث معضلدر . امام مالك بو حدیثی « موطّأ » خارجنده « عَنْ محمد بن عَجْلان

عن ابيه عن ابی هریرة» سندی ایله روایت ایتمش اولوب موطّأ ده محمد بن عجلان ایله پدری سندن ساقطدر .

ابن الصلاح شهرزورینك دیدیکنه کوره مصنفلرك بلا سند : « قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ » دیمه‌لری مُعْضَل قبیلندندر. حال بوکه بو، معلّقدر.

بر تابعینك مرفوع متصل اولان حدیثنی تابع تابعی او تابعی اوزرینه موقوف اولارق روایت ایده‌جك اولورسه – ابن الصلاحك حاکمدن نقلنه کوره – کذا معضلدر. مثلا: « يُقَالُ لِلرَّجُلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمِلْتَ كَذَا وَكَذَا فَيَقُولُ مَا عَمِلْتُهُ فَيُخْتَمُ عَلَى فِيهِ = قیامت کوننده انسانه فلان وفلان شیئی یاپدك دینیله‌جك ، او انکار ایده‌جك . آغزی مهرله‌نوب اعضاسی سویله‌یه‌جکدر » حدیثی شَعْبینك احادیث مرفوعه‌سندن ایکن اعمش بونی اونك سوزی ایمشجه‌سنه موقوفاً روایت ایتمشدر . حال بوکه عینی حدیثی فُضَیْل بن عمرو شُعَبیدن ، اوده انس رضی الله عنهدن روایت ایتمشدر . فُضَیلك روایتی متصل ، اعمشککی معضَل اولمشدر .

حدیث منقطع ومعضَل‌ده حدیث مرسل کبی عدم اتصال یوزندن ضعیفدر . لکن منقطع مرسلدن ضعیف، معضَل ایسه بوسبوتون ضعیفدر . بونلر قوی ، جیّد اولان دیکر طریقلرله ثابت اولمادقجه محتجٌّ به اولامازلر . ابن عبدالبرّ، امام مالکك « موطأ » نده اولان مرسل ، منقطع ومعضل حدیثلرك طرق متصله‌سنی آرایوب مستقل بر کتابه درج ایتمشدر . اونك تحقیقنه کوره او کتابده اسناد ایدلمکسزین « بَلَغَنِى » یاخود « عَنِ الثِّقَةِ » دیدیکی یرلر من حیث المجموع آلتمش بر حدیث اولوب اللی بدیسنك مالکدن باشقه طریقلردن مسند اولدیغی کورمش ویالکز دوردینك اسنادینی بولامامشدر .

تنبیه . – سعید بن منصورك (؟ ١٣٥ – ٢٢٧) « کتاب السنن » ی ایله عبدالله ابن ابی الدنیانك (٢٠٨ – ٢٨١) مؤلفاتنده معضَل ، منقطع و مرسل حدیثلر چوقدر . بونوعدن حدیث آرایانلر بونلره باقالیدرلر .

١٧

حدیث معنعن

سندنده تحدیث، سماع ویا اخبار کبی الفاظ استعمال ایتمکسزین « عَنْ فُلَانٍ عَنْ فُلَانٍ = فلاندن ، اوده فلاندن . . . » صیغه‌سی استعمال ایدیلن حدیثك آدینه « مُعَنْعَن » بویله دیمکه « عنعنه » ، بونی دیین راوی‌یه – ایکنجی عینك کسریله – « مُعَنْعِن » دیرلر .

حدیث معنعَنده – کیفیت اخذ وتلقیسنده نوعاً ما ابهام بولونمق طولاییسیله – ارسال و انقطاع شائبه‌سی بولوندیغندن بعضلرنجه – متصل اولدیغی تبین ایدنجیه قدر – راوی تابعی ایسه حدیثی « مرسَل » ، وروایتی « عنعنهٔ مرسَله » ؛ تابعیندن صوکراکی طبقه‌لردن ایسه حدیثی « منقطع » ، روایتی‌ده « عنعنهٔ منقطعه » صاییلیر .

لکن عملاً تقرر ایدن قول صحیحه کوره – که جمهور محدثین وفقها واصولیونك قولیدر – معنعِن اولان راوی مدلِّس اولمامق ومعنعِن ایله « عَنْ » لفظی ایله روایت ایتدیکی شیخنك تلاقیلری ، تعبیر دیکرله معاصرتلری ممکن اولمق شرطلریله «متصل» در . حدیث معنعَنده اولاً راوی ایله شیخنك معاصر اولوب اولمادقلری آراشدیریلیر . معاصر اولدقلری تقدیرده راوی معنعِن ، مدلِّسمیدر؟ دکلمیدر ؟ دیيه باقیلیر . اکر عمرنده برکره اولسون تدلیسی ارتکاب ایتمش ایسه – ثقه‌ده اولسه – تحدیث ویاسماعنی تصریح ایتمه‌دکجه عنعنه‌سی سماعه محمول اولاماز. وروایت ایتدیکی حدیث، مدلَّس صاییلیر . چونکه راوی برکره تدلیس ایله متهم اولمشدر . معاصر وغیر مدلِّس بر ثقه ایسه – شیخی ایله ملاقاتی باشقه بر خبر ایله ثبوت بولسون بولماسون – عنعنه‌سی جمهوره کوره سماعه محمولدر . اونلرجه غیر مدلِّس بر ثقه‌نك ولو عنعنه ایله روایت ایتمه‌سی لِقانك ثبوتنه وبناءً علیه سماعك وقوعنه دلالت ایدر. بوایکی شرطه مقرون اولان حدیث معنعَنك متصل صاییلدیغنه اهل نقلك اجماعی اولدیغنی ابو عمرو الدانی (٣٧١-٤٤٤) وائمهٔ اهل حدیثك اجماعی اولدیغنی ابو عُمَر ابن

عبدالبرّ (٣٦٨-٤٦٣) نقل ايديورلر. بوندن طولاييدركه كتابلرينه يالكز صحيح درج ايتمكى التزام ايدنلر برچوق احاديث معنعنه ذكرندن ده قاچينمامشلردر.

حديث معنعنه متصل دييه بيلمك ايچون بو ايكى شرطك تحققى لازم كله جكنده اتفاق وارسه ده بعضلرى امكان لِقا - تعبير ديكرله معاصرت - ايله برابر برده ثبوت لقايى ده، ديكر بعضلرى بونكله ده قناعت ايتمه يه رك طول صحبتى ده، برطاقيملرى ده طول صحبتى بيله كافى كورمه يه رك معنعِنك اوته كى ذاتدن رواياتى ايله معروف اولماسنى شرط قيلمشلردركه صوكراكى بواوچ شرطك لزومنده بين المحدثين اختلاف واردر.

«صحيح» صاحبى مسلم بن الحجّاج (٢٠٦-٢٦١) كبى كيمى بوشروط ثلثه نك هيچ برينه حاجت كورمه مش ويالكز عدم تدليس ومعاصرتله اكتفا ايتمشدر. حتى مسلم «صحيح» نك خطبه سنده ثبوت تلاقى يى شرط قيلانلره فنا حالده هجوم ايده رك كندى زمانه قدركلوب كچن اسكى يكى اهل علم آراسنده شايع ومتفق عليه قولك معاصرتله اكتفادن عبارت اولديغنى نقل وشيخ ايله راوئ معنعِنك تلاقى ومشافهه سنى اثبات ايده جك روايات مستقله موجود اولماديغى حالده تابعيندن وتبع تابعيندن برچوق ذواتك عنعنه لرى قبول ايديلمش اولديغنه خيلى امثله ايراد ايدر. و: «ثبوت لقانك شرط قيلينماسى يكى چيقمش برسوزدر. بوسوزى چيقاراندن اوّل بونى سويله ين يوقدر» دير.

مسلمك پك قوى اولان بو سوزنى ابو عمرو بن الصلاح محل نظر كوروب: «بوحكمك، متقدمين‌دن صوكرا كلن مصنفلرك شيخلرندن اجازتلرى اولماديغى تقديرده: «ذَكَرَ فُلاٰنٌ»، ياخود: «قاٰلَ فُلاٰنٌ» دييه رك مشايخلرندن روايت ايتدكلرينه ده شمولى اولاجق قدر مستمر اولديغنه قائل دكلم» ديوركه شيخندن اجازتى اولمقسزين بويله دين متأخرينك روايتلرنده انقطاع وار ديمك ايسته يور.

كيمى اولكى ايكى شرط ايله برابر يالكز ثبوت لقايى شرط ايتمشدركه بخارى (١٩٤-٢٥٦) ايله امام شافعى (١٥٠-٢٠٤) وعلىّ بن المدينى (١٦١-٢٣٤) وائمۀ علم حديث محقّقلرينك قولى بودر. بونلر راوئ معاصرك - ثقه ده اولسه - شيخى ايله هيچ اولمازسه بركره ملاقات ايتديكنك آريجه ثبوتنى شرط عد ايتمشلردر. اونلرجه بوشرط تحقق ايتمه دكجه معنعِن اولان راوينك ديكر عنعنه لرى مرسَل خفى

اولماديغنه امنيت حاصل اولماز. لكن بخارى بوشرطى حديثك اصل صحتى ايچون دكل، كتابنه درج ايتديكى حديثلر ايچون التزام ايله مشدر ديورلر. ديكر ايكيسى ايسه بونى صحتك شرطى عد ايتمشلردر. نيته كيم امام شافعى «الرساله» سنده بونى تنصيص ايتمشدر.

ابوالمظفر السمعانى (٤٢٦-٤٨٩) ثبوت لقا ايله اكتفا ايتمز. راوى ايله مَرْوِىّ عنه آراسنده اوزون اوزادى يه صحبت بولونماسنى ده شرط عد ايدر.

ابو عمرو الدّانى (٣٧١-٤٤٤) كبى بعضلرى ده راوئ معنعِنك مروىّ عنهدن روايت ايتمكله معروف اولماسى شرطدر ديرلر.

شيخ الاسلام ابن حَجَر عسقلانى بو اختلافلرى نقل ايتدكدن صوكرا شويله ديور: حديث معنعَنه على الاطلاق منقطع دينلر پك زياده تشديد جهتنه كيتمشلردر. طول صحبتى شرط ايدنلرده - او درجه‌ده دكلسه ده - ينه اهل تشديد صاييليرلر. يالكز معاصرتله اكتفا ايدنلر ايسه ايشك پك قولاى طرفنه كيتمشلردر. متوسط اولان بخارى ايله اوكا پيرو اولانلرك ثبوت لِقا مذهبيدركه بونك ايلريسنى آرامق تعنّت يعنى مشكل‌پسندلكدر.

ازمان متأخره ده «عَنْ» لفظنك اجازتده استعمالى تكثر ايتمش وبر راوينك: «قَرَأْتُ عَلىٰ فُلاٰنٍ عَنْ فُلاٰنٍ = فلاندن روايته مُجاز اولان فلانك حضورنده... حديثنى اوقودم» ديمكدن مقصدى شيخنك اجازةً روايت ايتديكنى سويله مك اولديغندن بوكبى روايتلر متصل اولمقدن چيقماز. بو مَشارِقه‌نك استعماليدر. مَغارِبه [١] ايسه «عَنْ» لفظنى سماعده ده، اجازتده ده استعمال ايدرلر.

اهل روايت بيننده استعمال ايديلمش عنعنه يه بكزر ديكر صيغه لرده واردر. راوى ومثلا امام مالك: «حَدَّثَنَا الزُّهْرِىُّ اَنَّ ابْنَ الْمُسَيَّبِ حَدَّثَهُ بِكَذٰا [٢] = ابن المسيّبك كنديسنه شويله، بويله ديديكنى زهرى بزه سويله‌دى»، ياخود: «قاٰلَ الزُّهْرِىُّ قاٰلَ

[١] مشارقه مشرقليلر، مغاربه ده مغربليلر ديمكدر. مصرك غربندن اعتباراً تابحر محيطه واندلسه قدر اولان بلاد اهاليسنه مغاربه، مصر ايله مصرك بلاد شرقيه سى اهاليسنه مشارقه ديرلر.

[٢] بويله «اَنَّ» اداتنك استعماليله روايت ايديلن حديثه بعضلرى «مُؤَنَّن» اسمنى ويرمشلردر.

اَبْنُ الْمُسَيَّبِ كَذَا ياخود فَعَلَ كَذَا = زهرى ابن المسيب شويله ، بويله ديدى ؛ ياخود شويله بويله ياپدى ديدى » ، ياخودده : « قَالَ الزُّهْرِيُّ كَانَ اَبْنُ الْمُسَيَّبِ يَفْعَلُ كَذَا = زهرى ، ابن المسيّب شويله ، بويله ياپارايدى ديدى » كى ـ ينه تحديث ، سماع ، اخبار لفظلرينى قوللانمقسزين ـ يالكز « اَنَّ » حرفى ايله اكتفا ويا صيغهٔ تحديثى باشقه برقالبه افراغ ايتمش بولونورسه ينه حكمنده اختلاف ايتمشلردر :

امام احمد ابن حنبل ايله اوكا پيرو اولمش برجماعت ـ كه ايچلرنده ابوبكر احمد بن هرون البَرْديجى (٣٠١؟) ده واردر ـ اَنَّ ايله امثالى صيغه‌لرله روايت اولونمش خبرلر اتصال خصوصنده « عَنْ » ايله روايت اولونانلره ملحق اولامازلر . و ديكر بر جهتدن بعينه اوخبرك مسموع اولديغى تبين ايتمه‌دكجه منقطع صاييليرلر .

جمهوره كوره ايسه ـ كه ايچلرنده امام مالك ده واردر ـ اتصال خصوصنده « اَنَّ » نك « عَنْ » دن هيچ برفرقى يوقدر . ومطلق اولارق استعمالى ـ لقا وتدليسدن سلامت شرطيله ـ سماعه محمولدر .

حافظ ابو عمر ابن عبدالبرّ جمهورك حديث مؤنّن حقنده‌كى بو قولنى مدافعةً : «حروف والفاظك اهميتى يوقدر . اصل اهميت لقاده ، مجالسته ، سماعده ، مشاهده‌ده‌در . بناءً عليه امام احمد ابن حنبل وجماعتنك سماعك ثبوتنى شرط قيلمالرنده معنى يوقدر . زيرا صحابى‌يه متصل اولان اسنادك ـ اوصحابى ايستر عَنْ ديسون ، ايستر اَنَّ ديسون ، ايسترسه سَمِعْتُ ديسون ـ متصل عد ايديلمه‌سنده اجماع واردر » دييور .

حافظ زين الدين عراقى ده اقلّيتى بوسبوتون حقسز چيقارمق ايسته‌مه‌يه‌رك : « صحابينك ، ماعداسى اوزرينه برمزيتى واردر . صحابينك مرسلى ايله عمل اولونور . ديكرلرى ايسه اويله دكل » ديدكدن صوكرا يعقوب بن شَيْبه‌نك (٢٦٢) «مسند»ندن ايراد ايديلمش برمثالى مناقشه ايديور . يعقوب بن شَيْبه مسند ومتصل ديه‌رك « ابو الزُّبَيْر عن محمد بن الحَنَفِيَّة عَنْ عَمَّارٍ قَالَ » سندى ايله : « اَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُصَلِّي فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ = نبىّ اكرم صلى الله عليه وسلمك حضورينه بركره نماز قيلارلركن كلدم . سلام ويردم . سلامى رد بويورديلر » [١]

[١] بدايت اسلامده نمازده رد سلام وحتى تكلم مباح ايكن «وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ» آيت كريمه‌سنك نزولى اوزرينه بونلر ونمازدن باشقه ايشلرله مشغول اولمالر نهى بويورولمشدر .

حديثنى روايت ايتدكدن صوكرا : « قَيْس بن سعد عن عطاء بن ابى رَبَاح عن ابن الحَنَفِيَّة اَنَّ عَمَّاراً مَرَّ بِالنَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُصَلِّي » سياقنده مرسلدر ديه‌رك بردها روايت ايتمشدر . ابن الصلاح «مسند» صاحبنك برنجى سندى « عَنْ عَمَّارٍ » لفظى ايله اولديغى ايچون متصل ، ايكنجى سندى ايسه « اَنَّ عَمَّاراً » لفظى ايله اولديغى ايچون مرسل عد ايتديكنه ذاهب اولديغندن عبدالرحيم عراقى مسند صاحبنجه فرقك « اَنَّ » ايله « عَنْ » آراسنده‌كى فرقدن ايلرى كلمه‌يوب باشقه جهتدن اولديغنى ايضاح ايديور . اونك فكرنجه يعقوب بن شَيْبه‌ده جمهورك قولنه قائل اولوب شوقدر كه ايكنجى سندده : « اَنَّ عَمَّاراً مَرَّ = ... نقل ايتدى كه عمار رسول الله صلى الله عليه وسلمه اوغرادى » ديركن محمد بن الحنفيه قصه‌يى عمّاره اسناد ايتمه‌يورمش . يعقوب ده اونك ايچون حديثى مرسل عد ايتمشدر . يوقسه « اَنَّ عَمَّاراً قَالَ مَرَرْتُ = ... نقل ايتدى كه عمار شويله ديدى الخ » صورتنده اولايدى سندده اَنَّ اولمقله برابر ينه متصل عد ايده‌جكدى . چونكه بو تقديرده مرور قصه‌سنى روايت ايدن ـ برنجى اسنادده اولديغى كبى ـ عمّار اولمش اولاجقدى . برنجى سندده محمد بن الحنفيه عمّارك قصه حقنده‌كى سوزينى روايت ايديور . ايكنجيسنده ايسه بالذات يتيشه‌مه‌ديكى عمّاره عائد برقصه‌يى كنديسى حكايه ايديور . بوندن طولايى يعقوب برنجيسنه متصل ، ايكنجيسنه مرسلدر ديمش .

عراقى بونقطه‌يى بويله‌جه ايضاح ايتدكدن صوكرا « اَنَّ » ايله مَرْوى حديثك متّصلنى مرسلندن آييرد ايده‌جك شو قاعده‌يى وضع ايديور : بر قصه ويا واقعه‌يى متضمن بر حديث روايت ايدن راوى روايت ايتديكنى ادراك ايتمش يعنى او زمانه يتيشمش ومثلا نبىّ اكرم صلى الله عليه وسلم ايله صحابه‌دن برى آراسنده واقع اولمش برقصه‌يى حكايه ايدن راوى او واقعه‌نك زمانه يتيشمش بر صحابى ايسه ـ واقعه‌يى مشاهده ايتديكى معلوم اولماسه‌ده ـ حديثك اتصالنه حكم اولونور . واقعه‌يى ادراك ايتمه‌مش ايسه حديث برصحابى مرسليدر . وينه مقبولدر . راوى تابعى ايسه حديث منقطعدر . تابعى ده صحابيدن اوصحابينك ادراك ايتديكى برقصه‌يى روايت ايدر ، ياخود ادراك ايتمه‌ديكى برقصه‌يى اسناد ايله صحابى‌يه مال ايده‌رك روايت ايدرسه حديث ينه متصل ، والّا منقطع اولور .

ينه عراقى امام احمد ابن حنبلدن « عَنْ » ايله « اَنَّ » نك برمرتبه‌ده اولمادقلرينه

دائر اولان روایتی بو معنایه حمل ایدیور. خطیب بغدادی «کفایه» سنده امامك بو قولنی – سندینی ابوداوده ایصال ایده‌رك – شویله نقل ایدیور: امام مشارالیه بری ابوداود اوراده ایکن: «بر کیمسه‌نك قَالَ عُرْوَةُ اَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ دیمه‌سی ایله عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ دیمه‌سی بر معنایه‌میدر؟» دییه صورمش. اوده: «بو ایکیسی ناصیل بر اولور؟ بونلر بر دکلدر» جوابنی ویرمش. عراقی‌یه کوره بونلری امام بر کورمیور. چونکه برنجی لفظه کوره قصه‌یی یعنی عائشه رضی الله عنهانك یارَسُولَ اللّٰهِ خطابنی عروه ادراك ایتمه‌دیکی کبی خطابی امّ المؤمنین حضرتلرینه اسناد ده ایتمه‌یور. حالبوکه ایکنجی لفظ ایله قصه‌یی عنعنه ایله مشارالیهایه اسناد ایدیور. ایکنجیسی متصل، اولکیسی دکلدر.

ازمنهٔ متأخره‌ده اَنَّ لفظی‌ده «عَنْ» لفظی کبی اجازتده کثرتله استعمال ایدیلمشدر. مغاربه «اَنَّ» یی ده «عَنْ» کبی هم سماعده، هم اجازتده استعمال ایتمشلردر.

۱۸

حدیث معلق

«تعلیق» اسنادك باش طرفندن بر ویا علی التوالی دها زیاده راوی اسمنی حذف ایله حدیثی محذوفك اوست طرفنده‌کی راوی‌یه – جزم صیغه‌لرندن بری ایله – عزو و اسناد ایتمکه دینیر که بویله اولان حدیث «مُعَلَّق» در. امام شافعینك شیخی امام مالك، اونكده شیخی نافع، اونكده شیخی عبدالله بن عمر رضی الله عنهما اولدیغنه کوره امام شافعینك مثلا: «قَالَ نَافِعٌ»، یاخود: «قَالَ اَبْنُ عُمَرَ» دییه‌رك نقل ایتدیکی حدیث، معلّق اولمش اولور. کذا بخارینك: «قَالَ بَهْزُ بْنُ حَكِيمٍ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» سندی ایله روایت ایتدیکی «اَللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ يُسْتَحْيٰى مِنْهُ = الله تعالی کندیسندن حیا اولونمق خصوصنده باشقه‌سندن احقدر» دیمه‌سی تعلیقدر. زیرا بخاری بَهز بن حَکیمه یتیشمه‌مشدر. آرالرنده باشقه راوی ویا راویلر واردر. کذلك ترجمه‌سنی عرض ایتمکده اولدیغمز بخاری مختصری «تجرید» ك بوتون احادیث متصله‌سنی مصنِّف طوغرودن طوغرویه اصحابدن روایت ایتمه‌سی طولاییسیله تعلیق ایتمشدر.

بوتون اسنادك حذفی تقدیرنده‌ده حدیث، معلّق اولور. مثلا برحدیث مرفوعده: «قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»، برحدیث موقوفده مثلا: «قَالَ اَبْنُ عَبَّاسٍ»، برحدیث مقطوعده‌ده مثلا: «قَالَ عَطَاءٌ» دینیلمه‌سی کبی.

جزم صیغه‌سیله روایت ایدیلمه‌ین حدیثه معلّق نامنی ویرمزلر. جزم صیغه‌لری – بناء معلوم ایله – «قَالَ فُلَانٌ»، «فَعَلَ فُلَانٌ»، «اَمَرَ فُلَانٌ»، «رَوٰى فُلَانٌ»، «ذَكَرَ فُلَانٌ» کبی الفاظدر. بویله جزم صیغه‌سیله نقل اولونان خبرِ معلّقده راویجه او خبرك مضاف الیه اولان ذاته نسبتی صحیح اولدیغنه ایما ایدیلمش اولور.

بناء مجهول صیغه‌سیله، مثلا «يُرْوٰى عَنْ فُلَانٍ كَذَا = فلاندن فلان شی روایت اولونور»، «يُقَالُ عَنْهُ كَذَا»، «يُذْكَرُ»، «يُحْكٰى» کبی صیغه‌لر ایله روایت

ایدیلنلره معلّق نامی ویرمك معتاد دكلسه‌ده متأخریندن ابو الحَجّاج المِزّی (٦٥٤ — ٧٤٢) ایله حافظ نَواوی (٦٣١- ٦٧٦) بعض اثرلرنده بو کیبلرینه‌ده تعلیق دیمشلردر.

تعلیق تعبیری نسبةً پك حادث اولوب بونی الك اول استعمال ایدن دارَقُطنی (٣٠٦ ـ ٣٨٥) و آندن صوكرا ابوعبدالله الحُمَیدی (؟ ٤٢٠-٤٨٨) اولوب [١] اونلردن صوكرا بین المحدثین شایع اولمشدر .

حدیث معلّق ایله معضَل بیننده عموم و خصوص من وجه واردر . سندندن علی التوالی ایکی ویا زیاده راوی محذوف اولدیغنده بینلرنده اشتراك واردر . حذف بهمه حال سندك باشندن اولمق و بر راوینك حذفیله اکتفا ایدیله بیلمك طولاییسیله معلّق ، معضَل دکلدر. اسنادك اورته‌سندن حذف وارسه بوكا تعلیق دكل، حدیثك حالنه كوره انقطاع ، ارسال ، اعضال كبیناملر ویریلیر .

هر حالده تعلیق، روایتده بر عیب صاییلیر. حدیث معلّقك، مردود قسمنه داخل اولماسی حذف ایدیلن راوینك حالی مجهول قالدیغندن ناشیدر . مع هذا باشقه بر طریقدن راویٔ محذوفك اسمی معلوم اولور واونك ثقه اولدیغی بیلینیرسه معلّقك صحیح عد ایدیلدیکی ده واقعدر. شاید مصنّف : « بنم حذف ایتدیکم راویلرك هپسی ثقاتدر» دیمش بولونورسه بوسفر مع الابهام تعدیل رُواة مسئله‌سی حادث اولور که جمهوره كوره راویٔ محذوفك اسمی سویلنمه‌دکجه حدیث قبول اولونماز. زیرا بر ثقه‌اوراویٔ محذوفك باشقه‌لرنجه هرحانکی بر جهتجه مجروح اولدیغنی بیلمه‌یه‌رك اونی توثیق ایده بیله جگندن جرح وتعدیلجه هر کسك نظرنده‌کی حالی معلوم اولمق ایچون حذف ایله‌دیکی راوینك اسمنی ذکر ایتمه‌دکجه توثیقنه اعتماد اولونماز . مثلا جابر بن یزید الجُعفی (١٢٨) حقنده بونجه دیدی قودیلر اولدیغی حالده سفیان ثَوری (٧٧-١٦١) كبی ائمه‌دن بر ذات اونی توثیق ایتمش وروایتنی رد ایتمه‌مشدر . راویٔ محذوفك بویله بری اولمایاجغی نه بللی ؟ لکن ابن الصلاحه كوره حذف اکر صحیح بخاری

[١] بین المحدثین حفاظدن اولمق اوزره مشهور اولان حمیدیلر ایکیدر : بری صحیح بخاری ایله صحیح مسلمی « الجمع بین الصحیحین » اسمیله بر آرایه طوپلایان بوذاتدرکه اندلسلی ومیورقه‌لی ابوعبدالله بن ابی نصر الحمیدیدر . دیکری ایسه دها قدیم اولوب بخارینك شیخیدر. اسمی ابوبکر عبدالله بن الزبیری الحمیدیدر . اندلسلی اولانی أزدی ، بخارینك شیخی ایسه قرشیٔ أسدیدر . التباسه محل قالماق ایچون بونی ایضاح ایتمك کرکدی .

كبی صحتی التزام ایدیلمش بر کتابده واقع اولمش ایسه باقیلیر : اکر: « قالَ ، ذَكَرَ ، رَوٰی ، زادَ » طرزنده معلوم صیغه‌سیله جزم ایده‌رك روایت ایتمش ایسه اسنادی مؤلفجه ثابت اولمش ، شوقدرکه کندیسنجه فنا عد ایدیله‌مه‌یه‌جك مقاصددن بری تحتنده حذف ایدیلمش اولدیغنه حکم اولونور . یوق اکر : « یُذْكَرُ، یُرْوٰی » كبی بر لفظ ایله روایت ایتمش ایسه سند سوز کوتورور . بخاریده تقریباً ١٣٤٠ قدر حدیث معلّق واردرکه بونلرك هیچ بری ترجمه‌سی صددنده اولدیغمز مختصره مع ق اولارق داخل ایدیلمه‌مشدر .

بخارینك، شیوخندن بعضلرینه: « قالَ فُلانٌ » ، یاخود: « زادَ فُلانٌ » دییه‌رك عزو ایتدیکی خبرلر شیوخ شیوخندن ودها یوقاریلردن واسطه حذف ایده‌رك روایت ایتدکلری كبی معلّق دكل لِقا وتدلیسدن سلامت شرطلرینه مقارن عنعنه حکمنده اولوب متصل دیمکدر .

تنبیه . — راوینك کندی شیخنی حذف ایتمه‌سی علی الاطلاق تعلیقمیدر ؟ بعضلری مطلقا تعلیق اولور دیمشلرسه‌ده صحیح اولان، مسئله‌یی تفصیل ایتمکدر: اکر اوراوی مدلِّسیندن بری ایسه روایتی مدلَّس، دکل ایسه تعلیق صاییلمالیدر .

استطراد . — بر حدیثك روایتنده ثقات آراسنده اختلاف اولوب‌ده کیمی مرسَل ، کیمی متّصل ؛ یاخود کیمی موقوف ، کیمی مرفوع اولارق روایت ایدرلر؛ یاخود عینی ثقه بر وقتده موصول ویا مرفوع اولارق روایت ایتدیکی حالده باشقه وقتده مرسَل ویا موقوف اولارق روایت ایدرسه حدیثه ویریله‌جك حکمده دورت قَول اوزره اختلاف ایدیلمشدر :

برنجی قوله کوره هانکی ثقه موصولاً ویا مرفوعاً روایت ایتمش ایسه حکم اونکدر . مخالفی اولان یعنی ارسال ویا وقف ایدن وصل ویا رفع ایدندن حفظ واتقانجه دها اوستون ، یاخود مخالفلرك عددی دها چوق اولسه ینه معتبر اولماز . زیرا وصلده ، رفعده سلسلهٔ اسنادی اتمام ایدن بر زیاده‌در . ثقه‌نك زیاده‌سی - ایلریده کوروله‌جکی اوزره - بین المحدثین مقبولدر . بخارینك ، خطیب بغدادینك

مذهبی بودر. ابن الصلاح ده فقه ایله اصول فقه ایجابنجه قول صحیح بو اولدیغنی خبر ویریور.

ایکنجی قوله کوره حکم، ارسال ویا وقف ایدنکدر. خطیب بوقولك اکثر محدثینك قولی اولدیغنی سویله‌یور.

اوچنجی قوله کوره حکم اکثرکدر: وصل ویا رفع ایدن ثقاتك عددی چوق ایسه موصول ویا مرفوع؛ ارسال ویا وقف ایدنلرك عددی چوق ایسه حدیث مرسل ویا موقوفدر.

دوردنجی قوله کوره حکم احفظکدر. حفظ واتقانی دها چوق اولان ثقه دیکرلرك روایت مرسله ویا موقوفه‌سنی وصل ویا رفع ایتمش ایسه موصول ویا مرفوع؛ دیکرلرك وصل ویا رفع ایتدکلرینی ارسال ویاوقف ایتمش ایسه مرسل ویاموقوفدر. بودوردنجی قوله کوره‌ده یکی برمسئله حادث اولور: حدیثی احفظ اولان ثقه ارسال ویا وقف ایتمش ایسه آنی وصل ویا رفع ایدن راوی ثقه‌نك عدالتی مختل اولورمی؟ ابن الصلاح، نووی، عراقی وسیوطینك اصحیتنی ادعا ایتدکلری رأیه کوره ثقه اولان مخالفك عدالتنه بو، مؤثر اولماز. دیکر رأیه کوره ایسه عدالتنه‌ده، اهلیتنه‌ده، مسنداً روایت ایتدیکی دیکر حدیثلره‌ده ضرر ویریر.

ثقه اولان راوی واحدك برحدیثی کاه وصل ویا رفع، کاه ارسال ویا وقف ایتدیکی تقدیرده ایسه ـ اصولیونك قول صحیحنه کوره ـ حکم، راویدن اکثریتله واقع اولانه بنا اولونور: اکر حدیثی وصل ویا رفع ایتدیکی زمانلر دها چوق ایسه وصل ویا رفع مقدمدر. ارسال ویا وقف ایتدیکی زمانلر دها چوق ایسه ارسال ویا وقف مقدمدر.

وصلك ارساله، رفعك وقفه معارض کلدیکی یرلر چوقدر. محدثینك طرز تدقیقنه برنمونه اولمق اوزره عراقینك «الفیه» سی ایله سیوطینك «تدریب» نده اولان برمثالی ترمذینك‌ده «جامع» ندن استفاده ایده‌رك بوراده ایراد ایتمك فائده‌دن خالی دکلدر.

ابواسحق السبیعیدن مختلف صورتلرله روایت ایدیلن «لا نکاح الا بولی» =

قادین ولیسنك اذن وعقدی اولمادقجه نکاح صحیح دکلدر» [١] حدیثی بخاری‌یه صورولمش. بو حدیثی شعبه ایله سفیان ثوری «عَنْ اَبِی اِسْحٰقَ عَنْ اَبِی بُرْدَةَ عَنِ النَّبِیِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ» سندی ایله مرسل اولارق روایت ایتمشلردر. ابوبرده، ابوموسى الاشعری رضی الله عنهك اوغلی اولوب تابعیندندر. ابواسحقك طورونی اسرائیل بن یونس ایسه ـ دیکر برطاقیم راویلر کبی ـ «عَنْ اَبِی اِسْحٰقَ عَنْ اَبِی بُرْدَةَ عَنْ اَبِی مُوسٰى عَنِ النَّبِیِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ» سندی ایله متصل اولارق روایت ایتمشلردر. عراقینك دیدیکنه کوره شعبه ایله سفیان حفظ واتقانده ایکی جبل رصین اولدقلری حالده بخاری حدیثك مرسل دکل، متصل اولدیغنه حکم ایتمشدر. زیرا ثقه‌نك زیاده‌سی مقبولدر. سیوطی ایسه دیکر بروجه دها کوستریور. دییورکه بخارینك بو حکمی ویرمه‌سی مجرد وصلده زیاده اولدیغندن طولایی دکلدر. محدثینك حاذق اولانلرنده برنظر دیکر دها واردرکه اوده برحکمی مطرداً ویرمزدن اول قرائنه مراجعت ایدرلر. بخارینك بو حدیثك موصول اولدیغنه حکم ایتمه‌سی آتیده‌کی ایکی سبیدن نشأت ایدر: برنجیسی ابواسحقدن موصولاً روایت ایدن یدی ذات واردرکه بونلردن بری ابواسحقك حفیدی اسرائیل بن یونسدر. (بویدی ذاتك بشی ترمذینك سوق ایتدیکی اسنادلره کوره اسرائیل، شریك بن عبدالله، ابوعوانة، زهیر بن معاویة، قیس بن الربیع اولوب ترمذی آیریجه اسرائیلك پدری یونسدن کچمك اوزره اسباط بن محمد، زید بن حباب، ابو عبیدة الحداد طریقلرندن ده «عَنْ یُونُسَ بْنِ اَبِی اِسْحٰقَ عَنْ اَبِی بُرْدَةَ عَنْ اَبِی مُوسٰى عَنِ النَّبِیِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ» سندی ایله‌ینه حدیثی متصل اولارق روایت ایدر.) اسرائیل بن یونس ایسه جدینك روایاتیله کثرت ممارسه‌سندن طولایی اوجهتدن هرکسدن اثبتدر. ایکنجیسی ـ ابوداود الطیالسینك «مسند» نده‌کی روایتندن ده آکلاشیلاجغی اوزره ـ شعبه ایله سفیان بو حدیثی ابواسحقدن عینی مجلسده برلکده دیکله‌مشلرکه ایکیسنك

---

[١] برقادینك کندی کندینی تزوج ایده‌بیلمه‌سی مسئله‌سی کرك بو حدیثك سندلرنده‌کی اختلافدن، کرك بوراده ذکرینه امکان اولمایان دیکر اسبابدن طولایی بین الفقها منازع فیهدر.

رواتی روایت واحده حکمنده‌در. شعبه، سفیانك ابو اسحق حضورنده‌كی قرائتی دیگله‌مش اولمق اوزره روایت ایدیور دیمکدر.

ترمذی ده «جامع»نده وصل وقطع روایتلرینی بربربر صایدقدن صوکرا شویله دییور: «عن ابی اسحق عن ابی بردة عن ابی موسی عن النبی صلی الله علیه وسلم» سندینی سوق ایدنلرك روایتلری بنجه دها صحیحدر. چونکه بوراویلرك ابواسحقدن سماعلری اوقات مختلفه‌ده واقع اولمشدر. واقعا شعبه ایله ثَوری ابواسحقدن روایت ایدن بوذواتك هپسندن اثبتدر. لکن اوته‌کیلرك روایتی بنم نظرمده طوغرویه دها شبیه ودها صحیحدر. زیرا شعبه ایله ثوری بوحدیثی ابواسحقدن مجلس واحده‌ده دیگله‌مشلردر. بونك دلیلی ده محمود بن غیلانك ابوداودك اخباریله بزه سویله‌دیکنه کوره شعبه ابوداوده دیمش که سفیان ثورینك ابواسحقه: «ابوبرده‌نك قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لاٰ نِكَاحَ اِلاَّ بِوَلِيٍّ دیدیکنی ایشیتدکمی؟» دیه صوردیغی واونك ده: «اوت» دیدیکنی قولاغمله ایشیتدم. بوکوستریورکه شعبه ایله ثورینك بوحدیثی دیگله‌مه‌لری عینی وقتده واقع اولمشدر. اسرائیل ایسه ابواسحق خصوصنده اثبتدر. (ائمهٔ نُقّاددن) عبدالرحمن بن مَهْدینك: «ثورینك ابواسحقدن روایت ایتدیکی حدیثلر ایچندن فوت ایتدکلرم یعنی ثوریدن دیگله‌مه‌دکلرم یالکز اسرائیله کوگه‌نه‌رك فوت ایتدکلرمدر. چونکه اسرائیل جدّینك حدیثلرنده اتمّ یعنی دها زیاده کمال صاحبی ایدی» دیدیکنی محمد بن المثنّٰی کندیسندن دیگله‌مش، بن ده اوندن دیگله‌دم. اه.

١٩

حدیث مدلَّس

«تدلیس»ك معنای لغویسی متاعك عیبنی بایعك مشتریدن کیزله‌مه‌سیدر. محدثین ده «تدلیس» تعبیرینی بو معنادن آلمشلردر. آلاجه قاراکلق دیمك اولان «دَلَس»دن مشتق اولدیغنی سویله‌ینلرده واردر. تدلیس ایله روایت ایدن کیمسه سندندن نور وجلایی آزالتدیغی ایچون یاپدیغنه تدلیس دینیلمشدر. اصطلاح اهل حدیثه کوره تدلیس، سنده داخل اولان برراوینك اسمنی – طرق حدیث وعلل اسناده مطلع اولان ائمهٔ حدیثك حذّاقندن باشقه‌لرینه معلوم اولامایاجق وجه ایله – اسقاط ایله صانکه او واسطه اولمقسزین سماع وقوعنی – اقتضا ایتمه‌سه‌ده – ایهام ایدر برلفظ ایله اسنادی سوق ایتمکدن دینیرکه عیوب روایتدن بریدر. تدلیسی ارتکاب ایدن راوی‌یه «مُدَلِّس»، راویٔ ساقطه «مُدَلَّس عنه»، تدلیس ایله روایت ایدیلن حدیثه «مُدَلَّس» دینیر.

تدلیس ضعیف اولان راویلردن صادر اولدیغی کبی ثقاتدن ده صادر اولابیلیر. تدلیسك اوچ صورتی واردر: تدلیس اسناد، تدلیس شیوخ، تدلیس تسویه.

تدلیس اسناد

تدلیس اسناد – مشهور اولان تعریفه کوره – راوینك سنده شیخنی آتلایارق معاصری ویا ملاقی اولدیغی شیخنك شیخندن ویا دها یوقاریدن – «اَخْبَرَنا»، یاخود اوکا بکزر وسماع صریحه دلالت ایدر برلفظ ایله روایت ایده‌جك یرده – «عَنْ فُلاٰنٍ» طرزنده عنعنه ایله، یاخود: «قَالَ فُلاٰنٌ»، یاخود ده: «اَنَّ فُلاٰناً قَالَ» کبی الفاظ ایله حدیثی روایت ایتمه‌سیدرکه بوصورتله بلاواسطه سماع واقع اولمامش – وحدیث منقطع ویا مُعْضَل – اولدیغی حالده راوی اتصالی اقتضا ایتمه‌ین برلفظ ایله حدیثك متصل اولدیغنی ایهام ایتمش اولور. بوده آنجق مدلِّسك اوست طرفده‌کی راوی‌یه معاصر ویا ملاقی اولمش بولوندیغی حالده اوندن سماعی هیچ واقع اولمامش، یاخود

واقع اولمش ایسه اوحدیثی واسطه ایله اوندن ایشیتمش اولماسیله تصور اولونور. مدلِّس، راویٔ ساقطك معاصری دکلسه اوندن روایتی تدلیس دکل، «ارسال جلی» ویا «تعلیق» در.

شیخ الاسلام ابن حجر راوی سماع واتصالی ایهام ایدن «قالَ، عَنْ، اَنَّ» اداتلرینی ده اسقاط ایده‌رك طوغرودن طوغرویه «فُلانَ» دیه‌رك شیخنك اسمی ابتداءً ذکر ایتسه ینه اوالفاظ مُوهِمه‌یی استعمال ایتمشجه‌سنه مدلِّسدر. بوکا شیخ الاسلام ابن حَجَر «تدلیس قطع» نامنی ویرمشدرکه بونك مثالی برآز صوکرا کله‌جکدر.

بالاده‌کی ایضاحه کوره تدلیسِ اسناد ایکی دورلو اولمش اولور: مدلِّس یا ملاقی اولدیغی راویدن ایشیتمه‌مش اولدیغی برخبری اوندن ایشیتدیکنی ایهام ایدر، یاخود هیچ ملاقی اولمایوب یالکز معاصری اولدیغی راویدن اتصالی مُوهِم الفاظ ایله روایت ایدر. بو تعریفی ایدنلر تدلیسده یالکز معاصرت قیدیله اکتفا ایدوب ارسال خفی‌یی بتون بتون قاله آلمیورلر.

مع هذا معاصر اولمایانك روایت موهِمه‌سنه‌ده تدلیس نامنی ویرنلر واردر. بونلره کوره تدلیس: «بر کیمسه‌نك - معاصر اولسون اولماسون - دیکر کیمسه‌دن ایشیتمه‌مش اولدیغی بر خبری صراحةً سماعی اقتضا ایتمه‌ین بر لفظ ایله روایت ایتمه‌سیدر» دیه تعریف اولونور. مالکی اولان حافظ ابن عبدالبرّ «تمهید» نده بو تعریفه قارشی: «اویله ایسه هیچ بر کیمسه، حتی نه امام مالك، نه ده باشقه‌سی تدلیسدن قورتولامامش اولور» دیه شدتلی بر اعتراض درمیان ایدیور.

ابوالحسن ابن القطّان (٦٢٨) ده «بیان الوَهْم والاِیهام» نده، اوندن اوّل‌ده «المسنَد المعلَّل» صاحبی حافظ ابوبکر البزّار (٢٩٢) «معرفة مَنْ یُتْرَكُ حدیثُه اَوْ یُقْبَل» اسمیله تألیف ایتدیکی جزءده تدلیسی: «کندیسندن روایتی اولان شیخندن ایشیتمه‌دیکی برخبری سماعنی ذکر ایتمکسزین روایت ایتمکدر» دیه تعریف ایتمشلردرکه بونلرجه شیخندن مسموعی اولمایان بر خبری ایشیتدیکنی ایهام ایدن راوی، مدلِّس اولدیغی کبی سماعی واقع اولمادیغی حالده سماعنی ایهام ایدنك روایتی مرسَل نامنی آلیور.

شیخ الاسلام ابن حجر عسقلانینك مذهبنه کوره ایسه بر کره راوی ایله مرویٌّ عنهك معاصر اولوب اولمادقلرینه، اولدقلری تقدیرده‌ده بینلرنده تلاقی معلوم

اولوب اولمادیغنه باقیلیر. اکر راوی غیرمعاصر وتابعی ایسه حدیثی مرسَلِ جلی اولور. تابعی دکل ایسه حدیثی منقطعدر. فقها ایله بعض محدثینك مذهبنه کوره ارسال ایله انقطاع بر معنایه اولدیغندن ایکنجی تقدیرده ینه ارسال واردر. معاصرت حالنده‌ده ملاقات ایتمشلرسه تدلیس، ایتدکلری معلوم دکل ایسه ارسال خفی واردر.

دیمك که مدلَّس ایله مرسَل خفی آراسنده پك اینجه بر فرق واردر. ظاهر حاله باقیلیرسه مرسَل خفی ده تدلیسِ اسناد نوعندن کبی کورونور. نیته‌کیم محیی الدین نَواوی ایله (٦٣١-٦٧٦) عبدالرحیم عراقی (٧٢٥-٨١٩) کبی ائمهٔ محدّثین ایچنده اونی تدلیسه داخل عد ایدنلر واردر. بو ایکی ذاته کوره حذفك تدلیس اولماسی ایچون راوی ایله مرویٌّ عنهك یالکز معاصر اولمالری کافی اولوب ملاقات ایتمش اولمالری شرط دکلدر. حالبوکه جمهوره کوره روایتده تدلیس اولابیلمك ایچون راوینك مرویٌّ عنه‌ه هم معاصر، هم ملاقی اولدیغی حالده اوندن سماعی بولونمامق، سماعی وارسه موضوع بحث اولان حدیثی اوندن ایشیتمه‌مش اولمق اقتضا ایدر. ادراك ایتمه‌دیکی ذاتدن اتّصالی ایهام ایدر لفظ ایله روایت ایتمه‌سنه تدلیس نامنی ویرمزلر. بناءً علیه تدلیس ایله ارسال بیننده عموم وخصوص من وجه بولونمش اولور. هر ایکیسی بیننده بر جهتدن اشتراك واردرکه اوده راوی ایله مرویٌّ عنه یکدیگره معاصر اولدقلری حالده آرالرنده حقیقتده بر واسطه واردر. آنجق راوینك مرویٌّ عنه‌ه ملاقاتی معلوم بولونورسه روایت مدلَّس؛ معاصرلغی معلوم، لکن ملاقاتی شبهه‌لی اولورسه مرسَل خفی عد اولونور. نَوَوی ایله عراقینك مسلککری اختیار ایدیلسه ابوعثمان النَّهْدی (؟ ١٠٠) ایله قیس بن ابی حازم (؟ ٩٧) کبی عصر جلیل نبوی‌یی ادراك ایتمشکن دیدار مبارك رسالتپناهی ایله مشرف اولامامش تابعین مُخَضْرَمینك: «عَنِ النَّبِیِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ» دیه ایتدکلری روایتلری ارسال دکل، تدلیس عد ایتمك لازم کلیرکه علم حدیث اهلنك بوروایتلری مرسَل عد ایتمکده اتفاقلری اولدیغنی ابن حجر عسقلانی سویله‌یور. تدلیسده ملاقات ایدیلمش اولماسنی امام شافعی ایله ابوبکر البزّارده شرط عد ایتدکلری کبی «خطیب» ك «کفایه» ده‌کی سوزی ده بونی اقتضا ایدر. معتمد علیه اولان قول ده بودر.

ملاقاتك عدم وقوعی راوینك اعتراف و کندی حقنده‌کی اخباری ایله معلوم

اولابیله‌جکی کبی احوال رُواتی عارف ائمه‌دن برینك جزماً بیان ایتمه‌سیله‌ده معلوم اولابیلیر. برده مدلّس اولدیغنده شبهه ایدیلن حدیثك دیگر طریقنده راوی ایله مروی" عنه آراسنده بر واسطه‌نك کورونمه‌سی‌ده تدلیسی اثباته چوق کره‌لر کافی کلیرسه‌ده بعضاً کفایت ایتمز. زیرا ایکنجی طریقده بر راوینك زیاده ایدیلمه‌سی وهم وغلط اثری اولمق‌ده محتملدر. بو تقدیرده اتصال وانقطاعك هر ایکیسی‌ده متساویاً احتمال دائره‌سنده قالاجغی ایچون حدیثك مدلَّسی، یوقسه متّصلمی اولدیغی بر حکم قطعی ایله کسدیریله‌من. بو تفصیله کوره مسئله‌نك نه‌قدر نازك اولدیغی آکلاشیلیر. وعلمای حدیثك تدقیقاتی نه‌قدر اینجه نقطه‌لره تشمیل ایتدکلری واویدورما متون واسانیدی اویله قولایجه قبول ایدر طاقیمدن اولمادقلری حقنده بر فکر ایدینیله‌بیلیر. ذاتاً بو دعوانك شهودی بو موضوعه دائر یازیلمش مستقل اثرلردر. نیته‌کیم محدث شهیر خطیب ابوبکر احمد بن علی البغدادی (٣٩٢-٤٦٣) «التفصیل لِمُبهَمِ المَراسیل» نده مدوّناته کیرمش آثاردن هانگیلرینك روایتنده ارسال خفی، «المَزید فی متصل الاسانید» نده‌ده هانکی حدیثلرك سندلرینه وهماً یعنی یاگلیشلقله زیادهٔ راوی کیرمش اولدیغنی استقرائی اولارق بر بر کوسترمشدر. ابن حجر عسقلانی (٧٧٣-٨٥٢) واوندن اول برچوق ذواتك‌ده «طبقات المدلِّسین» ودیگر نامله تألیفاتی واردر.

شاید مدلّس ایهام سماعی دکل‌ده وقوع سماعی اقتضا ایدن بر صیغه ایله روایت ایده‌جك اولورسه سوزی مدلَّس دکل، کذب اولمش اولور. وآرتق دیگر روایاتندن هیچ بری قبول اولونماز. بویله‌سی دکل آ، تدلیسی عمرنده بر کره اولسون ارتکاب ایتمش اولمقله معروف اولان کیمسه بالآخره عینی حدیثی سماعنی تصریح ایدر بر صیغه ایله روایت ایتمش اولسه بر طاقیم محدثین وفقهاجه آرتق مجروح وروایاتی مردوددر. اکثریت ایسه بوقدر شدید طاورانمازلر. هرحالده تدلیس ایله معروف اولان عدلك‌ده - قول اصحّه کوره - «سَمِعْتُ» کبی اتّصالی مشعر الفاظ ایله ادا ایتمه‌دیکی حدیثلری قبول اولونماز.

مدلّس کذّاب دیمك دکلدر. صدوق اولدیغی حالده تدلیسی ارتکاب ایتمش محدثین واردر. سفیان بن عینیه، سفیان ثوری، اعمش، عبدالرزاق، ولید بن مسلم ودیگر بعض رجال صحاح کبی. علیّ بن خَشْرَم‌ك (٢٥٧) نقلنه کوره برکون سفیان بن

عُیَیْنَه‌نك (١٠٧-١٩٨) نزدنده بولونمشلر. سفیان - هیچ بر ادات روایت ذکر ایتمکسزین - «الزُّهْرِیُّ» - لفظیله باشلایارق حدیث روایت ایتمش. «بونی زهری سکا سویله‌دی؟» دییه کندیسنه صورولمش. اوسکوت ایتمش. صوکرا ینه اویله‌جه «الزهری» لفظیله روایتی ادا ایتمش. تکرار: «بونی اوندن ایشیتدکمی؟» دییه صورمشلر. بونك اوزرینه «خیر، نه زهریدن، نه زهریدن ایشیدندن ایشیتدم. بونی زهریدن مَرْوی اولمق اوزره مَعْمَر (١٥٣)، اوندن روایةً ده عبدالرزاق (١٢٦ - ٢١١) بکا سویله‌دی» دیمشدر [١]. واقعا سفیانك جلالت قدری شبهه‌دن وارسته‌در. لکن تدلیس اکثر علماجه مکروهدر. حتی شُعْبَة بن الحجّاج (٨٠ - ١٦٠) تحریمنه قدر گیدردی. و: «کوك یوزندن یوزی قویو یره دوشمك، بر کیمسه‌دن قولاغمله ایشیتمه‌دیگم حالده: عَنْ فُلاَنٍ دیمکدن بکا دها اهون کلیر» دیدیکی کبی «تدلیس یالانك قارداشیدر» و: «تدلیس ایتمکدن ایسه زنا ایتمك بنجه اهوندر» دیدیکی‌ده روایت اولونور که بو افراطی زجر وتنفیرده مبالغه ایچون ایتمشدر.

قتاده تدلیس ایله مشهور اولان راویلردندر. ابن حجر عسقلانینك «طبقات المدلِّسین» ده بیانه کوره سفیان، قتاده‌نك (٦٠-١١٧) آغزندن چیقان سوزلره دقت ایتدیکنی سویلرمش. «حَدَّثَنَا»، یاخود «سَمِعْتُ» دیدیمی اوسوزلری ازبرلرمش. «حَدَّثَ فلانٌ» دیدیمی اوروایته قولاق آصمازمش. شعبه: «سزی اعمش (٦٤-١٤٨) ایله ابواسحق وقتاده‌نك تدلیسلرندن قورتاردم» دیرمش که بوکا نظراً شعبه‌نك بواوچ ذاتدن واقع اولان مرویّاتنه اعتبار ایتمك ایچون پك صاغلام بر قاعده بولونمش دیمك اولور.

تدلیس اسنادك حکمی

تدلیس ایله روایت ایتمه‌یی علمانك پك زیاده مکروه کورمه‌لری، هله شعبه ایله اوکا پیرو اولانلرك تحریم ایله‌مه‌لری؛ آتیده‌کی سببلردن نشأت ایدر: احتجاجه صالح اولمایان بر شی ایله لزوم احتجاجی ایهام ایتدیکی کبی مدلّس ثقه اولدیغی حالده‌ده - آلداتمایه بکزه‌ین بو فعلیله - بالذات کندی روایاتنی عملدن اسقاطه سببیت

[١] ابن حجر عسقلانی ابن عیینه‌نك بو قصه‌سنی تدلیس قطعه (ص ١٦٠) مثال اولارق ایراد ایتمشدر.

ويريور . وبوضرري دائم اولوب قاليور . بوندن طولايى اهل حديث ايله فقهادن بعض علما افراطه كيدوب مدلّسى مجروح عد ايدرلر . وسماعى تصريح ايتمش اولسه بيله هيچ بر روايتنى قبول ايتمزلر .

حديث مرسلى حجت عد ايدنلر ايسه بونلرك ضدينه اولارق مدلّسك روايتنى على الاطلاق قبول ايدرلر .

مرسل ايله احتجاج ايتمه‌ينلرده مدلّسينك عنعنه‌لرينى رد ايتمكده متفقدرلر . يالكز ثقاتدن روايت ايتمكله برابر تدليس ايدن يعنى حذف ايتديكى راويسى‌ده ثقه اولان كيمسه‌لرك ومثلا سفيان بن عينيه‌نك روايات مدلّسه‌سى بوطائفه‌جه ده مقبولدر . ابن عبدالبرّ ائمهٔ حديثك : « سفيان بن عينيه‌نك تدليسى قبول اولونور » ديدكلرينى حكايه ايدر . چونكه سفيانك تدليسى ابن جُرَيج ، مَعْمَر بن راشد وامثالى مُتْقِن و ثقه اولان ذواتدندر . همان همان هيچ بر خبر مدلّسى يوقدركه وثوق واتقانده مرويٌّ عنهدن آشاغى اولمايان بر ذاتدن مسموعى اولديغى بيان ايتمش اولماسون . بو، عينيله كبار تابعينك مراسيلى كيبدركه اونلر يالكز صحابه‌دن ارسال ايتدكلرى كبى سفيان‌ده يالكز ثقاتدن ارسال ايتمش كبى اوليور . ابن حبّان، سفيان حقنده‌كى بوقولى بكنوب : « بو، دنياده يالكز اوكا خاص اولان بر امتيازدر » دير .

مرسلى قبول ايتمه‌ينلر جمهورينك قول صحيحنه كوره مدلّس اولان و ثقه‌دن‌ده، غير ثقه‌دن‌ده روايت ايدن ثقه‌نك روايتنده مسئله‌يى تفصيل ايتمه‌ليدر . روايتى سماعنى تبيين ايتمه‌ين بر لفظ محتمل ايله واقع ايسه حديثى مرسل اولور . ومقبول دكلدر . « سَمِعْتُ »، ياخود « حَدَّثَنَا »، ياخود « اَخْبَرَنَا » كبى بر لفظ ايله روايت ايتدكلرى ايسه صحيح ومقبول واحتجاجه صالح عد اولونور . نيته‌كيم صحيحين ايله امّهاتدن اولان ديكر كتب حديثده اعمشدن ، قتاده‌دن ، سفيان ثَورى‌دن ، سفيان بن عُيَينَه‌دن ، هُشَيمدن ، وليد بن مسلمدن ودها بومرتبه‌ده‌كى ديكر ائمه‌دن مدلّس اولارق روايت ايدلمش بك چوق آخبار واردركه بونلر مقبول عد ايدلمشلردر . چونكه بركره تدليس يالانجيلق ديمك دكلدر . وجمهوره كوره — بك مقبول اولماسه‌ده — حرام‌ده دكلدر . راوى‌ده عدل وضابط اولديغى حالده سماعنى باشقه بر وسيله ايله سويله‌مشدر . اوحالده روايتنك صحتنه حكمدن باشقه چاره قالماز .

برده بر راوى مدلّس عد ايدلمك وحقنده بوتفصيل ايدلن احكام جارى اولمق ايچون تدليسى تكرار ايتمش اولماسى‌ده شرط دكلدر . عمرنده بركره تدليس ايتمش اولان راوى او زمره‌يه ادخال ايدلير . صحيحين ايله اونلر كبى صحتى التزام ايدلمش ديكر كتابلرده مدلّسيندن روايت ايدلمش نقوله كلنجه بونلر ، بخارى ومسلم درجه‌سنده نُقّاد حديث واهل بصيرت بويوك حفّاظك بوقدر آغير شرطلرله انتخابى درعهده ايتدكلرى مرويّات ميانه داخل اولدقلرى ايچون ديكر طريقلردن وقوع سماعك كنديلرنجه ثبوتنه وتصريح سماع يولنى براقوب‌ده عنعنه روايتى ايله اكتفا ايديشلرى‌اورروايتلر كندى شرطلرنجه اولمقله برابر ديكرلرى قدر قوى اولماديغنه حمل اولونمقده‌در . باخصوص بونلرك بر چوقلرى هرايكى طريق ايله يعنى هم تدليس ، همده سماع صريح طريقلريله مكرراً اوكتابلرده روايت ايدلمش بولنيور .

بعضلرى مسئله‌يى باشقه دورلو تفصيل ايديورلر . ديورلركه مدلّسك تدليس ايتمه‌سنه سبب ضعيف اولان راوى‌يى صاقلامق ايسه كنديسى ايچون سبب جرحدر . زيرا بو، حرام اولان بر آلداتمادر . بويله بر مقصد يوق ايسه لابأسدر .

تدليس شيوخ

تدليسك ايكنجى صورتى « تدليس شيوخ »دركه بونده محدث، شيخنك معروف اولان اسم ، كنيه ، لقب ، نسبت وسائر اوصافنى براقوب — تعميه يعنى شاشيرتمق قصديله — معروف اولمايانلرى ايله تسميه وتوصيف ايدر . ائمهٔ قُرّادن ابوبكر بن مجاهدك : « حَدَّثَنَا عَبْدُاللّٰهِ بْنُ اَبِي عَبْدِاللّٰهِ » ديمه‌سى كبى . ابوعبداللهدن مرادى « سنن » صاحبى ابوداودك اوغلى حافظ ابوبكر بن ابى داوددر . تدليسك بودورلوسى مَرْوِيٌّ عنهى‌ده، مَرْوِيّى‌ده هدر ايتمك محذورينى داعيدر . مثلا بويله بر حديثده معروفيتى وجلالت قدرى ايله برابر بوابوعبداللهك ابوبكر بن ابى داود اولديغى خاطره كلمز . بوحديثده بو ابوبكر ضايع اولدى ديمكدر . كذلك اونك كيم اولديغى آكلاشيلاماماسى بوزندن مجهول كيمسه‌دن روايت ايدلمشجه‌سنه حديث ضايع اولور . بودورلو تدليس، اولسه اولسه طالب حديثى امتحان و رُواة ايله احوال رُواتى آراشديرمغه ترغيب وتشويق مقصديله تجويز اولونابيلير .

تدليسك بو نوعى مقاصد مختلفه تحتنده ارتكاب اولونابيلير . ومدلِّسك غرضنه كوره حقنده‌كى حكم دكيشير .

بونى ياپمغه سبب شيخى ضعيف اولديغندن ضعفادن روايت ايديور ديمه‌سون ايچون ايسه تدليسِ شيوخك الڭ فناسيدر. وبعضلرنجه بو مدلِّس مجروح اولورسه‌ده اصحّ اولان بونك جرح درجه‌سنه وارماماسيدر. ابونصر ابن الصبّاغ (٤٠٠ - ٤٧٧) « عُدَّة » سنده: « شيخنك ثقه اولديغنه معتقد اولديغى حالده شيخى ناس عندنده ثقه اولماديغى ايچون بونى ، روايت ايتديكى خبرى قبول ايتديرمكه چاره اولسون ديه ياپيورسه روايتنى قبول ايتمه‌مك واجبدر. زيرا اونك بيلمه‌ديكى بر جهتدن شيخنك مجروحيتنه باشقه‌سنك واقف اولماسى احتمالى واردر » دييور . سيف الدين آمِدى (٥٥١-٦٣١) : « شيخنك ضعفندن طولايى بونى ياپيورسه كندى حقنده جرحدر. شيخنك نسبنده‌كى ضعفدن ياخود روايتنى قبول ايتمك خصوصنده‌كى اختلافدن طولايى ياپيورسه كندى حقنده جرح دكلدر » دييور . ابن السَّمْعانى (٤٢٦-٤٨٩) ده : « شيخك كيمدر؟ سؤالنه قارشى شيخنى بيان ايده‌ميه‌جك كبى ايسه كندى حقنده جرحدر، دكل ايسه دكلدر » ديمشلر. بعضلرى بو مقصدله ايديلن تدليسه تدليس اطلاق ايديله‌ميه‌جكنى ادعا ايتمشلردر. نيته‌كيم بَيْهَقى (٣٣٤ - ٤٥٨) نك « مدخل » ده روايت ايتديكى اوزره محمد بن رافع شويله ديمش: ابوعامره : « ثورى تدليس ايدرمى ايدى ؟ » ديه صوردم . « خير » ديدى . « اهاليسى، معين بر كيمسه‌نك حديثنى يازمايه‌جقلرينى بيلديكى مملكتده حَدَّثَنِي رَجُلٌ ، اسمى اونلرجه معروف ايسه اَبُو فُلَانٍ ، كنيه‌سى ده اونلرجه معروف ايسه اوزمان اسمى ايله فُلَانٌ ديمزميدى ؟ » ديدم . « بو تزييندر. تدليس دكلدر » ديدى . اهـ .

مدلِّس بعضاً شيخى كندندن سنّاً كوچوك ، ياخود كندندن صوكرا كيلرك‌ده اوندن روايتده كنديسنه مشارك اولاجقلرى درجه‌ده وفاتى تأخر ايتمش اولديغندن طولايى ده بونى ياپاركه بو، اوقدر سوز ايده‌جك شى دكلدر .

تدليسِ شيوخك بر سببى ده راوى مشايخنى چوق كوسترمك ، ياخود بر شيخندن چوق روايتى وار ايسه روايتده تفنن ايتمك مقصديله اوصافنى دكيشديرمه‌سيدركه

بونى خطيب بغدادى ايله ديكر بعض مصنفلر چوقجه ياپمشلردر . بونك ده روايته وراوى‌يه هيچ بر ضررى يوقدر .

بونك عكسى اولان بر مقصدله تدليس شيخ ياپيلديغى‌ده واردر . بونده راوى بر شخصه دها مشهور برينك اسمنى ويرير . تقى الدين سُبْكى (٦٨٣-٧٥٦) « جَمع الجوامع » نده مثلا بيهقى نك ابوعبدالله الحاكم حقنده استعمال ايتديكى « اَخْبَرَنَا اَبُو عَبْدِ اللّٰهِ الْحَافِظِ » تعبيرينه تشبيهاً ابوعبدالله الذهبى (٦٧٣-٧٤٨) حقنده‌ده بو تعبيرك استعمال ايديلمه‌سنى ، ياخود مخاطبه لِقا ورحلت وقوعنى مبهماً القا ايله برابر حقيقتده بغداده‌كى « نهرعيسى » ويا مصرده‌كى « جيزه » بلده‌سنى مراد ايده‌رك: « حَدَّثَنَا مَنْ وَرَاءَ النَّهْرِ = وراءنهرده‌كى ذات بزه سويله‌دى » ديمه‌سنى مثال اولارق ايراد ايدر. لكن بونلرده يالان دكل ، معاريض نوعندن اولديغى ايچون عدالته قدح ايتمز.

تدليس تسويه

تدليسك اوچنجى صورتى « تدليس تسويه » دركه بونده راوى ثقه اولان مشايخندن ايكيسى آراسنه كيرن بر راوىٔ ضعيفى اسقاط ايله سندى هپ ثقاتدن روايت ايديلمش كبى كوسترير. ابن القطّان بو نوع تدليسه « تسويه » نامنى ويرمشدر. تسويه لفظنك سبب وضعى كيمى صاغلام، كيمى چوروك اولان رجال سندن چوروكلرى حذف ايديلوب ويالكز صاغلاملرى براقيلوب بو صورتله اسنادك هپ نوعاًما بر سويه‌ده يعنى عينى سويه‌ده كورونن قوى رجالدن تركب ايتمش كبى كوستريلمه‌سيدر .

بو ، تدليسك الڭ كوتوسيدر . زيرا سنده‌كى برنجى ثقه تدليس ايله معروف اولمايه‌بيلير . وبو صورتله سنده بعد التسويه واقف اولان كيمسه حديثى ايلك ثقه ديكر ثقه‌دن بلاواسطه روايت ايتمش ظننه دوشه‌جكندن صحّتنه حكم ايدركه بك شنيع بر اغفالدر .

تدليس تسويه‌يى سفيان ثَوْرى ايله اعمش‌ده ارتكاب ايتمش اولدقلرى كبى ديكر ثقاتدن‌ده بونى ياپان واردر . بَقِيّة بن الوليد (١٩٧) ايله وَليد بن مسلم (١٩٢) ده ائمهٔ اعلامدن اولدقلرى حالده بونى چوقجه ياپمش اولمقله شهرت آلمشلردر . امام اسحق بن راهويه‌نك بَقِيّة بن الوليد طريقندن « حَدَّثَنِى ابو وَهْبٍ الاَسَدىّ عن نافع عن ابن عمر » سنديله روايت ايتديكى : « لاَ تَحْمَدُوا اِسْلاَمَ الْمَرْءِ حَتّى تَعْرِفُوا عُقْدَةَ

رَأيهِ = بر كيمسه‌نك صلابت رأى وعقلى اوكرنه‌دجه اسلامى مدح ايدوب طورمايك » حديثى حقنده ابن ابى حاتم (٢٤٠-٢٢٧)، « كتاب العلل »نده شويله ديور : بدرمدن ـ مشهور ابو حاتم الرازى (١٩٥-٢٧٧) ـ ايشيتدم ، بو حديثدن بحث ايدركن ديدى كه بو حديثك، آكلاشيلماسى پك آز كيمسه‌يه ميسر اولان اينجه بر خصوصيتى وار. بو حديثى عبيدالله بن عمرو اسحق بن ابى فروه‌دن، اسحق نافعدن، نافع ده ابن عمر رضى الله عنهمادن روايت ايتمشلردر. بقيّه اسحقى حذف ايله: «عبيدالله بن عمرو (١١٠-١٨٠) نافعدن (١١٧) روايت ايتدى » ديسه تدليسى بللى اولاجقدن مشهور اولان عبيدالله بن عمرو اسمنه بدل مشهور اولمايان كنيه‌سى ايله نسبنى استعمال ايده‌رك ابو وَهب الاسدى ديمش واونك شخصنى تعميه ايتمشدر . اهـ.

وَليد بن مُسلم (١١٩-١٩٥) حقنده ده ابو مُسهِر (١٤٠ - ٢١٨) : « امام اَوزاعينك (١٥٧) حديثلرينى كذّابيندن آلدقدن صوكرا اسملرينى صاقلايارق امامه اسناد ايدردى » ديديكى كبى صالح جَزَرة ديمكله معروف صالح بن محمد بغدادى ده شويله نقل ايديور : هَيثَم بن خارجه‌دن ايشيتدم ديوردى كه بن وليده: « سن اَوزاعينك حديثلرينى برباد ايتدك» ديدم. «ناصل؟» ديه صوردى. ديدم كه سن« عَنِ الاوزاعيّ عن نافع » ، كذا « عن الاوزاعى عن الزّهرى »، كذا « عن الاوزاعى عن يحيى بن سعيد» ديه روايت ايدوب طوريورسك . حالبوكه سندن باشقه‌لرى اوزاعى ايله نافعك آراسنه عبدالله بن عامر الاَسلَمى‌يى، اوزاعى ايله زُهرينك آراسنه ابراهيم بن مُرّه‌يى ادخال ايديورلر . بونك اوزرينه : « اوزاعى‌يى بن بوكيلرندن روايت ايده‌بيله‌جك مرتبه‌دن يوكسك كوستريورم. فنامى؟ » جوابنى وردى. بن ده : « بو آدملر ضعفادن اولدقلرى واوزاعى كنديلرندن منكر حديثلر روايت ايتديكى حالده سن اوراويلرى اسقاط ايله اوحديثلرى اوزاعى ثقاتدن روايت ايتمش كبى كوستريرسه‌ك اوزاعينك كنديسى ايچون ضعيف دينمزمى؟ » ديدم. لكن او، سوزمه هيچ آلديرمادى.

اعمش (٦١-١٤٨) ايله سفيان ثَورينك (٩٧ - ١٦١) ده آرا صيرا بونى ياپدقلرينى خطيب نقل ايدر .

تدليسك بو نوعى ايچون ابو سعيد العَلائى (٦٩٤-٧٦١) : « على الاطلاق انواع تدليسك افحشى والك كوتوسيدر » ؛ زين الدين عراقى (٧٢٥-٨١٩) : «بو، عمداً

ياپان كيمسه‌نك موجب قدحيدر » ؛ ابن حجر عَسقَلانى (٧٧٣-٧٥٢) ده : «ثَورى ايله اعمشك ده بو تدليس ايله موصوف اولمالرينه رغماً بونك جرح اولديغنده شبهه يوقدر. بو ايكيسى يالكز باشقه‌لرنجه ضعيف ايكن كنديلرنجه ثقه اولان راوينك اسمنى اسقاط ايدرلردى ديه لهلرينه سرد ايديلن عذرك ده حكمى يوقدر » ديرلر .

بو تدليسه « تسويه » نامنك ابن القطّان طرفندن ويريلديكى بر آز اوّل سويلنمشدى. قدماى محدثين بوكا «تجويد» ديرلردى كه « كوزللشديرمه » ديمكدر. «جَوَّدَهُ فُلانٌ » ديرلردى كه فلانجه، سندده‌كى اَجوادى يعنى ايى راويلرى آليقويوب ديكرلرينى حذف ايتدى ديمكدر . ابن القطان «تسويه» ايله « تدليس تسويه » تعبيرلرى بيننده بر فرق كوزه‌ديلمسنه‌ده طرفداردر. ديوركه تدليس تسويه‌ديئيلنجه اسنادك ايچنده، آرالرنده‌كى واسطه‌لر حذف اولونان ثقاتك هر برى اوحديثده‌كى شيخنك شيخى ايله بولوشمش اولمالرى لازم كلير. حالبوكه يالكز تسويه ديئيلنجه بو ثقاتدن هر برينك مافوقنده‌كى ثقه ايله بولوشمش اولماسنه حاجت يوقدر . نيته‌كيم امام مالك بو ايكنجيسنى ياپمش اولمقله برابر تدليس كريوه‌سنه دوشمه‌مشدر. امام مشاراليه : عَنْ ثَورٍ عن ابن عبّاس دير. حالبوكه ثَور، ابن عبّاس رضى الله عنهمايه ملاقى اولمش دكلدر. آرالرنده عِكرِمه واردر. مالك، عكرمه‌يى كنديسنجه حجت اولماديغى ايچون اسقاط ايتمشدر » ديور. پكى اما، امام مالكك بو ياپديغى تدليس دكل ايسه عجبا حديثى منقطع اولمش اولمازمى؟ خير، سقوط راوى طولاييسيله حديثى منقطع اولورسه‌ده ساقط اولديغى حيثيتله بو، بر انقطاع خاصدر . حديثى ده على الاطلاق منقطع دكل ، مسوّى و مُجوَّددر .

ابن حجر « تدليس عطف » نامنى ويرديكى بر نوعى دها تمييز ايتمك ايسته‌يور . وهُشَيم بن بَشيرك ياپديغى تدليسى مثال اولارق ذكر ايديور . حاكم ايله خطيبك نقل ايتدكلرينه كوره هُشَيمك اصحابى بر كون كنديسنه : «بوكون ايچنده هيچ تدليس بولونمادق بر حديث روايت ايتمه‌كى ايسته‌رز » ديمشلر . اوده : « آلك ! » ديدكدن صوكرا بو مجلسى حديث املاسى ايله كچيرمش وروايت ايتديكى هر حديثده: « حَدَّثَنا فُلانٌ وَ فُلانٌ » ديه باشلايارق سند ايله متنى سوق ايتمش . مجلس ختامه ايردكدن صوكرا : « بوكون سزه هيچ تدليس ياپدممى ؟ » ديه صورمش . « خير » جوابنى آلنجه : « وَفُلانٌ ديديكم، يرلرك هيچ برنده وَفُلان ديه ذكر ايتديكم كيمسه‌دن

حديث ايشيتمه‌دم » ديمش . ابن حجر تدليس شيوخك بوتون انواعى تدليس اسناده كيرر دييور .

ابوعبدالله الحاكم آلتى نوع تدليس تعداد ايديور :

(١) بر طاقيملرى ايشيتدكلرى ايله ايشيتمه‌دكلرينى فرق و تميز ايتمكسزين روايت ايتمشلردر .

(٢) برطاقيملرى بيله‌رك تدليس ايتمشلردر . وتدليسلرندن نفرت ايديلوب كيمدن ايشيتدكلرينى بيان ايچون الحاح وقوع بولمادقجه مدلّس عنه اولان راوينك اسمنى ويرمشلردر . ابن خَشْرَمك ابن عيينه حقنده‌كى نقلنده اولديغى كبى .

(٣) بر طاقيملرى كيم اولدقلرى بليرسز مجهولينك اسملرينى صاقلامشلردر . على‌ّبن‌المَديني يه : « حَدَّثَنى حُسَيْنٌ الاَشْقَرُ حَدَّثَنا شعيب بن عبدالله عن ابى عبدالله عن نَوْف » سنديله برى برحديث روايت ايتمش. على‌بن‌المديني ديركه حسينه : « بونى كيمدن ايشيتدك؟ » ديه‌صوردم. « بكا شعيب سويله‌دى. اوده ابوعبداللهدن، اوده نَوْفدن آلمش » ديدى . شعيبى بولدم . و : « بونى سكا سويله‌ين كيمدر ؟ » ديدم . « ابوعبدالله‌الجصّاص سويله‌دى» ديدى. « بكى، او كيمدن اوكرنمش؟» ديه صوردم. « حَمّادالقَصّار دن » ديدى. حمّادى بولدم. اوكا صوردم . « فَرْقَدالسَّبَخى دن بكا ، اوكا ده نَوْفدن بالغ اولدى» ديدى . مكر تدليس ايديلن، هويتى كتم ايديلن كيمسه‌لر اوچ ايمش . زيرا ابوعبدالله الجصّاص مجهولدر . حمّادالقصّارك كيم اولديغى معلوم دكل، اوكا طوغرودن طوغرويه فرقد سويله‌مه‌مش‌ده فرقددن كنديسنه بالغ اولمش. معهذا فرقده نَوْفه يتيشمه‌مشدر .

(٤) برطاقيملرى بر چوق حديثلرينى ديكله‌دكلرى حالده آز مقدارينى فوت ايتمش اولدقلرى شيخلرينك فوت ايتدكلرى حديثلرينى باشقه‌لرندن ديكله‌يوب او واسطه‌لرى آرادن قالديرمشلردر .

(٥) برطاقيملرى هيچ كورمه‌دكلرى برطاقيم شيوخدن: « قالَ فُلانٌ »ديه‌رك روايت ايدرلرده اوشيوخدن سماعلرى يوق ايكن وار ايمش كبى كوستريرلر. ايشته بوبش نوعك هپسى‌ده ـ بُلْقينى‌نك ديديكى كبى ـ تدليس اسناددر .

(٦) تدليس شيوخ .

تنبيه ـ ابوعبدالله الحاكم نيسابورى : « حجاز ، حرمين ، مصر ، عَوالى [١] ، خراسان، جبال [٢] ، اصفهان ، خُوزستان ، ماوراءالنهر اهاليسنك ائمه‌سى ايچندن تدليسى ارتكاب ايدن هيچ بر كيمسه‌يى بيلميورز » ديدكدن صوكرا : « محدثينك اك چوق تدليس ياپانى اهل كوفه ايله اهل بصره‌دن برقاچ كيمسه‌در. اهل بغداده كلنجه ابوبكر محمدبن محمدبن محمدبن سليمان الباغَنْدىّ الواسِطى (؟٢٢٠-٣١٢) يه كلنجيه قدر ايچلرندن هيچ بر كيمسه‌نك تدليس ياپديغى سويلنمه‌مشدر . بغدادده تدليسى ايلك احداث ايدن اودر . و بغداديلردن تدليس ايدنلر هپ اوكا تبعاً ايتمشلردر .

---

[١] «عوالى»دن مقصد نره‌سى اولديغنى آكلايامادم. واقعا مدينهٔ منوره‌يه اوچ دورت ميل قدر ياقين بو اسمده بر ير واردر . لكن هر حالده بوراده مقصود اولان اوراسى دكلدر . « معجم البلدان » ده‌ده بو اسمك باشقه برمحله اطلاق اولونديغنه راست كلمه‌دم .

[٢] « جبال » دن مراد اصفهان ، ايله زَنْجان، قزوين، همدان، دينَوَر، قرميسين ـ كه بوكونكى كرمانشاهدر ـ رَىّ شهرلرى وبونلرك آراسنده‌كى طاغلق قطعهٔ اراضيدر . بوكون اورالره « عراق عجم » نامى ويريلكده‌در .

٢٠

حديث معلل

موجب قدح اولابيله‌جك عيوبدن سالم برخبرك حقيقتده صحتنه طوقونابيله‌جك كيزلى وغامض برسبب قدحى وارسه اوسببه « علت » دينير . علتى اولان حديثه‌ده « معلل » ديرلر . حديث معللى ابن الصلاح : « ظاهر حالى سلامت ايكن صحتنه قدح ايدر بر علتنه اطلاع حاصل اولان حديث » ديه تعريف ايتمشدر . حديثك علتنى بولان محدثه « مُعَلِّل » دينير .

بخارى ، تِرمِذى ، حاكم ، دارَقُطْنى ، ابن عَدِىّ ، ابو يَعْلَى الْخَليلى وسائر بعض ائمهٔ حديثك عباراتنده « معلَّل » يرينه « معلول » تعبيرى قوللانيلمشدر . اصول حديث مؤلفلرى ـ ائمهٔ لغت « عَليل » يرينه « معلول » ديمك لحندر ديدكلرينه بناءً ـ معلول لفظنك استعمالندن تحذير ايديورلرسه‌ده « معلَّل » ـ تعليل آووتمق ديمك اولديغنه كوره ـ دها يا كلشدر . طوغروسى « عَليل » ، ياخود ـ اعلالدن ـ « مُعَلّ » ديمك كرك ايدى . فقط يا كليش‌ده اولسه اصطلاحاً تقرر ايدن « معلل » كلمه‌سيدر . حال بوكه « معلول » ديينلرى‌ده قورتاراجق نقول لغويه‌دا كسيك دكلدر . نيته كيم عاصم افندى مرحوم « قاموس شرحى » نده « مصباح » دن نقلاً اولفظى خطا اولمقدن پك اعلا قورتاريور . واصطلاحك تقررندن صوكراده بولفظ پك اعلى استعمال اولونيور .

احاديث ايچنده تدقيقى اڭ مشكل اولانلر معلل نوعيدر . صحيح وعلتدن سالم كبى كورونن بر حديثك علتى راوىٔ ثقه‌نك يا او روايتده تفردى ويا باشقه ثقاته مخالفتى ايله ادراك اولونورسه‌ده بوكا برده حديث ارسال ايدلمش بر موصولميدر ؟ وقف ايدلمش بر مرفوعميدر ؟ متعدد رُواتك سوزلرى برى برينه قاريشمشميدر ؟ راوينك برجهتده وهمى وارميدر ؟ الخ الخ كبى خصوصاته آنجق ناقد بصيرى آكاه ايده‌جك بر طاقيم قرائن‌ده انضمام ايدركه بو قرائنك بر آرايه كلمه‌سى بعضاً معلِّلده غلبهٔ ظن حاصل ايدرده عدم صحت حكمنى ويرديرير ، بعضاده جزم ايتديره‌جك درجه‌ده قوى اولمازده ـ حديثك ظاهرى علتدن سلامت ايكن ينه ـ كنديسنى تردده دوشورور

وحديثك صحتنه حكم ايتمكدن كنديسنى آليقور . زمان اولوركه معلِّل دعواسنى اثبات ايچون اقامهٔ حجته يارار الفاظى بيله تداركدن عاجز قاليرده ينه حديثى يا ردّ ويا صحتنده توقف ايدر .

بو ايشه يالكز علم حديثده صوك درجهٔ كمالى بولمش فهم ثاقب اربابندن اولان اهل حفظ واختبار كيريشه‌بيليرلر . بوندن طولاييدركه بوبحثده سوز سويليه‌بيلمش اولانلر احمد ابن حنبل (١٦٤-٢٤١) ، علىّ بن المَدينى (١٦١ - ٢٣٤) عبدالرحمن بن مَهْدى (١٣٥-١٩٨) ، يعقوب بن شَيْبه (٢٦٢) ، بخارى (١٩٤-٢٥٦) ، ابو حاتِم رازى (١٩٥-٢٧٧) ، ابو زُرْعة الرازى (٢٦٤) ، دارَقُطْنى (٣٠٦-٣٨٥) درجه‌سنده‌كى نوادر اهل كمالدر .

حديث معلله مثال : بر كون نيسابورده بخارينك مجلسنده « صحيح » صاحبى مسلم‌ده حاضر ايكن : « كَفَّارَةُ الْمَجْلِسِ اِذا قَامَ الْعَبْدُ اَنْ يَقُولَ سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ . اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اَنْتَ . اَسْتَغْفِرُكَ وَاَتُوبُ اِلَيْكَ = بر قولك ديدى قودييلى بر مجلسدن قالقديغى زمان سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ ..... وَاَتُوبُ اِلَيْكَ ديمه‌سى او مجلسه اشتراك ايتديكنك كفّارتيدر » حديثنى برى حجّاج بن محمد طريقندن « عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ مُوسَى ابْنِ عُقْبَةَ عَنْ سُهَيْلِ بن ابى صالح عَنْ ابيهِ عن ابى هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِىِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ » اسناديله سوق ايده‌رك بخارى‌يه بوبابده‌كى فكرينى صورمش . بوحديثه تِرمِذى بوسند ايله حسَن ديديكى كبى ابن حِبّان ايله حاكم‌ده صحيح ديمشلردر . هرنه‌حال ايسه بخارينك اومجلسنده مسلم همان آتيلارق : « دنياده بوندن صاغلام اسنادده اولورمى ايمش ؟ ابن جُرَيج موسى بن عقبه‌دن ، اوده سُهَيل بن ابى صالحدن روايت ايتمش . دنياده بوقدر قوتلى اسناد ايله هيچ برحديث كوردكمى ؟ » ديمش . فقط محمد بن اسماعيل بخارى : « اوت ، اما معلولدر » دينجه مسلمى بر تيتره‌مه آلوب : « لااله الاالله ! باقالم ، علتى نره‌سنده ايسه بكا سويله » ديمش . لكن بخارى باشقه طريقلردن ده ينه حجّاج بن محمددن اولمق اوزره كنديسنه بوحديثك بالغ اولديغى سندلريله ذكر ايده‌رك يالكز : « اللهك ستر ايتديكنى سن‌ده ستر ايت . بو ، ناسك حجّاج

بن محمددن، اونك ده ابن جريجدن روايت ايتدكلرى برحديث جليلدر » ديمكله اكتفا ايتمش . وعلتى بيان ايتمك ايستەمەمش. مسلم الحاج ايتمش ، باشقى اويمش، آغلامقلى اولمش. بوقدر اصرارى كورنجه بخارى: «اويله ايسه ياز. حَدَّثَنا مُوسَى ابن اسماعيل حدثنا وُهَيب حدثنا موسى بن عُقْبة عن عَوْن بن عبدالله قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم » اسناديله حديثى روايت ايتمش . مسلم ده : «سكا بغض ايدن آنجق حسدندن ايدر . دنياده سنك برمثلك دها اولمادیغنه شهادت ايدەرم» ديمش. بوحكايەيه كوره هرايكى حديثك متنى بردر . لكن حديث برنجى سند ايله معلول ، ايكنجيسى ايله صحيحدر. دقت ايديلمش ايسه آكلاشيلمشدر كه بخارينك معلول ديديكى روايت هپ عنعنه ايله ونهايتنده مرفوع اولارق سرد ايديلمشدر . حال بو كه ديكر روايتده سند ـ تابعى اولان ـ عَوْن بن عبدالله بن عُتْبه يه قدر هپ « حَدَّثَنا » لفظى ايله سوق ايديلدكدن صوكرا ابوهريره رضى الله عنهك اسمى ذكر ايديلمكسزين ارسال ايديلمشدر. مكر مرفوع اولارق روايت ايديله طوران حديث ، مرسل ايمش .

بو قصەنك ديكر برسندايله نقلندن ده آكلاشيلديغنه كوره امام برنجى سند حقنده: « بو ، كوزلدر . هم دنياده بونك قدر صاغلام باشقه بر اسناده بيلميورم . لكن معلولدر. بن خبر ويرديكم اسناد دها ايبدر. زيرا موسى بن عُقْبەنك سهيلدن مسنداً برحديث روايت ايتديكنى هيچ بركيمسه خبر ويرمەمشدر» ديەرك ايكنجى برعلت دها كوسترمشدر .

حاكم: « برحديث برچوق جهتلردن تعليل اولونابيلير كه هيچ برينك جرحده مدخلى اولماز. يعنى بوجهتلر تبين ايدنجه راوى مجروح اولماز. بزجه تعليلده حجت ده حفظ وفهم ومعرفتدر. باشقه برشى دكل» ديديكى كبى ابن مَهْدى ده: «برنك حديثك علتنى اوكرنمك بنده اولمايان يكرمى حديثى يازمقدن دها زياده خوشمه كيدر » ديمشدر. معلَّل درهم وديناری انتقاد ايتمكى صنعت ايتمش صرّافه بكزر. او، پاره صرّافى ايسه بريكى احاديث و آخبار صرّافيدر. ابن مهدى: « علم حديثى بيلمك برالهامدر. عللِ حديثى بيلن بر كيمسەيه فلان سوزى نەيه بناءً سويلەيورسك ؟ ديەجك اولورسەڭ سنى اقناع ايدەجك حجت بولاماز . حال بو كه او ، نيجه محدثلرك واقف اولامادقلرى علته واقف اولمشدر» ديمش . ينه ابن مَهْدى ايله بر معترض آراسنده شويله برمحاوره كچمش : « سن شو حديث صحيحدر، بوحديث ثابت دكل ديورسك.

بونلرى نەيه بناءً سويلرسك ؟ ـ پارەلركى معاينه ايچون صرّافه كوتورسەڭ ده او ده شو پاره ايبدر، بوپاره زيوفدر ديسه عجبانەدن بويله سويلەيورسڭمى ديرسك؟ بوقسه اونك ديديكنه حجتسزمى اينانيرسك؟ ـ ديديكنه اينانيرم . ـ ايشته بوايش ده بويلەدر. صرّافده كثرت ممارسه اولديغى كبى صاحب حديث ده اربابى ايله اوزون مدت اوطوروب كوروشمش، اوزون بويلى مناظرەلر ايتمش وبو خصوصده بويوك برتجربه ورسوخ صاحبى اولمشدر.» ينه اوتاريخلرده رَىّ شهرنده بوكا بكزر برحادثه جريان ايتمش . ابو زُرْعة الرازينك (٢٦٤) مجلسنده ايكن بركون محمد بن صالح كيلينى اسمنده برى اوكا: « سز، فلان حديثك ، فلان حديثك علت خفيەسى واردير، طوروورسكز . حجتكزنەدر؟ » ديیه صورمش . ابو زُرْعه : « حجتمز شودر كه عاق اولان برحديثى سن بكا صورارسك. بن ده سكا علتنى سويلەرم. صوكرا محمد بن مسلم بن واره (٢٧٠) يه كيدر، بكا صورديغكى سويلەمكسزين اوكا ده صورارسك. او ده سكا ديەجكنى دير. صوكرا ابوحاتمِ (١٩٥-٢٧٧) كيدرسك . او ده حديثى سكا تعليل ايدر. صوكرا اوحديث حقنده اوچمزك ده سويلەديكمز سوزلرى قارشيلاشديريرسك. اكر آرامزده خلاف بولورسەڭ آكلا كه هر بريمز كندى كيفنجه سوز سويلەمش . سوزلرمزده اتفاق بولورسەڭ آكلارسك كه بوعلمك برحقيقتى واردر » جوابنى ويرمش. محمد بن صالح ده اوتجربەيى ياپدقدن صوكرا اوچنك ده سوزلرينى متفق كورنجه : « بوعلمك الهام اولديغنه بن شهادت ايدەرم » ديمش [١] .

برحديثك علتنى كشف ايتمەنك طريقى اوحديثك بوتون طريقلرينى جمع ايدوب رُواتك اختلافنه وهر برينك درجهٔ ضبط واتقاننه دقتله نظر ايلەمكدر. ابن المديني‌نك ديديكى كبى حديثك بوتون طريقلرينى بر آرايه جمع ايتمەدكجه خطاسى تبين ايتمز .

تعليل على الاكثر موصولاً روايت ايديلمش حديثك مرسَل اولديغى تبين ايتمكله ومرسَلك راويسى موصولك راويسندن اقوى بولونمقله تبين ايدر.

علت على الاكثر اسناده بولونورسه ده متنده ده اولور. اسناده اولان علت ده

[١] بو حافظلرك اوچى ده رازيدر : ابوحاتم، ابوزرعه، ابن واره. او عصرلرده كى بركت علميه يه باقك كه يالكز برشهرده ، يالكز « رى » ده اوچ حافظ، هم ده حافظ نقاد ومعلل معاصر بولونيورمش. بوده علم سنتك نيچون ونەصيل متوسع ومحفوظ اولديغى حقنده برفكر ويرەبيلير .

بعضاً هم اسناده ، هم متنه طوقونور. مرفوعاً روایت ایدیلمش برحدیثك مرسل ویا موقوف اولدیغی ظاهر اولماسی کبی که درحال صحیح مرتبه‌سندن دوشرب احتجاجه صلاحیتی موضوع بحث اولور. بعضاً ده یالکز اسناده طوقونمقله قالوب متن ینه مرفوع وصحیح اولور . رجال صحیحدن اولان یَعْلَى بن عُبَيْد الطنافسینك « عن الثَّوْرِیّ عن عمرو بن دینار عن ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم » اسنادیله روایت ایتدیکی « اَلْبَيِّعَانِ بِالْخِيَارِ » حدیثی (۹۷۰ نجی) کبی که « عن عمرو بن دینار » دیمکله سفیانك سندینی یاکلیش روایت ایتمشدر . زیرا سفیان ثوری اصحابندن اولان ابو نُعَیْم الفَضْل بن دُکَیْن ، محمد بن یوسف الفِرْیابی وَمَخْلَد بن یزید کبی ائمه هپ سفیانك عمرو بن دینار دن دکل ، برادری عبدالله بن دینار دن روایت ایتدیکنی سویله‌مشلردر. هر ایکی قارداش ثقه اولدقلری ایچون بو علت یالکز سنده عائد اولوب متنه تأثیر ایتمه‌مشدر .

اسناد قدر متنه ده طوقونان علت اسناده مثال : معلوم اولدیغی اوزره نمازده فاتحه‌نك بسمله‌سنی جهر ایدوب ایتمه‌مك مسئله‌سی بین الفقها منازع فیهدر. هر مجتهدك مَناطِ حکم واجتهادینی ذکر ایتمه‌نك یری بوراسی دکل ایسه‌ده یالکز انس رضی الله عنهدن مَرْوی حدیثلرك انتقادینی بحثمزه مثال اولور دییه ذکر ایده‌بیلیرز . انس رضی الله عنه حدیثی (٤١٥ نجی) بخاری « حدثنا حَفْص بن عمر قالَ حدثنا شُعْبَة عن قَتادَةَ عن اَنَس » اسنادیله نبی اکرم صلی الله علیه وسلم ایله ابوبکر وعمر رضی الله عنهمانك نمازه « اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ » ایله باشلادقلرینی روایت ایدیور . بو اسنادك رجالی پك صاغلامدرلر . شونی ده اونوتمایالم که فاتحه‌نك بسمله‌سنی جهر ایدن امام شافعی بوراده‌کی « اَلْحَمْدُ » دن مراد فاتحه اولوب یوقسه بو لفظ اولمادیغنی سویله‌یه‌رك بو حدیث صحیحك کندی علیهنه حجت اولامیه‌جغنی سویله‌مش ، دارقُطْنی ده بر سند صحیح ایله انسدن روایت ایتدیکی : « فَكَانُوا يَسْتَفْتِحُونَ بِاُمِّ الْقُرْآنِ » لفظی ده امامك بو اجتهادینی تأیید ایتدیکنی بیان ایتمشدر . بوراسی معلوم اولدقدن صوکرا صحیح مسلمی آچیورز . کوریورز که ولید بن مُسْلم روایتندن اولمق اوزره « حَدَّثَنَا الاَوْزاعِيّ عن قَتادَةَ اَنَّهُ كَتَبَ اِلَيْهِ يُخْبِرُهُ عَنْ اَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ » اسنادیله انسك بخاریده‌کی متنی

سویله‌دیکنی ، شو قدر که بو متنه زیادةً « وَعُثْمَانَ » لفظی ده ذکر ایتدیکی کبی صوکنده ده : « لاَ يَذْكُرُونَ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ فِي اَوَّلِ قِرَاءَةٍ وَلاَ فِي آخِرِهَا = بسمله‌یی قراءتك نه اولنده ، نه صوکنده اوقومازلردی » عباره‌سنی علاوه ایدیور . صوکرا عینی حدیثی زیاده‌سیله برابر ینه وَلید بن مسلم روایتندن « عن الاَوْزاعِيِّ اَخْبَرَنِي اسحقُ بْنُ عَبْدِاللّٰهِ بن اَبِي طَلْحَةَ اَنَّهُ سَمِعَ اَنَساً يَذْكُرُ ذٰلِكَ » اسنادینی سوق ایده‌رك بونده اوزاعی قتاده‌دن دکل ، اسحق بن عبدالله‌دن نقل ایدیور. امام مالك ده « موطّأ » ده « عن حُمَيْد عن اَنَس » اسنادیله خلفای ثلثه حضراتندن هیچ برینك بسمله‌یی اوقومادقلرینی تصریحاً روایت وعینی حدیثی ولید بن مسلم امام مالکدن روایت ایدرکن خلفای ثلثه‌دن اوّل نبیّ اکرم صلی الله علیه وسلمی ده ضم ایدیور .

انس رضی الله عنهدن کلن بو روایات متخالفه ایچندن — امام شافعیجه پك قولای تأویل ایدیلن — بخاری حدیثندن باشقه‌سی هپ معلّلدر . بر کره حُمَیْدك روایتنی امام شافعی تعلیل ایتمشدر. زیرا بو حدیثی — امام مالك کبی — اوندن روایت ایدن ائمهٔ حفّاظدن ابو اسحق ابراهیم بن محمد الفَزاری وعبدالوهاب بن عبدالمجید الثَّقَفی کبی یدی سکز ذات دها امامه مخالف اولارق انسدن بخاریده‌کی لفظ ایله روایت ایتمشلردر . ثانیاً « الطویل » لقبیله مشهور اولان بو حُمَیْدك انس رضی الله عنهدن بلاواسطه روایاتی وارسه‌ده انس حدیثلرندن چوغنی یا قَتاده‌دن ، یا ثابت البُنانیدن آلمش اولوب کرك قتاده‌نك اصحابندن اولان ایوب ، هشام الدَّسْتَوائی ، شَیْبان بن عبدالرحمن ، سعید بن ابی عَرُوبه ، ابو عَوانه وسائرلری ؛ کرکسه ثابتك اصحابندن اولان اسحق بن عبدالله بن ابی طلحه طرفلرندن ایدیلن روایاتده بسمله‌نك ترکنه دائر بر صراحت اولمایوب هپسی ده بخاریده‌کی کبی روایت ایتمشلردر . با خصوص حُمَیدك بو روایتی قتاده واسطه‌سیله انسدن اخذ ایتدیکی ده ابن عَدِیّك دیکر بر اسنادندن آکلاشیلیور . دیمك که امام مالکك حُمَیْددن متصل ظن اولونان روایتی حقیقتده منقطع ایمش .

ولید بن مُسْلمك اوزاعی طریقیله قتاده‌دن روایت ایتدیکی انس حدیثنه کلنجه ولید تدلیسِ تسویه ایله متهم (ص ۱٦۷) برکیمسه اولوب اوزاعی ایله قتاده آراسنده

بر واسطه‌یی اسقاط ایتمه‌مش اولدیغنه کوکل امنیت ایده‌میور. اوزاعینك، خبری طوغرودن
طوغرویه قتاده‌دن آلدیغنه مطمئن اولسه‌ق بیله معلوم اولدیغی اوزره قتاده آنادن
طوغمه اعمی ایدی. وسیاق سنده نظراً بوحدیثی اوزاعی‌یه مکتوب ایله بیلدیرمشدر.
کتابتله روایت مسئله‌سنده‌کی اختلافدن قطع النظر بو کاتب کیمدر ؟ معلوم دکل .
ومجروح ویا غیر ضابط اولمق احتمالی واردر . ولیدبن مسلمك اسحق بن عبدالله بن
ابی طلحه‌دن روایتنه کلنجه اسحقك دیکر ثقاتك روایتنه موافق اولارق وبسمله‌نك
ترکنی ذکر ایتمه‌یرك روایتی ده ثابتدر .

بر نقطه دها : بوحدیثك الفاظنده پك چوق اختلافات واردر. کیمی: « صَلَّيْتُ
خَلْفَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ » دیمکله اکتفا ایتمش .
کیمی عثمان رضی الله عنه‌ی ده برابر ذکر ایتمش . کیمی ابوبکر ، عمر وعثمان دیه‌رك
علیه الصلاة والسلام افندیمزی ذکر ایتمه‌مش. کیمی : « فَكَانُوا لَا يَقْرَؤُنَ بِسْمِ اللّٰهِ
الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ »، کیمی: « فَكَانُوا لَا يَجْهَرُونَ بِبِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ » دیمش.
کیمی بالعکس : « فَكَانُوا يَجْهَرُونَ بِبِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ »، کیمی: « فَكَانُوا
يَفْتَتِحُونَ الْقِرَاءَةَ بِالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ » ، کیمی : « فَكَانُوا يَقْرَؤُنَ بِسْمِ اللّٰهِ
الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ » دیه روایت ایتمش . حاصلی بر اضطراب روایت که بونکله هیچ
بر طرف ایچون حجت قائم اولمانك امکانی یوقدر . باخصوص انس رضی الله عنه‌ك
بسمله‌نك نفینه دائر صراحةً برشی سویله‌مه‌یوب بونی معنی ایله روایت ایدنلرك
خطأً زیاده ایتدیکنه دلیل ده واردر. سند صحیح ایله ثابت اولدیغنه کوره مشارالیه
ابو سَلَمة بن عبدالرحمن بن عَوف : « رسول الله صلی الله علیه وسلم نمازه اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ
رَبِّ الْعَالَمِينَ ایله‌می یوقسه بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ایله‌می باشلارلردی ؟ » دیه
صوردیغی وقت : « بلله‌مه‌دیکم بر شیئی بکا صوریورسك . سندن اوّل ده بونی بکا
کیمسه صورمادی » دیه جواب ویرمشدر .

علتك یالکز غامض اولان سبب خفی‌یه دکل، راوینك کذبی ایله فسقنه وغفلتنه
وسوء حفظنه وحدیثك ضعفنی موجب اولان دیکر اسباب ظاهره‌یه ده اطلاق

اولوندیغی واردر. وبو کبی یرلرده ده بو تعبیرك استعمال ایدیلدیکنه علله مخصوص کتابلرده
چوقجه تصادف ایدیلیر . تِرمِذی ایسه نسخه‌ده علت نامنی ویرمشدر . عراقی
دیبورکه « او حدیث ایله عمل اولونمه‌مانعدر » معناسنی قصد ایدیورسه دیدیکی کبی علتدر.
یوق « صحتنه مانع علتدر » دیمك ایسته‌یورسه بومسلّم دکلدر . زیرا صحیح اولان
حدیثلر ایچنده منسوخ اولانلری ده واردر . اهـ. ابو یَعلَی الخَلیلی - ضابط
اولان ثقه‌نك وصل ایتدیکنی ارسال ایتمك قبیلندن - حدیثك صحتنه قدح ایتمه‌ین
بر مخالفته‌ده علت اطلاق ایتمشدر. بو اصطلاحه کوره صحیحك کیمی - شاذ اولا بیلمه‌سی
قبیلندن اولارق - معلّل ده اولمش اولور. خَلیلی صحیحِ معلّله امام مالکدن مَروی
اولدیغی بوقاریده (ص ١٤٥) ذکر ایدیلن « لِلْمَمْلُوكِ طَعَامُهُ » حدیث معضَلنی
مثال کتیریور . « موطّأ » ده معضَلاً روایت ایدیلن بوحدیثی ابراهیم بن طَهمان ایله
نعمان بن عبدالسلام موصولاً روایت ایتمش اولدقلرندن اسنادك بیانی سایه‌سنده
معتمد علیه بر حدیث صحیح اولیویرمشدر . بومعناجه معلّل ، مشهور اولان معنانك
بوسبوتون عکسنه‌در . زیرا معنای مشهوره کوره حدیثِ معلّل ظاهری عیوب
وقوادحدن سلامت ایکن بعدالتحقیق عیبی ظاهر اولان روایت اولدیغی حالده
بوراده ظاهراً احتجاجه غیرصالح اولان حدیث ، موصول اولدیغی تبین ایتدکدن
صوکرا حجت اولیور .

ابو عبدالله الحاکم « علوم الحدیث » نده اجناس معلّلی اونه تقسیم ایتمشدرکه بونلری
سیوطی « تدریب » نده بروجه آتی خلاصه ایتمشدر :

(١) سند ظاهراً صحیح ایکن ایچنده‌کی راویلردن بری مرویّ عنهدن سماع
ایله معروف اولماز . موسی بن عُقبه‌نك سهیل بن ابی صالح طریقندن روایت
ایتدیکی کفّارت مجلس حدیثی (ص ١٧٣) کبی .

(٢) ثِقات حُفّاظك روایت ایتدکاری طریقدن مرسَل ایکن دیکر طریقدن ظاهراً
صحیح اولارق مسنداً روایت اولونور . « اَرْحَمُ اُمَّتِي بِاُمَّتِي اَبُو بَكْرٍ وَاَشَدُّهُمْ
فِي دِينِ اللّٰهِ عُمَرُ وَاَصْدَقُهُمْ حَيَاءً عُثْمَانُ وَاَقْرَؤُهُمْ لِكِتَابِ اللّٰهِ اُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ
وَاَفْرَضُهُمْ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَاَعْلَمُهُمْ بِالْحَلَالِ وَالْحَرَامِ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ وَلِكُلِّ اُمَّةٍ

اَمِينٌ وَاَمِينُ هٰذِهِ الْاُمَّةِ اَبُو عُبَيْدَةَ ابْنُ الْجَرَّاحِ = امتمك امتمه الك چوق آجيانى ابوبكر، اللهك دينى محافظه خصوصنده الك شدتليسى عمر، الك جدى اوتانغاج اولانى عثمان، كتاب اللهى الك ايى اوقويانى اُبَىّ بن كعب، الك چوق فرائض بيلنى زيد بن ثابت، حلال وحرامى الك ايى بيلنى مُعاذ بن جَبَلدر. هر امتك ده بر امينى واردر. بو امتك امينى ده ابو عبيدة ابن الجرّاحدر » حديثى « قَبيصة بن عُقْبَة عن سفيان عن خالدٍ الْحَذَّاء وَعَاصِمٍ عن ابى قِلابَة عَنْ انس » اسناديله مرفوعاً روايت ايديلمشدر. سندى ظاهراً بو قدر قوتلى اولديغى حالده حديث كتب صِحاحه كچمه مشدر. چونكه ايكيسى ده ابو قِلابه دن روايت ايدن خالد الحذّاء ايله عاصمدن بونى مرفوعاً روايت ايدن يالكز عاصم اولوب خالد حديثى ابو قِلابه دن مرسَلاً روايت ايتمشدر .

(٣) بر صحابيدن روايت ايديلديكى محفوظ ايكن حديث ، اختلاف بلاد ومثلا مدنيلرك كوفيلردن خطأً روايتى يوزندن ديكر بر صحابيدن روايت اولونور .

« اِنَّهُ لَيُغَانُ عَلٰى قَلْبِى وَاِنِّى لَاَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ وَاَتُوبُ اِلَيْهِ فِى الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ = قلبم صيق صيق غشاى هيبت وفخامت الهيه ايله قاپلانير. بوندن طولايى بن، كونده يوز كره اللهدن استغفار وتوبه ايده رم » حديث مرفوعى كبى كه « موسى بن عُقْبَة عن ابى اسحق عن ابى بُرْدَةَ عن ابيه » اسناديله روايت ايديلمشدر. بوكا، قان محدث صحيحينك شرطلرينه موافق اولارق - ابو بُرْده نك پدرى - ابو موسى الاشعرى رضى الله عنهدن روايت ايديلمش ظن ايدر . حال بوكه مدينه ليلر كوفيلردن روايت ايتديلرمى اكثريا آياقلرى قايار. حديثك محفوظ اولانى ، ابو بُرْده نك اَغَرّ المُزَنى رضى الله عنهدن مرفوعاً روايتيدر .

(٤) بر صحابينك اولمق اوزره محفوظ اولان بر حديث بر تابعى طرفندن صحتنى مقتضى تصريحدن وهماً عدول ايديله رك روايت ايديلمش ، حق بلكه ده او تابعى جهتندن غير معروف بولونمش اولور . نيته كيم (٤٢٧) نجى جُبَيْر بن مُطْعِم رضى الله عنه حديثى - كه عليه الصلاة والسلام افنديمز حضرتلرينك آقشام نمازنده سورهٔ طُورى قراءت بويوردقلرينى ايشيتديكنى نقلدن عبارتدر - بخاريده « عَنْ مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ

مُطْعِمٍ عَنْ اَبِيهِ » اسناديله ذكر ايديلمش اولوب بعضلرى ايسه « عن زُهَيْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عن عثمانَ بنِ ابى سُلَيْمَانَ عَنْ اَبِيهِ » اسناديله باشقه طريقدن ينه اولكيسى كبى مرفوعاً روايت ايتمشلردر . ايشته بو ايكنجى روايت معلولدر . جُبَيْر رضى الله عنهك اوچ اوغلندن محمدك روايتى بخاريده كيدر . روايت معلوله يه كوره ايسه عثمان بن ابى سليمان بن جُبَيْر قصه يى - باباسى ابو سليمانك بالواسطه او كرنديكنى تصريح ايتمك لازم كلير كن - بالذات باباسى ايشيتمش كبى نقل ايتديكنى زُهَيْر بن محمد روايت ايديور. حال بوكه موضوع بحث اولان عثمان، باباسى ابو سليمان بن جُبَيْردن دكل، عموجه سى نافع بن جبيردن ، او ده باباسندن ايشيتمشلردر .

(٥) بعضاً حديث عنعنه ايله روايت ايديلمش بولونورده او اسناددن بر راوى اسقاط ايديلديكى ديكر محفوظ بر طريقدن معلوم اولور. مثلا يونسك [١] « عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عن عَلِىِّ بن الحسينِ عَنْ رِجالٍ مِنَ الْاَنْصارِ » اسناديله روايت ايتديكى : « اَنَّهُمْ كَانُوا مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَرُمِىَ بِنَجْمٍ فَاسْتَنَارَ ... الخ = ... انصاردن اولان اور جال : بز بر كيجه رسول الله صلى الله عليه وسلم ايله برلكده ايكن بر ييلديز آقوب پارلادى ..... ديديلر » حديثى معلّلدر. وجلالت قدر ومقامى ايله برابر بو روايتده يونسك تقصيرى واردر . زيرا زُهْريدن سفيان بن عُيَيْنَة ايله شُعَيْب بن ابى حمزة وصالح و اَوْزاعى وباشقه لرى هپ زين العابدين على بن الحسين حضرتلرندن صوكرا : « عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ حَدَّثَنِى رِجالٌ مِنَ الْاَنْصارِ » صورتنده روايت ايتمشلردر . ديمك كه يونس ، ابن عباس رضى الله عنهمايى اسناددن سهواً اسقاط ايتمشدر .

(٦) بزى ديكرندن بر حديثى مسنَد اولارق روايت ايدرده حديث غير مسند اولارق محفوظ بولونور . مثلا « علىّ بن الحسين بن واقِد عن ابيه عن عبدالله بن

[١] بو يونسك ، يونس بن عُبَيْد عَبْديمى ؟ يوقسه يونس بن يزيد الاَيْلى الزهريمى؟ اولديغنى كسديره مه دم . ذهبينك « ميزان » نده ايكنجيسنك اسمى ذكر ايديليركن « صاحب الزهرى » ديلديكنه كوره بوراده مراد اولان او اولديغى وارد خاطر اولورسه ده قطعيتله كسديرمك بنم خرجم دكلدر .

بُرَيْدَةَ عن اَبيه عن عمر بن الخطّاب» اسناديله روايت اولونان: «قُلْتُ يا رَسُولَ اللّٰهِ مالَكَ اَفْصَحُنا؟ ... = ديدم كه يارسول الله، سن ناصيل اولمشده بزدن افصح اولمشسك؟ ...» حديثى معلولدر. زيرا علىّ بن خَشْرَم اونى «حَدَّثَنا علىُّ بْنُ الحُسَيْنِ بن واقِدٍ بَلَغَنى اَنَّ عُمَرَ قالَ الخ» سندى ايله روايت ايدوب نه حسين بن واقدك، نه عبدالله بن بُرَيْده نك، نه ده اونك بدرى بُرَيْدَةُ بْنُ الحُصَيْب رضى الله عنهك اسملرى واردر. اوكا نظراً علىّ بن الحسين بن واقد يالكز: «بَلَغَنى اَنَّ عُمَرَ قالَ = عمرك ..... ديديكى بكا بالغ اولدى» دييور.

(۷) حديث بعضاً اسناددهكى رجالدن برينك بر طريقدن كندى شيخنى تسميه، ديكر طريقدن ابهام ايتمهسى ايله معلّل اولور. مثلا: «اَلْمُؤْمِنُ غِرٌّ كَرِيمٌ وَالْفاجِرُ خَبٌّ لَئِيمٌ = مؤمن طوى و كريم، فاجر ومنافق ايسه حيلهكار ولئيم اولور» حديثنى زهرى «عن سفيانَ الثَّوْرِيِّ عن حَجّاجِ بْنِ فُرافِصَةَ عن يحيى بن ابى كَثيرٍ عَنْ اَبى سَلَمَةَ عَنْ اَبى هُرَيْرَةَ» اسناديله مرفوعاً روايت ايتمشكن محمد بن كثير بو حديثى «حَدَّثَنا سُفْيانُ عن حَجّاجٍ عن رَجُلٍ عَنْ اَبى سَلَمَةَ ... الخ» اسناديله روايت ايتمش كه زهرينك اسنادينه كوره حجاج بن فرافصهنك شيخى پك مشهور ثقاتدن اولان يحيى بن ابى كثير ايكن محمد بن كثيرك اسنادينه كوره حجّاج كندى شيخنى ابهام وتجهيل ايديور يعنى مجهول براقيور. انسان بوكا مطلع اولنجه طبيعتيله يحيى بن ابى كثيرده اسمى آچيق آچيق سويلهنهمهيهجك بر كيمسهميدر كه؟ ديه دوشونمكه وارير.

(۸) بعضاً بر شخصدن روايت ايدن كيمسه او شخصى ادراك ايدوب اوندن حديث ديكلهمش اولمقله برابر معين بر طاقيم حديثلرى اوندن ديكلهمهمش بولونور. ايشته او كيمسه او معين حديثلرى بلا واسطه او شيخندن روايت ايدهجك اولورسه اونلرك علتى راوينك كندى شيخندن ديكلهمهمش اولماسى اولور. مثلا يحيى بن ابى كثير انس رضى الله عنهدن: «اَنَّ النَّبِىَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كانَ اِذا اَفْطَرَ عِنْدَ اَهْلِ بَيْتٍ قالَ اَفْطَرَ عِنْدَكُمُ الصّائِمُونَ .... = شويله ديدى: نبىّ اكرم صلى الله عليه وسلم افنديمز بر عائله نزدنده افطار بويوردقلرنده، سزك اوكزده اوروجليلر افطار ايتسون

بويورمق معتاد شريفلرى ايدى.» حديثنى روايت ايديور. [۱] يحيى بن ابى كثير واقعا انس رضى الله عنهى كورمشدر. لكن برچوق طريقلردن بو حديثى مشار اليهدن ديكلهمهديكى ظاهر اولمشدر. با خصوص كه يحيانك: «حُدِّثْتُ عَنْ اَنَسٍ = انسدن روايت ايدن بكا سويلهدى كه» صيغهسيله حديثى روايت ايتديكى ده سندى ايله ثابت اولمشدر.

(۹) راوينك على الاكثر روايت ايتديكى بر طريق معروفى وار ايكن او طريقك رجالندن برى باشقه بر طريقدن بر حديث روايت ايتمش بولونورسه راوى بعضاً يا كيلرده حديثك باشقه يولدن كنديسنه بالغ اولديغنك فرقنه وارماز. واو حديثى روايت ايدركن - اوته كيلرده اولديغى كبى - ينه جادهيى طوتدورور كيدر. ايشته بويله اولان حديث ده معلّلدر. مثلا مُنْذِر بن عبدالله الحَزامىّ «عَنْ عبدالعزيز بن الماجُشُون عن عبدالله بن دينار عن ابن عمر اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» اسناديله: «كانَ اِذا افْتَتَحَ الصَّلاةَ قالَ سُبْحانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ .. = رسول الله صلى الله عليه وسلم نمازه باشلاركن سُبْحانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ ... ديمك معتاد شريفلرى ايدى» حديثنى روايت ايتمشدر. بونده مُنْذِر بللهديكى جادهيى طوتدوروب حديثى ابن عمر رضى الله عنهمادن روايت ايتمش. چونكه عبدالعزيز صحابىٔ مشار اليهك حديثلرينى على الاكثر بو طريقدن آلمشدر. حال بوكه طوغرو روايته نظراً بو حديث مشار اليهك دكل، على رضى الله عنهك حديثلرندندر. سندىده: «عن عبدالعزيز حدثنا عبدالله بن الفضل عن الاعرج عن عبيدالله بن ابى رافع عن على» در.

(۱۰) حديث طريقلرك برنده مرفوع، ديكرنده موقوف اولارق روايت

---

[۱] «سنن» ابن ماجهده عبدالله بن الزبير رضى الله عنهما روايتيله: «اَفْطَرَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ سَعْدِ بْنِ مُعاذٍ فَقالَ اَفْطَرَ عِنْدَكُمُ الصّائِمُونَ وَاَكَلَ طَعامَكُمُ الْاَبْرارُ وَصَلَّتْ عَلَيْكُمُ الْمَلائِكَةُ = رسول الله صلى الله عليه وسلم افنديمز بردفعه سعد بن معاذ رضى الله عنهك خانهسنده افطار بويوروب سزده هپ صائملر افطار ايتسون، طعامكزى هپ ابرار يسون، سزه ملائكه دعا ايتسون ديه دعاده بولونديلر» حديثى واردر كه انس حديثنك عينيدر. انس رضى الله عنه، روايتنى بو قصهدن اقتباس ايتمشه بكزهيور. احتمال كه كنديسى ده خادم رسول الله صلى الله عليه وسلم اولمق اعتباريله او افطارده حاضر بولونمشدر.

ایدیلمش بولونورسه معلّل اولور. مثلا ابو فروه یزید بن محمد « حَدَّثَنَا أَبِي عن أبيهِ عن الاعمش عن ابی سفیان عن جابر » سندیله: « مَنْ ضَحِكَ فِي صَلاتِهِ يُعِيدُ الصَّلاةَ وَلا يُعِيدُ الوُضُوءَ = هر کیم نمازده ایکن کوله‌جك اولورسه نمازی اعاده ایدرده آبدسق اعاده ایتمز » حدیثنی مرفوعاً روایت ایتمشدر. حالبوکه وَکیع بن الجرّاحك « عن الاعمش عن ابی سفیان قالَ » سندیله بومسئله‌نك جابر رضی الله عنهه صورولمش اولوب جابر طرفندن بویله جواب ویریلدیکی روایت ایدیلمشدر حدیث، مرفوع دکل موقوفدر. وجابرك بر فتواسیدر.

حاکم معلّلك — مختصراً ذکر ایتدیکمز — بو اجناس عشره‌سنی تفصیل ایتدکدن صوکرا اجناسك بوکا منحصر اولمادیغنی وباشقه دورلولرینك دها بولوندیغنی سویلر.

تنبیه. — احادیث مرویه‌ده اولان علل غامضه‌یی آراشدیران کتابلر چوقدر. ازجمله بخاری ایله مسلم وترمذی واحمد ابن حنبل وابوبکر الأثرم وابو علیّ النیسابوری وابن ابی حاتم الرازی وابو عبدالله الحاکم وابوبکر الخلّال و ابو یحیی الساجینك « کتاب العِلَل » اسمنده بر اثرلری اولدیغی کبی دارقُطنینك بونلرك هپسندن جامع ومسانید اوزرینه مرتب اون ایکی جلدلك بر علل کتابی واردر. دها صوکرالری ابن الجَوزینك « العِلَل المتناهیة فی الاحادیث الواهیه » سی ایله حافظ ابن حجرك « الزَّهرَ المَطْلول فی الخبر المعلول » ی ذکره شایاندر.

٢١

اسناد عالی ونازل

اسناد، امت محمدیه‌نك (صلی الله علیه وسلم) باشقه هیچ برامتده راست کلینمه‌ین برخصیصهٔ فاضله‌سی اولوب نقل حدیثده اسناد بر « سنت بالغهٔ مؤکده » عد ایدیلمشدر. عبدالله بن المبارك (١١٨ — ١٨١) ایله دیکر بعض ائمه‌نك اسنادك اهمیتی حقنده‌کی سوزلری یوقاریده کچمشدی (ص ٨٥). سفیان بن عُیَینَه‌ده زُهری یه (٥٠ — ١٢٤) بر کون برحدیث روایت ایدرکن: « بونی بلا اسناد سویله » دیمش اولدیغنی وزُهرینك: « طامه سن مردیونسز چیقابیلیرمیسك ؟ » دیدیکنی روایت ایدر. سفیان ثَوری (٧٧—١٦١) ده : « مؤمنك سلاحی اسناددر » دیمش.

مه‌تودولوژی قواعدنجه مرویاتك زمان وقوعی ایله زمان قید وروایتی آراسنده نه‌قدر چوق مدت کچمش ایسه اوقدر آز موثوق به عد اولوناجغی یوقاریده (ص ٨٩) سویلنمشدی. علمای اسلام بومهم نقطه‌دن ده اصلا غفلت کوسترمه‌مشلر وخبری منبعنه ایصال ایدن وسائط هانکی طریقده دها آزایسه اونی دیکر طریقلره ترجیح ایله‌مشلر وسندده سلسلهٔ رُواة عددینك آز اولماسنه، خبرك کسدیرمه‌یولدن منبعنه واصل اولماسنه « عُلوّ اسناد » وعکسنه « نزول اسناد » ؛ کسدیرمه اسناده « اسناد عالی »، مقابلنه‌ده « اسناد نازل » نامنی ویرمشلردر. حدیثده اسناد آرامق سنت اولدیغی کبی مسلمانلرجه علوّ اسناد آرامق ده سنتدر. عراقینك دیدیکی کبی حدیثدن مقصود اولان، صحتنه ووهم وخطادن اوزاق اولماسنه توصل اولوب رجال اسناد چوغالدقجه خطا وخلل احتمالی دها قولای کورونور. سند قیصالدقجه‌ده دها زیاده سالم اولور. امام احمد ابن حنبل (١٦٤ — ٢٤١) : « اسناد عالی آرامق بزه سلفدن قالمه بر سنتدر. عبدالله بن مسعودك اصحابی عمر رضی الله عنهدن تعلم ایتمك واوندن حدیث دیکله‌مك ایچون تا کوفه‌دن مدینه‌یه کیدرلردی » دیدیکی کبی محمد بن اسلم طوسی (٢٤٢) ده : « قربِ اسناد اللهه یاقینلقدر » دیمشدر. طلب حدیث ایچون رحلتك مستحبّ اولماسی (ص ٤٧) بونکته‌یه مبنیدر. اوّل وآخر

ائمهٔ حدیث ، اسناد عالی ایله حدیث روایت ایدن ذاتك بولوندیغی یره قدر اختیار سفر ایتمك لزومنده متفق اولا كلمشلردر . لكن علوّ اسنادك مستحب ومستحسن اولماسی علی الاطلاق دكلدر. اسناد نازل ثابت وراویلری هپ ثقات اولان غیر معلّل بر حدیثِ صحیح البته اسناد عالی ایله مَرْوی ، شوقدركه راویلری یوزندن ضعفه اوغرامش بر حدیثدن زیاده مطلوب وشایان اعتماد اولور . علوّ اسناد صاحبی اولمانك یولی راوی هنوز كنج ایكن علمی‌ده ، سنّ وسالی‌ده مرتبهٔ كمالی بولمش مشایخدن حدیث اخذ وتحمل ایتمكدر .

علو اسناد

علوّ اسناد بش قسم ، دها طوغروسی بش مرتبه‌در :

برنجیسی واك پارلاق اولانی رسول‌الله صلی الله علیه وسلمه صحیح ونظیف وغیر ضعیف بر اسناد ایله آز راوی وساطتیله تقرب ایتمكدر . رُواة اسنادك ایچنده ضعیف ، هله كذّاب راوی وارایسه بوطریق ایله حاصل اولان علوّه اصلا اعتبار والتفات ایدیلمز . ائمهٔ حدیثك « عَوالی » سی یعنی اسناد عالی ایله روایت ایتدكلری حدیثلر هپ آراشدیریلوب تألیفات مخصوصه‌ده جمع ایدیلمشدر. امام مالكك (۹۳؟-۱۷۹) اك عالی اسنادی ثُنائیدر . یعنی رسول‌الله صلی الله علیه وسلم ایله آراسنده یالكز بر صحابی ایله بر تابعی واردر . بخارینك (۱۹٤ - ۲۵٦) عوالیسی ثُلاثی ، اك نازل اولان اسانیدی ایسه تُساعیدر. صحیحنده‌كی ثُلاثیات ۲۲ در. مسلمك (۲۰٦-۲٦۱) ده ثُلاثیاتی وارسه‌ده صحیحنه قویامامشدر . تِرمِذینك (۲۰۹ - ۲۷۹) « جامع »نده انس رضی الله عنهك عمر بن شاكردن مروی ، اوندن‌ده اسماعیل بن موسی الفَزاری واسطه‌سیله كندیسنه منقول یالكز : « یَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ الصَّابِرُ فِيهِمْ عَلَى دِينِهِ كَالْقَابِضِ عَلَى الْجَمْرِ = ناسك اویله بر كونلری اولاجق كه دینی محافظه قایغوسنه دوشوب صبرایدن كیمسه آووجنده آتش طوتمش كبی اولور » حدیثی ثلاثیدر. لكن عمر بن شاكر بعضلرنجه ضعیف عد ایدلدیكندن : « بو حدیث بو وجهدن غریبدر . لكن اهل علم ایچنده عمر بن شاكردن اخذ حدیث ایدنلر ایچه‌در » دییور. ابن ماجه (۲۰۹-۲۷۳) نك ده ثلاثیاتی – هپسی ده عینی طریقدن – انس رضی الله عنهدن مروی اولمق

اوزره بشدر. لكن بشی‌ده اسنادك ضعفندن طولایی ضعیفدر . دارمینك (۱۸۱ - ۲۵۵) « سنن »نده بونلر ۱۵ در. ینه اودورلرك ائمه‌سندن امام شافعینك (۱۵۰-۲۰٤) ثلاثیاتی اولدیغی كبی امام احمد ابن حنبلك (۱٦٤ - ۲٤۱) « مسند » نده ۳۳۷، عبد بن حُمَیدك (۲٤۹) « مسند » نده ۵۱ حدیث ثلاثی اولدیغی كبی سلیمان بن احمد الطَبَرانینك (۲٦۰-۳٦۰) ده اوچ ثلاثی حدیثی واردر .

عصر جلیل نبویدن تباعد ایتدكجه اسناد عالیده‌كی رُواتك اقلّ مقداری بالطبع تزاید ایتمشدر . نیته‌كیم بخاری وطبقه‌سنك زماننده اوچ واسطه‌دن آز اسنادلی حدیث بولمانك امكانی یوق ایدی. طَبَرانینك اوچ حدیث ثلاثیسی بولونماسی بیله كندی زماننه كوره فوق العاده برشی صاییلیر . ابوالفضل عراقی ایله (۷۲۵-۸۰٦) جلال الدین سیوطی (۸٤۹-۹۱۱) اسناد عالی ایله الده ایتدكلری احادیثك مقدارلریله بحق افتخار ایتدكلری حالده اك یوكسك اسنادلرینه داخل اولانلرك عددی بالطبع چوق دها زیاده‌در. نیته‌كیم عراقی: « بزم زمانمزده‌كی مشایخه سماع متصل ایله صحیح اولان حدیثلرك اك عالیسی نهایت اسنادی تُساعی یعنی طوقوز عددلی اولانلردر . اوده یالكز « غَیلانیّات » ، « جزء الأنصار » و « جزء الغِطْریف » ك روایتنده آنجق واقع اولابیلیر . باشقه كتابلرك سماع ایله اك قیصه طریق ایله اسنادی لااقلّ عُشاری یعنی اون واسطه‌لیدر . بزم تُساعیٔ صحیح اولارق روایت ایده‌بیلدیكمز بعض حدیثلر وارسه‌ده اسنادده‌كی مشایخ ایچنده سماع ایله دكل ، اجازت ایله اخذ ایدن واردر » دیدیكی كبی سیوطی‌ده : « زمانمزده بزه وامثالمزه سماعاً متصل اولمق اوزره آلابیلدیكمز احادیث صحیحه‌نك اك عالی اسنادیلری نبیّ اكرم صلی الله علیه وسلم ایله آرامزه اون ایكی راوی توسط ایدن اسنادلردر. آراسنه اجازت كیرمش اولانلر اون بر واسطه‌لیدر كه بو نوعدن عالی اسنادلر چوقدر. واهی اولمایارق آزیجق ضعف ایله اولانلری ایسه اون درجه‌لیدر » دیدكدن صوكرا ابو جَرْوَل زُهَیْر بن صُرَد الجُشَمی رضی الله عنهك حدیثی قصیده‌سیله وسند عُشاریسیله برابر سوق ایدیور . حُنَیْن ظفرنده مرضعهٔ رسالتپناهی حَلیمة السَّعْدیّه‌نك قبیله‌سی‌ده مشركین ایچنده مصاب اولمش ومغلوبین میاننده اوقبیله‌نك قادینلری‌ده سبایا میاننه داخل اولمشلردی. ابو جَرْوَل - یاخود دیكر روایته نظراً ابو صُرَد - زُهَیْر بر قصیده ایله عفولرینی استحصال ایتمشدی .

لكن بو اسنادده برعلت قادحه اولديغنى ابن عبدالبرّ ذكر ايديوركه سيوطينك: «واهى اولماياراق آزيجق ضعف ايله» ديمه‌سى ايشته بونك ايچوندر.

علوّ اسنادك ايكنجى مرتبه‌سى صحيح اولمق شرطيله ائمهٔ حديثدن أعمش (٦٤-١٤٨)، هُشَيم (١٠٤-١٨٨)، ابن جُرَيج (؟ ٧٠-١٥٠)، أوزاعى (١٥٧)، مالك (؟٩٣-١٧٩)، سفيان ثورى (٩٧-١٦١)، سفيان بن عُيَينه (١٠٧-١٩٨)، شُعبه (١٦٠)، زُهَير بن معاويه (١٧٣)، حمّاد بن زيد (٩٨-١٧٩)، اسماعيل بن عُلَيّه (١١٠-١٩٣) كبى برذاته ياقين بولونمقدركه بوائمه ايله رسول‌الله صلى الله عليه وسلم آراسنده‌كى راويلرك عددى چوق اولسه‌ده ينه اسناد، عاليدر. حاكم علوّ اسنادك بودورلوسنى ديكرلرينه ترجيح بيله ايدر. اونجه عُلوّدن مقصود اولان بودر. اونلرك برينه لكن آز راوى ايله واسنادِ صحيح ايله واريلديغى مقصد حاصل ديمكدر. عراقى حاكمك بوديديكنى تصويب ايتدكدن صوكرا كندى زماننك مشايخى ايله بو كبى ائمه بيننده سندلرك صحق وسماعاً اتصالى شرطلريله عالى اولارق قاچر واسطه اولديغنى شويله ذكر وبيان ايديور: او مشايخ ايله اعمش، هشيم، ابن جريج واوزاعى آراسنده سكز؛ مالك، ثورى، شعبه، زهير، حمّاد بن سلمه آراسنده‌يدى؛ ابن عُلَيّه آراسنده آلتى واسطه وارايمش. كنديسنك‌ده هُشَيم حديثلرينى برواسطه اكسيك ايله اخذ ايله‌ديكنى سويله‌مكله اظهار سرور ايديور. مشايخى سكز واسطه ايله اوكا واريركن كنديسى سماع متصل ايله يدى واسطه ايله هُشَيمى بولمشدر.

علو اسنادك اوچنجى مرتبه‌سى كتب ستّه صاحبلرى ايله سائر معتمد عليه اولان كتاب مصنفلرينه نسبةً اولان علوّدركه متأخرينك اكثريتله اعتنا ايله آرادقلرى علو بوندن عبارتدر. بوده، بو كتابلر اصحابنه اوغرامايان عواليده اولديغى كبى برعلو مطلق اولمايوب آنجق اونلره واران طريقده بر علو نسبيدر. اونك ايچون بوكا «بالنسبه عُلوّ» ديمشلردركه بونكته‌يه يعنى هرزمان مطلقا برعلو اولماديغنه بناءً ابن دقيق العيد (٦٢٥-٧٠٢) اوكا «عُلوّ تنزيل» نامنى ويرمشدر. بو كتابلر اصحابنه اوغرايان عوالينك مطلقا عالى اولدقلرى‌ده وارسه‌ده على الاكثر اوغرامقسزين الده

ايديلن عوالينك دونده اولور. عراقى بونى شويله تمثيل ايدر: ترمذينك «علىّ بن حُجر عن خَلَفَ بن خليفة (٩١-١٨١)» طريقندن وابن مسعود رضى الله عنهدن روايت ايتديكى: «يَوْمَ كَلَّمَ اللّٰهُ مُوسٰى كَانَتْ عَلَيْهِ جُبَّةُ صُوفٍ = الله تعالى و تقدس حضرتلرى موسى عليه الصلاة والسلام ايله تكلم بويورديغى كون موسى عليه الصلاة والسلامك اوزرنده بريوك جبه وار ايدى» حديثى ترمذى طريقندن روايت ايتديكنده كنديسى ايله خَلَف بن خليفه آراسنده - برى ترمذى اولمق اوزره - طوقوز راوى كيرديكى حالده عينى حديثى ابن عَرَفه‌نك جزئى طريقندن روايت ايتديكنده خَلَف ايله كنديسى آراسنه يالكز يدى راوى كيرديكنى خبر ويريور. ابن عرفه جزئندن حاصل اولان علوّ علوّ مطلقدر. ترمذى طريقندن حاصل اولان علو ايسه نسبيدر. واومرتبه‌يى بولاميور. عراقى بومثالى ايراد ايتدكدن صوكرا: «بوكون بوحديثى بوندن دها علىٰ اولارق ايراد ايده‌بيلمك كيمسه ايچون ميسر دكلدر. زيرا شيخمزدن اعتباراً تا خَلَفه قدر سنده داخل مشايخك هر برى اونى ابن عَرَفه جزئنده‌كى حديثلر ايله برابر كندى شيخندن سماعاً اك صوك اخذ ايدن كيمسه‌لردر. ابن الصلاح كبى محدثلرك بالنسبه علوّ، نزوله تابعدر ديشلرى‌ده اكثره بناءً سويلمش بر سوزدر. يوقسه مثلا بوحديث بزه كوره عالى اولمقله برابر نفس الامرده ترمذى‌يه كوره‌ده عاليدر. او، هم بالنسبه، هم مطلقا عاليدر» ديور.

بالنسبه علوّ - برينه كوره - دورت اسم ايله ياد اولونور: موافقت، إبدال، مساوات، مصافحه.

راوى كتب ستّه ويا سائر كتابلرده‌كى حديثلردن برينى او كتابك طريقندن باشقه بر طريق ايله مؤلفك شيخنده مؤلف ايله بولوشمق اوزره دها آز بر عدد ايله روايت ايدرسه مؤلفه «موافقت» ايتمش اولور. بو، «موافقةً علو اسناد» در. يعنى كتاب صاحبنك شيخندن حديثى روايت ايتمكده كتاب صاحبنه موافقت ايتمش ديمكدر. مثلا بخارينك «حَدَّثَنَا محمد بن عبدالله الأَنْصَارِيُّ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ» اسناديله مرفوعاً روايت ايتديكى: «كِتَابُ اللّٰهِ الْقِصَاصُ» حديثى بخارى‌يه واران طريقدن روايت ايتمه‌يوب‌ده «جزء الانصار» كتابك طريقندن روايت ايده‌جك اولورسه حديثى محمد بن عبدالله الانصاريدن روايت ايتمكده بخارى ايله موافقت واقع اولمش اولور.

باشقه طريقدن صاحب كتابك شيخنك شيخنده دها آز عدد ايله موافقت واقع اولورسه علوّ اسناد « اِبدال » نامنى آلير . بونده كتاب صاحبنك شيخنك شيخندن روايت ايدن ذات كتاب صاحبنك شيخندن « بَدل » اولمش اولور . اِبداله «موافقت مقيّده» نامنى ويرنلرده واردر. بونلرك هر ايكيسنه موافقت دينير. فقط اولكيسى مطلق، ايكنجيسى يعنى اِبدال شيخك شيخنه نسبةً موافقتدر كه «شيخ الشيخده موافقت» ده تسميه ايدرلر. بالنسبه عُلوّى تقسيمه باشلامازدن اوّل ايراد ايديلن ترمذى حديثى ايله عراقينك ابن عَرَفه جزئندن روايت ايتديكى عينى حديث اِبداله، ـ تعبير ديكرله ـ شيخ الشيخده موافقته مثالدر . زيرا عراقى باشقه بر طريقدن ايكى راوى اكسيكى ايله ترمذينك شيخنك شيخى اولان خَلَف بن خَليفه دن : «يَوْمَ كَلَّمَ اللّٰهُ مُوسٰى .... » حديثنى روايت ايده بيلمش وايكنجى طريقدن خَلَفدن اولان راويسى ترمذينك شيخى علىّ بن حُجْره بدل واقع اولمشدر .

دمين كورولديكى اوزره موافقت ايله اِبدالك تعريفلرينه عُلوّ يعنى دها آز بر عدد ايله روايت قيدى ادخال ايديلمشدر . بو ، ابن الصلاحك و ـ اوكا تبعاً ـ نَوَوى ايله عراقى وسيوطينك تعريفلريدر . ابن الصلاح : « اسناده علوّ اولمازسه بونلره موافقت ويابدل اطلاق اولونماز. واقعا اسناد، عالى اولماسه ده ينه نفس الامرده موافقت وابدال بولونور . لكن اوتقديرده بونلره التفات ايديلميه جكندن بو اسملر ويريلمز » ديبورسه ده بوتون محدثينك بو اصطلاحده متفق اولمادقلرى بعض قرائندن استدلال اولونمقده در. ذهبى ايله ديكر بعضلرى علوّ اسناد اولقسزين موافقت وبدل تعبيرلرينى قوللانمشلر واسناد ، عالى اولديغى تقديرده ـ مقيد اولارق ـ « موافقت عاليه » وبدل عالى » ديمشلردر . حتى ذهبى : « فَوافَقْناهُ بِنُزُولٍ= صاحب كتابه نزول ايله موافقت ايتمش اولدق » تعبيرينى بيله استعمال ايتديكى واردر . ديمك كه ديكر امثالى موافقى علوّ ايله تقييد ايتدكلرى كبى او ، نزول ايله ده تقييد ايديور .

بالنسبه علوّك اوچنجى نوعى « مساوات » در. كتاب صاحبى ايله رسول الله صلى الله عليه وسلم ويا صحابى ، ياخود ده تابعى آراسنده قاچ واسطه وار ايسه راوى ايله مشار اليهم حضراتى بينده كى وسائطك ده عددى اوقدر ايسه راوى ايله كتاب صاحبى

بيننده علوّده « مساوات » وار دينير . اسكى زمانلرده فلان ويافلان حديثى تأليف صاحبلرى ايله مساواةً روايت ايدنلر بولونيور ايديسه ده بالآخره طبيعتيله بوامكان منسلب اولمش، شوقدركه عراقى وسيوطينك زمانلرنده ـ بعينه بر حديثك روايتنده مساوات تصور ايديلمه مكله برابر ـ مطلقِ عدده مساوات بولونابيليرمش . نيته كيم سيوطينك (٨٤٩ ـ ٩١١) زُهَير بن صُرَد رضى الله عنهدن مروى حديث عُشاريسى عدد اعتباريله ترمذى (٢٠٩ ـ ٢٧٩) ايله نسائينك (٢١٦ ـ ٣٠٣) عُشاريلرى قدر وسائط ايله اخذ اولونمشدر . فى الحقيقه ترمذى ايله نَسائى ، راوى زائده ده برلشمك اوزره آيرى طريقلردن : « قُلْ هُوَاللّٰهُ اَحَدٌ تَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ = قُلْ هُوَاللّٰهُ اَحَد قرآنك ثلثنه معادلدر » حديث شريفنى اونر واسطه ايله روايت ايتمشلردر . بوايكى صاحب كتاب بيننده بو حديث حقنده ـ بلا علوّ ولا نزول ـ مساوات وارسه ده سيوطى ايله ده ـ عينى حديث حقنده اولمامقله برابر ـ بينلرنده مساوات واردر . سيوطى ايچون اون واسطه ايله عليه الصلاة والسلام افنديمزى بولمق فوق العاده ايسه ده ترمذى ايله نسائى ايچون ـ آلتى يدى عصرلق تقدملرينه نظراً ـ هيچ ده بويله دكلدر . حتى نَسائى ، حديثى كتابنه درج ايتدكدن صوكرا: « حديثده بوندن اوزون اسنادليسنى بيلميورم » ديه قيد ايتمشدر .

بو مساوات راوى ايچون اولمايوب ده شيخى ايچون واقع اولمش ايسه راوى كتاب صاحبى ايله « مصافحه » ايتمش اولور . مصافحه ديمه لرينه سبب كويا راوى او حديثى ـ كندى شيخندن آلديغى كبى ـ او عدد ايله كتابى تأليف ايدن امامدن ده آلمش ، اونكله كوروشوب مصافحه ايتمش موقعنده فرض ايديلمه سيدر . مساوات شيخك شيخى ايچون ميسر اولمش ايسه مصافحه يى ايدن، راوينك شيخى اولمش اولور.

علوّ اسنادك دوردنجى مرتبه سى عدد بر اولديغى حالده راوينك تقدم وفاتى ايله اولان علوّدر . مثلا « سنن » ابى داودى زكى الدين عبد العظيم مُنْذِرى طريقدن اخذ ايتمك نجيب حَرّانى طريقيله ، نجيب حرّانى طريقدن اخذ ايتمك ده ابن خطيب المِزّه طريقيله اخذ ايله مكدن اعلادر. بونلرك اوچى ده ابن طَبَرْزَد (٥١٦ ـ ٦٠٧) دن اخذ ايتمشلرسه ده عبد العظيمك (٥٨١ـ٦٥٦) وفاتى نجيبدن ، نجيبك (٥٧٧ـ٦٧٢)

وفاتی ابن خطیب المزّه (۶۸۷) دن مقدم اولدیغی ایچون هر برندن اولان روایت مابعدنده کندن دها عالی اعتبار اولونور .

راوی باشقه‌سی ایله تقدم وفات مقایسه‌سی اولمقسزین یالکز کندی شیخندن روایت ایتدیکی شیخک وفاتی اوزرندن اللی، دیکر قوله کوره اوتوز سنه کچدکدن صوکرا روایت ایده‌جك اولورسه ینه تقدم وفات اعتباریله اسنادی عالی اولمش اولور که بوندنده راوینك تاکنجلکنده کندینی علم حدیثه ویروب ملکه صاحبی اولماسی معناسی چیقاریلوب دها زیاده صاحب رسوخ اولدیغی استدلال اولونور .

علوّ اسنادك بشنجی مرتبه‌سی ینه عدد بر، شیخده بر اولدیغی حالده راوینك تقدم سماعی ایله اولان علوّدر . بونوعی اولکی معناده اولدیغنه بناءً بعضلری برنوع مستقل عد ایتمه‌مشلرسه‌ده اونكده برنوع مستقل اولماسنی اقتضا ایتدیرن بعض احوال بولونابیلیر . مثلا عینی شیخدن راوینك بری آلتمش ، دیکری قرق سنه اوّل بر حدیثی دیکله‌مشلر ایسه اولکیسی دیکرینه نظراً عالی اولور . شیخی مختلط اولمش یعنی حافظه‌سی بالآخره غائب ایتمش ، بونامش ، کتابلری ضایع اولمش راویلر حقنده بونوع علوّ اسنادك چوق فائده‌سی اولور . بدایت امرده نقادن اولان بر شیخ مختلطدن اختلاطندن اوّل روایت ایدنلرك سماع عالیسی صوکرادن اختلاطك فرقنه وارمقسزین سماعی بولونانلردن البته افضلدر. بواعتبارایله علوّ آرانیرسه‌ده بعض کره عکسی‌ده ملتزم اولمق لازم کلیر . هرحالده آخر عمرینه قدر سالم قالان برشیخك متأخر اولان روایاتی حفظ واتقانده ملکه ورسوخی اعتباریله بدایت حالنده‌کی روایاتندن اعلادر. لکن بو علوّ معنویدر. وبوراده موضوع بحث اولان علوّ معناسنه دکلدر .

ابن طاهرایله ابن دقیق العید تقدم وفات وتقدم سماع ایله‌اولان علوّ اسنادی بر عد ایدوب اونلرك یرینه صحیحین ایله کتب مشهوره مصنفلرینه وارمق ایچون آز عدد ایله نسبی بر علوّی آرایه علاوه ایتمشلردر . ابن طاهر بونی‌ده بخاری ، مسلم ، ابوداود ، ابوحاتم ، ابوزُرعه کبی مؤلفلره نسبةً اولانلرله ابن ابی الدنیا وخطّابی وامثاللرینه نسبةً اولانلر دیه ایکی‌یه تقسیم ایتمشدر .

ابن طاهر بوانواعه ضمیمةً اسناد عالینك برنوعنی دها خبر ویریور. دیورکه

هرهانکی برحدیثی محدث کوجلکله اله کچیروب اوکا اسناد عالی ایله ظفریاب اولامادیغی حالده تصنیفنده ایراد ایتمك ، یاخود اونکله احتجاج ایله‌مك ضرورتنه‌ده دوشرسه اوحدیثی هانکی وجهدن ایراد ایدرسه عالی دوشر . مثلا بخاری امام مالکك الڭ ایلری کلن اصحابندن برتك واسطه‌ایله برحدیثی روایت ایتدکدن صوکرا ابواسحق فزارینك مالکدن اولان روایتنیده ـ برمقصد مخصوص کوزه‌ده‌رك ـ روایت ایدر. بو روایتده مالك ایله آراسنده اوچ واسطه واردر . لکن مقصدی فوت ایتمه‌مك ایچون بوروایتی عزتندن یعنی نادر الوجود اولدیغندن طولایی آلمشدر . بویله‌سی‌ده ـ ابن طاهره ـ کوره اسناد عالیدر .

نزول اسناد

علوّ اسناد بش درجه‌لی اولدیغی کبی اونك ضدی اولان « نزول اسناد » ده بش درجه اوزرینه‌در . وهر برینك نه اولدیغی ضدلرندن بللی اولور . اسناد عالینك هرنوعنه مقابل وضد اولارق برده « اسناد نازل » واردر .

اسناد نازل ـ اسناد عالینك افضل اولدیغی حقنده اولجه ذکر ایدیلن اسبابه بناءً ـ صواب اولان جمهور قولنه کوره مفضولدر. ابن المَدینی : « نزول یعنی اسناد نازل ایله روایت ایتمك شؤمدر » دیدیکی کبی ابن مَعین‌ده: « اسناد نازل یوزده‌کی قرحه کبیدر » دیمش . اهل نظردن بعضلری نزولی علوّه ترجیح ایتدکلرینی ابن خلّاد حکایه ایتمشدر . اونلرجه اسنادده عدد رجال چوغالدقجه محدث دها زیاده چالیشیر ودها زیاده مُثاب اولور . بو مذهبك بو حجتی پك ضعیفدر . زیرا کثرت مشقت لذاتها مطلوب دکلدر . روایتدن مقصود اولان معنایه ـ که صحتدر ـ مراعات ایتمك أولادر. بناءً علیه اسناد نازلده برفائدهٔ زائده وار ایسه اسناد عالی‌یه ترجیح اولونور .

اسناد نازلده‌کی رجال اسناد عالیده‌کی رجالدن دها موثوق به ، یاخود حفظلری اونلردن دها قوی ، یاخود اوته‌کیلردن دها فقیه ؛ یاخودده اسناد نازل سماع ایله متّصل اولدیغی حالده اسناد عالی رجالی ایچنده یالکز مجلس تحدیثده تبرکاً حاضر بولونمقله اکتفا ایده‌رك باشقه قصد کوزته‌مش ، یاخود اجازت ویا مناوله ایله حدیثی اخذ ایتمش ، یاخودده حملده تساهل کوسترمش کیمسه وارسه البته اسناد

نازل اختيار اولونماليدر. وَكيع بن الجرّاح (١٢٩–١٩٦) كندى اصحابنه: «الاعمش عن ابى وائل عن عبدالله اسنادينمى، يوقسه: سفيان عن منصور عن ابراهيم عن علقمة عن عبدالله اسنادينمى ترجيح ايدرسكز؟» ديه صورمش. «اوّلكيسى دها ياقيندر. طبيعى اونى ترجيح ايده‌رز» ديمشلر. وَكيع: «خير، اعمش ده، ابو وائل ده بر شيخدر. اوته‌كى اسناد ايسه فقيهك فقيهدن، اونكده فقيهدن، اونكده فقيهدن روايتيدر. بناءً عليه ايكنجيسى أولادر» ديمش. فى الواقع اعمش تابعينك ائمۀ حفّاظندندر. ابو وائل شَقيق بن سَلَمه مخضرَمينك ساداتندندر. لكن عبدالله بن مسعود اصحابنك اجلّۀ فقهاسندن اولان علقمة بن قيس نَخَعى فقهاى مخضرمیندن، برادر زاده‌سى ابراهيم ابن يزيد النخعى تابعينك اعاظم فقهاسندن، منصور بن المعتمر كذا فقهى ايله مشهور بر تابعى، سفيان ثورى ائمۀ متبوعيندن برذاتدر. عبدالله بن المبارك ده: «حديثك جَوْدتى يعنى اييلكى قرب اسناده دكل، رجالنك صحتنده‌در»، حافظ ابوطاهر السِّلَفى (؟ ٤٧٥ – ٥٧٦) ده: «اصل اولان علمادن اخذ ايتمكدر. علمانك اسناديله نازل اولمق اهل نقلك محققلرى مذهبنجه جاهللرك اسناديله عالى اولمقدن أولادر. بو تقديره كوره اهل تحقيق عندنده حقيقتده عالى اولان حديث نازلدر» ديمشدر. لكن ابن الصلاح: «بو، اهل حديث بيننده متعارف اولان اصطلاحه كوره بر علوّ اولمايوب من حيث المعنى بر علوّدر» ديبور. ابن حِبّان (؟ ٢٩٠–٣٥٤) ايسه مسئله‌يى كوزلجه تفصيل ايده‌رك: «اكر ياالكز سَنده باقيلاجق ايسه شيوخنده علوّ اولانى، متنه باقيلاجق ايسه هانكيسنده فقها وار ايسه اونى ترجيح ايتمه‌ليدر» ديمشدر.

٢٢

حديث صحيح

بوندن اولكى مباحثده حديثك تا صدر اوّلده كى درجۀ شيوع وانتشارينه (متواتر، مشهور، مستفيض، عزيز، غريب)؛ خبرك نبىّ اكرم صلى الله عليه وسلمه ياخود صحابى‌يه، ياخود ده تابعى‌يه مضاف اولديغنه (مرفوع، موقوف، مقطوع)؛ كذلك مشاراليهمدن هر هانكيسنه مضاف خبره عائد سندك اتصال وانقطاعنه (متصل ويا مُسْنَد، مرسَل، منقطع، معضَل، مدلَّس، معنعَن، معلَّق) كوره قاچ نوع اولديغى وهر برينك صحت وضعفجه حكمى نه اولديغى وهانكيلرينك معمول به اولاجغى برر برر ايضاح ايديلدى. برده راويلرك صفاتنه وسندك حالنه كوره تقسيمى واردركه بوندن صوكراكى بحثلر بوكا عائد اولاجقدر. راويلرك صفاتندن هر برينك عدالت وحفظ واتقانى – تعبير ديكرله – كنديلرينه اعتماد مرتبه‌سى، سندك حالندن ده اتصال وانقطاعى قصد اولونوركه بو ايكى نقطۀ نظردن ايديله‌جك تقسيم اولكى نقطۀ نظرلرى ده جامع اولان دها شامل بر نقطۀ نظردن تقسيم ديمكدر.

حديث متواتر ايچون اسناد آرانماديغى وسندسز اولمقله برابر علم يقين افاده ايتديكى ايچون بو تقسيمدن خارجدر. اهل حديث ايله فقهانك بو قدر اينجه‌له‌دكلرى بو تقسيمات واصطلاحات هپ خبر واحدك نه درجه‌يه قدر موثوق به اولديغى وهانكيلريله عمل جائز اولوب هانكيلريله اولماديغى تعيين ايتمك ايچوندر.

خبر واحد يا «مقبول» اولور، يا «مردود». خبر مقبولده يا صفات قبولك اك يوكسك درجه‌سنى حائز اولور، يا اولماز. حائز ايسه «صحيح»، او مرتبه‌ده دكل ايسه «حَسَن» در. صفات قبولى حائز اولمايان خبر «مردود»، «ضعيف» ويا «سقيم»ناملرينى آلير.

بو تقسيم اصطلاحات حديث بين العلما بوكونكى شكليله تقرر ايتدكدن صوكراكى تقسيمدر. يوقسه متقدمينك اكثرى حديثى «صحيح» ايله «ضعيف»ه تقسيم ايديورلردى. بوكون حَسَن دينيلن احاديثك ايسه كيمنى صحيحلر، كيمنى ضعيفلر ميانه ادخال

ایدرلردی. حسنی ضعیفلر میانه‌سنه درج ایدنلر ضعیفی «صالح» و «غیر صالح» قسملرینه آییریرلردی که مقصدلری اعتباره یعنی دیگر بر حدیثی تقویه‌یه صالح اولمادیغنی بیان ایدی (ص ١١١). ضعیفک ایکنجی نوعنه «متروک» دینیردی. قدمانک: «حدیث ضعیف ایله عمل ایتمک رأی ایله عمل ایتمکدن خیرلیدر» سوزندن مقصدلری ده احتجاجه الویریشلی ضعیفدر که متأخرینک اصطلاحنجه حسن دیمکدر. او حالده حدیث ضعیف ایله عمل ایدوب ایتمه‌مک بابنده‌کی نزاع بر نزاع لفظیدن عبارت قالیور دیمکدر. متقدمینک‌ده، متأخرینک‌ده قولنه گوره متروک اولان ضعیفلر حجت شرعیه دگلدر.

بر آز اول ایکی نوعه تقسیم ایتدیکمز حدیث مقبولک هر برینی ده ایکیشره تقسیم ایده‌جکز: «صحیح لذاته»، «صحیح لغیره»؛ «حسن لذاته»، «حسن لغیره».

موضوع انتقاد اولان بر حدیث، صفات قبولک اعلی مراتبنی حائز ایسه «صحیح لذاته»، اڭ یوکسک مراتبنی حائز اولمادیغی تقدیرده ده قصور واقعی جبر ایده‌جک یعنی حدیثی صحت مرتبه‌سنه چیقاراجق برشی بولونورسه «صحیح لا لذاته» یاخود «صحیح لغیره» اولور که قصوری جبر واتمام ایدن شیئه «عاضد» نامی ویریلیر. مثلا محمد بن عمرو بن علقمه ابو سلمه‌دن، اوده ابو هریره رضی الله عنهدن نبی اکرم صلی الله علیه وسلمک: «لَوْلَا اَنْ اَشُقَّ عَلٰى اُمَّتِي لَاَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ = امتمه مشقت ویره‌جکمی بیلمه‌سه‌م هر نماز وقتنده مسواک قوللانمالرینی امر ایدردم» بویوردقلرینی روایت ایدیور. بو راویلردن محمد بن عمرو صدق وصیانتله مشهور اولانلردن ایسه‌ده اهل اتقاندن دگلدر. بعضلری اونی نقصان حفظی جهتندن ضعیف کبی گورمک ایسترلرسه‌ده دیگر بعضلری صدق وجلالتندن طولایی توثیق ایدرلر. بناءً علیه بو سند ایله حدیث، صحیح اولمقله برابر صحتک اعلی درجه‌سنی حائز دگلدر. لکن ینه عینی حدیثک دیگر طریقدن ده مروی اولدیغی معلوممز اولنجه اوراوینک نقصان حفظی یوزندن شبهه‌لندیکمز عدم صحت، متابعت سایه‌سنده زائل اولوب حدیثه عارض اولان نقصان منجبر اولور. واسنادِ صحیح درجه‌سنه التحاق ایدر. فقط صحیح لغیره اولور. ایشته بو ایکنجی روایته عاضد دیرلر.

اگر صفات قبولک اعلی مرتبه‌سنی اخلال ایدن قصوری جبر ایده‌جک

برشی بولونمازسه حدیث، صحیح مرتبه‌سندن دوشوب «حسن لذاته» مرتبه‌سنه اینر. فقط حسن اولان حدیثده توقفی اقتضا ایدن برشی بولوندیغی حالده قبول جهتنی مرجّح برشی ده بولونورسه حدیث «حسن لا لذاته»، یاخود «حسن لغیره» اولور. قبولنی مرجّح اولان شیئه‌ده ینه «عاضد» دینیر.

اسنادده مثلا مستور الحال بر راوی بولونوب اوراوینک مُغَفَّل یعنی قاپیلغان، ویاخود روایتده خطاسی چوق، یاخودده - کذب ایله متهم اولمق کبی - عدالته منافی احوالی‌ده معلوم اولمازسه حدیثی قبولده توقف اولونور. لکن دیگر طریقدن‌ده روایت اولماسیله توقف زائل و حدیث، حسن نوعنه داخل اولور. لکن آرتق حسن لذاته دگل، عاضددن طولایی حسن لغیره صاییلیر.

مطلق اولارق صحیح دینیلنجه تعبیر «صحیح لذاته» یه، حسن دینیلنجه‌ده «حسن لذاته» یه مصروف اولور.

حدیث صحیحک تعریفی

لذاته صحیح اولان حدیثک تعریفنه کچه‌لم:

«حدیث صحیح» شاذّ ومعلّل اولمایارق سند متّصل ایله عدل وتامّ الضبط کیمسه‌لر طرفندن نقل اولونان - تعریف دیگرله - عدول ضابطینک یعنی ثقاتک باشدن نهایته قدر هپ بربرندن متّصلاً ومتسلسلاً روایت ایتدکاری حدیثدر.

بناءً علیه بر حدیث، صحیح اولابیلمک ایچون - تعریفه نظراً - شو بش شرطی جامع اولمالیدر:

(١) اسناد متصل ایله روایت ایدیلمش اولمالیدر. اوّلندن منتهاسنه قدر حدیثی بزه اخبار ایدن رجال، مذکور وبین المحدثین معلوم اولمالیدر. سلسلهٔ رُواتده انقطاع بولونمامالیدر. بو شرطدن معلّق، مرسل، منقطع و معضل اولان حدیثلر خارج قالیر. مرسل ایله عملی تجویز ایدن فقهایه گوره دیگر شروطی حائز اولان حدیث مرسل‌ده صحیحدر (ص ١٣٧).

(٢) سندنده‌کی رجالک بلا استثنا کافه‌سی رجال عدول اولمالیدر. عدلدن مقصد عدالتی معروف کیمسه دیمکدر. عدل اولمامقله معروف، یاخود عدالتی مجهول، یاخودده شخصی غیر معروف اولانلر رجال صحیح دگللردر.

(٣) بو رجال عدولك كافه‌سی تام الضبط یعنی اوكرندیكنی اكسیكسز، آرتیقسز بلله‌مش كیمسه‌لر اولمالیدر. غیر ضابط اولان كیمسه خطاسی چوق اولان كیمسه‌در كه بویله‌سی عدالتله معروف اولسه‌ده یاكیلماسی طولاییسیله روایت ایتدكاری صحیحه داخل اولاماز .

(٤) حدیث شاذّ اولمامالیدر . حدیث صحیح محفوظ ومعروف اولور . شاذّ ویا منكر اولان حدیثه (ص١١٧و١٢٠) صحیح دینمز. شذوذ ایله نكارت ، راوینك یا عدل ویا ضابط ، حاصلی ثقه اولمادیغنك باشلیجه علامتلرندن بریدر .

(٥) حدیث علتدن سالم اولمالیدر . حدیث معلّل (ص١٧٢) صحیح صاییلماز . اوده راوینك تقصیرینه دلالت ایدر .

ایشته هر بری باشلی باشنه پك آغیر اولان بو شرطلرك هپسی مجتمع اولمادقجه بر حدیثه صحیح نامی ویریلمز . بو شرطلرك هر هانكیسی خللدار اولور ایسه حدیث مرتبهٔ صحتدن دوشر . مع هذا گوستریلن بونجه اعتنا ودقتلردن ، خاطره كوكله باقمسزین امر انتقادده بعضاً افراطه واردیریلان شدتدن صوكرا ینه - حَمَلهٔ علمك دیانت وامانتی سایه‌سنده - صحتی ثبوت بولان احادیث شریفه‌نك عددی بیكلره بالغ اولیور .

مجمع علیه كبی اولان بو بش شرطدن باشقه حدیث صحیحك مختلف فیه برقاچ شرطی دها واردر :

(١) حاكم « علوم الحدیث » نده : « صحیحك راویسی طلب یعنی علم حدیثه انتساب ایله شهرت بولمالیدر » دیر . بو شهرتدن مقصدی ده بر راوی‌یی جهالتدن یعنی مجهول بر شخص اولمقدن قورتاراجق درجه‌ده‌كی شهرت اولمایوب هر حالده اوندن پك یوكسك بر شهرتدر . مسلمك عبدالرحمن بن ابی الزّناد (١٧٤) دن آتیده‌كی نقلی ده حاكمك بو سوزینی تأیید ایدر . ابو الزّناد : « مدینه‌ده یوز كشی‌یی ادراك ایتدم كه هر بری مأمون یعنی كندیسنه امنیت ایدیلیر ذواتدن اولدیغی حالده اهلی دكلدر دییه كندیلرندن علم اخذ اولونمازدی » دیمش .

ابن حَجَر عسقلانی دیر كه بخاری ایله مسلمك مسلكلرندن بویله بر شرطه اعتبار ایتدكاری پك آچیق آكلاشیلیور . مكر كه روایت ایتدكاری حدیث بر چوق

طریقلردن دها ثابت اوله كه بو تقدیرده راوینك زیادهٔ معروفیتنی نظر اعتباره آلمغه لزوم كورمزلر. نیته كیم بر حدیث برچوق مختلف یوللردن ثبوت بولنجه راویسنك تام الضبط اولماسی دخی آرانماز. برده راوینك طلب ایله مشهور اولماسندن مرادلری روایت ایتدیكی حدیثی ایجه ضبط ایتدیكنه اطمئنان حاصل ایده‌جك درجه‌ده اعتناسندن عبارت اولدیغندن ضبطك صحیحده شرط اولماسی بو شرطی آیریجه ذكره حاجت براقماز . ا هـ .

(٢) سمعانینك (٥٠٦ - ٥٦٢) « قواطع » ده ذكر ایتدیكنه كوره حدیثك صحیح اولابیلمه‌سی ایچون یالكز ثقاتدن - یعنی عدالت وضبط ایله معروف ذواتدن - روایت ایدیلمش اولدیغنی بیلمك كافی دكلدر. راوینك فهم ومعرفت وكثرت سماع واهل حدیث ایله تمادیٔ مذاكره ایله‌ده معروف اولماسی لازمدر .

ابن حجر بو شرطی‌ده زائد كوریور . و : « بو شرط حدیث صحیحك معلول اولمامامسی شرطی ایچنده داخلدر » دییور . زیرا حدیثك معلول اولوب اولمادیغنه كسب اطلاع آنجق سمعانینك دیدیكی شیلرك وجودیله ممكن اولابیلیر .

(٣) بعضلری راوی حدیثی - لفظی ایله دكل - معناسی ایله روایت ایدیورسه معانیٔ حدیثی بیلیر بر كیمسه اولماسنی شرط عد ایتمشلردر. بو شرطك لزوم اولدیغنده كیمسه‌نك اعتراضی یوقدر . لكن بو شرط ده ضبط شرطنه داخلدر. روایت باللفظ ایله روایت بالمعنی مسئله‌لری ایلریده رواتی مقبول اولانلرله اولمایانلردن بحث ایدیلیركن تفصیل ایدیله‌جكدر .

(٤) امام اعظم ابو حنیفه‌یه كوره حدیثك صحتی ایچون راوینك فقیه اولماسی‌ده شرطدر. لكن ابن حجر بو شرطی تسلیم ایتمكله برابر راوینك ثقاته مخالفتی ویاخود روایتده تفردی حاللرینه قصر ایتمك ایستر .

(٥) بخاری هر راوینك كندی شیخندن سماعی اولدیغنك ثابت اولماسنی‌ده شرط عد ایدر . وراوی ایله مرویٌّ عنهك یالكز معاصرتلرینی كافی كورمه‌یوب برده كوروشمش اولدقلرینك ثبوتی شرطدردیر. مسلم ایسه مدلِّس اولمایان راوینك « عَنْ فُلانٍ » دیمه‌سنی لِقایه محمول عد ایتدكلرینه باقارق لِقانك ده آیریجه ثبوتنی شرط عد ایتمز. بحثنده كورولمش اولدیغی اوزره بعضلری ثبوت تلاقی‌یی‌ده كافی كورمیوب

راوينك شيخى ايله طول صحبتى‌ده شرط قوشمشلردركه علىّ بن المدينى ايله بخارى بونلردندر .

(٦) بعضلرى : « بر حديثك صحيح اولابيلمه‌سى ايچون راويسنك او حديثى روايت ايتدكدن صوكرا خلافى ايله عمل ايتمه‌مش اولماسى‌ده شرطدر . بناءً عليه بوقيدك‌ده تعريفه‌ادخالى اقتضا ايدر » ديمشلرسه‌ده بوكا ده حاجت يوقدر. زيرا راوينك كندى روايتندن صوكرا روايت ايتديكى خبرك مضمونى ايله عامل اولماماسى اساساً علل قادحه‌دن بريدر .

(٧) برحديثك اسنادى بالاده‌كى شرطلرى حائز اولماسه‌ده متنى علماجه تلقى بالقبول اولونمش ايسه حجت صاييلير دينلرده واردر . نيته‌كيم ترمذينك ابو هريره رضى الله عنهدن روايت ايتديكى: « اَلْبَحْرُ هُوَالطَّهُورُ مَاؤُهُ اَلْحِلُّ مَيْتَتُهُ » = صوبى تر تميز، ميته‌سى حلال اولان، دكيزدر » حديثى حقنده ترمذينك: « بوحديث ايچون بخارى صحيح ديمشدر » ديديكنى ابن عبدالبرّ (٣٦٨ - ٤٦٣) نقل ايتدكدن صوكرا : « بويله براسناده اهل حديث صحيح ديمزلرسه ده حديث بنجه صحيحدر. زيرا علماجه تلقى بالقبول اولونمشدر» ديبور. فى الحقيقه ترمذى « جامع » نده ابوبكر، عمر، ابن عباس وسائر فقهاى صحابه اكثريتنك قولى بو اولديغنى خبر ويرمكده‌در . فقهاى شافعيه‌دن ابواسحق اسفرائينى (٤١٨) ايله ابوبكر بن فَوْرَك (٤٠٦) ده : « برحديثك صحتى ائمهٔ حديث عندنده مشتهر اولماسندن بللى اولور » ديمشلردر .

(٨) سوزلرى قبول عامه‌يه مظهر اولمامش بعض علماء، رواتى شهادت مثابه‌سنده طوتوب عدل وضابط اولان راوينك منفرد اولماماسنى صحته شرط اعتبار ايتمشلردر. ازجمله معتزله رؤساسندن ابو علىّ الجُبّائى (٢٣٥-٣٠٣) : «عدلك روايت ايتديكى خبر كنديسنه ديكر بر عدلك روايتى منضم اولمادقجه، ياخود ظاهر كتاب الله ايله ديكر برخبر ثابتك ظاهرى ايله تقويت بولمادقجه ، ياخودده صحابه بيننده منتشر ويا بعض صحابه‌جه معمول به اولمادقجه قبول اولونماز» ديبور. جمهور فقها ومحدثين ايسه واحدك شهادتى مقبول اولمامقله برابر ثقه اولمق شرطيله روايتنى مقبول عد ايدرلر. اكابر محدثيندن اسماعيل بن عُلَيَّه (١١٠ - ١٩٣) ده صحت ايچون هر راويدن لااقل ايكيشر راوينك روايت ايتمه‌سنى شرط عد ايتمش ايسه‌ده اعتزاله ميلندن طولايى بو

قولى مردود كورولمشدر . حتى امام شافعى، اسماعيلى اعتزالندن طولايى رد وناسى كنديسندن تحذير ايدردى . مع هذا معتزله‌نك آراديغى شرط شديدى اكثريت اعتباريله حائز اولدقلرى ايچون صحيحينده‌كى احاديثى هپ بوقبيلدن ظن ايدنلر بخارى ايله مسلمجه ده بوشرطك كوزه‌ديلمش اولديغنه ذاهب اولمشلردر. حتى فقهاى مالكيه‌دن ابوبكر ابن العربى (٤٦٨ - ٥٤٣) بخارى ايله مسلمك مذهبى بو اولديغنى ظن ايده‌رك «موطأ» شرحنده: « شيخينك مذهبنجه حديث ايكى راوى طرفندن روايت ايديلمه‌دكجه ثابت اولاماز. حال بوكه بو، باطل برمذهبدر . نبىّ اكرم صلى الله عليه وسلمه قدر واحدك واحددن روايتى - بالطبع ثقه اولمق شرطيله - صحيحدر » ديه اعتراض ايتمشدر . بخارينك فرد غريب اولان ايلك « اِنَّمَا الْاَعْمَالُ ... » حديثنى (ص١٠٢) ده بخارينك مذهبنجه شويله تأويل ايديور : واقعا بخارى كندى كتابنى بردن زياده كيمسه‌لرك روايت ايتدكلرى حديثلر اوزرينه بنا ايتمشدر. عمر رضى الله عنهك بوحديثى ايسه يالكز برطريقدن ثابت اولمقله برابر بو نوعه داخل دكلدر . خليفهٔ مشاراليه بوحديثى اعيان صحابه حضورنده منبر اوزرنده روايت ايتمش اولديغندن مجمع عليه اولان احاديث جمله‌سندندر. صانكه عمر رضى الله عنه قارشيسنده اوطورانلره بونى اخبار دكل، تذكير ايتمش اولدى. اهـ. لكن شيخينك بويله برشرط كوزتمه‌دكلرى بالاستقرا معلوم اولديغندن صحيحده تعدد رُواتك اونلرجه‌ده شرط اولماديغنى ابن حِبّان (؟ ٢٩٠-٣٥٤) شدتلى برلسان ايله ايضاح ايتمشدر. معتزله‌نك خبر واحدى رد ايتمك خصوصنده‌كى دليللرى ده متعدد افعال صريحهٔ رسالتپناهى ايله برر برر جرح ايديلمشدر .

حاكم لقبيله مشتهر اولان ابن البَيِّع ابوعبدالله محمد بن عبدالله الضَّبِّىّ النيسابُورى (٣٢١-٤٠٥) « علوم الحديث »ى ايله « المدخل الى كتاب الاِكليل » اسمنده‌كى كتابنده صحيح اولان احاديثى اون درجه‌ده اعتبار ايده‌رك بشنك صحتى متفق عليه، ديكر بشنك ايسه مختلف فيه اولديغنى سويله‌دكدن صوكرا هر برنوعنى آيرى آيرى شويله تعريف ايديور :

متفق عليه اولانلرك برنجيسى بخارى ايله مسلمك اختيار ايتدكلرى حديثلردركه بونلر صحيحك برنجى درجه‌سيدر. بونلرك ذكر ايتدكلرى حديثى رسول الله صلى الله

عليه وسلمدن روايتله شهرتی اولان ولااقل ایکی راویسی بولونان بر صحابی، مشهور روایت، اوندن‌ده لااقل ایکی ثقه راویسی اولوب کندیسی‌ده صحابه‌دن روایت ایتمکله مشهور بر تابعی ، ینه او شرطی حائز اتباع اتباعدن حافظ مُتقِن مشهور ... الخ روایت ایتمش بولونیور. حاکم : «لااقل ایکی راویسی اولان» دیمکله عینی حدیثك صحابیدن لااقل ایکی راوی طرفندن روایت ایدیلمه‌سنی قصد ایتمیور . صحابینك علی‌الاطلاق حدیثلرینی روایت ایتمکله معروف ایکی راویسی بولوندیغنی ، تابعی وتابع تابعینك‌ده بویله اولدیغنی قصد ایدیور. حاکمك دیدیگنه گوره بوطرزده روایت ایدیلن حدیثلرك عددی اون بیکی بولماز .

ایکنجیسی ینه بوشرطی حائز، شوقدرکه تك راویسی اولان صحابیدن روایت اولونان احادیث صحیحه‌در . عُروَهَ بن مُضَرِّس رضی‌الله عنه گبی که شعبیدن باشقه اوندن روایت ایدن یوقدر. حاکم، بخاری ایله مسلمك بونوع حدیثلردن هیچ برینی تخریج ایتمه‌دکلرینی سویله‌یورسه‌ده ابن حجر تك راویسی اولان ابی صحابه‌نك حدیثلری صحیحینده موجود اولدیغی مثاللریله ذکر ایدیور.

اوچنجیسی ینه اولکیلرك شرطنی حائز اولوب شوقدرکه تابعیندن اولان راویسنك راویسی تك اولان احادیث صحیحه‌در. محمدبن جُبَیْر ایله عبدالرحمن بن فَرُّوخ گبی که حاکمك ادعاسنه گوره بوطاقیمدن اولانلرك‌ده صحیحینده حدیثلری یوقدر. ابن حجر ایسه عبدالله بن وَدیعه ، عمربن محمدبن جُبَیْر بن مُطْعِم، رَبیعة بن عطاء گبی ذواتك حدیثلری صحیحینده بولونماسی ایله بودعوایه مادهٔ نقض بولیور .

دوردنجیسی ثقاتدن برینك روایتنده تفرد ایتدیگی احادیث غریبهٔ صحیحه‌در . عَلاٰنك کندی پدرندن، اونك‌ده ابوهریره‌رضی‌الله‌عنهدن شعبان یاریلانجه اوروجك نهی بویوردیغنه دائر روایت ایتدیگی حدیث گبی . مسلم ، عَلاٰنك تفردندن طولایی بو حدیثی ترك ایتمشدر . حالبوکه بوسند ایله بر چوق حدیث تخریج ایدیلمشدر . ابن حجر بودعوانك منقوض اولدیغی سویله‌یور. وضیاءالدین مقدسی (٥٦٩-٦٤٣) «غرائب الصحیح» نده صحیحینده بوگبی غرائبك ایکی یوزی بولدیغنی تعداد ایله خبر ویریور .

بشنجیسی ائمهٔحدیثدن بعض ذواتك پدرلری واسطه‌سیله جدلرندن مروی اولوب

آنجق بوطریق ایله حدتواتری بولان احادیث صحیحه‌درکه «عمروبن شُعَیب عن ابیه عن جدّه» ، «بَهزُبن حَکیم عن ابیه عن جده» ، «اِیاس بن معاویة بن قرّة عن ابیه عن جده» ، «علیّ بن الحسین بن علیّ عن ابیه عن جده» ، «محمدبن عبدالله بن عمر عن ابیه عن جده» ، «اُبَیّ بن عباس بن سهل عن ابیه عن جده» ، «حسن بن محمدبن علی عن ابیه عن جده» ، برادری «عبدالله بن محمدبن علی عن ابیه عن جده» سندلریله روایت ایدیلن حدیثلر بوجمله‌دندر. بوذواتك جدلری صحابه‌دن، پدرلری‌ده، کندیلری‌ده ثقاتدندر . ایشته بونلرده ائمه‌نك کتابلرنده تخریج ایدیلدکلری حالده صحیحینده یوقدر دییور. لکن ابن حجر بوکاده اعتراض ایده‌رك : «بوگبی حدیثلرك صحیحینده بولونماسنه مانع اولان ، حدیثلرك رُواتك پدرلرندن ، اونلرك‌ده جدلرندن مروی اولماسی دگل؛ بخاری ایله مسلمك شرطلرینه عدم توافقلریدر . یوقسه هربری صحیحینك برنده اولمق اوزره «علیّ بن الحسین بن علیّ عن ابیه عن جده» ، «محمدبن زیدبن عبدالله بن عمر عن ابیه عن جده» ، «اُبَیّ بن عبّاس بن سهل عن ابیه عن جده» ، «اسحق بن عبدالله بن ابی طلحة عن ابیه عن جده» ، «حسن بن محمدبن علیّ بن ابی طالب عن ابیه عن جده» ، برادری «عبدالله بن محمدبن علی بن ابی طالب عن ابیه عن جده» ، «حَفْص بن عاصم بن عمربن الخطاب عن ابیه عن جده» ، الخ سندلریله روایت ایدیلمش حدیثلر واردر .

حاکمك دیدیگنه گوره متفق علیه اولان بوبش نوع حدیث ائمه‌نك کتابلرنده تخریج اولونوب احتجاجه صالحدر . وصحیحینده قسم اولدن باشقه‌لری تخریج اولونمامشدر .

مختلف فیه اولان احادیث صحیحه‌یه گلنجه بونلرده (١) مرسَل حدیثلر، (٢) ثقه اولان مدلِّسینك فلاندن ایشیتدم دییه سماعلرینی تصریح ایتمکسزین روایت ایتدکلری حدیثلر ، (٣) برچوق ثقات طرفندن مُسنَداً روایت ایدیلدکلری حالده برثقه طرفندن مُرسَلاً روایت ایدیلن حدیثلر ، (٤) حافظ وعارف اولمایان ثقاتك روایت ایتدکلری حدیثلر، (٥) صادق اولان مبتدعه‌نك روایت ایتدکلری حدیثلر. معهذا صحیحینده صدق ایله معروف وحدیثك صحیحنی ماعداسندن فارق اولان

مبتدعەدن ایچە کیمسەلرك حدیثلری واردر . بونلرك محض بدعتلرندن طولایی حدیثلری آلینلمامشدر .

حاکم بوتقسیمندە عدالتی مجهول اولانلری اهمال ایدەرك روایتلرینك هانکی قسمە داخل اولاجغنی ذکر ایتمەمشدر .

اندلسلی حسین بن محمد الجَیّانی (٤٢٥ ـ ٤٩٨) دە نَقَلۀ حدیثی اوچی مقبول، اوچی مردود، بری دە مختلف فیە اولمق اوزرە یدی طبقەیە تقسیم ایتمشدر :

مقبول اولان رُواتك برنجی طبقەسی ائمە وحفاظِ حدیثدرکە بونلرك تفردلری دە مقبول اولوب روایتلرینە مخالف روایتدە بولونانلرە قارشی حجتدرلر .

ایکنجی طبقەسی حفظدە وضبطدە اولکیلرك دوننده اولوب آز چوق وهم وخطا ایلە روایت ایدنلردر .

اوچنجی طبقەسی دە صدق ومعرفتلری ثابت اولدیغی حالدە اهل بدعت واَهوا مذاهبنە ـ غُلاة ودُعاة اولمقسزین ـ میل ایدنلردر. ایشتە بواوچ طبقە رجالنك روایتلرینی اهل حدیث قبول ایدرلر . واونلرجە نقل حدیثك مداری بوکبی کیمسەلردر .

طبقات مردودەنك دە برنجیسی یالانی طوتولمش ، یاخود حدیث وضع ایتمك تهمتنە معروض قالمش اولانلردرکە الڭ کوتولری بونلردر.

ایکنجی طبقەسی وهم وغلطلری غالب اولانلردرکە اولکی طبقە رجالندن اهون صاییلیرلر .

اوچنجی طبقەسی دە بدعتدە غُلو کوستروب داعی وصفنی آلان وروایاتی کندیلرینە حجت اولابیلەجك وجە ایلە تحریف ایدنلردر. بو اوچ طبقەنك روایاتی مردوددر.

مختلف فیە اولان یدنجی طبقە بعض روایات ایلە تفردایدن مجهول العدالە کیمسەلرك طبقەسیدرکە بعضلری بونلرك روایتلرینی قبول ، دیکرلری ردایدرلر .

هرنەحال ایسە : « فلان حدیث صحیحدر » دیمك اوحدیث بالادە ذکر اولونان اوصافی حائز اولارق متّصل واسنادینك ظاهرینە نظراً قبول اولونمشدر دیمك اولوب یوقسە نفس الامردە صحیح ، مقطوع بە دیمك دکلدر . تعبیر دیکرلە خبر متواتر کبی یقین تام افادە ایتمز . نفس الامردە صحیح حقندە پك قوتلی برظنە باعث اولور. زیرا راویلر ثقەدە اولسەلر خطا ونسیاندن بالکلیە سلامتلری ادعا ایدیلەمز .

کذلك : « فلان حدیث ضعیفدر» سوزی اوحدیثك نفس الامردە یالان اولدیغی

معناسنی افادە ایتمەیوب یالکز اسنادندە صحت ایچون آرانان شروط مفقوددر معناسنەدر . چونکە کاذبك دە طوغرو سویلەمەسنە ، خطاسی چوق کیمسەنك دە بعضاً اصابت ایتمەسنە امکان منسلب اولماز .

واقعا امام مالك ایلە امام احمد ابن حنبلك، اصحاب شافعیدن حسین الکرابیسینك (٢٤٨) وامام داود بن علیّ الظاهرینك (٢٠٢ـ٢٧٠) صحت اسنادی نفس الامردەکی صحتە دلیل عد ایتدکلری روایت اولونیورسەدە بوبابدەکی نقللرك چوغی حقندە قلبە اطمینان کلمیور . شافعیەدن بعضیلری دە اسنادك ایچندە مالك ، احمد ، سفیان ثوری کبیلری اولمق شرطیلە نفس الامردە صحیح عد اولونور دیمشلردر. لکن بونلر جمهورك قبول ایتدیکی قولە منافیدر .

اصح اسانید

بورایە قدر حدیث صحیحك تعریفی وشرطلریلە مشغول اولدق . خبر واحد نهایت غلبۀ ظنی مفید اولوب قوّت وصحتی دە حاصل اولان ظنّك قوّتنە تابعدر . بناءً علیە علم ظنّینك درجاتی اولدیغی کبی صحیحك دە ـ کندینی تقویە ایدن قرائنە کورە ـ درجات متفاوتەسی اولمق لازم کلیر. راویلری عدالت ایلە ضبط وترجیحی موجب سائر صفاتجە الڭ یوکسك اولان حدیثلر بوصفات اعتباریلە مادون مرتبەدە قالانلردن دها صحیح اولورلر . صحتجە مرتبۀ علیادە اولان حدیثلر ائمەنك « اصحّ اسانید » نامنی ویردکلری اسنادلرلە مَرْوی اولانلردر .

اصحّ اسانید احمد ابن حنبل ایلە اسحق بن راهویەیە کورە : « عن الزُّهْرِیّ عن سالم بن عبدالله بن عمر عن ابیە » ؛

ابن المدینی ایلە عمرو بن علیّ الفلّاس وسلیمان بن حرب‌ە کورە : « محمد بن سیرین عن عَبیدة بن عمرو السَلْمانی عن علیّ » ؛ فقط سلیمان بن حربە کورە بوسندك دە اصحی : « ایّوب السَختِیانی عن ابن سیرین الخ » وعلی بن المَدینی‌یە کورە دە : « عبدالله بن عَوْن عن ابن سیرین الخ » طریقلری ؛

ابن مَعینە کورە : « الاعمش عن ابراهیم النَخَعی عَنْ عَلْقَمَه عَنْ عبدالله بن مسعود » ؛

ابوبكر بن ابى شَيْبه ايله عبدالرزاقه كوره : « الزّهرىّ عن علىّ بن الحسين عن ابيه الحُسَين عن جَدّه علىّ بن ابى طالب » ؛

بخارى يه كوره : « مالك عن نافع عن ابن عمر » اسنادلريدر .

بوبش اسنادكده اجلّى بخاري‌نك اصّح عد ايتديكى سوك اسناددر. بوكا كوره بر طبقه دها ايلرسه‌ك اصّح اسانيد: « الشافعى عن مالك عن نافع عن ابن عمر » ، بر طبقه دها ايلرسه‌ك « احمد ابن حنبل عن الشافعى عن مالك عن نافع عن ابن عمر » اولمش اولور. امام شافعي‌نك بو اسنادينه « سلسلة الذهب » نامنى ويرمشلردر. لكن غريبدركه امام احمد قوجه « مسند » نده : « لا يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلىٰ بَيْعِ بَعْضٍ الخ = برى بريكزك پازارلق ايتديكى ماله طالب چيقوب پازارلغنى بوزمايكز .... الخ » حديثندن باشقه‌سنى بو سلسلة الذهب ايله روايت ايتمه‌مشدر . حالبوكه بو اسناد قوى ايله برچوق رواياتى محتوى اولان « موطّأ » ى امام احمد، ابن مَهْديدن ديكله دكدن صوكرا ــ دها ثَبْت كورديكى ايچون ــ امام شافعيدن ده ديكله‌مش اولديغنى كنديسى سويله‌مشدر. حافظ ابن حَجَرك ديديكنه كوره امام احمد يا موطّأى روايت ايتمه‌مش، ياخود ايتمش ايسه كنديسنه قدر اولان اسنادلر بالآخره منقطع اولوب روايتلر كندى زمانلرينه واصل اولامامشدر .

اك مشهور اولان اصّح اسانيد يوقاريده كيلر اولوب بونلردن باشقه بر چوق اسنادلر دها ذكر ايدرلر . ازجمله :

حَجّاج بن الشاعر (١٥٩) كوره اصّح اسانيد : « شُعْبَة عن قَتادة عن سعيد بن المُسَيَّب » در .

ابن مَعينـدن ديكر بر روايته كوره : « عبدالرحمن بن القاسم بن ابى بكر الصدّيق عن ابيه عن عائشة » در .

سليمان بن داود شاذكونى يه كوره : « يحيى بن كَثير عن ابى سَلَمه عن ابى هريرة » در .

امام احمد ابن حنبلدن ديكر بر روايته كوره : « اك صاغلام اسناد عَنْ اَيّوبَ عن نافع عن ابن عُمَر » در. هله حَمّاد بن زيد عن اَيّوب ده اولورسه آرتق دكمه كيتسون » ديمش .

اسحق بن راهويه ده : « عن عمرو بن شُعَيب عن ابيه عن جده اسناديله روايت ايدن ذات ثقه ايسه عن نافع عن ابن عمر اسناديله روايت ايتمش كيبدر » ديمشدر.

وَكيع بن الجرّاحه كوره اك كوزل اسناد : « عن عمرو بن مُرّة عن مُرّة عن ابى موسى الاشعرى » در .

ابن المبارك ايله عِجلى يه ونسائى يه كوره اسانيدك ارجح واحسنى: « سفيان الثَّوْرى عن منصور عن ابراهيم عن علقمة عن عبدالله بن مسعود » در .

نسائى ترجيح ايتديكى اسانيد ميانده : « الزهرى عن عبيدالله بن عبدالله بن عُتْبه عن ابن عبّاس عن عمر » اسنادينى ده ذكر ايدر .

ابو حاتِم رازي‌نك ترجيح ايتديكى اسناد: « يحيى بن سعيد القَطّان عن عبيدالله بن عمر عن نافع عن ابن عمر » در . امام احمدده : « عبيدالله عن نافع » اسنادينى ترجيح ايدنلردندر . ابن مَعين ايسه : « يحيى بن سعيد عن عبيدالله بن عمر عن القاسم عن عائشة » اسنادينى پك سور .

ابن حجر عسقلاني‌نك بيانـنه كوره ائمه‌نك اصل اصّح اسانيد ديدكلرى بوراده ايلك ذكر ايتديكمز بش اسناد قبيلندن اولانلردر . حقيقت حالده ايسه ــ ينه كنديسنك اشارت ايتديكى اوزره ــ بو بابده اختلاف واردر . نيته كيم على الاطلاق اصّح اسانيد بخارى يه كوره: « مالك عن نافع عن ابن عمر »، اسحق بن راهويه يه كوره : « الزهرى عن سالم عن ابيه »، احمد بن حنبله كوره بر روايتده ينه بو طريق، ديگر روايتده : « ايّوب عن نافع عن ابن عمر »، ابوبكر بن شيبه يه كوره: « الزهرى عن علىّ بن الحسين عن ابيه عن على » در . وهلمّ جرّاً .

الحاصل بو مسئله حقنده اختلاف پك چوقدر . چوق اولماسى ده پك طبيعيدر. زيرا راويلرى صفات عدل وضبطى درجهٔ قصوايه واردريمش هانكى سند واردركه رجالنك هر برى كندى عصرنده ياشايان بالجمله رجال ثقاته على الاطلاق فائقدر ديه حكم ايديله بيلسون؟ بوكبى حكملرده بولونمق چوق كرّه ترجيح بلا مرجّح اولمش اولور . بوندن طولايى هر كس كنديسنجه اك قوى كورديكى، بالخصوص كندى مملكتنده رايج اسانيد ايچندن كثرت ممارسه واعتناسنه بناءً اك صاغلام بيلديكى

اسناد هانكيسى ايسه اونى ديكرلرينه تقديم ايتمشدر . مع هذا بو كبى دعوالرك هپسى ده مسلّم اولمامقله برابر نتيجه ده ينه بعض رجالك توثيقنده اجماع حصولنه باعث اولمق كبى خدمتلرى ده اولمامش دكلدر. ازجمله: « الزهرى عن سالم بن عبدالله عن ابيه » سنديله كان حديثلرك ؛ كذا مالك ، ياخود ابن عُيَيْنَه ويا مَعْمَر طريقلرينك برندن روايت ايديلن : « سعيد بن المسيَّب عن ابى هريرة » سنديله وارد حديثلرك صحتنده بوتون اهل نقل اجماع ايتمشلردر . آنجق ايكنجى سندله مروى اولان حديثده طريقلر بيننده اختلاف اولمامالى .

ايشته شو عرض ايتديكمز محذوره بناءً محدّثينك بر چوقلرى على الاطلاق : « اصحّ اسانيد شودر » ديه‌جك يرده حاكمك تكليفى وجه ايله ــ صحابه ويا بلده اسمى ذكر ايده‌رك: « فلان صحابى يه واران ، ياخود فلان بلده اهاليسنه عائد اولان اسنادلر ايچنده اك صحيحلرى فلان اسناددر » ديه‌يى ترجيح ايدرلر .

بوكا كوره حضرت صدّيق رضى الله عنهك اصحّ اسانيدى : « اسماعيل بن خالد عن قيس بن ابى حازم عن الصديق » ؛

عمر رضى الله عنهك اصحّ اسانيدى: « الزهرى عن سالم عن عمر » ؛ ياخود « الزهرى عن السائب بن يزيد عن عمر » ؛

ابن عمر رضى الله عنهمانك اصحّ اسانيدى : « مالك عن نافع عن ابن عمر » ؛

اهل بيتك اصحّ اسانيدى « جعفر بن محمد بن علىّ بن الحسين بن علىّ عن ابيه عن جدّه عن علىّ » ؛ ياخود علىّ رضى الله عنهك اصحّ اسانيدى : « الاعرج عن عبيدالله بن ابى رافع عن على » ؛

ابو هريره رضى الله عنهك اصحّ اسانيدى « الزهرى عن سعيد بن المسيّب عن ابى هريرة » ؛ ياخود بخارى يه كوره : « ابو الزناد عن الاعرج عن سعيد عن ابى هريره » ؛

انس رضى الله عنهك كيلر : « مالك عن الزهرى » وبر قوله كوره : « حمّاد بن زيد ، ياخود حمّاد بن سَلَمَه عن ثابت عن انس » ، ديگر قوله كوره‌ده : « شعبة (او هشام الدّستُوائى) عن قتاده عن انس » ؛

ابن مسعود رضى الله عنهك كيلر : « سفيان الثورى عن منصور عن ابراهيم عن علقمة عن ابن مسعود » الخ الخ اسنادلرى ؛

مدينه ليلرك اصحّ اسانيدى : « اسماعيل بن ابى حَكيم عن عَبيدة بن سفيان عن ابى هريرة » ؛

مكه ليلرك اصحّ اسانيدى : « سفيان بن عُيَيْنَه عن عمرو بن دينار عن جابر » ؛

يمنليلر كبى: « مَعْمَر عن هَمّام عن ابى هريرة » ؛

مصريلر كبى : « الليث بن سعد عن يزيد بن ابى حَبيب عن ابى الخير عن عقبة بن عامر » ؛

خراسانيلر كبى : « الحسين بن واقد عن عبدالله بن يزيد عن ابيه » ؛

شاميلر كبى : « الأوزاعى عن حسّان بن عَطيّه عن الصحابة » ياخود : « سعيد ابن عبدالعزيز عن رَبيعه بن يزيد عن ابى ادريس الخَوْلانى عن ابى ذرّ » ؛

كوفيلر كبى: « يحيى بن سعيد القطّان عن سفيان الثورى عن سليمان التَّيمى عن الحارث بن سُوَيْد عن علىّ » الخ الخ كبى .

حافظ زين الدين عراقى امام احمدك « مسنَد » ى ايله امام مالكك « موطّأ » نده مطلقا اصحّ اسانيد اولمق اوزره ذكر ايتديكمز ايلك بش اسناد ايله حاكمك مقيّداً ذكر ايتديكى ديكر اسنادلرله روايت ايديلمش حديثلرى بر آرايه كتيروب ابواب فقه اوزرينه ترتيب و « تقريب الاسانيد » تسميه ايتمشدركه بوايكى كتابده صحت عليا درجه سنى حائز اولانلرى جمع ايتمش ديمكدر . تلميذى حافظ ابن حجر عسقلانى : « ابواب فقهك چوغنى كوزتديكى شرط اوزره حديث بولاماديغندن بوش براقديغى كبى كندى شرطنه موافق بر چوق حديثلرى ده فوت ايتمشدر . چونكه صوك درجه ده اختصار ايله برابر اسناداً متصل اولمالرينى آرزو ايتديكى بو احاديثى يالكز بوايكى كتابدن تخريجه اقتصار ايتمشدر . شايد دقائق علم حديثه آگاه بر كيمسه هيچ بر كتاب ايله تقيد ايتمه‌يه‌رك امهاتده بو اسنادلرله وارد احاديثك كافه سنى طوپلايوب بونلره علاوه ايده‌جك اولورسه اصحّ صحيحى جامع قوجه بر كتاب وجوده كتيرمش اولور » ديور. ديمك كه علم حديث ــ ديدكلرى كبى ــ پيشيريلوب قوتاريلمش ، كمالى بولمش ويالكز استفاده‌دن باشقه برايشى قالمامش بر علم ايكن ينه اسلافك اكمال ايتمه‌مش اولدقلرى بعض خدمتلره هنوز محتاج ايمش .

تنبيه ١ — ترمذيده ، بخارينك تاريخنده ، ديكر كتابلرده چوق كره‌لر

« اَصَحُّ شَيْءٍ فِي الْبَابِ كَذَا = بوبابده الڭ صحیح روایت فلان شیدر » کبی اصحّیتی مقیداً ذکر ایدیلمش حدیثلر واردر . بوسوزدن مرادلری حدیثك اصحّ ، حق صحیح اولدیغنی سویلەمك اولمایوب بوبابده‌کی حدیثلرك ارجحی ، الڭ آز ضعیف اولانی بودر دیمکدر . دارقُطنینك : « فضائل سُوَر حقنده الڭ صحیح اولارق وارد اولان قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَد ك فضلی حقنده‌کیدر » ، محیي الدین نَواوینك‌ده : « نمازلرك فضائلی حقنده اصحّ اولارق وارد اولان، صلاة تسبیحك فضلی حقنده‌کی خبردر » سوزلری کبی .

تنبیه ٢ — « اصحّ الاَسانید » تعبیرینه مقابل برده « اَوْهَى الاَسانيد » تعبیرینی قوللانیرلرکه اسانیدك الڭ واهیسی دیمکدر . اونك محل ذکری حدیث ضعیف نوعیدر .

٢٣

صحیحین

صحیحِ مجرد حقنده یعنی صحیحدن باشقه نوعدن حدیث قاریشدیرمقسزین کتاب تألیف ایدن ایلك حافظ ، محمد بن اسماعیل بخاری (١٩٤ - ٢٥٦) در. کندیسی : « برکون اسحق بن راهویه‌نك نزدنده ایدك . سنت سنیهٔ نبویه صلی الله علیه وسلمك یالکز صحیح اولانلرینی مختصر بر کتابده جمع ایتسه‌کز ! دیدی . ایشته بوسوز بکا تأثیر ایتدی . وجامع صحیحی طوپلامغه باشلادم . بوکتابی اون بوقدرسنه‌ده تألیف ایتدم» دیه تصنیفنه باعث اولان سببی سویله‌مش. بخاریدن اوّل واقعا حدیث جمع ایدن ائمهٔ حفّاظ پك چوقدر . لکن اونلرك کتابلرنده صحیح اولان احادیث، حسَن وضعیف اولانلرله برلکده بولونیور وحدیثلرك مرتبه‌لرینی آنجق - سندلرینه نظراً - متیقظ ارباب صناعت فرق وتمیز ایده‌بیلیوردی .

یوز تاریخنه طوغرو عمر بن عبدالعزیزك توصیه‌سی ایله تألیفاته باشلانیلدیغی وایلك تدوین حدیث ایدن ائمه‌نك کیملر اولدیغی اولجه (ص ٤٨) سویلنمشدی. بونده‌سنت سنیه‌نك ضیاعی قورقوسی نه‌قدر عامل اولمش ایسه خوارج، روافض، قَدَریه وسائر اهل بِدَع وآهوانك ظهوری‌ده باعث قوی اولمشدر. بو ائمه احادیث رسول علیه الصلاة والسلامی اقوال صحابه ایله تابعین فتاواسنه ممزوج اولارق تدوین ایتمشلردی. نیته‌کیم بومیانده امام مالکك واوندن اوّل ابن ابی ذئبك (١٥٩) « موطّأ » لری بویله‌در.

ایکی یوز تاریخنه دوغرو تألیفه قویولان ائمه صحابه وتابعین سوزلرینی براقوب ویالکز احادیث نبیّ علیه الصلاة والسلامی آیریجه تدوین ایتمك آرزوسنه دوشوب اونلرك‌ده برر « مُسْنَد » یازدقلری یوقاریده (ص ٤٩) ذکر ایدیلمشدی. اوتاریخلرده الده‌کی احادیثی تصنیف ومسانید اوزرینه ترتیب ایتمه‌مش هیچ برحافظ یوق ایدی دینسه مبالغه صاییلماز . ایکی یوز تاریخندن صوکرا امام بخاری ایسه کندی زماننه قدر جمع ایدیلمش نه‌قدر حدیث وارایسه هپسی ایچندن صحیح اولانلرینی اولمایانلرندن تمیز ایله یالکز صحیح اولانلرك بر قسمنی « جامع صحیح » نه درج ایتمش ، متعاقباً ده

استادینك آچدیغی یکی چیغیرده مسلم بن الحجّاج القُشَیْری (٢٠٦-٢٦١) ایله دیکر برطاقیملری یورومشدر .

بخاری ایله مسلمك ـ که بین المحدثین « شیخین » دینیلنجه مقصود اولان بو ایکیسیدر ـ « صحیح » لری کتاب اللهدن صوکرا کتابلرك اصحّی اولوب بخارینك کتابی ده قَوْل اصحّه کوره مسلمك کتابندن اصحّ وفقهی استنباطلر ایله حکمه تعلق ایدن نکات اعتباریله فوائدی اوندن زیاده‌در .

امام شافعینك : « یر یوزنده صوابی مالکك کتابندن چوق اولان هیچ بر کتاب بیلمیورم » ، دیکر برروایته کوره : « کتاب اللهدن صوکرا مالکك موطّأندن اصحّ کتاب یوقدر » دیمش اولماسنه کلنجه اولاً بوسوز صحیحینك تألیفلرندن اوّل سویلنمشدر . ثانیاً امام مالك « موطّأ » نه یالکز احادیث صحیحه‌یی درج ایله اکتفا ایتمه‌یوب مرسَل ومنقطع برطاقیم حدیثلرده ادخال ایتدیکی کبی برچوق بَلاغاتی‌ده یازمشدر . « بَلاغ » دیدکلری ، مؤلفك اسنادا یتمکسزین : « بَلَغَنی عَنْ فُلانٍ == فلانك .. دیدیکی بکا بالغ اولدی » دییه‌رك ذکر ایتدیکی متندر . امام مالك نظر واجتهادی اقتضاسنجه مرسَل ومنقطع ایله ده احتجاج ایتدیکندن مقلّدلرنجه بوکبی حدیثلرده صحیح اولور (ص ١٤٠) . واقعا بخاریده‌ده سندنده انقطاع بولونان ایجه حدیثلر واردر . لکن « موطّأ » ده کیلردن فرقلیدرلر . زیرا موطّأ ده اولان غیرمتصل حدیثلر علی الاکثر امام مالکك اویله‌جه مسموعی اولمش حدیثلر اولوب شوقدرکه کندیسنجه حجتدر . بخاری ایسه متصل اولارق مسموعی اولمش حدیثلرك اسانیدینی عمداً قطع ویاتعلیق ایدر . بو احادیث غیرمتصله‌سنك کیمی باشقه یرده موصولاً ایراد ایدیلمش‌ده اومقامده اختصاراً غیرمسند اولارق ذکر ایدیلمش ، کیمی شرطنه موافق اولمادیغی ایچون شرطه موافق اولان دیکر حدیثلردن فرقی کوزه چارپسون دییه اسنادینی تمام ذکر ایتمه‌مش وبو کیبلرینی‌ده یاتنویع ، یا استشهاد ، یاخودده بعض آیات قرآنیه‌یی تفسیر ، ... الخ کبی مقاصد تحتنده ایراد ایتمشدر .

مع هذا حاکمك شیخی ابو علیّ النیسابوری صحیح مسلم ایچون ـ خطبهٔ کتابدن صوکرا حدیث نبوی‌یه هیچ برکیمسه‌نك کلامی ممزوج اولمادیغندن طولایی ـ : « کوك قبه‌سی آلتنده مسلمك کتابندن اصحّ هیچ برکتاب یوقدر » دیدیکی کبی دارَقُطْنینك

اقراننده صایلان مَسْلَمَة بن قاسم القُرْطُبی (٢٨٣-٣٥٣) ده حسن ترتیبنه باقارق : « مسلمك کتابی کیبسنی تألیف ایتمش هیچ برکمسه یوقدر » دیمشدر . مغرب علماسی وازجمله ابن حَزْم ظاهری‌ده بوکا قائل کورونیورلر .

اوچنجی قَوْل ده ـ ابن الملقّنك (٧٢٣-٨٠٤) بعض متأخریندن نقلنه کوره ـ هیچ برینی دیکرینه ترجیح ایتمه‌مکدر .

قَوْل جمهوره کوره بخارینك اصحّ اولماسی اسنادلرنده اتصال دها قوی ، رجالنده‌کی اِتقان دها زیاده اولدیغندندر . شویله‌که :

اولاً مسلمك براقوب‌ده یالکز بخارینك ، حدیثلرینی تخریج ایتمکده منفرد قالدیغی رجال ٤٨٠ وکسوراولوب بونلرك ایچندن مصیب غیرمصیب حقنده سوزسویلنمش اولانلر یالکز ٨٠ راوی یعنی آلتیده برراده‌سنده‌در . حال بوکه بخارینك براقوب‌ده یالکز مسلمك ، حدیثلرینی تخریج ایتمکده انفراد ایتدیکی رجال ٦٢٠ درکه بونلرك ١٦٠ ی یعنی تقریباً ربعی حقنده سوزسویلنمشدر . دیمك که بخاری ، حقنده حقلی حقسز دیدی قودی اولان راویلردن دها آز حدیث آلمشدر .

ثانیاً بخاری منفرد اولدیغی رجالدن متکلم فیه اولانلرك حدیثلرینی چوق چوق تخریج ایتمه‌مشدر . « عِکْرِمة عن ابن عبّاس » ترجمه‌سندن باشقه بونلردن هیچ بری یوقدرکه بخاری بوتون ویا اکثر حدیثلرینی آلمش اولسون . مسلم ایسه « ابوالزبیر عن جابر » ، « سهیل عن ابیه » ، « علاء بن عبدالرحمن عن ابیه » ، « حمّاد بن سَلَمه عن ثابت » کبی ترجمه‌لرك اکثر روایاتنی آلمشدر .

ثالثاً حقنده سوز سویلنمش اولانلردن بخارینك منفرد اولدیغی کیمسه‌لرك اکثری کندی مشایخندن اولوب اونلرله اوزون مدت کوروشمش ، حاللرینی اوکرنمش ، حدیثلرینه مطلع اولارق جیّدلرینی ماعداسندن آییرد ایتمش اولدیغی کیمسه‌لردر . مسلمك بوقبیلدن رجالی ایسه علی الاکثر کندی عصرینه تقدم ایتمش تابعین ایله تبع تابعیندندرلر . شبهه‌سزدرکه محدث اسکی زمان آدملرندن زیاده کندی شیوخنی طانیر . وبخاری‌ده حقنده سوز ایدیلن بوکبی شیوخنی باشقه‌لرینك رأیی خلافنه اولارق ثقه عد ایتدیکی ایچون روایتلرینی کتابنه درج ایتمکده محذور کورمه‌مشدر .

رابعاً – حازمینك بر آز صوكرا تقریر ایده‌جكی طبقات رجال صیراسنه كوره – بخاری حفظ واتقانده طبقهٔ اولایه وارانلرك روایتلرینی تخریج ایدوب اوندن صوكراكی طبقه‌دن آنجق تعلیقاً روایت ایدر . مسلمك ایسه ایكنجی طبقه‌دن اصول اولارق روایتلری چوقدر .

خامساً مسلم – اوله (ص١٤٨) معلوم اولدیغی اوزره – حدیث مُعَنْعَنده راوی ایله مرویٌ عنهك لِقاسی ثابت اولماسه‌ده مجرد معاصرت طولاییسیله اتصال اولدیغنه قائلدر. بخاری لِقا ثابت اولمادقجه عنعنه‌یی اتصال معناسنه آلماز. چوق كره‌ده بر راوینك معنعَن حدیثنی ایراد ایتدكدن صوكرا او راوینك، شیخندن سماعنی اثبات مقصدیله اوبحثه هیچ تعلقی اولمایان بر حدیث روایت ایدر .

سادساً هر ایكی كتابده انتقاده اوغرامش حدیثلرك عددی ٢٢٠ اولوب بونلردن بخاری‌یه عائد اولانلری ٨٠ دن آزدر. هانكیسی انتقاده دها آز اوغرامش ایسه اونك ارجح اولاجغنده ایسه شبهه یوقدر .

الحاصل بخاری دقائق صناعته آشنا اولمقده كندی تلمیذی و بركشیده‌سی اولان مسلمه فائقدر .

بو ، بویله اولمقله برابر صحیح مسلمك صحیح بخاری‌یه فائق وغیر قابل انكار بر مزیتی واردر : مسلم بر حدیثك بوتون طریقلرینی متعدد اسنادلرله والفاظ مختلفه‌سی ایله هپ بر آرایه جمع وكندنجه او حدیث فقهك هانكی بابنه عائد ایسه طوپدن اورایه درج ایتدیكی كبی بو طوپلامه اثناسنده‌ده اك اول مُتْقِن اولان حُفّاظك روایتلرینی درج ایدوب مستور وحفظ واتقانده متوسط اولان راویلرك نقلنی صوكرایه ، ضعفا ومتروكینك متابعةً واستشهاداً روایتلرینی‌ده دها صوكرایه براقیر كه آرانان حدیث هم دها قولای بولونور، هم‌ده كرك سندلر وكرك متنلر هپ بردن كوز اوكنده طوتولوب استنباط ایدیله‌جك حكم قولایجه استنباط ایدیلیر . بخاری ایسه برچوق حدیثلری – كندنجه معلوم وخبر ویرمه‌دیكی بر ترتیبه بناءً – باشقه‌لرینك خاطرینه كله‌بیله‌جك یرلره یازمادیغی كبی حدیثی متضمن اولابیله‌جكی احكام مختلفه‌یه كوره‌ده پارچه‌لایوب آیری آیری یرلرده یازار . بر صورتده كه كتابی ایله ممارسهٔ تامه‌سی اولمایان كیمسه آرادیغی حدیث عجبا بخاریده وارمیدر ، یوقمیدر ؟ قولایجه آكلایاماز. بوندن طولایی دكمه محدّث بو بابده خطادن قورتولامایوب

بخاریده اولان بعض حدیثلری اوراده یوق ظننه دوشمشدر. بوكا مقابل بخارینكده كتابك بابلرینی ترتیب ایتمكده كوستردیكی بر چوق اینجه‌لكلر محیّر العقولدر .

مسلمی صحیحك شرطندن اولمایان بر طاقیم ضعفا ایله متوسّطینك روایتلرینی « صحیح » نه درج ایتدیكندن طولایی عیبلایانلر واردر. لكن دیكرلری طرفندن وجوه آتیه ایله مدافعه ایدیلمشدر: اولاً بو رجالك بعضلری باشقه‌سنجه ضعیف ایسه كندنجه ثقاتدندرلر . ثانیاً بو كبی روایتلری اصولده دكل ، متابعات ایله شواهدده واقع اولمشدر . مسلم ، اصل اولمق اوزره ابتدا بر اسناد صحیح ونظیف ایله حدیثی ذكر ایتدكدن صوكرا اصلی تأكید وصحتنده مبالغه اولسون دییه اوكا دائر اولان ضعفا اسناد ویا اسانیدینی ذكر ایدر. وصوكراكی اسانیدیله بعض زیاده‌لرده روایت ایدرسه اوده اصله عائد بر فائده‌یی متضمن اولور. ثالثاً كندیسنه ضعف طاری اولمش ضعیفدن قبل الاختلاط اخذایتمش ایسه روایتنی – اخیراً وقوعه كلمش اختلاطدن ناشی – درج ایتمكدن تحاشی ایتمز . نیته‌كیم عبدالله بن وَهْب مصرینك برادری احمد بن عبدالرحمن ٢٥٠ سنه‌سندن صوكرا ومسلمك مصردن چیقماسندن مؤخر بر زمانده مختلط اولدیغندن اونك روایتنی كتابنه درج ایتدیكندن طولایی البته مسلم معاتب طوتولاماز. رابعاً ثقاتدن مروی اولدیغی اهلنجه معلوم اولان بعض حدیثلری ثقاتك طریقندن روایت ایدرسه اسنادی نازل اولاجقسه مسلم – حدیثك موثوقیق اربابنه معلوم اولدیغنه اعتماداً – اوقوتده اولمایان دیكر بر طریقدن عالی اولارق بعضاً روایت ایدر. ابو زُرْعة الرازی، اَسْباط بن نَصْر ایله قَطَن واحمد بن عیسی المصریدن روایتنه اعتراض ایتمه‌سی اوزرینه مسلم : « ثِقاتك بو آدملرك شیوخندن روایت ایتدكلری حدیثلر هانكیلری ایسه بن یالكز اونلری اونلردن روایت ایتدم . اونلرك روایتلری‌ده بكا اسناد عالی ایله واقع اولوب اونلردن اوثق اولانلرك روایتلری‌ده نزول ایله بزه بالغ اولدیغندن یالكز بونلره اقتصار ایتدم » جوابنی ویرمشدر .

احادیث صحیحه‌نك مقداری

بعض كیمسه‌لر احادیث صحیحه یالكز بخاری ایله مسلمك « جامع » لرنده‌كی حدیثلردن عبارتدر ظن ایدرلر. حالبوكه بو ایكی امام، كتابلرنده صحیحدن ماعداسنی

تخریج ایتمه‌مكی التزام ایتمشلرسه‌ده علی وجه‌الاستیعاب بوتون صحاحی جمع ایتمكی التزام ایتمش دكللردر. بخاری: «كتاب جامعمه صحیح اولمادق هیچ برحدیث قویمادم. كتاب پك اوزون اولماسون دییه برچوق صحیحلری‌ده براقدم» دیمشدر. مسلم‌ده: «سن یالكز صحیح اولان احادیثی بریره جمع ایتمكله اهل بدعته بزه قارشی سلاح ویرمش اولدك. كندیلریله، سنك كتابكده اولمایان برحدیث ایله احتجاج ایتدیكمزده دیدیككز حدیث صحیح دكلدر دییه جواب ویریورلر» دییه عتاب ایتدكلری زمان: «بن بو كتابی اورتایه چیقاردیغم زمان ایچنده‌كیلر صحیحدر دیدم ایسه اوراده تخریج ایتمه‌دیكم حدیث ضعیفدر دیه‌دم یا! صحیحلردن انتخاب ایتدیكم بو كتابی یانمده بولونسون وبندن یازاجق كیمسه‌نك الندهبولونسون‌ده صحتنده شبهه‌ایتمه‌سون دییه تخریج ایتدم» جوابنی ویرمش وباشقه برمناسبت ایله‌ده: «كندیمجه صحیح اولان هرحدیثی بوكتابه یازمادم. یالكز صحتنده اجماع اولانلری یازدم» دیمشدر. مسلمك صحت ایچون آرادیغی اجماع – روایته نظراً – امام احمد ابن حنبل ایله یحیی بن مَعین وعثمان بن ابی شَیبه وسعید بن منصور خراسانینك اجماعیدر.

بعضلری: «شیخینك فوت ایتدكلری صحاح پك آزدر» دیمشلرسه‌ده بخارینك: «صحاحدن ترك ایتدكلرم یازدقلرمدن چوقدر» دیمش اولماسنه، حاكمك‌ده صحیحدر دییه «مستدرَك» نه درج ایدوب اعتراضدن سالم قالان حدیثلری بویوك بركتاب طوتدیغنه نظراً بودعوی مسلَّم دكلدر.

محیی‌الدین نَواوی ایسه: «صواب اولان اصول خمسه – كه صحیحین ایله ابوداود وترمذی ونسائینك «سُنَن» لریدر[١] – خارجنده قالان صحیحلر پك آزدر» دیورسه‌ده

[١] بونلره «اصول خمسه» نامنی ویرمه‌لری كتب حدیثك اك زیاده اعتماده لایق اتمهاتی اولدقلری ایچوندر. نووینك (٦٣١ – ٦٧٦) زمانه كلنجیه قدر هپ بویله اصول خمسه دینیلیردی. «سنن ابن ماجه» ده اونك عصرنده وداها صوكراكی زمانلرده بونلره منضم اولمقله اشتهار ایدوب آرتق «اصول خمسه» یرینه «اصول سته» ویا «كتب سته» دینمكه باشلامشدر. سنن ابن ماجه‌یی اصوله الحاق ضم ایدن محمد ابن طاهر المقدسی (٤٤٨-٥٠٧) در. بوكتابی اصولدن عد ایتمكده تردد ایدیله‌سنه سبب ایچنه پك آز مقدارده بعض احادیث ضعیفه‌نك قاریشمش اولماسیدر. لكن بونلر آزدر. واهلنجه معلوم وصاییلیدر. نووی بوبحثده اونی بوندن طولایی قاله آلمامشدر.

«سنن نسائی» دن مراده مؤلفك «المجتبی» نامنی ویردیكی «سنن صغری» سیدر. «سنن كبری» سی دكلدر.

بوسوزده محل اعتراض كورولمشدر. زیرا بخارینك: «یوزبیك صحیح، یوز بیك‌ده غیرصحیح حدیث محفوظمدر» دیدیكی یوقاریده (ص ٦٥) كچمشدی. واقعا ٦٨ نجی صحیفه‌ده‌كی استطراددن معلوم اولمش اولاجغی وجه ایله محدثلر احادیث مرفوعه‌یی‌ده، موقوفه ومقطوعه‌یی‌ده، مكرراتی‌ده، فتوالری‌ده آیری آیری حدیث اعتبار ایدرلر. لكن اصول خمسه‌ده احادیث مكرره‌یی‌ده، موقوف ومقطوع اولانلری‌ده داخل حساب ایتسه‌ك ینه اللی بیكی آنجق بولور. باخصوص ابن‌الجَوزی امام احمد ابن حنبلدن: «یدی یوز كسوربیك حدیث صحیح واردر» دییه‌نقل ایتدیكنه كوره – مرهانكی حسابه كوره تعداد بورودولسه – اصوله كچمه‌مش صِحاح چوقدر. ابن حجر عَسقلانی كتب مدوّنه‌نك كندی زماننده‌كی حالنه باقه‌رق احادیثی حصر ایتمه‌نك امكانی بولونمادیغنه برآزده متأسف كورونه‌رك شویله دیور: حق تعالی مراد بویورمش اولایدی احادیثی استیعاب ایتمك یعنی هپسنی طوپلامق ممكن ایدی. بری النه كچن حدیثلری بركره طوپلار. صوكرا كرك مستقل وكرك نزدنده‌كی احادیثك زیاده‌سی اولمق اوزره مطلع اولاجقلرینی اونلره الحاق ایدر، اوندن صوكرا برباشقه‌سی اونك یاپدیغنی یاپار، دیركن چوق زمان كچمه‌دن هپسی برآرایه طوپلانوب برتك مصنَّف حالنه كله‌بیلیردی. هم‌ده بو، پك كوزل برشی اولوردی. اه.

لكن سیوطینك خبر ویردیكنه كوره ابن حجرك آرزو ایتدیكی شیئه هم كندیسی، هم‌ده معاصرلرندن باشقه‌لری تشبث ایتمشلردر. حتی سیوطی كندیسی‌ده بوزمره‌یه داخلدر. «زوائد» نامنی ویردكلری كتابلری تألیف ایله بوكا تصدی ایدنلردن احمد بن ابی بكر البُوصیری (٧٦٢-٨٤٠)، حافظ نورالدین الهَیثَمی (٧٣٥-٨٠٧)، حافظ ابن حجر (٧٧٣ – ٨٥٢)، زین‌الدین قاسم بن قُطلوبُغا الحنفی (٨٠٢-٨٧٩)، برده جلال‌الدین سیوطینك (٨٤٩ – ٩١١) اسملری ذكره شایاندر.

حافظ نورالدین ابوالحسن علیّ الهیثمی اون «زوائد» یازمشدر:

١ — البحر الزخّار فی زوائد مسند البزّار» كه بونده «مسند بزّار» ك زوائدینی یعنی كتب ستّه‌ده اولمایان حدیثلرینی بویوك برجلدده طوپلامشدر.

٢ — «زوائد ابی یَعلی المَوصِلی» كه ابویَعلی «مسند» ینك كتب ستّه‌ده اولمایان زوائدینی حاوی برجلدلك كتابدر.

٣ — « زوائد مسند احمد » كه احمد ابن حنبل « مسند » ينك كتب ستّه‌ده اولمايان حديثلرينى حاوى ايكى جلددر .

٤ — « البدر المنير فى زوائد المعجم الكبير » كه طَبَرانينك « معجم كبير » نده كتب ستّه خارجنده قالمش اوچ جلدلك زوائددر .

٥ — « مَجْمَع البَحْرَيْن فى زوائد المُعْجَمَيْن » كه طبرانينك « معجم اوسط » ايله « معجم صغير » نده اولوب ده كتب ستّه‌ده اولمايان حديثلردر وايكى جلددر .

٦ — « مَجْمَع الزوائد ومنبع الفوائد » كه بو كتابده بوندن اولكى زوائدك بشنى اسانيدى حذف وهر حديثك صحيح ، حسَن ويا ضعيف اولديغنى بيان ايده‌رك جمع ايتمشدر .

٧ — « زوائد الحِلْية » كه ابو نُعَيم اصفهانينك « حِلْيةالأَوْليا » سنده اولان زوائدى حاوى بويوك برجلددر .

٨ — « زوائد فوائد تَمّام » كه تَمّام بن نَجيحك « فوائد » نده‌كى زوائدى جامعدر .

٩ — « مَوارِد الظَمْآن الى زوائد ابن حِبّان » كه ابن حِبّانك « صحيح » نده‌كى زوائدى حاويدر .

١٠ — « بغية الباحث عن زوائد مسند الحارث » كه حارث بن ابى أُسامه‌نك « مسند » نده‌كى زوائدى جمع ايدر .

شهاب الدين بُوصيرينك‌ده زوائده دائر اوچ كتابى واردر :

١ — « مصباح الزُّجاجة فى زوائد ابن ماجه » كه ابن ماجه‌نك « سنن » نده اصول خمسه‌يه زائد اولارق موجود اولان حديثلرى جمع ايدر .

٢ — « فوائد المُنْتَقى لِزوائد البَيْهَقى » كه بَيْهَقينك « سُنَن كبرى » سنده كتب ستّه‌ده اولمايان زوائدى احتوا ايدر .

٣ — « إتحاف السّادة المَهَرة بزوائد المسانيد العَشَرة » كه مسانيد عشره‌نك كتب ستّه‌ده اولمايان حديثلريدر .

بو مسانيد شونلردر : مسند ابى داود الطَّيالِسى ، مسند الحُمَيْدى ، مسند مُسَدَّد ، مسند ابن ابى عمرو العَدَنى ، مسند اسحق بن راهويه ، مسند ابى بكر بن ابى

شَيْبة ، مسند احمد بن مَنيع ، مسند عَبْد بن حُمَيْد ، مسند الحارث بن ابى أُسامة ، مسند ابى يَعْلىَ الموْصِلى .

حافظ ابن حجر عسقلانينك زوائدى دورتدر :

١ — « المطالب العليّة فى زوائد المسانيد الثمانية » كه سكز مسندك كتب ستّه‌ده اولمايان زوائدينى جمع ايتمشدر . بو سكز مسنده ابن ابى عمرو ايله ابوبكر حُمَيْدينك ، مسدّدك ، طياليسينك ، احمد بن مَنيعك ، ابن ابى شَيْبه‌نك ، عبد بن حُمَيْدك واسحقك (ياخود حارثك) « مسند » لريدر [١] .

٢ — « زوائد مسند البزّار » كه كتب ستّه ايله « مسند احمد » ده اولمايان « مسند البزّار » ك زوائدينى كوسترير .

٣ — « زوائد مسند الفردوس » كه « مسند الفردوس » ك كتب ستّه ده اولمايان زوائديدر .

٤ — « غاية المقصد فى زوائد المسند » كه مرادى مسند احمددر . بو مسندك كتب ستّه‌ده اولمايان زوائدينى نور الدين الهَيْثَميك اولجه اسمى كچن « مجمع الزوائد » ندن تلخيص ايتمشدر .

ابن قُطْلُوبغانك « زوائد سنن الدار قطنى » سى واردر كه دارقطنينك « سنن » نده‌كى زوائدى طوپلامشدر . جلال الدين سيوطينك‌ده اوچ زوائدى واردر .

١ — « بغية الرائد فى الذيل على مجمع الزوائد » كه اسمندن‌ده آكلاشيلديغى اوزره نور الدين الهيثمينك « مجمع الزوائد » ينه ذيلدر . لكن بو ذيلى اتمامه عمرى وفا ايتمه‌مشدر .

٢ — « زوائد شُعَب الايمان » كه بيهقينك « شُعَب الايمان » نده‌كى زوائددر .

٣ — « زوائد نوادر الاصول » كه حكيم تِرْمِذينك « نوادر الاصول » نده اولان زوائددر .

---

[١] سكزنجى مسندك اسمى سيوطينك « تدريب » نده « مسند اسحق بن راهويه » ، محمد بن جعفر الكتانينك « رساله » سنده ايسه « مسند الحارث ابن ابى اسامه » ديه كوستريلمش اولوب استانبول كتبخانه‌لرنده‌ده مؤلفك موضوع بحث اولان « مسانيد ثمانيه زوائد » ينه مصادف اولاماديغمدن هانكيسنك طوغرو اولديغنى تحقيق ايده‌مه‌دم . ترددلى يازيشم ايشته بوكا بناءً‌در . بوندن اولكى بوصيرينك « مسانيد عشره زوائد » ينى‌ده كورمه‌ديكم ايچون زوائدينى طوپلاديغى مسندلرك اسملرينى كتانينك « رساله » سندن نقل ايتدم .

خاتمة الحفّاظ اولان سيوطينك ديديكنه باقيليرسه زوائد جمعنه بر آز دها چاليشيلسه موضوع بحث اولان عدد بولونابيله‌جك كيبدر .

كتب حديثيه ايچنده‌كى حديثلرك مقاديرى عدداً بيان ايديله‌بيله‌جك وجه ايله تعداد ايديلمه‌مش ايسه‌ده بخاريده‌كيلر تقريباً صاييلمشدر. ابن حجر عسقلانينك تعدادينه كوره صحيح بخاريده ـ احاديث موقوفه ومقطوعه خارج قالمق اوزره ـ يالكز مرفوع اولان حديثلرك تعليقات ومتابعاتدن ماعداسى مكررات ايله برابر ٦٣٩٧ وتكرارسز اولارق ٢٥١٣ حديث اولوب متابعات ايله اختلاف رواياته تنبيهاً سوق ايديلنلر ٣٨٤ وتعليقاً ذكر ايديلنلر ١٣٤١ حديثدر. لكن بو معلّقاتك ١٦٠ ندن ماعداسى باشقه يرلرده مسنداً ذكر ايديلمشدر. بو حسابه كوره بخاريده مكررات ايله برابر مرفوع اولارق ٦٣٩٧ + ٣٨٤ = ٦٧٨١ حديث موجود اولوب بوكا تعليقاتك ١٦٠ نى ده علاوه ايدرسه‌ك ٦٩٤١ حديث اولمش اولور. احاديث موقوفه ومقطوعه‌نك عددينى ابن حجر بيان ايتميور .

« صحيح مسلم » ده مكرراتك اسقاطيله تقريباً ٤٠٠٠ ، مكرارت ايله برابر بعضلرى ١٢٠٠٠، بعضلرى ٨٠٠٠ حديث وار ديمشلردر. مسلم موقوف ومقطوع حديثلردن هيچ برينى كتابنه درج ايتمه‌مكى التزام ايتمشدر. لكن بوتون طرق حديثى برآراده ذكر ايتديكى ايچون مكرراتى بخاريدن چوقدر. مسلمك حديثلرى تقريباً هپ بخاريده‌كى مرفوعلردر . اونده بخاريده اولمايان يالكز ٨٢٠ حديث اولديغى سويله‌نيور . ابن حجرك اينجه‌ليه‌رك حساب ايتديكى بخارى حديثلرينك تكرارسز اولان ٢٥١٣ عددينه بالغ اولان روايات مرفوعه‌سنه ٨٢٠ نى ضم ايدرسه‌ك ٣٣٣٣ حديث ايدركه دورت بيكه وارمق ايچون آراده ٦٦٧ حديث قدر بر فرق قاليور كه تعدادك لايقيله ياپيلمامش اولديغنه دلالت ايدر. مرفوع، موقوف، مقطوع، معلّق اولارق هر ايكى كتابده مكررات ايله برابر موجود اولان احاديثك مجموعى بو حسابه باقارق قابا بر تخمين ايله يكرمى ايله يكرمى ايكى بيك آراسنده‌در ديه‌بيليرز.

يوز بيك عددينى نره‌دن بولالم ؟ ديكر كتب صِحاح ايله ابو الحسن علىّ بن عمر الدارَقُطْنينك (٣٠٦ـ٣٨٥) واحمد بن الحسين البَيْهَقينك (٣٨٤ـ٤٥٨) «سنن» لرى ايله مصنفات سائره‌لرنده وبا خصوص صحيحينك تتمه‌سى اولان « سنن اربعه » ايله

ديكر « سنن » ده ، بو آلتى كتابك « مستخرَجات » نده ، مسانيد ومصنفاتده ، برده دمين بحث ايتديكمز زوائد كتابلرنده آرانسه قسم اعظمى الده ايديلير ظن ايده‌رم.

بخارى ايله مسلمدن باشقه يالكز احاديث صحيحه تخريجنى التزام ايتمش حفّاظ چوقدر . « امام الائمه » لقبنى احراز ايدن ابو بكر محمد بن اسحق بن خُزَيْمه (٢٢٣ـ٣١١) ايله سعيد بن السَّكَنك (٢٩٤ـ٣٥٣) «صحيح»لرى، ابو محمد عبدالله ابن الجارود (؟ ٣٠٩) ايله قاسم بن اصبغك (٣٤٠) « المُنْتَقى »لرى [١]، ابو حاتم محمد بن حِبّان البُسْتينك (٣٥٤) « التقاسيم والانواع » ى ، ابن البَيّع ديمكله مشهور ابو عبدالله محمد بن الحاكم النيسابورينك (٣٢١ـ٤٠٥) « المستدرك » ى الخ الخ كبى. لكن هيچ برى صحيحين مرتبه‌سنه چيقاماز .

---

[١] قاسم بن اصبغك « صحيح مسلم » هيئتنده ديكر بر « صحيح » ده يازمش اولديغنى ذهبى « تذكرة الحفاظ » نده ذكر ايديور .

٢٤

مستخرجات

حدیث صحیح آرانان کتاب انواعندن بری‌ده « مستخرَجات » نامنی ویردکلری کتابلر اولدیغی بر آز اول سویلندی . « مستخرَجات » ك اهل حدیث عندنده پك بویوك قیمتی واردر . « مستخرَج » نامی ویریلن کتابلرده مستخرِج نامنی آلان مؤلف معتبرات کتب حدیثدن برینی ، مثلا بخاری ویا مسلمی آلوب ایچنده‌کی حدیثلری مؤلفك ترتیبنی ، متنلرینك صیراسنی ، اسانیدینی گوزه ده‌رك کندینه خاص دیگر طریقلردن کتاب صاحبنك حدیثنی تخریج ایدرکه کندی سندلری ایله صاحب کتابك ـ شیخندن صحابی‌یه قدر ـ سندنده‌کی رجالك بری ایله برله‌شیرکه بو صورتله مستخرِج مخرِّجه یعنی کتابك صاحبی اولان مؤلفه اوغرامقسزین اونك شیخنده ویادها یوقاریلرده برلشن دیگر سندلرله طرق روایاتی تکثیر ایتمش وحدیثك شیوعنی اثبات ایله‌مش اولور . مستخرَج یازمانك شرطی تصنیف صاحبنه یاقین شیخ طورورکن دها یوقاریکنه گوتورن سندی بر عذر مقبول اولمادقچه ذکر ایتمه‌مکدر . لکن علوّ اسناد ایله روایت ، یاخود متنه عائدمهم برزیاده‌یی الده ایتمك کبی بعض فوائد ایچون شیخِ اقربه سندی وار ایکن مستخرِج شیخِ ابعده گوتورن سندی اختیار ایده‌بیلیر . بخارینك یالکز بر طریقدن روایت ایتدیکی بر حدیثك دیگر یکرمی بش طریقدن روایت ایدیلمش اولدیغنه اثنای مطالعه‌ده برکره کندیم مصادف اولمشدم .

مستخرَجات چوق ایسه‌ده مشهور اولانلری شونلردر :

یالکز بخاری اوزرینه حافظ ابوبکر اسماعیلینك (٢٧٧–٣٧١) ، رفیقی حافظ ابواحمد الغِطرِیفینك (٣٧٧) ، حافظ ابونُعَیم احمد بن عبدالله اصفهانینك (٣٣٦–٤٠٣) ، حافظ ابوعبدالله ابن ابی ذُهل الضَّبِّینك (٢٩٤ ـ ٣٧٨) ، حافظ ابوبکر احمد ابن مردویه الاصبهانینك (٣٢٣–٤١٦) ، حافظ ابوبکر احمدبن محمد البَرقانینك (٤٢٥) ؛

یالکز مسلم اوزرینه ابوحامد شارَکیٔ هَرَوینك (٣٥٥) ، حافظ ابوعَوانه یعقوب بن اسحق اسفرائینینك (٣١٦) ، حافظ ابوجعفر احمد بن حمدان الحَیْرینك (٣١١) ، حافظ ابوبکر محمد ابن رجاء الاسفرائینینك (؟٢٠٦–٢٨٦) ، حافظ ابوبکر محمدبن عبدالله الجَوْزَقینك (٣٠٦ ـ ٣٨٨) ، حافظ ابوالولید حسّان بن محمد القُرَشینك (٢٧٢–٣٤٤) ، ابوعِمران موسی العبّاسی الجُوَینینك (٣٢٣) ، ابونصر محمد الطوسینك (٣٤٤) ، ابوسعید بن ابی عثمان الحَیْرینك (٢٨٨ ـ ٣٥٣) ؛

آیری آیری مسلم ایله بخاری اوزرینه ابوعبدالله بن الاخرمك (١٥٠ ـ ٢٤٤) ، ابوذرّ الهَرَوینك ((٢٥٥–٣٣٤) ، ابو محمد الخلالك (٣٥٢ ـ ٤٣٩) ، ابو علی حسین الماسرجسینك (٢٩٨ ـ ٣٦٥) ، ابومسعود سلیمان بن ابراهیم الاصفهانینك (٣٩٧ ـ ٤٨٦) ، ابن مَنجویه ابوبکر احمد بن علی البَرْذینك (٣٤٧–٤٢٨) برر مستخرَجلری اولدیغی کبی ،

هرایکیسی اوزرینه بردن‌ده ابوبکر بن عَبْدان الشیرازینك (٢٩٣ ـ ٣٨٨) بر مستخرَجی واردرکه بوکا نظراً بخاری‌ا وزرینه اون‌اوچ ومسلم اوزرینه اون‌یدی مستخرج یازلمش دیمکدر. ابوداودك « سنن » ی اوزرینه اوچ ، « جامع ترمذی » اوزرینه ایکی مستخرَج واردر. سنن ابی داود اوزرینه یاپیلانلردن بری حافظ محمد بن عبدالملك بن اَیْمَنك (٢٥٢–٣٣٠) ، جامع ترمذی اوزرینه اولانلردن بری‌ده حافظ ابوعلیّ الطُّوسینك (٣١٢) در. حافظ ابو نُعَیمك ـ بخاری ایله مسلم اوزرینه اولدیغی کبی ـ ابن خُزَیمه‌نك « کتاب التوحید » ی اوزرینه‌ده بر مستخرَجی واردر. حافظ عراقی‌ده حاکمك « مستدرَك » ی اوزرینه بر مستخرج املاسنه باشلامش ایسه‌ده اتمامنه عمری وفا ایتمه‌مشدر .

الحاصل امّهات کتب حدیثیه اوزرینه یاپیلمش مستخرَجات چوقدر . یالکز محمد بن جعفر کتّانی سلمه‌اللهك « الرسالة المستطرفه » سنده اوتوز بوقدری تعداد اولونمشدر .

مستخرَجاتك فوائدی چوقدر . ازجمله :

(١) محدثینجه پك مطلوب وملتزم اولان علوّ اسناد . مثلا مسلم اوزرینه مستخرَج

تصنیف ایدن ابو نُعَیم ، ابوداود طَیالِسیدن کلن برحدیثی بخاری ویامسلم طریقلرندن روایت ایده‌جك اولسه کندیسیله طَیالسی آراسنده ـ کندیسیله بخاری ویامسلم آراسنده ایکی ؛ بخاری ویا مسلم ، برده بخاری ویا مسلم ایله طیالسی آراسنده‌کی شیخ اولمق اوزره ـ دورت شیخ بولونمش اولور . حال بوکه « عن الطَبَرانِیّ عن الدَّبَرِیّ » کبی مسلمه اوغرامایان دیکر بر طریقدن یالکز ایکی واسطه ایله ابوداود طَیالِسی‌یی بولور .

(٢) طرق روایتك تعددی سایه‌سنده روایته اولان اعتمادی تقویه ایتمك که دیکر برروایت ایله تعارضی حالنده پك زیاده ایشه یارار . مستخرِج مصنِّفك شیخنه بر ویا برقاچ راوی‌دها ضم ایتمش دیمکدر . بعضاً ده ـ ابوعَوانه‌نك مسلم حدیثلری ایچون یاپدیغی کبی ـ بوایشی بیتیردکدن صوکرا صحابی‌یه قدراولان دیکر طریقلری‌ده کوستریر .

(٣) اصل کتاب صاحبلرینك یا آرزوی اختصار ، یاخود خوف اِملال ، یاخودده سائق اهمال ایله کتابلرینه درج ایتمکدن صرف نظر ایتدکاری برچوق احادیث صحیحه دها میدانه چیقمق .

(٤) متون حدیثده مبهم ویا اکسیك قالمش فائده‌لی بعض الفاظ صحیحه‌یه ، تعبیر مخصوصی ایله زیادات صحیحه‌یه مطلع اولمق . مستخرَج صاحبلری یالکز اصلك الفاظنی ایراد ایتمه‌یی التزام ایتمه‌یوب روایت ایتدکاری مشایخدن کندیلرینه بالغ اولان الفاظی‌ده ایراد ایدرلر . بو روایات ایله اصلك روایتی آراسنده الفاظجه ، حتی معناجه جزئی مخالفتلر وار ایسه میدانه چیقمش اولور .

(٥) اصلك مصنِّفی مختلِط بر ذاتدن روایت ایتمش بولونورده روایت ایتدیکی حدیثك اختلاطدن اوّلمی ، صوکرامی مسموعی اولدیغنی تصریح ایتمه‌یه‌جك اولور ، حدیث‌ده صحیح ایسه مستخرِج قبل الاختلاط مروی اولدیغنی صریحاً ، یاخود قبل الاختلاط روایت ایتدکاری معلوم اولان کیمسه‌لردن نقل صورتیله ضمناً اثبات ایدر .

(٦) بعضاً صحیحده ثقه اولان بر مدلِّسدن حدیث عنعنه ایله روایت ایدیلمش اولور . بوتقدیرده‌ده مستخرِج سماعی تصریح ایده‌رك روایت ایدرسه تدلیس یوزندن حدیثه عارض اولان عیب زائل اولمش اولور .

(٧) بعضاً صحیحده : « حَدَّثَنَا فلانٌ » ، یاخود : « رَجُلٌ » ، یاخودده : « غَيْرُ واحِدٍ » طرزنده مبهم برشخص ویااشخاصدن روایت واقع اولدیغی اولور . مستخرِج بومبهم شخص کیم اولدیغنی تعیین ایدر . بعضاً‌ده اسمنی ، کنیه‌سنی ، نسبنی تصریح ایتمکسزین مثلا : « حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ » دینیلدیکی اولور . ایشته بویله یرلرده‌ده اواسم صاحبنی کندیسیله اسمده مشارك اولان راویدن مستخرِج تمییز ایدر .

(٨) حدیثده بعضاً لغت عربیه قاعده‌سنه مخالفت واقع اولورده اوعباره‌یی توجیه ایچون خیلی تکلفانه قاتلانیلیر . بویله یرلرده مستخرِج ، دیکر طریقدن قاعدهٔ لسانه موافق برروایت بولورسه صحیح اولان روایتك او اولدیغی آکلاشیلیر .

حاصلی مستخرَجات سایه‌سنده کتب صِحاح وسننده یالکز بر ویا ایکی طریق ایله روایت ایدیلن حدیثلرك طرق روایتلری نه قدر چوق اولدیغی پك آچیق کورونور ویدی سکز بیکی کچمه‌ین بخاری حدیثلرینك آلتی یوز بیك ، ینه اومقدارده‌کی مسلم حدیثلرینك اوچ یوز بیك حدیث ایچندن انتخاب ایدیلدیکی روایاتنك صحتنه امنیت کله‌رك مؤلفلرنجه معلوم اولان بونجه احادیثك ایچندن یالکز طریقلری اك صاغلام اولانلرینك آلینمش اولدیغنه قولایجه حکم ویریلیر .

مستخرجاتده‌کی زیاداتك حکمی

عجبا کتب صحاح اوزرینه ترتیب ایدیلان مستخرَجاتده‌کی زوائدك حکمی نه‌در ؟ مستخرِجلرك اصل اتخاذ ایتدکاری صحیحك طرق روایتنده‌کی کثرتی کوستره‌لم دیرکن چوق کره اصلده اولمایان واصلده‌کی حدیثلرك معاینی تأیید ایدن دیگر حدیثلرده ذکر ایدرلر . چوق کره‌ده اصل حدیثی بعض طریقلردن روایت ایدرکن اصلك متنده اولمایان برطاقیم زائد لفظلرده روایت ایدرلر . بناءً علیه زوائدك حکمی هرایکی تقدیره کوره ده‌کیشیر : مستقل اولان سندلره باقیلیر . اکر صحیحنده ، یاخود یالکز بخاریده ویاخود یالکز مسلمده ثابت اسنادلرایله روایت ایدیلمشلرسه بلاتردد صحتلرینه حکم اولونور . باشقه سندلرله روایت ایدیلمش اولدقلری تقدیرده ایسه سندلرینه کوره یا صحیح ، یا حسَن ، یا ضعیف اعتبار اولونورلر . زیاده اصلده‌کی متن اوزرینه واقع اولمش ایسه اوزمان اصل مصنِّفك اسنادی ایله مستخرِجك اسنادی هانکی راویده برلشدیکنه باقیلیر . واو راویدن اعتباراً سند بلاتردد صحیح عد اولونورسه‌ده

او راویدن مستخرجه کلنجیه قدر اولان راویلرك حالی تدقیق اولونور. ونتیجه‌ده اورجالك حاله گوره اوزیاده ینه یاصحیح ، یاحسن ، ویا ضعیف صاییلیر .

زیادات بویله اولدیغی کبی مستخرجاتده ولوجزئی اختلاف لفظ ویا معنی ایله‌روایت ایدیلمش حدیثلری‌ده اصللریله مقابله ایتمکسزین بخارینك ویامسلمك حدیثیدر دییه روایت ایتمك جائز دکلدر .

بیهقی « سنن »ی ایله« کتاب المعرفة» سنده ، بغوی « شرح السنة » سنده ، دیکر بعضلری‌ده دیکر کتابلرنده برحدیثی ذکر ایتدکدن صوکرا : « بونی بخاری یاخود مسلم روایت ایتمشلردر » دیرلرده بعضاً بخاری ویا مسلمده اولفظ ایله حدیث بولونمایيور. اونلرك بوسوزدن مقصدلری اولفظك صحیحنده اولدیغی سویله‌مك دکل ، بوحدیثك اصلی اولدیغی وبوایکی کتابه مراجعت ایدیلنجه اومعناده حدیث کوروله‌جکنی خبر ویرمکدر . بناءً علیه صحیحینك خارجنده صحیحینه حدیث عزوایدن مؤلفلر : « اَخرَجاهُ بِلَفظِهِ = بوحدیثی شیخین بولفظ ایله تخریج ایتمشلردر » دیمه‌دکجه مقابله ایتمکسزین محضا اونلرك عزوینه استناداً حدیثی صحیحین حدیثیدر دییه روایت ایتمك جائز دکلدر .

صحیحینك مختصراتی ایسه بویله دکلدر . مختصراتده وازجمله ترجمه ایتمکده اولدیغمز زبیدی مختصرنده مصنفك روایتلری - اولدقلری کبی - لفظلریله منقول اولدیغندن اونلره کمال امنیتله بخاری ویا مسلم حدیثیدر دینه‌بیلیر .

بخارینك تعلیقاتی

بوندن اول (ص ١٥٥) بخاریده ١٣٤١ حدیث تعلیق ایدلمش بولونوب بونلرك ١٦٠ ندن ماعداسی کتابك باشقه یرلرنده موصول اولدیغی سویله‌مشدك . بو ١٦٠ حدیثی‌ده حافظ ابن حجر عسقلانی « التوفیق » اسمنده‌کی کوزل بر تألیفنده برر برر اسنادلرینی بولوب وصل ایتمشدر. حافظ مشارالیه بخارینك بوتون تعلیقات ومتابعات وموقوفاتی حقنده‌ده « تعلیق التعلیق » نامیله مسنداولارق بر کتاب دها یازمشدرکه بالآخره اونی‌ده « التشویق الی وصل المهم من التعلیق » عنوانیله اسنادسز اولارق اختصار ایتمشدر .

مسلمده ایسه یالکز اون یدی حدیث تعلیق ایدلمشدر. بونلرده - بردانه مستثنی اولمق اوزره - موصولاً ده روایت ایدیلمشلردر .

بخاری سند متصل ایله کتابك باشقه یرلرنده سوق ایتدیکی دیکر ١١٨١ حدیثی آنجق قصد اختصار واجتناب تکرار ملاحظه‌سیله تعلیق ایتمش اولوب بونلرك‌ده شرطنجه صحیح اولدقلرنده هیچ شبهه یوقدر. قالان ١٦٠ حدیث معلّقدن‌ده جزم صیغه‌سیله (ص ١٥٥) روایت اولونمشلری هرکیمه اضافه ایدیلمشلرسه اوکیمسه‌لره عائدیتلری صحیحدر دییه حکم ایدیله‌بیلیر . زیرا بوروایاتك اوکیمسه‌لره عائدیتی بخاریجه صحیح اولماسه‌یدی اونلره جزماً نسبت ایتمزدی . لکن ینه اوجزم ایتمشدر دییه‌رك بوحدیثلرك صحتلرینه علی الاطلاق حکم ایتمه‌مشلر وبونلرك رجالنه باقیلوب حکم ایدیلمك اقتضا ایدر دیمشلردر. بعد التدقیق‌ده آکلاشیلمشدرکه جزم صیغه‌سیله تعلیق ایدیلنلر دورت قسمدر :

(١) بعضلری کندی شرطنه ملحق ایکن یا اختصاراً ، یا اوحدیثی شیخندن ایشیتمه‌مش ، یاخود ایشیتمش ایسه تحدیثاً دکل ، مذاکرةً ایشیتمش اولدیغی ایچون وصل ایتمه‌مشدر . « کتاب الوکاله» ده «قال عثمان بن الهیثم حدثنا عوفٌ حدثنا محمد ابن سیرین عن ابی هریرة » اسنادی ایله تعلیقاً روایت ایتدیکی : «وَکَّلَنی رَسولُ اللهِ صَلَّی اللهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ بِزَکاةِ رَمَضانَ ....»حدیثی کبی که بوتون رجالی کندی شرطنجه اولدقلری حالده سندی قاچ یرده تکرار ایتمش ایسه هپ « قالَ عُثمانُ » دیمکله اکتفا ایدوب هیچ بریرده « حَدَّثَنا عُثمانُ » دیمه‌مشدر. آکلاشیلان عثماندن سماعِ تحدیث ایله دیکله‌مه‌مش‌ده اونك ایچون .

(٢) بعضلری کندی شرطنجه اولمامقله برابر باشقه‌سنك شرطنجه صحیحدر . مثلا « کتاب الطهاره» ده : « قالَتْ عائِشَةُ » اسنادی ایله تعلیقاً روایت ایتدیکی: « کانَ النَّبیُّ صَلَّی اللهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ یَذکُرُ اللهَ عَلی کُلِّ اَحیانِهِ » حدیثنی مسلم « صحیح » نده تخریج ایتمشدر .

(٣) بعضلری صحیح اولمامقله برابر حجت اولمغه صالح برحدیث حسندر . « قالَ بَهزُ بن حَکیمٍ عن اَبیه عن جدّه » اسنادیله روایت ایتدیکی : « اَللهُ اَحَقُّ

أَنْ يُسْتَحْيَىٰ مِنْهُ »حديثی كبی كه اصحاب سننك هپ تخريج ايتدكلری مشهور بر حديث حسندر .

(٤) بعضيلری رجالك مقدوح اولماسندن دكل ، اسنادنده آزيجق انقطاع بولونديغندن طولايی ضعيفدر. بونلری ده كندنجه نقاتدن اولان مروی عنهك حديثلری اولمق اوزره مشهور اولدقلری حالده بو ضعف يسيره اشارت اولسون ديه بو طرزده ذكر ايتمشدر. « قَالَ طَاوُسٌ قَالَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ لِأَهْلِ الْيَمَنِ ائْتُونِي بِعَرَضٍ ثِيَابٍ » حديثی كبی كه كنديسی ايله طاوس آراسنده كی رجال ـ طاووس ده داخل اولمق اوزره ـ هپ ثقاتدن ايكن مُعاذ رضی الله عنهك بو سوزينی طاوس اوندن بالذات ايشيتمه مش اولديغی ايچون اسنادی تعليق ايتمشدر .

بخارينك صيغهٔ تمريض ايله تعليق ايتديكی احاديثه كلنجه (ص١٥٥) بونلر كيملره اضافه ايديلمشلر ايسه او كيمسه لره عائديتلرينك صحيح اولديغنه حكم ايديله مزسه ده بنه ـ « صحيح » ناميله يازديغی بر كتابه ادخال ايتمش اولديغی ايچون ـ بوسبوتون واهی وسائط روايتلر دكلدر . بخارينك صيغهٔ تمريض ايله روايت ايتدكلرينك كيمی كتابك باشقه برنده موصول ولفظيله مروی ايكن او محلده معناسيله روايت ايديلمشدر؛ كيمی مثلا مسلمك احاديث صحيحه سندن ايكن كندی شرطنجه اولماديغی ايچون تعليق ايديلمشدر ؛ كيمی روايت صحيحه اوزرينه زائد بر لفظی محتوی اولديغی ايچون سندينی قطع ايتمشدر ؛ كيمی ده كندی باشنه قالسه ضعيف صاييلاجقسه ده طرق عديده دن عاضدلری اولديغی ايچون حَسَن لغيرهِ در.

حاصلی بخارينك تعليقاتی ايچنده ضعيف صرف دينيله جك هيچ بر حديث يوقدر. اونك آشاغی مرتبهٔ قوتده اولان حديثلری ايله امثالی ديكر سنن كتابلرنده چوق كره لر اصل اولمق اوزره روايت ايديلمشدر .

٢٥

احاديث صحيحه نك درجاتی

حديثك «صحيح، حسن، ضعيف» كبی درجاتی اولديغی كبی «صحيح لذاتهِ» نك ده درجات متفاوته سی واردر . بخاری ايله مسلمك « صحيح » لرنده اخراجنده اتفاق ايتدكلری حديثلر ، جمهور محدثينجه مرتبهٔ عليايی حائز عد ايديلمشلردر . اهل حديثك « حديثٌ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ »، ياخود« مُتَّفَقٌ عَلَىٰ صِحَّتِهِ »ديدكلرندن قصد ايتدكلری معنی بودر. شيخَيْنك صحيح عد ايتمكده اتفاق ايتدكلری حديثلر بوتون محدثينجه ده صحيح و بوتون امتجه تلقی بالقبول ايديلمش ديمكدر. ايكنجی مرتبه يالكز بخاريده مَرْوی اولوب ده مسلمك روايت ايتمه ديكی حديثلرك، اوچنجی مرتبه يالكز مسلمك روايت ايتديكی حديثلرك، دوردنجی مرتبه بخاری ايله مسلمك شرطلرينه موافق ايكن صحيحنده درج ايديلمه ين حديثلرك ، بشنجی مرتبه بخارينك شرطنه موافق ايكن بخارينك صحيحنه كيرمه مش اولان حديثلرك، آلتنجی مرتبه مسلمك شرطنه موافق ايكن صحيحنه درج ايتمه ديكی حديثلرك ، يدنجی مرتبه هيچ برينك شرطنه موافق اولمادقلری حالده ائمهٔ حديثجه صحيح عد ايديلنلر كدر .

شيخَيْنك ، ياخود برينك قبول ايتديكی حديثلر علم قطعی افاده ايدرمی؟ يعنی او كلام، فم كهربار رسالتپناهيدن صادر اولمش ديه علی وجه القطع حكم ايديله بيليرمی؟ مسئله سی بين العلما منازع فيهدر. برچوقلرنجه صحتی مقطوع به اولديغندن افاده ايتديكی علم ده يقينيدر. لكن بو نوعك متواترلرينی ـ كه نسبةً پك آزدر ـ استثنا ايتدكدن صوكرا قالانلری أخبار آحاد اولدقلرندن ديكر بعضلرنجه علم قطعی افاده ايتمكدن قاصردرلر . نهايت قوتلی بر غلبهٔ ظن افاده ايدوب كنديلريله عمل واجب اولور .

ابن الصلاح متكلم فيه اولانلرينك علم ظنی، ماعداسنك علم قطعی افاده ايتديكنی اعتقاد ايدر. صحيحنده حفّاظك اهل نقدی طرفندن انتقاده اوغرامش حديثلرك مجموعی ٢٢٠ اولوب (ص٢١٤) بونلرك ٣٢ سی هر ايكيسنده، ٧٨ ی يالكز بخاريده، ١١٠ ی يالكز مسلمده در. لكن معترضلرك ضعيف كورديكی بو حديثلرك هيچ بری بر علت

قادحه ايله معلول دكلدر . نيته كيم ابن حجر عسقلانى بخارى شرحنك مقدمه‌سنده بخاريده كيلرك هيسنى بر بر ذكر ايدوب صحيح اولدقلرينى اثبات ايله‌مشدر. ابن حجر ايسه متكلّم فيه ويا مدلوللرى بيننده تخالف اولمايان متفق عليه حديثلرك صحتلرينى تسليمده اجماع حاصل اولمش اولديغندن متواترلرى تواترلرندن ، آحادلرى‌ده يقينى داعى اولان قرائن ايله محفوف اولدقلرندن دولايى علم قطعى افاده ايدرلر اعتقادنده‌در. بخارى ايله مسلمك جلالت قدر وشانلرى پك بويوك وصحيحى سقيمدن تمييز ايتمكده ماعدالرندن پك يوكسك اولدقلرندن بو قرائن طولاييسيله كتابلرى بوتون علمانك مقبولى اولمشدركه يالكز بو ، صحته دلالت ايتمكده ـ مجرد حدّ تواترى بولمايان ـ طريقلرك كثرتندن دها قوتلى بر قرينه‌در. صوكرا ضعف رُواتدن وعللدن سالم آيرى آيرى طريقلردن كلن مشهورلرى‌ده بو زمره‌يه ادخال ايتديكى كبى غريب اولمامق يعنى متابعاتى بولونمق شرطيله مسلسلاً ائمهٔ حفّاظدن كلن حديثلرى‌ده بو جمله‌دن صايار.

بو يدى نوع حديثِ صحيحدن باشقه‌جه متواترك‌ده آيرى بر قسم اعتبار ايديلمه‌مسنه سبب متواترك، راويلرنده عدالت آرامغه حاجت قالمقسزين علم قطعى افاده ايتمه‌سيدر. بو راده‌كى تقسيم ، حديث صحيحك اولجه (ص١٩٧) ذكر ايديلن تعريفنه نظراً‌در.

حديث مشهورك‌ده صحتجه مرتبه‌سى بو تقسيمده مسكوت عنه قالمش ايسه‌ده حافظ ابن حجر : « بونك مرتبه‌سى متفق عليهك اوست طرفيميدر ؟ يوقسه آلت طرفيميدر ؟ بونده مترددم » دييور .

كتب ستّه يعنى صحيحين ايله برابر سنن اربعه صاحبلرينك اتفاق ايتدكلرى حديثلر يالكز شيخينك متفق اولدقلرى حديثلردن دها قويميدر ؟ بعضلرى سنن اربعه صاحبلرى منحصراً صحيح تخريج ايتمكى التزام ايتمه‌مش اولدقلرندن اونلرك انضمامى ديكر ايكيسينك اتفاقنه فضله قوت ويرمز ديمشلرسه‌ده هر حالده بو كبى حديثلر متفق عليه اولانلرك الك قوتليلريدر .

ارسالى صحته مانع عد ايتمه‌ينلره كوره ـ حديثك باشقه علتى يوق ايسه ـ « صحيح مرسل » ده اولمق لازم كليرسه‌ده جمهور محدثينك قولنه مخالف اولديغندن بوده ترتيبه داخل ايديلمه‌مشدر .

صحيحيندن صوكرا تصنيف ايديلمش بر چوق صِحاح داها واردركه ايچلرنده الك صحيح

اولانلر على الدرجات ابن خُزَيْمه‌نك « صحيح » ى، ابن حِبّانك « التقاسيم والانواع » ى، وحاكمك « مستدرَك » يدر. بويله اولنجه ـ حافظ سيوطينك تكليفنه كوره ـ شيخيندن برينك شرطنجه اولمايان حديثى يدنجى اولارق يالكز بر درجه‌لى اعتبار ايتمكدن ايسه يدنجى اولەرق بو اوچنك ، سكزنجى اولارق ابن خُزَيْمَه ايله ابن حِبّان ويا حاكمك ، طوقوزنجى اولارق ابن حبّان ايله حاكمك متفق؛ اونجى اولارق ابن حِبّانك منفرد ، اون برنجى اولارق‌ده حاكمك منفرد اولدقلرى حديثلرى صايمق لازم كله‌جكدر .

بين المحدثين احاديث صِحاحك صورت عموميه‌ده درجاتى بونلر اولوب مادون درجه‌ده‌كى حديثك بعضاً مافوق درجاتندن برينه ارتقا ايتديكى‌ده اولور. مثلا شيخين بر حديث غريبى تخريجده اتفاق ايدرلرده كرك مسلم ، كرك ديكر بر محدث، مشهور ويا « اصح اسانيد » نامى ويريلن اسنادلردن برى ايله وارد بر حديثى روايت ايده‌جك اولورلرسه بو حديث متفق عليه اولانك‌ده فوقنه چيقار. لكن بو، استثنائى اولوب ذكر ايديلن ترتيب عموميى‌يى اخلال ايتمز .

احاديث صحيحه‌نك بويله درجات اوزرينه ترتيبنده‌كى فائده تعارض ويا ترجيح ادلّه كبى احوالده دها آچيق ظاهر اولور .

بخارى ايله مسلمك شرطلرى

بخارى ايله مسلم كندى كتابلرينه درج ايتدكلرى روايات ايچون اختيار ايتدكلرى شرطلرى صراحةً بيان ايتمه‌مشلرسه‌ده حاكم، قبوللرى متفق عليه برنجى مرتبه‌نك حديثلرى اولان بو ايكى كتابك مندرجاتى حقنده‌كى شرطى كندى استقراسنه بناءً ذكر ايتمشدر (ص٢٠١) . كنديسندن صوكرا كلنلر تتبع واستقرايى دها ايلرى‌يه كوتوره‌رك بو دعواسنى اطلاقى اوزره قبول ايتميورلر. اونلرك تدقيقنه كوره صحيحين احاديثنك اكثريت عظماسى حاكمك بحث ايتديكى برنجى مرتبه حديثلرندن ايسه‌ده ديگر متفق عليه ومختلف فيه اقسامدن حديثلرى‌ده ـ بالمناسبه بر آز اوّل ذكر ايديلديكى كبى ـ يوق دكلدر .

ابو الفضل بن طاهر المقدِسينك (٤٤٨ ـ ٥٠٧) تدقيقنه كوره‌ده بخارى ايله مسلمك شرطى تا صحابىٔ مشهوره وارنجيه قدر ناقللرينك هپ ثقه اولدقلرى متفق

علیه اولوب دیکر ثقات آثبات طرفندن‌ده خلافی مروی اولمایان حدیثی اسناد متّصلِ غیر مقطوع ایله تخریج ایله‌مکدر . صحابینك ایکی ویا دها زیاده راویسی وار ایسه نه‌اعلی ، یالکز بر تك راویسی اولوب‌ده طریقی صحیح اولورسه اونکله‌ده اکتفا ایدر . اﻫ . لکن ـ ابن حجرك دیدیکی اوزره ـ شیخین بنای تخریجی بو اصل اوزرینه قورمشلر ایسه‌ده بعضاً بونك مقامنه قائم اولاجق بر سبب مرجّحدن طولایی بو قاعده‌دن انحراف ایتدکلری ده واقعدر .

حاکمك دیدیکی اوزره صحیحده صحابینك لااقل ایکی راویسی ، تابعیّ مشهورك‌ده لااقل ایکی ثقه راویسی ، الخ اولماسنی آرادقلرینه دائر اولان ادعاسی حقنده‌ده ابن طاهر : « بودعوی برتك راویسی اولان برچوق صحابه‌دن‌ده بخاری ومسلمك روایت ایتمش اولمالریله منقوضدر » دیورسه‌ده حافظ ابن حجر مادهٔ نقضك یالکز بعض صحابی حقنده صحیح اولوب یوقسه مثلا بخاریده اصل اولان حدیثلر ایچنده صحابه‌نك بریسنده یالکز برتك راویسی اولانلردن هیچ برثقه‌نك حدیثی بولونمادیغنی سویله‌یه‌رك حاکمك بوسبوتون حقسز اولمادیغنی کوستریور .

ابوبکر حازمی (٥٤٨-٥٨٤) ایسه : « صحیحك شرطی اسنادی متصل وراویسی مسلم ، صادق ، غیر مدلّس ، غیر مختلِط ، صفات عدالتله متصف ، ضابط ، متحفظ ، سلیم الذهن ، قلیل الوهم ، سلیم الاعتقاد اولمقدر » دیمکله برابر برده صحیح تخریج ایدن محدّثك ، عدل اولان راوینك ـ مشایخ عدولنه نظراً ـ حالنی نظر اعتباره آلمق لازم کله‌جکنی سویلر . زیرا : « بو عدولدن کیمنك شیخلرندن روایتلری صحیح ثابت ، کیمنك‌ده حدیثی مدخول اولور . مشایخ عدول حدیثلرینك مدخول اولوب اولماماسی ایسه مسائل غامضه‌دندرکه بوده اصلك راویسندن روایت ایدنلرك طبقاتی وهربرینك هانکی مرتبه‌یه وارابیله‌جکنی بیلمکله حل اولونور » دیور . وأصلك راویلرندن زُهری ایله تمثیل ایده‌رك مسئله‌یی ایضاح ایلیور . حازِمی مثلا زهریدن روایت ایدنلری بش طبقه‌یه آییریرکه زُهریدن روایت ایدن بوبش طبقه‌دن هربرینك مادونندکی طبقه‌یه نظراً مزیتلری واردر :

برنجی طبقه مالك بن آنَسِ ، سفیان بن عُیَینَه ، شُعَیب بن ابی حَمزه ، یونس بن یزید الاَیلی ، عَقیل بن خالد الاَیلی و امثاللریدرکه روایتلری صحتك منتهاسنه واریر . بخارینك آرادقلری ایشته بونلردر .

ایکنجی طبقه تثبّت خصوصنده برنجی طبقه رجالی کبی ایسه‌لرده برنجی طبقه حفظ و اِتقانلریله برابر زُهری‌یه طول ملازمتلریله‌ده معروفدرلر . مثلا لَیث بن سَعْد ایله اَوزاعی ونعمان بن راشد وعبدالرحمن بن خالد بن مُسافر وابن ابی ذِئب کیلری ، زهری‌یه سفرده‌ده ، حضرده‌ده ملازمت ایتدکلری حالده ایکنجی طبقه‌دن جعفر بن بُرقان ، سفیان بن حسین سُلَمی ، زَمْعَة بن صالح المَکّی کبی حافظ ومُتقِن ذواتك ـ زهری‌یه آز ملازمت طولاییسیله ـ زهرینك حدیثلری حقنده ممارسه‌لری اولکیلر درجه‌سنده دکلدر . مسلم بو ایکی طبقه رجالنك هربرندن بلاقید وشرط حدیث تخریج ایدرسه‌ده بخاری ، طبقهٔ ثانیه‌دن یالکز دیگر قرائن ایله کندیسنه اولکیلرك قوتنده صحیح کورونلری آلیر .

اوچنجی طبقه مُعاویة بن یحیی الصَّدَفی ، اسحق بن یحیی الکَلْبی ، مُثَنّی بن الصَّبّاح کبی زهری‌یه برنجی طبقه‌دکیلر قدر ملازمت ایتمش اولمقله برابر غوائل جرحدن سلامت بولمایانلردرکه اونلری کیمی قبول ، کیمی رد ایدر . ابو داود ایله نَسائی بوطبقه رجالندن‌ده روایت ایدرلرسه‌ده مسلم ، بونلردن یالکز دیگر قرائن ایله کندیسنه صحیح کورونلری آلیر . بخاری ایسه بوسبوتون ترك ایدر .

دوردنجی طبقه جرح وتعدیل بابنده اوچنجی طبقه رجالی کبی اولمقله برابر زهری‌یه ملازمتلری آز اولمق طولاییسیله اونك حدیثلریله ممارسه‌لری‌ده آز اولانلردرکه ترمذی ، بونلرك‌ده حدیثلرینی قبول ایدر .

بشنجی طبقه بَحر بن کَثیر السَّقّاء ، عبدالقُدّوس بن حبیب ، حَکَم بن عبدالله الاَیلی ، محمد بن سعید المصلوب کبی ضعفا ومجهولیندن بعض کیمسه‌لردرکه ابواب اوزرینه حدیث تخریج ایدنلر ایچون اونلرك حدیثلرینی آلمق جائز اولماز . یالکز ابوداود ایله اونك دونندکی مصنفلر بوکبی حدیثلری اعتبار واستشهاد قصدیله ذکر ایدرلر . صحیحنده ایسه صوك ایکی طبقه‌دن روایت ایدیلن حدیث یوقدر .

بخاری ، ایکنجی طبقه‌دن اولان حدیثلری اکثریا تعلیقاً ذکر ایدر . اوچنجی طبقه‌دن‌ده بعض تعلیقاتی یوق دکلدر .

نافع ، اعمش ، قَتاده کبی مُکْثِرین محدثینك اصحابی ده بوقیاس اوزرینه بوطبقاته تقسیم ایدیله‌بیلیرلر . مُکْثِر اولمایانلرك حدیثلرینه کلنجه بونلرده شیخینك اصل

اعتماد ایتدکلری‌شی موثوق‌به، عدل وخطالری آز اولمالرینه‌در. آرتق یحیی بن سعید انصاری کبی بوخصوصده کندیسنه اعتماد زیاده اولانلرك، روایتنده تفردایتدکلری حدیثلرینی‌ده آلیرلر. دیکرلرینك روایتنی ایسه کندیلرینك مشارکلری اولانلرك روایاتیله تقویه ایدرلرکه بونوعك اکثر احادیثی بویله‌در.

کتب معتمده‌دن نقل حدیث

انسان بر کتاب ایچنده حفاظدن بری طرفندن صحتی تنصیص ایدیلمه‌مش، شوقدرکه اسنادی صحیح بر حدیث کوررسه اوحدیثك صحتنه حکم ایده‌بیلیرمی؟ بوندن یدی بوچوق عصر اوّل یاشامش اولان ابن‌الصلاح شهرزوری (٥٨٧ – ٦٤٣): «بزم زمانمزده بوکا حکم ایتمك جائزدکلدر. چونکه بوعصرلرده‌کی علمانك اهلیتی بوکا کفایت ایده‌میه‌جك درجه‌ده ضعیفدر» دییور. اونك بوحکمی دها صوکراکی اعصار علماسنه بطریق‌الاولی شاملدر. اونك دیدیکنه کوره آرتق هیچ براسناد قالمامشدرکه ایچنده‌کی راویلردن هیچ‌دکلسه بریسی صحیحده‌مشروط اولان حفظ وضبط واتقاندن عاری وروایت خصوصنده یالکز النده‌کی کتابه اعتماد ایله قالمش اولماسون. باخصوص اعصار متقدمه‌ده کلن ائمه‌نك شدت تحری واجتهادی معلوم اولنجه صحتنه تنصیص ایدیلمه‌ین بویله بر حدیثی اهمال ایدیشلری هرحالده کندیلرنجه صحیح اولمادیغنی قویاً ظن ایتدیریر.

شیخ محیی‌الدین نَوَوی ایسه ابن‌الصلاحك بومنعی اطلاقی اوزره قبول ایتمه‌یوب: «بنجه اظهر اولان قَوْل، علم حدیثده متمکن ومعرفت قویه صاحبی حقنده بویله برتصحیحك یعنی صحتنه اولجه تنصیص ایدیلمه‌مش برحدیثه اسنادینه نظراً صحیحدر دیه‌بیلمه‌نك جوازیدر» دییور. ذاتاً ابن‌الصلاحك معاصرلرندن ابوالحسن بن‌القطان (٦٢٨)، ضیاءالدین مَقْدِسی (٥٦٨ – ٦٤٣)، زکی‌الدین عبدالعظیم مُنْذِری (٥٨١ – ٦٥٦)؛ دها صوکراکیلردن شرف‌الدین دمیاطی (٦١٣ – ٧٠٥)، ابوعبدالله ابن المَوّاق غَرناطی (٨٩٧)، ابوالحجاج المِزّی (٦٥٤ – ٧٤٢)، تقی‌الدین سُبْکی (٦٨٣ – ٧٥٦) کبی بر طاقیم حفّاظ قوهٔ علمیه‌لرینه کوکنه‌رك غیرمنصوص علیه بعض حدیثلری تصحیح یعنی صحتلرینه حکم ایتمشلردر.

کذلك ابن حجر عسقلانی صحتی متقدمین طرفندن غیرمنصوص اولان حدیثلر

ایچنده رجالی رجال صحیحدن اولانلرده بولوندیغی جهتله ابن‌الصلاحك بوقاریده‌کی سوزینی اطلاقی اوزره قبول ایتمیور. و: «باخصوص – مسانید وسنن کبی – مؤلفلرینه نسبتلری صحیح اولدیغنی بیلمك ایچون اسناد معینه احتیاج اولمایان وبزدن مؤلفلره قدراولان اسنادك صحتنی نظراعتباره آلمقدن مستغنی‌اولاجق درجه‌ده حائزشهرت‌اولان کتابلرده – مصنف بر حدیثك صحیح اولدیغنی سویله‌مه‌سه‌ده – اسنادنده شرائط صحت موجود، مُتْقِن ومتیقظ اولان محدث‌ده هیچ بر علتنه مطلع اولامیه‌جق اولورسه صحتنه حکم ایتمك ممتنع اولماز» دییور. لکن ینه – اونك تنبیهنه نظراً – بوکبی حدیثلرك فرقنه واریلامامش بر علتلری اولمق احتمالنه قارشی احتیاطه اوفق‌اولان: «بوحدیث‌صحیحدر» دیه‌جك یرده: «صحیح‌الاسناددر» دیمکدر. نیته‌کیم بعضلری بویله‌لرینه: «صَحِیحٌ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ» دیمشلردر.

متأخریندن بر ذاتك صحت حدیثه حکم ویرمه‌سی بویله اولدیغی کبی کتب معتمده‌نك برندن کرك عمل، کرك احتجاج ایچون بر حدیث آلاجق کیمسه‌نك حدیثی معتمدعلیه برنسخه‌دن آلماسی واونسخه‌یی‌ده یا بالذات کندیسنك ویا برثقه‌نك اصول صحیحه ایله ویا هیچ دکلسه دیکر معتمد علیه براصل ایله مقابله ایتمه‌سی لازمدر. هله محدث اولمایان کیمسه حقنده بواحتیاج برقات‌دها تأکد ایدر. زیرا کتابلره سهو، خطا، تبدیل، تحریف، تصحیف عارض اولابیلیر. سنت سنیه‌یی صدوردن آلمایوب‌ده سطوردن نقل ایتمك پك نازك بر ایش اولدیغی ایچون بعضلری بوبابده صوك درجه‌ده تیتیز طاورانمشلردر. نیته‌کیم «سیرهٔ ابن هشام» شارحی سُهَیْلینك دایسی ابوبکر بن خَیْر (٥٠٢ – ٥٧٥): «مَنْ کَذَبَ عَلَیَّ ... حدیثنه بناءً وجوه روایاتك ادناسی مرتبه‌سی‌ایله اولسون کندیسنه روایت‌ایدیلمه‌مش کلام‌رسول ایچون برمسلمك قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ دیمه‌سی صحیح وجائز اولمادیغی بین‌العلما متفق علیهدر» دییور. بوقوله کوره بوقدر شیوع واشتهارلریله برابر بوکون شایان اعتماد کتب حدیثیه‌دن – اسانید ایله اخذه موفق اولمش تك توك بعض بختیاران امت مستثنی – همان هیچ برمزك هیچ برحدیثی نقل ایتمه‌سی جائز اولمایه‌جقدر. لکن برکت ویرسون‌که بو، یالکز بعض محدثلرك قولی اولوب عموماً فقها واکثر محدثینك قولی بونك خلافنه‌در. زیرا بر حدیث ایله عمل ایده‌بیلمك ایچون بهمه‌حال محدثین قواعدنجه سماع شرط دکلدر.

لايحه . ـ معهذا فقيره اويله كليوركه توركجه سويله ين كيمسه ماضئ نقلى صيغه سنى استعمال ايدرسه مشدِّد اولانلرك قولنجه ده ـ كتاب، معتمد بر اصل اولمق شرطيله ـ حديث نقل ايده بيله جك . عربيده كى « قال » لفظى هم « بويوردى » ، هم « بويورمش » معناسنه كلوب بو اهل تشديد وجوه روايادن برى ايله اخذ ايتمه مش كيمسه ايچون بر صيغهٔ فارقه بولامادقلرندن طولايى نقلى منع ايتمشلردر. حالبوكه « بويورمش » دينجه بو محذور قالمايور . وقائلى ـ حديثى ايستر روايةً آلمش ، ايستر يالكز كتابده كورمش اولسـون ـ كاذب دكلدر . اصلاً ويا اصول معتمده اوكلام عالينك عليه الصلاة والسلام افنديمز حضرتلرندن صدورينه هپ شاهددر .

٢٦

حديث حسن

تعريفى

مقبول ومحتجٌّ به اولان حديثك بر نوعى ده « حديث حَسَن » اولديغى بوقاريده (ص١٩٦) سويلنمشدى . « حديث حسَن » ك تعريفنده چوق زحمت چكيلمشدر. ابن حجر عسـقلانى « نُخْبَةُ الفِكَر » ده حديث صحيحى تعريف ايتدكدن صوكرا « فَاِنْ خَفَّ الضَّبط فَهُوَ الحَسَنُ » ديمكله اكتفا ايديور . صحيحك تعريفنده موضوع بحث اولان ضبط شرطى بر آز قوتدن دوشرسه حديث « حَسَن لذاتِه » مرتبه سنه اينرديمك ايسته يور . سببى ده بو نوع حديثك صحيح ايله ضعيف آراسنده بر مرتبه يى حائز بولونماسـيدر . صحيح اولمايان حديثك هانكى مرتبه ده صحيحه ياقلاشوب مقبول صايلاجغنى وهانكى مرتبه ده مردوديت مرتبه سنى آشاماياجغنى تعيين ايتمك خيلى مشكلدر. بوندن طولايى صريحاً تعريفنده ائمه اختلاف ايتمشلردر. روايات منقوله نك تصحيح ، تحسين ، ترجيح وتعليلنده ائمهٔ حفّاظ چوق كره لر حائز اولدقلرى ملكهٔ انتقاد سايه سنده تعبيره كلمه ين قرائن ايله ده حكم ايدوب اكثريا اصابت ايتدكلرينه ده بو دورلو حكملرنده كنديلريله هم معيار ذواتك همان همان دائما اتفاق ايتمه لرى دليل قويدر . هرنه حال ايسه حديث حسنك تعريفنه كله لم :

كتب سته دن مشهور « جامع » ويا « سنن » صاحبى ابوعيسى الترمذى حديث حسنى : « اسنادنده كذب ايله اتهام ايديلمش هيچ بر كيمسه بولونمامقله برابر شاذ ده اولمايان و كندى كيبى ديگر طريقلردن ده روايت ايديلن حديث » ديه تعريف ايديور . بو تعريفه كوره اسنادنده كى راويلرى ايچنده غيرفاحش غلط وخطا ايله متصف اولاجق درجه ده سَيّئُ الحفظ ؛ ياخود حقنده نه جرح ، نه تعديل نقل ايديلمه مش؛ ياخود كنديسنى كيمى جرح ، كيمى تعديل ايتمش ايكن حقنده جرح وتعديل جهتلرندن هيچ برى ترجح ايتمه مش مستورالحال ؛ كذا عنعنه ايله تدليس ايدن بر مدلّس بولونورسه او حديث حَسَن اولمش اولور. ابوعبدالله بن المَوّاق : « صحيح

دخی شاذّ اولماز وراویلری متهم دکلدر» دیه‌رك بو تعریفه اعتراض ایتمش ایسه‌ده ترمذی حسابنه شویله جواب ویرلمش : ترمذی حَسَنی صحیحدن ایکی شی ایله آییریور. برنجیسی حَسَنك راویسی صحیحك راویسندن درجةً قاصردر. حسنده راوینك کذب ایله متهم اولمامسنی کافی کوریور . حالبوکه صحیحك راویسی بهمه‌حال ثقه اولمق کرکدر . « فلانه یالانجی دینن یوق » سوزی ایله : « فلان ثقه‌در » سوزلری بیننده ایسه چوق فرق واردر. ایکنجیسی حسنك برچوق طریقلردن مَرْوی اولماسنی شرط ایتمش که بوده راویلرك صحیح راویلری مرتبه‌سنده اولمادیغندن نشأت ایدر . حالبوکه راویلر ثقه اولورسه حدیثك یالکز بر طریقدن روایت ایدلمش اولماسی صحتنی مخل دکلدر .

«سنن ابی‌داود» شارحی ابوسلیمان حَمْد بن محمد الخَطّابینك (۳۸۸) تعریفنه کوره حدیث حسن : « مَخْرَجی معروف ورجالی مشتهر اولان حدیث » در . حدیثك مَخْرَجی روایت ایدلدیکی دیار دیمکدر . حدیث مصریمی ، شامیمی ، مَدَنیمی ، عراقیمی ، مکّیمی ، کوفیمی ؟ بو هرحالده بیلینمه‌لی واهل بلده‌نك راویدن روایت احادیث ایتدیکی مشهور اولملی . مثلا بصریلر ایچنده قَتاده کبی که بصریّون حدیثی مشارالیهدن مروی بولونورسه مخرجی معروف اولمش اولور . بصریّوندن ماعداسی اوندن روایت ایتدکلری تقدیرده بر آز دوشونولور . « مَخْرَجك معروف اولماسی » قیدی ایله حدیثِ منقطع ایله خصوص ماده‌ده تدلیسی ثبوت بولمامش مدلّس حدیثی اخراج ایدلمشدر . لکن او حدیثده تدلیسی ثابت اولورسه میدانه چیقان راوی محذوفه کوره حکم ایدیلیر (ص ۱۶۳) . شهرتدن مراد ده رجالك عدالت وضبط ایله اشتهاری دیمکدر . « حدیث صحیحك ده مَخْرَجی معروف ورجالی مشتهردر » دیه‌رك بو تعریفه‌ده اعتراض ایدلمشدر . فقط خَطّابی ، رجال صحیحك دوننده بر شهرتی مراد ایتدیکنی سویله‌یور. چونکه تعریفك عقبنده همان : « وَعَلَيْهِ مَدارُ أَكْثَرِ الْحَدِيثِ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُهُ أَكْثَرُ الْعُلَمَاءِ فَيَسْتَعْمِلُهُ عَامَّةُ الْفُقَهاءِ = حدیثك اکثری ده بونك اطرافنده دونر . و اکثر علمانك قبول وعامهٔ فقهانك استعمال ایتدیکی بودر » دییور . حالبوکه صحیحی علمانك اکثری دکل ، کافه‌سی قبول ایتدیکندن بو سوزی ایله آرالرنده بویوك فرق اولدیغنی افهام ایتمش اولیور .

نیته‌کیم ابن ابی حاتِم (۲٤۰ - ۳۲۷) : « پدرم ابو حاتِمه بر حدیث صوردم . اسنادی حَسَندر دیدی . بونکله احتجاج ایدیلیرمی ؟ دیدم . خیر دیدی » دییور که اونلرجه او حدیث حَسَن اولمقله برابر صحیح کبی کندیسیله احتجاج ایدیله‌میورمش دیمکدر .

ابن‌الجَوْزی (؟ ۵۰۷ - ۵۹۷) ده : « حدیث حسَن کندیسنده ضعفِ قریبِ متحمَّل یعنی چکیلیر درجه‌ده آز مقدارده ضعف بولونان حدیثدر » دییورسه‌ده ضعفك چکیله‌بیلیر مقدارینی تعیین ایتمه‌دیکندن اوده اعتراضه اوغرامشدر .

الحاصل حَسَنی مافوقی اولان صحیح ایله مادونی اولان ضعیفدن - صدره شفا ویره‌جك بر عباره ایله - تعریف ایتمك ممکن اولمایوب بوکا آنجق علم حدیثده ملکهٔ تامه صاحبی اولان ناقد بصیرك ایچنه طوغوب کسوهٔ تعبیره گتیره‌مه‌دیکی اسباب وقرائن حُسْن ایله کسب اطّلاع ممکن اولور دیمکه قدر وارانلر بیله واردر.

مع‌هذا متأخریندن ابوعمرو بن‌الصلاح شهرزوری «حَسَن» عنوانی آلتنده بین‌الائمه تداول ایدن احادیثی تتبع واستقرایه چالیشوب شو نتیجه‌یه وارمشدر : حسَن ایکی قسمدر . برنجیسی اسنادی اهلیتی تحقق ایتمه‌مش بر مستوردن خالی اولمایوب اوراوی ده مُغفَّل (قاپیلغان) وروایتنده خطاسی چوق ؛ یاخود حدیثده کذب ایله ، یاخود موجب تفسیق سبب آخرله متهم اولمامش اولان ؛ بونکله برابر متنی ده بر ویا بر چوق طریقلردن مثلی مروی اولوب متابِع ویا شاهد ایله قوت پیدا ایتمش اولدیغی ده معلوم اولان حدیثدر که بونکله شاذّ ویا منکر اولمقدن قورتولمش اولور . ترمذینك سوزی ایشته بو نوع حدیثلره عائددر . ایکنجیسی راویلری صدق وامانتله مشهور اولمقله برابر رجال صحیح درجه‌سنه چیقامایوب حفظ واتقانجه اونلرك مرتبه‌سندن قاصر اولان ، مع‌هذا منفرد اولدقلری روایاتده حدیثلری منکر صاییلانلردن داها یوکسك درجه‌ده بولونان رُواتك حدیثلریدر که (ص ۱۱۹) بو قیود ایله برابر بو حدیثلرك علتدن ، شذوذدن ، نکارتدن سلامتلری ده شرطدر . خَطّابینك تعریفندن ده ایشته بو نوع حدیثلر مقصوددر . شذوذ ایله علت ونکارتك نه دیمك اولدقلری یوقاریده (ص ۱۱۸ ، ۱۲۰ ، ۱۷۳) سویلندی .

بو اوزون تعریفده‌کی شرطلر هپ حَسَنه عائد اولدیغنه کوره ابن الصلاحك، ترمذی ایله خطّابینك مرادلری حقنده‌کی بو توجیهاتنه اعتراض ایدیلمشدر. بو اعتراضاتی سرد ومناقشه‌ده‌یری بو مقدمه‌ده دکلدر. یالکز ترمذینك اصطلاحنده صحیح ده، حسن ده آیری معناره کلوب طورورکن حَسَن مرتبه‌سندن یوقاری‌یه چیقامایاجق برطاقیم حدیثلره «صحیح» دیدیکنه باقارق «حَسَن لذاته» اولانلره صحیح اطلاق ایتدیکنه حکم ایتمشدر. زیرا بر چوق محدثلر بو قوّتده‌کی احادیث حِسانی صحیحه ادخال ایله مراتب صحیحك ادنی مراتبی عدادنده صایارلر. حسنه صحیح دینلرده – هیچ شبهه‌سز – تعریف وشروطی بیان اولونان صحیحك دوننده اولدیغنی‌ده انکار ایتمزلر. مسئله نهایت عباره اختلافنه راجع اولمش اولور. هر حالده شو آکلاشیلیورکه محدثین، صحیح ایله ضعیف آراسنده بر درجه بولوندورمق اقتضا ایتدیکنه حکم ایده‌رك برطاقیملری کندیسنده قوت اماره‌لری بولدیغی حدیث ضعیفی بر درجه دها یوکسلتوب «حَسَن» تسمیه ایتدکلری کبی برطاقیملری‌ده کندیسنده ضعف اماره‌لری کوردیکی حدیث صحیحی بر درجه دها تنزیل ایدوب «حَسَن» تسمیه ایتمشلر، صوکرا کلنلرده بونلرك بوایشی بگه‌نوب شوقدرکه اولکی نوعنه «حسن لغیره»، ایکنجیلره «حسن لذاته» نامنی ویرمکی تنسیب ایله‌مشلردر.

علی الاطلاق حَسَنك برده متأخرینجه ایدیلن اوچ تعریفنی قید ایده‌لم:

١ — عزالدین ابن جَماعه (٦٩٤–٧٦٧) حدیث حَسَنی: «علّلدن خالی وسندی متّصل اولوب اسنادنده ده یا مَرْویسنه شاهدی اولان بر راویٔ مستوری، یا درجهٔ اتقاندن قاصر بر راویٔ مشهوری بولونان حدیثدر» دییه تعریف ایتمشدر.

شرف الدین حسین طیبی (٧٤٣) ایسه دها مختصر بر تعریف اولمق اوزره:

٢ — «حدیث حَسَن شذوذ وعلتدن سالم اولمقله برابر بردن زیاده طریقدن مَرْوی اولان ثقه درجه‌سنه قریب کیمسه‌نك حدیث مسنَدی ویا ثقه‌نك حدیث مرسَلیدر» دییور.

٣ — تقیّ الدین احمد شُمُنّی (٨٠١ - ٨٧٢) ده: «حسَن شاذّ و معلّل اولمامق شرطیله قلیل الضبط وشوقدرکه تفردی منکر صاییلانلرك حالندن یوکسك بر راویٔ عدلك روایت ایتدیکی خبر متصلدر» دییه مُوجَز بر تعریفده بولونمشدر.

شیخ الاسلام ابن حجر ایسه صحیحی: «معلّل وشاذ اولمایه‌رق تام الضبط بر عدلك روایت ایتدیکی حدیثدر» دییه تعریف ایتدکدن صوکرا: «ضبط آزالیرسه حدیث حسَن لذاته‌در» دییورکه صحیح ایله حسَن لذاته‌نك تمام ضبطدن باشقه شروطك کافه‌سنده مساوی اولدقلرینی کوستریور. حسن لغیره‌ده عاضد ایله (ص ١٩٦) مرتبهٔ حُسنه چیقان حدیثدر دییور.

خلاصه حفظ وضبطی تام رجال عدولك مرویّاتی صحیحدر. صحیحك اتصالِ سند، عدالت راوی، عدم شذوذ، عدم علت کبی شرطلری هپ موجود ایکن یالکز ضبطی بر آز دها کوشك اولان، شوقدرکه خطاسی چوق ضعفا درکه‌سنه‌ده اینمه‌ین رجالك مرویّاتی حَسَن‌در. بو، لذاته حسن اولان حدیثك اوصافیدر. بناءً علیه حسن لذاته‌یی تعریف ایتمك لازم کلسه: «علت وشذوذدن عاری وعدالت وضبط ایله معروف، شوقدرکه ضبطجه صحیح رُواتندن بر درجه‌یه قدر قاصر اولان راویلر طرفندن سند متصل ایله روایت ایدیلمش حدیثدر» دیمك لازم کلیر. بویله اولان حدیث مرتبهً صحیحك دوننده ایسه‌ده – یوقاریده سویله‌دیکمز کبی – مقبول واحتجاجه صالح اولمقده صحیح کبیدر. حتی طرق روایتی چوق اولورسه بعضلرنجه صحیح بیله صاییلیر. نیته‌کیم حاکم، ابن حبّان وابن خُزَیمه بوکبی حدیثلری – صحیحه قصر ایتدکاری – کتابلرینه درج ایتمکده بأس کورمه‌مشلردر. مع هذا بو حدیثلرینك اولجه تعریف ایدیلن احادیث صحیحه دوننده اولدقلرینی بوائمه مُقِرّدرلر. بو تقدیرده صحیح لغیره اولمش اولورلر. طرق روایتلرینك آنجق تعددندن طولایی صحتلرینه حکم ایدیلمه‌سی راویلرینك ضبطجه راویٔ صحیحدن قاصر قالان جهتلری صورت مجموعه ایله منجبر اولدیغی ایچوندر. هر بری یالکز باشنه قالسه حجت اولامایه‌جق ایکی طریقدن کلن بر حدیث ایله احتجاج ایتمکده تعجب ایده‌جك بر جهت ده یوقدر. وجه آخردن مسنداً وارد اولمش، یاخود اوقوتده دیکر مرسَل ایله تأیید ایتمش حدیث مرسَل بعضلرنجه ناصیل احتجاجه صالح ایسه بوده اویله‌در.

«حدیث حسن صحیح» تعبیری

حافظ ترمذی ایله علیّ بن المَدینی ویعقوب بن شَیْبَه کبیلری بعضاً بر حدیثده هر ایکی وصفی جمع ایده‌رك: «هٰذا حَدیثٌ حَسَنٌ صَحیحٌ» دیرلرکه مرادلرینی

تعیننده اختلاف ایدیلمشدر . حدیثك هر ایکی لفظ ایله بردن توصیفی اڭ زیاده ترمذینك «جامع» نده واقع اولدیغی ایچون بو بحث هپ اونك اطرافنده دونیور . بو بابده‌کی توجیهلرك اڭ مقبولی شودر: حدیثك یالکز بر اسنادی وارسه ترمذی یاروانك حالنه باقارق رجالده شروط صحت تاممیدر، یوقسه قاصرمیدر؟ کسدیره‌مه‌دیگندن آیری آیری نقطهٔ نظرلردن حدیثه هم صحیح، هم ده حسن دنیله بیله جکنی، یاخود راویلر حقنده ائمهٔ نقدك نظرلری مختلف اولدیغندن حدیثك کیمنه گوره حسن، کیمنه گوره صحیح اولاجغنی قصد ایتمشدر. هر ایکی تقدیرجه حقنده یالکز: «صَحِيحٌ» دیدکلری «حَسَنٌ صَحِيحٌ» دیدکلرندن دها قویدر . زیرا برنده صحته جزم، دیکرنده تردد واردر. لکن حدیث ـ بری صحیح، دیکری حسن اولان ـ ایکی اسناد ایله روایت ایدیلمش ایسه بو صورتده بر اسناده گوره حسن، دیکرینه گوره صحیحدر دیمك اولور که بو تقدیرجه بویله اولان حدیث یالکز بر طریقدن گلمش حدیث صحیحك فوقنه چیقار. چونکه صحیح اولان طریق، ضعیف اولمایان اوته‌کی طریق ایله قوت بولمش اولیور .

مع هذا ترمذی حدیث حَسَنك تعریفنده طرق متعدده‌دن روایت ایدیلمش اولماسنی شرط قیلمش ایکن کتابنده‌کی بعض حدیثلر ایچون : «حَسَنٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هٰذَا الْوَجْهِ = بو حدیث حَسَن غریبدر . اونی بو طریقدن باشقه طریقدن بیلمیورز» دیمه‌سی جالب دقتدر . ابن حجر عسقلانی دییورکه ترمذینك تعریف ایتدیکی حَسَن، علی الاطلاق حَسَن اولمایوب کتابنده ـ باشقه بر وصف تردیف ایتمکسزین ـ یالکز : «حَسَنٌ» دیدیکی بر نوع خاصی تعریف ایتمشدر. ترمذی حدیثلرك بعضلرنده یالکز: «حَسَنٌ»، بعضلرنده یالکز: «صَحِيحٌ»، بعضلرنده ده یالکز: «غَرِيبٌ» دیدیکی گبی بعضلرنده: «حَسَنٌ صَحِيحٌ»، بعضلرنده: «حَسَنٌ غَرِيبٌ»، بعضلرنده: «صَحِيحٌ غَرِيبٌ»، بعضلرنده: «حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ» دیر . یاپدیغی تعریف‌ده بو ایدی نوعك یالکز اولکیسی اولان «حَسَن» ایچوندر . نیته‌کیم کتابنك صوکنده: «بو کتابمزده هر نره‌ده: «حَدِيثٌ حَسَنٌ» دیدکسه مرادمز اسنادی بزجه حَسَن اولاندر . کذب ایله متهم اولمایان راوی طرفندن روایت ایدیلوب باشقه طریقلردن ده اونك گیبی مروی اولان، شاذده اولمایان هر حدیث بزجه حدیث

حَسَندر» دیمه‌سی‌ده بونی گوستریور . بوندن آڭلاشیلیورکه او یالکز: «حَسَن» دیدیکی حدیثی تعریف ایتمش . صحیح ایله غریبی تعریف ایتمه‌دیکی گبی حقنده: «حَسَنٌ صَحِيحٌ» یاخود: «حَسَنٌ غَرِيبٌ» یاخودده: «حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ» دیدکلرینی‌ده تعریف ایتمه‌مشدر . گورونیورکه دیگر نوعلرینی اهل فن آراسنده‌کی شهرتلرندن طولایی تعریفدن صرف نظر ایدوب یالکز: «حَسَنٌ» دیدیکی یا غامض اولدیغندن، یاخودده اوّلدن اصطلاحی موجود اولمادیغی حالده کندیسی طرفندن وضع ایدیلمش بولوندیغندن طولایی تعریفه لزوم گورمشدر. بو تقریر ایله‌ده ترمذینك تعریفی و بو اصطلاحلری حقنده نتیجه‌سز قالان بر چوق اعتراضات مندفع اولمش اولور . اهـ.

«محیی السنّه» لقبیله مشتهر حسین بن مسعود بَغَوی (٤٢٩؟-٥١٦) «مصابیح السنّه» سنده‌کی حدیثلری «صِحاح» ایله «حِسان» عنوانلریله ایکی‌یه تقسیم ایدوب صحیحیندن آلدقلرینه صِحاح، وسنن ثلثه‌دن یعنی تِرمِذی، ابوداود ونسائیدن نقل ایتدکلرینه حِسان نامنی ویرمشدر . لکن بو جهتدن اعتراضه اوغرامشدر . زیرا سننده صحیح، حَسَن، ضعیف، حتی منکر اولان حدیثلر واردر . او کتابلردن هر نه نقل ایتمش ایسه هپسنه حَسَن نامنی ویرمه‌سی متعارف اولان اصطلاحه مغایر دوشمشدر . لکن بو، بَغَوی‌یه خاص بر اصطلاحدر دییور و اصطلاح عرفی‌یه مخالفتده کندیسنی منفردده گورمیورلر. نیته‌کیم حافظ ابوطاهر سِلَفی بو بش کتابك هپسی ایچون: «صحتلرینه علمای مشرق و مغرب اتفاق ایتمشلردر» دیه‌رك بو بش کتاب صاحبلری مقبول و معمول به حدیثلری طوپلامغه همت ایتمشلردر دیمك ایسته‌مشدر. حاکم‌ده ترمذینك کتابی حقنده «الجامع الصحیح» تعبیرینی قوللاندیغی گبی خطیب بغدادی‌ده ترمذی ایله نَسائینك کتابلرینه «صحیح» اسمنی ویرمشدر . اصطلاحده نزاع اولمایاجغی ایچون بونلرك هیچ برینه اعتراض ایدیله‌منسه‌ده قصد ایدیلن معانی‌یی تبیین ایچون بونی خبر ویرمك لازم گلیر .

حدیث مقبولی بیان ایچون اهل حدیثك «صحیح» ایله «حسَن» دن باشقه‌جه استعمال ایتدکلری بر قاچ لفظ دها واردر : جَیِّد، قوی، صالح، معروف، محفوظ، مجوَّد، ثابت، مُشبه .

«جَيِّد» ايله «قوى» تعبيرلرينى بعضلرى صحيح تعبيريله مساوى طوتمشلردر. ترمذينك، طبّه دائر حديثلرك برى ايچون: «حَدِيثٌ جَيِّدٌ حَسَنٌ» ديديكى واقعدر. فقط صحيح معناسنه كلمكله برابر ينه بو لفظلرى ارباب دقت بر نكته قصد ايتمه‌دكجه صحيح مقامنده استعمال ايتمزلر. اونلرك جَيِّد، ياخود قوى ديدكلرى حديث «حَسَن لذاته» مرتبه‌سندن يوكسك اولمقله برابر صحيح درجه‌سنه وارديغنده تردد ايديلنلردر. بو اعتبار ايله مطلقا صحيحك مرتبه‌جه دوننده ديمكدر.

«صالح» تعبيرى ـ هر ايكيسى ده احتجاج اولونمايه صلاحيتلرى بولونديغندن طولايى ـ صحيح حقنده ده، حسن حقنده ده قوللانيلير. بعضاً كنديسيله اعتبار اولونمايه يعنى متابع ويا شاهد اولمايه صالح اولان حديث ضعيف حقنده ده استعمال ايديليركه بو معناجه صالح، حسنك دوننده اولمقله برابر ضعيف دينيله‌جك درجه‌ده دوشكون اولمايان خبر ديمكدر. مثلا امام المحدّثين ابوداود: «سنن اسمنده‌كى كتابمك ايچنده وهن شديد ايله عيدار اولانلرى بيان ايتدم. حقنده هيچ بر شى سويله‌مه‌دكلرم ايسه صالحدرلر. بونلرك بعضلرى درجه درجه ديكرلرندن دها صحيحدر» دييور.

«معروف» منكر مقابلى، (ص ١٢٠) «محفوظ» ده شاذ مقابلى (ص ١١٧) در.

«مُجَوَّد» ايله «ثابت» تعبيرلرى ده صحيح ايله حسنه شامل تعبيرلردر[١]. «مُشْبِه» ده كلنجه يالكز حسنه ويا اوكا ياقين اولانه دينير. وصحيحه نسبتله جَيِّد نه ايسه حسنه نسبتله مُشْبِه اودر.

برده حفّاظك: «هٰذَا حَدِيثٌ صَحِيحُ الْاِسْنَادِ» ديدكلرى «هٰذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ» ديدكلرينك، كذا: «هٰذَا حَدِيثٌ حَسَنُ الْاِسْنَادِ» ديدكلرى «هٰذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ» ديدكلرينك دوننده‌در. اسناد، صحيح ويا حَسَن اولديغى حالده شذوذ ويا علتدن طولايى متنك صحيح ويا حسن اولماديغى واقعدر. نيته‌كيم نَسائى روايت ايتديكى «تَسَحَّرُوا فَاِنَّ فِى السَّحُورِ بَرَكَةً = سحور ييكز، زيرا سحورده بركت واردر».

[١] تدليس تسويه ايله روايت ايديلن حديث مدلَّسده بعض قدمانك مجود نامنى ويردكلرى يوقاريده (ص ١٦٩) كچمشدى.

حديثى ايچون: «بو بر حديث منكردر. لكن اسنادى حسندر» ديبور. حاكم ده «مستدرك» نده اسنادينه باقيلنجه صحتنه حكم ايديله‌جك بر طاقيم حديثلر ذكر ايتمشدر كه متنلرى شذوذ ويا علتدن طولايى واهى تلقى ايديلمشدر.

اختلاف الحديث

صحيح ايله حَسَن راويلرندن برى زائد بر شى روايت ايدرسه بو زياده مقبولدر. لكن بو قبول، زياده‌يى ذكر ايتمه‌ين راوينك روايتنه منافى كلمه‌مك شرطيله‌در. اكر مخالف دوشرسه ثقه‌نك منفرداً روايت ايتديكى، بر حديث بر مستقل حكمنده اولاجغندن ـ بينلرنده برينى قبول ايتمك ديگرينى رد ايتمه‌يى مستلزم اولاجق درجه‌ده ـ منافات وارسه راجح اولانى قبول، مرجوح اولانى رد اولونور. هيچ برى ترجح ايتمزسه ـ كه بو نادراً واقع اولور ـ كيمى قبول، كيمى توقف جهتنى اختيار ايتمشلردر.

احاديث مقبوله‌يى (صحاح ايله حسانى) برده «مأخوذ به» و «غير مأخوذ به» قسملرينه تقسيم ايتمشلردر. زيرا بر حديث مقبول اوكا ضد اولان ديكر حديثك معارضه‌سندن يا سالم اولور، يا اولماز. معارضه‌دن سالم ايسه آدى «مُحْكَم» در كه حكمى بلا توقف اخذ اولونمق، موجبنجه عمل اولونمقدر. «لَا يَقْبَلُ اللّٰهُ تَعَالٰى صَلَاةً بِغَيْرِ طُهُورٍ = الله تعالى آبدستسز هيچ بر نمازى قبول ايتمز» حديثى كبى. كنديسنه ضد بر معارض حديث اولديغى تقديرده ده او معارض يا مقبولدر، ياد كلدر. دكل ايسه ينه مقبول اولان «محكم»، اوته‌كى غير مأخوذ بهدر. زيرا قوى وار ايكن ضعيفك حكمى يوقدر. معارض ده مقبول ايسه آرتق بينلرينى بلا تعسف جمع وتأليف ايتمك امكانى اولوب اولماديغى جهتى آرانير. اكر بلا تعسف هر ايكيسى ايله عمل ممكن اولاجق كبى ايسه بينلرنده تضاد اولماديغى تبين ايتمش ديمكدر كه هر ايكيسى ده محكم اولمش اولور. بويله اولان ايكى حديثه «مختلِف الحديث» ديرلر. ظاهراً متضاد گورونوبده امعان نظرله آرالرينى جمع ايتمك ممكن اولان بو كبى حديثلر حقنده مستقلاً يازيلمش كتابلر چوقدر. امام شافعينك «كتاب اختلاف الحديث» ى ايله ابن قتيبه (٢١٣ - ٢٧٦) نك وابو يحيى زكريا

ابن يحيى الساجينك (٣٠٧) ، ابوجعفر محمد بن جرير الطبرينك (٢٢٤-٣٠١) كتابلرى وابوجعفر احمد بن محمد الطحاوينك (٢٣٥-٣٢١) « مشكل الآثار » ى بو نوعدندر . عثمان بن سعيدالدارمى (؟ ٢٠٠ - ٢٨٠) ده بو موضوعده پك بويوك بر اثر وجوده كتيرمشدر . بويله مهم برايشى باشارابيلنلر اكثر علومده ؛ باخصوص حديث ، فقه ، اصول وكلامده براعت تامه‌سى اولان ائمهٔ اعلامدركه بونلرحديث ايله فقه صناعتلرينى بحق جامع ، معانئ دقيقه‌صيادلرى وعلم طالغيجلريدر.

هرايكى روايت قويه‌نك بينى تأليف امكانى بولونمازسه نسخ آرانير . برينك « ناسخ » ، ديكرينك « منسوخ » اولديغى تبين ايدرسه ناسخ اخذ اولونور ، منسوخ ترك ايديلير. هانكيسنك ناسخ اولديغنه دليل بولونامازسه قواعد ترجيحه مراجعت اولونوب ارجح ايله عمل اولونور . عدداً اللى‌يه واران اصول ترجيحى او كرنمك ايسته‌ينلر اصول فقه كتابلرينه مراجعت ايده‌بيليرلر . مع‌هذا امام شافعينك : « نبئ اكرم صلى الله عليه وسلمدن - خصوص ايله عموم ، اجمال ايله تفسير جهتلرندن باشقه بر جهتله - برينك اثبات ايتديكنى ديكرى نفى ايدر صورتده يكديگره ضد ايكى حديث صحيحك ثبوتى واقع دكلدر . مكركه نسخ طريقيله اوله » ؛ امام الائمه محمد بن اسحق بن خزيمه‌ده : « اسناد صحيح ايله نبئ اكرم صلى الله عليه وسلمدن روايت ايدلمش متناقض ايكى حديث صحيح بيلميورم . هركيمده بويله ايكى حديث وارسه بكا كتيرسون‌ده بينلرينى تأليف ايده‌يم » ديمه‌لرى شايان قيددر.

طرق روايتك تعددى سايه‌سنده يوقاريده حسن لذاته‌نك صحيح لغيره مرتبه‌سنه چيقديغى (ص ١٩٦) وحسنى تقويه ايده‌جك طريقلرى آراشديرمايه اعتبار ، مقوى اولان طريقلرده‌كاه متابع ، كاه شاهد ديندليكنى (ص ١١١) سويله‌مشدك . اونك كبى برحديث ضعيفك‌ده حسن لغيره مرتبه‌سنه چيقديغى واقعدر . حسن لغيره ذاتاً ضعفدن قورتولمش بر حديث ديمك دكلمى ايدى ؟ ايمدى حديث ضعيفك ضعفى يا ممكن الزوال ، يا لازم وغير ممكن الزوالدر . ضعف ، صدوق وامين اولان برراوينك سوء حفظ ايله تهمتى يوزندن عارض اولمش ايسه بوراوينك روايت ايتديكى حديث وجه آخردن روايت ايدلمش بولونورسه آرتق اونى حفظ ايتمش ديمك اولوب ضبطنده خلل بولونماديغنه قولايجه حكم اولونابيلير . بو تقديرجه روايت ايتديكى حديث‌ده

ضعيف دركه‌سندن حسن درجه‌سنه چيقار . لكن ينه حديث حسن لذاته دكل ، حسن لغيره اولمش اولور. ترمذينك شعبه طريقندن وحسندر ديه‌رك « عن عاصم ابن عبيدالله عن عبدالله بن عامر بن ربيعة عن ابيه » سنديله روايت ايتديكى حديث كبى كه بونده عامر بن ربيعه رضى الله عنهما ، فزاره‌ليلردن بر قادينك بر چفت نعلين مهر معجل ايله تزوج ايتمه‌سى اوزرينه رسول الله صلى الله عليه وسلمك اوقادينه : « أرضيت من نفسك ومالك بنعلين = نفسكى ونه‌يك وارسه اونى بر چفت نعلينه مقابل ويرمكه راضيمى اولدك؟ » بويوردقلرينى ، اوده : « اوت » ديينجه نكاحه اجازت ويردكلرينى روايت ايدر. ترمذى ، حديثى روايت ايتدكدن صوكرا : « بوبابده عمر ، ابوهريره ، سهل بن سعد ، ابوسعيد خدرى ، انس ، عائشه ، جابر ، ابوحدرد الاسلمى رضى الله عنهمدن‌ده روايتلر واردر. عامر بن ربيعه رضى الله عنهمانك بوحديثى حديث حسن صحيحدر » ديور. راوى عاصم بن عبيدالله سوء حفظى يوزندن ضعيف ايسه‌ده بو معناده سكز صحابيدن اولمق اوزره وجوه سائره‌دن روايت اولديغى ايچون ترمذى ، حديثنه : « صحيح حسن » ديمشدر .

كذلك ضعف بر امام حافظك ، حديثى مرسلاً روايت ايتمش اولماسى يوزندن عارض اولمش ايسه ينه حديث وجه آخردن مرفوعاً روايت ايدلمش اولمقله ضعفدن قورتولور . و حسن لغيره مرتبه‌سنى بولور . مثلا صحيح مسلمده بيع مزابنه‌يى [١] عليه الصلاة و لسلام افنديمز حضرتلرينك نهى بويوردقلرينه دائر سعيد بن المسيبدن بر حديث مرسل روايت ايدلمكده‌در. بوقدرله قالسه حديث برچوقلرنجه ضعيفدر . لكن مسلم عينى حديثى « سهيل بن ابى صالح عن ابيه عن ابى هريرة » سند موصولى ايله مرفوعاً ده روايت ايتديكى ايچون ضعفدن قورتولمشدر.

سبب ضعف تدليس وياخود رجال سندن برينك مجهول اولماسى ايسه ينه - ارسالده اولديغى كبى - سندده حذف ايدلمش ويا ذاتى مجهول قالمش راوينك ديكر طريق ايله معلوميتى ايله حديث كسب قوت ايدر. مثلا ترمذى تدليس ايله موصوف اولان هشيم طريقندن « يزيد بن ابى زياد عن عبدالرحمن بن ابى ليلى عن البراء بن عازب » سندى ايله : « إنّ حقاً على المسلمين أن يغتسلوا يوم الجمعة . وليمسّ أحدهم من

[١] مزابنه خرمايى آغاج اوستنده ايكن قوروسنه صاتمغه ديني .

طيبِ اَهْلِهِ. فَاِنْ لَمْ يَجِدْ فَالْماءُ لَهُ طيبٌ = جمعه كونى مسلمانلرك اغتسال ايتمه‌لرى اوزرلرنده شبهه‌سز برحقدر . برده هر برى اوكون أونده‌كى طيبدن سورونسون . اكر بولامازسه صو اوكا طيب يرينه كچر » حديثنى مرفوعاً روايت ايتمشدر . هُشَيْم مدلّس اولديغى ايچون اويوزدن عارض اولان ضعف ترمذينك اوحديثى ينه يزيد ابن ابى زياده اوغرايارق ابو يحيى التَّيْمى طريقندن‌ده روايت ايتمه‌سيله زائل اولمشدر . حتى ترمذى : « هُشَيمك روايتى تَيْمينك روايتندن احسندر » دييور .

لكن ضعف بر راوينك فسق ويا كذب ايله متّهم ويا حديثنك شاذ اولماسى كبى بر سببدن نشأت ايديورسه وجه آخردن روايت ايديلمش اولمقله زائل اولماز. وحديث، ضعيف درَكه‌سندن حَسَن درجه‌سنه چيقاماز . «مَنْ حَفِظَ عَلىٰ اُمَّتى اَرْبَعينَ حَديثاً بَعَثَهُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيامَةِ فى زُمْرَةِ الْفُقَهاءِ = هركيم امتمه قرق حديث حفظ ايديويررسه الله تعالى اونى فقهازمره‌سنده بعث وحشر ايدر » حديثى كبى كه طوقوز صحابيدن طرق عديده ايله وروايات متنوعه ايله منقول اولديغى حالده ينه ضعيف اولديغنده بوتون محدثينك اتفاقى واردر .

٢٧

احاديث مقبوله‌يى احتوا ايدن كتابلردن بعضلرى

احاديث مقبوله‌يى هانكى كتابلرده آراياجغز ؟ بين المسلمين تداول ايدن كتابلر ميانندە اڭ زياده شايان اعتماد اولان كتب حديثيه هانكيلريدر ؟ سؤالى قارشيسنده بولونمق طبيعيدر . بر حديثك مقبول ويا مردود اولديغنه اڭ صاغلام معيار واقعا راويلرينك احوالى حقنده معلومات تامه ايدينوب انتقاد ايده‌بيلمكدر. اربابى وقتيله كتاب ايله تقيد ايتمه‌مش وحديثلرك هر برينى آيرى آيرى حادهٔ تدقيقدن كچيره‌رك ورجالنه، سندينك اتصال وانقطاعنه، علتدن و ـ كرك سنداً، كرك متناً ـ شذوذدن سالم اولوب اولماديغنه ، متابعات وشواهدينه يعنى ديگر طريقلرله قوت بولوب بولماديغنه باقارق مقبول ويا مردود اولديغنه حكم ايتمشلردر . لكن متأخرينك متقدمين حقنده بالذات وبلا واسطه بوكبى تدقيقاتى اجرا ايتمه‌لرينه آرتق فعلاً امكان قالمامش ، ائمهٔ سلف رحمهم الله‌ده ديانت ، امانت ودرايتلرى مقتضاسنجه كتابلره كچمش حديثلرى نقير وقطمير آديم آديم تتبع ايله كنديلرندن صوكرا كله‌جكلرى بويله آغير بر كلفتدن ـ قلبلره اطمينان ويره‌جك صورتده ـ قورتارمش اولدقلرندن يكديگرى حقنده انتقاداً يازمش اولدقلرى كتابلرى آراشديرمقله اكتفا ايتمك ، تتبعاتى اونلرك انتقاداتنه قصر ايله احتجاج ايديله‌جك حديثلرى اويله انتخاب ايله‌مكدن دها سالم يولمز قالمامشدر .

كتب صحاح

متداول ومشهور كتابلرك قيمتلرى بالطبع حاوى اولدقلرى احاديثدن انتقاده اوغرامش بولونانلرك مقدارينه باغليدر . بو نقطه‌دن باقيلنجه بلا استثنا هر حديثى انتقاددن سالم هيچ بر كتاب يوقدر. بوخبرلر قرآن كريم كبى متواتر دگلدر. بك ازندن باشقه‌سى هپ اَخبار آحاددر . بونكله برابر شروط صحتى حائز حديثلرى اڭ زياده جمع ايدن كتابلرك باشنده ابو عبدالله محمد بن اسماعيل البخارى (١٩٤- ٢٥٦) ايله ابو الحسين مسلم بن الحجّاج القُشَيْرينك (٢٠٤-٢٦٤) « صحيح »لرى

اولدیغنده بوتون علماء اسلام اتفاق ایتمشلردر . زیرا اهل نقد حدیث ، مجموعی اون، اون ایکی بیکه واران [١] بوایکی کتابده‌کی خبرلرك ایچندن پك آزمقدارینی محل انتقاد گوره‌بیلمشلردر . بو عددلرك ایچنده‌ده بخاری‌یه عائد اولانی سکساندن آزدر. کرك بوجهتدن ، کرك بخارینك صحیحنجه هپ برنجی طبقه حدیثلرینی التزام ایدوب طبقهٔ ثانیه‌دن اولان احادیث صحیحه‌یی اکثریا تعلیق ونادراً اسناد صورتیله ذکر ایتمه‌سندن ، اوچنجی طبقه‌دن‌ده پك آز مقدارده آلدیغندن ، بوکا مقابل مسلمك‌ده برنجی وایکنجی طبقه حدیثلرینی علی وجه الاستیعاب آلوب بعضاً اوچنجی طبقه‌دن اولانلرندن‌ده روایت ایله مسندن طولایی بخاری مسلمدن اصح عدایدلمشدر.

بو بحثه متعلق اولمق اوزره شیخ الاسلام تقی الدین احمد ابن تیمیة (٦٦١-٧٢٨) نك «منهاج السنّة» ده‌کی شوسوزلرینی بوراده ذکر ایتمکدن کندیمی آلامیورم . دییورکه امر تصحیحده یعنی بر حدیثك صحیح اولوب اولمادیغنه حکم ایتمکده ائمهٔ حدیث نه بخاری‌یه، نه‌ده مسلمه تقلید ایتمش دکللردر. بوایکی مصنفك صحیح عدایتدکلری همان بوتون حدیثلر کندیلرندن اوّل ده ائمهٔ حدیثجه صحیح عد وتلقی بالقبول ایدلمشلردی . کندی عصرلرنده‌ده اویله ایدی . کندیلرندن صوکراده بو فنّك ائمه‌سی بو کتابلری نظر تدقیقدن گچیروب بوایکی امامك صحیح دیدکلرینه کندیلری‌ده صحیح دیمکده موافقت ایتدیلر . یالکز بر طاقیم حفّاظك انتقاد ایله علیهه حکم ویردکلری تقریباً یکرمی حدیثلك آز مقدارینی استثنا ایتمك لازم کلیر . انتقاده اوغرایان بو مواضعك چوغی مسلمده‌در . بونلرده‌ده برطاقیملری اونلردن یاکاه بر طاقیملری‌ده منتقدلردن یاکا چیقمشلردر . لکن ایشك طوغروسی بوبابده تفصیل اوزره حکم ویرمکدر . بعضی یرلر واردرکه حقیقةً انتقاده شایاندر .

امّ حبیبه حدیثی ایله « خَلَقَ اللّهُ التُّرْبَةَ يَوْمَ السَّبْتِ » حدیثی واوچ ، یاخود دها زیاده رکوعله صلاة کسوف قیلیندیغی حدیثی بوجمله‌دندر. بخاری‌یه ایدیلن انتقاداتك بعضلری یرنده دکلدر. انتقاده بحق اوغرامقدن الك اوزاق اولان صحیح بخاریدر. بخاری همان دائما انتقاد ایدیله‌بیله‌جك بر لفظ روایت ایتدیمی درحال منتقَد اولدیغی

[١] بوکا مکررات‌ده داخل اولمق اوزره تقریبی بر عدد نظریله باقیلمالیدر. ٢١٤ و ٢٢٠ نجی صحیفه‌لرده‌ده مراجعت .

بیان ایدن لفظی‌ده روایت ایتمشدر. خلاصه بو، یدی بیك درهمی انتقاد ایدوب‌ده ایچندن برقاچ درهمی ــ اونلرده بوسبوتون فائده‌سز وصرف مغشوش اولمامق اوزره ــ زیوف اولماسنه بکزر. بخاری صنعتنده امام اولان برذاتدر. بوایکی کتابك مجموع احادیثی یدی بیك بوقدردر [١]. بونی سویله‌مکدن مقصدم بوایکی کتابك حدیثلرینی کندیلرندن اوّل وصوکرا برچوق ائمهٔ جهابذه‌نك انتقاد و ــ قاچ کیشی اولدقلرینك صاییسنی آنجق الله بیلیر ــ برچوق ذوات کندیلرندن روایت ایتمش اولدقلرینی و بو حدیثلری نه روایت، نه‌ده تصحیح ایتمکده منفرد قالمادقلرینی سویله‌مکدر. بونی حفظ ایدن ذات اجلّ واعلی (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ) بویوران حفیظ جلیل سبحانه وتقدس حضرتلریدر . اه .

بعضلری ظن ایدرلرکه صحیحین صاحبلری امر تصحیحده یالکز راوینك ضبطده ، عدالتده ، عدم ارسالده‌کی حالنه باقمقله اکتفا ایدوب باشقه بر جهتی نظر ملاحظه‌یه آلمامشلردر. حال بوکه ایش ظن ایتدکلری کبی دکلدر . اونلر بورجالك کندی مشایخلریله اولان درجهٔ مناسبتلرینی‌ده آراشدیرمشلردر . هر راوینك ، کندیسندن روایت ایتدیکی ذاته ملازمتی آزمیدر ، چوقمیدر ؟ اونك مملکتلیسی اولوب حدیثلریله الفت وممارسه‌سی وارمیدر ؟ یوقسه یابانجی بر مملکتدن کلوب کندیسیله تبرکاً ملاقات ایده‌رك بوملاقات ویا ملاقاتلرده بعض حدیثلرینی استماع ایدوب صاووشمش بر کیمسه‌میدر ؟ کبی آنجق علم حدیث ایله اصول حدیثده مهارت کامله‌سی اولمقله برابر صوك درجه‌ده دقت ایتمه‌یی اعتیاد ایتمش اکابرك فرقه وارابیلدیکی خصوصاتی‌ده ملاحظه ایده‌رك یازدقلرینی او کتابلره تودیع ایتمشلردر . کتابلرینك کتاب اللهدن صوکرا اصحّ کتب اولماسی ایشته بو کبی مزیّات عالیه ایله ساحهٔ تحققه وارمشدر .

بخاری ایله مسلمك « صحیح » لرندن باشقه ــ بوایکیسی قدر موفقیتله اولمامقله برابر، ــ ترتیب وتألیفنده صحت التزام ایدلمش دها برچوق کتابلر واردر. بونلردن امام مالکك و دها اوّل ابن ابی ذِئبك « موطّأ » لری کبی [٢]. امام مالکك « موطّأ » ینی

[١] تکرارسز اولارق تخمینی عددی بیان ایدیور .

[٢] او دورلرده « موطأ » نامیله برچوق ائمه برر کتاب تألیف ایتمشلردی. ائمهٔ حفاظدن عبدالله بن وهب المصرینك (١٢٥ ـ ١٩٧) ده « موطأ کبیر » ی بوجمله‌دندر .

الك باشده صايمق لازم كلير . على الاطلاق « مُوَطّأ » دينيلنجه‌ده لفظ اوكا مصروف اولور . بخارينك كتابى ميدانه چيقمازدن اوّل كتاب اللهدن صوكرا اصحّ كتب اوايدى . « موطأ » ده - اولجه‌ده سويلنديكى كبى - بر چوق احاديث موقوفه ومقطوعه واردر. هپ صحيح اولان احاديث مرفوعه‌سنك كافه‌سى صحيحينه كچمشدر.

دها صوكرا امام الائمه محمد بن اسحق بن خُزَيمه (٢٢٣-٣١١) نك «صحيح» ى، ابو حاتم محمد بن حِبّان البُستى (٣٥٤) نك « كتاب التقاسيم والانواع » تسميه ايتديكى « صحيح » ى ، حاكم ابو عبدالله‌ك (٣٢١ - ٤٥٠) « المستدرَك على كتاب الصحيحين » ى ، ابو على سعيد ابن السَّكَنك (١٩٤ - ١٥٣) « الصحيح المُنْتَقى » سى ، عبدالله بن علىّ ابن الجارود (٣٠٧) ايله قاسم بن اَصْبَغ البَيّانينك (٣٤٠) « المُنْتَقى » لرى ، ابوبكر احمد بن الحسين البَيْهَقينك (٣٨٤ - ٤٥٨) « الاِلزامات » ى ، ضياء الدين محمد بن عبدالواحد المَقْدِسينك (٥٦٩ - ٦٤٣) «الاحاديث الجِياد المُخْتاره» سى ذكره شاياندر .

ابن خُزَيمه صحيحنك مرتبه‌سى كنديسندن صوكرا ذكر ايديلنلردن يوكسكدر. مشاراليه چوق احتياطكار وشدت تحرى اصحابندن اولوب روايت ايتديكى حديثك اسنادى حقنده شايد ادنى مرتبه‌ده سوزسويلنمش ايسه همان : « اِنْ ثَبَتَ كَذا = شايد ثابت ايسه حديث شودر » ، ياخود : « اِنْ صَحَّ الخَبَرُ = خبر صحيح ايسه » كبى بر عباره قوللانير .

ابن حِبّانك « كتاب التقاسيم والانواع » ى نه ابواب، نه مسانيد اوزرينه مرتب اولمايوب مطلوب اولان احاديثى اوراده بولمق پك مشكلدر. امر تصحيحده‌ده بر آز متساهلدر دينمش ايسه‌ده ابوبكر حازمى اونك تساهلى حقنده‌كى اعتقادى رد ايدوب: «غايه‌سى ابن حِبّان حَسَن اولان حديثه‌ده صحيح ديبوركه اصطلاحده مناقشه اولماز » ديدكدن صوكرا شرطلرينه وفا ايتمك خصوصنده تساهلى اولوب اولماديغى جهتنه كلنجه اومسئله حقنده‌ده: « ابن حِبّان ، صحيحنده مدلِّس اولمامقله برابر شيخندن اخذى معلوم وشيخندن سماعى‌ده واقع اولان بر راوينك ارسال وانقطاع شائبه‌لرندن سالم حديثلرينى روايت ايدر. بر راوى حقنده جرح وتعديله دائر هيچ بر سوز سويلنمه‌مش، و كنديسندن هيچ بر حديث منكرده مَرْوى اولمامقله برابر كرك شيخى وكرك كنديسندن

روايت ايدن ذاتده ثقه بولونورايسه اوكا ثقه نظريله باقار. «كتاب الثِقات»نده ابن حِبّان ايشته بوكبيلرينه هپ ثقه ديمشدر. مسلكنى بيلمه‌ينلر نهايت جرحاً وتعديلاً حقلرنده سوز سويلنمه‌ينلرى توثيق ايتديكى ايچون اعتراض ايتمش اوليورلر ديمكدركه بو ، اصطلاحده معارضه ديمكدر » مدافعه‌سنده بولونيور . وابن حِبّانك شرطلرى صحيحين شرطلرى قدر آغير اولمامقله برابر كندى شرطلرينه كتابنده مخالفت ايتمش اولمقله متساهلده عد ايديله‌مز ديمك ايسته‌يور .

ابن خُزَيمه ايله ابن حِبّانك « صحيح » لرى احاديث صِحاحك يانى باشنده احاديث حِسانى‌ده محتوى بولونيور ديمكدر . ابن حِبّانك صحيحنده اولمايان زوائدنى ابوالحسن هَيْثَمى نك تجريد ايتمش اولديغى يوقاريده (ص ٢١٨) سويله‌مشدك .

حاكم صحيحينه كيرمه‌مش احاديث صحيحه‌يى طوپلامق اوزره « مستدرَك » نى يازمش وهر حديثك صوكنده : « بو ، شيخينك شرطنجه صحيحدر » ، ياخود : « بخارينك شرطنجه صحيحدر »، ياخود : « مسلمك شرطنجه صحيحدر » ديديكى كبى ايكيسنكده آغير اولان شرطلرينه موافق اولمادقلرى حالده كندنجه صحيح اولانلر ايچونده : « بو، صحيح الاسناددر» دير. لكن حاكم نيسابورى پك متساهل اولديغندن كتابنه شيخينك ، ياخود شيخيندن برينك شرطنه موافق - بخارينك احاديث غير مكرره‌سى مقدارينه قريب - خيلى احاديث صحيحه درج ايتديكى كبى ضعف ونكارتله موصوف بر چوق حديثلرده آلمش وبوكبى واهى حديثلر كتابنك تقريباً ربعنى قاپلامشدر . حافظ شمس الدين ذهبى (٦٧٣ - ٧٤٨) « تعقّبات » نده بو كتابى تلخيص ايدوب هانكى حديثلرينه ايليشمك اقتضا ايديورسه ايليشمشدر. ابن حجر عسقلانينك ديديكنه كوره حاكم بالآخره تنقيح ايتمك اوزره كتابنى تسويد ايتمش ، فقط بو امر خيرى اتمامه موفق اولامادن نتيجهٔ اجل ياقاسنه ياپيشمشدر. بناءً عليه «مستدرَك» ى مطالعه ايده‌جك كيمسه « تَعَقّبات» ى‌ده برلكده مطالعه ايتمه‌ليدر . حاكمك « مستدرَك » ى ذهبينك كتابى ايله برلكده اخيراً مصرده طبع ايديلمشدر .

حاكمك تلميذى « سنن » و « عِلَل » صاحبى حافظ ابوبكر بَيْهَقى شيخينك شرطلرينه موافق اولوب ده كتابلرنده اولمايان صحيحلرى طوپلايوب، كتابلرينه بونلرى‌ده

آمالری لازم کلیردی » معناسنی قصد ایده‌رك اثرینه « الإلزامات » نامنی ویرمشدر. بیهقی شیخندن دها چوق متحری کورونیور .

قاسم بن اصبغك « سنن ابی داود » طرزنده بر « سنن » ی اولدیغی کبی صحیحنی‌ده صحیح مسلم طرزنده یازمشدر . سعید بن السَّکَنك « صحیح » ی اندلسده اشتهار ایتمشدر . ابوذرّ عَبْدبن احمد الهَرَوینك (٣٥٥-٤٣٤)ده حاکم کبی صحیحین اوزرینه بر « مستدَرك » ی وارسه‌ده ناصیلسه اوقدر اشتهار ایتمه‌مشدر .

سنن کتابلری

صحیحیندن صوکرا ابوداود سلیمان بن الاشعث السِجِستانی (٢٠٢ - ٢٧٥) ایله ابو عبدالرحمن احمد بن شعیب النَّسائی (٢١٥ - ٣٠٣) وابو عیسی محمد بن عیسی القَرپر الترمِذینك (٢٠٩ - ٢٧٩) « سنن » اسمنده‌کی کتابلری کلیر . ترمذینك کتابنه « جامع » ده دیرلر. نسائینك بوراده موضوع بحث اولان کتابی « المجتبیٰ » نامنده‌کی « سنن صُغریٰ » سیدر . اوندن اوّل تصنیف ایتدیکی « سنن کبریٰ » سنده ایسه قوت وصحتجه درجات متفاوته‌ده حدیثلر جمع ایتمشدر . « اصول خمسه » دیدکلری ایشته بو بش کتابدر . بعضلری امام مالك بن انسك (٩٣؟-١٧٩) « مُوَطَّأ » نی، بعضلری‌ده ابن ماجه ابوعبدالله محمد بن یزید القزوینینك (٢٠٩ - ٢٨٣) « سنن » کتابنی بو بش کتابه الحاق ایدرلر. « کتب ستّه » دیدکلری ایشته بونلردر. « موطأ » ی کتب ستّه‌دن عد ایدنلر صحیحینك تألیفندن اوّل کتاب اللهدن صوکرا اصحّ کتب او اولدیغی ایچوندر. ابن ماجه‌نك کتابنده‌ده احادیث ضعیفه پك آز اولدیغی ایچون بو عداده ادخال ایدیلمشدر. « موطأ » یرینه ابن ماجه‌یی اقامه ایدنلر بو کتابك کتب خمسه‌ده اولمایان برچوق زوائد مقبوله‌یی حاوی اولمقله برابر بعضلرینك دیدیکی قدر احادیث ضعیفه ایله شائبه‌دار اولمادیغنه استناد ایتمشلردر .

بعضلری‌ده ابو محمد عبدالله بن عبدالرحمن الدارمینك (١٨١-٢٥٥) « مُسْنَد » ینی آلتنجی کتاب اعتبار ایتمك ایسته‌مشلردر . بونك آدی مسند ایسه‌ده بر آز صوکرا ذکر ایده‌جکمز مسانید نوعندن دکلدر . کتب خمسه کبی ابواب اوزرینه مرتّب اولوب مسند نامنی آلماسی ، بخارینك کندی کتابنه « حدیثلرینك اسنادی متصل »

معناسنه « مسند » نامنی ویرمه‌سی قبیلندندر. (ص ١٢٧). بو کتاب احادیث مرسله وموقوفه‌یی‌ده محتوی اولمقله برابر رجال ضعفاسی آز ، احادیث منکره‌سی نادردر.

بو سنن صاحبلرندن ابوداود سجستانینك التزام ایتدیکی مسلکی کندیسندن دیکله‌یه‌لم . مشارالیه کتابی حقنده مکه علماسندن آلدیغی مکتوبك جوابنده :

« کتاب السنّه‌ده‌کی حدیثلر بو بابده اڭ صحیح بیلدیکم حدیثلرمیدر ؟ دیه سؤال ایدیورسکز . بیلمش اولکز که ایش تماماً بویله‌در . شوقدر وارکه بری اسناداً دها قوی ، دیکری محفوظ اولمق خصوصنده دها ایلری اولان ایکی طریقدن مَرْوی برحدیث وارسه اونی هر ایکی طریقدن یازدم . لکن بویولده کتابمه درج ایتدکلرم اون حدیثی کچمز . بر بابده بر چوق احادیث صِحاح بولونسه‌ده بن ینه بر ، یاخود ایکیسنی یازمقله اکتفا ایتدم. چونکه چوق شی یازمقدن ایسه استفاده‌نك قولایلاشماسی جهتنی دوشوندم . بر بابده برحدیثی ایکی ، یاخود اوچ طریقدن روایت ایده‌رك اعاده ایتدمسه بو حدیثه دائر بونلرك برنده زائد بر کلام روایت ایدیلمش اولدیغندندر . بعضاً اوزون برحدیثی اختصار ایتدیکم‌ده اولمشدر . زیرا اولدیغی کبی یازسه‌م ایشیدنلردن بعضلری فقه اوحدیثك نره‌سنده اولدیغنی فرق ایده‌مز » دیدکدن ومراسیل حقنده‌کی فکرینی (ص ١٤٠) بیان ایله‌دکدن صوکرا: « تصنیف ایتدیکم بو « کتاب السُّنَن » ده حدیثی متروك هیچ بر کیمسه‌دن روایت یوقدر . شاید بر حدیث منکَر درج ایتدی ایسه‌م منکَر اولدیغنی‌ده بیان ایتدم . بوندن باشقه وظیفه‌م‌ده یوقدی. کذا کتابده وهن شدید ایله متصف برحدیث وارسه اونی‌ده بیان ایتدم . کتابمده سندی صحیح اولمایان روایات واردر. حقنده سوز سویله‌مه‌دکلرم صالح وبر طاقیمی دیگر طاقیمندن اصحدر » دیه مسلکنی ایضاح ایدیور. وعقبنده: « نبیّ اکرم صلی الله علیه وسلمدن منقول دیه معلومك اولاجق هیچ بر سنت یوقدر که بو کتابده بولونماسون. قرآندن صوکرا بو کتابدن زیاده ناس ایچون اوکره‌نیلمه‌سی الزم هیچ برشی بیلمیورم . برکیمسه بو کتابی یازدقدن صوکرا علمه دائر هیچ برشی یازماسه ینه زیان ایتمز » دیه‌رك کتابنك اهمیتنی کوستریور. بو کتاب احادیث احکامی جامع اولدیغی ایچون خاصةً فقها بیننده پك بویوك برشهرت قازانمشدر. هر مذهبدن علما وفقهانك استناد ایده‌بیله‌جکی احادیث اونده موجوددر . بوندن طولایی اهل

خراسانك صحيحينه واونلرك مسلكنده يازلمش كتابلره اولان رغبتلرينه مقابل عراق، مصر ، بلادمغرب وديگر اقطار اسلاميه علماسى بونكله مشغول اولمشلردر.

اوعصرك مصطلحنجه صحيح ، حسن ، مقبول هپ بر معنايه گلديكى وابو داودك كندى افادەسندن‌ده كتابنده صحيح واصحّ بولونديغى ملاحظه ايديليرسه سنن ابى داود ، صِحاح ايله حِسانى جامع بر كتابدر ديمكده تردد ايديلمز. احاديث ضعيفه‌سى وارسه‌ده مصنّف بونكيلرينه اشارت ايتديكى ايچون مطالعه‌سنده هيچ قورقو يوقدر. مع‌هذا واهى اولاجق درجه‌ده ضعيف اولانلره تنزل ايتمه‌مشدر.

حديث حسنك الك اول صراحةً تعريف ايديلديكى كتاب، ترمذينك «سنن»يدر. ترمذيدن اولكى طبقه رجالندن امام شافعى، امام احمد ابن حنبل وبخارى گبى ذواتك‌ده «حَسَن» تعبيرينى استعمال ايتدكلرى گورولورسه‌ده حسنى كندنجه ايلك تعريف ايدن ـ يوقاريده گورولديكى اوزره ـ ترمِذيدر. بو اصطلاحى اصل شهرتلنديرن اودر. «مسنَد» صاحبى يعقوب ابن شيبه ايله ابو علىّ الطُوسينك‌ده بونى كثرتله استعمال ايتدكلرى گوروليورسه‌ده اونلر ترمذيدن مؤخر اولدقلرندن معناى اصطلاحيجه حسن ديمكله اوكا تقليد ايتمشه بگزه‌يورلر. ترمذينك كتابنده‌ده برچوق احاديث صِحاح ايله برابر برچوق احاديث حِسان واردر. وحديثى فقهى ايله برلكده گوسترەجك پك خوش بر مسلك‌ده طوتمشدر. حديثى اولا اسناديله صحابيدن روايت ايدر. متعاقباً: «حَسَنٌ»، ياخود: «حَسَنٌ صَحِيحٌ»، ... الخ ديه‌رك درجه‌سنى گوستيره واومعناده ديگر صحابه‌دن روايت وارايسه اوصحابه‌نك‌ده هپسنك اسملرينى ذكر ايتدكدن صوكرا علماجه معمول‌به اولديغنى خبر ويرير. يالكز احاديثك قوتنى گوسترن «حَسَنٌ، صَحِيحٌ حَسَنٌ. الخ» گبى الفاظده نسخه‌لر بيننده تفاوت اولديغى ايچون مراجعت ايديلن اصلك معتمد نسخه‌لرله گوزلجه مقابله ايديلمش اولماسى اقتضا ايدر.

ترمذى «جامع»ى حقنده «كتاب العِلَل» نده: «بو كتابده اولان حديثلرك هپسى‌ده معمول‌به اولوب بعض اهل علم طرفندن اخذ اولونمشدر. يالكز ايكى حديث مستثنادر كه اونلرك‌ده علتنى كتابده بيان ايتمشزدر» ديور. بو ايكى حديث‌ده

ابن عباس رضى الله عنهمادن مَروى: «اِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَمَعَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ بِالْمَدِينَةِ وَالْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ مِنْ غَيْرِ خَوْفٍ وَلَا سَفَرٍ وَلَا مَطَرٍ = نبىّ اكرم صلى الله عليه وسلم مدينه‌ده نه خوف، نه سفر، نه‌ده ياغمور اولماديغى حالده اوگلن ايله ايكندى و آقشام ايله ياتسى نمازلرينى جمع بويورديلر» حديثى ايله «اِذَا شَرِبَ الْخَمْرَ فَاجْلِدُوهُ فَاِنْ عَادَ فِى الرَّابِعَةِ فَاقْتُلُوهُ = شارب خمر ايچديگنده جلد ايديگز. يينه ايچرده دوردنجى دفعه‌يه‌قدر تكرارلارسه اولديريگز» حديثيدر.

نَسائى واقعا نقد رجالده مشدّد اولانلردن بريدر. لكن «مُجتبى» سنه تركى مجمع عليه اولمايان رجالك حديثلرينى درج ايتمكى مذهب ايدينمشدر.

ابن ماجه‌نك صِحاحى چوق، «مسند دارمى»نك منكَرات وشواذّى آز اولديغى يوقاريده سويلنمشدى.

صحيحينى بر كتابده جمع ايدنلرده واردر كه يالكز متون احاديثى آراشديرانلر اونلره مراجعتده قولايلق بولورلر. محمد بن ابى نَصر الحُمَيدىّ الاَندلُسينك (؟٤٢٠-٤٨٨)، ابو بكر محمد بن عبدالله الجَوْزَقينك (٣٠٦-٣٨٨)، ابو مسعود ابراهيم ابن محمد الدِمَشقينك (؟ ٤٠١)، ابن الفُرات ديمكله معروف ابو محمد اسماعيل بن احمد السَرَخسينك (٤١٤)، ابو بكر احمد بن محمد البَرْقانينك (٣٣٣-٤٢٥)، ابو محمد حسين بن مسعود الفرّاء البَغَوينك (٤٣٣-٥١٦)، ابن الخرّاط ديمكله مشتهر عبدالحق بن عبدالرحمن الاِشبيلينك (؟ ٥١٠-٥٨١)، محمد بن الحسين المَرِيّك (٤٥٦-٥٨٢)، ابن ابى حجّه ديمكله معروف ابو جعفر احمد بن محمد القُرطُبينك (٦٤٢)، ابو حفص عمر بن بدر بن سعيد المَوْصِلينك (٥٥٧-٦٢٢) «كتاب الجمع بين الصحيحين» لرى [١] ايله رضىّ الدين ابن حسين الصَّغانينك (٥٥٧-٦٥٠) «مشارق

[١] «الجمع بين الصحيحين» اسملى بواون كتابك هر برنده باشقه باشقه مسلكلر اختيار ايديلمش اولوب آنجق شو واركه حميدى‌يه عائد اولان بر نجيسندن ماعداسى هپ ابواب اوزرينه مرتبدر. حميدى ايسه حديثلرى راويلرى اولان صحابه رضى الله عنهمك درجهٔ افضليتلرينه گوره ترتيب ايدوب ابتدا ابو بكر رضى الله عنهك، صوكرا ديگر خلفاى راشدين حضراتنك دها صوكرا عشرهٔ مبشره‌دن قالان ديگر آلتى ذاتك ، الخ حديثلرينى صيرالامشدر.

الانوار » ى بو زمره‌دن اولدیغی کبی کتب سته‌یی جمع ایدن کتابلردن ده صحیح وحَسَن احادیث مقبوله متنلرینی زحمتسزجه الده ایتمك ممکن اولور. بو نوع کتابلرك ده الك مشهورلرندن بری ابوالحسن رَزِین بن معاویة العَبدرىّ السَّرَقُسطینك (٥٣٥) « الجمع بین الاصول السّتّه » سیدرکه « اصول ستّه » دیدیکی بخاری، مسلم، موطّأ ، سنن ابی داود ، سنن ترمذی و سنن نَسائیدر . بونی مجدالدین ابن الاثیر الجَزَری (٥٤٤-٦٠٦) « جامع الاصول فی احادیث الرسول » نامیله تهذیب ایتمش و ابن الدَّیبَع دیمکله معروف عبدالرحمن بن علی (٨٦٦-٩٥٠) « تیسیر الوصول الی جامع الاصول » اسمیله اختصار ایتمشدر. بو « تیسیر الوصول » اخیراً مصرده طبع ایدیلمشدر. مجدالدین فیروز آبادینك (٧٢٩-٨١٧) ده بو « جامع الاصول » اوزرینه زوائدی واردرکه اسمی « تسهیل الوصول الی الاحادیث الزائدة علی جامع الاصول » در . سالف الذکر ابن الخرّاطك « الجمع بین الکتب السّتّه » سی ایله محمد بن عتیق الغَرناطینك (٦٤٨) « المصباح فی الجمع بین الکتب السّتّة الصِحاح » ی و تام بر نسخه‌سی لاله‌لی و نصفِ اولی ولی الدین افندی ایله آیاصوفیه کتبخانه‌لرنده موجود اولوب مؤلفنك اسمنه مطلع اولامادیغمز « الانوار اللمعة فی الجمع بین الصِحاح السبعه » اسمنده‌کی کتاب ده شایان تذکاردر . بو صوڭ کتابده مؤلف صحیحین ایله سنن اربعه‌یی و مسند دارمی‌یی جمع ایتمشدر [١] .

صوکنجی اولارق ذکر ایدیلن عمر بن بدرك کتابی ایسه ابواب اوزرینه مرتب اولمقله برابر ابواب مختلفه عنوانلری‌ده حروف هجا صیراسنه قونوب هر بابه عائد اولان حدیثلری ایراد ایتمکده بو صیرا کوزه‌دیلمشدر .

[١] کتابك دیباجه‌سندن آکلاشیلدیغی اوزره مؤلف ابتدای امرده صحیح مسلمده‌کی احادیث شریفه‌یی - عینیله زبیدینك ترجمه‌سی صددنده اولدیغمز « تجرید » ی طرزنده - تجرید ایدوب کتابنی اون بش سنه تدریس ایتدکدن صوکرا طلبه‌سنك التماسی اوزرینه صحیح بخارینك مسلمده اولمایان حدیثلرینی‌ده تجرید ایده‌رك آیری بر قسم یاپمش . بونی‌ده بر سنه قدر تدریس ایتدکدن صوکرا دولت ایلخانیه‌نك مشهور صدراعظمی، صاحب دیوان الممالك محمد بن الجوینینك امر واشارتی اوزرینه « جامع » ترمذینك صحیحینده اولمایان حدیثلرینی، دها صوکرا سنن ابو داودك بواوچ کتابده اولمایان حدیثلرینی، دها صوکرا ابن ماجه‌نك دورت اولکی، دها صوکرا سنن دارمینك بش اولکی ، الك صوکراده سنن نسائینك آلتی اولکی کتابلرده اولمایان حدیثلرینی آیری آیری قسملرده طوپلامشدرکه بو صورتله بو یدی کتابك محتوی اولدیغی

مسانید

احادیث مقبوله آراناجق کتابلرك بر نوعی‌ده « مسانید » درکه بونلر مرتبه‌جه کتب سته‌نك دونده‌در . « کتاب مسنَد » بر معناجه ایچنده‌کی متون، سندلریله مذکور اولان حدیث کتابی دیمکدرکه ابواب اوزرینه مرتّب اولدقلری حالده بخارینك کندی « جامع » نه « الصحیح المسند » ، دارمینك‌ده کندی « سُنَن » نه « المسنَد » نامنی ویرمه‌سی بو معناجه‌در . بو اصطلاحه نظراً « موطّأ » ده ، کتب سته‌نك هر بری‌ده ، « مصنَّف » و « جامع » نامنی آلان کتابلرك هپسی‌ده ، « مسند شافعی » ده بر ر مسنددر . مفسر شهیر ابو عبدالرحمن بَقِیّ بن مَخْلَد (٢٧٦) ایله ابوالعباس محمد بن اسحق السّراجك (٢١٨-٣١٣) ابواب فقه اوزرینه مرتب بویوك مسندلری و پدری ابوشجاع شیرویه بن شهردار الدَّیلمینك (٤٤٥-٥٠٩) حروف هجا اوزرینه مرتّب « کتاب الفردوس » ی اوزرینه ابو منصور دَیلمینك (٥٥٨) تألیف ایتدیکی « مسند کتاب الفردوس » ده بو نوعدندر . (ص ١٢٩ .)

تقریباً اوتوز بیك حدیثی تکرارسز اولارق بر کتابده جمع ایتمشدر . ینه دیباجه‌ده‌کی بیاندن معلوم اولدیغی اوزره صوکراکی بش کتابه عائد تجریداتی صحیحین تجریداتنه ضم ایتمك امرینی بر نسخه‌یه کوره آمل ، دیکر نسخه‌یه کوره آمد شهرنده مقیم ایکن تلقی ایتمشدرکه نسخه اختلافی یوزندن کتابی طبرستانده‌می یوقسه دیار بکرده‌می تألیف ایتدیکی مجهول قالیور.

صاحب دیوان هولاکو خان ایام سلطنتنك صوك اون سنه‌سنده صدراعظمی اولوب اوغلی آباقا خانك اون سکز سنه‌لك ایام سلطنتنده‌ده مقام اقبالدن دوشمه‌مش واوندن صوکرا آرغون خان طرفندن ٦٨٣ سنه‌سنده دورت برادری ایله برابر قتل ایدیلمشدرکه بو مقتولین میانده بغداد اولکه‌سنی یکرمی دورت سنه ایلخانیلر نامنه اداره ایدن « تاریخ جهانکشا » صاحبی عطا ملك جوینی‌ده واردر . ایشته بو قید تاریخیه نظراً « الانوار اللمعه » کتابنك ٦٥٣ دن ٦٨٣ سنه‌سنه قدر امتداد ایدن دورده تألیف ایدیلدیکی آکلاشیلیور ایسه‌ده مؤلفنك اسمنه ظفریاب اولونامادی. حتی « کشف الظنون » ده کتابك اسمی ذکر ایدیلدیکی حالده مؤلفی حقنده اختیار سکوت ایدیلمه‌سی کاتب چلبی مرحومك‌ده استانبول کتبخانه‌لرنده‌کی نسخه‌لرده بو قیده مصادف اولمادیغنی کوستریور . فقط الك معتبر اصولك حاوی اولدقلری تقریباً اوتوز بیك حدیثی جامع اولماسی طولاییسیله کتاب پك مهمدر .

بو کتابده التزام ایدیلن ترتیبك یالکز بر محذوری واردرکه اوده مثلا صحیحینك متفق علیه حدیثلری، کذلك بر حدیث مثلا بخاری ویا مسلمده، یاخود هر ایکیسنده موجود اولمقله برابر ترمذی ، ابو داود ... الخ کتابلرنده‌ده تخریج ایدیلمش اولوب اولمادیغی جهتی مبهم قالیورکه ایشته بو نقطهٔ نظردن دیکر امثالی اوکا نسبةً رجحانی حائزدر .

لکن مسندك برمعنای خاصی‌ده واردرکه مؤلفك ابواب مسائل اوزرینه ترتیبی گوزتمکسزین هرصحابیدن گلن روایاتی کندینه قدر اولان اسنادلریله برر یره جمع ایتمك صورتیله وجوده کتیردیکی کتابدر. بو کتابلرده صحابه حضراتنك ویاقبیله‌لرینك اسملرینی حروف هجا ترتیبنه قویانلر اولدیغی کبی باشقه ملاحظه‌لرله ترتیب ایدنلرده واردر. نیته‌کیم « مسند احمد ابن حنبل » ده (١٦٤ - ٢٤١) صیراسیله (١) عشرهٔ مبشره ، (٢) اهل بیت نبوی علیهم‌الصلاة والسلام ، (٣) عبّاس ایله مخادیم کرامندن فضل بن عبّاس ، تمّام بن عبّاس و عبیدالله بن عبّاس ، (٤) عبدالله ابن‌عبّاس (٥) ابن مسعود، (٦) عبدالله بن عمر ، (٧) عبدالله بن عمرو ابن‌العاص ایله ابو رِمثه رِفاعة بن یَثرِبیّ ، (٨) ابوهریره، (١٠) انس بن مالك، (٩) ابوسعید خُذری ، (١١) جابر بن عبدالله الانصاری، (١٢) مکّیلر ، (١٣) مدَنیلر ، (١٥) کوفیلر، (١٦) بصریلر، (١٤)شامیلر، (١٧) انصار(١٨) عائشه ایله دیکر نساء صحابیات مسندلری اولمق اوزره ترتیب ایدلمشدر[١] . علی‌الاطلاق مسند دینیلنجه مقصود اولان «مسنداحمد»در. اسملری معلوم طوقسانه یاقین کتب مسانید آراسندن مشهور اولان دیگر بعضلرینی‌ده بروجه آتی تعداد ایده‌بیلیرز: «مسند ابی‌داود الطَیالِسی »(١٣٣-٢٠٤)، « مسند عبیدالله بن موسی العَبْسی »(٢١٣)،«مسنداسحق بن‌راهویه» (١٦١-٢٣٨)، « مسنددارمی » ، (١٨١ - ٢٥٥) « مسند عبدبن حُمَیْدالکِشّی » (٢٤٩) ، « مسند ابی یَعْلی احمد بن علیّ المَوصِلی » (٢٢٠- ٣٠٧) ، « مسندالحسن بن سفیان النَّسَوی » (؟ ٢١٠-٣٠٣) ، « مسند ابی بکر البزّار » (٢٩٢) ، « مسند الحارث بن محمد بن ابی اُسامه » (١٨٥-٢٨٢) ، « مسند محمدبن یحیی العدَنی » (٢٤٣) ، «مسند احمد بن مَنیع البَغَوی»(١٦٠ - ٢٤٤) . بخاری ایله مسلمك ده برر « مسند کبیر » لری واردر .

مسانیدمصنفلرینك عادتی هرصحابینك مسندنده اوصحابیدن طرق صحیحه‌وسقیمه ایله هرنه روایت ایدیلمشسه کافه‌سنی درج ایتمك اولدیغندن بو کتابلرده برچوق احادیث

[١] بو ترتیب ، المزده‌کی مصر طبعنك ترتیبیدر . شاه عبدالعزیز محدث دهلَوینك «بستان‌المحدثین» نده بیان اولونان ترتیب ایسه باشقه‌در. دیمك نسخه‌لر بیننده ترتیبجه تخالف وارمش .

صحیحه وحَسَنه‌نك یانی باشنده احادیث ضعیفه‌ده بولونور. بناءً علیه بونلرك ایچنده‌کی حدیثلرله بلا تحقیق احتجاج ایدیله‌مز . مسانیدك الٓك زیاده شایان اعتماد اولانی مسند احمددر . امام احمد ابن حنبل حضرتلری بو کتابنه - اون بیگه واران مکرّراتدن باشقه، مکرر اولمایان - تقریباً اوتوز بیك حدیث درج ایدوب کندنجه مقبول اولان روایاتی جمع ایتمکی التزام و کندنجه کذب ایله معروف اولمایان کیمسه‌لردن روایت ایتمه‌یی شرط ایتمشدرکه مسندده‌کی بوشرطی ابوداودك « سنن » ده‌کی شرطی کبیدر . بو مقدارك کثرتیله برابر ینه صحیحینده اولوب‌ده اونده تخریج ایدیلمه‌ین پك چوق صحیحلر اولدیغی کبی صحیحینده روایتی واقع اولمش صحابه‌دن ایکی یوز قدرینك‌ده اونده مسنَدی یوقدر. بومسنَدده بعض احادیث ضعیفه ، حتی موضوعه بولوندیغی اوگه سوره‌رك کتابی شایان احتجاج عدایتمك ایسته‌مه‌ینلر وارسه‌ده ابن حجر عسقلانی « تعجیل‌المنفعه » ده شویله دییور :

« بعض کیمسه‌لر مسند احمدك کرك متوننده ، کرك شیوخنده صحتی ادّعا ایتمشلردر . حافظ ابوموسی المدینینك بوکا دائر برتصنیفی‌ده واردر . حقی‌سویله‌مك
۲۲
کرك ایسه دیمه‌لی‌که اکثر حدیثلری جیّددر . ضعیف اولانلری‌ده وارسه اونلرده متابَعه ایچون ایراد ایدیلمشلردر. آزمقدارده فردغریب نوعندن ضعیف حدیثلری‌ده بولونورسه‌ده بونلری پیدرپی چیزمش، شوقدرکه بعضلری‌قالمشدر. بعض کیمسه‌لرده ایچنده احادیث موضوعه بولوندیغی ادعا ایتمشلردر. شیخمز امام الحُفّاظ ابو الفضل العراقی آراشدیره آراشدیره ابن الجوْزینك [١] «موضوعات» نده مسنددن اخراج ایدیلوب موضوع اولدیغنه حکم ایدیلمش طوقوز حدیث بولمشدر. اوجزئی بن کندیسندن اوقومشدم. صوکرا بن‌ده ابن‌الجوْزینك موضوعاتنده آراشدیره آراشدیره بونلره التحاق ایدن دیکر حدیثلر بولدم که هپسی یکرمی‌یه وارمش اولدی. صوکرا ابن‌الجوزینك حدیثلر حقنده سویله‌دکلرینی برر برر تعقیب ایتدم . نتیجه‌ده ظاهر اولدی‌که بوحدیثلرك چوغی جیّددر . هیچ برینك موضوعیتنه قطع ایتمك شویله طورسون هیچ برینك موضوع اولدیغنه حکم بیله ویریله‌مز . مکرکه فرد نادر یعنی برتك

[١] ابن‌الجوزینك حنبلی‌المذهب اولدیغنی اونوتمامالیدر . بویله ایکن امامنك کتابنده موضوع حدیث اولوب اولمادیغنی آراشدیریور . مدافعه ایدن ابن حجر ایسه شافعیدر.

حديث اوله كه اونده‌ده موضوعيتك دفعى احتمالى قويدر . بوتعقباتمه « القَوْلُ المُسَدَّد فِي الذَّبِّ عن مُسْنَدِ اَحْمَد » نامنى ويردم . اهـ . »

الده طولاشان مسند احمد نسخه‌لرنده ثقه اولان اوغلى عبدالله بن احمدك (٢١٣-٢٩٠) ، پدرندن باشقه كيمسه‌لردن روايت ايتديكى زياداتى‌ده ، عبدالله بن احمدك اتباعندن ابوبكر احمد بن جعفر القَطيعينك (٢٧٣-٣٨٦) زياداتى‌ده واردر.

مسند احمدابن حنبله اسناد اولونان احاديث سقيمه ايسه اكثريتله ايشته بو قَطيعينك رواياتندندر. بيلمه‌ينلر اصل مسندك مالى اعتقادايدرلر. مع الاسف مطبوع نسخه‌ده‌ده بوزياداته اشارت قونمامشدر .

الحاصل مؤلفاتك قيمتى حاوى اوله‌قلرى احاديثدن انتقاده اوغرامش اولانلرينك قلت ويا كثرتنه گوره‌در . صحيحيندن باشقه كتابلرك تفاوت مراتبى حقنده برچوق رأيلر بيان ايديلمش ايسه‌ده هپسنى ذكر ايتمك ممكن دگلدر. يالكز بوبابده برفكر ويرمش اولمق ايچون ابن حَزْمك (٣٨٤ - ؟ ٤٥٦) ترتيبى حقنده سيوطينك « تدريب » ده‌كى خلاصه‌سنى ذكر ايتمك فائده‌دن خالى اولماز . ابن حزم « مراتب الديانة » سنده دييور كه كتابلرك أولاسى باشده «صحيحين» در. بونلردن صوكرا سعيد بن السَّكَنك (٢٤٩-٣٥٣) «صحيح»ى وابن الجارود (٣٠٦) ايله قاسم بن اصبغك (٢٤٠) «المنتقى»لرى كلير. اونلردن صوكرا صيرا ايله «سنن ابى داود»، «سنن نسائى» وينه قاسم بن اصبغ ايله طَحاوينك (؟ ٢٣٨-٣٢١) « مصنَّف » لرى ، احمد ابن حنبلك، بزّارك (٢٩٢)، ابوبكر بن ابى شَيْبه (٢٣٥) ايله برادرى عثمان بن ابى شَيْبه نك (٢٣٩) ، اسحق بن راهويه‌نك (١٦٦ - ٢٣٨)، طَيالِسينك (؟ ٢٢٤ - ٣٠٤) ، حسن بن سفيان نَسَوى (؟ ٢١٠ - ٣٠٣) نك « مسند » لرى ، حاكمك « مستدرَك » ى، محمد ابن سنجر (٢٥٨) ويعقوب بن شَيْبه (٢٦٢) وعلىّ بن المَدينى (١٦١-٢٣٤) وابن ابى عَزْره‌نك (٢٧٦) كتابلرى كبى صرف رسول‌الله صلى الله عليه وسلمك كلمات عليهٔ نبويه‌لرينه تخصيص ايديله‌رك ايچلرينه باشقه‌سنك كلامى درج ايديلمه‌ين مصنَّفات كلير . بونلردن صوكرا ايچنده رسول عليه الصلاة والسلامك كلام عاليسى ايله برابر باشقه‌لرينك ده سوزى اولانلر كليركه بو ميانده‌ده عبدالرزاقك (١٢٥-٢١٠) ، ابن ابى شَيْبه نك (٢٣٥) ، بَقِىّ بن مَخْلَدك (٢٠١-٢٧٦) «مصنَّف» لرى ، محمد بن

نصر مَرْوَزينك (٢٠٢ - ٢٩٤) ، ابراهيم ابن المُنْذِرك (٢٣٦) كتابلرى ، دها صوكرا حمّادبن سَلَمه‌نك (١٦٧)، سعيد بن منصورك (؟ ٢٤٠-٢٢٧) ، وَكيع ابن الجرّاحك (١٢٩ - ١٩٧)، محمد بن يوسف فِرْيابينك (١٢٦ - ٢١٢) « مصنف » لرى ، مالكك ، ابن ابى ذِئْبك ،(١٥٩) ابن وَهْبك (١٢٥ - ١٩٧)، « موطّأ » لرى ، ابن حَنْبَلك « مسائل » ى ، ابو عُبَيْد (٢٢٤) ايله ابو ثَوْرك (٢٤٠) «فقه» لرى وبونلرك ايچندن‌ده اسنادلرى صحيح اولانلر ماعدالرندن مهمدر . شُعْبه (؟ ٨٢ - ١٦٠) ، سفيان (١٩٨) ، ليث (٩٤ - ١٧٥) ، اَوْزاعى (٨٨ - ١٥٧) ، حُمَيْدى (٢١٩)، ابن مَهْدىّ (١٣٥ - ١٩٨)، مُسَدَّد(٢٢٨) كبى ائمّه‌نك اوطرزده اولمقله مشتهر كتابلرى‌ده بوجمله‌دندر. ايشته بوصوكنجيلر امام مالكك « موطّأ » ى طبقه‌سنده كتابلر اولوب احاديث صحيحه‌يى جامع اولمق خصوصنده كيمى اونك كبى، كيمى اونك فوقنده، كيمى‌ده اونك دوننده‌در. شعبه‌نك حديثنده‌كى صحيحلرى صايدم . صحيح اولارق سكز يوز بوقدر حديث مسنَد ، ايكى يوزدن زياده‌ده حديث مرسَل بولدم. « موطّأ مالك» ايله سفيان بن عُيَيْنَه نك‌ده حديثلرينى صايدم . هربرنده بش يوز بوقدر حديث مسنَد ، اوچ يوز بوقدرده حديث مرسَل بولدم . برده امام مالكك موطأنده يتمش بوقدر حديث بولدم كه امام كنديسى اونلرله عملى ترك ايتمشدر. جمهور علمانك واهى گوردكلرى بعض احاديث ضعيفه‌سى‌ده واردر[١]. اهـ. ذَهَبينك تذكرة الحفّاظنده گورديكم نقله گوره ايسه ابن حزم «مسند سنجر»دن صوكرا عبدالله بن محمد المسنَديك (٢٢٩) « مسنَد» ينى‌ده ذكر ايديور . ابن حزمك « موطّأ » وامثالنى بوقدر گرى براقماسى ، احاديث رسول عليه السلامدن باشقه مراسيل ومقاطيعى وصحابه وتابعين اقوال وفتاواسنى‌ده حاوى اولدقلرندن طولاييدر .

---

[١] ابن حزم اندلسلى ومالكى المذهبدر. بويله ايكن امام مالكك « موطّأ » نى ترتيبده بوقدر گرى براقماسى وحقنده سويله‌ديكى بو سوزلر حقيقةً جالب دقتدر . حقه اتباعك امثجه امام متبوعى تبجيلدن اقدم طوتولديغنه نه گوزل برمثال !

٢٨

حديث ضعيف (خبر مردود)

خبر مردود «ضعيف» ویا «سقیم» نامنی آلان حدیثدرکه خبرك نه حدیث صحیح نه ده حدیث حَسَن صفاتنی جمع ایتمه‌مش نوعیدر . احادیث مقبوله‌نك صفاتی (١) اتّصال سند ، (٢) عدالت رُواة ، (٣) ضبط رُواة یعنی کثرت خطادن وغفلتدن سلامت ، (٤) راویٔ مستور حقنده متابعت یعنی باشقه طریقدن‌ده مَروی اولوب قوت بولمش اولمق ، (٥) شذوذ ونکارتدن سلامت، (٦) علت قادحه‌دن سلامت اولدیغی بورایه قدر یازیلان شروط مقبولیتك تتبعندن معلوم اولمشدر .

ایشته بو آلتی شرطدن هانکی بری مفقود اولورسه حدیث ضعیف اولور . آنجق بو شرطلردن بعضلری نفس‌الامرده دیکرلرندن اهم اولمقله برابر شروط محتدن برینك منفرداً ، یاخود باشقه شرط ویا شرطلره مقروناً فقدانی‌ده بر حدیثی ضعیف دوشورمکده درجه‌درجه ومتزایداً مؤثر اولدیغندن ضعیفك انواعی‌ده چوغالمش ودرجات ضعفی متفاوت اولمش اولور . بناءً علیه « صحیح » ایله «اصحّ» ؛ « صحیح لذاتهِ » ایله « صحیح لغیرهِ » ؛ « حَسَن لذاتهِ » ایله « حَسَن لغیرهِ » بیننده صحتجه درجات متفاوته کوزه‌دیلدیکی کبی ضعیفلر بیننده‌ده درجات عدیده اعتبار ایدیلمشدر . بودرجاتی روایته نظراً ابن حِبّان اللی اولمق اوزره ترتیب ایتمش ایسه‌ده ابن حجر عسقلانی : «بوتقسیمه وبو انواعك نه‌اولدیغنه شیمدی مطلع دکلز» دییور. ابن الصلاح بوانواعی قرق ایکی‌یه ، بر باشقه‌سی آلتمش اوچه ، شرف‌الدین مُناوی (٧٩١-٨٧١) تقسیم عقلی اعتباریله یوز یکرمی طوقوزه وامکان وجودی اعتباریله سکسان بره واردیرمشلر ایسه‌ده بو تقسیملرك هیچ بر فائدهٔ عملیه‌سی اولمادیغندن هیچ بری مقبوله کچمه‌مشدر . خبر مردودك یالکز اون‌دن بری بر لقب خاص ایله معروف اولانلری بین‌المحدثین مدار بحث اولمقده‌درکه بونلرده معلَّق، مرسَل، معضَل، منقطع ، مدلَّس، معلَّل ، شاذّ ، منکَر ، موضوع ، متروك ، مُدرَج ، مقلوب ، مضطرب ، مصحَّف، محرَّف، نوعلریدر. بواون‌بش نوع حدیث ضعیفدن

سکزینك نه‌دیمك اولدقلری وهانکی شرطلرله مقبول ومحتجّ به ، نه کبی احوالده مردود اولدقلری اولجه کچمش ویالکز دیکر یدیسی حقنده‌کی ایضاحات بوندن صوکرایه قالمشدر .

حدیثك ضعفنی موجب اولان شی یا سندده عدم اتصالدر ، یاخود راویده طعنی موجب برحالك بولونماسیدر .

عدم اتصال یاخود انقطاع ـ معلوم اولدیغی اوزره ـ سندن لااقل برراوینك سقوطی دیمکدرکه بوعیب، حدیثك ضعفنی انتاج ایدر . برحدیث منقطعك سندنده کورولن رجالك هپسی اهل ضبط وعدالتدن اولسه‌لر بیله محض انقطاع ، متنك ردینی مستلزم اولور . چونکه اکسیك قالان راوی مجهول براقیلیور . او راویٔ مجهولك‌ده ضبط وعدالتی مشکوك اولابیلیر . بناءً علیه سندده اسملری مذکور اولان رُواتك کافه‌سنك‌ده ثِقات اولدقلرینه آلدانمغه کلمز . چونکه برچوق ثِقاتك بعضاً درجةً کندیلرندن دون اولانلردن روایت ایتدکلری واقع اولدیغی کبی کندیلرنجه موثوق به ایکن دیگر بعضلرنجه اولمایان ذواتك روایاتنی او ذواتك اسملرینی کتم ایتمك (تدلیس) صورتیله ترویجه چالیشمش اولانلرده واردر. اهل حدیث بوکا پك زیاده دقت ایدرلر .

عدم اتصال یوزندن ضعفه اوغرایان حدیث یا « معلَّق » ، یا « مرسَل » ، یا « مُعضَل » ، یا « منقطع » نامارینی آلیرلر .

راوی‌یی طعنه یعنی قدح و جرحه بادی اولان احوال ایسه علی‌الدرجات اونه بالغ اولورکه بونلره « مَطاعِن عَشَره » دیرلر . مَطاعِن عشره اشدّدن اخفّه طوغرو کیتمك اوزره شونلردر :

(١) کذب ، (٢) تهمت کذب ، (٣) فُحش غَلَط ، (٤) غفلت ، (٥) فسق ، (٦) وهم ، (٧) مخالفت ، (٨) جهالت ، (٩) بدعت ، (١٠) سوء حفظ .

بومطاعنك بشی (کذب ، تهمت کذب ، فسق ، جهالت ، بدعت) عدالته ؛ دیکر بشی (فُحش غَلَط ، غفلت ، وهم ، مخالفت ، سوء حفظ) ضبطه طوقونور .

ابن الجَوزی ـ ضعیفدن آیری بر قسم اولارق ـ برده « مُضعَّف » دن بحث ایدیورکه ضعیف اولدیغنه دائر محدّثینك اجماعی واقع اولمایوب یا متنی ، یا سندی

بعضلرنجه ضعيف كورولديكى حالده ديكر بعضلرنجه قوى كورولنلر ديمكدر. مثلا مسلمجه روايتلرى معتمد عليه ايكن بخارينك شرطنه موافق اولمايان سُهَيل بن ابى صالح ايله علاء بن عبدالرحمن و حمّاد بن سَلَمه دن، كذا بخارينك شرطنه موافق اولدقلرى حالده مسلمك شرطنه موافق اولمايان عِكرِمه ايله اسحق بن محمد الفَرْوى و عمرو بن مرزوق الباهليدن كلن صحيحين روايانى بوجمله دندر.

اوهى الاسانيد

صحيحك اك عالى طبقه لرينه عائد اسنادلره «اصحّ الاسانيد» نامنى (ص ٢٠٥) ويردكلرى كبى حديث ضعيفك ده - رُواتك شدت وياخفت ضعفلرينه نظراً - اسنادلرى واهى اولاجقندن اك واهيلرينه «اَوْهى الاَسانيد» نامنى ويرمشلردر. حاكمك بيانته كوره :

ابوبكر الصدّيق رضى الله عنهه واران اسنادلرك اك واهيسى «صَدَقة الدّقيقى عن فَرْقَد السَّبَخى عن مُرّة الطَّيِّب عن ابى بكر الصدّيق رضى الله عنه»؛

اهل بيتك اك واهى اسنادى «عمرو بن شَمِر عن جابر الجُعفىّ عن الحارث الاعور عن علىّ رضى الله عنه»؛

عُمَريلرك اك واهى اسنادى «محمد بن عبدالله بن القاسم بن عبدالله بن عُمَر بن حفص ابن عاصم عن ابيه عن جدّه» اسناديدر كه بوصوكنجى اسنادده محمد ايله ده، عبدالله ايله ده، قاسم ايله ده احتجاج ايديله مز.

ابوهريره رضى الله عنهه واران اسنادلرك اك واهيسى «السَّرِىّ بن اسماعيل عن داود بن يزيد الاَوْدِىّ عن ابيه عن ابى هريرة رضى الله عنه»؛

امّ المؤمنين عائشه رضى الله عنهايه واران اك واهى اسناد بصريلرده كى «عن الحارث بن شِبْل عن امّ النُّعمان عن عائشة رضى الله عنها»؛

ابن مسعود رضى الله عنهه واران اك واهى اسناد «شَريك عن ابى فَزارة عن ابى زيد عن ابن مسعود رضى الله عنه»؛

انس رضى الله عنهه واران اك واهى اسناد «داود بن المُحَبَّر عن فَحْر عن ابيه عن اَبان بن ابى عَيّاش عن انس رضى الله عنه»؛

يمنليلرك اك واهى اسنادلرى «حفص بن عمر العَدَنى عن الحَكَم بن اَبان عن عِكرِمة عن ابن عبّاس رضى الله عنهما»؛

١ — مكه ليلرك اك واهى اسنادلرى «عبدالله بن مَيمون القَدّاح عن شِهاب بن خِراش عن ابراهيم بن يزيد الخُوزِىّ عن عِكرِمة عن ابن عبّاس رضى الله عنهما» [١]؛

ابن عباس رضى الله عنهمايه واران على الاطلاق اسانيدك اك واهيسى «محمد بن مروان السُدّىّ الصَّغير عن الكَلْبىّ عن ابى صالح عن ابن عبّاس رضى الله عنهما» [٢]؛

مصريلرك اك واهى اسنادلرى «احمد بن محمد بن الحَجّاج بن رُشْدِ عن ابيه عن جدّه عن قُرّة بن عبدالرحمن عن كلّ مَنْ رَوى عَنْهُ» [٣]؛

شامليلرك اك واهى اسنادلرى «محمد بن قَيس المصلوب عن عبيدالله بن زَحر عن علىّ بن زيد عن القاسم عن ابى أُمامة رضى الله عنه»؛

خراسانيلرك ده اك واهى اسنادلرى «عبدالرحمن بن مليحة عن نَهْشَل بن سعيد عن الضحّاك عن ابن عباس رضى الله عنهما» در.

---

[١] بو اسناد ايله اوندن اولكى اسناد ده واهى اولان رجال عكرمه دن اولكيلر اولديغنه بلقينى ايله سيوطى تنبيه ايديورلر. زيرا بخارى باشقه اسنادلرله صحيحنده عكرمه دن حديث روايت ايتمشدر.

[٢] اصح اسانيد ايچنده «سلسلة الذهب» نامنى آلان اسنادلره مقابل ابن حجر بو اسناده «سلسلة الكذب» نامنى ويريور.

[٣] بو اسناد واهى ايله مصريلرك بر چوق صحابه يه اسناد ايتدكلرى حديثلر وارمش كه بويوك بر نسخه ايمش.

٢٩

نقلهٔ حديث . ـ روايتى قبولده اوچ مسلك .

نَقَلهٔ حديث طبقات مختلفه‌يه آيريلمشلردر :

برنجى طبقه امام و حافظ اولانلر كه بونلر مخالفلرينه قارشى حجت عد اولونورلر . انفرادلرى بيله مقبولدر . برحديثى كنديلرندن باشقه روايت ايدن يوق ايسه نقللرى متابعات ايله يعنى ديگر طريقلردن كلن روايات ايله مؤيد اولماسه بيله روايتلرى ينه قبول اولونور . چونكه حفظ وضبطلريله برابر امانت علميه‌لرى بوتون امتجه مسلمدر . روايتلرينه قدح ايده‌رك هيچ برتهمتى كنديلرينه اسناد ايتمك كيمسه‌نك عقلنه گلمه‌مشدر .

ايكنجى طبقه ضبط ايله حفظده اولكيلرك مرتبه‌سنه وارامامش اولوب بعض روايتلرنده وهم وغلط سزيلنلر كه بونلرك‌ده حديثلرى على الاكثر صحيحدر . ياكيلدقلرى حديثلرده برنجى طبقه‌نك روايتى ايله تصحيح اولونور . بوطبقه رجالى‌ده برنجى‌يه ملحقدرلر . وبالاتفاق مقبول كيمسه‌لردر .

اوچنجى طبقه يالانجيلقله و وضع حديث ايله معروف اولانلر ؛

دوردنجى طبقه يالانجى اولمامقله برابر روايتلرنده چوقجه ياكيلانلر كه بوايكى طبقه رجالى‌ده بالاتفاق مردوددر .

بشنجى طبقه برروايتده منفرد قالوب روايتلرى هيچ برمتابعت يعنى ديكرطريق ايله قوت بولامايان مجاهيل يعنى غيرمعروف كيمسه‌لركه بونلرده اوچ قسمدر :

(١) ظاهراً وباطناً عدالتى مجهول اولانلر كه بونلرك روايتلريله اصلا احتجاج ايديلمز .

(٢) ظاهراً عدالتلرى وارسه‌ده باطناً عدالتلرى مجهول اولانلر كه بونلره « مجهول الحال »، ياخود « مستور » ديرلر .

(٣) مجهول العين يعنى راويدن غيرى محدثينجه كيم اولدقلرى معلوم اولمايانلر . مجهولك بوصوك ايكى قسمنك روايتنى قبولده اختلاف ايديلمشدر .

آلتنجى طبقه اهل بدعت كه بونلرده ايكى قسمدر :

(١) بدعتلرندن طولايى تكفير اولونانلر . بونلرك روايتلرى بالاتفاق مردوددر .

(٢) بدعتلرى كفر درجه‌سنه وارمايانلر . بونلر حقنده‌كى حكمده اختلاف واردر : بعضلرى بونلرى فسقلرندن طولايى على الاطلاق رد ايدرلر . وبدعتلرينك قابل تأويل اولماسنى نظر اعتباره آلمازلر . ديكر بر طاقيم علماده بويله‌لرينك روايتلرينى ـ دُعاة اولسونلر ، اولماسونلر ـ كندى مذهبلرينه واهل مذهبلرينه نصرت ايچون يالانى حلال گورمه‌ينلردن ايسه‌لر على الاطلاق قبول ايدرلر . نيته‌كيم امام شافعينك بوخصوصده منقول اولان مذهبى بواولدينى آكلاشيليور . مشاراليه : « روافضك خطّابيه طائفه‌سندن ماعدا اهل اَهوانك شهادتنى قبول ايده‌رم . چونكه خطّابيه ، كندى مذهبلرينه موافق اولانلر لهنه شهادتِ زُورى التزام ايدرلر » ديمشدر . اكثريت علمانك مذهبى ايسه تفصيل اوزره‌در . اونلرجه مبتدِع ، كندى مذهبنه آدم جلب ايده‌جك دُعاتدن ايسه مردود ، دگل ايسه ـ طبيعى صَدوق ، عدل ، وضابط اولمق شرطيله ـ مقبولدر .

الحاصل ـ اوّل وآخر سويله‌ديكمز اوزره ـ برحديثك قبول ورددنده احوال رُواتى ملاحظه ايتمك پك اساسلى ومهم برنقطه‌در . حديث مردودك اقسامنى ذكر ايتمزدن اوّل استطرادى بر مطالعه‌يى تقديم ايتمك ايسته‌يورز .

استطراد . ـ روايات منقوله ايله احتجاج واونلره معمول به نظريله باقابيلمك ايچون علماى اسلامك اوچ مختلف مسلكى واردر : بر فرقه ، الڭ بويوك اهميتى اسناده ويرير . اسنادى متصل بولور ، رجالنى موثوق به گورورسه آرتيق باشقه شى آرامقسزين همان حديثك صحتنه حكم ايدر . اودرجه‌ده‌كه بعضلرى راويلرى دها قوى اولان ديگر برحديثه مخالف اولسه بيله ينه صحتنه حكم ايدوب اوكا صحيح ، اسنادى ارجح اولاننه اصح دير . حال بوكه بعضاً بوايكى متخالف حديثك بينى جمع وتأليفه امكان بولونماز . بوفنك الڭ ايلرى كلن جهابذه‌سى ايسه : « اسنادك صحتى بهمه حال متنك صحتنى اقتضا ايتمز » ديرلر . راويده ذهول وخطا ورروايت بالمعنى يوزندن شارعك مقصود تامنى عدم ادا احتمالى كلياً منسلب اولماز . بناءً عليه اهل اولمايان كيمسه‌يه گوره برحديثك محضا اسنادينى صحيح بولمقله همان صحت متننه حكم ايدوب اونكله

عمل جائز اولماز . چونکه صحیح الاسناد اولان حدیثك بر علت خفیهٔ قادحه‌سی بولونمق احتمالی باقیدر. بو ، ثقات رُواتك حفظنه حسن ظن مسلکی اولوب سالکلری بعضاً غلو وافراطی واهی وضعیف اولان احادیثی قبوله قدر ایلری کوتورمشلردر.

برفرقه‌ده سنده او قدر باقمازده بوتون اهمیتی نفس حدیثه عطف ایدر. وخوشنه کیدر، مذهب ومسلکنه اویارسه قبول ایله اسنادنده دیدی قودی ایدیلمش اولسه بیله : « قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ » دیمکده بأس کورمز . حتی ضعیف ، بلکه‌ده موضوع نیجه حدیثلر واردر که عباره‌لری فصیح ، معنالری صحیحدر. بونکله برابر هیچ برینك رسول علیه الصلاة والسلام افندیمز حضرتلرینه نسبتی صحیح دکلدر . مسلمك مقدمه‌سنده بیان ایدیلدیکنه کوره ابوجعفر هاشمیٔ مدینی حق اولان برطاقیم سوزلر ، حکمتلر اویدورودی که بونلر نبیّ اکرم صلی الله علیه وسلمك احادیثندن دکل ایکن اونلری بویله‌در دییه روایت ایدرمش . حتی وضّاعین ایچنده بو بابده حیاسزلقده اوقدر ایلری کیدن اولمش که بونلردن بری : « برسوز کوزل اولدقدن صوکرا اوکا براسناد اویدورمقده بأس یوقدر » دیمکه قدر وارمشدر . معتزله و اکثر متکلمین فرقه‌لری‌ده کندی مذهبلرینه موافق کلمه‌ین حدیثلری ـ سندلری هر کونه علتدن سالم اولسه بیله ـ خلاف معقولدر دییه قبول ایتمه‌یوب راویلرینه طعن ایتمکی ، مذهبلرینه موافق کلن حدیث ضعیفی ایسه قبول ایله رسول علیه الصلاة والسلامه نسبت ایتمکی مسلك اتخاذ ایتمشلردر . بوده کندی طرق استدلاللرینه لزومندن زیاده اعتماددن حاصل اولمه بر مرضدر . ایشته بوفرقه‌لرك هر بری دیکرینی غایت شدتلی طعنلرله اتهام ایتمشلردر .

بونلرك آراسنده متوسط اوچنجی بر فرقه دها واردرکه نظری نه متنه ، نه‌ده سنده قصر ایتمه‌یوب مقصود شارعی هر ایکی جهته نظر ایتمکله آراشدیرمق مسلکنی التزام ایتمشدر . بونلر مسئله‌یه حقیله نظر ایدوب کرك اسناده ، کرك متنه باقوب حق نه وجه ایله تجلی ایدرسه اویله‌جه قبول ایدرلر. بناءً علیه متن ـ مجرد ظن اوزرینه مبنی اولان ـ رأیلرینك خلافنه‌در دییه راویلره وهم وخطا کبی نقایص عطف ایتمه‌دکلری کبی اونلری وهم وخطادن ، نسیاندن معصوم‌ده اعتقاد ایتمزلر . ایشته بوفرقه‌نك نظرنده حدیث خصوصنده مُفرِط اولان ایکنجی فرقه‌نك رد ایتدیکی بر

چوق حدیثلرك صحتی ثابت اولدیغی کبی بو خصوصده مُفرِط اولان برنجی فرقه‌نك قبول ایتدیکی برچوق حدیثلرك‌ده عدم صحتی ثابت اولمشدر . حقه اتباعی هوایه اتباعه ترجیح ایدنلره یاقیشان مسلك ده بو اولوب خیار امتك اوته‌دن بری بوکا سالك اولدقلری کوروله کلمشدر .

حاصلی ثقه‌نك هر سوزی ـ معصوم اولمادیغی ایچون قبول ـ اولونماز . نیته کیم کتابمزده‌کی (٢٦٨) نجی حدیثده محمود بن الرَّبیع انصاری رضی الله عنهك عِتبان ابن مالك رضی الله عنهدن اوزونجه بر روایتی واردر که صوکنده علیه الصلاة والسلام افندیمز حضرتلرینك : « فَإِنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ عَلَى النَّارِ مَنْ قَالَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ يَبْتَغِي بِذٰلِكَ وَجْهَ اللّٰهِ » بیوردقلرینی روایت ایدیور. بو حدیث ، بخاریده دیکر بر طریق ایله دها روایت اولونمشدر که بو ایکنجی طریقه نظراً محمود بن الربیع بوندن صوکرا شویله دییور : « صاحب رسول صلی الله علیه وسلم ابو ایوب انصارینك یزید بن معاویه قوماندasی آلتنده دیار رومه کیتدیکی واوراده وفات ایتدیکی صوك غزاسنده بن بو حدیثی ـ ایچلرنده ابو ایوب‌ده حاضر بولونان ـ برطاقیم کیمسه‌لره روایت ایتدم . ابو ایوب بکا قارشی بونی انکار ایله والله هیچ ظن ایتمم که رسول الله صلی الله علیه وسلم سنك بو دیدیککی بیورمش اولسون دیدی . بو انکار بکا پك آغیر کلدی . اوغزادن مملکتمه دونجه‌یه قدر الله بکا سلامت نصیب ایدرده عِتبان بن مالکی قومنك مسجدنده حیاتده بولورسه‌م بونی تکرار اوکا صورمایه اللهه قارشی عهد ایتدم . اوغزادن دونوب یا حج ، یا عمره نیت ایده‌رك مدینه‌یه واردم . بنی سالم یوردینه کلدم . باقدم که عِتبان اختیارلامش ، نور بصردن محروم اولمش ، قومنه نماز قیلدیریور . نمازدن سلام ویرنجه کندیسنه سلام ویروب کیم اولدیغمی خبر ویردم. واو حدیثی صوردم . ایلك دفعه‌سنده بکا ناصیل سویله‌دیسه ینه اویله سویله‌دی » . اهـ.

ابو ایّوب حضرتلرینك بو انکاری حقیقتده نه محمود بن الرَّبیعی ، نه‌ده حدیثی اوکا سویله‌ین عِتبان بن مالکی تکذیب مقصدیله واقع اولمامشدر. هر ایکیسنك‌ده صَدوق اولدیغنی بیلیوردی . او ، عُصاة موحّدینك هیچ عذاب کورمه‌یه‌جکنی ایهام ایدن بو سوزی ، بیلدیکی آیات کثیره واحادیث شهیره نصوصنه مخالف بولمقله برابر علیه الصلاة والسلام افندیمزك خواص اصحابندن قدیم الاسلام بر ذات اولدیغی

حالده فم دربار رسالتپناهیلرندن بوکا بکزر برسوزی‌ده هیچ ایشیتمه‌مش اولدیغنه باقارق و ـ صحتی حالنده بین الاصحاب شیوعی طبیعی اولمق لازم کلن ـ بو روایتك صحیح اولمادیغنی قویاً ظن ایده‌رك قسم ایله انکار ایتمشدرکه اعتقادنجه قصه‌یی معناسیله روایت ایدن راوی تمام معنایی ادا ایده‌جك الفاظی بولمقدن قاصر قالمشدر. دیمك که اونه‌دن بری راویلرك محض صدوقیتی روایتك صحتنه دلیل کافی عدایدیلمش اولمایوب معنانك صحتنه‌ده باقلشلردر.

خبر واحدك ردی یانفس متنه عائد بر علته، یاخود سنده راجع بر طعنه مبنی اولور. سندی سوز کوتورمه‌ین، مخبرلری هپ ثقات اولان برخبر واحد آتیده‌کی سببلرله رد اولونابیلیر:

(١) موجبات عقوله مخالف اولمقله. ضرورت عقل ایله، ضرورت حس ومشاهده ایله، خبر متواترایله خلافی معلوم اولان خبرك ـ رواتی صدوق اولسه‌لرده ـ باطل اولاجغنده شبهه یوقدر. چونکه شرع مبین محمدی (صلی الله علیه وسلم) عقللرك تجویز ایده‌میه‌جکی شیلرله وارد اولمامشدر.

(٢) کتاب اللهك نص قاطعنه، سنت متواتره‌یه، اجماع امته مخالف اولمقله. بویله برخبر اللهی، رسولنی، بوتون امتی تکذیب ایتدیکی ایچون یاهیچ اصلی اولمادیغنه، یاخودده اصلی وارسه منسوخ اولدیغنه حکم اولونور. منسوخ اولمادیغی حالده بوتون امتك خلافنه اجماع ایتمش اولماسی لازم کلیرکه بو، عقلاً تجویز اولوناماز.

(٣) کافه‌نك بیلمه‌سی واجب اولان برشیئی یالکز بر راوینك نقل ایتمش اولماسیله. ایشته بوده اوروایتك اصلی اولمادیغنه دلالت ایدر. زیرا روایت، کافه‌نك بیلمه‌سی لازم کلن شیلردن ایکن بیکلرجه خلق ایچنده یالکز او راوینك اوندن خبردار اولماسی عقلاً غیر جائزدر.

(٤) متواتراً نقلی معتاد اولان برخصوصی روایت ایتمکده برراوینك منفرد قالمسیله.

شهاب الدین احمد بن ادریس القرافی (٦٨٤) ده بر خبرك کذبنه دلالت ایدن شیلری بروجه آتی خلاصه ایدیورکه تقریباً اولکیسی کبیدر:

(١) ضرورةً، یاخود نظراً یعنی دلیل قاطع ایله معلوم اولانه منافی اولماسی؛

(٢) متواتر اولماسی لازم کلن شیلردن ایکن متواتر اولماماسی؛

(٣) هرکسجه معلوم اولان قواعد شرع شریفه منافی کلمه‌سی؛

(٤) عقله‌ده، شرعه‌ده منافی اولماسی؛

(٥) رواتك شفاهی ویا تحریری روایتلری ایچنده استقراء تامدن صوکرا بولونمادیغنك تبین ایتمه‌سی.

خلاصه اهل اسلامجه خبر مرویتك صریح عقله ـ تأویل قبول ایتمیه‌جك وجه ایله ـ مناقض؛ نص قرآنه، سنت متواتره‌یه، امتك اجماع قطعیسنه منافی اولماسی سبب رد عد ایدیلیورکه انتقاد تاریخی قواعدینك اك مهم صفحه‌سی‌ده بودر. یالکز عقله منافات بحثنده بزم ایله آوروپالی علوم شرقیه متخصصلری ـ دها زیاده تعمیم ایده‌لم، علوم عصریه نامی ویریلن علملری کندیلرینه هرخصوصده رهبر اتخاذ ایدنلر ـ آراسنده مهم براختلاف واردرکه بواختلافك منشأی عقلك استبعاد ایتدیکی شیلرك درجات وحدودینی تعیین مسئله‌سیدر. بوایسه تاریخی اولمقدن زیاده فلسفی بربحثدر. مستشرقلرله دیگرلری منقولات اسلامیه‌دن بحث ایدرلرکن مصادف اولدقلری روایات صحیحه وموثوقه شاید معجزات کبی نبوت محمدیه (صلی الله علیه وسلم) دعواسنی یاخود وحی، نبوت، وجود ملائکه، احوال آخرت کبی فن کتابلرنده یری اولمایوب عقائد اسلامیه جمله‌سنه داخل برماده‌یی ـ آرزو وانتظارلری خلافنه اولارق ـ تأیید ایدر وجه ایله وارد اولمش بولونورسه درحال برخنده استخفافی اشمام ایده‌جك اقوال واطوار مستهزیانه ایله اوروایتلری طارایه چیقارمق ایسترلر. نفس الامرده ذهن بشری دائما غیجیقلامقدن خالی قالمادیغی حالده علوم مثبته‌نك ـ محضا سائقهٔ عجزایله ـ کندی ساحه‌سندن اخراج ایله‌له وعلیهنده شق شفه ایتمه‌دیکی، فلاسفه‌نك‌ده عقل بشری کاه تصدیق، کاه انکار دریالرنده بوجالاتوب کندیلرینه اوجی بوجاغی بولونماز برمعرکهٔ جدال ایدیندکلری مافوق الطبیعه (Le surnaturel) مسئله‌سنك؛ ادیانه سرمایهٔ اختلاف اولان توحید باری ایله نبوت وحیات اخرویه مباحثنك مرجع مناقشه‌سی بویله برکتاب مقدمه‌سی اولمادیغی ایچون بوکیلرینك بوانکارلرینه قارشی شیمدیلك بزده خفیف بر تبسم ایله اکتفا ایده‌رز. بومقدمه نه کلام، نه فلسفه کتابیدر. معارضلرمزله اولان بواختلافمز ایسه فروعه دکل، اصوله عائددر. یالکز اونلر: «بزبوروایته ایناغیورز» دیدکلری وقت کندیلرندن شونی طلب ایتمك حقمزدرکه مثلا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندیمزك اظهار

معجزات بیورمش اولدقلرینه کافه‌نك کانه‌یه تواتراً روایتی ایله علم اجمالی حاصل اولمش ایکن فلان ویا فلان معجزهٔ خاصه‌نك تفاصیلنه عائد احادیثك حین نقلنده استبعاد عقل دلیلی ایله اکتفا ایتمه‌سونلرده باشقه جهتلردن تواتری تکذیبه مؤدی دلیللری وارسه اونلری درمیان ایتسونلر. بویله بر دلیل کوستره‌مه‌دکلری حالده ینه اعتراضلرینی – خوشلرینه کیتسون، کیتمه‌سون – حکمسز طوتاجغز.

چونکه دلیللری: «راویلر یالانجیدر. زیرا عقله منافی بر وقعه‌یه شهادت ایدیورلر. وقعه‌نك‌ده اصلی یوقدر. زیرا یالانجیلرك نقل و اخباریله بزه واصل اولمشدر» طرزنده بردور باطل ومصادره علی المطلوبه منجر اولور. حالبوکه غافل، قاپیلغان اولمایان، صدوق اولان ثقاتك متعدد شهاداتیله اخبار ایدیلن وقایع – خارق العاده اولسه‌ده – وقوعه کلمش عد اولونمق لازم کلیر. زیرا امر عادی ایله امر خارق العاده‌نك حدودینی علوم مثبته تعیین ایتمکدن اوزاق اولدیغی کبی «عالمده خارق العاده وقوانین طبیعیه خارجنده بر حادثه وقوعه کلمك محالدر» قضیه‌سی‌ده تحقیق ایدیله‌دن قبول ایدیلمش – بر چوق انسانلرجه منازع فیه – بر موضوعه‌دن باشقه برشی دکلدر. عقلاً مستبعد کبی (محال دیمیورم، چونکه محال هر زمان محالدر) کورونن نیجه شیلرك بالآخره تصدیق، حتی تعلیل ایدیلمش اولدیغنك مثاللری یوقاریده طومادن نقلاً کوستریلمشدی. (ص ٨٦.) بناءً علیه مه‌تودولوژینك اصول وقواعد علمیه‌سی دائره‌سنده ثبوت بولمش حسنه مستند و یکدیکری مؤید روایات قارشیسنده بولونان کیمسه‌نك: «سببی نیجه مجهولدر. حادثه‌نك وقوعنی حوصله‌م آلمایور» دیمه‌سی محسوسده مکابره‌دن، عقله عدم اعتماددن باشقه برشی دکلدر. مبادئ عقلیه‌یه اعتماد ایتمه‌ین کیمسه‌نك‌ده ادلهٔ عقلیه ایله باشقه‌سنی الزامه چالیشماسی کولونج برشی اولور. روایت اولونان امر خارق العاده محال عقلی دکل، راویلری‌ده صدق وامانتله متحلّی، وهم وخطادن بری کیمسه‌لر ایسه هر حالده اونی تصدیق، صوکراده ویردیکی خبری تعلیل ایتمه‌لیدر. بوتون علوم تجربیه بو صفحه‌لردن کچمش اولدیغی کبی بوندن صوکراده هب بویله اولاجقدر.

ضروری اولان بو تنبیهی ایتدکدن صوکرا رواتی ضعفه اوغراتان مَطاعِن عشره‌نك تفصیللرینه کچه‌لم.

٣٠

مطاعن عشره‌دن (١) کذب ایله (٢) تهمت کذب.

حدیث موضوع ایله حدیث متروك (مطروح)

«کذب» ایله «تهمت کذب» عدالته طوقونان ایکی طعندر. برنجیسندن باشلایالم.

کذب

حدیث موضوع

«کذب» دن مراد کذب علی الرسولدر. نبی علیه الصلاة والسلام افندیمزدن بیورمادقلری برسوزی متعمداً روایت ایتمکله متّهم اولمق مَطاعِنك اشدّیدر. حتی بویله بر سوزی حدیث رسول علیه الصلاة والسلام دیه اویدوران مفترینك کفرینه قائل اولانلر واردر. بویله اولان حدیثه «موضوع» و «مُخْتَلَق» دیرلر. خبر موضوع ایله عمل مطلقا حرام اولدیغی کبی قِصَصه، احکامه، ترغیب وترهیبه، حاصلی هر نه‌یه دائر اولورسه اولسون موضوع اولدیغنی بیله بیله وبیان ایتمکسزین اونی روایت ایتمك‌ده حرامدر. صحیح مسلمده‌کی: «مَنْ حَدَّثَ عَنّي بِحَدِيثٍ يُرَى أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِينِ یاخود أَحَدُ الْكَاذِبِينَ = هر کیم یالان اولدیغنی بیلدیکی یاخود ظن ایتدیکی برسوزی نم اولمق اوزره روایت ایدرسه ایکی یالانجینك یاخود یالانجیلردن بری‌ده کندیسیدر» حدیث شریفی رسول الله صلی الله علیه وسلم کلامی اولمق اوزره اویدورولدیغی معلوم اولان بر سوزی موضوع اولدیغنی بیلدیرمکسزین روایت ایتمکه مانعدر.

بر حدیثك موضوع اولدیغنه علی الاکثر قطع صورتیله دکل، ظن غالب ایله حکم اولونور. زیرا طوغرو سویله‌ینده‌ن یالان صادر اولابیلدیکی کبی یالانجیدن‌ده طوغرو سوز ایشیدیله‌بیلیر. آنجق اهل حدیثك طوغرویی یالاندن تمییز ایدن ملکهٔ قویه‌سی امداده ییتیشوب قرائنه کوره وضعه، یاخود عدم وضعه حکم ایدرلر. محدثین ایچنده‌ده یالکز اطّلاعی تام، ذهنی پارلاق، فهمی درست، وضعه دلالت ایدن قرائن حقنده‌کی معرفتی صاغلام اولانلر بویله بر ملکه ایله ممتاز اولابیلیرلر.

دارَقُطنی « ای بغدادلیلر، بن صاغ ایکن هیچ برکیمسه رسول الله صلی الله علیه وسلم افندیمزه یالاندن سوز اسناد ایده‌بیلیر ظن ایتمه‌یکز » دعوای اقتدارنی ایلری‌یه سوردیکی کبی دها اوّل رَبیع بن خُثَیم (٦٤؟) ده : « حدیثك کون کبی آچیق بر آیدینلغی اولور ، اوندن طولایی قبول ایده‌رز . ینه حدیثك کیجه قارا کلغی کبی برظلمتی اولور، اوندن طولایی رد ایده‌رز » دیمشدی. موضوعات حقنده‌کی اثریله مشهور اولان ابن‌الجَوزی (٥٠٧-٥٩٧) ده : « حدیث منکر قارشیسنده علی‌الاکثر طالب‌علمك تویلری اورپرر، اونی طونجه قلبی منکسراولور » سوزی ایله اهلنجه کلام رسول علیه‌الصلاة والسلام ایله کلام مُختَلَق بینده‌کی آچیق فرقی آکلاتمق ایسته‌مشدر .

وضع ، بعضاً واضعك اقراریله معلوم اولور . مثلا عُمَر بن صَبیح [١]، کندی طریقندن مروی برخطبهٔ نبویه‌نك واضعی کندیسی اولدیغنی خبر ویرمش اولدیغی کبی برر برر بوتون سُوَر قرآنیه‌نك فضائلنه دائر اُبَیّ بن کَعب رضی الله عنه‌دن روایت اولونان اوزون بر حدیثك‌ده « تَرّاس » لقبیله مشتهر مَیسَرة بن عبدِ رَبِّه طرفندن وضع اولوندیغی ینه کندیسنك اقراریله ثابت اولمشدر. بومَیسَره‌نك یالکز قزوین شهری ایله سرحدلرك فضائلنه دائر قرق حدیث موضوعی واردر . میسره اویدوردیغی حدیثلری رجال اَثباتدن روایت ایدر طورردی [٢] .

[١] کلمه‌نك صحیح ضبطنه واقف اولامادم . عمر بن صبیح دییه یازیلدیغنی کوردیکم کبی ذهبینك « میزان‌الاعتدال » نده « عمر بن صبح » صورتنده‌ده مقید کوردم . « صبیح » ك مصغر اولارق « صبیح » اولمق احتمالی‌ده واردر .

[٢] وضّاعین دیوانده اسمی آکیلان برده مَیسَرَة الاَکّال واردرکه اونك ینه بومیسرة بن عبد ربّه اولوب اولمادیغنی حافظ ذهبی « میزان‌الاعتدال » نده کسدیره‌میور . اکّال اوبور دیمکدر . ذهبی بو مناسبتله اوبورلغنه دائر ـ لطائف صیراسنده آنجق ذکر اولونابیلیرـ برقاچ قصه‌سنی اسنادیله برابرخبر ویریور: کندیسنی طویورمایی نذر ایتمش برقادینك نذرینی یرینه کتیرمك ایچون قناعتکارانه برصورتده ییدیکی شیلری موازنه ایتمشلر . یتمش کشی‌یی طویوراجق مقدارده بولمشلر. هارون‌الرشید برکره میسره‌نك ییدیکی شیلرك نه مقداره بالغ اولدیغنی صورمش. واوشیلری برفیله ویرسونلر دییه امرایتمش. فیلدن بر پیده آرتمش. بعض معذب کیمسه‌لر بردفعه کل سنی طویورالم دیمشلر . فقط بینديکی مرکبی بوغازلایوب وتکمیلنی کباب ایدوب ییدیردکدن صوکرا بدلنی طوپلایوب کندیسنه ویرمشلر. بری: «نه‌قدر

ابو اسحق ثعلبی (٤٢٧) ایله ابو الحسن الواحدی (٤٦٨) واونلره تقلیداً جارالله محمود زمخشری (٤٦٧ ـ ٥٣٨) وعبدالله بن عمر بیضاوی (٦٨٥) کبی

شی ایله طویارسك ؟ » دییه کندیسنه صورمش . « کندی مالمدن اولورسه ایکی پیده ایله طویارم . باشقه‌سنك مالندن اولورسه همان سن پیشیر ، بن ییه‌یم » جوابنی ویرمش . الخ .

دیکر طرفدن‌ده میسره‌نك: «فضائل قرآن حدیثنی ناسی قرآنه ترغیب ایچون وضع ایتدم» دیدیکنی ابن حبان ، عبدالرحمن بن مَهدیدن نقل ایتدکدن صوکرا ینه ابن مهدی‌یه عطفاً دنیا شهواتنه میل ایتمز، قدری جلیل برزاهد اولوب وفاتی کونی بغداد چارشیلرینك هپ قاپاندیغنی، بوحالیله برابر ینه‌وضع حدیث ایتدیکنی ووفات ایدرکن کندیسنه : « ربکه حسن‌ظن ایت » دیدکلرنده : « ناصیل ایتمم‌که یالکز علینك فضائلی حقنده یتمش حدیث وضع ایتمشمدر » دیدیکنی خبر ویریور .

میسره‌نك وضاع اولدیغنده هر ایکی نقل یکدیکره موافق ایسه‌ده زاهد میسره‌نك او اوبور میسره اولدیغنی عقل آلمایور . بونلرك آیری آیری ایکی وضّاع اولدقلری احتمالی دها قوی کبی کورونیور .

ابوا الفَرَج ابن‌الجوزینك محمود بن غَیلان عَدَویدن اولان آتیده‌کی نقلی‌ده شایان دقتدر. محمود بن غیلان شویله دییور : سُوَر قرآنك فضائلی حقنده اُبَیّ بن کعب رضی الله عنه‌دن روایت اولونمقده اولان حدیثدن بحث ایدرکن مُؤَمَّل بن اسماعیل بکا خبر ویردی‌که حدیثی برشیخدن دیکله‌مش . « بونی سکا کیم سویله‌دی ؟ » دییه‌اوکا صورمش . اوده: «مدائنده الآن حیاتده اولان برشیخ » دیمش. مدائنده اوشیخی بولوب عینی سؤالی کندیسنه صورمش. الآن حیاتده اولان واسطده‌کی برشیخی خبر ویرمش . واسطده‌کی شیخی آرامش . اوده بصره‌ده برشیخدن آلدیغنی سویله‌مش . بصره‌ده کنه کیتمش. عَبّادانده برینی خبر ویرمش . عَبّادانده‌کی شیخی بولوب اوکا ده صورمش. اوده الندن طوتوب شیخلریله برابر متصوفه‌دن برجماعتك اقامتکاهی اولان برخانه‌یه کوتورمش. و : « بکاحدیثی سویله‌ین ایشته بوشیخدر » دیمش . مُؤَمَّل شیخه : « بوحدیثی سکا کیم سویله‌دی ؟ » دینجه‌شیخ : « بونی بکاسویله‌ین هیچ برکیمسه یوق . لکن نه‌یاپه‌لم که خلق قراءت قرآنه‌اوقدر رغبت ایتمه‌یور. بزده بوحدیثی قلبلرینی قرآنه طوغرو دها زیاده یونلتمك ایچون وضع ایتدك » دیمش .

عَبّادانده‌کی بو شیخك بغدادلیلرجه زهد وتقواسیله معروف میسره اولوب اولمادیغی مجهولدر . میسره دکل ایسه بوده بر باشقه‌سیدر . نیته‌کیم ابن‌الجوزی بزیغ اسمنده برراویدن شبهه‌له‌نیور .

حدیثك موضوع و واضعی مَیسره اولدیغی ابن حبّاندن منقول ابن مهدینك سوزی ایله ثابت ایکن ایشك اك غریب جهتی بوحدیثك عینی اولمق اوزره « فضائل سُوَر » حدیثی عنوانیله ـ اُبَیّ دکل ـ ابن عباس رضی الله عنهمه منتهی اولمق اوزره ابوعصمة نوح بن ابی مریمه (١٧٣) ده یاپامامشیدر. اصول حدیث ، رجال حدیث وموضوعات کتابلرندن هرهانکیسنه باقیلسه ابوعصمه‌یی بویله

مفسرلر بونی موضوع اولدیغنی بیان ایتمکسزین تفسیرلرینه درج ایتدکارندن طولایی تعییب اولونمشلردر .

بر تهمت ایله آلوده کوستریرلر . حتی مذهباً حنفی اولدقلری حالده علی القاری ایله عبدالحی اللکنوی بیله بوجریانه قاپیلمقدن کندیلرینی قورتارامامشلردر .

ابوعصمه اهل رأیك اجلهٔ فقهاسندن مروك عالمی ، مقتدا بری وقاضیسی اولوب فقهی ابوحنیفه ایله ابن ابی لیلی کبی ایکی مجتهد نامداردن ، مغازی‌یی محمد بن اسحقدن ، تفسیری کلبیدن ، حدیثی حجاج بن ابی ارطاة ، زهری ، ابن المنکدر عبارنده اعاظمدن اخذ ایدوب بوعلومی نفسنده جمع ایتدیکی ایچون « الجامع » لقبنی احراز ایتمش برذات اولدیغندن حدیث وضع ایتمه‌سی ، هله وضع ایتدیکنی اقرار ایتمه‌سی عادةً محالدر . حاکمك ابوعمار حسین بن حریث مروزیدن روایتنه نظراً کویا ابوعصمه‌یه : « سوره سوره فضائل قرآن حقنده‌کی حدیثی عکرمه‌نك اصحابندن هیچ بری عکرمه‌دن روایت ایتمه‌مش ایکن سن عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ سندی‌ایله ناصل اولوب ده‌روایت ایدیورسك ؟ » دییه صورولمش‌ده اوده‌صانکه : « ناسك قراءت قرآندن اعراض ایدوب ابوحنیفه‌نك فقهی وابواسحقك مغازیسی ایله اشتغال ایتدکارینی کوردم‌ده بوحدیثی حسبةً لله وضع ایتدم» دیمش اولیور . قصه‌نك بوسندایله بوطرز حکایه‌سنه نظراً « صورولمش » دینلنجه « ابوعصمه‌یه صورولمش » ، « دیمش » دینلنجه‌ده « ابوعصمه جواب ویرمش » کبی آکلاشیلیورسه‌ده ابویعلی الخلیلینك « ارشاد » ده‌کی عباره‌سی برآز باشقه دورلودر. او روایت : « رَوٰى نُوحُ بْنُ اَبِي مَرْيَمَ الْجَامِعُ فِى فَضَائِلِ الْقُرْآنِ سُورَةً سُورَةً عَنْ رَجُلٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا فَقِيلَ لَهُ الخ »

صورتنده‌درکه بوعباره‌یه نظراً سندده برکره ابوعصمه ایله عکرمه آراسنده « عَنْ رَجُلٍ » دییه ابهام ایدلمش برراوی دها واردرکه واضعك اواولمق احتمالی پك‌قوتله وارد اولدیغی کبی « قیلَ »[2] ایله قصد ایدیلن قائلِ سائل ابوعصمه اولمش ، جواب ده ابوحنیفه فقهی ایله مغازیٔ ابن‌اسحق نشرایله مشغول‌اولان ابوعصمه‌یه تعریضاً اوراویٔ مجهول طرفدن ویریلمش‌اولورکه آرتق تعجب واستغرابه محل براقاجق هیچ برجهت قالماز . ابوعصمه ضعفادن‌بیله سماعنی تصریح ایدر غیرمدلس براویدر. وقتنك امام جلیلی‌اولان‌حافظ عبدان مروزی (٢٢١-٢٩٣) اهل رأیدن برینه جنازه نمازندن ایکی‌سلام ایله چیقیلاجغنه نه ایله حکم ایتدکارینی سؤال ایتمش . اوده ابوعصمه‌دن : « عن الرکن عن مکحول عن عثمان بن عفان » اسنادیله مروی بر حدیثی ذکر ایدنجه : «ابوعصمه ایشته بویوزدن مجومه اوغرایوب حدیثی ترك ایدیلمشدر . هیچ بویله برحدیث رکندن روایت ایدیلیرمی ؟ » دیمش . بو سلام مسئله‌سنده مالکیلرله شافعیلرده حنفیه‌ایله برابردرلر. لکن حدیثك اسنادی ضعیفدر . رکن حقنده عبدالله بن

ابن دقیق العید[2] (٦٢٥ ـ ٧٠٢) : «وضعی اقرار ایدن کاذبك اقراری حدیثك موضوع اولدیغنه علی وجه القطع حکم ایتمك ایچون دلیل اولماز . زیرا اقرارنده کاذب اولمق احتمالی‌ده واردر » دیمش ایسه‌ده مقصدی هرحالده بویله بر حدیث‌ایله عملك جوازینی التزام دکلدر . اونك افهام ایتمك ایسته‌دیکی معنی ، بر حدیثك موضوع اولدیغنه حکم ایتمه‌نك ظن غالب ایله اولاجغیدر . حکم ایچون اقرار قرینهٔ قویهٔ ظنیه اولماسه یالاندن قتلی مقرّ اولانك قتلی احتمال‌که اقرارنده کاذبدر دییه‌رك جائز اولمامق لازم کلیردی . بومسئله‌ده هرهانکی بر مسلمان رسول الله صلی الله علیه وسلم افندیمزه بر حدیث اسناد ایتدکدن صوکرا کاذب اولدیغنی اعتراف ایدرسه ایکنجی سوزنده صادق اولدیغی ظنی شبهه‌سز غلبه ایدر . زیرا بالاتفاق اك بویوك کبائردن ، بعضلرنجه‌ده کفر صاییلان بویله بر فعل قبیحی نفسنه نسبت ایتمکه هیچ بر مسلمانك جرأت ایده‌میه‌جکنه هرکس حکم ایدر .

قرائن وضع بعضاً راوینك کندی حالی اولور . اوچنجی عصر یالانجیلرندن

المبارك: «بنجه حیدوداق ایتمك عبدالقدوس شامیدن روایت ایتمکدن خیرلیدر . عبدالقدوس ایسه یوزدانه رکن کیبسنه‌دکیشیلمز » دیمشدر . بوقصه‌دن‌ده آکلاشیلیورکه امام ابوعصمه‌نك حدیثه‌اطلاعی واسع اولمقله‌برابر ضعفا روایاتنی‌ده نقل ایتمکدن تحاشی ایتمزمش . ابوعصمه‌نك فرق مخالفه‌دن دشمنلری چوق اولدیغندن فضائل قرآن حدیثنده‌ده سنددن برراویٔ مجهولك اسقاطیله حاصل اولان ابهامدن خصمای استفاده ایده‌رك فضیحهٔ وضعی کندیسنه مال ایتمشلر کبی کورونیور .

هرحالده ابوعصمه وضّاع اولمق شویله طورسون ائمه‌دن ونفسنده ثقاتدندر . یالکز دیکر اصحاب رأی کبی سنت شایعه‌یه اعتبار ایدوب فتواسنه موافق بر حدیثی ضعیف‌ده اولسه اعتضاداً یعنی قولنی تقویه‌ایدر دییه روایت ایتمکده بأس کورمه‌ینلردن اولدیغی ایچون حدیثدن پك‌زیاده بهره‌دار اولدیغی حالده‌روایتی برچوق محدثینجه ضعیف کورولمشدر. ابوداود ایله ترمذی «سنن» لرنده ، ابن جریر « تفسیر»نده روایتی ایله وابن ماجه «تفسیر»نده قولی ایله احتجاج ایتمشلردر . اوندن روایت ایدن برچوق ثقات اعلام ایچنده شعبه‌ده واردر . حتی شعبه سنن ابی داودك روایتنه نظراً برحدیثده‌کی اختلاف لفظی اثبات ایچون ابوعصمه‌نك روایتی ایله احتجاج ایتمشدر . شعبه‌نك جرح وتعدیل بابنده نه‌قدر تیتیز اولدیغی معلومدر . تدلیسی بیله زنادن اشدّ بولان شعبه‌نك اونك حدیثنی روایت ایتمه‌سی امامك ثقاتدن اولدیغنه باشقه دلیل آرامغه حاجت براقماز . امام مشارالیه حقنده‌کی بوشبهه کوکلده برعقده ایدی . استاد محققمز صدرالدین افندی حضرتلرینك دلالت ارشادیله مسئله‌یی حل ایله ـ ولو مختصراً اولسون ـ بویاکلیشی تصحیح ایده‌بیلدیکمدن طولایی مشارالیهه نه‌قدر تشکر ایتسه‌م آزدر.

مأمون بن احمدك يانندە حسن بصرينك ابوهريره رضی‌الله عنهدن سماعی اولوب اولمادیغنه دائر اولان اختلاف علمادن بحث اولونمش . او، درحال حسن بصرينك ابوهريره‌دن سماعی اولدیغنه دلالت ایدر بر اسناد سوق ایدیورمش . بو مأمون ابن احمد ، هِشام بن عمّاردن بعض حدیثلر روایت ایدرمش . نَقّاد احادیث ابن حِبّان اوكا : « سن شامه نه‌زمان كیردك ؟ » دییه صورمش . اوده : ایكی یوزاللی تاریخنده » دینجه : « كندیسندن روایت ایتدیكك هِشام ایكی یوز قرق بش تاریخنده وفات ایتدی . ناصیل اولیورده اوندن روایت ایدیورسك ؟ » دیمش . اوده : « بنم دیدیكم باشقه بر هِشام بن عمّاردر » جواب باردینی ویرمش .

غِیاث بن ابراهیم اسمنده دیكر بر كذّاب ، خلیفهٔ عبّاسی مهدینك حضوربنه كیردكن مهدینك كوكرجین یاریشدیردیغنی كورمش . درحال نبی علیه‌الصلاة والسلامه قدر بر اسناد سوق ایده‌رك : « لاَ سَبَقَ اِلاّ فی نَصْلٍ اَوْ خُفٍّ اَوْ حَافِرٍ اَوْ جَنَاحٍ = اوق ، دوه ، آت ، قوش یاریشلرندن باشقه‌سی ایچون او كدول آلمق حلال اولماز » دییه روایت ایتمش . روایتك صوكندن ماعداسی ثابتدر . لكن مهدی : « اَوْ جَنَاحٍ » زیاده‌سنك كندی خاطری ایچون علاوه ایدیلدیكنه درحال انتقال ایده‌رك كوكرجینلرك بوغازلانماسنی امر ایتمش .

بعضاً قرائن وضع مَزویدن ، متنك حالندن ظاهر اولور . خبرك نصّ قرآنه ، یا سنت متواتره‌یه ، یاخود اجماع قطعی‌یه ، یاخودده صریح عقله – قابل تأویل اولمایاجق وجه‌ایله – مناقض اولدیغنده روایتك كذب اولدیغی محققدر . « لاَ یَبْقٰی عَلٰی ظَهْرِ الْاَرْضِ بَعْدَ مِائَةِ سَنَةٍ نَفْسٌ مَنْفُوسَةٌ = یوز سنه صوكرا یریوزنده هیچ بر ذی‌حیات قالمایاجقدر » حدیثی كبی . بونك بطلانی محققدر . زیرا اوندن صوكرا عصرلر كچدی . جانلی مخلوقات حالا یریوزنده كزوب طوریور . بو حدیثك راویسنه حسن ظن ایدنلرمتندن بر « مِنْكُمْ » لفظنك ساقط اولدیغنه حكم ایدیورلركه بوتقدیرده مآلی ، كتابمزده‌كی ٩٦ و ٣٥٦ نجی حدیثلرك مآلنه تطابق ایتمش و واقعه مطابق بر اخبار عن الغیب معجزه‌سنی كوسترمش اولور . فی‌الحقیقه ١١٠ تاریخندن صوكرا عصر جلیل نبوی‌یی ادراك ایتمشلردن حیاتده هیچ بر كیمسه قالمامشدر .

چوق كره‌ده حدیثك الفاظنده‌كی ركاكت ومعناسنده‌كی سخافت موضوع اولدیغنه شهادت ایدر .

مَزویی بعضاً واضعی اختراع ایدر . بعضاً سلف صالحیندن ویا حكمای اقدمینك برندن ، یاخود اسرائیلیاتدن ، حاصلی كلام غیردن اقتباس ایتمش اولور . علی كرم‌الله وجهه حضرتلرینك كلاملرندن ، حسن بصرینك موقوفاتندن ، مالك بن دینار ، فُضَیل بن عِیاض و جُنَید كبی اكابرك معارفندن مقتبس بر چوق سوزلر حدیث دییه ترویج ایدیلدیكی كبی جاهلیه‌ده‌كی اطبّای عربدن حارث بن كَلَده ایله یونان فلاسفه‌سندن بقراط وافلاطونك طبه عائد برطاقیم سوزلری‌ده حدیث دییه اشاعه ایدیلمشدر . انبیای بنی اسرائیلك غیرثابت سوزلرندن بعضلری‌ده خاتم‌الانبیا علیه‌الصلاة والسلام افندیمزك كلامی دییه نقل اولونور . بوكبی حدیثلره « موضوع‌المتن » دیرلر . برده اسنادی ضعیف اولان حدیثی ترویج ایچون بعضاً اوكا بر اسناد صحیح اویدوروورلركه اوكاده « موضوع‌الاسناد » دینیر .

وضع حدیثك برسببی – زنادقه‌ده اولدیغی كبی – دینسزلكدر . بونلرك مقصدی دینی استخفاف وناسی اضلالدر . عُقَیلینك (٣٢٣) تخریجنه كوره حمّاد بن زید (١١٦ – ١٩٧) زنادقه‌نك وضع ایتدیكی احادیثك اون درت بیكه بالغ اولدیغنی سویله‌مشدر . بصره امیری محمد بن سلیمان العباسی عبدالكریم بن ابی العَوْجای قتله قصدی ایتدیكی زمان عبدالكریم حلالی حرام ، حرامی حلال ایتمك اوزره درت بیك حدیث اویدورمش اولدیغنی خبر ویرمشدر .

مَهْدِیّ بن مَیْمون (١٧٢) : « زنادقه‌دن بر حریف ، ناس آراسنده تداول ایدوب طوران یوز حدیثی وضع ایتدیكنی بكا اقرار ایتدی » دیمشدر . حاصلی زنادقه دینی قاریشدیرمق ، مسلمانلری شاشیرتمق ایچون كسوهٔ اسلامه بورونه‌رك كذب علی‌الرسول فضیحه‌سنی بولجه ارتكاب ایتمشلردر . لكن اونلره قارشی نُقّاد حدیث چیقوب قیزیللری اولدیغی كبی امته عرض ایله‌یه بیلمشلردر . عبدالله بن المبارك‌ه : « شو احادیث موضوعه ایله نه‌یاپاجقسز؟ » دییه شكایت ایدیلمش . « سز مراق ایتمه‌یكز . اونلره قارشی جهابذه اكسیك اولمایاجقدر . حق جلّ وعلا حضرتلری اِنّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنّا لَهُ لَحَافِظُونَ بویوریور » دییه تسلی ویرمشدر كه جهابذه دیدیكی ،

حدیثده نقد وحذاقت صاحبی اولانلردر . فی الحقیقه آیت کریمه‌نك متضمن اولدیغی وعد صادق الٰهی قرآنك الفاظی کبی معنالرینی‌ده حفظ ایتمه‌یی تکفل ایدر . احادیث نبویه‌ده – لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِمْ آیت کریمه‌سنك دلالتی ایله – معانیٔ قرآنیه جمله‌سندندر .

وضع حدیثه بعضاً دینسزلك دکل‌ده بالعکس جاهلانه بر غیرت دینیه باعث اولمشدر . دیانتله معروف، متعبد بعض کیمسه‌لرك صلاة رغائب ، نصف شعبان کیجه‌سنك نمازی حقنده ، سُوَر قرآنیه‌نك بربربر فضائلی حقنده‌روایت ایتدکلری احادیث موضوعه بوجمله‌دندر . بونلر ناسی عبادت وطاعته ، تلاوت قرآنه ترغیب وتشویق ایدیورز دیه رسول علیه الصلاة والسلامه افترالرینی معصیت دکل ، قربت عدایتمشلر ومقابلنده ،غریبدر ، ثواب امیدنده بیله بولونمشلردر . برآز اوّل اسمی کچن مَیْسَره‌ده بونلردن بریدر . واقعا عماد الدین ابن کثیرك (؟ ٧٠٠ – ٧٧٤) تفسیری ایله سیوطینك « الدّر المنثور » نده تلاوت قرآنك وبرچوق سُوَر شریفه‌نك فضائلی حقنده‌کی احادیث صحیحه وحسَنه بر حسن نیت صاحبنی بویله برکلفتدن آزاده براقاجق قدر چوقدر . بویله اولمقله برابر فرط غیرت عقلدن بی‌بهره اولان بوکبی قورو زهّادی بوکبی بیسود کلفتلره سوق ایتمشدر . حتی کرّامیه دینیلن طائفهٔ متبدعه ترغیب وترهیب احادیثنی وضع ایتمکده هیچ بأس یوقدر دیمشلر ایمش . زهی غفلت ! دها طوغروسی زهی حیاسزلق ! محدّثینك اونوتدورمقده الك زیاده مشکلات چکدکلری ایشته بونوع احادیث موضوعه اولمشدر .

وضعك باعثی بعضاً واضعلرك کندی مذهبلرینه ، عقیده‌لرینه قارشی تعصبی اولور . بر مذهب اتباعنك کندی امامری ومذهبلری لهنه ویا معارضلری علیهنه؛ کذلك خوارج، نواصب، امویه، عباسیه طرفدارانك کندی لهلرینه ویکدیکری علیهنه چیقاجق حدیثلر وضع ایتمه‌لری بوندن نشأت ایتمشدر . ابن ابی حاتمك (٢٤٠ – ٣٢٧) نقلنه کوره خوارجدن بری توبه ایتدکدن صوکرا : « کوزکزی آچیکز ، دینکزی کیملردن آلدیغکزه دقت ایدیکز . چونکه بز وقتیله بر شی ایسته‌دکمی، اوکا دائر همان برحدیث یاقیشدیریردق . سزی اضلال ایتمکی حسبةً لله ایشلنمش برخیر عدایدردك » دیمش . برآز اوّل آدی کچن مأمون بن احمد الهَرَوی ده

بونلردن بریدر . مومی الیه حدیث دیه امام شافعی علیهنده: « يَكُونُ فِي اُمَّتِي رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ مُحَمَّدُ بْنُ اِدْرِيسَ . يَكُونُ اَضَرَّ عَلىٰ اُمَّتِي مِنْ اِبْلِيسَ = امتمده محمد بن ادریس دینیله‌جك بر آدم ظهور ایده‌جکدرکه امتم ایچون ابلیسدن دها مضر اولاجقدر » کبی برتکرلمه اویدورمشدر . « اَبُو حَنِيفَةَ سِرَاجُ اُمَّتِي = ابوحنیفه امتمك چراغیدر » حدیثی‌ده بوقبیلدن اولارق تعصباً اویدورولمش برسوزدر . اَمَویّه ایله عباسیه حقنده‌کی حدیثلر ایسه هپسی بردن بر قاعدهٔ کلیه اولارق ردایدلمشدر.

رؤسایه تقرب ایتمك ، یاخود احادیث غریبه روایتیله کسب اشتهار ایلمك کبی مقاصد خسیسه ایله‌ده وضع حدیث اولوندیغی چوقجه واقعدر . غِیاث بن ابراهیمك دمین ذکر ایتدیکمز متن حدیثه « اَوْ جَنَاحٍ » لفظنی زیاده ایتمه‌سی کبی که خلیفه مهدی‌یه یارانمق ایچون اولدیغی ظاهردر . عوام ناس بیننده موقت برشهرت قازانوب نائل اعتبار اولمق سوداسیله اهلنجه مقبول اولمایاجغی محقق اولان غرائب احادیثی اورتایه صاچمق علتیله معلول کیمسه‌لرك وضع ایتدکلری حدیثلرده اَئمّه‌یی بك یورمشدر.

شرف الدین طیبینك (٧٤٣) «خلاصه» سنده مذکور اولدیغی اوزره بر طاقیم دیلنجی وجرّار مقوله‌سی حریفلرده بعض احادیث صحیحه اسنادلرینی ازبرله‌یوب وچارشیده ، بازارده، جامعده اونلری سرد ایده‌رك آرقالرندن اویدوردقلری احادیث موضوعه‌یی اکله‌یوب ناسی رقته کتیرمك وقارینلرینی بووسیله ایله طویورمق یولنی طوتمشلر ایمش. بر دفعه امام احمد ابن حنبل ایله یحیی بن مَعِین بغدادده رصافه مسجدنده نماز قیلمشلر. قارشیلرنده بر قاصّ یعنی برچوق نمونه‌لرینی بیلدیکمز جرّار بر واعظك : « حدّثنا احمد ابن حنبل ویحیی بن مَعِین قالا حدّثنا عبد الرزاق قال حدّثنا مَعْمَر عن قَتَادة عن اَنَس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم » سندی ایله باشلایارق : « هر کیم لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ دیرسه هر کلمه‌سندن الله تعالی بر قوش یاراتیرکه غاغاسی آلتوندن ، تویی مرجاندن ... الخ » دیه‌رك یکرمی یاپراق طوتان بر قصه اویدورمش . احمد یحیانك ، یحیی احمدك یوزینه باقوب : « بونی حریفه سنمی روایت ایتدك ؟ » دیه صوروشمشلر . هر ایکیسی‌ده : « والله بو ساعته کلنجیه قدر بویله برسوز ایشیتمه‌دم » دیدکدن صوکرا سکوت ایده‌رك بکله‌مشلر . حریف وعظندن فارغ اولدقدن صوکرا

يحيى بن مَعين «گل» دييه أليله اشارت ايتمش . آداجغز دنيالق ويرەجك اميديله
همان سگيرتمش . ويحيى بن مَعين ايله آرالرنده شويله بر محاوره جريان ايتمش :

— بوحديثى سكا كيم سويلەدى ؟

— احمد ابن حنبل ايله يحيى بن مَعين .

— يحيى بن مَعين بنم ، احمد ابن حنبلدە بو . عمرمزدە حديث رسول
عليه‌الصلاة والسلام اولارق بويله بر سوز ايشيتمش دكلز . اگر بهمه‌حال سكا يالان
اويدورمق لازم ايسه بزلردن باشقەسنك آغزندن اويدور .

— يحيى بن معين سنميسيك ؟

— اوت بنم .

— بن چوقدن برى يحيى بن معين احمقدر دييه ايشيدير طورووردم . شيمدى
آڭلادم كه بوطوغرو ايمش .

— نيچون ، بنم احمق اولديغمى ناصيل آڭلادڭ ؟

— صانكه دنياده سزدن باشقه يحيى بن معين ايله احمد ابن حنبل يوقمش كبى
سويليورسڭ . بن بوآدمدن باشقه اون يدى احمد ابن حنبلدن حديث يازمشمدر »
دينجه احمد ابن حنبل اوتانجندن ، حريفدەكى حياسزلغك درجەسنه تعجبندن
أليله يوزينى قاپامش . ويحيى بن مَعينه : « آمان ، براق گيتسون » ديمش . حريفدە
بر وضع استخفاف ايله يانلرندن دفع اولوب گيتمش .

حديث موضوعك حكمى

كذب على‌الرسولك حرام ، حتى اشنع حرام اولديغنده شبهه يوقدر . لكن
كرّاميه ايله صوفيەدن بعضلرى ترغيب وترهيب يعنى طاعات وحسناته تشويق ايله
سيئاتدن زجر مقصديله وضع حديثى مباح گورمشلردر دييه بر نقل واردر .
بونقله گوره بوطائفهٔ شاذّه گويا « مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّداً فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ »
حديث متواترينك بعض روايتنده « لِيُضِلَّ بِهِ النَّاسَ = ناسى اضلال ايچون متعمد
اولارق » دينيلمش اولماسنه تمسك ايدەرك بوحديثده بحث ايديلان عقاب شديدك

ناسى اضلال ايچون كذب على‌الرسولى ارتكاب ايدنلره مخصوص اولوب ناسك
هدايتى مقصد مستحسنى ايله اولان كذبه شمولى اولامايا جغنى استدلال ايتمك
ايستەمشلردر . بواستدلال جهلدن نشأت ايتمش خطاى محضدر . چونكه ترغيب
وترهيبدە احكام شرعيەدندر . شارعك ايتديكى ترغيب وترهيبك درجەسنى آشمق
يعنى حدود التهيەيى تجاوز ايتمك ديمكدر . واقعا امر ترغيب وترهيبدە احاديث
ضعيفه - موضوعه دكل‌ها ! - بر چوق علماجه معمول‌به اولور . حتى - ديكر
ادلهٔ شرعيەنك فقدانى حالنده - بعضلرنجه حديث ضعيف ، رأى واجتهاده بيله
ترجيح اولونورسەدە نبى صلى الله عليه وسلمه اسناد ايدەرك عمداً يالان سويلەمەنك
حرام قطعى اولديغنده اتفاق واردر . وضع حديث كفر باللهدن صوكرا اكبر
كبائردر . حتى ذهبى « جواهر » دە : « جمهوره گوره ترغيب ويا ترهيب حديثى
وضع ايدەنك كفرينه حكم اولونامازسەدە حلال وحرامه دائر وضع ايدەجك
اولورسه بالاجماع تكفير اولونور » دييه تصريح ايديور . فقهاى شافعيەدن ابومحمد
عبدالله الجوينى (٤٣٨) دها ايلرىيه گيدەرك على‌الاطلاق تكفير ايدركه بو مبالغەلى
اجتهادى اجماعه مخالف گورولمشدر .

الحاصل هانكى صورت ومقصدله اولورسه اولسون عمداً كذب على‌الرسول
فضيحەسنى ارتكاب ايتمش بر راوى - كافر عد ايديلمەسه بيله - كفردن صوكرا
اڭ بويوك كبيرەلردن برينى ارتكاب ايتمش برفاسق ديمك اولديغندن علماجه روايتك
باعث ردى اولان اڭ شدتلى طعن وجرح اوڭا توجه ايدر . بوندن صوكراكى
اسباب طعنك هپسى شدتجه بونك دونندەدر . حديث موضوعى بيله بيله موضوع
اولديغنى بيان ايتمكسزين روايت ايتمەنكدە حرام اولديغنده اتفاق واردر . زيرا
« مَنْ حَدَّثَ عَنِّي بِحَدِيثٍ يُرَى أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِينَ » حديثنك صحيح
و « مسلم » دە مروى اولديغى اولجه گچمشدى .

ترغيب ، ترهيب وفضائله دائر احاديث ضعيفه ايسه - تكرار ايديورم ، موضوعه
دكل - ضعفلرى بيان اولونمقسزين روايت ايديله‌بيلير .

موضوعات كتابلرى

كذّاب ووضّاع اولانلر مقاصد مختلفه تحتنده حديث وضع ايتمكله بر طرفدن

مشغول ایکن اثر حفظ الهی اولارق دائما چاگلرینه اوت طیقایاجق سنت رسول علیه السلامڭ اویانیق مدافعلرینی قارشیلرنده بولوب روایات موضوعه‌لری تعقبه اوغراشمش وصنعتنده ماهر وحاذق روایت صرافلری برچوق ائمۂ حفّاظ بونلره دائر متعدد کتابلر یازارق موضوعات روایت ایتمه‌نڭ کوکنی قوروتمشدر. مثلا بخاری (١٩٤ - ٢٥٦) ، نَسائی (٢١٥-٣٠٣) ، ابن حِبّان (٢٩٠- ٣٥٤) ، ابو بِشْر دَوْلابی (٢٢٤ - ٣١٠) محمد بن عمرو عُقَیْلی (٣٢٣) ، ابو نُعَیْم عبدالملك جُرْجانی (٢٤٢-٣٢٣) ، دارقُطْنی (٣٠٦ - ٣٨٥) ، حاکم (٣٢١- ٤٠٥) ، ابو الفتح الاَزدی (٣٧٤) ، ابوعبدالله حسین بن ابراهیم الجُوزَقانینك (٥٤٣) « کتاب الضّعَفاء »لری ایله عبدالله بن محمد بن عَدِیّك (٣٦٥) « الکامل » نده بر چوق موضوعاته راست گلیندیکی گبی صرف موضوعاتی تخریج ، ترتیب وتصنیف مقصدیله یازیلمش کتابلرده واردر. موضوعات کتابلری ایچنده الیوم اڭ زیاده معروف اولانلر: حسین بن ابراهیم جُوزَقانینك « کتاب الاباطیل » ی ایله « کتاب الموضوعات » ی ، ابن الجوزینك (٥٠٨-٥٩٧) « الموضوعات الکُبْری » سی ، محمد بن احمد السَّقّار یڭینك (١١٤٤ - ١١٨٨) « الدُرَرُ المَصْنُوعات » ی ، جلال الدین سیُوطینك (٨٤٩-٩١١) « اللآلِئُ المَصْنُوعه » سیءایله « ذیل اللآلی » و « النُّکَتُ البَدیعات » و « التعقّبات » ی ، علیّ بن محمد بن عراق الکِنانینك (٩٦٣) سلطان سلیمانه اهدا ایتدیکی « تنزیه الشریعه » سی ، ابوالفضل محمد بن طاهر المَقْدِسینك (٤٤٨-٥٠٧) وهند علماسندن مَلك المحدّثین لقبیله معروف جمال الدین محمد بن طاهر الفَتَّنینك (٦٨٦) « تذکرة الموضوعات »لری ، رَضِیّ الدین صَغانینك (٦٥٠) ، مجدالدین فیروز آبادینك (٧٢٩ - ٨١٦) ، شمس الدین سخاوینك (٨٣١-٩٠٢) ، شمس الدین شامینك (٩٤٢) ، شَوْکانینك (١٢٥٥) ، حافظ ضیاءالدین ابوحفص عمر بن بدر موصلینك (٥٥٧-٦٢٢) ، علیّ القارینك (١٠١٤) ، سندروسینك (١١٣٧) الخ کتابلری السنه‌ده دائر بر چوق حدیثلرك اصلسز اولدقلرینی بیلدیردکاری گبی شوکا دائر ، بوکا دائر حدیثلرك کافّه‌سی موضوعدر قبیلندن بر چوق قواعد کلیّه‌ده بیان ایتمشلردر . یالکز ابن الجوزینك کتابنی اوقویاجق کیمسه بصیرت اوزره اولمق کرکدر . زیرا مؤلف

پك مشدِّد اولدیغندن تشدید اعتیادینه مغلوب اولارق موضوع اولدقلرینه هیچ بر دلیل بولونمایان برچوق احادیث ضعیفه‌یه همان موضوع تمغاسنی باصمش وعجله ایله « سنن » کتابلرنده اولانلردن یوز یکرمی قدر ، حتی بخاری ایله مسلمدن برر حدیثه موضوع دییویرمشدر . سیوطینك موضوعات کتابلری الده بولونمادقچه ابن الجوزی‌یه اعتماد ایتمه‌مه‌لیدر. ابن الجوزینك موضوعاتنی حافظ ذهبی (٦٧٣-٧٤٨) اختصار ایتدکدن صوکرا اوزرینه ایکی‌ده ذیل یازمشدر . سیوطینك « لآلی » ‌سی ابن الجوزی‌یه قارشی انتقاد ایله طولودر . رجال حدیث حقنده تألیف ایدلمش کتابلرده‌ده برخیلی موضوع حدیثلر خبر ویریلیر.

تهمت کذب

حدیث متروك (مطروح)

کذب ایله متّهم اولمق‌ده حد ذاتنده مَطاعِنڭ اڭ آغیری ایسه‌ده اولکی طعنك دوننده بر مرتبه‌یی حائزدر .

کذب علی الرسول فضیحه‌سنی ارتکاب ایتدیکی معلوم اولمامقله برابر علی الاطلاق یالانجیلق تهمتی آلتنده اولان راوینك ویردیکی خبر ایکی درجه‌لیدر . بو خبر ، دینك ضرورةً معلوم اولان قواعدینه مخالف اولوب‌ده روایت یالکز کندی طریقندن واقع ایسه - اورتاده دیگر قرائن وضع بولونمادیغی تقدیرده بیله - صرف اونك روایتده تفرّدی ، کذب علی الرسول ایله اتهامنه دلیل ظنّی عد اولونور . روایتی‌ده موضوعه ملحق اولور .

ایکنجیسی راوینك حدیث نبوی روایتنده تعمد کذب ایتدیگنه اطلاع حاصل اولمامقله برابر باشقه‌سندن ، یاخود کندیسندن بحث ایدرکن یالانی ارتکاب ایتدیکی معلوم اولورکه بوده فسق قولیدر. ایشته بویله‌سنك روایتی‌ده رد اولونور. زیرا حدیث رسولك ماعداسنده تساهله آلیشان کیمسه‌نك حدیث نبویده‌ده - آلیشقانلق طولاییسیله - تساهل گوسترمه‌سندن قورقولور . بویله اولان حدیثه « متروك » و « مطروح » دیرلر .

٣١

مطاعن عشره‌دن (٣) فحش غلط ، (٤) غفلت ، (٥) فسق ، (٦) وهم .

حديث منكر ومعلل

سرنامه‌ده ذكر ايديلن دورت دورلو طعندن « فسق » عدالته ، ديگر اوچی ضبطه طوقونور .

راوينك « فُحْشِ غَلَط » صاحبی اولماسی چوقجه ياڭيلماسی ديمكدر. انسان غلطدن، نسياندن خالی اولاماز . الڭ بويوك ثقاتك بيله ياڭيلدقلری اوليور . لكن خطاسی صوابندن چوق، ياخود خطاسی ايله صوابی متساوی اولان راوينك روايتی مردوددر. فحش غلطدن محدّثينك مرادی‌ده ايشته بومقداردر .

راوينك غفلتی دقتسزلكی ديمكدر. « كثرت غفلت » يعنی حفظ واتقاندن صيقجه صيقجه ذهول‌ده راوينك جرحنه بادی اولور. غفلتی كثير اولان راوينك حديثلری رد اولونور .

« فسق » ديمك راوينك فعل وقولنده ـ كفر درجه‌سنی بولمامق شرطيله ـ فسقی معلوم اولمق ديمكدر . فسق يا اعتقادده ، يا عملده اولور . اعتقادده‌كی فسق‌ده يا كفردر، يا بدعت. كفر بحثمزدن خارجدر. زيراسوزمسلم اولان راوی حقنده‌در. كفر درجه‌سنی بولمايان فسق اعتقادی‌يه‌ده ـ كه بدعتدر ـ بر آزدن گله‌جكز . بناءً عليه طعنك بوبشنجی نوعی كفر درجه‌سنده اولمايان فسق عمليدر. وضع حديثك يعنی عمداً كذب علی الرسول فضيحه‌سنك‌ده فسق عملی اولديغنده شبهه يوقدر. لكن فن حديث اربابنجه الڭ شدتلی طعن او اولديغی ايچون اسباب ردّك الك باش طرفنه گچيريلمشدر .

ايشته فحش غلط وكثرت غفلتله وفسق ايله متصف اولان رُواتك روايت ايتدكلری حديثلره « مُنْكَر » دينيلمشدر . بومعناجه بر حديثه « منكَر » دينلر «معروف» مقابلی اولوب راوی مرجوحی راوی راجحه مخالفت ايدن « منكَر » معناسنی (ص ١٢٠) قصد ايتمزلر. بومعناجه منكر باشقه‌سنك روايتنه مخالف اولان حديث

ديمك اولمايوب ـ مخالف اولسون اولماسون ـ راويسی فحش غلط ويا غفلت ايله متصف، ياخود فاسق اولان حديث ديمكدر .

وهم . ـ حديث معلل

« وهم » دن مراد راوينك ـ مرسَل ويا منقطع اولان برحديثی وصل ايتمك كبی ـ اسناده ؛ ياخودده بر حديثی ديگر حديث ايچنه ادخال ايتمك گبی متنده ياڭيلماسی؛ ياخودده موصولی مرسَل ، مرفوعی موقوف اولارق روايت ايتمك ، ثقه اولان راوی يرينه ضعيف راوی ذكر ايتمك گبی قدحه باعث بر خطاده بولونماسيدر كه بويله روايت ايديلن حديثه « مُعَلَّل » دينير .

اسناده تعلق ايدن وهم بعضاً اسنادی‌ده، متنی‌ده بردن علتلنديرير . مثلا بر حديث متصل ، مرسَل اولارق روايت ايديلير؛ كذا براسناد متصل ايله وارد اولان حديث اسناد متصلدن دها قوی براسناد منقطع ايله‌ده وارد اولمش اولورسه سندده ، متنده ضعيفلار .

وهم بعضاً‌ده يالكز اسنادی تعليل ايدرده متنك صحتنه خلل گتيرمز . مثلا ١٧٦ نجی صحيفه‌ده موضوع بحث اولان « اَلْبَيِّعَانِ بِالْخِيَارِ » (٩٧٠ نجی) حديثنك اسنادنده يَعْلَىٰ بن عُبَيْدك ياڭيلماسی كبی .

كذلك « اِنَّ اللّٰهَ اَذْهَبَ عَنْكُمْ عُبِّيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ = الله تعالی سزدن جاهليتده‌كی كبر خويڭزی گيدردی » حديثنی ابن مردويه (٣٢٣ ـ ٤١٦) مرفوع اولارق « موسی بن عُقْبه عن عبدالله بن دينار عن ابن عمر » سندی ايله ذكر ايديور. راوی، « موسی بن عُبَيْدَةَ » ديه‌جك يرده « موسَی بن عُقْبَةَ » ديمش. وأصل راوی ثقه ايكن ابن مردويه اونك يرينه ضعيف اولان موسی بن عقبه‌يی اقامه ايتمش. ايشته بوحديث‌ده نفس الامرده صحيح ايكن موسی بن عقبه جهتندن روايتی طولاييسيله معلَّل واقع اولمش [١] .

[١] بومثالی علی القاری بويله‌جه سخاويدن نقلاً ايراد ايديور. حال بوكه كتب رجاله مراجعت ايديليرسه امر بر عكس كورونور . موسی بن عقبة القرشی ثقه وحجتدر . انتقاداتنده پك شديد طاورانان يالكز ابن معين اونك حقنده بر دفعه : « فيه بعض الضعف = اونده آزيجق ضعف اثری وار» ديمشدر. « مغازی » سی حقنده‌ده امام شافعی ايله امام احمد ابن حنبلك ثناده بولوندقلری يوقاريده (ص ٧٦) گچمشدی. موسی بن عبيدة الرَّبَذی ايسه امتك

راوینك بوراده بیان اولونان معناجه وهمنه آنجق قرائن ایله اطّلاع حاصل اولورسه حدیث ـ ظن غالب اعتباریله ـ معلّل عد ایدیلوب عدم صحتنه حکم اولونابیلیر. حدیثك یك نظرده معلوم اولامیه‌جق اولان بوگبی امور قادحه‌سنی کشف، معلّلنی صحیحندن تمییز ایتمك دگمه محدثك كاری دگلدر . علیّ بن المدینینك دیدیکی کبی (ص ١٧٥) بو ، آنجق رجال اسانیدی و اختلافات متونی پك زیاده تتبع ونه قدر حدیث وارسه جمله‌سنده‌كی روایاتی استقصا ایله رُواتك الفاظنده کورولن فرقلره باقمق ، هر برینك درجهٔ حفظ وضبطنی ومرتبهٔ اتقانی نظر ملاحظه‌یه آلمق ، خلاصه بوتون طرق احادیثی جمع ایتمکله بیلینه‌بیلیر . ابو عبدالله الحاکم ده : « حدیث اویله طریقلردن تعلیله اوغرار‌كه راویلرك جرحنه بیله یول بولوناماز » دیمش که (ص ١٧٤) وهمك ضعفادن اولدیغی کبی ثقاتدن ده صادر اولابیله‌جگنه اشارت ایتمك ایسته‌مشدر . بو تمییز ایسه انواع علوم حدیثك اڭ غامض واڭ دقیق اولان نوعیدر . بو ، محدّثده پك یوكسك وپارلاق بر فهمك ، پك واسع وشموللو بر حفظك ، ضبط وعدالتجه مراتب رُواة حقنده تام بر بیلگینك ، بوتون اسانید ومتون اختلافاتنی استقصا خصوصنده بر ملكهٔ قویه ومهارت راسخه‌نك وجودینه وابسته اولدیغندن بو ذروهٔ كماله آنجق شُعبه ، علیّ بن المدینی ، احمد ابن حنبل ، عبدالرحمن بن مَهْدِی، عبدالله بن المبارك، بخاری، مسلم، یعقوب بن شَیْبه، ابو حاتِم رازی ، ابن حِبّان، ابوزُرْعة الرّازی ، دارَقُطْنی کبی نادر یتیشمش علم حدیث شهبازلری پرواز ایده‌بیلمشلردر .

صالحیندن مبارك بر ذات اولمقله برابر ائمهٔ نقد ایچنده کندیسنی حجت عدایدن یوقدر. یالکز « طبقات » صاحبی ابن سعد ایله « مسند » صاحبی یعقوب بن شیبه بر آز لهنده بولونمشلردر. ابن سعد : « ثقه ایسه‌ده حجت دگلدر » ، یعقوب ایسه: « صدوق ایسه‌ده ضعیف الحدیثدر » دیمشلردر . حال بوكه اوته‌دن احمد ابن حنبل، نسائی، ابن عدیّ ، ابن معین هپ ابن عبیده‌نك حدیثی ایله احتجاج ایدیله‌میه‌جگنی سویله‌مشلردر . هله یحیی بن سعید القطّان : « حدیثی دیگله‌مكدن قاچینیردك » دییور . هرحالده سخاوینك بیان ایتدیکی علت عکسنه اولمق اقتضا ایدر. سهو سخاویده دگل ایسه نسخه خطاسیدر. بوسهو « عقبه » ایله « عبیده » لفظلرینك رسم خطجه مشابهتلرندن نشأت ایتمه بر تصحیفه پك بگزه‌یور .

٣٢

مطاعن عشره‌دن (٧) مخالفت .

حدیث مدرج

« مخالفت » دن مراد راوینك ضعیف ایسه ثقاته ، ثقه ایسه کندیسندن اوثق اولانه مخالف روایتده بولونماسیدر‌كه بونكده انواع مختلفه‌سی واردر . بر نوعی ادراجدر . ادراج یا سَنَده ، یامتنه راجع اولور‌كه ادراج عیبی ایله شائبه‌دار اولان روایتلر یا « مُدْرَجُ الاِسْنَاد» ، یاخود « مُدْرَجُ الْمَتْن » اولور .

مدرج الاسناد

مخالفت اكر سیاق اسنادی تغییرایله واقع اولمش ایسه حدیثه «مُدْرَجُ الْاِسْنَاد» دیرلر‌كه اونكده دورت قسم اولدیغی بالاستقرا معلوم اولمشدر :

١ ــ بر حدیثی متعدد کیمسه‌لر مختلف اسنادلرله روایت ایدرلرده بر راوی بونلرك هپسندن روایت ایتمش بولونور . لكن مَرْوِیّ عنهلرك اسناد اختلافلرینی بیان ایتمكسزین ـ جمله‌سی گویا بر اسنادده متحد ایمشلرجه‌سنه ـ حدیثی یالكز برینك بر اسنادی ایله سوق ایدر .

مثال : عبدالله بن مسعود رضی‌الله عنهك : « قُلْتُ یا رَسُولَ اللهِ اَیُّ الذَّنْبِ اَعْظَمُ ؟ قَالَ اَنْ تَجْعَلَ لِلّٰهِ نِداً وَهُوَ خَلَقَكَ = دیدم‌كه یارسول‌الله ، گناهك هانكیسی اڭ بویوكدر ؟ بویوردی‌كه الله تعالی سنی یاراتمش ایكن اوڭا بر شریك قوشماڭدر » حدیثنك سندینی ترمذی سوق ایدركن : « بُنْدار ـ كه محمد بن بشّار عَبْدیدر ـ عبدالرحمن بن مَهْدیدن، اوده سفیان ثَوْریدن، اوده واصل بن حَیّان ایله منصور واَعْمشدن ، بونلرك اوچی‌ده ابووائل شَقیق بن سَلَمه‌دن، اوده ابو مَیْسَره عمرو بن شُرَحْبیلدن ، اوده عبدالله بن مسعوددن » دییور . حال بوكه بخاریده‌كی سندلره كوره سفیان ثوری منصور ایله اعمش طریقلرندن روایت ایدركن ابووائل ایله عبدالله بن مسعود آراسنده ابومَیْسَره‌یی ذكر ایدیورسه‌ده

واصل طريقندن روايت ايدركن ابو مَيْسَره‌يى آتلايه‌رق ابووائلدن طوغرودن طوغرويه عبدالله بن مسعوده كچيور . واصل طريقندن شُعْبه‌نك، مهدىّ بن ميمونك ، مالك بن مِغْوَلك ، سعيد بن مسروقك‌ده روايتلرى هپ بوطرزده‌در . يحيى بن سعيد القطّان‌ده ـ بخارى كبى ـ هر اوچ طريقى بويله‌جه آيرمشدر . ترمذى ايسه هر اوچ طريقى برلشديرمكله بر خطاده بولونمش اوليور . زيرا ابو مَيْسَره واسطه‌سيله ابووائلك روايت ايتديكنى سويله‌ين يالكز منصور اولوب ديكر ايكيسى ابوميسره سز روايت ايتمشلركن « عَنْ واصِلٍ وَمنصور والاعمش عن ابى وائل » ديه‌رك طرق مختلفه اسنادلرينى يكديكره درج ايتمشدر. بوحديثك اسنادنده نَسائى ده ياكيلمشدر . او ، سندى « عن بُنْدار عن ابن مَهْدىّ عن سفيان عن واصل » ديه باشلايوب منصور ايله اعمشى قاله آلماديغى حالده « عن ابى وائل عن عمرو عن عبدالله بن مسعود » ديه‌رك سندى اتمام ايديوركه عمرو بن شُرَحْبيلى سندلرنده ذكر ايدنلر منصورايله اعمش ايكن صانكه واصلك سندنده عمروده وار ايمش كبى روايت ايتمش و واصل طريقندن اسنادى منقطع اولديغى حالده متصل كوسترمشدر . نسائيده ادراج يوق ايسه‌ده وهم واردر . محدثين آراسنده ايسه شوقاعده جاريدر. عينى شيخدن روايت ايدن برطبقه‌ده‌كى رجال عديده سندك ايچنه داخل اولورسه راوى حديث اونلرك بعضلرينى حذف ايتمه‌يوب اوطبقه‌ده‌كى رُواتك هربرندن كلن طريقى‌ده ، متنى‌ده آيرى آيرى ذكر ايدر . زيرا كرك سندده ، كرك متنده بينلرنده الفاظ تخالفى بولونابيلير . بويله ياپيلماديغى تقديرده برينه عائد اولان لفظ ديكرلرينه اسناد ايديلمش اولور .

٢ — مدرج الاسنادك بر نوعى‌ده شودر : بر محدّث متنى براسناد ايله برندن ، ينه اومتنك برجزئنى ديكر اسناد ايله ديكر بر كيمسه‌دن روايت ايدر . صوكرا اوندن اخذ ايدن راوى متنك اصلنى‌ده، زياده‌سنى‌ده ايلك اسناد ايله كندى شيخنه اضافه ايده‌رك نقل ايدركه بوسببدن ناشى مخالفتله مطعون اولمش اولور .

مثال : عليه‌الصلاة والسلام افنديمز حضرتلرينك ناصيل نماز قيلدقلرينى وائل بن حُجْر رضى‌الله عنه روايت ايديوركه روايتده نمازده اللرك قالديريلديغى ذكر ايديلمكده‌در . بوحديثك بعض طريقلردن واقع اولان روايتنه نظراً وائل زياده

اولارق : « صوكرا پك صوغوق بر موسمده (كندى يوردمدن مدينهٔ منوره‌يه) بردها كلدم. باقدم كه اصحاب چوق كيينمشلر، اللرينى كيدكارى ثيابك آلتندن تحريك ايديورلر » ديور . بو زياده « عن عاصم بن كُلَيْب عن عبد الجبارِ بنِ وائلٍ عن بَعْضِ اَهْلِهِ عَنْ وائِلٍ » سندى ايله سفيان بن عُيَيْنَه ، زُهَيْر بن معاويه وابو بَدْر شُجاع بن الوليد طريقلرندن ثابت اولوب ديكر طريقلردن ذكر ايديلمه‌مشكن سنن صاحبى ابوداود بوزياده‌يى زائده ايله شَريك طريقلرندن‌دن روايت ايدركه هرايكى اسنادى يكديكره درج ايتمش اوليور .

بوقسمك بردورلوسى‌ده شويله اولور : راوى حديثك بر جزئندن ماعداسنى بلاواسطه كندى شيخندن ديكلر ، قالان جزئنى‌ده ديكر بر راوى واسطه‌سيله ينه شيخندن اخذ ايتمش بولونورده اثناى روايتده متنك تمامنى ـ واسطه‌يى حذف ايده‌رك ـ كويا شيخندن بالذات ديكله‌مش ايمش كبى سوق ايدر .

٣ — بر راويده ايكى صحابيدن، ياخود برصحابيدن ايكى مختلف اسناد ايله منقول ايكى مختلف متن بولونورده اوندن روايت ايدن كيمسه هرايكى متنى بو اسنادلردن يالكز برى ايله روايت ايدر ، ياخود متنلردن برينى او متنه خاص اولان اسناد ايله روايت ايدركن اونده اولمايان برسوزى‌ده اوته‌كى متندن آلوب قاتار .

مثال : « مالك عن ابى الزِّناد عن الاعرج عن ابى هريره » طريقندن : « اِيّاكُمْ وَالظَّنَّ فَاِنَّ الظَّنَّ اَكْذَبُ الْحَديثِ . وَلاٰ تَجَسَّسُوا وَلاٰ تَنافَسُوا وَلاٰ تَحاسَدُوا = سوء ظندن صاقينكز . زيرا سوء ظن خاطره كلن الك يالان شيدر . برده تجسس ايتمه‌يكز ، بربريكزه رقابته قالقيشماييكز ، بريبريكزه حسد ايتمه‌ييكز » حديثى روايت ايديلديكى كبى « مالك عن الزُّهْرِىّ عن اَنَس » طريقندن‌ده : « لاٰ تَباغَضُوا وَلاٰ تَحاسَدُوا وَلاٰ تَدابَرُوا وَلاٰ تَنافَسُوا = برى بريكزه بغض ايتميكز ، برى بريكزه حسد ايتمه‌يكز ، برى بريكزدن يوز چويرمه‌يكز ، برى بريكزه رقابته قالقيشمايكز» حديثى‌ده مرويدر . سعيد بن ابى مريم انس حديثنى روايت ايدركن برده « وَلاٰ تَنافَسُوا » لفظنى ابو هريره روايتندن آلوب قاتيور .

٤ — راوى يالكز اسنادى سوق ايتدكدن صوكرا هرهانكى برامر عارضدن

طولانی متنی ذکر ایتمزده کندیلگندن، یاخود باشقه‌سنه عائد بر سوز سویله‌دکدن صوکرا متنه کچر. ایشیدنلردن بری‌ده آراده کچن بو سوزی متن حدیثدن ظن ایده‌رك او اسناده عائد متن ایله برلکده روایت ایدر. بونی ابن حجر مُدْرَج المتن قسمنه ادخال ایتمز.

مدرج الاسنادك اقسامی ایشته بونلردر.

مدرج المتن

« مُدْرَج المَتْن » ، گلنجه اوده متن حدیثك یا اوّلنده، یاخود اورتاسنده، یاخودده ـ علی الاکثر واقع اولدیغی اوزره ـ آخرنده متنده اولمایان بر سوزك اوکا قاتیلمش اولماسیله اولورکه بوده صحابه ایله ماعدالرینك موقوف اولان سوزلرینی نبیّ اکرم صلی الله علیه وسلمك مرفوع اولان کلام عالیلرینه بلافصل درج وادخال ایتمك صورتیله واقع اولور. وحقیقت حالی بیلمه‌ینه اوکلام مُدْرَجی نفس حدیثدن ظن ایتدیریر.

متنك اوّلنده‌کی ادراجه مثال: خطیب بغدادینك تحقیق ایتدیکی اوزره ابو قَطَن ایله شَبابَة طریقلرندن « عن شُعْبَةَ عن محمد بن زیاد عن ابی هریره » سندیله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندیمزك: « اَسْبِغُوا الْوُضُوءَ . وَیْلٌ لِلْاَعْقابِ مِنَ النّارِ = آبدستی اکسیکسز آلکز. جهنمده یاناجق اوکچه‌لره یازیق ! » بویوردقلرینی روایت ایدیور. حال بوکه صحیح بخاریده آدم بن ایاس طریقندن عینی سند ایله ابوهریره رضی الله عنهدن: « اَسْبِغُوا الْوُضُوءَ . فَاِنَّ اَبَا الْقاسِمِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ قالَ وَیْلٌ لِلْاَعْقابِ مِنَ النّارِ = آبدستی اکسیکسز آلکز. زیرا ابوالقاسم محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم جهنمده یاناجق اوکچه‌لره یازیق ! دیه بویوردی » صورتنده واقع اولدیغندن ابوهریره‌نك کلامی اولان « اَسْبِغُوا الْوُضُوءَ » سوزی جم غفیرك وازجمله بخارینك راویسی آدم بن ایاسك روایتلری دلالتیله اولکی ایکی طریقدن روایت ایدیلن متنه ادراج ایدیلدیکی صراحةً آکلاشیلیور. بخارینك بوحدیثی (٥٥) نجی عبدالله بن عمر رضی الله عنهما حدیثیله یکماآل اولدیغی ایچون ترجمه ایتدیکمز مختصردن حذف ایدیلمشدر.

متن آراسنه ادراجه مثال: « سنن دارَقُطْنی » ده عبدالحمید بن جعفر طریقندن « هِشام بن عُرْوة عن ابیهِ عن بُسْرَةَ بِنْت صَفْوانَ » سندی ایله صلی الله علیه وسلم افندیمزك: « مَنْ مَسَّ ذَكَرَهُ اَوْ اُنْثَیَیْهِ اَوْ رُفْغَهُ فَلْیَتَوَضَّأْ » حدیثنی روایت ایدیور. حال بوکه دیگر طریقلردن عینی سندایله روایت ایدنلر: « اَوْ اُنْثَیَیْهِ اَوْ رُفْغَهُ » لفظلرینی روایت ایتمه‌مش اولدقلرندن دارقطنی بولفظلرك متن حدیثه مدرج اولدیغنی بیان و ایّوب سَخْتِیانی ایله حَمّاد بن زید وامثاللرندن ایدینیدیکی روایاته استناداً بو سوزلرك عروه‌یه عائدیتنی تصریح ایدیور. کذا امّ المؤمنین عائشه رضی الله عنهانك بخاریده‌کی حدیثنده (٣ نجی) « فَیَتَحَنَّثُ فیهِ » دن صوکرا کان « وَهُوَ التَّعَبُّدُ اللَّیالِیَ ذَواتِ الْعَدَدِ » لفظلری‌ده متن حدیثدن اولمایوب راوی زُهْرینك متنی سرد ایدرکن « فَیَتَحَنَّثُ » لفظنی تفسیر ایتمه‌سیدر.

متنك آخرنده‌کی ادراجه مثال: نمازده‌کی تشهدك طرف عالیٔ رسالتپناهیدن عبدالله بن مسعود رضی الله عنه تعلیمی حقنده‌کی حدیث (٤٥٩ نجی ایله حاشیه‌سی) ابوداود ایله دارَقُطْنی طرفلرندن ابوخَیْثَمه زُهَیْر بن حَرْب طریقندن « حَسَن بن الحُرّ عن القاسم بن مُخَیْمِرَةَ عن علقمةَ عن عبدالله بن مسعود » سندیله تخریج ایدیلوب بوروایتده « اَشْهَدُ اَنْ لا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ » دن صوکرا: « فَاِذا قُلْتَ هٰذا فَقَدْ قَضَیْتَ صَلاتَكَ . اِنْ شِئْتَ اَنْ تَقُومَ فَقُمْ . وَاِنْ شِئْتَ اَنْ تَقْعُدَ فَاقْعُدْ » زیاده‌سی‌ده واردرکه بوزیاده ایچون دارَقُطْنی: « ابن مسعودك متن حدیثه درج اولونمش کلامیدر » دییور. زیرا کرك علقمه‌دن، کرك بوحدیثی ابن مسعود رضی الله عنهدن اخذ ایدنلردن روایت ایدنلرك کافه‌سی ایله حسن بن الحُرّدن روایت ایدنلردن حسین بن علیّ الجُعْفی ایله ابن عَجْلان و محمد بن اَبانك روایتلرنده بوزیاده‌یه تصادف ایدیلمیور. باخصوص ابوخیثمه‌دن روایت ایدن شَبابَة بن سَوّار ایله موسی بن داود طریقلرندن تشهد لفظندن صوکرا: « ثُمَّ قالَ عَبْدُاللّٰهِ اِذا قَضَیْتَ هٰذا .. » دییه‌رك مابعدینك « ثُمَّ » ایله آیریلماسی‌ده بوزیاده‌نك ابن مسعود حضرتلرینك اجتهاد ذاتیسی اولارق سویله‌دیکی برسوز اولدیغنی تأیید ایدر.

مدرج المتنك الك چوق وارد اولان نوعى آخره ادراج ايله واقع اولانيدر .

هر نه صورتله اولورسه اولسون كرك اسناده ، كرك متنه إدراج حرامدر . وحرمتنده اهل حديث ايله اهل فقهك اجماعى واردر. حتى ابن السَّمعانى ايله اونك كبى ديگر بعضلرى بو خصوصده پك ايلرى كيده‌رك تعمداً إدراجه تصدى ايدن راوى عدالتدن ساقط اولوب « يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ » آيت كريمه‌سنك حكمنه داخل ويالانجيلر زمره‌سنه ملتحق بر ساخته‌كار اولور ديمشلردر . لكن سيوطى : « نجه معناسى قولايجه آڭلاشيلمايان بر لفظ غريبى تفسير ايچون اولان إدراجه هيچ بر مانع يوقدر. كرك زهرينك ، كرك ديگر برچوق ائمه‌نك ادراجلرى هپ بو قبيلدندر » ديور .

بر حديثده إدراج واقع اولديغى دورت صورت ايله معلوم اولور :

١ — متنك مدرَج اولان واولمايان مقدارينى تفصيل ايدر بر روايتك ثابت اولماسيله. بورايه قدر ايراد ايديلن امثله‌ده اولديغى كبى .

٢ — بالذات راوينك تنصيصى ايله. مثلا ابن مسعود رضى الله عنه آتيده‌كى حديثى بردفعه مرفوعاً ذكر ايتمشدر : « مَنْ مَاتَ لاَ يُشْرِكُ بِاللّٰهِ شَيْئاً دَخَلَ الْجَنَّةَ . وَمَنْ مَاتَ يُشْرِكُ بِاللّٰهِ شَيْئاً دَخَلَ النَّارَ = هر كيم اللهه بر شيئى اشراك ايتميه‌رك وفات ايدرسه جنته كيرر. هر كيم‌ده اللهه بر شيئى اشراك ايده‌رك وفات ايدرسه جهنمه كيرر . » حال بوكه بر روايتده ينه ابن مسعود رضى الله عنه بو حديثى : « نبىّ اكرم صلى الله عليه وسلم برسوز بويوردى . بن‌ده اوكا برسوز قاتدم » مقدمه‌سيله روايت ايتمشدر كه متن حديثده‌كى ايكى سوزك برى – تعيين ايتمكسزين – كنديسنه عائد اولديغى بيان ايتمش اوليور . اوچنجى بر روايتده‌ده متنى تماميله سرد ايتمكله برابر ايكنجى سوزك ، كنديسنك اولديغنى تصريح ايتديكى كبى دوردنجى بر روايتده‌ده متنك يالكز قسم اوّلى ايله اكتفا ايتمشدر .

٣ — إدراجه مطّلع اولمش ائمه‌دن برينك تنصيصى ايله . نيته كيم ابن مسعود رضى الله عنهك تشهد حديثنده ادراج اولديغنى حاكم ايله دارقطنى صراحةً خبر ويرمشلردر .

٤ — مدرَج اولارق وارد اولان كلامك كلام رسول عليه الصلاة والسلام اولماسى عقلاً مستحيل اولماسى ايله . نيته كيم ابو هريره رضى الله عنهك مرفوعاً روايت ايتديكى : « لِلْعَبْدِ الْمَمْلُوكِ اَجْرَانِ . وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْلاَ الْجِهَادُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَالْحَجُّ وَبِرُّ اُمِّى لَاَحْبَبْتُ اَنْ اَمُوتَ وَاَنَا مَمْلُوكٌ = عبد مملوكك ايكى قات اجرى واردر. نفسمى يد قدرتنده طوتان اللهه قسم ايده‌رم كه الله يولنده جهاد ايله حج و آنامك كوڭلنى خوش ايتمك قايغوسى اولماسه‌يدى مملوك اولارق اولمه‌يى آرزو ايدردم » حديث صحيحنده « اَجْرَانِ » دن صوكراكى سوزلر كنديسنه عائد الفاظ مدرَجه‌در . زيرا رسول الله صلى الله عليه وسلمك رِقّى تمنى بويورمالرى ممتنع اولديغى كبى كوڭلنى خوش طوتابيلمك ايچون والدهٔ محترمه‌لرى‌ده برحيات دكل ايدى .

تنبيه . — مدرج اولارق روايت ايديلمش احاديث ايچون خطيب بغدادى « كتاب الفَصْلِ لِلْوَصْلِ الْمُدْرَجِ فِى النَّقْل » اسمنده غايت بويوك بر كتاب تأليف ايتمش ، ابن حَجَر عسقلانى‌ده اونى تلخيص ايتدكدن صوكرا كندى محصول تتبعاتى اولارق اصلده موجود اولمايان ديگر روايات مدرَجه‌يى علاوه ايله مختصرينى ايكى مثلى بويوته‌رك كتابنه « تقريب المَنْهَج بترتيب الْمُدْرَج » نامنى ويرمشدر .

٣٣

مطاعن عشره‌دن (٧) مخالفت (مابعد)

حديث مقلوب. ـ قلب مركب. ـ مزيد فى متصل الاسانيد

مخالفتك ايكنجى نوعى راوينك اسناده‌كى رجال اسملرينى ويا ـ نادراً واقع اولديغى اوزره ـ متنك بعض الفاظنى تقديم وتأخير ايده‌رك روايت ايتمه‌سيله اولور. مثلا راوى « كَعْب بن مُرَّة » ديه‌جك يرده « مُرَّة بن كَعْب »، « وَلِيد بن مُسْلِم » ديه‌جك يرده « مُسْلِم بن الوَلِيد » ديه‌رك روايت ايدر . مخالفتك بو دورلوسى ايله روايت اولونان حديثه « مقلوب » دينير. بوكا دائر ينه خطيب بغدادينك « رافع الارتياب فى المقلوب من الاسماء والانساب » اسمنده بر كتابى واردر.

مقلوب المتنك ده مثاللرى واردر : ازجمله (٣٨٤) نجى ابو هريره حديثنده‌كى : « حَتّٰى لَا تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ » لفظى مسلم راويلرندن برى طرفندن « حَتّٰى لَا تَعْلَمَ يَمِينُهُ مَا تُنْفِقُ شِمَالُهُ » صورتنه افراغ ايديلمشدركه بو لفظ ايله روايت ضعيفدر . راوى يمين ايله شمالك ترتيبنى قلب ايتمكده ياكيلمشدر . ديكر طريقدن مسلمك ده بخارى ايله اولكى لفظى روايتده اتفاق ايتمه‌سى موضوع بحث راوينك مخالفتنى اثبات ايدر .

كذا سحورك آخر وقتى حقنده « مسند احمد »، ايله ابن خُزَيْمَة وابن حِبّان « صحيح » لرنده خُبَيْب بن عبدالرحمن بن خُبَيْبك خاله‌سى أُنَيْسه بنت خُبَيْب رضى الله عنهمادن مرفوعاً روايت اولونان : « اِذَا اَذَّنَ اَبْنُ اُمِّ مَكْتُومٍ فَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَاِذَا اَذَّنَ بِلَالٌ فَلَا تَأْكُلُوا وَلَا تَشْرَبُوا = ابن ام مكتوم اذان اوقوديغنده ييوب ايچيكز، بلال اذان اوقوديغنده ايسه ييوب ايچمه‌يكز » حديثنده‌ده قلب واردر. صحاحده مشهور اولان ابن عمر ايله عائشه رضى الله عنهمك روايتلرى ايسه : « اِنَّ بِلَالًا يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ . فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتّٰى يُؤَذِّنَ اَبْنُ اُمِّ مَكْتُومٍ »

صورتنده‌در. (٣٦٧ نجى ابن عمر حديثنه مراجعت.) بعض روايتده : « اِنَّ اَبْنَ اُمِّ مَكْتُومٍ وَكَانَ اَعْمٰى لَا يُؤَذِّنُ حَتّٰى يُقَالَ لَهُ اَصْبَحْتَ اَصْبَحْتَ » ديه وارداولمش اولماسى ده (٣٦٧ نجى حديثك حاشيه‌سنه مراجعت) صحاحده‌كى روايتك صحيح، اولكيسنك صحيحه مخالف وضعيف اولديغنى تأييد ايدر . مقلوبك بونوعنه حافظ سراج الدين بُلْقينى (٧٢٤ ـ ٨٠٥) « معكوس » نامنى ويريور .

كذا طَبَرانى ابوهريره رضى الله عنهدن : « اِذَا اَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ فَأْتُوهُ وَاِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَاجْتَنِبُوهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ = سزه برشى امر ايتديكمده اونى ياپيكز، برشيدن نهى ايتديكمده ايسه اوندن الكزدن كلديكى قدر اجتناب ايديكز» ديه بر حديث روايت ايديور. صحيحنده ايسه بوحديث : « مَا نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ فَاجْتَنِبُوهُ وَمَا اَمَرْتُكُمْ بِهِ فَافْعَلُوا مَا اسْتَطَعْتُمْ = سزى هرنه‌دن نهى ايدرسه‌م اوندن اجتناب ايديكز . امر ايتديكم شيئى ايسه الكزدن كلديكى قدر ياپمايه چاليشيكز» صورتنده روايت ايديلمشدركه معروف اولان روايت‌ده بودر .

اسناده قلبك ايكى نوعى دها واردر : ١ ـ بر حديث ، بر راوينك روايتى ايله مشهور ايكن اونى هم غريب ، هم مرغوب كوسترمك ايچون اوراوى يرينه اوطبقه‌دن ديكر بر راوى اقامه ايديلير . مثلا سالمك روايتى ايله مشهور اولان حديث ، نافعدن ؛ مالكك روايتى ايله مشهور اولان حديث‌ده عبيدالله بن عُمَردن روايت ايديليركه حديثك بودورلوسنه « مسروق » نامنى ويردكلرى واردر . بو ساخته‌كارلق سُرّاق حديثدن بُهْلول بن عُبَيْد الكِنْدى ايله وضّاعيندن حمّاد بن عمرو النَّصيبى كيبلرينك كارى اولوب وضّاعينك چوقجه استعمال ايتدكلرى برشيدر. مثلا بوراده اسمى كچن حمّاد بن عمرو النَّصيبى : « اِذَا لَقِيتُمُ الْمُشْرِكِينَ فِى طَرِيقٍ فَلَا تَبْدَؤُهُمْ بِالسَّلَامِ = مشركينه يولده راست كلديككزده سلام ويرمكه سز باشلامايكز » حديث مرفوعنى « عن الاعمش عن ابى صالح عن ابى هريره » سندى ايله روايت ايتمش ايسه‌ده اسنادك طوغروسى اعمشدن دكل، ابو صالحك اوغلى سُهَيْلدن اولوب سند « عن سهيل بن ابى صالح عن ابيه عن ابى هريره » اولمق

كركدى . صحيح مسلمده اولديغى اوزره شُعبه ، ثَوْرى ، جَرِير بن عبدالحميد ، عبدالعزيز الدَّرَاوَرْدى طريقلرندن هپ سهيلدن مَرْوى ايكن حمّاد النَّصيبى غريب كورونسون ديبه اعمش طريقندن ايمش كبى روايت ايله‌مشدر . اهل حديثك معروف اولان طريقلرى براقوب غرائبى تتبع ايدنلرى سومه‌مه‌لرى ايشته بوكبى احوالدن نشأت ايدر . باخصوص كه غرائبك صحيح چيقانلرى پك نادردر .

٢ — بر متنك اسـنادينى آلوب ديكر متنك باشـنه كچيرمك وايكـنجى متنى ده اوتەكى اسناد ايله سوق ايتمك كه بوكا علّامهٔ جَزَرى « قلب مركّب » نامنى ويرمشدركه تركيب ايدلمش يعنى اويدورولمش اسناد ديمكدر . قلب اسـنادك بونوعى اِغْراب يعنى احاديث غريبه نقل ايديور كبى كورونمك هوسى ايله ارتكاب ايدلمش ايسـه وضع قدر شنيعدر . يوق شيخك حفظى متين ميدر ، دكلميدر ؟ تلقينى قبول ايديورمى ؟ ايتميورمى ؟ يعنى باشقه‌سنك سوزينه قاپيليورمى ، قاپيلميورمى ؟ ديبه امتحان قصديله ياپيليرسـه حكمى دكيشير . بغداد محدثلرينك بخارى‌يى امتحاناً ياپدقلرى قلب اسانيد (ص ٦٦) كبى كه بوندن هيچ بر ضرر تولد ايتمه‌ديكى كبى بخارينك علم حديثده درجهٔ كمالى مرتبهٔ علانيته چيقارديغى ايچون بويوك فائده‌سى اولمشـدر . ذهبى « تذكرة الحفّاظ » نده « مسند كبير » صاحبى حسن بن سفيانك ترجمهٔ حالنده حاكمدن نقل ايدركه حافظ كبير ابن خُزَيْمه ايله رفيقلرى ابوعمرو بن الحَيْرى واحمد بن على الرّازى بر سفر اثناسنده حسن بن سفيانه اوغرامشلر . احمد رازى حافظ مشاراليهه : « سنك حديثكدن اولمق اوزره شوطبقه‌يى يازدم . ديكلرميسك ؟ » ديبه نيازده بولونمش . يكى جوانى آلنجه اسنادلرى برى برينه قاريشديرارق اوقومش . حسن بن سـفيان‌ده طوغرولتمش . بر آز زمان كچدكدن صوكرا ينه صيراسـنى كتيروب اسنادلرى قاريشديرارق اوقومش . حسن بن سفيان ينه تصحيح ايتمش . اوچنجى دفعه ينه بوكا تصـدى ايدنجه حسن اوكا ديمش كه ياپديغكى آكلامايورم . بن طوقسانلق بر آدمم . ياپديغكه ايكى دفعه تحمل ايتدم . سن ينه اصرار ايديورسـك . اللهدن قورقده مشايخه بويله معامله‌ده بولونمه . اولوركه بددعالرى سـنى طوتار » ديمش . بونك اوزرينه ابن خزيمه : « آرتق يتر . شيخه اذا ايتمه » ديمش . احمد بن على الرازى‌ده : « ايسته‌دم كه هركس ابوالعباس ـ كه حسن بن سـفيان ديمكدر ـ

كندى حديثك فرقنده اولديغنى بيلسون‌ده شبهه‌يه دوشمه‌سون » ديمش . حسن بن سفيان طوقسانلق اولديغندن كنديسنه اختلاط عارض اولمشمى ، اولمامشمى ؟ آكلامق ايچون ياپيلمش بر تجربه اولديغى ايچون بونده بأس كورولمز .

قلب مركّب ، شيخ الاسلام ابن حجر عسـقلانى‌يه كوره ـ بر آز صوكرا بيان ايديله‌جك ـ مضطرب الاسناد نوعندن عد ايدلمشدر .

قلب اسناد يالكز وضّاع ويا حفظى ضعيف كيمسـه‌لر طرفندن دكل ، بعض كره ثقات آثبات طرفندن صادر اولمش بر هفوه‌ده اولابيلير . نيته كيم مسند احمدده نقل ايديلديكنه كوره بر دفعه سفيان ثَوْرى ، يحيى بن سعيد القطّانه : « لاتَصْحَبُ الْمَلَائِكَةُ رُفْقَةً فِيهَا جَرَسٌ = ملائكهٔ رحمت ، برابرلرنده چينغيراق بولونان يولجى جماعتى ايله برلكده بولونماز » حديث شريفنى « عن عبيدالله بن عمر عن نافع عن ابن عمر » سندى ايله روايت ايتمش . يحيى همان استادى اولان سفيانه : « برباد ايتدك ، يا اباعبدالله » ديبويرمش . سفيان : « يا طوغروسى ناصيلدر ؟ » دينجه : « عبيدالله بن عمر بكا عَنْ نافع عن سـالم عن ابى الجرّاح عن امّ حَبيبه عن النبىّ صلى الله عليه وسلم ديمشدى » جوابنى ويرمش وسفيان كنديسنى تصديق ايتمشدر . نافعك اكثر رواياتى ابن عمر رضى الله عنهمادن اولديغى ايچون سفيان بو روايتده ياكيلمشدى . فقط انصافنه باقك كه كندى تلميذينك بوقدر سرت اخطارندن يوكسونمه‌يوب همان حقى تسليم ايتمشدر . تلميذك ده حقى مدافعه‌ده‌كى غيرتى شايان حيرتدر : سفيان كبى اعلام علماى ثقاتدن بر ذاتك ياكليش روايت ايتديكنى ايشيدنجه صبر ايده‌مه‌يوب وخاطرينه رعايتى اصلا كوزتمه‌يوب همان بوقدر آغير بر تعبير ايله تصحيحه قالقمش .

ينه بو يحيى القطّان ، باشلى باشـنه بر ركن علم اولان شُعبه‌نك : « لَا يَجِدُ عَبْدٌ طَعْمَ الْاِيمَانِ حَتّٰى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ = هيچ بر قول قدره ايمان ايتمه‌دكجه ايمانك طادينى بولاماز » حديثنى « عن ابى اسـحق عن الحارث عن علىّ » سنديله روايت ايتديكى كنديسـنه سويلنديكى وقت همان آتيلوب : « بونى بزه سفيان ، عن ابى اسـحق عن الحارث عن ابن مسعود سنديله روايت ايتمشدر » ديبه طوغرو اسـنادينى خبر ويرمشدر . يحيى سرد ايتديكى سندك صحتى حقنده يقينى اولمقسزين شُعبه كيسـنه

اعتراض ایده‌جك مرتبه‌ده دكلدی . فقط شعبه‌ده بشردر، یاكیلابیلیر . خطاسی‌ده بولونجه درحال تصحیح اولونور .

مخالفتك اوچنجی نوعی بر راوینك كندیسندن دها مُتقِن اولمقله معروف دیكر راوی ویا رُواتك ذكر ایتمه‌دیكی بر راوی‌یی اسنادك آراسنه یاكلیشلقله زیاده ایتمه‌سیله اولور كه بوطرزده روایت ایدیلن حدیث ضعیفه «مزید فی متصل الاسانید» نامنی ویریرلر . بو نوعه دائر خطیب بغدادینك «تمییز المزید فی متّصِل الاسانید» اسمنده مستقل بر كتابی (ص ١٦٢) واردر .

مثال : عبدالله بن المبارك طریقندن روایت ایدیلن : «لاَ تَجْلِسُوا عَلَى الْقُبُورِ وَلاَ تُصَلُّوا اِلَيْهَا = قبرلرك اوزرینه اوطورمایكز، قبرلره قارشی نمازده قیلمایكز» حدیث مرفوعی «عَنْ عبدِاللهِ بن المباركِ حَدَّثَنَا سفيانُ عَنْ عبدِالرحمن بن يزيدَ بن جابرٍ قال حَدَّثَنى بُسْرُ بن عُبَيْدالله قالَ سَمِعْتُ اَبَا اِدْرِيسَ يَقُولُ سَمِعْتُ وَاثِلَةَ ابْنَ الأَسْقَعِ يَقُولُ سَمِعْتُ اَبَا مَرْثَدٍ الغَنَوِىَّ يَقُولُ سَمِعْتُ النَّبِىَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ» اسنادی ایله وارد اولمشدر . حالبوكه بو سندده سفیان ایله ابو ادریس بولونمایاجقدی . ابو ادریسك سنده ادخالی عبدالله بن المباركك وهمندن نشأت ایتمشدر . چونكه بر چوق ثقات حدیثك سندنده «عن ابن جابر عن بُسْر عن واثلة» دیدكلری كبی بعضلری‌ده بُسْرك واثله رضی الله عنهدن سماعنی تصریح ایتمشلردر . ابو حاتم رازی : «بُسْرك ابوادریسدن روایاتی چوق اولدیغی ایچون ابن المبارك یاكیلمش‌ده بوحدیثی‌ده اوندن روایت ایتدیكنی ظن ایتمش دییور.» سفیانك زیاده ایدیلمه‌سی ایسه ابن المباركدن صوكرا كان رُواتدن بریننك اثر وهمیدر دییه حكم ایدیلیور . زیرا بر چوق ثقات، حدیثی سفیانی ذكر ایتمكسزین «عن عبدالله بن المبارك عن ابن جابر عن بُسْر .. الخ» دییه روایت ایتدكلری ایچون بوایكنجی وهم كندیسندن صوكرا واقع اولمش دیمكدر .

آنجق ـ ابن حجر عسقلانینك تنبیه ایتدیكی اوزره ـ اسناده‌كی بوزیاده یوزندن

حدیثه طعن ایده‌بیلمك ایچون زیاده ایتمه‌ین راوی ثقه‌نك راوی زائدك اوست طرفنده‌كی راویدن سماعنی تصریح ایتمش اولماسی اقتضا ایدر. بوراوی ثقه‌نك روایتی شاید تصریح سماع ایله اولمایوب‌ده «عَنْ» كبی عدم اتصالی‌ده محتمل بر لفظ ایله واقع اولمش ایسه راوی زائد دینیلان شخصك آراده موجود اولدیغی ترجیح ایدوب ثقه‌نك اسنادنده انقطاع بولوندیغنه حكم ایدیلیر .

٣٤

مطاعن عشره‌دن (٧) مخالفت (مابعد .)

حديث مضطرب . ـ حديث مصحف . ـ حديث محرف .

حديث مضطرب

مخالفتك دردنجى نوعى راوى ويا رُواتك حديثى كاه بروجه ايله؛ كاه سندده‌كى راويلرك اسملرينى ويا متنك عباره‌سنى ده‌كيشديره‌رك اولكينه مخالف ديكر بر وجه ايله روايت ايدوب‌ده روايتلرك برينى ديكرينه ترجيح ايده‌جك هيچ بر سببده بولونماماسيدر . بويله ايكى صورت مختلفه‌ده روايت ايديلان حديثه « مُضْطَرِب » دينير. حديث مضطرب راوينك نقصان ضبطنه دلالت ايتديكى ايچون ضعيفدر. ايكى روايتدن برى ديكرينه ترجيح ايدرسه روايتلرك هيچ برى مضطرب اولماز : روايت راجحه محفوظ ومعروف، روايت ويا روايات مرجوحه‌ده ياشاذّ ، يا منكَر اولمش اولور .

اضطراب على الاكثر اسناده‌ده، نادراً متنده اولور. اسناده‌كى اضطراب سندلرك متخالف اولماسندن ايلرى كلير . متنده‌كى اضطراب ايسه اومتن حقنده‌كى روايانك متخالف اولماسندن وكيمى بر وجه ايله ، كيمى اوكا مخالف ديكر بروجه ايله نقل اولونان روايتلرك‌ده جمع وتأليفى ممكن اولماماسندن نشأت ايدر. لكن ايكى روايتك برى ـ راويسنك حفظى دها قوى ، مَرْوىٌّ عنهه صحبت وملازمتى دها چوق ، باخصوص مروىٌّ عنهك اولاد واقاربندن ويا موالى ويا همشهريلرندن برى اولمق ، اثناى تحملده يعنى حديثى شيخندن ديكله‌ديكى زمانده بالغ ورواتى اجازت صورتيله اولمايوب بالذات شيخنك آغزندن ايشيتمك صورتيله واقع اولمش اولمق كبى ـ اسباب ايله ترجيح ايدرسه حكم ، آرتق اضطرابدن قورتولمش اولان راجحك اولور . كذلك ناقل معناى واحدى الفاظ مختلفه ايله ادا ايتمش بولونور ، ياخود روايتلرك برى ديكرينه منافى كلميه‌جك بر حاله حمل اولونابيلير ، خلاصه متخالف كورونن روايتلرى جمع وتأليف ممكن اولورسه ينه حديثلر مضطرب عداولونمازلر .

اضطراب ، سند ويامتنده سهووخطا اثرى اوله‌رق ابدال ووقوعنه دلالت وبناءً عليه راوى ويا رُواتك عدم ضبطنى اشعار ايتديكى ايچون حديثى ضعفه اوغراتير وردينه باعث اولور .

اسناداً مضطرب اولان حديثك بر مثالى: ابوداود ايله ابن ماجه « سنن »لرنده سُترهٔ مصلى بحثنده : « إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَجْعَلْ تِلْقَاءَ وَجْهِهِ شَيْئاً . فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيَنْصِبْ عَصًا . فَإِنْ لَمْ يَجِدْهُ فَلْيَخُطَّ خَطًّا . ثُمَّ لَا يَضُرُّهُ مَا مَرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ = هرهانكى بريكز نمازه طورديغنده قارشيسنده سُتره اولاجق برشى بولوندورسون. برشى بولامازسه هيچ اولمازسه بر دكنك ديكسون . اونى‌ده بولامازسه برچيزكى چيزسون. بونى يابدقدن صوكرا اوكندن هر نه كچرسه نمازينه ضررويرمز » حديثنى روايت ايديورلر . ابوداودك بر سندى مسدّدك طريقندن « بِشرِبن المفضَّل عن اسماعيلَ بن اُمَيَّة عن ابى عمروبن محمد بن عمرو بن حُرَيْث عن جَدِّهِ حُرَيْثٍ عن ابى هُرَيْرة » ، ديكر سندى محمد بن يحيى طريقندن « علىّ بن المَدينى عن سفيان عن اسماعيل بن اُمَيَّة عن ابى محمد بن عمرو بن حريث عن جدّه حُرَيْثٍ عن ابى هُرَيْرَةَ » ، ابن ماجه‌نك سندى : « سفيان بن عُيَيْنَه عن اسماعيل بن اميّة عن ابى عمرو بن محمد بن عمرو بن حُرَيْثٍ عن جدّه حُرَيْثِ بن سُلَيْم عن ابى هُرَيْرَةَ » در. بوحديثده اسماعيل بن اميّه‌نك شيخى كاه « ابوعمرو بن محمد بن حُرَيْث » ، كاه « ابو محمد بن عمرو بن حريث » ، كاه ابوعمرو بن محمد بن عمرو بن حريث بن سُلَيْم » اولارق آكيلديكى كبى ديكر روايانده‌ده بعضاً « ابوعمرو بن حُرَيْث » دينيلوب اونك‌ده شيخى كيمنده ـ ابوداود ايله ابن ماجه‌ده اولديغى كبى ـ جدّى ، كيمنده پدرى اولارق كوستريليور. كيمى يالكز جدّ ويا اب اولان راويى ساده‌جه « حُرَيْث » كيمى « حُرَيْث بن عمّار » ، كيمى « حُرَيْث بن سُلَيْم » ، كيمى‌ده « حُرَيْث بن سليمان » تسميه ايديور . هله ابن جُرَيْج اسماعيلدن بلا واسطه حريث بن عمّاره كچيور . حاصلى اسماعيلك شيخنك اسمى تعين ايده‌مه‌ديكى كبى شيخنك پدرى ويا جدّى دنيلان حريث كيمدر ؟ ابن ماجه‌ده‌كى روايتده اولديغى كبى حريث بن سُلَيْم ميدر؟

بوقسه دیگر روایاتده اختلاف ایدیلدیکی اوزره حُرَیث بن سُلَیمانمی ، یوقسه حُرَیث بن عمّارمیدر ؟ بوده کسدیریله‌میور . بردرجه‌ده‌که سفیان بن عُیَینَه : « بو حدیثی قوتلندیره‌جك هیچ بر شی بولامیورز » دییور .

اسناده اضطرابك بر مثالی ده شَیَّبَتْنی سُورَةُ هُودٍ وَاَخَواتُها = بنی سورهٔ هود ایله امثالی قوجالتدی ، حدیث شریفیدر . ابواسحق السَّبیعی طریقندن روایت اولونان بوحدیثی کیمی مرسل ، کیمی موصول اولارق روایت ایتدیکی کبی کیمی ابوبکر ، کیمی سعد بن ابی وقّاص ، کیمی امّ المؤمنین عائشه رضی الله عنهمك حدیثی اولارق روایت ایدیور . واختلاف اون وجهه واریور .

متناً مضطرب اولان حدیثك مثالی : « عن شَریكٍ عن ابی حَمْزَةَ عن الشَّعْبیِّ عن فاطِمَةَ بنتِ قَیسٍ رضی الله عنهما » سندی ایله ترمذی : « اِنَّ فِی الْمالِ حَقًّا سِوَی الزَّكاةِ = شبهه‌سز مالده زکاتدن باشقه‌ده بر حق واردر » حدیثنی روایت ایدیور . ابن ماجه ایسه ینه عینی سند ایله : « لَیسَ فِی الْمالِ حَقٌّ سِوَی الزَّكاةِ = مالده زکاتدن باشقه حق یوقدر » لفظی ایله روایت ایدیورکه بوایکی لفظدن هانگیسنك طوغرو اولدیغی کسدیریله‌میور . لکن بومثاله اعتراض ایدیلمشدر . دینیلیورکه شَریکك شیخی ابوحمزه ذاتاً ضعیف وروایتی مردوداولدیغندن حدیثك ضعفی متنك اضطرابندن دکل ، راویسی جهتندندر . باخصوص ترمذینك اثبات حق روایتنی مستحب اولان صدقه‌یه ، ابن ماجه‌نك ده نفی حق روایتنی واجب اولان زکاته حمل ایده‌رك ایکی روایتی تألیف ایتمك ده پك اعلی ممکندر . بونك دها آچیق مثالی بوقاریده (ص ١٧٦) بحثی کچن بسمله حدیثیدرکه هم معلّل ، هم ده اضطراب متن جهتندن نقیصه‌داردر .

بودورلو ابدال بعضاً بخاری ایله عُقَیلی‌یه ودیگر بعض ذواته واقع اولدیغی کبی (ص ٦٦ و ٣٠٠) راوی ویا سائل طرفندن بر محدّثك درجهٔ حفظ واتقانی تجربه ایچون عمداً ده یاپیلیر . لکن بوتقدیرده مقصد امتحان حاصل اولدقدن صوکرا سندی ده ، متنی ده سیاق اصلیسنه ارجاع ایتمك شرطدر چونکه ابدال رُواة ویا ابدال متن هیچ بر مصلحت مقبوله گوزه‌دیلمکسزین صرف اِغراب یعنی احادیث غریبه روایت ایتمش کبی گورونمك مقصدیله اولورسه حدیث ، موضوع قسمنه داخل اولور .

اگر سهو وغلط اثری اولارق واقع اولمش ایسه حدیث یا مقلوب ویا معلّل اولمش اولور .

بومناسبتله شوكا تنبیه ایتمك گركدركه محدثلرك مضطرب ، مقلوب ویا شاذّ اولدیغنه حكم ایتدكلری حدیثلر همان دائما اسناداً معلول اولان قسمدن اولوب متناً معلول اولان نوادر حدیث حقنده حكم ویرمه‌یی مجتهدلره براقیرلر . متن حدیثی ده انتقاد ایدوب معلول اولدیغنه حكم ایدن محدث وارسه بو ذاتك هرایكی صفتی یعنی محدّثلك ایله مجتهدلكی جامع اولماسندن ووظیفهٔ انتقادی ایكنجی صفتی حیثیتیله یاپدیغندن ایلری گلمشدر . هرایكی طرفك وظیفه‌لری آیریلمشدر . حدیثده متبحر اولمایان فقیهك اسناد یوزندن علل حدیثه لایقیله آگاه اولماسی متعسر اولدیغندن بووظیفهٔ مشكله‌یی محدثلر درعهده ایدوب علمای احكامی بوآغیر كلفتدن قورتارمشلردر .

برده برحدیثك سنداً معلول اولماسی دائما عدم صحتنی استلزام ایتمز . مثلا بر راوینك ذاتی بین المحدثین ثقاتدن اولمق اوزره معلوم ایكن كندیسنك ویا پدرینك اسمی ، كنیه‌سی ، نسبی حقنده‌كی روایت اختلافنك متنه تأثیری اولماز . حقنده بو گونه اختلاف ایدیلن راوی ثقه اولدیغی ایچون حدیثك ـ اسناداً مقلوب ، مضطرب ویا شاذّ دینمكله برابر ـ صحتنه حكم ایدیلیر . نیته‌كیم صحیحینده بو قبیلدن حدیثلر چوقدر . بعض علمانك : « صحیح ایله حسَن قسملری ایچنه بعضاً مقلوب ، شاذّ ، مضطرب اولانلرده داخل اولابیلیر » دیدكلری ایشته بومعنایه‌در .

متناً مضطرب ایكن ینه صحیح عد اولونان حدیثلرك پك پارلاق مثالی اكسیكی اتمام ایدیلدكدن صوكرا سجدهٔ سهو ایله جبر ایدیلن صلاة نبوی حقنده‌كی ـ ذُوالیَدَین حدیثی دینمكله معروف اولان ـ (٢٩٩) نجی ابوهریره رضی الله عنه روایتیدر . سهواً اكسیك قیلینان نمازك بعدالاتمام سجدهٔ سهو ایله جبری واجب اولماسی ایشته بوحدیث شریف ایله ثابتدر . لكن ابوهریره رضی الله عنه سهوك هانگی نمازده اولدیغنی كسدیره‌میور . بر دفعه‌سنده جزم ایده‌رك اوگلن ، دیگر دفعه‌سنده ینه جزم ایده‌رك ایكیندی نمازنده دیدیگی كبی چوق دفعه‌لرده تردد ایده‌رك : « اِحْدَی صَلاتَیِ الْعَشِیِّ ، اِمَّا الظُّهْرَ وَاِمَّا الْعَصْرَ = گون اورتاسندن صوكراكی نمازلردن برینی ،

يااوكلن وياايكندىيى قيلديردىايدى» ؟ بردفعهده : « اَكْبَرُ ظَنِّى اَنَّهَا الْعَصْرُ = اك قوتلى ظنمه كوره ايكندى نمازى ايدى » ديه نقل ايديور . بوشكده تابعين ايله تبع تابعيندن دكل ، ابوهريرهنك كنديسندندر . زيرا بر روايتنده : « اِحْدٰى صَلَاتَىِ الْعَشِىِّ » ديدكدن صوكرا : « وَلٰكِنِّى نَسِيتُ = لكن بن اونوتدم‌ده‌شيمدى كسديره‌ميورم » ديه نسيانى تصريح ايدر . صوكرا سهوك وقوعنى عليه‌الصلاة والسلام افنديمزه اخبار ايدن صحابينك اسمنده‌ده اختلاف ايديليور. بعض رواياتده كنديسنه « ذُوالْيَدَيْنِ » اسمى ويريلديكى كبى كيمنده « خِرْبَاق » ديه ياد، كيمنده‌ده « رَجُلٌ مِنْ بَنِى سُلَيْمٍ » دينيله‌رك اسمى ابهام ايديليور . زهرى كبى بر امام جليل‌الشان ده سُلَمى اولان بو صحابى‌يى هرايكى لقبك معناجه مناسبتلرينه آلداناررق يوم‌بدرده يعنى ابوهريره‌نك ايماندن بش سنه اوّل شهيداولان « ذُوالشِّمَالَيْنِ » تسميه ايدوب حديثى ابوهريره‌نك مراسيلندن عد ايتمش ويك بويوك برخطايه دوشمشدر. زيرا بدرده شهيد اولان « ذُوالشِّمَالَيْنِ » ك اسمى « عُمَيْرُ بن عمرو خُزاعى » در. ذُوالْيَدَيْنِ ايسه « خِرباق سُلَمى » در. لكن اضطراب آلوداولان بونجه روايات مختلفه‌نك مجموعندن «سهوك» كوندوزك دورت ركعتلى نمازلرندن برنده‌واقع اولوب بالآخره اتمام وسجدهٔ سهو ايله جبر ايديلديكى قطعياً ثبوت بولديغى كبى ابوهريره رضى‌الله عنه‌نك بعض رواياتنده : « صَلَّى بِنَا » ، « صَلَّى لَنَا » ، « بَيْنَا اُصَلِّى مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ » لفظلرينك دلالتيله‌ده كنديسنك اونمازده حاضر بولونوب حديثك مرفوع اولديغى وذواليدين لقبيله ياد اولونان خِرباق سُلَمينك ذُوالشِّمَالَيْنِ ايله ملقب شهداى بدردن عُمَيْر بن عَمْرو خُزاعيدن باشقه بر صحابى اولديغى ثابت اوليور . بناءً عليه بوقدر اضطراب ايله برابر متن حديثك صحتنه بالاتفاق حكم اولونمشدر .

حديث مصحّف و محرّف

مخالفتك بشنجى نوعى كلمه‌نك صورت خطّيه‌سى بوزولماق اوزره نقطه ويا حركه‌سنك تغييرى ايله باشقه بر كلمه‌يه قلب ايديلمه‌سى صورتيله اولوركه ابدالك بونوعى على‌الاكثر متنده واقع اولورسه‌ده نادراً اسناده داخل اسملرده‌ده اولور. بركلمه‌سى

نقطه تبديليله ياكلمش روايت ايديلن حديثه « مُصَحَّف » ، حركه تبديليله ياكلمش روايت ايديلنه « مُحَرَّف » ديرلر .

تصحيفه مثال : ادبادن ابوبكر صولى (٢٤٣) « مَنْ صَامَ رَمَضَانَ وَاَتْبَعَهُ سِتًّا مِنْ شَوَّالَ ... = هركيم رمضانى طوتار، آردندن‌ده شوالدن آلتى كون طوتارسه .. » حديثى « وَاَتْبَعَهُ شَيْئًا مِنْ شَوَّالَ = آردندن‌ده شوالدن برمقدار برشى طوتارسه .. » صورتنده روايت ايتمشدركه ياكلشدر . نقّاد شهير يحيى بن معين‌ده « ابن مُراجِم » اسمنده‌كى راوى‌يى « مُزاحِم » . تحويل ايتمشدر . بوايكى ياكلش سهو بصرك توليد ايتديكى خطالردندر. قولاغك تصحيفى يوزندن اولان خطالرده واردر. مثلا راوى، « عاصم‌الاَحْوَل » ى ياكلش ايشديرده « واصِل‌الاَحْدَب » ظن ايدر. « زُجَاجَة » لفظنى « دُجَاجَة » آكلايوب اويله روايت ايدر . معنايى قاوراياماقدن متولد خطاده تصحيفه الحاق ايديلمشدر . مثلا « صَلّٰى اِلٰى عَنَزَةٍ = بر حربه‌يه طوغرو يونه‌لوب نماز قيلدى » روايتنى اعرابينك برى طويور، نبى عليه‌الصلاة والسلامك سُتره اولارق حربه‌سنى ديكوب اوكا متوجهاً نماز قيلدقلرينى اخبار ايتمك لازم كليركن: « صَلّٰى اِلٰى قَبِيلَةِ بَنِى عَنَزَةَ = بنو عنزه قبيله‌سى جهتنه يونه‌لوب نماز قيلدى » ، ياخود : « كَانَ اِذَا صَلّٰى نُصِبَتْ بَيْنَ يَدَيْهِ شَاةٌ = نمازه طوردقلرنده اوكلرينه بر طاوار باغلانيردى » صورتنده روايت ايديوركه برنجى تقديرده راوى اعرابى « عَنَزَه » يى معروف عَنَزَه قبيله‌سى ظن ايده‌رك « قَبِيلَةِ بَنِى عَنَزَةَ » ديمش، ايكنجى تقديرده لفظى كچى معناسنه كلن « عَنْزَه » يه تحويل ايتدكدن صوكرا روايت بالمعنايه‌ده يلته‌نوب طاوار معناسنه كلن « شاة » لفظنى استعمال ايتمش اوليور .

محرّفه مثال : جابر بن عبدالله رضى‌الله عنهمانك : « رُمِىَ اُبَىٌّ يَوْمَ الْاَحْزَابِ عَلٰى اَكْحَلِهِ = احزاب محاربه‌سنده اُبَىّ بن كعب رضى‌الله عنه اكحلندن يعنى شريان عضديسندن وورولدى » حديثنى عنتره : « رُمِىَ اَبِى = بدرم وورولدى » صورتنده روايت ايتمشدر . حال بوكه جابرك بدرى عبدالله دها اوّل اُحُد غزاسنده شهيد

اولمشدی. كذلك مثلا اسمی « بَشِير »اولان راوی اسمنی« بُشَيْر » . تحويل ايتمك تحريف ، هله « يُسَيْر» ديمك هم تصحيف، هم‌ده تحريفدر .

تصحيف ويا تحريفه اوغرامش روايتلرك اسانيد ومتوننی وتصحيف وتحريفك هانكی راويلر طرفندن ايقاع ايديلديكنی بيلمك اهتمامه لايق بر موضوع اولديغی ايچون بوكا مخصوص مستقل كتابلر تأليفنه علمای اسلام اهتمام ايتمشلردر. ابو محمد حسن بن رَشِيق العسكری (٢٨٣-٣٧٠) ، ابوالحسن علیّ الدارقطنی (٣٠٦-٣٨٥) ، ابوسليمان الخطّابی (٣٨٨) ، ابو الفَرَج عبدالرحمن بن الجَوْزی (٥٠٨- ٥٩٧) بو ميدانك ارلرندندر .

٣٥

مطاعن عشره‌دن (٨) جهالت

مجهول العين. - مجهول العداله . - مستور . - حديث مبهم .

« جهالت » دن مراد ، راوينك بيلينمه‌مه‌سيدر بوده يا ذاتنك ، ياخودده - معين بر ماده‌دن طولايی حقنده تعديل وجرح بولونمامق جهتندن - حالنك مجهول اولماسی ديمكدركه بو حال راوينك عدالتنه طعنه باعثدر . بر راوی حقنده معين اولارق فلان ويا فلان مادهٔ طعن كوستريلمكسزين يالكز: « ضعيفدر، ثقه‌دكلدر، كوشكدر» كبی سوزلرله ايديلن جرح قبول اولونماز . تعديل بابنده ايسه عدل وضابط يعنی ثقه اولان بر كيمسه‌نك اونك حقنده ثقه‌در ديمه‌سی كفايت ايدر . راویٔ مجهولك مقابلی « راویٔ معروف » در .

جهالتك يعنی راوينك ذات وصفاتنك مجهول اولماسنه سبب ايكيدر :

١ — راوينك اسم، ياخود كنيه، ياخود لقب، ياخود صفت، ياخود حرفت، ياخود نسبت كبی نعوتی بعضاً تعدد ايدرده بونلردن يالكز بری ويا ايكيسی ايله اشتهار ايتمش بولونور. بويله ايكن كنديسندن روايت ايدنلردن هر بری - هر نه مقصدله اولورسه اولسون - معروف ومشهور اولان نعتنی براقوب نعوت غير مشهوره‌سندن بر نعت ذكر ايدرلر ايشيدنلرده اونی طانيمادق باشقه بری ظن ايدرلر. بو يوزدن او راوينك حالی مجهول قالير. مثلا « محمد بن السّائب الكَلْبی » يی بعضلری جدّينه نسبت ايده‌رك « محمد ابن بِشر »، بعضلری « حمّاد بن السائب » تسميه ايتدكلری كبی بر طاقيم كيمسه‌لرده اونی مختلف فيه اولان كنيه‌لريله « ابو النَضْر » ، ياخود « ابو سعيد »، ياخودده « ابو هِشام » تسميه ايتمشلر وروايت ايتديكی حديث بر ايكن بو يوزدن بيلمه‌ينلر راويلری متعدد ظن ايدوب بو نقطه‌ده دورلو دورلو خطالره كرفتار اولمشلردر . صفات متعدده‌يی جمع ايله شخص واحده اضافه ويا مشترك اولان وصف واحدی آيری آيری كيمسه‌لره اسناد خصوصنده‌كی ياكليشلری تصحيح ايچون يازيلان كتابلره بين المحدّثين « مُوضِح » نامی ويريليركه بونلر ميانده عبدالغنیّ بن سعيد المصرينك

(٣٣٢-٤٠٩) وتلميذی ابوعبدالله الصُّورينك (٣٧٧-٤٤١؟) بر اثرلری واردر.

صُورينك تلميذی اولان خطيب بغدادينك «مُوضِح»ی ايسه بونلرك اڭ مكملی صايیلير. بوكتابلرك شخص واحدی متعدد ظن ايتمك خطاسندن اهل حديثی صيانت ايتمك فائده‌سی اولديغی كبی راویٔ ضعيفی توثيق، ثقه‌يی تضعيف قبيلندن اوهامه‌ده محل ويرمز. وارسال جلی وخفی بی لمقصد ارتكاب ايتمش اولانلری ميدانه چيقارير.

٢ — راوينك جهالتی بعضاً مُقِلّ اولماسندن نشأت ايدر. مُقِلّ رواتی آز اولان كيمسه معناسنه كلديكی كبی (ص ٥٢) بر تك راويسی اولان كيمسه‌يه‌ده دينير. ايستر تابعيندن، ايستر دها صوكرا كيلردن اولسون تك راويسی اولان مُقِلّك اسمی راويسی تصريح ايتسه بيله‌ينه او مُقِلّ مجهول العين اولمقدن قورتولماز. بوكيلردن روايت اولونان حديثلره اهلی بيننده ـ واحدك جمعی اولارق ـ «وُحْدان» نامی ويريلير. وُحْدانه دائر مسلمك وحسن بن سفيان كبی ذواتك مستقل كتابلری واردر. مسلمك كتابنه «المُنْفَرِداتُ والوُحْدات» اسمی ويرمشدر. بعضاً مُرِلّ اولان راوينك اسمی اختصار قصدی ايله ذكر اولونماز. وكنديسندن روايت ايدن ذات: «اَخْبَرَنی فلانٌ» ياخود: «اَخْبَرَنی شَيْخٌ»، ياخود: «اَخْبَرَنی بَعْضُهُمْ»، ياخود: «اخْبَرَنی رَجُلٌ»، ياخودده «ابْنُ فُلانٍ» كبی برلفظ ايله روايت ايدر. رُواتی ميانه‌نه بويله مبهم بركيمسه كيرمش اولان حديثه‌ده «مُبْهَم» ديرلر. مبهمات حقنده برچوق حفّاظك كتابلری واردر. اڭ مكمل واڭ جامع اولانی ابوالقاسم خَلَف بن بَشْكُوالك (٤٩٤-٥٧٨) اثريدر.

راویٔ مبهمك اسمنه بعض كره حديثك راويی‌نی تسميه ايله وارد اولان ديكر برطريقدن اطّلاع حاصل اولور. واسم معلوم اولدقدن صوكرا حديث هانكی صنفه مال ايديلمك اقتضا ايدرسه اوصنفه ادخال ايديلير. نيته‌كيم صحيح مسلمده: «حَدَّثَنا صاحِبٌ لَنا = بزه اصحابمزدن بری سويله‌دی كه»، «حُدِّثْتُ عَنْ يَحْيَی ابْنِ حَسّانٍ = يحيی بن حسّانك راوی‌ی اولمق اوزره بكاخبرويريلدی كه»، «حَدَّثَنی مَنْ سَمِعَ حَجّاجاً الْاَعْوَرَ = حجّاج اَعْوَردن ايشيدن بكا سويله‌دی كه»، «حَدَّثَنی

غَيْرُ واحِدٍ مِنْ اَصْحابِنا = اصحابمزدن بردن زياده ذوات بكا سويله‌ديلركه»، «حَدَّثَنی بَعْضُ اَصْحابِنا = اصحابمزدن بری بكا سويله‌دی كه»، «حُدِّثْتُ عَنْ اَبی اُسامَةَ = ابو اسامه‌نك راوی‌ی اولارق بكا سويلندی كه»، «حَدَّثَنی عِدَّةٌ مِنْ اَصْحابِنا = اصحابمزدن برچوقلری بكا سويله‌ديلركه» ديه‌رك كنديسنك؛ «حَدَّثَنی رِجالٌ عَنْ اَبی هُرَيْرَةَ = ابوهريره‌دن نقلاً برطاقيم كيمسه‌لر بكا سويله‌ديلركه»، «بَلَغَنی عَنِ ابْنِ عُمَرَ = ابن عمردن بكا بالغ اولدی كه»، «بَلَغَنا اَنَّ اَبا هُرَيْرَةَ قالَ = بزه بالغ اولدی كه ابو هريره ... ديدی» ديه‌رك زُهرينك؛ «اُخْبِرْتُ اَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّی اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ = بكا خبرويريلدی كه رسول الله صلی الله عليه وسلم...» ديه‌رك عُرْوة بن الزُّبَيْرك؛ كذا: «اُخْبِرْتُ عَنْ عِمْرانَ بْنِ الْحُصَيْنِ = عمران بن الحصيندن نقلاً بكا خبر ويريلدی كه» ديه‌رك ابن سيرينك راوی اسمی ابهام ايتدكلری چوقدر. لكن بو مبهم راويلرك هپسنك‌ده ديكر طريقلردن كلن روايات متصله‌يه نظراً كيم اولدقلری معلوم اولمش وبوسندلرله روايت ايديلن حديثلرك صحتلرينه ديه‌جك قالمامشدر.

حديث مبهم، مبهم اولان راويسی تسميه ايديلمه‌دكجه قبول اولونماز. زيرا بر خبرك شرط قبولی رُواتك عدالتيدر. اسمی مبهم قالان راوينك ايسه اسمی بيله معروف دكلدر كه عدالتنه حكم اولونابيلسون. حتی برثقه‌نك: «اَخْبَرَنِی الثِّقَةُ = بكا ثقه اولان ذات خبرويردی» كبی برلفظ ايله تعديل ايتديكی راویٔ مبهمك بيله قول اصحّه كوره روايتی مقبول اولماز. زيرا عدالتنه ثقه‌نك قائل اولديغی بو راویٔ مجهول احتمال كه باشقه‌لرنجه مجروحدر. يوقاريده سويله‌نيلديكی اوزره ـ ارسال ايدن تابعی حديثك موصول اولديغنه قطع وجزم ايده‌رك ارسال ايتسه بيله ـ حديث مرسلك بعض علماجه قبول اولونماماسی (ص ١٤١) ده ايشته بو نكته‌يه بناءً در.

ديكر قوله كوره ثقه‌نك «اَخْبَرَنِی الثِّقَةُ» ابهامی ايله روايت اولونان حديث ـ ظاهره تمسكاً ـ قبول اولونور. زيرا راويده اصل اولان عدالتدر. جرح ايسه خلاف اصلدر.

اوچنجی قوله کوره ایسه : بویله دیین راوی ثقه‌یی ماعداسندن حقیله تمییز ایدن - امام مالك وامام شافعی کبی - بر عالم مجتهد ایسه بوطرزده‌کی تعدیلی یالکز مذهبنه تقلید ایدنلرجه مقبولدر . لکن بو صوك قول ، علوم حدیث مباحثندن دکلدر .

مجهول العین

راویٔ مُقِلّ کندیسندن روایت ایدن راویٔ منفرد طرفندن تسمیه وتوثیق ایدیلمش اولسه بیله - راویسی تك اولدیغی ایچون - ینه مجهول صاییلیر . بویله سنه « مجهول العَیْن » دینیر . ومبهم حکمنده اولوب روایتی فقهـا ایله اهل حدیثك جمهورلرنجه مقبول اولماز . مکرکه کندیسندن روایتده منفرد اولاندن باشقه برثقه اونی تزکیه ایتمش ، یاخود کندیسندن منفرداً روایت ایدن مُزَکّی حدذاتنده ائمهٔ جرح وتعدیلدن اهلیتلی بر ذات بولونمش اوله . بو ، ابوالحسن بن القطّانك قَوْل مختاری اولوب شیخ الاسلام ابن حَجَرده : « صحیح اولان بودر » دیر . کورولیورکه بویله اولان راوینك مجهول العین صاییلماسی معنای لغویجه اولمایوب عرف محدثینجه قبول ایدیلمش بر اصطلاحه مبنیدر . لغةً معلوم العین اولان راوی - تك راویسی اولدیغی ایچون - مجهول العین صاییلیر . نیته‌کیم خطیب بغدادینك (٣٩٢-٤٦٣) تعریفنه کوره مجهول العین ، علمـاجه معروف اولمایوب حدیثی یالکز بر تك راوی جهتندن کسب معروفیت ایدن کیمسه‌در . ابن عبدالبَرّده : « کندیسندن یالکز بر راوی حدیث روایت ایتمش کیمسـه محدثینجه مجهول العیندر . مکرکه علمدن باشقه برجهتله بین الناس معروف اوله . زهدی ایله مشهور اولان مالك بن دینار وشجاعتی ایله نامدار اولان عمرو بن معدیکَرِب کبی » دیبورسـه‌ده ابن الصلاح هر ایکیسنك تعریفنه شویله اعتراض ایدیور : بخاری مِرْداس بن مالك الاَسْلمی رضی الله عنهك حدیثنی تخریج ایتمشدرکه او حدیثی قَیْس بن ابی حازمدن باشقه‌سی اوندن روایت ایتمه‌مشدر . کذلك مسلم اصحاب صُفّه‌دن رَبیعه بن کَعْب الاَسْلَمی حدیثنی تخریج ایتمشدرکه اونده‌ده او حدیثی یالکز ابو سَلَمه بن عبدالرحمن روایت ایتمشدر . لکن ابن الصلاحك بو اعتراضی یورومه‌مشـدر . زیرا برنجیسی بَیْعةالرضوانده حاضر

بولونانلردن ، دیکری‌ده اهل صُفّه‌دن اولمقله بین العلما معروف کیمسه‌لر اولوب صحابه اولدقلری ایچون عدالتلرنده‌ده شبهه ایدیلمه‌دیکندن برر تك راویلری اولمق یوزندن مجهول العین عدایدیله‌مزلر . هر حالده صحابه ایچنده مبهم اولانلر وارسه‌ده - بو اصطلاحه کوره بیله - مجهول العین یوقدر . تابعینك اصطلاحاً مجهول العین اولانلری‌ده بعضلرنجه مقبول عدا اولونور . خطیب بغدادی‌ده بو مذهبده اولوب « کفایه » سنده بو مذهبك صحتنه « خَیْرُ الْقُرُونِ قَرْنِی ثُمَّ الَّذِینَ یَلُونَهُمْ = قرنلرك الڭ خیرلیسی بنم ایچنده بولوندیغم قرن ، یعنی صحابه قرنیدر . اوندن صوکرا الڭ خیرلیسی صحابه‌یی ولی ایدن قرندر » حدیثی ایله استدلال ایدر . بناءً علیه خیریتی شهادت نبویه ایله ثابت اولمش اولان تابعین قرننه داخل افراد رُواة حقلرنده - جرح دلیلی قائم اولمادقچه - اصل اولان عدالت جاری اولوب صرف احتمال اوزرینه بو اصل ترك اولوناماز .

الحاصل مجهول العینك روایتی - دمین سویله‌دیکمز اوزره - اکثریت علماجه علی الاطلاق مردوددر . بر قول ضعیفه کوره ایسه علی الاطلاق مقبولدر . بو قولك اصحابی بر روایتی قبول ایچون اسلامدن باشقه بر شرط آرامایانلردر . اوچنجی بر قوله کوره ایسه ابن مَهْدی ویحیی بن سعید کبی یالکز عدلدن روایت ایتمکله معروف بر ذات انفراد ایتمش ایسه قبول ، انفراد ایدن راویسی بو صفتده دکل ایسه رد اولونور . بر دوردنجی قول دهـا واردرکه بوکا کوره مجهول العین دینیلن راوی علم ایله دکل‌ده زهد ، تقوی ، شجاعت ... الخ کبی بر وصف ایله معروف بر کیمسه ایسه کندیسندن جهالت اسمی مرتفع اولور .

مقلّ دینیلن راویدن اسمی بیان ایده‌رك ایکی راویٔ عدل حدیث روایت ایتمش بولونورلرسه جهالت عین زائل اولور .

مستور ایله مجهول العداله

مُقِلّدن اسمی بیان ایده‌رك ایکی ویا زیاده عدل کیمسه‌لر روایت ایدوده کندیسی هیچ بر کیمسه طرفندن تزکیه وتوثیق ایدیلمه‌مش بولونورسه او مُقِلّه « مجهول الحال » ویا « مستور » دینیرکه کندیسندن لااقل ایکی عدل - اسمی سویله‌یه‌رك - روایت ایتمشلر کن ینه عدالتله متّصف اولوب اولمادیغی مجهول و بو جهتدن حالی مستور قالمش

دیمکدر . بوده ایکی قسمدر : ١ ـ ظاهراً وباطناً مجهول العداله ؛ ٢ ـ یالکز باطناً مجهول العداله .

ابوعمرو بن الصلاح عدالتی یالکز باطناً مجهول اولانه «مستور» اسمنی تخصیص ایده‌رك ظاهراً وباطناً مجهول العداله اولانه «مجهول الحال» دییور . مستور ایله مجهول الحالك روایتلرینی علمادن بر طاقیمی ـ هانکی رُواتدن اولورسه اولسون ـ قبول ایتمشلردر .

جمهوره کوره ایسه روایتلری مردوددر . زیرا فسقك ، روایتی قبوله مانع اولدیغی مجمع علیهدر . بناءً علیه روایتك قبولی ایچون راوینك فاسق اولمادیغی یعنی عدل اولدیغی ظنی بهمه‌حال موجود اولمق لازم کلیرکه بوده بزم ایچون غیبدر .

امام جلیل ابوحنیفه‌ده مستورك روایتنی قبول ایدنلر میانده‌در . ابن حِبّان ایله شافعیه‌دن سلیم رازی‌ده بو خصوصده امام مشارالیهه پیرو اولمشلردر . اونلرك نظرنده عدل اولمق ایچون کیمسه طرفندن جرح ایدیلدیکی بیلینمه‌مك کافیدر . بونلر دییورلرکه اولا ناس حقنده ویریله‌جك حکم ـ حقلرنده قدحی موجب برشی تبین ایتمه‌دکجه ـ کندیلرینی صلاح وعدالتله متصف اعتبار ایتمکدر . غیبی یعنی بومسئله‌ده قدح وجرحی موجب حالی بیلمکله هیچ بر کیمسه مکلّف دکلدر . هر کس یالکز ظاهر اوزرینه حکم ایتمکله مکلف طوتولمشلردر . حق جلّ وعلا حضرتلری «وَلاَ تَجَسَّسُوا = تجسس ایتمه‌یکز» بویوریور . ثانیاً اِخبار ، راوی‌یه اولان حسن ظنه مبنی اولور . ظنلرك بعضلری ایسه اثمدر . ثالثاً باطنده‌کی عدالتی بیلمك غالب احوالده متعذر اولدیغندن یالکز ظاهرده‌کی عدالت ایله اکتفا ایدیلیر . جرح بولنمامقله‌ده بو عدالت حسن ظنه بناءً موجود عد ایدیلمك لازم کلیر . ابن الصلاح ایسه : «مشهور حدیث کتابلرینك چوغنده وفاتلری خیلی زمان اول واقع اولمش واحوال باطنه‌لرینی تحقیقه امکان قالمامش بر چوق راوی حقنده بو رأی ایله عمل ایدیلوب ظاهر حاللریله اکتفا ایدیلمشه بکزیور» دییور . بعضلری‌ده دیرلرکه ابوحنیفه رحمه‌اللهك بو قولی اختیار ایتمه‌سی صدر اسلامده یعنی ناسك غالب احوالی عدالت اولدیغی دورده یاشامش اولماسندن نشأت ایتمشدر . صوکرالری ایسه فسق غلبه ایتدیکی ایچون مجهول الحال ایله مستورك روایتلرینی تزکیه‌سز قبول ایتمه‌مك ضروریلشمشدر .

نیته‌کیم مشارالیهك اصحابندن امام ابو یوسف ایله امام محمدده بعدالتزکیه شهادتك قبولنه قائل اولمشلردر . بو اختلافك محصّلی شوکا واریرکه صحابه وتابعین ایله تبع تابعیندن مستور اولانلرك روایتلری ، علیه الصلاة والسلام افندیمز حضرتلرینك «خَيْرُ الْقُرُونِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ» طرزنده‌کی شهادت نبویه‌لرینه بناءً مقبول ایکن ماعدالرینك روایتلری توثیق و تزکیه واقع اولمقسزین قبول اولونماز . بو تفصیل ، نزاعی طرفیندن رفع ایدن خوشجه بر تفصیلدر .

اوچنجی بر قول دها واردرکه بوکا کوره مستوردن روایت ایدنلر غیر عدل اولاندن روایت ایتمز طاقیمدن ایسه‌لر مستورك روایتی مقبولدر . والّا قبول اولونماز .

ابن حَجَر عسقلانی ایسه «نخبه» سنده : «مذهب تحقیق بودرکه مستورین ایله امثاللرینك روایتلری ـ کندیلرنده عدالتك وجودی ایله عدمی متساویاً محتمل اولدیغنه مبنی ـ مطلقا رد اولونامایاجغی کبی مطلقا قبولده ایدیلمز . امام الحَرَمَینك جزماً بیان ایتدیکی اوزره راوینك حالی معلوم اولنجیه قدر حکمده توقف اولونمق اقتضا ایدر» دییور . مستورینك امثالندن مقصدی ـ براز بوقاریده تفصیل ایدیلدیکی اوزره ـ مجهول العینك برقسمی اولان مبهم راویلردر . ابن حجر عسقلانینك امام الحرمینه تبعاً ویردیکی بو حکم هرحالده ـ صحابه ایله تابعین وتبع تابعین اولان ـ رُواة سَلَفی استثنا قیدیله مقید اولسه کرکدر . سخاوینك نقلنه کوره امام الحرمین : «بخصوصه حِلّ و حرمتنه دائر المزده هیچ بر دلیل بولونمایان شی حقنده اباحهٔ اصلیه جاریدر دیه اعتقاد ایتدیکمز حالده برراوی مستور بزه حرمتی متضمن بر سوز روایت ایده‌جك اولسه حلال کوردیکمز اوشیدن او راوینك حالنی آراشدیروب تمامیله اوکره‌نجیه قدر ال چکمك بزه واجب اولور . ائمه‌نك بیلدیکمز عادات واخلاقی‌ده هپ بومرکزده ایدی . حال بوکه اونلرك بو أل چکیشلری بویله بر روایته ترتب ایدن ممنوعیته حکم ایتمك معناسنه اولمایوب یالکز حکمده توقفدن عبارت ایدی . اباحه‌یه حکم ایتمه‌مکده توقف ایسه یالکز انحجازی یعنی یاپمایوب واز کچمه‌یی تضمن ایدر . بو ایسه حَظْر یعنی ممنوعیت کبی بر معنایه معادلدر . بو توقف ظاهر اولمایان بر خصوصده حال تبین ایدنجیه قدر توقف ایتمك قاعدهٔ مقررهٔ شرعیه‌سندن مأخوذدر . توقفدن صوکرا راوینك عدالتی ظاهر اولورسه ایشته اوزمان روایته

بناءً حرمته حکم ایدیلیر . راوینك حالی ملتبس قالوب تحقیقندن یأس حاصل اولدیغی فرض اولونورسه بوتقدیرجه حکم نجه اجتهاد رنکنی آلیر. ظاهره باقیلیرسه تحقیق خصوصی یأسه منجر اولدیغی تقدیرده انکشاف یعنی روایتدن اوّل مباح اولان اوشیدن واز کچمك واجب اولماز. واباحه‌سی کراهیته منقلب اولور » دییور.

تنبیه ١ — عارف اولان عبد ایله قادینك تعدیلی ایله راویٔ مجهولك عدالتنه بر چوق فقهاجه حکم اولونابیلیرسه‌ده صبیٔ مراهقك تعدیلنه بالاجماع اعتبار اولونماز .

تنبیه ٢ — عینی‌ده ، عدالتی‌ده معلوم اولان راوینك اسمی معلوم اولمازسه روایتی ایله احتجاج اولونور. زیرا اسمنك بیلینمه‌مه‌سی عدالتی حقنده‌کی علمی اخلال ایتمز . نیته‌کیم صحیحینده « اِبْنُ فُلانٍ » ، یاخود « وَلَدُ فُلانٍ » دییه‌رك اسمی ابهام ایدیلمش بر چوق راویلر واردر . « صحیح مسلم » ده‌کی روایته نظراً مخضرمیندن ثُمامة بن حَزْن القُشَیری نبیذك یعنی شیرانك حکمنی امّ المؤمنین عائشه رضی الله عنهادن سؤال ایتمش . امّ المؤمنین حضرتلری‌ده اوراده اولان حبشی برجاریه‌سنی چاغیرارق: « ایشته بو ، رسول الله صلی الله علیه وسلمه خدمت ایتمشدر . اوکا صور » دییه جواب ویرمش . اسمی الآن مجهول قالان اوجاریهٔ حبشیه‌ده: « رسول الله صلی الله علیه وسلمه مخصوص اولان شیرابی کیجه‌دن صیقار وطولومك آغزینی باغلار آصاردم . صباح اولنجه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوندن ایچرلردی » دیمش .

٣٦

مطاعن عشره‌دن (٩) بدعت

« بدعت » راوینك عقیده‌سنه عائد بر طعندر . بونده‌ده بدعتك مُکَفِّر یعنی صاحبی حقنده کفری ، یاخود مُفَسِّق یعنی اسناد فسقی مستلزم نوعندن اولوب اولمادیغنه ، مبتدِعك داعیه اولوب اولمادیغنه ، صَدوق اولوب اولمادیغنه کوره حکم دکیشیر .

مُکَفِّر اولان بر اعتقاددن طولایی اهل اهواء وبدعت زمره‌سندن عد ایدیلان کیمسه‌نك روایتی جمهوره کوره قبول اولونماز .

بر قوله کوره‌ده کندی عقیده‌سنی ترویج مقصدیله یالان اویدورمق حلال اولدیغنی اعتقاد ایدنلردن دکل ایسه - بدعتی مُکَفِّرده اولسه - روایتی قبول اولونور . خطّابیّه (١) کبی یالان طولانله ترویج عقیده‌یی استحلال ایدنلردن ایسه روایتی مردوددر . بر طاقیمی‌ده بدعتك هرهانکی مرتبه‌سنه قائل اولورسه اولسون مبتدِعك روایتی دیکر طعنلردن سالم ایسه قبول اولونور دیرلر .

شیخ الاسلام ابن حجرك بیان ایتدیکی مذهب اهل تحقیقه کوره ایسه بدعت ایله تکفیر اولونان راوی - محض بدعتندن طولایی - رد اولونمامالیدر . زیرا مخالفلرینك مبتدِع اولدیغنی ادعا ایتمه‌ین هیچ بر طائفه یوقدر . حتی بعضلری بوتون مخالفلری تکفیر ایده‌جك درجه‌ده ایلری کیدرلر . بر صورتده که مبتدِعك روایتی علی الاطلاق مردود صاییلسه ایش - حقیقتده مبتدع وغیر مبتدع - بوتون طوائفك ردّینه منجر اولور . بناءً علیه بوبابده اعتماده شایان اولان قول شودر : روایتی رد اولوناجق مبتدع نماز و حج کبی متواتر و دیندن اولدیغی ضرورةً

(١) خطابیه دینیلن طائفه ابو الخطّاب الاسدی‌یه منتسب غلاة شیعه‌دن بر فرقه‌درکه علی کرم الله وجهه حضرتلرندن اعتباراً امام جعفر صادق حضرتلرینه قدر اولان ائمه‌نك واونلردن صوکرا موسی الیه ابو الخطابك الوهیتنه اعتقاد ایدرلردی . عقیده‌لری کفر محض اولدیغی کبی کندی مذهبداشلری لهنه اولارق مخالفلری علیهنه شهادت زوری حلال کورمك کبی بر صیغهٔ شنیعه ایله‌ده آلوده ایدیلر .

معلوم اولان امور شرعیه‌دن برینی انکار ایدن، یاخود — دها فنا‌سی — انکار ایله‌ده قالمایوب عکسنی اعتقاد ایدن کیمسه‌در. بویله اولمایان مبتدع هم روایت خصوصنده ضبط واتقان، هم‌ده ظاهر حاله گوره ورع وتقوی صاحبی اولدقدن صوکرا روایتنی قبوله هیچ برمانع یوقدر.

بدعتی اصلاً — یعنی هیچ برطائفه‌جه — تکفیری اقتضا ایتمه‌یوب ساده‌جه مفسّق اولان راوی‌یه گلنجه اونك‌ده روایتنی قبول ویارد خصوصنده اوچ قول اوزره اختلاف ایدیلمشدر: بر قوله گوره مطلقا یعنی ایستر دُعاتدن اولسون، ایستر اولماسون، ایستر مذهبنی تأیید ایچون یالانی استحلال ایتسون، ایستر ایتمه‌سون هرحالده رد اولونور. بوقولی خطیب بغدادی، «کفایه» سنده امام مالکه نسبت ایتمشدر. امام مشارالیهه گوره بومبتدع بدعتندن طولایی فاسق اولدیغندن متأوِّل‌ده اولسه بلاتأویل فاسق اولمش گبی روایتی رداولونور. ناصل که کافرك متأوِّل اولانی ایله اولمایانی بیننده فرق یوقدر. حضرت امام برده: «مبتدعك روایتنی قبول ایتمك بدعتنی آزچوق ترویجه وآدینی آکمق صورتیله شاننی بویوتمه‌یه باعث اولور» دیر. لکن بودلیل بین المحدّثین قبول عامه‌یه مظهر اولمامشدر. بودلیله گوره غیرمبتدعك ده روایتنی اولویتله مبتدعدن روایت ایتمه‌مك اقتضا ایدرکه صحیحین ایله صِحاحی تضمن ایدن دیگر کتابلرده عمل هپ بونك خلافنه جاری اولوب اونلرده مبتدعینك روایاتی دیگر ثقاتك روایاتنی تقویه تصدیله تابع وشاهد اولارق ذکر ایدیله گلمشدر.

ایکنجی قَوله گوره — بر آز اوّل دیدیگمز گبی — کذبی استحلال ایتمه‌دکدن صوکرا مطلقا — یعنی داعیه اولسون اولماسون — مبتدعك روایتی قبول اولونور. طبیعی بوقولده راوی مبتدعك دیگر مطاعندن سالم اولماسی‌ده شرطدر. بو قَولی خطیب بغدادی امام شافعی‌یه عزو ایدیور. چونکه امام مشارالیه: «بن خطّابیّه‌دن باشقه اهل اهوانك یعنی مبتدعلرك شهادتلرینی قبول ایده‌رم. خطّابیّه ایسه مذهبداشلرینك لهنه شهادت زورده بأس گورمیورلر» دیمش. ابو لَیلی ایله سفیان ثَوری وامام ابو یوسفك‌ده رأیی بو اولدیغی روایت اولونیور. خطّابیّه — بر آز اوّل سویلندیگی اوزره — بدعتلری کفر درجه‌سنه واران اهل اهوادندرلر. بناءً علیه یالکز کذبی استحلال ایتدکلری ایچون دگل، بدعتلرینك مکفّر اولماسندن

طولایی‌ده اکثریته گوره روایتلری مردوددر. حافظ سیوطینك دیدیگی گبی مبتدع تکفیر اولونور طاقیمدن ایسه روایتنك مردود اولدیغی جمهوره گوره بس بللیدر. تکفیر اولونامایاجق مرتبه‌ده ایسه یالانی حلال گورمه‌دکجه قبول اولونور. یوقسه شیعه ایله قَدَریّه وامثاللرندن روایت اولونان بر چوق احادیث احکام رد اولونمق لازم گلیر. صحیحینده اهل اهوادن کلان برچوق روایات واردر. زیرا بونلرك بدعتلری تأویله مقرون اولمقله برابر کندیلری اهل دیانت اولوب صدق واستقامتله معروف وخیانتدن بعید کیمسه‌لردر.

اك صحیح اولان قوله گوره بدعت ایله مفسَّق اولان راوی، داعیه دگل ایسه روایتی مقبولدر. ناسی بدعتنه دعوت ایدر مقوله‌دن ایسه روایتی احتجاجه شایسته اولاماز. زیرا داعیه اولان کیمسه‌نك «حُبُّكَ الشَّیْءَ یُعْمِی وَیُصِمُّ = بر شیئی سومه‌ك گوزکی کور، قولاغکی صاغیر ایدر» فحواسنجه کندی مذهبنی گوزل گوسترمك وعقیده‌سنك علیهنه چیقابیله‌جك روایاتی ستر ایتمك هواسیله نقولی تحریف ایده‌رك مذهبنك مقتضاسی اولان شکله صوقماسندن قورقولور. ایشته — بو مسئله‌ده متوسّط اولان — جمهورك قولی بودر.

بعضلری داعیه اولمایانك روایتی بدعتنی تقویه ایده‌جك بر شی دگل ایسه قبول اولونور دیمشلردر. نیته‌کیم «سنن» صاحبی ابوداود ایله نَسائینك شیخی ائمّهٔ جرح وتعدیلدن حافظ ابواسحق بن یعقوب جُوزَجانی (٢٥٩؟) [١] «معرفة الرجال» نده رُواتك اوصافندن بحث ایدرکن: «مبتدعلرك کیمی حق یولندن یعنی سنتدن

[١] غریبدر، بو جوزجانینك کندیسی‌ده نواصبدن یعنی امیرالمؤمنین عثمان بن عفّان رضی الله عنه طرفداراق وسیله‌سیله امیرالمؤمنین علیّ بن ابی طالب رضی الله عنه علیهدارلق ایدن طائفهٔ مبتدعه‌دن اولمقله متهم ایدی. دارقطنی کندیسنی توثیق ایتمکله برابر حقنده: «حفاظدن، مصنفیندن ایدی. لکن نصب ایله اتهام ایدیلمشدر» دیدیگی گبی یاقوت حموی‌ده «معجم البلدان» ده: «علیّ بن ابی طالب رضی الله عنهدن برآز منحرف ایدی. عبدالله بن احمد ابن عدیس دیمشدرکه بر گون ابراهیم بن یعقوب جوزجانینك یاننده ایدك. بر طاووغی واردی. کسدیره‌جك آدم آرادی‌ده کیمسه‌یی بولامادی. بونك اوزرینه: یاهو، بن بر طاووق کسمه‌نك چاره‌سنی بولامادم. حال بوکه علیّ بن ابی طالب بر گونده یتمش بیك کشی قتل ایتدی دیدی» دییه روایت ایدیور. حافظ ذهبی «تذکرة الحفاظ» نده: «علی رضی الله عنه علیهدار ایدی» دیر.

صایمش اولمقله برابر صادق‌اللهجه یعنی طوغرو سوزلیدر . ایشته بویله سنك روایت ایتدیکی حدیث ، منکرینی ویا بدعتنی تقویه ایده‌جك صورتده دکل ایسه قبولندن باشقه چاره یوقدر » دیمکله بو رأیه طرفدار اولدیغنی تصریح ایله‌مشدر . علمای ظاهریه‌دن ابومحمد علیّ بن حَزْم (٣٨٤ – ٤٥٦) ده صدق وحفظ واِتقان شرطیله مبتدعك روایتنی قبول طرفداری اولوب داعیه اولوب اولماماسی بیننده فرق گوزتمه‌یور . ابن حَزْم اهل اهوانك اجماعه داخل اولوب اولامایاجقلری بحثنده : « اسلافمزدن اولان اهل حدیثك اکثریسی اهل اهوانك داعیه اولانی ایله اولمایانی بیننده فرق گوزه‌توب داعیه مردود ، غیر داعیه مقبولدر دیمشلردر . بوایسه دلیلسز بر تحکمدر . زیرا داعیه اولان کیمسه‌دن خیر دها زیاده مأمول اولوب بویله‌سی حسن ظنه دها زیاده شایسته‌در . او ، کندیسنجه حق اعتقاد ایدیلن شیئه طرفدارلق ایدوب اونی مدافعه ایدیور . داعیه اولمایان ایسه یاحق اعتقاد ایتدیکنی کتم ایدیور ، کمپك فنا بر شی یاپیور دیمکدر . یاخودده حق اولدیغنی یقیناً بیلمه‌دیکی شیئی اعتقاد ایدییورکه بو ، اولکندن‌ده فنادر . بناءً علیه ایکیسی بیننده فرق گوزتمکه محل یوقدر . داعیه ایله غیر داعیه‌یی بر طوتمق لازم کلیر » دییور . بو ، ابی ماهرانه بر احتجاج ایسه‌ده جمهورك داعیه‌یه قارشی بو احتیاطی گوزتمه‌سی کندی مذهبنی ضعفه اوغراته‌جق روایاتی‌ده سربست سربست نقل ایده‌جك مرتبه‌ده بیطرفلق گوستره‌جك مبتدع داعینك بر آزده عنقایه بگزه‌دیکی ملاحظه‌سنه مبنیدر . باخصوص که اهل بدعت واهوانك روایتلری علی‌الاطلاق مردود اولمایوب – یوقاریده ذکر ایدیلدیکی اوزره – بعض اهمیتلی قیدلرله مقید بولونمقده‌در . حافظ عبدالرحمن ابن ابی بکرالسیوطی (٨٤٩ – ٩١١) « تدریب » نده کرك صحیح بخاریده ، کرك صحیح مسلمده وکرك هرایکیسنده اسملری کچن راویلر ایچندن برر کونه بدعت ایله طعنه اوغرامش سکسان ایکی راوی اسمی تعداد ایدیور . بونلرك اون بشی مُرْجِئه‌دن یعنی عملی نیت واعتقادك دوننده طوتوب – کافره طاعت فائده ویرمه‌دیکی کبی – مؤمنه عصیان ضرر ویرمز دیین فرقه‌دن ؛ یدیسی نواصبدن یعنی حضرت علی رضی‌الله عنه بغض ایدوب ماعداسنی کندیسنه تقدیم ایدن طائفه‌دن ، یکرمی بشی شیعه‌دن یعنی علی رضی‌الله عنه طرفدار اولوب کندیسنی جمیع اصحابه تقدیم ایدنلردن ؛ اوتوزی قَدَریّه‌دن یعنی شرّك خالقی عبددر دینلردن ؛ اوچی خوارجدن یعنی تحکیم

مسئله‌سندن طولایی علی رضی‌الله عنهی انکار ایدوب اوندن‌ده ، عثمان رضی‌الله عنهدن‌ده ، هرایکیسنه طرفدارلق ایتمشلردن‌ده تبرّی ایدنلردن ؛ بری صفات الٰهیه‌یی انکار ایدوب قرآنك مخلوق اولدیغنه قائل اولان ابوجَهْمك مذهبندن ؛ بری‌ده قرآن ایچون نه مخلوقدر ، نه دکلدر دیمه‌یوب توقف ایدنلردن اولمقله متهم اولمشلردر . لکن بونلر کذب ایله متهم اولمادقلری ، صحیحینه درج اولونان روایتلری‌ده بدعتلرینی تقویه ایده‌جك مقوله‌دن اولمادیغی ایچون بو روایتلری ثقات روایتلری منزله‌سنده‌در .

داعی اولسون ، اولماسون ؛ روایتی بدعتنی تأیید ایتسون ، ایتمه‌سون مبتدِعك روایتنی رد خصوصنده اتفاق اولوندیغنی ابن حِبّانك « تاریخ الثقات » نده یازماسنی حافظ ابن حجر عسقلانی غریب کوریور .

هرحالده بر روایتك مدار قبول ویا ردّی راوینك ضابط وعدل اولوب اولماماسی اولدیغندن دُعاة خوارجدن اولان مثلا عِمْران بن حِطّانك (٨٤) روایتنی بخاری ، مرجئه رؤساسندن اولان عبدالحمید بن عبدالرحمن الحِمّانی (٢٠٢) ایله ابوحَسّان الاعرجك (١١٧) روایتلرینی بخاری ایله مسلم – نقادن اولدقلرینه باقارق – پك اعلی قبول ایتمشلردر . سلف صالحینه سبّ ایدن روافضك روایتنی قبول ایتمه‌مکده محدثین همان همان متفق کبی کورونیورلر . الك مهم دلیللری‌ده بو کتابك (٤٥) نجی « سِبابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ » حدیثیدر . هرهانکی مسلمه سب ایتمك فسق اولنجه سلف صالحینه سب ایدن بطریق الاولی فاسقدر دیرلر .

شمس‌الدین ذَهبی (٦٧٣ – ٧٤٨) « میزان الاعتدال » نده : « بدعت ایکی دورلو اولور . بری بدعت صُغْرٰی که غُلو ایتمکسزین تشیع ، یاخود علی رضی‌الله عنهه قارشی حرب ایدنلر حقنده ایلری کری سوز سویله‌مك کبی غُلو ایله برابر تشیع بوقبیلدندر . تابعین ایله تبع تابعین ایچنده بونکله آلوده اولانلر چوقدر . دیانتی صاغلام ، ورعی قوتلی ، صدقی معلوم وثابت اولان بونوع متبدعلر رد ایدیلمش اولسه‌لر بر چوق آثار ضایع اولور کیدر . بر ده بدعت کُبْرٰی واردر که رفض تام ، رفضده غُلو ، ابوبکر ایله عمر رضی‌الله عنهمانك قدرینی تنزیله چالیشمق وبو مذهبه دعوت ایتمك بونوعدندر . ایشته بویله اولانلرك روایتی ایله احتجاج ایدیلمز . بونلرك هیچ بر قدر وقیمتی یوقدر . باخصوص بونوع متبدعلردن طوغرو

سوزلو و كنديسنه امنيت ايديلير بر كيمسه‌نك بولونديغنى بن شيمدى هيچ درخاطر ايده‌ميورم . بونلرك شعارى يالانجيلقدر . تَقِيّه ونفاق خويلريدر» ديور. باشقه بر يرده‌ده : « روافضك روايتلريله احتجاج ايتمك خصوصنده اوچ قول اوزره اختلاف ايديلمشدر : برنجيسى مطلقـا منع ، ايكنجيسى كذب و وضع ايله مجروح اولمايانلرى حقنده ترخيص ، اوچنجيسى روايت ايتديگنى آكلايان ايله آكلامايان بيننده فرق گوزه‌ده‌رك تفصيل » ديمشدر . اشهبك (١٤٠ ـ ٢٠٤) روايتنه گوره امام مالكه رافضه حقنده‌كى فكرى صورولمش . اوده : « اونلرله نه قونوش ، نه‌ده حديثلرينى روايت ايت » ديمش . امام شـافعى : « رافضه قدر شهادت زورى ارتكاب ايدن بر طائفه گورمه‌دم » ؛ يزيد بن هارون (١١٨-٢٠٦) : « هر صاحب بدعتك داعيه دگلسه روايتى يازيلابيلير ، رافضه مستثنى » ؛ شَريك (٩٥ ـ ١٧٧) : « رافضه‌دن باشقه هر كيمه ملاقى اولورسـه‌ك اخذ علم ايت » ؛ ابن المبارك ده عمرو بن ثابت حقنده : « اوندن روايت ايتمه‌يكز. زيرا او، سلفه سبّ ايدردى » ديمشلردر .

٣٧

مطاعن عشره‌دن (١٠) سوء حفظ

مختلط.

« سوء حفظ » راوينك ضبطنه طوقونور بر طعندر. سوء حفظدن مراد راوينك غلطى اصابتندن آز اولمقدر كه اصـابتى غلطنه مساوى ويا اوندن آز اولان راوى‌يه « سَيِّئُ الحِفظ » دينير .

سوء حفظ بعضاً راوينك حالت لازمه وغير منفكّه‌سى اولور كه هر نه زمان روايته قالقيشسه يا گيلمق احتمالى واردر . بويله سنك روايت ايتديكى حديثه بعض علما « شاذّ » نامنى ويرمشلردر . سوء حفظ لازمى اولان راوينك روايتى ديمك اولان بو شاذّ بوندن اوّل گچن و « محفوظ » ، مقابل و « منكر » ، قسيم اولان شاذّ (ص ١١٧) ديمك دگلدر .

بعضاً ده سوء حفظ طارى اولور كه راوينك خطاسى ياشلانوب قوهٔ حافظه‌دن محروم قالماسندن نشأت ايتديكى گبى كتابلرينه باقه باقه روايت حديث ايتمكى اعتياد ايتمش اولانك كتابلرى يانمق وياغرق اولمق گبى بر سببله محو اولدقدن ويا سرقت ايديلدكدن، ياخود ده راوى‌يه عمى عارض اولدقدن صوكرا ازبردن روايته دوام ايتمه‌سندن نشأت ايدر . طارى اولان سوء حفظ ايله متّصف راوى‌يه « مختلِط » ديرلر .

مختلِط اولان راويلر اهل حديثجه معلومدر. بونلر حقنده ابوبكر محمد بن موسى الحازمى (٤٤٧ ـ ٥٤٨) ايله حافظ صلاح الدين العلائى (٦٨٤ ـ ٧٦١) مستقل برر كتاب يازمشلردر .

سـوء حفظى لازم اولانلرك روايتى بالاتفـاق مردوددر . اوّلجه ثقه اولان مختلِطدن مَرْوِى حديثك ايسـه قبل الاختلاط روايت ايديلديكى معلوم اولورسـه مقبولدر . بعد الاختلاط واقع اولمش روايانى‌ده بالاتفاق مردوددر . ايام عمرينك هانكى دورنده مَرْوِى اولديغى معلوم اولمايان خبرلر حقنده ايسه توقف اولونور . بو ، بويله اولديغى گبى مختلط اولمشمى ، اولمامشـمى ديه حقنده اشتباه ايديلن راوينك حديثى حقنده‌كى حكم ده توقفدر. مختلطدن مروى خبرك قبل الاختلاطى

يوقسه صوكرادنمی روايت ايديلمش اولديغی حقنده‌كی حكم اوندن بلا واسطه اخذ ايدنلرك احوالنی تتبع ايله معلوم اولور. مختلِطدن روايت ايدنلر هانكی زماننده ونره‌ده وناصيل اخذ واداء ايتمشلر؟ مسئله‌سی بيلنيرسه ويريله‌جك حكم قولايلاشير. بوجهتلر مشكوك قالديغی تقديرده ايسه اشتباه وبناءً عليه توقف حكمی دوام ايدر. مختلِطدن روايت ايدنلرك كيمی يالكز قبل الاختلاط، كيمی يالكز بعدالاختلاط، كيمی‌ده هرايكی دورنده كنديسندن اخذ ايتمش بولونورلر. بوجهت علی الاكثر اهل نقدك معلوميدر. هرايكی حالنده مختلطه ملاقی اولانلر ايچنده‌ده روايتنی «اختلاطدن اوّل»، ياخود صوكرا بونی كنديسندن ديكله‌دم» ديه‌رك تمييز ايدنلرده واردر.

بوزندن تحديث ايدوب‌ده بالآخره كتابلری محترق ويا غرق اولمش وياسرقت ايديلمش اولانلرده مختلط حكمنده‌در. بونلردن‌ده كتابلرينك ياتماسندن، يا غرق اولماسندن ويا چالينماسندن اوّل روايت ايدنلرك رواياتی مقبول، صوكرا اخذ ايدنلرككی مردوددر.

مثلا ابن لَهيعه (٩٦ - ١٧٤) نك كتابلری يانمشدر. خليفهٔ عباسی ابوجعفر المنصورك ايام خلافتنده (من ١٣٦ الی ١٥٨) ارتحال ايدن اعلام ثقاتدن سُهَيل بن ابی صالح‌ده بر برادرينك وفاتی اوزرينه مكدر اولوب ازبر ايتمش اولديغی برچوق حديثلری اونوتمشدر. عبدالرحمن بن عبدالله المسعودی‌ده (١٦٠) روايته نظراً كدرندن طولايی مختلط اولمشدر. ابوالنَّضر سالم بن ابی اُمَيَّة (١٢٩) ديركه بن مسعودينك مختلط اولديغی كونی بيليورم. بركون بر برادر زاده‌سنك وفاتندن طولايی كنديسنی تعزيه ايچون يانته كيتمشدك. بز اوراده ايكن بری كلوب: «سنك كوله‌ك اون بيك درهم چالوب قاچدی» ديدی. بوخبر اوزرينه يرندن صيچرايوب قالقدی، ايچری‌يه كيردی. ياتمزه دونديكی زمان عقلنی بوزمشدی.

ائمهٔ ثقاتدن مختلط اولانلرك اك مشهورلرندن ديكر بعضلرينك اسملرينی ذكر ايده‌لم: عطاء بن السائب الثَّقَفی (؟ ٣٠ - ١٣٦)، ابواسحق عمرو بن عبدالله السَّبيعی (١٢٧)، سعيد بن اِياس الجُرَيری (١٤٤)، سعيد بن ابی عَرُوبَه (؟ ٨٠ - ١٥٦)، امام مالكك شيخی رَبيعة الرأی بن ابی عبدالرحمن التَّيمی (١٣٦)،

مولی التُّوءمه لقبيله معروف صالح بن نَبهان (؟ ١٢٥)، حُصَين بن عبدالرحمن الكوفی السُّلَمی (٤٣-١٣٦)، عبدالوهاب بن عبدالمجيد الثَّقَفی (١١٠ - ١٩٤)، سفيان بن عُيَينَه (١٠٧ - ١٩٨)، عبدالرزاق بن هَمّام الصَّنْعانی الحِميَری (١٢٦ - ٢١١)، عارِم لقبيله مشهور اولان محمد بن الفضل السَّدُوسی (٢٢٤)، ابوقِلابه عبدالملك بن محمد الرَّقاشی (٢٧٦)، ابواحمد محمد بن احمد بن الحسين الغِطْرِيفی الجُرجانی (٣٧٧)، امام ابوبكر ابن خزيمه‌نك حفيدی ابوطاهر محمد بن الفضل بن محمد بن اسحق بن خزيمه (٣٨٧)، امام احمدك «مسند» ی ايله «كتاب الزهد» ينی روايت ايدن ابوبكر احمد بن جعفر القَطيعی (٢٧٣ - ٣٦٨).

بونلردن سُفيان بن عُيَينَه ايله رَبيعة الرأيك وابوبكر القَطيعينك تغير حاللری حقنده‌كی روايتلر خيلی سوز كوتورور. هله رَبيعه حقنده‌كی سوز افترا كبی كورونيور. غالباً سفيان ثوری، شافعی واحمد ابن حنبل كبی ائمه اونك اجتهاد ورأينی - روايتلرينی دكل - سنّته مخالف كوردكلری ايچون بكنمزلرمش. سَبيعی‌ده - ذهبينك ديديكنه كوره - اصلا بونامامش، لكن اختيارلامش وكنديسنه آخر عمرنده براز اونوتقانلق عارض اولمشدر. دارَقُطنينك بيانته كوره عارمه تغير عارض اولدقدن صوكرا هيچ بر حديث منكر روايت ايتديكی معلوم دكلدر. ابن حِبّانك اوكا هجوم ايتمش اولماسنی حافظ ذهبی پك زياده تقبيح ايدوب: «باری بوقدر تجاوز ايديشنه كوره اويغونسز تك بر حديثنی نقل ايتمش اولسه!» ديور. عبدالوهاب ثقفی ايله ابوطاهر ابن خُزَيمه‌نك اختلاطلرندن ايسه هيچ بر ضرر كلمه‌مشدر. زيرا اختلاطندن صوكرا كورمكه كلنلری يانته چيقارماماق صورتيله برنجيسنك حديث روايت ايتمه‌سنه ميدان ويريلمه‌مش، ايكنجيسندن ايسه استماع ايدن اولمامشدر. عبدالرزاقه آخر عمرنده عمی طاری اولوب اونارنجدن صوكرا تلقينه تابع اولارق حديث روايت ايتديكی واقعدر. بناءً عليه عماسندن صوكرا كنديسندن روايت ايدن معلوم الاسامی دورت كيمسه‌دن باشقه ديكر طريقلردن كان رواياتی هپ مقبولدر. غِطريفينك‌ده اختلاطی مشكوكدر. اقرانندن اولان ابوبكر اسماعيلی اونك حقنده بويله برشی سويله‌مه‌ديكی كبی قاضی ابوالطيب طَبَری‌ده: «حاكمك تاريخ نيسابورنده ذكر ايديلديكی اوزره ديكر بر غطريفی دها واردركه اسمی بو ذاتك اسمنه،

پدرینك اسمی پدرینك اسمنه ، بلده‌سی بلده‌سنه ، نسبی نسبنه مطابق ویالکز جدلرینك اسملرنده تقارب واردر . احتمال که یا کلیشقله اوته‌کی غطریفی بوظن اولونمش » دیيه غریب بر نقلده بولونیور . بوبیانه گوره بو غِطْریفی آخر عمرینه قدر ثقه اولارق قالمش ، مختلِط اولان‌ده محمد بن احمد بن الحسن الغِطْرِیفیّ الجرجانی نامنده بری اولمش اولیورکه فرق یالکز برینك جدّی حسین ، دیکرینکی حَسَن اولماسندن عبارتدر .

ثقاتدن اولان بر مختلطدن کلن روایات حقنده بین المحدثین نه معامله ایدیلدیکنی کوسترمك ایچون عطاءبن السائبك روایاتنی مثال اولارق ذکر ایده‌لم :

مشارالیه یوزسنه‌دن زیاده یاشامش اولوب اواخر عمرنده سلامت حفظنی غائب ایتمشدر . شُعْبه (٨٠ - ١٦٠) ایله سفیان ثَوْری (٧٧ - ١٦١) و حمّاد بن زیدك (٩٨ - ١٧٩) کندیسندن اخذلری قدیم اولدیغی ایچون ائمهٔ حدیثجه بواوچ راوینك عطادن روایتلری مقبولدر . یالکز شُعْبه‌نك صوکرادن دیکله‌دیکی ایکی حدیث بوندن مستثنادر . جَرِیر بن عبدالحمید (١٨٨) ایله عبدالواحد بن زید وهُشَیم بن بَشِیر السُّلَمی (١٠٤ - ١٨٣) وخالد بن عبدالله المُزَنی (١١٠ - ١٧٩) بعدالاختلاط ، ابو عَوانة وضاح بن عبدالله الیَشْکُری (١٧٦) هر ایکی دورنده حدیثنی استماع ایتمش اولدقلرندن وابو عَوانه هانکی دورده روایت ایتدیکنی تصریح ایتمه‌دیکندن اونلرك طریقلرندن کلن عطاءبن السائب روایتلری احتجاجه غیر صالح عد ایدیلمشدر . اولکی اوچ طریقدن روایت ایدیلنلرایسه مقبولدر. عطاءبن السائبك روایتنی بخاری متابع اولارق یعنی اقراننده روایتنی تأیید ایدر دیکر بر راوینك روایتی ایله برلکده ذکر ایدر .

ائمهٔ اعلامدن سعید بن ابی عَروبه (١٥٦) ده حفظندن تحدیث ایدن جلیل القدر محدثیندندر . بر قوله کوره ١٤٥ سنه‌سنده ، دیکر قوله کوره وفاتندن یکرمی سنه اول قوهٔ حافظه‌سی بوزولمش اولدیغندن روایتلری حقنده‌کی معامله یوقاریده تفصیل ایتدیکمز وجه ایله اولمشدر .

« مسند کبیر » صاحبی حسن بن سفیانك یاشی طولاییسیله اوغرادیغی امتحان یوقاریده (ص ٣٠٠) کچمشدی .

٣٨

حدیث ضعیفك درجاتی

بر راوی‌یه روایتنك ردینی استلزام ایدن طعن ایشته بالاده‌کی اون سبب ایله واقع اولور . بونلرك بشی (کذب ، تهمت کذب ، فسق ، جهالت ، بدعت) عدالتنه ، دیکر بشی‌ده (فحش غلط ، غفلت ، وهم ، ثقاته مخالفت ، سوء حفظ) ضبطنه عائد مطاعندندر . بو تقسیم طبیعی‌یه رعایت ایدیله‌یوب‌ده یوقاریده‌کی ترتیبك تعقیب ایدیلمه‌سی اك زیاده مقصود بالذات اولان درجات طعنی کوسترمك ایچوندر . فی الحقیقه اهل حدیثجه بر راوی حقنده‌کی طعنك اشدّی کذب علی الرسول ، اك اهونی‌ده سوء حفظ ایله اختلاطدر . آراده‌کی مطاعنك درجاتی صیرالامق ایچون‌ده‌کاه عدالت ، کاه ضبط جهتنی جرح ایدن اسباب علی الترتیب ذکر ایدیلمشدر.

بورایه قدر ویریلن ایضاحاتی خلاصه ایتمك لازم کلسه دینیله‌بیلیرکه بر حدیثك ضعفی یا اسنادنده اتصال بولونمادیغندن ، یاخود راویلرندن برینك طعنه اوغرامش اولماسندن نشأت ایدر . عدم اتصال یوزندن ضعیف اولان حدیث « معلَّق ، مرسَل ، مُعضَل ، مدلَّس » نوعلرینه ؛ راوینك مطعون اولماسی یوزندن ضعیف اولانلرده « موضوع ، متروك ، منکَر ، معلَّل ، مدرَج ، مقلوب ، مضطرِب ، شاذّ » نوعلرینه انقسام ایدر . « مرسَل خفی » مدلَّسك ، « مصحَّف » ایله « محرَّف » ده مضطرِبك اقسامندندر. انقطاع سند یوزندن ضعیف اولان حدیثلری بعضلری شدّت واهونیّت اعتباریله ترتیب ایده‌رك اك ضعیفی معضَل ، بر آز اهونی منقطع ، دها اهونی مدلَّس ، اك خفیفی مرسَلدر دیمشلردر . طعن راوی یوزندن اولان ضعیفلری حافظ ابن حجر عسقلانی « نخبه » سنده - بوراده‌کی ترتیبه موافق اولارق [١] - شویله صیرالامشدر :

١ - موضوع ، ٢ - متروك ، ٣ - منکَر ، ٤ - معلَّل ، ٥ - مدرَج ، ٦ - مقلوب ، ٨ - مضطرب ، ٨ - جهالت یوزندن شاذّ ایله منکَر ، ٩ - سوء حفظ یوزندن شاذّ .

---

[١] ذاتاً بو مقدمه‌ده اونك بو ترتیبنه رعایت ایدیلمشدر .

سنن ابی داود شارحی خطّابی ده حدیث ضعیفی اوچ مرتبه اعتبار ایدوب — مجمع علیه اولدیغی اوزره — الڭ فناسی « موضوع » ، اوندن اهونی « مقلوب » ، دها اهونی « مجهول » در دیمشدر .

بدرالدین زرکشی (٧٤٥ — ٧٩٤) ده « مختصر » نده : « ضعفی عدم اتصال یوزندن اولان حدیثلر یدی صنفدرکه الڭ فناسی موضوعدر. اوندن صوکرا مدرَج ، اوندن صوکرا مقلوب ، اوندن صوکرا منکر ، اوندن صوکرا شاذّ ، اوندن صوکرا معلّل واڭ صوکراده مضطرب کلیر » دیيور .

حاصلی هرهانکی ترتیبه باقیلسه حدیث موضوع حدیث ضعیفڭ الڭ زیاده مردود اولانیدر .

مع هذا بوذکر ایدیلن ترتیبلر مطلق بر ترتیب اولمایوب غالب احواله کوره‌در. یوقسه بو ترتیبلره کوره دها شدید بر ضعفه دلالت ایدن عنوانی حائز حدیثڭ ، درجهٔ کندی فوقنده صاییلان حدیث ضعیفدن دها خفیف بر ضعفی حائز اولدیغی ده واقعدر . مثلا علی التوالی ایکی راویسی ساقط اولمش معضلڭ منقطعدن بدتر اولماسی منقطعڭ سندندن بر راوی محذوف اولدیغنه کوره‌در. منقطعڭ ایکی راویسی ساقط اولمش ایسه معضله قوّتجه ، دها طوغروسی ضعفجه مساوی صاییلمق لازم کلیر. کذا راویلری بومطاعن عشره ایله شائبه‌دار اولان حدیثلرله روایات مرسَله و مدلَّسه نڭ ضعفی ده اطلاقلری اوزره جاری اولماز . سیّئ الحفظ اولانلرله مدلِّس و مرسِل اولان رُواتڭ روایاتی متابعت واعتبار (ص ١١١) سایه‌سنده احادیث مقبوله صیراسنه کچه‌بیلیر . سیّئ الحفظ اولان راوینڭ ویردیکی خبر مرتبهٔ اونڭ فوقنده اولان ، ویا هیچ دکلسه کندی دوننده اولمایان دیکر بر راوی ویا رُواة طریقلریله‌ده ثابت اولورسه حدیثِ ضعیف کندی مرتبه‌سنڭ فوقنه ، حتی حَسَن مرتبه‌سنه بیله چیقار . فقط بو تقدیرده حَسَن وصفی آلان بو حدیث ، حَسَن لذاته دکلدر . بو ، آنجق متابِع ایله متابَعڭ مجموعی اعتباریله حاصل اولمش حُسن ایله متصف بر حدیثدر . زیرا متابِع ایله متابَعدن هر برینڭ کندی کندینه قالسه صواب اولمق احتمالیله خطا اولمق احتمالی متعادل ایکن اعتبار ومتابعت طریقیله اورتایه بر روایتڭ چیقماسیله صواب اولمق جهتی ترجح ایدر ، روایت شاذّ ویا منکر ظن اولونورکن

محفوظ اولدیغی آکلاشیلیر. وحقنده توقف ایدیله‌جك مرتبه‌دن مقبولیت مرتبه‌سنه ارتقا ایدیویریر . لکن بویله ایکن ینه حَسَن لذاته درجه‌سنڭ دوننده‌در . حتی بعضلری بویله‌سنه حدیث حَسَن دیمك ایچون تردد بیله ایدرلر . مختلطڭ تمیز ایته‌ین حدیثی ایله مستورڭ حدیثی‌ده ، کذا اسنادِ مرسَل ویا مدلَّس ایله وارد اولمش احادیث‌ده بومنوال اوزره متابعت سببیله کسب قوت ایدرلر . آنجق قوت بولدقدن صوکرا حَسَن اولورلرسه‌ده حَسَن لذاتهِ مرتبه‌سنه چیقامازلر .

٣٩

حديث ضعيفى روايت ايتمه‌نك حكمى

يوقاريده بيان ايديلديكى اوزره (ص ٢٨٤) حديث موضوعى موضوع اولديغنى بيان ايتمكسزين روايت ايتمك حرامدر . موضوعك غيرى ضعيفك انواعى حقنده ايسه اختلاف اولونمشدر . بو انواعه داخل حديث بعضلرنجه عقائده واحكامه يعنى حلال وحرام كبى خصوصاته تعلق ايتمه‌مك (مثلا فضائل اعمال ايله قِصَصه عائد اولمق) شرطيله معمول به اولابيلديكى كبى اسانيدنده تساهل كوسترمه‌نك ده ، ضعفنى بيان ايتمكسزين روايتنك ده جوازينه قائل اولمشلردر. بو بابده تساهلى جائز كورنلر ميانده ائمّه‌دن عبدالرحمن بن مَهدىّ (١٣٥ - ١٩٨) ايله احمد ابن حنبلك (١٦٤ - ٢٤١) وعبدالله بن المباركك (١١٨-١٨١) بولوندقلرى منقولدر. روايته كوره ابن مهدى: « رسول الله صلى الله عليه وسلمدن حلال وحرامه دائر برشى روايت ايتدكمى اسنادده شدت كوستريرز ، رجال حقنده انتقادده بولونورز . فضائله ، ثوابه ، عقابه دائرده برشى روايت ايتدكمى تساهل كوستروب رجال حقنده كى انتقادده مسامحه كار داورانيرز» ديمشدر . احمد ابن حنبل ده : «احاديثِ رقائقك [١] ، حقلرنده تساهل اولونمغه تحمللرى واردر ، تا حكمى حاوى بر شيئه تصادف ايدنجيه قدر » ديديكى كبى « مَغازى » صاحبى ابن اسحقدن بحث ايدركن ده : « ابن اسحق ، مَغازى وامثالى حديثلرى كنديسندن آلينوب يازيلان بر كيمسه‌در . لكن حلال وحرام حديثلرى كلنجه (ألنك دورت پارماغنى صيم صيقى يومارق) ايشته بويله آدملر آرانير » ديمش. حافظ ابن حجر عسقلانى دير كه فضائله وامثالنه عائد حديث ضعيف ايله عمل ايده بيلمه‌نك جوازينه قائل اولانلرك ده بو خصوصده اوچ شرطى واردر: برنجيسى روايت اولونان حديث ضعيف شديد الضعف اولمامالى . بو قيده نظراً كذّاب اولانلرله كذب ايله متّهم اولانلرك وفحش غلط اصحابنك روايتلرى حقنده تساهل كوستريله‌مز . صلاح الدين ابوسعيد العَلائى (٦٩٤ - ٧٦١) بو بابده اتفاق بولونديغنى بيله نقل ايدر.

[١] محدثينك «رِقاق» و « رقائق » ديدكلرى آخرته ترغيب ، محاسن اخلاقه تشويق ومساوئ اخلاقدن تنفير حقنده وارد اولمش آثاردر. (ص ٣٨.)

ايكنجيسى حديث ضعيف ذاتاً معمول به بر اصلك تحتنده مندرج بولونمالى. اوچنجيسى بويله بر حديث ايله عمل ايدركن مكلّف اونك ثابت اولديغنى اعتقاد ايتمه‌يوب احتياطاً عمل ايتديكنه قائل اولمالى . بو صوڭ ايكى شرطى عزالدين ابن عبدالسلام (٥٧٧- ٦٦٠) ايله تقىّ الدين ابن دقيق العيد (٦٢٥ - ٧٠٢) ده ذكر ايتمشلردر . اهـ . بو اوچنجى شرطدن فضائله وامثالنه دائر وارد اولمش حديث ضعيفك ضعفنى بيان ايتمك لازم اولديغى معناسى چيقار . چونكه بيان اولونمازسه نفس الامرده ثابت دكل ايكن ايشيدنلر اونى نفس الامرده ثابت اعتقاد ايدوب يا كيلابيليرلر . احتياط بونى اقتضا ايدر . مع هذا احاديث ضعيفه‌يه امعان وتدبر ايله نظر ايدن اهل علمك نفس الامرده عدم ثبوتنه ظن غالب ايله حكم ايده‌مه‌يه‌جكلرى خبرلر پك آزدر . بو مناسبتله ابن حَزْمك (٣٨٤ - ٤٥٦) آتيده‌كى سوزلرينى نقل ايتمك فائده‌دن خالى اولماز :

« اللهه حمد اولسون كه رسول الله صلى الله عليه وسلمك فرمان بويوردقلرى ، ياخود يا پيلماسنه تشويق ايتدكلرى ، ياخود ده بالذات ايشله‌دكلرى بر امر شرعينك يا تواتر ، يا ثقه‌دن ثقه‌يه نقل طريقيله معلوم اولمقسزين ضايع اولوب كيتمه‌ديكنه امين بولونيورز. شوندن ده قطعى اولارق امينز كه بر امر شرعينك ثبوتنى حق جلّ وعلا حضرتلرى نقلى ايله اوزرمزه حجت قائم اولامايا جق وجه ايله - عدولدن يالكز بر فردك نقلنه دخى براقمامشدر [١] . كذا شوندن ده قطعياً امينز كه ثقه اولان راويسى خطا ايتمش ايكن خطاسى جلى وواضح بر بيان ايله معلوم اولمامش هيچ بر حكم شرعى يوقدر . كذلك شوندن ده قطعياً امينز كه الله تعالى وتقدّس حضرتلرى نقليله اوزرمزه حجت قائم اولان بر كيمسه‌نك امر شرعى‌يى متضمن بر حديثى تا رسول الله صلى الله عليه وسلمه وارنجيه قدر هپ بو صفتده كيمسه‌لره اسناد ايدرك وضع ايده بيلمه‌سنه ميدان ويرمه‌مشدر. كذلك شوكا ده قطعمز واردر كه يالكز مرسَل

[١] ابن حزمك بو سوزندن آكلاشيليور كه يالكز بر ثقه‌نك نك اسناد ايله روايت ايتديكى حديثه - ابو يعلى الخليلى ايله ابو عبدالله الحاكم كبى (ص ١١٧ و ١١٨) - شاذ ديور . ذاتاً ابن حزمك اكثر مسائل خلافيه‌ده تشديده طرفدار اولديغى آثارينك مطالعه‌سندن مستبان اولور .

اولارق وارد اولمش [١] یاخود مجهول ایله مجروحیتی ثابت مجروح کیمسه طرفندن مَرْوی خبر ، باطل ورسول‌الله علیه وسلمك بلاشك بویورمادیغی بر شیدر . زیرا بویله بر خبرك حق اولماسی جائز اولسه اونك هم شرع صحیح ، هم‌ده اوزرمزه حجت قائم اولامادیغندن طولایی بزه غیر لازم اولمق اقتضا ایدر . مقبول ومردود خبرلر حقنده شوسرد ایتدیکم حکم برطرفدن عدالتلری حقنده اتفاق اولونان صحابه ایله ثقات تابعین واونلردن صوکرا شُعْبه وسفیان ثَوْری ومالك کبی کندی عصرلرنده امام‌اولمش واونلردن صوکراده تا بزه ، حتی یوم قیامته قدر کلمش وکله‌جك ذواتدن منقول خبرلر ؛ دیکر طرفدن ده حسن بن عُماره (١٥٣) ایله جابر بن یزید جُعْفی (١٢٨) کبی مجروحیتلری ثابت اولمش[٢] کیمسه‌لردن مَرْوی خبرلر حقنده‌در. حقنده اختلاف اولونوب بعضلرنجه عدل ودیکر بعضلرنجه مجروح صاییلان کیمسه‌یه کلنجه بویله‌سنك بزجه عدالتی ثابت اولورسه روایتنك صحتنه ، مجروحیتی ثابت اولورسه کتیردیکی خبرك بطلاننه حکم ، هیچ بر جهت ثابت اولامازسه توقف ایده‌رز . بونکله برابر حقنده توقف ایتدیکمز کیمسه‌نك بزدن باشقه‌سنجه یاعدل ، یاخود غیرعدل اولدیغنك ثبوتی لابد اولدیغنه‌ده قطع ایده‌رز . حکممزده خطا ایدیورسه‌ق خطامز ، راوینك حالنی بیلمیورسه‌ق جهلمز دین الٰهینك ضایع اولماسی ایچون حجت اولاماز . حق ، طوائف علمادن برینك مجهولی ایسه دیکر طائفه نظرنده هرحالده معروف وثابتدر . باطل‌ده بویله . نیته‌کیم بزم بیلدیکمز شیلری بعضلری بیلمه‌یه بیلیر . فضل وکرم ، یداحسان الٰهیده‌در . دیله‌دیگنه بخش ایدر . ثقه‌نك ویردیکی خبرك خطاسی‌ده اوچ وجه ایله ثابت اولور : یاراوینك کندیسی ایشی آکلارده روایتده خطا ایتدیگنی اعتراف ایدر ، یاخود بر عدل او خبری راویسی

[١] جمهوره گوره مراسیلك هانکی نوعی مقبول اولدیغی حقنده‌کی بحث (ص ١٢٧) گچمش اولدیغندن اورایه باقیلینجه ابن حزمك پك زیاده مشدد اولانلردن اولدیغی معلوم اولور .

[٢] ابن حزمك بوراده مجروحینه مثال اولمق اوزره ایراد ایتدیکی قاضی حسن بن عمارة‌الکوفی شعبه‌نك طعننه اوغرامش واونك جرحندن صوکرا هیچ بر کیمسه اونی توثیق ایتمه‌مشدر . جابر جعفی‌یه کلنجه علمای شیعه‌دندر . کندیسنی بر چوق ائمه جرح ایتمشلرسه‌ده شعبه ، سفیان ثوری ، وکیع بن الجراح کبی ائمه توثیق ایتمشلردر . بناءً علیه حق تعدیل وتجریحنده اختلاف اولونانلر میاننده بولونمق ایدی .

ایله برلکده دیکله‌دیگنی سویلر وراوینك یا گیلدیغنه شهادت ایدر ، یاخودده ثقه‌نك ویردیکی خبرده خطا اولدیغنه حکم ایتمکی مشاهده‌نك ایجابی اولور . اهـ . »

فقهای مالکیه‌دن ابوبکر بن‌العربی (٤٦٨ - ٥٤٢) هرهانکی نوعدن اولورسه اولسون حدیث ضعیف ایله عمل ایتمکی علی‌الاطلاق منع ایتمش وفقهای شافعیه‌دن ابوشامه عبدالرحمن بن اسماعیل (٥٨٦-٦٦٥) ده اوکا پیرو اولمشدر . ابوشامه « کتاب‌الباعث علی انکارالبدع والحوادث » نده ازجمله حافظ ابوالقاسم ابن عساکره (٤٩٩ - ٥٧١) دورت یوز آلتنجی مجلس حدیثنده رجبك فضائلنه دائر اوچ حدیثی ضعفلرینه اشارت ایتمکسزین املا ایتمش اولدیغندن طولایی خیلی آجی بر لسان ایله عتاب ایتدکدن صوکرا : « ... لکن بوحافظ جلیل بوبابده فضائل اعمال حدیثلرنده تساهل گوسترن بعض اهل حدیثك عادتلرینه کندینی قاپدیرمشدر . حال‌بوکه بو ، اهل حدیثك محققلریله فقه واصول فقه علماسنجه خطادر . بویله اولان حدیثك حالی معلوم ایسه بیان ایدیلمك کرکدر . یوقسه مَنْ حَدَّثَ عَنِّي بِحَدِيثٍ يُرَى أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ حدیثنك تضمن ایتدیکی وعیدك حکمی آلتنه گیرر » دییور .

احادیث ضعیفه ایله عمل حقنده امام احمد ابن حنبله وحافظ جلیل ابوداود سِجِستانی‌یه عزو اولونوب پك زیاده اشتهار ایدن اوچنجی بر قول دها واردر . بوقوله گوره مسائل احکامده باشقه بر حدیث بولونمادیغی تقدیرده حدیث ضعیف ایله عمل اولونابیلیر . بوقول اصحابی : « حدیث ضعیف رأیدن یعنی قیاسدن ایدر » دیرلر . احکام دین پك متین اساسلر اوزرینه بنا اولونمق لازم کلدیگنه گوره بوسوز علمادن برچوقلرینك ، بالخصوص بعض متکلمینك پك زیاده تعجبنی موجب اولارق تعریضه وسیله اتخاذ ایدیلمشدر . حنابله ایسه بوسوزی پك بکه‌نوب امام مشارالیهك سنت سنیه‌یه فرط اتباعنه وبدعتدن زیاده قاچیندیغنه دلیل عد ایتمشلردر . لکن حنابله‌نك آب روی شیخ‌الاسلام علّامه ابن تَیْمیّه (٦٦١ - ٧٢٨) « مِنْهاج السُّنَّة » سنده بودیدی قودی‌یی کوکندن کسیور . دییورکه بزم : « حدیث ضعیف رأیدن ایدر » دیمکدن مرادمز متروك اولان ضعیف دکلدر . مرادمز ترمذینك « حَسَنٌ » یاخود « صَحِيحٌ » دیدیکی « عمروبن شعیب عن ابیه عن جدّه » قبیلندن سند ایله

وارد اولان حديثلرله ابراهيم هَجَرى[١] حديثى كيبلريدر . ذاتاً تِرمِذيدن اوّل
كلن محدّثلرك اصطلاحنده حديث ، صحيح ايله ضعيف قسملرندن عبارت ايدى .
اونلرجه ضعيف ايكى نوع ايدى : متروك اولان ضعيف ، متروك اولمايان
ضعيف . ائمهٔ حديث ايشته بواصطلاح ايله قونوشورلردى . ديركن صوكرادن
ترمذينك اصطلاحندن خبردار اولمايان كيمسه‌لر كلوب ائمهٔ حديثدن بعضلرينك:
«ضعيف بنجه قياسدن اييدر» ديمش اولدقلرينى ايشيدنجه ترمذى كيبلرينك ضعيف
كورديكى حديث ايله اونلرى احتجاج ايديورظننه دوشوب حديث صحيحه كنديسنجه
دها زياده تبعيت ايدر كورونن كيمسه‌لرك مسلكنى ترجيحه قالقيشديلركه اونلر بر
شيئى يعنى قياسى ترجيحه دها شايسته اولانه يعنى صوكراكى اصطلاحه كوره
ضعيف اولمايان حديثه ترجيح ايتمكله تناقضه دوشمش اولديلر . اه . علامه ابن
تَيْمِيَّه اهل حديث مسلكنجه حديث حَسَنى قياسه ترجيح طريقنى صوك جمله ايله
مدافعه ايتمكله برابر متأخرين اصطلاحنجه حديث ضعيفى قياسه ترجيح ايتمش ظن
اولونان امام احمد ابن حنبلى ده مدافعه ايتمش اوليور .

علماى اعلامك احاديث ضعيفه‌يى ضعفلرينى بيان ايتمكسزين روايت ايدنلره
قارشى پك شدتلى انكارده بولوناكلدكلرى اولكى تفصيللردن آرتق معلوم اولمشدر.
ضعفلرينى بيان ايده‌رك روايت ايدنلره ايسه سس چيقارمازلر . عجبا بونلر هيچ
روايت ايدلمسه‌لر دها ايى اولمازمى ايدى؟ واقعا داها ايى اولوردى. لكن احاديث
ضعيفه بركره روايت ايدلمش ، كتابلره‌ده كچمش بولونديغندن امتى ضررلرندن
وقايه ايتمك ايچون كنديلرندن هرحالده بحث ايتمك علمايه بورج اولمشدر . يالكز
متأخرين دكل ، ائمهٔ سلف ده بويله حديثلر روايتندن خالى قالمامشلردر . نيته كيم
شَعْبى ، حارث الاعوردن (١٦٥) هم روايت ايدر، هم ده كاذب اولديغنى سويلردى[٢].

[١] عمرو بن شعيبك بوسندى حقنده ابن معين بعض كونه شبهه‌لر سرد ايدرسه‌ده
بخارينك ديديكنه كوره احمد ابن حنبل، علىّ بن المدينى ، اسحق بن راهويه ، ابو عبيده وعامهٔ
اهل حديث هپ او سندى حجت عد ايتمشلردر . ابراهيم بن مسلم الهجرى‌يه كلنجه نسائى ايله
ديكر بعضلرينك طعننه اوغرامش ايسه‌ده ترمذى كبى ائمه مقبول عد ايتمشلردر . ابن عدى
ديركه اونك حقنده انكارى موجب اولان شى «ابو الاحوص عن عبد الله» سنديله چوق روايت
ايتمش اولماسيدر . حال بوكه او حديثلرك هپسى مستقيمدر. اه .

[١] بوراوى كبار شيعه‌دن ابو زُهَيْر حارث بن عبد الله الهَمْدانى الحُوتيدركه صحيحنده روايتى

ائمه‌دن ديكر برى ده : «فلان بكا شو حديثى روايت ايتدى . حال بوكه متهم ايدى»
ديرمش . بر چوقلرى مُغَفَّليندن، ضعفادن ، متروكيندن روايتده بولونمشلردر .

بو راويلرك سوزلرى احتجاجه صالح اولماديغنى بيله بيله بو ائمه‌نك كنديلرندن
حديث روايت ايتمش اولملرينه بروجه آتى دورت سبب كوسترلمشدر :

(١) ضعيف حديثلرى طانييوب ده ضعفلرينى بيان ايده‌بيلسونلر، صوكرادن ده
نه كنديلرى، نه باشقه‌لرى اونلر حقنده شك اوزره قالماسونلر ديه روايت ايتمشلردر.
(٢) متابعات بحثنده كچديكى اوزره (ص ١١١) ضعيف اولان كيمسه‌نك حديثى
يالكز باشنه قالسه احتجاجه شايسته اولمامقله برابر اعتبار واستشهاد ايچون پك اعلى
يازيلوب استفاده ايديله‌بيلير . (٣) ضعيف اولان راوينك رواياتى ايچنده ضعيف
ويا باطل اولانلرى بولونديغى كبى نفس الامرده صحيح اولانلرى ده بولونور . ايشته
بونلرك هپسى يازيليرده صوكرا اهل اِتْقان اولان محدثلر هر برينى لايق اولديغى
صنفه درج ايله مقبول ويا مردود اولديغى خبر ويريرلر . بو ايسه اربابى ايچون
قولاى ايشلردن صاييليردى . سفيان ثَوْرى ، كلبيدن [١] روايت ايله‌مكدن ناسى
نهى ايتديكنده : «يا سن اوندن روايت ايدوب طورويورسك يا!» ديمه‌لرينه مقابل:
«بن اونك طوغروسنى يالانندن فرق ايده‌رم» جوابنى ويرمكله ايشته اربابى ايچون
مسلّم اولان بو سهولتله احتجاج ايتمش اوليوردى. (٤) دمين سويله‌ديكمز اوزره اكثر
محدثلر حلال وحرامه وسائر احكامه تعلق اولمايان ترغيب وترهيب ايله فضائل اعمال
وقِصَص وزهد ومكارم اخلاق حديثلرينى روايت ايتمكده بأس كورمزلر. موضوع
اولمايان بو نوع احاديث ضعيفه‌ده تساهل وموجبلرنجه عمل اكثر اهل حديثجه‌ده ،
سائر علماجه‌ده جائزدر. زيرا بوكبى ضعيف حديثلرك اصللرى ذاتاً شرع شريفده ثابت
ومقرر واهلنجه معروف اولديغندن اونلرك مقتضاسنه اتباع ، شرع شريف ايله
مقرر اولان اصولى تطبيق ديمكدر .

يوق ايسه‌ده سنن اربعه‌ده تك توك رواياتى واردر . ابن معين ، شعبى ، ابن المدينى كذبنه ؛
ابو حاتم ايله نسائى ضعفنه قائللردر .

[١] مفسر شهير محمد بن السائب الكلبى (١٤٦) دركه ابو حاتم رازينك ديديكنه باقيليرسه
حديثنى تركه اجماع واقع اولمشدر. لكن عبد الله بن المبارك ايله محمد بن فضيل ويزيد بن هرون كبى
برچوق محدثلرك كنديسندن روايتلرى واردر . بعضلرى ده وضاع ديمشدر . ابن عدى ايسه
تفسير خصوصنده سوزلرى مقبوله كچمشدر ديور .

هرحالده ائمهٔ اعلام احکامه دائر ضعفانك منفرد اولدقلری بر حدیث ایله احتجاج ایده‌رك اوحدیثی روایت ایتمش دکللردر. بونی نه ائمهٔ محدثیندن، نه‌ده‌دیکر علمای محققیندن هیچ بر کیمسه یاپماز . اومرتبه‌نك رجالی اولمایان بعض فقهانك ایسه بونی ارتکاب ایله شایان اعتماد عد ایتدکاری واقع اولمش ایسه ده چیرکین دوشمشدر. زیرا بونلری روایت ایدن فقیه اکرضعیف اولدقلرینی بیلیورسه اونکله احتجاج ایتمه‌سی حلال اولماز. چونکه بوتون علما احکام بحثنده ضعیف ایله احتجاج ایدیله‌یه جکنده متفقدرلر. اکر ضعیف اولدقلرینی بیلمیورسه ینه تحقیق ایتمه‌دن ، یاخود اهل اولانلره صورمادن اونلرله همان احتجاجه قالقماسی حلال اولماز .

تنبیه . ۱ ـ اسنادی ضعیف بر حدیثه تصادف ایدیلدیکنده : « بوحدیث بواسناد ایله ضعیفدر » دینیلیرسه‌ده: « متنی ضعیفدر »، یاخود علی الاطلاق : «ضعیفدر» دیئمز . زیرا باشقه بر اسناد ایله صحیح اولمق احتمالی واردر . لکن ائمهٔ حدیثدن بری : « بوحدیث هیچ بر وجه صحیحدن روایت ایدیلمه‌مشدر » ، یاخود : « اونی اثبات ایده‌جك هیچ بر اسناد یوقدر »، یاخودده وجه ضعفنی تفسیر وبیان ایده‌رك: « ضعیفدر » دییه‌جك اولورسه مطلقا ضعیفدر دینیله‌بیلیر. بر امامك غیرمفسّر اولارق ضعیفدر دیمه‌سی ایسه ـ جرح وتعدیل بحثنده کوروله‌جکی اوزره ـ سوزکوتورور.

حافظِ مطّلِع وناقدبصیر اولان بر امامك: «بوحدیثی بیلمیورم» دیمه‌سی حدیثك ردّینه کافی کلیر دینلره قارشی اعتراض واقع اولمشدر. دینیلیورکه بر دفعه ابوحازِم سَلَمة بن دینار (؟ ۱٤۰) زُهرینك یاننده بر حدیث روایت ایتمش‌ده زهری : « بوحدیثی بیلمیورم » دییه‌رك انکار ایتمش. بونك اوزرینه زُهری ایله آرالرنده شویله بر محاوره کچمش : « رسول‌الله صلی الله علیه وسلمك بوتون حدیثلرینی حفظ ایتمشمیسك ؟ ـ خیر ـ یا یاریسـنی ؟ ـ اومارم که یاریسـنی بیلیرم . ـ وارسون بوحدیث‌ده سنك بیلمه‌دیکك یاریدن اولسون . نه اولور ؟ » زُهری بویله اولنجه باشقه‌سنك بیلمیورم دیمه‌سیله آرتق حدیثك ثبوتی یوقدر دینه‌بیلیرمی ؟

بر کنجك. شَعْبی ایله اولان ماجراسی‌ده بوکا بکزه‌ر. اوکنج، شَعْبینك حضورنده برکون برحدیثدن بحث ایتمش‌ده شعبی : « بویله برشی ایشیتمه‌دك » دیمش . بونك اوزرینه کنج آدم« شَعْبی‌یی شوسوزلرله افحام ایتمش : « علمك بوتونی مسموعك

اولمشمیدر ؟ ـ خیر . ـ یا یاریسی ؟ ـ خیر . ـ اویله ایسه بونی طویمادیغك علم جمله‌سندن صای . »

آنجق بو اعتراض اوقدر قوی دکلدر. زیرا کتیریلن مثاللرك ایکیسی‌ده احادیث نبویه‌نك کتابلرده هنوز تدوین ایدیلمه‌مش اولدیغی زمانلره عائددر . اوتاریخلرده ایکنجی ، اوچنجی درجه‌ده‌کی رُواتده حفّاظك طویمامش اولدیغی خبرلرك موجود اولماسی استبعاد ایدیلمز. حتی بویله اولماسی ضروریدر . لکن حدیثلر جمع ایدیلوب کتابلره کچدکدن صوکرا اهل نقد و اطّلاع اولان حفّاظك کوشه‌ده بوجاقده قالمش حدیثلره آکاه اولوب حالنی بیلمه‌مه‌سی عقلدن بعیددر . بناءً علیه بونلرك جزم ایده‌رك فلان حدیثك هیچ بر وجه صحیحی یوقدر دیمه‌سی پك زیاده شایان اهمیتدر. مع هذا بویله بر سوزی سویله‌ین حافظ دکل ایسه حکمنه علی العمیا اتباع ایدیلمز. نیته‌کیم حافظ اولمایان عمر بن بدر مَوْصِلی (٥٥٧ ـ ٦٢٢)، حقلرنده: « لَمْ يَصِحَّ شَيْءٌ فِي هٰذَا الْبَابِ = بوبابده صحیح هیچ بر روایت یوقدر » دینیلن حدیثلری بر کتابه جمع ایتمش ایسه‌ده برچوقلری حقنده‌کی حکملری بالآخره انتقاده اوغرامشدر.

تنبیه ۲ . — بین المحدّثین : « بوحدیثك اصلی یوقدر » تعبیری‌ده مستعملدر. شیخ الاسلام ابن تیمیّه : « بو ، اسنادی یوقدر معناسنه‌در » دییور .

تنبیه ۳ . — محقّق اولان محدثین ایله دیکر علمایه کوره حدیث ضعیف اسنادسز اولارق روایت ایدیله‌جك اولورسه « جزم » صیغه‌سیله : « قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ = رسول‌الله صلی الله علیه وسلم بویوردی که » ، یاخود : « فَعَلَ = .. ایشـله‌دی » ، یاخود : « اَمَرَ = ... امر ایتدی که » ، یاخود : « نَهٰى = ... دن نهی بویوردی » ، یاخودده : « حَكَمَ =... حکم بویوردی که » کبی بر تعبیر استعمال ایدیلمز . کذلك مثلا : « رَوٰى اَبُوهُرَيْرَةَ ، اَوْ قَالَ ، اَوْ ذَكَرَ ، اَوْ اَخْبَرَ ، اَوْ حَدَّثَ ، اَوْ نَقَلَ ، اَوْ اَفْتٰى = ابوهریره شونی روایت ایتدی ، یاخود شونی اخبار ایتدی ، یاخود شونی تحدیث ایتدی ، یاخود نقل ایتدی، یاخودده شویله فتوی ویردی » کبی جزم افاده ایدن الفاظ قوللانیلماز . تابعین ایله اونلردن صوکرا کلنلردن ده بو الفاظ جزمیه ایله حدیث ضعیف روایت ایدیلمز. جزم صیغه‌لری اسنادسز اولارق روایت ایدیلن احادیث صحیحه‌نك حقیدر . صحیح

اولمايان حديثلره ياراشان ماضئ مجهول صيغه‌سيله : « رُوِيَ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَنَّهُ قَالَ كَذَا اَوْ فَعَلَ كَذَا اَوْ نُقِلَ اَوْ ذُكِرَ اَوْ حُكِيَ = رسول الله صلى الله عليه وسلمك ... بويوردقلرى ، ياخود ... ياپدقلرى روايت اولونمش ، ياخود نقل اولونمش ، ياخود ذكر اولونمش ، ياخود حكايه اولونمش » ، ياخود مضارع مجهول صيغه‌سيله : « يُقَالُ ، اَوْ يُرْوٰى ، اَوْ يُحْكٰى ، اَوْ يُعْزٰى =... سويله‌نيور ، ياخود روايت اولونيور ، ياخود حكايه اولونيور ، ياخود اسناد اولونيور » ، ياخودده : « بَلَغَنَا عَنْهُ ، اَوْ جَاءَ عَنْهُ ، اَوْ رَوٰى بَعْضُهُمْ عَنْهُ = رسول الله صلى الله عليه وسلمدن بزه بالغ اولدى كه ، ياخود اوندن كلن روايتده دينيلمش كه ، ياخود راوينك برى رسول الله صلى الله عليه وسلمدن شونى روايت ايتمش كه » كبى « تمريض » صيغه‌لرى استعمال ايديلمكدر . صحت وضعفى مشكوك اولان حديثلرده ضعيف حكمنده‌درلر. اهل تحقيقك اصطلاحنجه اسنادسز اولارق جزم صيغه‌سيله روايت اولونان كلام رسول عليه السلام ، صحابه ، تابعين وسائره‌دن هركيمه عطف اولونيورسه اوكلامك صحيح طريقلرله روايت ايديلمش اولماسى اقتضا ايدر. روايتك صحتى مشكوك اولديغى تقديرده جزم صيغه‌سنى استعمال ايدن كيمسه يالانجى حكمنده اولمش اولور . بعضلرى بوبابده حديث حَسَنى ده صحيح حكمنده طوتمشلردر .

معهذا صناعت تحديثه آشنا اولمايان علمادن چوق كيمسه‌لر تأليف ايتدكلرى كتابلرده بودقيقه‌يه رعايت ايتمه‌يرك بلاسند روايت ايتدكلرى حديثلرك ضعيفلرنده جزم ، صحيحلرنده تمريض صيغه‌سى استعمال ايتمشلردركه ابوبكر بَيْهَقى بونلره پك شدتله هجوم ايتمشدر . نه قدرده شدت كوستريلسه آزدر . زيرا بويله بر تساهل طريق صوابدن عدول ايله قوى‌يى ضعيف ، ضعيفى قوى كوسترمك كبى قلب معانى‌يه مؤدىّ اولور. بخارى « صحيح » نده بو تفصيله صوك درجه‌ده رعايت كوستروب عينى حادثه حقنده‌كى تعليقاتنك كيمنده تمريض ، كيمنده جَزْم صيغه‌سى استعمال ايدر . بو دقتندن طولايى‌ده جلالت قدرينه ، تَحَرِّيده‌كى دقتنه ، وَرَعنه ، وسعت اطّلاعنه ، تحقيق مسائلده‌كى بهره‌سنه ، اِتْقانه عمومك اعتمادى كوندن كونه آرتمشدر .

توركجه‌ده بر اسنادك حسن تعبير ايله سوقنه بر قولايلق بولونابيلسه ـ كه بو ، اعتقادمجه بر مترجم ايچون پك كوچ برشيدر ـ بلااسناد روايت اولونان حديث

ايچون دائما « مش » لفظنى استعمال ايتمك ضرورى اولديغندن جزم صيغه‌سنى تمريض صيغه‌سندن آييرد ايتمكه چاره بولونامىيور كبى كوريورم . ترجمه‌سى صددنده اولديغم « تجريد » ك بوتون حديثلرى محذوف الاسناد اولديغندن هر حديثك ترجمه‌سنده صحابينك اسمنى اينجه يازى ايله ذكر ايتدكدن صوكرا : « شويله ديمشدر » ، ياخود : « ... روايت اولونمشدر » ديمك اضطرارنده قالدم كه « مش » دن صوكرا « در » اداتنى علاوه ايتمكله كندى عقلمجه جزمه اشارت ايتمش بولونيورم . زيرا توركجه‌ده « بن شويله‌يم ، بويله‌يم » تعبيرى ايله « بن شويله‌يمدر ، بويله‌يمدر » تعبير عاميانه‌سى بيننده فرق اولديغنى وايكنجى ايله جزم قصد ايديلديكنى كوريورم . « در » اداتنك علاوه‌سندن صوكراده لفظك جزمه دلالتنى كافى كورمه‌ينلر وارسه مطلوب اولان صيغه‌يى لطفاً خبر ويرسونلر كه برنجى جلددن صوكراكى حديث ترجمه‌لرينى اولسون اويولده تعديل ايده‌يم . يوقسه بوتون ترجمه‌لرده بزم قصدمز جزمدر . اوقويانلر ياڭليش آكلاماسونلر .

٤٠

جرح وتعدیل

بورایه کلنجیه قدر ویردیکمز تفصیلاتدن واضحاً آکلاشیلمشدرکه ائمهٔ دین اسلام اویله راست کلن کیمسه‌نك راست کله روایت ایتدیکی شیلره درحال بل باغلایوب اونکله عمل ایده‌جك قدر صافدل ویا ساخته‌کار کیمسه‌لر دکللرمش. هله اسناد اویدورمش، حتی اویدورمه اسناده قولاق آصمش اولملری هیچ وارد خاطر اولاماز. اونلر راویلرك احوالنی نقیر وقطمیر تحقیق ایدوب عدالتده، حفظ واتقانده هر برینك لایق اولدیغی درجه‌یی تعیین وثقاتك بیله هانکی روایتلری معتبر، هانکیلری مردود اولدیغنی تبیین ایچون هیچ بر زحمتدن قاچینمامشلردر. حاصلی نقولك مقبوللرینی مردودلرندن، وهلةً مردود کوروندکلری حالده متابعت واعتبار طریقیله مرتبه مرتبه کسب قوت ایده‌بیلمك شاننده اولانلرینی منکر اولانلرندن تمییز ایچون رُواتك شخصلرینی، برحیات اولدقلری زمانلری، کیملرله ملاقی اولمش اولدقلرینی، کیفیت اخذ وتحمله وکیفیت روایته درجهٔ دقت واعتنالرینی پك صیقی بر قونترول آلتنه آلمشلر ودین اسلامده کذب ایله غیبت حرام – حتی امام اَوْزاعی مذهبنجه ناقض صوم اولاجق درجه‌ده حرام – ایکن طرف عالئ نبویدن «خیرالقرون» اولدیغی خبر ویریلن صدر اوّلده بیله – تثبیت وتوثیق روایات فرض مستحسنی ایله – ورع ودیانتی درجهٔ قصوایه وارانلری بیله ایجابنده طعن وجرح ایتمکدن تحاشی ایتمه‌مشلردر. یحیی بن سعیدالقطّان: «تهمتی اولان، یاخود ضعیف بولونان بر کیمسه حقنده نه یاپایم؟ سکوتمی ایده‌یم؟ یوقسه حالنی بیانمی ایده‌یم؟ دییه سفیان ثَوْری‌یه، شُعْبه‌یه، مالك بن اَنَسه، سفیان بن عُیَیْنَه‌یه صوردم. هپسی ده حالنی بیان ایت دیدیلر» دییور. ینه یحیی بن سعید القطّان جرح ایتدیکی محترم ذوات طولاییسیله: «سن، بوذواتك یوم قیامتده خصم اولارق قارشیکه چیقمالرندن پروا ایتمیورمیسك؟» سؤالنی ایراد ایدن ذاته: «بونلرك خصومتنه معروض قالمام، حدیثی مدافعه ایتمه‌مش اولاجغمدن طولایی نبی علیه الصلاة والسلامك بکا خصم اولماسندن اهوندر» جوابنی ویرمشدر.

ترمذی‌ده «کتاب العلل» نده: «محدثینی یکدیکرینی جرحه سوق ایدن شی بزجه مسلمینه خیرخواهلقدر. یوقسه بونلرك مسلمانلره طعن وغیبتی قصد ایتمش اولدقلری وارد خاطر دکلدر. بونلر مطعون عد ایتدکلری کیمسه‌لرك ضعفنی بیلدیروب طانیتمق ایچون بویله یاپمشلردر. کندیلرینه ضعف اسناد اولونانلرك کیمی صاحب بدعت، کیمی حدیثده معروض تهمت اولوب بعضلرینك ده غفلتی وکثرت خطاسی واردی. ائمهٔ جرح وتعدیل دینه شفقتلرندن طولایی بونلرك احوالنی بیان ایتمك ایسته‌مشلردر. زیرا دین بابنده‌کی شهادتده تثبت، حقوق ایله اموال حقنده‌کی شهادتده تثبتدن دها مهمدر» دییور.

صحابهٔ کرام بیننده مع الاسف حدوث ایدن فتنه ومشاجره تابعین ایله تبع تابعین دورلرنده عوامده، حتی بعض علماده بر طرفك غیرتی کودمك میلنی بالطبع تولید ایدوب برآز صوکرا برده فِرَقِ ضالّه‌نك ظهوری وبرطاقیم زَنادِقه‌نك دینه شین کتیره‌جك روایاتی وضع وتصنیعه قالقیشماسی – دین مبینی عهد جلیل نبویده‌کی صفوت اصلیه‌سیله محافظه وظیفه‌سنی دوش همته آلان – ائمه‌نك صاغدن صولدن طویدقلری روایاته قارشی سپر اولوب کوزلرینی دورت آچمالرینی اقتضا ایله‌دیکندن بوتون نقولی اینجه الکدن کچیروب کندیلرینه شبهه‌لی کورونن نقللری – اسلام ایله مسلمینی صیانةً – صحیحلرندن آییرد ایدوب خبرویرمکه چالیشمالری وبومناسبتله برچوق راویلره طعن ایتمه‌لری ضروری ایدی. تکذیبه اوغرامق قورقوسی اولمقسزین دییه‌بیلیرزکه احادیث نبویه‌نك جمعی وامّهات کتبده تدوینی زمانی اولان اوچ دورت عصرلق دور ایچنده کلن بیکلرجه محدّثینك کافه‌سی بر بر حادّهٔ جرح وتعدیلدن کچوب نقللری حجت اولان ائمهٔ ثقات، ضعفا ومتروکین ومجهولیندن وبالخصوص وضّاعین وکذّابیندن تفریق ایدیلمشلردر.

الیوم هویتلری بزجه مجهول قالمش، هیچ بر کتابده اسمی آکیلمادق اهمیتسزلری برطرف ایدلدکدن صوکرا زمانلرنده بین الناس آز چوق مظهر اعتبار اولارق روایتلری حدیث کتابلرینه کچمش اولانلردن تقریباً یکرمی بیك قدر راوینك اسمی ودرجه‌سی وقیمتی کتب رجالده مضبوطدر. حقنده دیدی قودی ایدیلمش رجال حدیثدن یالکز حافظ ذَهبینك «میزان الاعتدال» نده اون بربیکه یاقین کیمسه‌نك اسملری ذکر ایدیلمشدر. دها صوکراکی رجالك ایسه جرح وتعدیللرینه

اوقدر اهميت ويرلهمشدر . چونكه جرح وتعديلدن مقصد صرف ديدى قودى ايتمك كبى برقصد مذمومى ساحهٔ فعله چيقارمق اولمايوب شريعق، ناقللرينى اوكرنهرك حفظ ايتمك اولديغى جهتله دوردنجى عصر هجريدن اعتباراً آثار منقوله حقنده دينهجك دينيلمش ، حديثلر كتابلره كچمش ، كتابلرك نسخهلرى تعمم ايتمش اولمقله برابر شفاهاًده ضبطلرينه دوام ايديلمش اولديغندن آرتق حديث وضعى تهلكهسى زائل اولمش صاييليردى . علم حديث ايله اشتغال ايدنلردن هيچ برينك محفوظ ومعلومى اولمايان حديثلرك موضوع اولديغى ظاهر اولديغندن آرتق كذّابينك وضعهده جرأتى قالمامشدى .

بوايشه تاعصر اولده، صحابه وتابعين دورنده باشلانمشدر. ابتداى امرده جرح وتعديل بين المحدّثين شفاهاً جارى ايكن زمان كچدكجه احوالى بيلينمك اقتضا ايدن رُواة ايله روايانك عددى بالطبع چوغالديغى ايچون « كتب جرح وتعديل » ايله — « تواريخ محدّثين » عنوانى آلتنده جمع ايديلهبيلهجك — متعدد كتابلر يازيلمشدر. بوبابده ايلك تأليف يحيى بن سعيد القطّانك (١٩٨) در . مع هذا اوكا گلنجيه قدر رجال حقنده سوز سويلهمش ، انتقاد ايله اوغراشمش ذوات چوقدر . ابن عَدِيك (٢٧٧ — ٣٦٥) «الكامل» مقدمهسنده بونلردن برچوقلرينك اسمى مذكوردر. ازجمله :

صحابهدن ابن عباس (٦٨) ، عُبادَة بن الصامت (٣٤)، انس بن مالك (؟ ٩٠) رضى الله عنهم اجمعين [١] ؛ تابعيندن شَعْبى (١٧ — ١٠٣) محمد ابن سيرين (٣٤ — ١١٠) ، سعيد بن المسيّب (١٤ — ؟ ٩٤) واردر .

« صحابه » ايله « كبار تابعين » طبقهسى اولان قرن اوّل رجالى ايچنده انتقاده اوغرامش اولانلر پك آزدر. بوطبقهنك ضعفاسى صوكراكى طبقاته نسبتله عدداً لاشى مثابهسندهدر. بونلرك همان هپسى عدول وثقاتدر. قرن ثانى اوائلنده ايسه « اَوْساطِ تابعين» ك برطاقيملرى تضعيف ايديلمشلردر كه بونلرك ضعفى على الاكثر اخذ وتحمل حديث ايله ضبط يوزندن واقع اولمشدر. زيرا قواعد روايت هنوز تقرر ايدوب برعلم

[١] بونلرك روايت ايديلن بعض انتقادلرى كنديلرندن ويا ديكر صحابهدن روايت ايدن برقاچ تابعى حقندهدر .

حالنه قونمامش اولديغندن ثِقات تابعينك ده برچوقلرى حديث متّصلى مرسَل اولارق روايتله اكتفا ايتدكلرى كبى بعضاً موقوفىده رفع ايتدكلرى، ومثلا ابوهرون العَبْدى (١٣٤) كبيلرينك برچوق يا كلش روايتلرى اولوردى . بوطبقهدهكى نُقّاد آراسندن حسن بصرى (٢٢—١١٠) ، طاوس بن كَيسان حِمْيَرى (١٠٦) ، سعيد بن جُبَير الوالِبى (٤٦ — ٩٥) ، ابراهيم نَخَعى (٩٥) ، عامر بن شُرَحْبيل الشَّعْبى (١٧ — ١٠٣) ، واَيّوب بن كَيسان السَّخْتِيانينك (٦٨ — ١٣١) اسملرى ذكره شاياندر .

عصر تابعينك صوكنه يعنى ١٥٠ سنهسى حدودلرينه طوغرو عبدالله بن عَوْن البصرى (١٥١) ، سليمان بن طَرْخان التَيْمى (١٤٣) ، سليمان بن مِهْران الاَعْمَش (٦١—١٤٨) ، امام مالك (؟٩٣—١٧٩) كبى ائمهٔ جرح وتعديل يتيشديلر . بونلرك ايچنده الك ايلرى گيدنلردن برى شُعْبه (١٦٠) ايدى . شعبه ايله مالك پك زياده متثبت كيمسهلر اولوب ثقه اولماياندن روايتلرى همان همان يوق گيبيدر.

بونلردن صوكرا جرح وتعديل رجالده ويرديكى حكم قبول عامهيه لايق كورولنلر شونلردر :

مَعْمَر بن راشد الاَزْدى (؟ ٩٥ — ١٥٣) ، هِشام الدَّسْتوائى (؟ ١٥٣) ، ابوعمرو عبدالرحمن الاَوْزاعى (١٥٧) ، سفيان ثَوْرى (١٦١)، عبدالعزيز بن عبدالله بن ابى سَلَمَة الماجِشُون (١٦٤) ، حَمّاد بن سَلَمَه (؟ ٩٠—١٦٧) ، ليث بن سعد (٩٤ — ١٧٥) ؛

داها صوكراكى طبقهدنده عبدالله بن المبارك (١١٨ — ١٨١) ، هُشَيْم (١٠٤ — ١٨٨) ، ابواسحق الفَزارى (؟ ١٨٥) ، مُعافَى بن عِمْران المَوْصِلى (؟ ١٢٥ — ١٨٥) ، بِشر بن المفضَّل (؟ ١٨٧) ، سفيان بن عُيَيْنَه (١٠٧ — ١٩٨) ، ابن عُلَيَّه (١١٠ — ١٩٣) ، عبدالله بن وَهْب المصرى (١٢٥ — ١٩٧) ، وَكيع بن الجَرّاح (١٢٩ — ١٩٧) كبى ذواتك اسملرى ذكر ايديلمك لازم كلير .

بودورك الك بيوك ناقدلرى ايسه يحيى بن سعيد القَطّان (١٩٨) ايله عبدالرحمن ابن مَهْدِىّ (١٣٥ — ١٩٨) ايديلر. صِناعت حديث ايله مشغول اولانلرك بو ايكى ذاته وثوق واعتمادى بردرجهده ايدى كه ايكيسنك توثيقنده اتفاق ايتدكلرى مقبول،

جرحنده اتفاق ايتدكلرى ده مردود صاييليردى . اختلاف ايتدكلرى كيمسه‌لر حقنده ايسه ـ كه بونلر پك آز ايدى ـ ائمه، اجتهادلرينه تبعاً كنديلرنجه راجح اولان حكمى ويريرلردى .

بونلردن صوكرا مرجع جرح وتعديل اولارق يزيد بن هرون (١١٨ - ٢٠٦) ، ابوداود سليمان الطيالِسى (١٣٣ - ٢٠٤) ، عبدالرزاق بن همّام الحِمْيَرى (١٢٦ - ٢١١) وابوعاصم النَّبيل (١٢٢ - ؟ ٢١٤) طبقه‌سنه صيرا كلير .

بونلرى متعاقب جرح وتعديل وعلل كتابلرى آرتق توالى ايدركه هرطبقه‌ده‌كى ائمهٔ جرح وتعديل شونلردر :

يحيى بن مَعين (١٥٨-٢٣٣) ، امام احمد ابن حنبل (١٦٥-٢٤١) ، « كاتب الواقدى » ديمكله معروف محمد بن سعد (١٦٨ - ٢٣٠) ، ابوخَيثَمه زُهَير بن حَرْب (١٦٠-٢٣٤) ، « حافظ الجزيره » ديمكله معروف ابوجعفر عبدالله بن محمد النُّفَيلى (٢٣٤) ، علىّ بن المَدينى (١٦١ - ٢٣٤) ، امام احمدك « دُرّة العراق » ديیه مدح ايتديكى محمد بن عبدالله بن نُمَير (٢٣٤) ، « مُسنَد » صاحبى ابوبكر بن ابى شَيبه (٢٣٥) ، عبيدالله بن عمر القواريرى (٢٣٥) ، خراسانك امام متبوعى اسحق بن راهويه (١٦١ - ٢٣٨) ، ابوجعفر محمد بن عبدالله بن عمّار مَوصِلى (١٦٢ - ٢٤٢) ، حافظ مصر احمد بن صالح (١٧٠ - ٢٤٨) ، هرون بن عبدالله الحَمّال (٢٤٣) ، عمرو بن علىّ الفلّاس (؟ ١٦٠ - ٢٤٧) ؛

داها صوكرا اسحق الكَوْسَج (٢٥١) ، « مُسنَد » صاحبى عبدالله بن عبدالرحمن دارِمى (١٨١ - ٢٥٥) ، « صحيح » صاحبى محمد بن اسماعيل البخارى (١٩٤-٢٥٦) ، احمد بن عبدالله العِجْلى (١٨٢-٢٦١) ؛

داها صوكرا « مسند كبير » صاحبى يعقوب بن شَيبة السَّدُوسى (٢٦٢) ، ابو زُرْعة الرّازى (٢٦٤) ، ابوحاتم محمد بن ادريس الرّازى (١٩٥-٢٧٧) ، ابواسحق ابراهيم بن يعقوب الجُوزجانىّ السَّعْدى (؟ ٢٥٩) ، « صحيح » صاحبى مسلم بن حجّاج القُشَيْرى (٢٠٤-٢٦١) [١] ، « سنن » صاحبى ابوداود السِّجِستانى (٢٠٢-٢٧٥) ،

[١] مسلمك تأليف ايتديكى كتابك اسمى « رُواة الاعتبار » در.

تفسير صاحبى بَقِىّ بن مَخْلَد القُرْطُبى (٢٠١ - ٢٧٦) ، « سنن » صاحبى ابوعيسى محمد بن عيسى التِرمِذى (٢٠٩ - ٢٧٩) ، ابو زُرْعة الدِّمَشقى (٢٨٢) ؛

داها صوكرا عبدالرحمن بن يوسف بن خِراش البغدادى (٢٨٣) ، ابراهيم بن اسحق الحَرْبِىّ (١٩٨ - ٢٨٥) ، قُرطُبه حافظى محمد وَضّاح الاَندَلُسى (؟ ٢٠٠-٢٨٩) ، ابوبكر بن ابى عاصم (٢٨٧) ، عبدالله بن احمد ابن حنبل (٢١٣ - ٢٩٠) ، صالح جَزَره (٢٠٥-٢٩٣) ، ابوبكر البَزّار (٢٩٢) ، محمد بن نصر المَرْوَزى (٢٠٢-٢٩٤) ، ابوجعفر محمد بن عثمان بن ابى شَيبه (؟ ٢١٥-٢٩٧) ، ابوبكر احمد بن ابى خَيثَمه (٢٠٧-٢٩٧) [١] ؛

داها صوكرا ابوبكر الفِرْيابى (٢٠٧ - ٣٠١) ، احمد بن هرون البَرْدِيجى (٣٠١) ، « سنن » صاحبى ابوعبدالرحمن احمد بن شعيب النَّسائى (٢١٥-٣٠٣) [٢] ، اَبُو يَعْلَى المَوصِلى (٣٠٧) ، ابو محمد عبدالله بن علىّ بن الجارود (٣٠٧) ، حَسَن بن سفيان (٣٠٣) ، امام الائمه ابوبكر محمد بن اسحق بن خُزَيمَه (٢٢٢ - ٣١١) ، ابن جَرير الطَبَرىّ (٣١٠) ، احمد بن محمد الدُّولابى (٢٢٤ - ٣١٠) ، ابو عَرُوبَة الحَرّانى (؟ ٢١٥-٣٠٨) ، ابوالحسن احمد بن عمير بن جَوْصا (٣٢٠) ، ابوجعفر محمد بن عمرو العُقَيلى (٣٢٢) ؛

داها صوكرا ابو محمد عبدالرحمن بن ابى حاتم (٢٤٠ - ٣٢٧) ، دارَقُطنينك شيخى ابو طالب احمد بن نَصْر البغدادى (٣٢٧) ، ابو جعفر محمد بن الصبّاح (٢٥٠-٣٢٧) ، ابو العبّاس احمد بن عُقْدَه (٢٤٩ - ٣٣٢) ، عبدالباقى الاُمَوى (٢٦٥ - ٣٥١) ؛

داها صوكرا ابوسعيد بن يونس الصَّدَفى (٢٨١ - ٣٤٧) ، « صحيح » صاحبى ابوحاتم محمد بن حِبّان البُستى (؟ ٢٤٤ - ٣٥٤) ، « مُعْجَم » صاحبى ابوالقاسم سليمان بن ايّوب الطَّبَرانى (٢٦٠-٣٦٠) ، « الكامل » صاحبى ابواحمد عبدالله بن عَدِىّ الجُرجانى (٢٧٧ - ٣٦٥) ؛

[١] ابن ابى خثيمه‌نك كتابى ثقاتدن‌ده ، ضعفادن ده باحثدر .

[٢] نسائى ، كتابنه « التمييز » اسمنى ويرمشدر .

داها صوكرا ١٣٠٠ جزءلك معلّل «مسند كبير» صاحبى ابوعلى حسين الماسرجسى النيسابورى (٢٩٨ – ٣٦٥) ، اصفهان حافظى ابوالشيخ عبدالله ابن حيّان الانصارى (٢٧٤ – ٣٦٩) ، « مستخرَج » صاحبى ابوبكر الاسماعيلى (٢٧٧–٣٧١)، ابوالفتح محمد بن الحسين الأَزْدى (٣٧٤) ، « حاكم كبير» لقبيله معروف ابو احمد النيسابورى (٢٨٥ – ٣٧٨) ، « سنن » صاحبى ابوالحسن الدارَ قُطْنى (٣٠٦ – ٣٨٥) ؛

داها صوكراده ابوعبدالله بن مَنْده (٣١٠ – ٣٦٥) ، «ابن البيّع» ديمكله معروف ابو عبدالله الحاكم (٣٢١ – ٤٠٥) [١] ، ابو نصر احمد الكَلاباذى (٣٠٣ – ٣٧٨) [٢]، «دلائل السنّة» صاحبى وقرطبه قاضيسى ابو المُطَرِّف عبدالرحمن ابن فُطَيْس (٣٤٨–٤٠٢) ، عبدالغنىّ بن سعيد (٣٣٢ – ٤٠٩) ، تفسير و تاريخ صاحبى ابوبكر احمد بن مردويه الاصفهانى (٣٢٣ – ٤١٦) ، تمّام الرازى (٣٣٠ – ٤١٤) ؛

داها صوكرا ابوالفتح محمد بن ابى الفوارس (٣٣٨ – ٤١٢) ، ابوبكر احمد البُرقانى (٣٣٣ – ٤٢٥) ، ابو حازم عمر بن احمد العَبْدُوّى (٣١٧) [٣]، خَلَفَ بن محمد الواسِطى (٤٠١) ، ابومسعود الدِمَشْقى (؟ ٤٠١) ، ابوالفضل علىّ بن الحسين الفَلَكى (؟ ٤٢٧) كه طبقات رجاله دائر ١٠٠٠ جزءلك واران بر كتابى واردر ، « ابن منجويه » ديمكله معروف ابوبكر احمد بن علىّ البَرْدىّ الاصفهانى (٣٤٧ – ٤٢٨) [٤] ، ابويعقوب القُرّات الهَرَوى (٣٥٢ – ٤٢٩)، ابو ذَرّ الهَرَوى (؟ ٣٥٠ – ٤٣٤) ؛

داها صوكرا حسن بن محمد الخَلّال البغدادى (٣٥٢ – ٤٣٩) ، ابوعبدالله

---

[١] حاكمك صحيحين رجالى اوزرينه بر كتابى واردر .

[٢] رجال بخارى حقنده بر تأليفى واردر .

[٣] عبدالله بن مسعود رضى الله عنهك برادرى عتبة بن مسعود رضى الله عنه نسلندن ابراهيم بن عبدويه نك حفيديدر. محدثلر نسبتنده متنده كى ضبطمز وجه ايله دالك ضمى وواوك تشديديله (عبدوّى) ديرلر . نحاة ايسه بو نسبتى دالك فتحى وواوك تخفيفى ايله (عبدَوى) اوقورلر.

[٤] مسلم رجالى اوزرينه بر كتاب يازمشدر. صحيحين اوزرينه مستخرج يازديغى ده اولجه كچمشدى .

الصُورى (٣٧٦ – ٤٤١) ، معتزله شيخى ابو سعد اسماعيل السمان (...) ابو يَعْلىٰ خليل بن عبدالله الخَليلى (٤٤٦) [١] ؛

داها صوكرا ابوعمر يوسف بن عبدالبَرّ القُرْطُبى (٣٦٨ – ٤٦٣) ، علىّ بن حَزم الأَنْدَلُسى (٣٦٨ – ٤٦٣) ، « سنن » صاحبى ابوبكر احمد البَيْهَقى (٣٨٤ – ٤٥٨) ، « خطيب » لقبيله مشتهر ابوبكر احمد بن علىّ البغدادى (٣٩٤ – ٤٦٣)؛

داها صوكرا ابوالقاسم سعد بن علىّ بن محمد الزَّنْجانى(٣٨٠ – ٤٧١) ، امير ابونصر علىّ بن ما كُولا (٤٢١–٤٧٥ الى ٤٨٧) [٢]، علّامهٔ ذوفنون ابوالوليد سليمان بن خَلَف الباجىّ القُرْطُبى (٤٠٣ – ٤٧٤) [٣] ، « تاريخ اندلس » ايله « الجمع بين الصحيحين » مؤلفى ابوعبدالله الحُمَيْدى (؟ ٤٢٠ – ٤٨٨)، ابن مفوّز المَعافِرىّ الشّاطِبى (٤٢٩) – ٤٨٤) ؛

دها صوكرا ابوالفضل محمد بن طاهر المَقْدِسى (٤٤٨ – ٥٠٧) [٤]، شُجاع بن فارس الذُهْلى (٤٣٠ – ٥٠٧) ، مؤتَمَن بن احمد بن علىّ الساجى (٤٤٥ – ٥٠٧) ، « كتاب الفِرْدَوْس » مؤلفى شيرويه بن شهردار الدَيْلَمى (٥٠٩) ، ابو علىّ الغَسّانى الاندلُسى (٤٩٨) [٥] ؛

---

[١] خليلى ، كتابنه « الارشاد » نامنى ويرمشدر .

[٢] ابن ماكولا ، كندى شيخى اولان خطيب بغداديك « المؤتنف » تكملة المؤتلف والمختلف » اسمنده كى كتابنه انتقادى حاوى « مستمر الاوهام » اسمنده بر كتاب يازمش اولديغى كبى رجاله دائر « الاكمال » تسميه ايتديكى بر كتاب معتبرى ده واردر .

[٣] ابوالوليد الباجينك بخارى رجالى حقنده بر كتابى اولديغى كبى حافظ ابن حجرك « تعجيل المنفعة » مقدمه سنده خبر ويرديكنه كوره مغاربه دن بر ذاتك ده « الزهر » اسمنده صحيحين ايله سنن ابى داود وسنن ترمذى رجالى اوزرينه بر كتابى وار ايمش . لكن بو مغربينك اسمنى ابن حجر ذكر ايتميور .

[٤] ابوالفضل ابن طاهرك كتابى بخارى ايله مسلم رجالى بر آراده طوپلامشدر كه مؤلف بخارى رجالى حقنده اولجه اسمى كچن ابو نصر الكلاباذينك ، مسلم رجالى حقنده ده ابن منجويه ابوبكر احمد بن علىّ الاصبهانينك كتابلرينى « الجمع » ناميله بر آرايه كتيروب ترتيب ايتمشدر . بو كتاب حيدر آباد دكنده ١٣٢٣ ده طبع اولونمشدر .

[٥] ابوداود ايله نسائينك رجالى حقنده بر اثر يازمشدر .

داها صوكرا ابوالفضل محمد بن ناصر السّلامى (٤٦٧-٥٥٠) ، ابوطاهر احمد بن محمد السِّلَفى (؟ ٤٧٢ - ٥٧٦) ، ابو موسى المَدينى (٥٠١-٥٨١) ، ابوالقاسم علىّ بن عساكر الدِمَشقى (٤٩٩ - ٥٧١) ، ابوالقاسم خَلَف بن عبدالملك ابن بَشكُوال الاَندُلسى (٤٩٤ - ٥٧٨) ؛

داها صوكرا « الجمع بين الصحيحين » مؤلفى « ابن الخرّاط » ديمكله معروف عبدالحق بن عبدالرحمن الاِشبيلى (؟ ٥١٠ - ٦٨١) ، علامهٔ عراق ابو الفَرَج عبدالرحمن بن الجَوزى (٥٠٨ - ٥٩٧) [١] ، ابوعبدالله محمد بن الفخّار المالَقىّ (٥٢١ - ٥٩٠) ، « سيرهٔ ابن هشام » شارحى ابوالقاسم عبدالرحمن السُّهَيلى المالَقىّ (٥٠٨ - ٥٨١) ؛

داها صوكرا ابو بكر محمد بن موسى الحازِمى (٥٤٨ - ٥٨٤) ، عبدالغنىّ بن عبدالواحد المَقدِسىّ الدِمَشقى (٥٤١ - ٦٠٠) [٢] ، عبدالقادر بن عبدالله الرُّهاوى (٥٣٦ - ٥٩٠) ، علىّ بن المفضَّل المَقدِسى (٥٤٤ - ٦١١) ؛

داها صوكرا « قاضى الجماعه » لقبيله مشهور ابوالحسن علىّ ابن القطّان (٦٢٨) ، ابو الطاهر اسماعيل الاَنماطى (؟ ٥٧٠ - ٦١٩) ، ابوبكر محمد ابن نُقطة الحنبلى (؟ ٥٧٥ - ٦٢٩) ، ابو عبدالله محمد ابن الدُّبَيثىّ الواسِطى (٥٥٨ - ٦٣٧) ، محمد بن خَلفُون الاَزدىّ الاَندُلسى (٥٥٥-٦٣٦) ، مورخ محب الدين ابن النجّار البغدادى (٥٧٨ - ٦٤٣) ؛

داها صوكرا شيخ الاسلام ابو عمرو عثمان ابن الصّلاح الشَّهرزُورى (٥٧٧-٦٤٣) ، زكىّ الدين عبدالعظيم بن عبد القَوِىّ المَنذِرى (٥٨١ - ٦٥٦) ، زكىّ الدين ابو عبدالله البرزالىّ الاشبيلى (؟ ٥٧٧ - ٦٣٦) ، « ابن الابّار » عنوانيله مشهور علّامهٔ منشى

[١] ابن الجوزينك ضعفاى رجال حديثه دائر بويوك بر تأليفى واردركه اكسيكلرينى تماملامق وياكلشلردن تنقيح ايتمك اوزره حافظ ذهبى ايله حافظ زين الدين عراق اوكا بر ذيل يازمشلردر .

[٢] عبدالغنى المقدسينك برى « المؤتلف » ، ديكرى « الكمال » اسمنده رجاله دائر ايكى كتابى واردر . مؤلف « الكمال » ده بخارى ، مسلم ، ابوداود ، ترمذى ، نسائى وابن ماجه رجالنى طوپلامشدر . حافظ مزّى ايشته بوكتابى تهذيب ايتمشدر .

وحافظ ابوعبدالله محمد بن عبدالله القُضاعىّ البَلَنسى (٥٩٥-٦٥٨) ، « ابن العَديم » ديمكله معروف كمال الدين عمر بن احمد الحَلَبى (٥٨٨ - ٦٦٠) ، « ابوشامة » ديمكله معروف علامهٔ مجتهد ذوفنون عبدالرحمن بن اسماعيل الدِمَشقىّ المَقدِسى (٥٩٩-٦٦٥) ، ابوالبقاء خالد بن يوسف النابلسى (٥٨٥ - ٦٨٣) ؛

داها صوكرا شرف الدين عبدالمُؤمن الدِّمياطى (٦١٣ - ٧٠٥) ، شيخ الاسلام ابن دقيق العيد المَنفَلوطى (٦٢٥-٨٠٢) ، شيخ الاسلام تقىّ الدين احمد بن تَيميّة الحَرّانى (٦٦١ - ٧٢٨) ؛

داها صوكرا جمال الدين ابو الحجّاج يوسف المِزّى (٦٥٤ - ٧٤٢) [١] ، قطب الدين عبد الكريم الحَلَبى (٦٦٤ - ٧٣٥) ، فتح الدين محمد ابن سيّد الناس اليعمَرى (٦٦١-٧٣٤) ، تاج الدين احمد ابن مكتوم (٦٨٢-٧٤٩) ، شمس الدين محمد الجَزَرىّ الدِمَشقى (٧٥١ - ٨٣٣) ، ابو عبدالله محمد ابن اَيبك السَّرُوجى (٧١٤ - ٧٤٤) ، كمال الدين جعفر بن تَغلِب الاَدفُوى (؟٦٥٠-٧٤٩) ، شمس الدين محمد بن احمد الذَهَبى (٦٧٣ - ٧٤٨) [٢] ، شهاب الدين بن فضل الله العُمَرى (٧٠٠ - ٧٤٩) ، حافظ علاء الدين مُغُلطاى بن قِلِج (٦٨٩ - ٧٦٢) [٣] ،

[١] حافظ مزى ، عبدالغنى المقدسينك كتب سته رجالنى جامع اولان « الكمال » نى « تهذيب الكمال فى اسماء الرجال » ناميله تهذيب واصلاح ايلمشدركه كنديسندن صوكرا كلن حفاظ كرك تذييل ، كرك اختصار صورتيله اوزرينه دوشوب بر خيلى آثار وجوده كتيرمشلردر .

[٢] نقد رجالده متأخرينك قدوه سى اولان مؤرخ ومحدث شهير حافظ ذهبى ، ابوالفرج ابن الجوزينك كتابنه ايكى ذيل يازديغى كبى حافظ مزّينك « تهذيب الكمال » نى ده « تذهيب التهذيب » و « الكاشف » ناملريله ايكى دفعه اختصار ايتمشدر . بونلردن ماعدا اسماء صحابه حقنده « الاعلام والتجريد » ى ، كتب سته رجالى حقنده آيريجه بر ده « المحرّر » ى ، بالجمله مشاهير اسلام حقنده « كتاب العبر فى اسماء من غبر » ايله « الوفيات » ى ، هر دورلو رجال حديث اوزرينه « كتاب اسماء الرجال » ى ، وبالخصوص علم دينك حامللرى اولان ائمه وحفاظ حقنده « تذكرة الحفاظ » ايله « طبقات القرّا » سى ، بر ده ضعفا حقنده « كتاب الميزان » ى واردر . « تذكره » حيدر آباده ، « ميزان » ده مصرده طبع اولونمشلردر .

[٣] حافظ علاء الدين مغلطاى ، حافظ مزّينك « تهذيب الكمال » ى اوزرينه « الاكمال » اسمنده بر كتاب يازوب اونك اكسيك براقديغى رجالى اورايه درج ايله اصله براوقدر دها علاوه

الشريف الحسينىّ الدمشقى (٧١٥-٧٦٥) [١] ، زين الدين ابو الفضل عبد الرحيم بن حسين العراقى (٧٢٥ - ٨٠٦) [٢] ؛

داها صوكرا ولىّ الدين ابو زُرعة احمد بن ابى الفضل العِراقى (٧٦٢-٨٢٦) [٣]، برهان الدين ابراهيم الحلبى (٧٥٣ - ٨٤١) ، شيخ الاسلام ابو الفضل احمد بن علىّ بن حَجَر العَسْقَلانى (٧٧٣-٨٥٢) [٤] ؛ صفىّ الدين احمد بن عبد الله الخَزْرَجى [٥] ؛ الخ الخ ...

ايتدكدن صوكرا اختصار ايدەرك كتابى يارى حجمنه ايندیرمش ، دها صوكرا يالكز تعقبات اولارق برجلد يازمشدر .

[١] شريف حسينى « الاكمال » نده « تهذيب الكمال » ده كتب سته رجالندن خارج قالان « مسند احمد » رجالندن بحث ايدر . برده آیریجه « التذكرة برجال العشرة » اسمنده بويوك بركتاب يازمشدركه او كتابدن مقصدى كتب سته ايله مذاهب اربعه امامليرينك الارده متداول مسندلرندەكه مسند احمد ، موطأ ، مسند شافعى ومسند ابى حنيفەدر - اولان رجال حقنده انتقاداتى حاويدر .

[٢] حافظ زين الدين عراق ابو الفرج بن الجوزينك «كتاب الضعفا»سنه ذيل يازمشدر .

[٣] سالف الذكر حافظ زين الدين ابو الفضل عراقينك اوغلى اولوب اوده هم حفاظدن، هم اصوليوندن اولوب فنون متعددەيه آشنا برذات ايدى . « تهذيب الكمال » ده بولونمايوب حافظ ذهبى طرفندن ده نسياناً ويا اهمالاً « الكاشف » ه درج ايديلەمين رجالى احتوا ايتمك اوزره « ذيل الكاشف » ناميله بركتاب يازمشدر .

[٤] حافظ ابن حجر، مزينك « تهذيب الكمال » ى ايله حافظ مغلطاينك « اكمال » نى جمع وتهذيب ايله برابر بونلرده موجود رجالك مجموعنه ثلثى قدرده ضم ايدەرك « تهذيب تهذيب الكمال » ى ميدانه كتيرمش ، صوكرا بوكتابى غايت مفيد برصورتده « تقريب التهذيب » ناميله اختصار ايتمشدر . كذلك شريف حسينينك « تذكره » سنى اساس طوتارق ونواقص واوهامنى اكمال وتصحيح ايدەرك مسند احمد، موطأ، مسند شافعى ومسند ابى حنيفه رجالى ايچون « تعجيل المنفعة بزوائد رجال الاربعة » ناميله بركتاب يازديغى كبى ذهبينك « ميزان » ندەكى نواقصى « لسان الميزان » ، « تقويم اللسان » و « تحرير الميزان » ناملريله اوچ كتابده اكماله چاليشمشدر . برده سكزنجى عصرده وفات ايدن مشاهير ايچون « الدرر الكامنة » سى واردر. بونلردن يالكز « تقريب التهذيب » ى ايله « تعجيل المنفعة » سى هندستانده باصيلمشدر . « الدرر الكامنة » سنكده هندستانده طبع ايدلديكى روايتى واردر .

[٥] خزرجى طرفندن يازيلان كتابك اسمى « تذهيب الكمال فى اسماء الرجال » در . مصرده طبع ايديلن بوكتابده مؤلف ، ذهبينك تذهيبى ايله ابن حجرك « تقريب » نى ، ابن ماكولانك « اكمال » نى ، عبد الغنى المقدسينك « المؤتلف » ايله «الاكمال» نى، ابو الفضل بن طاهرك « الجمع » نى وذهبينك « ميزان » نى برآرايه كتيروب بويوك براثر وجوده كتيرمشدر. خزرجينك ٩٠٠ سنەسنده تولد ايدوب كتابنى يكرمى اوچ ياشنده ايكن تأليف ايتديكنى طابعلرى خبر ويريورلرسەده تاريخ وفاتنه مطلع اولامادم .

اهل جرح وتعديلك وعلل حديثى بيانده ماهر اولانلرك ايلرى كانلرندن انتخاب ايديلن بو اسامى جدولى احتمال كه بعضلرينه پك اوزون كورونوب روحى صيقار . فقط مقصدمز روايت حديثه نصب نفس ايدنلرك هيچ بردورده كندى حاللرينه براقيلمايوب كرك حفظ وعدالتلرينه كوستريلەجك اعتمادك درجەسى، كرك حافظ مُتقِن وعدل اولانلرك حسب البشريه نرەلرده خطا ايتدكلرى دائما تحت مراقبەيه آلينمش اولديغى واضحاً كوسترمكدر. بو تصنيفلرك يانى باشلرنده برده « تاريخ رُواة » كتابلرى واردركه برچوق محدثلر كندى سندلرينه داخل اولان رجالك، ياخود مركز علم اولان بويوك بلدەلرده اقامت ايتمش ويا اورايه اوغرامش محدثلرك تراجم احوالنى بو كتابلرده ذكر ايدەرك بو مناسبتله جرح وتعديل نقطەسندن هر برى حقنده سويلنمش سوزلرى ، ياخود ده كندى فكرلرينى بيان ايتمشلردر .

مثلا عصرنده اهل حديثك سردارى امام بخارى « كبير » و « اوسط » و «صغير» عنوانلريله اوچ تاريخ يازمشدركه « تاريخ كبير» نده صحابەدن اعتباراً كنديسنه كانجەيه قدر سندلرنده داخل اولان اركك ، قادين ، ثقه ، ضعيف تخميناً ٤٠,٠٠٠ قدر راويدن بحث ايتمشدر. غريبدركه كنديسندن صوكرا حاكم نيسابورى بوقرق بيك رادەسندەكى راويدن مجروحيتى ظاهر اولانلرى بركتابده جمع ايدەيم ديمشده يوز يكرمى آلتى مجروحدن زيادەسنه تصادف ايدەمەمش . بو كبى اثرلرده تراجم رجال ذكر ايديليركن روايت ايتدكلرى برچوق احاديثده ذكر اولونور. نيتەكيم بو كتاب ايچون ابن عُقده : « بركيمسه اوتوز بيك حديث جمع ايتمش اولسەبيله اوندن مستغنى اولامازه» ديمشدر. بخارينك «تاريخ كبير» نى مَسْلَمَة بن قاسم (٢٨٣-٣٥٣) « الصِلَة » اسمندەكى كتابنده تذييل ، ابن ابى حاتِم (٢٤٠-٣٢٧) ده بركتابنده شايان انتقاد كورديكى يرلرينى انتقاد ايتمشدر .

ينه او عصرلرده ابن مَعين ده « تاريخ » نى يازمشدركه جرح و تعديل رُواة حقندەكى سوزلرى هپ بخارينك كتابندن منقولدر. محمد ابن سعدك (١٦٨-٢٣٠) « طبقات » ى ايله علىّ بن المَدينينك (١٦١- ٢٣٤) و « ابن خُزَيم » ديمكله معروف حسين بن ادريس بن المباركك (٣٣٠) ده [١] برر « تاريخ » ى ايله ابن حِبّانك

[١] بو ، متأخر اولان زبيدى حسين بن المبارك دكلدر .

(٣٥٤) «اوهام اصحاب النواريخ» ى ، ابن ابى خَيْثَمه حافظ كبير زُهَير بن حَرْبك اوغلى ابوبكر احمد بن ابى خَيْثَمَه (١٨٥ – ٢٧٩) ايله امام احمدك عمزاده‌سى حنبل ابن اسحق (؟ ١٩٠ – ٢٧٣) و خَلِيفَة بن خيّاط (٢٤٠) وابو العباس محمد بن اسحق السّرّاج (٢١٦ – ٣١٣) وابو حسّان حسن بن عثمان الزيادى (١٥٣ – ٢٤٢) وابو زُرعة الدِمَشْقينك (٢٨١) «تاريخ» لرى ، ابو نُعَيْم اصفهانينك (٣٣٦–٤٣٠) «تاريخ اصبهان» ى ، خطيب بغدادينك (٣٩٢ – ٤٦٣) «تاريخ بغداد» ى ، ابوالقاسم ابن عساكرك (٤٩٩ – ٥٧١) «تاريخ دمشق» ى ، حاكمك (٣٢١ – ٤٠٩) «تاريخ نيسابور» ى ، ابن ماجه‌نك (٢٠٩ – ٢٧٣) «تاريخ قزوين» ى ، ابو سعيد صَدَفينك (٢٨١ – ٣٤٧) «تاريخ مصر» ى ، ابن النجّارك (٥٧٨–٦٤٣) «تاريخ المدينه» سى ، ابو الوليد الأزْرَقينك (٢٢٣) «تاريخ مكه» سى ، الخ بو جمله‌دندر .

تواريخ رجال كتابلرينك برچوق فائده‌لرى واردر: برنجيسى كنديلرينه اختلاط عارض اولمش ثقاتدن هانكى تاريخده اخذ ايدلمش اولديغنى بيلديرير. مثلا عبدالرّزّاق صَنْعانى‌يه عمى طارى اولدقدن صوكرا كيملرك كنديسندن روايت ايتدكارى (ص ٣٢٧) وهانكى طريقلردن كلن حديثلرك مقبول اولديغى آنجق بو ذواتك تاريخ اخذلرى ايله معلوم اولور .

ايكنجيسى و اك مهمّى كيم كيمه ، نه زمان و هانكى بلده‌ده ملاقى اولمش ؟ بورالرى آنجق تاريخ ايله بيلينير . و حديث روايت ايدن كيمسه يالانجيميدر ؟ مدلّسميدر ؟ حديثى مرسَلميدر ؟ منقطعميدر ؟ مُعْضَلميدر ؟ بورالرى آكلاشيلير. سفيان ثَوْرى : « راويلر يالان سويله‌مكه باشلاينجه بزده اونلره قارشى تاريخ سلاحنى استعمال ايتمكه باشلادق » دييور . حسّان بن زيدده : « يالانجيلره قارشى تاريخ قدر قوتلى بر سلاح يوقدر . راوى‌يه قاچ سنه‌سنده طوغدك ؟ ديه صورولور . او تاريخ ولادتنى سويلر ، بزده روايت ايتديكى شيخنك تاريخ وفاتنى بيليرسه‌ك يالانمى ، طوغرومى سويليور درحال آكلاشيلير » دير ايمش . اسماعيل بن عيّاش ، خالد بن مَعْداندن روايت ايدن بر كيمسه‌يه : «هانكى سنه اوندن بو حديثى يازدك؟» ديه صورمش . « ١٠٣ سنه‌سنده » دينجه : « حديثى وفاتندن يدى سنه صوكرامى اوندن

ديكله‌دك؟ » مقابله‌سنده بولونمش. برى‌ده ابن مسعود رضى الله عنهك صِفّينده حاضر اولديغنه دائر بر روايتده بولونمش . ابو نُعَيْم فضل بن دُكَيْن اوكا : « ابن مسعودك اولدكدن صوكرا بعث اولونديغنى‌مى ادعا ايديورسك ؟ » ديه همان روايتنى چوروتمشدر .

رُواة حقنده سوز سويله‌مش اولانلرك كيمى – ابن مَعين ايله ابو حاتِم رازى كبى – بوتون راويلردن ، كيمى – مالك ايله شُعْبه كبى – رُواتك چوغندن ، كيمى‌ده – ابن عُيَيْنَه ايله امام شافعى كبى – صيراسى دوشدكجه راويلردن بحث ايتمشلردر .

كذلك بونلر مسلكجه اوچ قسمه تقسيم ايديله‌بيليرلر : تعديل خصوصنده مشدِّد ، متساهل ، متوسط .

مشدّد اولانلر تعديل بابنده تدبق، طلب دليل وبرهانى افراطه واردير مشلردر. بر راوينك‌ده ايكى اوچ ياكليشنى طوتديلرمى همان جرحنه قالقيشمشلردر. بناءً عليه بونلر بر راوى‌يى توثيق ايدرلرسه او راوينك ثقه اولديغنده شبهه ايديلمز . تضعيف ايتدكلرنده ايسه تأنى ايديله‌رك عجبا باشقه‌لرى اونك حقنده نه ديمشلردر ؟ ديه باقيلير : اكر او راوى‌يى اهل نقدك استادلرندن هيچ برى توثيق ايتمه‌مش ايسه ضعيف ديمكدر . يوق ، توثيق ايدنى وارسه بر مشدّدك جرحنه اوغرادى ديه همان رد اولونماز . بالعكس حالى شايان بحث ونظر كورولور . « جرح ، مفسَّر اولمادقجه قبول اولونماز » ديدكلرى ايشته بو معنايه‌در . ديمك ايسترلركه ابن مَعين كيبسنك ، سبب ضعفى بيان ايتمكسزين: « فلان ضعيفدر » ديمه‌سى كافى كلمز. شايد او راوى حقنده بخارى وامثالى «موثوقدر» ديرلرسه ينه حديثك تصحيح وتضعيفنده اختلاف واقع اولمش اولور . مع هذا بو فن جليلده استقرا اربابندن اولان حافظ ذَهَبى : « جرح وتعديل علماسندن بر ضعيفى توثيقده ، ياخود بر ثقه‌يى تضعيفده اتفاق ايتمش ايكى كيشى همان‌همان بولوناماز » ديمشدركه مقصدى برطبقه‌ده‌كى علمانك توثيق وتضعيفيدر. بوندن طولابى «سنن» صاحبى نَسَائى ، برراوينك حديثنى بوطاقيم علمانك كافه‌سى ترك ايتمه‌دكجه ترك ايتمزدى. (ص ٢٥٧) . نُقّاد رجالك هر طبقه‌سنده مشدّد اولانلر اولديغى كبى اولمايانلرده واردر . مشدّد اولانلر شونلردر :

برنجی طبقه‌دن شُعْبه ایله سفیان ثوری . لکن شعبه‌نك شدتی داها زیاده‌در.
ایکنجی طبقه‌دن یحیی القَطّان ایله ابن مَهْدی . لکن یحیی داها شدیددر .
اوچنجی طبقه‌دن ابن مَعین ایله امام احمد ابن حنبل . ابن مَعین اشددر .
دوردنجی طبقه‌دن ابو حاتِم رازی ایله بخاری . ابو حاتم ، بخاریدن داها شدتلی داورانیر .

بناءً علیه بر راوی‌یی مثلا ابن مهدی توثیق ، ابن القَطّان تضعیف ایدرسه نَسائی – ابن القطّانك شدتنی بیلدیکی ایچون – او راوی‌یی ترك ایتمز .

انتقاد خصوصنده ترمذی ایله حاکم نیسابوری متساهل ، دارَقُطْنی ایله ابن عَدِیّ‌ده متوسط اولانلردن صاییلیرلر .

٤١

قواعد جرح وتعدیل

روایتی مقبول کیمسه‌نك عدل وضابط اولماسنده فقها ایله محدثینك ائمه‌سی آراسنده اتفاق اولدیغی بورایه قدر سرد ایدیلن مباحثك هیئت مجموعه‌سندن البته معلوم اولمشدر. «عدل» اسباب فسق ایله مروّته منافی احوالدن سالم ، «ضابط» ده حفظندن روایت ایدیورسه حافظ ، کتابندن روایت ایدیورسه نسخه‌سنی تبدیل وتغییردن محفوظ بولوندورور ؛ معنی ایله روایت ایدیورسه الفاظك معانی‌یه دلالت فرقلرینی تمییز ایدر متیقظ کیمسه دیمکدر. دینی بویله ذواتك نقل ایتمه‌سی مقتضای عقل اولدیغی کبی بو اقتضا شواهد نقل ایله‌ده مؤیددر. کتاب اللهدن : «یَا اَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَاٍ فَتَبَیَّنُوا = ای ایمان ایدنلر ، فاسقك بری سزه بر خبر گتیریرسه اصلی اولوب اولمادیغنی آراشدیریکز» ایله «وَاَشْهِدُوا ذَوَیْ عَدْلٍ مِنْكُمْ = ایچکزدن ایکی عدل کیمسه‌یی شاهد طوتکز» آیت کریمه‌لرینی اوقویورزکه بزه امر اولونان تبین واشهاد مطلق اولدیغندن امور اعتقادیه ایله احکامه متعلق اوامر ونواهیٔ الٰهیه‌یه دائر خصوصاتده بو امره تبعیت وجوبی أولویتده قالیر. سنتده‌ده بونی مؤید خبرلر واردر. نیته‌کیم بَیْهَقی «مدخل»نده: «لَا تَأْخُذُوا الْعِلْمَ اِلَّا مِمَّنْ تَقْبَلُونَ شَهَادَتَهُ = علمی یعنی علم دینی شهادتنی قبول ایتدیککز کیمسه‌لرك ماعداسندن اخذ ایتمه‌یکز» حدیثنی ابن عباس رضی الله عنهمادن مرفوعاً وموقوفاً روایت ایتدیکی کبی : «كَانَ یَأْمُرُنَا اَنْ لَا نَأْخُذَ اِلَّا عَنْ ثِقَةٍ = علم دینی ثقه‌دن باشقه‌سندن اخذ ایتمه‌مکلکمزی رسول الله صلی الله علیه وسلم افندیمز بزه امر بویورورلردی» اثرنی عمر رضی الله عنهدن نقل ایدیورکه بو طرزده‌کی خبرلرك مرفوع حکمنده اولدیغی البته معلوم اولمشدر.

راویده عدالتك ثبوتی یا اهل جرح وتعدیل اولان علمای محدثیندن ایکی ویا بر ذاتك علی وجه التنصیص شهادتلریله ؛ یاخودده شهرت واستفاضه ایله اولور. ائمهٔ متبوعیندن

مالك ، احمد ابن حنبل ، سفیان ثوری ، سفیان بن عُیَینَه ، اَوزاعی ، لَیث بن سَعد ایله شُعبه ، عبدالله بن المبارك ، وَکیع بن الجرّاح ، یحیی بن مَعین ، علیّ بن المدینی ، عبدالرحمن بن مَهدِیّ کبی – معدِّل ومزکّی یه محتاج اولمایاجق درجه‌ده اهل علم بیننده عدالتله مشهور – ذوات عالیه‌نك تعدیل وتزکیه اولونمغه احتیاجلری یوقدر. بویله‌لری عمومك مقبول ومسلمی اولدقلرندن روایتلریله احتجاج ایده‌بیلمك ایچون حقلرنده عجبا کیملرك حسن شهادتی واردر دیه آراشدیرمق عبثله اشتغالدر .

خراسانك امام متبوعی اسحق بن راهویه حقنده بری احمد ابن حنبله : « نه دیرسك ؟ » دیه صورمش . اوده : « اسحق کیبلری حقنده تحقیقاتمی یاپیلیر ؟ » دیه جواب ویرمش . کذلك یحیی بن معیندن ابو عُبَید حقنده رأیی صورولمش . « نم کیبسنه‌می ابو عُبَیدك ناصیل اولدیغنی صوریورسك ؟ ابو عبید اوته کی ، بریکی حقنده تحقیقات یاپاجق ذواتدندر » جوابنی ویرمش . یحیی بن مَعین ، زماننده اهل نقدك الك شدتلی داورانان علمدارلرندن بری ایدی . موضوع بحث اولان ابو عُبَیدده مصنفات مهمه‌سیله مشهور ، مجتهد ، فقیه ، لُغَوی ابو عبید قاسم بن سلّامدر .

مغرب دیارینك عالمی حافظ ابو عمر بن عبد البرّ بوبابده زیاده تساهل کوستره‌رك : « علم دین ایله اعتناسی معلوم اولان هر حامل علم مجروحیتی تبین ایدنجیه قدر عدل صاییلیر » دیمش ایسه‌ده بو دعواسی اهل علمك مظهر قبولی اولامامشدر .

راویده ضبط ، اهل ضبط و اِتقان اولان ثقاته غالب روایاتنده ولومن حیث المعنی موافقت ایتمش اولماسیله ثابت اولور . ضابط اولمقله معروف راوینك دیکر ثقاته نادراً مخالفتی قدرینی تنقیص ایتمزسه‌ده مخالفتی چوق اولورسه ضبطی مختل دیمك اولوب روایاتی ایله احتجاج ایدیلمز .

بوراده‌کی « غالب روایاتنده » و « نادراً » قیدلری ثقاتك یا کیلماسنه احتمال ویرمه‌ین بعض سطحی نظرانك بو وهمنی ازاله‌یه پك یارار . هرهانکی بر ثقه حسب البشریه پك اعلی یا کیلابیلیر . تبلیغده خطادن معصومیت انبیای عظام حضراتنه مخصوص بر امتیازدر . عُقَیلینك « کتاب الضعفا » ده الك بویوك ائمهٔ حدیثدن نقّاد شهیر علیّ بن المَدینینك ده اسمنی ذکر ایدوب حقنده : « وَحَدیثُهُ مُستَقیمٌ اِنْ

شاءَاللهُ = حدیثی ده ان شاءالله طوغرودر » دیمش اولماسنه حافظ شمس الدین ذَهَبی « میزان الاعتدال » ده پك شدتلی بر مقابله‌ده بولونمشدرکه بو مدافعه‌نك بحثمزله مناسبتی اولان قسمنی بوراده ذکر ایتمکدن صرف نظر ایده‌میورم . ذهبی او سرت هجومندن صوکرا عقیلی یه :

« ایسته‌یورم که هیچ یا کیلمامش ، متابِعی اولمادق روایت ایله هیچ تفرد ایتمه‌مش صاغلام ثقه کیم ایمش بکا بیلدیره‌سك . بزم بیلدیکمزه کوره حافظ اولان ثقه بعض احادیثی روایت ایتمکده انفراد ایدرسه بو ، اونك مرتبه‌سنی دها زیاده یوکسلتیر ، اکمال ایدر . وعلم اثره اولان اعتناسنه واقرانك بیلمه‌دیکی شیلری ده ضبط ایتمش اولدیغنه داها زیاده دلالت ایلر . مگرکه غلطی ، وهمی تبین ایدوب بیلینمش اوله . برکره اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلمك صغار وکبارینه باق . ایچلرنده هیچ بر کیمسه یوقدرکه منفرد اولارق خبر ویردیکی بر سنت بولونماسون و اوسنت حقنده بو حدیثك متابِعی یوقدر دینیلمه‌سون . تابعینك هر برنده ده دیکرلرنده اولمایان بر علم واردر . بوراسنی ایضاح ایتمك بیله زائددر . زیرا بو ، علم حدیثده – لازم اولدیغی قدر – تقرر ایتمش بر مسئله‌در . کذلك مُتقِن اولان ثقه بر حدیثده منفرد اولورسه حدیثنه « صحیح غریب » ؛ صدوق ، یاخود داها دون مرتبه‌ده اولان بر راوی منفرد اولورسه حدیثنه « منکر » ؛ لفظاً ، یاخود اسناداً ثقاته غیر موافق روایاتی چوق اولان راوینك ده روایتی « متروك » صاییلاجغی علم حدیثده مقرردر » دیبور .

بو مقدمات معلوم اولدقدن صوکرا صیرا قواعد جرح وتعدیلی بیانه کلیور :

برنجی قاعده

تزکیه یعنی جرح وتعدیل اسباب تزکیه‌یی بیلیر ، اهل عدل وتیقظدن اولان کیمسه طرفندن واقع اولمش ایسه قبول اولونور . راست کلن بر محدثك تزکیه‌سی ، آخری جرح وتعدیله متعلق دعواسی قبول اولونماز . مزکّی اسباب تزکیه‌دن آکلار بر مردعارف وآکاه اولمق کرکدر . بویله اولمایان مزکّی راوینك احوالی حقنده ممارسه وتجربه وامتحانی سبق ایتمکسزین ابتداءً کندیسنه لایح اولان ظاهر حاله کوره پك اعلی حکم ایتمش اولابیلیر . بناءً علیه حقنده افراط کوستریله‌رك – روایت ایتدیکی حدیثك

ردینی اقتضا ایتمه‌ین برسبب ایله ـ جرح اولونان کیمسه‌یه ایدیلن طعن مقبول اولمادیغی کبی یالکز ظاهر حاله باقارق وتیقظ ، تحری ، تحفظ کوسترمکسزین بوروه‌دن تزکیه ایدن کیمسه‌نك تعدیلنه‌ده اعتبار اولونماز . حدیثك بوقنه دائر سوز سویله‌یه‌جك کیمسه جرح وتعدیل خصوصنده تساهل کوسترمه‌مك‌ده کرکدر . زیرا بلاتثبت یعنی دلیل وبرهان آرامقسزین برینی تعدیل ایده‌جك اولورسه کندنجه هنوز ثبوت بولمامش برحکمی اثبات ایتمش اولور . وبویله کیمسه‌نك ، یالان ظن ایتدیکی بر حدیثی روایت ایدنلر زمره‌سنه داخل اولماسندن قورقولور . چونکه راوینك عدالتی حقنده غلبهٔ ظن ایله حکم ایتمه‌دیکی ایچون یالان اولمق احتمالی‌ده مصدّق اولارق اوندن روایت ایتمش ویا ایتدیرمش کبی اولور . کذلك احتیاطسزجه جرحه قالقیشیرسه نفس الامرده طعندن بری اولان بر مسلمانه طعن ایتمش وزواللی‌یی الی الابد اوزرنده قالاجق برلکه ایله تمغالامش اولور . بوکبی آفات نقصان تحری یوزندن کله‌بیلدیکی کبی کاه هوای نفسه ، بعضاده بر غرض فاسده مغلوبیتله ارتکاب ایدیلیر . متقدمینك بوبابده‌کی سوزلری علی الاکثر هوی وغرض شوائبندن عاری ایسه‌ده عقائدده مخالفت یوزندن واقع اولان طعنلر اوّل وآخر پك چوقدر . نیته‌کیم بعض اهل سنت راوی شیعی ، یاخارجی ، یا دیکر بر فرقه‌یه منسوب اولدیغی ایچون بدعتنه باقارق ظاهر العداله اولسه‌بیله اوکا طعن ایتمشلردر . روافض ونواصب علماسی ایسه اهل سنتدن اولان راویلره اعتبار ایتمك ایسته‌مزلر . بونلر شویله طورسون ، اکثر صحابه‌نك بیله عدالتلرینه قائل اولمازلر . حتی ابوبکر ایله عمر رضی الله عنهمانك روایتلرینه بیله آلدیرمازلر . هله بوفرقه‌لرك جاهللری اهل سنتی تکفیر بیله ایدرلر . بوندن طولاییدرکه اهل بدعت وآهوا روایتلرندن هانکیلری قبول ، هانکیلری رد ایدیله‌جکنه دائر قواعد وضعنه لزوم کورولمشدر .

ایکنجی قاعده

صحیح و مشهور اولان قَوله کوره عارف طرفندن ایدیلن تعدیل ، غیرمفسَّر اولارق یعنی سبب ذکر ایدیلمکسزین ده اولسه مقبولدر . جرح ایسه سببی بیان ایدیلمه‌دن تصدیق اولونماز . بو ، فقها ایله ائمهٔ اهل حدیثك قَولیدر .

بوقاعده‌نك مبناسی شودر : راویده براءت ذمت وعدالت اصل اولمقله برابر

بر کیمسه‌نك عدالتنه دلالت ایدن فعللر ـ که ترکارده بو میانده داخلدر ـ چوق اولدیغندن بونلرك هپسنی استقصا ایله ذکر ایتمك ده کوجدر . بر کیمسه‌نك عدالتنی اثبات ایچون شونی یاپار ، بونی یاپار ، شونی یاپماز ، بونی یاپماز ... الخ دیه‌رك تعداد واحصاسی متعسّر بر چوق شیلر ذکر ایتمك لازم کلیر . جرحك ثبوتنه ایسه اسباب مهمهٔ قادحه‌نك یالکز برینی ذکر ایتمك کفایت ایتدیکی کبی موجبات جرح وطعن حقنده انظار ناس‌ده متفاوتدر . برینك قادح ظن واعتقاد ایتدیکی سبب ، دیکرنجه مخل عدالت اولماز . بناءً علیه جرحك قبولی ایچون سببی تصریح ایدیلمك اقتضا ایدرکه نفس الامرده جرحه محل اولوب اولمادیغی لایقیله آکلاشیلابیلسون . یوقسه ساده‌جه « متروك » ، یاخود « لَیْسَ بالقَوِیّ » ، یاخود « فیهِ مَقَالٌ » کبی برسوزله برراوی مجروح صاییلاماز .

مع هذا جرح وتعدیل کتابلرنده سبب مجروحیتلری بیان ایدیلمه‌ین کیمسه‌لرك‌ده اسملری مذکوردر . بواسملرك اوکتابلرده بولونماسیله صاحبلرینك جرحی ثبوت بولاماز . وارنکله حکم ایدیله‌مز . بونده یالکز شوفائده واردرکه بو کیمسه‌لر حقنده حکمده توقف ایدیله‌رك حاللری تحقیق اولونور . نتیجهٔ تحقیقده حقلرنده‌کی شبهه زائل اولوب ده کندیلرینه وثوق واعتماد پیدا اولورسه حدیثلری قبول اولونور . نته‌کیم صحیحینده بوزمره‌یه داخل برچوق ذوات واردر .

جرح وتعدیلی قبول ایچون سبب ذکرینه احتیاج مسئله‌سنده بوقَولِ صحیح ومشهوردن باشقه اوچ قَول داها واردر :

برنجیسی اوّلکی قَولك عکسنه‌در . بوکا کوره جرح ، غیرمفسَّر اولارق مقبولدر . تعدیل ایسه آنجق سببی ذکر ایدیلیرسه قبول اولونور . زیرا اسباب عدالتی اظهارده تصنع چوق ، چوق کره‌ده معدِّلك تعدیلی ظاهر حاله مبنی اولور . بوقَولی امام الحَرَمین ایله غزّالی و « محصول » نده رازی ذکر ایتمشلردر .

ایکنجیسی جرح ده ، تعدیل ده آنجق مفسَّر اولارق قبول اولونابیلیر . زیرا جارحك راوی‌یی موجب قدح اولمایان برشی ایله جرح ایتدیکی واقع اولدیغی کبی معدِّلك‌ده عدالتی اقتضا ایتمه‌ین برسببله راوی‌یی توثیق ایتدیکی واقعدر . بوقَولی خطیب بغدادی ایله اصولیوندن بعضلری نقل ایتمشلردر .

اوچنجیسی جارح ویا معدِّل اسباب جرح وتعدیلی بیلیر ، بصیر ودانا ، اعتقاد وافعالی مَرضی بر کیمسه ایسه نه جرح ، نه ده تعدیل ایچون سبب بیان ایتمه سنه حاجت قالماز . بو قوْلی جمهورك قوْلی اولارق قاضی ابوبکر باقلانی اختیار ایتدیکی کبی امام الحرمین ایله غزّالی ورازی وخطیبك مختاری ده بودر. حافظ ابوالفضل عراقی ایله بُلقینی ده بو قولك صحتنه قائل اولمشلردر .

شیخ الاسلام ابن حَجَر عسقلانی ایسه بشنجی قول اولارق مسئله یی شویله تفصیل ایتمشدر : راوی جرح مجمل غیر مفسّر ایله جرحه اوغرایوب ده اوته ده ائمهٔ علم حدیثدن بری طرفندن توثیق ایدیلمش بولونورسه حقنده کی جرح هر کیم طرفندن واقع اولورسه اولسون مفسّر اولمادقجه قبول اولونماز . زیرا او راوی ثقه رتبه سنی قازانمش اولدیغندن پك آشکار بر دلیل اولمادقجه مرتبه سندن اوینا تیلاماز . زیرا ائمهٔ جرح وتعدیل صیقی بر انتقاد ایله کرك دیانتی ، کرك حدیثی خصوصنده حالی کندیلرینه کرکی کبی معلوم اولمادقجه کیمسه یی توثیق ایتمزلر . اونلر پك اویانیق ذوات اولوب هیچ برینك ویردیکی حکم بر سبب صریح اولمادقجه نقض ایدیله مز. راوی اگر هیچ بر امام طرفندن تعدیل ایدیلمه مش ایسه حقنده کی جرح — بر عارف طرفندن صدوری تقدیرنده — غیر مفسّر ده اولسه قبول اولونور . زیرا بویله اولان راوی تعدیل ایدیلمه مش اولدیغندن مجهول منزله سنده در. جارحك اونك حقنده کی قولنی اعمال ایتمك اهمالندن اولادر. مع هذا — سیوطینك اخطار ایتدیکی اوزره — نقد رجالده استقرای تام اصحابندن اولان حافظ ذَهَبی : «بو علمك علماسندن بر ضعیفی توثیق ، یاخود بر ثقه یی تضعیفده اتفاق ایتمش ایکی ذاته تصادف ایدیلمه مشدر » دیمش اولدیغی کبی (ص ٣٥٥) نَسَائی ده بر کیمسه نك روایتنی ترك ایتمکده اجماع واقع اولمادقجه حدیثنی ترك ایتمه مك مذهبی بونك ایچون اختیار ایتمشدر » . (ص ٣٥٥) .

اوچنجی قاعده

قَول صحیحه گوره جرح ده ، تعدیل ده عارف اولان یالکز بر کیمسه نك سوزیله ثابت اولور. بر خبرك قبولی ایچون مخبرك تعددی شرط اولمادیغندن راویسنك جرح وتعدیلی قبولده ده عدد شرط دکلدر . چونکه تزکیه حکم دیمکدر . حکمده ده حاکمك تعددی شرط دکلدر .

راوی حقنده کی تزکیه یی شاهدك شهادتنه قیاس ایدن بعضلری ایسه جرحك ده ، تعدیلك ده لااقل ایکی عالم طرفندن ایدیلمه سیله آنجق ثبوت بولاجغنه قائل اولمشلردر . حال بوکه روایت شهادتدن فرقلیدر .

شیخ الاسلام ابن حَجَر عسقلانی ایسه مسئله یی تفصیل یولنی کوستره رك : «تزکیه مزکّینك اجتهادینه مستنداً واقع اولمش ایسه حاکمك حکمی منزله سنده اولاجغندن عدد شرط دکلدر . باشقه سندن نقله مستند ایسه بالاده کی اختلاف واردر . لکن بو تقدیرده ده ینه عدد شرط دکلدر . زیرا نقلك اصلنده عدد مشروط دکلدر که فرعی اولان اِخبارِ جرح وعدالتده ده اولسون » دییور. ونتیجه ده ینه مزکّئ واحدك کفایتنه قائل اولیور .

استطراد . — عسقلانینك محجّی ، کورولیورکه روایت ایله شهادت بیننده کی فرقه استناد ایدیور . فی الحقیقه روایت ایله شهادت بر چوق جهتدن متشابه اولدیغندن بر چوق کیمسه لر ایکیسنی بر معنایه آلمشلرسه ده حقیقتده روایت — حاکم حضورنده ترافع اولمقسزین بر امر عام حقنده اخبار اولماسی جهتندن — شهادتدن فرقلیدر . بینلرنده کی احکام فرقلرینه کلنجه سیوطی «تدریب» نده یکرمی بر وجه کوسترمشدر . شویله که :

١ — عدد شهادتده شرط ایسه ده روایتده دکلدر . زیرا اولا غالب احوالده بر مسلمانك قلبنده شهادت زورك ده مهابتی وارسه ده رسول الله صلی الله علیه وسلمه یالان اسناد ایتمه نك القا ایده جکی مهابت البته چوق دها بویوکدر . ثانیاً حدیث اولورکه اونك روایتنده یالکز بر راوی انفراد ایدر . اگر او ده قبول ایدیلمیه جك اولورسه او حدیثی بیلوب اوکرنمك ، موجبنجه عمل ایتمك مصلحتی فوت اولورکه بو ضرر هر حالده بر تك شخصك بر تك حقنك ضیاعندن چوق آغیردر. ثالثاً مسلمانلر بیننده کندیلرینی شهادت زوره سوق ایده جك شخصی عداوتلر بولونابیلیرسه ده حدیث روایتنده بویله بر باعث یوقدر .

٢ — شهادتده بعض یرلرده ذکورت شرطدر . روایتلرده ایسه بویله بر شرط یوقدر .

٣ — شهادتده حریت شرط ایکن روایتده دکلدر .

٤ — برقوله كوره روايتده بلوغ شرط دكلدر. صبئ مميزمشهودينی اخبارايدرسه مسموع اولور .

٥ — خطّابيه‌دن باشقه هرهانكی برمبتدعك ـ داعيه‌ده اولسه ـ شهادتی قبول اولونابيلير . حال بوكه مبتدعك داعيه اولسون اولماسون مذهبنی مؤيد اولمق اوزره روايت ايتديكی مردوددر .

٦ — يالاندن توبه ايتمش كيمسه‌نك شهادتی مقبول اولابيليرسه ده روايتی دائما مردوددر .

٧ — برتك حديثی روايتده يالانی تبين ايدنك اولجه روايت ايتديكی بوتون حديثلر مردوددر. برمسئله‌ده شهادت زوری تبين ايدن كيمسه‌نك ايسه داها اولكی شهادتلرينه بنا ايديلن حكملر نقض اولونماز .

٨ — شهادتی كندی نفسنه جلب منفعت، ياخود دفع مضرت ايدن كيمسه‌نك شهادتنی قبول ايتمه‌يز . حال بوكه بويله برشی روايت ايدنك روايتی مقبولدر .

٩ — اصل، ياخود فرع ، ياخودده رقيق لهنه اولان شهادت قبول اولونماز. روايت ايسه بويله دگلدر .

١٠، ١١، ١٢ — شهادتك صحيح اولماسی ايچون دعوی ايله مسبوق وشهادتك مطلوب اولماسی وحاكم حضورنده وقوع بولماسی لازم كلير . روايتده ايسه بويله قيدلر گوزه‌ديلمز .

١٣ — عالم اولان كيمسه امر تعديل وجرحده كندی علمنه بناءً ايله حكم قطعی ايله مطلقا حكم ايده‌بيلير . شهادتده ايسه بونقطه‌دن اقوال مختلفه واردر .

١٤ — قول اصحّه كوره برعالمك سوزی ايله جرح وتعديل قبول اولونور. شهادتده ايسه بويله دكلدر .

١٥ — برقوله كوره روايتده بر عالمك جرح وتعديلی غيرمفسّر اولارق ده قبول اولونابيلير. شهادتده ايسه جرح مجمل قبول اولونماز .

١٦ — روايت ايچون اجرت آلمق برچوقلرنجه جائز ، شاهدك ايسه بينه‌جكه محتاج اولمادقجه اجرت آلماسی غير جائزدر .

١٧ — شهادت اوزرينه حكم ايتمك شاهدی تعديل ديمكدر. حتی ـ غزالينك ديديكی گبی ـ « سن عدلسك » ديمكدن قوتليدر. عالمك روايت اولونان شی ايله عامل

اولماسی ويا اوكا بناءً فتوی ويرمه‌سی قول اصحه كوره روايتك صحتنه دليل اولاماز.

١٨ — موت ويا غيبت گبی برسببله اصل شاهد اولاجق كيمسه‌يی ديكله‌مك متعسر ويا متعذر اولمادقجه شهادت علی الشهاده قبول اولونماز . روايت ايسه بونك عكسنه‌در . رواياتك چوغی احيانك اموادن روايتيدر .

١٩ — بری برشی خبر ويردكدن صوكرا رجوع ايدرسه روايتی ساقط وغير معمول به اولور . حال بوكه بعدالحكم شهادتدن رجوع حكمی نقض ايتمز .

٢٠ — شاهدلر مشهود عليهك قتلنی موجب شهادتده بولوندقدن صوكرا عمداً يالان سويله‌دك ديبه شهادتدن رجوع ايدرلرسه قصاصاً قتللری لازم گلير. حال بوكه برحادثه‌ده حاكم مشكلاته اوغرايارق حكم ويرمكده تردد ايدركن بری او حادثه‌يه تعلق اولان برحديث روايت ايتسه‌ده حاكم اونك خبری اوزرينه بركيمسه‌نك قتلنه حكم ايتسه ، صوكرا اوراوی: « عمداً يالان سويله‌دم » ديسه مسئله مختلف فيهدر . بغوی‌يه كوره قتله سببيت ويردكدن صوكرا شهادتدن رجوع ايدن شاهد گبی قصاص اولونور. رافعينك قفّالدن نقلنه گوره ايسه قصاص لازم گلمز. زيرا شهادت يالكز برحادثه‌يه تعلق ايدر. خبرك ايسه اوحادثه‌يه اختصاصی يوقدر .

٢١ — دورتدن آز كيمسه زنايه شهادت ايتسه‌لر قول اظهره گوره قذفدن طولايی كنديلرينه حد اقامه اولونور . توبه ايتمه‌دكجه‌ده بر دها شهادتلری مقبول اولماز . حال بوكه ينه بو كيمسه‌لرك قبول روايتنده اختلاف واردر . اه.

٤٢

قواعد جرح وتعدیل (مابعد)

دردنجی قاعده

برراوی حقنده جرح ایله تعدیل اجتماع ایدرسه ـ معدِّللر داها چوق ده اولسه ـ جرح تعدیله تقدیم اولونور .

راوینك جرح وتعدیل نقطهٔ نظرندن دورت حالی اولمق احتمالی واردر :

١ ــ راوی حقنده جرح و تعدیله دائر هیچ بر کیمسه طرفندن بر شی سویلنمه‌مش بولونور . واقعا فعلاً بویله‌سی همان همان یوق کبیدر . بونی ذکر ایدیشمز احتمالات عقلیه‌یی اتمام ایچوندر . بویله‌سی مجهول حکمنده‌درکه حالی تبین ایدنجیه قدر حدیثنك مردود اولدیغی یوقاریده سویله‌نمشدی. (ص٣١٧) .

٢ ــ هیچ برجارحی اولمقسزین معدَّل اولمش اولور. بویله سنك ثقه اولدیغنده شبهه یوقدر . واونك حقنده مجمل یعنی غیر مفسَّر جرحك هیچ برتأثیری یوقدر.

٣ ــ راوی هیچ برمعدِّلی اولمقسزین مجروح اولمش بولونور. بونك جارحی غیر عارف بر کیمسه ایسه سبب بیان ایتمه‌دکجه جرحی نظر اعتباره آلینماز. راوی برنجی شقده اولدیغی کبی مجهول حکمنده اولوب عدالتنك ثبوتنه قدر حدیثنده توقف اولونور . جارح ، عارف ایسه قول مختاره کوره جرحی مجمل‌ده اولسه مقبولدر . زیرا عارفك جرحه دائر سوزینی اهمالدن ایسه اعمال ایتمك أولادر . عدالتی ثابت اولان کیمسه حقنده‌کی جرح غیر مفسَّرك اهمالی اعمالندن اولی اولدیغی کبی .

٤ ــ راوی‌یی کیمی تعدیل ، کیمی‌ده جرح ایتمش بولونورکه بویله‌سی حقنده جرح ایله تعدیل تعارض ایتمش دیمکدر .

دوردنجی قاعده ایشته بودوردنجی نوعدن اولان راویلر حقنده‌در . بو قول فقها ایله اصولیونجه اصح اولان قول اولوب حتی خطیب بغدادی : « برویا برقاچ ذات طرفندن جرح ایدیلدیکی حالده براوقدر ذوات طرفندن‌ده تعدیل ایدیلن راوینك جرحی أولی اولدیغنده اهل علم اتفاق ایتمشلردر » دیه‌رك بوبابده اجماع اولدیغنی

بیله نقل ایدیور . هم بو ، بویله اولمق لازم کلیر. چونکه اولاً جارحده معدِّلده اولمایان برزیادهٔ علم واردرکه اونك بیلدیکیسی بیلمه‌ینلره قارشی حجتدر. ثانیاً راوینك ظاهر حالنه نظراً معدِّلك خبرویردیکی عدالتی جارح ده تسلیم ایتمکله برابر معدِّلك مجهولی قالمش خفی برامر باطنیدن خبر ویریور دیمکدرکه بو، نظر اعتباره آلینمه دکر برشیدر .

مع‌هذا فقها تعارض حالنده معدِّل اولان ذات: « اوت، جارحك بیان ایتدیکی سبب جرحی بن‌ده بیلیورم. لکن بنه بیلیورم که راوی صوکرادن توبه ایتدی وحسن حال صاحبی اولدی » دیه‌جك اولورسه ، کذلك جارح بر سبب تعیین ایدوب‌ده او سببی معدِّل اولان ذات معتبر برطریق ایله نفی ایدرسه تعدیلك جرحه تقدیم اولوناجغنی سویلیورلر. لکن راوینك تهمتی کذب اولمامالیدر . زیرا برکره یالان سویله‌دیکی ثابت اولورسه توبه ایتسه‌ده روایتی قبول اولونماز .

لکن محققینه کوره تعارض حالنده مسئله‌یی تفصیل ایتمك اقتضا ایدر. شویله‌که تعدیله معارض کلن جرح ، اسباب جرحی عارف کیمسه طرفندن مفسَّر اولارق صادر اولمش ایسه ـ دمین سویله‌دیکمز اسبابه بناءً ـ تعدیله تقدیم اولونور . مجمل اولارق صادر اولمش ایسه عدلك عدالتنه قدح ایدیلمز. چونکه محدثلر اسباب جرح حقنده اختلاف ایده‌بیلیرلر. جارحك نفس الامرده جرحه کافی کلمه‌ین برسببی طعنه کافی ظن ایتمه‌سی احتمالی‌ده واردر. بناءً علیه عدالتی ثابت اولان راوی حقنده جرح غیرمفسَّرك ـ عارف طرفندن‌ده اولسه ـ تأثیری یوقدر. جرح غیرعارف طرفندن صادر اولدیغی تقدیرده ایسه بالاجماع مردوددر. لکن عدالتی مشکوك راوی حقنده جارحِ عارفك جرحی مؤثر وتعارض حالنده مقدم اولور .

جمهور فقها ومحدثین ایله محققلرینك بوقول مختارینه قارشی اوچ قول مرجوح داها واردر :

١ ــ تعارض حالنده معدِّللر جارحلردن چوق ایسه تعدیل مقدمدر . زیرا اونلرك کثرتی راوینك حالنی تقویه ایدر و ویردکلری عدالت خبرلریله عملی واجب قیلار . جارحلرك قلتی ایسه ویردکلری جرح خبرینك ضعفنی مستلزمدر . لکن بویله ظن ایتمك ـ خطیبك دیدیکی کبی ـ وهمدر. زیرا معدِّللر نه قدر چوق اولورسه

اولسون جارحلرك خبر ويردكلرى شيئك يوقلغنى خبرويرميولر. بالفرض ويرسه‌لرده نفى اوزرينه اولان شهادت باطلدر .

٢ — سراج الدين بُلْقينينك (٧٢٤ - ٨٠٦) « محاسن الاصطلاح » ده نقلنه كوره جارحلرله معدِّللرك هانكيسى احفظ ايسه اونلرك جهتى ترجيح اولونور . لكن بوده اولجه بيان ايديلن حجتلرله مردوددر .

٣ — فقهاى مالكيه‌دن ابن شعباندن (٣٥٥) ابن الحاجبك (٥٦١-٦٤٦) نقلنه كوره جرح ايله تعديل طرفلرندن هيچ برى ترجيح ايده‌ميه‌جكندن تعارض، اولديغى كبى طورور قالير . حال بوكه - بر آز اول - خطيب بو مسئله‌ده اجماعك بونك خلافنه اولديغنى خبر ويرمشدى .

بشنجى قاعده

ثقه‌نك اسم ذكر ايتمه‌يرك « حَدَّثَنِي الثِّقَةُ = بكا ثقه سويله‌دى » ديمه‌سى ، قول صحيحه كوره شيخنى تعديله كفايت ايتمز. (ص٢١٣) . مكر كه ثقه‌در ديديكى ذاتك كيم اولديغنى صوكرادن بيان ايده . مبهم اولان اوراوى بويله ديين محدثجه ثقاتدن اولمقله برابر باشقه‌لرنجه قدحى موجب بر سببله مجروح اولمق احتمالى واردر. تسميه‌سندن صرف نظر ايتمه‌سى بيله اونك حقنده قلبه شبهه و تردد ايراث ايده‌بيلير . حتى خطيبك ديديكى كبى راوى‌ٔ ثقه : « بنم بوتون شيوخم ثقاتدر » ديه تصريح ايتمش اولسه بيله بونى تسميه ايتمه ديكنه كوره اونى تزكيه ايتديكى معلوم اولمامش اولور. زيرا اسمنى ذكر ايتسه عدالتسزلكله متهم اولاجغندن شبهه ايديور ديمكدر .

ديكر قوله كوره ايسه بويله ديمه‌سى تعديل ايچون كافيدر . زيرا كنديسى ثقه اولديغندن شيخنى تسميه ايتسه‌ده ، ايتمه‌سه‌ده هرحالده كنديسنه امنيت ايديلير . بويله ديين كيمسه عالم مجتهد ايسه بوسوزى محققينه كوره يالكز مذهبنه موافقت ايدن اتباعى ايچون كافيدر. زيرا او مجتهد كنديسنه تابع اولماياناره قارشى اوخبر ايله احتجاج ايتمه‌يور . يالكز كندى اصحابنه موضوع بحث ايتديكى حكم حقنده حجتك كنديسنجه قائم اولديغنى خبر ويريور . لكن بوكا قائل اولانلرك ده بر طاقمى : « اسمنى ذكر ايتمكسزين كنديسندن روايت ايتديكم هرشخص عدالتله متصفدر » ديمه‌دكجه كفايت ايتمز ديمشلردر . زيرا ابهام ايديلنلر ميانده - امام مالكك ابهام

ايدوب كنديسندن روايت ايله‌ديكى عبدالكريم بن ابى‌المخارق كبى [١] - ضعيف اولان‌ده بولونابيلير .

كرك بوتعبير ايله ، كرك « حَدَّثَنِي مَنْ لاَ اَتَّهِمُ = كنديمجه متهم اولمايان بر ذات بكا سويله‌دى » تعبيرى ايله شيخنى ابهام ايتمك امام مالكك « مُوَطَّأ » نده وامام شافعينك رواياتنده كثيرالوقوعدر . برنجيسى حقنده‌كى حكم بيان ايديلديسه‌ده بو ايكى امام جليل مرتبه‌سنده اولان برذاتك ايكنجى تعبيرى استعمال ايتمه‌سى هيچ اولمازسه امامك كنديسنجه او شيخك توثيق ايديلديكنى افاده ايدر . لكن ذهبى : « بو ، توثيق دكلدر . يالكز تهمتى نفيدن عبارتدر . بوسوزده مروىّ عنهك نه اِتقاننه ، نه‌ده حجت اولديغنه دلالت‌ايدر برشى يوقدر » ديور. بدرالدين زركشينك ديديكنه كوره اجلهٔ فقهاى شافعيه‌دن ابوبكر الصَّيرفى (٣٣٠) ايله فخرالاسلام ابو المحاسن الرُّويانى (٤١٥ - و٥١٠) و « احكام سلطانيه » صاحبى علىّ بن الماوَرْدى (٣٨٢ - ٤٥٠) ده بو اجتهادده ايمشلر .

اخطار. — امام مالك : « عَنِ الثِّقَةِ عَنْ بُكَيْرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ الْاَشَجّ » ديديكنده ثقه بكيرك اوغلى مَخْرَمَة، ديكر قوله كوره عمرو بن الحارث ؛ « عَنِ الثِّقَةِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ » ديديكنده ثقه برقوله كوره عبدالله بن وَهب ، ديكرينه كوره عمرو بن الحارث ، برديكرينه كوره ابن لَهيعه ، دوردنجى قوله كوره‌ده زُهرى ؛ « عَنِ الثِّقَةِ عَنِ اَبْنِ عُمَرَ » ديديكنده ثقه نافعدر. « اَخْبَرَنِي مَنْ لاَ اَتَّهِمُ مِنْ اَهْلِ الْعِلْمِ » ديديكى برده‌ده قصد ايتديكى ذات لَيث بن سَعْددر . بو ذواتك هپسى ثقاتدندر . يالكز مَخْرَمَة بن بُكَيْرى ، ابن مَعِين ضعيف كورور . سببى‌ده يتيم قالمش اولديغندن پدرندن سماعى اولماديغنه و پدرندن اولان رواياتى ارثاً الله كچن مرويات دفترلرندن اولديغنه قائل اولماسيدر . حال بوكه پدرندن سماعى اولديغنى تصريح ايدن واردر .

---

[١] بو عبدالكريم، عبدالكريم بن مالك الجزريدن باشقه‌در. جَزَرى صحيحين رجالندندر. لكن اونى ، موضوع بحث اولان عبدالكريم بن ابى المخارق ايله قاريشديرانلرده واردر . ابن ابى المخارق ائمهٔ جرح وتعديلك برچوقلرنجه متروك الحديث ايسه‌ده بخارى تعليقاً ، مسلم‌ده متابعةً حديثنى صحيحلرينه درج ايتمشلردركه بوده بوسبوتون يابانه آتيلاحق بر راوى اولماديغنى كوستريد . ذاتاً امام مالك‌ده احكامه متعلق هيچ برحديثنى « موطأ » ه درج ايتمه‌مشدر .

ابن معينك ايسه جرحده‌كی شدتی اربابنجه معلومدر. ابن لهيعه ده نفس الامرده ائمۀ ثقاتدن اولديغی ايچون كتابلری ياتوب ضايع اولديغندن (ص ٣٢٦) بو يوزدن يالكز حادثه‌دن صوكراكی رواياتی ضعيف كورولمشدر .

امام شافعينك ده : « اَخْبَرَنَا الثِّقَةُ عَنِ ابْنِ اَبِي ذِئْبٍ » ديديكی يرده ثقه‌دن محمد بن اسماعيل بن ابی فُدَيكی ؛ « اَخْبَرَنَا الثِّقَةُ عَنِ اللَّيْثِ بن سَعْد » ديديكی يرده ثقه‌دن يحيي بن حَسّانی ؛ « اَخْبَرَنَا الثِّقَةُ عَنِ الوَلِيدِ بنِ كَثِيرٍ » ديديكی يرده ثقه‌دن ابو اُسامه‌يی ؛ « اَخْبَرَنَا الثِّقَةُ عَنِ الاَوْزاعِيّ » ديديكی يرده ثقه‌دن عمرو بن ابی سَلَمه‌يی ؛ « اَخْبَرَنَا الثِّقَةُ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ » ديديكی يرده مُسْلِم بن خالد الزَّنْجی‌يی ، « اَخْبَرَنَا الثِّقَةُ عن صالحٍ مَوْلَى التَّوْأَمَةِ » ديديكی يرده ابراهيم بن يحيايی ؛ « عَنِ الثِّقَةِ عَنْ اُسامةَ ابنِ زَيْد » ديديكی يرده ينه ابراهيم بن ابی يحيايی ؛ « عَنِ الثِّقَةِ عَنْ حُمَيْد » ديديكی يرده اسماعيل بن عُلَيَّه‌يی ؛ « عَنِ الثِّقَةِ عَنْ مَعْمَر » ديديكی يرده مُطَرِّف بن مازنی ؛ « عَنِ الثِّقَةِ عَنْ يُونَسَ بنِ عُبَيْد » ديديكی يرده ينه ابن عُلَيَّه‌يی ؛ « عَنِ الثِّقَةِ عَنِ الزُّهْرِيّ » ديديكی يرده‌ده سفيان بن عُيَيْنَه‌يی قصد ايدر . « عَنِ الثِّقَةِ عن يحيي بنِ اَبِي كَثِيرٍ » ديديكنده مرادی ظن غالبه كوره اونك اوغلی عبدالله بن يحيادر . يرده حضرت امامك تلميذ خاصی رَبيع بن سليماندن مَرْوی اولديغنه كوره مشاراليه : « اَخْبَرَنِي مَنْ لاَ اَتَّهِمُ » دينجه ابراهيم بن يحيايی ، « اَخْبَرَنِي الثِّقَةُ » دينجه‌ده يحيي بن حَسّانی مراد ايدرمش . برروايته نظراً تسميه ايتمه‌ديكی شيخ ، فقهده كندی تلميذی اولان امام احمد ابن حنبلدر . نيته‌كيم ابن عساكرك نقلنه كوره امام مشاراليهك اوغلی عبدالله بن احمد : « شافعينك كتابنده هرنه‌ده « اَخْبَرَنَا الثِّقَةُ » وارسه اوثقه هپ پدرمدر » ديمش. لكن بوده مسلّم دكلدر. زيرا ديكرلرينك قصد ايديلديكی روايتلری‌ده واردر .

بونلردن ابن فُدَيك ايله يحيي بن حَسّان ، ابو اُسامه ، ابن عُلَيَّه ، عبدالله بن يحيي ، سُفيان واحمد بن حنبل حقنده كيمسه‌نك برديه‌جكی يوقدر . ديكر بشی بعضلرنجه جرحه اوغرامشلرسه‌ده كنديلرينی توثيق ايدن ائمه‌ده چوقدر. هله

امام شافعی كبی برذاتك اونلر حقنده ثقه ديمه‌سی اك قوتلی تزكيه‌لردندر. بونلردن عمرو بن ابی سَلَمة صدق ايله مشهور ائمه‌دندر . يالكز ابن مَعين ايله ابو حاتم رازی كبی مسلكی تشديد اولان ايكی ذات ضعفنه حكم ايتمشلردر . ضعفنك مبناسی‌ده بعض كره روايتده وهم ايتمه‌سی وبر چوق حديثلری سماعاً دكل ، مناوله طريقيله اخذ ايدوب روايت ايتمه‌سيدر . مُسْلِم بن خالدزَنْجی‌ده امامك ايلك استادی اولان فقيه‌مكی اولوب فقهده‌كی شهرتی معلومدر. اونك حقنده ابن معين بيله كاه ضررسز، كاه ثقه ، كاه ضعيف ديمشدر . كنديسی قَدَريلكله اتّهام ايدنلر اولديغی ايچون نقليله احتجاج ايتمكده احتياط كوسترنلر واردر. مبتدعه‌نك روايتی حقنده‌كی حكمك نه اولمق لازم كله‌جكی ايسه اوّل وآخر يازيلان شيلردن معلوم اولمشدر . ابراهيم بن ابی يحياده ائمۀ اعلامدن ايكن قدره قائلدر ديه‌رك تضعيف ايديلمش ايسه‌ده شافعی ، ثوری ويحيي بن آدم نظرنده ثقه‌در . ابو حاتم ضعيف كورمش ايسه‌ده ابن حِبّان كنديسنی توثيق ايتمشدر . مطرِّف بن مازِنه كلنجه اونی‌ده نَسائی كبيلری ثقه عد ايتمه‌مشلرسه‌ده حقيقتده ثقاتدندر. جارحلری نظرنده‌كی كناهی مَعْمَر ايله ابن جُرَيجك حديث دفترلرينی هِشام بن يوسفدن آلوب يازمش ايكن اوحديثلری هشام بن يوسفك اسمنی ذكر ايتمكسزين روايت ايتمه‌سيدر . مع‌هذا ابن معين اونك دفترلری ايله هشامك دفترلرينی مقابله ايتمش وفرقسز بولمشدر .

آلتنجی قاعده

عدل اولان كيمسه‌نك تسميه ايتديكی ذاتدن روايتی اكثر محدثينه كوره اوذاتی تعديل معناسنه دكلدر. قول صحيح‌ده بودر. عدل اولان كيمسه ، اولمايانْدن بك اعلی روايت ايده‌بيلير . روايت ايتمه‌سی مَرْوِيّ عنهك تعديلنی هيچ ده تضمن ايتمز . نيته‌كيم سفيان ثوری ، كَلْبيدن روايتی نهی ايتمه‌سی اوزرينه : « سنده اوندن روايت ايدوب طوريورسك يا ! » اعتراضنه اوغرايجه : « بن اونك طوغرو روايتلريله يالان روايتلرينی بيليرم » جوابنی ويرمش . (ص ٣٣٧) . شَعْبی‌ده : « حَدَّثَنَا الحارِثُ وَاَشْهَدُ بِاللهِ اِنَّهُ كانَ كَذّاباً = حارث بزه روايت ايتدی. حارث‌ده ـ اَشْهَدُ بِاللهِ ـ كذّاب ايدی » ديه روايتده بولونمش. (ص ٣٣٦). حاكمك‌ده احمد ابن حنبلدن روايته

كوره بر دفعه امام مشاراليه، يحيى بن مَعِين‌ك « مَعْمَرٌ عَنْ اَبَانٍ عن اَنَس » سنديله اولان اولان دفترى يازمقله مشغول اولديغنى ويانه برى كلنجه همان صاقلاديغنى كورمش. و: « ياهو، نه ياپيورسك ؟ سن موضوع اولديغنى بيله بيله مَعْمَرٌ عَنْ اَبَانٍ عَنْ اَنَس صحيفه‌سنيمى يازيورسك ؟ برى چيقسه‌ده سن ابانك عليهنده سوز سويليورسك‌ده ينه حديثلرينى يازيورسك ديسه نه ياپارسك ؟ » ديمش. اوده : « ياابا عبدالله، موضوع اولديغنى بيله بيله بو دفترى يازوب ازبرله‌يه‌جكم . برى چيقوب ابانك يرينه ثابتى اقامه ايده‌رك وعَنْ مَعْمَرٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ اَنَس ديه‌رك بو حديثلرى روايت ايده‌جك اولورسه اوكا سن يالان سويليورسك ، بو حديث ، ثابتدن دكل ابانندر ديه بيلەيم ديه ازبرله‌يه‌جكم » جوابنى ويرمش .

بعضلرنجه عدلك تسميه ايده‌رك روايتى مَرْوِىٌّ عنهى تعديلدر . زيرا او عدل، شيخى حقنده بر سبب جرحه مطلّع ايسه ذكر ايتمه‌سى لازم كلير. ذكر ايتمه‌سه دين بابنده خلقى آلداتمش اولور . ابوبكر صَيْرَفِى بو رأيه اعتراض ايده‌رك : « بوكا مطلقا حكم ايتمك خطادر. زيرا تسميه ايده‌رك روايت ، شيخنى بيلديرمكدن باشقه برشى ديمك اولمايوب عدالت ايسه آنجق تجربه ايله معلوم اولاجغندن تعديل باشقه برمعنادر » ديور. برده ـ خطيبك ديديكى كبى ـ شيخنك نه عدالتنه ، نه جرحنه مطلّع دكل ايسه نه‌دن عباداللهى آلداتمش صاييلسون ؟

بو مسئله‌ده اوچنجى بر قوله كوره ثقه اولان كيمسه ـ شُعْبَه ، ابن مَهْدِىّ ويحيى بن سَعِيد كبى ـ عدلدن باشقه‌سندن روايت ايتمه‌مكى التزام ايديورسه محض تسميه‌سى تعديلدر . عدلدن‌ده ، غيرعدلدن‌ده روايت ايديورسه تعديل دكلدر . بو قول، آمِدى ايله ابن حاجب كبى اصوليونك مختارى اولان قولدر.

٤٣

قواعد جرح وتعديل (مابعد)

يدنجى قاعده

عالمك روايت ايتديكى حديث ايله عمل ايدوب موجبنجه فتوى ويرمه‌سى نه حديثك صحتى ايله حكم ايتمك ديمكدر ، نه‌ده رُواتنى تعديل ايله‌مكدر . كذلك مخالفتى‌ده نه حديثك صحتنه قدحى متضمندر ، نه راويلرينه . زيرا موجبنجه عمل ايدوب فتوى ويرمه‌سى احتياط ايچون اولابيلديكى كبى روايت ايتديكى خبره موافق دوشن باشقه بر دليلدن ، ياخود حديث ترغيبه دائر اولوب كنديسى‌ده احاديث ترغيب ايله عملى جائز كورديكندن طولايى‌ده اولابيلير . كذلك عمل ايتمه‌مسى‌ده عمله مانع وويرديكى خبره معارض ديكر بر خبرك وجودندن ، ياخود باشقه بر سببدن نشأت ايده‌بيلير . زيرا عامل مجتهد عمل وفتوى بابنده كنديسنه حجت اولان بوتون ادله‌سنى بيان ايله مكلف دكلدر. نيته‌كيم امام مالك « اَلْبَيِّعَانِ بِالْخِيَارِ مَالَمْ يَتَفَرَّقَا » حديثنى روايت ايتمش ايكن عمل اهل مدينه‌يه باقوب خيار مجلسى قبول ايتمز .

سكزنجى قاعده

مجهول العين ايله مجهول الحالك ومستورك روايتلرى مردوددر . (ص ٣١١).

طوقوزنجى قاعده

عارف اولان عبد ايله قادينك تعديلى مقبولدر . صبىّ مراهقك ايسه تعديلى بالاجماع مردوددر . اهل مدينه‌نك اكثر فقهاسى قادينلرك روايتده‌ده ، شهادتده‌ده تعديللرى قبول اولوناماز ديمشلرسه‌ده قادينلرك ويردكلرى خبرلر قبول ايديلدكدن صوكرا اسباب جرح وتعديله آكاه اولمق شرطيله تعديللرى‌ده مقبول اولمق لازم كلير. نيته‌كيم خطيب بغدادى قصهٔ اِفك‌ده رسول الله صلى الله عليه وسلمك ام المؤمنين عائشه رضى الله عنهايى بَرِيرة رضى الله عنهادن تزكيه بويورماليله احتجاج ايده‌رك قادينك تعديلنى قبول ايدنلرك رأينى مدافعه ايديور .

اوننجی قاعده

عینی‌ده ، عدالتی‌ده معروف ، شوقدرکه اسمی ایله نسبی مجهول اولان راوی ایله احتجاج ایدیله‌بیلیر . (ص ٣١٨) .

اون برنجی قاعده

عدلك ، ینه عدل اولان ایکی راوی ذکر ایده‌رك شك اوزرینه : « فلان ، یاخود فلان بکا خبر ویردی » دیمه‌سیله احتجاج اولونور. زیرا مروی عنه حقنده تردد ایدیورسه‌ده — روایتك بو ایکی ذاتك ماعداسندن اولماماسی صورتیله — تعیینندن‌ده خالی دکلدر . روایتی‌ده نفس‌الامرده هرهانکیسندن اولورسه اولسون عدلدن روایتدر واو عدلدن سماعی متحققدر .

لکن ایکیسندن برینك عدالتی مجهول اولور، یاخود بویله دیمه‌یوب‌ده: «فلان ، یاخود باشقه‌سی بکا خبر ویردی » دیسه روایتی ، مجهول اولان برمخبره عائد اولمق احتماله مبنی احتجاجه صالح اولماز .

اون ایکنجی قاعده

مبتدعك روایتی حقنده‌کی تفصیل بدعت بحثنده (ص ٣١٩) در .

اون اوچنجی قاعده

فسقندن توبه ایتدیکی تبین ایدن کیمسه‌نك روایتی — شهادتی کبی — مقبولدر . لکن احادیث رسول صلی الله علیه وسلمده ارتکاب کذب ایتمش کیمسه‌نك روایتی ابداً مردوددر .

احمد ابن حنبل ایله بخارینك شیخی ابوبکر حُمَیدی وابوبکر صَیرَفی : «کذب علی الرسولی ارتکاب ایدن کیمسه‌نك بالآخره حسن حالی تبین ایتسه‌ده روایتنی ابداً قبول ایده‌مه‌یز » دیمشلردر . صیرفی امام شافعینك « رساله » سی شرحنده فضله اولارق : « شهادت » مسئله‌سنك خلافنه اولارق اهل نقلدن هر کیمك بر خبرینی طوتدیغمز بریالانندن طولایی برکره اسقاط ایتدکمی آرتق اونی توبه ایتمشدر دییه‌رك بردها قبول ایده‌میه‌جکمز کبی برینی‌ده برکره ضعیف عد ایتدکمی اونی برداها تقویه

ایده‌مه‌یز »، ابوالمظفر ابن السَّمْعانی (٤٢٦ — ٤٨٩) ده : « برتك خبرده یالانی ارتکاب ایده‌نك اولکی حدیثلرینی‌ده اسقاط ایتمك واجبدر » دیمشلردر .

واقعا شیخ نَوَوی ، روایتده کذبك شهادت زوردن فرقی اولمادیغنی کرك « تقریب » نده ، کرك مسلم شرحنده ادعا ایله کذب علی الرسول ایله متهم اولان کیمسه‌نك‌ده توبه‌سنه اعتماد ایتمك اقتضا ایده‌جکنی قواعد فقهه تطبیقاً سویلیورسه‌ده توبه ایدن زانینك‌ده بر دها مُحْصَن اولامایه‌جغی وقاذفنه حد لازم کلمیه‌جکی وقاذفه حد اقامه‌سندن اول مقذوفك زناسی حالنده قاذفدن حدّك ساقط اولاجنی حقنده بعض امثلهٔ فقهیه ایرادیله روایت وشهادت بیننده بك اعلی فرق بولونابیله‌جکی اثبات ایدیلمشدر. هرحالده کذب علی الرسول جرمنه قارشی بویله برتغلیظده ، بویله برزجر بلیغده بیوك حکمتلر واردر. شهادت زورك ضرری قاصر ویالکز مشهود به اولان حادثه‌یه راجعدر. کذب علی الرسولك ضرری ایسه عامدر. ویالانك برشرع مستمر اولماسی محذور عظیمی داعیدر . شهادت ایله روایت بیننده‌کی فرقلر یوقاریده ذکر ایدیلمشدی (ص ٣٦٢) .

اون دردنجی قاعده

برثقه دیکر ثقه‌دن برحدیث روایت ایتدکدن صوکرا اصل، یعنی شیخ اولان راوی جزم صیغه‌سیله : « بن بونی اوکا روایت ایتمه‌دم » و: « یالان سویلیور » کبی برسوز ایله روایتی نفی ایده‌جك اولورسه متأخرینك قول مختارینه کوره او روایتی رد ایتمك واجب اولورسه‌ده بو ، فرع اولان راوینك اصل اولان راویدن ایتدیکی دیکر روایاتنه قدح ویرمه‌دیکی کبی فرعك‌ده جرحنی موجب اولماز . روایت رد اولونور . چونکه هر ایکیسی‌ده ثقه اولان مثبت ایله نافینك سوزلری متعارضدر. فرع اولان راوی مجروح اولماز . چونکه اوده شیخنی تکذیب ایدیور دیمکدر . ایکی دعوی متعارض اولدیغندن هرایکیسی‌ده ساقطدر . فرعك اوندن اولان دیکر روایاتنه‌ده قادح دکلدر. چونکه فرع ثقه‌در. اصل‌ده یالکز اوروایتی نفی ایتمشدر. حتی اصل اولان راوی بالآخره اوحدیثی روایت ایدر ، یاخود ینه ثقه اولان دیکر برفرع اونی روایت ایدرده اوده تکذیب ایتمزسه اوحدیثك مقبول اولاجغنی قاضی ابوبکر ایله خطیب وامثاللری تصریح ایتمشلردر .

دیکر قوله کوره اصلك کندیسنه اسناد اولونوب ده رد ایتدیکی روایت رد اولونماز. سمعانینك مختاری اولان بو قول قفال شاشی (٢٩١-٣٦٦) امام شافعی یه بیله عزو ایدیور. حق صفی الدین عبدالرحیم الهندی (٦٤٤-٧١٥) بونك مجمع علیه اولدیغنی بیله نقل ایتمشدر. کتابمزك (٢٦٥) نجی ابن عباس رضی الله عنهما حدیثنی عمرو بن دینار، ابن عباسك مولاسی ابو معبددن دیکله یوب اونی ابن جریجه، ابن عیینه یه روایت ایتمش. امام شافعینك ابن عیینه دن روایتنده : « صوکرا بو روایتمی ابو معبده سویله دم. بن سکا بونی سویله مدم دیدی. خیر، بونی بکا سویله دك دیدم » زیاده سی واردر. امام شافعی ده بونی روایت ایدرکن : « ابو معبد بونی اونوتمش اولاجق » دییور.

ماوردی ایله رویانی یه کوره بو تقدیرده حدیثك صحتنه خلل کلمزسه ده فرعك اصلدن اونی روایت ایتمه سی جائز اولماز دیرلر.

دوردنجی بر قوله کوره ده نفی ایله اثبات تعارض ایده جکندن حقلرنده تعارض ادله ده قواعد ترجیح تطبیق اولونور.

اصل اولان راوی فرعك، کندیسندن روایت ایتدیکی حدیث ایچون : « بن بونی بیلمیورم » یاخود : « درخاطر ایده میورم » کبی جزمه دلالت ایتمه ین بر سوز سویله یه جك اولورسه حدیث بالاتفاق قبول اولونور.

اون بشنجی قاعده

بر کیمسه بر حدیث روایت ایتدکدن صوکرا اونی اونودورسه - حنفیه دن بعضلرینك خلافنه اولارق - جمهور اهل حدیث وفقه وکلامجه اونکله عمل جائزدر. جمهور بر محدث حقنده نسیانك جائز اولدیغنه باقارق اونوتدیغی حدیثی بر ثقه نك کندیسندن روایت ایتمه سنی ده تجویز ایدیورلر. مثلا رسول الله صلی الله علیه وسلمك بر تك شاهد ایله برابر یمین ایله حکم بویوردقلرینه دائر اولان ابو هریره حدیثنی ابو داود، ابو مصعب احمد بن ابی بکر الزهری ایله محمد بن داود الاسکندرانی و ربیع بن سلیمان طریقلرندن روایت ایدر. ابو مصعبك سندنده عبدالعزیز دراوردی، ربیعة الرأی، سهیل بن ابی صالح، باباسی ابو صالح ذکوان ؛ دیکرینك سندنده ده

زیاد بن یونس، سلیمان بن بلال، ربیعة، سهیل، الخ واردر. امام شافعینك تلمیذی اولان ربیعدن کلن اوچنجی بر طریقنده امام شافعی عبدالعزیزدن شویله روایت ایدیور: « بو حدیثی سهیله سویله دم. بکا: بونی کندیسنه سویله دیکمی ربیعه بکا خبر ویردی ایسه ده بنم محفوظم دکلدر. ربیعه ایسه نه قدر دیدی. سهیل، حافظه سنی آزاله جق بر علته کرفتار اولدی ده محفوظی اولان حدیثلرك بعضلرینی اونوتیوردی. بو حادثه دن صوکرا سهیل آرتق ربیعه دن، اونك ده کندیسندن، کندیسنك ده باباسندن روایت ایتدیکنی سویلردی. »

سلیمان بن بلال ده شویله دییور : « سهیله ملاقی اولدیغمده بو حدیثی کندیسنه صوردم. بیلمیورم دیدی. سنك روایتك اولدیغنی ربیعه بکا سویله دی دیدم. اکر بونی ربیعه بنم آغزمدن سکا خبر ویردیسه سن ده ربیعه دن، ربیعه نك ده بندن تحدیث ایتدیکنی سویله جوابنی ویردی. »

بو حدیث ابو هریره دن ماعدا ترمذینك نقلنه کوره علی، جابر، ابن عباس وسرّق رضی الله عنهمدن ده مروی اولوب حقوق ایله اموالده بر شاهد ایله برلکده یمین ایله حکم ایتمکی بعض صحابه ایله امام مالك وشافعی واحمد واسحق بن راهویه جائز کوردکلری حالده اهل کوفه علماسندن بر طاقیملری روایتی اسقاط ایله اونکله عمل ایتمزلر. و : « اصل اولان راوی اونودوب سهو ایده بیلیورسه فرع اولان راوی ده ده سهو ایله نسیان واقع اولابیلیر. بناءً علیه اثبات ایله نفیك تعارضنه بناءً روایت ساقط اولمق لازم کلیر » دیرلر. بوکا اونه کیلر : « بو تقدیرده اصل اولان راوینك وقوع روایتی نفی ایتدیکی یوق. اویالکز درخاطر ایتمه دیکنی سویلیور. فرع ایسه جزم ایده رك مثبتدر. جزم ده عدم جزمه مقدمدر » دیه جواب ویریورلر.

هر حالده اکابردن بر چوق ذواتك بعض حدیثلری روایت ایتدکدن صوکرا اونوتدقلری واقع اولوب حتی: « حدثنی فلان عنی عن فلان = فلاندن شونی روایت ایتدیکمی فلان بندن روایت ایتدیکنی بکا سویله دی » دینلر از دکلدر. خطیب بغدادی ایله دارقطنینك « اخبار من حدث ونسی = تحدیث ایدوب ده

اونودانلر » عنوانیله تصنیفلری بیله واردر . انس رضی الله عنه ایله رَوْح بن القاسم التَّمیمی ایله جَریر بن عبدالحَمید و سفیان بن عُیَینَه بو میانده ذکر اولونیورلر . ثقاتك ثقات طرفندن کندیلرینه واقع اولان روایتلرینی گاه جزم، گاه شك او وزره نفی ایتدکلری واقع اولدیغی ایچوندرکه امام شافعی ایله داها اوّل شُعبه و مَعْمَر کبی ذوات بر حیات اولانلردن احتیاطاً روایت ایتمه مکی مسلك اتخاذ ایتمشلردر . بَیْهَقینك «مدخل»ده بیانه گوره امام شافعینك اونوتدیغی بر قصه یی تلمیذی محمد بن الحَکَم کندیسندن روایت ایتمش. او ده انکاردن صوکرا خاطرلامش و اوکا : «بر حیات اولان هیچ بر کیمسه دن روایت ایتمه . زیرا اوکا نسیان طاری اولمایاجغی هیچ بر وقتده کسدیریله مز » بویورمش ،

اون آلتنجی قاعده

تحدیث ایچون اجرت آلان کیمسه نك روایتی احمد ابن حنبل ایله اسحق بن راهویه و ابو حاتِم رازی یه گوره قبول اولونماز . بخارینك شیخی ابو نُعَیم فضل بن دُکَین ایله علیّ بن عبدالعزیز بَغَوی کبیلرینه گوره ایسه قبول اولونابیلیر . ابو اسحق شیرازی ده : «مسلك تحدیثه سلوکندن طولایی عیالنی گچیندیرمکدن عاجز قالان حقنده جائزدر » دیه فتوی ویرمش و بونی ده مال یتیمی حفظ ایله اشتغالندن طولایی کار و کسبندن قالان وصیّ فقیره یتیمك مالندن اجرت ویرمکه قیاس ایتمشدر . ثقات حُفّاظدن و احوال حدیثی عارف اولانلردن « مسنَد » صاحبی حارث بن ابی اُسامه (۲۸۲) حقنده کی بوتون و هِشام بن عمّار السَّلَمی (۲٤۵) حقنده کی بعضی دیدی قودیلر بو یوزدندر . حارثك روایتنی توهین ایده جك هیچ بر جدّی سبب اولمادیغی حالده بغداد محدثلری محضا اجرت آلدیغندن طولایی حدیثنی ترك ایتمشلردر .

اون یدنجی قاعده

حدیث اسماع و استماعنده تساهل و مبالاتسزلق گوسترن کیمسه نك روایتی قبول اولونماز . تساهلك انواعی واردر . مثلا حدیثی دیگرلرکن ، یاخود مَرْویسی اولان حدیثلر بر تلمیذی طرفندن اوقونورکن اویوقلاماسی ، کذلك کندیسنك

ویا شیخنك اصل نسخه سیله مقابله ایدیلمه مش بر کتابه باقارق روایت ایتمه سی تساهل و مبالاتسزلق صاییلدیغی کبی تلقینی قبول ایله مکله ، الده بر اصل صحیح اولمقسزین زیاده سهو ایتمکله ، روایاتنده شَواذّ و مناکیر چوق بولونمقله معروف اولان راوی ده مبالاتسز صاییلیر و روایتی رد اولونور .

قبول تلقین «شو حدیث ، سنك ایمش» دینیلدیکی وقت او حدیث، حقیقةً کندی مَرْویاتی میانه داخل اولوب اولمادیغنی فرق ایتمکسزین راوینك « أوت » دیمه سیدرکه موسی بن دینار و امثالی بو زمره دندر . عبدالرزاق بن هَمّام صنعانی ده ائمهٔ اعلامدن ایکن آخر عمرنده کندیسنه عمی طاری اولدقدن صوکرا تلقین قبول ایدرمش دیه روایت اولونمش .

الده بر اصل صحیح بولونمایان راوینك کثرت سهوی علامت تساهلدر . الده بر اصل صحیح وار ایکن یاگیلان کیمسه نك ایسه سهوینه اعتبار اولونماز . زیرا بو تقدیرده اعتماد اونك حفظنه دگل ، الده طوتدیغی اصله در . او ایسه صحیحدر.

روایاتنده شاذّ و منکَر حدیثلر چوق اولان راوینك تساهلنه ایسه شك و شبهه یوقدر . شُعبه : « شاذ اولان حدیث ، سکا اولسه اولسه شاذّ اولان کیمسه دن گلیر » دیرمش . ینه شعبه یه : « کندیسندن روایتی ترك ایتدیکك کیمسه نه صفتده اولمالیدر ؟ » دیه صورمشلر . او ده : « معروف اولان کیمسه دن غیر معروف روایاتی چوق اولان ، زیاده یاگیلان کیمسه دن روایت ایتمم » دیمش .

عبدالله بن المبارك، احمد ابن حنبل، حُمَیْدی، ابن حِبّان ایله دیگر بر چوقلری : « بر حدیثده یاگیلوب ده یاگلیشی بیلنلر طرفندن بیان ایدیلدکدن صوکرا اینه او حدیثی اویله جه روایت ایتمکده عناد و اصرار ایدن کیمسه نك بوتون روایاتی ساقط اولور» دیمشلردر . ابن مَهْدِی شُعْبه یه: « کیمدن روایتی ترك ایدرسك؟ » دیه صورمش او ده : « مجمَع علیه اولان یاگلیش بر شیئی روایتده تمادی ایدوب نفسنی اتهام ایتمه ین کیمسه دن » دیه جواب ویرمش .

اون سکزنجی قاعده

مسلم بالغك اسلام و بلوغندن اولکی زمانه عائد روایتی قبول اولونابیلیر . کافر اسلامندن اولکی زمانده اوگردیکی شیئی بعد الاسلام خبر ویریرسه روایتنك مقبول

اولدیغنده اتفاق واردر. نیته‌کیم نبی اکرم صلی الله علیه وسلم افندیمزك آقشام نمازنده (وَالطُّورِ) سورهٔ شریفه‌سنی قراءت بویوردقلری جُبَیْر بن مُطْعِم روایتی ایله (٤٢٧ نجی حدیث) کتب صِحاحده مذکوردر . حالبوکه معلوم اولدیغی اوزره جُبَیْر رضی الله عنه بوسورهٔ شریفه‌یی ایشیتدیکی کون هنوز ایمان ایتمه‌مشدی . روایتنك مقبول اولماسی حال کفرنده ضبطنك مختل اولماسی ایچون هیچ بروجه معقول بولونماماسیدر .

صبینك ایسه قبل البلوغ ضبطی مشکوك کورن طائفه زمان صباوتنه عائد برشیئی بعدالبلوغ روایت ایدرسه قبول ایتمك ایسته‌مزلر . لکن شیخ نَوَوی «تقریب»نده: «بونلر خطا ایدیورلر» دییور . نیته‌کیم سلف صالحین حضراتی، حسن، حسین عبدالله بن الزُّبَیْر، ابن عبّاس، نُعمان بن بَشیر، سائب بن یزید، مِسْوَر بن مَخْرَمه وداها برچوق صحابه‌نك (رضوان الله علیهم اجمعین) قبل البلوغده، اوندن صوکراده تحمل ایتدکلری مَرْوِیّاتك کافه‌سنی قبولده تردد کوسترمه‌مشلردر . حتی چوجوقلرینی حدیث مجلسلرینه کوتورور، اونلرك بعدالبلوغ اولاجق روایتلرینه اعتبار ایدرلردی.

٤٤

الفاظ جرح وتعدیل

محدثلر کندیلرینه بالغ اولان روایاتی نه‌درجه‌یه قدر موثوق عد ایتمك لازم که‌جکنی بیلمك ایسته‌دکلرندن بونلری درجات وانواع اوزره ترتیب ایده‌بیلمك ایچون حدیثی متواتر، مشهور ، غریب ، عزیز، مرفوع، مرسل، مقطوع، صحیح ، حسن ، ضعیف ، معروف ، شاذّ، منکر ، الخ نوعلرینه تقسیم ایتمشلردرکه بینلرنده مصطلح اولان بو الفاظ مختلفه‌نك معانی‌یه طرز دلالتلرینه نظراً نقول دینیه‌یی مراتبنجه تصنیف ایتمك خصوصنده نه‌درجه اعتنا کوسترده‌کلرینه یکانه دکلسه‌ده اك بویوك شواهددن بریدر. مراتب احادیثی تعیین ایده‌بیلمك ایچون بالطبع رُواته اولان وثوق واعتمادك ده درجاتنی بیلمك وبیلدیرمك اقتضا ایتدیکندن بر راوینك جرحنی ، یاخود تعدیلنی مشعر اولان الفاظی‌ده طبقات ودرجات اوزرینه تقسیم وترتیبه لزوم کورمشلردر .

کندی زمانه قدر بین المحدثین استعمال ایدیلن الفاظ جرح وتعدیلی قائللرینجه قصد ایدیلن معانی‌یه نظراً « کتاب الجرح والتعدیل » اسمنده‌کی اثرنده، اك اوّل طبقاته تقسیمه تصدّی ایدن عبدالرحمن بن ابی حاتِم رازی (٣٢٧)در . خطیب بغدادی (٣٩٢ - ٤٦٣) « کفایه » سنده بوندن بحث ایتمشدر . اونلردن صوکرا برچوقلری داها بوکا تصدی ایتمشلرسه‌ده ابن الصلاح شهرزوری (٥٧٧ - ٦٤٣) « علوم الحدیث » نده اونلرك اکسیکلرینی تماملامغه چالیشمش ، آرقاسندن زین الدین عراقی (٧٢٥ - ٨٠٦) « الفیه » سنده، شیخ نَوَوی (٦٣١-٦٧٦) «تقریب» نده، حافظ شمس الدین ذهبی (٦٧٣ - ٧٤٨) « میزان الاعتدال » نده، ابن حجر عسقلانی (٧٧٣ - ٨٥٢) « نخبه » سی ایله شرحنده، سیوطی « تدریب » نده بوخدمتی اکمال ایتمشلردر .

بوکتابلرك بوبحثه تعلق ایدن قسملرندن صراحةً آکلاشیلیورکه ائمهٔ جرح وتعدیل رُواتك صفات ومراتبنه کوره کندیلری حقنده - القاب تشریفیه وتزییفیه

دیه‌بیله‌جکمز – تعبیرلر قوللانمشلردرکه الفاظ جرح وتعدیل نامنی آلان بوتعبیرلرك طبقات ومراتبی شونلردر : اوّلا الفاظ تعدیلدن باشلایالم .

الفاظ تعدیل

ابن ابی حاتمك و – اوکا تبعاً – ابن الصلاح ایله نَوَوینك ترتیبلرینه کوره الفاظ تعدیل اعلادن ادنایه ایتمك اوزره دورت درجه‌در. لکن سلف اهل نقدك استعمال ایتمش اولدقلری الفاظ تعدیل حقنده ابن ابی حاتمك استقراسی ناتمام اولدیغندن ذهبی و – اوکا تبعاً – عراقی برنجی مرتبه‌ده‌کی الفاظه فائق اولمق اوزره دها یوکسك الفاظ ذکر ایده‌رك مراتبك عددینی بشه واردیردقلری کبی ابن حجر عسقلانی اونلردن یوکسك الفاظی‌ده بعدالاستقراء بولارق الفاظ تعدیلك مراتبنی آلتی‌یه چیقارمشدر . بناءً علیه ابن ابی حاتم ایله تابعلرینه کوره برنجی مرتبه‌ده کورونن الفاظ ، ذهبی ایله عراقینك ترتیبلرینه نظراً ایکنجی، ابن حجرك ترتیبنه نظراً اوچنجی مرتبه‌دن اولمش اولور . وهلمّ جرّاً .

اوحالده مراتب تعدیلك ارفع واعلاسی تعدیلده مبالغه‌یه دلالت ایدن الفاظدرکه بونلرك ایچنده اك صریحی اَفْعَلِ تفضیل صیغه‌سیله اولانلریدر : « اَوْثَقُ النّاسِ » و « اَثْبَتُ النّاسِ » کبی .

درجات توثیقك اعلاسی اولمق اوزره : « اِلَیْهِ الْمُنْتَهٰى فِى التَّثَبُّتِ = عدالتده وصاغلام ضبط ایدیشده الْصوك واریلاجق درجه‌ده‌در » ، « لاَ اَحَدَ اَثْبَتُ مِنْهُ = اوندن دها صاغلام یوقدر» ، « مَنْ مِثْلُ فُلاَنٍ ؟ = اونك کیبی‌ده وارمی یا؟» « فُلاَنٌ يُسْأَلُ عَنْهُ ؟ = فلان‌ده ناصیلدر دیه صورولورمی؟» تعبیرلرینی قوللانمشلردر.

ایکنجی مرتبه‌ده‌کی تعدیل تثبته دلالت ایدن اوچنجی مرتبه الفاظندن ایکیسنی استعمال ایتمکله اولورکه لفظ تعدیل : « ثَبْتٌ حُجَّةٌ ، ثَبْتٌ حَافِظٌ ، ثِقَةٌ ثَبْتٌ ، ثَبْتٌ ثِقَةٌ ، ثِقَةٌ مُتْقِنٌ ، ثِقَةٌ حَافِظٌ ، عَدْلٌ حَافِظٌ ، عَدْلٌ ضَابِطٌ » کبی چفت صفتلی ، یاخودده « ثِقَةٌ ثِقَةٌ ، ثَبْتٌ ثَبْتٌ . . الخ » کبی تأکیدلی مکرر اولور .

ذکر ایدیلن صفات نه قدر چوق وبرصفت نه‌قدر تکرار ایدیلمش بولونورسه

توثیق‌ده اوقدر زیاده صاییلیر. نیته‌کیم شُعبة حقنده ابن سعد: « ثِقَةٌ مَأْمُونٌ ثَبْتٌ حُجَّةٌ صَاحِبُ حَدِيثٍ » دیمشدر . سفیان بن عُیَینَه‌ده برکره : « حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ » دیه‌رك روایته باشلارکن « ثقه » لفظنی طوقوز کره تکرار ایله « وَكَانَ ثِقَةً ثِقَةً ثِقَةً . . » دیه کندیسنی توثیق ایتمش وداهازیاده تکرار لِفَظَه نَفَسی یتیشمه‌دیکندن طوقوزه اقتصار ایله‌مشدر .

تعدیلك اوچنجی رتبه‌سی –که ابن ابی حاتمك ترتیبنه نظراً برنجیدر – آتیده‌کی لفظلرله اولانلردر : حُجَّةٌ ، ثِقَةٌ ، مُتْقِنٌ ، ثَبْتٌ ، عَدْلٌ حَافِظٌ ، عَدْلٌ ضَابِطٌ . لکن خطیبك بیاننه کوره بومرتبه‌ده‌کی عباراتك ارفعی : حُجَّةٌ ایله ثِقَةٌ در . ایشته بواوج مرتبه‌ده‌کی اوصاف ایله متصف رجاله پك زیاده امنیت ایدیلیر . وخطالری باشقه صورتله تبین ایتمه‌دکجه – که اوده اندر وقوعه کلیر – هرحالده روایتلریله اطمینان قلب ایله احتجاج اولونور.

تعدیلك دوردنجی – وابن ابی حاتمه کوره ایکنجی – مرتبه‌سی « صَدُوقٌ » ویا « مَحَلُّهُ الصِّدْقُ = بویله‌سنه صادق دینیله‌بیلیر » ، یاخود « لاَ بَأْسَ بِهِ » لفظلریله اولان تعدیلدر . عراقی « لَيْسَ بِهِ بَأْسٌ ، مَأْمُونٌ ، خِيَارٌ » لفظلرینی‌ده بو مرتبه‌یه تخصیص ایتمشدر. ابن ابی حاتم ایله ابن الصلاح « مَحَلُّهُ الصِّدْقُ » لفظنی بومرتبه‌دن عد ایتمشلرسه‌ده ذهبی‌یه کوره بو، بشنجی مرتبه الفاظنك باشنه کچمك لازم کلیر . زیرا بوتعبیر یالکز مطلقِ صدقه دلالت ایتدیکی حالده صَدُوق لفظی صدقده مبالغه‌یی افاده ایدر . ابن ابی حاتم بو مرتبه‌ده‌کی الفاظ ایله تعدیل ایدیلن ذات ایچون : « حدیثی یازیلابیلیر ونظردن کچیریلیر » دیبور . ابن الصّلاح‌ده اوکا حق ویره‌رك : « زیرا بو عباره‌لرده راوینك درجهٔ ضبطنی اشعار ایده‌جك شی اولمادیغندن روایتی آنجق حفّاظ ضابطینك روایاتنه درجهٔ موافقتنه کوره معتبر اولور » دیبور .

ابن مَعینك‌ده کندیسنه مخصوص الفاظی اولدیغی ذکر ایدیلیور . ابن مَعینه ابو خَیثَمه : « سن فُلاَنٌ لَيْسَ بِهِ بَأْسٌ ، فُلاَنٌ ضَعِيفٌ دیبورسك بوندن مرادك نه‌در ؟ » دیه صورمش . اوده : « سکا بری ایچون لاَ بَأْسَ بِهِ دیرسه‌م او، ثقه‌در. ضَعِيفٌ دیرسه‌م ثقه‌دکلدر، حدیثی یازیلماز » دیه جواب ویرمش که بوندن – دوردنجی

مرتبه‌دن اولان ـ لَيْسَ بِهِ بَأْسٌ ايله ـ اوچنجی مرتبه‌دن اولان ـ ثِقَةٌ نك اوبنجه بر معناده استعمال ايديلديگنی استدلال ايدوب بونك اصطلاح قومه مخالف و ابن مَعينك كنديسنه خاص بر اصطلاح اولديغنی سويله‌مشلرسه‌ده عبدالرحيم عراقی: «ابن مَعين لَيْسَ بِهِ بَأْسٌ ديدیشم عينيله ثِقَةٌ ديدیشم كبی واو قوتده‌در ديمه‌مشدر كه هرايكی تعبيری مساوی معناده قوللانديغنی ادعا ايديله‌بيلسون. او يالكز بری حقنده بويله ديدمی او، ثقه‌در ديمش. ثقه‌نك ايسه مراتب عديده‌سی واردر. مطلقا ثقه‌يه دلالتده هرايكی لفظ بيننده اشتراك اولمقله برابر ثِقَةٌ تعبيری ايله توثيق، لَيْسَ بِهِ بَأْسٌ تعبيری ايله توثيقدن ارفعدر. نيته‌كيم ابن مَهْدی بر دفعه: حَدَّثَنَا أَبُو خَلْدَةَ خالد بن دينار» دينجه ابو خلده ثقه‌می ايدی؟ ديه صورولمش. اوده: صَدوق ايدی، مأمون ايدی، خيرلی ايدی. لكن ثقه شُعْبه‌در، سفياندر جوابنی ويرمش. ابو حاتم مَرْوَزی‌ده احمد ابن حنبله عبدالوهاب بن عطاء ثقه‌ميدر؟ ديه صورمش. اوده: ثقه كيمدر بيليرميسك؟ ثقه يحيی بن سعيد القطّاندر ديمش» ديه‌رك اصطلاح قومك هپ بر اولديغنی و ابن مَعينك اوسوزندن ديگرلرينه مخالفت معناسی چيقمادیغی جهتنی مدافعه ايتمشدر.

مراتب تعديلك بشنجيسنده ابن ابی حاتم ـ يالكز «شَيْخٌ» تعبيرينك استعمال ايديلديكندن بحث ايديور. و: «حقنده بويله ديلين كيمسه‌نك‌ده بوندن اولكيلر كبی حديثی يازيلير ونظردن گچيريلير ايسه‌ده مرتبه‌جه اونلرك دوننده‌در» ديور. عراقی ـ واوكا تبعاً سيوطی ـ ايسه بو مرتبه‌نك رجالی حقنده قوللانيلان شو تعبيرلری‌ده علاوه ايتمشلردر: «مَحَلُّهُ الصِّدْقُ»، «إِلَى الصِّدْقِ مَا هُوَ = مرتبهٔ صدقدن بعيد دكلدر»، «شَيْخٌ وَسَطٌ، وَسَطٌ»، «جَيِّدُ الْحَدِيثِ»، «حَسَنُ الْحَدِيثِ.» ابن حجرده شونلری علاوه ايتمشدر: «صَدُوقٌ سَيِّئُ الْحِفْظِ = حفظی كوشك بر صدوق»، «صَدُوقٌ يَهِمُ = ياكيلير بر صدوق»، «صَدُوقٌ لَهُ أَوْهَامٌ = ياكيلشلری چوق بر صدوق»، «صَدُوقٌ يُخْطِئُ = خطا ايدر بر صدوق»، «صَدُوقٌ تَغَيَّرَ بِأَخَرَةٍ = صوكرالری حالی دكيشمش بر صدوق.»

يينه ابن حجر شيعيلك، قَدَريلك، نَصْب، إِرجاء، جَهْميلك كبی بر بدعت ايله متهم اولانلر بوصنفه الحاق اولونور ديورسه‌ده حافظ ذهبی «صَدُوقٌ لَكِنَّهُ مُبْتَدِعٌ» وصفنی الفاظ جرحك اهوننی عد ايدر.

آلتنجی ـ و ابن حاتمه كوره دوردنجی ـ مرتبه‌ده‌كی الفاظ تعديل «صَالِحُ الْحَدِيثِ»، مَقْبُولٌ، مُقَارِبُ الْحَدِيثِ، مُتَقَارِبُ الْحَدِيثِ، صُوَيْلِحٌ، صَدُوقٌ إِنْ شَاءَ اللّٰهُ»، «يُعْتَبَرُ بِهِ، = روايتنه اعتبار اولونابيلير يعنی آنجق اعتبار ايچون سوق اولونور»، «أَرْجُو أَنَّهُ لَا بَأْسَ بِهِ، = اومارم كه اونده بأس يوقدر»، «مَا أَعْلَمُ بِهِ بَأْسًا = روايتنده بأس اولابيله‌جكنه آگاه دكلم» كبی الفاظدر. ابن ابی حاتم بو مرتبه‌ده بونلردن يالكز «صَالِحُ الْحَدِيث»ی يازمش و: «حقنده بويله سويلنمش كيمسه‌نك حديثی يالكز اعتبار ايچون يازيلير» ديمشدر. اعتبار ـ (ص ١١١) معلوم اولديغی اوزره ـ فرد، يعنی غريب ظن اولونان بر حديثك «جوامع»، «مسانيد» و «اجزاء حديثيه»يی آراشديردقدن صوكرا متابعی يعنی حقيقتده يالكز بر راوی طرفندن نقل ايديلمه‌مش اولديغنی اثبات ايتمكدر.

«مقارِب الحديث» تعبيرنده محدثلر، رانی مكسورده، مفتوحده اوقورلر. كسر را ايله «مقارِب» انی ايله كوتو آراسنده اورته اولان واوجوز اولان متاعه دينير. «صحاح جوهری» ايله «مصباح منير» ده بو لغتك فصيح اولديغنی و فتح را ايله «مقارَب» ديمه‌نك ياكليش اولديغنی تصريح ايديورلرسه‌ده «قاموس» صاحبی «مقارِب» لفظنی كسر را ايله ضبط ايتدكدن صوكرا: «دِينٌ مُقَارِبٌ وَمَتَاعٌ مُقَارَبٌ» ديه‌رك نفيس اولمايان متاع معناسنه خاص اولارق فتحك جائز اولديغنه اشارت ايتمشدر. محدثلر ـ جامع ترمذی شارحی ابو بكر بن العربينك ديديكی اوزره ـ هرايكی تعبيری‌ده عينی معناده فرقسز اولارق استعمال ايديورلر. واقعا بعضلری مكسور اولانی الفاظ تعديلدن، مفتوح اولانی ايسه ـ ردیء معناسنه ـ الفاظ تجريحدن عد ايتمشلرسه‌ده ديگرلری ـ باخصوص ردی اولان شيئه‌ده كسر را ايله مقارِب دينيلديگنی امام ثعلبك روايت ايتديگنه باقارق ـ ايكی تعبير بيننده فرق گوزتمكه طرفدار اولمامشلردر.

آلتنجی مرتبه‌ده‌کی بو الفاظ ایله تعدیلك الڭ ضعیف درجه‌لری کوستریلوب تجریحك حدودینه یاقلاشیلیر. « اَرْجُو اَنَّهُ لاَ بَأْسَ بِهِ » ایله « مَا اَعْلَمُ بِهِ بَأْساً » لفظلری ایسه مراتب تعدیلك الڭ آشاغیسیدر. بو ایکی لفظی الفاظ تجریحدن عد ایدنلر واردر. مع هذا عراقی بو ایکی تعبیر بیننده فرق اولدیغنی اخطار ایدیور. حقنده: « اَرْجُو اَنْ لاَ بَأْسَ بِهِ » دینن کیمسه‌نك حالی حقنده: « مَا اَعْلَمُ بِهِ بَأْساً » دینیلن کیمسه‌دن دها یوکسکدر. زیرا بر کیمسه ایچون « اومارم که ضررسزدر » دیمکده « ضررلی اولدیغنی بیلمیورم » دیمکدن زیاده حسن شهادت معناسی واردر.

بورایه‌قدر الفاظ تعدیله بر دها باقاجق اولورسه‌ق کورورزکه ایلك اوچ مرتبه‌ده‌کی الفاظ ایله تزکیه اولونان رجالك سوزلری حجتدر. دوردنجی ایله بشنجی مرتبه‌ده‌کی الفاظ ایله تزکیه اولونانلرك سوزلریله همان احتجاج ایدیلمز. یابانه ده آتیلماز. حدیثلری دیگر روایات ایله مقابله ایدیلمك اوزره یازیلیر وتدقیق ایدیلیر. آلتنجی مرتبه حدیثلری ایسه یالکز اعتبار ایچون قیدوضبط اولونورلر واولکی درجه‌لرده‌کی حدیثلر ایچنده فرد ظن اولونانلر وارسه فرد اولمادقلرینه ودوردنجی ایله بشنجی مرتبه‌دن اولان حدیثلری باشقه طریقلردن‌ده وارد اولمشلر دییه تقویه‌یه یارارلر.

الفاظ جرح

کلملم الفاظ جرحه: بونلرده مراتب قبولدن کیتدکجه تباعد ایتمك اوزره آلتی مرتبه‌یه تقسیم ایدیله بیلیرلر.

ایلك مرتبهٔ جرح بعضلرنجه « اَرْجُو اَنْ لاَ بَأْسَ بِهِ » ایله « مَا اَعْلَمُ بِهِ بَأْساً » لفظلرندن باشلارکه بونلرك، تعدیلك ادنی مرتبه‌سی صایلدیغنی بر آز اول سویله‌مشدك. کندیسندن اولکیلرك تصنیفلرینی نظر اعتباره آلارق سیوطینك ترتیبنه نظراً الفاظ جرح آتیده کیلردر:

جرحك برنجی مرتبه‌ده‌کی الڭ خفیفی « لَيِّنٌ » و « لَيِّنُ الْحَدِيثِ » تعبیرلریدر. بو مرتبه راویلرینك حدیثلری اعتبار ایچون یازیلیر. حمزة بن یوسف السَّهْمی حافظ جلیل دارَقُطْنی‌یه: « فلان لیّندر دیدیککك وقت نه‌یی مراد ایدیورسڭ؟ » دییه صورمش. اوده: « بر کیمسه حقنده لیّن الحدیث دییه‌جك اولورسه‌م اونك ساقط

ومتروك الحدیث اولمایوب کندیسنی عدالتدن اسقاط ایتمه‌یه‌جك برشی ایله مجروحدر دیمك ایسته‌رم » جوابنی ویرمشدر. لیّندن مرادلری روایت کوشکلکی اولدیغی کبی بعضاً بو تعبیر ایله قوت دیانتده نقصانی‌ده قصد ایتدکلری واردر.

عراقینك صیرالادیغی الفاظ آتیه ده بو مرتبه رجالی حقنده استعمال ایدیلمشدر: « فِيهِ لِينٌ »، « فِيهِ مَقَالٌ = حقنده سوز یعنی طعن واردر »، « ضُعِّفَ »، « تَعْرِفُ وَتُنْكِرُ = اونی کاه بکنیر، کاه بکنمزسك یعنی باقارسك حدیث معروف روایت ایدر، بر ده باقارسك حدیث منکر روایت ایدر »، « لَيْسَ بِذَاكَ، لَيْسَ بِذَاكَ الْقَوِيِّ = او، آرادیغك کبی قوتلی راوی دکل »، « لَيْسَ بِالْمَتِينِ، لَيْسَ بِحُجَّةٍ، لَيْسَ بِعُمْدَةٍ، لَيْسَ بِمَرْضِيٍّ »، « لِلضَّعْفِ مَا هُوَ = ضعف درجه‌سندن اوزاق دکل »، « فِيهِ خُلْفٌ = حقنده اختلاف وار »، « تَكَلَّمُوا فِيهِ = حقنده سوز ایدنلر وار »، « تُكُلِّمَ فِيهِ = حقنده سوز اولمشدر »، « طَعَنُوا فِيهِ = حقنده طعن ایدنلر وار »، « مَطْعُونٌ فِيهِ »، سَيِّئُ الْحِفْظِ.

حافظ ابن حجر بو تعبیراتدن دها اهون اولمق اوزره « فِيهِ اَدْنَى مَقَالٍ = حقنده پك خفیف بر طعن واردر » تعبیرینك‌ده استعمال ایدیلدیکنی خبر ویریور. « فِيهِ خُلْفٌ » یرینه « اُخْتُلِفَ فِيهِ » = حقنده اختلاف ایدیلمشدر » تعبیری‌ده قوللانیلدیغی کبی « نخبه » شارحی علی القاری‌ده بو مرتبه‌یه مخصوص الفاظ میاننده « فِيهِ ضَعْفٌ = کندیسنده آزیجق ضعف واردر »، « فِي حَدِيثِهِ ضَعْفٌ = حدیثنده آزیجق ضعف واردر » تعبیرلرینی‌ده صایمشدر. ینه بو معناده « قَدْ ضُعِّفَ = حقنده ضعیف دینن اولمشدر »، « مُضَعَّفٌ »، « يُضَعَّفُ = ضعفه نسبت اولونور » تعبیرلری مستعملدر.

« لَيْسَ بِقَوِيٍّ = قوی دکلدر » تعبیری ایکنجی مرتبه‌دن بر لفظ تجریح اولوب حقنده بو لفظ استعمال ایدیلن کیمسه ابن ابی حاتمه کوره اولکیلرك دوننده اولمقله برابر ینه حدیثی اعتبار ایچون یازیلابیلیر.

« ضَعيفُ الحَديثِ » لفظى اوچنجى مرتبه‌دن دها آغير بر جرحى اشعار ايدر. بو مرتبه‌نك رجالى ده بوندن اولكى مرتبه‌نك رجالى كبى اولوب حديثلريله احتجاج ايديلمزسه‌ده بوسبوتون يابانه‌ده آتيلمازلر. حديثلرى كرچه اعتبار ايچون يازيليرسه‌ده كنديلرى « لَيْسَ بِقَوِىٍّ » دينيلنلردن‌ده آشاغى درجه‌ده‌در. عراقى بو ميانه يالكز « ضَعيفٌ » ايله « مُنْكَرُ الحَديثِ » ، « حَديثُهُ مُنْكَرٌ » ، « واهٍ » ، « ضَعَّفُوهُ = اونى ضعفه نسبت ايتمشلردر » ، « ضَعيفٌ واهٍ » تعبيرلرينى‌ده ادخال ايدر . « مَجْهُولٌ ، لا يُحْتَجُّ بِهِ ، مُضْطَرِبُ الحَديثِ ، فاحِشُ الغَلَطِ » لفظلرى‌ده بو جمله‌دندر .

دوردنجى درجه‌ده‌كى الفاظ جرح بر وجه آتيدر : « رُدَّ حَديثُهُ = حديثى رد اولونمشدر » ، « رَدُّوا حَديثَهُ = حديثنى رد ايتديلر » ، « مَرْدُودُ الحَديثِ ، ضَعيفٌ جِدّاً » ، « واهٍ بِمَرَّةٍ = بوسبوتون واهى » ، « طَرَحُوا حَديثَهُ = حديثنى هيچه صايديلر » ، « مُطَّرَحٌ ، مُطَّرَحُ الحَديثِ » ، « اِرْمِ بِهِ = قالدير آت » ، « لَيْسَ بِشَيْءٍ ، لا يُساوِى شَيْئاً = بر پاره ايتمز . »

بشنجى درجه‌ده‌كى الفاظ جرح داها آغيردر : « مَتْرُوكٌ ، مَتْرُوكُ الحَديثِ ، تَرَكُوهُ ، ذاهِبٌ ، ذاهِبُ الحَديثِ ، ساقِطٌ ، هالِكٌ ، فيهِ نَظَرٌ ، سَكَتُوا عَنْهُ ، لا يُعْتَبَرُ بِهِ ، لا يُعْتَبَرُ بِحَديثِهِ ، لَيْسَ بِالثِّقَةِ ، لَيْسَ بِثِقَةٍ ، غَيْرُ ثِقَةٍ وَلا مَأْمُونٌ ، مُتَّفَقٌ عَلى تَرْكِهِ ، مُتَّهَمٌ بِالكَذِبِ ، مُتَّهَمٌ بِالوَضْعِ . »

الك آغيرى‌ده آلتنجى مرتبه‌ده‌كى : « دَجّالٌ ، كَذّابٌ ، يَكْذِبُ ، وَضَعَ حَديثاً ، وَضّاعٌ ، يَضَعُ الحَديثَ » كبى لفظلردر .

حافظ ابن حجر عسقلانى بونلردن‌ده آشاغى اولمق اوزره « أَكْذَبُ النّاسِ ، اِلَيْهِ المُنْتَهى فِى الوَضْعِ ، هُوَ رُكْنُ الكَذِبِ » كبى اقبح ذمى مشعر الفاظ ايله جرح ايديلمشلرى خبر ويرمكده‌دركه بونلر يدنجى مرتبه رجالى عد اولونابيليرلر .

حقلرنده « رُدَّ حَديثُهُ » دن اعتباراً آشاغى‌يه طوغرو صيرالاديغمز الفاظ استعمال ايديلنلرك حديثلرى نه يازيليير ، نه اعتبار ايچون نظر ملاحظه‌يه آلينير ، نه‌ده استشهاده صالح عد ايديليير .

بخارى ، بشنجى مرتبه‌دن صايديغمز « فيهِ نَظَرٌ » ايله « سَكَتُوا عَنْهُ » تعبيرلرينى متروك الحديث معناسنه قوللانوب ـ ديكرلرى كبى ـ « متروك الحديث » ى اعتبار واستشهاده غير صالح كيمسه‌لر حقنده قوللانيرسه‌ده « مُنْكَرُ الحديث » ى ده ينه كنديسندن روايت حلال اولمايان كيمسه حقنده قوللانارق ديگر ائمهٔ جرح وتعديلدن آيريلير . ليسته‌دن آكلاشيلاجغى اوزره منكر الحديث اولانلر اوچنجى مرتبه‌دن اولوب روايتلرى نه‌قدر آز شايان اعتماد اولورسه اولسون اعتبار واستشهاده ينه بر درجه‌يه قدر صالح عد ايديليرلر .

٤٥

حديثى اخذ وتحمل طريقلرى ايله ادا صيغه‌لرى

(١) سماع

حديث روايتى امر ، نهى ، رخصت ، ترغيب ، ترهيب ... كبى خصوصاتدن برينى رسول صلى الله عليه وسلم افنديمزه نيابةً امته تبليغ ديمك اولديغندن بو خدمت خفيفلكله وسلّمه السلام ايفا ايديله‌مه‌يه‌جكى كبى بو طرزده ايديلن روايتى ده كيمسه قبول ايده‌من . بونك ايچون احكام دينه تعلق ايدن خبرى ، باخصوص كلام رسول عليه الصلاة والسلامى على التوالى تسلسل ايدن اهليتلى رجال عدول وثقاتدن ديكله‌يوب بلله‌مك (اخذ وتحمل) وبويله‌لرندن اخذ ايله‌مش اولديغنى كوستره‌جك اهليتى حائز اولمق اقتضا ايدر .

خبرى اخذ وتحمل يعنى تبلغ ايدن كيمسه‌نك آخره روايت يعنى تبليغ ايدركن استعمال ايده‌جكى الفاظ ده پك زياده اهميتى حائز بولونديغندن اخذ وتحملك صورتنه موافق كله‌جك تعبيراتك ـ علم روايت نقطهٔ نظرندن ـ بر ر معناى خاصلرى واردر . بو الفاظه « ادا صيغه‌لرى » دينير .

بر خبرك درجهٔ وثوقنى تقدير وتعيين ايچون نفس خبره ، راويلرينك عددينه وهر بر رلرينك درجهٔ ضبط وعدالتنه باقمق لازم اولديغى كبى كيفيت اخذ وتحمللرينى ده ، ادا صيغه‌لرينى ده نظر ملاحظه‌يه آلمق لازم كلير . ادا صيغه‌لرينه تا دور تابعيندن برى اهميت ويريلمش و متنك صحت ، حُسن ويا ضعفنه حكم ايده‌بيلمك ايچون مؤثر عد ايديلمشدر . بر خبر راويسى طرفندن سكز طريق ايله اخذ ايديلير : سماع ، قراءت على الشيخ (عرض) ، اجازت ، مناوله ، كتابت ، اعلام الشيخ ، وصيت ، وجادت .

١ - سماع

اخذ وتحملك برنجى صورتى سماعدر . سماعدن مرادلرى لفظ خبرى راوينك ، كندى شيخنك آغزندن ايشيتمه‌سيدر كه جماهير علمايه كوره طرق تحملك يعنى

اوكرتمك اوزره بلله‌يوب اوكرنمه طريقنك اعلاسى بودر . شيخك اسماعى‌ده ياحفظندن ، ياخود بر كتابدن اوقومقله ، يا املا طريقيله ويا املا ايتمكسزين اولور . بو ديكله‌ييشلرك دوردى‌ده مراتب تحملك الڭ يوكسككى اولمقله برابر املا طريقيله اولانلرى اولمايانلرندن اعلادر . زيرا بو تقديرجه مستمعك ضبطنه داها زياده ياردم ايديلمش ديمكدر .

سماعاً واقع اولان تحملك الفاظ اداسنى خطيب بغدادى قونيجه آتيده‌كى درجات اوزره ترتيب ايتمشدر : (١) سَمِعْتُ فُلاناً يَقُولُ = فلاندن ديكله‌دم ديبوردى كه ، (٢) حَدَّثَني فُلانٌ = فلان بكا سويله‌دى كه ، (٣) اَخْبَرَني فُلانٌ = فلان بكا خبر ويردى كه (٤) اَنْبَأَنا ، نَبَّأَنا فُلانٌ = فلان بزه خبر ويردى كه ، (٥) قالَ لي فُلانٌ ايله ذَكَرَ لي فُلانٌ = فلان بكا سويله‌دى ، (٦) قالَ ، ذَكَرَ .

راوى جمع صيغه‌سيله : « سَمِعْنا فلاناً يَقُولُ » ، ياخود : « حَدَّثَنا فُلانٌ » ديرسه حديثى شيخندن باشقه‌لرى ايله برلكده ايشيتمش اولديغنه دلالت ايدر . شيخ املا ايده‌رك تحديث ايتمشسه راوى : « حَدَّثَني » ياخود « حَدَّثَنا فُلانٌ اِمْلاءً » دير كه بو ، « حَدَّثَني فُلانٌ » دن ، حتى « سَمِعْتُ فُلاناً يَقُولُ » دن داها يوكسك بر طرز ادادر . املا ايده‌رك اسماع ، سرد ايده‌رك اسماعدن داها آز خطايه محل براقير . چونكه شيخ املا ايدركن دها دقتلى اولاجغى كبى طالب‌ده يازاركن غفلتدن داها اوزاق بولونور .

بو تعبيراتك محدثينجه معانئ لغويه‌لرندن زياده معانئ اصطلاحيه‌لرى مقصوددر . اونلرجه بلاواسطه سماعك وقوعنه تعبيراتك الڭ صريح والڭ قناعتبخش اولانلرى « سَمِعْتُ » ايله « سَمِعْنا » لفظلريدر . اونلردن صوكرا ذكر ايديلمش وايديله‌جك صيغ ادانك هپسى‌ده بو معنايه دلالتده « سَمِعْتُ » ه ياقلاشدقلرى نسبتده قوى ، اوندن اوزاقلاشدقلرى نسبتده ضعيف تعبيرلردر .

قاضى عياض (٤٧٦-٥٤٤) : « راوى حَدَّثَنا ، اَخْبَرَنا ، اَنْبَأَنا ، سَمِعْتُ فُلاناً يَقُولُ ، قالَ لَنا فُلانٌ ، ذَكَرَ لَنا فُلانٌ لفظلرينك هانكيسنى استعمال ايدرسه

جائزدر » دیيور. چونكه عرف لغتده بونلرك هپسی ده كنديسنه خبر ويرلديكنی اشعار ايدرلر. حتی قاضی عياض بونده اجماع محدثين بولونديغنی بيله ادعا ايديور. لكن ابن الصلاح : « بونده نظر واردر. وبونلرك ايچندن طوغرودن طوغرويه شيخك آغزندن سماع وقوعنه دلالت ايتمك اوزره استعمالی شايع اولمش لفظلره بدل سماع وقوع بولماديغنی ده اشعار ايده بيلن لفظلری استعمال ايده رك ايهام والتباسه محل ويرمه مك اقتضا ايدر » ديمشدر. عراقی (٧٢٥ ـ ٨٠٦) ده : بر حديثی شيخندن ايشيدن كيمسه نك سماعی املا صورتيله می ، يوقسه عرض صورتيله می واقع اولديغنی بيان ايتمه سی شبهه سز واجب دكلدر. لكن أَنْبَأَنَا لفظنك اجازتده استعمالی شايع اولدقدن صوكرا اولفظی مطلق اولارق يعنی سماعده ده استعمال ايتمك اجازت ايله احتجاجی قبول ايتمه ينلر نظرنده روايتنی اسقاط ايده بيله جكندن ـ صوكرادن حادث اولان اصطلاح يوزندن ـ سماع ايله اخذ وتلقی ايديلديكی تقديرده بولفظی كيمسه نك استعمال ايتمه مه سی اقتضا ايدر » ديه ابن الصلاحك سوزينی تقويه ايدر.

هر نه حال ايسه اهل فنك متأخرلری بيننده يالكز حَدَّثَنِي لفظی ـ سَمِعْتُ كبی ـ راوينك ، شيخنك لفظی قولاغيله ايشيتمش اولديغنه دلالت ايدر. وهر ايكی تعبير يكديكره معادلدر. ومحدثينك اكثری سماعلرينی افاده ايچون بو ايكی تعبيری فرقسز اولارق استعمال ايتمشلردر. لكن حافظ ابن حَجَرك (٧٧٣ ـ ٨٥٢) ديديكنه كوره قائلنك سماعی وقوع بولديغنه دلالتده سَمِعْتُ ديمك حَدَّثَنِي ديمكدن داها صريح بر صيغه در. زيرا اولاً واسطه احتمالنی رفع ايدر ، ثانياً حَدَّثَنِي لفظنك بعض اهل علم طرفندن تدليساً اجازتده ده استعمال اولونديغی واردر. خطيب ده : « سَمِعْتُ نك حَدَّثَنِي يه راجح اولديغی شونكله ثابتدر كه اجازت حديثلرنده ، مكاتبه حديثلرنده ، استماع ايديلمه مش حديثی تدليسده سَمِعْتُ ی استعمال ايدن همان همان يوق كيبيدر. حالبوكه حَدَّثَنِي ی اجازتده استعمال ايدن واردر » ديور. حَدَّثَنِي نك تدليساً وسماعی ايهاماً قوللانيلديغنه اجله تابعيندن حسن بصرينك : « حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ » ديمه سنی مثال اولارق كوستريرلر. حالبوكه اهل علمك اكثريت عظماسی مشار اليهك ابوهريره رضی الله عنهدن سماعاً روايتی اولماديغنه

قائلدرلر. بوسوزی: « حَدَّثَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ وَالْحَسَنُ بِهَا = ايچنده حسن بولونديغی حالده شهر اهاليسنه تحديث ايتدی » سبكنه افراغ ايله تأويل ايدرلر. حَدَّثَنَا نك ، قائلی طرفندن سماع وقوع بولديغنه نص اولماديغنی ابوالحسن بن القطّان (٦٢٨) ده سويله مش و « صحيح » مسلمك دجّال طرفندن قتل وبعده احيا ايديله جك ذات حقنده كی حديثنده اوذاتك لعين من بوره: « أَنْتَ الدَّجَّالُ الَّذِي حَدَّثَنَا بِهِ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ = رسول الله صلی الله عليه وسلمك چيقاجغنی بزه بيورديغی دجّال سنسك » ديمه سيله احتجاج ايتمشدر. آشكاردر كه قتل واحيا ايديله جك اولان اوذات نيجه عصرلردن صوكرا ظهور ايده جكندن رسول الله صلی الله عليه وسلم ايله اوكونه قدر مشرف اولمش بولونماياجقدر. ديمك كه حديثده موضوع بحث ايديلن تحديث اوذاتك كندی سماعی دكل ، امت واسطه سيله اولاجق سماعيدر.

أَخْبَرَنِي لفظی ده بر چوق ائمه حَدَّثَنَا مقامنده قوللانمشلردر. حتی بلا واسطه سماعلری حقنده بولفظی استعمالدن همان همان شاشمايانلر ده واردر كه اك مشهورلری حمّاد بن سَلَمه (١٦٧) ، عبدالله بن المبارك (١٨١) ، هُشَيم بن بَشير (١٠٤-١٨٨) ، عبيدالله بن موسی (٢١٣) ، عبدالرزاق (١٢٥-٢١٠) ، يزيد بن هارون (١١٨ ـ ٢٠٦) ، عمرو بن عَوْن (٢٢٥) ، يحيی بن يحيی التميمی (٢٢٦) ، اسحق بن راهويه (١٦١-٢٣٦) ، ابومسعود احمد بن الفُرات رازی (٢٥٨) در. احمد ابن حنبل: « أَخْبَرَنَا ديمك حَدَّثَنَا ديمكدن داها سهل يعنی غائله سزدر. حَدَّثَنَا ديمك پك شديددر » دير ايمش. مَغارِبه ده ايكيسی بيننده فرق كوزتمزلر. واقعا تحديث ايله اخبار لغةً برمعنايه كلير. لكن أَخْبَرَنِي نك عرضه تخصيصی شايع اولدقدن صوكرا اكثر مَشارِقه محدثينی طرفندن ايكی تعبير بيننده فرق كوزه ديلمكه باشلانمشدر. امام أَوْزاعی (٨٨-١٥٧) ، ابن جُرَيْج (؟ ٨٠-١٤٩) ، امام شافعی (١٥٠-٢٠٤) ، مسلم (٢٠٤-٢٦١) ، عبدالله بن وَهب مصری (-١٩٧) ، نَسائی (٢١٥-٣٠٣) كبی اجلّهٔ رُواة ايكی لفظك تفريقنی التزام ايدنلردندر. زيرا إخبار لفظی ـ تحديث كبی ـ منحصراً شيخدن سماعی دكل ، شيخك حضورنده اوقومانی ده اشعار ايتمكه

باشلادیغندن آرتق بینلرنده عموم و خصوص حاصل اولمش وهر تحدیثه اخبار دینیله‌بیلمش ایسه‌ده هر اخباره تحدیث دینیله‌مه‌مکه باشلامشدر. بوندن طولاییدرکه احمد بن صالح (١٧٠-٢٤٨): «أَخْبَرَنَا ایله أَنْبَأَنَا لفظلری حَدَّثَنَانك دونده‌دره» دیمش.

أَنْبَأَنَا ایله نَبَّأَنَا لفظلری‌ده أَخْبَرَنَا معناسنه‌در. واو مقامده، یعنی عرض معناسنده قوللانیلیرلر. لکن ایکنجیسنی استعمال ایدنلر آزدر.

بورایه قدر اولان الفاظه باقاجق اولورسه‌ق گورورزکه الڭ قوتلیسی «حَدَّثَنَا إِمْلَاءً» در. اوندن صوکرا سَمِعْتُ، داها صوکرا حَدَّثَنِي، داها صوکرا أَخْبَرَنِي، داها صوکرا أَنْبَأَنَا ایله نَبَّأَنَا کلیر. لکن ابن الصلاح، حَدَّثَنَا ایله أَخْبَرَنَانك بر جهتدن سَمِعْتُ‌دن داها یوکسك اولدیغنی سویلر. شو اعتبار ایله‌که سَمِعْتُ دیین راوینك بو لفظنده یالکز ایشیتمش اولدیغنه دلالت اولوب - دیگر ایکی لفظده اولدیغی کبی - شیخك، خبری بندن روایت معناسنی ایت افاده ایده‌جك وجه ایله کندیسنه خطاب ایتدیگنه دلالت یوقدر. ابن الصلاحك ثمرهٔ خلافی آتیده‌کی مثال ایله ظاهر اولور: خطیب بغدادی (٣٩٢-٤٦٣) شیخی ابوبکر بَرْقانی (٣٣٣-٤٢٥) یه: «سزك شیخکز سَرفی، ابوالقاسم عبدالله بن ابراهیم آبندونیدن (٢٧٣-٣٦٨) روایت ایتدیکی حدیثلرده نه‌دن دائما سَمِعْتُ دییورده حَدَّثَنَا، یاخود أَخْبَرَنَا دیمیور؟» دییه صورمش، اوده جواباً: «ابوالقاسم ثقه وصلاح ایله موسوم اولمقله برابر روایت خصوصنده مشربی پك چتین ایدی. برقانی بونی بیلدیکی ایچون مجلسنده ابوالقاسمك کندیسنی گوره‌مه‌یه‌جکی وحضورینه مطلع اولامایاجغی بر یرده اوطورور وابوالقاسمك، یاننه گیرن شخصه روایت ایتدیگنی دیگلردی. ایشته بوندن طولایی هپ سمعتُ دییورده حدّثنا، اخبرنا دیمیور. زیرا ابوالقاسمك مقصودی اولان ذات، یالکز یاننه گیرن ذاتدن عبارت ایدی» دیمشدر. زَرْکشی ایله قسطلانی بو مسئله‌ده تفصیل طرفداریدرلر. اونلرجه صحیح اولان قَوْل، تحدیث عمومه واقع اولمشسه حَدَّثَنَا، شخص مخصوصه واقع اولمشسه سَمِعْتُ دیمه‌نك اعلی اولماسیدر.

«قَالَ لِي» ایله «ذَكَرَ لِي فُلَانٌ» کلمه‌لرینه گلنجه بونلر حدیثك متصل اولدیغنی اشعارده واقعا حَدَّثَنَادن فرقسزدر. و بلا واسطه سماعی اشعارده صریحدر. لکن بو لفظلری اکثریا مذاکره حالنده ایشیتمش اولدقلری روایاتده استعمال ایتدکلرندن بونلر شیخك تلمیذه تحدیثی حالندن زیاده مذاکره اثناسنده سماع وقوعنی ایما ایدر تعبیرلردندر. ابو عبدالله بن مَنْدَه (٣١٠-٣٩٥) ایسه: «بخاری قَالَ لِي فُلَانٌ دیدیمی اجازتدر. قَالَ فُلَانٌ دیدیکی یرده ایسه تدلیس ایتمشدر»؛ ابوجعفر احمد بن حَمْدان‌ده: «بخارینك قَالَ لِي فُلَانٌ دیدیکی روایتلرك هپسی‌ده عرض ومناوله‌در» دییورلرسه‌ده علما بو سوزلری افراط عد ایده‌رك قبول ایتمه‌مشلر واو کبی سوزلرك اکثریا مذاکره اثناسنده ضبط ایدیلمش سماعه محمول سوزلر اولدیغنی سویله‌مشلردر. نیته‌کیم ابن القطّان (٦٢٨) تدلیس شیوخدن بحث ایدرکن: «بخاری‌یه گلنجه هیچ بر زمان تدلیس ایتدیکی صحیحاً ثابت اولمایوب بوکا دائر حقنده سویله‌نن سوز باطلدر» دییور.

سماعه دلالت ایدن الفاظ اداننك الڭ اشاغیسی ایسه حرف جرسز اولارق یالکز قَالَ فُلَانٌ، یاخود ذَكَرَ فُلَانٌ کلمه‌لریدرکه بالواسطه سماع وقوع بولمش اولمق احتمالنی نفی ایتمز. مع‌هذا راوی ایله او فلانك ملاقات ایتمش اولدیغی معروف؛ راوی‌ده تدلیسدن سالم، با خصوص حجاج بن محمد الاعور کبی - لفظی مشافهةً ایشیتمه‌دیکی کیمسه‌نك سوزی ایچون قَالَ دیمه‌ین - ذواتدن ایسه بو لفظی‌ده سماعه محمول اولور. حجّاج الاعور، ابن جُرَيْجك کتابلرینی طوغرودن طوغرویه کندیسندن هپ «قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ» لفظی ایله روایت ایتمش و بو روایتلری ایله متصل اولدقلرنده شبهه ایدیلمه‌یه‌رك احتجاج ایدیلمشدر. لکن خطیب یالکز حجاج الاعور کبی بونی اعتیاد ایتمش اولانلرك قَالَ دیمه‌سنی بلا واسطه سماعه حمل ایدر.

٤٦

حدیثی اخذ وتحمل طریقلری ایله ادا صیغه‌لری (مابعد)

(٢) قراءت علی‌الشیخ ، یاخود عرض

اخذ وتحملك ایکنجی طریقی « قراءت علی‌الشیخ » ، یاخود « عرض » ، داها مناسبی « عرض قراءت » ویاخود « عرض سماع » در .

قراءت علی‌الشیخ بالآخره شیخندن روایت ایده‌بیلمك ایچون حدیثلری اونك حضورنده اوقومغه دیرلر . ایستر طالب بالذات اوقومش ، ایستر مجلسده حاضر دیگر بر طالب اوقومش‌ده اودیکله‌مش ؛ حدیثلر ایستر کتابدن ، ایستر ازبردن اوقونمش ؛ قراءت ایستر او طالب ، ایستر حاضر بالمجلس اولان دیگر بر طالب طرفندن واقع ؛ بو دورت صورتك هر برنده‌ده قراءت ایستر ازبر ، ایستر کتابدن ؛ بوتون صورتلره گوره‌ده ایستر شیخ اوحدیثلری ازبرله‌مش ، ایستر ازبرنده اولمادیغی تقدیرده اصل اولان نسخه‌سنی کندیسی ، یاخود دیگر بر ثقه النده طوتمش اولسون هپسنه « قراءت » ، عرض ایچون اوقویانه‌ده « قارئ » دینیر .

عراقی عرضك برصورتنی داها خبرویروب : « کیمسه‌نك النده کتاب اولمقسزین سامعیندن بر ثقه، شیخك اصل نسخه‌سنی ازبر بیلیر ، شیخده اوقونانی غفلتسزجه دیکلرسه کافیدر » دییور. اونك دیدیگنه گوره ها برثقه شیخك نسخهٔ اصلیه‌سنی النده‌طوتمش، ها اوثقه اوأصلی ازبرنده حفظ ایتمش، ایکیسی‌ده مساویدر. مشارالیه خیلی اهل حدیثك بونکله اکتفا ایتدکلرینی خبر ویریور .

شیخ‌الاسلام ابن حجر عسقلانی ایسه : « بوصورتلرك کافه‌سنده الده کتاب بولوندورمق حفظه ترجیح ایدیلمه‌لیدر . زیرا حافظه آلداتیر » دیر . امام احمد ابن حنبل‌ده قارئك، اوقودیغنی بیلیر وآکلار طاقیمدن اولماسنی؛ امام‌الحرمین‌ده شیخك قارئ طرفندن بر تحریف ویا تصحیف وقوعنده درحال طوغرولتاجق اهلیتده بولونماسنی شرط قیلمشلردر .

قرائته اکثر محدثینجه « عرضِ قراءت » نامی‌ده ویریلیر . قراءت ایله عرض

بیننده اصطلاحاً ترادف وارسه‌ده شیخ‌الاسلام ابن حجر عسقلانی بخاری شرحنده بینلرنده عموم وخصوص بولوندیغنی ادّعا ایدر و: « عرض، قراءتدن اخص اولوب قراءتسز عرض اولامازسه‌ده عرض قصدی اولمقسزین‌ده قراءت اولابیلیر » دیر . تفریقك بودرجه‌سنه اینجه‌له‌یوب صیق دوقومق دینیر .

بیان ایدیلن صورتلرله واقع اولان ـ شرطنه موافق ـ عرض قراءت اوزرینه ایدیلن روایت ـ سلفدن مستثنا بعض ذواتك عدم تجویزینه مقابل ـ سلفك اکثریت عظماسی قولنجه صحیح اولدیغی کبی متأخرینك اجماعیله‌ده مقبول و محتج بهدر .

اگر ابو محمد رامَهُرْمُزینك (٣٦٠؟) « کتاب المحدِّث الفاصل بین‌الراوی والواعی » کتابنده‌کی [١] روایتی ثابت ایسه سلفدن ابوعاصم النَّبیل (١٢٢ ـ ٢١٢) عرض قراءتی تجویز ایتمه‌ینلردن بریدر . خطیبده وَکیع بن الجرّاحك (١٦١-١٧٩) : « بن عرض طریقیله بر تك حدیث اولسون اخذایتمش دکلم » دیدیگنی نقل ایتدیکی کبی بخارینك شیخی محمد بن سَلاٰم بیکَنْدینك (١٦١ ـ ٢٢٥) امام مالکه یتیشوب حضورنده روایت ایدیلدیگی گورنجه بوسبیدن طولانی مشارالیهدن سماعی ترك ایتدیکنی، کذلك عبدالرحمن بن سلاّم جُمَحینك ده عرضی کافی گورمه‌دیگندن ناشی امام مالکك امریله مجلس درسدن چیقاریلدیغنی نقل ایدر . لکن بیکَنْدینك امام مالکدن روایتی اولدیغنی امیر نصر بن ماکُولادن عبدالعظیم مُنْذِری نقل ایتدیگنه گوره حضرت امامدن باشقه وقتده شفاهاً اخذ وتلقی ایتمش دیمك اولیور .

عرض طریقیله روایتك صحتنه قائل اسلاف پك چوقدر . بَیْهَقینك « مدخل » ده روایت ایتدیگنه گوره صحابه‌دن اَنَس ، ابن عبّاس وابوهریره ، تابعیندن سعید بن المسیَّب ، ابو سَلَمه بن عبدالرحمن الزُّهری ، قاسم بن محمد بن ابی بکر، سالم بن عبدالله بن عمر ، خارجة بن زید ، سلیمان بن یَسار ، عبدالرحمن بن هُرْمُز ، عطاء بن ابی رَباح ، نافع ، عُروة بن الزبیر ، زُهری ، مکحول ، حسن بصری ، منصور بن المعتمِر السُّلَمی ، ایوب السختیانی، ائمه‌دن ابن جریج، سفیان ثَوْری ، ابن ابی ذِئْب ،

[١] اهل اثر مصطلحاتنه دائر ایلك تألیف ایدیلن کتاب بودر .

شُعْبَة ، ابوحنيفه ، مالك ، شافعى ، احمد ابن حنبل ، ابن مَهْدِىّ ، شَريك بن عبدالله القُرَشى ، ليث بن سعد ، ابو عُبَيْد القاسم بن سَلّام ، بخارى الخ الخ هپ بونى تجويز ايدنلر مياننده‌درلر . خطيبك‌ده روايتنه نظراً ابو اسحق ابراهيم بن سعد الزُّهْرى (؟ ١٨٣) عراقلى علمايه : « شو تعمقى آرتق براقيكز . عرض‌ده سماع كيدر » ديمشدر. حُمَيدى (٢١٩) ايله بخارى عرض ايله روايتك صحتنه كتابمزك (٥٧) نجى ضِمام بن ثعلبه حديثى ايله احتجاج ايتمشلردر . محلنده كوروله‌جكى اوزره مشار اليه بنوسعد بن بكر طرفندن شرايع دينى اوكرنمك وامر شريف رسالتپناهى‌يى قومنه تبليغ ايتمك اوزره حضور جليل نبوى‌يه كلمشدى . شرايعى‌ده طوغرودن طوغرويه عليه الصلاة والسلام افنديمزدن تلقى ايده‌جك يرده برر برر كنديسى صورمش و « اوت » جوابنى آلمشدر. صوكرا قومنك نزدينه عودت ايدنجه اونلره تبليغ ايتمش، اونلرده ايمانه كلمشلردر. ايشته عرض طريقيله روايت اوزرينه تبليغك الك اعلاسى .

بين العلما اختلاف، نفسِ عرضك جواز وصحتنده دكل، عرض ايله لفظِ شيخى استماع ايتمه‌نك هانكيسى راجح اولديغى مسئله‌سنده‌در .

برنجى مذهبه كوره عرضك سماعدن فرقى يوقدر. امام مالكك، اصحاب مالكك علماى مدينه‌دن اولان اشياخ مالكك، حجاز ايله كوفه اكثريت علماسنك، بخارينك الخ هپ بوكا قائل اولدقلرى حكايه اولونيور. رامَهُرمُزى امام على كرم الله وجهه ايله ابن عباس رضى الله عنهمك‌ده ايكيسى بيننده فرق كورمه‌دكلرينى سويله‌دكدن صوكرا على رضى الله عنهك : « عالمِك حضورنده قراءت اوندن ديكله‌مك كيدر » بويوردقلرينى‌ده روايت ايدر. ابن عباس رضى الله عنهمانك‌ده : « بنم يانمده اوقويكز. بنم يانمده قراءتكز بنم سزك يانكزده قراءتم كيدر » ديديكنى بيهقى «مدخل» نده روايت ايتديكى كبى عينى معنايى ابوبكر الصَّيْرَفى « كتاب الدلائل » نده امام شافعيدن نقل ايدر. امام مالكك روايت ايچون قراءت وعرضى كافى كورمه‌يوب يالكز سماعه طوتونانلره صوك درجه‌ده جانى صيقيلوب : « حديثده بوسكا كفايت ايتميورده قرآنده ناصيل كفايت ايديور ؟ قرآن داها بويوك دكلمى ؟ » ديديكى همشيره‌زاده‌سى مطرّف بن عبدالله اليَسارى‌دن مرويدر. حتى شيخنه عرض ايتديكى كتابلرى روايت

ايدركن راوينك حَدَّثَنى ديمه‌سنى بيله تجويز ايتديكنى خطيب « كفايه » سنده عبدالله بن وَهْبدن (١٢٥ - ١٩٧) نقل ايدر .

ايكنجيسى سماعى عرضه ترجيح ايدنلرك مذهبيدر كه اهل مشرقك جمهورى بوكا قائللردر . ابن الصلاح ، عراقى ، نَوَوى ، سيوطى مذهب صحيح بو اولديغنى سويليورلر .

اوچنجيسى ابوحنيفه وابن ابى ذِئْب ايله ديكرلرينك مذهبيدر كه بونلر عرضى سماعه ترجيح ايدنلردر. مالكك مذهبى بو اولديغنى دارَقُطْنى ايله ابن فارس، بَيْهَقى وخطيب نقل ايديورلر . ينه ابن فارسه كوره ابن جُرَيْج ايله حسن بن عُماره‌نك ؛ خطيبك « كفايه » سنده‌كى بيانه كوره ليث بن سعدك ، شُعْبه‌نك ، ابن لَهيعَه‌نك ، يحيى بن سيعد القطّانك ، يحيى بن عبدالله بن بُكَيْرك ، عباس بن الوليد بن مَزْيَدك ابوالوليد هِشام بن عبدالملك الطَّيالِسينك ، موسى بن داود الضَّبّىِّ الخُلْقانينك ، ابوعُبَيْد القاسم بن سلّامك ، ابوحاتِم الرازينك ؛ بَيْهَقينك « مدخل » ده مكّى ابن ابراهيمدن نقلنه كوره عثمان بن الاسود الجُمَحينك ، حَنْظَلَة بن ابى سفيان الامويك ، طلحة بن عمرو الحَضْرَمينك ، محمد بن اسحقك ، سفيان ثَوْرينك ، ابوحنيفه‌نك ، هشامك ، محمد بن ابى ذئبك ، سعد بن ابى عَرُوبه‌نك ، مُثَنّى بن الصَّبّاح الاَبْناوينك مذهبى بودر . بونلردن ابوعبيد : « يانمده اوقومق ، اوقومامى بنم درعهده ايتمه‌مدن داها صاغلام اولور » ديرمش . بونلر ، شيخ ياكيلاجق اولورسه طالب ، خطايى طوغرولتمغه قالقيشاماز » ديه عرضى سماعه ترجيح ايديورلر . « كتاب البديع » صاحبى - كه ابن الساعاتى ديمكله معروف مظفر الدين احمد بن علىّ البغدادى (٦٩٤) در - بو مسئله‌ده تسويه‌يه يعنى هر ايكى طرز تحملك فرقسز اولديغنه قائل اولدقدن صوكرا : « محل خلاف شيخك كندى كتابندن اوقوماسيدر . زيرا اوده طالب كبى سهو ايده‌بيلير . بناءً عليه يانده اوقونمق ايله كندى اوقومق بيننده فرق قالماز. لكن شيخ حفظندن اوقوياجق اولورسه بونك عرضدن اعلى اولديغنده اتفاق

واردر » دیيور . ابن حجرده : « سماعی ترجیح ، شیخ ایله طالب علماً مساوی اولدقلرینه ، یاخود طالب داها عالم اولدیغنه کوره‌در . زیرا بوتقدیرده طالب ایشیتدکلرینه داها زیاده دقت ایدر . طالبك علمی داها آز اولدیغی تقدیرده ایسه اوقویوب عرض ایتمه‌سی اَوْلادر . زیرا بو ، ضبطنه داها زیاده یاردیم ایدر . بونکته‌یه بناءً‌درکه املا حالنده شیخك لفظی طالبك دیکلمه‌سی درجاتك اڭ یوکسگیدر. چونکه بوتقدیرده شیخ‌ده ، طالب‌ده دقتلی بولونورلر » دیيور .

عرض طریقیله اخذ وتحمل ایدن‌راوینك اداصیغه‌لری هرری صوکرا کیلردن دها کوزل ودها احتیاطکارانه اولمق اوزره علی‌الدرجات آتیده‌کی صیغه‌لردر: (١) بالذات‌اوقومش ایسه « قَرَأْتُ عَلىٰ فُلاٰنٍ = فلانك حضورنده اوقودم » ؛ کندی حاضرایکن باشقه‌سی اوقومش‌ایسه « قُرِئَ عَلَيْهِ وَاَنَا اَسْمَعُ = فلانك حضورنده اوقونورکن بن‌ده دیکله‌یوردم » . بوندن صوکرا سماع بحثنده « سَمِعْتُ »‌دن صوکرا کلن الفاظی (ص ٣٩١) هپ‌قراءت ایله تقیید ایده‌رك استعمال ایتمك کلیر:

(٢) حَدَّثَنَا بِقِرَاءَتِى یاخود حَدَّثَنَا قِرَاءَةً عَلَيْهِ وَاَنَا اَسْمَعُ ؛

(٣) اَخْبَرَنَا بِقِرَاءَتِى یاخود اَخْبَرَنَا قِرَاءَةً عَلَيْهِ وَاَنَا اَسْمَعُ ؛

(٤) اَنْبَاَنَا ، نَبَّأَنَا بِقِرَاءَتِى یاخود اَنْبَاَنَا ، نَبَّأَنَا قِرَاءَةً عَلَيْهِ وَاَنَا اَسْمَعُ ؛

(٥) قَالَ لَنَا بِقِرَاءَتِى یاخود قَالَ لَنَا قِرَاءَةً عَلَيْهِ وَاَنَا اَسْمَعُ ، ذَكَرَ لَنَا بِقِرَاءَتِى یاخود ذَكَرَ لَنَا قِرَاءَةً عَلَيْهِ وَاَنَا اَسْمَعُ .

بوطرزده‌ادایه اوقدر آلیشیلمشدرکه روایت‌شعرده بیله‌شعرك کیمدن‌دیکلندیکنی خبرویرمك ایچون : « اَنْشَدَنَا فلاٰنٌ قِرَاءَةً عَلَيْهِ » دیرلر . کوروليورکه عرضده استعمالی جائز اولمایان لفظ یالکز سمعتُ‌در . قاضی عیاض ، مالك ایله هرایکی سفیانلرك — که ثوری ایله ابن عیینه‌درلر — بوراده بونی‌ده تجویز ایتدکلرینی سویلیورسه‌ده هرحالده قول صحیح عدم جوازیدر .

تحملِ عرضی قراءت لفظی ایله تقیید ایتمکسزین — عینیله سماعده اولدیغی کبی — یالکز حَدَّثَنَا ، اَخْبَرَنَا صیغه‌لریله ادا ایتمه‌نك صحتنده بین‌المحدثین اختلاف

واردر . عبدالله بن‌المبارك ، یحیی بن یحیی‌التمیمی ، قول مشهورلرینه کوره احمد ابن حنبل‌ایله نَسائی بومقامده بوایکی صیغه‌نك مطلق اولارق استعمالنی جائز کورمزلر. حتی قاضی ابوبکر قول صحیحك‌ده بو اولدیغنی سویلر . خطیب‌ده بوزمره‌یه ابن جُرَیْجی الحاق ایتدکدن صوکرا : « اصحاب حدیثدن بر چوق کیمسه‌لرك قولی بودر » دیر. بونلرك عکسنه اولارق ابن شهاب زُهری ایله مالك، سفیان بن عُیَیْنَه، یحیی بن سعید القطّان ، بخاری وسفیان ثَوری ایله ابوحنیفه ، ابویوسف ، محمد بن‌الحسن الشَیْبانی، یزید بن هارون ، نَضْربن شُمَیْل، ابوعاصم النَّبیل ، وَهب ابن‌جَریر ، احمد قَوْلینه کوره مالك ، ثعلب ، طَحاوی، ابونُعَیم اصبهانی، ودیکر قولنه کوره احمد ابن حنبل کبی حجازیون و کوفیونك اکثر علماسی هرایکی صیغه‌نك یکدیکری مقامنده استعمالنی جائز کورمشلردر .

اوچنجی طائفه‌ده تحملِ عرضده « قراءت » لفظی‌استعمال ایتمکسزین « اَخْبَرَنَا » دیمکی تجویز ایدرلرده « حَدَّثَنَا » دیمکی جائز کورمزلر. امام شافعی واصحابی ایله « صحیح » صاحبی مسلم بن حجّاج قُشَیْری وابن‌الصلاح ایله نَوَوینك دیدکلرینه کوره اهل مشرقك جمهوری و محمد بن الحسن التمیمیّ الجوهرینك « کتاب‌الانصاف »‌ده‌کی ادعاسنه کوره اکثر محدثین بوکا قائل ایمشلر . حتی جوهری بومذهبی : « زیرا اَخْبَرَنَا لفظی روایت ایتدکلرمی شیخم کندی لفظی ایله بکا سویله‌دی دیمکه معادل اولامازسه‌ده بن شیخمك حضورنده اوقودم مقامنه قائم اولابیلیر » دیه‌رك توجیه ایدیور .

ابن جُرَیْج — خطیبك نقلنه کوره — برنجی، ابن‌الصلاحك نقلنه کوره‌اوچنجی مذهبه قائل اولانلردندر . ابن‌الصلاحك دیدیکنه باقیلیرسه اَوزاعی ایله ابن وَهب؛ جوهرینك‌دیدیکنه‌کوره نَسائی‌ده‌بوزمره‌دندرلر. بواصطلاحی‌مصرءایلك ادخال‌ایدن ابن وَهب اولمشدر. هرنه‌حال ایسه اهل‌حدیث بیننده صوکرادن‌شایع‌اولان بو قول اولوب‌بوندن‌ده مقصودلری حَدَّثَنَا دینجه سماع ، اَخْبَرَنَا دینجه عرض اولدیغی افهام ایتمکدر . بو لفظلر آرتق اصطلاحاً اوقدر تمایز ایتمشدرکه عرف لغویده مدلوللری بیننده فرق یوقدر دیه‌رك خلافنه احتجاج ایتمك بیله زائددر . ابوبکر بَرْقانینك (٣٣٣ — ٤٢٥) شوحکایه‌سی ، بواستعمال عرفینك دها اوزماندن اوّل

بیله نه قدر کوکلشمش اولدیغنی کوستریر. خراسانك اهل حدیث رؤساسندن ابو حاتم محمد بن یعقوب هَرَوی، بَرْقانی یه بر کون دیمش که بعض مشایخمدن ابو عبدالله محمد بن یوسف الفِرَبْریدن روایةً صحیح بخاری یی عرض صورتیله اوقودم. او شیخم هر حدیثده « حَدَّثَکُمُ الفِرَبْرِیُّ » دیردی. کتابی بیتیردکدن صوکرا اوکرندم که شیخ کتابی فِرَبْریدن بنم کبی عرض طریقیله اخذ ایتمش. اعتراض ایتدم. یکی باشدن کتابی بکا اوقودی. و هر حدیثك باشنده اَخْبَرَکُمُ الفِرَبْرِیُّ دیدی. اهـ.

عرف متقدمینه کوره اَنْبَأَنا نك اَخْبَرَنادن فرقی یوق ایسه‌ده متأخرین بولفظی - حافظ ابن حجر عسقلانینك تصریحاً بیانه کوره - عَنْ لفظی کبی اجازت معناسنه استعمال ایتمشلردر. « نخبه » شارحی علی القاری ده متقدمین ایله متأخرین آراسنده‌کی طبقهٔ متوسطه‌نك اَنْبَأَنا لفظی مطلق اولارق عرضده قوللانوب اجازه‌ده مقید اولارق « اَنْبَأَنا اِجازَةً » دیدکلرینی یازار.

٤٧

سماع ایله عرضه تفرع ایدن بعض مسائل

(١) فرع

عرض صورتیله قراءتده آلتی احتمال واردر:

برنجی احتمال: شیخ اوقونانی حفظندن بیلیر وأصل اولان نسخه‌یی النده بولوندورور. ایشته بو صورتله سماعك صحیح اولدیغنده شبهه یوقدر.

ایکنجی احتمال: شیخ، حافظ اولمقله برابر، نسخه‌سی موثوق به واوقودیغنه دقت ایدن بر قارئك النده بولونور. بو سماعك ده صحتنده شبهه یوقدر. حتی هر ایکی ذات دقت خصوصنده یکدیکره قارشیلقلی یاردیم ایتدکلرندن دیئیله بیلیر که بو اولکیسندن اصحدر.

اوچنجی احتمال: شیخ اوقونانی ازبره آلمامش، لکن اصل اولان نسخه کندی النده بولونور. بو سماعك ده صحتنده اختلاف یوقدر.

دوردنجی احتمال: شیخك حفظی یوق ایسه‌ده أصل، ثقه ودقتلی اولان قارئك النده بولونور. بو تقدیرده‌ده سماع صحیح اولوب بونی خوش کورمه‌ین اهل تشدیدك بو بابده‌کی خلافی معتبر دکلدر.

بشنجی احتمال: شیخك حفظی یوق، قاری ده شیخك اصلندن باشقه بر نسخه‌دن اوقور. لکن سامعین ایچنده دقتلی بر ثقه اصلی النده طوتار. ایشته بو مسئله اختلافلیدر. قاضی عیاضك نقلنه کوره امام الحرمین بو سماعی غیر صحیح عد ایدوب قاضی ابوبکر باقلانی ده متردد ومنعه داها زیاده مائلدر. دیکر بعضلری ایسه تجویز ایده‌رك بو صورتله سماعی صحیح عد ایدرلر. عراقی: « کافهٔ شیوخك عملی بو منوال اوزره‌در » دیدیکی کبی ابن الصّلاح ده بونك قول صحیح مختار اولدیغنی سویلر. حافظ عمادالدین السِلَفی (؟ ٤٧٠ - ٥٧٦) ده: « بوتون علمامزی بونی قبولده متفق بولدق » دیر.

آلتنجی احتمال: شیخ، حافظ اولمادیغی کبی اصلی النده بولوندوران ده - ایستر

قارئ ، ایستر سامعیندن بردیکری اولسون ـ ثقه دکل . ایشته بویله اولان سماع، مردود وغیر معتدبهدر .

(٢) فرع

قارئ ، شیخك حضورنده اوقودیغی اثناده شیخ کمال دقت وتیقظله دیکلهدیکی حالده سکوت ایدر وقارئك لفظنی انکار ایتمهمکله برابر « نَعَم » ، یاخود اوکا بکزر بر سوز ایله اقرار وتصدیقدهده بولونمایاجق اولورسه بوطرز سماعك صحتنه وبوسماعه بناءً روایتك جائز اولدیغنه ـ قاضی عیاضك دیدیکی اوزره ـ جمهور فقها ومحدثین ایله نُظّار یعنی متکلمین قائل اولمشلردر . زیرا بوصورتده کوره قرائن حالیّه شیخك اقرار وتصدیقی مقامنه قائم اولاجغندن بوکبی الفاظی سویلهمهسی شرط دکلدر. لکن ظاهریه علماسندن بعضلری شیخك « نَعَم » کبی برلفظ ایله ناطق اولماسنی شرط ایدوب شافعیلردن ابواسحق شیرازی ایله ابونصر ابن الصبّاغ وابوالفتح سُلَیم رازی بونلره پیرو اولمشلردر . حتی ابن‌الصبّاغ : « بوصورتله تحمل ایدن کیمسهنك ایشیتدیکی ایله عامل اولماسی جائز ایسهده حَدَّثَنی ، یاخود اَخْبَرَنی دیهرك روایت ایتمهسی جائز اولمایوب اولسه اولسه قَرَأْتُ عَلَیهِ یاخود قُرِئَ عَلَیهِ وَهُوَ مُستَمِعٌ دیهبیلیر» دیبورکه غزالیده : « قول صحیح بودر » دیبور. آمدی دخی بوعدم تجویز رأینی متکلمینه عزو ایدوب : « صحیحدر » دیدیکی کبی فقها ایله محدثینجه بونك جائز اولدیغیده نقل ایتمشدر. حاکم ایسه ائمهٔ اربعهنك تجویز طرفنده اولدقلرینی سویلهیوب نقلنك صحیح اولدیغنی ابن‌الحاجب ده بیان ایتمشدر. شیخ الفاظ تصدیق واقراردن هیچ برینی تلفظ ایتمکسزین یالکز باشی ایله ، یاخود پارماغی ایله اشارت ایدهجك اولورسه رازی ـ « محصول » ندهکی بیانه کوره ـ نه « حَدَّثَنی » ، نه « اَخْبَرَنی » ، نهده « سَمِعْتُ » دیمك اولماز دیمش ایسهده عراقی : « بونده نظر واردر » دیهرك بونی رد ایتمشدر .

(٣) فرع

کرك سماعده، کرك عرضده راوی حدیثی شیخك لفظندن تك باشنه دیکلهمش

ایسه اثنای اداده « حَدَّثَنی » ، باشقهلریله برلکده دیکلهمش ایسه « حَدَّثَنا » ؛ عرض ایچون بالذات اوقومش ایسه « اَخْبَرَنی » ، کندیسی حاضر ایکن اوقونمش ایسه « اَخْبَرَنا » دیمهسی مستحسندر. راوی حین تحملده یالکزمی ایدی، یوقسه باشقهلریده برلکده وارمی ایدی؟ دیه شك ایدرسه « حَدَّثَنی »، « اَخْبَرَنی » دیرده « حَدَّثَنا » ، « اَخْبَرَنا » دیمز . زیرا نظرنده محقق اولان کندیسنك سماع ویا عرضیدر . باشقهلرینککی ایسه مشکوك قالیور . مفرد متکلم ومتکلم مع‌الغیر ضمیرلریله ادا بیننده فرق کوزتمك امرِ استحسانی اولوب وجوبی ادعا ایدیلهدیکندن استحبابه دلالت ایدن ائمه نقوللی ذکر ایتمکدن صرف نظر ایدهرم . لکن کتب مصنفهدهکی « حَدَّثَنا » لرك یرینه « اَخْبَرَنا » ، « اَخْبَرَنا » لرك یرینه « حَدَّثَنا » یی اقامه ایتمك جائز دکلدر . بو ایکی لفظك یکدیکری مقامنده استعمالنده اختلاف اولدیغی یوقاریده سویلنمش اولدیغندن راوی ایکی لفظ بیننده مساوات اعتقادنده اولسه بیله بونی یاپماسنه جواز یوقدر . زیرا بولفظلرك برینی استعمال ایدن رجالِ سندن هر برینك هانکی قولی اختیار ایتدیکی معلوم دکلدر . راوینك کندی شیخندن ایشیتدیکی بولفظلری دکیشدیرمکده ایسه نظر اولونور: اکر حَدَّثَنا یاخود اَخْبَرَنا دیین شیخی روایت بالمعنایه قائل ایسه طالبك بو ایکی لفظدن برینی علی‌السویه استعمال ایتمهسنه مساغ واردر . یوقسه جائز دکلدر . مع‌هذا احمد ابن حنبل ، شیخك هیچ برلفظنی ابدال ایتمکی جائز کورمزدی .

(٤) فرع

کرك طالبِ سامع ، کرك شیخِ مُسْمِع سماع حالنده ایکن باشقه برشیئی استنساخ ایله مشغول اولدقلری تقدیرده او مجلسدهکی سماع صحیح اولورمی ؟ ابو اسحق اسفرائینی ایله ابراهیم بن اسحق حَرْبینك وابو احمد بن عَدِیّك وائمهدن داهابك چوق ذواتك قولنه کوره بوسماع صحیح دکلدر. حافظ موسی بن هارون الحمّال ایسه صحتنه قائلدر. حال بوکه ابوحاتِم رازینك، استادی عارِمك حضورنده سماع حالنده یازی ایله مشغول اولدیغی ، عبدالله بن‌المبارك‌ده یاننده حدیث اوقونورکن باشقه

شی یازدیغی ثابتدر. لکن شافعیه‌دن ابوبکر احمد بن اسحق الضَّبعی : « بویله‌سی ادا ایدرکن حَدَّثَنا ، یاخود اَخْبَرَنا دیمه‌یوب حَضَرْتُ یعنی حاضر بولوندم دیمه‌لیدر» دییور. ابن الصلاح ایسه نه محقق ، نه‌ده منی اطلاقی اوزره قبول ایتمه‌یوب مسئله‌ده تفصیله طرفدار اولمشدر . اونجه صحیح اولان مذهب شودر : ناسخك مشغولیتی اوقونان شیلری آکلایوب ضبط ایتمکه مانع اولاجق کبی ایسه سماعی غیر صحیح ، دارقطنینك قصه‌سنده اولدیغی کبی مانع اولمایورسه صحیحدر . دارَقُطْنی کنجلگنده اسماعیل الصفّارك مجلس تحدیثنده بولونمش . اسماعیل طُلّابه املا ایدرکن او ، استملایی براقوب برابرنده اولان برجزئی استنساخ ایله مشغول اولمش. اوراده حاضر اولانلردن بری : « سن بویله استنساخ ایله مشغول اولدقجه سماعك صحیح اولماز » دیمش . اوده : « بنم قاورایشم سنك کینه بکزه‌مز » دیدکدن صوکرا : « شیخك شیمدی‌یه‌قدر قاچ حدیث املا ایتدیگنی بیلیورمیسك ؟ » دییه صورمش . « خیر » جوابنی آلدقدن صوکرا اون سکز حدیثك املا ایدلمش اولدیغنی خبر ویرمش . املا ایدیلن حدیثلری صایمشلر ، بوقدر چیقمش . برده : « برنجی حدیث فلاندن ، اوده فلاندن ؛ ایکنجی حدیث فلاندن الخ .. » دییه‌رك اون سکز حدیثك سندلرینی‌ده ، متنلرینی‌ده برر برر صوکنه‌قدر اوقونجه شاشیرا قالمشلر .

دارقُطنینك بونك قدر غریب دیگر برقصه‌سنی‌ده سیوطی نقل ایدیور : برکون کندیسنه حدیث عرض اولونورکن کندیسی نمازایله مشغول اولمش . قاریٔ « بسر بن ذُغلوُق » اسمنه تصادف ایدنجه اونی « بَشیر » دییه اوقومش . حضرت امام یا گلیشی اخطار ایچون نمازده « سبحان الله » دیمش . قاریٔ خطاسنی آکلاینجه اونی « بُشَیْر » اوقومش . دارقطنی ینه تسبیح ایدنجه اوته‌کی « یَسیر » اوقومش. بونك اوزرینه دارَقُطنی نمازده « ن والقلم » آیت کریمه‌سنی تلاوت ایده‌رك برنجی حرفك « نُسَیْر » اولدیغنی بوصورتله اخطار ایتمش .

حمزة بن محمد بن طاهرده : « دارَقُطنینك مجلس حدیثنده برکره بولوندم. قاریٔ اوقومقله مشغول ایکن اونافله نمازینه طورمشدی . قاریٔ ، راوی (عمرو بن شعَیب) اسمنی (عمرو بن سعید) دییه اوقودی . دارَقُطنی تسبیح ایتدی . قاریٔ یا گلیشنی

تکرار ایتدی وطوردی . دارَقُطنی نمازده یاشُعَیْبُ اَصَلاٰتُكَ تَأْمُرُكَ آیتنی تلاوت ایده‌رك خطاسنی تصحیح ایتدی » دییه روایت ایتمشدر .

اثنای قراءتده کرك شیخ ، کرك سامع قونوشورلر ؛ یاخود قاریٔ عجله ایله ، یاخود یاواش سسله اوقور ؛ یاخودده قاریٔدن اوزاق قالدیغی ایچون سامع اوقونان شیلری لایقیله آکلامایاجق اولورسه اوسماعك صحت وعدم صحتی ویا دمینکی تفصیل قوّللری جاریدر. لکن بو تقدیرلرده سماعك صحیح اولماماسی اَوْلی اولوب یالکز سیاق وسباق قرینه‌سیله کشف ایدیله‌بیله‌جك برایکی کلمه‌یه منحصر قالان ذهول معفو اولمق کرکدر. بو تقدیرده‌ده اوقونان کتاب ویاجزء حدیثی روایته شیخك سامعینه اجازت ویرمه‌سی مستحب اولورکه اوکتاب ویاجزءدن ایشیدیله‌مه‌مش تك توك کلمه‌لرك اجازت سایه‌سنده روایتی صحیح اولابیلسون . بوطرزده‌کی سماع اوزرینه اجازت ویرن شیخ : « سَمِعَهُ مِنّی وَاَجَزْتُ لَهُ رِوايَتَهُ » = بوکتابی بندن دیگله‌دی. بن ده روایت ایتمه‌سنه اجازت ویردم » دیمه‌لیدرکه بو تقدیرده سماع تام اولمادیغی ایچون شیخ ده یالکز روایته اجازت ایله اکتفا ایدوب حَدَّثَنی دیمکه اذن ویرمه‌مش اولیور .

شیخك املا ایده‌رك تحدیث ایتمه‌سنده‌ده حال بویله‌در . احمد ابن حنبلك اوغلی صالح ابن احمد پدرینه : « شیخ معروف اولان برکلمه‌یی آغزنده چیگنه‌یوب دویورمایاجق اولورسه اوکلمه‌یی اوندن روایت جائزدر دیرمیسك ؟ » دییه صورمش. اوده : « اومارم‌که بوقدرجغی معفو اولسون » جوابنی ویرمش .

بخارینك شیخی ابو نُعَیم فضل بن دُکَیْن ایسه اَعْمَشدن ، سفیاندن دیگله‌دیگی حدیثلرده تك توك کلمه‌لری قولاغیله ایشیتمه‌یوب‌ده آرقداشلرندن استفهام ایده‌رك اوگره‌نه‌جك اولورسه بوکلمه‌لری شیخندن دکل ، آرقاداشلرندن اولمق اوزره روایت ایدر وباشقه دورلو حرکت ایتمکی جائز کورمزدی .

خَلَف بن تمیم ده دیرکه : « بن ، ثَوْریدن اون بیك قدر حدیث دیگله‌دم. لکن ضبط ایچون یانمده اوطوراندن صورار ، طورووردم . بونی زائدة بن قُدامه‌یه سویله‌دم . بکا ، بونلردن یالکز قلبگك حفظ ایتدکلرینی ، قولاغگك ایشیتدکلرینی روایت ایت دیینجه هپسنی آتدم » .

خطیبك نقلنه کوره خَلَف بن سالم المُخَرِّمی روایت ایتدیکی برحدیثده : « حَدَّثَنا

عَمْرُو بْنُ دينارٍ » دیه‌جك یرده : « سَمِعْتُ سُفْيانَ بْنَ عُيَيْنَةَ يَقُولُ أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ دينارٍ » دیمش . « أَخْبَرَنَا دیه‌جككزه حَدَّثَنَا عَمْرُو دیسه‌كز آ » دیمشلر . اوده : « خیر » دیه‌مم . چونكه قالابالق یوزندن سفیاندن بو كلمه‌نك اوچ حرفنی ، یعنی ح ، د ، ث حرفلرینی دویامادم » دیمشدر . صواب اولان ومحققینجه مقبول اولان قول ایشته بودر .

لكن متقدمیندن برجماعتك‌ده بوكا مخالف بررأیی واردركه بوكا نظراً مُمْلی اولان شیخك درس مجلسی بیوك اولوب بر مستملی واسطه‌سیله جماعته تبلیغ احتیاجی حاصل اولورسه مستملیدن ایشیدنلر ایچون اوالفاظی مملی‌یه نسبت ایده‌رك روایت ایتمك جائزدر . نیته‌كیم سفیان بن عُیَیْنَه‌نك رأیی بوایمش . ابو مسلم المستملی بر دفعه مشارالیهه : « قالابالق چوق ، ایشیتمه‌ینلر وار » دیمش . سفیان : « سن ایشیدیورسك یا ؟ » دیه صورمش . اوده : « أوت » دینجه : « سن اونلره طویور » دیمش . بوتقدیرجه مملینك الفاظی مستملینك تكرار ایتمه‌سی قراءت علی الشیخ حكمنده اولاجغندن یالكز مستملینك لفظی ایشیدنلر اونی مملیدن عرض قراءته بناءً روایت ایده‌بیله‌جكلر دیمك اولیور . لكن بونده‌ده - قراءتده اولدیغی كبی - شیخك مستملی‌یه قولاق ویروب دیدیكنی ایشیتمه‌سی شرطدر . معهذا قول صحیح اولكیسی اولوب شیخِ مملینك لفظی مستملیدن ایشیدنك طوغرودن طوغرویه شیخدن روایته حقی یوقدر . احتیاطه موافق اولان - ابوبكر بن خُزَیْمَه‌نك یابدیغی كبی - شیخدن ایشیده‌مه‌دیكی الفاظی مستملیدن ایشیتدیكنی تصریح ایتمكدر . ابن خُزَیْمَه « أَخْبَرَنَا فُلانٌ بِتَبْلِيغِ فُلانٍ = فلانك تبلیغی ایله فلان بزه خبر ویردی » دیردی . جابر بن سَمُرَه رضی الله عنه‌ده : « سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يَكُونُ اثْنَا عَشَرَ أَمِيراً » حدیثنی روایت ایدركن « بر كلمه داها بویوردی‌ده بن ایشیده‌مه‌دم ، بابامه صوردم . كُلُّهُمْ مِنْ قُرَيْشٍ بیوردیغنی سویله‌دی » دیه‌رك بلاواسطه فم گهربار رسالتپناهیدن مسموعی اولان الفاظ شریفه‌یی بالواسطه مسموعی اولانلردن تمییز وتفریق ایتمشدر . محمد بن عبدالله بن عمار مَوْصِلی : « بن هیچ برحدیثی مستملینك آغزندن نه یازدم ، نه‌ده هیچ بردیدیكنه قولاق آصدم .

مستملی نه سویله‌دی بیلمم . بن یالكز محدثك آغزندن چیقانی یازارم » دیمش . لكن حمّاد بن زید ایله اعمش بورأیده دكللرمش . حمّاد : « ناصیل دیدك ؟ » دیه صورانه : « یانكده كندن صور » ؛ اعمش‌ده : « ابراهیم نَخَعینك مجلسنه كیدردك . بعضاً حلقه كنیشلردی‌ده اوزاقده قالانلردن اونك سویله‌دیكنی ایشیده‌مه‌ینلر بولونور ، ویری برینه صوردقلری اولوردی . ایشته بوسوزلری اونلر اوندن روایت ایدوب طورورلر » دیمش . لكن بونلره بكزر سوزلرك هپ تساهل عدایدیلوب اعمشك بورأیی تلمیذی ابو نُعَیْم فَضْل بن دُكَیْنك بگنمه‌دیكی بر آز اوّل كورولمشدی .

(٥) فرع

محدّث ایله سامع آراسنده حجاب وحائل اولدیغی تقدیرده سامع محدّثك سسنی طانیر ، یاخود محدّثی طانییان برثقه‌نك اخباری اوزرینه سوزسویله‌ین ذاتك اواولدیغی ، یاخودده مجلس عرض مجلسی اولدیغنه گوره محدّث مجلسده حاضر وقارئی دیكله‌دیكنی اوگره‌نیرسه جمهوره گوره سماعی صحیحدر . شعبه : « سامعك محدّثی گورمه‌سی شرطدر . برمحدّثك یوزینی كورمه‌دكجه اوندن روایت ایتمه . زیرا نه‌بیلیرسك ؟ بلكه اونك صورتنه كیروب حَدَّثَنَا ، أَخْبَرَنَا دیین برشیطاندر » دیمشدر . لكن بو ، جمهوره مخالف اولارق عقلك ابا ایده‌جكی برتشدیددر . شعبه‌یه صورارز . یوزینی گوردیكی محدثك‌ده شیطان اولمادیغنه ناصیل مطمئن اولابیلیور ؟

جمهورك دلیل شرعیسی ابن عمر رضی الله عنهمانك (٣٦٧) نجی « إِنَّ بِلالاً يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ » حدیثیدركه ابن امّ مكتومك اذانه قدر امساكك تأخیری فرمان بویورولمشدی . حال بوكه او اذان اوقوركن هركس أونده بولونیور وشخصی گورمیوردی . دیمك سسك معلوم اولماسی كافی ایمش . كذلك امّ المؤمنین عائشه ایله دیگر امّهات مؤمنین رضی الله عنهن حضراتندن روایت ایدیلمش برچوق حدیثلر واردر . شعبه‌نك كندیسی‌ده راویلر میانده‌در . حال بوكه - معلوم اولدیغی اوزره - امّهات مؤمنین حضراتی حجاب آرقاسندن سوز سویلرلر ونقل بویوردقلری حدیثلرله احتجاج ایدیلیردی .

(٦) فرع

سامع محدّثدن بر حدیثی دیگله‌دکدن صوکرا محدّث : « بونی بندن روایت ایتمه » یاخود : « بونی بندن روایت ایتمه‌که اذنم یوقدر » دییه روایتدن منع ایده‌جك اولورسه بومنعك هیچ حکمی یوقدر . خاصةً بر طاقیم کیمسه‌لرك سماعنی قصد ایتدیکی حالده کندیسندن خبرسزجه دیگر بر طاقیم کیمسه‌لرده دیگله‌مش اولسه‌لر حال ینه بویله‌در . « بن یالکز سزه اخبار ایدیورم ، فلانه اخبار ایتمیورم » دیمکله‌ده اوفلانك روایت ایتمه‌سنه مانع اولاماز . « سکا ، یاخود سزه بوحدیثی اخبار ایتمکدن رجوع ایتدم » دیسه اکر رجوعی خطا ، یاخود شك قبیلندن بر سببه مستند ایسه سامعلرك اوحدیثی روایت ایتمه‌لری حلال اولماز . والّا او سوزك حکمی یوقدر .

٤٨

حدیثی اخذ وتحمل طریقلری واداء صیغه‌لری (مابعد)

(٣) اجازت وانواعی

اخذ وتحملك اوچنجی طریقی اجازتدر . « اجازت » سماع وعرضِ قراءت وقوع بولمقسزین محدثك قواعد مخصوصه‌سی داخلنده بوتون ، یاخود بعض مَرْوِیّاتنی طالبك روایت ایتمه‌سنه اذن ویرمه‌سیدر که روایته اذن ویریلن نقول « مُجاز » ، اذن ویرن محدث « مُجیز » ، اذن آلان محدّثده « مُجازٌ لَه » نامنی آلیر .

اجازت طریقیله اخذ وتحمل ، سماع ایله عرضِ قراءت طریقلریله اخذوتحملك دوننده اولوب طوقوز نوعی واردر :

١ — معیّنی روایته شخص معیّنه اجازت که محدّث : « اَجَزْتُ لَكُمْ » یاخود لِفُلانٍ الْكِتابَ الْفُلانِیَّ یاخود مَااشْتَمَلَتْ عَلَیْهِ فِهْرِسْتی = فلان کتابی ، یاخود فهرستمده [١] اولان کتابلری روایته سکا ، یاخود - هویتنی تعیین ایده‌جك اوصاف ذکر ایده‌رك - فلانه اجازت ویردم » کبی بر لفظ استعمالیله ویریلن اذندر .

اجازت مستحسن اولابیلمك ایچون مجیز مُجازی بیلمه‌لی ، مُجازلهده اهل علمدن اولمالیدر . زیرا اجازت مرتبةً سماع ایله عرض قراءتك دوننده اولدیغندن صرف اهل علمه قولایلق اولمق اوزره احتیاجه بناءً اختیار ایدیلمش بر رخصتدر . بوكا مبنی امام مالك مجیز ایله مجازلهك علم و اهلیت صاحبی اولمالرینی یالکز استحسان درجه‌سنده کورمه‌یوب شرط بیله قوشمشدر . ابن عبدالبرّ - قَول صحیح اولمق

---

[١] « فِهرِست » یاخود آخرنده‌کی تانك حذفیله « فِهرِس » دفتر کتب معناسنه اولوب بوکون کتبخانه دفترلرینه حالا او اسمی ویروب طوریورز . فارسیدن معرب اولان بوکله حقنده مترجم عاصم افندی « برهان قاطع » ده شویله دییور : (فِهرِست) اول مفردات تفصیلیه‌درکه کتاب اوائلنده مشتمله اولدیغی فصول وابواب بیان اولنور . واسامیء کتب ثبت اولنان صحیفه‌یه ده دینور . عربلر (فهرس) دیرلر . اهـ بزده هرایکی معناسیده مستعملدر .

اوزره ـ نهایت اسنادی مشکل اولمایان شیء معینی روایت ایچون یالکز صناعتده ماهر کیمسه‌یه اجازت ویریله‌بیله‌جکنی سویلیور .

اجازت تحریری ایسه مجیزك قولاً ده اجازتی تأیید ایتمه‌سی مناسبدر. شاید یالکز یازی ایله اکتفا ایدرسه ظاهر حاله کوره اجازتی صحیح اولورسه‌ده هم تحریری، هم قوْلی اولاننك دونندەدر . حتی حافظ عراقی : « ظاهر اولان عدم صحتدر » دیر .

بوراده تعریف ایدیلن صورت « مُناوَله‌دن مجرد اجازت » انواعنك اعلاسیدر. برده حکمی آتیده بیان ایدیله‌جك « عرض مُناوَله » صورتیله اولان اجازت واردرکه برقوله کوره سماع قوتنده‌در . اجازت مجرده‌نك صحتنده ایسه اختلاف ایدیلمشدر .

جمهور علمایه کوره صحیح اولان قوْل بو طریق ایله اخذ وتحملك جوازی وبو طریق ایله روایتك صحیح ومدار عمل اولابیلمه‌سیدر. خطیب بغدادی ، بوجوازك دلیلنی سنتده بولیور . نبیّ اکرم صلی الله علیه وسلم (براءة) سوره‌سنی برصحیفه‌یه یازدیروب اثنای حجده خلقه تبلیغ ایدیلمك اوزره ابوبکر رضی الله عنه‌یه توديع بویوردقدن صوکرا آردندن علیّ بن ابی طالب رضی الله عنهی کوندردی . اوده صحیفه‌یی آلدیسه‌ده نه کندی کندینه ، نه‌ده ابوبکرك یاننده اوقودی . صوکرا مکه‌یه وارنجه صحیفه‌یی آچوب ناسه قارشی اوقودی. بوقصه‌ده طرف عالیٔ رسالتپناهیدن تبلیغه مأمور اولدیغی آیات کریمه‌یی علیّ رضی الله عنه یالکز اجازتله روایت وتبلیغ ایتمش اولیورلر . تبلیغدن اوّل نه‌سماع وار ، نه عرض قراءت .

امام شافعی مناوله‌دن مجرد اجازتك جوازینه برروایته کوره قائل اولانلردندر. اصحابندن حسین بن علیّ الکَرابیسی عرض قراءت صورتیله کتابلرینی اوقومق ایچون کندیسنه مراجعت ایتمش. اوده دیکله‌مکه لزوم کورمه‌یوب: « کیت زعفرانینك کتابلرینی آلده استنساخ ایت . ایشته سکا کتابلرمی روایته اجازت ویریورم » دیمش . بونك صحتنه قائل اولانلر اوقدر چوقدرکه قاضی ابو الولید الباجی اجماع اولدیغنی بیله نقل ایدر. حالبوکه محدثین ایله فقهادن چوق کیمسه‌لر جمهوره مخالفت ایده‌رك اجازت ایله روایتی قبول ایتمزلر. اختلاف اسکیدر. شعبه : « اجازت جائز اولسه یدی رحلت باطل اولوردی » دیمش. بوبابده امام شافعیدن‌ده ایکی قوْل روایت اولونیور. عدم جواز طرفنده اولانلرك ایچنده شافعیه‌دن قاضی حسین ایله ماوَردی

وابوبکر محمد بن ثابت الخُجَنْدی ؛ محدثیندن‌ده ابراهیم الحَرْبی ، ابوالشیخ عبدالله ابن محمد الاصفهانی ، ابونصر الوائلی السِجزی ؛ حنفیه‌دن ابوطاهر الدبّاس واردر.

امام ابوحنیفه ایله امام ابو یوسفك ده بورأیده اولدقلرینی آمدی نقل ایدر . بوطاقیم دییورلرکه برینه : « بندن ایشیتدیکك شیلری روایت ایتمه‌که اجازت ویردم » دیمك « بنم آغزمدن یالان سویله‌مکه سکا اجازت ویردم » دیمك کیبدر. زیرا ایشیدیلمه‌ین شیئی روایت ایتمك شرعاً مباح دکلدر .

علمای ظاهریه‌دن بعضیلری اجازت اوزرینه روایت ایدیلن حدیثی مرسَل حکمنده طوتوب بونی روایت ایتمك جائز ایسه‌ده کندیسیله عمل اولونماز دیمشلردر. حالبوکه اونی مرسَله بکزتمك باطلدر . زیرا نفسِ اجازت ، روایتك متصل اولماسنی قادح اولمادیغی کبی موثوق‌به اولماسنه‌ده مانع دکلدر .

امام اَوْزاعی ایسه ـ بوکبی ظاهریه‌نك عکسنه اولارق ـ بویله حدیث ایله عمل اولونور ، فقط روایتی جائز دکلدر دیر . مشارالیهك بوکا وجه استدلالنه مطلع اولامادم .

اجازت مجرده ، جمهوره کوره جائز اولمقله برابر هرحالده ـ برآز یوقاریده سویلندیکی کبی ـ قوتجه سماعدن‌ده ، عرضِ قراءتدن‌ده آشاغیدر . لکن احمد بن مَیْسَرة المالکی کبی : «بویله ویریلن اجازت ، سماع ردیدن یعنی شرطی مختل اولمش سماعدن اعلادر » دیین‌ده واردر . حتی بعض محققینجه اجازتك سماعدن مطلقا افضل اولدیغنی بیله بدرالدین زَرْکَشی نقل ایدر .

اوچنجی قوله کوره ایسه ایکیسی بیننده فرق یوقدر . اندلسلی عبدالرحمن بن احمد بن بَقِیّ بن مَخْلَد : « اجازت بجه‌ده ، بابامجه‌ده ، دده‌مجه‌ده سماع کیبدر » دیر ایمش . طُوفینك تفصیلنه کوره ایسه سلف عصرنده سماع اَوْلی ایدی. لکن کتابلر تدوین، « سنن » جمع ایدیلوب شهرت بولدقدن صوکر اجازتدن فرقی قالمامشدر .

٢ ـــ غیرمعیّنی روایته شخص معیّنه اجازت‌که « اَجَزْتُ لَكَ جَمِیعَ مَسْمُوعَاتِی ، یاخود جَمِیعَ مَرْوِیَّاتِی = بوتون مسموعاتمی ، یاخود بوتون مَرْوِیّاتمی روایت ایتمه‌که اجازت ویردم » کبی برسوز ایله معین اولان کیمسه‌یه اذن ویرمکدر. جمهور

بویله بر اجازتلرده ـ شرطنه موافق اولارق ـ روایتی وبویله بر روایتله عمل ایتمکی تجویز ایدیورلرسه‌ده بونده‌کی خلاف داها قوی وبونك مخالفلری داها چوقدر.

٣ — اجازتك اوچنجی نوعی مجازلهی عموم وصفی ایله توصیف ایتمکدرکه بوکا «اجازت عامه» دینه‌بیلیر. «أَجَزْتُ لِلْمُسْلِمِينَ یاخود لِكُلِّ وَاحِدٍ یاخود لِمَنْ أَدْرَكَ زَمَانِي = بوتون مسلمانلره، یاخود هرکسه، یاخود زمانمه یتیشمش اولانلره روایته اجازت ویردم» کبی برلفظ ایله تعمیم ایدیلن اجازتك حکمی حقنده‌کی اختلاف اولکیلردن‌ده شدیددر. ابو عبدالله بن مَنْدَة: (٣١٠ ـ ٣٩٥) «أَجَزْتُ لِمَنْ قَالَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ» عباره‌سیله بویله براجازت ویرمش اولدیغی کبی خطیب‌ده بونی تجویز ایتمشدر. ابوبکر حازِمی یتیشدیکی حفاظدن ابوالعَلاء حسن بن احمد العطار هَمَدانی کیلرینك بویله یابدقلرینی نقل ایتدیکی کبی اجازت عامه‌یی قاضی ابو الطَّیِّب طبری‌ده ابو عبدالله بن عتّاب، ابوالفضل احمد بن الحسین بن خَیْرُون، ابوالولید بن رُشد مالکی، ابوطاهر سِلَفی، حافظ ابوبکر بن خَیْر الاِشبیلی قبیلندن داها بر چوقلرینك‌ده بوکا جواز ویردکلرینی بیان ایدیور. حتی محمد بن الحسین بن ابی البدر الکاتب تجویز ایدنلرك اسامیسینی حاوی برده «مُعْجَم» ترتیب ایتمشدر. لکن ابن الصلاح شهرزُوری اجازت عامه‌یی منع ایدوب: «نه اسلافدن، نه‌ده متأخرین ایچندن بونی تجویز ایدن شرذمهٔ قلیله‌دن ماعدا هیچ برکیمسه‌نك بونی استعمال ایتدیکنی، یاخود بویله بر اجازت اوزرینه روایته قالقیشدیغنی نه کوردك، نه کیمسه‌دن ایشیتدك. اجازتك کندیسی برضعفدر. اجازتده بودرجه‌ده توسع واسترسال کوستریلنجه بالطبع ضعف آرتار وچکیلمز برحاله کلیر» دییور. مع هذا ابن الصلاحدن اوّل وصوکرا بر چوق حفّاظ، اجازتك بوطرزنده بأس کورمه‌مشلردر. حتی داها متأخر حفّاظدن شرف‌الدین عبدالمؤمن بن خَلَف دمیاطی مؤیّد طُوسیدن آلدیغی اجازت اوزرینه تحدیث ایتدیکی کبی ابوالحجاج المِزّی ایله ابو عبدالله الذهَبی‌ده ابو جعفر صَیْدَلانی ایله دیکرلرندن اجازت عامه آلان رکن‌الدین طاووسیدن؛ کذا ابوسعید عَلائی‌ده داوود بن مُعَمّر بن الفاخردن اجازت عامه آلان ابوالعباس بن نعمه‌دن عرض قراءت صورتیله اخذ حدیث ایتمشلردر. عراقی‌ده بعض اجزاء حدیثیه‌یی بغدادی ومصری

برچوق حفّاظك اجازت عامه ایله اولان مَرْوِیّاتلرینی قراءةً اخذ ایتدیکنی سویله‌مکله برابر: «بو خصوصده بنده آز چوق بر تردد واردر. او طریقلردن روایت خصوصنده توقف ایده‌رم. اهل حدیثك اِذَا كَتَبْتَ فَقَمِّشْ وَاِذَا حَدَّثْتَ فَفَتِّشْ یعنی حدیث یازارکن الکه کچن قیریننیلری طوپلا، لکن روایت ایدرکن آراشدیر دستوریله عامل اولورم. واقعا ابن الحاجب تجویز ایدیورسه‌ده اجازت عامه‌ده روایتی ترك ایتمك احتیاطه داها موافقدر» دیر.

بوکا «اجازت عامهٔ مطلقه» دیرلر. شیخ الاسلام ابن حجر عسقلانینك‌ده اجازت عامهٔ مطلقه ایله اخذی وارسه‌ده بوصورتله اخذی پك ضعیف عد ایتدیکی شوسوزندن آکلاشیلیر: «واقعا اجازت عامهٔ مطلقه ایله روایتی ترك ایتمك اَوْلادر. آنجق شوقدر وارکه اوکا بناءً فی الجمله روایت ایتمك حدیثی معضَل اولارق ایراد ایتمکدن داها اییدر.»

برده «اجازت عامهٔ مقیده» واردرکه علامه قطب‌الدین محمد بن احمد قسطلانی (٦١٤ ـ ٦٨٦) بونی اجازتك آیری بر نوعی عد ایدر. بونده مجیز ـ تعمیمی بر آز داها قیصه‌رق ـ مقیّد برشهر ویا اقلیم ویا مذهب اهلنه، یاخود فلان بلده‌نك اهل علمنه، یاخود ده اولجه کندیسندن اوقومش اولانلره اجازت ویریر. حصری مشعر بروصف ایله موصوف اولانلره ویریلن بوکبی اجازتلرك جوازی احتمالی ـ نَوَوی‌یه کوره ـ اجازت عامهٔ مطلقه‌دن داها زیاده‌در.

(٤) اجازتك دوردنجی نوعی مجهول اولان بر کتابی روایته شخص معینه، یاخود معین بر کتابی روایته شخص مجهوله اجازتدر. بونده شیخ مثلا متعدد «سنن» کتابلری روایت ایدیورسه هانکیسی اولدیغنی تعیین ایتمکسزین «أَجَزْتُكَ كِتَابَ السُّنَنِ = سکا سنن کتابنی روایته اجازت ویردم»؛ یاخود «أَجَزْتُ لَكَ بَعْضَ مَسْمُوعَاتِي = مسموعاتمك بعضلرینی روایت ایتمکه سکا اجازت ویردم»؛ یاخودده اسمیله نسبتی مشترك اشخاص عدیده‌دن هیچ برینی تعیین ایتمه‌یرك مثلا: «أَجَزْتُ لِمُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ الدِّمَشْقِيِّ» کبی بر سوز سویلرکه بو الفاظك هر بری ایله اولان اجازت باطلدر. بویله بر اجازت ایله روایت حرامدر. لکن مجیز یالکز

« سنن ابی داود » روایت ایتدیکی معلوم اولمق ، یاخود اسمی آکدیکی محمد بن خالد الدمشقینك هانکی شخص اولدیغی باشقه صورتله تبین ایتمك کبی برقرینه ایله جهالت زائل اولورسه اجازت صحیح اولور. برکیمسه‌دن شخصنی کورمه‌دیکی دیکر برکیمسه‌یه اجازت ویرمه‌سی التماس ایدیلوب اوده اشتباهه محل ویرمه‌یه‌جك صورتده مجازلهك اسمنی بیان ایده‌رك اجازت ویرسه صحیحدر . و کندیسنك اونی بیلوب کورمش اولماسی شرط دکلدر . اعیانی کندیسنجه مجهول ، فقط اجازتنامه‌ده اسملری شبهه‌یه محل ویرمه‌یه‌جك صورتده مصرح اولان برجماعته اجازت ویرمه‌سی ده بویله‌در . اعیان اشخاصی بیلمك اقتضا ایتمز. نیته‌کم اخذ وتحملك الاقوی مرتبه‌سی اولان سماعده‌ده بر شیخ مجلس تحدیثنده حاضر اولانلرك اعیانی ، حتی اسملرینی بیلمه‌سی‌ده اونلرك صحت روایتلری ایچون شرط دکلدر .

(٥) اجازتك بشنجی نوعی « اجازت معلّقه » درکه اجازتك معین ویا غیرمعین برکیمسه‌نك مشیّتنه یعنی آرزوسنه تعلیق ایدیلمه‌سی صورتیدر . « اَجَزْتُ لِمَنْ شاءَ فُلانٌ = فلان هرکیمی آرزو ایدرسه اوكا اجازت‌ویردم » کبی که بومثللی صیغه‌لرله ایدیلن اجازتلرده مشیّتنه تعلیق ایله برابر جهالت‌ده واردر. وبو ، عینیله « اَجَزْتُ لِبَعْضِ النّاسِ » قبیلندن مجهوله اجازت کبی باطلدر . باطل اولماسنك سببی‌ده تعلیق وکالته مقیس اولماسیدر دیمشلردر . مع‌هذا حنابله‌دن ابو یَعْلَی ابن الفَرّاء ایله مالکیه‌دن ابوالفضل محمد بن عبدالله بن عُمْروس اجازتك بونوعنی رد ایتمه‌دکلری کبی متقدمیندن حافظ ابوبکر بن ابی خَیْثَمه (٢٠٧ ـ ٢٩٨) ایله یعقوب بن شَیبه (٢٦٢) نك حفیدی محمد بن احمد بن شیبه‌نك بو یولده اجازت ویردکلرینی اجازتنامه‌لرینك عباره‌لرینی ذکر ایده‌رك صراقی خبر ویریور. ابن عُمْروس : « بونده هرنه‌قدر جهالت وارسه‌ده مشیّتنه معلّق اولان کیمسه‌نك مشیتی وجود بولور بولماز جهالت مرتفع و مُجازله متعین اولاجغندن بطلانی لازم کلمز » دیپور. ابن الفَرّاء‌ده ـ خطیبك نقلنه کوره ـ مُوته غزاسنده علیه‌الصلاة والسلام افندیمزك زیدبن حارثه‌یی امیر نصب بویوردقلری زمان : « فَاِنْ قُتِلَ زَیْدٌ فَجَعْفَرٌ وَاِنْ قُتِلَ جَعْفَرٌ فَاَبْنُ

رَوَاحَةَ = شاید زید قتل اولونورسه جعفر ، جعفرده قتل اولونورسه ابن رواحه امیر اولسون » بویورمش اولمالریله احتجاج ایدرمش . حنفیه‌دن ابوعبدالله محمد ابن علیّ دامغانی بودورلو اجازتلرك وکالت معلّقه‌یه قیاسی صحیح اولمادیغنی سویلر . زیرا وکیل ، موکلك عزلیله منعزل اولورسه‌ده مُجازله مُجیزك اجازتدن رجوعی ایله روایتدن ممنوع اولماز . لکن بوایکی ذاتك رأینه کوره ده غیرمعین بر کیمسه‌نك مشیتنه معلق بولوندیغی تقدیرده اجازتك باطل اولدیغنده شبهه یوقدر .

مجیز : « اَجَزْتُ لِمَنْ یَشاءُ الْاِجازَةَ = اجازتی آرزو ایده‌جك اولانه اجازت ویردم » دیرسه بو « اَجَزْتُ لِمَنْ یَشاءُ فُلانٌ » دن آشاغی اولوب بطریق الاولی باطلدر . زیرا بونده اجازت عددلری غیر محصور کیمسه‌لرك مشیتلرینه تعلیق ایدیلدیکندن جهالت وانتشار داها زیاده اولور . مجیز : « اَجَزْتُ لِمَنْ یَشاءُ الرِّوایَةَ عَنّی = هر کیم بندن روایتی آرزو ایدرسه اوكا اجازت ویردم » دیرسه بونده حقیقتده مشیتنه تعلیق معناسی اولمایوب هر اجازتك ده مقتضاسی روایتی مُجازلهك مشیتنه تفویض اولدیغندن بولفظ ایله اولان اجازتك جوازی داها قولایلقله قبول ایدیله بیلیر .

مجیز : « اَجَزْتُ لِفُلانٍ کَذا اِنْ شاءَ رِوایَتَهُ عَنّی ، یاخود اَجَزْتُ لَكَ اِنْ شِئْتَ اَوْ اَحْبَبْتَ اَوْ اَرَدْتَ = فلان کیمسه فلان شیئی بندن روایت ایتمکی آرزو ایدرسه کندیسنه اجازت ویردم ، یاخود سن آرزو ایدرسەك سكا اجازت ویردم» دیه‌جك اولورسه بوراده مُجاز متعین ، تعلیق‌ده معین برمجازلهك مشیتنه اولدیغندن اظهر اولان اجازتك جوازیدر .

(٦) اجازتك آلتنجی نوعی « اَجَزْتُ لِمَنْ یُولَدُ لِفُلانٍ = فلانك طوغاجق چوجوغنه اجازت ویردم » قبیلندن معدومه اجازتدرکه بونی شاذّ اولارق یالکز بعض علما تجویز ایتمشلردر . قول صحیح ایسه معدومه اجازتك مطلقا بطلانیدر . خطیب ، ابو یَعلی الفَرّاء ایله ابن عُمْروسه کوره جائز اولدیغنی نقل ایدیور ، وکندیسنك‌ده تجویز ایدنلر میانده اولدیغنی سویلیور . بوكا جائز دینلر اصحاب ابی حنیفه ایله اصحاب مالکك معدومه وصیتی جائز کورمه‌لرینه قیاس ایدرلر. شافعیه‌دن

قاضی ابوالطیب الطَّبَری ایله ابونصر بن الصبّاغ ایسه باطل اولدیغنه شویله استدلال ایدرلر : اجازت فی الجمله مُجازی اخبار حکمنده‌در . معدوم اولان کیمسه‌یه اخبار صحیح اولمادیغی کبی معدوم اولانه اجازت‌ده صحیح دکلدر . حق و صحیح اولان بودر .

برده معدومی معلومه عطف ایده‌رك اجازت واردرکه بونده مثلا : « اَجَزْتُ لِفُلانٍ وَلِوَلَدِهِ وَلِعَقِبِهِ ماتَناسَلُوا = فلانه و تناسل ایتدکلری مدتجه اولاد واعقابنه اجازت ویردم » دیر . « سنن » صاحبی ابوداود سِجِسْتانینك کندیسندن اجازت ایسته‌ین ذاته : « اَجَزْتُ لَكَ وَلِاَوْلادِكَ وَلِحَبَلِ الْحَبَلَةِ = سکاده، اولادکه‌ده، طوغاجق جوجوقلرکه‌ده اجازت ویردم » دیدیکی منقولدر . اصحاب شافعی معدومه اجازتك اولکی صورتنی رد ایتمکله برابر بونك جوازینه قائل اولمشلردر . لکن هرحالده بوضعیف براجازتدر. ابو داودك سوزینی‌ده تجویزه دکل ، مراجعت ایدن ذاته اجازتی مبالغه ایله تأکید ایتدیکنی اشعار ایتمك ایسته‌دیکنه حمل ایدرلر .

(۷) اجازتك یدنجی نوعی حین اجازتده ادایه واخذ و تحمله اهلیتی اولمایان کیمسه‌یه اجازتدرکه بونك ده احتمالات عدیده‌سی واردر :

صبیّ ممیّزك سماعی صحیح اولدیغی کبی (ص ۳۷۹) کندیسنه اجازت ویرمك ده بطریق الاولی صحیحدر . غیر ممیز ایسه سماعی صحیح دکلسه‌ده اجازه‌سی مختلف فیهدر. قاضی ابوالطیّب طَبَری ایله خطیب بغدادی صحیحدر دیرلر. ظاهر حاله نظراً تصحیحدن غرضلری اسناد ، منقطع اولمامق ایچون جوجوغك سنّ تحمل وادایه کلدیکنده روایت ایده‌بیلمه‌سنی تسهیل غایه‌سنی کوزتمکدن عبارتدر . برده اجازت مجیزك، کندیسنده اولان حدیثلری روایت ایتمکی مجازلهه اباحه ایتمه‌سندن عبارتدر . عاقله اباحه صحیح اولدیغی کبی غیر عاقله ده اباحه صحیحدر .

مجنونه اجازت صحیحمیدر ؟ بوده مسئله اولارق اورتایه قونمقده وخطیبك قیاسنه کوره جائز اولمق لازم که‌جکی سویلنمکده ایسه‌ده اهل حدیثدن هیچ برکیمسه‌نك مجنونه اجازت ویرمش اولدیغنه هیچ برمثال ذکر ایدیلمیور. عراقینك اوکه سوردیکی

بومسئله برتفریع احتمالیدن ایلری‌یه کیده‌میور . کندیسندن نه اوّل ، نه صوکرا واقع اولدیغی‌ده خبر ویره‌میور .

کافرك اجازت ایله تحملی صحیحدر . نیته کیم سماعی‌ده صحیح ایدی (ص ۳۷۹). یالکز روایتی معتبر اولمق ایچون اسلامه کلمه‌سی مشروطدر. بواجازتك برتك مثالنی حافظ عراقی خبر ویریور. دمشق الشامده ملاقی اولدیغی محمدبن عبدالسیّد بن الدّیّان اسمنده یهودیلکدن اهتدا ایتمش برطبیب، یهودی ایکن محمدبن عبدالمؤمن صُوریدن معین بعض اجزاء حدیثیه استماع وحتی بعض قسملرینی بالذات قراءت ایده‌رك مشار الیه طرفندن دیکر سامعین ایله برلکده کندیسنه ده اجازت ویرلمش وکرك سماع ، کرك اجازت مجلسلرنده حافظ ابو الحجّاج المِزّی‌ده حاضر بولونوب اوکا ویریلن اجازته هیچ براعتراض سرد ایتمه‌مشدر . صوکرا ابن عبدالسیّده هدایت حق ایریشوب حال کفرنده‌کی مسموعاتنی روایته باشلامش واسمی سلسلهٔ محدثین طومارینه داخل اولمشدر .

فاسق ایله مبتدعه ده عراقی‌یه کوره اجازت صحیحدر . عراقی : « بو ، ظاهراً جائزدر . وکافره اجازتدن اولادر. ادایه مانع اولان فسق ایله بدعت زائل اولنجه اداده ـ سماعده اولدیغی کبی ـ صحیح اولور » دیر . فاسقِ تائبك روایتی ایچون ۳۷٤ نجی ومتبدع حقنده‌کی اختلاف ایچون ۳۱۹ نجی صحیفه ومابعدینه‌ده باقیلمالیدر.

(۸) اجازتك سکزنجی نوعی مجیز طرفندن کندیسنك بالآخره تحمل ایده‌جکی روایاته اجازتدر. مجیزك هنوز اخذ وتحمل ایتمه‌دیکی نقولی بالآخره تحمل ایتدیکنده مجاز لهك کندیسندن روایت ایتمه‌سنه اجازت ویرمك هرحالده باطلدر. قاضی عیاض زماننده بعض متأخرینك اندلسده بونی یاپدقلرینی قاضیٔ مشارالیه « الماع » نده یازوب کندنده اولمایانی باغیشلامق قبیلندن اولان بواجازتك باطل اولدیغی سویلرکه کندیسنه یردن کوکه قدر حق ویرلمشدر . چونکه مجیزك بو صورتده مجاز لهه : « بنم اصلا خبردار اولمادیغم سوزلری بندن ایشیتدیککی سویله‌مه‌که اذن ویردم » دیمه‌سی قبیلندن برمناسبتسزلکدر. شیخ نَوَوی‌ده : « صواب اولان بونك غیرصحیح اولدیغیدر » دیدکدن صوکرا : « بوکا بناءً مجازله بوتون مسموعاتنی روایته کندیسنه اذن ویرن شیخندن برشی روایت ایتمك ایسته‌دیکنده اوشیئك اجازتدن اول شیخنك

مسموعی جملەسندن اولوب اولمادیغنی تحقیق ایتمەسی لازمدر» دیبه سدید بر مطالعەده بولونیور .

مجیز : « اَجَزْتُ لَكَ مٰا صَحَّ وَمٰا يَصِحُّ عِنْدَكَ مِنْ مَسْمُوعَاتِى = مسموعاتمدن اولدیغی سنجه صحیح اولارق ثابت اولان واولاجق اولان هر نه وارسه اذن ویردم ، روایت ایت » دیسه اجازت صحیح اولوب بونی دارقطنی ده ، باشقەلری ده یاپمشلردر . بویله بر اجازت اوزرینه مجازله مجیز اولان شیخنك ـ اجازتدن اوّل ـ صحیحاً مسموعی اولدیغنه بعدالاجازه قناعت کتیردیکی خبرلری پك اعلی روایت ایدەبیلیر. حتی عراقینك دیدیکی کبی یالکز مٰا صَحَّ لفظی ایله اکتفا ایدەرك مٰا يَصِحُّ دیمەسه ینه حال بویلەدر. زیرا مٰا صَحَّ اجازت زماننده دکل ، روایت زماننده مجاز لهه صحیح کورونن دیمکدر .

(٩) اجازتك طوقوزنجی نوعی اجازتله تحمل اولونمش روایاته اجازتدر . بو: « اَجَزْتُكَ مُجَازَاتِى ، یاخود جَمِيعَ مٰا اُجِيزَلِى رِوَايَتُهُ = روایتنه اذن واجازت آلدیغم خبرلری ، یاخود روایتنه مأذون ومجاز اولدیغم بوتون خبرلری بندن روایت ایتمەکه اجازت ویردم » کبی بر لفظ ایله اولورکه ابن الجَوْزینك شیوخندن اولان حافظ ابوالبرکات الاَنْماطی: « اجازت حد ذاتنده ضعیف ایکن اجازت اوستنه اجازت سندی بوسبوتون ضعفه اوغراتیر » دیبه بونی منع ایتمش وعدم جوازینی اثبات ایچون بر ده جزء یازمش ایسەده معمول بە اولان قوله کوره جائزدر . حافظ کبیر ابوالحسن دارقُطنی (٣٠٦-٣٨٥) ایله ابوعبدالله الحاکم (٣٢١-٤٠٥) ، ابوالعباس بن عُقده (٢٤٩-٣٣٢)، ابو نُعَیم اصبهانی (٣٣٦-٤٣٠) ، فقیه ابوالفتح نصر بن ابراهیم المقْدِسی شیخلرینك اجازةً آلوب اجازةً ویردکلری حدیثلری هپ روایت ایدوب طورمشلردر. محمد بن طاهر (٤٤٨-٥٠٧) بو بابده بین المحدثین اتفاق بولوندیغنی بیله ادعا ایدیور . محمد بن طاهرك بعضاً بویله اوچ مرتبەیه قدر مسلسل اجازت ایله روایت ایتدیکنی فقیه ابوالفتح نقل ایدر . کذلك ابوالفتح محمد بن ابی الفوارس (٣٣٨-٤١٢) امام احمد ابن حنبلك علله دائر بر جزئنی ابوعلی بن الصوّافدن اجازةً روایت ایتمش که اوده اونی ینه اجازةً عبدالله بن احمددن ، عبدالله ده اجازةً پدری احمد ابن حنبلدن

اخذ وتحمل ایتمشلردی . امام ابوالقاسم عبدالکریم الرافعی (٦٢٣) « امالی » سنده دورت ، حافظ قطب الدین عبدالکریم حلبی (٦٦٤-٧٣٥) « تاریخ مصر » نده بش ، شیخ الاسلام ابن حجرده « امالی » سنده آلتی مسلسل اجازت ذکر ایدەرك روایتده بولونمشلردر .

اجازتله روایت ایدنلردن اجازتله روایت ایدن راوی شیخنك اجازتنه پك زیاده دقت ایتمەلیدرکه اثنای اداده اونك اجازتنه داخل اولمایان بر شی کندی روایتی ایچنه کیرمەسون . زید عمرودن اجازتله ، عمرو ده بکردن اجازتله روایت ایتدکلری تقدیرده اولابیلیرکه بکر ویردیکی اجازتنامه ایله یالکز مجاز لهجه صحیح اولان مرویاتنه اذن ویرمش بولونور . کذلك اولورکه مسموعاتنه اذن ویررده اجازةً روایت ایتدکلرینه اذن ویرمەمش بولونور . ینه اولورکه مسموعاتی ایچندن یالکز تحدیث ایتمش اولدقلرینه اجازت ویرمش اولور . وهَلُمَّ جرّا

اجازتنامه مثلا : « اَجَزْتُ لَهُ مٰا صَحَّ عِنْدَهُ مِنْ سَمٰاعَاتِى » شکلنده ایسه بکرك سماعلرندن عمروجه صحیحاً واقع اولدیغی کندی معلومی اولان روایاتدن باشقەسنی زیدك روایت ایتمەسی جائز اولمایاجغندن یدندەکی اجازتك صحیح اولماسی ایله اکتفا جائز اولمایوب بو جهتەده دقت ایتمەسی لازمدر. زیرا بکرك ویردیکی اجازت ضمننده داخل اولمایان شیلری روایت ایتمەسی صحیح اولماز. کذلك بکرك ویردیکی اجازت بکرك سماعاتی ایله مقید ایسه نه عمروك ، نه ده زیدك بو حدودی تجاوز ایدەرك اجازةً اخذ وتحمل ایتمش اولدیغی مرویّات ایله تحدیث ایتمەلری جائز دکلدر . بو نکتەیه کافی درجەده دقت ایتمەمك یوزندن ائمهٔ حفّاظك برقاچی روایتده یاکیلوب سورچمشلردر . عراقینك شو مثالی پك زیاده جالب نظردر :

اکابر محدثیندن ابن الیتیم دیمکله معروف امام ابوعبدالله محمد بن احمد الاَنْدَرَشی جمع حدیث ایچون اسفار بعیدەیی اختیار ایله دیار دیار طولاشمش ومغرب بلادنده ، مصرده ، شامده ، عراقده ، خراسانده اکابر محدثینه ملاقی اولوب هپسندن اخذ ایلەمشدر . مشایخی میاننده حافظ ابو طاهر سِلَفی ، ابوالقاسم بن عساکر ، سُهَیلی ، ابن بَشْکُوال ، عبدالحقّ الاِشبیلی کبی کیمسەنك دیل اوزاتامایاجغی اکابر واردر.

بوذات ، حافظ سِلَفی طریقندن « ترمذی » یی اخذ ایتدیکنی بیان ایدن سندنده صیرا ایله ذوات آتیه‌نك اسملری واردر : حافظ سِلَفی ، ابوالفَرَج احمد بن محمد الحدّاد ، اسماعیل بن نبّال المحبوبی ، ابوالعباس المحبوبی ، ترمذی واردر. سند غایت پارلاق ، رجالی هپ ثِقاتدر. فقط آنجق متبحر اولانلرك فرقنه وارابیله‌جکی ایکی عیبی واردر. برنجیسی ابن نبّال حدّاده اجازت ویرمش ایسه‌ده حدّاد ، جامع ترمذی یی کندیسندن دیکله‌مه‌مشدر . حدّاد ده سِلَفی یه اجازت ویرمش ایسه‌ده اجازتی یالکز مسموعاتنه عائد اولوب مُجازاتنه عائد دکلدر . بناءً علیه حافظ سِلَفی طریقندن جامع ترمذی یی استماع ایتدیکنی کوسترن سند سقطدر. نیته کیم سِلَفی ده بویوزدن ابوجعفر ابن البادِش طعننه اوغرامشدر. سِلَفی اسکیدن ناصیلسه یاکلوب لایقیله تذکر ایده‌مه‌مش اولدیغنی و بوسنددن آرتق رجوع ایتدیکنی بیان ایتمه‌سی اوزرینه معذور کورولمش ایسه‌ده آراده ، بو نکته‌دن غفلت ایدن و شیخی سِلَفینك بو رجوعندن بیخبر قالان زواللی ابن الیتیم مطعون قالمشدر .

تنبیه . — اجازتك مُجازٌله طرفندن قبولی شرط دکلدر. مجیزك اجازتدن رجوع ایتمه‌سنك ده حکمی یوقدر . سیوطی دیر که اجازت اِخبار دیمك ایسه مجازلهك رد ایتمه‌سنك ده ، مجیزك رجوعنك ده روایته ضرری اولماز . وقف ایله وکالتده اولدیغی کبی اذن و اباحه دیمك ایسه قبولی شرط و مجیزك رجوعی روایته مانعدر .

٤٩

حدیثی اخذ و تحمل طریقلری و ادا صیغه‌لری (مابعد)

(٤) مناوله و انواعی

اخذ و تحملك دوردنجی طریقی « مناوله » در. مناوله شیخك ، روایتنه مأذون قیلاجغی بر کتابی طالبك یدینه ویرمه‌سیدر . مناوله اوزرینه روایتك صحتنه دلیل شرعی رسول الله صلی الله علیه وسلم افندیمزك بدردن اوّل بر سَرِیّه امارتیله بطن نَخْله‌یه کوندردکلری عبدالله بن جَحْش المجَدَّع رضی الله عنهه تودیع بویوردقلری نامهٔ رسالتپناهی ایله بو کتابك (٥٨) نجی بخاری حدیثیدر . علیه الصلاة والسلام افندیمز حضرتلری عبدالله بن جحشه مدینه‌دن ایکی کون آیریلدقدن صوکرا مکتوبی آچوب مضمونیله عمل ایتمه‌سنی فرمان بویورمشلردی . اوده مدینه‌دن ایکی قوناق آیریلدقدن صوکرا مکتوبی آچمش و سکز صحابیدن عبارت اولان رفقاسنه اوقویوب مضمونی اخبار ایله‌مشدر . بو حدیث ، بخاریده تعلیقاً روایت ایدیلمش ایسه‌ده بَیْهَقی ایله طَبَرانیده حَسَن اولان بر سند موصول ایله ذکر اولونمشدر. دیکر حدیثده ده عبدالله بن حُذافه‌یه تودیع بویورولان نامهٔ عالیٔ رسالتپناهینك کسرایه ویریلمك اوزره صحابیٔ مشارالیه طرفندن عظیم البَحْرَینه ویریلدیکی خبر ویریلیور . دیمك که نامهٔ جلیلی اوقومق ، مواجههٔ قدسیهٔ نبویه‌ده امرلرینی تلقی ایتمك کبی ایمش . بَغَوینك (٤٣٣ - ٥١٦) (معجم) نه کوره یزید بن آبان الرَّقاشی : « انس بن مالك رضی الله عنهدن چوقجه حدیث صوردیغمزده کندیسنه مخصوص مُغَنْجَمك (مجموعه‌نك) [١] دفترلرینی بزه کتیروب اوکمزه آتار و رسول الله صلی الله علیه وسلمدن ایشیدوب ده قیدوصوکرا مقابله ایتدیکم حدیثلر ایشته بونلردر دیردی » دیمش .

مناوله یا « اجازته مقرون » ، یاخود « مجرّد » اولور . اجازته مقرون اولان مناوله انواع اجازتك علی الاطلاق اعلاسیدر . حتی قاضی عِیاض بو قوّلك صحتنده

[١] بوراده معجم نه اهل لغتك ، نه اهل حدیثك اصطلاحنجه حروف هجا اوزرینه مرتب معجم دیمك اولمایوب باسباباغی مجموعه دیمکدر .

اتفاق اولدیغنی نقل ایدر. مناولهٔ مقرونه‌نك صورتی شودر : شیخ سماعنك ـ تعبیر دیگرله ـ مسموعنك یا اصلنی یعنی یدنده‌کی نسخهٔ اصلیه‌سنی ، یاخود اصل ایله مقابله ایدیلمش برفرعی طالبك النه تسلیم ایده‌رك مثلا : « هٰذا سَماعي ، یاخود رِوايَتي عَنْ فُلانٍ فَارْوِهِ عَنّي = ایشته بونك ایچنده‌کی بنم فلاندن اولان سماعم ، یاخود روایتمدر ، اونی بندن روایت ایت » ، یاخود : « اَجَزْتُ لَكَ رِوايَتَهُ عَنّي = اونی بندن روایت ایتمه‌که اجازت ویردم » دیدکدن صوکرا کتابی طالبه تملیك ، یاخود استنساخ ومقابله‌دن صوکرا کندیسنه اعاده ایتمك اوزره موقت برزمان ایچون تسلیم ایدرکه بوك اعلاسیدر .

بر صورتی ده شودر : طالب یا شیخك اصلنی ، یاخود اونکله مقابله ایدیلمش فرعنی ـ که شیخك سماعنی محتوی دیمکدر ـ اوکا تسلیم ایدوب ، اوده بعدالتأمل اعاده ایدوب : « هُوَحَدیثي ، یاخود رِوايَتي عَنْ فُلانٍ ، یاخود عَمَّنْ ذُكِرَ فيهِ فَارْوِهِ عَنّي ، یاخود اَجَزْتُ لَكَ رِوايَتَهُ » دیر . لکن بو تقدیرده شیخك ، کتابده بر خلل وارسه فرقنه وارابیلیر عارف ومتیقظ برکیمسه اولماسی شرطدر. بوکا بر طاقیم ائمهٔ حدیث «عرض» نامنی ویرمشلردر. قراءت علی الشیخه ده عرض دینیلدیکی معلوم اولدیغندن (ص ٣٩٦) شیخ نَوَوی : « وارسون اوته کنه عرضِ قراءت ، بوکاده عرضِ مناوله دینیلیورسون » دییور .

اجازته مقرون مناوله‌نك بودورلوسنی تادور تابعیندن اعتباراً وفقهای سبعه‌دن ابوبکر بن عبدالرحمن المخزومی المدنیدن باشلایارق مدینه‌لیلردن عِکرِمه ، زُهری ، رَبیعة الرَّأی ، یحیی بن سعید انصاری ، علاء بن عبدالرحمن ، هِشام بن عُروة ، محمد بن عمرو بن عَلْقَمه ، عبدالعزیز بن محمد بن ابی عُبَیْد وامام مالك ؛ مکه‌لیلردن ابوالزبیر مکّی ، عبدالله بن عثمان بن خُثَیم ، سفیان بن عُیَیْنَه ، نافع بن عمر الجمحی ، داود العطّار ، مُسْلم بن خالد الزَّنْجی ؛ مصرلیلردن عبدالله بن وَهب ، عبدالرحمن بن القاسم العُتَقی ، اَشْهَب ، عبدالله بن عبدالحَکَم ، سعید بن عُفَیر ، یحیی بن بُکَیْر ، یوسف بن عمرو الفارسی ؛ کوفه‌لیلردن علقمة بن قیس النَّخَعی ، مجاهد ، ابراهیم بن

یزید النَّخَعی ، ابو بُرْدة الاشعری ، علیّ بن رَبیعة الاَزْدی ، منصور بن المعتَمِر ، شُعْبة ، اسرائیل بن یونس ، حسن بن صالح بن حیّ ، زُهَیر بن معاویه ، جابر بن یزید الجُعْفی ؛ بصره‌لیلردن ابوالعالیه رُفَیع بن مِهران الرِّیاحی ، ابو المتوکّل علیّ بن دُؤاد البصری ، قَتاده ، حُمَید الطَّویل ، سعید بن ابی عَروبَة ، کَهْمَس ، زیاد بن فیروز ، علیّ بن زید بن جُدْعان ، داود بن ابی هِنْد ، جَریر بن حازم ، سلیمان بن المُغیره هپ سماع قوت ومرتبه‌سنده کورمشلر ایسه‌ده ثَوری ، اَوْزاعی ، عبدالله بن المبارك ، ابو حنیفه ، شافعی ، بُوَیْطی ، مُزَنی ، احمد ابن حنبل ، اسحق بن راهویه ، یحیی بن یحیی ، حق ـ رامَهُرْمزینك اسنادینه نظراً ـ مالك کبی ائمه هپ بونی صحیح عد ایتمکله برابر رتبه‌جه سماع ایله قراءتك دوننده عد ایتمشلر وحاکم ابو عبدالله النیسابوری ده : « بز ائمه‌مزك هپ بوقَوْلی اختیار ایتدکلرینی کوردك . بزده بوکا قائلز » دییه‌رك بوخصوص ایچون عادتا اجماع اولدیغنی ایما ایدر . بو ذوات ایچنده امام ابوحنیفه‌نك مناوله‌یی منع ایتدیکی « قُنْیَه » صاحبندن منقول اولدیغی کبی بَیْهَقی ده « مدخل » نده اَوْزاعینك مناوله ایله تحدیثی تجویز ایتمه‌دیکنی نقل ایدر. اونقله کوره اوزاعی : «محدث عرض قراءت اوزرینه قَرَأْتُ ایله قُرِئَ دییه بیلیرسه‌ده مناوله ایله اخذ ایتدیکی حدیث ایله یالکز تدیّن ایدوب روایت وتحدیث ایده‌مز » دیمشدر .

اجازته مقرون مناوله‌نك بر صورتی‌ده شودر : شیخ سماعنی حاوی کتابی طالبه تسلیم ایدوب روایتنه اجازت ویردکدن صوکرا کتابی درحال استرداد ایدوب طالبك یاننده براقماز . بو صورتده تحمل ایتدیکی روایاته صاحب اولامایاجغندن طالبك ـ بیان ایدیله‌جك شرطك تحققنده ـ او کتابی روایت ایتمه‌سی جائز اولابیلیرسه‌ده بومناوله اولکی صورتده واقع اولان مناوله‌نك دوننده‌در. طالبك بو کتابی روایت ایده‌بیلمه‌سی هرهانکی طریق ایله اولورسه اولسون او کتابی اله کچیروب تغیردن سالم قالدیغنه ظن غالب حاصل ایتمه‌سنه ، یاخود شیخك اصلی ایله مقابله ایدیلوب اوکا مطابق اولدیغی موثوق به اولان برفرع ایدینمه‌سنه وابسته‌در. شرطنه موافق اولارق طالب او کتابی روایت ایتسه‌ده ینه معین کتاب حقنده مناوله‌سز ویریلن اجازتدن

فرقسز اولوب اوندن زیاده مزیتی جائز دکلدر. نیته‌کیم برچوق فقها ایله اصولیون بونك فائده‌سز اولدیغنی‌ده سویله‌مشلردر . قاضی عیاض : « حقیقتده بو ، تصانیف مشهوره ویا احادیث معروفهٔ معینه‌نك برمقدارینه اجازتدن باشقه برمعنایی افاده ایتمز. شیخك بومناوله‌یی یاپماسی ایله حاضر ویا غائب شیخك برینه مثلا « کتاب موطأ » ی روایت ایتمکه اجازت ویرمه‌سی بیننده هیچ برفرق یوقدر. زیرا هرایکی صورتده‌ده مقصد مجازله مجازی تعیین ایتمکدن عبارتدر. لکن اهل حدیثدن اولان اسکی یکی شیوخمز اوته‌دن بری هپ بونی اجازتدن فرقلی کورمکده‌درلر. حال بوکه اهل نظر وتحقیق اولان مشایخمزك نظرنده هیچ برینك دیکرینه فائق بر مزیتی یوقدر . بوندن اولکی مناوله صورتلری ایسه بویله دگلدر » دیبور .

اجازته مقرون مناوله‌نك برده دوردنجی صورتی واردرکه اونده طالب شیخنه برکتاب کتیروب : « هٰذٰا رِوٰايَتُكَ فَنٰاوِلْنيهِ وَاَجِزْ لى رِوٰايَتَهُ = ایشته بوکتاب سنك روایتکدر . مناوله ایله مضمونی بکا ویروب روایتنه اجازت ویر » دیر . شیخ ده کتابه باقمقسزین ومحتویاتی کندی روایتی اولوب اولمادیغنی آراشدیرمقسزین طالبك سوزینه اعتماداً مطلوبنی اسعاف ایدر . بوصورته گوره طالب اعتماد ایدیلیر برثقه اولوب‌ده شیخی اوندن طولایی باقمامش ایسه مناوله‌ده ، اجازت‌ده صحیحدر . خبرینه اعتماد ایدیلیر ثقاتدن دگل ایسه مناوله‌ده ، اجازت‌ده باطلدر. لکن بوتقدیرده‌ده مناوله‌دن صوکرا شیخ او کتابك کندی سماعندن ، یاخود مرویاتندن اولدیغنی شایان اعتماد بر ثقه‌نك اخباریله اوکره‌نه‌جك اولورسه عجبا مناوله واجازتك صحتنه حکم ایدیلیرمی؟ عراقی‌یه کوره أوت . چونکه مجیزك کتاب محتویاتنه عدم اطلاعی یوزندن قورقدیغمز بطلانه آرتق محل قالمایور دیمکدر .

بوشکلده‌کی مناوله ده شیخ : « حَدِّثْ عَنّى بِمٰا فيهِ اِنْ كٰانَ مِنْ حَديثى مَعَ بَرٰاءَتى مِنَ الْغَلَطِ وَالْوَهْمِ = بوکتابك ایچنده‌کی بنم حدیثمدن ایسه غلط ایله وهمدن بنم برائتم شرطیله بندن روایت ایت » دیسه هم جائزدر ، هم‌ده خوش اولور .

اجازتدن مجرد مناوله‌ شیخك طالبه : « اِرْوِهِ عَنّى یاخود اَجَزْتُ لَكَ رِوٰايَتَهُ = بونی بندن روایت ایت ، یاخود بونی بندن روایت ایتمه‌که اجازت ویردم » کبی بر

سوز سویله‌مکسزین یالکز : « هٰذٰا سَمٰاعى یاخود مِنْ حَديثى » دیه‌رك کتابی صونماسیدرکه نَوَوی مناوله‌نك بو طرزی ایچون : « فقها ایله اهل اصولك اختیار ایتدکلری قول صحیحه گوره بونك اوزرینه روایت جائز دگلدر. حتی بونی تجویز ایدن محدثلری عیبلامشلردر » دیبور ایسه‌ده کندیسندن صوکرا گلن عراقی ایله سیوطی بوتون محدثلرك بونی تجویز ایتمه‌دکلرینی بیان صددنده خلاصةً دیبورلرکه بو بابده محدثین آراسنده اختلاف اولدیغی کبی دیگر اهل علم بیننده‌ده مسئله مختلف فیه اولدیغندن فقها ایله اصولیونك هپسی یالکز بونی تجویز ایدن محدثلری عیبلامشلردر . نیته‌کیم خطیب بغدادی بو مناوله‌یی صحیح گوره‌رك اونکله روایتی تجویز ایدنلری صایدیغی کبی ابن الصلاح‌ده : « بو ، مختل بر اجازتدرکه اوکا بناءً روایت جائز اولماز » دیدکدن صوکرا : « مع هذا بوکا بناءً روایتده بولونمق صرف مجرد اعلام شیخ اوزرینه روایت ایتمکدن دها ایيدر. زیرا بونده مناوله واردر. وهرحالده روایته اذنی اشعاردن خالی دکلدر » دیمشدر. اصولیوندن «محصول» صاحبی فخر رازی ایسه روایت ایچون نه اونی، نه مناوله‌یی شرط قوشمایوب بر محدث برکتابه اشارتله ـ برکیمسه‌یه صونسون صونماسون، بندن روایت ایت دیسون دیمه‌سون ـ یالکز بو بنم فلاندن سماعمدر دیمه‌سیله اونی ایشیدن کیمسه‌نك اوندن روایت ایتمه‌سی جائز اولور فکرنده‌در. زیرا بو اشارت ایله بوسوز روایته اذنی مشعر اولمقدن خالی دگلدر دیبور .

اجازت ومناوله صورتلریله تحمل حدیث ایدن کیمسه‌نك اثنای اداده استعمال ایده‌جکی صیغه‌لره گلنجه بونده محدثین خیلی اختلافاته دوشمشلردر . ابن شهاب زُهری ایله مالك وحسن بصرینك مناوله اوزرینه روایتده ـ سماعده وعرض قراءتده اولدیغی کبی ـ حَدَّثَنٰا ایله اَخْبَرَنٰا دیمکی تجویز ایتدکلری نقل اولونمشدرکه اجازته مقرون عرضِ مناوله‌یی سماع مرتبه‌سنه چیقارانلرك مذهبنه لایق اولان بودر. ابو نُعَیم اصبهانی ایله ابو عبدالله مَرْزَبانی مطلقا اجازتده یعنی مناوله واقع اولمقسزین ویریلن اجازتده‌ده بو ایکی لفظك استعمالنی تجویز ایتدکلرندن طولایی عیبلانمشلر سه‌ده قاضی عیاض ، ابن جریجك ؛ ولید بن بکر الغمری‌ده مالك واهل مدینه‌نك مذهبی

بو اولدیغنی نقل ایتمشلردر. امام الحرمین ده : « بو لفظلری اطلاق ایتمکه هیچ بر مانع یوقدر » دیمش. برده ابو نُعَیمك کندینه خاص ایهاملی بر اصطلاحی واردر. او، مثلا: « اَخْبَرَنَا عَبْدُاللهِ بْنُ جَعْفَرٍ فیما قُرِئَ عَلَیْهِ = عبدالله بن جعفر حضورنده قراءت اولونان روایات جمله‌سندن اولارق بزه اخبار ایتدی که... » دیر. وظاهر لفظندن شیخندن عرض قراءت ایله اخذ وتحمل ایتدیکی متبادر اولمقله برابر مقصد حقیقیسی باشقه‌لری طرفندن عرض قراءتله اخذ اولونان روایتی کندیسنك اجازتله آلدیغنی افهام ایتمك ایستر. واثنای قراءتده کندیسنك‌ده حضورینی مشعر اولان « وَاَنَا اَسْمَعُ » دیمز. بو ایهاملی عباره ایله قصد ایتدیکی معنانك بو اولدیغنی بعض کره آرقاسندن : « وَاَذِنَ لی فیهِ = بکاده اونی روایته اذن واجازت ویردی » ، بعض کره‌ده اولکی عباره‌نك عقبنده او مَرْوِینك شیخندن بالواسطه مسموعی اولدیغنی تصریح ایتمه‌سیله ثابتدر.

لکن جمهورك واهل ورع وتحری اولانلرك مقبولی اولان قَول صحیحه کوره مناوله‌ده بو ایکی لفظك یالکز باشلرینه استعمالی ممنوع اولوب بونلره واقع حالی مشعر مناسب بر لفظ علاوه ایتمه‌لیدر: « حَدَّثَنا اِجازَةً ، یاخود مُناوَلَةً وَاِجازَةً » ؛ « اَخْبَرَنا اِجازَةً ، یاخود مُناوَلَةً وَاِجازَةً ، یاخود اِذْناً ، یاخود فی اِذْنِهِ ، یاخود فیما اَذِنَ لی فیهِ ، یاخود فیما اَطْلَقَ رِوایَتَهُ » ؛ « اَجازَنی » ؛ « اَجازَ لی » ؛ « ناوَلَنی » ؛ « سَوَّغَ لی ، یاخود اَباحَ لی اَنْ اَرْوِیَ عَنْهُ » کبی. حتی — بعض اجازتنامه‌لرده کوردیکی اوزره — مجیز: « ایستر حَدَّثَنا ، ایستر اَخْبَرَنا دیسون » دییه هر ایکی صورتله روایتی اباحه ایتمش اولسه بیله مجازلهك ینه کیفیت تحملی کوسترر بر لفظ استعمال ایتمه‌سی لازمدر. تقی الدین ابن دقیق العید ده اَخْبَرَنا لفظنك ایستر مطلق ، ایستر دیکر الفاظ ایله مقید اولسون اجازتده استعمالنی جائز کورمه‌یوب بونی یالکز طالب شیخندن سماعده بولونوب شیخ کتابی مناولةً یدینه ویردیکنده جائز کورور.

مع ذلك متأخریندن بر طاقیملری اجازتده « اَنْبَأَنا » اطلاقنی اصطلاح اولارق قبول ایتمشلردر. ابو العباس الولید بن بکر الغَمْری [۱] « کتاب الوجازه » سنی بو فکری

[۱] ابو العباس الولید بن بکر الغمری الاندلسی السر قسطی تحمل حدیث ایچون غربی

مدافعه ایچون یازمش اولوب الیوم عمل بونك اوزرینه‌در. حالبوکه متقدمینك معروف اولان اصطلاحنه کوره « اَخْبَرَنا » ایله « اَنْبَأَنا » بیننده فرق یوقدر. بَیْهَقی هم متقدمینك ، هم‌ده متأخرینك اصطلاحلرینی کوزتمش اولمق ایچون « اَنْبَأَنی اِجازَةً » دیردی. حاکم‌ده : « مشایخمك اکثرینی وعصرمك امامرینی کوردیکم اوزره بن‌ده محدثه عرض واقع اولوب‌ده شفاهاً اجازت ویریلدیکنده اَنْبَأَنی ، تحریراً اجازت ویریلدیکنده کَتَبَ اِلَیَّ دیمکی اختیار ایده‌رم » دییور.

ینه متأخرینك بر طاقیملری لفظاً واقع اولان اجازتده : « شافَهَنی ، اَخْبَرَنا مُشافَهَةً » ، تحریراً اولان اجازتده: « کَتَبَ اِلَیَّ ، اَنْبَأَنا کِتابَةً یاخود فی کِتابَتِهِ » دیمکی اختیار ایتمشلرسه‌ده — ایهامدن ، بر آزده تدلیسدن سالم اولامایه‌جغی ملاحظه‌سیله — بونی ابن الصلاح رد ایتمك ایستیور. فی الحقیقه « شافَهَنی » کلمه‌سی اجازتك شفاهی اولدیغنی افاده ایتدیکی کبی تحدیثك‌ده — اجازةً دکل — شفاهاً اولدیغنی خاطره کتیره‌بیلیر. کذلك کتابت لفظی‌ده اجازتك تحریری اولدیغنه دلالت ایتدیکی کبی شیخك اوحدیثلری — اسلاف متقدمینك یابدقلری کبی — عیناً یازوب طالبه ویردیکی‌ده خاطره کتیره‌بیلیر. وکیفیت تحمل مبهم قالمش اولور. لکن بودیدیکمز ، متأخرینجه عرف خاص واصطلاح اولدیغندن ذکر ایدیلن ایهاملرك خاطره کلمه‌مه‌سی وبویله روایت ایتمه‌نك صحیح اولماسی لازم کلیر.

بخاری هر نرده : « قالَ لی فُلانٌ » دیمش ایسه مقصدی عرض ومناوله وقوع بولدیغنی خبر ویرمك اولدیغنی ابو جعفر احمد بن حَمْدان نیسابوری ادعا ایتمش ایسه‌ده بو سوزلر علی الاکثر اثنای مذاکره‌ده سماعاً اخذ واقع اولدیغنه محمولدر. بعضلری بونلری تعلیق عد ایدر. ابن مَنْده ایسه اجازته حمل ایدر. (ص ۳۹۵ .)

وتا خراسانه قدر شرق دولاشمش اکابر محدثین وفقهای مالکیه‌دندر. لسبتی غین معجمه‌نك فتحی ومیمك سکونیله « غَمْری » در. حسن بن سریجك نقلنه کوره بو نسبت عین مهمله مضمومه وفتح میم ایله « عُمَری » در. لکن مشار الیه افریقا طرفلرنده دولاشدیغجه رافضی اولان عبیدیلرك شرندن عینك اوستنه بر نقطه آتوب غربده‌کی غافقیلردن بنو الغَمْره منسوب اولدیغنی ایهام ایدر واندلسه دوندیکه نقطه‌یی حذف ایلرمش. بوندن اولکی صحیفه‌ده‌ده اسمی کچدی. بنو عمردن خیلی محدث یتیشمشدر.

اجازت اوزرینه تحدیثك بر صورتی داها « تأنین » ایله اولماسی یعنی شیخنه شیخنك شیخی طرفندن اجازةً روایته اذن واقع اولدیغی راوینك « اَنَّ » لفظیله اخبار ایتمه‌سیدر. مثلا : « اَخْبَرَنَا فُلاَنٌ اَنَّ فُلاَناً حَدَّثَهُ یاخود اَخْبَرَهُ = فلان بزه خبر ویردی که فلان کندیسنه... دیه خبر ویرمشدر » دیر. برصورتیده شیخنك اوست طرفنده‌كی شیخدن بحث ایدركن « عَنْ » لفظی استعمال ایتمکله اولور. « اَنَّ » ایله « عَنْ » لفظلریله اولان روایتك حکمی حدیث مُعَنْعَن بحثنده کچمشدی. (ص ١٥٠) .

٥٠

حدیثی اخذ وتحمل طریقلری وادا صیغه‌لری (مابعد)

(٥) کتابت

طرق اخذ و تحملك بریده « کتابت » درکه بوکا ابن الصلاح شهرزوری « مکاتبه » نامیده ویرمشدر. بونده شیخ مسموعاتی ، یاخود بر ویا برقاچ حدیثی حاضر ویاغائب بر کیمسه ایچون یازوب یاخود یازدیروب کندیسنه ویریر ویا کونده‌ریر.

کتابت ایکی دورلو اولور : بری اجازتدن مجرد کتابت ، دیکری « اَجَزْتُكَ مَا كَتَبْتُ لَكَ یاخود اِلَيْكَ یاخودده بِهِ اِلَيْكَ = سکا یازدیغمی روایته سکا اجازت ویردم » کبی اجازتی مشعر برلفظه مقرون اولان کتابت .

ایکنجیسی صحت وقوتجه اجازته مقرون مناوله کبیدر. کتابت مجرده‌نك صحتی حقنده ایسه اختلاف ایدلمشدر . اهل حدیث بیننده مشهور اولان قول صحیحه کوره کتابت مجرده ایله اولان روایت صحیح ومسندموصولدن معدوددر. کتابتله روایتی متقدمین و متأخریندن پك چوقلری تجویز ایدوب بونلر میاننده اَيّوب سَخْتِيانی ایله شیخی منصور بن المُعْتَمِر، لَيْث بن سَعْد ، ابوبکر بن ابی سَبْره‌نك اسملری یاد اولونیور . بَيْهَقی « مدخل » نده بو اسملری ذکر ایتدکدن صوکرا : « بو بابده تابعین ایله تبع تابعیندن بر چوق آثار اولدیغی کبی نبیّ اکرم صلی الله علیه وسلمك احکامی متضمن اولارق عُمّاله یازدقلری نامه‌لرده بو قولك صحتنه شاهددر » دیيور. شافعیه‌دن ابو المظفر السمعانی‌ده بوکا قائل اولوب اجازتدن دها قوتلی بیله صایار . اصولیوندن رازی‌ده « محصول » نده بوکا قائل اولمشدر. دیکرطرفدن ابن القطّان، قاضی ابوالحسن ماوَرْدی وآمِدی بونی تجویز ایتمه‌مشلردر . لکن کتب صِحاحده : « كَتَبَ اِلَيَّ فُلاَنٌ قَالَ حَدَّثَنَا فُلاَنٌ » = فلان بکا حَدَّثَنَا فُلاَنٌ دیه یازدی که دیه‌رك بو یولده پك چوق آثار موجود اولوب هپسی‌ده ائمه جه حدیث موصول عد ایدیلمش اولدیغندن اونلرك بومعنه اعتبار ایدیلمه‌مشدر . ترجمه ایتمکده اولدیغمز کتابده‌کی (٤٦٧) نجی حدیثده - حاشیه‌سنك مطالعه‌سندن معلوم اولاجغی اوزره - بوآثاردن بریدر .

کتابت اوزرینه روایت ایده‌بیلمك ایچون کاتبك خطنی - بیّنه قائم اولماسه‌ده - طانیمق کافیدر. بعضلری «خط خطه بکزر» دییه‌رك بیّنه قائم اولمادقجه یازی‌یه اعتماد جائز اولامایه‌جغنی ایلری سورمشلرسه‌ده ابن الصلاح: «بو سوز مقبول دکلدر. زیرا خطك خطه بکزه‌مه‌سی نادراً واقع اولوب ظاهراً بر انسانك یازیسی دیکرینکنه بکزه‌مز والتباس واقع اولماز» جوابنی ویره‌رك بو قولك ضعیف اولدیغنی بیلدیریور. کاتب، شیخدن باشقه بر کیمسه ایسه اونك ثقه اولدیغی ثابت اولمق شرطدر.

کتابت ایله تحدیث ایدرکن استعمال ایدیله‌جك الفاظ ادا شونلردر: «كَتَبَ اِلَيَّ» یاخود «اَخْبَرَنَا فُلاَنٌ مُكَاتَبَةً» یاخود «كِتَابَةً قَالَ حَدَّثَنَا فُلاَنٌ.» بو کبی روایاتده مطلق اولارق «حَدَّثَنَا»، یاخود «اَخْبَرَنَا» دیمك جائز دکلدر. مع هذا بو ایکی لفظی اطلاقلری اوزره یعنی کتابت قیدینی ذکر ایتمیه‌رك استعماله لَيْث بن سَعْد ایله منصور و علما و کبار محدثیندن دیکر بر طاقیم ذوات جواز ویردکلری کبی بر طاقیملری‌ده مطلق اولارق یالکز اَخْبَرَنَا دیمکی تجویز ایتمشلردر. لکن اهل تحری و نزاهته یاقیشان، بو کبی یرلرده - بیان اولونان قول مختاره موافق اولارق - بو لفظلری کتابت قیدیله تقیید ایتمکدر. بَيْهَقِي «مدخل» ده ابو عصمة سعد بن مُعاذدن شونی روایت ایدیور: بر کون ابو سلیمان جُوزَقَانِينك مجلسنده بولونیوردق. حَدَّثَنَا ایله اَخْبَرَنَا بحثی کچدی. هر ایکیسی‌ده بردر دیدم. اوراده اوطورانلرك بری دیدی که خیر، بینلرنده فرق واردر. محمد بن الحسنك دیدیکنی بیلمیورمیسك؟ او دیمش که بری کوله‌سنه: «فلان شیئی بکا اخبار ایدرسه‌ك حرسك» دیسه‌ده کوله‌سی اوديله دیکی خبری اوکا یازسه آزاد اولور. لکن: «فلان شیئی بکا تحدیث ایدر یعنی سویلرسه‌ك حرسك» دیمش اولسه‌ده کوله‌سی او خبری اوکا یازسه آزاد اولماز. حَدَّثَنَا ایله اَخْبَرَنَا بینده‌کی اینجه فرق ایشته بودر.

٥١

حدیثی اخذ و تحمل طریقلری و ادا صیغه‌لری (مابعد)

(٦) اعلام الشیخ

کرك بوتون انواعیله اجازت، کرك مناوله، کرك‌سه مکاتبه دینیلان اقسام اخذ و تحمل صراحةً ویا ضمناً اذن و اجازتی مشعردر. اونلردن صوکرا کیلر و ازجمله اِعْلام الشیخ ایسه بویله دکلدر. «اِعْلام الشیخ» شیخ، کندیسنه روایته اذن ویرمکسزین فلان حدیثك، یاخود فلان کتابك فلاندن مسموعی اولدیغنی طالبه بیلدیرمه‌سیدر که مجرد بو قدرجق اعلام ایله طالبك روایت ایده‌بیلمه‌سنده اختلاف واردر. اصحاب حدیث ایله فقها و اصولیوندن بر چوق کیمسه‌لر و اومیانده اغلب احتماله کوره ابن جُرَيْج و فقهای سبعه‌دن عبدالله بن عُمَر العُمَری ایله مدینه‌لی اصحابی، ابو محمد بن خَلاّد الرامَهُرْمُزی، شافعیه‌دن ابو نصر بن الصبّاغ مالکیه‌دن ابو العباس ولید بن بکر غَمْری و عبدالملك بن حبیب، اصولیوندن فخر الدین رازی جوازه قائل اولمشلردر. رامَهُرْمُزی ایله ظاهریه‌دن بعضلری شیخ: «هٰذِهِ رِوَايَتِي = بنم روایتم ایشته بودر» دییه اعلام ایتدکدن صوکرا: «لاَ تَرْوِهَا عَنِّي = اونی بندن روایت ایتمه» یاخود: «لاَ اُجِيزُهَا لَكَ = بونی روایته سکا اذن ویرمم» دیسه‌ده ینه طالبك اوندن روایتی جائزدر دیرلر. قاضی عیاض ده بر چوق کیمسه‌لردن بو قولی نقل ایتدکدن صوکرا: «بو قول صحیحدر. فکر و نظرده باشقه‌سنی اقتضا ایتمز. زیرا شیخك اسناده هیچ بر علت، طالبده‌ده هیچ بر تهمت یوقکن تحدیث ایتمش اولدیغی شیدن طالبی روایتدن منع ایتمه‌سی مؤثر اولاماز. چونکه او ذاتاً اوکا تحدیث ایتمش بولونیور. بوندن رجوعنه‌ده امکان یوقدر» دییه بو مذهبه نصرت ایدر. لکن ابو حامد طُوسی ایله - که غزّالی‌در - ابن الصلاح شهرزوری و محیی الدین نَوَوِی‌یه کوره اعلام مجرد ایله روایت جائز اولماز. آنجق بونلرك ایکیسی اعلام ایدیلن حدیث ایله - سندی صحیح اولدیغی تقدیرده - عمل واجب اولدیغی رأینده اولوب

محدثین ایله فقها واصولیوندن ایچه کیمسه‌لرك رأیی اولان قول صحیح ده بودر دیبورلر. غزالی ده «المستصفی» ده: «زیرا او حدیثلر شیخك سماعندن اولدیغی حالده بر خلل طولاییسیله روایتی جائز اولمایابیلیر» دیبه روایتی تجویز ایتمه‌مك مذهبنی تقویه ایدیور. روایتی تجویز ایدن طائفه‌نك ایسه اونكله عملی ده واجب كوره‌جكلری اولویتده قالیر.

٥٢

حدیثی اخذ وتحمل طریقلری (مابعد)

(٧) وصیت بالكتاب

اخذ وتحملك یدنجی طریقی «وصیت» در كه برشیخك روایت ایتدیكی كتاب ویا جزئی وفات ایدركن، یاخود سفره چیقاركن برشخصه وصیت ایتمه‌سیدر. محمد بن سیرین ایله ابو قِلابه كبی بعض ذوات، مُوصٰی‌لهك اوكتاب ویا جزئی مُوصی اولان شیخدن روایت ایتمه‌سنی تجویز ایتمشلرسه ده صواب اولان، بویله‌لكله روایتك عدم جوازیدر. رامَهُرْمُزینك حمّاد بن زیددن شویله برروایتی واردر: «ایوب سَخْتِیانیدن ایشیتدم. شویله دیدی: فلانجه، كتابلرینی بكا وصیت ایتدی. اونلردن روایت‌ایده‌بیلیرمی؟ دیبه محمد بن‌سیریندن صوردم. أوت جوابنی وردكدن صوكرا، نه روایت ایت، نه ایتمه دیرم دیدی.» ینه حمّاد دیمش كه ابوقِلابه: «بنم كتابلرمی ایوبه كوتورك. حیاتده بولورسه‌كز تسلیم ایدیكز، بوقسه یاقیكز» دیمشدی. قاضی عیاض: «وصیت نوعاًما روایته اذن وعرض ایله مناوله‌یه شبیه واعلامه یاقین برشی اولدیغندن تجویز ایدنلر ایتمشدر» دیه‌رك بورأیك وجهنی بیان ایدیورسه ده ابن‌الصلاح: «بو، پك بعید برتأویلدر. بوسوزی یا بر عالمك زلّه‌سی دیبه بوس‌بوتون رد ایده‌جكز، یاخودده قائلی بونی وِجادت طریقیله روایت قبیلندن عد ایتمشدر دیبه تأویل ایده‌جكز. هرحالده نه اعلامه، نه مناوله‌یه تشبیهی صحیح دكلدر»، محیی‌الدین نَوَوی ده قیصه‌جه: «غلطدر» دیبورلر. شافعیه‌دن محدث ابراهیم ابن ابی الدّم (٥٨٣-٦٤٢) قاضی عیاضی ابن‌الصلاحه قارشی مدافعه ایده‌رك: «وصیت هرحالده بلااخلاف وِجادتدن ارفعدر. وِجادت ایسه امام شافعی ایله دیكر بعضلرنجه معمول‌به اولدیغندن وصیتله روایتك ده معمول‌به اولماسی اولویتده قالیر» دیبور.

٥٣

حديثی اخذ وتحمل طریقلری (مابعد)

(٨) وجادت

واوك كسریله « وجادت » مولّد بر كلمه‌در. محدثینجه معنای اصطلاحیسی بر كیمسه‌نك بر مؤلف ویا راوی خطیله یازلمش بر تألیفی، یاخود بعض حدیثلری أله كچیرمه‌سیدر. بو مؤلف ویاراوی، ایستر او كیمسه ایله معاصر اولسون، ایستر اولماسون؛ ایستر بینلرنده تلاقی بولونسون، ایستر بولونماسون؛ تلاقی حالنده‌ده او كیمسه‌نك مؤلف ویاراویدن ایستر سماعی اولسون، ایستر اولماسون. بوصورتلرك كافه‌سنده اویازی‌یی أله كچیرمكه « وِجادت »، أله‌كچیرنه « واجد » دینیر. بولدیغی بو حدیثلری واجدك سماع ویا اجازته دالّ اولان الفاظ ایله روایت ایتمه‌سی جائز اولمایوب: « وَجَدْتُ یاخود قَرَأْتُ بِخَطِّ فُلاٰنٍ یاخود فِی كِتٰابِهِ بِخَطِّهِ حَدَّثَنٰا فُلاٰنٌ = فلانك خطیله، یاخود فلانك خطیله یازلمش كتابنده شویله یازلمش بولدم. یاخود... دیه اوقودم: حَدَّثَنٰا فُلاٰنٌ... » دیه‌رك اسناد ایله متنی كتابدن سوق ایتمكه باشلار. یاخودده: « قَرَأْتُ بِخَطِّ فُلاٰنٍ عَنْ فُلاٰنٍ... »، یاخود: « مٰا وَجَدْتُهُ بِخَطِّ فُلاٰنٍ » كبی بر لفظ ایله ادا ایدر. شاید یازینك مصنف، یاخود راوی خطی اولدیغنه وثوق واعتمادی یوقسه جزمه دلالت ایدن بوكبی عباره‌لری براقوب اونلرك یرینه: « بَلَغَنِی عَنْ فُلاٰنٍ = فلانك شویله بویله روایت ایتدیكی، دیدیكی بكا بالغ اولدی »، یاخود: « وَجَدْتُ عَنْ فُلاٰنٍ »؛ یاخود: « قَرَأْتُ فِی كِتٰابٍ اَخْبَرَنِی فُلاٰنٌ اَنَّهُ بِخَطِّ فُلاٰنٍ، یاخود ظَنَنْتُ اَنَّهُ، یاخود ذَكَرَ كٰاتِبُهُ اَنَّهُ فُلاٰنٌ، یاخود تَصْنِیفُ فُلاٰنٍ = فلانك خطیله اولدیغنی فلانك بكا خبر ویردیكی یاخود ظن ایتدیكم، یاخود كاتبنك، فلانك دیدیكی بر كتابده اوقودم »؛ یاخودده: « قِیلَ بِخَطِّ فُلاٰنٍ »، یاخود: « قِیلَ اِنَّهُ تَصْنِیفُ

فُلاٰنٍ = فلانك یازیسی، تصنیفی اولدیغی سویله‌نیلن بر كتابده » كبی واجدك مستندینی آچیقجه كوسترن عبارات استعمال ایدر. اسكی، یكی بوتون محدثلر بینده عمل هپ بومنوال اوزره جاری اولا كلمشدر. نیته‌كیم « مسند احمد » ده عبدالله بن احمد ابن حنبلك كندی پدرندن وجادتله روایت ایدلمش بو كبی روایاتی پك چوقدر. بو طرزده روایت ایدیلن حدیث منقطع صاییلیرسه‌ده « وَجَدْتُ بِخَطِّ فُلاٰنٍ » سوزندن طولایی بوانقطاعده برآزده اتصال شائبه‌سی‌ده واردر. بویله دیمه‌یوب‌ده بعضلرینك دیدیكی كبی: « عَنْ فُلاٰنٍ قٰالَ » دیمك لاابالیلكدر. ابن‌الصلاحك بحقٍ اخطاری وجه‌ایله « عَنْ » لفظی راویدن یاخود صاحب تصنیفدن سماعی‌ده ایهام ایتدیكی ایچون بو، بر تدلیس قبیحدر. صحیح مسلمده وِجادتله اخذ اولونمش بعض حدیثلر « عَنْ » لفظی ایله ادا ایدلمش ایسه‌ده اوحدیثلر دیكر طریقلردن موصول اولارق ده روایت ایدلمش اولدقلرندن اونلرده تدلیس قورقوسی یوقدر.

بعضلری وِجادتده حَدَّثَنٰا ایله اَخْبَرَنٰا لفظلرینی قوللانمشلر ایسه‌ده یابدقلری مجازفه صاییلوب هجوم واعتراضه اوغرامشلردر.

بونلر مؤلف ویاراوی خطیله اله كچن حدیثلر حقنده‌در. واجدك بولدیغی حدیث مصنف خطّیله دكلسه « ذَكَرَ فُلاٰنٌ یاخود قٰالَ فُلاٰنٌ اَخْبَرَنٰا فُلاٰنٌ .. » دیه‌رك اسنادی سوق ایدر. بویله روایت اولونان حدیثلر اتصال شائبه‌سی اولمایان خبر منقطعدرلر.

وِجادتك اجازته مقرون اولدیغی ده واقعدر. بو تقدیرجه: « وَجَدْتُ بِخَطِّ فُلاٰنٍ وَاَجٰازَهُ لِی = فلان حدیثی فلانك خطیله بولدم. اوده بكا روایتنه اجازت ویردی » دیر. بویله‌سنك روایتی حقنده اجازتله روایت احكامی جاری اولور.

اخطار. — بر كیمسه بر تصنیفدن حدیث نقل ایتدیكنده كوردیكی نسخه یا كندیسی، یا بر ثقه طرفندن مصنفك اصلی ایله مقابله ایدلمش اولمادقجه حین اداده جزم صیغه‌سیله: « قٰالَ فُلاٰنٌ » دیمه‌مه‌لیدر. الده بویله نسخه بولونمادیغی تقدیرده ایسه یالكز: « بَلَغَنِی عَنْ فُلاٰنٍ »، یاخود: « وَجَدْتُ فِی نُسْخَةٍ مِنْ كِتٰابِ فُلاٰنٍ = فلانك كتابنك بر نسخه‌سنده كوردم » كبی بر لفظ ایله ادا ایتمه‌سی لازم

كلير . محيي‌الدين نَوَوى ايله سيوطى بوبابده : « بوعصرلرده اكثرناس ، معين بر مصنفه منسوب اولان بركتابى تحرى وتثبيت زحمتنه قاتلانمقسزين ونسخه‌نك صحيح اولديغنه امين اولمقسزين يالكز مطالعه ايتمكله جزم صيغه‌سيله : قَالَ فُلَانٌ كَذَا ، ذَكَرَ فُلَانٌ كَذَا دييوب طوريورلر . صواب ايسه بزم ديديكمزدر . آنجق شو واركه مطالعه ايدن واجد ، كتابك سقوط ايتمش ويا تغيره اوغرامش عباراتى نظرندن قاچيرماياجق درجه‌ده آكلاييشلى برعالم مُتْقِن ايسه نقلنده جزم صيغه‌سى استعمال ايتمه‌سنك طوغرو اولماسنى اميد ايده‌رز . برچوق مصنفلرك ، اوته‌كينك بريكينك كتابلرندن نقلده بولونوركن بويله ياپمالرندن بومعنايى گوزتمك ايسته‌دكلرينى آكلايورز » ديورلر .

وِجادت‌ايله روايت اولونان خبرايله عمل بحثنه گلنجه قاضى عياض « اِلْماع » نده : « حديث ايله فقه واصول فقه ائمه‌سى وِجادتله نقل وروايتى منع ايتمكده متفق طاورانمقله برابر اونكله عمل ايتمكده اختلاف ايتمشلردر . محدثينك ومالكى اولان فقهانك اكثرى بويله برحديث ايله عمل ايديلمز رأينده‌درلر . امام شافعيدن ايسه جوازى منقول اولوب نُظّار شافعيه‌دن بعضلرى بوكا قائل اولمشلردر . جُوَينينك مدافعه ايتديكى وارباب تحقيقدن ديگر برطاقيم ذواتك اختيار ايتدكلرى ده بومذهبدر » ديور . نَوَوى ده ابن‌الصلاحه تبعاً : « محققين شافعيه‌دن بعضلرى نسخه‌يه وثوق حاصل اولديغنده موجبنجه عمل اولونمانك واجب اولديغنه قطع ايتمشلردر » ديدكدن صوكرا : « بوزمانلرده ماعداسى يورويه‌مه‌يه‌جك اولان قول صحيح ايشته بودر » نتيجه‌سنى ويريور . ابن‌الصلاح صحيح ديديكى قول اخير ايچون : « محدثينه عرض ايديلسه قبولندن ابا ايدرلر » ديمكله برابر « بوكتابلرله عمل ، روايته متوقف اولمش اولسه تحقق شروطى متعذر اولاجغى ايچون منقول ايله عمل ايتمه‌نك قاپيسى قاپانيور ديمكدر » سوزيله دعواسنى تأييد ايديور .

بعض رموز

اسانيد حديثده چوق تكرر ايدن بعض الفاظى يازاركن حذف ، ياخود اختصار ايله رمز حالنه قويمق اهل حديثك عادتيدر . بو رمزى بيلمك يازمه حديث كتابلرينى اوقومق ايچون لابد اولديغندن بورايه علاوه‌سى فائده‌سز دگلدر :

(حَدَّثَنَا) نك مشهور اولان رمزى يالكز (ثنا) در . بعضاً يالكز ضميرى يازوب كلمه‌يى (نا) ، نادراً دالى علاوه ايده‌رك (دثنا) صورتنه افراغ ايدرلر . بوصوك اصطلاح مغربيلرگدر . حَدَّثَنِي ده بويله‌در . رمزى (ثنى) ياخود (دثنى) در .

(اَخْبَرَنَا) نك رمزى (انا) در . بَيْهَقى بوراده (بنا) رمزينى استعمال ايتمش ايسه‌ده حَدَّثَنَانك (ثنا) سنه بكزه‌ديكى ايچون رواج بولمامشدر . بعض مغاربه (ارنا) ، ياخود (اخنا) صورتنده يازمشلرسه‌ده ابن‌الصلاح بونك ايچون ايى دگلدر ديور . (اَخْبَرَنِي) ايله (اَنْبَأَنَا) و (اَنْبَأَنِي) نك رمزلرى يوقدر .

(قَالَ حَدَّثَنَا) لفظى ده چوق تكرر ايتديكنده بعضلرى يالكز (ق ثنا) ، بعضلرى ده بيتيشديره‌رك (قثنا) صورتنده يازمشلرسه‌ده اخيراً تقرر ايدن اصطلاحه گوره (قَالَ) لفظى خطاً حذف اولونور ، لكن اوقونور . سندده ايكى (قَالَ) يان يانه گليرسه برى يازيلماز . لكن اوقونور . مثلا بخارينك : « حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ حَيَّانَ قَالَ قَالَ عَامِرٌ الشَّعْبِيُّ » سندى « ثنا صَالِحُ بْنُ حَيَّانَ قَالَ عَامِرٌ الشَّعْبِيُّ » صورتنده يازيلير ، لكن تمامى اوقونور .

يالكز خطاً حذف اولونان كلمه‌لردن برى ده « اَنَّهُ » در . مثلا بخارينك : « عَنْ عَطَاءِ بْنِ اَبِى مَيْمُونَةَ سَمِعَ اَنَسَ بْنَ مَالِكٍ » سندى ، معنى مستقيم اولمق ايچون « عَنْ عَطَاءِ بْنِ اَبِى مَيْمُونَةَ اَنَّهُ سَمِعَ اَنَسَ بْنَ مَالِكٍ » ديه اوقونماليدر .

بر حديثك بردن زياده اسنادى اولوب ده هپسنى متن واحدده جمع ايتمك ايسته‌دكلرنده بر اسناددن ديگرينه انتقال ايديليركن (ح) يازيلير و (حا) ديه اوقونوب گچيليلير . مغربيلر ايسه (اَلْحَدِيث) ديه اوقورلر . بعض حفّاظ (ح) يرينه (صح) يازارلر .

٥٤

روایت حدیثك صفت وکیفیتی وآدابی

حدیثك صفت و کیفیت ادا ورروایتنه متعلق اولان مسائلك بعضلری بوندن اولکی بحثلرده کچمشدر . بورایه‌قدر موضوع بحث ایدیلمه‌مش اولانلرینی‌ده بوراده ذکر ایتمك ایسته‌یورم .

(۱) ازبر وکتابدن روایت مسئله‌سی

روایت ایتدیکی حدیثی ازبرله‌مه‌مش اولوب کتابنه اعتماد ایله اوندن روایت ایدن کیمسه‌نك نقلیله احتجاج مسئله‌سی مختلف‌فیهدر. امام ابوحنیفه ایله امام مالکه کوره راوینك ازبرروایت ایتدیکی‌وتذکرایتدیکی حدیثدن باشقه‌سیله‌احتجاج‌ایدیلمز. شافعیه‌دن ابوبکر صَیدلانیٔ مَروَزی‌ده بوقولی‌اختیار ایتمشدر. حاکمك ابن عبدالحکم طریقندن آشهب (۱۴۰-۲۰٤) دن روایتنه کوره : « ثقه اولدیغی حالده حدیثی ازبرله‌مه‌مش کیمسه‌دن علم اخذ اولونورمی ؟ » دییه امام مالکدن سؤال ایدیلمش، اوده : « خیر » جوابنی ویرمشدر. « یا ثقه اولدیغی حالده بوحدیثلری دیکله‌مشمدر دییه‌رك برکتاب کوستریرسه ؟ » دییه تکرار صورولمش . « بویله سندن‌ده آلینماز. کیجه کندیسندن خبرسزجه حدیثنه بعض شیلر زیاده ایدیلمش اولماسندن قورقارم » دیمش . بَیهَقی ده‌امام‌مالك‌ایله‌ابوالزِّناد دن هر برینك : « مدینه‌ده‌هپسی‌ده مأمون، یعنی کندیسنه امنیت ایدیلیر یوز قدر ذاته یتیشدم‌که اهلی دکللر دییه‌رك روایت ایتدکلری حدیثلر اخذ اولونمازدی » دیدکلرینی روایت ایدر. امام مالکك لفظی : « روایت ایتدکلری حدیثلری بیلمزلر دییه‌رك ... » صورتنده‌در .

لکن بو مذهب پك شدید اولوب خلافی اوزره عمل تقرر ایتمشدر . حق صحیحنده بو دورلو حفظ ایله موصوف اولان رُواتك عددی بلکه یاری یاری‌یه بیله دکلدر . جمهوره کوره سماعنی ایجه ضبط ایتمش و کتابی شیخك اصلی ایله ، یاخود اصل‌ایله مقابله ایدیلمش برفرعی ایله مقابله ایدیلمش کیمسه‌نك کتابندن روایت ایتمه سی جائزدر .

بعضلری کتابدن روایت ایتمکی تجویز ایتمشلرسه‌ده کتابك آراده - کرك اعاره، کرك ضیاع صورتیله ، کرك هرهانکی دیکر برصورتله - صاحبنك الندن چیقمامش بولونماسنی شرط قیلمشلردر . زیرا ألندن چیقمش اولدیغی مدت ایچنده تغیره اوغرامش اولماسی امکانی واردر دیمشلردرکه بوده برنجیسی کبی تشدیددر .

بو مشدِّدلره قارشی بر طاقیم متساهللرده واردرکه تساهللرینك نمونه‌لری اخذ وتحمل بحثنده کوستریلمشدی . متساهللرك برطاقیمی‌ده اصللرله مقابله ایدیلمه‌مش نسخه‌لردن روایته قالقیشمشلردرکه حاکم بونلری مجروح عد ایدر . معهذا حاکم : « بو، اکابر علمادن وصلحادن برچوقلرینك یاپدیغی بر شیدر » دییور . ابن لَهیعه اکابر اهل علمدن اولدیغی حالده بوتساهلی یوزندن طعنه اوغرامشدر .

اصل ایله مقابله ایدیلمه‌مش نسخه‌دن روایت غیر جائز ایسه‌ده استاذ ابو اسحق اسفرائینی ایله ابوبکر اسماعیلی ، ابو بکر البَرْقانی وابوبکرالخطیب بونی‌اوچ‌شرط ایله جائز کورمشلردر : (۱) نسخه‌یی یازان ذات نقلی صحیح وسقطاتی آز بر کیمسه اولمق ؛ (۲) نسخه برفرعدن دکل، براصلدن منقول بولونمق ، (۳) راوی روایت ایدرکن نسخه‌سنك مقابله کورمه‌مش اولدیغنی بیان ایتمك .

لکن قاضی عیاض بو شرطلرك تحققی حالنده‌ده مقابله ایدیلمه‌مش نسخه‌دن روایتك ممنوع اولدیغنه جزم ایتمشدر . هرحالده صواب اولان - نَوَوینك دیدیکی کبی - متوسط اولان جمهور قولی اولوب راوی‌سماعنی ایجه ضبط ایتدکدن صوکرا کتابنی‌ده مقابله ایتمش و کتابی بر مدت الندن چیقدقدن صوکرا تغیردن سلامتنه ظنّ غالب بولونور، باخصوص کندیسی‌ده تغیر وقوعنك فرقنه واراجق درجهٔ علم وحفظده اولورسه کتابندن روایت ایتمه‌سی جائزدر .

(۲) اونودولمش حدیثی کتابندن روایت مسئله‌سی

برکیمسه اونوتدیغی برحدیثی سماعنی محتوی کتابده کورورده سماعنی درخاطر ایتمه‌یه‌جك اولورسه امام ابو حنیفه‌یه کوره اونی درخاطر ایتمه‌دکجه روایت ایتمه‌سی جائز دکلدر . شافعیه‌دن‌ده اوکا موافقت ایدن اولمشدر. لکن امام ابویوسف ایله امام محمد وامام شافعی ایله اکثر اصحابی جواز طرفنه کیتمشلردرکه نَوَوی‌یه کوره

صحیح اولان بودر . اسلاف واخلاف علماده بونکله عامل اولمشلردر . زیرا باب روایت توسعه‌یه وغالب ظنه مبنیدر .

ابن الصلاحك دیدیگنه گوره بو اختلاف ، راوینك کندی مسموعنی ضبط نقطهٔ نظرندن کتابه اعتماد جائز اولوب اولاماماسی مسئله‌سی اوزرینه بنا ایدیلمك اقتضا ایدر. مشارالیه دییورکه تغیردن مصون اولان کتابه مسموعنك ضبطنی محتوی اولمق طولاییسیله اعتماد ایدوب مسموعی کتابنده آرتیقسز ، اکسیکسز یازیلی اولان کیمسه‌نك اوراده‌کی حدیثلری یکان یکان درخاطر ایده‌مه‌سه بیله روایت ایتمه‌سنی تجویز ایتمك ناصل اکثر اهل حدیثك قول صحیحی ایسه - شرطی تحقق ایدنجه یعنی سماعی محتوی اولان کتاب راوینك ، یاخود راویجه موثوق به بر کیمسه‌نك یازیسیله وتغیردن مصون اولنجه وارسون بوده جائز اولسون . لکن بو، راوی کتابنك صحتنه قلبی مطمئن اولدیغی تقدیرده‌در . اکر شکی وارسه ، یاخود کتاب بر ثقه یازیسی دکلسه اوکا اعتماد ایتمه‌سی جائز اولماز . وبونده خلاف یوقدر .

(۳) غیر حافظ اولان ضریر ایله بصیر امینك روایتلری مسئله‌سی

حدیثی حفظ ایتمه‌مش ضریر (اعمی) ایله بَصیر اُمّینك جواز روایتلری حقنده‌کی اختلاف اوّلکندن داها بویوکدر. قول مختاره گوره ضریر ویا بصیر امّی، سماعنی ضبط وکتابنی تغیردن صیانت ایچون بر ثقه‌دن استعانه ایدر، اوندن صوکراده او حدیثلر ، حضورنده اوقونورکن کتابك تغیردن سالم قالدیغی ظنی کندیسنده غالب اولورسه روایتی صحیحدر. لکن بوندن اولکی مسئله‌لرده نزاع ایدنلرك بونده‌ده نزاعلری بطریق الاولی جاریدر .

(٤) کندیسنك اولمایان نسخه‌دن روایت مسئله‌سی

راوی مسموعاتندن اولان بر شیئی روایت ایتمك ایسته‌دیگنده سماعی هانکی نسخه‌دن واقع اولمش ایسه اونسخه‌دن ، یاخود بر ثقه طرفندن اونسخه ایله مقابله ایدیلمش دیگر بر نسخه‌دن روایت ایتمه‌لیدر . کندی نسخه‌سنی براقوب‌ده شیخنك اصلندن، یاخود شیخنك نسخه‌سندن یازیلوب صحتنه قلباً مطمئن اولدیغی باشقه نسخه‌دن روایت ایتمك ایسترسه بو، - خطیبك دیدیگنه گوره - عامهٔ اهل حدیثجه ممنوعدر.

مع هذا مشارالیه ایّوب سختیانی (۶۸-۱۳۱) ایله محمد بن بکر بُرسانیدن (۲۰۳) رخصت روایتنی‌ده نقل ایدر. ابونصر ابن الصبّاغك (٤۰۰-٤۷۷) ده: « کندیسنك سماعنی محتوی اولمایوب شوقدرکه شیخنك حضورنده اوقونمش بر کتابدن، یاخود کندی سماع نسخه‌سیله مقابله ایدیلمه‌مش بر نسخه‌دن روایت ایتمك قطعیاً جائز دکلدر» دیدیکی حکایه اولونیور. زیرا بو تقدیرلرده بو نسخه‌لرده کندی سماع نسخه‌سنده اولمایان بعض زوائد بولونابیلیرکه بونلری شیخندن روایت ایتمه‌سی صحیح اولماز . ابن الصلاح (۵۷۷-۶٤۳) ده بو رأیی ترویج ایتدکدن صوکرا : « ها ، مکرکه شیخندن جمیع مَرْویّاتی ایچون بر اجازت عامه‌سی اوله . ایشته اوتقدیرده اودیدیگمز کتابلردن‌ده روایت ایده‌بیلیر. زیرا بو تقدیرده راوینك تقصیری او روایت حقنده‌کی اجازتنی بیان ایتمکسزین اَخْبَرَنا ، اَنْبَأَنا ، یاخود حَدَّثَنا دیمش اولمقدن عبارت قالمش اولورکه بو قدرجق تسامح‌ده چوق گورولمز. لکن النده‌کی نسخه شیخنك سماعنی محتوی، یاخود شیخنك شیخی حضورنده قراءت ایدیلمش ، یاخودده شیخنك شیخندن مَرْوی بر شی ایسه ایشته اونی روایت ایده‌بیلمه‌سی ایچون هم کندیسنك شیخندن ، هم‌ده شیخنك کندی شیخندن بر ر اجازت عامه‌لری بولونمق لازمدر » دییور .

(۵) محفوظ ایله مکتوب آراسنده اختلاف مسئله‌سی

حدیثی ازبرله‌مش کیمسه کتابنده محفوظنه مخالف بر شی گوردرسه حدیثی او کتابدن ازبرله‌مش اولدیغی تقدیرده کتابده‌کنه اعتبار ایدر . اکر شیخنك آغزندن آلوب ازبرله‌مش، یاخود عرض قراءت اثناسنده بلله‌مش اولوب حفظنده‌ده شکّی یوق ایسه کندی حفظنه اعتماد ایدر . لکن بوتقدیرده روایت ایدرکن اك موافق مسلك - شعبه‌نك واوکا تبعاً برچوق حفّاظك یاپدقلری کبی - : « حِفْظی کَذا وَفی کِتابی کَذا = ازبرمده اولان شویله‌در ، کتابمده ایسه بویله‌در » دیه‌رك واقع حالی خبر ویرمکدر . نیته‌کیم محفوظی ، اهلی اتقاندن اولان بر حافظك روایتنه مخالف گلن راوی‌ده بویله یاپوب: « حِفْظی کَذا وَقالَ فیهِ فُلانٌ کَذا = بنم ازبرمده اولان شویله‌در، فلان ایسه بوخصوصده بویله دیدی » دیمك کرکدر . سفیان ثوری وامثالی کبی .

٥٥

روایت حدیثك صفت وکیفیتی وآدابی (مابعد)

(٦) روایت بالمعنی مسئله‌سی

متنك صورتنی عمداً تغییر ایتمك مطلقا جائز اولمادیغی کبی الفاظك مدلولاتنی بحق بیلمه‌ین ومعانی‌یی تبدیله منجر اولاجق الفاظ وترکیباتی اولمایانلرندن تفریق وتمییزدن عاجز اولان کیمسه‌نك ده ـ بر مقصد مشروع ایله‌ده اولسه ـ لفظ حدیثه مرادفنی اقامه ایتمه‌سی جائز دکلدر. لسان عربیده بحق تصرفه قادر والفاظ ومعانی وتراکیبك دقایقنه بحق واقف وحدیثك حکمنی هیچ بر وجه ایله تغییر ایتمکسزین باشقه الفاظ ایله نقله قادر اولان ، حاصلی مواقع خطابی بیلن عالمه کوره روایت بالمعنانك جائز اولوب اولمادیغی مسئله‌سی ایسه علمای حدیث ایله فقها واصولیّون آراسنده مختلف فیهدر . هرحالده علمانك اتفاق ایتدکلری بر جهت وارسه اوده سخنشناس اولمایوب محتمِلی غیرمحتمِلدن ، ظاهری اظهردن ، عامّی اعمدن فرق ایده‌میه‌جك جاهلك کندی لفظی ایله حدیث روایت ایتمه‌سنك حرام اولماسیدر .

اصحاب حدیث ایله فقها واصولیوندن بر طائفه اسالیب کلامه بحق واقف اولان عالمك ده مآل حدیثی آنجق ایشیتدیکی الفاظ ایله روایت ایتمه‌سنی واجب کوروب لفظك هیچ بر وجه ایله تغییرینه جواز ویرمه‌مشلردر . تابعیندن قاسم بن محمد ، ابن سیرین ، ابراهیم بن مَیْسَره ، ابن مَهْدی ، رَجاء بن حَیْوه ، سُفیان بن عُیَیْنَه ، عبدالوارث ، یزید بن زُرَیْع کبی ائمه بوکا قائل اولدقلری کبی شافعیه‌دن استاذ ابواسحق اسفراینی ایله حنفیه‌دن ابوبکر رازی ده بو زمره‌یه ملحقلردر . امام مالك ایله امام احمد ابن حنبلك ده بوکا قائل اولدقلری حقنده روایت وارایسه‌ده مشهور اولدیغنه کوره ائمهٔ اربعه‌نك هپسی ده روایت بالمعنایی تجویز ایتمشلردر . ابن عمر رضی‌الله عنهمانك ده بو مذهبده اولدیغی روایت اولونیور . ابن حَزْم ایله دیگر ظاهریه علماسنك کافه‌سی ده روایت بالمعنایی حرام کورورلر. حجتلری شونلردر:

١ — علیه‌الصلاة والسلام افندیمز حجة الوداعده علی ملاٴ الناس : « نَضَّرَ اللّٰهُ

اَمْرَأً سَمِعَ مَقٰالَتِی فَوَعٰاهٰا ثُمَّ اَدّٰاهٰا كَمٰا سَمِعَهٰا فَرُبَّ حٰامِلِ فِقْهٍ اِلٰی مَنْ هُوَ اَفْقَهُ مِنْهُ = بنم سوزمی ایشیدوب ازبرله‌ینك ، صوکرا ایشیتدیکی کبی ادا ایده‌نك الله یوزینی آق ایتسون . زیرا نیجه کیمسه‌لر واردرکه حامل اولدقلری فقهی کندیلرندن دها فقیه اولانه اولاشدیریرلر » بویورمشلردر . کلام عالیٔ نبوی‌یی ایشیتدیکی کبی ادا ایتمك ایسه ایشیتدیکی لفظی عیناً اعاده ایتمکله اولور . صوکرا بر فقیهك کندیسندن دها فقیه اولان کیمسه‌یه فقهنی نقل ایتمه‌سی دیمك حدیثی راویدن اخذ وتلقی ایدن ذاتك زیادهٔ فطانتی طولاییسیله راوینك استخراج ایده‌مه‌دیکی بعض معانی‌یی لفظ رسولك فوائدندن استنباط ایده‌بیلمه‌سی دیمکدر . بر تلمیذ استادندن دها فطین ودها فقیه اولابیلیر .

٢ — معدن فصاحت وبلاغت افندیمز حضرتلری : « اَنَا اَفْصَحُ الْعَرَبِ وَلاٰ فَخْرَ = بن عربك اڭ فصیحی‌یم ، بونکله‌ده هیچ فخر ایتمم » ، ینه : « اُوتِیتُ جَوٰامِعَ الْكَلِمِ = بکا جوامع الکلم ویریلدی » بویورمش اولدقلرندن الفاظ حدیثی دیکر الفاظ ایله نقل ایتمکله معنانك ده مختل اولماسی احتمالی پك قویدر . بناءً علیه لفظ منصوص اوزرینه اقتصار ایتمك واجبدر . نیته‌کیم قرآنك ده معنی ایله نقلی جائز اولماماسی بوندن طولاییدر .

٣ — بو کتابك (١٨٣) نجی بَراء بن عازب رضی‌الله عنهما حدیثنده صحابیٔ مشارالیه کندیسنه تعلیم بویورولان دعایی حضور عالیٔ نبویده تکرار ایدرکن « وَنَبِیِّكَ » دیه‌جك یرده ـ ینه او معنایه کلن ـ « وَرَسُولِكَ » دینجه « لاٰ وَنَبِیِّكَ » دیه تصحیح بویورولمشکه بوده الفاظ رسولك عدم تغییر وتبدیلی شرعاً ملتزم اولدیغنی کوستریر .

٤ — تجربه ایله ثابت اولمشدرکه متأخر اولان بعض کیمسه‌لرك نبی علیه‌الصلاة والسلامك الفاظ مبارکه‌سندن متقدمینك فرقنه وارامادقلری بعض فوائد استخراج ایده‌بیلمشلردر . حتی بر کلامی ایشیدن کیمسه‌نك ـ فقیه وذکی ده اولسه ـ لفظك بوتون مزایا وفوائدینه فی‌الحال وارامادیغی کثیرالوقوعدر . بناءً علیه روایت بالمعنی حالنده راوی لفظ رسوله بدل ینه او معناده ظن ایتدیکی دیگر بر لفظ اقامه ایدرده

بینلرندهکی تفاوتك فرقنه وارمایه‌بیلیر . جلالت قدری ومزید اتقانی کندیسنی بیلنلرك کافه‌سنجه مسلّم اولان شُعبه ، کندی طبقه‌سنك دوننده اولان اسماعیل بن عُلَیّه‌دن ارککلرك تَزَعْفُردن یعنی البسه‌لری زعفران‌ایله بویامقدن نهی اولوندقلرینی متضمن حدیثی اخذ ایدوب : « نَهٰی عَنِ التَّزَعْفُرِ = علیه‌الصلاة والسلام افندیمز تزعفردن نهی بویورمشلردر » دیه‌رك معناسیله روایت ایتدیگنی اسماعیل ایشیدنجه درحال انکار ایتدی . زیرا روایتك اصلنده‌کی نهی ارککلره مختص ایکن شُعبه‌نك لفظی عمومه دلالت ایدوب قادینلری‌ده بوحکمده ارککلر گبی گوسترمشدی . شُعبه‌نك اسماعیلدن روایتی « روایة الاکابر عن‌الاصاغر » یعنی بویوکلرك کوچوکلردن روایتی قبیلندن اولدیغی حالده شُعبه‌نك فرقنه وارامادیغی جهتی اسماعیل متنبه اولمشدر .

٥ — راوی ایچون لفظ رسولی تبدیل ایله یرینه کندی لفظنی اقامه ایتمك جائز اولسه اوراویدن روایت ایده‌نك‌ده مسموعی اولان لفظی تبدیل ایده‌بیلمه‌سی بطریق‌الاولی جائز اولور . زیرا راوینك لفظنی دگیشدیرمك شارعك لفظنی ده‌گیشدیرمکدن اهوندر . بوده جائز اولنجه ایکنجی راویدن روایت ایدن اوچنجی واوچنجی راویدن روایت ایدن دوردنجی راوینك ده بویله یاپمالری جائز اولاجق دیمکدرکه بوتقدیرده کلام نبی ایله راویٔ اخیرك روایت ایتدیکی کلام بیننده مغایرت کلیه واقع اولمش اولور .

لفظ مَرْوِی‌یی عیناً ادا خصوصنده مسلمك صحیحنده‌کی اعتناسی بخاریدن زیاده‌در . مسلم ، معنایی تغییر ایتمه‌سه بیله راویلرك برحرفده‌ده اولسه اختلافلرینی بیان ایدر . بخاری ایسه روایت بالمعنایی تجویز ایدنلردن اولدیغی ایچون دقتك بوقدرینی زائد گورور . حق بعضلری : « طرز روایتده التزام ایدیله‌جك یول مسلمك یولی اولمق گرکدی . لکن نه چاره‌که اولمادی » دیمشدر . حضرده ، سفرده حضور عالیٔ رسالتپناهی‌یه مدت مدیده ملازمت ایدن اجلّهٔ اصحابدن بر چوقلرینك پك آز حدیث روایت ایتمش اولملرینه الك مؤثر سببلردن بری‌ده ایشته روایت بالمعنادن احتراز واحتیاطلری اولدیغنده شبهه ایتمه‌ملیدر .

لکن بری طرفده صحابه‌نك چوغی‌ده روایت بالمعنایی تجویز ، حق تطبیق

ایتدکلری گبی حسن بصری ، سفیان ثوری ، وکیع بن‌الجرّاح ، شَعْبی ، ابراهیم نخعی ، عمرو بن دینار ایله ائمهٔ اربعه واونلرك عبارنده تابعین واکثر محدثین وجمهور فقها واصولیون‌ده تمام معنایی ادا شرطیله بونی جائز گورمشلردر . امام مالكك بودورلو روایتی تجویز ایتدیکنه‌ده ، ایتمه‌دیکنه‌ده دائر روایت واردر . لکن بَیْهَقی ایله خطیب بغدادینك روایتلرینه نظراً امام مشارانیه حدیثده یعنی لفظ رسول علیه‌الصلاة والسلامده روایت بالمعنایی منع ایدوب اقوال صحابه وتابعینی هرایکی دورلو روایت ایتمکی تجویز ایتمشدر . وکیع بن‌الجرّاحك : « اِنْ لَمْ یَكُنِ الْمَعْنٰی وَاسِعاً فَقَدْ هَلَكَ النَّاسُ = ادا خصوصنده معنایی نقل ایتمك الویرمزسه اوزمان خلق هلاك اولدی دیمکدر » دیدیکی مرویدر . سفیان ثوری‌ده : « اگر بن سزه ایشیتدیکم گیبی سویلیورم دیرسه‌م صاقین اینانمایکز . سویله‌دیکم هپ معنادر » دیمش .

روایت بالمعنی اوچ صورتله واقع اولابیلیر .

برنجی صورت بر لفظی مرادفی ایله تبدیل ایتمك‌که بو ، بلااخلاف جائزدر . « قعود » لفظنی « جلوس » ، « علم » لفظنی « معرفت » ، « استطاعت » لفظنی « قدرت » ، « حَظْر » لفظنی « تحریم » ه تبدیل گبی . صحیح مسلمده حُذَیْفَة بن الیمان رضی‌الله عنهمادن مَرْوِی : « لاٰ یَدْخُلُ الْجَنَّةَ نَمَّام = هیچ بر قوغوجی جنته گیرمیه‌جکدر » حدیث شریفی « قَتّات » لفظیله‌ده روایت ایدیلمشدر .

ایکنجی صورت لفظ نائب ایله لفظ اصلینك برمعنایه دلالتده اتحادی ظنی قالوب قطعی اولمامق‌که بوتقدیرده لفظ اصلینك تبدیلی جائز اولمادیغنده ینه اختلاف یوقدر .

اوچنجی صورت راوی معنایی تماماً قاورادیغنه علی وجه‌القطع حکم ایدوب ده الفاظ مرادفه استعمال ایتمکسزین مَرْوِی‌یی — آکلادیغی معنایی تماماً ادا ایتدیکنه ینه قطع ایده‌رك حکم ایتدیکی — دیگر بر عباره ایله تبدیل ایتمك‌که بین‌العلماء مختلف فیه اولوب اکثریتك تجویز ایتدیکی صورت ایشته بودر . تجویز ایدنلرك نظرنده یالکز باشلرینه — ویا کندیلرینه منضم قرائن ایله برابر — اوالفاظ نائبه‌نك اومعنایی افهام ایتدیکنه قطع اولونورسه لفظلر مترادف حکمنده اولمش اولور . بونلرك‌ده کندی دعوالرینی مؤید نقلی وعقلی حجتلری واردر:

١ ـ ابن مَندەنك «معرفة‌الصحابه» سی ایله طَبَرانینك «مُعْجَم كبیر» ندە عبدالله بن سلیمان بن اُكَیْمَة‌اللَّیْثیدن مروی اولدیغنه كوره علیه‌الصلاة والسلام افندیمزه : «یارسول‌الله، بز سندن برحدیثی ایشیتدیكمز كبی ادا ایده‌میورز» دیەلری اوزرینه : «اِذالَمْ تُحِلُّوا حَراماً وَلَمْ تُحَرِّمُوا حَلالاً وَاَصَبْتُمُ الْمَعْنیٰ فَلا بَأْسَ = اكر بر حرامی حلال ، برحلالی حرام ایتمز ، معنایی‌ده صواب اولارق افادە ایده‌بیلیرسه‌كز ایسته‌دیككز لفظ ایله‌روایت ایتمه‌كزده بأس یوقدر» بویورولمش [١].

بو روایت حسن بصری‌یه خبر ویریلدیكنده‌ده : «لَوْلا هٰذا ما حَدَّثْنا = بویله اولماسه‌یدی بز حدیث روایت ایده‌مزدك» دیمش .

ابن مسعود رضی‌الله عنه ایله دیگر صحابه‌نك‌ده بعضاً روایت ایتدكلرنده: «قالَ رَسُولُ‌اللهِ صَلَّی‌اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ كَذا اَوْ نَحْوَهُ اَوْ قَریباً مِنْهُ = رسول‌الله صلی‌الله

[١] روایت بالمعنایی تجویز ایدنلر، جمهور سلف وخلفك عملنه‌و بوندن صوكرا صیرالاناجق ادله‌یه استناد ایتمه‌یوب‌ده یالكز بودلیل ایله‌قالسه‌لر دعوالری ثابت اولامازدی . زیرا بو روایت سنداً ضعیف اولمقله برابر راویسی اولان صحابینك اسم ونسبنی تعیینده‌ده اضطراب عظیم واردر . ابن‌الجوزی حدیثی طبرانیدن نقل ایتدكدن صوكرا موضوعدر دییور . لكن ابن حجر عسقلانی وضعه قائل اولمایوب حدیثك طبرانی ایله ابوعبدالله بن منده‌دن باشقه ابوالقاسم بن منده وابو موسی‌المدینی ، عبدان مروزی ، ابن‌السكن كبی ائمه طرفلرندن‌ده طرق مختلفه‌دن تخریج ایدیلدیكنه نظراً كندیسنه حق ویرمك لازم كلیر. فقط بوطریقلرك هیچ بری قوی اولمادیغی ایچون حدیث ینه ضعفدن قورتولاماز .

صحابی اولان راوینك اسمنی بز سیوطی‌یه تبعاً متنده «عبدالله بن سلیمان بن اكیمه» دیه قید ایتدك . حال بوكه بوذاتك اسمی حقنده‌كی اختلافات یوزندن ابن‌حجر «اصابه» سنده كندیسنه بروجه آتی دورت ترجمه آچقده مضطر قالمشدر : ١ ـ اكیمة بن عُبادة اللیثی ، ٢ ـ سلیم بن اكیمة اللیثی ، ٣ ـ عبدالله بن اكیمة ، ٤ ـ محمد بن عبدالله بن سلیمان بن اكیمة.

«اصابه» ده‌كی اسانید مختلفه‌نك تدقیقندن راوینك بو دورت وجهدن باشقه‌جه اوچ دورلو دها تسمیه ایدیلدیكنه مطلع اولیورز ١ ـ محمد بن سلیم بن اكیمه ، ٢ ـ عبدالله بن سلیم بن اكیمه ، ٣ ـ سلیمان بن اكیمة . بوندن باشقه راوینك لیثی ویازهری اولدیغی‌ده مختلف فیهدر. مختلف سندلرك ایچنده‌ده احمد بن مصعب، عمر بن ابراهیم هاشمی، ولید بن سلمه كبی كذب ، حتی وضع ایله متهم ومتروك كیمسه‌لر واردر .

حاصلی بو روایتك موضوع اولدیغنه جزم ایدیلەمه‌سه‌ده صوك درجه‌ده ضعیف اولدیغنه قائل اولمق لازم كلیر .

علیه‌وسلم بویله بویوردیلر، یاخود بونك كبی، یاخودده بوكا یاقین برسوز سویله‌دیلر» دیدكلری مرویدر. دیمك كه صحابیٔ مشارالیه لفظ رسولی درخاطر ایده‌مه‌دیكی زمان روایت بالمعنایی تجویز ایدیورمش . صحابه‌نك ده چوق كره : «اَمَرَنا رَسُولُ‌اللهِ صَلَّی‌اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ بِكَذا وَنَهانا عَنْ كَذا = رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم شویله، بویله یاپمامزی امر بویوردی؛ شوندن، بوندن‌ده‌نهی بویوردی» دیمش اولدقلری‌ده پك معلومدر . بو ایسه روایت بالمعنادر. ابن اُكیمه حدیثی واقعا ضعیف ایسه‌ده ابن‌مسعود ایله دیگر صحابه‌دن منقول اولان بوكبی سوزلر بوبابده اجماعلری اولدیغنه ضمناً دلالت ایدر . اجماع صحابه ایسه حجتدر . امام شافعینك نقلنه كوره تابعیندن بری: «ملاقی اولدیغم صحابه‌دن برطاقیملری برحدیثك معناسنده اتفاق ایتدكلری حالده لفظنده اختلاف ایتمشلردی . ایچلرندن برینه بوحالی عرض ایتدم . معناسنه خلل كلمه‌دكدن صوكرا بونده بأس یوقدر جوابنی ویردی» دیمش. جابر بن عبدالله رضی‌الله عنهمانك روایتنه كوره‌ده حُذَیْفه‌رضی‌الله‌عنه : «اِنّا قَوْمٌ عَرَبٌ نُورِدُ الْاَحادیثَ فَنُقَدِّمُ وَنُؤَخِّرُ = بز فصیح‌اللسان ، عرب كیمسه‌لرز. حدیثلری ایراد ایدركن الفاظی كاه تقدیم، كاه تأخیر ایده‌رز» دیمشدر كه فصاحتمز طولاییسیله معنایی اخلال ایتمه‌یز دیمك ایسته‌مشدر . بوده روایت بالمعنانك باشقه دورلو بیانیدر .

٢ — شرع شریفی عرب اولمایانلره كندی لسانلریله‌شرح ایتمك بالاتفاق جائزدر. الفاظ عربیه‌یی مرادفلری اولان الفاظ اعجمیه‌یه تبدیل ایتمك جائز اولنجه اونلری مرادف ومساویلری اولان دیگر الفاظ عربیه ایله تبدیل ایتمك اولویتله جائز اولور. لكن بوحجتی بعضلری قوی بولمامشدر. زیرا اعجمی اولان كیمسه ترجمه‌یی ایشیدنجه لفظ مسموعك كلام رسول اولمادیغنی بیلیر. مع‌هذا تجویز اولانلر ـ سنت نبویه‌نك الفاظی معجز وتلاوتی متعلَّق ثواب اولمادیغنه وآنجق بیان احكام ایچون وضع اولوندیغنه باقارق ـ لفظ نبوی‌یی اونوتمش كیمسه‌نك حكمی اخلال ایتمه‌مك شرطیله باشقه الفاظ ایله روایت ایتمه‌سنده بأس گورمزلر. مقصود الفاظ اولان یرلرده‌ده نقل بالمعنایی تجویز ایتمزلر. نیته‌كیم لفظ عربی ایله مروی اولان كلمهٔ شهادتی تعلیم ایچون اونی هرلسانه ترجمه ایتمك جائز ایكن اذان ایله تحیاتك الفاظنی تبدیله جواز ویرمزلر . زیرا بو الفاظ ایله تعبد شارعك مقاصدی میاننه داخلدر .

٣ — صحابه رضی الله عنهم حضراتنك عینی مجلسده قصهٔ واحده‌یی الفاظ مختلفه ایله روایت ایتدكلری واقع اولدیغی حالده هیچ بری دیگرینی بو اختلاف روایتدن طولایی تخطئه ایتمز وانكار طریقنه صاپمازدی . بو ده صحابه‌نك روایت بالمعنایی مباح گوردكلرینه دلالت ایدر .

٤ — ضرورةً معلومدر كه بو حدیثلری رسول علیه الصلاة والسلام افندیمزدن روایت ایدن صحابهٔ كرام حضراتی حدیثلری دیكله‌دكلری مجلسده یازمادقلری كبی او مجلسده حضور رسالتپناهیده‌ده ازبرله‌مك ایچون تكرار ایتمزلردی . بویله ایكن نیجه ییللر كچدكدن صوكرا او حدیثلری روایت ایتمه‌لری گوستریور كه اونلرك چوق كره مضبوطی اولان ، الفاظك كندیلری دكل ، معنالریدر .

٥ — لفظ لذاته مقصود اولمایوب اوندن اصل مقصود اولان معنادر . لفظ معنایی بیلدیره‌جك بر آلتدن باشقه برشی دكلدر . معنای مقصودی اتیان ایچون فلان لفظ یرینه فلان لفظی اقامه ایتمكده محذور یوقدر .

٦ — تابعین ایله تبع تابعین حضراتی ایچنده موالیدن ، عرب اولمایان برچوق راویلرده بولونوب بونلرده سلیقی اولارق ملكهٔ فصاحتی حائز اولمادقلرندن روایتلرنده بعض لحنلر (اعراب وشیوه خطاسی) واقع اولمش واو لحنلر بالطبع روایت بالمعنایی جائز گورمه‌ین راویلرك كندیلرندن روایتی اوزرینه حدیث كتابلرینه ده گیروب یرلشمشدر . بو ده گوستریور كه صحابه وتابعین دورلرنده روایت بالمعنی پك شایع ایمش . بو راویلرده بویله بر قناعت واعتیاده قاپیلارق رسول علیه الصلاة والسلام ایله اصحاب كرامنك منزه وبری اولدیغی لحنلری فرقنه وارمقسزین مع الاسف ارتكاب ایتمشلردر . بخاری ایله مسلمده مروی : « یَتَعاقَبُونَ فیكُمْ مَلائِكَةٌ ... » روایتی (٣٣٢ نجی حدیث) بو لحنلر میانه ادخال ایدیله‌بیلیر . نیته كیم بزّار بو حدیثی باشقه طریقدن شیوه‌یه موافق اولارق : « اِنَّ لِلّٰهِ مَلائِكَةً یَتَعاقَبُونَ فیكُمْ ... » صورتنده‌ده روایت ایتمشدر . بوندن طولایی علمای ظاهریه‌دن ابن حزم ، بر راوینك شیخی طرفندن ملحون اولارق روایت ایدیلن الفاظی تصحیح ایده‌رك شیوهٔ عربه موافق اولارق روایت ایتمه‌سنی واجب گورور . صدر اسلامده اثنای كلامده لحن ایتمك او قدر عیب ایدی كه ابن عمر رضی الله عنهما چوجوقلرینی

بوندن طولایی دوكردی . ینه حدیث روایتلرینه بر آز لحن قاریشدیغندن طولاییدر كه قواعد لسان عربی ضبط ایدن نحو علماسی آیت ایله ، اشعار جاهلیه ایله استشهاد ایتدكلری حالده احادیث نبویه ایله استشهاد ایتمزلر . حتی « اَلْفِیَّه » صاحبی ابن مالكه حدیث ایله استشهاد ایتدیكندن طولایی خیلی طعن ایدرلر . نُحاة بیلدكلری بر قاعدهٔ عمومیه‌یه مخالف اولارق روایت ایدیلن حدیثه لحن قاریشمادیغنه امین اولمادقلری ایچون حدیث ایله احتجاج ایتمیورلر . یوقسه رسول علیه الصلاة والسلام افندیمزك افصح ناس اولدیغنده حاشا شبهه ایتمزلر .

٧ — روایت بالمعنایی تجویز ایدنلر ، مخالفلرینك احتجاج ایتدكلری : « نَضَّرَ اللهُ امْرَأً سَمِعَ مَقالَتی فَوَعاها ثُمَّ اَدّاها كَما سَمِعَها » حدیثنی ده كندی لهلرینه حجت عد ایدرلر . زیرا بر كره بو حدیث جشید جشید اختلافات لفظیه ایله روایت ایدیلمشدر كه راویلرینك لفظ نبوی‌یی دكل ، معنای حدیثی روایت ایتمش اولدقلرنده شبهه ایدیلمز . ثانیاً راویلرك بو حدیثده‌كی روایاتی متحد اولسه بیله كاف تشبیه ایله « كَما سَمِعَها » بویورولمش اولیور كه « ایشیتدیكی الفاظك بكزرلری ایله » روایت ایتمه‌سی تجویز بویورولمش دیمكدر . براء بن عازب رضی الله عنهما حدیثنده « رَسُولِكَ » لفظنك « نَبِیِّكَ » لفظیله تصحیحی نبی علیه الصلاة والسلام افندیمزك جبریل علیه السلام ایله ملتبس اولماماسی نكته‌سی گوزه‌دیلدیكی ایچوندر .

مع هذا شروطی حائز اولان عالمك روایت بالمعنی ایتمه‌سنی تجویز ایدنلرده راوینك لفظ رسولی استحضار ایتدیكی تقدیرده او لفظ ایله روایت ایتمه‌سنی ترجیح ایتدكلری كبی مستحضر اولانك ده روایت بالمعنی ایدیشنی اطلاقی اوزره تجویز ایتمه‌یوب نره‌لرده جائز اولابیله‌جكنده بر وجه آتی اختلاف ایتمشلردر :

برنجی قوله گوره تأویلنه محل اولمایان الفاظ ایله تأویلی محتمل اولان الفاظ بیننده فرق واردر . برنجیلرنده روایت بالمعنی جائز ، ایكنجیلرنده ایسه دكلدر . مُحْكَم ایله مُجْمَل ویا مشترك اولان الفاظ بیننده فرق گوزه‌دوب محكمده روایت بالمعنایی تجویز ایله دیگرلرنده ایتمه‌ینلرك قولی ده بوكا یاقیندر .

ایكنجی قوله گوره اوامر ونواهی ایله ماعدالرینك فرقی واردر . روایت بالمعنی برنجیده

جائز ، ماعدالرنده غیر جائزدر . فضله اولارق ابوالحسن ماوَردی ایله (٣٨٢-٤٥٠) فخرالاسلام ابو المحاسن رُویانی (٤١٥-٥٠٢) امرونهی حدیثلرینی معنالریله روایت ایده بیلمك ایچون اختیار ایدیله جك الفاظك جلا و خفاجه اصله مساوی اولماسی شرطدر دیمشلردر. مثلا : « لاَطَلاٰقَ فِی اِغْلاٰقٍ » حدیث نبویسنی : « لاطَلاٰقَ فِی اِکْرٰاهٍ » دیه روایت ایتمك جائز دکلدر. زیرا هر نه قدر اغلاق ایله اکراه برمعنایه ایسه ده شارعك اکراهی - اونك قدر جلی اولمایان - اغلاق ایله افاده بویورماسی برمصلحته مبنی اولدیغندن بو مصلحتك فوت ایدیلمه‌سی مناسب اولاماز . لکن : « اُقْتُلُوا الْاَسْوَدَیْنِ الْحَیَّةَ وَالْعَقْرَبَ = ایکی قارا مخلوقی ، ییلان ایله عقربی قتل ایدیکز » امر نبویسنی : « اَمَرَ بِقَتْلِهِمٰا یعنی بو ایکی حیوانك قتلنه فرمان بویوردی » ، کذا : « لاٰ تَبِیعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ اِلاّٰ سَوٰاءً بِسَوٰاءٍ = آلتونی آلتونه طارتیسی مساوی اولمادقجه صاتمایکز » نهی نبویسنی ده : « نَهٰی عَنْ بَیْعِ الذَّهَبِ بِالذَّهَبِ اِلاّٰ سَوٰاءً بِسَوٰاءٍ » لفظیله روایت ایتمکده بأس یوقدر . زیرا ایکی عباره‌نك هر بری دیکری قدر جلیدر .

اوچنجی قوله کوره لفظ حدیثی مستحضر اولان ایله اونودوب خاطرنده یالکز معنی قالان کیمسه بیننده فرق واردر . برنجیسی ایچون جائز اولمایان روایت بالمعنی ایکنجیسی ایچون جائز اولور. زیرا راوی اصلندن حدیثی ایشیتدیکی کبی یعنی لفظی ایله ادایه مأمور ایدی . لکن اونوتماسی سببیله لفظی استحضاردن عاجز قالمش و معنی ایله روایتدن باشقه چاره‌سی قالمامشدر. ایشته بویله‌سی ذهننده‌کی معنایی ادا ایده بیله جك لفظ ایله روایت ایدرسه وظیفه‌سنی یاپمش صاییلیر . لاٰ یُکَلِّفُ اللّٰهُ نَفْساً اِلاّٰ وُسْعَهٰا . ماوَردی « الحاوی » سنده دیر که لفظی ازبرنده طوتان کیمسه‌نك معنی ایله روایت ایتمه‌سی جائز اولماز . زیرا بو تقدیرده رخصتی اقتضا ایدن علت موجود دکلدر . اونودان حقنده ایسه جائزدر . زیرا او ، لفظی ده معناسنی ده تحمل ایتمش یعنی هر ایکیسنی ده بلله‌یوب ادا ایتمکی درعهده ایتمشدی . برندن عاجز قالنجه دیکرینی ادا ایتمك لازم کلیر . باخصوص روایت ایتمه‌مه‌سیله احکامدن برینی کتم ایتمك محذوری ده بولونورسه بولزوم دها زیاده تأکد ایتمش اولور. لفظ حدیثی اونوتمامش

بولونماسی تقدیرنده ایسه اونی باشقه لفظ ایله ایراد ایتمه‌سی جائز اولماز. زیرا کلام نبی علیه الصلاة والسلامده اولان فصاحت باشقه کلامده بولوناماز . اه.

دوردنجی قول ینه مستحضر ایله ناسی بینی فرق ایدنلرك قولیدر. لکن بونده حکم بر عکس اولوب لفظ حدیثی استحضار ایده‌نك معنی ایله روایت ایتمه‌سی جائز، اونوتمش اولانك بویله روایت ایتمه‌سی غیر جائزدر. زیرا اونلرجه لفظی اونوتمامش کیمسه او معناده ینه او لفظ مقامنه قائم دیگر الفاظ ایرادینه قادر اولابیلیرسه ده اونوتمش کیمسه بونی یاپاماز . بونلر معنانك ، راوینك ذهننده قالمش اولماسیله اکتفا ایتمیورلر . زیرا ذهننده‌کی معنانك اونوتولان لفظك مدلولندن آرتیق ویا اکسیك اولمق احتمالی واردر . نیته‌کیم علما راوینك ایراد ایتدیکی الفاظك اصله مساوی اولماسنی شرط عدایتدکلری ایچون عام یرینه خاص ، خاص یرینه عام ، مطلق یرینه مقید ، مقید یرینه مطلق بر لفظ استعمالنی منع ایتمشلردر .

بشنجی قوله کوره کلامك ترکیبنی هیچ بوزمقسزین یالکز بر لفظك یرینه مرادفنی اقامه ایتمکله اکتفا ایتمك شرطیله روایت بالمعنی جائزدر. زیرا ترکیب کلامی دکیشدیرمك چوق کره‌لر متکلمك مرادینی اخلال ایدر . بر لفظی مرادفی ایله ابدال ایتمکده ایسه بو محذور یوقدر. حُذَیْفَه رضی الله عنهدن مَرْوی حدیثده (ص ٤٤٧) « نَمّٰام »ك « قَتّٰات » لفظی ایله تبدیلی کبی . بو ، بشنجی قوتلی بر قَوْل اولوب علمادن بعضلری بونك جوازنده اختلاف اولمادیغنی بیله ادعا ایتمشلردر .

آلتنجی قوله کوره برحدیثی کندیسیله احتجاج ویا فتوی قصدیله ایراد ایتمکله روایت قصدیله ایراد ایتمك بیننده فرق واردر. برنجی تقدیرده روایت بالمعنی جائز ایسه ده روایت قصد اولوندیغنده هر حالده لفظیله روایت ایتمك کرکدر. روایت بالمعنانك الك زیاده علیهداری اولان ظاهریه علماسندن ابن حَزْمك سوزندن ظاهریه‌نك ده بوکا بر دیه‌جکلری اولمادیغی آکلاشیلیور. ابن حَزْم دیور که نبی صلی الله علیه وسلّمدن نقل ایدیله جك خبرك حکمی ، لفظك نصّی ایله و تبدیل و تغییر اولونمقسزین ایراد اولونمقدر. بوندن یالکز بر حال مستثنادر که او ده بر کیمسه‌نك نقل ایتمك ایسته‌دیکی خبرده تثبت اوزره اولوب معناسنی یقیناً بیلدکدن صوکرا کندیسندن استفتا وقوعنده او خبرك معنی و موجبی ایله فتوی ویرمه‌سی حالیدر. بویله اولان مفتی : « حَکَمَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ بِکَذٰا =

رسول الله صلى الله عليه وسلم شويله حكم ايتدى » ، ياخود : « نَهٰى عَنْ كَذٰا = فلان شيدن نهى بويوردى » ، ياخود : « حَرَّمَ كَذٰا = فلان شيئى حرام قيلدى » ، ياخودده : اَلْوَاجِبُ فِى هٰذِهِ الْقَضِيَّةِ مَا صَحَّ عَنِ النَّبِىِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ كَذٰا = بو مسئله ده واجب اولان نبى صلى الله عليه وسلمدن سند صحيح ايله مروى حكمدر كه او ده شودر » ديه بيلير. نيته كيم حكمى قرآنده منصوص اولان خصوصيات ايچون ده فرقسزجه بويله طاورانمق جائزدر . بر كيمسه نك بر آيتك موجبنى ، حكمنى باشقه لفظلرله خبر ويرمه سى جائز اولديغنده هيچ بر اختلاف يوقدر. لكن حديث روايت ايتمكى ، نبى عليه الصلاة والسلام افنديمزدن كنديسنه بالغ اولان بر كلامى نبى عليه الصلاة والسلامه اسناد ايده رك تبليغ ايله مكى قصد ايدن كيمسه نك الفاظ حديثى تحرى ايده رك – معنى فرقى اولماسه ده – هيچ بر حرفى ديكر حرف ايله تبديل ايتمكسزين روايت ايله مه سندن باشقه دورلوسى حلال اولماديغى كبى هيچ بر حرفى تقديم ويا تأخير ايتمه سى ده حلال اولماز. قرآن كريمى تلاوت ويا تعليم ايتمك ايسته ين كيمسه ده بويله در . آراده هيچ بر فرق يوقدر . اهـ .

يدنجى قوله كوره روايت بالمعنى يالكز صحابه ايچون جائز ايدى . ماعداسى ايچون روايت باللفظدن باشقه سى جائز دكلدر. مالكيه دن ابوبكر بن العربينك «احكام القرآن» ده جزماً بيان ايتديكى قول بودر. زيرا صحابهٔ كرام حضراتى اولا ارباب لسان اولدقلرندن لسانده كى اسرار بيانه واقف ايديلر . ثانياً نبى عليه الصلاة والسلام افنديمزك اقوال سنيه لرينى كندى قولاقلريله ايشيتديكلرى كبى افعال شريفه لرينى مشاهده ايتديكلرندن واحوال دلپسندلرينه واقف اولدقلرندن مقاصد جليلهٔ نبويه يه ده واقف ايديلر . بناءً عليه بر حديثى معناسيله روايت ايتديكلرنده مقصدى بتمامه استيفا ايده بيليرلردى . بونكله برابر لفظ نبوى يى استحضاردن عاجز قالدقجه روايت بالمعنى سمتنه قاچمامق وحديثى معنى ايله روايت ايتديكلرنده ده اكثريا روايتلرينك بويله اولديغنه اشارت ايتمك معتادلرى ايدى كه بو اسبابدن طولايى روايتلرينه قارشى نفس مطمئن اولور . صحابه دن صوكرا كلنلر ايسه لسانى بيلمك واسرار بيانه سليقى اولارق واقف اولمق خصوصلرنده اونلرك درجه سنه وارامادقلرى كبى اقوال نبويه يى نه بالذات ايشيتمش ، نه ده افعال شريفه لرينى مشاهده و احوال سنيه لرينه وقوف حاصل ايتمش

دكللردر. بو قولى ده ماوردى ايله رويانى نقل ايدوب صحابيدن ماعداسنك روايت بالمعنى ايتمه سنه جواز اولماديغنه جزم ايتمشلر وروايت بالمعنى جائز اولوب اولماديغى حقنده كى اختلافى صحابه دن صوكراكى راويلر حقنده وارد كورمشلردر .

سكزنجى قوله كوره روايت بالمعنى يالكز صحابه وتابعين حقنده جائز اولوب ماعدالرى حقنده ممنوعدر. بوكا قائل اولانلر ديرلركه حديث اسناد ايله مقيد اولنجه – كه بو ، آنجق تابعيندن روايت ايدنلردن باشلايابيلير – لفظى مختلف اولمامق وبو اختلاف يوزندن ايچنه يالان قاريشمامق واجب اولور. روايت بالمعنى صورتنده ، بالخصوص راويلرك تعددى حالنده حديث لفظاً مختلف وجوه عديده ايله روايت ايديلمش اولور. لفظاً اختلاف ده چوق كره لر معنىً اختلافى موجب اولور . بو اختلاف آنجق ارباب دقتك فرقنه واره بيله جكى درجه ده آز اولسه ده ينه معناده اختلافدر. معناده اختلاف ايسه حديثك لايق اولديغى وجه ايله روايت ايديلميوب يا بعض روايتنده ، ياخودده بوتون روايتنده خطا وقوع بولديغنه وعباره يه نبى عليه الصلاة والسلامك بويورمامش اولديغى بر سوز قاريشمش بولونديغنه دليلدر . بو محذور آنجق حديثك تدوين واسناد ايله تقييدندن صوكرا ظاهر اولور. اتباع تابعين ايله اونلردن صوكرا كيلر روايت بالمعنادن ممنوع اولسه لر بو محذور وارد اولماز .

خلاصه حديثى لفظى ايله وعباره ده تصرف ايتمكسزين ايراد ايتمه نك اولى اولديغنده بين العلما هيچ بر اختلاف يوقدر. هله تحيات ودعاى افتتاح ايله نماز ده كى صلوات كبى لفظى ايله تعبد مقصود اولان روايتده الفاظى تغيير ايتمه مك خصوصنده كى اتفاق بطريق الاولى موجوددر. آنجق بعض وقتلرده ، مثلا راوى حديثك يالكز معناسنى درخاطر ايدوب لفظى ذهننده استحضار ايده مه ديكى صورتده روايت بالمعنى تجويز ايديلمشدر . زيرا بو صورتده بوده تجويز ايديلمه يه جك اولسه حديثدن مستفاد اولان حكم ضايع اولاجغندن او سببدن طولايى مفسدت عارض اولور . بالخصوص حكم ، بوتون امتك بيلمكه محتاج اولديغى احكام مهمه دن ايسه مفسدت دها زياده بويور . بو صورتده روايت بالمعنايى تجويز ايتمكدن باشقه چاره يوقدر . آنجق بو تقديرده ده راوينك ، الفاظك مدلولاتنى حقيله بيلير ومعنايى تغيير ايده ميه جك شيلره واقف بر كيمسه اولماسنى شرط ايتمشلردركه بو شرطلر دائره سنده الفاظك تغيرندن اصلك معناسنه تغير عارض اولمامش اولور . مع هذا قاضى عياض : « روايت بالمعنى

قاپیسنی آرتیق سد ایتمك ایجاب ایدر که حدیثلری، معنانی تغییر ایتمیورم ظننده بولونان بجریکسز راویلرك تسلطندن قورتولمش اولسون » دییه کسدیروب آتمشدر .

تنبیه ١ — بو فصلده روایت بالمعنایه دائر اوزون اوزادی یه بیان اولونان اختلافاتك هیچ بری کتب مصنفه حقنده جاری دکلدر. مصنفاتك بریندن برشی روایت ایده جك کیمسه نك هرهانکی لفظی تغییر و برلفظی دیکر برلفظه ابدال ایتمه سنه بالاتفاق جواز یوقدر . زیرا روایت بالمعنایه رخصت و یرنلر الفاظ مسموعه یی عیناً ضبط واستعاده ایتمکده کی حَرَج ومشقتی نظر اعتباره آلمشلردر . کتابلره درج اولونمش روایاتی ایسه اولدقلری کبی نقل وروایت ایتمکده هیچ برمشکلات یوقدر .

تنبیه ٢ — برحدیثی معنی ایله روایت ایدن کیمسه نك متعاقباً : « اَوْ كَمَا قَالَ = یاخود رسول الله صلی الله علیه وسلمك بویوردقلری کبی » ، یاخود : « اَوْ نَحْوَهُ = یاخود اونك کبی » ، « اَوْشِبْهَهُ = یاخود بو کلام شریفك بکزرینی بویوردی » ، « اَوْمَا اَشْبَهَ هٰذَا مِنَ الاَلْفَاظِ = یاخود بو الفاظه بکزر لفظلرله بویوردی » دیمه سی اقتضا ایدر . نیته کیم معانیٔ کلامه هرکسدن زیاده آکاه ایکن صحابه دن برطاقیملرینك ـ روایت بالمعناده کی خطر عظیمی ملاحظه ایده رك ـ یاکیلمش اولمق قورقوسیله بویله دیمش اولدقلری ثابتدر. ابن مسعود رضی الله عنهك بویله براحتیاطده بولوندیغی براز اوّل (ص٤٤٨) کچمشدی . ابن ماجه ایله احمد ابن حنبل وحاکمك روایت ایتدکلرینه کوره صحابیٔ مشارالیه حضرتلری بر کون : « قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ » دیدکدن صوکرا مهابتدن کوزلری طولوب بوینی طامارلری شیشمش اوندن صوکرا : « اَوْ كَمَا قَالَ » دیمش . مسند دارمی ایله خطیبك « کفایه » سنده ده ابو الدَّرْدَاء رضی الله عنهك رسول الله صلی الله علیه وسلمدن برحدیث روایت ایتدکدن صوکرا: « اَوْ نَحْوَهُ » ، یاخود : « اَوْشِبْهَهُ » دیدیکی روایت ایدیلمشدر . برحدیثی رفع ایتدکدن صوکرا امام مالکك ده : « اَوْ كَمَا قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ » دیمك معتادی اولدیغنی ابن ماجه ایله احمد ابن حنبل روایت ایدرلر .

تنبیه ٣ — عرض قراءت اثناسنده قاریٔ اوقودیغی حدیثك بر لفظنده شبهه ایدرسه یازیلانی اوقودقدن صوکرا : « اَوْ كَمَا قَالَ » دیمه سی فنا اولماز . زیرا بو تقدیرده بالآخره او لفظك صوابی تبین ایتدیکنده طوغروسنی روایت ایتمك ایچون شیخندن ضمناً اجازت واذن آلمش بولونور .

٥٦

روایت حدیثك صفت وکیفیتی وآدابی (مابعد)

(٧) اختصار حدیث مسئله‌سی

حدیثی اختصار ایتمك بحثنه کلنجه اونك‌ده جواز ومنعنده دورت قول اوزره اختلاف ایدیلمشدر :

برنجی قوله کوره حدیثی اختصار ایتمك مطلقا ممنوعدر . بو، روایت بالمعانی تجویز ایتمه‌ینلرك قولیدر . بونلر دییورلرکه حدیثك برقسمنی حذف ایدن کیمسه فرقنه وارمقسزین معناسنی اخلال ایده‌بیلیر . ائمهٔ ثقاتدن اولان حمّاد بن سَلَمه نك بیله حدیثی اختصاره قالقیشدیغی وقت معناسنی بوزدیغندن عبدالله بن‌المبارکه غِبطه بحث ایتمش‌ده اوده : « فرقنه واردکمی ؟ » سؤالیله دیدیگنی تأیید ایله‌مشدر . یعقوب بن شَیبه‌نك روایتنه کوره‌ده امام مالك حدیث، رسول‌الله صلی‌الله‌علیه وسلمك کندی کلام عالیلری اولدیغی وقت اختصار ایدیلمه‌سنی جائز کورمزدی . عبدالملك بن عُمَیرده حدیثدن حرف واحدك حذف ایدیلمه‌سنی جائز کورمزدی .

ایکنجی قوله کوره اختصار مطلقا جائزدر. معذلك بواطلاق، آتیده‌کی شرط ایله ضمناً مقیددر : حدیثك ایراد اولونان جزئی ـ استثنا، شرط ویا غایه‌کبی حذفی معنانی اخلال ایده‌جك وجه ایله ـ جزء محذوفه متعلق اولمامالیدر . محذوفك عدم ذکری حکمی اخلال ایده‌جك‌کبی اولورسه اختصارك ممنوع اولدیغنده حق اتفاق بولوندیغنی صفیّ الدین هندی (٦٤٤ ـ ٧١٥) حکایه ایدیور .

اوچنجی قوله کوره راوینك یا کندیسی، یا باشقه‌سی حدیثی اولجه تمام اولارق روایت ایتمش بولونورسه اختصاری جائز ؛ نه کندیسی، نه‌ده باشقه‌سی اولجه روایت ایتمه‌مش بولونورسه غیر جائزدر .

دوردنجی قوله کوره عالم وعارف اولان راوینك حدیثی اختصار ایتمه‌سی جائزدر . شوشرطایله‌که حدیثك حذف‌ایتدیکی جزئی نقل ایتدیکی جزءدن متمیز وجزء مَرْوی جزء محذوفه ـ حذف ایله بیانه خلل کله‌جك وجزء مَرْوینك دلالتی دگیشه‌جك

وجه ایله ـ متعلق اولمامالیدر . جمهورك وحدیث ایله فقه واصول اصحابندن محقّق اولانلرك مذهبی بودر. بیهقینك « مدخل » ده ابن‌المبارکدن نقل ایتدیکی : « اختصار حدیثی بزه سفیان اوکرتدی » سوزی‌ده ایشته بومعنایه حمل ایدیلمك کرکدر .

بوشرطلر دائره‌سنده‌کی اختصار روایت بالمعانی تجویز ایتمه‌ینلره کوره‌بیله جائز اولمق اقتضا ایدر . زیرا بوتقدیرده محذوف ایله مروی ـ یالکز بری روایت ایدیلمش ـ آیری آیری ایکی خبر مستقل حکمنده اولمش اولور . ینه بوتقدیرده روایتده اختصار آنجق ـ ایشیتمه‌دیگنی زیاده، یاخود ایشیتدیگنی اکسیك روایت ایتمه‌سی خاطره کلمه‌ین ـ عالیمقام وضبط و اِتقان ایله‌مشهور اولان محدث ایچون تجویز ایدیلمش اولیور دیمکدر .

خطیب بغدادی دیرکه‌برکیمسه برحدیثی ایلك‌دفعه تام اولارق روایت ایتدکدن صوکرا ایکنجی‌دفعه‌ده اختصاری حالنده یا ایشیتمه‌دیکی بر کلامی ایلك دفعه‌کی روایتنده زیاده ایتمش، یاخود قلت ضبط وکثرت‌غلط یوزندن حدیثك باقیسنی ایکنجی‌دفعه‌کی روایتنده اونوتمشدر دییه تهمته معروض قالمقدن قورقار مقوله‌دن ایسه بویله برتهمتی کندینه اوغراتمامق ایچون حدیثی صوکراکی روایاتنده‌ده تام اولارق ایراد ایتمه‌سی واجب‌اولور. سلیم‌رازی‌ده : « ابتدادن‌خبرك یالکز برقسمنی‌روایت‌ایتدکدن‌صوکرا بالآخره‌اوخبری‌تام اولارق روایتی حالنده حدیثنه زیاده‌کلام قاریشدیرمقله متهم اولا-بیله‌جك‌اولان کیمسه زیاده‌یی ترك‌و کتم ایتمکده معذوراولور» دییورسه‌ده ابن‌الصلاح بوعذری قبول ایتمه‌یه‌رك : « حالی بویله اولان کیمسه ابتدای امرده حدیثی اکسیك روایت ایتمه‌مك کرکدر. زیرا برکره حدیثی تام اولارق روایت ایتمه‌سی تعین ایتمش بروظیفه‌سی ایدی . ایلکنده اکسیك اولارق روایت ایتمکله حدیثك بقیه‌سنی محتجٌ به اولمقدن‌چیقارمش اولیور. زیرا بوتقدیرده یا زیاده‌یی‌هیچ روایت‌ایده‌میه‌رك ضمننده‌کی فائده‌یی بوسبوتون اضاعه ایتمش، یاخودده روایتی حالنده متهم اولارق روایت ایده‌جکندن‌بو تقدیرده‌ده ثمره‌سز برروایتده بولونمش اولور. وینه محتجٌ به اولماز » دییور. قیود وشروطنی کوزه‌ته‌رك اختصار حدیثی تجویز ایدنلردن بری‌ده مسلمدرکه « صحیح » نك مقدمه‌سنده بوکا اشارت ایتمشدر .

« تقطیع حدیث » مسئله‌سی ده اختصارك فرعیدر. تقطیعدن مرادلری مصنّفك بر حدیثی متضمن اولدیغی احکامه کوره پارچه‌لایوب هر برینی کتابك علاقه‌دار اولدیغی باب مخصوصنده ذکر ایتمه‌سیدرکه بوندن مقصد مسائل فقهیه‌نك هر بابنده خبرك یالکز اوبابده احتجاجه صالح اولان قسمنی کوسترمکله اکتفا و تطویلدن احترازدر .

هیچ‌ده ضرری اولمایان تصرفك بوقدری ده بعضلرنجه خوش کورولمه‌مشدر. امام احمد ابن حنبلك : « بو ، یاپیلمامالی » دیدیکنی ابو بکر احمد بن محمد الخَلّال (؟ ۲۳۰ ـ ۳۱۰) نقل ایتدیکی کبی ابن الصلاح شهرزوری‌ده بو نقله باقارق : « بو ، کراهتدن خالی دکلدر » دیمشدر. نَوَوی ایسه بونك جوازه ـ اختصاردن‌ده ـ اقرب اولدیغنه قائل اولوب : « بوبابده ابن الصلاحه موافقت ایدیله‌میه‌جکنی ظن ایده‌رم » دییور . زیرا مالك ، بخاری ، ابوداود ، نَسَائی کبی اعاظمِ ائمهٔ حدیث تقطیعی کتابلرنده هپ یاپوب طورمشلردر .

لکن روایتلرك برنده مشکوك برزیاده وارایسه او زیاده‌یی حذف ایتمك جائز اولدیغنده هیچ براختلاف اولمادیغنی سراج‌الدین بُلْقِینی (۷۲٤ـ۸۰۵) خبر ویریور. نیته‌کیم امام مالك بوکبی یرلرده اختصاری توعاً التزام ایدردی . حتی حدیثك اسنادی موصول اولدیغنده ده برآز شبهه ایتدیمی همان قطع ایده‌رك روایت ایتمك معتادی ایدی .

مع‌هذا حدیثك برجزئنده‌کی شکدن طولایی جزء مشکوك فیهی حذف ایتمه‌نك جوازی هرایکی جزء بیننده تعلق بولونمامقله مشروطدر . مثلا ابوهریره رضی‌الله عنهك (۱۰۰۹) نجی عَرایا حدیثنده‌کی : « فی خَمْسَةِ اَوْسُقٍ اَوْدُونَ خَمْسَةِ اَوْسُقٍ » عباره‌سندن شك اوزره وارد اولمشدر دییه‌رك « اَوْدُونَ خَمْسَةِ اَوْسُقٍ » زیاده‌سنك اختصاراً حذفی جائز دکلدر . بالعکس بونك ذکری واجبدر . حدیثك سندنده‌کی داودبن‌الحُصَین‌شك اوزره روایت ایتمش اولدیغندن زیادهٔ مشکوکه حذف ایدیلدیکی تقدیرده بیعنه رخصت ویریلن عَرایا مقدارینك بش وَسْق[۱] اولدیغنه قطع ایدیلمش اولورکه مقصود شارعه منافی اولماسی تهلکه‌سی واردر .

[۱] و وسق النمش صاعی مستوعب کیل ومقداره دینور . علی قول بر دوه یوکندن

اختصاره متفرع برمسئله دها واردرکه اوده شودر: محدّث برحدیثی بر اسناد ایله روایت ایتدکدن صوکرا دیگربراسناد ایله‌ینه اوحدیثی ایراد ایتمك ایسته‌دیکنده متنی عیناً ذکر ایتمه‌یوب ایکنجی اسناددن صوکرا : « مِثْلَهُ » ، یاخود « نَحْوَهُ » دیمکله اکتفا ایدر. و : « ایکنجی اسنادك متنی‌ده اولکی اسنادك متنی کبیدر، یاخود اوکا بکزر الفاظ ایله‌در » دیمك ایستر. ایشته بونی بعض محدّثلر جائز کورمزلر . متن تکرر ایتمش اولسه بیله هر اسنادك عقبنده اوکا عائد الفاظی عیناً ذکر ایتمك لازم کلیر دیرلر. شُعْبه : « فُلاٰنٌ عَنْ فُلاٰنٍ مِثْلَهُ لاٰ یُجْزِیءُ = فلان فلاندن اونك مثلنی روایت ایتدی دیمك کفایت ایتمز » دیمش اولدیغی کبی « قَوْلُ الرّاوِی نَحْوَهُ شَكٌّ = راوینك نَحْوَهُ دیمه‌سی روایتده شکدر » دیدیکی‌ده مرویدر .

ایکنجی قوله کوره راوینك شیخی ضابط ، متحفّظ ، الفاظی تمییزه قادر ، کلمات مَرْویه‌نك عددینه دقت ایدر ثقاتدن اولمقله معروف برکیمسه ایسه جائز ، دکلسه غیر جائزدر . سفیان ثَوْری بوکا قائلدر .

یحیی بن مَعینه عطف اولونان اوچنجی برقول دها واردرکه اوده راوینك شیخی بو اوصافی حائز ایسه « مِثْلَهُ » دیمه‌سنك جائز ، « نَحْوَهُ » دیمه‌سنك ایسه غیر جائز اولماسیدر . حاکمك آتیده‌کی سوزی‌ده بوکا دلالت ایدر . دییورکه « مِثْلَهُ » دیمك ایله « نَحْوَهُ » دیمك بیننده‌کی فرقی کوزتمك ده حدیث ایله اشتغال ایدنه لازم اولان ضبط واتقانك برنوعیدر. هرایکی اسناده عائد متنلرك لفظ واحد ایله اولدیغنه جزم ایتمه‌دکدن صوکرا « مِثْلَهُ » دیمك حلال اولماز . متنلر لفظاً متحد اولمایوب‌ده یالکز معنیً متحد ایسه‌لر « نَحْوَهُ » دییه‌بیلیر . اه. خطیب بغدادی : « بو قول روایت بالمعنایه جواز ویرمه‌ینلرك قولنه کوره برتفریقدر. جائز کورنلر ایسه بوایکی کلمه بیننده فرق کوزتمزلر » دیدکدن صوکرا : « اهل علمدن خیلی ذوات بوقبیلدن

عبارتدر.... قول اوله کوره النمش صاع نبوی عند اهل‌الحجاز اوچیوز یکرمی رطل ایدر. وعنداهل‌العراق درتیوز سکسان رطل ایدر. نته‌کم نهایه‌ده بویله مرسومدر. اه. عاصم‌افندی، قاموس ترجمه‌سی. (صاع ایله رطلك مقدارلری حقنده ۱۵۱ نجی حدیثك حاشیه‌سنه‌ده مراجعت.)

برشیئی روایت ایتمك ایسته‌دكلرنده ایكنجی اسنادی ذكر ایتدكدن صوكرا مثلَ حَدیثٍ قَبْلَهُ مَتْنُهُ كَذا وَكَذا یعنی دها اولكی حدیث كبی كه متنی شودر دییه‌رك متن حدیثی سوق ایدرلردی. نَحْوَهُ ده بویله یاپارلردی. بنم ده اختیار ایتدیكم بودر » دییور.

بو مسئله‌یی بیلمك صحیح مسلم ایله مشغول اولاجقلره پك لازمدر. بو كتابده متن مقامنه قائم اولمق اوزره « مِثْلَهُ » ایله « نَحْوَهُ » لفظلرینه پك چوق تصادف ایدیلیر.

شیخ، برحدیثك اسنادینی متنك یالكز برجزئی ایله برلكده ذكر ایتدكدن صوكرا متنك بقیه‌سنه « الحَدیثَ »، یاخود « الحَدیثَ بِطُولِهِ »، یاخودده « وَذَكَرَ الحَدیثَ » لفظلریله اشارت ایدر، حدیثك‌ده ذكری اوله‌جه سبق ایتمه‌مش ایسه راوینك تمام حدیثی شیخندن روایت ایتمه‌سی جائز اولورمی؟ مِثْلَهُ ایله نَحْوَهُ دیمكی جائز كورمه‌ینلرجه بونده‌كی اختلاف مِثْلَهُ ایله نَحْوَهُ ده‌كی اختلافدن اشددر. زیرا اولكی مسئله‌ده ـ ولو دیكر بر اسناد ایله اولسون ـ حدیثك تمامی دها اوّل سوق ایدیلمش بولونیوردی. بونده ایسه متن اوله‌جه سوق ایدیلمه‌مشدر. بناءً علیه راوی شیخندن ناصل ایشیتمش ایسه اوندن روایتی یالكز اوكا قصر ایتمه‌لیدر. نیته‌كیم استاد ابو اسحق اسفراینی‌نك مذهبی‌ده بودر. ابوبكر اسماعیلی ایسه: « شیخ ایله قارئك هر ایكیسی‌ده اختصار ایدیلن حدیثك تمامنی بیلیورلرسه اومارم كه قارئك، تمامنی كندیسندن روایت ایتمه‌سی جائز اولسون. مع هذا احتیاطه اوفق اولان بو كبی یرلرده شیخك سویله‌دیكی مقداره اقتصار ایدوب وَذَكَرَ الحَدیثَ دیدكدن صوكرا وَتَمامُهُ كَذا وَكَذا دییوب بقیه‌سنی سوق ایتمكدر » دییور.

برده ابن كثیرك قولی واردر كه اوكا كوره راوی اكر او حدیثی شیخندن اوله‌جه تماماً دیكله‌مش ایسه، الحَدیثَ دییه‌رك ما بعدینی سوق ایتمكدن فراغت ایتمه‌سی جائز، دیكله‌مه‌مش ایسه ممنوعدر.

تلفیق روایات

بر مسئله‌ دها: راوی برحدیثی متعدد كیمسه‌لردن اخذ ایتمش بولونورده روایتلر معنیً متحد اولمقله برابر لفظاً متفاوت اولورلرسه عجبا: « اَخْبَرَنا فُلانٌ وَفُلانٌ

وَاللَّفْظُ لِفُلانٍ قالَ » = فلان ایله فلان بزه خبر ویردیلر. سویله‌یه‌جكم لفظ ده فلانك لفظیدر. او دیدی كه »، یاخود: « وَهذا لَفْظُ فُلانٍ قالَ »، یاخودده « قالا اَخْبَرَنا فُلانٌ قالَ » كبی برعباره ایله اسنادلری مجتمعاً سرد ایدوب اوندن صوكرا حدیثی خاصةً برینك لفظی اوزره سوق ایدرسه جائز اولورمی؟ اوت. بوكا مماثل یرلرده مسلمك ده برخوش عباره واسلوبی واردر. او، مثلا: « حَدَّثَنا اَبُو بَكْرِ بْنُ اَبی شَیْبَةَ وَاَبُو سَعیدٍ الاَشَجُّ كِلاهُما عَنْ اَبی خالِدٍ » دیدكدن و ابو خالددن ایكی طریق ایله حدیثی اخذ ایله‌دیكینی اشعار ایتدكدن صوكرا لفظ حدیثك ابوبكر بن ابی شیبه‌دن مروی لفظ اولدیغنی كوسترمك ایچون اسنادی ینه باشدن آلوب قالَ اَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنا اَبُو خالِدٍ الاَحْمَرُ عَنِ الاَعْمَشِ » دییه‌رك حدیثی سوق ایدر. یالكز اسنادلردن برینه عائد اولان لفظی ذكر ایتمه‌یوب‌ده كاه برینك، كاه دیكرینك لفظندن آلوب مثلا: « اَخْبَرَنا فُلانٌ وَفُلانٌ وَتَقارَبا فِی الْمَعْنی قالا اَخْبَرَنا فُلانٌ = فلان وفلان بزه خبر ویردیلر. سویله‌دكلرینكده معناسی بری برینه یاقیندر. بونلر دیدیلر كه فلان بزه خبر ویردی كه الخ » دیسه روایت بالمعنایی تجویز ایدنلره كوره ینه جائز اولور.

ابوداودك « سنن » نده‌كی « حَدَّثَنا مُسَدَّدٌ وَاَبُو تَوْبَةَ الْمَعْنی قالا حَدَّثَنا اَبُو الاَحْوَصِ » كبی عباره‌لرندن ذكر ایدیله‌جك متنك مسدده عائدیتی آكلاشیلابیله‌جكی كبی هر ایكی راویدن معناسیله روایت ایدیلمش اولمق احتمالی‌ده واردر. ابو داودك: « حَدَّثَنا مُسْلِمُ بْنُ اِبْراهیمَ وَمُوسَی بْنُ اِسْماعیلَ الْمَعْنی واحِدٌ قالا حَدَّثَنا اَبانٌ » طرزنده‌كی اسنادلرنده ایسه ایكنجی احتمال دها زیاده قوتله‌نیر.

راوینك، معناده اتفاق ایتمش برجماعتدن روایت ایدركن سوق ایتدیكی متن او جماعتدن هر برینك لفظی اولمادیغی حالده بونی بیاندن ساكت قالماسنه كانجه بخاری ایله عبدالله بن وَهب وحمّاد بن سَلَمَه كیبیلری بو طرز روایتدن قاچینمامشلر و بوندن طولایی تعییبه ده اوغرامشلرسه ده روایت بالمعنایی تجویز ایدنلرك مذهبنجه بونده‌ده باس یوقدر.

مصنّف اولان بركتابی برجماعتدن دیكله‌دكدن صوكرا كندی نسخه‌سنی بو

جماعتدن يالكز برى نزدندەكى اصل ايله مقابله ايدن كيسەنك ، اوجماعتك كافەسنى اسنادنده ذكرايدوب : « وَاللَّفْظُ لِفُلاَنٍ » ديمەسى ايسه جائز اولمق محتمل اولديغى كبى اولمامق احتمالى ده واردر . جائز اولابيلير : چونكه او كتابى اسمنى تخصيص ايتديكى اوفلاندن نص ايله ديكلەمشدر. غير جائزده اولابيلير : چونكه ديكرلرينك كيفيت روايتندن ده خبردار اولماليدركه اونلره عطفاً اخبار ايده بيلسون . بو ، اسنادلرك جمعنه دائر اولجه مثاللرينى ايراد ايتديكمز نوعه تماماً داخل دكلدر . زيرا يوقاريكى مثاللرده محدث لفظ حديثك راويسى اولارق كوستردىكى ذاتك ماعداسندن كلن روايته ده كسب اطّلاع ايدوب معنى جهتندن كندى مَرْويسنه موافقتلرينى كورمش واويلەجه اخبار ايتمش بولونيوردى . بونده ايسه بويله براخبار يوقدر .

روايت بالمعنى ايله اختصارك لواحقندن اولارق ذكر ايتديكمز بو روايت صورتلرينه « تلفيق » نامى ويريلير .

تلفيقك برنوعى ده شودر : محدّث ، حديثك بر قسمنى بر شيخندن ، ديكر قسمنى ده ديكر شيخندن ديكلر . صوكرا روايت ايدركن هر برندن ديكلەديكى لفظلرى آيرى آيرى تمييز ايتمكسزين هرايكيسنى قاريشديرارق ومبهم بر صورتده : « بعضيسى فلاندن ، ديكر بعضيسى فلاندن » ديەرك متنى هرايكى شيخنه بردن اسناد ايدر . لكن بو ، سندده كى راويلرك هپسى ده ثقاتدن اولمق شرطيله جائز اولابيلير . تلفيقى اك اول ياپان ابن شهاب زُهْرى اولوب ارباب مَغازى وسيرده بوطرز رواتى چوقجه استعمال ايدرلر . بخارينك زُهْريدن روايت ايتديكى (١١٥١) نجى اوزون اِفك حديثى بوكا مثالدر . بخارى سندنى زُهْرى‌يه وارديريور . زُهْرى ده : « حَدَّثَنِى عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ وَسَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ وَعَلْقَمَةُ بْنُ وَقَّاصٍ وَعُبَيْدُ اللهِ اَبْنُ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ عَائِشَةَ » ديەرك حديثى دورت راويدن ديكلەديكنى سويلەدكدن صوكرا : « وَكُلُّهُمْ حَدَّثَنِى طَائِفَةً مِنْ حَدِيثِهَا وَبَعْضُهُمْ كَانَ اَوْعَى لِحَدِيثِهَا مِنْ بَعْضٍ وَاَثْبَتَ لَهُ اَقْتِصَاصاً وَقَدْ وَعَيْتُ عَنْ كُلِّ رَجُلٍ مِنْهُمُ الْحَدِيثَ الَّذِى حَدَّثَنِى عَنْ عَائِشَةَ وَبَعْضُ حَدِيثِهِمْ يُصَدِّقُ بَعْضاً وَاِنْ كَانَ بَعْضُهُمْ اَوْعَى لَهُ مِنْ بَعْضٍ . قَالُوا قَالَتْ عَائِشَةُ . . . = وهربرى عايشه رضى الله عنهانك

حديثندن برقسمنى بكا سويلەديلركه مشارالیهانك حديثنى كيمى ديكرلرندن داها اِى حفظ ايتمشدى وروايتده‌كى تثبتى سائرلرندن زياده ايدى . بن ايسه عائشه رضى الله عنهادن روايت ايتدكلرى حديثى هر برندن آيرى آيرى آلوب حفظ ايتدم . كيمنك حفظى ديكرلرندن زياده اولمقله برابر سوزلرى يكديكرلرى هپ تصديق ايديوردى . ايشته بونلرك دوردى عائشه رضى الله عنها ديديكه .... ديديلر » طرزنده هپسنك روايتلرينى مزج ايدەرك حديثى نقل ايديور .

غريب الحديث

روايت بالمعنى ايله اختصار وتلفيق حديثك مدار جواز ومنعى الفاظ ومبانى ايله ترا كيبك مدلوللرينى حقيله تمييز اولديغندن حديث ايله مشغول اولاجق كيمسەنك الفاظ حديثه هرحالده بحق آشنا اولماسى لازم كلير . بونك ايچون ده حديثك غرائبه الفاظنى شرح و برى برى ايله تأليفى مشكل اولان متونى ايضاح مقصديله خاصةً تأليف ايدلمش كتابلره مراجعت اقتضا ايدر . برانسان لسان آشنا اولمقله هر حديثك معناسنى آكلامق لازم كلمز . امام احمد ابن حنبله بر كره حديثده‌كى برلفظ غريبك معناسى صورولمش . اوده : « بونى غريبى بيلنلره صوريكز . بن رسول الله صلى الله عليه وسلمك كلامى حقنده ظن اوزرينه سوز سويلەمەسنى سومم » ديمش . بونك نظيرى اولمق اوزره ده ابوبكر الصدّيق رضى الله عنهدن « وَفَاكِهَةً وَاَبّاً » آيت كريمەسنده‌كى « اَبّ » ك نه ديمك اولديغى سؤال ايدلمش . اوده : « اَىُّ سَمَاءٍ تُظِلُّنِى وَاَىُّ اَرْضٍ تُقِلُّنِى اِذَا قُلْتُ فِى كِتَابِ اللهِ مَالاَ اَعْلَمُ = كتاب الله حقنده بيلمەديكم شيئى سويلرسەم بنى هانكى سما اورتر ويا هانكى يرطاشير ؟ » بويورمشدر .

غريب الحديثه دائر آثاره اولان احتياج داها ايكنجى عصرده كنديسنى كوسترمش وبو فنه متعلق آثار دورت بوچوق عصر ظرفنده صيق صيق تأليف ايدلمشدر . روايته نظراً اك اول ايكنجى عصر ائمهٔ لغويوندن ابو عُبَيْدَةَ مَعْمَر بن الْمُثَنَّى التَّيْمى (١١٠ - ٢١٠) ، ابوالحسن نَضْر بن شُمَيْل المازِنى (٢٠٤) ، عبدالملك بن قُرَيْب الاَصْمَعى (١٢٢ - ٢١٦) ، « قُطْرُب » لقبيله مشهور محمد بن المستنير (٢٠٦) ، محتاج تفسير كوردكلرى الفاظ غريبهٔ حديثيه‌يى - بونام آلتنده‌كى تأليفلرنده - برآرايه

جمع ایتدکلری کبی ابو عُبَیْد القاسم بن سَلّام بغدادی (٢٢٤) «الغریب المصنَّف» نامیله یازدیغی کتابده اسلافنك جمع ایتدکلرینی بر آرایه کتیرمش، کندیلکندن‌ده برچوق لغتلر علاوه ایتمشدر. بو کتاب اولکیلردن استغنا حاصل ایده‌جك درجه مکملیتده ایدی. لکن ایش اوقدرله قالمامش، عبدالله بن مسلم بن قُتَیْبَة الدینَوَری (٢١٣ - ٢٧٦) «غریب الحدیث والقرآن» نده، امام ابراهیم ابن اسحق الحَرْبی (١٩٨-٢٨٥) دورت جلدلك «غریب الحدیث» نده، «مُبَرَّد» لقبیله معروف ابوالعباس محمد بن یزید الثُّمالی (٢١٠ - ٢٨٥؟) و «ثَعْلَب» لقبیله مشهور ابوالعباس احمد بن یحیی (٢٠٠-٢٩١)، شَمِر بن حَمْدُویه، ابوبکر محمد بن القاسم الانباری (٢٧١-٣٢٨)، احمد بن حسن الکِنْدی، «صاحبُ ثَعْلَب» و «غُلامُ ثَعْلَب» دیمکله معروف ابو عمر محمد بن عبدالواحد الزاهد (٢٦١ - ٣٤٥)، امام جلیل ابوسلیمان حَمْد بن محمد الخَطّابی البُسْتی (٣٨٨) ده برر «غریب الحدیث» یازمشلردر. اونارینکلرده ابو عُبَیْد ایله ابن قُتَیْبَه و خطّابینك کتابلری بو بابده امّهات صیراسنه کچمشدی. دها صوکرا ابو عُبَیْد احمد بن محمد الهَرَوی (٤٠١) «کتاب الغریبین» ی حروف هجا اوزره ترتیب ایتمکله برابر اسلافنك بولامادقلری برچوق غرائب‌ده علاوه ایتدیکی کبی جارالله محمود بن عمر الزمخشری (٤٦٧ - ٥٣٨) «الفائق» نی، حافظ ابو موسی محمد بن ابی بکر المَدینی (٥٨١) ایله ابوالفرج عبدالرحمن بن علیّ الجَوْزی (٥٠٨-٥٩٨) «غریب الحدیث» لرینی، موفّق الدین ابن قُدامه (٥٤١-٦٢٠) «قَنْعَةُ الادیب» نی واك نهایت - دها اولکیلری ذاتاً جامع اولان - ابو عُبَیْد هَرَوی ایله ابو موسی المَدینینك کتابلرینی جمع ایدن «النهایه» سنی مجدالدین ابن الاثیر بغدادی (٥٤٤-٦٠٦) میدانه کتیرمشدر. زمخشرینك «الفائق» ی هندستانده، ابن الاثیرك «النهایه» سی مصرده طبع اولونمشدر. بو ایکی کتاب الده اولدقدن صوکرا الفاظ حدیثك غرائبندن حل ایدیلمه‌دك پك آز شی قالیر. هندك رئیس المحدثینی محمد طاهر صدّیقی فَتَّنی‌نك ده «مَجْمَعُ البِحار» نامنده بر اثری اولدیغنه مطّلع اولدق که مؤلفك تأخرینه نظراً دیگرلرینی جامع و باشقه زیاده‌لری‌ده محتوی اولماسی لازم کلیر.

احادیثك مشکل اولانلرینی بیان ایچون الك اوّل تألیفاتده بحث آچان امام شافعی

(١٥٠-٢٠٤) در. مشارالیه «کتاب الاُمّ» نده بو بحثه «اختلاف الحدیث» نامیله برجزء تخصیص ایتمشدر. حنفیه‌دن ابوجعفر احمد بن محمد الطَّحاوینك (٢٣٨-٣٢١) «معانی الآثار»، یاخود «مشکل الآثار» ی ایله شافعیه‌دن ابوالحسن علیّ بن عمر الدارَقُطْنی (٣٠٦-٣٨٥) نك و ابوبکر احمد بن الحسین البَیْهَقی (٣٨٤-٤٨٥) نك «سنن» لری، ابو یحیی زکریّا السّاجی (٣٠٧) و ابوجعفر محمد بن جَریر الطَّبَری‌نك (٢٢٤ - ٣١٠) برر اثرلری بو نوعدن اولدیغی کبی مالکیه‌دن حافظ ابو عمر بن عبدالبَرّك (٣٦٨-٤٦٣) ده بو بابده تألیفلری واردر.

٥٧

روایت حدیثك صفت وکیفیتی وآدابی (مابعد)

(٨) روایتده لحن مسئله‌سی

راوی حدیثی لحن یاخود تصحیف ایده‌رك اوقومقدن بغایت حذر ایتمه‌لیدر . لغویٔ شهیر اصمعی : « طالب علم ایچون نحو بیلمه دیکندن طولایی الك زیاده قورقدیغم شی مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ ... خبرعالیٔ نبویسی ضمننه داخل اولماسیدر . زیرا علیه‌الصلاة والسلام افندیمز فصیح ایدی . لحن ایتمزلردی . لحن ایده‌رك روایت ایتدکمی ، ایشته اونك آغزندن یالان سویله‌مش اولدك دیمکدر » دیرمش .

حمّاد بن سَلَمه ده فصیح‌اللسان ، الفاظی لحندن سالم برذات ایمش . برآدمه : « سن بندن روایت ایتدیککك حدیثده لحن ایده‌جك اولورسه‌ك بنم آغزمدن یالان اویدورمش اولورسك . چونکه بن لحن ایتمم » دیمش . ائمهٔ عربیه‌دن سیبویه ، برکون استادی خلیل بن احمده حمّاد بن سَلَمه‌یی شکایت مقامنده : « هِشام بن عُروَه‌نك بورونی قانایان کیمسه حقنده‌کی حدیثی کندیسنه صوردم‌ده بنی تکدیر ایتدی . ویاکلیش سویلیورسك او رَعُفَ دکل ، رَعَفَ در دیدی » دیه حکایه ایتمش [١] . سیبویه «بورونی قانادی» معناسنه اولان رَعَفَ‌یی عینك ضمیله سویله‌مشدی . بونك اوزرینه خلیل: « طوغروسویله‌یور. یاهو، سن ابواُسامه‌یه [٢] قارشی‌می بویله‌سویله‌یورسك؟ » جوابنی ویرمش .

راوی لحن وتصحیفه [٣] دوشمه‌مك ایچون طالب حدیث اولانك نحو ایله ، لغت

[١] صحاح جوهریده بوکلمه فتح‌عین ایله ضبط اولونمشدر. مختصرالصحاحده ایسه: « ضم عین‌ایله اولدیغی‌ده ذکر ایدیلیورسه‌ده لغت ضعیفه‌در » دینیور .

[٢] حمادك کنیه‌سی اولاجق سیوطینك مطبوع « تقریب » نده‌ده ، عراقینك الده‌کی یازمه « الفیه » سنده‌ده بوکنیه ابو اسامه دیه کوستریلمش ایسه‌ده کتب رجالده هپ ابوسلمه اولدیغی سویله‌نیور. طوغروسی‌ده بواولسه کرکدر . « سلمه » نك میمی لامدن برآز آیری دوشنجه « سامه » اوقونمش ودقتسز بر ناسخ « ابواسامه » کنیه‌سنك بین‌العرب کثرتله شیوعنه بناءً باش طرفنه بر الف علاوه ایتمش اولمق احتمالی پك قویدر .

[٣] تصحیف معلومدر. لحن‌ده لفظی قواعد اعرابه مخالف اولارق ایراد ایتمکه دینیر.

ایله ایجه مشغول اولماسی لازم اولدیغی کبی روایت ایده‌جکی احادیث نبویه‌یی کتابلردن دکل ، اهل معرفت واهل ضبط وتحقیق اولانلرك آغزندن تلقی ایتمه‌لیدر. عربیه‌ده‌کی قوت وملکه‌سنه کوکنه‌رك کتابلردن اخذ وتلقی ایله اکتفا ایدنلردن پك آزی تصحیفدن قورتولابیلمشدر .

روایت اصلندن لحن ایله ، تصحیف ایله ، تحریف ایله واقع اولمش ایسه ناصل روایت ایدیلیر ؟

محمد بن سیرین ایله عبدالله بن سَخْبَرَة و - بَیْهَقینك روایتنه کوره - ابو مَعْمَر ایله ابو عُبَیْد القاسم بن سلّام راوی ناصیل ایشیتمش ایسه اویله‌جه خطا اولارق روایت ایدر دیمشلردر. ابن‌الصلاح بو ، روایت بالمعنادن منع ایچون لفظه اتباعده غلودر دیر. اکثریتك قولنه کوره ایسه صواب اولارق روایت ایتمه‌لیدر. باخصوص معنایی تغییر ایتمه‌ین لحنی اصلاح ایله اعراب ایتمك بهمه‌حال اقتضا ایدر . اَوْزاعی ، عبدالله بن المبارك ، شَعْبی ، قاسم بن محمد ، عطاء ، همّام ، نَضْر بن شُمَیْل هپ بو اکثریت طرفنده‌درلر. عزالدین بن عبدالسلامك (٥٧٧؟-٦٦٠) رأیی‌ده بوسبوتون باشقه‌در : او ، خطا اولارق‌ده ، صواب اولارق‌ده روایت ایدیله‌من دیور. راوی شیخندن صوابنی ایشیتمه‌مش که صواب اولارق اوندن ایشیتدم دیه‌بیلسون . کذا نبیّ اکرم صلی‌الله علیه وسلم اوکلام عالی‌یی لحن وخطا ایله بویورمامشلر که شیخندن ایشیتدیکی کبی روایت ایده‌بیلسون .

راوینك کتابده کوردیکی لحن وخطایی تصحیح ایتمه‌سی بحثنه کلنجه بعضلری بونی‌ده تجویز ایتمشلرسه‌ده صواب اولان اوخطایی «تضبیب» [١] عملیه‌سی ایله برابر

خلیفهٔ اموی ولید بن عبدالملك ، برکون یاننه کلن براعرابی‌یه سوز آراسنده دامادینك کیم اولدیغنی صورمق مقصدیله « من خَتَنَكَ ؟ » دیمش . و نونی مفتوح اوله‌رق سویله‌مش . بوسویله‌یشه کوره سؤالك معناسی « سنی کیم سنت ایتدی » اولاجغندن اعرابی بونا بجا سؤاله برآز قیزوب: « امیرالمؤمنینی الله اصلاح ایلیه . کیم اولاجق ؟ بنی سنت ایدن بربردر » جوابنی ویرمش . ولید بن عبدالملك : « خیر ، بونی دیمك ایسته‌مه‌دم . قیزکك قوجاسی کیمدر ؟ دیمك ایسته‌دم » دینجه - نونك ضمیله - « من خَتَنُكَ ؟ دیه صورسه‌کزآ » مقابله‌سنده بولونمش . بوکون دیار عربده قونوشولان لسان سراپا عربیٔ ملحوندر . لحنك ضدی « اعراب » در .

[١] « تضبیب » یاخود « تمریض » علامتی یاکلیش ظن اولونان کله ویا کله‌لرك اوزرینه

حالی اوزره ابقا ایدوب صواب اولان لفظی کتابك کنارینه یاز مقدرکه مصلحتی جمع ایله مفسدتی دفع ایتمه‌نك أولی طریقی‌ده بودر . زیرا ایلریده او کتابی اوقویانه متنك‌ده طوغرو اولدیغی بر وجه صواب ظاهر اوله‌بیله‌جکی کبی کتاب متنی تغییر واصلاح قاپیسی بر کره آچیلیرسه اهلیتی اولمایان کیمسه‌لرده بوکا جسارت ایدوب روایاتی اعتماد ایدیله‌مز بر حاله کتیره‌بیلیرلر .

سماع ویا تسمیع ایچون کتابدن اوقویان راوینك لحن وخطالرینه کلنجه اوّلا نسخهٔ اصلیه‌ده‌کینی اوقودقدن صوکرا طوغروسی نه‌ایسه اونی سویله‌مه‌سی جائز اولدیغی کبی اوّلا طوغروسنی سویله‌یوب متعاقباً : « وَقَعَ فِی رِوَايَتِنَا ، یاخود عِنْدَ شَيْخِنَا ، یاخودده مِنْ طَرِيقِ فُلَانٍ كَذَا = بزم روایتمزده ، یاخود شیخمزك روایتنده ، یاخودده فلانك طریقندن کلن روایتده شویله واقع اولمشدر » دیمه‌سی‌ده جائزدر . آنجق رسول الله صلی الله علیه وسلمك فم سعادتلرندن صادر اولمامش بر سوزی وهله اولاده روایت ایتمش اولمامق ایچون ایکنجی صورتی اختیار ایتمك اولادر . مع هذا اصلاحك اك ایی یولی او حدیثی ـ وار ایسه ـ دیکر طریقدن ، یاخود تصحیحی ناطق دیکر بر حدیثی‌ده ذکر ایتمکدر .

اعتماد ایدیلن اصلده ـ بر راوینك نَسَبندن « ابن » لفظی ، یاخود معنایی اصلا تغییر ایتمه‌یه‌جك بر حرف کبی غایت جزئی بر شی ساقط اولمش بولونورده اوده معلوم اولورسه ویا یازیلیر کن او لفظك اونودولمش اولدیغی بیلینیرسه بر وجه بالا اشارت ایتمکسزین

چکیلن ـ باشی صاد باشنه بکزر ـ بر چیزکینك آدیدرکه او کلمه ویا کلماتك نقلاً ثابت اولمقله برابر لفظاً ویا معنیً فاسد ، یاخود مصحّف ، محرّف ، الحاصل خطالی اولدیغنی کوستریر . تضبیب چیزکیسنك متنده‌کی کلمه‌لره تماس ایتمه‌مسنه پك زیاده اعتنا ایدیلیر . زیرا بو تقدیرده « ضرب » علامتنه بکزر .

ضرب علامتی ، چیقاریلمه‌سی مطلوب اولان زائد کلمه‌نك اوزرینه چیزیلن خطه دینیرکه ، بو چیزکی چیقاریله‌جق کلمه‌نك لا یقیله اوقونماسنه مانع اولمایاجق طرزده چیزیلمك پك ملتزمدر ، بین المحدثین « محو » یعنی کلمه‌یی یالامق ایله « کشط » یعنی قازیمق کاتبك عباره ایله اوینامسنه مساعد بر طریق تصحیح اولدیغی ایچون شدتله ممنوعدر . تضبیبك تام ضدی اولارق برده « تصحیح » علامتی واردر . بوده روایتنده شك ، یاخود اختلاف ایدیلن الفاظك طوغرو یازیلمشلری اوزرینه رسم ایدیلن کوچوجك بر « صح » کلمه‌سیدرکه یازانك شك واختلافه واقف اولدیغنی وصحیح اولان روایتك ، یازدیغندن عبارت بولوندیغنی بیلدیکنی افهام ایدر .

او کلمه‌یی اوراجغه یازیویرمکده بأس یوقدر . « سنن » صاحبی ابو داود امام احمد ابن حنبله : « المده‌کی کتابده حَجَّاجٌ عَنْ جُرَيْجٍ عَنْ اَبِی الزُّبَيْرِ دیه یازیلمش بولیورم . عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ دیه اصلاح ایده‌بیلیرمی‌یم ؟ » دیه صورمش . اوده : « اومارم که بونده بأس یوقدر » دیه جواب ویرمش . امام مالکه‌ده : نبیّ اکرم صلی الله علیه وسلمك حدیث شریفنه مثلا بر واو ، یاخود بر الف زیاده ایدیلیرده معنی ده کیشمزسه نه بویورورسکز ؟ » دیه صورولمش . اوده : « بونك خفیف بر تغییر اولدیغنی اومارم » جوابنی ویرمش .

لفظ ساقطك متأخر اولان رُواة حدیثدن بری طرفندن روایت ایدیلدیکی واوست طرفنده‌کی راویلرك محذوفی ذکر ایتدکلری معلوم اولورسه نسخهٔ اصلیه‌یه بوا کسیك زیاده ایدیلیر . لکن اوّلنه برده : « يَعْنِی = دیمك ایستیورکه » کلمه‌سی علاوه اولونور . نیته‌کیم « عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ » سندی ایله روایت اولونان « كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُدْنِی اِلَیَّ رَأْسَهُ فَاُرَجِّلُهُ = رسول الله صلی الله علیه وسلم بن حائض ایکن مبارك باشنی بکا یاقلاشدیریردی‌ده بن طارارداردم » حدیثنك سندینی خطیب ابوبکر البغدادی « ابو عمرو بن مَهْدی عن المَحَامِلِی » طریقندن روایت ایدرکن عَنْ عَمْرَةَ يَعْنِی عَائِشَةَ » صورتنده ایراد ایتدکدن صوکرا دیبورکه ابن مهدینك اصلنده یالکز « عَنْ عَمْرَةَ » وار ایدی . باشقه چاره اولمادیغی ایچون [۱] عائشه‌نك اسمنی الحاق ایتدك . همده آکلادق که محاملی بزم یاپدیغمز کبی روایت ایتمش‌ده شیخمز ابو عمروك کتابندن بو اسم ساقط اولمشدر . بزده شیخمزك کتابنده اولمادیغی ایچون : « يَعْنِی عَنْ عَائِشَةَ » دیدك . شیوخمزدن ایی کیمسه‌لرك

---

[۱] نساء تابعیاتك سیده‌سی عمرة بنت عبد الرحمن بن اسعد بن زرارة الانصاریه صدر اولده فقهی ایله مشهور فاضلات نسواندندر . خطیبك دیدیکی چاره‌سزلك عمره‌نك مبارك رأس سعادتی طارامامسنه امکان اولامامسی یوزندندر . عمرة ، بر کره امهات مؤمنیندن اولمادیغی کبی نسباً ده رسول الله علیه الصلاة والسلام افندیمزك محارمندن اولامازدی . ثانیاً بوز تاریخلرینه قدر یاشامش ایسه‌ده علیه الصلاة والسلام افندیمزه یتیشه‌مه‌مشدر . بناءً علیه آراده باشقه راوی بولونمق اقتضا ایدر . او راوی‌ده دیکر روایتلر دلالتیله عائشه رضی الله عنهادر .

بویله یابدقلرینی‌ده کوردم » دییور ووَکیع بن الجرّاحك : « بن حدیثده یعنی‌دن استعانه ایده‌رم » دیدیکنی نقل ایدیور .

بو سویله‌دکلرمز هپ راوی ، لفظ ساقطی شیخی روایت ایتمه‌مش اولدیغنی بیلدیکنه کوره‌در . لکن اکسیکك شیخنك روایتنده اولمایوب کندی کتابنده قالدیغنه ظن غالبی اولورسه کتابنی اصلاح ایدوب اویله‌جه روایت ایتمه‌سنده بأس یوقدر . نیته‌کیم ابو داوودك دمین ذکر ایتدیکمز قصه‌سی‌ده بوکا دلالت ایدر .

راوینك کتابی ایصلانمش ، یاخود ییپرانمش اولمقدن طولایی بعض سندلرله متنلر اوقونماز برحاله کلمش اولسه حال ینه بویله‌در . بو صورتده راوی کندی شیخندن او حدیثلری اخذ ایتمش بر ثقه‌نك کتابنی آلوب اوکا کوره اکسیکنی تاملایابیلیر . نیته‌کیم نُعَیم بن حَمّاد بونی یاپانلردن بریدر. مع‌هذا بونی‌ده منع ایدنلرك خلافندن قورتولمق ایچون بویاپدیغنی بیان ایتمه‌سی اولادر .

٥٨

روایت حدیثك صفت وکیفیتی وآدابی (مابعد)

(٩) سند رواتنی تسمیه مسئله‌سی

راوی کندی شیخنی ، اسمیله ، نَسَبیله ، لقبیله، منسوب اولدیغی قبیله‌ویابلده‌سی ایله ناصل دیلرسه اویله‌جه تعریف وتوصیف ایتمکده مختارایسه‌ده اسمی سَنَده داخل اوست طرفده‌کی مشایخك اسمنه ، نسب ووصفنه دائر شیخنك ذکر ایتدیکندن زیاده‌سنی بیلسه‌بیله اثنای تحدیثده سویله‌یه‌مز. مثلا شیخی برراوینك یالکز اسمنی ذکر ایتمکله اکتفا ایتمش ایسه اوده یالکز اسمیله اکتفا ایدر .

شاید رفع ابهام ، یاخود زیادهٔ ایضاح ایچون اکسیکی تاملامق ایسترسه ـ شیخنك لفظنه کندیلکندن لفظ قاریشدیرمامق ایچون ـ اسمنی ذکر ایتدکدن صوکرا « یَعنی اِبْنَ فُلانٍ = فلانك اوغلی فلان دیمك ایستر » دیر . یاخودده : حَدَّثَنی شیخی اَنَّ فُلاناً اَبْنَ فُلانٍ حَدَّثَهُ = فلان اوغلی فلانك کندیسنه تحدیث ایتدیکنی شیخم بکا تحدیث ایتدی » ، یاخودده : « اَخْبَرَنَا اَنَّ فُلاناً هُوَ اَبْنُ فُلانٍ = بزه خبر ویردی که فلان که فلانك اوغلیدر ... » دیمه‌لیدر. خطیبه کوره بونلرك هپسی جائز ایسه‌ده صوك ایکی لفظی سویله‌مك اولکیسندن أولادر .

(١٠) هَمّام نسخه‌سی کبیلرینك حدیثلرینه عائد سندی تکرار ایدوب ایتمه‌مك مسئله‌سی

عینی صحابینك روایاتنی جامع بعض قدیم نسخه‌لر واردرکه جامع اولدقلری حدیثلرك سندی هپ بردر . هَمّام بن مُنَبِّه نسخه‌سی کبی . بونسخه‌ده حدیثلر هپ « عبدالرزّاق عن مَعْمَر عن هَمّام عن ابی هریرة » سندیله‌در . ایشته بویله بر کتابی روایت ایدرکن بعضلری ـ برچوق اصول قدیمه‌ده کورولدیکی اوزره ـ هرحدیثك باشنده بوسندی اولدیغی کبی تکرار ایدرکه احتیاطه اڭ موافق اولانی بودر . حتی بونی واجب کورنلرده واردر . اکثر محدثین ایسه یالکز ایلك حدیثده ، یاخود

هر مجلس سماعده اوقونان ایلك حدیثده بو اسنادی ذکر ایله اکتفا ایدوب دیگر حدیثلره صیرا کلدکجه سندلرینی اولکنه ادراج ایدەرك : « وَبِالْاِسْنَادِ = ینه او اسناد ایله » ، یاخود ـ ینه اودیمك اولان ـ « وَبِهِ » دیرلر .

راوی نسخه‌یی بوذکر ایتدیکمز ادراج سیاقنده دیکله‌مش اولدقدن صوکرا ایلك حدیثدن صوکراکی حدیثلردن برینی روایت ایتمك ایسته‌دیکنده ینه ایلك حدیثك سندی ایله روایت ایده‌بیلیرمی ؟ اکثریت وازجمله وَکیع بن الجرّاح ایله یحیی ابن مَعین وابوبکر الاسماعیلی جوازه قائل اولوب : « معطوف ، معطوف علیه حکمنده‌در . وبو ، عینی سندایله وارد اولمش عینی متنی پارچه‌لایوب تمام متنك اولنده‌کی متن ایله آیری آیری بابلرده ذکرایتمك قبیلندن (ص ٤٦٠) اولمق اوزره جائزدر » دیرلر . استاد ابواسحق اسفراینی ایله دیگر بعض محدثلر ایسه کیفیت تحمل بیان وتصریح ایدیلمه‌دکجه بونی تدلیس عد ایده‌رك تجویز ایتمزلر . لکن راوی جوازه قائل اولسه بیله ینه ـ برچوق مؤلفلرك یاپدقلری کبی ـ کیفیت تحمل بیان ایدیلمك اَوْلادر . نیته‌کیم مسلم : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ اَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ قَالَ هٰذَا مَا حَدَّثَنَا اَبُو هُرَيْرَةَ » دییه‌رك او نسخه‌نك آچدیغی بابه موافق برچوق حدیثلرینی روایت ایدر . مسلم نسخه‌ده‌کی « قَالَ هٰذَا مَا حَدَّثَنَا اَبُو هُرَيْرَةَ » عباره‌سی ایله بو حدیثلرك اورادن مأخوذ اولدقلرینی بیان ایتمش اولیور . مسلمك بوبابده مسلکی مطرداً هپ بودر . بخارینك طوتدیغی یولده ایسه اطّراد یوقدر . او ، بعضاً یالکز مطلوبی اولان حدیثی همّام نسخه‌سنك ایلك حدیثی باشنده اولان اسناد ایله ذکر ایدر . بعضاً ده ایلك حدیثی سندی ایله ذکر ایده‌رك متعاقباً « وَبِاِسْنَادِهِ » دییه‌رك مطلوبی اولان حدیثی روایت ایدر . مثلا کتابمزك (١٧٦) نجی حدیثی بخاری متننده « تجرید » ده اولدیغی کبی دکل ، حَدَّثَنَا اَبُو الْيَمَانِ اَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ حَدَّثَنَا اَبُو الزِّنَادِ عَنِ الْاَعْرَجِ اَنَّهُ سَمِعَ اَبَا هُرَيْرَةَ اَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ نَحْنُ الْآخِرُونَ السَّابِقُونَ وَبِاِسْنَادِهِ قَالَ لَا يَبُولَنَّ اَحَدُكُمْ . . . » دییه‌رك تجریدده‌کی متنه کچر . صراحةً معلوم اولدیغی اوزره « نَحْنُ الْآخِرُونَ السَّابِقُونَ »

باشقه بر حدیثدر . و : « بِاِسْنَادِهِ قَالَ » دن صوکراکی متن ایله هیچ برمناسبتی یوقدر . حدیث ، همّامك نسخه‌سندن آلیندیغی ونسخه‌نك ایلك حدیثی اولان « نَحْنُ الْآخِرُونَ السَّابِقُونَ » ده اسناد بویله گوستریلدیکی ایچون بخاری « وَبِاِسْنَادِهِ » دییه‌بیلمك اوزره اونی اوّله آلمغه لزوم گورمشدر . بونکته‌یه وارامایان بعض شارحلر بوایکی حدیثك بویله برآراده ذکر ایدیلمه‌سنده‌کی وجه مناسبتی بولمق ایچون قلبه قناعت ویرمه‌یه‌جك دورلو دورلو توجیهلرده بولونمشلردر . بعض محدثلر نسخه‌نك صوکنده‌ده اسنادی ذکر ایدرلر . واقعا بویله یاپمق ایلك حدیثدن صوکراکی حدیثلرك ده هپ عینی سند ایله وارد اولمش اولدیغنی اشعار ایچون بر احتیاط ایسه‌ده استاد ابو اسحقك ایلری‌یه سوردیکی خلافی بوسبوتون رفع ایده‌جك درجه‌ده قوتلی بر احتیاط دکلدر .

(١١) اسنادی تماماً ویا قسماً متنه تقدیم وتأخیر مسئله‌سی

روایته باشلارکن : « قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ » دییه‌رك متن حدیثدن باشلایوب اسنادی اوندن صوکرا ذکر ایتمك ، کذا مثلا : « رَوٰى نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَا » ، یاخودده : « رَوٰى عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَا » دییه‌رك سندك یالکز بو قسمنی سرد ایتدکدن صوکرا « اَخْبَرَنَا بِهِ فُلَانٌ عَنْ فُلَانٍ » دییه‌رك اسنادی کندی شیخندن تا نافعه ، یاخود عمرو بن دیناره قدر سوق ایتمك جائزدر . وبویله اولان حدیث‌ده متصلدر . حتی تمام سندی متنه تقدیم ایله تأخیر ایتمك بیننده فرق یوقدر . لکن راوی ، حدیثی اسنادی پارچه‌لانمش اولارق شیخندن بویله‌جه دیکله‌دکدن صوکرا اسناده اولا کندی شیخندن باشلایارق نافعه وعمرو بن دیناره سوق واورادن اعتباراً اسناده شیخندن دیکله‌دیکی کبی دوام ایدرسه عجبا جائز اولورمی ؟ دییه اختلاف ایدیلمشدر . بوخلافده روایت بالمعنایی تجویز ایدوب ایتمه‌مکه مبنیدر . روایت بالمعنایی تجویز ایتمه‌ینلر بونی متنك تقدیم وتأخیر الفاظنه بکزه‌تیرلر . و : « بو یوزدن بعضاً عطفده یاخود خبرك ماقبلنه عائدیتی جهتنده بوزوقلق احتماللری ظهور

ایده‌بیلیر» دیرلر. حال‌بوکه سندك کرك تمامی کرك برقسمنی تأخیرده بویله محذور اولمادیغی ایچون اوکا اونلرك‌ده برشی دییه‌مه‌مه‌لری لازم کلیر. منع ایدنلر برده: «سندی پارچه‌لایوب یاریسنی حدیثك باشنه، دیکر یاریسنی صوکنه کتیرمکده بر مقصدمخصوص‌ده اولابیلیرکه اومقصدك فوتندن طولایی جائز دکلدر» دیرلر. مثلا ابو بکر بن خُزَیمه روایت ایده‌جکی حدیثك سندنده حقنده سوز ایدیلمش راوی بولوندیغی تقدیرده روایته اوذاتدن باشلایوب متنی ذکر ایتدکدن صوکرا کندیسی ایله اوراوی بینده‌کی رجالی ذکر ایتمك عادتی ایمش. اونك سیاق اسنادینی دکیشدیرمك کوزتدیکی بومقصدی فوت ایتمکدر. حتی: «سندی سیاقدن باشقه بروجه ایله روایت ایده‌نه حلال ایتمم» دیدیکی بیله روایت اولونیور.

(۱۲) رسول ایله نبی لفظلرینك یکدیکری مقامنه اقامه‌سی مسئله‌سی

راوینك: «عَنِ النَّبِیِّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ» دیدیکی یرده سامع «: عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ»، یاخود راوی ایکنجیسنی سویلرسه سامع برنجیسنی دییه‌بیلیرمی؟ بوقدر تغییری بیله خوش کورمه‌ینلر واردر. ابن‌الصلاح: «روایت بالمعنانی جائز کورسه‌ك بیله ظاهراً بوجائز اولماز. زیرا روایت بالمعنانك شرطی معنانك دکیشمه‌مه‌سیدر. رسول ایله نبینك معناسی ایسه باشقه باشقه‌در. نیته‌کیم احمد ابن‌حنبل‌ده دیکله‌دیکی محدث: رَسُولُ اللّٰهِ دیدیکی حالده النده‌کی کتابده اَلنَّبِیُّ یازیلی کورورسه درحال اونی ضرب ایدوب (ص ٤٧٠، حاشیه) یرینه «رَسُولُ اللّٰهِ» یازاردی» دییور. خطیب ایسه: «بوقدری لازم دکلدر. امام احمد، محدثك لفظنه متابعتی آرزو ایتمش‌ده اویله یاپمشدر. یوقسه اونك مذهبی بومسئله‌ده ترخیصدر. نیته‌کیم بومسئله‌ده اوغلی صالح بن احمده اومارم‌که بونده بأس یوق دیمشدر. حمادبن سلمه‌ده قارشیسنده بودورلو تصحیحلری یاپان عفّاز بن مسلم الانصاری ایله بَهز بن اسد العَمّی‌یی سزك فقیه اولاجغکز یوق دییه تکدیر ایتمشدر» دییور. ابن الصلاحك اشارت ایتدیکی اختلاف معنی شودر: رسول ناسه تبلیغ ایتمك اوزره، نبی‌ده یالکز عامل اولمق اوزره کندیسنه وحی اولونان ذات دیمکدر. بدرالدین محمد بن ابراهیم ابن جَماعة (٦٣٩ – ٧٣٣) ده: «نبی لفظنی رسوله تبدیل ایتمك جائزایسه‌ده عکسی

جائز دکلدر دینسه صوابدن پك‌ده بعید اولماز. زیرا رسولده نبی‌ده اولمایان بر معنای‌زائد واردر» دیمش ورسولك نبیدن اخص اولدیغنه اشارت ایتمك ایسته‌مشدر. لکن بومسئله‌ده بومعنی فرقنك هیچ براهمیتی یوقدر. ایستر نبی، ایستر رسول دینسون هرحالده نقل اولونان قولك قائلی عین ذات‌شریف اولدیغنده شبهه یوقدر. بناءً علیه بوقدر اینجه‌له‌مکه حاجت یوقدر. (۱۸۳) نجی بَراء بن عازب رضی‌الله عنهما حدیثنده علیه‌الصلاة والسلام افندیمزك: «لاَ وَنَبِیِّكَ» دییه‌رك بَراءك لفظنی تصحیح بویورمالری ایسه (ص ٤٤٥ و ٤٥١) – عراقینك دیدیکی کبی – بوکامقیس دکلدر. زیرا تعلیم بویوردقلری، بردعای مأثور ایدی. الفاظ اذکار ایسه توقیفیدر. لفظك برنده دیکرنده اولمایان برسر بولونابیلیر. یاخود عین محلده هرایکی لفظی جمع ایتمك مراد بویورولمشدر.

(۱۳) سماعده‌کی تقصیرك بیانی مسئله‌سی

راوینك سماعنده برآز وَهْن واقع اولمش ایسه اثنای روایتده بوحالی بیان ایتمك وظیفه‌سیدر. بیانی ترك ایتمه‌سی برنوع تدلیس عد اولونمشدر. سماعده وهن، حین سماعده الده معتمد علیه بر اصل بولونمامق و اثنای قراءتده یا کندیسی، یا شیخی قونوشمق ویا بر یازی استنساخیله مشغول اولمق، اویوقلامق، قراءتی مُصحِّف ویا لَحّان آغزندن دیکله‌مك، مسموعی اولان حدیثلری موثوق‌به اولمایان برکیمسه‌یه یازدیرمش اولمق کبی شیلردر. ایشته بواحواللك کافه‌سنده سماعنك کیفیت وقوعنی بیان ایتمه‌دکجه شیخندن روایتی حلال اولماز.

مذاکره اثناسنده حفظندن روایت ایدن شیخندن دیکله‌دکلری حقنده‌ده حکم بویله‌در. زیرا محدثلرك مذاکره ایدرکن تساهل کوسترمك عادتلری ایدی. ازبره ایسه یازی قدر کوکه‌نیله‌مز. بوندن طولایی امام احمد ابن حنبل ازبر بیلدیکی حدیثلری‌ده کتاب آچمادن روایت ایتمکدن امتناع ایتدیکی کبی عبدالرحمن بن مَهدی، ابن‌المبارك، ابو زُرعة الرازی کبی اکابر محدثین اثنای مذاکره‌ده اخذ وتحملی بوسبوتون منع ایدرلردی. مذاکره حدیثلرینی روایت ایتمکه جواز ویرنلرده: «حَدَّثَنَا فِی الْمُذَاکَرَةِ یاخود مُذَاکَرَةً» دیمکی مستحب کورمشلردر.

(١٤) يالكز ثقه‌نك روايتنه اقتصار مسئله‌سى

برحديث ـ برى مجروح ، ديكرى ثقه اولان ـ ايكى راويدن منقول ، مثلا انس رضى الله عنهك برحديثنى ثابت البُنانى (ثقه) ايله آبان بن ابى عيّاش (مجروح) روايت ايتمش اولورلرسه ـ بومثالده اولديغى كبى ـ آبانك روايتنى ترك ايدوب يالكز ثابتك روايتى ايله اكتفا ايتمك جائز ايسه‌ده محدثين بونى پك مناسب كورمه‌يوب هرايكى روايتك ذكرى طرفنى التزام ايدرلر. زيرا آبانك روايتنده ثابتك روايتنده اولمايان برلفظ بولونمق واو سايه‌ده ثابته عائد لفظك محمل صحيحى تعين ايتمك احتمالى واردر. مسلم بوكبى يرلرده يالكز ثقه‌نك روايتنى سنديله ذكرايدوب عقبنده مجروحدن كنايةً : « وَ آخَرُ = برباشقه‌سى‌ده بونى روايت ايتمشدر » ديه‌رك مبهم كچركه بونكله ذكر ايتديكمز فائده حاصل اولامايورسه‌ده هيچ دكلسه حديثك باشقه طريقدن‌ده روايت ايديلديكنى بيلديرمك فائده‌سى واردر .

ايكى ثقه‌دن مَرْوى عينى حديثده‌ده يالكز برينك روايتى ايله اكتفا ايتمك جائزدر. ثقاتك رواياتى على الاكثر متوافق اولديغندن ديكر روايتك تركندن بيان ايديلن فائده‌نك فوتى احتمالى دها آزدر .

(١٥) متعدد رواتدن اخذ اولونمش حديثى ابهام ايده‌رك روايت مسئله‌سى

برحديثك برمقدارينى برشيخدن ، قالانى‌ده ديكر برشيخ ويا مشايخدن ديكله‌مش اولوب‌ده هرقسمى راويسنه عزو ايتمكسزين يالكز : « برمقدارينى فلاندن ، برمقدارينى‌ده فلاندن ، فلاندن » ديه‌رك مجموعنى بردن روايت ايتمك ايسته‌ين محدثك بو طرزده‌كى روايتى جائزدر . نيته‌كيم (١١٥١) نجى « اِفك » حديثنك بخاريده زُهريدن بوصورتله روايت ايديلديكى يوقاريده (ص٤٦٤) سويلنمشدى. لكن بوتقديرده ـ رُواتى هپ ثقات اولان بخاريده‌كى اِفك حديثى كبيلرى حقنده ضعف حكمى ويريله‌مزسه‌ده ـ حديث مَرْوى اجزاسندن هربرى اسملرى ذكر اولونان مشايخدن برينه ابهام اوزره عزو ايديلمش بولوناجغندن شايد راويلردن برى ضعيف ومجروح ايسه اوحديث ايله احتجاج ايديله‌مز. زيرا بوتقديرده آيرى آيرى هرجزئى ثقه اولان راويلردن مسموع اولمق محتمل اولديغى كبى او راوىٔ مجروحك حديثى

اولمق‌ده محتملدر . بناءً عليه بوتون راويلرك سندلرى ذكر ايديلمكله برابر تمام حديثك برر مقدارى بونلردن مسموع اولديغى‌ده بيان ايديلمك واجب اولديغى كبى ثقه وياغير ثقه راويلردن هيچ برينك اسمنى اسقاط ايتمك ده جائز دكلدر . زيرا راويلردن برينك اسقاطى حالنده حديثك تمامى سوق ايديله‌جك اولورسه قالانلره روايت ايتمه‌مش اولدقلرى برشى اسناد ايديلمش اولور. حديثك برمقدارى حذف ايديله‌جك‌ده اولورسه مقدار محذوفك راوىٔ محذوفه عائد اولديغى بللى اولماز .

بو صوڭ قاعده‌يه ـ بخارينك بريرده مخالفت ايتديكنى مثال كوستره‌رك ـ اعتراض ايدنلر اولمشدر . موضوع بحث اولان حديث ـ تكثير طعام معجزۀ جليلۀ نبويه‌سنى ناطق اولوب كتابمزك (٢٠٣١) نجى حديثى اولارق انشاءالله كله‌جك اولان ـ ابوهريره رضى الله عنه حديثيدر . بونده مهاجرينك اصحاب صُفّه سندن اولان ابوهريره رضى الله عنه آچلقدن طاقتسز قالوب باغرينه طاش باصديغى بركونده كنديندن برطلب واقع اولمقسزين طرف عالئ رسالتپناهيدن خانۀ سعادتلرينه دعوت بويورلديغنى و عليه الصلاة والسلام افنديمز حضرتلرى خانۀ سعادتلرينى تشريف بويورمالرينى متعاقب اوكون هديه اولارق تقديم ايديلمش برقدح سوت كورمه‌لرى اوزرينه : « كيت ، اهل صُفّه‌يى چاغير » بويوردقلرى واو قدحه‌كى سوتدن بوتون اهل صفه قانه قانه ايچدكلرى حالده كنديسنك‌ده قانه قانه ايچديكنى وهركسدن صوكرا عليه الصلاة والسلام افنديمزك ايچدكلرينى نقل ايديور .

معلوم اولديغى اوزره اصحاب صُفّه‌نك عددى ـ ابوهريره‌نك باشقه روايتنده ديئيلديكى اوزره ـ بعضاً يتمشى بولديغى كبى ـ حافظ ابونُعَيم اصبهانينك نقلنه كوره ـ بعضاً يوزه بالغ اولديغى‌ده اولوردى . اصحاب صفّه هپ يرسز ، يوردسز و مسجد شريفك صُفّه‌سنده وقت كچيرير فقراى مهاجرين ايدى .

ايشته بوحديث شريفك سندينى بخارى « كتاب الرِّقاق » ده : « حَدَّثَنِى اَبُونُعَيْمٍ بِنَحْوٍ مِنْ نِصْفِ هٰذَا الْحَدِيثِ = ابونُعَيم ، بوحديثك تقريباً نصفنى بكا سويله‌دى » ديدكدن صوكرا سندك اوست طرفنه كچه‌رك : « حَدَّثَنَا مُجَاهِدٌ اَنَّ اَبَا هُرَيْرَةَ كَانَ يَقُولُ » = مجاهد ، ابوهريره .... ديردى ديه بزه سويله‌دى » ديه‌رك اسنادى اكمال ايديور . بوطرز اسناده نظراً حديثك تقريباً يارېسى ابونُعَيمدن ديكر يارېسى

اسمی ذکر ایدیله‌ین دیکر بر راویدن مأخوذ اولدیغی کبی هانکی نصفك ابو نُعَیْمه عائد اولدیغی ده بیان ایدیله‌مش. بناءً علیه معترضلر شو بیان ایدیلن قاعده‌یی مطلق اولارق قبول ایتمه‌مك لازم کلیر دییورلر. بوکا جواب ویرنلرده دییورلرکه بخاری بوراده راوینك برینی اسقاط ایدرکن حدیثك تمامنی دیکرندن روایت ایتمیورکه بو سوزه محل قالسون. او حدیثك یالکز یاریسنی ابو نُعَیْمدن دیکله‌دیکنی خبر ویریور. بونصفك هانکی نصف اولدیغی ایسه ـ داها اول «کتاب الاستیذان» ده یالکز او نصفی ذکر ایتمش اولماسیله ـ آکلایابیلییورز. اوراده قصه‌نك اهل صفّه‌یی دعوتی متضمن اولان قسمی آتیده‌کی ایکی سند ایله سوق ایدیلیور: «حَدَّثَنَا اَبُو نُعَیْمٍ حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ ذَرٍّ (ح) وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ اَخْبَرَنَا عَبْدُاللّٰهِ اَخْبَرَنَا عُمَرُ بْنُ ذَرٍّ اَخْبَرَنَا مُجَاهِدٌ عَنْ اَبِی هُرَیْرَةَ.» ایشته بو سندلرك برنجیسنده ابو نُعَیْم واوندن صوکرا بلاواسطه عمر بن ذرّدن؛ (ح) رمزی ایله کوسته‌ریلن ایکنجی سندده ایسه محمد بن مقاتل، عبدالله بن المبارك واسطه‌سیله ینه عمر بن ذرّدن؛ اوده مجاهددن؛ اوده ابو هریره‌دن روایت ایدیور. حدیثك باش طرفنی بخاری ینه ابونُعَیْمدن اجازةً، یاخود وِجادةً اخذ ایتمش اولابیلدیکی کبی ابونُعَیْمدن باشقه برشیخدن ومثلا ایکنجی سندده‌کی محمد بن مقاتلدن، یاخودده بر دیکرندن اخذ ایتمش اولمق‌ده محتملدر. مع هذا حدیثك سند متصل ایله ثابت اولان جزئی یالکز استیذانی متضمن اولان ایکنجی نصفیدر.

خاتمه

علم روایت حدیثك ذکر ایتمه‌دیکم بر چوق اصول وقواعدی داها واردر. لکن مقدمه آرتق قارئین کرامه کلال ویره‌جك درجه‌ده اوزادیغی ایچون بحثی بوراده کسمکی مناسب کوریورم. بورایه کلنجیه قدر اوقونان سطوره لطفاً لحاظهٔ دقت عطفنه تنزل ایتمش اولانلر کورمش اولاجقلردرکه نقول دینیه‌سنه اهل اسلام قدر اعتنا کوسترمش هیچ برملت یوقدر.

هرسوزی قائلنه اسناد ایتمك جمع نقوله داها ایلك باشلاندیغی کوندن بری فرائض دینیه‌دن صاییلمش وسندسز سوز مقبوله کچمه‌مشدر. راویلرك حال

وشانی، روایت ایتدکلری خبرلره ایدیله‌جك اعتمادك درجه‌سنی تعیین ایچون ایدیلن دقت عقللره حیرت ویریر. رجال حدیث کتابلرینه باقیلنجه مجروح، ضعیف دینیلن راویلر ایچنده نقد حدیثی مسلك اتخاذ ایتمش اهل صناعتدن اولمایان کیمسه‌لره سوزینی بلا تردد قبول ایتدیره‌بیله‌جك، بوکون اله کچسه صدق ودیانتندن طولایی ألی اوپولوب الك بویوك احترامه وعلماً پك بویوك پایه‌لره لایق کوروله‌جك اکابر علمایه چوقجه تصادف ایدیلیر. مثلا جهات عدیده‌دن امامتی مسلم اولان ابوعصمة نوح بن ابی مریم (١٧٣) ده، سعهٔ علم وکمالی دیار اسلامك شرق وغربنی قاپلایان محمد بن عمر الواقدی (١٣٠–٢٠٧) ده [١] اهل انتقادك سنك طعن وتعریضنه اوغرامقدن قورتولامامشلردر. پك متساهل عد اولونان ائمهٔ نقدك بیله مسلکی باشقه ازمنه ودیارده تشدیدده افراط صاییلیر. راوینك بریالانی طوتولمش، یابر حدیثی ـ دیکر ثقاتك

[١] نوح بن ابی مریمه دائر اولجه (ص ٢٧٨) سوز کچمشدی. واقدی‌یه کلنجه اوده برچوقلرنجه ضعیف عد ایدیلمکله برابر «اوعیهٔ علمدن یعنی علم دوپولرندن بری» تعبیرینه ماصدق برعالم متبحر، تعبیر جائز ایسه آنسیقلوپه‌دیك برذات اولدیغنه علیهدارانی بیله متفقاً شهادت ایدرلر. مع هذا یزید بن هارون وابراهیم الحربی کبی ائمهٔ اعلامدن معدود اولان ذوات‌ده کندیسنی توثیق ایتمشلردر. خطیب بغدادی‌ده حقنده برچوق ثنالرده بولوندقدن صوکرا: «سخاسیله‌ده مشهور برجوانمرد ایدی» دیر. ابن خلکان «وفیات الاعیان» نده مروج الذهب صاحبی مسعودیدن آتیده‌کی قصه‌یی نقل ایدرکه جود وسخاسنك اونودولمایاجق پك غریب وعجیب بر نمونه‌سیدر. مسعودی سوزی واقدی‌یه براقیور. واقدی دیمش‌که:

بری هاشمی اولان ایکی آرقاداشم واردی. اوچمز اوچ بدنده بر جان کبی ایدك. کونك برنده پك شدتلی برمضایقه‌یه کرفتار اولدم. بایرامده چاتدی. حرمم: «ایکیمز ناصل اولسه بو زوکورتلکه، بوشدته طایانابیلیرز. لکن بوچوجوقلره نه دیه‌لم؟ اونلر ایچون یوره‌کم پارچه پارچه اولیور. قومشو چوجوقلرینی بایرامده سوسلنمش، یکیلر کیینمش، کندیلرینی‌ده پریشان حال کوروب طوریورلر. بوحاللرینه آجیمامق الده دکل. بر چاره‌سنی بولسه‌کده اوستلرینی باشلرینی دوزلته‌جك برآز پاره تدارك ایتسه‌ك!» دیدی. بونك اوزرینه هاشمی آرقاداشمه الده‌کی ماحضری ایله اوکونکی صیقینتی‌می دفع ایتمه‌سی ایچون یازدم. بکا ایچنده بیك درهم وار دیدیکی آغزی مهرلی برکیسه کوندردی. کیسه الده طوردی طورمادی دیرکن اوته‌کی آرقاداشمدن بنم هاشمی‌یه یازدیغم کبی مضایقه‌سندن شکایتی حاوی بر تذکره آلدم. کیسه‌یی مهرینی آچادن همان اوکا کوندروب کندم مسجده کیتدم. وقاری‌یه قارشی حجابمدن دولایی بوتون کیجه‌یی اوراده کچیردم. أوه‌دوندیکمده قادینجغز بکا هیچ طاریلمایوب یاپدیغم ایشی بکندی بیله. اونکله بو بحثده ایکن برده باقدمکه هاشمی آرقاداشم معهود کیسه هیئتیله الده اولدیغی حالده چیقه کلدی. و: «طوغروسنی سویله. سکا کوندردیکم پاره‌یی نه یاپدك؟» دیه صوردی. ایشی اولدیغی کبی آکلاتدم. دیدیکه سن بندن پاره ایستدیکك وقت کوندردیکم بوکیسه‌دن باشقه دار دنیاده هیچ برشیئه مالك دکلدم. سکا کوندردم.

روايتنه مخالف اولارق ـ حكمنى بر آز تغيير ايده جك صورتده روايت ايتمش، ياخود كنديسندن خلاف مروّت برشى صدور ايتمش اولمق كبى بوكون الڭ زياده حسن ظن ايتديكمز الڭ آغير باشلى كيمسه لردن هيچ برينڭ خالى اولامايا جغى بر حالى مشهود اولديغى ـ مسلمه طعن وغيبت حرام ايكن ـ محدثلرڭ ديللرنده داستان اولوب وظاهر حالى جالب احترام اولديغى حالده دامغاسى آلتندن الى الابد سيلينميه جك بر عيب ايله شهرت بولوب روايتى اعتباردن دوشمشدر. صحيح و حسن دينيلن روايات ايشته بوقدر صيق بر حاده دن كچمش روايتلردر. محدثين شرائط انتقادى بو درجه لره قدر تشديد ايتدكدن صوكرا آرتق اونلرڭ مقبول كوردكلرى روايانه بوكون مقبول ديمكده تردد ايديله مز. نفس الامرده معنىً ومتناً صحيح اولان نيجه روايات سندلرينڭ ضعفندن طولانى مردود اولوب بزه قدر انتقال ايده مه مشدر. نيته كيم سندلرينه نظراً مقبول اولمق لازم كلن بر چوق حديثلرڭ ده صحائف اوراق ايچنده ضايع اولوب بزه واصل اولامامش اولدقلرينه شبهه يوقدر. لكن المزه كچوب ده اربابنجه صحيح ويا حسن دينيلن روايانى ده جفّ القلم رد ايتمك، هيچ بر نقلڭ وثوقنى قبول ايتمه مك غريبه سنى كوستره جك درجه ده مبادئ عقليه يه قارشى خروج ايتمك ديمكدر.

ترجمه سى صددنده اولديغمز « تجريد » ده كى احاديث، الده كى روايانڭ الڭ قويسى اولان احاديث صحاحڭ اكثريت علماجه الڭ زياده قلبه اطمينان ويرن « بخارى » حديثلرى ايچنده ـ مهبط وحى خدا نبىّ صادق ومصدوق عليه الصلاة والسلام افنديمزڭ فرموده سى اولمق اوزره ـ مرفوعاً وسند متصل ايله روايت ايديلمش احاديث شريفه در. صيرا آرتق مؤلف « زَبيدى » نڭ ديباجه سندن باشلايارق كتابڭ ترجمه سنه كليور. ترجمه نڭ حسن ادا واكمالى ايچون توفيق خدا بزه معين وبوتون امت محمديه يه لطف وعنايت الٓهيه قرين اولسون آمين.

و آرقاداشمزه ياردیمده بولونماسنى ايچون يازدم. اوده كيسه يى بنم مهرم ايله قاپانمش اولارق بكا كوندردى. واقدى ديركه كيسه ايچنده كى بيك درهمى على السويه اوچمز بولوشدق. دها اوّلده يوزدرهمنى قارى يه آييردق. وقعه يى خليفه مأمون خبر آلدى. بنى چاغيروب صوردى. بنده ايشى اولديغى كبى شرح وتفصيل ايتدم. هر برمزه ايكيشر بيك وقارى يه بيك دينار اولمق اوزره بزه يدى بيك دينار ويريلمه سنى امر ايتدى. اه. ناصل؟ خوش دكلمى؟

مقدمه نڭ تحريرنده استعانه ايديلان كتابلر

نخبة الفكر	شهاب الدين حافظ ابن حجر عسقلانى
شرحى	» » » »
شرحنڭ شرحى	علىّ بن سلطان القارى
التقريب والتيسير	شيخ محيى الدين النواوى
شرحى تدريب الراوى	حافظ جلال الدين السيوطى
الالفية	حافظ زين الدين عبدالرحيم العراق
توجيه النظر	طاهر بن صالح الجزائرى
بستان المحدثين (فارسى)	شاه عبدالعزيز محدث دهلوى
عجالهٔ نافعه (فارسى)	» » »
كتاب العلل	حافظ ابوعيسى الترمذى
اهل مكه يه رساله	حافظ ابوداود السجستانى
شرح مقدمهٔ بخارى	حافظ ابن حجر عسقلانى
طبقات الحفاظ	حافظ شمس الدين الذهبى
ميزان الاعتدال	» » »
تقريب التهذيب	حافظ ابن حجر عسقلانى
خلاصة تذهيب الكمال	علامه صفىّ الدين الخزرجى
المغنى	محمد طاهر الفتّنى الهندى
طبقات الشافعية	علامه تاج الدين سبكى
وفيات الاعيان	قاضى احمد بن خلكان
معجم البلدان	ياقوت حموى
قاموس شرحى تاج العروس	محب الدين محمد مرتضى الزبيدى
كشاف اصطلاحات الفنون	شيخ محمد علىّ التهانوى

الخ الخ

تجرید ترجمه سی

تجریدك دیباجه سی

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد وثنا اوالله عظيم الشانه مخصوصدر كه بارئ ، مصوّر ، خلّاق اودر . وهّاب ، فتّاح ، رزّاق اودر . دنيا وآخرت نعمتلرينی قوللرينه استحقاقلرندن اوّل ابتداءً باغيشلايان كريم على الاطلاق اودر . صلاة وسلامی ده انس وجنّی حقه عودت ايدن اورسول كريمه اولسون كه كنديسنی مكارم اخلاقی تتميم ايچون بعث وارسال وعلى الاطلاق مخلوقينك كافه‌سنه تفضيل و آفاقی مسكن ايدينمش جميع برايايه فائق شيَم كمالات ايله عالم وجوده ابراز بويورمشدر . صلاة وسلامی آل كرامنه‌ده اولسون كه اونلر كثرت انفاق ايله موصوفدرلر . اصحاب ذوی الاحترامنه‌ده اولسون كه اهل طاعت ووفاق اولمقله معروفدرلر . اويله صلاة وسلام كه هر كونك شام وبامدادی توالی ايتدكجه دائم ودنيالر طوردقجه مستمر وقائم اولسون .

(بعدذا) معلوم اولسون كه اصحاب حديثك پيشواسی ، عصرينك اوحدی ، امام كبير ابوعبدالله محمد بن اسماعيل بن ابراهيم البخاری [١] رحمه‌الله حضرتلرينك

[١] ابو عبدالله محمد بن اسماعيل بن ابراهيم بن المغيره بن بَرْدِزْبه الجُعْفی البخاری (١٩٤ - ٢٥٦) حضرتلری اصلاً فارسی اولوب پدرينك جدی مغيره بخارا واليسی اليمان الجعفی يديله قبول اسلام ايله‌ديكندن نسبت ولاء ايله اوكا انتسابی طولاييسيله كنديسنه‌ده ، نسلنه‌ده «جعفی» دينيلمشدر . پدری اسماعيل بن ابراهيم جعفی ده محدثيندن وعلمای متبوعيندن ودوردنجی طبقه رجالندندر . ابوعبدالله ايسه برخارقهٔ ذكا وآيت حفظ واتقان ايدی . هنوز چوجوق دينيله‌جك برسنده ايكن يتمش بيك قدر حديثی ازبره آلمشدی . بوحادثهٔ غريبه‌يی طويمش اولانلردن بری حقيقةً بومقدار حديث بيلوب بيلمه‌ديكنی كنديسنه صورمش . اوده ديمش كه أوت ، حتی بيلديكم بوندن‌ده زياده‌در . همده صحابه وتابعيندن هركيمك حديثنی بكا صورارسه‌كز اوذاتك تاريخ ولادت ووفاتی‌ده ، نره‌لرده ساكن اولمش اولديغنی‌ده خبرويره‌بيليرم .

كنديسنك نقلنه كوره داها اون ياشنده ومكتبده ايكن اخذ حديثه باشلايوب اون آلتيسنده ايكن عبدالله بن المبارك ايله وكيع بن الجراحك كتابلرينی حفظ ايتمش واصحاب رأی نامنی آلان عراق مجتهدلرينك اقوال وآراسنی اوكرنمشدی . صحابه وتابعينك قضايا واقوالی يعنی ويردكلری حكملرله آرا واجتهاداتی حقنده‌كی كتابنی اون سكز ياشنده تأليف ايتدی . « تاريخ كبير » ينی مدينهٔ منوره‌ده روضهٔ طاهرهٔ نبويه‌نك يانی باشنده ومهتابلی

كيجه‌لرده تأليف ايله‌مشدر . بوكتاب ، بخاريدن صوكرا رجال حقنده اثر يازمش اولانلرك كافه‌سی ايچون الك قيمتلی مأخذلردن بری اولدی . بوكتابندن بحث ايدركن كنديسی ديوركه « تاريخ » مده آز اسم واردركه صاحبنه دائر آيريجه برقصه‌ده معلومم اولماسون . لكن چوق اوزاماسون ديه بونلری اورايه درج ايتمه‌دم .

هنوز ساده‌رو برجوان ايكن روايت وتحديثه باشلايوب يولده كيدركن‌بيله اخذ حديث ايچون باشنه بيريكنلرك ازدحامی سربستجه يورومه‌سنه مانع اولوردی . بركتابی ازبره آلمق ايچون اوكتابه بركره باقماسی كافی ايدی . قوت حفظنه دلالت ايدن مرويات عجيبه پك چوقدر : بردفعه برچوق ذوات ايله برلكده برشيخی ديكله‌يورلرمش . هركس مسموعنی يازوب طورديغی حالده او يالكز ديكله‌مكله اكتفا ايتديكی ايچون اوراده حاضر اولانلردن ايكی ذات بونك سببنی سؤال ايله وجهنی بيان ايتمه‌سی ايچون پك زياده الحاح ايتمشلر . مشاراليه : « كوريورم كه اصراركز چوغه واردی . يازدقلركزی هايدی اورتايه چيقارك » ديمش ، يازيلی اوراقده اون بش بيكدن زياده حديث وارمش . هپسنی ازبردن اوقدر درست اوقومش كه او ايكی ذات كتابلرنده‌كی سهولری اونك محفوظنه كوره دوزلتمكه باشلامشلر و : « آكلادق كه بونی كچه‌جك كيمسه يوق » ديمشلر .

مشاراليهك كوننده سمرقندده دورت يوز قدر طالب حديث وارمش . بونلر بلافاصله يدی كون كنديسنه ملازمت وذهننی قاريشديرمق ايچون ياكيلتماجلر ترتيب ايدوب اهل شامك اسنادلرينی اهل عراق اسنادلرينه ، عراقيون اسنادلرينی شاميون اسنادلرينه ؛ اهل حرمك اسنادلرينی يمنيلرك اسنادلرينه الخ بالالتزام ادخال ايتمشلرسه‌ده نه‌ر اسنادده ، نه‌ر متنده هيچ بردفعه سهو ايتديكنی كوروب ده بهانه‌جو اولمغه ميدان بولامامشلردر . بغداديلرك قلب اسانيد ايله يايدقلری اومشهور امتحان‌ده مقدمه‌ده (ص ٦٦ و ٦٧) كچمشدی .

« صحيح » صاحبی مسلم ، مشاراليهك تلاميذندندر . « صحيح » نده مسلمك بخاريدن روايتی يوقسه‌ده ديكر كتابلرنده اونك رواياتندن نقللری واردر . مسلمك صحيح بيلديكی برحديث اوزرينه بردفعه ايكيسی بيننده بربحث جريان ايتمش . بخاری اونك خبردار اولماديغی برعلتی حديثك سندنده كوستريورنجه مسلم همان آياغه‌قالقوب ايكی كوزينك اورتاسندن اوپمش و : « براق آياقلركی‌ده اوپه‌يم ای استادلرك استادی ، محدثلرك سيدی ، علل حديثك طبيبی ! » ديه‌رك اظهار منتداری ايتمشدر . (مقدمه ، ص ١٧٣ و ١٧٤)

امام احمد ابن حنبل حضرتلری‌ده : « خراسان دياری محمد بن اسماعيل كبيسنی يتيشديرمه‌مشدر » ديه بخاری‌يه تقدير خوان اولوردی .

بخاری چوجوقلق دوره‌سنی كچيردكدن صوكرا طلب حديث ايچون رحلته قويولوب ديار اسلاميه‌يی كزمش ، وسعی يتديكی قدر آثار نبويه‌يی طوپلامقله مشغول اولمش . تبع تابعيندن ، حتی تابعيندن رواياتی واردر . مشايخنك عددی بيك سكسانه بالغ اولور . « برمحدث كندی فوقنده اولاندن‌ده ، كندی مثلی اولاندن‌ده ، كندی دوننده اولاندن‌ده روايت ايتمه‌دكجه تام محدث اولاماز » ديرمش .

مفیدیدر [١] . آنجق احادیث متکررەسی ابواب مختلفەدە ایراد ایدیلمش اولدیغندن انسان ، برحدیث شریفك هانکی بابدە اولدیغنی اوکرنمك ایسترسە برچوق مشقتلرە قاتلانوب اوزون اوزادی‌یە تحریاتە قویولمادقجە نرەدە اولدیغنی همان‌همان اوکرەنەمز. بخاری رحمه‌اللهك بوندن مقصدی بر حدیثك بر چوق طریقلردن روایت ایدیلمش اولوب شهرت بولدیغنی آکلاتمقدر . بزم بورادە مقصدمز ایسـە یالکز حدیثك اصلنی آلمقدن عبارت (اولوب طرق روایتك کثرتنی وبواحادیث شریفەنك درجهٔ شهرتنی بیلدیرمك مقصودمزك خارجندە) در. زیرا بوکتابدە هرنە وارسە جملەسنك صحیح اولدیغی (آرتق) معلوم ومسلّمدر. امام نَوَوی « شرح مسلم » مقدمەسندە : « بخاری‌یە کلنجە وجوه مختلفەیی یعنی حدیثك روایت طریقلرینی بری برندن اوزاق، متفرق بابلردە ذکر ایدر . چوغنی‌دە الڭ منـاسب اولمق اوزرە ذهنە تبـادر ایدن بابلردە ذکر ایتمز . بوندن طولایی (بر حدیثە عائد) طرق روایتی (بردن) جمع واحاطە ایتمك وبرحدیث ایچون ذکرایتدیکی طریقلرك جملەسنی اوکرندم دییە وثوق واطمینان کسب ایلەمك طالب حدیث ایچون مشکللەشیر » دییور . ینە امام نَوَوی دییورکە : « متأخرین حفّاظ ایچندە برچوقلرینی کوردم کە بویوزدن خطایە دوشوب

٢٥٦ سنهٔ هجریەسندە عید فطر کیجەسی سمرقندە ایکی‌قوناق‌مسافەدە کائن «خَرْتَنك»دە آلتمش ایکی یاشندە اکمال انفاس معدودهٔ حیات ایتمشدر .

تاریخ ولادتی (صدق = ١٩٤) ، تاریخ وفاتی (نور = ٢٥٦) در. رحمه‌الله تعالی رحمةً واسعةً

[١] جمهورك تلقیسنە کورە قرآن کریمدن صوکرا اهل اسلامك الڭ بویوك والڭ مهم کتابی بخارینك بواثریدر .حافظ ذهبی : « کتاب‌اللهدن صوکرا اهل اسلام الندەکی کتابلرك اجل وافضلی الجامع الصحیح در » دییور .

بخاری بوکتابی ایچون : « صحیح اولاندن ماعداسنی یازمادم. کتاب اوزاماسون دییە ترك‌ایدوب‌یازمادیغم صحیحلردە‌یازدقلرمدن چوقدر » دیدیکی‌کبی (مقدمە، ص ٢١١ الی ٢١٦): « بونلری آلتی یوز بیك حدیث ایچندن تخریج وانتخاب ایلەدم . وتصنیفنی اون آلتی سنەدە اکمال ایدەبیلدم . اونی کندیم ایلە الله بیننده حجت اتخاذ ایدەرم » دیمشدر . ینە بخارینك دیدیکنە کورە بوکتاب مبارکی مسجد حرامدە تصنیف ایتمش واستخارە ایدوب ایکی رکعت نماز قیلمادقدن وصحتنە یقین حاصل ایتمەدکدن ، - برروایتدە غسـل ایدوب ایکی رکعت نماز قیلمادقدن - صوکرا هیـچ برحدیثی کتابە درج ایتمەمش .

صحیحندە موجود وفقط ذهنە تبادر ایدن مواقعدە غیر مذکور اولان بعض احادیثی بخارینك روایت ایتمش اولدیغنی انکار ایتدیلر » [١] .

بویلە اولنجە بوکتابدەکی احادیث شریفەیی تکرارلردن خالی‌اولارق تجریدایتمکی آرزو ایتدم . بر حدیثی زحمتسزجە ألدە ایتمکە قولایلق اولمق ایچون‌دە حدیثلری اسنادلری محذوف اولارق ایراد ایلەدم . تکرر ایتمش برحدیثە صیرا کلنجە ایلك دفعەسندە قید واثبات، ایکنجی‌دفعە سوقندە فائدەلی برزیادە وارسە اوزیادەیی ذکر

[١] سهولت مراجعت نقطهٔ نظرندن شبهەسز بو برنقصاندر. آنجق بخاری، حدیثلری چوق‌کرە هیـچ اومولمادق بابلرە درج ایتمکلە برابر بویلە یاپماسی بوسبوتون غایەسزدە دکلدر. اونك‌دە کندینەکورە برنسق وترتیبی، مسائلی برتصنیف ایدیشی واردر. کندیسی‌کتابندن بحث ایدرکن شـویلە دیمش : « ... لکن بو کتابك ایچنە اعادە ایدیلمش هیـچ بر حدیث قویمق ایستەمم. ایچندە شاید‌تکراری ایهام ایدر برشی‌کورورسەڭ - ایجەدقت‌ایت‌دە آکلارسڭ‌کە - کرك اسنادە ، وکرك - مهملی تقیید، مبهمی تفسیر، برزیادەیی احتوا کبی- متنە عائد برفائدە ایچون یازیلمشدر . بونکتەلرە آنجق کتابی تتبع‌ایدن واقف‌اولابیلیر . بو دیدیکم غایەلردن خالی اولارق برتکرار واقع اولمش ایسە قصدم اولمقسزین اولمشـدر . هم‌دە بویلەسی نادراً وقوع بولمشدر . »

حافظ ابوالفضل محمدبن طاهر المقدسی‌دە شویلە دییور : « معلومك اولسـونکە بخاری رحمه‌الله تعـالی بعضاً برحدیثی متعدد یرلردە ذکر ایدر. وهربابدە باشقە براسناد ایلە اونکلە استدلال وهانکی‌بابدە اونی تخریج‌ایتمش ایسە اوبابك اقتضا ایتدیکی معنایی اوندن استخراج ایلر . عینی اسناد ایلە وعینی لفظ ایلە برحدیثی ایکی‌یردە تکرار ایتدیکی نادردر . برحدیثی تکرار ایتدیکندە باشقە طریق ایلە ایراد ایدر وبوندن بعض فوائد کوزەدیر. مثلا برحدیثی برصحابیدن روایت ایتدکدن صوکرا ینە او حدیثی دیکر صحابیدن روایت ایتمش بولونورسـە مقصدی اوحدیثی غرابتدن قورتارمق اولمشدر. بالذات کندی‌مشایخنە وارنجیە قدر ایکنجی، اوچنجی .. الخ طبقەلر رواتی حقندەدە بونی یاپار . اوحدیثی متعدد یرلردە اوقویانلر تکرار ایدیلمش صانیرلر . حقیقتدە ایسە او برفائدهٔ زائدەیی مشتمل اولدیغی‌ایچون تکرار صایلماز. ظاهری تکراردن بر فرقدە بعض راویلرك تام ، دیکر بعضلرینك مختصر اولارق روایت ایتدکلری عینی‌حدیثك هانکی‌لفظلری هانکی راوی‌یەعائد اولدیغنی آییرد ایدەرك کوسترمکدرکە بونك ایچون هربرندن ناصل وارد اولمش ایسە اویلەجە حدیثی روایت‌ایدر . وناقلندن شبهە وارسە بوصورتلە ازالە ایلر . کذلك هم موصول ، هم مرسـل ؛ هم مرفوع ، هم موقوف اولارق وارد اولمش متعارض حدیثلر واردرکە بخاری‌جە وصلی، یاخود رفعی ترجیح ایتمشدر . ایشتە بوکبی یرلردە عینی حدیثی هرایکی طریق ایلە روایت ایدرکە بونکلە تعارضك کندیسنجە حکمی اولمـادیغنی ، وصل ویا رفع صورتلرینك کندیسـنجە ترجیح ایتمش اولدیغنی افهام ایتمك ایستر . »

ایتدم . (صوكراكی روایتده) زیاده یوق ایسه یازمقدن واز کچدم . بعضاً برحدیث اوّلا مختصر اولارق روایت وصوكرالری دیكر برروایتده داها مفصل واولكنده اولمایان برزیاده‌یی حاوی اولارق ایراد ایدیلمش بولونور . ایشته بویله یرلرده برنجی‌یی ترك ایده‌رك فائدهٔ زائده‌سندن طولایی ایكنجی‌یی یازادم .

برده بخاری حدیثلری ایچندن یالكز مسند ومتصل اولانلری ذكر ایتدم . مقطوع ویا معلّق اولانلرینه ایلیشمه‌دیكم كبی برحدیث ایله علاقه‌سی اولمایان وایچنده نبیّ اكرم صلی الله علیه وسلم افندیمز آ كیلمایان اخبار صحابه وتابعینی‌ده ترك ایتدم . مثلا ابوبكر وعمر رضی الله عنهما حضرتلرینك سَقیفَهٔ بنی ساعده‌یه كیتمه‌لرینه واوراده بین الاصحاب جریان ایدن مكالمه‌لره دائر اولان حكایه ایله عمر رضی الله عنه حضرتلرینك قصهٔ شهادتی وصاحبین كریمینی یاننه دفن اولونماسی حقنده حضرت عائشه رضی الله عنهادن استیذان ایتمه‌سنی اوغلی عبدالله‌ه وصیت ایلمه‌سنی وشوری مسئله‌سی حقنده‌كی سوزلری وعثمان رضی الله عنه بیعت قصه‌سی وزُبیر رضی الله عنه‌ك دیونی اوده‌مك اوزره اوغلی عبدالله‌ه وصیتی كبی شیلری حذف ایتدم .

برده هرحدیثده راویسی اولان صحابینك اسمنی ـ روایت ایدن ذات بیلینسون دیه ـ یاد وبخاری صحابی اسمنی هانكی لفظ ایله ذكر ایتمشسه علی الاكثر اولفظی محافظه‌یی اعتیاد ایتدم . مثلا امام مشارالیه بعضاً « عَنْ عائِشَةَ » ، بعضاً « عَنْ عائِشَةَ زَوْجِ النَّبِیِّ صَلَّى اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ » ؛ بعضاً « عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ » ، بعضاً « عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ عَبَّاسٍ » دیمش ؛ كذلك بعضاً « عَنِ ابْنِ عُمَرَ » ، بعضاً عَبْدِ اللهِ ابْنِ عُمَرَ » ؛ بعضاً « قالَ قالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ » ، بعضاً « اَنَّ النَّبِیَّ صَلَّى اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ قالَ كَذا كَذا » لفظلریله حدیثی سوق ایله‌مشدر . ایشته بو كبی الفاظی ایراد ایتمك خصوصنده بخاری‌یه تماماً متابعت ایتدم . بوكتابمده شاید اونك الفاظنه مخالف الفاظه تصادف ایدیله‌جك اولورسه احتمال كه نسخه اختلافندن نشأت ایتمش اولاجقدر .

الله‌ه حمد وثنا اولسون كه بوكتابی روایت ایده‌بیلمك ایچون برچوق مشایخ واسطه‌لریله مصنفه متصل برچوق اسنادلرم واردر كه بعضلری شونلردر [۱] :

(فَمِنْ ذٰلِكَ) رِوایَتی لَهُ عَنْ شَیْخِی الْعَلّامَةِ نَفیسِ الدّینِ اَبِی الرَّبیعِ سُلَیْمانَ ابْنِ

[۱] بواسانیدی صرف زحمتندن طولایی ترجمه ایتمكدن صرف نظر ایتدم .

اِبْراهیمَ الْعَلَوِیِّ رَحِمَهُ اللهُ تَعالىٰ قِراءَةً مِنّی عَلَیْهِ لِبَعْضِهِ وَسَماعاً لا كُثَرِهِ وَاِجازَةً فِی الْباقی بِمَدینَةِ تَعِزَّ سَنَةَ ثَلاثٍ وَعِشْرینَ وَثَمانِمائَةٍ قالَ اَخْبَرَنا بِهِ والِدِی اِجازَةً وَشَیْخُنَا الْاِمامُ الْكَبیرُ شَرَفُ الْمُحَدِّثینَ مُوسَى بْنُ مُوسَى بْنِ عَلِیٍّ الدِّمَشْقِیُّ الْمَشْهُورُ بِالْغَزُولِیِّ قِراءَةً مِنّی عَلَیْهِ لِجَمیعِهِ قالا اَخْبَرَنا بِهِ الشَّیْخُ الْمُسْنِدُ الْمُعَمَّرُ اَبُو الْعَبّاسِ اَحْمَدُ بْنُ اَبی طالِبٍ الْحَجّارُ اِجازَةً لِلْاَوَّلِ وَسَماعاً لِلثّانی [۱] ؛

(وَمِنْها) رِوایَتی لَهُ عَنِ الشَّیْخِ الصّالِحِ الْاِمامِ وَلِیِّ اللهِ تَعالىٰ اَبِی الْفَتْحِ مُحَمَّدِ بْنِ الْاِمامِ زَیْنِ الدّینِ اَبی بَكْرِ بْنِ الْحُسَیْنِ الْمَدَنِیِّ الْعُثْمانِیِّ سَماعاً عَلَیْهِ لا كْثَرِهِ وَاِجازَةً لِجَمیعِهِ وَالشَّیْخِ الْاِمامِ خاتِمَةِ الْحُفّاظِ شَمْسِ الدّینِ اَبِی الْخَیْرِ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْجَزَرِیِّ الدِّمَشْقِیِّ [۲] وَالْقاضِی الْعَلّامَةِ الْحافِظِ تَقِیِّ الدّینِ مُحَمَّدِ بْنِ اَحْمَدَ الْفاسِیِّ

[۱] ابن حجرك « الدرر الكامنه » سنه نظراً ابوالعباس احمد بن ابی طالب الحجّار دمشق الشامك متصل قریه‌سی اولان « صالحیه » اهالیسندن اولوب ٦٢٤ سنه‌سندن اوّل دنیایه كلمش و ٧٣٠ سنه‌سنده یوز یاشنی خیلی تجاوز ایتدكدن صوكرا دار عقبایه ارتحال ایتمشدر . حافظ ذهبینك تعبیرنجه احفادی اجداده الحاق ایدنجیه قدر یاشامش یعنی كندیسندن اخذ ایدنلردن صوك طبقه رجالی ایلك طبقه رجالنك حفیدلری منزله‌سنده اولاجق قدر مدت مدیده طول عمردن بهره مند اولمش واوكا یتیشن اهل حدیث اونك وفاتی ایله آرتق علو اسناددن برمرتبه غائب ایدر اولمشلردر . بوقدر یاشلی اولمقله برابر كندیسنه وهن پیری‌ده اوغرامایوب آخر عمرینه قدر وجودی زنده ، قواسی یرنده ، عقل وفهم وحافظه‌سی تام ونصابنده قالوب كونك اكثر اوقاتی تحدیث ایله كچیریر ، تطوعاً اوروجی بیله ترك ایتمز ویوز یاشنده ایكن رمضان ایله برابر ستهٔ شوالی طوتار ، صوغوق صو دوكونور ومعاملهٔ جنسیه‌دن خالی قالماز ایمش . وفاتندن ایكی ساعت اوّل‌ده معتادی وجه ایله طالبینه اسماع حدیث ایتمش وبوسنّ وسالنده بیله مجلس حدیثده اویوقلامامق كبی خارق العاده برثبات ومتانت كوسترمش قوت عزم وعلو همت اربابندن بریدر . عصرنده دیار بعیده‌دن حفّاظ تا آیاغنه كلیر ، مجلسنده بولونورلردی . « صحیح » ی دمشقده ، صالحیه‌ده ، قاهره‌ده ، مصرده ، حماده ، بعلبكده ، حمصده یتمش كره‌دن زیاده تحدیث ایله‌مشدر .

[۲] « نشر » ، « تقریب » ، « تحبیر التیسیر » ، « طبقات القرّاء » كتابلرینك مؤلفی اولان امام جلیل محمد الجزری (٧٥١ ـ ٨٣٣) دركه اجلهٔ حفاظدن اولمقله برابر علم قرائتده عصرنده نظیری یوق ایدی . برآراق دیاررومه كلوب ییلدیریم سلطان بایزیده كسب

الشَّرِيفِ الْحَسَنِيِّ الْمَكِّيِّ قَاضِي الْمَالِكِيَّةِ بِمَكَّةَ الْمُشَرَّفَةِ [١] إِجَازَةً مُعَيَّنَةً مِنْهُمْ لِجَمِيعِهِ رَحِمَهُمُ اللّٰهُ تَعَالَى قَالُوا ثَلَاثَتُهُمْ أَنْبَأَنَا بِهِ الشَّيْخُ الْإِمَامُ الْحَافِظُ شَيْخُ الْمُحَدِّثِينَ أَبُو إِسْحَٰقَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ صِدِّيقٍ الدِّمَشْقِيُّ الْمَعْرُوفُ بِابْنِ الرَّسَّامِ قَالَ أَنْبَأَنَا بِهِ أَبُو الْعَبَّاسِ الْحَجَّارُ ؛

وَأَخْبَرَنِي بِهِ عَالِيًا الشَّيْخُ الْإِمَامُ زَيْنُ الدِّينِ أَبُو بَكْرِ بْنُ الْحُسَيْنِ الْمَدَنِيُّ الْمَرَاغِيُّ وَالِدُ شَيْخِنَا أَبِي الْفَتْحِ [٢] وَقَاضِي الْقُضَاةِ مَجْدُ الدِّينِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الشِّيرَازِيُّ [٣]

اتصال ايتمش وتيمور وقعه‌سندن صوكرا تيمور ايله برلكده عجم ديارينه كيدوب شيراز قاضيلكنی درعهده ايتمش وعلم حديث ايله علم قراءتی اورالرده نشر ايله‌مشدر . حديث ايله قراءتده‌كی حفظ واتقانی درجهٔ نهايه‌ده ايسه‌ده فقهده برنجی مرتبه‌نك رجالندن دكل ايمش . قراآت عشره‌يه دائر اولان « نشر » ينك مثلی تأليف ايديله‌مشدر .

[١] حافظ تقی‌الدين ابوالطيب محمد بن احمد الفاسی (٧٧٥ _ ٨٣٢) متندن ده معلوم اولمش اولاجنی اوزره شرفای حسنيه‌دن مكهٔ مكرمه‌نك مالكيلر قاضيسی اولوب فقه ايله حديثده يدطولی صاحبيدر . علم حديثده ابوبكر ابن‌المحب ايله ابراهيم بن السلاردن اجازتلی وحديث اوقوتمغه حافظ كبير زين‌الدين عراقيدن مأذوندر . حافظ ابن حجر : « كنديسندن صوكرا كندی عيارنده بركيمسه قالمادی » ديور . وقتنی خدمت قضادن باشقه تدريس وافتا وتأليف ايله كچيريردی . برده « تاريخ مكه » سی واردر .

[٢] بوندن اولكی اسناده اسمی كچن «ابوالفتح محمد بن زين‌الدين ابی بكر بن‌الحسين المدنی العثمانی » نك پدريدر . نه باباسنك ، نه اوغلنك ترجمه ونسبتلرينه آيريجه مطلع اولامادم . مؤلف ذاتاً عالی اولان اسنادی دها زياده اعلا ايچون بخاری‌يی شيخنك برحيات اولان پدرندن ده اخذ ايله‌مشدر . آنجق يوقاريده ابوالفتحك نسبتنی ذكر ايتديكی صيراده « المدنی العثمانی » ديمش ايكن پدرينك نسبتنی بوراده « المدنی المراغی » ديه كوسترمشدر . اولكنده نسخه خطاسی اولمق احتمالی غالبدر . زيرا سيوطينك ده شيخی اولان ابوالفتحك اسمنی مشاراليه « تقريب » نك اجازت بحثنده ، علامه احمد بن محمد القسطلانی ده بخاری شرحنك مقدمه‌سنده « ابوالفتح المراغی » ديه ياد ايديورلر .

[٣] « قاموس » صاحبی مشهور مجدالدين فيروز آبادی (٧٢٩ _ ٨١٦) در . فقه وحديث وتفسيرده وبالخصوص علم لغتده صاحب كمال برذات اولوب برچوق تأليفاتنی امته بركذار ايتمشدر . زبيد قاضيسی ايكن اوراده ارتحال ايتمشدر . قاضی اولمازدن اول اوده _ جزری مرحوم كبی _ ييلديرم بايزيده اختصاص پيدا ايتدكدن صوكرا تيمورك التفات واحسانه مظهر اولمشدر .

إِجَازَةً عَامَّةً قَالَا أَخْبَرَنَا بِهِ أَبُو الْعَبَّاسِ الْحَجَّارُ [١] قَالَ أَنْبَأَنَا بِهِ الشَّيْخُ الصَّالِحُ الْحُسَيْنُ ابْنُ الْمُبَارَكِ الزَّبِيدِيُّ [٢] قَالَ أَنْبَأَنَا بِهِ الشَّيْخُ الصَّالِحُ أَبُو الْوَقْتِ عَبْدُ

---

[١] مؤلفك تاريخ ولادتی ايله شيخی فيروز آبادينك تاريخ وفاتی عينی سنه‌يه مصادف اولديغندن فيروز آباديدن مؤلفك اخذ وتحملی اجازت عامه ايله واقع اولديغی كبی فيروز آبادينكده ابوالعباس الحجّاردن اخذی ينه اجازتله اولديغنده شبهه يوقدر . زيرا صاحب قاموس ٧٢٩ ده طوغمش ، شيخی ٧٣٠ ده وفات ايتمشدر .

مؤلف ابوالعباس الزبيدينك ولادتی [٨١٦] ايله ابوالعباس الحجار وفاتی [٧٣٠] بيننده ٧٦ سنه‌لك برفاصله اولديغی حالده مؤلفك سندی _ ايكی يولدن كلن _ نفيس العلوی ايله ابوالفتح ، جزری وتقی‌الدين الفاسی طريقلرندن ايكيشر ؛ ابوالفتحك پدری زين‌الدين المراغی ايله فيروز آبادی طريقلرندن برر واسطه ايله حجّاره واريركه اولكی دورت اسناد نفس الامرده پك عالی ايكن صوك ايكيسی اونلردن اعلادر . حجّاردن اعتبارآ ده سندك بقيه‌سی احتمالكه بخاری‌يه واران الك قيصه يولدر .

[٢] اصلاً يمانی ، موطناً بغدادیٔ بابصری اولان سراج الدين ابو عبدالله الحسين بن ابی بكر المبارك بن ابی عبيدالله محمد بن يحيی الزبيدی (؟ ٥٤٥ _ ٦٣١) اب وجدی ، ايكی عموجه‌سی ، قارداشلری ، اولاد واحفادی ، برادر زاده‌لری يدی بطنه قدر هپ نشر حديث ايله مشغول اولمش حقيقةً مبارك برخاندان علمه منسوب اولوب مصر ايله شام ديارنده صحيح بخاری‌يی علو اسناد ايله روايت واسطه‌سی اولمق كنديسنه وبرادر زاده‌سی عبدالعزيز بن يحيی بن‌المباركه نصيب اولمشدر . بونلره «بابصری» دينيلمه‌سی بغداد محله‌لرندن «باب البصره»ده اقامت ايتدكلری ايچوندر .

حسين بن‌المبارك حديثی كندی جدی ايله ابوالفتوح طائی ، ابو حامد الغرناطی ، ابو زرعة المقدسی كبی زماننك برچوق اجله‌سندن اخذ ايله‌ديكی كبی صحيح بخاری‌يی ده برادری حسن بن المبارك ايله برابر ابوالوقت السجزيدن ديكله‌مشدر . علم حديثده‌كی موقع مهمنه مبنی حسين بن المبارك ايچون بر « مشيخه » يعنی سلسلهٔ مشايخنك تراجمنی حاوی مستقل براثر بيله تأليف ايديلمشدر .

صاحب ترجمه حديثده اولديغی كبی علم لغتده ، ادبياتده وبالخصوص فقه حنبليده‌ده يدطولی صاحبی ايدی . فقهدن « البلغه » سی واغت وقرآته دائر منظوم اثرلری معروفدر . ابن رجبك « طبقات الحنابله » سنی اختصار ايدن محب‌الدين بغدادی مشاراليهك پك ديندار و خير پرور اولديغنی سويله‌دكدن صوكرا عبدالصمد بن ابی‌الجيشك قرآنی اوندن اوقويوب ابوالخطاب الصوفينك قراءته دائر « كتاب السبعه » سنی‌ده اوندن اخذ ايله‌ديكنی وبغداد ايله دمشق ، حلب وسائر بلاد اسلاميه‌ده تحديث ايله مشغول اولديغنی وحفاظ ايله غيرحفاظ برچوق ذواتك كنديسندن روايت ايتدكلرينی ذكر ايدر . بغدادده وفات ايدوب جامع المنصور مقبره‌سنه دفن اولونمشدر .

الْاَوَّلِ بْنُ عِيسَى بْنِ شُعَيْبٍ الْهَرَوِيُّ الصُّوفِيُّ [١] قَالَ اَنْبَأَنَا الشَّيْخُ الْفَقِيهُ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُظَفَّرِ الدَّاوُدِيُّ [٢] قَالَ اَنْبَأَنَا بِهِ الْاِمَامُ اَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ اَحْمَدَ بْنِ حَمُّويَهِ السَّرَخْسِيُّ [٣] قَالَ اَنْبَأَنَا بِهِ الشَّيْخُ الصَّالِحُ مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ الْفِرَبْرِيُّ [٤] قَالَ اَنْبَأَنَا بِهِ الْاِمَامُ الْكَبِيرُ اَبُو عَبْدِ اللّٰهِ مُحَمَّدُ بْنُ اِسْمٰعِيلَ بْنِ

[١] ابوالوقت السجزی (٤٥٨ ـ ٥٥٣) دیمكله معروفدر. اكابر محدثیندن اولدیغی كبی طریقت صوفیه‌نك ده كبارندندر . سجزی سجستانلی دیمكدر. عائله‌سی اساساً سجستانلی ایكن پدری هراته كلوب توطن ایتمش، كندیسی ده هراتده طوغمش اولدیغندن اورایه ده نسبت ایدلمشدر . ابو الوقت ٥٥٢ سنه‌سنده بغداده كلوب « رباط فیروز » ده مسافر قالمش وایرته‌سی سنه دار رضوانه انتقال ایتمشدر. نمازی رباطك ایچنده قیلیندقدن صوكرا مسجد جامعده شیخ عبدالقادر گیلانی حضرتلرینك امامتیله برجماعت كبری طرفندن ده قیلینمشدر. مدفنی شونیزیه قبرستاننده زاهد مشهور رویم حضرتلرینك مدفون اولدیغی یردر. حقنده ابن خلكان: « حدیثی چوق روایت ایدر ، اسنادی عالی برذات اولوب اصاغری اكا بره الحاق ایتدی » دیدكدن صوكرا : « دنیاده داودیدن روایت ایدنلرك صوكنجیسی اودر » دیر .

[٢] ابوالحسن عبدالرحمن بن محمد بن المظفر الداودی (٣٧٤ ـ ٤٦٧) شیخی ابن حمویه‌دن روایت ایدنلرك صوكنجیسیدر . سبكینك « طبقات » نده حقنده شویله دینیلیور : فقیه وامام ایدی. ورعلی ، صالح وزاهد ایدی . شاعر وادیب ایدی. صوفی ایدی . بركون یانته نظام الملك كلوب صوك درجه‌ده تواضع كوسترمشدی. او ایسه اوكا : « یاهو ، الله تعالی سنی قوللرینك اوزرینه تسلیط ایتمشدر. اونلردن طولایی سكا سؤال صوردیغی وقت نه جواب ویره‌جككی دوشون » دیمش. وبر حرف زیاده سویله‌مه‌مشدر .

[٣] ابن حمویه ٣٨١ سنهٔ هجریه‌سنده وفات ایتمشدر .

[٤] صحیح بخاری‌یی بوكون عالیاً روایت ایدنلرك اسنادلری هپ ابو عبدالله محمد بن یوسف الفربریدن (٢٣١ ـ ٣٢٠) گچیوردیسه‌ك جائزدر . « جامع صحیح » ی مؤلفندن بردفعه بخاراده، بردفعه‌ده كندی وطننده دیكله‌مش اولان مشارالیه فربری تقریباً طوقسان یاشنه قدر معمر اولمش و: « بخاریدن صحیحنی طوقسان بیك كیشی دیكله‌دی . لكن بوكون اوكتابی اوندن روایت ایدن بندن باشقه كیمسه قالمامشدر » دیرمش. لكن ابن حجرك بیاننه كوره بوادعاسی علمنك لاحق اولدیغی مقداره كوره واقع اولمشدر. زیرا ابوطلحة البزدوی ده بخاریدن بلاواسطه روایت ایدنلردن بریدر. او ایسه ٣٢٩ ده وفات ایتمشدر. ابن ماكولانك جزماً بیاننه كوره بخارینك اك صوك راویسی بو بزدویدر .

فانك فتح وكسری وبانك سكونیله « فربر » جیحونك بخارا جهتنده‌كی ساحلنده كائن وبخارادن بیك فرسخ اوزاقده كوچوك بربلده‌نك اسمیدركه « رباط طاهر بن علی » نامیله ده معروف اولدیغنی یاقوت حموی « معجم » نده ذكر ایدیور .

اِبْرَاهِيمَ الْبُخَارِيُّ رَحِمَهُ اللّٰهُ تَعَالٰى [١] .

بوراده اسملرینی ذكر ایتدیكم مشایخمدن هر برینك طرق متنوعه‌دن بخاری‌یه قدر برچوق اسانیدی داها اولدیغی كبی بنم ده ـ الله‌ه حمد اولسون ـ بونلردن باشقه برچوق مشایخدن اسانیدم واردركه بر بر تعدادلری اوزار . بوطریقلردن بن یالكز بونلری ـ شهرتلرینه وعلوی حائز اولملرینه بناءً ـ ذكر ایتمكله اكتفا ایتدم.

بو كتاب مباركه « التَّجْرِيدُ الصَّرِيحُ لِاَحَادِيثِ الْجَامِعِ الصَّحِيحِ » نامنی ویردم . اللهدن دیلدیكم شودركه اونكله امت محمدیه‌یه منفعت ویرسون. ویالكز وجه كریمی مقصود اولارق دیكر هركونه غرض وعوضدن آزاده قیلسون . ونبیّ اكرمی محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم افندیمز ایله آل واصحاب كرامی حرمتنه مقاصد واعماللرمزی اصلاح بویورسون آمین .

آرتق مقصودمز اولان امر مهمه انشاءالله تعالی شروع زمانی كلمشدر .

---

[١] ابن خلكان ابوالوقت السجزی‌یه تخصیص ایتدیكی ترجمه‌ده صحیح بخاری‌یی كندیسنك اربل شهرنده ٦٢١ سنه‌سنده ابوجعفر الصوفیدن، اونك ده ٥٥٣ ده ابوالوقتدن، اونك ده ٣٨١ ده سرخسیدن ، اونك ده ٣١٦ فربریدن ، اونك ده بری ٢٤٨ ده دیكری ٢٥٢ ده بخاریدن دیكله‌مش اولدقلرینی تصریح ایدیور . بو اسناده نظراً دیمك اولیوركه فربری صوك دفعه‌كی سماعندن ٦٤ سنه صوكرا سرخسی‌یه ، سرخسی ده سماعندن ٦٥ سنه صوكرا داودی‌یه ، داودی ده سماعندن ٨٤ سنه صوكرا ابوالوقته، ابوالوقت ده سماعندن ٨٨ سنه صوكرا ابوجعفر الصوفی‌یه ، ابوجعفر ده سماعندن ٦٨ سنه صوكرا ابن خلكانه « صحیح » ی روایت ایتمشلردر . اسنادك درجهٔ علوی بوفاصله‌لردن ده آچیق اولارق ظاهر اولیور . ابوالوقتدن بخاری‌یه قدر اولانلری متنده‌كی سندده داخلدرلر .

تجریدك متنی

باب كيف كان بدء الوحي الى رسول الله صلى الله عليه وسلم

رسول‌الله صلى الله علیه وسلم افندیمز حضرتلرینه وحیك باشلانغیجی ناصل اولدیغنه دائردر

۱. عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: اِنَّمَا الْاَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَاِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوٰى. فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ اِلٰى دُنْيَا يُصِيبُهَا اَوِ امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهِجْرَتُهُ اِلٰى مَا هَاجَرَ اِلَيْهِ [۱].

ترجمه‌سی

عمر بن الخطاب رضی‌الله عنهدن:

شویله دینشدر: رسول‌الله صلى الله علیه وسلمدن ایشیتدم، بویوروبوردی که عمللر (ك قیمتی) آنجق نیتلره كوره‌در. هركسك نیت ایتدیكی نه ایسه اله كچه‌جك اولان آنجق اودر. آرتق نائل اولاجغی بر دنیا ویا نكاح ایده‌جكی بر قادیندن طولایی هجرت ایتمش كیمسه واراسه هجرتی (الله‌ك ورسولنك رضاسنه دكل)، سبب هجرتی اولان شیئه منتهیدر.

۲. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا اَنَّ الْحَارِثَ بْنَ هِشَامٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ سَأَلَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ كَيْفَ يَأْتِيكَ الْوَحْيُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَحْيَانًا يَأْتِينِي مِثْلَ صَلْصَلَةِ الْجَرَسِ وَهُوَ اَشَدُّهُ عَلَيَّ فَيَفْصِمُ عَنِّي

---

[۱] دیكر روایتده (فمن كانت هجرته الى الله ورسوله فهجرته الى الله ورسوله ومن كانت هجرته الى دنیا الخ = هركیمك هجرتی الله‌ه ورسولنه متوجه ایسه هجرتی الله‌ه ورسولنه منتهیدر. هركیمك‌ده هجرتی دنیایه .. ایسه ... هجرتی ...) الخ دیه وارد اولمشدر.

وَقَدْ وَعَيْتُ عَنْهُ مَا قَالَ . وَاَحْيَاناً يَتَمَثَّلُ لِيَ الْمَلَكُ رَجُلاً فَيُكَلِّمُنِي فَاَعِي مَا يَقُولُ . قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا وَلَقَدْ رَأَيْتُهُ يَنْزِلُ عَلَيْهِ الْوَحْيُ فِي الْيَوْمِ الشَّدِيدِ الْبَرْدِ فَيَفْصِمُ عَنْهُ وَاِنَّ جَبِينَهُ لَيَتَفَصَّدُ عَرَقاً .

ترجمه‌سی

عائشه رضی‌الله عنهادن :

شویله دیمشدر : حارث بن هشام رضی‌الله‌عنه رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمدن: « یارسول‌الله، سکا وحی ناصل کلیر؟ » دیه صوردی . رسول‌الله صلی‌الله علیه‌وسلم بویوردی‌که احیاناً بکا چینغراق سسی کبی کلیرکه بکا اك آغیر کلنی‌ده بودر . بندن اوحال زائل اولور اولماز (مَلَكك) بکا سویله‌دیکنی ایجه بلله‌مش اولورم. احیاناً ملك بکا بر انسان اولارق تمثل ایدر . بنمله قونوشور . بن‌ده سویله‌دیکنی ایجه بلله‌رم .ــ عائشه رضی‌الله عنها دیرکه رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمی صوغوغی پك شدتلی بر کونده کندیسنه وحی نازل اولورکن کورمشلکم واردر . (ایشته اویله صوغوق بر کونده‌بیله) کندیسندن اوحال کچدیکی وقتده شاقاقلرندن شاپیر شاپیر تر آقاردی [١] .

---

[١] وحیك ماهیتی کمل اصفیانك سرورلری اولان انبیای عظام حضراتندن باشقه‌سنه معلوم دکلدر . دیکر کیمسه‌لرك اونی تعریفه قالقیشماسی اعمانك الواندن بحث ایتمه‌سی قدر کستاخلقدر . آنجق مراتب وانواعی ووحیك زمان نزولنده حاضر اولانلرك مشهودی اولان بعض آثاری واردرکه اونلردن بحث ایدیله‌بیلیر . وحیك مراتب عدیده‌سی واردر :

برنجی مرتبه : رؤیای صادقه‌در . بوندن صوکراکی حدیث شریفده ام‌المؤمنین عائشهٔ صدیقه رضی‌الله عنهانك .ــ شبهه‌سز مفخر کونین صلی‌الله علیه وسلم افندیمزدن بلاواسطه اوکره‌نوب ــ بزه خبر ویردیکی اوزره نبی کریم علیه‌صلوات الرب‌الرحیم افندیمز هیچ بر رؤیا کورمزدی‌که صباح آیدینلغی کبی واضح وآشکار ظهور ایتمه‌سین . حتی ابن اسحقك روایتندن آکلاشیلدیغی اوزره (٣) نجی حدیثده‌کی بدء‌وحی قصه‌سی‌ده اوکوندن اولکی کیجه ایچنده ــ عینیله یقظه‌ده واقع اولدیغی کبی ــ رؤیاده‌ده واقع اولمشدر وحیك عالم منامده ایکن‌ده نازل اولابیله‌جکنی بیلن صحابهٔ کرام رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم اویورلرکن هرنه اولورسه اولسون کندیلکلرندن اویانجه‌یه قدر اویاندیرمازلردی . (٢٢٦ نجی حدیث شریفه مراجعت.) یقظه‌ده هرنه نازل اولمش ایسه اولجه رؤیاده‌ده برکره نازل اولدیغنی ادعا ایدن‌ده واردر .

٣ . عَنْ عَائِشَةَ اُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ اَوَّلُ مَا بُدِئَ بِهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ فِي النَّوْمِ . فَكَانَ لَا يَرَى رُؤْيَا اِلَّا جَاءَتْ مِثْلَ فَلَقِ الصُّبْحِ .

ایکنجی مرتبه : یقظه‌ده ایکن ملك موکل، نبی علیه‌الصلاة والسلامه کورونمکسزین مهبط وحی اله اولان قلب شریفنه القا ایدرکه بونك الهام مجرددن عبارت اولمایوب وحی الٰهی اولدیغنه حق تعالی برعلم ضروری یاراتیردی. « اِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ نَفَثَ فِي رُوعِي لَنْ تَمُوتَ نَفْسٌ حَتّٰى تَسْتَكْمِلَ رِزْقَهَا . فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَجْمِلُوا فِي الطَّلَبِ = شبهه‌سز روح‌القدس جبریل علیه‌السلام قلبمه شو سوزی نفث ونفخ ایتدی : هیچ برنفس ، بوتون رزقنی تمام اولارق آلمادقجه اولمز . اویله ایسه اللهدن صاقیننکزده رزقکزی کوزل ، مشروع ، مروته لایق یوللردن آرایکز » حدیث شریفی وحیك بومرتبه‌سندن اخباری متضمندر .

اوچنجی مرتبه : بوحدیث شریفده ایضاح بویورولدیغی اوزره ملك بر انسان صورتنده نازل اولوب کندیلرینه خطاب ایدر ، کندیلری‌ده بوتون سویله‌دکلرینی بعبارته وبلا نقصان حسن تلقی بویوروب امتنه تبلیغ بویورورلردی . جبریل علیه‌السلام علی‌الاکثر ــ پك صباحتلی اولان ــ دِحْيَةُ بن خلیفة الکلبی صورتنه کیرردی . باشقه صورته کیردیکی‌ده واقعدر . نیته‌کیم ایمان واسلام واحسانی، اسئله ایراد ایده‌رك امته تعلیم ایتمك اوزره براعرابی صورتنده کلدیکی بخاری ایله مسلمده روایت ایدیلیور. «حدیث جبریل» نامیله اشتهار ایدن حدیث ایشته اودر .

دوردنجی مرتبه : ینه بوحدیث شریفده تعریف بویورولدیغی اوزره ملك نبی علیه‌الصلاة والسلامه چاك چینغیردیسنه بکزر بر صوت مهیب ایله خطاب ایدردی‌که بو سس او ملکك یاکندی ، یاخودده قنادلرینك سسیدر . بو سس دوام ایتدیکی مدتجه مخاطب ذیشانك قلب شریف تابداری جلال وابهت کبریا وهیبت خطاب خدا ایله هراسان ولرزان اولارق وارد اولان قول کریمك بردن بره مفاهیم علیاسنه یول بولاماز ایدیسه‌ده آچیلدقدن صوکرا سویله‌نن کلام عالی قلبده غایت آچیق اولارق جایکیر اولمش بولونوردی . هم شدید ، هم‌ده تغماتی یکدیکره کرفت اولان چینغراق سسنه تشبیهی‌ده ــ الله اعلم ــ بوحکمته مبنیدر . ابن‌عباس رضی‌الله عنهمانك : « كَانَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَالِجُ مِنَ التَّنْزِيلِ شِدَّةً = رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم تنزیل اولونان وحی یوزندن پك بویوك زحمت چکرلردی » (٥ نجی حدیث شریفه مراجعت .) بویورمالرندن‌ده آکلاشیله‌جغی اوزره وحیك هانکی مرتبه‌سندن اولورسه اولسون خطاب رب عزتی ایستر بالواسطه ، ایستر بلاواسطه تلقی ایتمك کسوهٔ بشریه‌یه ملابس اولان انبیا علیهم‌السلام ایچون مهیب وشدید ایسه‌ده بو نوعی اك شدتلیسی اولورمش . بونك‌ده سببی ــ الله اعلم ــ نبی علیه‌السلامك اثنای وحیده طباع بشریتدن آکسزین چیقوب اوضاع ملکیته کیرمه‌سی اولسه کرکدر . نیته‌کیم ابو هریره رضی‌الله عنهك مرفوعاً ــ یعنی

ثُمَّ حُبِّبَ اِلَيْهِ الْخَلَاءُ فَكَانَ يَخْلُو بِغَارِ حِرَاءٍ فَيَتَحَنَّثُ فِيهِ وَهُوَ التَّعَبُّدُ اللَّيَالِيَ ذَوَاتِ الْعَدَدِ قَبْلَ اَنْ يَنْزِعَ اِلَى اَهْلِهِ . وَيَتَزَوَّدُ لِذٰلِكَ ثُمَّ يَرْجِعُ اِلَى خَدِيجَةَ

علیه الصلاة والسلام افندیمزدن ایشیتدیکنی سویله‌یه‌رك ـ روایت ایتدیکی : « اِذَا قَضَى اللّٰهُ فِي السَّمَاءِ اَمْرًا ضَرَبَتِ الْمَلَائِكَةُ بِاَجْنِحَتِهَا خُضْعَانًا لِقَوْلِهِ كَاَنَّهُ سِلْسِلَةٌ عَلَى صَفْوَانٍ . فَاِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ = الله تعالی سماده بر حکم وقضای الٰهی‌یی تبلیغ بویورمق ایسته‌دیکی زمان ملکلر بر قایایه چارپان دمیر زنجیر کبی کلن قول جلیل رب العزته قارشی کمال خضوعلرندن ناشی قانادلرینی چیرپوب بیهوشانه سجده‌یه قاپانیرلر . ایچلرندن قورقو زائل اولونجه ربکز نه بویوردی ؟ دیه بربرلرینه صورارلر . وبربرینه ربمز حق بویوردی ، علو وکبریا صفتیله متصف اولان اودر دیرلر» حدیثی ایله ابن مسعود رضی الله عنهدن مروی : « الله تعالی بر امر سبحانی‌یی وحی بویورمق ایسته‌دیکنده خوف الٰهیدن طولایی سمایی بر تیتره‌مه‌در آلیر . اهل سماوات بونی طویونجه همان بیخود دوشوب سجده‌یه قاپانیرلر . ایلك کندینه کلن جبریل علیه السلام اولور و وحی الٰهی‌یی حامل اولارق کوندریلدیکی یره کیدر . ایستر سماده ، ایستر ارضده تبلیغ ایده‌جکی محله وارنجه‌یه قدر سمادن سمایه کچدکجه ملکلر ربمز نه بویوردی؟ دیه صورارلر . اوده حق بویوردی ، علو وکبریا صاحبی اودر جوابنی ویریر . ملکلرده اونك جوابنی تکرار ایدرلر » مآلنده‌کی دیکر حدیث شریفده توضیح بویورولدیغی اوزره ملائکه‌نك‌ده تلقیٔ وحی ایتمه‌سی بو مرتبه‌دندر . ایشته بشری صفات ایله ملکی تلقینك ویردیکی جسمانی تعب او درجه‌یه واریرمش که اك صوغوق کونده بیله شاقیر شاقیر ترلرلر ، اوزرینه بیندکلری دوه بیله تحمل ایده‌مه‌یه‌رك یره چوکردی . نیته‌کیم عرفاتده رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دوه‌یه راکب ایکن سورهٔ مائده‌نك نزولنده بو حال وقوع بولمشدی . دوه‌نك باجاقلری آز قالسون خردخاش اولویوردی . بر دفعه‌ده مبارك دیزلری وحی کاتبلرندن زید بن ثابت انصاری رضی الله عنهك دیزی اوستنده ایکن بودورلو وحی کلمشدی . زیدك دیزینه اوقدر آغیرلق چوکمش‌که قیریلاجق کبی برشی حس ایتمش . زید بن ثابت دیرکه : «رسول الله صلی الله علیه وسلم افندیمزه کلن وحیی یازاردم . وحی نازل اولدیغی وقتده علیه الصلاة والسلام حضرتلرینی بر صیقینتی قاپلار ، اینجی دانه‌لری کبی شدتلی بر تر دوکرلردی ده اوندن صوکره آچیلیرلردی . کندیلری بکا املا بویورور ، بن ده یازاردم . ایشی بیتیرنجه‌یه قدر وحیك آغیرلغندن او قدر زحمت چکردم که آیاغم قیریلیور ظن ایدر و آرتق بر دها یورویه‌مه‌م دیردم . سورهٔ مائده نزول ایتدیکنده‌ده سوره‌نك آغیرلغندن بز ، کتّاب وحیك آز قالسین بیلکلرمز قیریلاجقدی» . ابوهریره رضی الله عنه : « وحی نازل اولدیغنده وحیك انقضاسنه قدر هیچ برمز باشمزی قالدیروب مبارك یوزینه باقامازدق » ، کذلك : « وحی نازل اولورکن اك اول وجود عالیلرینه بر تترمه کلیردی . » کذا .

فَيَتَزَوَّدُ لِمِثْلِهَا . حَتّٰى جَاءَهُ الْحَقُّ وَهُوَ فِي غَارِ حِرَاءٍ . فَجَاءَهُ الْمَلَكُ فَقَالَ اقْرَأْ . قَالَ مَا اَنَا بِقَارِئٍ . قَالَ فَاَخَذَنِي فَغَطَّنِي حَتّٰى بَلَغَ مِنِّي الْجَهْدَ ثُمَّ اَرْسَلَنِي

« وحی نزول ایدرکن کندیلرینی غم وهم استیلا ایدر ، وجه مبارکلری کول کبی اولور ، کوزلرینی قاپارلر وخورولتی‌یه مشابه شدتلی شدتلی نفس آلیرلردی » دیر . ینه زید بن ثابت: « رسول الله صلی الله علیه وسلمه شدتلی بر سوره نازل اولدیغنده کندیلرینی استیلا ایدن کرب وشدت سوره‌نك شدتی ایله ، سورهٔ لیّنه نازل اولدیغنده ایسه حالی اونکله متناسب اولوردی» دیر . وحیك آثاری یالکز رسول الله صلی الله علیه وسلمك مبارك روح وجسمنده دکل ، خارجده ده محسوس اولوردی . نیته‌کیم احمد بن حنبل ، حاکم ، ترمذی ، نسائی عمر رضی الله عنهدن: « وحی نازل اولدیغنده رسول الله صلی الله علیه وسلمك نزد عالیلرنده قوغان اطرافنده‌کی کبی آری اوغولتیسنه بکزر برشی ایشیدیلیردی » مآلنده برحدیث شریف روایت ایدرلر .

بشنجی مرتبه : جبریل علیه السلام صورت وهیأت اصلیه‌سی ایله وهربری کوك یوزینی کوسترمه‌یه‌جك درجه‌ده آفاقی قاپلایان آلتی یوز قانادی ایله کورونوب مشیت الٰهیه‌نك تعلق ایتدیکی شی نه ایسه اونی وحی ایتمه‌سیدرکه بو ، ایکی دفعه واقع اولمشدر . برنجیسی یریوزنده‌که اوائل بعثتده وفترت وحیدن صوکرا جبل حراده ایدی . بو منظرهٔ هول انگیزه بشریت محمدیه بیله بوسبوتون تحمل ایده‌مه‌یه‌رك کورور کورمز همان طوردقلری یرده بایغین دوشوب قالمشلردر . ایکنجیسی لیلهٔ معراجده سدرة المنتهی یاننده اولمشدرکه بونده آرتق اولکی شدته معروض قالدقلرینه دائر هیچ برخبر یوقدر .

احمد اربکشاید آن پرّ جلیل تا ابد بیهوش ماند جبرئیل (مثنوی)

آلتنجی مرتبه : لیلهٔ معراجده سماواتك فوقنده ایکن صلوات خمسك فرضیتی حقنده کندیلرینه بلاواسطهٔ ملك وحی بویورولماسیدرکه کلام جلیل ربانی‌یی واسطه‌سز استماع ایله موسی علیه الصلاة والسلام افندیمز حضرتلری‌ده تکریم بویورولمشلردر . خطابك بو نوعی بلا رؤیتدر .

یدنجی مرتبه : کفاحاً ، یعنی یوز یوزه ومن غیر حجاب تکلم واقع اولماسیدر . بونك کیفیتی ضیق اولان کسوهٔ الفاظ ایله آنجق بوقدر افهام ایدیله‌بیلیر . دها طوغروسی حقیله افهام ایدیله‌مز . « لَيْسَ مِنْكُمْ اَحَدٌ اِلَّا سَيُكَلِّمُهُ رَبُّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ تَرْجُمَانٌ وَلَا حِجَابٌ يَحْجُبُهُ = ایچکزدن هیچ بر کیمسه یوقدرکه یوم قیامتده رب متعال ، آرالرنده هیچ بر ترجمان ، مشاهده‌یه مانع اولاجق هیچ بر حجاب اولمقسزین کندیسی ایله قونوشماسین» حدیث صحیحنه نظراً یوم قیامتده بلامانع مشاهدهٔ جلال ومخاطبهٔ رب متعال هر مؤمن قوله مقدر ایسه‌ده بودنیاده ولیلهٔ معراجده رؤیتله برابر خطاب وقوعی یالکز محمد مصطفی صلی الله علیه وسلمه نصیب اولمشدر . معهذا بونی ده بعض علما استبعاد ایله‌مشلردر .

سکزنجی مرتبه : رؤیاده مشاهدهٔ جمال رب عزت ایله مظهر وحی وخطاب اولمقدر .

فَقَالَ اَقْرَأْ . فَقُلْتُ مَا اَنَا بِقَارِئٍ . فَاَخَذَنِى فَغَطَّنِى الثَّانِيَةَ حَتَّى بَلَغَ مِنِّى الْجَهْدَ . ثُمَّ اَرْسَلَنِى فَقَالَ اَقْرَأْ . فَقُلْتُ مَا اَنَا بِقَارِئٍ . فَاَخَذَنِى فَغَطَّنِى الثَّالِثَةَ ثُمَّ

نیته‌کیم زُهرینك : « اَتَانِى رَبِّى فِى اَحْسَنِ صُورَةٍ فَقَالَ .... » حدیث شریفی، خطابك بو نوعنی مشعردر .

وحیك ماهیت وحقیقتنی بیله‌مه‌دیکمز کبی ربمزی رؤیتك نه کیفیتده اولاجغنی‌ده یوم لقادن اول آكلامامزه یول یوقدر. آنجق شووارکه مفخر انبیا علیه افضل التحایا افندیمز حضرتلرینك بیكلرجه شواهد صدقنه مطلع اولدقدن صوکراده بوکبی حقیقتلری تسلیمدن باشقه چاره بولونماز . صفات الٰهیه‌ده‌کی کمال حقنده‌کی علم اجمالیمز « شونی بیلمیورز. بناءً علیه وجودینی تصدیق ایده‌مه‌یز » دیه‌جك درجه‌ده تفاصیل آثار وافعال ربانیه‌یی بیلمه‌مزی استلزام ایتمز. هله آثار قدرت سبحانیه‌یه متعلق خبرلری تجارب معتاده‌مزه اویمایور دیه انکار ایچون بزه هیچ حق ویرمز . عقل بشر بوکبی شیلری کندیلکندن کشف ایتمکدن عاجز ایسه‌ده - آثار وافعال الٰهیه‌یی بلاحجة فلان ویاخود فلان صورته حصر وقصر ایتمك عقلك کستاخلغندن باشقه برشی اولامایه‌جغندن - مخبر صادق طرفندن اخبار ایدیلدکلرنده اونلری نفی‌ده ایده‌مز. وحیك رسول علیه الصلاة والسلامی کورنلرجه مشهود ومحسوس اولان آثار ظاهرهٔ مادیه‌سی حقنده‌کی روایاته باقارق صاحب رسالت افندیمز حضرتلرینك صرعه ویا ایسته‌ری کبی برمرض عصبی ایله معلولیتلرینه حکم ایدن بوکونکی منکرین نبوتك اون اوچ بوچوق عصردن صوکراکی بورومه‌دن تعلیللری - هایدی دها آغیرینی سویله‌مه‌یه‌لم - کولونجدر . تحت مشاهده‌یه آلینمایان کیمسه‌نك مریض اولوب اولمادیغنه ، مرضنك نوع وجنسنه حکم ایتمك اطباجه ممکن اولمادیغی حالده اون اوچ بوچوق عصر اول دنیایی تشریف ایتمش بر ذاتك فلان ویا فلان مرض ایله معلولیتنه حکم ایتمك - اکر حماقت دکلسه - هرحالده غرضکارانه بر کستاخلقدر . بو آدملر بونجه کشفیات حیرت بخشا ایله اعصار متقدمه علومنه قارشی فخر ایدن علوم جدیده معطیاتنه کویا استناد ایده‌رك بودعواده بولونیورلر . حال بوکه اوبکنمه‌دکلری ، جهللرینه تماماً قانع اولدقلری مشرکین قریشك کوتو مقلدلری اولمقدن دها بویوك برمزیت کوستره‌مه‌مشلردر . پیران شقاوت پیشه‌لری اولان ابولهبلر ، ابو جهللر ، عتبة بن ربیعه‌لر ، امیة بن خلفلر ، عقبة بن ابی معیطلر ، عاص بن وائللرده افتراده بولوندیلر . فقط شوحقلرینی انکار ایتمه‌یه‌لم که هیچ کورمه‌دکلری، هیچ آكلامادقلری بر شی حقنده افتراده بولونمیورلردی . یا بو زواللیلره نه دیه‌لم که هیچ کورمه‌دکلری ، هیچ طویمادقلری ، هیچ آكلامادقلری ، تدقیق ایتمه‌مش اولدقلری بر شی حقنده رجماً بالغیب او جهلهٔ قریش دیدکلری کیمسه‌لره تبعاً حکم ویریور ، صوکرا علوم جدیده‌نك محصله ونتایجی بودر تفاخریله علمه افترا ایدیورلر .

اوت ، مشرکین قریش قرآنك او روحنواز بلاغت علیاسنی ایلك دفعه ایشیتدکلری وقت طاتلی طاتلی ، هم‌ده حیران حیران دیکلدیلر ، قرق ییلدن بری صدق وامانتنه یقین حاصل ایتدکلری نبی ذیشانك نبوتنی نه تصدیق ، نه تکذیب ایده‌رك بیطرف قالدیلردی .

اَرْسَلَنِى فَقَالَ اَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِى خَلَقَ . خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ . اِقْرَأْ

فقط یکی دینك دین توحید اولدیغنی ، طاپیندقلری آلهه‌یی رد واستخفاف ایتدیکنی ، اك بویوك قوت ووسعت انتشار قابلیتنی وحی منزل اولان قرآن کریمدن آلدیغنی کورنجه تلاشه دوشوب هیچ بر امارهٔ کذبه مصادف اولمادقلری حالده - طبق بریکیلر کبی - دعوای نبوتك کندینی تکذیب نبوته وسیله ایتدیلر. بونك فائده‌سز وغیر معقول اولدیغنی کورونجه اثنای وحیده مشاهده ایتدکلری حالاته باقارق که ساحر، که کاهن، که جن چارپمش (بوکونکی منکرلرك صرعه‌لی دیدیکی)، که مجنون دیدیلر. هم‌ده نه‌زمان؟ سوزلرینك اك مؤثر اولدیغی، دائرهٔ توحیده داخل اولانلرك عددی پارماق ایله صاییلاجق مقداری هنوز تجاوز ایتمه‌دیکی ، مؤمنلر قورقولرندن نمازلرینی مکه طاغلرینك تنهالقلرنده کیزلیجه ادا ایتدکلری ، ایمانه کلنلرك - ابوبکر کبی بك شجیعلری مستثنی - مؤمنز دیمکه جرأت ایده‌مه‌دکلری، ایمانی میدانه چیقانلر دورلو دورلو اشکنجه‌لره کرفتار ایدیلدکلری برزمانده بوکبی زواجر مادیه ومعنویه‌یه توسل ایده‌رك یکی دینك کندی ایچلرنده انتشارینه مانع اولمغه چالیشیرکن بر طرفدن‌ده حج موسملرنده زیارت بیت‌الله‌ه کلن قبائل آراسنده کاذبدر، مجنوندر... کبی پروپاغاندالری اکسیك ایتمه‌دکلری برزمانده. اونلر نور ساطع الٰهی‌یی قورو کورولتو ایدن آغیزلریله سوندورمکه اوغراشیورلردی . (یریدون لیطفؤا نور الله بافواههم والله متم نوره ولو کره الکافرون.) بو منفعتجویانه پروپاغاندایه قارشی کلام حقك اویله باطل شکن بر صولت غالبانه‌سی وار ایدی‌که یوزینه اورتولمك ایستنن نقاب سیاه کذبك آلتندن هرکون بیکلرله دلیل وبرهان ایله کندینی اظهار ایدوب طورویوردی. عجبا بوحال نه‌در دیه وقفه کیر تردد اولانلر احوال و شمائل سنیهٔ محمدیه‌یی تدقیق وحقیقتی دیدی قودیدن خالی اولارق عیاناً مشاهده ایتدکجه حقه یاقلاشیور، وحی منزل دینلن شیلرك وحی حق رحمانی اولدیغنه قناعت کتیریور ، کتیبهٔ اهل اسلامك عددینی کوندن کونه چوغالتیورلردی. واقعا بدایت امرده اهتدا حرکاتی آغیر کیتدی . فقط بوده ایمان ایدنلرك خفیف مشربانه بر استعجال ایله طاورانمایوب ادلهٔ صدق نبوت هربرینه برر کونه ظاهر اولدقجه تقلیددن آزاده اولارق طریق حقه سلوك ایتدکلرینه دلیل جلیدر . براهین حقیت محمدیه بیغیلدقدن، مؤید من عندالله اولدقلری اك کورمز کوزلره بیله کوروندکدن صوکرا لمحة البصر دینیله‌جك برسرعت خارق العاده ایله دیار عرب وعجمی شجرهٔ توحیدك برك وبار هدایتی بردن بره قاپلایپویردی. سمادن نزولنی قبولدن باشقه چاره اولمایان قرآن کریم، بشر سوزی ناصل اولا بیلیر؟ کون کچدکجه حقیتی دها پارلاق براهین ایله ثابت اولان تعالیم اسلامیه بر صرعه‌لیدن ناصل صدور ایده‌بیلیر؟ روحانی مرضه مبتلا بر کیمسه‌نك سائقهٔ مرضله خاطرینه کلوب خبر ویردیکی شیلر ناصل دائما واقعه مطابق چیقار ؟ بر علیلك براقه‌بیله‌جکی اثر البته اوعلتك آثاریله‌ده شائبه‌دار اولور . محمد الامین صلی الله علیه وسلمك حیاتنده اکمال ایدوب براقدیغی اثر معظم ایسه ایشته میدانده . بونی لایق اولدیغی قیمتله تقدیردن ابا ایتمك ، حی الٰهی‌یی صرعه ویا ایسته‌ری کبی برمرض آثارندن عدایله‌مك غلبهٔ برهان محمدی ایله مصروع اولانلرك صاووردقلری هذیانلر عدادینه داخل اولور .

وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ الَّذِى عَلَّمَ بِالْقَلَمِ. فَرَجَعَ بِهَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْجُفُ فُؤَادُهُ [١]. فَدَخَلَ عَلٰى خَدِيجَةَ بِنْتِ خُوَيْلِدٍ فَقَالَ زَمِّلُونِى زَمِّلُونِى. فَزَمَّلُوهُ حَتّٰى ذَهَبَ عَنْهُ الرَّوْعُ. فَقَالَ لِخَدِيجَةَ وَاَخْبَرَهَا الْخَبَرَ لَقَدْ خَشِيتُ عَلٰى نَفْسِى. فَقَالَتْ خَدِيجَةُ: كَلَّا وَاللّٰهِ مَا يُخْزِيكَ [٢] اللّٰهُ اَبَداً. اِنَّكَ لَتَصِلُ الرَّحِمَ وَتَحْمِلُ الْكَلَّ وَتُكْسِبُ الْمَعْدُومَ وَتَقْرِى الضَّيْفَ وَتُعِينُ عَلٰى نَوَائِبِ الْحَقِّ. فَانْطَلَقَتْ بِهِ خَدِيجَةُ حَتّٰى اَتَتْ بِهِ وَرَقَةَ بْنَ نَوْفَلِ بْنِ اَسَدِ بْنِ عَبْدِ الْعُزّٰى ابْنَ عَمِّ خَدِيجَةَ وَكَانَ امْرَأً قَدْ تَنَصَّرَ فِى الْجَاهِلِيَّةِ. وَكَانَ يَكْتُبُ الْكِتَابَ الْعِبْرَانِىَّ فَيَكْتُبُ مِنَ الْاِنْجِيلِ [٣] مَاشَاءَ اللّٰهُ اَنْ يَكْتُبَ. وَكَانَ شَيْخاً كَبِيراً قَدْ عَمِىَ. فَقَالَتْ خَدِيجَةُ يَا ابْنَ عَمِّ اسْمَعْ مِنِ ابْنِ اَخِيكَ. فَقَالَ لَهُ وَرَقَةُ يَا ابْنَ اَخِى مَاذَا تَرٰى؟ فَاَخْبَرَهُ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَبَرَ مَا رَاٰى. فَقَالَ لَهُ وَرَقَةُ هٰذَا النَّامُوسُ الَّذِى نَزَّلَ اللّٰهُ عَلٰى مُوسٰى. يَا لَيْتَنِى فِيهَا جَذَعاً. لَيْتَنِى اَكُونُ حَيّاً اِذْ يُخْرِجُكَ قَوْمُكَ. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَوَمُخْرِجِىَّ هُمْ؟ قَالَ نَعَمْ لَمْ يَأْتِ رَجُلٌ قَطُّ بِمِثْلِ مَا جِئْتَ بِهِ اِلَّا عُودِىَ. وَاِنْ يُدْرِكْنِى يَوْمُكَ اَنْصُرْكَ نَصْراً مُؤَزَّراً. ثُمَّ لَمْ يَنْشَبْ وَرَقَةُ اَنْ تُوُفِّىَ وَفَتَرَ الْوَحْىُ.

ترجمه‌سى

ام المؤمنين عائشه رضى الله عنهادن:

شويله ديمشدر: رسول الله صلى الله عليه وسلمك ايلك وحى باشلانغيجى اويقوده رؤياى صالحه (يعنى صادقه) كورمكله اولمشدر. هيچ بر رؤيا كورمزدى كه صباح

[١] ديكر بر روايتده «تَرْجُفُ بَوَادِرُهُ» وارد اولمشدركه «وجود شريفنده‌كى أتلرى تيتره‌ديكى حالده» ديمكدر.

[٢] ديكر نسخه‌ده (مَا يُحْزِنُكَ).

[٣] ديكر نسخه‌ده (من الانجيل بالعبرانية).

آيدينلغى كبى واضح و آشكار ظهور ايتمه‌سون. اوندن صوكرا قلبنه يالكزلق محبتى القا اولوندى. آرتق (جبلِ) حراده‌كى غار ايچنده خلوتكزين اولوب اورادە اهلنك نزدينه كلنجه‌يه قدر عددى معين كونلرده تحنث ـ كه تعبد ديمكدر [١] ـ ايدرو ينه آزيقلانوب كيدردى. صوكرا ينه خديجه نزدينه عودت ايدوب بر او قدر زمان ايچون ينه آزيق تدارك ايدردى. نهايت رسول الله صلى الله عليه وسلمه بر كون غار حراده بولونديغى صره‌ده (امرِ) حق (يعنى وحى) كلدى. شويله كه اوكا ملك كلوب «اقرأ» يعنى «اوقو» ديدى. اوده «بن اوقومق بيلمم [٢]» جوابى ويردى. ذات اقدس رسالتپناهى بيوريوركه اوزمان ملك بنى آلوب طاقتم كسيلنجه‌يه قدر صيقيشديردى. صوكرا بنى براقوب ينه «اقرأ» ديدى. بن ده اوكا «اوقومق بيلمم» ديدم. ينه بنى آلوب ايكنجى دفعه طاقتم كسيلنجه‌يه قدر صيقيشديردى. صوكرا بنى براقوب ينه «اقرأ» ديدى. بن ده «اوقومق بيلمم» ديدم. نهايت بنى ينه آلوب اوچنجى دفعه صيقيشديردى. صوكرا بنى براقوب (اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِى خَلَقَ. خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ. اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ الَّذِى عَلَّمَ بِالْقَلَمِ) ديدى [٣]. بونك اوزه‌رينه رسول الله صلى الله عليه وسلم (كنديسنه وحى اولونان) بو آيات كريمه‌يى بالتلقى (قورقودن) يوره‌كى تيتره‌يه‌رك دوندى و خديجه بنت خويلدك نزدينه كيره‌رك «بنى صاروب اورتكز، بنى صاروب اورتكز» ديدى. قورقوسى زائل اولنجه‌يه قدر وجود مباركنى صاروب اورتديلر. اوندن صوكرا (حضرت

[١] (وهو التعبد) لفظى، حديثك روايتندن زهرى طرفندن ادراج اولونمش بر تفسيردر.

[٢] بر روايتده (قال) يرينه (قلت) ديلمشدر. ام المؤمنين حضرتلرى بو حديث شريفده بدء وحى قصه‌سنى رسول اكرم صلى الله عليه وسلم افنديمز حضرتلرندن سماعنى تصريح ايتمكسزين روايت ايتديكنه نظراً حديثك مرسل اولماسى وارد خاطر اولورسه‌ده (قال) يرينه (قلت) روايتنك‌ده بولونماسى واوندن صوكرا (قال فأخذنى) بيورولماسى حديثك مرفوع اولديغنه اشارتدر. باقيلسه عقلاً ده اويله اولمق اقتضا ايدر. چونكه ام المؤمنين حضرتلرى كيفيت وحى سيد العالمين افنديمز حضرتلرندن ايشيتمه‌سه نره‌دن بيله‌جكدى؟

[٣] بو آيات كريمه‌نك مآلى:

مخلوقاتى يارادان ربّ جليلك اسم شريفيله اوقو. او ربّ عظيم كه نوع انسانى علقدن، يعنى پيختيلاشمش قاندن ياراتدى. هر حالده اوقو كه سنك ربك قلمله يازى يازمايى تعليم ايدن كرمده بى نظير و مثال الله ذو الجلالدر. اهـ. والله اعلم.

رسول صلی‌الله علیه‌وسلم) وقوع حالی خدیجه‌یه نقل ایده‌رك « کندیمدن قورقدم » دیدی . خدیجه رضی‌الله عنها : « اویله دیمه ، اللهه‌قسم ایده‌رم که الله (ذوالجلال) هیچ بر وقت سنی اوتاندیرماز (محزون ایتمز) . چونکه سن اقرباکه باقارسك ، ایشنی کورمکدن عاجز اولانلرك آغیرلغنی یوکله‌نیرسك ، فقیره ویریر ، کیمسه‌نك قازاندیرامایه‌جغنی قازاندیریرسك ، مسافری آغیرلارسك ، حق یولنده ظهور ایدن حوادث ومهماتده (خلقه) یاردیم ایدرسك » . بوندن صوکرا خدیجه (رضی‌الله عنها) حضرت رسول اکرمی (صلی‌الله علیه وسلم) برلکده آلوب عمزاده‌سی وَرَقَة بن نَوْفَل بن اسد بن عبدالعُزّایه کوتوردی . بوذات ، زمان جاهلیتده دین نصرانیته داخل اولمش بر کیمسه اولوب عبرانیجه یازی بیلیر وانجیلدن مشیت الٓهیه تعلق ایتدیکی مقدارده اوته بری یازاردی . ورقه کوزلرینه عمی طاری اولمش بر پیر فانی ایدی . خدیجه رضی‌الله عنها ورقه‌یه : « عموجه‌م اوغلی ، دیکله‌ده باق ، قارداشکك اوغلی نه‌سویلیور » دیدی . ورقه : « نه وار قارداشمك اوغلی ؟ » دیه صورونجه رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم کوردیکی شیلری کندیسنه اخبار ایتدی . بونك اوزرینه ورقه دیدی که « بو کوردیکك ، الله‌تعالی‌نك موسی (صلی‌الله علیه وسلم) ه تنزیل ایتدیکی ناموس (اکبر) در . (یعنی صاحب سرّ وحیدر .) آه کاشکی سنك دعوت کونلرکده کنج اولایدم . قومك سنی چیقاراجقلری زمان کاشکی برحیات اولسه‌م ! » . بونك اوزرینه رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم : « اونلر بنی چیقاراجقلرمی که ؟ » دیه صوردی . اوده : « اوت . (زیرا) سنك کبی بر شی کتیرمش (یعنی وحی تبلیغ ایتمش) بر کیمسه یوقدرکه دشمنلکه اوغراماسین . شاید سنك دعوت کونلرکه یتیشیرسه‌م سکا صوك درجه‌ده یاردیم ایدرم » جوابنی ویردی . اوندن صوکرا چوق کچمه‌دی . ورقه وفات ایتدی . (واواثناده) فترت وحی وقوع بولدی (یعنی بر مدت ایچون وحی انقطاعه اوغرادی) [١] .

[١] ورقه‌یه عائد قصه « وفات ایتدی » سوزیله ختامه ایرمشدر . حیات ومماتی ایله انقطاع وحی آراسنده مناسبت وعلاقه یوقدر . بناءً علیه (وفترالوحی) ده‌کی واو عاطفه دکل ، استینافیه‌در .

(اقرأ) سورهٔ جلیله‌سنده‌کی ایلك آیتلرك نزولندن صوکرا وحیك بر مدت منقطع اولماسندن وجبریل علیه‌السلامك بر دها کورونمه‌مسندن طولایی ـ دیکر روایاتدن معلوم

٤ . عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللّٰهِ الْاَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا وَهُوَ يُحَدِّثُ عَنْ فَتْرَةِ الْوَحْيِ . فَقَالَ فِي حَدِيثِهِ بَيْنَا اَنَا اَمْشِي اِذْ سَمِعْتُ صَوْتاً مِنَ السَّمَاءِ فَرَفَعْتُ رَأْسِي [١] . فَاِذَا الْمَلَكُ الَّذِي جَاءَنِي بِحِرَاءَ جَالِسٌ عَلَى كُرْسِيٍّ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ . فَرُعِبْتُ مِنْهُ فَرَجَعْتُ فَقُلْتُ زَمِّلُونِي زَمِّلُونِي [٢] . فَاَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالَى يَا اَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَاَنْذِرْ . وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ . وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ . وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ . فَحَمِيَ الْوَحْيُ وَتَتَابَعَ .

ترجمه‌سی

جابر بن عبدالله الانصاری (رضی‌الله عنهما) دن :

(اوده حدیث سابقی روایت ایدوب) شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی‌الله علیه‌وسلم فترت وحیدن بحث ایدرکن سوز آراسنده بویوردی‌که : بن (بر کون) یورورکن بردن بره کوك یوزی طرفندن برسس ایشیتدم . باشمی قالدیردم . برده باقدم که حراده بکا کلان ملك (یعنی جبریل علیه‌السلام) سما ایله ارض آراسنده بر کرسی اوزرنده اوطورمش . پك زیاده قورقدم . (أوه‌ه) دونوب : « بنی اورتك ، بنی اورتك » دیدم . بونك اوزرینه الله‌تعالی حضرتلری (یَا اَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ . قُمْ فَاَنْذِرْ . وَرَبَّكَ

اولدیغی اوزره ـ مهبط اسرار خدا اولان قلب پاك وتابناك نبوی‌یه اودرجه‌ده حزن وغم استیلا ایتدی‌که کندیلرینی یوکسك طاغ تپه‌لرندن آتوب اهلاك نفسه بیله بر قاچ کره تصدی بویورمشلر وهر دفعه‌سنده ذات شریف مقدسلرینه قرین اولان ملك کندیلرینه کورونوب نهی ایتمشلردر . بو ملك ، روایته نظراً اسرافیل علیه‌السلامدر . جبریل علیه‌السلامك صیق صیق نزولندن اوّل محض تسلیت خاطر نبوی ایچون آرا صیرا کورونور وبر ایکی کلمه‌لك وحی بیله تبلیغ ایدردی . انقطاع وحی مدتی حقنده‌کی روایتلر مختلفدر . اصغری اون بش کون ، اعظمی اوچ سنه‌در .

جابر (رضی‌الله عنه) ك روایت ایتدیکی آتیده‌کی حدیثدن فترتی متعاقب ایلك نازل اولان آیات کریمه (یا ایها المدثر) سوره‌سنك باش طرفلری اولدیغی آکلاشیلیور .

[١] (فَرَفَعْتُ بَصَرِي) ده مرویدر .

[٢] برروایتده برکره (زَمِّلُونِي) ، دیکر روایتده (دَثِّرُونِي) وارد اولمشدرکه ایکنجیسی آتیاً کله‌جك آیت کریمه‌یه دها موافقدر .

فَكَبِّرْ . وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ . وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ) آیات كریمه‌سنی انزال ایتدی [١] . آرتق وحی قیزیشدی‌ده آردی آراسی كسیلمه‌دی .

٥. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا فِي قَوْلِهِ تَعَالَى لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ . قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَالِجُ مِنَ التَّنْزِيلِ شِدَّةً . وَكَانَ مِمَّا يُحَرِّكُ شَفَتَيْهِ . فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَأَنَا أُحَرِّكُهُمَا كَمَا كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحَرِّكُهُمَا . فَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ . إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ . قَالَ : جَمْعَهُ لَكَ فِي صَدْرِكَ [٢] وَتَقْرَأَهُ . فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ . قَالَ فَاسْتَمِعْ لَهُ وَأَنْصِتْ . ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ . ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا أَنْ تَقْرَأَهُ . فَكَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ ذٰلِكَ إِذَا أَتَاهُ جِبْرِيلُ اسْتَمَعَ . فَإِذَا انْطَلَقَ جِبْرِيلُ قَرَأَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمَا قَرَأَهُ .

ترجمه‌سی

« لاتحرك به لسانك لتعجل به » (آیت كریمه‌سنك تفسیری) حقنده ابن عباس رضی الله عنهمادن :

شویله دینلمشدر : رسول الله صلی الله علیه وسلم تنزیل اولونان آیات كریمه (نك ضبطی یوزی)دن كوجلك چكرلر وبوندن طولایی چوق كره‌لر مبارك دوداقلرینی قیمیلداتیرلردی . بونی سویلركن ابن عباس رضی الله عنهما: « ایشته باق رسول الله

[١] آیات كریمه‌نك مآلی شودر :
« ای اورتویه بورونن رسولم ، قالق‌ده سكا ایمان ایتمه‌ینلری انذار ایت . ربكك عظمت وكبریاسندن بحث ایت. البسه‌كی پاك ومطهر طوت. عبادت اوثان نجاستنی تركده دائم اول » والله اعلم .

[٢] اكثر روایاتده فتح میم ایله (جَمَعَهُ لَكَ صَدْرُكَ) وبر روایتده ضم عین ایله ، بر روایتده‌ده كذا سكون میم ایله (جَمْعُهُ لَهُ صَدْرُكَ) وارد اولمشدركه جمله‌سی معنیٰ متقاربدر . یالكز بو ایكی روایتده (له) ده‌كی ضمیر قرآنه ، (لك) ده‌كی ضمیر ایسه حضرت رسول ذیشانه عائددر .

صلی الله علیه وسلم دوداقلرینی ناصل قیمیلداتیور ایدیسه بن‌ده (سكا) اویله‌جه قیمیلداتیورم » ده دیمش [١] . بونك اوزرینه الله تعالی حضرتلری اوكا (لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ . إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ . فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ . ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ) [٢] آیات كریمه‌سنی انزال ایله‌دی . (إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ) « قرآنی سنك صدركده جمع ایدوب اونی اوقویه‌بیلمه‌ك بزه عائددر » ، (فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ) « قرآنی (لسان جبریل ایله) سكا اوقودیغمزده اونی دیكله و (سكوت ایده‌رك) اوكا قولاق ویر » ، (ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ) « اوندن صوكراده اونی (درست) اوقوماكی بز تكفل ایده‌رز » دیمكدر. ایشته بوندن صوكرا رسول الله صلی الله علیه وسلمه نه‌زمان جبریل (علیه السلام) نازل اولورسه سكوت بویوروب اونی دیكلرلردی . جبریل (علیه السلام) كیدنجه كتیرمش اولدیغی آیات كریمه‌یی او ناصل تلاوت ایتمش ایدیسه نبی (محترم) صلی الله علیه وسلم‌ده اویله‌جه تلاوت ایدردی .

٦. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَجْوَدَ النَّاسِ . وَكَانَ أَجْوَدَ مَا يَكُونُ فِي رَمَضَانَ حِينَ يَلْقَاهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ . وَكَانَ يَلْقَاهُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ رَمَضَانَ فَيُدَارِسُهُ الْقُرْآنَ . فَلَرَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَجْوَدُ بِالْخَيْرِ مِنَ الرِّيحِ الْمُرْسَلَةِ .

[١] ابن عباس حضرتلری بو فعل رسولی حكایه - بو زمانك تعبیرنجه تقلید - ایتدیكی كبی كندیسندن روایت ایدنلرده اثنای روایتده متسلسلاً هپ اویله حكایه ایله دوداقلرینی تحریك ایتمشلردر. بو یولده روایت ایدیلن حدیثه (حدیث مسلسل) دینیر. مصافحه حدیثی‌ده بوطرزده متسلسلاً روایت ایدیلمشدر .

[٢] آیات كریمه‌نك مآلی : « ای حبیب محترمم ، سكا نازل اولان آیات قرآنیه‌یی نظمی ایله اونوتمایه‌یم دییه عجله ایدوب جبریل، تلاوتنی تماملامادن لسانكی، دوداقلركی همان قیمیلداتوب طورما . قرآنی صدركده جمع ایتمك ، سكا تلاوت ایتدیرمك بزه عائددر . لسان جبریل ایله قرآنی سكا اوقودیغمزده سن یالكز دیكله . اوندن صوكرا اونی آكلاتوب بلدیرمك ینه بزه عائددر . اهـ » والله ادری علم .

ترجمه‌سى

ينه ابن عباس (رضى الله عنهما) دن :

شويله ديمشدر : رسول الله صلى الله عليه وسلم خلقك اك جومردى ايدى . اك جومرد اولديغى زمان‌ده رمضانده ايدى‌كه (بوآى) جبريل عليه السلام كنديسنه چوقجه ملاقى اولديغى زمان ايدى . جبريل (عليه السلام) رمضانك هر كيجه‌سنده ذات شريفلرينه ملاقى اولور ، كنديسيله قرآن كريمى مدارسه ومذاكره ايدردى . ايشته بوندن طولايى رسول الله صلى الله عليه وسلم (ابذالِ) خيرده (اسمه‌سى مانعه‌يه اوغرامايان) (مبارك) روزكاردن دها جومرد ايدى [١] .

٧. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ اَبَا سُفْيَانَ بْنَ حَرْبٍ اَخْبَرَهُ اَنَّ هِرَقْلَ اَرْسَلَ اِلَيْهِ فِى رَكْبٍ مِنْ قُرَيْشٍ . وَكَانُوا تُجَّاراً بِالشَّأْمِ فِى الْمُدَّةِ الَّتِى كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَادَّ فِيهَا اَبَا سُفْيَانَ وَكُفَّارَ قُرَيْشٍ . فَأَتَوْهُ وَهُمْ بِاِيلِيَاءَ . فَدَعَاهُمْ وَحَوْلَهُ عُظَمَاءُ الرُّومِ . ثُمَّ دَعَاهُمْ فَدَعَا بِالتَّرْجُمَانِ فَقَالَ اَيُّكُمْ اَقْرَبُ نَسَباً بِهٰذَا الرَّجُلِ الَّذِى يَزْعُمُ اَنَّهُ نَبِىٌّ ؟ قَالَ اَبُو سُفْيَانَ فَقُلْتُ اَنَا اَقْرَبُهُمْ . فَقَالَ اَدْنُوهُ مِنِّى وَقَرِّبُوا اَصْحَابَهُ فَاجْعَلُوهُمْ عِنْدَ ظَهْرِهِ . ثُمَّ قَالَ لِتَرْجُمَانِهِ قُلْ لَهُمْ اِنِّى سَائِلٌ هٰذَا عَنْ هٰذَا الرَّجُلِ فَاِنْ كَذَبَنِى فَكَذِّبُوهُ . فَوَاللّٰهِ لَوْ لَا الْحَيَاءُ مِنْ اَنْ يَأْثِرُوا عَلَىَّ كَذِباً لَكَذَبْتُ عَنْهُ . ثُمَّ كَانَ اَوَّلَ مَا سَأَلَنِى عَنْهُ اَنْ قَالَ كَيْفَ نَسَبُهُ فِيكُمْ ؟ قُلْتُ هُوَ فِينَا ذُو نَسَبٍ . قَالَ فَهَلْ قَالَ هٰذَا الْقَوْلَ مِنْكُمْ اَحَدٌ قَطُّ قَبْلَهُ ؟ قُلْتُ لَا . قَالَ فَهَلْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مِنْ مَلِكٍ ؟ قُلْتُ لَا . قَالَ فَاَشْرَافُ النَّاسِ اتَّبَعُوهُ

[١] ابن عباس حضرتلرينك جود وسخاى نبوى‌يى ريح مرسله‌يه تشبيه ايتمه‌سى اولا ، بذل جود وخيراتده روزكاردن دها سريع اولدقلرندن ، ثانيا روزكار ياغمورلو بولوطلرى طوپلايوب رحمت الٰهيه‌يى خاك افتقاره ايصاله واسطه اولماسندن ، ثالثاً اسن روزكار طورغونجه خفيف روزكاردن دها زياده يول آلوب دها چوق يرلره ابذال خيرات ايتمه‌سندن طولاييدر .

اَمْ ضُعَفَاؤُهُمْ ؟ قُلْتُ ضُعَفَاؤُهُمْ [١] . قَالَ اَيَزِيدُونَ اَمْ يَنْقُصُونَ ؟ قُلْتُ بَلْ يَزِيدُونَ . قَالَ فَهَلْ يَرْتَدُّ اَحَدٌ مِنْهُمْ سَخْطَةً لِدِينِهِ بَعْدَ اَنْ يَدْخُلَ فِيهِ ؟ قُلْتُ لَا . قَالَ فَهَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ اَنْ يَقُولَ مَا قَالَ ؟ قُلْتُ لَا . قَالَ فَهَلْ يَغْدِرُ ؟ قُلْتُ لَا . وَنَحْنُ مِنْهُ فِى مُدَّةٍ لَا نَدْرِى مَا هُوَ فَاعِلٌ فِيهَا . وَلَمْ تُمْكِنِّى كَلِمَةٌ اُدْخِلُ فِيهَا شَيْئاً غَيْرَ هٰذِهِ الْكَلِمَةِ . قَالَ فَهَلْ قَاتَلْتُمُوهُ ؟ قُلْتُ نَعَمْ . قَالَ فَكَيْفَ كَانَ قِتَالُكُمْ اِيَّاهُ ؟ قُلْتُ الْحَرْبُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ سِجَالٌ يَنَالُ مِنَّا وَنَنَالُ مِنْهُ . قَالَ فَمَاذَا يَأْمُرُكُمْ . قُلْتُ يَقُولُ اُعْبُدُوا اللّٰهَ وَحْدَهُ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً وَاتْرُكُوا مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُكُمْ وَيَأْمُرُنَا بِالصَّلَاةِ وَالصِّدْقِ وَالْعَفَافِ وَالصِّلَةِ [٢] . فَقَالَ لِلتَّرْجُمَانِ قُلْ لَهُ اِنِّى سَأَلْتُكَ عَنْ نَسَبِهِ فَذَكَرْتَ اَنَّهُ فِيكُمْ ذُو نَسَبٍ . وَكَذٰلِكَ الرُّسُلُ تُبْعَثُ فِى نَسَبِ قَوْمِهَا . وَسَأَلْتُكَ هَلْ قَالَ اَحَدٌ مِنْكُمْ هٰذَا الْقَوْلَ قَبْلَهُ . فَذَكَرْتَ اَنْ لَا . فَقُلْتُ لَوْ كَانَ اَحَدٌ قَالَ هٰذَا الْقَوْلَ قَبْلَهُ لَقُلْتُ رَجُلٌ يَتَأَسَّى بِقَوْلٍ قِيلَ قَبْلَهُ . وَسَأَلْتُكَ هَلْ كَانَ فِى آبَائِهِ مِنْ مَلِكٍ . فَذَكَرْتَ اَنْ لَا . فَقُلْتُ لَوْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مِنْ مَلِكٍ قُلْتُ رَجُلٌ يَطْلُبُ مُلْكَ اَبِيهِ . وَسَأَلْتُكَ هَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ اَنْ يَقُولَ مَا قَالَ . فَذَكَرْتَ اَنْ لَا . فَقَدْ اَعْرِفُ اَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لِيَذَرَ الْكَذِبَ عَلَى النَّاسِ وَيَكْذِبَ عَلَى اللّٰهِ . وَسَأَلْتُكَ اَشْرَافُ النَّاسِ اتَّبَعُوهُ اَمْ ضُعَفَاؤُهُمْ . فَذَكَرْتَ اَنَّ ضُعَفَاءَهُمُ اتَّبَعُوهُ . وَهُمْ اَتْبَاعُ الرُّسُلِ . وَسَأَلْتُكَ اَيَزِيدُونَ اَمْ يَنْقُصُونَ . فَذَكَرْتَ اَنَّهُمْ يَزِيدُونَ . وَكَذٰلِكَ اَمْرُ الْاِيمَانِ حَتَّى يَتِمَّ . وَسَأَلْتُكَ

[١] ديكر نسخه‌ده (بل ضعفاؤهم) ، ديكر روايتده‌ده (تبعه منا الضعفاء والمساكين والاحداث واما ذوو الانساب والشرف فما تبعه منهم احد) عباره‌سيله وارد اولمشدركه « ايچمزدن ضعيف ، مسكين وكنج اولانلر اوكا تابع اولديلر . انساب وشرف صاحبلرينه كلنجه اونلردن هيچ برى اوكا تبعيت ايتمه‌ديلر » ديمكدر .

[٢] ديكر روايتده (بالصلاة والزكاة) .

أيرتد احد سخطة لدينه بعد ان يدخل فيه . فذكرت ان لا . وكذلك الايمان حين تخالط بشاشته القلوب . وسألتك هل يغدر . فذكرت ان لا . وكذلك الرسل لا تغدر . وسألتك بما يأمركم . فذكرت انه يأمركم ان تعبدوا الله وحده ولا تشركوا به شيئاً وينهاكم عن عبادة الاوثان ويأمركم بالصلاة والصدق والعفاف[١] . فان كان ما تقول حقاً [٢]فسيملك موضع قدمى هاتين . وقد كنت اعلم انه خارج . لم اكن اظن انه منكم . فلو اعلم انى اخلص اليه لتجشمت لقاءه . ولو كنت عنده لغسلت عن قدمه . ثم دعا بكتاب رسول الله صلى الله عليه وسلم الذى بعث به دحية[٣] الى عظيم بصرى . فدفعه الى هرقل . فقرأه . فاذا فيه : بسم الله الرحمن الرحيم من محمد عبد الله ورسوله الى هرقل عظيم الروم . سلام على من اتبع الهدى . اما بعد فانى ادعوك بدعاية الاسلام . اسلم تسلم يؤتك الله اجرك مرتين . فان توليت فان عليك اثم اليريسين [٤] . ويا اهل الكتاب تعالوا الى كلمة سواء بيننا وبينكم ان لا نعبد الا الله ولا نشرك به شيئاً ولا يتخذ بعضنا بعضاً ارباباً من دون الله فان تولوا فقولوا اشهدوا بانا مسلمون . قال قال ابو سفيان فلما قال ما قال وفرغ من قراءة الكتاب كثر عنده الصخب وارتفعت الاصوات واخرجنا . فقلت لاصحابى لقد امر امر ابن ابى كبشة . انه يخافه ملك بنى الاصفر . فما زلت موقناً انه سيظهر حتى ادخل الله على الاسلام .

[١] دیکر روایتده (بالصلاة والصدقة) دیکرندهده (والصدق والصدقة) .
[٢] دیکر روایتده (حقا فانه نبی) .
[٣] برروایتده (مع دحیة) درکه (بعث) نك فاعلی ذات اقدس رسالتپناهی‌یه راجع اولور .
[٤] برروایتده (اریسین) ، دیکرنده (یریسیین) ، بردیکرندهده (اریسیین) .

وكان ابن الناطور صاحب ايلياء وهرقل اسقف على نصارى الشام يحدث ان هرقل حين قدم ايلياء اصبح خبيث النفس . فقال له بعض بطارقته قد استنكرنا هيئتك . قال ابن الناطور وكان هرقل حزاء ينظر فى النجوم . فقال لهم حين سألوه انى رأيت الليلة حين نظرت فى النجوم ان ملك الختان قد ظهر . فمن يختتن من هذه الامة ؟ قالوا ليس يختتن الا اليهود . فلا يهمنك شأنهم . واكتب الى مدائن ملكك فيقتلوا من فيهم من اليهود . فبينما هم على امرهم اتى هرقل برجل ارسل به ملك غسان يخبر عن خبر رسول الله صلى الله عليه وسلم . فلما استخبره هرقل قال اذهبوا فانظروا امختتن هو ام لا ؟ فنظروا اليه فحدثوه انه مختتن . وسأله عن العرب فقال هم يختتنون . فقال هرقل هذا ملك هذه الامة قد ظهر . ثم كتب هرقل الى صاحب له برومية . وكان نظيره فى العلم . وسار هرقل الى حمص . فلم يرم حمص حتى اتاه كتاب من صاحبه يوافق رأى هرقل على خروج النبى صلى الله عليه وسلم وانه نبى . فاذن هرقل لعظماء الروم فى دسكرة له بحمص . ثم امر بابوابها فغلقت . ثم اطلع فقال يا معشر الروم هل لكم فى الفلاح والرشد وان يثبت ملككم فتبايعوا هذا الرجل ؟ فحاصوا حيصة حمر الوحش الى الابواب فوجدوها قد غلقت . فلما رأى هرقل نفرتهم وايس من الايمان قال ردوهم على . وقال انى قلت مقالتى آنفاً اختبر بها شدتكم على دينكم . فقد رأيت . فسجدوا له ورضوا عنه . فكان ذلك آخر شأن هرقل .

ترجمه‌سی

ینه ابن عباس رضی الله عنهمادن :

شویله دینشدر : ابوسفیان بن حرب بكا خبر ویردی كه كرك كندیسیله ، كرك

كفار قريش ايله رسول‌الله صلى الله عليه وسلمك (حديبيه صلحيله) عقد ايله‌ديكى
متاركه مدتى ايچنده تجارت ايچون شامه كيدن بر قريش قافله‌سى ايچنده بولونديغى
صيراده (قيصر روم) هرقل طرفندن دعوت اولونمش . ابو سفيان ايله رفقاسى
هرقلك نزدينه كلمشلر . (اوزمان) هرقل ايله اتباعى ، ايليا (يعنى بيت‌المقدس) ده
ايمش . عظماى روم ، يانده ايكن قيصر بونلرى مجلسنه چاغيرمش . حضورينه
جلب وترجمانك كلمه‌سنى امر ايتمش . ترجمان : « پيغمبرم دين بو ذاته نسباً اك ياقين
اولان هانكيكزدر ؟ » ديه صورمش . ــ ابوسفيان ديركه « نسباً اك ياقينلرى
بنم » ديدم . بونك اوزرينه هرقل : « اونى بكا ياقين كتيريكز . آرقاداشلرينى ده
ياقينه كتيريكز . لكن آرقه‌سنده طورسونلر » ديدى . اوندن صوكرا
ترجمانه دونوب ديدى كه بونلره سويله ، بن بو ذات حقنده بو آدمدن (بعض
شيلر) صوراجغم . بكا يالان سويلرسه تكذيب ايتسونلر . ــ ابوسفيان ديركه
والله آرقاداشلرم يالانمى اوته‌ده بريده سويلرلر ديه اوتانماسه‌يدم اونك (يعنى
رسول‌الله صلى الله عليه وسلم) حقنده يالان اويدوروردم . » ــ اوندن صوكرا بكا
ايلك صورديغى شو اولدى : « سزك ايچكزده نسبى ناصلدر ؟ » « اونك ايچمزده نسبى
پك بويوكدر » ديدم . « سزدن بو سوزى ، اوندن اول سويله‌مش (يعنى اوندن اول
دعواى نبوت ايتمش) هيچ كيمسه وارميدى ؟ » ديدى . « يوقدى » ديدم .
« آبا واجدادى ايچنده هيچ بر ملك كلمشميدر ؟ » ديدى . « خير » ديدم . « اوكا
تابع اولانلر خلقك اشرافيمى ، يوقسه ضعفاسيميدر ؟ » ديدى . « خلقك (اشرافى
دكل) ضعفاسيدر » ديدم . « اوكا تابع اولانلر آرتيورمى ، يوقسه اكسيليورمى ؟ »
ديدى . « آرتيورلر (اكسيلميورلر) » ديدم . « ايچلرنده اونك دينه كيردكدن
صوكرا بكنمه‌مزلكدن طولايى ارتداد ايدن وارميدر ؟ » ديدى . « يوقدر »
ديدم . « شو ديديكنى ديمزدن (يعنى دعوتدن) اول هيچ يالان ايله اتهام ايتديككز
وارميدى ؟ » ديدى . « خير » ديدم . « هيچ غدر ايدرمى ؟ (يعنى نقض عهد ايدرمى ؟) »
ديدى . « خير غدر ايتمز ، آنجق بز شيمدى اونكله بر مدته قدر متاركه حالنده‌يز .
بو مدت ايچنده نه ياپاجغنى بيلميورز » ديدم . ــ ابوسفيان ديركه بكا (كنديلكمدن)
بر شى قاتمغه امكان ويره‌جك بو سوزدن باشقه‌سنى بولامادم . « اونكله هيچ

مقاتله ايتديكزمى ؟ » ديدى . « اوت ايتدك » ديدم . « اونكله مقاتله‌كز (كنتيجه‌سى)
ناصلدر ؟ » ديدى . « آرامزده (طالع) حرب نوبت ايله‌در . كاه او بزى اضرار
ايدر ، كاه بز اونى اضرار ايده‌رز » ديدم . « بكى ، سزه نه امر ايديور ؟ » ديدى .
« بزم يالكز اللهه عبادت ايديكز ، هيچ بر شيئى اوكا شريك ايتمه‌يكز . دده‌لريكزك
عبادت ايتديكنى ترك ايديكز ديور . بزه نمازى ، (صدقه‌يى ، يعنى زكاتى) ،
صدق وعفافى ، صلهٔ رحمى امر ايديور » ديدم . بونك اوزرينه ترجمانه ديدى كه
اوكا سويله ، نسبنى صوردم . ايچكزده عالى نسب اولديغنى بيان ايتدك . پيغمبرلرده
(ذاتاً) بويله قوملرينك (اصحاب) نسبى ايچندن بعث اولونور . ايچكزدن بو سوزى
اوندن اول سويله‌مش هيچ بر كيمسه وارميدى ؟ ديه صوردم . خير ديدك .
اوندن اول بو سوزى سويله‌مش بر كيمسه اولايدى بوده كنديسندن اول سويلنمش
بر سوزه پيرو اولمش (قل ايسته) مش بر كيمسه‌در ديه‌بيليردم ديه دوشونيوردم .
آبا و اجدادى ايچنده هيچ بر ملك كلمشميدر ؟ ديه صوردم . خير ديدك . آبا
واجدادندن بر ملك اولايدى بوده باباسنك ملكنى استردادة چاليشير بر كيمسه‌در
ديه حكم ايدردم ديورم . بو دعواسنه قيام ايتمه‌دن اول اونك بر يالاننى طوتمشمى ايديكز ؟
ديه صوردم . خير ديدك . بن ايسه محقق بيليرم كه (اوكجه‌دن) خلقه قارشى يالان
سويله‌مه‌يى ارتكاب ايتمه‌مش ايكن (صوكرادن) اللهه قارشى يالان سويله‌مكه جرأت
ايده‌مزدى . اوكا تابع اولانلر خلقك اشرافيمى ، يوقسه ضعفاسيميدر ؟ ديه
صوردم . اوكا تبعيت ايدنلرك ضعفاى ناس اولديغنى سويله‌دك . اتباع رسل ده (ذاتاً)
اونلردر . اوكا تابع اولانلر آرتيورمى ، يوقسه اكسيليورمى ؟ ديه صوردم . آرتيورلر
ديدك . ايمان كيفيتى (احكامى) ده تمام اولنجه‌يه قدر هپ بو منوال اوزره كيدر .
ايچلرنده اونك دينه كيردكدن صوكرا بكنمه‌مزلكدن طولايى ارتداد ايدن وارميدر ؟
ديه صوردم . خير ديدك . ايمان‌ده موجب اولديغى انشراح ، قلبه قاريشوب
كوكله شنجه بويله اولور . هيچ غدر ايدرمى ؟ ديه صوردم . خير ديدك . پيغمبرلرده
بويله‌در . غدر ايتمزلر . سزه نه امر ايديور ؟ ديه صوردم . يالكز اللهه عبادت
ايدوب اوكا هيچ بر شيئى شريك ايتمه‌مكى سزه امر ايتديكنى ، عبادت اوثاندن
سزى نهى ايتديكنى ، كذلك نماز (وصدقه ، زكات) ايله ، صدق وعفاف ايله

امر ایتدیکنی سویله‌دك . اکر بو دیدکارك طوغرو ایسه شو آیاقلرمك باصدیغی یرلره یاقینده (اوذات کریم) مالك اولاجقدر . ذاتاً بو نبی ذیشانك ظهور ایده‌جکنی بیلیردم . لکن سزدن اولاجغنی تخمین ایتمزدم . اونك نزدینه واره‌بیله‌جکمی بیلسه‌م ذات شریفیله ملاقات ایچون هر دورلو زحمته قاتلانیردم . یاننده اولایدم (عرض خدمت ایده‌رك) آیاقلرینی ییقاردم . اوندن صوکرا هرقل ، دحیه (رضی الله عنه) [١] وداعتیله بُصری امیرینه [٢] کوندریلن (واونك طرفندن‌ده قیصره ایصال ایدیلن) مکتوب شریف رسالتپناهی‌یی ایسته‌دی . کتیرن آدم [٣] اونی هرقله ویردی . اوده اوقودی .

مکتوب شریف :

« بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ مِنْ مُحَمَّدٍ عَبْدِ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ اِلٰى هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ . سَلَامٌ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى . اَمَّا بَعْدُ فَاِنّ۪ى اَدْعُوكَ بِدِعَايَةِ الْاِسْلَامِ . اَسْلِمْ تَسْلَمْ يُؤْتِكَ اللّٰهُ اَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ . فَاِنْ تَوَلَّيْتَ فَاِنَّ عَلَيْكَ اِثْمَ الْيَرِيسِيّ۪نَ . وَيَا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَنْ لَا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئاً وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً اَرْبَاباً مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِاَنَّا مُسْلِمُونَ »

دیبه یازیلمشدی که مآل عالیسی شودر : « بسم الله الرحمن الرحیم . اللهك عبدی ورسولی محمددن (صلی الله علیه وسلم) رومك بیوکی هرقله . (طریق رشاد و) هدایته اتباع ایدنلره سلام اولسون . بعدذا ، سنی دعوت اسلام ایله

[١] دحیة بن خلیفة الکلبی رضی الله عنه‌در . اجلهٔ اصحابدن بك زیاده صبیح الوجه بر ذات عالیقدر ایدی . چوق کره‌لر جبریل علیه السلام اونك صورتنه تمثل ایدوب انزال وحی رب العالمین ایدر ایدی .

[٢] بو امیرك اسمی : حارث بن ابی شَمِرٍ غَسّانی‌در .

[٣] نامهٔ شریفی بصری امیرندن آلوب هرقله کوتورن مشهور حاتم طائی‌نك اوغلی عَدِیّ ایدی . دحیه رضی الله عنه ایله برلکده قیصرك نزدینه کیتمشلردی . مسند بزّارده مروی اولدیغی اوزره نامهٔ شریفی قیصرك النه صونان دحیه‌در .

(یعنی مسلمانلغه) دعوت ایده‌رم . دائرهٔ اسلامه کیرکه سلامتده قالاسك . والله تعالی سکا اجرکی ایکی قات ویرسون . اکر قبول ایتمزسه‌ك (فقیر) چیفتجیلرك کناهی سنك بوینکه‌در . وَيَا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَنْ لَا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئاً وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً اَرْبَاباً مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِاَنَّا مُسْلِمُونَ » [١] ابو سفیان دیرکه هرقل دیه‌جکنی دیدکدن ومکتوب شریفك قرائتنی بیتیردکدن صوکرا یاننده کورولتی چوغالدی . سسلر یوکسلدی . بزده یاندن چیقاریلدق . » (آرقداشلرمله یالکز قالنجه) اونلره دیدم که ابن ابی کبشه‌نك [٢] (یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلمك) ایشی حقیقةً عظمت پیدا ایدیور . (باقسه‌کزا) بنی اصفر ملکی [٣] اوندن قورقویور . آرتق رسول الله صلی الله علیه وسلمك غالب کله‌جکنه تا جناب حق اسلام (وانقیاد) ی قلبمه ادخال ایدنجه‌یه قدر یقینم بردوام اولدی [٤] .

[١] نامهٔ شریفده اقتباس بویورولان آیت کریمه صیغهٔ امرایله (قل یا اهل الکتاب) دیه باشلار . بو تقدیرجه مآل عالیسی شویله اولمش اولور : « ای رسول معظم ! یهود ایله نصارایه دی که « ای اهل کتاب ، کلك هم بزجه ، هم سزجه علی التساوی مقبول اولان بر حق سوز اوزرینه اتفاق ایده‌لم . کلك اللهدن باشقه‌سنه عبادت ایتمه‌یه‌لم . واوکا هیچ بر شیئی شریك ایدینمه‌یه‌لم ، اللهی براقوب ده بربریمزی رب اتخاذ ایتمه‌یه‌لم . » آلدیرمازلرسه اونلره اویله ایسه شاهد اولك بز مسلمز دیکز . اه » والله اعلم .

[٢] مشرکلر رسول الله صلی الله علیه وسلمی « ابوکبشه » نام کمسه‌یه نسبت ایدرلردی . بو آدم ، عبادت اوثان خصوصنده قریشه مخالفت ایده‌رك « شِعْرَى الْعَبُور » نام یلدیزه طاپمش بر خزاعه‌لی ایدی . حضرت رسول صلی الله علیه وسلم‌ده عبادت اوثان خصوصنده قریشه مخالفت ایدنجه اوکا بکزه‌ده‌رك « ابوکبشه‌نك اوغلی » تسمیه ایتدیلر . بر روایته کوره‌ده ابوکبشه ، والدهٔ محترمه‌لری جهتندن اجداد عظام رسالتپناهیدندر . جناب فخر رسالتی اوکا نسبت ایتمکله کویا اوکا چکمش اولدیغنی قصد ایتمك ایسترلردی . اه . نهایهٔ ابن الاثیر .

[٣] عربلر روما لیلره (بنو الاصفر) دیرلردی .

[٤] ابن عباس رضی الله عنهمانك ابو سفیاندن روایتی بوراده ختام بولویور . بوندن صوکراکی قصه ، زُهرینك ابن الناطوره ایصال ایتدیکی روایتدر . توهم ایدیله‌بیله‌جکی اوزره ابو سفیاندن مروی دکلدر . ابن الناطور عبدالملك ایام خلافتنده بر حیات ایدی . زُهری قصه‌یی اوندن دیکله‌مش .

ایلیاء ، یعنی بیت‌المقدس صاحبی و هرقلك دوستی اولوب شام نصاراسنه اپسقوپوس تعیین ایدیلن ابن‌الناطورده [۱] هرقلدن بحثله دیردی که هرقل بیت‌المقدسه کلدیکی زمان (کونك برنده) پك زیاده غمناك کوروندی . پطریقلرندن (یعنی امراسندن) بعضلری [۲] اوکا « سنك حالکی باشقه دورلو کورویورز » دیدیلر . — ابن‌الناطور دیر که هرقل نجومه باقار ، کهانته آشنا بر کیمسه ایدی . بو سؤاله معروض قالنجه اونلره : « بو کیجه نجومه باقدیغمده ختان ملکنی ظهور ایتمش کوردم . بو امت ایچنده سنت اولانلر کیملردر ؟ » دیه صوردی . « یهوددن باشقه سنت اولان یوقدر . اونلردن ده صاقین اندیشه ایتمه . داخل قلمروك اولان شهرلره یاز ، اوراده‌کی یهودیلری قتل ایتسونلر » دیدیلر . دیرکن هرقلك حضورینه غسان ملکی طرفندن رسول‌الله صلی الله علیه وسلمه دائر ایصال خبره مأمور اولارق کوندریلمش بر آدم کتیردیلر . هرقل او آدمدن حوادث آلنجه « کیدك ده بو آدم سنتلیمیدر ، دکلمیدر ؟ باقك » دیدی . باقدیلر و سنتلی اولدیغنی بیلدیردیلر . صوکرا کان آدمدن « قوم عرب سنتلیمیدر ؟ » دیه صوردی . « سنت اولورلر » جوابنی آلدی . بونك اوزرینه هرقل « بو امتك ملکی ایشته ظهور ایتمشدر » دیدی . اوندن صوکرا هرقل رومیه‌ده (یعنی رومه‌ده) علمجه کندی نظیری اولان بر دوستنه مکتوب یازوب حمصه کیتدی . حمصدن آیریلمادن او دوستندن حضرت نبی صلی الله علیه وسلمك ظهور ایتدیکی و ذات شریفنك نبی اولدیغی حقنده‌کی رأینه موافق بر مکتوب کلدی . متعاقباً هرقل حمصده کائن بر قصرینه عظمای رومی دعوت ایده‌رك قاپولرك قاپانماسنی امر ایتدی . صوکرا یوکسك بر یره چیقوب « ای روم جماعتی ، بو ذاته بیعت ایدوب ده فلاح و رشده نائل اولمایی و ملککزك پایدار اولماسنی ایسته‌مزمیسکز ؟ » دیه خطاب ایتدی . (جماعتی) یابان اشکلری قدر سرعتله قاپولره طوغرو قاچیشدیلرسه‌ده قاپولری قاپانمش بولدیلر . هرقل بو درجه نفرتلرینی کوروب ایما(نلر)ندن مأیوس اولنجه : « بونلری کری چویرك » دیه امر ایتدی و (اونلره دونوب) : « ده‌مینکی سوزلرمی دینکزه اولان شدت

[۱] بو اسم ، اوچ وجهله روایت ایدیلمشدر . طاء مهمله و معجمه ایله (ابن‌الناطور) و (ابن ناطورا) .

[۲] پطریقلك ، روما ایله بیزانس دولتلرینك یوکسك مناصب دیوانیه‌سندن ایدی . لاتینجه‌سی « پاتریچیوس » در . بو ، اك یوکسك منصب روحانی اولان پطریقلك دکلدر .

تمسککزی اوکرنمك ایچون سویله‌دم . (بونی ایسه) کوزمله کوردم » دیدی . بو سوز اوزرینه اوراده‌کیلر رضالرینی ، ممنونیتلرینی بیان ایله کندیسنه تعظیماً سجده ایتدیلر . هرقل (ك ایمانه دعوت اولونماسی) حقنده‌کی خبرك صوکی ده بوندن عبارتدر .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ الْاِيمَانِ

٨ . عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بُنِيَ الْاِسْلَامُ عَلٰى خَمْسٍ : شَهَادَةِ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ وَاِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِيتَاءِ الزَّكٰوةِ وَالْحَجِّ وَصَوْمِ رَمَضَانَ .

ترجمه‌سی

ابن عمر رضی‌الله عنهمادن :

شویله دیمشدر: رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم بویوردی که اسلام بش شی اوزرینه بنا اولونمشدر: اللهدن باشقه اله اولمادیغنه و محمدك (صلی‌الله‌علیه‌وسلم) اللهك رسولی اولدیغنه شهادت ایتمك، نماز قیلمق، زكات ویرمك، حج ایتمك، رمضان اوروجنی طوتمق.

٩ . عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْاِيمَانُ بِضْعٌ [١] وَسِتُّونَ [٢] شُعْبَةً . وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْاِيمَانِ .

ترجمه‌سی

ابوهریره رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نبی محترم صلی‌الله علیه‌وسلم بویوردی که ایمان آلتمش بو قدر شعبه‌در . حیاده ایمانك بر شعبه‌سیدر .

---

[١] بر روایته كوره (بضعة) .

[٢] دیكر روایاتك بعضنده (بضع وسبعون) ، بعضنده شك صیغه‌سیله (بضع وستون اوبضع وسبعون) وارد اولمشدر .

١٠ . عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ . وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللّٰهُ عَنْهُ .

ترجمه‌سی

عبدالله بن عمرو (بن‌العاص) رضی‌الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : نبی محترم صلی‌الله علیه وسلم بویوردی که مسلمان ؛ دیلندن ، الندن مسلمانلر سلامتده قالان كیمسه‌در. مهاجرده اللهك نهی ایتدیكنی ترك ایدندر.

١١ . عَنْ اَبِي مُوسٰى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَيُّ الْاِسْلَامِ [١] اَفْضَلُ ؟ قَالَ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ .

ترجمه‌سی

ابوموسی (الاشعری) رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : « یارسول‌الله ، مسلمانلرك هانكیسی افضلدر ؟ » دیه سؤال ایتدیلر . « مسلمانلر ؛ دیلندن ، الندن سلامتده قالاندر » جوابنی ویردیلر .

١٢ . عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا اَنَّ رَجُلًا سَاَلَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَيُّ الْاِسْلَامِ خَيْرٌ ؟ قَالَ تُطْعِمُ الطَّعَامَ وَتَقْرَاُ السَّلَامَ عَلٰى مَنْ عَرَفْتَ وَمَنْ لَمْ تَعْرِفْ .

ترجمه‌سی

عبدالله بن عمرو (بن‌العاص) رضی‌الله عنهمادن :

شویله دیمشدر: رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وسلمه بری: « اسلامك [٢] اڭ خیرلیسی هانكیسیدر؟ » دیه صوردی. « اطعام طعام ایتمه‌ڭ وطانیدیغڭه ، طانیمادیغڭه سلام ویرمه‌ڭدر . » جوابنی ویردیلر [٣] .

---

[١] دیكر روایتلرده (ایّ المسلمین) دیه وارد اولدیغنه كوره (ایّ اصحاب الاسلام) یاخود (ایّ افراد الاسلام) تقدیرنده‌در .

[٢] بوراده‌ده اولكی حدیثده اولدیغی كبی حذف مضاف واردر .

[٣] بخارینك عمار بن یاسر رضی‌الله عنهدن روایت ایتدیكی اثرده : « ثَلٰثٌ مَنْ جَمَعَهُنَّ

١٣ . عَنْ اَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِىِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يُؤْمِنُ اَحَدُكُمْ حَتّٰى يُحِبَّ لِاَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ .

ترجمه‌سی

انس (بن مالك) رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نبی محترم صلی الله علیه وسلم حضرتلری بویوردی كه هیچ بریكز ، كندیكز ایچون آرزو ایتدیككزی قارداشكز ایچون ده آرزو ایتمه‌دكجه ایمان ایتمش اولماز [١] .

١٤ . عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَا يُؤْمِنُ اَحَدُكُمْ حَتّٰى اَكُونَ اَحَبَّ اِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ .

ترجمه‌سی

ابوهریره رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : رسول الله صلی الله علیه وسلم بویوردی كه نفسم ید قدرتنده اولان الله ذوالجلاله قسم ایده‌رم كه هیچ بریكز بن، اوكا پدرندن‌ده ، اولادندن‌ده دها سوكیلی اولمادقجه ایمان ایتمش اولماز [٢] .

فَقَدْ جَمَعَ الْاِيمَانَ : اَلْاِنْصَافُ مِنْ نَفْسِكَ وَبَذْلُ السَّلَامِ لِلْعَالَمِ وَالْاِنْفَاقُ مِنَ الْاِقْتَارِ = اوچ شیئی هر كیم بر آرایه كتیره‌بیلیرسه ایمانی‌ده تمام طوپلامش اولور : نفسكه قارشی اولسه‌ده انصافی ألدن براقامق، هركسه سلامی بذل ایتمك ، فقیر ایكن‌ده انفاق ایله‌مك .» دینیلمشدركه بوندن مكارم اخلاقك نه درجه‌یه قدر مطلوب اولدیغی آكلاشیلیر .

[١] مقصود اولان شبهه‌سز كمال ایماندر .

[٢] محبت رسول علیه الصلاة والسلامی جبلی مرتبه‌سنه چیقارامایان مؤمن ، هیچ دكاسه رسول اللهك رضاسنی سائر مخلوقینك رضاسنه وكندی هواسنه ترجیح وتقدیم ایده‌رك حب جبلی وفطری درجه‌سنه یاقلاشدیرمغه چالیشمالیدر . بخاری شارحی (عینی) محبت رسول علیه السلامك - مبنای ایمان اولان - اعتقاد تعظیم واجلالدن عبارت قالماسی كافی اولمایوب بوتون معناسنجه میل قلب معناسنه محبت اولماسی لازم كله‌جكنی اثبات ایتدكدن صوكرا آتیده‌كی شوایكی روایتی‌ده نقل ایدیور : عمرو بن العاص رضی الله عنه : « وَمَا كَانَ اَحَدٌ اَحَبَّ اِلَىَّ مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ

١٥ . عَنْ اَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَلْحَدِيثَ بِعَيْنِهِ . وَزَادَ فِى آخِرِهِ : وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ .

ترجمه‌سی

انس رضی الله عنهدن‌ده بالاده‌كی حدیث شریف روایت ایدیلمش اولوب شو قدركه صوكنده « وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ = پدرندن ، اولادندن وبوتون خلقدن دها سوكیلی » زیاده‌سی واردر .

١٦ . وَعَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِىِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوَةَ الْاِيمَانِ : اَنْ يَكُونَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ اَحَبَّ اِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا وَاَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ اِلَّا لِلّٰهِ وَاَنْ يَكْرَهَ اَنْ يَعُودَ فِى الْكُفْرِ [١] كَمَا يَكْرَهُ اَنْ يُقْذَفَ فِى النَّارِ .

ترجمه‌سی

ینه انس رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نبی مكرم صلی الله علیه وسلم بویوردی كه كیمده اوچ شی

صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا اَجَلَّ فِى عَيْنِى مِنْهُ . وَمَا كُنْتُ اُطِيقُ اَنْ اَمْلَاَ عَيْنَىَّ مِنْهُ اِجْلَالًا لَهُ = هیچ كیمسه بكا رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلمدن دها سوكیلی اولمادیغی كبی هیچ بر كیمسه‌ده بنم نظرمده اوندن دها جلالتلی دكلدی . اوكا قارشی اولان كمال تعظیم واجلالمدن طولایی كوزلرمی طویوره طویوره لقای مباركلرینی تماشا ایده‌مزدم » دیمش . عمر ابن الخطاب رضی الله عنه‌ده بو (یعنی متنده‌كی) حدیثی ایشیتدكدن صوكرا : « یَا رَسُولَ اللّٰهِ اَنْتَ اَحَبُّ اِلَىَّ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ اِلَّا مِنْ نَفْسِى = یا رسول الله ، سن بكا نفسمدن باشقه هرشیدن دها سوكیلیسك » دیمش . بوكا قارشی « وَمِنْ نَفْسِكَ يَا عُمَرُ = یا عمر نفسكدن‌ده سوكیلی اولمالی‌یم » بویورولمش . بونك اوزرینه عمر رضی الله عنه‌ده « وَمِنْ نَفْسِى = نفسمدن‌ده » دینجه « اَلْآنَ يَا عُمَرُ = یا عمر، ایشته شیمدی اولدی » جوابی ویریلمش .

[١] بر روایتده (فی الكفر) دن صوكرا (بعد اذ انقذه الله) زیاده‌سی‌ده واردر .

بولونورسه حلاوت ایمانی طاتمش اولور: الله ایله رسول الله کندیسنه ماعدالرندن دها سوکیلی اولمق ؛ بر کیمسه‌یی سومك ، فقط یالکز الله ایچون سومك ؛ (الله ، اونی کفردن قورتاردقدن صوکرا) ینه کفره دونمکدن آتشه آتیلاجقمشجه‌سنه خوشلانمامق .

١٧ . وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ آيَةُ الْاِيمَانِ حُبُّ الْاَنْصَارِ وَآيَةُ النِّفَاقِ بُغْضُ الْاَنْصَارِ .

ترجمه‌سی

ینه انس رضی الله عنه‌دن :

شویله دیمشدر : نبی مکرم صلی الله علیه وسلم بویوردی که (کامل) ایمانك علامتی انصاره محبت ، نفاقك علامتی ده انصاره بغض ایتمکدر [١] .

---

[١] منافق ظاهراً مؤمن ، باطناً کافر دیمك اولنجه فخر عالم صلی الله علیه وسلم افندیمز حضرتلریله اسلامده سابق اولان مهاجرین حضراتنه سینهٔ مهمان نوازیلرینی آچمق ، کندیلرینه اولاد وعیاللرندن دها ایلری معامله واوغورلرنده مال وجانلرینی ایثار ایتمك ، دوستلرینه دوست ، دشمنلرینه دشمن اولمق صورتیله ایوا ونصرت ودین اسلامی اعزاز واعلا ایله‌مك کبی بها بیچیلمز مآثر جلیله ایله متصف اولان انصار کرام حضراتنه بو صفتلرندن طولایی بغض ایدنلرك ـ مؤمن کورونسه‌لرده ـ قلباً کافر اولدقلرنده شبهه یوقدر مع هذا بو معناجه بغضدن تحذیر یالکز انصارك دکل ، بوتون صحابه‌نك شاننده وارد اولمشدر . نیته‌کیم علی کرم الله وجهه حضرتلرینه (مسلم) ده‌کی روایته نظراً : « لَا يُحِبُّكَ اِلَّا مُؤْمِنٌ وَلَا يُبْغِضُكَ اِلَّا مُنَافِقٌ = یاعلی ، سکا مؤمندن باشقه‌سی محبت ایتمز ، منافقدن باشقه‌سی ده بغض ایتمز » بویوردیغی کبی عموماً صحابهٔ کرامك فضیلتی بابنده ده : « مَنْ اَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّي اَحَبَّهُمْ وَمَنْ اَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِي اَبْغَضَهُمْ = هرکیم اونلری سورسه بکا محبتندن طولایی سور ، هرکیم ده اونلره بغض ایدرسه بکا بغضندن طولایی بغض ایدر » بویورولمشدر .

بو حدیث شریف نبویده موضوع بحث اولان محبت وبغض ، ایشته بو جهتدن اولانیدر . یوقسه برکیمسه‌ده بو جهتدن اولقسزین مخالفتی جالب برامر عارضیدن طولایی بر صحابی حقنده معاذالله تعالی موقت عدم محبت اثری رونما اولسه بونکله نه منافق ، نه کافر اولور . نیته‌کیم صحابه بیننده محاربه‌لر اولمشکن هیچ بری دیکرینه اسناد نفاق ایتمش دکلدر . بونلرك مشاجرات ومنازعاتی اجتهادی واجتهادده متخاصمینك کیمی مصیب ، کیمی مخطی ایدی .

١٨. عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَحَوْلَهُ عِصَابَةٌ مِنْ اَصْحَابِهِ بَايِعُونِي عَلَى اَنْ لَا تُشْرِكُوا بِاللّٰهِ شَيْئاً وَلَا تَسْرِقُوا وَلَا تَزْنُوا وَلَا تَقْتُلُوا اَوْلَادَكُمْ وَلَا تَأْتُوا بِبُهْتَانٍ تَفْتَرُونَهُ بَيْنَ اَيْدِيكُمْ وَاَرْجُلِكُمْ وَلَا تَعْصُوا فِي مَعْرُوفٍ . فَمَنْ وَفَى مِنْكُمْ فَاَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ . وَمَنْ اَصَابَ مِنْ ذٰلِكَ شَيْئاً فَعُوقِبَ بِهِ فِي الدُّنْيَا فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ . وَمَنْ اَصَابَ مِنْ ذٰلِكَ شَيْئاً ثُمَّ سَتَرَهُ اللّٰهُ فَهُوَ اِلَى اللّٰهِ : اِنْ شَاءَ عَفَا عَنْهُ وَاِنْ شَاءَ عَاقَبَهُ . فَبَايَعْنَاهُ عَلَى ذٰلِكَ .

ترجمه‌سی

(عقبهٔ اولی کیجه‌سنده بیعت ایدن واون ایکی نقیبك بری بولونان) عبادة بن الصامت (الانصاری البدری) رضی الله عنه‌دن :

شویله دیمشدر : رسول الله صلی الله علیه وسلم ، اطرافنده اصحابندن برجماعت موجود اولدیغی حالده بویوردی که « الله‌ه (عبادتده) هیچ برشیئی شریك ایتمه‌مك ، سرقت ایتمه‌مك ، زنا ایله‌مه‌مك ، اولادکزی اولدورمه‌مك [١] ، کندیلککزدن اویدوراجغکز هیچ بریالانله (کیمسه‌یه) بهتان ایتمه‌مك ، هیچ بر (امر) معروفده عصیان ایتمه‌مك اوزره بکا بیعت ایدیکز (یعنی بنمله عهد ایدیکز .) ایچکزدن سوزنده طوران اولورسه اجری (ومکافاتی) الله‌ك ذمت فضل وکرمنده‌در . بو دیدکلرمدن برینی یاپوب ده اوندن طولایی دنیاده دوچار عقاب اولورسه بو عقاب اوکا کفارتدر . بونلردن برینی یاپوب ده یاپدیغی فعلی الله تعالی ستر ایدرسه ایشی الله‌ه

بونکله برابر صحابه دوری کچدکدن صوکرا کندیلریله نزاعه وعدم محبته باعث اسباب عارضهٔ دنیویه دفتری ده قاپانمش ومدحلرینه متعلق نصوص قرآنیه‌یی سحائب نسیان ایله بورویه‌جك و (رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ) برات الٰهیسنی موقتاً اولسون دوره‌جك هیچ بروسیله قالمامش اولدیغندن بعض اصحابی مذهب اتخاذ ایدن فرقه‌لرك ضال اولدیغنده شبهه قالماز . بونلرك بو حدیث نبوینك مضمون تهدید وانذارینه داخل اولمالرندن پك زیاده قورقولور . (٢٩ نجی و ٢٧٩ نجی حدیثلرك حاشیه‌لرینه‌ده مراجعت .)

[١] ایلریده تحدث ایده‌جك عیب وعار قورقوسیله قیزلری ، فقر وضرورت قورقوسیله‌هم قیزلری ، هم اوغلانلری دیری دیری کومه‌مك عادتی بین العرب شایع اولان عادات جاهلیه‌دن ایدی .

قالیر : ایسترسه اونی عفو ، دیلرسه اوکا عقاب ایدر . » بزده بوشرط اوزره اوکا (یعنی رسول‌الله صلی الله علیه وسلمه) بیعت ایتدك [١] .

١٩. عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُوشِكُ اَنْ يَكُونَ خَيْرُ مَالِ الْمُسْلِمِ غَنَمًا يَتَّبِعُ بِهَا شَعَفَ الْجِبَالِ وَمَوَاقِعَ الْقَطْرِ يَفِرُّ بِدِينِهِ مِنَ الْفِتَنِ .

ترجمه‌سی

ابوسعید خدری رضی الله عنه‌دن :

شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی الله علیه وسلم بویوردی که چوق سورمز (اویله فناقلر تحدث ایده‌جك که) بر مسلمانك اك خیرلی مالی ـ كندی دینی فتنه‌لردن سلامته چیقارمق ایچون ـ طاغ باشلرنده گزدیروب (بریکمش) یاغمور صویی باشلرنده کوتدیکی طاوارلر (دن عبارت) اولاجقدر .

٢٠. عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِذَا اَمَرَهُمْ اَمَرَهُمْ مِنَ الْاَعْمَالِ بِمَا يُطِيقُونَ . قَالُوا اِنَّا لَسْنَا كَهَيْئَتِكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ . اِنَّ اللّٰهَ قَدْ غَفَرَ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَاَخَّرَ . فَيَغْضَبُ حَتّٰى يُعْرَفَ الْغَضَبُ فِى وَجْهِهِ . ثُمَّ يَقُولُ اِنَّ اَتْقَاكُمْ وَاَعْلَمَكُمْ بِاللّٰهِ اَنَا .

---

[١] بو، ایلك عقبه كیجه‌سنده اولان بیعتدركه اوكا سورهٔ ممتحنه‌ده‌كی « يَا اَيُّهَا النَّبِىُّ اِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلٰى اَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللّٰهِ شَيْئًا .. » آیت كریمه‌سنك ناطق اولدیغی شروط بیعته عینی ایله واقع اولدیغندن (بیعة النساء) دینیلمشدر . بوشرطلره مكلف اولمقده رجال ونسا مساویدر. ایكنجی عقبه‌ده ایسه انصار كرام رضی الله عنهم اجمعین حضراتی اولاد وعیاللرینی ناصل مدافعه وحمایه ایدرلرسه رسول‌الله صلی الله علیه وسلم حضرتلرینی ده اویله‌جه مدافعه وحمایه ایله‌مك اوزره بیعت ایتمشلر وعهدلرینی بحق ایفا ایله‌یه‌رك كندیلرندن صوكرا تا قیامته قدر دائرهٔ اسلامه كیرمش وكیره‌جك اولانلره ولی نعمت اولمشلردر .

ترجمه‌سی

(ام‌المؤمنین) عائشه رضی الله عنهادن :

شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی الله علیه وسلم اصحابنه امر ایتدیكی زمان (دائما) اللرندن كله‌بیله‌جك عمللری امر ایدردی. (اوزمان اصحاب كرامی) : « یارسول‌الله، بز سنك كبی دكلز. الله تعالی سنك اولمش واولاجق كناهلركه میدان ویرمه‌مشدر» دیرلردی‌ده (آثار) غضب وجه مباركنده بلیره‌جك قدر قیزار واوندن صوكراده : « اك زیاده صاحب تقوا كز، اللهی اك چوق بیلنكز شبهه‌سز كه بنم» بویوررلردی .

٢١. عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِىِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَدْخُلُ اَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ وَاَهْلُ النَّارِ النَّارَ . ثُمَّ يَقُولُ اللّٰهُ تَعَالٰى اَخْرِجُوا مَنْ كَانَ فِى قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ اِيمَانٍ . فَيُخْرَجُونَ مِنْهَا قَدِ اسْوَدُّوا . فَيُلْقَوْنَ فِى نَهَرِ الْحَيَاةِ [١] فَيَنْبُتُونَ كَمَا تَنْبُتُ الْحِبَّةُ فِى جَانِبِ السَّيْلِ . اَلَمْ تَرَ اَنَّهَا تَخْرُجُ صَفْرَاءَ مُلْتَوِيَةً ؟

ترجمه‌سی

ابوسعید خدری رضی الله عنه‌دن :

شویله دیمشدر : نبی مكرم صلی الله علیه وسلم بویوردی كه اهل جنت جنته، اهل دوزخ دوزخه كیردكدن صوكرا الله تعالی عزوجل : « كیمك قلبنده بر خردال دانه‌سی آغیرلغنجه ایمان وارسه (آتشدن) چیقاریكز » دیه فرمان بویوراجقدر . بونك اوزرینه (بوكیلر) سیم سیاه كسیلمش اولدقلری حالده چیقاریلوب نهر حیاة (یاخود نهر حیا ، یاخودده نهر حیاء) ایچنه آتیلاجقلر و (اوراده) سیل اوغراغنده قالان یبانی ریحان تخملری ناصل (سرعتله) بیترسه اویله‌جه بیته‌جكلردر. كورمزمیسك ، بونلر (نه كوزل) صاپ صاری اولارق (وایكی طرفه) صالینه‌رق سورر ؟

٢٢. وَعَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَا اَنَا

---

[١] دیكر روایتلرده (فی نهر الحیا) ، بر روایتده‌ده همزه ایله (فی نهر الحیاء) .

نائم رأيت الناس يعرضون على وعليهم قمص . منها ما يبلغ الثدى ومنها مادون ذلك . وعرض على عمر بن الخطاب وعليه قميص يجره . قالوا [١] فما اولت ذلك يا رسول الله ؟ قال الدين .

ترجمه‌سی

بنه ابوسعيد خدری رضی الله عنهدن :
شويله ديمشدر: رسول الله صلی الله عليه وسلم بويوردی که اويوديغم اثناده کوردم که خلق بکا عرض اولونيوردی ؛ اوستلرنده کوملکلر واردی . بو کوملکلرك کيمی ممه‌لره واريور ، کيمی دها قيصه ايدی . عمر بن الخطاب‌ده بکا عرض اولوندی . اوستنده (اتکلرينی يرده) سورودیکی بر کوملك واردی . « يارسول الله، بونی نه ايله تأويل (يعنی تعبير) ايتدك ؟ » ديه صورديلر . « دين ايله » جوابنی ويردی .

٢٣. عن ابن عمر رضی الله عنهما ان رسول الله صلی الله عليه وسلم مر على رجل من الانصار وهو يعظ اخاه فی الحياء . فقال رسول الله صلی الله عليه وسلم دعه فان الحياء من الايمان .

ترجمه‌سی

(عبدالله) بن عمر رضی الله عنهمادن :
شويله ديمشدر : رسول الله صلی الله عليه وسلم (بر کون) انصاردن بر کيمسه‌نك يانندن کچيوردی . انصاری ، قارداشنی حيادن منع ايديوردی [٢] . رسول الله صلی الله عليه وسلم : « اوکا ايليشمه . حيا ايماندندر » بويوردی [٣] .

[١] ديکر نسخه‌ده (قال) درکه ضمير مفرد يا عمر بن الخطابه ، يا سؤال ايدن ابوبکر الصديقه راجعدر .

[٢] بوذات ، انصارينك قان قارداشی اولمق احتمالی اولديغی کبی دين قارداشی اولماسی طولايسيله کنديسنه قارداش دينلمش اولماسی‌ده ممکندر . آکلاشيلان حقوقنی استيفادن عاجز اولاجق درجه‌ده اوتانغاج بر ذات ايمش .

[٣] ايمان ارتکاب معاصی‌يه مانع اولديغی کبی حياده مانعدر . اونك ايچون ايماندن عد بويورولمش .

٢٤. وعنه رضی الله عنه ان رسول الله صلی الله عليه وسلم قال امرت ان اقاتل الناس حتى يشهدوا ان لا اله الا الله وان محمدا رسول الله ويقيموا الصلاة ويؤتوا الزكاة . فاذا فعلوا ذلك عصموا منى دماءهم واموالهم الا بحق الاسلام . وحسابهم على الله .

ترجمه‌سی

بنه (عبدالله) بن عمر رضی الله عنهمادن :
شويله ديمشدر : رسول الله صلی الله عليه وسلم بويوردی که اللهدن باشقه حق اله اولماديغنه ومحمدك رسول الله اولديغنه (ظاهرده) شهادت، صلاتی اقامه، زکاتی ادا ايدنجه‌يه قدر ناس ايله محاربه ايتمك بکا امر اولوندی . اونلر ، بونلری ياپنجه - مسلمانلق حقنك مقتضاسی (اولان حدود) مستثنی - حق اسلام اولمق اوزره [١] جانلرينی ومالّرينی بنم المدن قورتاريرلر . (باطنلرندن طولايی اولان) حسابلرينه کلنجه او (حسابی کورمك) اللهه قالمشدر .

٢٥. عن ابی هريرة رضی الله عنه ان رسول الله صلی الله عليه وسلم سئل ای العمل افضل ؟ قال ايمان بالله ورسوله . قيل ثم ماذا ؟ قال الجهاد فی سبيل الله . قيل ثم ماذا ؟ قال حج مبرور .

ترجمه‌سی

ابوهريرة رضی الله عنهدن :
شويله ديمشدر : رسول الله صلی الله عليه وسلمه: « عملك هانکيسی افضلدر ؟ » ديه صورديلر . « اللهه ورسولنه ايمان » بويوردی . « اوندن صوکرا هانکيسی ؟ » ديديلر . « الله يولنده جهاد » بويوردی . « اوندن صوکراده هانکيسی ؟ » ديه صورديلر . « مقبول (اولمش ، ايچنه کناه وريا قاريشمامش) حج » جوابنی ويردی .

[١] طبرانينك « اوسط » ده انس رضی الله عنهدن روايت ايتديکنه کوره مستثنی اولان حق اسلامك نه اولديغی رسالتمآب صلی الله عليه وسلم حضرتلرينه سؤال ايديلمش و : « احصاندن (أوليلکدن) صوکرا زنا ، اسلامدن صوکرا کفر وارتداد ، برده قتل نفس . ايشته بونلره مقابل قتل اولونابيلير » ديه توضيح بويورولمشدر .

٢٦. عَنْ سَعْدِ بْنِ اَبِى وَقَّاصٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَعْطٰى رَهْطاً وَسَعْدٌ جَالِسٌ . فَتَرَكَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلاً هُوَ اَعْجَبُهُمْ اِلَىَّ . فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَالَكَ عَنْ فُلَانٍ ؟ فَوَاللّٰهِ اِنِّى لَاَرَاهُ مُؤْمِناً . فَقَالَ اَوْ مُسْلِماً . فَسَكَتُّ قَلِيلاً . ثُمَّ غَلَبَنِى مَا اَعْلَمُ مِنْهُ . فَعُدْتُ لِمَقَالَتِى فَقُلْتُ مَالَكَ عَنْ فُلَانٍ ؟ فَوَاللّٰهِ اِنِّى لَاَرَاهُ مُؤْمِناً . فَقَالَ اَوْ مُسْلِماً . فَسَكَتُّ قَلِيلاً . ثُمَّ غَلَبَنِى مَا اَعْلَمُ مِنْهُ . فَعُدْتُ لِمَقَالَتِى . وَعَادَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . ثُمَّ قَالَ يَا سَعْدُ اِنِّى لَاُعْطِى الرَّجُلَ وَغَيْرُهُ اَحَبُّ اِلَىَّ مِنْهُ خَشْيَةَ اَنْ يَكُبَّهُ اللّٰهُ فِى النَّارِ .

ترجمه‌سی

سعد بن ابی وقاص رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : رسول الله صلی الله علیه وسلم (مؤلفة القلوبدن) بر طاقیم کیمسه‌لره (دنیالق) ویریوردی. بو، سعدده (اوراده) اوطورویوردی[١] . دیرکن رسول الله صلی الله علیه وسلم ایچلرندن اك زیاده بکندیکم بریی براقدی . (برشی ویرمه‌دی) [٢]. بونك اوزه‌رینه : « یارسول الله ، فلانی نیچون براقدك؟ والله اونی بن مؤمن بیلیورم » دیدم . « اویله دیمه . مسلم (دی) » بویوردی [٣] . بر مدت صوصدم. نهایت او آدم حقنده‌كی علمم بكا غلبه ایتدی‌ده (طایانامادم،) ینه

[١] سعد رضی الله « بن ده اوطورویوردم » دیمك ایستیور. متکلمه مخصوص صیغه‌یی براقوب ده غائب صیغه‌سنه التفات ایتمه‌سی سماعك بالذات وقوعنی وبحث ایتدیکی شیئك اهمیتنی تأکید ایچوندر.

[٢] واقدینك «مغازی»ده تصریح ایتدیکنه کوره بو محروم ایدیلن ذات مهاجریندن (جُعَيْل بن سُرَاقَةَ الضَّمْرِى) رضی الله عنهدر . حضرت سعدك حسن شهادتده بوقدر اصرار ایتمه‌سی‌ده بوندن ایلری کلیور .

[٣] حضرت سعدك (مؤمناً) سوزینی حضرت رسول علیه الصلاة والسلامك مکرراً (اومسلماً) صورتنده تصحیح بویورمالری ، ایمانك امور باطنه ویالکز حق تعالانك بیلدیکی احوال غیبیه‌دن اولماسی طولاییسیله استسلام ظاهری‌یه باقه‌رق (مسلماً) دیمه‌نك اولی اولدیغنی تعلیم ایچوندر .

سوزمی تکرار ایده‌رك : « فلانی نیچون محروم براقدك ؟ والله اونی بن ، مؤمن بیلیورم » دیدم . ینه « اویله دیمه . مسلم (دی) » بویوردی . بن ینه صوصدم. لکن او آدم حقنده‌كی علمم بكا غلبه ایتدی. (طایانامادم،) سوزمی تکرار ایتدم . رسول الله صلی الله علیه وسلم ینه او سوزی تکرار ایتدکدن صوکرا بویوردی که ای سعد ، بر آدمه ، الله اونی یوزی قویو آتشه آتماسون دییه باشقه‌سنی دها زیاده سودیکم حالده عطا (واحسان) ده بولوندیغم اولور .

٢٧. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِىُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اُرِيتُ النَّارَ فَاِذَا اَكْثَرُ اَهْلِهَا النِّسَاءُ . يَكْفُرْنَ . قِيلَ اَيَكْفُرْنَ بِاللّٰهِ ؟ قَالَ يَكْفُرْنَ الْعَشِيرَ وَيَكْفُرْنَ الْاِحْسَانَ . لَوْ اَحْسَنْتَ اِلٰى اِحْدَاهُنَّ الدَّهْرَ ثُمَّ رَاَتْ مِنْكَ شَيْئاً قَالَتْ مَا رَاَيْتُ مِنْكَ خَيْراً قَطُّ .

ترجمه‌سی

ابن عباس رضی الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : نبی محترم صلی الله علیه وسلم بویوردی که « بكا جهنم کوستریلدی. اوراده کوردم که اهل جهنمك اکثری قادینلردر . اونلر کفر ایدرلر . » (بونك اوزه‌رینه : « (یارسول الله ،) الله‌هی کفر ایدرلر؟ » دییه صورولدی (جواباً) بویوردی که اونلر قوجه‌لرینه (قارشی) کفران ایدرلر . احسانه (قارشی) کفران ایدرلر. بریسنه دنیا، دنیا اولدقچه احسان ایتسه‌ك ده صوکرا سندن (خوشنه کیتمه‌ین) برشی کورسه « بن سندن هیچ بر خیر کورمه‌دم » دیر .

٢٨. عَنْ اَبِى ذَرٍّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَابَبْتُ رَجُلاً فَعَيَّرْتُهُ بِاُمِّهِ [١] . فَقَالَ لِىَ النَّبِىُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا اَبَا ذَرٍّ اَعَيَّرْتَهُ بِاُمِّهِ ؟ اِنَّكَ امْرُؤٌ فِيكَ جَاهِلِيَّةٌ . اِخْوَانُكُمْ خَوَلُكُمْ جَعَلَهُمُ اللّٰهُ تَحْتَ اَيْدِيكُمْ . فَمَنْ كَانَ اَخُوهُ تَحْتَ يَدِهِ

[١] برروایتده بوندن صوکرا (فقلت له یا ابن السوداء) زیاده‌سی واردر .

فَلْيُطْعِمْهُ مِمَّا يَأْكُلُ وَلْيُلْبِسْهُ مِمَّا يَلْبَسُ . وَلَا تُكَلِّفُوهُمْ مَا يَغْلِبُهُمْ . فَإِنْ كَلَّفْتُمُوهُمْ فَأَعِينُوهُمْ .

ترجمه‌سى

ابوذر رضى الله عنه‌دن :

شويله ديمشدر [١] : (بر كره) بر آدامله سوكوشدكده اونى آناسندن طولايى عيبلادمدى [٢] . نبى مكرم صلى الله عليه وسلم بكا بويوردى كه اى ابوذر ، اونى سن آناسندن طولاييمى عيبلايورسك ؟ (ديمك كه) سن ، ايچنده (هنوز) جاهليت (اخلاقى) قالمش بر كيمسه ايمشسك . (اوندن صوكرا بويوردى كه) زيردستانكز ، سزك اويله قارداشلريكزدر كه الله تعالى اونلرى سزك يد (ملك وقدرت) كزه توديع ايتمشدر . هر كيمك الى آلتنده قارداشى بولونورسه اوكا يديكندن يديرسون ، كيديكندن كيديرسون . اونلره كوجلرى يتميه‌جك (زحمتلى) برايش يوكلتمه‌يكز . شايد يوكلرسه‌كز اونلره ياردیم ايديكز .

٢٩ . عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا الْتَقَى الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ . فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ هٰذَا الْقَاتِلُ فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ ؟ قَالَ إِنَّهُ كَانَ حَرِيصاً عَلَى قَتْلِ صَاحِبِهِ .

[١] مؤلف بوراده اختصار يولنه كيتمش . حديثك بر مقدمه‌سى وار . بخارينك ، مسلمك ، ابو داودك ، اسماعيلى‌نك مختلف طريقلردن وارد اولان روايتلرينه كوره ابوذر رضى الله عنه‌ك نزدينه (رَبَذَه) يه كيديلمش . مجموعى بر حله‌لك ، يعنى بر ردا ايله بر ازاردن عبارت بر طاقيملق قماشك ياريسى كنديسنك ، ياريسى كوله‌سنك صيرتنده ايمش . « ايكيسنى بر آرايه كتيروب كنديكه بر حله ياپسه‌يدك اولمازميدى ؟ » دينيلمش ، اوده بو حديثى سوق ايتمش .

[٢] وليد بن مسلمك منقطعاً روايتنه نظراً سب اولونان ذات بلال حبشى رضى الله عنه ايمش واوكا : « يا ابن السوداء = قاره قارينك اوغلى ! » ديه سب ايتمش . حضرت بلالك شكايتى اوزرينه توبيخ نبوى واقع اولنجه ابوذر ياكاغنى يره قويوب : « بلال آياغيله باصمادقجه ياكاغمى يردن قالديرمايه‌جغم » ديه‌رك استعفاى قصور ايتمشدر .

ترجمه‌سى

ابوبكره رضى الله عنه‌دن :

شويله ديمشدر [١] : رسول الله صلى الله عليه وسلمدن ايشيتدم ، « ايكى مسلمان قيليجلريله قارشيلاشدقلرى زمان قاتلده ، مقتولده جهنمده‌در » [٢] بويورويوردى . « يارسول الله ، قاتل بويله ، يا مقتوله نه اولويور ؟ » ديه صوردم « (مقتول) آرقداشنى اولدورمكه حريص ايدى‌ده اوندن » بويوردى [٣] .

٣٠ . عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ اَلَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ قَالَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّنَا لَمْ يَظْلِمْ ؟ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالَى إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ .

ترجمه‌سى

عبدالله بن مسعود رضى الله عنه‌دن :

شويله ديمشدر : « اَلَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ » [٤] آيت كريمه‌سى نازل اولديغى زمان رسول الله صلى الله عليه

[١] روايت ، احنف بن قيس تميمى طريقندندر . شويله بر مقدمه‌سى‌ده وار . احنف ديوركه : « شو آدمه - بخارينك «فتن» ده‌كى ديكر روايتنده رسول اللهك عمزاده‌سنه - ياردیمه كيديوردم . ابوبكره ايله قارشيلاشدق . « نره‌يه كيديورسك ؟ » ديه صوردى . « شو آدمه ياردیم ايتمك ايسته‌يورم » ديدم . ابوبكره بكا : « دون » ديدى .

[٢] بو جزايه كسب استحقاق ايدر ديمكدر . يوقسه عفو الٰهى يتيشوب قورتولمق‌ده واردر . خلود معناسى ايسه هيچ آكلاشيلماماليدر . حديث شريفده هر ايكى طرفه مسلم نامى ويريلمه‌سنده‌ده بوكا اشارت واردر .

[٣] سوز قتالى شرعاً تسويغ ايده‌جك بر تأويل اولقسزين واقع اولان مقاتله‌ده‌در . قتاله قاريشان صحابه‌نك هر ايكى طرفده اولانلرينك اهل جنت اولماسى‌ده بوكا دليلدر . چونكه اونلر عن اجتهادٍ وقتالده اصلاح دين واردر ديه چاريشمشلردى . (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا) آيت كريمه‌سنده‌ده اهل بغى اولانلره - حق اوزره اولان خصملرى كبى - مؤمن دينيلمشدر . (١٧ نجى ايله ٢٧٩ نجى حديثلرك حاشيه‌لرينه‌ده مراجعت .)

[٤] آيت كريمه‌نك مآل عاليسى : ايمان ايدوب‌ده ايمانلرينه ظلم قاتمايانلر ، ايشته امن

وسلمك اصحابی « هانکیمز نفسنه ظلم ایتمه‌مشدر ؟ » دیدیلر . بونك اوزه‌رینه « إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ [۱] » آیت کریمه‌سی نازل اولدی .

۳۱ . عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ : اِذَا حَدَّثَ كَذَبَ . وَاِذَا وَعَدَ اَخْلَفَ . وَاِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ .

ترجمه‌سی

ابوهریره رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نبیّ محترم صلی‌الله علیه وسلم بیوردی که منافقك علامتلری اوچدر : سوز سویلرکن یالان سویلر . وعد ایتدیکی وقت سوزنده طورماز . کندیسنه برشی امنیت ایدیلدیکی زمان خیانت ایدر .

۳۲ . عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا . وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتَّى يَدَعَهَا : اِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ . وَاِذَا حَدَّثَ كَذَبَ . وَاِذَا عَاهَدَ غَدَرَ . وَاِذَا خَاصَمَ فَجَرَ .

ترجمه‌سی

عبدالله بن عمرو (بن‌العاص) رضی‌الله عنهمادن :

شویله‌دیمشدر : نبیّ مکرم صلی‌الله‌علیه وسلم بیوردی که درت شی، هرکیمده بولونورسه خالص منافق اولور . هرکیمده بونلرك بر پارچه‌سی بولونورسه اونی براقنجه‌یه قدر کندیسنده منافقلقدن برخصلت قالمش اولور. (بونلرده) کندیسنه بر شی امنیت ایدیلدیکی زمان خیانت ایتمك ، سوز سویلرکن یالان سویله‌مك ،

وامان اونلر ایچوندر . طوغرو یوله کیدن‌ده اونلردر. اه . والله اعلم . ایمانه شرك قاتمق یانفاق ، یا ارتداد صورتلریله اولور . مشرك ومنافق اولمایانلرك مظهر اولدقلری امن وامان، جهنمده خلوددن امن واماندر . یوقسه عاصی‌یه عذاب اولاجغی نصوص عدیده ایله ثابتدر .

[۱] آیت کریمه‌نك مآل عالیسی : اللهه شریك ایدینمك شبهه‌سزدرکه بیوك برظلمدر . اه . والله‌اعلم .

عهد ایتدیکنده عهدینی طوتمامق ، خصومت (ادعا و مرافعه) زماننده‌ده حقدن آیریلمقدر .

۳۳ . عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يَقُمْ لَيْلَةَ الْقَدْرِ اِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ .

ترجمه‌سی

ابوهریره رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم بیوردی که ایمانندن طولایی و (یالکز اللهدن اجرینی اومارق) لوجه‌الله هرکیم قدر کیجه‌سنی طاعتله کچیررسه کچمش کناهلری مغفور اولور .

۳۴ . وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اَنْتَدَبَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمَنْ خَرَجَ فِي سَبِيلِهِ لَا يُخْرِجُهُ اِلَّا اِيمَانٌ بِي وَتَصْدِيقٌ بِرُسُلِي اَنْ اُرْجِعَهُ بِمَا نَالَ مِنْ اَجْرٍ اَوْ غَنِيمَةٍ اَوْ اُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ . وَلَوْلَا اَنْ اَشُقَّ عَلَى اُمَّتِي مَا قَعَدْتُ خَلْفَ سَرِيَّةٍ . وَلَوَدِدْتُ اَنِّي اُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ اُحْيَا ثُمَّ اُقْتَلُ ثُمَّ اُحْيَا ثُمَّ اُقْتَلُ .

ترجمه‌سی

ینه ابوهریره رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نبیّ اکرم صلی‌الله علیه وسلم بیوردی که الله تعالی وتقدس حضرتلری کندی یولنده (جهاده) چیقان کیمسه‌یه : « اونی (اوندن) چیقاران شی یالکز بکا ایمان وپیغمبرلرمی تصدیق ایسه نائل اولدیغی اجر وغنیمتله (سالماً یوردینه) کری کتیره‌یم ، یاخود جنته ادخال ایده‌یم » دیه تکفل ایتمشدر . امتمه مشقته باعث اولاجغنی بیلمه‌سه‌م هیچ برسریّه (یعنی جهاد مفرزه‌سنه رفاقت ایتمك)دن کری قالمازدم . الله بیلیرکه الله یولنده قتل اولونوب دیریله‌یی ، اوندن صوکرا قتل اولونوب دیریله‌یی ، اوندن صوکرا قتل اولونمایی نه‌قدر ایسترده‌م !

٣٥ . وَعَنْهُ اَيْضاً رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ قَامَ رَمَضَانَ اِيمَاناً وَاحْتِسَاباً غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ .

ترجمه‌سی

ینه ابوهریره رضی‌الله عنه‌دن :
شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی الله علیه وسلم بویوردی‌که هر کیم رمضانده ایمانی سببیله و (اجرینی یالکز اللهدن اومارق) لوجه‌الله (تراویح وسائره کبی) نماز قیلارسه کچمش کناهلری مغفور اولور .

٣٦ . وَعَنْهُ اَيْضاً رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَامَ رَمَضَانَ اِيمَاناً وَاحْتِسَاباً غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ .

ترجمه‌سی

ینه ابوهریره رضی‌الله عنه‌دن :
شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی الله علیه وسلم بویوردی‌که هر کیم رمضان اوروجنی ایمانی سببیله و (یالکز فضل الٰهی‌یی اومارق) لوجه‌الله طوتارسه کچمش کناهلری مغفور اولور .

٣٧ . وَعَنْهُ اَيْضاً رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ النَّبِىَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اِنَّ الدِّينَ يُسْرٌ وَلَنْ يُشَادَّ الدِّينَ اَحَدٌ اِلَّا غَلَبَهُ . فَسَدِّدُوا وَقَارِبُوا وَاَبْشِرُوا . وَاسْتَعِينُوا بِالْغَدْوَةِ وَالرَّوْحَةِ وَشَىْءٍ مِنَ الدُّلْجَةِ .

ترجمه‌سی

ینه ابوهریره رضی‌الله عنه‌دن :
شویله دیمشدر : نبیّ محترم صلی الله علیه وسلم بویوردی‌که بو دین (عین) یسردر . هیچ بر کیمسه یوقدرکه (بو) دین خصوصنده (عمللرم اکسیکسز اولسون دییه) کندینی زورلاسونده دین ، اوکا غلبه ایتمه‌سون (و اریلوب بوتون بوتون عملدن کسیلمه‌سون) . اویله اولونجه اورتالامه کیدك . (مطلوبکز

اولان عملی تمام ایفا ایده‌مه‌دیککز وقتده اوکا شکر ایتمکله قناعت ایدیککز . بویله یاپارسه‌کز) سزه مژده اولسون (عملك آزینه‌ده بك چوق اجر ویریلیر) [١] . (یوله چیقارکن) صباح ، آقشام سفرندن ، بر آزده کیجه یورویشندن استعانه ایدِ (یکزده کندیکزی یورما) یکز [٢] .

٣٨ . عَنِ الْبَرَاءِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ النَّبِىَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ اَوَّلَ مَا قَدِمَ الْمَدِينَةَ نَزَلَ عَلَى اَجْدَادِهِ [٣] مِنَ الْاَنْصَارِ وَاَنَّهُ صَلَّى قِبَلَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ سِتَّةَ عَشَرَ شَهْراً اَوْ سَبْعَةَ عَشَرَ شَهْراً . وَكَانَ يُعْجِبُهُ اَنْ تَكُونَ قِبْلَتُهُ قِبَلَ الْبَيْتِ . وَاَنَّهُ صَلَّى اَوَّلَ صَلَاةٍ صَلَّاهَا صَلَاةَ الْعَصْرِ . وَصَلَّى مَعَهُ قَوْمٌ . فَخَرَجَ رَجُلٌ مِمَّنْ صَلَّى مَعَهُ فَمَرَّ عَلَى اَهْلِ مَسْجِدٍ وَهُمْ رَاكِعُونَ . فَقَالَ اَشْهَدُ بِاللّٰهِ لَقَدْ صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِبَلَ مَكَّةَ . فَدَارُوا كَمَا هُمْ قِبَلَ الْبَيْتِ . وَكَانَتِ

[١] بو حدیث شریف ، عمله رفقه تشویقی و تعمقدن ، اکا ایصنی یاپاجغم دییه اوغراشمقدن تحذیری متضمندر . الله یولنده یالکز الزدن قولایلقله کلن عمللرله مکلف اولدیغمزکبی بر بریزه تکلیف ایده‌جکمز ایشلرده‌ده طاقت کوتوروله‌جك مقداریله اکتفا ایده‌جکز . بخارینك (کتاب الرقاق) نده‌کی دیکر حدیثده‌ده (سدّدوا وقاربوا) دن صوکرا « اَلْقَصْدَ الْقَصْدَ تَبْلُغُوا = امان عجله‌سز کیدك ، تلاشسز کیدك که منزلی بولاسکز » بویورولمش . بخاری : « اَحَبُّ الدِّينِ الْحَنِيفِيَّةُ السَّمْحَةُ » حدیث شریفنی‌ده تعلیقاً روایت ایدیور . کلام عالیٔ نبوینك معنای شریفی : « اللهه اك سوکیلی اولان دین ، سماحت و سهولت اوزرینه قورولمش اولان دین حنیف اسلامدر » دیمکدر .

[٢] بو تنبیه نبویدن مقصد عالی ، نوافل عباداتی ایفا ایچون اوقات نشاطی اختیار ایتمه‌نك افضل اولدیغنی بیاندر . آرا صیرا تهجد نمازینی قیلمغه‌ده بر اشارتنجکی حاویدر . الله یولنك یولجیسی اولان اهل طاعتك دیار دیار - بالخصوص عربستانك بادیه‌لرنده - سیر و سفر ایدنلره تشبیه بویورولماسی‌ده نه بلیغ دوشمش ! معلوم اولدیغی اوزره بلاد حاره‌ده - خصوصا یازین - کوندوز یولجیلغی پك مزعج و بعضاً مهلك اولدیغی ایچون صباحك ، آقشامك ، کیجه‌نك سرین زمانلرینی براقوب کوندوزلری کیدنلرك حالی پك یامان اولور .

[٣] بخاری‌ده (اجداده اوقال اخواله) .

اَلْيَهُودُ قَدْ اَعْجَبَهُمْ اِذْ كَانَ يُصَلِّى قِبَلَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ وَاَهْلُ الْكِتَابِ . فَلَمَّا وَلَّى وَجْهَهُ قِبَلَ الْبَيْتِ اَنْكَرُوا ذٰلِكَ .

عَنِ الْبَرَاءِ فِى حَدِيثِهِ هٰذَا [١] اَنَّهُ مَاتَ عَلَى الْقِبْلَةِ قَبْلَ اَنْ تُحَوَّلَ رِجَالٌ وَقُتِلُوا . فَلَمْ نَدْرِ مَا نَقُولُ فِيهِمْ . فَاَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالٰى وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيعَ اِيمَانَكُمْ [٢] .

ترجمه‌سی

براء (بن عازب) رضی الله عنهمادن :

شویله دینشدر : نبی مکرم صلی الله علیه وسلم مدینه‌یه ایلك تشریفنده انصاردن اولان اجداد (ی ، یاخود دیکر لفظه کوره دایيلری یورد) ینه مسافر اولدی [٣] و اون آلتی ، اون یدی آی بیت المقدسه طوغرو نماز قیلدی . حال بو که قبله‌سنك بیت الحرامه طوغرو اولماسنی آرزو ایدردی . (کعبه‌یه متوجهاً) ایلك قیلدیغی نماز ایکیندی نمازی اولمشدی . بر جماعت ده اونکله برلکده قیلدیلر . اوندن صوکرا برلکده نماز قیلانلردن بری [٤] (نمازدن) چیقدی . مسجدك برنده بولونان [٥] بر جماعته نمازده‌لر ایکن یولی اوغرادی . (اونلره) : « رسول الله صلی الله علیه وسلم ایله برلکده مکه‌یه طوغرو نماز قیلدیغمه الله ایچون شهادت ایدرم » دینجه (نمازلرینی بوزمادن) اولدقلری کبی بیت شریفه دوندیلر . رسول الله صلی الله

[١] بو زیاده (تجرید)ده یوقدر ، مترجم طرفندن اصلدن آلنوب علاوه ایدلمشدر .

[٢] آیت کریمه‌نك مآل عالیسی : الله تعالی سزك ایمانکزی ، یعنی عبادتکزی هیچه صایاجق دکلدر . اه . والله اعلم .

[٣] انصار یوردی ، حقیقتده نبی اکرم صلی الله وسلم افندیمزك دایيلرینك یوردیدر . زیرا جد عالی نبوی عبد المطلب بن هاشمك والده‌سی خزرجیلردن و بنو عدی بن النجاردن سلمی بنت عمرودر . بناءً علیه جده‌لرینك یوردی اولمق طولاییسیله مجازاً اجدادینك یوردینه مسافر اولدی دیمك صحیح اولور .

[٤] عباد بن بشر ، بر قوله کوره عباد بن نهيك ایدی .

[٥] بو ، بنو حارثه مسجدی ایدی که بوکون اوکا قسطلانینك بیاننه کوره « مسجد القبلتین » دینیور . (٢٥٨) نجی حدیثده موضوع بحث ایدیله‌جك « مسجد قبا » جماعتنه کیفیتی خبر ویرن ذات بر باشقه‌سیدر .

علیه وسلمك بیت مقدسه طوغرو نماز قیلدقلری صیراده یهودیلرله (دیکر) اهل کتاب اوندن خوشلانیرلردی . بیت شریفه طوغرو یوزینی دوندورنجه بو فعلنی بکنمه‌دیلر . —

براء بن عازب رضی الله عنه بو حدیثنده دییور که قبله تحویل ایدیلمه‌دن اول (ایلك قبله‌یه طوغرو (نماز قیلارق) وفات ایتمش ، قتل اولونمش کیمسه‌لرده وار ایدی . بونلر حقنده ناصل بر حکم ویره‌جکمزی بیله‌مه‌دك . او زمان الله تعالی حضرتلری (وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيعَ اِيمَانَكُمْ) آیت کریمه‌سنی انزال ایتدی .

٣٩ . عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ اِذَا اَسْلَمَ الْعَبْدُ فَحَسُنَ اِسْلَامُهُ يُكَفِّرُ اللّٰهُ عَنْهُ كُلَّ سَيِّئَةٍ كَانَ زَلَفَهَا . وَكَانَ بَعْدَ ذٰلِكَ الْقِصَاصُ : اَلْحَسَنَةُ بِعَشْرِ اَمْثَالِهَا اِلٰى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ . وَالسَّيِّئَةُ بِمِثْلِهَا اِلَّا اَنْ يَتَجَاوَزَ اللّٰهُ عَنْهَا .

ترجمه‌سی

ابو سعید خدری رضی الله عنهدن :

شویله دینشدر : رسول الله صلی الله علیه وسلمدن ایشیتدم ، بویوردی که بر قول مسلمان اولورسه ، اسلامی صاغلام اولورسه الله تعالی (حضرتلری) او قولجه کندیسندن صادر اولمش هر سیئه‌سنی تکفیر ایدر (یعنی اورتر) . اوندن صوکرا صیرا قصاصه (یعنی مکافات و مجازاته) کلیر : بر حسنه اوندن یدی یوز قات بویوك حسنه ایله ، بر سیئه‌یسه (یالکز کندی) مثلی (درجه‌سنده مجازات) ایله قارشیلانیر . مکر که او سیئه‌یی الله عفو ایده .

٤٠ . عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا اَنَّ النَّبِىَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا وَعِنْدَهَا امْرَاَةٌ . فَقَالَ مَنْ هٰذِهِ ؟ قَالَتْ فُلَانَةُ تَذْكُرُ [١] مِنْ صَلَاتِهَا . قَالَ مَهْ . عَلَيْكُمْ بِمَا تُطِيقُونَ . فَوَاللّٰهِ لَا يَمَلُّ اللّٰهُ حَتّٰى تَمَلُّوا . وَكَانَ اَحَبَّ الدِّينِ اِلَيْهِ مَا دَاوَمَ عَلَيْهِ صَاحِبُهُ .

[١] دیکر روایتجه مجهول صیغه‌سیله (یذکر) اولوب « نمازلرندن بحث اولونور » دیمکدر .

ترجمه‌سی

عائشه رضی الله عنهادن :

شویله دیمشدر : یانمده برقادین [١] وار کن نبی مکرم صلی الله علیه وسلم حجره‌مه کیردی [٢] . « بو قادین کیمدر ؟ » دییه صوردی . « فلانجه‌در » دیدم . وقیلدیغی نماز (لر) ی آکلاتمغه باشلادم . رسول الله صلی الله علیه وسلم ایسه « (بوسوزی) براق . (دائما) الکزدن کله‌جك شیلری یاپیکز . یوقسه الله حقی ایچون سز اوصانمادقجه الله اوصانماز » بویوردی . رسـول الله صلی الله علیه وسلمك اك زیاده سودیکی دین (یعنی طاعت) ، صاحبی طرفندن دوام اوزره یاپیلانلر ایدی .

٤١ . عَنْ اَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَفِي قَلْبِهِ وَزْنُ شَعِيرَةٍ مِنْ خَيْرٍ . وَيَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَفِي قَلْبِهِ وَزْنُ بُرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ . وَيَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَفِي قَلْبِهِ وَزْنُ ذَرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ .

ترجمه‌سی

انس رضی الله عنهدن :

شـویله دیمشدر : نبیّ محترم صلی الله علیه وسلم بویوردی که : لا اله الا الله دییوب ده قلبنده بر آرپه آغیرلغنجه خیر (یعنی ایمـان) بولونان کیمسه جهنمدن چیقاجقدر . لا اله الا الله دییوب ده قلبنده بر بوغدای آغیرلغنجه خیر (یعنی ایمان)

[١] بوخاتون ، حَوْلاء بنت تُوَيْت درکه ام المؤمنین خدیجه رضی الله عنها کبی قرشیهٔ اسدیه‌در.

[٢] متنده‌کی غائب ضمیرلری ، ترجمه‌ده متکلم صیغه‌سیله ادا اولوندی . چونکه قصه‌نك مقدمه‌سنده « شویله دیمش» سوزی واردر. حدیثك راویسی عُروة بن الزُبیر حضرتلری ، بونی تیزه‌سی ام المؤمنین رضی الله عنهادن عنعنه ایله روایت ایدیور . بو حدیثه بلاواسطه‌ی ، یوقسه باشقه‌سی واسطه‌سیله‌می مطلع اولدیغی « عن » لفظندن صراحةً آکلاشیلمیور. آنجق بوقدر بر فرق تورکجه‌ده ادا ایده‌بیلمك مشکل وروایتك سماعاً وقوعی قویاً محتمل اولدیغنه بناءً ترجمه‌نك اولندن بری التزام اولونان ترتیبی بوزمامق ایچون بوقدرجق بر انحرافده بأس کورولمه‌مشدر .

بولونان کیمسه جهنمدن چیقاجقدر. لا اله الا الله دییوب ده قلبنده بر ذره آغیرلغنجه خیر (یعنی ایمان) بولونان کیمسه جهنمدن چیقاجقدر . [١]

٤٢ . عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ رَجُلاً مِنَ الْيَهُودِ قَالَ لَهُ يَا اَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ آيَةٌ فِي كِتَابِكُمْ تَقْرَؤُنَهَا لَوْ عَلَيْنَا مَعْشَرَ الْيَهُودِ نَزَلَتْ لَاتَّخَذْنَا ذٰلِكَ الْيَوْمَ عِيداً . قَالَ اَيُّ آيَةٍ هِيَ ؟ قَالَ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيناً . فَقَالَ عُمَرُ قَدْ عَرَفْنَا ذٰلِكَ الْيَوْمَ وَالْمَكَانَ الَّذِي نَزَلَتْ فِيهِ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ قَائِمٌ بِعَرَفَةَ يَوْمَ جُمُعَةٍ .

ترجمه‌سی

عمر بن الخطاب رضی الله عنه(ه دائر طارق بن شهاب) دن :

شویله دیمشدر : طائفهٔ یهوددن بر کیمسه [٢] اوکا : « یا امیر المؤمنین ، سزك کتابکزده اوقومقده اولدیغکز بر آیت وارکه بز یهودیلره نازل اولمش اولایدی یوم نزولنی بایرام ایدردك » دیمش . (عمر رضی الله عنه) : « هانکی آیتدر او؟ » دییه صورمش . (یهودی) : (اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيناً) [٣] جوابنی ویرمش. بونك اوزرینه (عمر رضی الله عنه) دیمش که بز ، بو آیت کریمه‌نك نازل اولدیغی کونی‌ده ، یری‌ده (حقیله) بیلیور، (قیمتنی تقدیر ایدیور) ز . (بو آیت کریمه) نبی مکرم صلی الله علیه وسلمه بر جمعه کونی عرفه‌ده (وقفه‌ده) قائم ایکن نازل اولمشدر . [٤]

[١] (لا اله الا الله) کلمهٔ طیبه‌سی (محمد رسول الله) ی‌ده متضمن وکلمتینك مجموعنه علم کبی اولدیغی ایچون یالکز بوقدرایله اکتفا بویورلمشدر. یوقسه‌ رسالت جلیلهٔ محمدیه‌یی تصدیق ایتمکسزین جهنمدن نجات اولامایه‌جغی نصوص قاطعه ایله معلومدر .

[٢] صوران ذات کعب الاحباردر . اوزمان دها ایمان ایتمه‌مشدی .

[٣] آیت کریمه‌نك مآل عالیسی : ای مؤمنلر ، سزه دینکزی ایشته بوکون اکمال ایتدم . اوزه‌رکزده‌کی نعمتمی اتمام ایتدم و (بوتون ادیان آراسـندن) اسلامی سزه دین (مقبول) اولارق آییردم . اه . والله اعلم .

[٤] امیر المؤمنین حضرتلرینك جوابی سؤاله مطابق دوشمه‌مش کبی توهم ایدیله‌بیلیرسه‌ده

٤٣ . عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ يَقُولُ جَاءَ رَجُلٌ مِنْ اَهْلِ نَجْدٍ اِلَى رَسُولِ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَائِرُ الرَّأْسِ نَسْمَعُ دَوِىَّ صَوْتِهِ وَلَا نَفْقَهُ مَا يَقُولُ . حَتَّى دَنَا . فَاِذَا هُوَ يَسْأَلُ عَنِ الْاِسْلَامِ . فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَمْسُ صَلَوَاتٍ فِى الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ . فَقَالَ هَلْ عَلَىَّ غَيْرُهَا ؟ قَالَ لَا . اِلَّا اَنْ تَطَوَّعَ . قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصِيَامُ رَمَضَانَ . قَالَ هَلْ عَلَىَّ غَيْرُهُ ؟ قَالَ لَا اِلَّا اَنْ تَطَوَّعَ . قَالَ وَذَكَرَ لَهُ رَسُولُ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الزَّكَاةَ . قَالَ هَلْ عَلَىَّ غَيْرُهَا ؟ قَالَ لَا اِلَّا اَنْ تَطَوَّعَ . قَالَ فَاَدْبَرَ الرَّجُلُ وَهُوَ يَقُولُ وَاللّهِ لَا اَزِيدُ عَلَى هٰذَا وَلَا اَنْقُصُ . قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَفْلَحَ اِنْ صَدَقَ .

ترجمه‌سی

طلحة بن عبيدالله رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نجد اهالیسندن صاچی، طارماطاغین (فقیر) برکیمسه (حضور) رسول الله صلی الله علیه وسلمه کلدی . اوزاقدن سسنی قارما قاریشیق طوییور ، فقط نه سویله‌دیکنی آکلامیوردق . نهایت یاقلاشدی . مکر اسلامك نه اولدیغنی صورویورمش . (بو سؤاله قارشی) رسول الله صلی الله علیه وسلم : « برکون ،

مطابقتی اوچ وجه ایله سخنشناس اولانلره ظاهر اولور . اولا : آیت جلیله ، عرفه کونی ایکیندیدن صوکرا نازل اولدیغی ایچون بایرام کیجه‌سی نازل اولمش ، یاخود نزولیله همان بایرام تحقق ایتمش دیمکدر . ثانیاً : جمعه کونی نازل اولمشدرکه اوکون مسلمانلرك عرفته تکرر ایدن بربایرامیدر. ثالثاً : یوم عرفه‌نك کندیسی ده بایرامدر. نیته‌کیم بو حدیث اسحق بن قُبَيْصَه روایتنده : « نَزَلَتْ يَوْمَ جُمُعَةٍ يَوْمَ عَرَفَةٍ وَكِلَاهُمَا بِحَمْدِ اللّهِ لَنَا عِيدٌ » = عرفه اولان جمعه کوننده نازل اولدی. جمعه ده، عرفه ده - الحمد لله اولسون - بزم بایرامدر» ، طبرانی‌نك روایتنده‌ده: « وَهُمَا لَنَا عِيدٌ = ایکیسی‌ده بزه بایرامدر » دینلمشدرکه کرك صوك ایکی روایتده‌کی صراحته ، کرك بخاری روایتنده‌کی اشارته نظرا سؤاله مطابق جواب ویرلمش دیمکدر .

برکیجه ایچنده بش نماز » بویوردی. (آدمجغز) : « اوزرمده بو نمازلردن باشقه‌سی‌ده اولاجقمی ؟ » دیه صوردی . « خیر، مکرکه تطوع ایده‌سك (یعنی کندیلکندن قیلاسك) » جوابنی ویردی . اوندن صوکرا رسول الله صلی الله علیه وسلم : « برده رمضان اوروجی » بویوردی . (آدمجغز ینه) : « اوزرمده بوندن باشقه‌سی‌ده اولاجقمی ؟ » دیه صوردی . اوده : « خیر . مکرکه تطوع ایده‌سك » جوابنی ویردی . - طلحة رضی الله عنه دیرکه رسول الله صلی الله علیه وسلم ، زکاتی‌ده اوکا سویله‌دی. (آدمجغز، ینه): « اوزرمده بوندن باشقه‌سی‌ده اولاجقمی؟ »دیه صوردی. ینه رسول الله صلی الله علیه وسلم : « خیر ، مکرکه تطوع ایده‌سك » جوابنی ویردی. بونك اوزرینه (نجدلی فقیر) : « والله بوندن نه آرتیق ، نه اکسیك برشی یاپاجق دکلم » دییه‌رك وآرقه‌سنی دونه‌رك کیتدی . (بونی طوینجه) رسول الله صلی الله علیه وسلم : « اکر طوغرو سویله‌یورسه فلاح بولدی کیتدی » بویوردی .

٤٤ . عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ اَنَّ رَسُولَ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنِ اتَّبَعَ جَنَازَةَ مُسْلِمٍ اِيمَانًا وَاحْتِسَابًا وَكَانَ مَعَهُ حَتَّى يُصَلِّىَ عَلَيْهَا وَيُفْرَغَ مِنْ دَفْنِهَا فَاِنَّهُ يَرْجِعُ مِنَ الْاَجْرِ بِقِيرَاطَيْنِ [١] كُلُّ قِيرَاطٍ مِثْلُ اُحُدٍ . وَمَنْ صَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ رَجَعَ قَبْلَ اَنْ تُدْفَنَ فَاِنَّهُ يَرْجِعُ بِقِيرَاطٍ .

ترجمه‌سی

ابوهریره رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : رسول الله صلی الله علیه وسلم بویوردی‌که هرکیم ایمانی سببیله و (اجرینی یالکز اللهدن اومارق) لوجه الله برمسلمان جنازه‌سی آرقه‌سندن کیدر واوزرینه نماز قیلوب دفندن فراغت ایدیلنجه‌یه‌قدر برابر بولونورسه ایکی قیراط اجر ایله دونرکه قیراطلرك هربری احد (طاغی) کبیدر. هرکیم اوجنازه اوزرینه نماز قیلارده دفن اولونمادن اوّل دونرسه (یالکز) برقیراط (اجر) ایله دونمش اولور .

[١] آزده ، چوغه‌ده شامل اولابیلن برثواب اولچوسیدر ، مقداری الله‌ه معلومدر .

٤٥ . عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ النَّبِىَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ .

ترجمه‌سى

عبدالله بن مسعود رضى‌الله عنهدن :

شويله ديمشدر : نبى محترم صلى‌الله عليه وسلم : « مسلمانه سوومك فسق اونكله قتال ايتمك كفردر » بويوردى . [١]

٤٦ . عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ يُخْبِرُ بِلَيْلَةِ الْقَدْرِ . فَتَلَاحَى رَجُلَانِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ . فَقَالَ اِنِّى خَرَجْتُ لِاُخْبِرَكُمْ بِلَيْلَةِ الْقَدْرِ . وَاِنَّهُ تَلَاحَى فُلَانٌ وَفُلَانٌ فَرُفِعَتْ . وَعَسَى اَنْ يَكُونَ خَيْراً لَكُمْ . اِلْتَمِسُوهَا فِى السَّبْعِ وَالتِّسْعِ وَالْخَمْسِ .

ترجمه‌سى

عبادة بن‌الصامت رضى‌الله عنهدن :

شويله ديمشدر : رسول‌الله صلى‌الله عليه‌وسلم ، قدر كيجه‌سنى خبر ويرمك اوزره (خانهٔ سعادتندن) چيقدى . ديركن مسلمانلردن ايكى كيشى غوغا ايتديلر .

[١] مقصد عالئ نبوى ـ والله‌اعلم بمراد رسوله ـ مسلمان ايله سوووشمك اهل فسق وفجور ، مسلمان ايله قتال‌ده اهل كفر شانندن اولديغنى بيان اولسه كركدر . اهل كفر شانندن اولان اخلاق وافعال واقعا انسانى عاصى مرتبه‌سندن‌ده دوشوروب همان ايمانتى سلب ايتمز . فقط حصن حصين ايمانى رخنه‌دار ايدوب صاحبنى معاذالله تعالى كفر ونفاق وادئ هلاكنه سوروكله‌مه‌لرندن قورقولور . بوندن طولايى‌اعاظم امتدن چوق كيمسه‌لر ايمانلرينه نفاق قاريشمش اولمقدن وفرقنه وارمقسزين عمللرينك هبا اولمش اولماسندن درجهٔ نهايه‌ده خوف ايدرلردى . نيته‌كيم بخارى (ابراهيم تيمى) نك : « سوزمى عمل ايله نه‌زمان قارشيلاشديردم ايسه يالانجى چيقمقدن قورقشمدر » ، ابن ابى مُلَيْكَه‌نك : « اصحاب نبى عليه‌الصلاة والسلامدن اوتوزذاته يتيشدم . هپسى‌ده منافق اولمقدن قورقيورلردى . ايچلرنده بنم ايمانم جبريل وميكائيلك ايمانى كبى صاغلام ونفاق عارض اولمقدن مصوندر ديين‌ده هيچ يوقدى » ، حسن بصرينك‌ده : « اللهدن مؤمندن باشقه‌سى خوف ايتمز . منافقدن باشقه‌سى امين اولماز » ديدكلرينى تعليقاً روايت ايديور . الحاصل توبه ايتمكسزين معاصيده اصراردن قورقولور .

بويورديلركه : بن ، سزه قدر كيجه‌سنى خبر ويرمك اوزره چيقمشدم . فلان ايله فلان غوغا ايتديلرده (اوكادائر اولان بيلگى) رفع اولوندى [١] . احتمال‌كه‌ده حقكزده بودها خيرليدر . آرتق سز ، قدر كيجه‌سنى (يكرميدن صوكراكى) يدنجى ويا طقوزنجى ويا بشنجى كيجه‌لرده آرايكز .

٤٧ . عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْماً بَارِزاً لِلنَّاسِ . فَاَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ مَا الْاِيمَانُ ؟ قَالَ الْاِيمَانُ اَنْ تُؤْمِنَ بِاللّٰهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَبِلِقَائِهِ وَرُسُلِهِ وَتُؤْمِنَ بِالْبَعْثِ . قَالَ مَا الْاِسْلَامُ ؟ قَالَ الْاِسْلَامُ اَنْ تَعْبُدَ اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكَ بِهِ وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ وَتُؤْتِىَ الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ وَتَصُومَ رَمَضَانَ . قَالَ مَا الْاِحْسَانُ ؟ قَالَ اَنْ تَعْبُدَ اللّٰهَ كَاَنَّكَ تَرَاهُ فَاِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَاِنَّهُ يَرَاكَ . قَالَ مَتَى السَّاعَةُ ؟ قَالَ مَا الْمَسْؤُلُ عَنْهَا بِاَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ . وَسَاُخْبِرُكَ عَنْ اَشْرَاطِهَا : اِذَا وَلَدَتِ الْاَمَةُ رَبَّهَا . وَاِذَا تَطَاوَلَ رُعَاةُ الْاِبِلِ الْبُهْمُ فِى الْبُنْيَانِ . فِى خَمْسٍ لَا يَعْلَمُهُنَّ اِلَّا اللّٰهُ . ثُمَّ تَلَا النَّبِىُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ الْآيَةَ . ثُمَّ اَدْبَرَ . فَقَالَ رُدُّوهُ . فَلَمْ يَرَوْا شَيْئاً . فَقَالَ هٰذَا جِبْرِيلُ جَاءَ يُعَلِّمُ النَّاسَ دِينَهُمْ .

ترجمه‌سى

ابوهريره رضى‌الله عنهدن :

شويله ديمشدر : بر كون رسول‌الله صلى‌الله عليه‌وسلم ميدانده اوطورويوردى . (يانينه) برى كلوب : « ايمان نه‌در ؟ » ديه صوردى . « ايمان ؛ الله‌ه ، ملكلرينه ، الله‌ه ملاقى اولمغه (يعنى رؤية الله‌ه) ، پيغمبرلرينه اينانمق ، كذلك (اولدكدن صوكرا) ديريلمكه اينانمقدر . » جوابنى ويردى . « يا اسلام نه‌در ؟ » ديدى . « اسلام ؛ الله‌ه عبادت ايدوب (هيچ بر شيئى) اوكا شريك اتخاذ ايتمه‌مك ،

[١] اونوتدم ديمكدر . نيته‌كيم بوحديثك ديكر روايتنده « فنسيتها = قدرك هانكى كيجه اولديغنى اونوتدم » بويورولمشدر .

نمازی اقامه وفرض ایدیلمش زکاتی ادا ایتمك ، رمضانده‌ده اوروج طوتمقدر » بویوردی . (اوندن صوکرا) « یا احسان نه‌در ؟ » دیه صوردی . « اللهه صانکه کوریورمش کبی عبادت ایتمکدر . اکر سن ، اللهی کورمیورسه‌ك شبهه‌سز او ، سنی کورور » بویوردی . « قیامت نه زمان ؟ » دیدی . (بونك اوزرینه) بویوردی که « بو مسئله‌ده صورولان ، صوراندن دها عالم دکلدر . (شوقدر وارکه قیامتدن اوّل ظهور ایده‌جك) علامتلرینی سکا خبر ویره‌یم : نه‌زمان (صاتیلمش) جاریه ، صاحبنی (یعنی افندیسنی) طوغورور [١] ، کیم ایدیکلری بلیرسز دوه چوبانلری (بوکسك) بنا قورمقده بربریله یاریشه چیقارلرسه [٢] (قیامتدن اولکی علامتلر کورونمش اولور . قیامتك وقتی) اللهدن باشقه کیمسه‌نك بیلمه‌دیکی بش شیدن بریدر . » اوندن صوکرا نبی محترم صلی الله علیه وسلم (اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِى الْاَرْحَامِ وَمَا تَدْرِى نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِى نَفْسٌ بِاَىِّ اَرْضٍ تَمُوتُ) آیت کریمه‌سنی تلاوت بویوردی [٣] .

---

[١] جاریهٔ مملوکه‌نك کندی صاحبنی طوغورماسی ، کندیسندن طوغان افندی زاده‌سنك باباسی مقامنه قائم اولوب اوکا صاحب اولماسی اعتباریله‌درکه بواماره جاریه وخلایقلرك قیامتدن اوّل چوغالاجغندن کنایه‌در . بواخبار نبوی‌یك آز زمان صوکرا تحقق ایتمشدر . حتی مملوك جاریه‌لردن تولد ایتمش ملوك زاده‌لرك بیله حد وحسابی یوقدر .

بر احتماله کوره‌ده امهات اولاد صاتیلاجق والدن اله کچوب تداول ایده ایده نهایت اولادلرینك معاذالله تعالی یدتملکنه عن‌جهل کچوب استفراش اولوناجق درجه‌ده احوال ناس فساده معروض قالاجقدر دیمکدر .

برنجی احتماله دیه‌جك یوقسه‌ده ایکنجیسنه کوره امارات مذمومه‌دن بریدر .

[٢] فقرای ناسك ثروت وسامانه دسترس اولاجغنه اشارتدرکه بادیه نشین اولان اهل اسلامك بر ربع عصر کچمه‌دن روم‌ایله عجم دولتلرینه غالب کله‌رك بردن بره خاطر وخیاله کلمز بویوك ثروتلره وارث اولملری صورتیله بواخبار نبوی تحقق ایتمشدر . امارات قیامت دینیلن بهمه‌حال فنا شیلر اولدیغنه قائل اولانلره کوره ایسه ثروت‌وسامان مرور زمان ایله قدر وقیمت ذاتیه‌دن عاری اسافل ناس النه کچه‌جکنه اشارتدر .

[٣] آیت کریمه‌نك مآل عالیسی : قیامتك وقتی حقنده‌کی علم ، شبهه‌سز اللهه مخصوصدر . یاغموری (ایسته‌دیکی یره ایسته‌دیکی وقتده) او یاغدیریر . قادین رحملرنده‌کی مخلوقلری (ارککمی دیشیمی ؟) او بیلیر . هیچ برکیمسه یارین خیر وشر نه قازاناجغنی بیله‌مز . هیچ برکیمسه‌هانکی طوپراقده اوله‌جکنی بیله‌مز . اه . والله اعلم .

صوکرا (کان آدم) آرقه‌سنی دوندی (کیتدی) رسول‌الله صلی الله علیه وسلم « اونی چویرك » دیه امر ایتدیسه‌ده ایزینی بولامادیلر . بونك اوزرینه بویوردی که ایشته بو ، جبریل (علیه‌السلام) در . خلقه دینلرینی اوکرتمك ایچون کلدی .

٤٨ . عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : اَلْحَلَالُ بَيِّنٌ . وَالْحَرَامُ بَيِّنٌ . وَبَيْنَهُمَا مُشَبَّهَاتٌ لَا يَعْلَمُهَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ . فَمَنِ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ فَقَدِ اسْتَبْرَأَ لِعِرْضِهِ وَدِينِهِ . وَمَنْ وَقَعَ فِى الشُّبُهَاتِ كَرَاعٍ يَرْعَى حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ اَنْ يُوَاقِعَهُ . أَلَا وَاِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى . أَلَا وَاِنَّ حِمَى اللّٰهِ فِى اَرْضِهِ مَحَارِمُهُ . أَلَا وَاِنَّ فِى الْجَسَدِ مُضْغَةً اِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَاِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ . أَلَا وَهِىَ الْقَلْبُ .

ترجمه‌سی

نعمان بن بشیر رضی الله عنهمادن :

شویله‌دیمشدر : (قولاغمله) ایشیتدم ، رسول‌الله صلی الله علیه‌وسلم بویوردی که حلال بللی ، حرام‌ده بللیدر . ایکیسی آراسنده‌ده (حلالمی ، حرامی بللی اولمایان بر طاقیم) شبهه‌لی شیلر واردرکه چوق کیمسه‌لر اونلری بیلمزلر . شبهه‌لی شیلردن هرکیم صاقینیرسه عرضنی (یعنی حیثیتنی) ده ، دیننی‌ده قورتارمش اولور . هرکیم شبهه‌لی شیلره طالارسه (ایچنه کیرمك یاساق اولان بکلك) قورو اطرافنده (طاوارلرینی) اوتلاتان برچوبان کبی چوق سورمز ایچری‌یه طالابیلیر . خبرکز اولسون ، هرپادشاهك (کندیسنه مخصوص) برقوروسی اولور . کوزکزی آچك ، اللهك یریوزنده‌کی قوروسی‌ده حرام ایتدیکی شیلردر . آکاه اولکز ، جسمك ایچنده برلقمه‌جق ات (پارچه‌سی) واردرکه ایی اولورسه بوتون جسد ایی اولور ، بوزوق اولورسه بوتون جسد بوزولور . ایشته او (ات پارچه‌سی) قلبدر .

٤٩ . عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ اِنَّ وَفْدَ عَبْدِ الْقَيْسِ لَمَّا اَتَوُا النَّبِىَّ

صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنِ الْقَوْمُ ؟ أَوْ مَنِ الْوَفْدُ ؟ [١] قَالُوا رَبِيعَةُ . قَالَ مَرْحَباً بِالْقَوْمِ . أَوْ بِالْوَفْدِ . غَيْرَ خَزَايَا وَلَا نَدَامَى . فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ اِنَّا لَا نَسْتَطِيعُ اَنْ نَأْتِيَكَ اِلَّا فِي الشَّهْرِ الْحَرَامِ وَبَيْنَنَا وَبَيْنَكَ هٰذَا الْحَيُّ مِنْ كُفَّارِ مُضَرَ . فَمُرْنَا بِاَمْرٍ فَصْلٍ نُخْبِرْ بِهِ مَنْ وَرَاءَنَا وَنَدْخُلْ بِهِ الْجَنَّةَ . وَسَأَلُوهُ عَنِ الْاَشْرِبَةِ . فَاَمَرَهُمْ بِاَرْبَعٍ وَنَهَاهُمْ عَنْ اَرْبَعٍ : اَمَرَهُمْ بِالْاِيمَانِ بِاللّٰهِ وَحْدَهُ . قَالَ أَتَدْرُونَ مَا الْاِيمَانُ بِاللّٰهِ وَحْدَهُ ؟ قَالُوا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ اَعْلَمُ . قَالَ شَهَادَةُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَاَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللّٰهِ وَاِقَامُ الصَّلَاةِ وَاِيتَاءُ الزَّكَاةِ وَصِيَامُ رَمَضَانَ وَاَنْ تُعْطُوا مِنَ الْمَغْنَمِ الْخُمُسَ . وَنَهَاهُمْ عَنْ اَرْبَعٍ : اَلْحَنْتَمِ وَالدُّبَّاءِ وَالنَّقِيرِ وَالْمُزَفَّتِ . وَرُبَّمَا قَالَ الْمُقَيَّرِ . وَقَالَ اِحْفَظُوهُنَّ وَاَخْبِرُوا بِهِنَّ مَنْ وَرَاءَكُمْ .

ترجمه‌سی

ابن عباس رضی‌الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : عبدالقیس وفدی [٢] (بحرین طرفلرندن) نبی محترم صلی‌الله علیه وسلمك حضورینه کلدکلری زمان : « سز کیملردنسکز ؟ » یاخود « نره‌نك وفدیسکز ؟ » دیه صوردی . « بز ربیعه (قبائلـ)دنز » دیدیلر . « خوش کلدیکز . (الله سزی) اوتاندیرماسون ، پشیمان ایتمه‌سون » بویوردی . بونك اوزرینه

[١] (قوم) ویا (وفد) لفظنده‌کی شك ، حدیثك راویلرندن اولان شعبه ویاخود ابوجمره‌یه عائددر .

[٢] وفد : وافدك جمعیدر . وافد بولوندیغی یردن برمقصد مخصوص ایله کندی قومی نامنه آخر مملکته کیدن کیمسه‌یه دینیرکه بو صورتله ملوك ایله امرا نزدینه کیدنه‌ده اطلاق اولونور . یرینه کوره ممثل ویا سفیر کبی برمعنی افاده ایدر . اوحالده بورادەکی « وفد » هیئت ممثله دیمك اولور . بوهیئت ، (ربیعه) قبائلندن (عبدالقیس) طرفندن حدیبیه‌دن صوکرا وفتح مکه‌دن برآز اوّلجه حضور پرنور رسالتپناهی‌یه (منذربن عائذالعَصَری) نك ریاستی تحتنده ایفاد ، یعنی نوعاما سفارتله ارسال ایدیلمشدی . منذرك یوزنده برقیلیج ویا بچاق یاراسی اثری اولدیغی ایچون طرف ذیشرف نبویدن (الاشجّ) دیه تلقیب بویورولمش واوندن صوکرا (اشجّ عبدالقیس) لقبیله شهرت آلمشدر . وفده داخل اولانلرك عددی بعضلرنجه اون دورت ،

« یارسول‌الله ، بزسکا یالکز شهر حرامده کله‌بیلیرز . (بیلیرسك‌که) آرامزده کافر اولان (قبائل) مُضَردن شوجماعت واردر . اوحالده بزه کسدیرمه برشی

بعضلرنجه دها زیاده ایسه‌ده بخاری شارحی (عینی) منابع مختلفه‌دن طوپلادیغی معلوماته بناءً بونلرك عددینی اللی‌یه یاقلاشدیریور وقرق بشنك اسمنی ذکر ایدیور .

آرا یرده هنوز ایمانه کلمه‌مش بونجه قبائل وارکن تاهَجَر ، بحرین کبی اوزاق دیارده ساکن اولان عبدالقیسك کیفیت ایمانی‌ده برمعجزهٔ جلیلهٔ نبویه اولدیغی ایچون بووسیله ایله مختصراً بیانندن صرف نظر ایده‌میورم .

اشجّك دامادی اولان (منقذ بن حبّان) برای تجارت مدینهٔ منوره‌یه قدر کلمشدی . برکون رسول‌الله صلی‌الله علیه وآله وسلمه مصادف اولدی . نبی اکرم علیه‌الصلاة والسلام افندیمز ، کندیسنه مملکتنك احوالندن بعض سؤاللر صوردقدن صوکرا اشراف قومی‌ده برر برر اسملرینی تعیین ایده‌رك سؤال بویورمشلر . بوقدر اوزاق دیاردن کلن بریابانجینك منسوب اولدیغی قومك اعیان واشرافنی اسملریله بیلوب آیری آیری حاللرندن سؤال ایتمك آنجق تأیید قدسی ایله اولابیله‌جکنی منقذ تفرس ایده‌رك همان اسلام ایله مشرف اولمش وشرائع اسلامی اوکرندکدن صوکرا مملکتی اولان (هَجَر)ه دونمشدر . حین عودتنده کندیسیله جانب عالیٔ نبویدن عبدالقیس جماعتنه خطاباً برنامه ارسال بویورولمش ایسه‌ده وطننده صلاة وقراءتنی ناسدن کیزله‌ین منقذ ، نامهٔ شریفی کیمسه‌یه کوسترمکه جرأت ایده‌مه‌دی . لکن زوجه‌سی ایشه آکاه اولوب کیفیتی باباسی اشجّ عصری‌یه آچدی . بونك اوزرینه داماد ، قاین پدر کوروشدیلر . اشجّه همان هدایت ایریشوب اظهار اسلام آرزوسنه دوشدی . اوندن صوکراده نامهٔ شریف پیغمبری‌یی کندی قومی اولان بنو عَصَر ایله بنو محاربه اوقودی . اونلرك کوکلنه ایمان آرزوسی دوشدی . برهیئت ترتیب ایدوب حضور عالیٔ نبوی‌یه وفد اولارق کوندرمکه قرار ویریلدی . مدینهٔ منوره‌یه یاقلاشدقلری وقت رسالتپناه افندیمز حضرتلری ، اصحاب کرامی ایله صحبتده ایکن « ایشته شویاندن برقافله کلیور ، بونلر اهل شرقك خیرلیلریدر ، ایچلرنده اشجّ عَصَری‌ده وار » دیه خبرویردیلر . عمر رضی‌الله عنه قارشی چیقدی وخوش‌بش ایتدکدن صوکرا رفاقتلرنده مدینه‌یه دوندی . بعثتدن اول رسالت جلیلهٔ محمدیه‌یی مشهور خطبه‌سیله تبشیر ایدن (قُسّ بن ساعده) نك قومی اولان بووفدك بوراده تفصیلندن صرف نظر ایتدیکمز اوزونجه خوش برقصه‌سی وار . یالکز شونی خبر ویره‌لم که اشج عبدالقیسی علیه‌الصلاة والسلام افندیمز : « اِنَّ فِيكَ لَخَصْلَتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللّٰهُ : اَلْحِلْمُ وَالْاَنَاةُ = هرحالده سنده اللهك سودیکی ایکی خصلت واردر : حلم ایله تأنی » بشارتیله تلطیف بویورمشلر ، اوده « اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي جَعَلَنِي عَلٰى خَصْلَتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللّٰهُ تَعَالٰى = بنی سودیکی ایکی خلق ایله یاراتان الله عظیم‌الشانه حمد ایده‌رم » مقابله‌سنده بولونمشدر .

امر ایتدہ کریدہ قالانلرمزہ خبر ویرہلم ، او سبیلہدہ جنتہ کیرہلم » دیدیلر . (نبی علیہالصلاة والسلامہ) ایچکیلری (یاخود ایچکی قابلرینی) دہ صوردیلر . (رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم) اونلرہ دورت شی امر ایتدی ، دورت شیدن‌دہ نہی ایتدی . اونلرہ یالکز اللہہ ایمان ایلہ امر ایتدکدن صوکرا « بیلیرمیسکز یالکز اللہہ ایمان ایتمك نہدیمکدر ؟ » دیہ صوردی . « الله ورسولی اعلمدر » دیدیلر . اللہدن باشقہ الہ اولمادیغنہ ومحمدك رسول‌الله اولدیغنہ شہادت ، نمازی اقامہ ، زکاتی ادا ایتمك ، رمضان اوروجنی طوتمق ، غنیمتك خمسنی ویرمکدر » بویوردی . کذلك اونلری (دورت شیدن ، یعنی) حنتم ، دباء ، نقیر ، مزفت [۱] (دینیلن قابلرہ خرما ، یاخود اوزوم شیرہ‌سی قویمق) دن نہی ایتدی . (ابن‌عباس رضی‌الله عنہمانك) مزفت یرینہ مقیر دیدیکی‌دہ مرویدر .

٥٠ . عَنْ عُمَرَ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ حَدِیثُ اِنَّمَا الْاَعْمَالُ بِالنِّیَّاتِ . وَقَدْ تَقَدَّمَ فِی اَوَّلِ الْكِتَابِ . وَزَادَ هُنَا بَعْدَ قَوْلِهِ وَاِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوٰی فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ اِلَی اللّٰهِ وَرَسُولِهِ فَهِجْرَتُهُ اِلَی اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَسَرَدَ بَاقِیَ الْحَدِیثِ .

ترجمہ‌سی

عمر رضی‌الله عنہدن : (اِنَّمَا الْاَعْمَالُ بِالنِّیَّاتِ) [۲] حدیث شریفی روایت اولونیورکہ کتابك اوائلندہ ذکر اولوندی . آنجق بورادہ (وَاِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوٰی) دن صوکرا (فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ اِلَی اللّٰهِ وَرَسُولِهِ فَهِجْرَتُهُ اِلَی اللّٰهِ وَرَسُولِهِ) زیادہ‌سی واردر . حدیثك بقیہ‌سی بوزیادہ‌دن صوکرا سرد ایدیلمشدرکہ زیادہ‌نك

[۱] بونلر او دیاردہ ایچندہ‌نبیذ وخمر ، یعنی‌شیرہ ایلہ شراب قورمق معتاد اولان دورت نوع دستی آدیدرکہ ایچلرندہ شیرہ قولایجہ تخمر ایدوب جالب سکر اولورمش . بونلردن حنتم : بر نوع ایچی صیرلی‌آغزی یاندن یاپیلمش ، قرمزی ویا یشیل ، طوپراقدن معمول دستی‌یہ ؛ دباء : دستی مقامندہ استعمال اولونان بوش قورو قاباغہ ؛ نقیر : شیرہ قورمغہ مخصوص ایچی اویولمش آغاج پارچہ‌سنہ ؛ مزفت : زفت ، یعنی‌قارہ ساقیزایلہ صیوانمش دستی‌یہ اطلاق اولونوردی . مقیر : ینہ زفت معناسنہ‌اولان قار ویا قیر ایلہ صیوانمش دستیدرکہ بودہ زفت معناسنہ‌در .

[۲] بخاری‌نك بورادہ‌کی روایتندہ (الاعمال‌بالنیة) در . برنجی‌حدیث شریفہ مراجعت .

معنای‌شریفی : هرکیمك هجرتی اللہہ ورسولنہ متوجہ ایسہ هجرتی ، اللہہ ورسولنہ منتہیدر » اولمش اولور .

٥١ . عَنْ اَبِی مَسْعُودٍ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِیِّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اِذَا اَنْفَقَ الرَّجُلُ عَلٰی اَهْلِهِ نَفَقَةً یَحْتَسِبُهَا فَهُوَ لَهُ صَدَقَةٌ .

ترجمہ‌سی

ابومسعود (عقبة بن عمرو) رضی‌الله عنہدن :
شویلہ دیمشدر : نبی‌مکرم صلی‌الله علیه وسلم بویوردی‌کہ بر کیمسہ ، عیالنہ لوجہ‌الله (یعنی اجرینی یالکز اللہدن اومارق) انفاق ایتسہ بونفقہ‌سی کندیسی ایچون (ثوابجہ) صدقہ (کبی) اولور [۱] .

٥٢ . عَنْ جَرِیرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ الْبَجَلِیِّ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ بَایَعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ عَلٰی اِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِیتَاءِ الزَّكٰوةِ وَالنُّصْحِ لِكُلِّ مُسْلِمٍ .

ترجمہ‌سی

جریر بن عبدالله‌البجلی رضی‌الله عنہدن :
شویلہ‌دیمشدر : رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وسلمہ نمازی اقامہ ایتمك ، زکات‌ویرمك ، هرمسلمانہ خیرخواہ (وغل غشدن آزادہ) اولمق اوزرہ بیعت ایتدم . [۲] .

[۱] بخاریدہ سعد بن ابی وقاص رضی‌الله عنہدن مروی : « اِنَّكَ لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِی بِهَا وَجْهَ اللّٰهِ تَعَالٰی اِلَّا اُجِرْتَ بِهَا حَتّٰی مَا تَجْعَلُ فِی فَمِ امْرَاَتِكَ = شبہ‌سز سن ، الله رضاسنی آرایارق هیچ برنفقہ‌یی انفاق ایتمزسککہ اوندن‌طولایی مأجور اولمایہ‌سك . قاریکك آغزینہ ویردیکك لقمہ‌یہ وارنجہ‌یہ‌قدر » حدیث شریفی واردرکہ متندہ‌کی حدیثی دها زیادہ توضیح ایدر .

[۲] نصیحت ، غل وغشی کوکلدن چیقاروب منصوح لہك خیرینی ، کمالی خالصانہ آرزو ایتمکدرکہ بوکا - تام مقابلی اولامقلہ برابر - « خیرخواهاق » ایلہ « خیراندیشلك » دن ایی‌تعبیر بولامیورم .. واقعا ترکجہ‌دہ « اوکود » معناسندہ مستعمل اولان نصیحت‌دہ غرضدن ، عوضدن سالم اولارق بیان رأی دیمك اولدیغنہ کورہ نصیحت قولیہ‌در . عربیدہ ایسہ نصیحت ، قولیہ وفعلیہ‌اولمقدن اعم اولدیغندن یرینہ کورہ خلوص ، خیرخواهاق ، خیراندیشلك کبی برلفظ ایلہ ترکجہ‌یہ نقل ایدیلمك لازمدر .

٥٣ . وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ اِنِّى اَتَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْتُ اُبَايِعُكَ عَلَى الْاِسْلَامِ . فَشَرَطَ عَلَيَّ وَالنُّصْحَ لِكُلِّ مُسْلِمٍ . فَبَايَعْتُهُ عَلٰى هٰذَا .

ترجمه‌سی

ینه جریر بن عبدالله البجلی رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : رسول الله صلی الله علیه وسلمه کلوب : « (یارسول الله ،) سکا مسلمان اولمق اوزره بیعت ایده‌جکم » دیدم . شرط ایتدیکی شیلر میاننده هر مسلمانه خیرخواه (وغل وغشدن آزاده) اولمغی ده شرط ایتدی . بن ده بو شرط اوزرینه بیعت ایتدم [٢] .

---

[٢] بو حدیث شریف، بخاریده دها مفصل اولارق یازلمشدر. اوراده شویله دینیلیور: بصره والیسی مغیرة بن شعبه رضی الله عنهك وفات ایتدیکی کون جریر رضی الله عنه (آکلاشیلان امیرسز قالمق یوزندن ظهوری محتمل قارغاشه‌لغك اوکنه کچمك ایچون) خطبه‌یه چیقوب اللهه حمد وثنا ایتدکدن صوکره « عَلَيْكُمْ بِاتِّقَاءِ اللّٰهِ تَعَالٰى وَحْدَهُ لَاشَرِيكَ لَهُ وَالْوَقَارِ وَالسَّكِينَةِ حَتّٰى يَأْتِيَكُمْ اَمِيرٌ فَاِنَّمَا يَأْتِيكُمُ الْآنَ = باشکزه بر امیر کلنجه‌یه قدر بر وشریکسز اولان الله ذوالجلالدن اتقا ووقار وسکینت اوزره بولونما کزی توصیه ایده‌رم . زیرا امیرکز نه‌ده ایسه بورایه کلیور » دیه نصیحت ایدوب « اِسْتَعْفُوا لِاَمِيرِكُمْ فَاِنَّهُ كَانَ يُحِبُّ الْعَفْوَ = (وفات ایدن) امیرکز ایچون (اللهدن) عفو دیله‌یکز . چونکه عفوی سوردی » دیدکدن صوکرا (امابعد) فصل الخطابیله متنده‌کی حدیثی روایت ایتمش وصوکنده « وَرَبِّ هٰذَا الْمَسْجِدِ اِنِّى لَنَاصِحٌ = (مسجد حرام جهتنی اشارت ایده‌رك) شو مسجدك ربنه قسم ایده‌رم که بن سزك خیرخواهکزم » دیمش واستغفار ایده‌رك (منبردن) اینمشدر.

كتاب العلم

بسم الله الرحمن الرحيم

٥٤ . عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَمَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِى مَجْلِسٍ يُحَدِّثُ الْقَوْمَ جَاءَهُ اَعْرَابِيٌّ فَقَالَ مَتَى السَّاعَةُ ؟ فَمَضٰى رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحَدِّثُ . فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ سَمِعَ مَا قَالَ فَكَرِهَ مَا قَالَ . وَقَالَ بَعْضُهُمْ بَلْ لَمْ يَسْمَعْ . حَتّٰى اِذَا قَضٰى حَدِيثَهُ قَالَ اَيْنَ أُرَاهُ السَّائِلُ عَنِ السَّاعَةِ ؟ قَالَ هَا اَنَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ . قَالَ فَاِذَا ضُيِّعَتِ الْاَمَانَةُ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ . فَقَالَ كَيْفَ اِضَاعَتُهَا ؟ قَالَ اِذَا وُسِّدَ الْاَمْرُ اِلٰى غَيْرِ اَهْلِهِ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ .

ترجمه‌سی

ابوهریره رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : مجلسك برنده رسول الله صلی الله علیه وسلم حضورنده کیلره سوز سویلرکن نا کهان بر اعرابی کلوب « قیامت نه زماندر ؟ » دیه صوردی . رسول الله صلی الله علیه وسلم (سوزینی کسمه‌یوب) دوام بیوردی . اوراده کیلرك کیمی (کندی کندینه) : « (اعرابینك) نه دیدیکنی ایشیتدی ، اما سؤالندن خوشلانمادی » ؛ کیمی ده : « بلکه ایشیتمه‌دی » دیه حکم ایتدی . نهایت (رسول الله صلی الله علیه وسلم) سوزینی بیتیرنجه غالبا « او قیامتی صوران نه‌ده ؟ » دیه (یعنی بونك کبی بر لفظ ایله) سؤال بیوردی . (اعرابی) : « ایشته بن ، یارسول الله » دیدی . (بونك اوزرینه) : « امانت ضایع ایدیلدیمی، قیامته انتظار ایت» بیوردی. ینه (اعرابی): « امانتی ضایع ایتمك ناصل اولور؟ » دیه (تکرار) صورونجه: « ایش ، نااهله توجیه ایدیلدیمی قیامته انتظار ایت » بیوردی.

٥٥ . عن عبدالله بن عمرو رضی الله عنهما قال تخلف النبی صلی الله علیه وسلم عنا فی سفرة سافرناها . فادرکنا وقد ارهقتنا الصلاة ونحن نتوضأ . فجعلنا نمسح علی ارجلنا . فنادی باعلی صوته : ویل للاعقاب من النار مرتین او ثلاثا .

ترجمه‌سی

عبدالله بن عمرو (بن العاص) رضی الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : ایتدیکمز یولجیلقلرك برنده رسول الله صلی الله علیه وسلم کریده قالمشدی‌ده بزه (صوکرادن) یتیشمش ایدی . (اوصیراده) نماز وقتی کیرمش ایدی . بزده آبدست آلیوردق . آیاقلرمزی مسح (ایدر کبی آز صو ایله ییقامغه) باشلادق . (بو حالی کورونجه) اك دیك سسی ایله ایکی ویا اوچ کره [١] : « جهنمده یاناجق اوکچه‌لره یازیق ! » دیه ندا بویوردی [٢] .

٥٦ . عن ابن عمر رضی الله عنهما قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان من الشجر شجرة لا یسقط ورقها . وانها مثل المسلم . فحدثونی ما هی ؟ فوقع الناس فی شجر البوادی . قال عبدالله وقع فی نفسی انها النخلة . فاستحییت . ثم قالوا حدثنا ما هی یا رسول الله . قال هی النخلة .

ترجمه‌سی

عبدالله بن عمر رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : رسول الله صلی الله علیه وسلم بویوردی‌که : « آغاجلرك ایچندن بر نوعی واردرکه یاپراغی دوشمز . او آغاج ، مسلم (کامل) ك بکزریدر .

[١] شك ، عبدالله بن عمرو رضی الله عنهدندر .

[٢] مسلمك تخریج ایتدیکی روایاتك برنده کوستریلدیکی اوزره بو سفر مکهٔ مکرمه‌دن مدینهٔ منوره‌یه دونوش ایدی . وقتی کیرن نمازده ایکیندی نمازی ایدی . بعضیلری ، قوناق محلنه واریر وارماز همان عجله ایله آبدست آلمغه باشلامشلر . اوکچه‌لری ایصلانمامش اولانلری بیله وارمش . مسلم روایتنده بو انذار نبویدن صوکرا صراحةً « اسبغوا الوضوء = آبدستی اکسیکسز آلك » تنبیهی‌ده واردر .

نه‌در او ؟ سویله‌یك » اوراده‌کیلر قیرلرده‌کی آغاجلری صایمغه دالدیلر . ـ عبدالله (ابن عمر) دیرکه بونك خرما آغاجی اولدیغی خاطرمه کلدیسه‌ده (سویله‌مکه) اوتاندم . اوندن صوکرا : « یا رسول الله ، بزه سویله نه‌در ؟ » دیه صوردیلر . (رسول الله صلی الله علیه وسلم) : « خرما آغاجیدر » جوابنی ویردی [١] .

٥٧ . عن انس رضی الله عنه قال بینما نحن جلوس مع النبی صلی الله علیه وسلم فی المسجد دخل رجل علی جمل . فاناخه فی المسجد . ثم عقله . ثم قال ایکم محمد ؟ والنبی صلی الله علیه وسلم متکئ بین ظهرانیهم . فقلنا هذا الرجل الابیض المتکئ . فقال له الرجل یا ابن عبد المطلب . فقال له النبی صلی الله علیه وسلم قد اجبتك . فقال انی سائلك فمشدد علیك فی المسئلة . فلا تجد علی فی نفسك . قال سل عما بدا لك . فقال اسألك بربك ورب من قبلك آلله ارسلك الی الناس کلهم ؟ فقال اللهم نعم . قال انشدك بالله آلله امرك ان تصلی الصلوات الخمس فی الیوم واللیلة ؟ قال اللهم نعم . قال انشدك بالله آلله امرك ان تصوم هذا الشهر من السنة ؟ قال اللهم نعم . قال انشدتك بالله آلله امرك ان تأخذ هذه الصدقة من اغنیائنا فتقسمها علی فقرائنا ؟ فقال النبی صلی الله علیه وسلم اللهم نعم . فقال الرجل آمنت بما جئت به . وانا رسول من ورائی من قومی . وانا ضمام بن ثعلبة اخو بنی سعد بن بکر .

ترجمه‌سی

انس رضی الله عنهدن :

شویله‌دیمشدر : (برکره) نبی محترم صلی الله علیه وسلم ایله برلکده اوطوردیغمز صیراده دوه اوستنده بری کلوب دوه‌سنی مسجد (ك قاپیسند) ه چوکرتدکدن صوکرا باغلادی . اوندن صوکرا « هانکیکز محمددر ؟ » دیه صوردی . نبی مکرم

[١] وجه شبه ، خرما آغاجنك هر جزئی برایش ایچون نافع واونکله انتفاعك دائم اولماسیدر .

صلی الله علیه وسلم (اصحابی) آراسنده طایانمش اوطوریوردی . « ایشته طایانمش اولان شوبیاض کیمسه‌در » دیدك . آدامجغز : « ای عبدالمطلبك اوغلی ! » دییه خطاب ایتدی . نبی اکرم صلی الله علیه وسلم « سنی دیکله‌یورم » بویوردی . « بن سکا بعض شیلر صوراجغم . اما صوراجقلرم (بك) آغیردر . کوکلك بندن اینجینمه‌سون » دیدی . نبی افخم صلی الله علیه وسلم « عقلکه کانی صور » بویوردی . « سنك وسندن اولکیلرك ربی عشقنه (سویله) بوتون خلقه سنی اللهمی کوندردی ؟ » دیدی. «اوت» بویوردی . « الله عشقنه (سویله) بر کون بر کیجه ایچنده بش وقت نماز قیلمامزی سکا اللهمی امر ایتدی ؟ » دیدی. « اوت » بویوردی . « الله عشقنه (سویله) سنه‌نك شو (معلوم) آینده اوروج طوتمامزی سکا اللهمی امر ایتدی ؟ » دیدی ، « اوت » بویوردی. (ینه): « الله عشقنه شو (معلوم اولان) صدقه‌یی زنکینلرمزدن آلوب‌ده فقرامزه طاغیتمامزی سکا اللهمی امر ایتدی ؟ » دیدی . نبی محترم صلی الله علیه وسلم (بوکاده) « اوت » بویورونجه آدامجغز: « سن نه کتیردك ایسه بن اوکا ایمان ایتدم. قوممك کریده قالانلرینه‌ده ایلچی بنم . بن، سعد بن بکر قبیله‌سندن ضِمام ابن ثعلبه‌یم » دیدی [١] .

[١] بنو سعد بن بکر ، سرور انبیا علیه اکمل التحایا افندیمزك سود دایلری اولمقله شرفیاب اولان قبیله‌در . سود والده‌لری حلیمة بن ابی ذؤیب عبدالله السعدیه اونلردندر . بنوسعدك ایمانی ، سیرصاحبی ابن اسحقك بیانه کوره هجرتك طوقوزنجی سنه‌سنده حنین غزاسندن صوکرا واقع اولمشدر .

ضامك « ایمان ایتدم » دیمه‌سی اخبارمیدر ، انشامیدر ؟ بخارینك آکلادیغی کبی اخبار ایسه بنوسعد نزدینه طرف رسالتپناهیدن دعوت وتعلیم ایچون کوندریلان ذات یدیله ایمانه کلمشلر ، ضمام‌ده شرایع اسلامی برده بلاواسطه فم دربار نبویدن استماعه قومی طرفندن کوندریلمش دیمك اولوب بوسوزیله ایمان ایتمش اولدیغی خبر ویرمش اولویور. اکر دیکر بعض محدثینك آکلادیغی کبی انشائی ایسه ایمانی - سؤاللرینك جوابلرینی آلدقدن صوکرا - حضورده واقع اولمش، کندیسنی کوندرن قومی‌ده اوندن صوکرا ایمانه کلمش دیمکدر . ابن اسحقك ابن عباس رضی الله عنهما طریقندن ایتدیکی روایت‌ده بونی تأیید ایدر . بوطریقدن کلن حدیثك آخرنده « سؤاللرینی صوروب جوابلرینی آلدقدن صوکرا « اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمداً عبده ورسوله » دیدیکی ذکر ایدیلیور. کذا مسلمك باشقه طریق ایله ینه انس رضی الله عنه‌دن روایتنده « فَاِنَّ رَسُولَكَ زَعَمَ = سنك کوندردیکك کیمسه ادعا ایدیورکه . . » دیمش اولویورکه بو (زعم) لفظی کندیسنك‌ده ، قومنك‌ده رسول اللهك رسولنه هنوز

٥٨ . عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ بِكِتَابِهِ رَجُلًا وَاَمَرَهُ اَنْ يَدْفَعَهُ اِلٰى عَظِيمِ الْبَحْرَيْنِ . فَدَفَعَهُ عَظِيمُ الْبَحْرَيْنِ اِلٰى كِسْرٰى . فَلَمَّا قَرَأَهُ مَزَّقَهُ . قَالَ فَدَعَا عَلَيْهِمْ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَنْ يُمَزَّقُوا كُلَّ مُمَزَّقٍ .

ترجمه‌سی

ابن عباس رضی الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : رسول الله صلی الله علیه وسلم بر آدمه [١] بر نامه ویروب بحرین اولوسنه تسلیم ایتمه‌سنی امر ایتدی . بحرین اولوسی ، مکتوبی کسرایه ایصال ایتدی. کسری اونی اوقویونجه ییرتدی [٢] - (آراده راوی اولان محمد بن شهاب زهری) دیرکه (ظن ایده‌رم سعید بن المسیب‌دن ایشیتدم) رسول الله صلی الله علیه وسلم (کسری ایله قومنه) پارچه پارچه اولسونلر دییه دعا بویوردی [٣] .

ایناتمایوب ایشی آکلامق ایچون ضمامك حضور عالی‌یه قومی طرفندن کوندریلدیکنی اشراب ایدیور. هرنه حال ایسه بو ضمام بن ثعلبه ، معامله وخطاب وسؤالده‌کی قاباغیله برابر حقنده ابن عباس حضرتلری « مَا سَمِعْنَا بِوَافِدٍ اَفْضَلَ قَطُّ مِنْ ضِمَامِ بْنِ ثَعْلَبَةَ = ضمام بن ثعلبه‌دن افضل هیچ بر وافدك کلدیکنی ایشیتمه‌دك » بویوریور. بو فضیلتی ، بوتون قومنك ایمانه سبب اولماسیدر .

[١] نامهٔ شریفی بحرینه کوتورن مهاجرین اولیندن عبدالله بن حذافة السهمی رضی الله عنه، بحرین ملکی منذر بن ساوای ، کسری‌ده خسروپرویز ایدی .

[٢] بو صوك سوز ، ابن عباسك روایتندن خارج اولوب زهرینك سعید بن المسیبدن نقلیدر .

[٣] یمن ملکی سَیف بن ذی یَزَن ، حبشلیلره قارشی خسرو پرویزك جدی نوشیرواندن استمداد ایتمش، اونك کوندردیکی قوای امدادیه‌ده بالآخره یمنده قالارق مملکته مستولی اولمشدی . عهد نبویده ایرانك یمن عاملی باذان اسمنده بری ایدی . ابن سعدك روایتنه کوره نامهٔ شریف نبوی‌یی خسرو پرویز پارچه‌لادقدن صوکرا باذانه « حجازده‌کی شو آدمك یانینه ایکی قوتلی کیمسه کوندرده (غالبا وجود مقدس نبوی‌یه سوء قصدی ایما ایده‌رك) اوندن بکا خبر کتیرسونلر » دییه یازدی. او ایسه ایکی کیمسه‌یه تودیعاً بر مکتوب کوندردی. باذانك مکتوبنی محل عالیسنه ایصال ایتدکلرنده علیه الصلاة والسلام افندیمز حضرتلری تبسم وهر ایکیسی‌ده قورقودن تیرتیر تیتره‌ین بو ایلچیلری اسلامه دعوت ایده‌رك « افندیکزه یازیکزه

٥٩ . عَنْ اَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَتَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كِتَاباً . اَوْ اَرَادَ اَنْ يَكْتُبَ . فَقِيلَ لَهُ اِنَّهُمْ لَا يَقْرَؤُنَ كِتَاباً اِلَّا مَخْتُوماً . فَاتَّخَذَ خَاتَماً مِنْ فِضَّةٍ نَقْشُهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ . كَاَنِّي اَنْظُرُ اِلَى بَيَاضِهِ فِي يَدِهِ .

ترجمه‌سی

انس بن مالك رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نبی اکرم صلی الله علیه وسلم برمکتوب یازدیردی ، یاخود یازدیرمق ایسته‌دی . دیدیلرکه : « (یارسول‌الله) اونلر (یعنی رومدن وعجمدن مخاطب اولانلر) برمکتوبی مهرلی اولمادقجه اوقومازلر . » بونك اوزرینه کوموشدن برمهر ایدینه‌دی‌که نقشی «محمدرسول‌الله» ایدی . بومهرك یدشریف رسالتپناهیده‌کی بیاضلغی حالا کوزمك اوکنده‌در .

٦٠ . عَنْ اَبِي وَاقِدٍ اللَّيْثِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَمَا هُوَ جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ وَالنَّاسُ مَعَهُ اِذْ اَقْبَلَ ثَلَاثَةُ نَفَرٍ . فَاَقْبَلَ اثْنَانِ [١] اِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَذَهَبَ وَاحِدٌ . قَالَ فَوَقَفَا عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاَمَّا اَحَدُهُمَا فَرَاَى فُرْجَةً فِي الْحَلْقَةِ فَجَلَسَ فِيهَا . وَاَمَّا الْآخَرُ فَجَلَسَ خَلْفَهُمْ . وَاَمَّا الثَّالِثُ فَاَدْبَرَ ذَاهِباً . فَلَمَّا فَرَغَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اَلَا اُخْبِرُكُمْ عَنِ النَّفَرِ الثَّلَاثَةِ ؟ اَمَّا اَحَدُهُمْ فَاَوَى اِلَى اللّٰهِ فَآوَاهُ اللّٰهُ . وَاَمَّا الْآخَرُ فَاسْتَحْيَا فَاسْتَحْيَا اللّٰهُ مِنْهُ . وَاَمَّا الْآخَرُ فَاَعْرَضَ فَاَعْرَضَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ عَنْهُ .

ترجمه‌سی

ابوواقد لیثی رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : (برکون) رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم حضورنده اصحابی اولدیغی حالده مسجدده اوطوروركن قارشیدن اوچ کیشی کلدی . ایکیسی نبی اکرم صلی الله علیه وسلمه طوغرو توجه ایتدی ، بریسی‌ده کیتدی . ــ راوی دیرکه : بوایکی کیمسه حضوررسالتپناهیده طور(وب سلام ویر)دی وبردانه‌سی (بالآخره) حلقه‌ده برآرالق بولارق اوراجقده اوطوردی . دیکری‌ایسه حاضرونك آرقه‌سنده اوطوردی . اوچنجی‌یه کلنجه آرقه‌سنی دونوب صاووشدی . رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم (مشغول اولدیغی کلامدن) فارغ اولونجه بویوردی‌که : « ایسترسه‌کز بواوچ کیشنك حالنی سزه خبرویره‌یم . ایچلرندن بری اللهه صیغیندی ، الله‌ده اونی بارینديردی . دیکری (صیقیلتی ویرمکدن) اوتاندی ، الله‌ده اوندن حیا ایتدی . اوته‌کی ایسه (بومجلسدن) یوز چویردی ، الله‌ده اوندن یوز چویردی .

٦١ . عَنْ اَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَعَدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى بَعِيرِهِ وَاَمْسَكَ اِنْسَانٌ بِخِطَامِهِ اَوْ بِزِمَامِهِ [١] . ثُمَّ قَالَ اَيُّ يَوْمٍ هٰذَا ؟ فَسَكَتْنَا حَتَّى ظَنَنَّا اَنَّهُ

نم دیم ، اونك ربی کسرایی بوکیجه‌نك یدنجی ساعتنده قتل ایتمشدر » بویوردیلر . خسرو پرویز ، اوکیجه اوغلی شیرویه طرفندن قتل اولونمشدی .

زهرینك روایتی ایسه برآز باشقه دورلودر: خسرو پرویز ، باذانه « ایشیتدیکمه کوره قریشدن بری پیغمبرم ادعاسنده بولونیورمش . کندك کیت . بودعواسندن واز کچمزسه باشنی بکا کوندر» دیه یازمش. باذان، خسروك مکتوبنی حضور رسالتپناهی‌یه کوندرمش. خاتم‌الانبیا علیه افضل‌التحایا افندیمز حضرتلری جواباً « جناب حق جل وعلا حضرتلری کسرایی فلان آیك فلان کوننده قتل ایده‌جکنی بکا وعد ایتدی » دیه یازمشلر . باذان ، نامهٔ شریفی آلنجه اکر پیغمبرایسه دیدیکی البته چیقار دیه‌رك انتظاری اختیار ایتمش، اخبار بویورولان کونده کسرانك قتلی تحقق ایدنجه کندیسنك‌ده، یانده‌کی فرس طائفه‌سنك‌ده ایمان ایتدکلرینی بیلدیرمش .

هر ایکی روایت‌ده بخاری حدیثنده سعید بن المسیبك خبر ویردیکی دعای نبوینك قرین اجابت اولدیغنی تأیید ایتمکله برابر کسرانك مقتولیتنی‌وقعه کیجه‌سنك ایرته‌سی کوننده همان خبر ویرمش اولمق معجزه‌سنك وقوعی بیاننده یکدیکرینی مؤیددر .

[١] ابو واقد رضی‌الله عنه (اِذْ اَقْبَلَ ثَلَاثَةُ نَفَرٍ » دیدکدن صوکرا (فَاَقْبَلَ اثْنَانِ) دییور . مجلس رسول‌اللهه اقبال ایدنلر اوچمیدر، یوقسه ایکیمیدر ؟ بومشکلی انس رضی‌الله عنهك روایتی حل ایدیورکه بوکا نظراً ایلك اقبال وتوجه مسجد سعادته‌در . مسجده اوچ کیشی کیروب حلقه‌نك یانندن کچمشلر . حلقهٔ تذکیرك فرقنه واردقدن صوکرا ایکیسی اورایه توجه واقبال کوسترمشکن اوچنجی شخص صاووشوب کیتمش . بلکه‌ده منافقیندن ایدی . ایکنجی اقبال وتوجه‌ده ایشته بودر .

[١] (خطام) ایله (زمام) بر معنایه‌در . راوینك شکی بو ایکی لفظدن هانکیسی ایله حدیثی ایشیتمش اولدیغنده‌در .

سَيُسَمِّيهِ سِوَى اسْمِهِ . قَالَ أَلَيْسَ يَوْمَ النَّحْرِ ؟ قُلْنَا بَلَى . قَالَ فَأَيُّ شَهْرٍ هٰذَا ؟ فَسَكَتْنَا حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ . فَقَالَ أَلَيْسَ بِذِي الْحِجَّةِ [١] ؟ قُلْنَا بَلَى . قَالَ فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ بَيْنَكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هٰذَا فِي شَهْرِكُمْ هٰذَا فِي بَلَدِكُمْ هٰذَا . لِيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ . فَإِنَّ الشَّاهِدَ عَسَى أَنْ يُبَلِّغَ مَنْ هُوَ أَوْعَى لَهُ مِنْهُ .

ترجمه‌سی

ابوبکره رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم (حجة‌الوداعده) دوه‌سی اوزرنده اوطوردی . دوه‌نك دیزکینی برآدم طوتیوردی . « بوکون هانکی کوندر ؟ » دیه سؤال ایتدی . سکوت ایتدك ، اودرجه‌ده که باشقه براسم ایله تسمیه ایده‌جك ظن ایتدك . « قربان کونی دکلمی؟ » بویوردی . « اوت » دیدك . صوکرا : « بوآی هانکی آیدر ؟ » دیه صوردی . ینه سکوت ایتدك ، اودرجه‌ده که اسمندن باشقه براسم ایله تسمیه ایده‌جك ظن ایتدك . « ذی‌الحجه دکلمی ؟ » بویوردی . « اوت » دیدك . (صوکرا) : « بو هانکی شهردر ؟ » دیه صوردی . ینه صوصدق ، اودرجه‌ده که اسمندن باشقه براسم ایله تسمیه ایده‌جك ظن ایتدك . « مکه دکلمی ؟ » بویوردی . « اوت » دیدك . (بونك اوزرینه) بویوردی که « قانلریکز ،ماللریکز ، عرضلریکز بوشهر ایچنده ، بوآیده بوکونك حرمتی قدر یکدیکریکزه حرامدر . حاضر اولانلریکز ، غائب اولانلریکزه (بونی) تبلیغ ایتسون . اولابیلیر که حاضر اولان کیمسه ، بونی دها ای آکلار بر کیمسه‌یه تبلیغ ایتمش بولونور » .

---

[١] بعض روایاتده سؤاللرله جوابلر بو قدر مفصل اولمایوب « أَيُّ يَوْمٍ هٰذَا ؟ فَسَكَتْنَا حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ سِوَى اسْمِهِ . قَالَ أَلَيْسَ بِذِي الْحِجَّةِ ؟ » طرزنده‌در . دیکر بر روایتده ایسه متنده‌کی تفصیل کاملاً موجود اولدقدن ماعدا « فَأَيُّ بَلَدٍ هٰذَا . فَسَكَتْنَا حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ . قَالَ أَلَيْسَ بِمَكَّةَ ؟ » علاوه‌سی‌ده واردرکه ترجمه‌ده بوعلاوه‌ده واردر .

٦٢ . عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَخَوَّلُنَا [١] بِالْمَوْعِظَةِ فِي الْأَيَّامِ كَرَاهِيَةَ السَّآمَةِ عَلَيْنَا .

ترجمه‌سی

عبدالله بن مسعود رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نبی محترم صلی‌الله علیه وسلم وعظ (ونصیحت) خصوصنده بزه بیقفینلق کلمه‌سون دیه حالمزه باقوب (اوکا کوره) کون (وساعت) قوللاردی .

٦٣ . عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا وَبَشِّرُوا وَلَا تُنَفِّرُوا .

ترجمه‌سی

انس (بن مالك) رضی‌الله‌عنهدن : نبی محترم صلی‌الله علیه وسلمك : « قولایلق یولنی کوسترك ، کوچلکه کیتمه‌یك . تبشیر ایدك ، تنفیر ایتمه‌یك » بویوردیغی روایت اولونیور .

٦٤ . عَنْ مُعَاوِيَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ يُرِدِ اللّٰهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ . وَإِنَّمَا أَنَا قَاسِمٌ . وَاللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ يُعْطِي . وَلَنْ تَزَالَ هٰذِهِ الْأُمَّةُ قَائِمَةً عَلَى أَمْرِ اللّٰهِ لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَالَفَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللّٰهِ .

ترجمه‌سی

معاویه رضی‌الله عنه (خطبه‌ده ایکن) شویله دیمشدر :

رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمدن ایشیتدم ، بویوریوردی که الله (تعالی) هرکیمك خیرینی مراد ایدرسه اوکا دین خصوصنده (بویوك بر) آکلایش ویریر . بن (ویریجی دکل) یالکز تقسیم ایدیجی‌یم . ویرن ایسه الله عزوجلدر [٢] . بر ده

---

[١] بر ضبطه کوره حاء مهمله ایله (یتحولنا) ، دیکرینه کوره خاء معجمه و نون ایله (یتخوننا) .

[٢] معنای شریف شورایه واریور : بکا وحی اولونان علم دینی تبلیغ ایدرکن

بو امت ، اللهك امری (و قضاسی) ظهور اید (وب قیامت قوپ)نجه‌یه قدر امر الٓهی (یه متابعت) اوزره هپ ثابتقدم اولوب طوراجق وكندیلرینه مخالفت ایدنلردن ضرر كلمیه‌جكدر [۱] .

٦٥ . عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاُتِيَ بِجُمَّارٍ . فَقَالَ اِنَّ مِنَ الشَّجَرِ شَجَرَةً وَذَكَرَ الْحَدِيثَ وَزَادَ فِي هٰذِهِ الرِّوَايَةِ : فَاِذَا اَنَا اَصْغَرُ الْقَوْمِ فَسَكَتُّ .

ترجمه‌سی

عبدالله بن عمر رضی الله عنه (بالاده‌كی (٥٦) نجی حدیث شریفی) شویله (ده) روایت ایتمشدر :

رسول الله صلی الله علیه وسلمك یانده ایدك . برخرما كوبكی [۲] كتیردیلر. بویوردی كه : «آغاجلرك ایچندن برنوعی واردر كه .... الخ [۳] » ـ عبدالله بن عمر رضی الله عنهدن اولان بو روایتده : « برده باقدم كه اوراده كیلرك اك كوچوكی بنم . اونك ایچون صوصدم » زیاده‌سی واردر .

٦٦ . عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

کیمسه‌یی تخصیص ایدوب‌ده‌دیكرلرندن كتم ایتدیكم یوقدر. طرف حقدن بكا هرنه بیلدیریلمش ایسه هركسه علی السویه تبلیغ ایدیورم بن آنجق قاسمم . تبلیغاتم هركسه كوره فرقسز اولمقله‌برابر بو تبلیغات درجات متفاوته‌ده منفهم اولیور. چونكه آكلایشی ویرن اللهدر . اللهك عطاسی ، درجات متفاوته‌ده قوللرینه رایكان اولیر . بونك آثاری‌ده بنم تبلیغمدن صوكرا كورولیور . هركس قسمتنی بندن آلیرسه‌ده ویرن اللهدر ، بن دكلم .

[۱] بو كلام عالیٔ نبوی امت محمدیه‌نك تا روز قیامته قدر پایدار اولاجغنه اشارت اولدیغی كبی « لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ اُمَّتِي ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَالَفَهُمْ = امتمدن دائما حق اوزره غالب وظاهر ، مخالفلرندن كندیلرینه ضرر كلمز برطائفه هیچ اكسیك اولمایه‌جقدر » حدیث شریفنك مدلولنه موافقیده واردر .

[۲] (جمّار) ترجمه‌سیدر. قاموس ترجمه‌سنده: « (الجمّار) رمّان وزننده و (الجامور) خرما كوبكی وخرما بینیسی دیدكلری نسنه‌یه دینوركه خرما آغاجلرینك تپه‌لرنده اولور. آق ولذیذ وطعمی سوده قریبدر . (شحم النخل) دخی دیرلر » دینیلمشدر .

[۳] ٥٦ نجی حدیث شریفك ترجمه‌سنده‌در .

لَا حَسَدَ اِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ : رَجُلٍ آتَاهُ اللّٰهُ مَالًا فَسُلِّطَ عَلَى هَلَكَتِهِ فِي الْحَقِّ . وَرَجُلٌ آتَاهُ اللّٰهُ الْحِكْمَةَ فَهُوَ يَقْضِي بِهَا وَيُعَلِّمُهَا .

ترجمه‌سی

عبدالله بن مسعود رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نبی مكرم صلی الله علیه وسلم بویوردی كه ایكی (خصلت صاحبی)دن باشقه‌سنه حسد اولماز . بونلرده الله طرفندن كندیسنه مال احسان اولونوب‌ده حق (یولی)ده اونی اهلاكه تسلیط ایدیلن كیمسه‌ایله كندیسنه حكمت احسان اولونوب اونكله حكم ایدن وآنی تعلیم ایدن كیمسه‌در .

٦٧ . عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ ضَمَّنِي رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ اللّٰهُمَّ عَلِّمْهُ الْكِتَابَ .

ترجمه‌سی

عبدالله بن عباس رضی الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : رسول الله صلی الله علیه وسلم بنی قوجاقلایوب : « الٓهی ، اوكا (علمِ) كتابی اوكرت » دییه دعا بویوردی [۱] .

٦٨ . وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ اَقْبَلْتُ رَاكِبًا عَلَى حِمَارٍ اَتَانٍ وَاَنَا يَوْمَئِذٍ قَدْ نَاهَزْتُ الْاِحْتِلَامَ وَرَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي بِمِنًى اِلَى غَيْرِ جِدَارٍ . فَمَرَرْتُ بَيْنَ يَدَيْ بَعْضِ الصَّفِّ . وَاَرْسَلْتُ الْاَتَانَ تَرْتَعُ . وَدَخَلْتُ فِي الصَّفِّ . فَلَمْ يُنْكِرْ ذٰلِكَ عَلَيَّ .

ترجمه‌سی

ینه (عبدالله) بن عباس رضی الله عنهمادن :

شویله‌دیمشدر : رسول الله صلی الله علیه وسلم منا‌ده ستره‌سز اولارق نماز قیلدیردیغی

[۱] بو دعای مبارك نبوینك اثر استجابتی كون كبی ظاهر اولوب «حبر الامة» ، « ترجمان القرآن » ، « سلطان المفسرین » كبی القاب جلیله‌ایله اصحاب وتابعین آراسنده شهرتیاب اولان

صیراده دیشی برمرکبه راکباً قارشیدن کلدم . اوزمان سن بلوغه یاقلاشمشدم . صفلردن برینك اوکندن کچدم . مرکبی اوتلاسون دییه صالیویردم . اوندن صوکرا صفه کیردم . بو (یاپدیغمه) کیمسه سس چیقارمادی .

٦٩ . عَنْ مَحْمُودِ بْنِ الرَّبِيعِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ عَقَلْتُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَجَّةً مَجَّهَا فِي وَجْهِي وَاَنَا ابْنُ خَمْسِ سِنِينَ مِنْ دَلْوٍ .

ترجمه‌سی

محمود بن الربیع رضی الله عنه : « بش یاشمده ایکن نبی اکرم صلی الله علیه وسلمك بر کره بر قوغه (ده‌کی صو)دن (آغزینه آلوب) یوزمه پوسکوردیکنی درخاطر ایده‌رم » دیمشدر .

٧٠ . عَنْ اَبِي مُوسٰى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَثَلُ مَا بَعَثَنِيَ اللّٰهُ بِهِ مِنَ الْهُدٰى وَالْعِلْمِ كَمَثَلِ الْغَيْثِ الْكَثِيرِ اَصَابَ اَرْضاً فَكَانَ مِنْهَا نَقِيَّةٌ قَبِلَتِ الْمَاءَ فَأَنْبَتَتِ الْكَلَأَ وَالْعُشْبَ الْكَثِيرَ . وَكَانَتْ مِنْهَا اَجَادِبُ اَمْسَكَتِ الْمَاءَ فَنَفَعَ اللّٰهُ بِهَا النَّاسَ فَشَرِبُوا وَسَقَوْا وَزَرَعُوا . وَاَصَابَ مِنْهَا طَائِفَةً اُخْرٰى اِنَّمَا هِيَ قِيعَانٌ لَا تُمْسِكُ مَاءً وَلَا تُنْبِتُ كَلَأً . فَذٰلِكَ مَثَلُ مَنْ فَقُهَ فِي دِينِ اللّٰهِ وَنَفَعَهُ مَا بَعَثَنِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى بِهِ فَعَلِمَ وَعَلَّمَ . وَمَثَلُ مَنْ لَمْ يَرْفَعْ بِذٰلِكَ رَأْساً وَلَمْ يَقْبَلْ هُدَى اللّٰهِ الَّذِي اُرْسِلْتُ بِهِ .

ترجمه‌سی

ابو موسی (الاشعری) رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نبی اکرم صلی الله علیه وسلم بویوردی که اللهك بنم (واسطه‌م) له کوندردیکی هدایت وعلم بول یاغموره بکزر . (بو یاغمور ، کاه اویله) بر طوپراغه دوشرکه اونك بر قسمی صویی قبول ایدرده چایر ایله بول اوت بیتشدیریر . بر

ابن عباس رضی الله عنهما حضرتلرینك غزارت علمی الحق معجزات باهرهٔ احمدیه‌دن بریدر دینیلمکه سزادر .

قسمی‌ده قوراق اولور ، صویی (اوستنده) طوتارده الله (تعالی) خلقی اونکله فائده‌لندیریر . اوندن (هم کندیلری) ایچرلر ، (هم حیوانلرینی) صوواریرلر ، اکین اکرلر . (بو یاغمور) دیکر (بر نوع) طوپراغه دها اصابت ایدرکه دوز وقایپاقدر . نه صویی (اوستنده) طوتار ، نه چایر بیتیریر . اللهك دینی آکلایوب ده اللهك بنم (واسطه‌م) له کوندردیکی (هدایت وعلمدن) فائده‌مند اولان وبونی بیلوب (باشقه‌سنه) بیلدیرن کیمسه ایله (بونی طویدیغی وقت کبرندن) باشنی (بیله) قالدیرمایان واللهك بنمله ارسال اولونان هدایتنی قبول ایتمه‌ین کیمسه بویله‌در [١] .

٧١ . عَنْ اَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِنَّ مِنْ اَشْرَاطِ السَّاعَةِ اَنْ يُرْفَعَ الْعِلْمُ وَيَثْبُتَ الْجَهْلُ وَيُشْرَبَ الْخَمْرُ وَيَظْهَرَ الزِّنَا .

ترجمه‌سی

انس (بن مالك) رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : رسول الله صلی الله علیه وسلم بویوردی که علمك رفع اولونماسی ، جهلك کوکلشمه‌سی [٢] ، شرابك ایچیلمه‌سی ، زنانك چوغالماسی قیامت علامتلرندندر .

[١] بو تقسیمه نظراً طوپراقلرده ، انسانلرده اوچ قسمه آیریلمش اولویورلر : (١) نافع منتفع (٢) نافع غیر منتفع (٣) نه نافع ، نه‌ده منتفع .

[٢] علمك رفعی ، جهلك کوکلشمه‌سی اشراط ساعتدن اولونجه هرهانکی مسئلهٔ علمیه‌یی بیلنلرك اونی میدانه چیقارماسی اقتضا ایدر . بخاری (ربیعة الرأی) دیمکله معروف اولان ربیعة بن ابی عبدالرحمنك : « کندیسنده هرهانکی بر علم بولونان کیمسه‌نك کندینی ضایع ایتمه‌سی (یعنی علمنی کتم ایتمه‌سی) لایق دکلدر » دیدیکنی نقل ایتدیکی کبی ابوذر غفاری رضی الله عنهك‌ده اکسه‌سنی کوستره‌رك : « لَوْ وَضَعْتُمُ الصَّمْصَامَةَ عَلٰى هٰذِهِ ثُمَّ ظَنَنْتُ اَنِّي اُنْفِذُ كَلِمَةً سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ اَنْ تُجِيزُوا عَلَيَّ لَاَنْفَذْتُهَا = (بنی اولدورمك ایچون) قیلیجی شورایه قویسه‌کز ، بن‌ده رسول الله صلی الله علیه وسلمدن ایشیتمش اولاجغم بر سوزی سز ایشیکزی تماملایینجه‌یه قدر انفاذ ایده‌بیله‌جکمی ، یعنی اعلان ایده‌بیله‌جکمی بیلسه‌م ینه انفاذ ایده‌رم » دیدیکنی تعلیقاً روایت ایدیور . ینه علمك رفعی قورقوسیله‌درکه عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه صدور رجالده محفوظ اولان احادیث نبویه‌نك

٧٢ . وَعَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ لَأُحَدِّثَنَّكُمْ حَدِيثاً لَا يُحَدِّثُكُمْ اَحَدٌ بَعْدِي . سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ اِنَّ مِنْ اَشْرَاطِ السَّاعَةِ اَنْ يَقِلَّ الْعِلْمُ وَيَظْهَرَ الْجَهْلُ وَيَظْهَرَ الزِّنَا وَتَكْثُرَ النِّسَاءُ وَيَقِلَّ الرِّجَالُ حَتّٰى يَكُونَ لِلْخَمْسِينَ امْرَأَةً الْقَيِّمُ الْوَاحِدُ .

ترجمه‌سی

ینه انس (بن مالك) رضی‌الله عنه‌دن :

شویله دیمشدر : سزه اویله بر سوز سویله‌یه‌جکم که بندن‌صوکرا هیچ کیمسه اونی سزه سویله‌مه‌یه‌جکدر: رسول‌الله صلی‌الله علیه‌وسلمدن ایشیتدم، بویوریوردی که قیامت علامتلرندن اولمق اوزره علم آزالاجقدر ، جهل یاییلاجقدر ، زنا شایع اولاجقدر . قادینلر (ك مقداری) کثرت ، ارککلر (کمیّ) قلت بولاجقدر . بر درجه‌ده که اللی قادینك یالکز بر باقانی اولاجقدر .

٧٣ . عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ بَيْنَا اَنَا نَائِمٌ اُتِيتُ بِقَدَحِ لَبَنٍ . فَشَرِبْتُ حَتّٰى اِنِّي لَاَرَى الرِّيَّ يَخْرُجُ فِي اَظْفَارِي . ثُمَّ اَعْطَيْتُ فَضْلِي عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ . قَالُوا فَمَا اَوَّلْتَهُ يَا رَسُولَ اللهِ ؟ قَالَ الْعِلْمَ .

ترجمه‌سی

(عبدالله) بن عمر رضی‌الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمدن ایشیتدم ، « اویقوده ایکن

سطوره نقل وجمعی امر ایتمشدر . ینه بخارینك تعلیقاً روایت ایتدیکنه نظراً مشارالیه حضرتلری ابوبکر بن حزمه شویله یازمش : « باق، حدیث رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمدن نه بولورسه‌ك یاز . زیرا بن علمك مندرس اولماسندن وعلمانك کوچوب کیتمه‌سندن قورقار اولدم . (اثنای ضبطده) نبی اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلمك سوزندن باشقه‌سی قبول ایدیلمه‌سون . برده (علمایه سویله‌یکز) علمی افشا ایتسونلر، یعنی میدانه قویوب کیزله‌مه‌سونلر ، هرکسه سویله‌سونلر. کذلك عالملر (معین یرلره) اوطورارق درس‌ویرسونلرکه بیلمه‌ینلره‌اوکره‌دلمش اولسون . زیرا علم کیزلی بر شی حالنه کتیرلمه‌دکجه یوق اولماز . »

بکا بر قدح سوت کتیردیلر. اوقدر ایچدم که قانیقلق (آثارینك) ناطیرناقلرمدن صیزدیغنی (حالا) طویبیوردم . (ایچدکدن) صوکرا آرتیغمی عمربن الخطابه ویردم» بویوریوردی . « یا رسول‌الله ؟ بونی نه ایله تأویل ایتدك ؟ » دییه صوردیلر . « علم ایله » جوابی ویردی .

٧٤ . عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِي رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَفَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ بِمِنًى لِلنَّاسِ يَسْأَلُونَهُ . فَجَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ لَمْ اَشْعُرْ فَحَلَقْتُ قَبْلَ اَنْ اَذْبَحَ . فَقَالَ اذْبَحْ وَلَا حَرَجَ . فَجَاءَ آخَرُ فَقَالَ لَمْ اَشْعُرْ فَنَحَرْتُ قَبْلَ اَنْ اَرْمِيَ . قَالَ ارْمِ وَلَا حَرَجَ . فَمَا سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ شَيْءٍ قُدِّمَ وَلَا اُخِّرَ اِلَّا قَالَ افْعَلْ وَلَا حَرَجَ .

ترجمه‌سی

عبدالله بن عمروبن‌العاص رضی‌الله عنهمادن :

شویله دیمش : رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم حجة‌الوداعده خلق صور (وب اوکرن)سون دییه منـاده طوردی . یاننه بری کلوب « بیلمه‌ینمده (قربان) کسمه‌دن تراش‌اولدم » دیدی . « قربانکی کس ، کناهی‌یوق » بویوردی. دیکری کلوب « بیلمه‌ینمده رمیدن اول (قربان) کسدم » دیدی . « رمی ایت ، کناهی یوق » بویوردی . نبی‌مکرم صلی‌الله علیه وسلمه (اوکون رمی ، نحر ، حلق ، طواف کبی یوم‌عید اعمالدن) تقدیم ویا تأخیر ایدیلمش هیچ بر شی صورولمادی‌که (جوابنده) « یاپ ، کناهی یوق » بویورماسون [١] .

[١] مناسك حجك که رمی جمار ، نحر ، حلق ، طواف افاضه‌در - علی‌الترتیب اداسی سنتمیدر ، یوقسه واجبمیدر ؟ امام شافعی ایله‌امام احمد بن حنبل ودها اولکی ائمه‌دن عطاء، طاوس، مجاهد ترتیبك سنیتنه قائل اولوب مناسکك هانکیسی اول یاپیلسه تأخیر ایدیلدیکندن طولایی کفارت اولان اراقهٔ دم لازم کلمز دیمشلردر . . مستندلری‌ده بوحدیث شریف ایله امثالی دیکر احادیث نبویه‌در . امام ابوحنیفه ایله امام مالك وکندیلرندن اول کلن ائمه‌دن سعید بن جبیر ، حسن بصری ، ابراهیم نخعی، قتاده ترتیبك وجوبنه واخلال ترتیب ایدنلره کفارت دم لازم کله‌جکنه قائل‌اولمشلردر. هرایکی طرف دلیللرینك تفاصیلی کتب فقهیه‌ده‌در.

۷۵ . عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِىِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يُقْبَضُ الْعِلْمُ وَيَظْهَرُ الْجَهْلُ وَالْفِتَنُ وَيَكْثُرُ الْهَرْجُ . قِيلَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَمَا الْهَرْجُ ؟ قَالَ هٰكَذَا بِيَدِهِ . فَحَرَّفَهَا كَاَنَّهُ يُرِيدُ الْقَتْلَ .

ترجمه‌سی

ابوهریره رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نبی محترم صلی الله علیه وسلم (بر کره) : « علم ، قبض اولوناجق (یعنی قالدیریلاجق) ، جهل وفتن ظهور ایده‌جك وهرج چوغالاجقدر » بویوردی . « یارسول الله ، هرج نه‌در ؟ » دییه صوردیلر . مراد عالیسی قتل ایمش کبی النی منحرفاً ایندیره‌رك : « ایشته بویله ! » بویوردی [۱] .

۷۶ . عَنْ اَسْمَاءَ بِنْتِ اَبِى بَكْرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَتْ اَتَيْتُ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا وَهِىَ تُصَلِّى . فَقُلْتُ مَا شَاْنُ النَّاسِ ؟ فَاَشَارَتْ اِلَى السَّمَاءِ . فَاِذَا النَّاسُ قِيَامٌ . فَقَالَتْ سُبْحَانَ اللّٰهِ . قُلْتُ آيَةٌ ؟ فَاَشَارَتْ بِرَأْسِهَا اَىْ نَعَمْ . فَقُمْتُ حَتّٰى عَلَانِى [۲] الْغَشْىُ . فَجَعَلْتُ اَصُبُّ عَلٰى رَأْسِى الْمَاءَ . فَحَمِدَ اللّٰهَ النَّبِىُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاَثْنٰى عَلَيْهِ . ثُمَّ قَالَ مَا مِنْ شَىْءٍ لَمْ اَكُنْ اُرِيتُهُ اِلَّا رَاَيْتُهُ فِى مَقَامِى هٰذَا حَتَّى الْجَنَّةَ وَالنَّارُ . فَاُوحِىَ اِلَىَّ اَنَّكُمْ تُفْتَنُونَ فِى قُبُورِكُمْ مِثْلَ اَوْ قَرِيبًا مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ . يُقَالُ مَا عِلْمُكَ بِهٰذَا الرَّجُلِ ؟ فَاَمَّا الْمُؤْمِنُ اَوِ الْمُوقِنُ فَيَقُولُ هُوَ مُحَمَّدٌ . هُوَ رَسُولُ اللّٰهِ . جَاءَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَالْهُدٰى . فَاَجَبْنَاهُ وَاتَّبَعْنَاهُ . هُوَ مُحَمَّدٌ ثَلَاثًا .

[۱] « هرج »ك معنای لغویسی اختلاط وقاریشیقلقدر . قتل معناسنده استعمالی تجوزادر .

[۲] دیکر روایتده : « فَاَطَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِدًّا حَتّٰى تَجَلَّانِى الْغَشْىُ .

فَيُقَالُ نَمْ صَالِحًا . قَدْ عَلِمْنَا اِنْ كُنْتَ لَمُوقِنًا بِهِ . وَاَمَّا الْمُنَافِقُ اَوِ الْمُرْتَابُ فَيَقُولُ لَا اَدْرِى . سَمِعْتُ النَّاسَ يَقُولُونَ شَيْئًا فَقُلْتُهُ .

ترجمه‌سی

اسما بنت ابی بکر رضی الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : (کسوف زماننده) عائشه رضی الله عنها نماز قیلارکن نزدینه کیتدم . « (بو) خلقه نه اولویور ؟ (نه‌دن قورقویورلر ؟) » دیدم . (کسوف وقوعه کلدیکنی آکلاتمق ایچون) کوك یوزینه طوغرو (باشی ایله) اشارت ایتدی [۱] . مکر هپ نمازه طورمشلرمش . عائشه رضی الله عنها : « سبحان الله ! » دیدی [۲] . « بو بر آیت (عذاب ویا تقرب قیامت) می ؟ » دییه صوردم . باشیله « اوت » دییه اشارت ایتدی [۳] . بونك اوزرینه بن ده (نمازه) طوردم . اوزرمه بایغینلق

[۱] نمازده ایکن باش اشارتنك نمازی بوزان عمل کثیر قبیلندن اولمادیغی بوندن آکلاشیلیور .

[۲] ام المؤمنین عائشهٔ صدیقه رضی الله عنهانك نمازده ایکن « سبحان الله » دیمه‌سی نماز قیلان خاتونك نمازینی بوزمقسزین آخره برشی اخطار ایتمك ایچون ارککلر کبی بونی یوکسه‌جك سسله سویله‌یه‌بیله‌جکنه دلالت ایدرسه‌ده بین الفقها معلوم اولان ، بو کبی حالده ارککلره تسبیح ، قادینلره تصفیح یعنی ال چیرپمق لازم اولدیغیدر . احتمال که ام المؤمنین حضرتلری بوفرقه هنوز مطلع اولمامشلردی . یاخود سسلرینی طویاجق اولان همشیرهٔ محترمه‌لری اولدیغی ایچون بونده بر محذور شرعی کورمه‌مشلردی .

[۳] نعم الٰهیه وآثار قدرت ربانیه‌یی هیچ بر آن خاطردن چیقارمش اولمامق ایچون بوقدر ، عظمایه آیت ، یعنی علامت اولان احوال واوضاع فلکیه‌دن مطرداً تکرر وتجدد ایدنلرینك هر برینه مقارن اولمق اوزره دین مبین اسلام برر نماز تشریع ایتمش ، اوقات وازمنه‌نك هیچ بری تعبددن خالی براقیلمامشدر . نصف النهاری متعاقب صلاة ظهر ، هر کونکی آیدینلغك ابتداسیله انتهاسنده صباح وآقشام ، قویو قارا کلغك حلولنی متعاقب یاتسی ، اوکلن ایله آقشام آراسنده تقریباً قوس نهارك برربعی قالدیغنده ایکیندی نمازلرینی ادا ایتمکی فرض ایله‌دیکی کبی قوس نهارك برربعی کچدکدن صوکرا صلاة ضحی ، طلوعی متعاقب کونشك صاریلغی زائل اولدقدن صوکرا صلاة اشراق ، کیجه اورته‌لرنده صلاة تهجدده فرض اولمایه‌رق تشریع ایدیلمشدر . رمضانلرده عمومك منفرداً ویا جماعتله قیلوب فیضیاب اولدیغی تراویح نمازی‌ده صلاة لیلك نظیریدر . کذلك سنه‌نك بایرام دیدیکمز ایکی یوم معیننده صلاة اشراق وقتنده ینه جماعتله صلاة عیدی ادا شرائع اسلامیه جمله‌سندندر . بونلر کبی هرافقده اوقات معینه‌ده مشهود اولمایان خسوف وکسوفده آیات عظیمهٔ الٰهیه‌دن اولوب بونلرك حدوثی زمانلرینه‌ده دین اسلامجه بر نماز تخصیص ایدیلمش اولماسنده استغراب ایدیله‌جك

کلنجه‌یه قدر (طوردم) [١] . یانمده‌کی قربه‌دن) باشمه صو دوکمکه باشلادم . (نمازدن صوکرا) نبی اکرم صلی الله علیه وسلم اللهه (حمد و) ثنا ایدوب [٢] بویوردی که « جنت وجهنمه قدر (اولجه) بکا کوستریلمه‌مش هیچ برشی قالمادی که بو مقامده کورمش اولمایه‌یم [٣] . بکا وحی اولوندی که سز قبرلرکزده مسیح

برجهت یوقدر. باخصوص احوال قیامتی بیان صددنده (وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ) کبی آیات کریمه‌نك مضمونلرندن منفهم اولاجغی اوزره اشراط، یعنی علامات ساعتدن اولارق بوقبیلدن بعض ظواهر فلکیه‌نك ده حدوث بولاجغی مخبر صادق طرفندن خبر ویریلمه‌سنه مقابل (قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّى لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا اِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَا تَأْتِيكُمْ اِلَّا بَغْتَةً) آیت کریمه‌سنده‌کی صراحته بناءً آپ آنسزین قوپاجق اولان قیامتك ده وقتی علی التعیین معلوم اولمادیغی ایچون خسوف وکسوف حادثه‌لرینی وسیلهٔ ابتهال وتضرع ونیاز وتعبد عدایده‌رك نمازه قوبولمق، اهل ایمانه کوره پك طبیعی برکیفیت اولدیغی مثللی اسماء رضی الله عنها کبی «عجبا نه‌اولویورز؟ آخر دنیانك مکتوم اولان میعادیمی حلول ایتدی؟ شو کوردیکمز آیت اونك علامتیمیدر؟» دیه خوفه کرفتار اولمقده‌ده عیبلانه‌جق برشی یوقدر .

« خسوف وکسوف زمانلری دقیقه‌سی دقیقه‌سنه، حتی ثانیه‌سی ثانیه‌سنه اربابی طرفندن اولجه بالحساب اخبار ایدیله‌بیلیر، پك زیاده تکرر ایدن حادثات طبیعیه‌دن اولدقلری ایچون وقوعلرندن قورقویه نه محل واردر؟ » دیمك‌ده اویماز . چونکه « بو نظام کونینك یوم اختلالی دیمك اولان قیام قیامت میعادینك اولدن حساب وتعیین ایدیلمش بوکبی حادثات ایله برلکده وقوع بولمایه‌جغنه هیچ بردلیل عقلی یوقدر . ایشته اوحادثهٔ عظمانك آن حلولنده بو، آیات الٰهیه‌دن بریدر» دیه‌رك نمازه، تعبد ونیازه قویولانلره - اکر اویله‌لری اوکون دنیاده قالمش بولونورسه نه موطلو! بوتون وقتلرینی عبادات وطاعتدن خالی براقوب « حساب ایله بیلینه‌جك واقعاتدن نه قورقالی؟ » دیین اهل غفلتك باشنه ایسه - وعد الٰهی موجبنجه - وارسین آپ آنسزین قیامت قوپسون !

[١] اوته‌کی روایتی‌ده مزج ایدرسه‌ك ترجمه‌سی: « رسول الله صلی الله علیه وسلم قراءتی پك زیاده اوزاتدیغی ایچون اوزرمه بایغینلق کلنجه‌یه قدر ..... » اولمش اولور .

[١] صلاة کسوفدن صوکرا خطبه‌نك مستحب اولدیغی بوندن منفهم اولویور . اوته‌کی روایته نظراً رسول الله صلی الله علیه وسلمك خطبه‌یه باشلایوب حمد وثنادن صوکرا (اما بعد) بویوردیغی صیراده انصاردن برطاقیم قادینلر قونوشوب کورولتو ایتمکه باشلامشلر، اسماء رضی الله عنهاده اونلری صوصدورایم دیرکن (اما بعد) دن صوکراسنی ایشیتمه‌یوب لاب همشیره‌سی عائشه رضی الله عنهادن صورمش . اوده متنده‌کی خطبه‌یی کندیسنه نقل ایتمش . دیمك‌که حدیثك خطبه‌یه عائد اولان قسمی مرسل اولمش اولویور .

[٣] بخاری‌نك انس روایتنده اولان کسوفده‌کی دیکر حدیث ایله صحیح مسلمده مصرح

دجال (یوزندن چکیله‌جك) امتحانلره بکنزر ، یاخود اوکا قریب [١] بر امتحان کچیره‌جکسکز . (قبره کیرمش کیمسه‌یه) « بو آدم (یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم) حقنده‌کی علمك نه‌در؟ دیه صورولاجق [٢] . مؤمن، یاخود صاحب یقین [٣] اولان کیمسه : « او (ذات شریف) محمددر . او (ذات شریف) اللهك رسولیدر. بزه (آیات) بینات ایله هدایت کتیردی. بزده دعوتنه اجابت و(اثرینه) متابعت ایتدك . او (ذات شریف) محمد (صلی الله علیه وسلم) در » دیه‌جك . (وبوسوز) اوچ کره (تکرار اولوناجق) . اوندن صوکرا (او کیمسه‌یه) : « (اویله ایسه) یاتده راحتجه یاق . او (ذات شریفك نبوتنه) یقینك اولدیغنده شبهه قالمادی » دینیله‌جك . (یوق اکر) منافق ایسه ویاخود قلبنده شك [٤] وارسه (او سؤاله قارشی) : « بن نه بیله‌یم؟ ایشیتدم ، اوته‌کی بریکی برشیلر سویلیورلردی . بن‌ده سویله‌دم » جوابنی ویره‌جك .

٧٧ . عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّهُ تَزَوَّجَ اَبْنَةً لِاَبِى اِهَابِ بْنِ عَزِيزٍ . فَاَتَتْهُ امْرَأَةٌ فَقَالَتْ اِنِّى اَرْضَعْتُ عُقْبَةَ وَالَّتِى تَزَوَّجَ بِهَا . فَقَالَ لَهَا عُقْبَةُ مَا اَعْلَمُ اَنَّكِ اَرْضَعْتِنِى وَلَا اَخْبَرْتِنِى . فَرَكِبَ اِلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمَدِينَةِ فَسَأَلَهُ . فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ وَقَدْ قِيلَ ؟ فَفَارَقَهَا عُقْبَةُ . وَنَكَحَتْ زَوْجاً غَيْرَهُ .

ترجمه‌سی

مرویدر که عقبة بن الحارث (القرشی) رضی الله عنه ، اهاب بن عزیزك قیزینی تزوج

اولدیغی اوزره اونماز اثناسنده جنت ایله جهنم قبله جهتنده‌کی دیوارده چشم حقایقبین رسالتپناهیلرینه تمثل ایتمشدی .

[١] بوشك ، اسماء رضی الله عنهانك لفظی حقنده آرا یرده‌کی راوینك شکیدر .

[٢] بوسؤال وامتحانی ایدنلر (منکرین) حضرتلریدرکه ملکلردن برینك اسمی (منکر) دیکری (نکیر) در .

[٣] بوشك‌ده آرا یرده‌کی راوینکدر .

[٤] لفظده‌کی بوشك‌ده دیکر ایکیسی کبی راوینکدر .

ایتدی . دیرکن یانه بر قادین کلوب « عقبه‌یی‌ده ، تزوج ایتدیکی قادینی‌ده بن امزیردم » دیدی. عقبه، اوکا : « نه سنك بنی امزیردیککدن خبرم وار، نه‌ده اولجه بونی بکا سویله‌دیککدن » جوابنی ویردی . (حیوانه) بینوب مدینه‌یه (حضور) رسول الله صلی الله علیه وسلمه کیتدی . (حکم شرعی‌یی) صوردی . رسول‌الله صلی الله علیه‌وسلم : « ناصل اولوریا ؟ برکره (بوسوز) سویله‌نمش بولوندی » بویوردی . بونك اوزرینه عقبه اوقادیندن مفارقت ایتدی . اوده باشقه بر قوجه‌یه واردی .

٧٨ . عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ اَنَا وَجَارٌ لِي مِنَ الْاَنْصَارِ فِي بَنِي اُمَيَّةَ اَبْنِ زَيْدٍ . وَهِيَ مِنْ عَوَالِي الْمَدِينَةِ . وَكُنَّا نَتَنَاوَبُ النُّزُولَ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . يَنْزِلُ يَوْماً وَاَنْزِلُ يَوْماً . فَاِذَا نَزَلْتُ جِئْتُهُ بِخَبَرِ ذٰلِكَ الْيَوْمِ مِنَ الْوَحْيِ وَغَيْرِهِ . وَاِذَا نَزَلَ فَعَلَ مِثْلَ ذٰلِكَ . فَنَزَلَ صَاحِبِي الْاَنْصَارِيُّ يَوْمَ نَوْبَتِهِ . فَضَرَبَ بَابِي ضَرْباً شَدِيداً . فَقَالَ اَثَمَّ هُوَ ؟ فَفَزِعْتُ . فَخَرَجْتُ اِلَيْهِ . فَقَالَ حَدَثَ اَمْرٌ عَظِيمٌ . فَدَخَلْتُ عَلَى حَفْصَةَ . فَاِذَا هِيَ تَبْكِي . فَقُلْتُ أَطَلَّقَكُنَّ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ قَالَتْ لَا اَدْرِي . ثُمَّ دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَقُلْتُ وَاَنَا قَائِمٌ : أَطَلَّقْتَ نِسَاءَكَ ؟ قَالَ لَا . فَقُلْتُ اللّٰهُ اَكْبَرُ .

ترجمه‌سی

عمر بن الخطاب رضی الله عنه‌دن :

شویله دیمشدر : انصاردن بر قومشوم ایله برابر بنی امیة بن زید یوردنده (اوطورویور) ایدم . بو (یورد) مدینه‌نك عوالی دینیلن سمتنده‌در . (برشی اوکرنمك امیدیله) رسول الله صلی الله علیه‌وسلمك نزدینه نوبتلشه اینردك . برکون او اینر ، برکون بن اینردم . بن ایندیکم زمان اوکون وحی وسائره‌یه دائر (نه طویارسه‌م) خبرینی (قومشومه) کتیریردم . اوده ایندیکی زمان بویله یاپاردی. انصاری آرقداشم (بردفعه) نوبتنك کوننده ایندی. (دونوشنده) قاپومی پك شدتلی چالارق: « بورداده‌می؟ »

دییه صوردی . (فنا حالده) اورکدم [١] . یانه چیقدم . « بویوك بر شی حادث اولدی . (رسول‌الله صلی الله علیه وسلم زوجاتنی تطلیق ایتدی) » دیدی [٢] . (عمر رضی الله عنه دیرکه: بن ذاتاً بویله برشی اولاجغنی ظن ایدوب طورویوردم. صباح نمازینی قیلنجه کیینوب قوشاندم . صوکرا مدینه‌یه اینوب) حفصه‌نك یانه کیردم . باقدم که آغلایور. « رسول‌الله صلی الله علیه‌وسلم ، سزلری (یعنی زوجات طاهراتی) تطلیقمی ایتدی؟ » دییه صوردم . « بیلمیورم » دیدی . اوندن صوکرا رسول الله صلی الله علیه وسلمك یانه کیردم. آیاق اوستی طوردیغم یردن: « (یارسول‌الله،)

[١] عمر رضی الله عنهك اورکمه‌سی - دیکر روایتلرده بیان اولوندیغی اوزره - اوصیرالرده غسانیلرك مدینهٔ طاهره‌یه هجومه حاضرلاندقلری افواه ناسده شیوع بولدیغندن طولایی ایدی. انصاری آرقداشی تلاش ایله قاپویی چالینجه بردنبره غسانیلرك آکسزین هجومنه اوغرامش اولدقلرینه ذاهب اولمشدی .

[٢] حادث اولان و عمر رضی الله عنهی بو قدر علاقه‌دار ایدن وقعهٔ مهمه رسول مجتبی علیه اکمل التحایا افندیمز حضرتلرینك امهات مؤمنین حضراتی حقنده بر آی مدتله ایلاء (یعنی بر آی مدتله کوروشمه‌مکه یمین) بویورمالری و بو ایلانك بین الاصحاب طلاق ظن ایدیلمش اولماسی ایدی. حضرت عمر ، کریمهٔ محترمه‌لری ام المؤمنین حفصه رضی الله عنها طولاییسیله ایشك اولیاتنه واقف اولدیغی ایچون بورداه‌کی متندن خارج اولارق قوس ایچنه آلینان « بن ذاتاً بویله برشی اولاجغنی ظن ایدوب طورویوردم » دیمشدی. انشاءالله آتیاً کوروله‌جکی اوزره امهات مؤمنینك دنیالق ایچون نبی اکرم صلی الله علیه وسلم حضرتلرینی رنجیده خاطر ایتمه‌لری بوکا سبب اولمش و مدت ایلانك ختامنده (يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ اُمَتِّعْكُنَّ وَاُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحاً جَمِيلاً . وَاِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَاِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ اَجْراً عَظِيماً = ای نبی محترم ، ازواجکه سویله که سز اکر حیات دنیایه و زینت دنیایه طالب ایسه‌کز کلك سزه بر آز مال و متاع ویره‌یم‌ده طاتلیلقله ، حسن صورتله براقیویره‌یم. یوق اکر اللهی ، رسولنی ، دار آخرتی ایسته‌یورسه‌کز شبهه‌سز بیلکزکه الله تعالی سزك محسن اولانلرکزه اجر عظیم حاضرلامشدر) آیت کریمه‌سی نازل اولارق ازواج طاهراتك جمله‌سی ؛ الله ، رسول ، دار آخرت ایله حیات و زینت دنیا و فراق رسول بیننده تخییر بویورولمشلر وهپسی شق اولی اختیار ایتمشلردر . (رضی الله عنهن اجمعین.) بوبابده‌کی تفصیلات ایله اختلاف روایات کتب حدیث و تفسیرده واردر . بو کتابك‌ده محل مناسبنده کوروله‌جکدر .

زوجه‌لرکی تطلیقمی ایتدك ؟ » دیدم . « خیر » بویوردی . بونك اوزرینه بن‌ده « الله اکبر » دیمشم .

٧٩ . عَنْ اَبِی مَسْعُودٍ الْاَنْصَارِیِّ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَجُلٌ یَا رَسُولَ اللّٰهِ لَا اَكَادُ اُدْرِكُ الصَّلٰاةَ مِمَّا یُطَوِّلُ بِنَا فُلَانٌ . فَمَا رَأَیْتُ النَّبِیَّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ فِی مَوْعِظَةٍ اَشَدَّ غَضَبًا مِنْ یَوْمِئِذٍ . فَقَالَ اَیُّهَا النَّاسُ اِنَّكُمْ مُنَفِّرُونَ . فَمَنْ صَلَّی بِالنَّاسِ فَلْیُخَفِّفْ . فَاِنَّ فِیهِمُ الْمَرِیضَ وَالضَّعِیفَ وَذَا الْحَاجَةِ .

ترجمه‌سی

ابومسعود انصاری رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : (رسول‌الله صلی الله علیه وسلمه) بری « کاوب : « یارسول‌الله، فلانجه بزه (نماز قیلدیریرکن) اوقدر اوزاتیور که عادتا نمازی ترك ایده‌جك کبی اولیورم » دیدی [١] . نبی مکرم صلی الله علیه وسلمی هیچ بر موعظه‌ده او کونکی قدر غضبلی کورمه‌دم . بویوردی که « ای ناس ، سزده تنفیر خصلتی واردر . (ایچکزدن) خلقه نماز قیلدیران اولورسه خفیف طوتسون . چونکه (جماعتك) ایچنده خسته‌سی وار ، ضعیفی وار ، ایش کوج صاحبی اولانی وار . »

٨٠ . عَنْ زَیْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِیِّ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ النَّبِیَّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ سَأَلَهُ رَجُلٌ عَنِ اللُّقَطَةِ . فَقَالَ اَعْرِفْ وِكَاءَهَا . اَوْ قَالَ وِعَاءَهَا . وَعِفَاصَهَا ثُمَّ عَرِّفْهَا سَنَةً . ثُمَّ اسْتَمْتِعْ بِهَا . فَاِنْ جَاءَ رَبُّهَا فَادِّهَا اِلَیْهِ . قَالَ فَضَالَّةُ الْاِبِلِ ؟ فَغَضِبَ حَتّٰی احْمَرَّتْ وَجْنَتَاهُ . اَوْ قَالَ احْمَرَّ وَجْهُهُ . فَقَالَ مَالَكَ وَلَهَا ؟ مَعَهَا سِقَاؤُهَا وَحِذَاؤُهَا . تَرِدُ الْمَاءَ وَتَرْعَی الشَّجَرَ . فَذَرْهَا حَتّٰی یَلْقَاهَا رَبُّهَا . قَالَ فَضَالَّةُ الْغَنَمِ ؟ قَالَ لَكَ اَوْ لِاَخِیكَ اَوْ لِلذِّئْبِ .

[١] شکایت ایدن ، بر قوله کوره حزم بن ابی کعب ، شکایت اولونان امام‌ده معاذ ابن جبل ایدی (رضی الله عنهما) .

ترجمه‌سی

زید بن خالد الجهنی رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : بری نبی اکرم صلی الله علیه وسلمدن لقطه‌یی ، (یعنی یتیك مالی) صوردی . بویوردی که : « باغنی ، یاخود قابنی [١] ، قیلیفنی بلله . صوکرا (اوته‌کی ، بریکنه) برسنه تعریف ایت . اوندن صوکرا اونی قوللان . (اوندن صوکراده) صاحبی چیقارسه (سنه) اوکا ویر » . او آدم : « یتیك دوه‌ده (بویله‌می) ؟ » دییه صوردی (رسول‌الله صلی الله علیه وسلم) اوقدر غضب ایتدی که مبارك یاناقلری ، یاخود یوزی [٢] قیزاردی . و : « اوندن سکا نه ؟ (صو) طولومنی ، (آیاغنده‌کی) مارقوبنی او برابر طاشیر [٣] ، (محتاج اولدقجه) صو باشلرینی بولور ، آغاج (یاپراقلرندن) اوتلار . اونی صاحبی بولونجه‌یه قدر کندی حالنه براق » بویوردی . « یا ، یتیك طاواره نه بویورورسك » ؟ دیدی ، « او یا سنکدر ، یا قارداشکگدر ، یا قوردکدر » بویوردی .

٨١ . عَنْ اَبِی مُوسٰی رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سُئِلَ النَّبِیُّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ عَنْ اَشْیَاءَ كَرِهَهَا . فَلَمَّا اُكْثِرَ عَلَیْهِ غَضِبَ . ثُمَّ قَالَ سَلُونِی عَمَّا شِئْتُمْ . قَالَ رَجُلٌ [٤] مَنْ اَبِی ؟ قَالَ اَبُوكَ حُذَافَةُ . فَقَامَ آخَرُ فَقَالَ مَنْ اَبِی یَا رَسُولَ اللّٰهِ ؟ قَالَ اَبُوكَ سَالِمٌ مَوْلٰی شَیْبَةَ . فَلَمَّا رَأٰی عُمَرُ مَا فِی وَجْهِهِ قَالَ یَا رَسُولَ اللّٰهِ اِنَّا نَتُوبُ اِلَی اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ .

[١] لفطه عائد اولان بوشك ، زید بن خالدك ویا آرا یرده‌کی راویلرکدر .

[٢] بوشك‌ده آرا یرده‌کی راویلرك برینه عائددر .

[٣] طولومندن مقصد عالی ، قورصاغیدر . یعنی کونلرجه محتاج اولدیغی صویی قورصاغنده طاشیر . مارقوبندن مقصدده طابانیدر . یعنی او کندی آیاغیله یورور . سنك مداخله‌که نه احتیاجی وار ؟

[٤] بوذات کسرایه سفیر اولارق اعزام بویورولان عبدالله بن حذافة السهمی المهاجری‌در . مسلمك روایتنه کوره بو عبدالله ، باباسندن باشقه بر بابایه نسبت وبریله غوغا ایتدکجه فلانك اوغلی دییه تعییب اولونوردی . والده‌سی ، بویله بر سؤال صوردیغنی ایشیدنجه : « سندن دها فنا اولاد کورمه‌دم . آنامك ایام جاهلیتده قادینلرك ارتکاب ایتدیکی شیلردن برینی ارتکاب ایتمه‌دیکنی نره‌دن بیلیوردك ؟ یا آنامکی عالم نظرنده رسوای ایده‌یدك ایمی

ترجمه‌سی

ابوموسی (الاشعری) رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : (برکره) نبی اکرم صلی‌الله علیه وسلمدن خوشلانمادیغی بعض شیلر صورولدی. (بوکبی) سؤاللر چوغالنجه غضب ایتدی. اوندن صوکرا « بکا ایسته‌دیککزی صوریکز » دیه بویوردی . بریسی (قالقوب) « بنم بابام کیمدر؟ » دیدی. « باباڭ حذافه‌در » بویوردی. بردیکری قالقوب « یارسول‌الله، یانم بابام کیمدر » دیدی. « شیبه‌نڭ آزادلیسی سالمدر » بویوردی. عمر (بن الخطاب رضی‌الله‌عنه) وجه رسالتپناهیده‌کی (آثار) غضبی کورنجه « یارسول‌الله، بز عزیز وجلیل اولان الله (تعالی‌یه) توبه ایدیورز » دیدی [١] .

٨٢ . عَنْ اَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَنَّهُ كَانَ اِذَا تَكَلَّمَ بِكَلِمَةٍ اَعَادَهَا ثَلَاثًا حَتّٰى تُفْهَمَ عَنْهُ . وَاِذَا اَتٰى عَلٰى قَوْمٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ سَلَّمَ ثَلَاثًا .

ترجمه‌سی

انس (بن مالك) رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نبی محترم صلی‌الله علیه وسلم برسوز سویله‌دیکی زمان ایجه آکلاشیلسون ایچون اوچ کره تکرار ایدردی . (کذلك) برقومڭ یانینه کلوب سلام ویردیکی زمانده اوچ کره سلام ویریردی .

اولوردی؟» دیه کندیسنه عتاب ایتمش. اوده جواباً « والله اکر بنی برزنجی کوله‌یه الحاق ایتمش اولایدی اونی قبول ایدردم » جوابنی ویرمش. (٥٨ و ٣٢٣ نجی حدیثلرده مراجعت)

[١] بخاری‌نڭ انس بن مالك رضی‌الله عنهدن اولان دیکر روایتنده (ثُمَّ اَكْثَرَ اَنْ يَقُولَ سَلُونِي . فَبَرَكَ عُمَرُ عَلٰى رُكْبَتَيْهِ فَقَالَ رَضِينَا بِاللّٰهِ رَبًّا وَبِالْاِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيًّا . فَسَكَتَ = صوکرا بکا صوریکز دیمه‌یی چوغالتنجه عمر، ایکی دیز اوستی کله‌رك اللهڭ ربمز اولدیغنه ، اسلامڭ دینمز اولدیغنه ، محمد صلی‌الله علیه وسلمڭ نبی اولدیغنه راضی اولدق یارسول‌الله ، دیدی . بونڭ اوزرینه غضبلری زائل اولوب سکوت بویوردیلر) سوزلریله حدیثه نهایت ویریلمشدر . بوحدیثڭ (٢٧٢) نجی حدیثده بورایه تعلق دها زیاده تفصیل واردر .

٨٣ . عَنْ اَبِي مُوسٰى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثَةٌ لَهُمْ اَجْرَانِ . رَجُلٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ آمَنَ بِنَبِيِّهِ وَآمَنَ بِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . وَالْعَبْدُ الْمَمْلُوكُ اِذَا اَدّٰى حَقَّ اللّٰهِ تَعَالٰى وَحَقَّ مَوَالِيهِ . وَرَجُلٌ كَانَتْ عِنْدَهُ اَمَةٌ يَطَؤُهَا فَاَدَّبَهَا فَاَحْسَنَ تَاْدِيبَهَا وَعَلَّمَهَا فَاَحْسَنَ تَعْلِيمَهَا ثُمَّ اَعْتَقَهَا فَتَزَوَّجَهَا فَلَهُ اَجْرَانِ .

ترجمه‌سی

ابوموسی (الاشعری) رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم بویوردی‌که اوچ کیشینڭ ایکیشر اجری واردر. بونلردن بری اهل کتابدن اولوبده هم کندی پیغمبرینه ، همده محمد صلی‌الله علیه وسلمه ایمان ایدن کیمسه‌در . دیکری عبدمملوکدرکه هم الله تعالانڭ، همده افندیلرینڭ حقنی ادا ایتدیکنده (اوده ایکی اجره نائل اولور.) اوچنجیسی اویله بر کیمسه‌درکه نزدنده تصرف ایده (بیله)جکی برجاریه بولونورده اونی تأدیب ، اما (عنف وشدتدن آزاده اولارق کوزل کوزل) تأدیب ایدر، تعلیم (لکن ینه رفق ایله کوزل کوزل) تعلیم ایدر [١]، بوندن صوکراده اونی آزاد ایدوب تزوج ایدر . (ایشته) بویله‌سنڭده ایکی اجری واردر .

٨٤ . عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ وَمَعَهُ بِلَالٌ . فَظَنَّ اَنَّهُ لَمْ يُسْمِعِ النِّسَاءَ . فَوَعَظَهُنَّ وَاَمَرَهُنَّ بِالصَّدَقَةِ فَجَعَلَتِ الْمَرْاَةُ تُلْقِي الْقُرْطَ وَالْخَاتَمَ وَبِلَالٌ يَاْخُذُ فِي طَرَفِ ثَوْبِهِ .

ترجمه‌سی

عبدالله بن عباس رضی‌الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : نبی اکرم صلی‌الله علیه وسلم (مسجد شریفده وعظ ایتدکدن

[١] بخاریده بو حدیث شریفڭ صوکنده (ثم قال عامر اعطیناکها بغیر شیء قد کان یرکب فیما دونها الی المدینة) سوزی واردرکه حدیثڭ راویسی اجلهٔ تابعیندن عامر شعبی‌نڭ

صوکرا) قادینلره طویورامادم ظنیله یاننده بلال اولدیغی حالده (ارکك صفلرندن) چیقدی . قادینلره وعظ ایده‌رك اونلره صدقه ویرمکی امر ایتدی . (سوزلری او قدر تأثیر ایتدی که) قادینلرك کیمی (قولاقلرنده‌کی) کوپه‌یی، کیمی (پارماغنده‌کی) یوزوکی (چیقاروب) آتمغه باشلادیلر. بلال ده اونلری اتکی ایچنه طوپلایوردی [١].

٨٥ . عَنْ اَبِی هُرَيْرَةَ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قُلْتُ [٢] يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَنْ اَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَدْ ظَنَنْتُ يَا اَبَا هُرَيْرَةَ اَنْ لَا يَسْأَلُنِی عَنْ هٰذَا الْحَدِيثِ اَحَدٌ اَوَّلَ مِنْكَ لِمَا رَأَيْتُ مِنْ حِرْصِكَ عَلَی الْحَدِيثِ . اَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِی يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ قَالَ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ خَالِصاً مِنْ قَلْبِهِ اَوْ نَفْسِهِ .

ترجمه‌سی

ابو هریره رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : (برکره) « یارسول الله ، قیامت کوننده سنك شفاعتك اك زیاده کیمه رایگان اولاجق؟ » دیه صوردم . بویوردی که « یا ابا هریرة، حدیث (بلله‌مك) ایچون سنده کوردیکم حرصه کوره بو حدیثی سندن اول کیمسه‌نك بکا صورمایه‌جغنی (ذاتاً) تخمین ایدیوردم . قیامت کوننده خلق ایچنده شفاعتمه اك زیاده مظهر اولاجق کیمسه قلبندن (یاخود ایچندن [٣]) خالص اولارق لا آله الا الله [٤] دیینلردر [٥] .

سوزیدر . بونی کندیسنه بویله برمسئله‌یه دائر سؤال ایراد ایدن برخراسانلی‌یه سویله‌مش . دیورکه ایشته بونی بزسکا هیچ بر بدل طلب ایتمکسزین ویریورز . حال بوکه وقتیله عهد رسالتده بونك دوننده بر مسئله ایچون تامدینه‌یه قدر شد رحل ایدیلیردی .

[١] رسول مجتبی علیه الصلاة والسلام افندیمز حضرتلری ایله آل کرامنه صدقه‌نك حرام اولدیغی معلومدر . بو صدقات ، طبیعی محل مناسبلرینه صرف ایدیلمك اوزره طوپلانیردی .

[٢] بر روایتده (قلت) سز اولارق (قال یا رسول الله) واقع اولمشدر . دیکر روایتده ایسه (قلت) یرینه (قیل) دینیلمش ایسه‌ده (قلت) دن مصحف کبی کورونویور.

[٣] بو لفظده‌کی شك ، راوینکدر .

[٤] (محمد رسول الله) بوکلمهٔ طیبه‌نك تتمه‌سیدر . ایکیسی یکدیکردن غیر منفکدر .

[٥] شفاعت مقبولهٔ محمدیه‌دن (صلی الله علیه وسلم) مستفید اولمایه‌جق فرد آفریده یوقدر . حبیب خدا علیه افضل التحایا افندیمزك بوتون خلقك هول موقعدن راحت بولماسی

٨٦ . عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِی رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَقْبِضُ الْعِلْمَ اَنْتِزَاعاً يَنْتَزِعُهُ مِنَ الْعِبَادِ . وَلٰكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ . حَتّٰی اِذَا لَمْ يُبْقِ عَالِماً اَتَّخَذَ النَّاسُ رُؤَسَاءَ جُهَّالاً فَسُئِلُوا . فَاَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ . فَضَلُّوا وَاَضَلُّوا .

ترجمه‌سی

عبدالله بن عمرو بن العاص رضی الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : (حجة الوداعده) رسول الله صلی الله علیه وسلمدن ایشیتدم ، بویوردی که الله تعالی علمی قوللر (ینك صدور) ندن نزع ایتمك (یعنی سیلمك) صورتیله دکل ، (ارواح) علمایی قبض ایتمك صورتیله قبض ایده‌جکدر . نهایت هیچ بر عالم قالمایجه خلق کندیلرینه جاهل برطاقیم کیمسه‌لری رئیس ایدینیرلر . بونلره (اوته بری) صورولور . اونلرده علملری اولمادیغی حالده فتوی ویریرلرده هم کندیلری ضلالته دوشرلر ، هم (خلقی) اضلال ایدرلر .

٨٧ . عَنْ اَبِی سَعِيدٍ الْخُدْرِیِّ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَتِ النِّسَاءُ لِلنَّبِیِّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَلَبَنَا عَلَيْكَ الرِّجَالُ فَاجْعَلْ لَنَا يَوْماً مِنْ نَفْسِكَ . فَوَعَدَهُنَّ يَوْماً لَقِيَهُنَّ فِيهِ . فَوَعَظَهُنَّ وَاَمَرَهُنَّ . فَكَانَ فِيمَا قَالَ لَهُنَّ : مَا مِنْكُنَّ اَمْرَأَةٌ تُقَدِّمُ ثَلَاثَةً مِنْ وَلَدِهَا اِلَّا كَانَ لَهَا حِجَاباً مِنَ النَّارِ . فَقَالَتِ اَمْرَأَةٌ مِنْهُنَّ وَاثْنَيْنِ ؟ قَالَ وَاثْنَيْنِ . وَفِی رِوَايَةٍ عَنْ اَبِی هُرَيْرَةَ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ ثَلَاثَةً لَمْ يَبْلُغُوا الْحِنْثَ [١] .

ایچون بر شفاعت عامه‌سی اولدیغی کبی بعض کفارك تخفیف عذابی ، مستحق عقاب اولان بعض مؤمنینك نارجحیمدن نجاتی ، جهنمه کیرمش مؤمنینك خلاصی ، بعض مؤمنینك بلاحساب ولاعذاب داخل جنان اولماسی ، کذا داخل جنان اولان مؤمنینك رفع درجاتی ایچون کونا کون شفاعتلری واردر . بو شفاعتلر ایچندن اك زیاده مستفید اولاجقلرك مخلص مؤمنلر اولدیغنده شبهه یوقدر .

[١] تجریدك مطبوع نسخه‌سنده (ثلاثة) نك یالکز مابعدی ذکر اولونمقله اکتفا ایدیلمشدر . معنی قولای آکلاشیلمق ایچون اوکلمه‌یی‌ده بخاریده اولدیغی کبی علاوه ایتدم.

ترجمه‌سی

ابو سعید خدری رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : (بردفعه) قادینلر « یارسول الله ، (سوزلرکی دیکله‌مك ایچون) ارککلردن بزه میدان قالمیور . کندیلککدن بزه برکون تخصیص ایت » دیدیلر. (رسول الله صلی الله علیه وسلم) اونلره (میعاد اولارق) برکون تعیین ایتدی . قادینلر یوم معینده حضور رسالتپناهی‌یه کلدیلر. اوده کندیلرینه وعظ ایتدی، (بعض شیلر) امر ایتدی. بویوردیغی سوزلر میانده : « ایچکزدن هیچ بر قادین یوقدر که اولادندن اوچ دانه‌سنی (آخرته کندندن) اوّل یوللاسون‌ده جهنمه قارشی اونك ایچون بر سپر پیدا اولماسون » سوزی واردی . ایچلرندن بری : « ایکی دانه‌سی‌ده (اویله دکلمی ؟) » دیدی . (جواباً) : « ایکی دانه‌سی‌ده (اویله‌در) » بویوردی .

ابوهریره رضی الله عنهدن وارد اولان دیکر روایتده (مقید اولارق) « سن بلوغه وارمامش اوچ اولاد » دینیلمشدر .

٨٨ . عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ حُوسِبَ عُذِّبَ . قَالَتْ عَائِشَةُ فَقُلْتُ أَوَلَيْسَ يَقُولُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَاباً يَسِيراً ؟ فَقَالَ اِنَّمَا ذٰلِكِ الْعَرْضُ . وَلٰكِنْ مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ يَهْلِكْ .

ترجمه‌سی

عائشه رضی الله عنهادن [١] :

شویله دیمشدر : نبی محترم صلی الله علیه وسلم : « کیم حسابه چکیلیرسه عذابه ایدیلمش اولور » بویوردی . ـ عائشه دیرکه [٢] « الله تعالی فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَاباً

[١] بخاریده‌کی روایته کوره حدیثك راویسی ابن ابی مُلَیْکه : « زوج نبی صلی الله علیه وسلم عائشه ، بیلمه‌دیکی هرهانکی بر شیئی ایشیتسه اوکرنمك ایچون علیه الصلاة والسلام افندیمزه مراجعت ایدردی . ازجمله نبی مکرم صلی الله علیه وسلم من حوسب .. الخ بویورمش مقدمه‌سیله حدیثی روایت ایدیور .

[٢] ایشته بوراده‌کی (عائشه دیرکه) سوزینك قائلی ابن ابی ملیکه‌در .

يَسِيراً [١] بویورمیورمی ؟ » دیدم‌ده « بو سنك دیدیکك عرضدر ، یوقسه هرکیم اینجه حسابه چکیلیرسه هلاك اولور » [٢] بویوردی .

٨٩ . عَنْ اَبِي شُرَيْحٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْفَتْحِ يَقُولُ قَوْلاً سَمِعَتْهُ اُذُنَايَ وَوَعَاهُ قَلْبِي وَاَبْصَرَتْهُ عَيْنَايَ حِينَ تَكَلَّمَ بِهِ . حَمِدَ اللّٰهَ تَعَالٰى وَاَثْنٰى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ اِنَّ مَكَّةَ حَرَّمَهَا اللّٰهُ تَعَالٰى وَلَمْ تُحَرِّمْهَا النَّاسُ . فَلَا يَحِلُّ لِامْرِئٍ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اَنْ يَسْفِكَ بِهَا دَماً وَلَا يَعْضِدَ بِهَا شَجَرَةً . فَاِنْ اَحَدٌ تَرَخَّصَ لِقِتَالِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهَا فَقُولُوا اِنَّ اللّٰهَ تَعَالٰى قَدْ اَذِنَ لِرَسُولِهِ وَلَمْ يَأْذَنْ لَكُمْ . وَاِنَّمَا اَذِنَ لِي سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ . ثُمَّ عَادَتْ حُرْمَتُهَا الْيَوْمَ كَحُرْمَتِهَا بِالْاَمْسِ . وَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ .

ترجمه‌سی

ابو شریح (خزاعی) رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : فتح (مکه‌نك ایرته‌سی) کونی [٣] رسول الله صلی الله علیه وسلمدن بر سوز ایشیتدم که اونی سویلرکن (شو) قولاقلرم طویدی ، قلبم بلله‌دی ، (سویلینی‌ده) کوزلرم (اوآنده) کوردی . اللهه حمد وثنا ایتدکدن صوکرا

[١] آیت کریمه‌نك مآل عالیسی : « . . ایشته بویله‌سی قولای بر حسابه چکیلیر . » اه . والله اعلم .

[٢] « عرض » دن مقصد عمللری طارتلق اوزره ناسك میزانه ، یاخود اعمالك صاحبلرینه عرض اولونماسیدرکه یوم عرضده‌کی حساب ، اصحاب یمین دینیلن سعدا حقنده پك آسان کچه‌جکی نص کتاب ایله معلومدر . اهل یمین محاسبه‌یه معروض قالدقلری کون غفران ایله مبشر و عمللرینك کندیلرینه عرضنده تقصیراتلریله برابر نائل اولدقلری نعم عظمایه مطلع اولاجقلردر . بشارت غفرانه مقرون اولمایان محاسبه ایسه آغیردر . حسناتدن ظن اولونان نیجه اعمالك قرین قبول اولمادیغی مناقشهٔ حساب اثناسنده تبین ایده‌جکندن بومناقشه عذابه مؤدی . یاخود باشه‌باش منزل سلامته ایریشیلسه‌ده نفس مناقشه عذاب اولمش اولور .

[٣] الده‌کی بخاری نسخه‌لرنده (الغد من یوم الفتح) دینیلدیکنه کوره بو خطبهٔ نبویه یوم فتحده دکل ، فتحك ایرته‌سی کونده سویلنمش دیمکدر .

بویوردی‌كه مكه‌یی (تا اولدن بری) حرام ایدن الله تعالی‌در . اونی حرام ایدن انسانلر دكلدر . بوندن طولایی الله‌ه و یوم آخرته ایمان ایدن كیمسه ایچون مكه‌ده قان دوكمك ، نه‌ده بر آغاجه بالطه اورمق اولماز . شاید رسول‌الله صلی الله علیه وسلم (بوراده) مقاتله ایتدی دیه رخصت طرفنه قاچان بری بولونورسه اوكا : « الله (تعالی یالكز) رسولنه اذن ویرمشدر ، سزه اذن ویرمه‌مشدر » دییكز . بكاده (یالكز) بر كونك برساعتی ایچنده اذن ویردی . اوندن صوكرا بو كونكی حرمتی دونكی حرمتی درجه‌سنه دوندی . (بو دیدكلرمی بوراده) حاضر اولانلر، غائب اولانلره تبلیغ ایتسون .

بخاریده‌كی حدیث :

عَنْ اَبِی شُرَیْحٍ اَنَّهُ قَالَ لِعَمْرِو بْنِ سَعِیدٍ وَهُوَ یَبْعَثُ الْبُعُوثَ اِلَی مَكَّةَ اِئْذَنْ لِی اَیُّهَا الْاَمِیرُ اُحَدِّثْكَ قَوْلاً قَامَ بِهِ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ الْغَدَ مِنْ یَوْمِ الْفَتْحِ سَمِعَتْهُ اُذُنَایَ .. دیه باشلارکه : « ابوشریح خزاعی، عمرو بن سعید بن العاصه مكه‌یه عبدالله بن الزبیر رضی الله عنهمایه قارشی اوردولر سوق ایتدیكی صیراده دیدی‌كه ای امیر ، فتح مكه‌نك ایرته‌سی كونی رسول‌الله صلی الله علیه وسلمك آیاغه قالقوب ایراد بویوردیغی برسوزی ، (یعنی خطبه‌یی) سكا خبر ویرمكلكمه اذن ویر . او خطبه‌یی شو ایكی قولاغم ایشیتدی ... الخ ، دیمكدر . صوكنده‌ده : (فَقِیلَ لِاَبِی شُرَیْحٍ مَا قَالَ عَمْرٌو ؟ قَالَ اَنَا اَعْلَمُ مِنْكَ یَا اَبَا شُرَیْحٍ . اِنَّ مَكَّةَ لَا تُعِیذُ عَاصِیاً وَلَا فَارّاً بِدَمٍ وَلَا فَارّاً بِخَرْبَةٍ) سوزلری واردركه بونلرده : « ابوشریحه عمرو نه دیدی ؟ » دیه صوردیلر . عمروده جواباً : « یا ابا شریح ، بن سندن دها عالمم . مكه ، هیچ بر عاصی‌یی ، ذمتنده قان اولان بر فراری‌یی ، فرار ایدن هیچ بر خیرسزی قورتاراماز » دیدی . [١]

[١] بو عمرو بن سعید بن العاص ، بنی امیه خاندانندن وولاتندن اولوب یزید ایله مروان وعبدالملك ایامنده عبدالله بن الزبیر رضی الله عنه حضرتلرینه قارشی اوردولر تجهیز وسوق ایتمش ، نهایت خلافت سوداسنه دوشدیكی ایچون عبدالملك ایله حربده ایله‌مش واونك طرفندن صلح واماندن صوكرا غدراً قتل ایدیلمشدر . حرم مكه‌یه قارشی اردو سوق ایدیلمه‌سی حقنده ابوشریح رضی الله عنهك نصیحتنه مقابل اوكا علم طاسلایه‌رق ویردیكی جوابده مغالطه‌در . ابن الزبیر حضرتلری ، عمروك خدمت ایتدیكی كیمسه‌لردن اول شامدن ماعدا بوتون بلاد اسلامیه‌دن بیعت آلمش اولوب صحابی اولمق طولاییسیله خلافته‌ده اونلردن احق اولدیغی ایچون اونی عاصی ، قاتل وسارق منزله‌سنده طوتوب حرمت حرمی هتكه قالقیشماسی غیرت جنسیه وعصبیت قومیه‌یه متابعتدن باشقه شیئه حمل اولوناماز .

٩٠ . عَنْ عَلِیٍّ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ یَقُولُ لَا تَكْذِبُوا عَلَیَّ . فَاِنَّهُ مَنْ كَذَبَ عَلَیَّ فَلْیَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ .

اخطار : بو حدیث شریفك بخاریده‌كی لفظی‌ده ، طرز روایتی‌ده باشقه‌در . بخاریده‌كی عباره عیناً شودر :

حَدَّثَنَا عَلِیُّ بْنُ الْجَعْدِ قَالَ اَخْبَرَنَا شُعْبَةُ . قَالَ اَخْبَرَنِی مَنْصُورٌ . قَالَ سَمِعْتُ رِبْعِیَّ بْنَ حِرَاشٍ یَقُولُ : سَمِعْتُ عَلِیّاً یَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ لَا تَكْذِبُوا عَلَیَّ . فَاِنَّهُ مَنْ كَذَبَ عَلَیَّ فَلْیَلِجِ النَّارَ .

ترجمه‌سی

علی (بن ابی طالب) رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی الله علیه وسلمدن ایشیتدم ، بویوردی‌كه بنم آغزمدن یالان اویدورماییكز . هر كیم بنم آغزمدن یالان سویلرسه جهنمده‌كی یرینه حاضرلانسون .

بخاری‌یه كوره :

ربعی بن حراش ، علی (بن ابی طالب) رضی الله عنهدن رسول‌الله صلی الله علیه وسلمك « بنم آغزمدن یالان اویدورمایكز . هر كیم بنم آغزمدن یالان سویلرسه جهنمه كیرسون » بویوردیغنی ایشیتدیكنی كندیسندن طویمش .

٩١ . عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْاَكْوَعِ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ یَقُولُ مَنْ یَقُلْ عَلَیَّ مَا لَمْ اَقُلْ فَلْیَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ .

ترجمه‌سی

سلمة بن الاكوع رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : رسول الله صلی الله علیه وسلمدن ایشیتدم ، بویوردی که بنم سویله‌مه‌دکلرمی هر کیم بکا اسناد ایدرسه جهنمده‌کی یرینه حاضرلانسون .

٩٢ . عَنْ اَبِی هُرَيْرَةَ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِیِّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَنَّهُ قَالَ تَسَمَّوْا بِاسْمِی وَلاٰ تَكَنَّوْا بِكُنْيَتِی . وَمَنْ رَآنِی فِی الْمَنَامِ فَقَدْ رَآنِی . فَاِنَّ الشَّيْطَانَ لاٰ يَتَمَثَّلُ فِی صُورَتِی . وَمَنْ كَذَبَ عَلَیَّ مُتَعَمِّداً فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ .

ترجمه‌سی

ابوهریره رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نبی اکرم صلی الله علیه وسلم بویوردی که بنم آدمی (کندیکزه ، یاخود بریریکزه) طاقیکز . کنیه‌می‌ده (یعنی ابو القاسم کنیه‌سنی) ده طاقینمایکز [١] . (شوده معلوم اولسون که) هر کیم بنی رؤیاده کوروسه حقیقتده بنی کورمش اولور [٢] . زیرا شیطان بنم صورتمه تمثل

[١] شرعاً منهی اولان (ابوالقاسم محمد) صورتیله اسم شریف ایله کنیهٔ مبارکه‌نك شخص واحدده اجتماعیدر . نیته‌کیم بونی تصریح ایدن روایتده واردر . بونهیك نسخنه قائل اولانلر اولدیغی کبی حال حیات نبوی‌یه مقصور اولدیغنه قائل اولانلرده واردر . نیته‌کیم امام علی رضی الله عنهك مخدوم مکرملری محمد بن الحنفیه ایله محمد بن ابی بکرك و محمد بن طلحة بن عبیداللهك کنیه‌لری ابوالقاسم ایدی .

[٢] بوحدیث برقاچ لفظ ایله دها وارد اولمشدرکه هپسی‌ده صحیحدر : مَنْ رَآنِی فَقَدْ رَأَی الْحَقَّ = هرکیم بنی رؤیاده کوروسه حق کورمش اولور . یعنی کوردیکی اضغاث احلام قبیلندن دکلدر ، بنی کورمشدر ، فَسَيَرَانِی فِی الْيَقَظَةِ = یقظه‌ده‌ده بنی کوره‌جکدر ، فَكَاَنَّمَا يَرَانِی فِی الْيَقْظَةِ = بنی یقظه‌ده کورمش کبیدر . بو الفاظ صحیحه‌نك کافه‌سی برمعناده‌در . هپسندن منفهم اولان معنی علیه الصلاة والسلام افندیمزی رؤیاده کورمه‌نك حق وصادق رؤیا اولماسیدر . بونك تعلیلی‌ده متنده‌کی لفظ ایله وارد اولدیغی کبی « فَاِنَّهُ

ایده‌مز . برده هر کیم بنم آغزمدن بیله‌رك یالان اویدوروسه جهنمده‌کی یرینه حاضرلانسون [١] .

٩٣ . وَعَنْهُ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ النَّبِیَّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اِنَّ اللّٰهَ حَبَسَ عَنْ مَكَّةَ الْفِيلَ اَوِ الْقَتْلَ [٢] وَسُلِّطَ عَلَيْهِمْ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْمُؤْمِنُونَ . اَلاٰ فَاِنَّهَا لاٰ تَحِلُّ لِاَحَدٍ قَبْلِی وَلاٰ تَحِلُّ لِاَحَدٍ بَعْدِی . اَلاٰ وَاِنَّهَا حَلَّتْ لِی سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ . اَلاٰ وَاِنَّهَا سَاعَتِی هٰذِهِ حَرَامٌ : لاٰ يُخْتَلَی شَوْكُهَا وَلاٰ يُعْضَدُ شَجَرُهَا وَلاٰ تُلْتَقَطُ سَاقِطَتُهَا اِلاّٰ لِمُنْشِدٍ . فَمَنْ قُتِلَ فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ : اِمَّا اَنْ يُعْقَلَ وَاِمَّا اَنْ يُقَادَ اَهْلُ الْقَتِيلِ . فَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ اَهْلِ الْيَمَنِ . فَقَالَ اُكْتُبْ لِی يَا رَسُولَ اللّٰهِ . فَقَالَ اُكْتُبُوا لِاَبِی فُلاٰنٍ . فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ اِلاَّ الْاِذْخِرَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ . فَاِنَّا نَجْعَلُهُ فِی بُيُوتِنَا وَقُبُورِنَا . فَقَالَ النَّبِیُّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِلاَّ الْاِذْخِرَ .

ترجمه‌سی

ینه ابوهریره رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نبی محترم صلی الله علیه وسلم بویوردی که الله (تعالی ، اصحاب)

لاٰ يَنْبَغِی لِلشَّيْطَانِ اَنْ يَتَشَبَّهَ بِی = زیرا شیطانك کندیسنی بکا بکزتمه‌سی اولاماز . » لفظی ایله‌ده وارد اولمشدرکه ینه معنی بردر .

شمائل شریفه‌ده تعریف ایدیلن صورت ایله صورت دیکرده کورمك بیننده‌ده فرق یوقدر . آنجق صورت حقیقیه اوزره مشاهده شرفنه نائل اولانك رؤیاسنی تأویله حاجت یوقدر . صورت معروفه‌یه مخالف کورنلرك رؤیالری ایسه حاللرینه مناسب برشی ایله تعبیر ایدیلمکه محتاج اولور .

[١] صوك حکمك رؤیا ایله وجه مناسبتی علیه الصلاة والسلام افندیمز حضرتلرینی رؤیاده کورمه‌مش کیمسه‌نك کوردم دیمه‌سی ، کندیسنی بو وعیدك حکمنه ادخال ایده‌جکنی افهام ایدر .

[٢] بخاری ، آراده‌کی راویلرك هپ بویله (القتل او الفیل) طرزنده شك اوزره روایت ایتمش اولدقلرینی سویلیور . بعضیلری ینه شك اوزره (الفیل او القتل) دیه روایت ایتمشلردر . بر روایتده‌ده جزم اوزره یالکز (الفیل) دنیلمشدرکه ذوقه اك ملایم کلنی‌ده بودر .

فیلی ، یاخود (بلدهٔ) قتلی مکه (یه کیرمك) دن حبس (یعنی منع) ایتمشـدر [١] یالکز رسول‌الله صلی الله علیه وسلم ایله مؤمنلر (اوده بر کره مکه) اهالیسنه تسلیط ایدیلمشلردر [٢] . خبریکز اولسون ، (مکه) بندن اول هیچ بر کیمسه ایچون حلال اولمادیغی کبی بندن صوکراده هیچ بر کیمسه ایچون حلال اولمایاجقدر . بن‌ده یالکز که او (یالکز) بر کونك بر ساعتنده (یالکز) بنم ایچون حلال اولمشدر . معلومکز اولسون که ایشته بو سـاعتده بنم ایچون بیله حرامدر . (مکه‌نك) دیکنی (بیله) کسیلمز آغاجنه بالطه دکدیریله‌مز [٣] . یتیکنی کیمسه (الی اوزاتوب) آلاماز . مکرکه (صاحبنی) آرامق ایچون اولا . او حالده هرکیم (ك بر کیمسـه‌سی) قتل اولونورسـه ایکی شیدن هانکیسی (حقنده) خیرلی ایسه اونی ایسته‌یه‌بیلیر (یعنی ایکی شی بیننده مخیردر) : یا (کندیسنه) دیت ویریلیر ، یامقتولك اهلی قصاص ایتدیریر [٤] . ـ بونك اوزرینه یمن اهالیسندن بری کلوب : « یا رسـول‌الله ،

[١] بخاری متننده حدیث شریفك موردی اولمق اوزره شو تفصیل واردر : خزاعه‌لیلر ایام جاهلیتده قتل ایدیلمش بر مشرك خزاعی‌یه بدل بنولیثدن برینی فتح مکه سنه‌سنده ـ دیکر بعض روایاتك سیاقنه نظراً فتحك ایرته‌سی کونی ـ قتل ایتمشلردی . نبی علیه الصلاة والسلامه خبر ویردیلر . همان راحله سـوار اولوب خطبه اولارق حدیث مرویده‌کی کلمات علیه‌یی ایراد بویورمشلردر .

[٢] یوم فتحده خالد بن الولید رضی الله عنهك خَنْدَمَه‌ده مشرکین ایله بالاضطرار واقع اولان مصادمه‌سی ایله دمی اهدار ایدیلمش برقاچ مشركك امر عالیٔ رسالتپناهی ایله قتل اولوندیغنه ایما بویورولیور . ٨٩ نجی حدیثه مراجعت .

[٣] حرم داخلنه التجا ایتمش آو حیوانلرینك‌ده سوروله‌مه‌یه‌جکی دیکر حدیثلرده واردر .

[٤] بوراده‌کی دیت ویا قود یعنی قصاص حکمی طرفین مسلم اولدیغنه کوره جاریدر . نته‌کیم بخاری ابوجحیفه رضی الله عنهدن آتیده‌کی حدیثی تعلیقاً روایت ایدیور : علی رضی الله عنه : « (رسول‌الله صلی الله علیه وسلمدن قالمه) سزده برکتاب ، یازیلمش برشی وارمیدر؟ » دیه صـورمش . ـ راوی اهل بیته معلوم ایکن دیکر امته مجهول قالمش بر وحی اولوب اولمادیغنی استکناه ایتمش اولیور . علی رضی الله عنه‌ده : « خیر ، بزده کتاب اللهدن ، برده هر مسلمان اولانه ویریلن آکلایشدن باشـقه برشی یوقدر . برده شـو صحیفه‌نك ایچنده‌کی واردر . » جوابنی ویرمشلر . ابو جحیفه : « بو صحیفه‌ده نه‌وار ؟ » دیه صورنجه « ایچنده عقلك ، یعنی دیتك ، فکاك اسیرك ، یعنی اسیر قورتارمه‌نك و برکافره بدل مسلم قتل اولونامایه‌جغنك حکمی واردر . » بویورمشلردر . بوحدیث شیعه‌یه‌ده ردی ناطقدر .

(شو بویوردقلرکبی) بنم ایچون یاز [١] » دیدی . (رسول‌الله صلی الله علیه وسلمده) : « ابوفلان [٢] ایچون یازیکز » بویوردی . دیرکن قریشدن برذات [٣] : « یارسول‌الله ، اذخردن [٤] باشقه . زیرا بز اونی أولرمزك انشاسنده ، قبرلرمزك بناسنده قوللانیورز » دیدی . نبی اکرم صلی الله علیه وسـلمده : « اذخردن باشقه » [٥] بویوردی [٦] .

٩٤ . عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا اشْتَدَّ بِالنَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَعُهُ قَالَ ائْتُونِي بِكِتَابٍ اَكْتُبْ لَكُمْ كِتَاباً لَا تَضِلُّوا بَعْدَهُ . فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَلَبَهُ الْوَجَعُ . عِنْدَنَا كِتَابُ اللّٰهِ تَعَالَى حَسْبُنَا . فَاخْتَلَفُوا وَكَثُرَ اللَّغَطُ . فَقَالَ قُومُوا عَنِّي . وَلَا يَنْبَغِي عِنْدِي التَّنَازُعُ .

ترجمه‌سی

عبدالله بن عباس رضی الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : نبی مکرم صلی الله علیه وسلمك (صوك خسته‌لکنده) آغریسی اشتداد ایدنجه : « یازی یازاجق شی کتیریکز . سزه اویله بر کتاب (وصیتنامه) یازدیرایم که اوندن صوکرا هیچ ضلالتده قالمایه‌سکز » بویوردی . عمر رضی الله عنه : « نبی اکرم صلی الله علیه وسلمك خسته‌لغی آغیرلاشدی . المزده ایسه الله تعالینك کتابی واردر . او بزه یتر » دیدی . بونك اوزرینه (اوراده‌کی صحابه بیننده) اختلاف

[١] بوراده‌کی « یاز » لفظی « یازدیر » معناسنه‌در . مثلا برامیرك امرنامه‌سی باشقه‌سنك خطیله‌ده اولسه ینه « بر امرنامه یازدی » دیمك صحیح وحتی متعارفدر .

[٢] (ابوفلان)ك اسمی دیکر احادیث صحیحه‌ده ثابت اولدیغی اوزره (ابوشاه) در .

[٣] بوذات شریف ، عم مکرم نبی عباس بن عبدالمطلب رضی الله عنه حضرتلریدر .

[٤] قاموس مترجمی عاصم افندی مرحومك بیانه کوره (مکه آیریغی) دینیلن نباتدر .

[٥] (الا الاذخر) لفظ شریفی ، بعض روایاتده مکرردر .

[٦] طلبدن صوکراکی استثنا ، یا اوآنده بوکا دائر وحی کلدیکنه ، یا وحی سابقده استثنانك بیان وتبلیغی طلبه تعلیق بویورولدیغنه ، یاخودده بویله بر وحی یوقسه نبی علیه الصلاة والسلام افندیمزك من طرف الله مأمور بویورولدقلری خصوصاتك تفاصیلنده اجتهاده مأذون اولدقلرینه دلیلدر .

چیقدی. سوزلری بر برینه قاریشدی . (رسول الله صلی الله علیه وسلم ده) : « یانمدن صاوولك . بنم یانمده نزاع اولماز » بویوردی [١] .

---

[١] ابن عباس رضی الله عنهمادن کلن بو روایت ، شیعه نك امام اوّاب عمر بن الخطاب رضی الله عنهه قارشی استعمال ایده کلدکاری بر سلاح طعن و عداوتدر . کویا طرف عالیٔ رسالتدن امام علی کرم الله وجهه حضرتلرینك خلافتی تنصیص مراد بویورولمشده حضرت عمرك بوکا ممانعتی ، حقك حق صاحبنه وارماسنی تأخیر ایتمش و مخالفته سببده صدیق اکبر رضی الله عنه حضرتلرینه مضمر بر طرفدارلق اولمشدر . هله بخاری حدیثنك صوکنده ابن عباس رضی الله عنهمانك بو کلامی راوی عبیدالله بن عبدالله یه نقل ایتدکدن صوکرا اوطه دن چیقمغه طاورانوب چیقارکنده : (اِنَّ الرَّزِيَّةَ كُلَّ الرَّزِيَّةِ مَا حَالَ بَيْنَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبَيْنَ كِتَابِهِ = آه ، نه بویوك مصیبتدر او مصیبت که رسول الله صلی الله علیه وسلم ایله یازمق ایسته دیکی کتاب آراسنه حائل اولدی » دیمش اولماسی ده بو بابده کی دیدی قودی یی حد غایه سنه وازدیریور . حالبوکه اویله بر صحابیٔ جلیل حقنده بویله حکملری ویرمه دن اوّل چوق دوشونمك وچوق احتیاط ایتمك کرکدر .

اولا : حضرده ، سفرده علی الدوام علیه الصلاة والسلام افندیمز حضرتلرینه ملازمتله بکام اولمش ، شرف صهریت و قرابت طولاییسیله ساحهٔ علیای نبوتده محرمیت قازانمش ، امور معضله و مشکلده مستشار مؤتمن اتخاذ بویورولمش ، یکرمی بوقدر دفعه رأینی وبعضاً لفظنی تصویباً وحی نازل اولمش اولان عمر رضی الله عنهك فقهی و قرائن احوالدن استنباط ایده بیله جك علمی البته - او صیرالرده هنوز مراهق دینیله جك سنده اولان - ابن عباسككنه قیاس ایدیلهمز .

ثانیاً : بو حدیثك ایچنده حضرت عمرك عتابه کرفتار اولدیغنه دلالت ایدر بر سوز اولمادیغی کبی مجلس عیادت خارجنده ده اقامهٔ حقه بوقدر حریص اولان حاضر و غائب صحابهٔ کرامك هیچ بری طرفندن او کونکی مخالفتی طولاییسیله کندیسنه طعن ایدیلدیکنه دلالت ایدر هیچ بر روایت منقول اولمادیغنه و صحابهٔ رسول اللهك (صلی الله علیه وسلم) کندیسنه حرمتی کوندن کونه مزداد اولدیغنه کوره هرحالده بر حکم الٰهی یی تبلیغدن جناب عالیٔ رسالتمآبی منع ایتمش اولمقله اتهامی بویوك بر جرأت صاییلیر .

ثالثاً : رسول الله صلی الله علیه وسلم افندیمزك اعلای علیینه انتقاللری کونی - بو وقعه هنوز پك تروتازه ایکن - نصب امام ایچون مهاجرین ایله انصار آراسنده اختلاف ظهور ایتمش، ازالهٔ اختلافی او وجود عرش پایه یی روضهٔ رضوانه دفن ایتمك وظیفه سندن بیله اقدم کورن حضرت شیخین ، سقیفهٔ بنی ساعده یه واروب نزاعی یاتیشدیرمش و حضرت ابوبکره ایلك بیعت ایدن حضرت عمر اولمش ایدی . بویله ایکن بونجه مهاجرین و انصاردن هیچ بری چیقوبده « سن رسول اللهك (صلی الله علیه وسلم) صاحب حق تنصیص ایتمه سنه دها دون مانع اولمش بر کیمسه سك . سکا سوز سویله مك دوشمز » دیمه دیکی کبی صوکرادن ابوبکرك

٩٥ . عَنْ اُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتِ اسْتَيْقَظَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ

کندیسنی استخلاف ایتمه سنده ، کندیسنك ایشی شورایه حواله ایتمسنده ده اعتراض ایدن اولمامشدر .

رابعاً : حضرت ابن عباس ، حضرت عمرك مقربیننده و علوم جلیله سندن خیلیجه نواله چین اولمش بختیاراندن اولدیغی ایچون او سوزی اوکا عطف تهمت معناسنه سویله یه بیله جکی اصلا وارد خاطر اولاماز .

خامسا : مسند احمد بن حنبلده کی روایته کوره (اکتونی بکتاب) امری حضرت علی کرم الله وجهه یه ویریلمشدر . مشارالیهك تنصیص خلافتی تضمن ایده جك بر مکتوبك کندیسنه یازدیریلماسی ، حتی احضار ادواتنك کندیسنه امر اولونماسی هر حالده عقلاً بعیددر . بویله بر شی باشقه سنه یازدیرلمق ، حتی لوازمك احضاری باشقه سنه امر ایدلمك شمهٔ تهمته بیله میدان ویرمه مك ایچون - دها زیاده یاقیشیق آلیردی .

سادساً : یازدیریلاجق کتاب، بر مقتضای وحی تبلیغ ایدیله جك واجبات دینیه دن اولا یدی بر عمرك سوزی اوزرینه تبلیغندن صرف نظر بویورولمق هیچ تصور ایدیله بیلیرمی ؟ هر نه بهانه اولورسه اولسون امر الٰهی تبلیغ ایدیلیر و : « یانمدن صاوولك . بنم یانمده نزاع اولماز » دیمکله اکتفا بویورولمازدی . بالعکس هیچ بر شی یازدیرمادن حضاری صاومالری حضرت عمرك رأیی صواب کوردکلرینی کوستریر . بالخصوص بو وقعه - نقوله کوره - پنجشنبه کونی جریان ایتمش و دار دنیا ، دورت کون دها وجود قدسیٔ رسالتپناهی ایله منور قالمش اولدیغندن بو مدت ظرفنده وحی الٰهی یی تبلیغه بول بول وقت واردی . بو مدت ایچنده سکوت بویورمالری ، کتابه درج ایدیله جك شیئك واجب التبلیغ اولمادیغنه دلیل صریحدر .

ایشته بو اسبابدن طولایی نه حضرت عمرك سوزی شیعه نك ویردیکی معنایه ، نه ابن عباس حضرتلرینك سوزی عمری اتهامه حمل ایدیله بیلیر . آکلاشیلیورکه اوراده حاضر بولونانلردن بعضلری امر رسولی واجب کوردکلری و یازدیریلاجق شیئك ذاتاً معلوم اولان احکام دین حقنده زیادهٔ ایضاحی متضمن اولاجغنی بیلدکلری ایچون یازیلماسنه طرفدار اولمشلر . حضرت عمر ایسه بو امر رسالتپناهینك وجوب ایچون اولمادیغنی کندیسنجه معلوم قرائندن بالاستدلال کتاب الله ایله ذاتاً معلوم اولان شیلری تأکید ایله اکتفا بیورولاجغنی آکلامش ، شدت مرض حالنده بویله بر زحمت و کلفتدن - جانندن عزیز بیلدیکی - سوکیلی رسول خدایی صیانت مقصدینی کوزه توب « کتاب الله بزه یتر » دیمش . او امر رسالتپناهینك وجوب ایچون اولمادیغی ایسه نه او مجلسده ، نه ده آرادن کچن دورت کون ظرفنده تأکید بویورولماماسیله ثابتدر . اکر او امر عالی یه امتثال واجب اولایدی البته اصحابك اختلافندن رنجیده اولوب واز کچمزلر و هر کیمك اولورسه اولسون مخالفتنه بناءً تبلیغ تکلیفی ترك بیورمازلردی .

یازدیریلاجق شی عجبا نه ایدی ؟ اوراسی معلوم دکل . مع هذا نه اولابیله جکی حقنده بعض تخمینات ، شیعه نك بو افتراسنه ذریعه اولمشدر . علمانك بو خصوص ایچون درمیان ایتدکاری احتمال ایکیدر : ١ ـــ جمل ، صفین وقایعی کبی فتن عظیمه نك اوکنه کچمك ایچون کندیلرندن صوکرا امامته کچه جکلرك اسملرینی تنصیص بویورمق ایسته مشلر . ٢- ایلریده

لَيْلَةٍ فَقَالَ سُبْحَانَ اللّٰهِ مَاذَا اُنْزِلَ اللَّيْلَةَ مِنَ الْفِتَنِ ! وَمَاذَا فُتِحَ مِنَ الْخَزَائِنِ ! اَيْقِظُوا صَوَاحِبَ الْحُجَرِ . فَرُبَّ كَاسِيَةٍ فِى الدُّنْيَا عَارِيَةٌ فِى الْاٰخِرَةِ .

ترجمه‌سی

(ام‌المؤمنين) ام سلمه رضی‌الله عنهادن :

شويله ديمشدر : بر كيجه نبی اكرم صلی‌الله عليه‌وسلم اوياندی‌ده [١] : «سبحان‌الله، بو كيجه نه فتنه‌لر نازل اولدی ! نه خزينه‌لرده آچيلدی ! حجره صاحبلرينی (يعنی

حقلرنده اختلافات ظهور ايتمسون ديه مهمات احكامی مبين بر كتاب يازديرمايی مراد بويورمشلرده بو تصوردن واز كچمكده مصلحت اولديغی بالآخره كنديلرينه ظاهر اولمش ، ياخود كنديلرينه بويله‌جه وحی اولونمش . شيعه‌نك عمر رضی‌الله عنهه هجومی ، برنجی احتماله تمسك ايتدكلرينه كوره‌در. حال بوكه اواحتماله كوره كنديلرينی طعنده حقلی كوستره‌جك برجهت يوقدر . زيرا مسلم ايله بخاری‌نك اوكا دائر اولان روايتلرندن آكلاشيليوركه تنصيص بيوره‌جق ايسته‌دكلری اسملرك باشنده ابو بكرك اسمی وار ايمش . مرض موتلرينك بدايتلرنده عائشه رضی‌الله عنهايه : « باباكی قارداشكی بكا چاغيرده برمكتوب يازايم. بلكه‌بری بر سودايه‌دوشر، برمدعی‌دعوايه قالقار .... لكن الله‌ده ، مؤمنلرده ابوبكردن باشقه‌سنی ايسته‌مزلر » بويورمشلر. لكن تقدير الٰهی معلوم نبويلری اولديغنه اعتماداً بوندن فراغت بويوروب ابو بكر رضی‌الله عنهی امامت صلاته كچيرمشلر و كنديلری‌ده آرقه‌سنده نماز قيلمشلردر . احتمال‌كه بو مكتوب يازيلايدی صوكرادن بين‌الاصحاب تحدث‌ايدن فتن و مصائب ظهور ايتمزدی . لكن قضای الٰهی او فتنه‌لرك وقوعنی مبرم قيلديغندن او مكتوب يازيلمادی . ابن عباس حضرتلرينك سوزلری‌ده ايشته بوكا راجعدر. يوقسه او قدر حرمت و تعظيم ايتديكی حضرت فاروق اعظمی اتهامه دكل .

[١] عليه‌الصلاة والسلام افنديمزك رؤياده كوروب‌ده خبر ويردكلری فتنه‌لرله نعمتلر اعلام الٰهی وحی طريقيله كنديلرينه معلوم اولان شيلردندر . انبيانك رؤياسی‌ده وحيدر . ام‌المؤمنين عائشه رضی‌الله عنهانك (٣) نجی حديثده خبر ويرديكی اوزره وحيك باشلانغيجی وحی اولمشدر .

عمر وبن ديناره : « بعضلری رسول‌الله صلی‌الله عليه وسلمك كوزلری اويور اما قلبی اويوماز ديرلر . نه ديرسكز؟ » ديه صورولمش . اوده عبيد بن عميرك : « انبيانك رؤيالری وحيدر » ديدكدن صوكرا « اِنِّى اَرٰى فِى الْمَنَامِ اَنِّى اَذْبَحُكَ = بن رؤياده سنی ذبح ايديورم ديه كوريورم » آيت كريمه‌سنی تلاوت ايتديكنی ايشيتدم ديمش . آيت كريمه ابراهيم عليه‌السلامك اسماعيل ، يا اسحق عليهما السلامی ذبحه مأمور اولديغنی خبر ويرن آيت كريمه‌در .

ازواج طاهراتی) اوياندير يكز . دنياده نيجه كيينك قادينلر واردركه آخرتده چيپلاقدرلر » بويوردی [١] .

٩٦ . عَنْ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ صَلّٰى بِنَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعِشَاءَ فِى آخِرِ حَيَاتِهِ . فَلَمَّا سَلَّمَ قَامَ فَقَالَ اَرَاَيْتَكُمْ لَيْلَتَكُمْ هٰذِهِ فَاِنَّ عَلٰى رَاْسِ مِائَةِ سَنَةٍ مِنْهَا لَا يَبْقٰى مِمَّنْ هُوَ عَلٰى ظَهْرِ الْاَرْضِ اَحَدٌ .

ترجمه‌سی

عبدالله بن عمر رضی‌الله عنهمادن :

شويله ديمشدر : رسول‌الله صلی‌الله عليه وسلم آخر حياتنده [٢] بر كره بزه ياتسی‌يی قيلديردی . سلام ويرنجه آياغه قالقدی و : « بو كيجه‌يی كوروپورسكز يا ، ايشته بو كيجه‌دن اعتباراً يوز سنه باشنده (بوكون) ير يوزنده اولانلردن هيچ بركيمسه قالمايه‌جقدر » بويوردی [٣] .

[١] بو حديث شريفده نيجه معجزات سنيهٔ نبويه ظاهر وباهردر . عليه‌الصلاة والسلام افنديمز امت مرحومه‌لرينك كنديلرندن صوكرا هم كرفتار اولاجقلری فتن و مصائبی ، هم‌ده نائل اولاجقلری خزائن بی پايانله نعمت ورحمتی اخبار بويوردقلری كبی « كاسيات عاريات » زمره‌سندن ، ياخود مستتره اولمقله برابر لباسنده التزام اسراف وتبذير ايده‌جك نيجه قادينلرك ظهور ايده‌جكنی‌ده خبر ويريور . امهات مؤمنينی اوياندير مايی امر بويورمالری‌ده كنديلرينه وعظ ايتمك، ابذال صدقات ايله‌ترك اسرافاته تشويق ايله‌مك، ازواج نبی عليه‌السلام اولدقلرينه مغرور اولارق عبادات وطاعاتدن غفلت جائز اولامايه‌جغنی بيلديرمك ايچوندی . دنياده‌كی كاسيات مسرفاتك آخرتده عاريات اولمالری حسناتدن عاری اولدقلرينه بناءً در .

[٢] جابر رضی‌الله عنهك روايتنده مصرح اولديغی اوزره رسول‌الله صلی‌الله عليه وسلم بونی بويوردقدن صوكرا بر آی معمر اولمشلردر . (٣٥٦) نجی حديثه‌ده مراجعت .

[٣] خضر عليه‌الصلاة والسلامك وفات ايتمش اولديغنه قائل اولانلر بو حديث شريف ايله استدلال ايدرلر . مخالف قولی التزام ايدن جمهوره كوره ايسه عيسی وخضر عليهما الصلاة والسلام ايله ملائكهٔ كرام و ابليسه بو حديث شريفك شمولی يوقدر . (ير يوزنده اولانلر)دن مقصد امت محمديه‌دركه بونلرك كيمی امت اجابت ، كيمی امت دعوت اولديغندن اوزمانده‌كی مسلمين ايله كفار بونده داخلدرلر. دهمين صايدقلرمز ايسه امتدن معدود دكللردر. تا آلتنجی، يدنجی عصرلرده بيله صحبت نبويه ادعاسنده بولونان رَتَن هندی، معمر بن بريك، معمر مغربی وامثالی معمرينك يالانجيلقلرينه بو حديث شريف ايله احتجاج ايديلمشدر .

٩٧ . عن ابن عباس رضی الله عنهما قال بت فی بیت خالتی میمونة بنت الحارث زوج النبی صلی الله علیه وسلم . وكان النبی صلی الله علیه وسلم عندها فی لیلتها . فصلی النبی صلی الله علیه وسلم العشاء . ثم جاء الی منزله فصلی اربع ركعات . ثم نام . ثم قام . ثم قال نام الغلیم ؟ او كلمة تشبهها . ثم قام . فقمت عن یساره . فجعلنی عن یمینه . فصلی خمس ركعات . ثم صلی ركعتین . ثم نام حتی سمعت غطیطه او خطیطه [١] . ثم خرج الی الصلاة .

ترجمه‌سی

(عبدالله) بن عباس رضی الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : بر كیجه نبی محترم صلی الله علیه وسلمك زوجات طاهراتدن تیزهم میمونه بنت الحارث (رضی الله عنهانك) أونده قالدم . نبی اكرم صلی الله علیه وسلم او كیجه (نوبتی طولاییسیله) نزدنده ایدی . نبی مكرم صلی الله علیه وسلم (مسجدده) یاتسی‌یی قیلدیردقدن صوكرا منزل (سعادت) ی تشریف ایتدی . دورت ركعت نماز قیلدقدن صوكرا اویودی . صوكرا قالقدی : «چوجوق اویودیمی؟» دیدی . یاخود بوكا بكزر بر سوز سویله‌دی . صوكرا (نمازه) طوردی . بن ده صول طرفنه طوردم . بنی صاغ طرفنه چكیروب بش ركعت قیلدی . اوندن صوكراده ایكی ركعت قیلدی . اوندن صوكرا اویودی . اوقدر كه خورولتوسنی طویدم . اوندن صوكرا نماز (قیلدیرمق اوزره مسجد) ه چیقدی [٢] .

٩٨ . عن ابی هریرة رضی الله عنه قال ان الناس یقولون اكثر ابوهریرة .

[١] بوشك ، ابن عباس رضی الله عنهماده دكل ، آرا یرده‌كی راویده‌در .

[٢] اوزانوب اویودقدن صوكرا آبدست آلمادن نماز قیلابیلمك خصائص نبوتدندر . انبیا علیهم الصلاة والسلامك كوزلری اویوسه‌ده قلبلری اویوماز . كیجه نمازی ، بو روایته كوره صوك ایكی ركعت صباح نمازینك سنته آیریلدقدن صوكرا صلاة وتر ایله برابر طوقوز ركعتدن عبارت اولمش اولویور . مجموعی اون بر ركعتدر . صلاة وتری اوچ ركعت صایانلره كوره كیجه نافله‌سی آلتی‌یه ، بر ركعت عد ایدنلره كوره ایسه سكزه ایمش اولور . بخارینك دیكر روایتنده اون اوچ ، بر دیكرنده‌ده صباح سنتندن باشقه اولارق اون اوچ اولدیغی ذكر ایدیلیور .

ولو لا آیتان فی كتاب الله ما حدثت حدیثا . ثم یتلو ان الذین یكتمون ما انزلنا من البینات والهدی الی قوله الرحیم . ان اخواننا من المهاجرین كان یشغلهم الصفق بالاسواق . وان اخواننا من الانصار كان یشغلهم العمل فی اموالهم . وان ابا هریرة كان یلزم رسول الله صلی الله علیه وسلم لشبع بطنه . ویحضر ما لا یحضرون ویحفظ ما لا یحفظون .

ترجمه‌سی

ابوهریره رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : خلق : « ابوهریره چوق (حدیث روایت) ایدیور » دیيوب طورویورلر . حال بوكه كتاب اللهده (شو) ایكی آیت اولماسه‌یدی هیچ بر حدیث نقل ایتمزدم . — (ابوهریره بو سوزدن) صوكرا (ان الذین یكتمون ما انزلنا من البینات والهدی من بعد ما بیناه للناس فی الكتاب اولئك یلعنهم الله ویلعنهم اللاعنون . الا الذین تابوا واصلحوا وبینوا فاولئك اتوب علیهم وانا التواب الرحیم) [١] آیت كریمه‌لرینی اوقویوب دیردی كه مهاجرین قارداشلرمز چارشیلرده آلیش ویریشله ، انصار قارداشلرمزدهماللری (وطوپراقلری) ایچون چالیشمقله مشغول اولور ایكن ابوهریره بوغازی طوقلغنه رسول الله صلی الله

[١] آیتلرك مآل عالیسی : انزال ایتدیكمز آیات بینات ایله هدایتی كتابمزده خلقه بزبیان ایتدكدن صوكرا بونلری كتم ایدنلر اویله عاصیلردر كه كندیلرینه الله ده لعنت ایدر ، لعنت ایدنلرده (یعنی ملائكه ومؤمنینده) . مگر ایچلرنده بو فعللرندن توبه ایدوب ده عمل صالح ایشله‌ینلر وكتم ایتدكلرینی صوكرادن اظهار وبیان ایدنلر بولونه . ایشته بوكبیلرك توبه‌لرینی قبول ایده‌رم . زیرا تواب ورحیم بنم . اه . والله اعلم .

ابوهریره رضی الله عنه بو آیت كریمه‌یه باقارق كتم علمی حرام بیلدیكی ایچون ممكن اولدیغی قدر بیلدكلرینی نشره چالیشمش وبو یوزدن مسموعاتی چوق اولدیغی كبی مروياتی‌ده هركسدن زیاده اولمشدر .

علیه‌وسلمه ملازمت‌ایدر واونلرك حاضر بولونامادقلری مجلسلرده حاضر بولونور ، اونلرك بیله‌مه‌دکلری سوزلری بیلردی [١] .

٩٩ . وَعَنْهُ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قُلْتُ یَا رَسُولَ اللّٰهِ اِنِّی اَسْمَعُ مِنْكَ حَدِیثاً كَثِیراً اَنْسَاهُ . قَالَ اَبْسُطْ رِدَاءَكَ . فَبَسَطْتُهُ . فَغَرَفَ بِیَدَیْهِ . ثُمَّ قَالَ ضُمَّهُ . فَضَمَمْتُهُ فَمَا نَسِیتُ شَیْئاً بَعْدَهُ .

ترجمه‌سی

ینه ابوهریره رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : (رسول‌الله‌صلی‌الله علیه وسلمه) : « یارسول‌الله ، سندن بر چوق حدیث ایشیدیورم‌ده اونوتویورم » دیدم . « ردا کی (فوطه کی) یای » بویوردی . یایدم . اللریله (بر شی) آووجلایوب (ردانك) ایچنه آتیور کبی

[١] بخارینك « تاریخ » ده‌کی روایتنه کوره ابوهریره رضی‌الله عنه برکره اون دانه‌دن زیاده شیوخ صحابه‌نك (رضوان‌الله علیهم اجمعین) مجتمع بولوندیغی بر مجلسده بولونمش‌ده اونلرك بیلمه‌دكلری بعض حدیثلر روایت ایتمش . اونلر یكدیكردن تحقیق ایدوب صحتنه قانع اولمشلر. اومجلسده بوحال قاچ كره تكرر ایدنجه بعض كیمسه‌لر: « مهاجرین ایله انصار ابوهریره كبی حدیث روایت ایده‌مه‌یورلر ، بوناصل اولور ؟ » دیمشلر . بونلره جواباً ابوهریره حضرتلری بوسوزلری سویله‌مش اولویور. مع‌هذا ابوهریره اك چوق حدیث‌روایت ایدن صحابی اولمقله برابر بیلكیسی‌ده ، آكلایشی‌ده اوندن قوتلی اولان صحابه‌ده چوقدر . لكن اونلر روایت حدیثی كندیلرینه مسلك ایدینمه‌مشلر وبلكه عیناً اداده خطا ایده‌رز قورقوسیله ضرورت مس ایتمه‌دكجه روایتدن اجتناب ایله‌مشلردر .

بخارینك تعلیقاً روایت ایتدیكنه كوره ابوهریره رضی‌الله عنه ، همام بن منبهه : اصحاب رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمدن حدیث نبوی بنم قدر جمع ایدن یوقدر . یالكز عبدالله بن عمرو بن‌العاص مستثنادركه او یازاردی ، بن یازامام » دیمشدر . مع‌هذا ابوهریره‌دن مروی احادیثك یكونی بش بیك اوچ یوزی بولدیغی حالده عبدالله بن عمرودن مروی اولانلر یدی یوزی بیله كچمیور . مضبوطی دها چوق اولدیغی حالده مرویاتنك دها آز اولماسنده‌كی سبب مشارالیه اهل كتاب كتابلرینی اله كچیروب مطالعه واونلردن‌ده روایت ایتمسیدركه تابعیندن بر چوغی اسرائیلیات قاریشه‌بیلیر قورقوسیله اوندن روایت ایتمك ایسته‌مه‌مشدر .

یاپاردی . صوكرا : « طوپلا » دییه امر ایتدی . ردامی طوپلادم . ایشته اوندن صوكرا (آرتق) هیچ بر شی اونوتمادم [١] .

١٠٠ . وَعَنْهُ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ حَفِظْتُ مِنَ النَّبِیِّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ وِعَاءَیْنِ . فَاَمَّا اَحَدُهُمَا فَبَثَثْتُهُ . وَاَمَّا الْآخَرُ فَلَوْ بَثَثْتُهُ قُطِعَ هٰذَا الْبُلْعُومُ .

ترجمه‌سی

ینه ابوهریره رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نبی اكرم صلی‌الله علیه وسلمدن ایكی قاب (طولوسی علم) بلله‌دم. بونلردن برینی (سزه) نشار ایتدم. دیكرینه كلنجه اونی میدانه چیقاراجق اولسه‌م بنم شوبوغازم كسیلیر [٢] .

١٠١ . عَنْ جَرِیرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ النَّبِیَّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ فِی حَجَّةِ الْوَدَاعِ اسْتَنْصِتِ النَّاسَ . فَقَالَ لَا تَرْجِعُوا بَعْدِی كُفَّاراً یَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ .

[١] ابوهریره‌دن نسیانك رفعی ، حدوحسابه كله‌ین معجزات نبویه‌دن بریدر . صلی‌الله علیه وسلم .

[٢] ابوهریره رضی‌الله‌عنهك نشر وافشا ایتدیكی علمك هانكی نوعدن اولدیغی مرویاتندن معلومدر. كتم ایتدیكی علم عجبا نه ایدی؟ بعضلری ایلریده امتك باشنه كله‌جك فتن ومصائبه، قیامتدن‌اول امتك كرفتار اولاجغی احواله عائد علوم‌ایدی دیرلركه بونلردن بعضیلرینك‌وقوعنی رأی‌العین مشاهده بیله ایتمشدر . بولنیقه غلیانلرینك توزی دومانی ایچنده فرمان دیكله‌یه‌جك وحقه صمیم وجداننده قولاق ویره‌جك حالده اولمایانلره قارشی بیلدیكنی آچیقجه سویله‌مك كندیلری كبی بی‌طرف وفتنه‌دن متباعد بر ذات ایچون حقیقةً تهلكه‌لی ایدی . ابوهریره‌نك مقصودینی بویله‌جه تفسیر ایدنلر (اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ رَأْسِ السِّتِّینَ وَاِمَارَةِ الصِّبْیَانِ = آلتمشنجی سنه‌نك باشنه وچوجوقلرك دور امارتنه یتیشمكدن الله‌ه صیغینیرم » دیمش اولماسنی دعوالرینه دلیل اتخاذ ایدرلر . بعضیلری‌ده اهل شهود وعرفانه مختص اولوب علم شریعتك نتیجه‌سی ورسول‌علیه‌الصلاة والسلامه محبت وحسن متابعتك ثمرهٔ جلیله‌سی اولان واغیارك تطاول چشم ادراكندن مصون قالان علم اسراردر دیرلر . والله اعلم بمراده .

ترجمه‌سی

جریر بن عبدالله (البجلی) رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نبی محترم صلی‌الله علیه وسلم حجة‌الوداعده : « خلقی صوصدوروده دیکله‌سونلر » دییه امر ایتدی. (خلق سکوت ایتدکدن صوکرا) : « بندن صوکرا بری برینك بوینی اوران کافرلره دونمه‌یکز » بویوردی .

١٠٢ . عَنْ اُبَیِّ بْنِ كَعْبٍ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِیِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قَامَ مُوسَى النَّبِیُّ خَطِیباً فِی بَنِی اِسْرَائِیلَ . فَسُئِلَ اَیُّ النَّاسِ اَعْلَمُ ؟ فَقَالَ اَنَا اَعْلَمُ . فَعَتَبَ اللّٰهُ عَلَیْهِ اِذْ لَمْ یَرُدَّ الْعِلْمَ اِلَى اللّٰهِ . فَاَوْحَى اللّٰهُ اِلَیْهِ اِنَّ عَبْداً مِنْ عِبَادِی بِمَجْمَعِ الْبَحْرَیْنِ هُوَ اَعْلَمُ مِنْكَ . قَالَ یَا رَبِّ وَكَیْفَ بِهِ ؟ فَقِیلَ لَهُ اَحْمِلْ حُوتاً فِی مِكْتَلٍ . فَاِذَا فَقَدْتَهُ فَهُوَ ثَمَّ . فَانْطَلَقَ . وَانْطَلَقَ بِفَتَاهُ یُوشَعَ بْنِ نُونٍ وَحَمَلَا حُوتاً فِی مِكْتَلٍ حَتَّى كَانَا عِنْدَ الصَّخْرَةِ وَضَعَا رُؤُسَهُمَا فَنَامَا . فَانْسَلَّ الْحُوتُ مِنَ الْمِكْتَلِ فَاتَّخَذَ سَبِیلَهُ فِی الْبَحْرِ سَرَباً . وَكَانَ لِمُوسَى وَفَتَاهُ عَجَباً . فَانْطَلَقَا بَقِیَّةَ لَیْلَتِهِمَا وَیَوْمَهُمَا . فَلَمَّا اَصْبَحَ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ آتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِینَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا نَصَباً . وَلَمْ یَجِدْ مُوسَى مَسّاً مِنَ النَّصَبِ حَتَّى جَاوَزَ الْمَكَانَ الَّذِی اُمِرَ بِهِ . فَقَالَ لَهُ فَتَاهُ اَرَاَیْتَ اِذْ اَوَیْنَا اِلَى الصَّخْرَةِ ؟ فَاِنِّی نَسِیتُ الْحُوتَ [١] . قَالَ مُوسَى ذٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِی . فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصاً . فَلَمَّا انْتَهَیَا اِلَى الصَّخْرَةِ اِذَا رَجُلٌ مُسَجًّى بِثَوْبٍ اَوْ قَالَ تَسَجَّى بِثَوْبِهِ [٢] . فَسَلَّمَ مُوسَى . فَقَالَ الْخَضِرُ وَاَنَّى بِاَرْضِكَ السَّلَامُ ؟ فَقَالَ اَنَا مُوسَى . فَقَالَ مُوسَى بَنِی اِسْرَائِیلَ ؟ قَالَ نَعَمْ . قَالَ هَلْ اَتَّبِعُكَ عَلَى اَنْ تُعَلِّمَنِی مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْداً ؟ قَالَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِیعَ مَعِیَ صَبْراً . یَا مُوسَى اِنِّی عَلَى عِلْمٍ مِنْ عِلْمِ اللّٰهِ عَلَّمَنِیهِ لَا تَعْلَمُهُ

[١] برروایتده (وَمَا اَنْسَانِیهِ اِلَّا الشَّیْطَانُ) زیاده‌سی‌ده واردر .

[٢] بوشلك ، راویدندر .

اَنْتَ . وَاَنْتَ عَلَى عِلْمٍ عَلَّمَكَهُ اللّٰهُ لَا اَعْلَمُهُ . قَالَ سَتَجِدُنِی اِنْ شَاءَ اللّٰهُ صَابِراً وَلَا اَعْصِی لَكَ اَمْراً . فَانْطَلَقَا یَمْشِیَانِ عَلَى سَاحِلِ الْبَحْرِ لَیْسَ لَهُمَا سَفِینَةٌ . فَمَرَّتْ بِهِمَا سَفِینَةٌ . فَكَلَّمُوهُمْ اَنْ یَحْمِلُوهُمَا . فَعُرِفَ الْخَضِرُ . فَحَمَلُوهُمَا بِغَیْرِ نَوْلٍ . فَجَاءَ عُصْفُورٌ فَوَقَعَ عَلَى حَرْفِ السَّفِینَةِ فَنَقَرَ نَقْرَةً اَوْ نَقْرَتَیْنِ مِنَ الْبَحْرِ . فَقَالَ الْخَضِرُ یَا مُوسَى مَا نَقَصَ عِلْمِی وَعِلْمُكَ مِنْ عِلْمِ اللّٰهِ اِلَّا كَنَقْرَةِ هٰذَا الْعُصْفُورِ فِی الْبَحْرِ . فَعَمَدَ الْخَضِرُ اِلَى لَوْحٍ مِنْ اَلْوَاحِ السَّفِینَةِ فَنَزَعَهُ . فَقَالَ مُوسَى قَوْمٌ حَمَلُونَا بِغَیْرِ نَوْلٍ عَمَدْتَ اِلَى سَفِینَتِهِمْ فَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ اَهْلَهَا ؟ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِیعَ مَعِیَ صَبْراً ؟ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِی بِمَا نَسِیتُ وَلَا تُرْهِقْنِی مِنْ اَمْرِی عُسْراً . فَكَانَتِ الْاُولَى مِنْ مُوسَى نِسْیَاناً . فَانْطَلَقَا . فَاِذَا بِغُلَامٍ یَلْعَبُ مَعَ الْغِلْمَانِ . فَاَخَذَ الْخَضِرُ بِرَاْسِهِ مِنْ اَعْلَاهُ فَاقْتَلَعَ رَاْسَهُ بِیَدِهِ . فَقَالَ مُوسَى أَقَتَلْتَ نَفْساً زَكِیَّةً بِغَیْرِ نَفْسٍ ؟ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِیعَ مَعِیَ صَبْراً ؟ فَانْطَلَقَا . حَتَّى اِذَا اَتَیَا اَهْلَ قَرْیَةٍ اسْتَطْعَمَا اَهْلَهَا . فَاَبَوْا اَنْ یُضَیِّفُوهُمَا . فَوَجَدَا فِیهَا جِدَاراً یُرِیدُ اَنْ یَنْقَضَّ . قَالَ الْخَضِرُ بِیَدِهِ فَاَقَامَهُ . فَقَالَ مُوسَى لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَیْهِ اَجْراً . قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَیْنِی وَبَیْنِكَ . قَالَ النَّبِیُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ یَرْحَمُ اللّٰهُ مُوسَى . لَوَدِدْنَا لَوْ صَبَرَ حَتَّى یُقَصَّ عَلَیْنَا مِنْ اَمْرِهِمَا .

ترجمه‌سی

ابیّ بن کعب رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : رسول اکرم صلی‌الله علیه وسلم بویوردی‌که موسی پیغمبر (صلی‌الله علیه وسلم بر کره) بنی اسرائیل ایچنده خطبه‌یه قالقمشدی . کندیسنه : « اك چوق عالم اولان کیمدر؟ » دییه صورولدی. « اك عالم بنم » دییه جواب ویردی. (بو خصوصده‌کی) علمی (الله اعلم دییه‌رك) اللهه حواله ایتمه‌دیکندن طولایی الله

(عظیم الشان) اوکا عتاب ایتدی . الله (تعالی) : « ایکی دەکیزك بیتیشدیکی یردم قوللرمدن بری وار [١] . اوسندن دها عالمدر » دییە اوکا وحی ایتدی [٢]. « یارب، اوکا ناصل یول بولایم ؟ » دیدی . اوکا : « بر زنبیل ایچنده بربالق طاشی . اونی نرەدە غائب ایدرسەڭ (اوقولم) اورادەدر » دینیلدی. (موسی علیه السلام) کیتدی. خادمی یوشع بن نون (علیه السلام) ی ده (برلکده) کوتوردی. برزنبیل ایچنەدە بربالق قویوب یوکلەندیلر . (ایکی دەکیزك بیتیشدیکی یردەکی) قایانك یانندە وارنجە باشلرینی (یرە) قویوب اویودیلر. (دیرکن طوزلانمش اولو) بالق زنبیلدن صیبر (یلوب قورتو) لدی . ودەکیز ایچندە کندینە صو کونکی کبی (بر بوشلق براقەرق) یول آچدی [٣] . (دەکیز ایچندە بویلە بر یولك آچیلمەسی) موسی ایلە خادمنجە (علیهما السلام) شایان تعجب برشی اولمشدی [٤]. (اویاندقدن صوکرا) او کیجەنك

[١] مجمع البحرین نرەسی اولدیغندە مختلف روایات وارسەدە اونی علم الٰهە احالەدها سالم اولور.

[٢] موسی صلوات الله وسلامه علیه افندیمز حضرتلری تا عیسی علیه الصلاة والسلام افندیمز حضرتلرینه وارنجەیەقدر بالجملە انبیانك تابع اولدیغی صاحب شریعت ورسالت ودوبرو کلام الٰهی ایلە مشرف عظیم القدر والشان بر نبی مرسل اولوب خضر علیه السلامدن افضل اولدیغندە شبهە یوقدر . آنجق بر نبینك دائرۀ اختصاصنه داخل اولان بعض علوملەدیکر انبیایەمکشوف اولماسی مقتضای حکمت الٰهیه اولوب برآزصوکراکی محاورەدن دەآکلاشیلاجغی اوزرە تکریم الٰهی ایلە مبجل اولان بو ایکی عبد صالحك هربرینه احسان بویورولان علملك نوعلری باشقەباشقە اولماسی هیچ برینك شاننه قدح ایتمز . هرحالدە موسی علیه الصلاة والسلام افندیمزك وظائف نبوت ایلە امورشریعت وسیاست امت حقندەکی علمی خضر علیه السلامککنه فائق اولدیغنه سوز یوقدر .

[٣] طوزلانمش بالغك دەکیزدە ایز براقاراق قاچماسی بر آیت ، محل تغیبیدە طرف حقدن تعیین ایدیلن موعد تلاقی یە علامت ایدی . سبحان القادر القیوم !

[٤] قصەنك بورایە عائد قسمنی قرآن کریم مفسردر . سورۀ کهفدە : (وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِفَتٰيهُ لَٓا اَبْرَحُ حَتّٰٓى اَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ اَوْ اَمْضِيَ حُقُباً . فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَباً . فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰيهُ اٰتِنَا غَدَٓاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا نَصَباً . قَالَ اَرَاَيْتَ اِذْ اَوَيْنَٓا اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنّ۪ي نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَٓا اَنْسَانِيهُ اِلَّا الشَّيْطَانُ اَنْ اَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَباً) بویورولمشدرکه مآل عالیسی شودر : (هانیا موسی کندی فتاسنه، یعنی خادمنه : « یا مجمع البحرینه

بقیەسی ایلە بوتون کون کیتدیلر. صباح اولونجە موسی (علیه السلام) خادمنه : « قوشلق یمکمزی ویر . بوسفرمزدن یورغونلق طوی(مغه باشلا)دق » دیدی . (حال بوکه) موسی (علیه السلام) امر اولوندیغی او یرك اوتەسنه کچمەدکجه یورغونلق طویمامشدی. خادمی: « باق هله ، طاشك دیبنده باریندیغمز زمان بالغ(ك کیتدیکنی خبر ویرمک)ی اونوتمشم» دیدی. موسی (علیه السلام) : « ذاتا ایستەدیکمزدە بوایدی » دیدی [٥] . بونك اوزرینه کندی ایزلرینه باقه باقه کری یە دوندیلر . طاشك یاننه وارنجە یردە باقدیلر کە اثوابنه بورونمش برذات (طورویور). موسی (علیه السلام) سلام ویردی. خضر (علیه السلام) : « عجایب ! بو (سنك بولوندیغك یردە) سلام نە کزر ؟ » دیدی . « بن موسایم » دیدی . او : « بنی اسرائیل موساسی می ؟ » دییە صوردی . « اوت » دیدی . موسی (علیه السلام صوکرا ینه سوزە باشلایوب) : « سکا تعلیم اولونان رشد (وهدایت) دن بکا (برشی) تعلیم ایتمك اوزرە سکا تبعیت ایدەیم می؟ » دیدی . (خضر علیه السلام) : « سن ، بنمله هیچمی هیچ ایدەمزسك یا موسی ! بندە، اللهك کندی علمندن بکا ویردیکی اویله برعلم واردرکە سن اونی بیلەمزسك .

وارمق، یاعصرلرجە یورومك اوزرە کیتمکدن واز کچمەیەجکم » دیدی ایدی یا . ایشتە ایکیسی مجمع البحرینه واردقلرندە برابرجە کوتورمش اولدقلری بر بالغی اورادە اونوتدیلردی. بالق دە کونکە بکزر بریول آچمشدی. مجمع البحرینك اوتەسنه کچدکلرندە موسی فتاسنه : « ییەجکمزی ویر . چونکە بوسفرمزدە چوق یورغونلق طویدق » دیدی. فتاسی دە « باقکدی صخرەنك یاننده باریندیغمزدە بالغك کیتدیکنی خبر ویرمکی اونوتمشم. بونی سویلەمکی بکا اونوتدوران دە شیطاندن باشقەسی دکل . بالق دەکیز ایچندە باشنی آلدی کیتدی شاشەجق شی » جوابنی ویردی .) اه . والله اعلم .

حدیث ایلە آیات کریمه برلکدە اوقونونجە قصە دها واضح اولارق آکلاشیلیر . بوندن تحصیل علم ایچون مسافات بعیدەیە قدر اختیار سفر ایتمەنك فضیلتنەدە استدلال اولونور . بوسنت موسویەیە (صلی الله علیه وسلم) اتباعاً صحابه وتابعیندن وتبع تابعین ایلە اونلردن صوکرا کلن علمادن بر چوقلری علوم دینی جمع ایدوب دیار دیار طولاشمشلردر . بخاری ، جابر ابن عبدالله رضی الله عنهمانك عبدالله بن انیس دن بر تك حدیث استماع ایدەبیلمك ایچون بر آیلق یولە کیتدیکنی روایت ایدر . ابو ایوب خالد بن زید انصاری رضی الله عنهك برحدیث ایچون مصرەقدر کیتدیکی وحدیثی دیکلر دیکلەمز اقامت ایتمکسزین همان عودت ایتدیکی دەمرویدر.

[٥] ایستەدکلری بو ایدی . چونکە خضر علیه السلام ایلە بالغك دیریلوب قاچدیغی یردە بولوشاجقلردی .

سنده‌ده اللهك ویردیكی اویله بر علم واردر كه اونی ده بن بیله‌مه‌م» جوابنی ویردی.[١] (موسی علیه‌السلام) : « بنی انشاءالله صبرلی بولورسك . سكا هیچ بر ایشكده‌ده قارشی كله‌یه‌جكم » دیدی . كمیلری اولمادیغی ایچون ده كیز قییسنده یورویه‌رك كیتدیلر . بر كمی كچدی . آلسونلر دییه (كمیجیلرله) سویلشدیلر . (خضر علیه‌السلام)ی (كمیجیلر) طانیدیلر. واونلری نولسز (كمی)یه آلدیلر. (اوصیراده) بر سرچه ، كمینك كنارینه قونوب ده كیزدن برایكی یودوم (صو) آلدی . خضر (علیه‌السلام) : « یا موسی ، بنم علمم له سنك علمك ، علم اللهی بو سرچه‌نك دكیزدن آلدیغی بر یودوم قدر بیله اكسیلتمز » دیدی . و (اوندن صوكرا) كمی تخته‌لرندن برینه ال آتوب سوكدی . موسی (علیه‌السلام) : « آدمجغزلر بزی (كمیلرینه) نولسز آلمشلركن سن، كمیلرینه قصد ایدوب ایچنده كیلری باتیرمق ایچونمی ده‌لیورسك . » دیدی . خضر علیه‌السلام : « سن ، بنمله هیچ ایده‌مزسك دیمه‌دمی ؟ » دیدی . (موسی علیه‌السلام) : « (شو) طالغینلغمدن طولایی بنی مؤاخذه ایدوب‌ده بكا كوجلك كوسترمه » جوابنی ویردی . (واقعاده) موسی (علیه‌السلامك) بو ایلك مخالفتی طالغینلق (اثری) ایدی . ینه كیتدیلر . برده باقدیلر كه بر چوجوق (دیكر) چوجوقلرله اوینایور . خضر (علیه‌السلام) چوجوغك باشنی ألیله قوپاردی . موسی (علیه‌السلام) : « آمان هیچ بر نفسه بدل اولمقسزین (كناهسز) پاك بر جانی تلفمی ایدیورسك ؟ » دیدی . (خضر علیه‌السلام ینه) : « بن ، سكا بنمله ایده‌مزسك دیمه‌دمی ؟ » جوابنی ویردی . ینه كیتدیلر . نهایت بر قریه‌یه كلنجه اهالیسندن یمك ایسته‌دیلر. اهالی اونلری مسافر ایتمكدن ابا ایتدیلر . اوراده ییقیلمغه یوز طوتمش بر دیوار بولدیلر . خضر (علیه‌السلام) ألیله (اشارت ایده‌رك) طوغرولتدی . موسی (علیه‌السلام) :

---

[١] بوراده موسی علیه‌السلامك عدم استطاعتی بویله بر سببله تعلیل ایدیلیور . قرآن كریمده ایسه : (وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلٰى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْراً) دییه تعلیل ایتدیكنی حق تعالی بزه خبر ویریور . مآل عالی : « سن بر نبیّ ذیشان ایكن باطنی حقنده علمك لاحق اولمایان ظاهراً منكر فعللری كورمكه ناصل صبر ایده‌بیلیرسك ؟ » دیمك اولور كه هرایكی تعلیل، بربرینه منافی اولمق شویله طورسون ، یكدیكرینی اتمام ایدر .

ایسته‌سه‌یدك (هیچ اولمازسه) بونك ایچون بر اجرت آلابیلیردك » دینجه (خضر علیه‌السلام) : « بو (آندن اعتباراً) آرتق آیریلالم » دیدی . نبی مكرم صلی الله علیه وسلم (قصه‌یی بورایه قدر حكایه بویوردقدن صوكرا) : « الله تعالی موسایه رحمت ایتسون . نه اولوردی صبر ایدیدی‌ده آرالرنده كچن ماجرالر (طرف حقدن) بزه حكایه اولونایدی » بویوردی .

١٠٣ . عَنْ اَبِى مُوسٰى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ اِلَى النَّبِىِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَا الْقِتَالُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ ؟ فَاِنَّ اَحَدَنَا يُقَاتِلُ غَضَباً . وَيُقَاتِلُ حَمِيَّةً [١] . فَقَالَ مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللّٰهِ هِىَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ .

ترجمه‌سی

ابو موسی (الاشعری) رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نبی محترم صلی الله علیه وسلمه بری كلوب : « یا رسول الله ، الله یولنده قتال نه دیمكدر ؟ كیممز غضبنه قاپیلارق ، كیممز عارندن طولایی قتال ایدیور . (بوكا نه دیرسك ؟) » دییه صوردی . (رسول الله صلی الله علیه وسلم باشنی قالدیروب) : « هر كیم كلمة الله (یعنی كلمهٔ توحید) دها عالی اولسون دییه قتال ایدرسه اونككیسی الله یولنده‌در . » بویوردی .

١٠٤ . عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَا اَنَا اَمْشِى مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِى خَرِبِ الْمَدِينَةِ وَهُوَ يَتَوَكَّأُ عَلٰى عَسِيبٍ مَعَهُ . فَمَرَّ بِنَفَرٍ

---

[١] متن بخاریده بوراده (فَرَفَعَ اِلَيْهِ رَأْسَهُ قَالَ وَمَا رَفَعَ اِلَيْهِ رَأْسَهُ اِلَّا اَنَّهُ كَانَ قَائِماً) زیاده‌سی واردر كه « رسول الله صلی الله علیه وسلم صوران كیمسه‌یه طوغرو باشنی قالدیردی . راوی دیركه باشنی اوكا طوغرو قالدیرماسی محضا سائل آیاقده اولدیغندن طولایی ایدی» دیمكدر. ظاهر كلامه نظراً (قَالَ) دن صوكراسنی سویله‌ین ابوموسی الاشعری رضی الله عنهدر . اوندن روایت ایدنلرك بری اولماسی‌ده محتملدر . بونك قائلی ابو موسادن باشقه‌سی ایسه بو سوز خبرك آراسنه درج اولونمش بر سوز اولوركه بوكا « كلام مدرج » دینیر .

مِنَ الْيَهُودِ . فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ سَلُوهُ عَنِ الرُّوحِ . فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَا تَسْأَلُوهُ لَا يَجِيءُ فِيهِ بِشَيْءٍ تَكْرَهُونَهُ . فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَنَسْأَلَنَّهُ . فَقَامَ رَجُلٌ مِنْهُمْ فَقَالَ يَا أَبَا الْقَاسِمِ مَا الرُّوحُ ؟ فَسَكَتَ . فَقُلْتُ إِنَّهُ يُوحَى إِلَيْهِ . فَقُمْتُ . فَلَمَّا انْجَلَى عَنْهُ قَالَ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتُوا مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا

ترجمه‌سی

عبدالله بن مسعود رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : رسول الله صلی الله علیه وسلم ایله برلکده (برکون) مدینه خرابه‌لرنده یورویوردق . (رسول الله صلی الله علیه وسلم) خرما دالندن بر دکنکه طایانیوردی . دیرکن بر قاچ یهودی‌یه تصادف ایتدی . بر طاقیمی دیکر طاقیمنه : « اوکا روحی صورك » دیدی . برطاقیمی‌ده : « اوکا (برشی) صورمایك (بلکه بونك حقنده خوشلانمایه‌جغکز بر شی سویلر . » بعضلری ایسه : « هرحالده صوراجغز » دیدی . دیرکن بری قالقوب : « یا ابا القاسم ، روح نه‌در ؟ » دیه صوردی . (رسول الله صلی الله علیه وسلم) سکوت بویوردی . (کندی کندیمه) : « اوکا شبهه‌سز وحی کلیور » دیه‌رك (یانندن) قالقدم . (وحی حالی) صییریلنجه : « یَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتُوا مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا » [١] بویوردی .

١٠٥ . عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ مُعَاذٌ رَدِيفَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الرَّحْلِ . فَقَالَ يَا مُعَاذُ . قَالَ لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَسَعْدَيْكَ . قَالَ يَا مُعَاذُ . قَالَ لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَسَعْدَيْكَ . ثَلَاثًا . قَالَ مَا مِنْ أَحَدٍ يَشْهَدُ

[١] آیت کریمه‌نك مآل عالیسی : « سکا روح نه‌در دیه صوریورلر . اونلره دیکه : « روح ، ربمك امری جمله‌سندندر . اونلره آنجق پك آز علم ویرلمشدر » اه . والله اعلم . (وما اوتوا) حدیثك راویلرندن اعمشك قراءتیدر . قراآت متواتره و مشهوره‌ده ایسه (وَمَا أُوتِيتُمْ) اوقونور .

أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ صِدْقًا مِنْ قَلْبِهِ إِلَّا حَرَّمَهُ اللّٰهُ عَلَى النَّارِ . قَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَفَلَا أُخْبِرُ بِهِ النَّاسَ فَيَسْتَبْشِرُونَ . قَالَ إِذًا يَتَّكِلُوا . وَأَخْبَرَ بِهَا مُعَاذٌ عِنْدَ مَوْتِهِ تَأَثُّمًا .

ترجمه‌سی

انس (بن مالك) رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : معاذ (بن جبل) دوه اوستنده رسول الله صلی الله علیه وسلمك ترکیسنده ایدی . « یا معاذ ! » دیه ندا بویوردی . (معاذ) : « لبیك یارسول الله » دیدی . ینه « یامعاذ » دیه چاغیردی . او ، ینه « لبیك یارسول الله » دیدی . (وبو) اوچ کره (واقع اولدی. اوچنجیسنده) : « هیچ کیمسه یوقدرکه قلبندن تصدیق ایده‌رك اللهدن باشقه اله اولمادیغنه ومحمدك رسول الله اولدیغنه شهادت ایتسون‌ده الله (تعالی) اونی (جهنم) آتشنه حرام ایتمه‌سون » بویوردی . (معاذ) : « یارسول الله ، بونی خلقه خبرویره‌یم‌ده سه‌وینسونلرمی؟ » دیدی . « خیر ، سویله‌مه . چونکه (صوکرا بوکا) کوکه‌نیرلر » بویوردی . بونی معاذ (بن جبل) وفاتنه یاقین کناهدن صییریلمق ایچون خبر ویردی [١] .

١٠٦ . عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ جَاءَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ . فَهَلْ عَلَى الْمَرْأَةِ مِنْ غُسْلٍ إِذَا احْتَلَمَتْ ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَأَتِ الْمَاءَ . فَغَطَّتْ أُمُّ سَلَمَةَ يَعْنِي وَجْهَهَا وَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَتَحْتَلِمُ الْمَرْأَةُ ؟ قَالَ نَعَمْ تَرِبَتْ يَمِينُكِ . فَبِمَ يُشْبِهُهَا وَلَدُهَا ؟

ترجمه‌سی

ام سلمه رضی الله عنهادن :

شویله دیمشدر : ام سلیم رضی الله عنها ، نبی محترم صلی الله علیه وسلمك یاننه

[١] (٢٦٨) نجی حدیثه‌ده مراجعت .

کلوب : « یارسول‌الله ، الله (تعالی) حقی بیان ایتمكدن حیا ایتمز. بر قادین احتلام اولورسه غسل ایتمه‌سی ایجاب ایدرمی ؟ » دییه صوردی . نبی اکرم صلی‌الله علیه‌وسلم : « صویی كوردیكنده (اوت) » جوابنی ویردی . ام‌سلمه (حجابندن) یوزینی اورته‌رك: « یارسول‌الله ، قادین‌ده احتلام اولورمی ؟ » دیدی . (بونك اوزرینه رسول الله صلی‌الله علیه وسلم) : « اوت ، الله جزاكی قالدیرسون ، (بو اولماسه) چوجوغی كندیسنه ناصل بکزه‌یه‌بیلیر ؟ » بویوردی [۱] .

۱۰۷ . عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ رَجُلاً مَذَّاءً . فَأَمَرْتُ الْمِقْدَادَ أَنْ يَسْأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَسَأَلَهُ . فَقَالَ فِيهِ الْوُضُوءُ .

ترجمه‌سی

علی بن ابی طالب رضی‌الله عنه‌دن :

شویله دیمشدر : مذی ایله مبتلی برکیمسه ایدم . نبی اکرم صلی‌الله علیه وسلمه صورسون دییه مقداد (بن الاسود) ه سویله‌دم . صوردی . « آبدستی ایجاب ایدر » بویوردی .

۱۰۸ . عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَجُلاً قَامَ فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ مِنْ أَيْنَ تَأْمُرُنَا أَنْ نُهِلَّ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُهِلُّ أَهْلُ الْمَدِينَةِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ . وَيُهِلُّ أَهْلُ الشَّامِ مِنَ الْجُحْفَةِ . وَيُهِلُّ أَهْلُ نَجْدٍ مِنْ قَرْنٍ . قَالَ ابْنُ عُمَرَ وَيَزْعُمُونَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَيُهِلُّ أَهْلُ الْيَمَنِ مِنْ يَلَمْلَمَ . وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَقُولُ وَلَمْ أَفْقَهْ هٰذِهِ مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

[۱] بو حدیثدن بو مسئله‌یی استفاده ایتدیکمز کبی امور دینیه‌ده حیانك مانع سؤال اولماماق لازم كله‌جكنی‌ده استفاده ایدیورز . ینه عائشه رضی‌الله عنهانك بخاریده تعلیقاً وارد اولان اثرنده: « نِعْمَ النِّسَاءُ نِسَاءُ الْأَنْصَارِ لَمْ يَمْنَعْهُنَّ الْحَيَاءُ أَنْ يَتَفَقَّهْنَ فِي الدِّينِ = انصار قادینلری نه ایی قادینلردر ! حیالری كندیلرینی دینلرینی اوكرنمكدن منع ایتمه‌دی » بویورولمشدر .

ترجمه‌سی

عبدالله بن عمر رضی‌الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : بری مسجدده آیاغه قالقوب : « یارسول‌الله ، نره‌دن اهلال ایده‌لم (یعنی احرامه كیروب تلبیه‌یه باشلایالم؟ » دییه صوردی . رسول‌الله صلی‌الله علیه‌وسلم : « مدینه اهالیسی ذوالحلیفه‌دن ، شام اهالیسی جحفه‌دن، نجد اهالیسی قرندن (اعتباراً) اهلال ایتسونلر » بویوردی . ــ (عبدالله) بن عمر دیركه « نبی اکرم صلی‌الله علیه وسلمك : « یمن اهالیسی یلملمدن (اعتباراً) اهلال ایتسونلر» بویوردیغی‌ده سویله‌نیور . ــ ابن عمر: « رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمك بویله برشی سویله‌دیكنی بیلمیورم » دیردی .

۱۰۹ . وَعَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلاً سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ ؟ قَالَ لَا يَلْبَسُ الْقَمِيصَ وَلَا الْعِمَامَةَ وَلَا السَّرَاوِيلَ وَلَا الْبُرْنُسَ وَلَا ثَوْباً مَسَّهُ الْوَرْسُ أَوِ الزَّعْفَرَانُ . فَإِنْ لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الْخُفَّيْنِ . وَلْيَقْطَعْهُمَا حَتَّى يَكُونَا تَحْتَ الْكَعْبَيْنِ .

ترجمه‌سی

ینه عبدالله بن عمر رضی‌الله عنهمادن :

شویله دیمشدر: بری نبی اکرم صلی‌الله علیه‌وسلمدن: «احرامه كیرن (كیمسه)نه كییر؟ » دییه صوردی . بویوردی كه نه كوملك ، نه‌طون ، نه برنس ، نه‌جهری ویا زعفران ایله بویانمش برقماش كییر . نه‌ده صاریق صارار [۱] نعلین بولامادیغی تقدیرده مست كیسون. (مست كیدیكی وقتده‌ده) اونلری طوپوقلره وارنجه‌یه قدر كسسون» .

[۱] حدیث شریفده ، صاریق كوملكدن صوكرا صاییلمش ایسه‌ده اولكیلر كبی كییلیر برشی اولمایوب صاریلیر دیمك مناسب اولدیغی ایچون بری ترجمه‌ده دكیشدیریلمشدر .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ الْوُضُوءِ

١١٠ . عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تُقْبَلُ صَلَاةُ مَنْ اَحْدَثَ حَتّٰى يَتَوَضَّأَ . قَالَ رَجُلٌ مِنْ حَضْرَمَوْتَ مَا الْحَدَثُ يَا اَبَا هُرَيْرَةَ ؟ فَقَالَ فُسَاءٌ اَوْ ضُرَاطٌ .

ترجمه‌سی

ابوهریره رضی‌الله عنه‌دن :

شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم : « کندیسنده حدث واقع اولان کیمسه‌نك نمازی (او کیمسه) آبدست آلمادقجه قبول اولونماز » بویوردی . — حضرموت اهالیسندن بری : « یا ابا هریره ، حدث نه‌در ؟ » دیه صوردی . « سسز ویا سسلی یل » جوابنی ویردی [١] .

١١١ . وَعَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ اِنَّ اُمَّتِى يُدْعَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنْ آثَارِ الْوُضُوءِ . فَمَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ اَنْ يُطِيلَ غُرَّتَهُ فَلْيَفْعَلْ .

ترجمه‌سی

ینه ابوهریره رضی‌الله عنه‌دن :

شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمدن ایشیتدم ، بویورویوردی که

[١] ابوهریره رضی‌الله عنه‌نك انواع احداثدن یالکز بوایکیسنه اقتصار ایتمه‌سی یادیکرلریله بطریق‌الاولی نماز قیلیناماياجغنی قصد ایتمه‌سندن ، یاخود حضرموتلی سائلك ، اثنای صلاتده مصلیدن واقع اولابیله‌جك حدثلری سؤال ایتمش اولماسندن ناشیدر .

« بنم امتم قیامت کوننده (بدنلرنده‌کی) آبدست آثارندن طولایی یوزی نورلیلر ، اللری ، آیاقلری سکیلیلر دیه (موقف حسابه ویا میزان باشنه) چاغیریلاجقلردر . ابوهریره : « آرتق بو پارلاقلغی دها زیاده اوزاتمق هر هانکیکزك الندن کلیرسه یاپسون » . دیمش .

١١٢ . عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ يَزِيدَ [١] الْاَنْصَارِىِّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّهُ شَكَا اِلٰى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّجُلَ الَّذِى يُخَيَّلُ اِلَيْهِ اَنَّهُ يَجِدُ الشَّىْءَ فِى الصَّلَاةِ . فَقَالَ لَا يَنْفَتِلْ اَوْ لَا يَنْصَرِفْ [٢] حَتّٰى يَسْمَعَ صَوْتًا اَوْ يَجِدَ رِيحًا .

ترجمه‌سی

عبدالله بن زید انصاری رضی‌الله عنهمادن :

مشارالیه نمازده ایکن کندیسنده برشی (یعنی حدث) وقوعنی خیال ایدن کیمسه‌نك حالنی رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمه عرض ایتمش . (رسول‌الله صلی‌الله علیه‌وسلم‌ده) : « برسس ویا برقوقو طویمادقجه (نمازدن) چیقماسین » بویورمش .

١١٣ . عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا اَنَّ النَّبِىَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَامَ حَتّٰى نَفَخَ . ثُمَّ صَلّٰى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ [٣] . وَرُبَّمَا قَالَ اضْطَجَعَ حَتّٰى نَفَخَ . ثُمَّ قَامَ فَصَلّٰى .

ترجمه‌سی

(عبدالله) بن عباس رضی‌الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : نبی اکرم صلی الله علیه وسلم (برکیجه) اویودی ، حتی خورلادی بیله . اوندن صوکرا آبدست آلمقسزین نماز قیلدی . (بوسوزی)

[١] طوغروسی (عبدالله بن زید) در .

[٢] بو شك ، راویدندر .

[٣] مؤلف (لم یتوضأ) قیدینی ـ تماميله نقله لزوم کورمه‌دیکی ـ حدیث مطول ومکرردن اقتباس ایتمشدر .

ابن عباس رضی الله عنهمانك : « اوزانوب خورلا (یەجق قدر اویو) دی . اوندن صوكرا قالقوب نماز قیلدی » طرزنده سویلەدیكیده روایت اولونیور [١] .

١١٤ . عَنْ اُسامَةَ بْنِ زَیْدٍ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُما قالَ دَفَعَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ مِنْ عَرَفَةَ . حَتّٰی اِذا كانَ بِالشِّعْبِ نَزَلَ بِالشِّعْبِ فَبالَ . ثُمَّ تَوَضَّأَ وَلَمْ یُسْبِغِ الْوُضُوءَ . فَقُلْتُ الصَّلٰوةَ یا رَسُولَ اللّٰهِ . فَقالَ الصَّلٰوةُ اَمامَكَ . فَرَكِبَ . فَلَمّا جاءَ الْمُزْدَلِفَةَ نَزَلَ فَتَوَضَّأَ فَاَسْبَغَ الْوُضُوءَ . ثُمَّ اُقیمَتِ الصَّلٰوةُ فَصَلَّی الْمَغْرِبَ . ثُمَّ اَناخَ كُلُّ اِنْسانٍ بَعیرَهُ فی مَنْزِلِهِ . ثُمَّ اُقیمَتِ الْعِشاءُ فَصَلّٰی وَلَمْ یُصَلِّ بَیْنَهُما .

ترجمەسی

اسامة بن زید بن حارثه رضی الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : رسول الله صلی الله علیه وسلم عرفەدن دوندی . جادەیه كیرنجه اینوب صو دوكدی . اوندن صوكرا آبدست آلدی . شوقدركه بو آبدستی خفیف آلدی . « نمازی قیلاجقسك ؟ یارسول الله » دییه صوردم . « نماز ایلریده (قیلیناجق) » بویوردی . ینه بیندی . مزدلفەیه وارنجه اینوب آبدست آلدی . لكن (بوسفر) آبدستی (دها) اوزونجه طوتدی . صوكرا نماز اقامه ایدیلدیده آقشام نمازینی قیلدیردی . اوندن صوكرا هركس دوەسنی كندی طوراغنده چوكرتدی . صوكرا یاتسی نمازی اقامه ایدیلدی . (ینه) نمازی قیلدیردی . وایكی نماز آراسنده (هیچ برنماز) قیلمادی .

---

[١] بو ، كیجه نمازی حقندەكی (٩٧) نجی حدیثك طرز دیكرده روایتندن عبارت اولوب بونده رسول الله صلی الله علیه وسلمك كیجه اویقودن اویانجه آصلی طوران كوچوك بر طولومدن خفیف ، اما پك خفیف برآبدست آلدقدن صوكرا كیجه نمازی قیلوب تكرار اویودقلری ومؤذنك صباح نمازی وقتنك حلولنی خبر ویرمەسی اوزرینه اونكله براكده همان نمازه چیقدقلری فقط بوسفر آبدست آلمادقلری ذكر اولونیور . حدیثك روایتی میاننده اولان عمرو بن دینارك (٩٥) نجی حدیثك حاشیەسنده انبیا حضراتنك رؤیالری حقندەكی جوابی ایشته بورادەكی رؤیتی اوزرینه كندیسنه واقع اولان بر سؤاله مبنیدر .

١١٥ . عَنِ ابْنِ عَبّاسٍ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُما اَنَّهُ تَوَضَّأَ فَغَسَلَ وَجْهَهُ . اَخَذَ غَرْفَةً مِنْ ماءٍ فَتَمَضْمَضَ بِها وَاسْتَنْشَقَ . ثُمَّ اَخَذَ غَرْفَةً مِنْ ماءٍ فَجَعَلَ بِها هٰكَذا . اَضافَها اِلٰی یَدِهِ الْاُخْرٰی فَغَسَلَ بِها وَجْهَهُ . ثُمَّ اَخَذَ غَرْفَةً مِنْ ماءٍ فَغَسَلَ بِها یَدَهُ الْیُمْنٰی . ثُمَّ اَخَذَ غَرْفَةً مِنْ ماءٍ فَغَسَلَ بِها یَدَهُ الْیُسْرٰی . ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ . ثُمَّ اَخَذَ غَرْفَةً مِنْ ماءٍ فَرَشَّ عَلٰی رِجْلِهِ الْیُمْنٰی حَتّٰی غَسَلَها . ثُمَّ اَخَذَ غَرْفَةً اُخْرٰی فَغَسَلَ بِها یَعْنی رِجْلَهُ الْیُسْرٰی . ثُمَّ قالَ هٰكَذا رَأَیْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ یَتَوَضَّأُ .

ترجمەسی

(عبدالله) بن عباس رضی الله عنهمادن :

مشارالیه (بر دفعه) آبدست آلدیده یوزینی ییقادی . شویلەكه برآووج صو آلوب آغزینی چالقالادی وبورننه چكدی . صوكرا بر آووج صو آلوب اونكله وشویلەجه (یعنی صاغ آووجنی) دیكر آووجی ایله برلشدیروب یوزینی ییقادی . ینه برآووج صو آلوب صاغ النی (یعنی قولنی) ییقادی . ینه برآووج صو آلوب صول النی (یعنی قولنی) ییقادی . صوكرا باشنی مسح ایتدی . صوكرا برآووج صو آلوب صاغ آیاغنه تاییقاینجەیه آزار آزار دوكدی . ینه برآووج صو آلوب آیاغنی ، یعنی صول آیاغنی (ینه اویلەجه) ییقادی . اوندن صوكرا : « رسول الله صلی الله علیه وسلمی كوردم ، بویله آبدست آلیوردی » دیدی .

١١٦ . عَنْ اَنَسٍ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ قالَ كانَ النَّبِیُّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ اِذا دَخَلَ الْخَلاءَ قالَ اَللّٰهُمَّ اِنّی اَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبُثِ وَالْخَبائِثِ .

ترجمەسی

انس (بن مالك) رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نبی محترم صلی الله علیه وسلم ، خلایه كیر (مك ایستە) دیكی

زمان « اَللّٰهُمَّ اِنّى اَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبُثِ وَالْخَبَائِثِ » [١] ديیه دعا بویوروردى .

١١٧ . عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُما اَنَّ النَّبِىَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ الْخَلَاءَ . قَالَ فَوَضَعْتُ لَهُ وَضُوءً . فَقَالَ مَنْ وَضَعَ هٰذَا ؟ فَاُخْبِرَ . فَقَالَ اللّٰهُمَّ فَقِّهْهُ فِى الدِّينِ .

ترجمه‌سى

(عبدالله) بن عباس رضى‌الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : نبى اكرم صلى‌الله عليه‌وسلم (بركره) خلايه كيردى. كنديسنه (ییقاناجق وآبدست آلاجق) صو (كوتوروب) براقدم . « بونى (بورايه) كیم قویدى ؟ » دیيه صوردى . خبر ويرديلر . « الّٰهى ، اونك دينده‌كى آكلايشنى آرتير » دیيه دعا بویوردى [٢] .

١١٨ . عَنْ اَبِى اَيُّوبَ الْاَنْصَارِىِّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ [٣] قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ

[١] دعاى شريفك ترجمه‌سى : « الّٰهى ، خبثدن وخبائثدن سكا صيغينيرم » اھ . والله اعلم . بوايكى لفظ ايله واقع اولان دعا جوامع الكلم احمديه‌دندر . بوايكى كلمه برچوق معنايه كليور : خبث شياطينك ذكورى ، خبائث‌ده اونلرك اناثيدر ديمشلردر . كذلك خبائث على الاطلاق شياطين ، معاصى ، افعال مذمومه وخصال رديئه ؛ خبث‌ده كفر ، فجور ، عصيان ، على الاطلاق شر معنالرينه كلير . ابن الاعرابى ، خبثى بر كره (مكروه) يعنى (ايسته‌نيلمه‌ين شى) ديیه تفسير ايتدكدن صوكرا بومعنابى تفصيل ايده‌رك امور مكروهه‌نك نوعلرينه كوره باشقه باشقه تعبيرلر ايله بيان ايديلديكنى ومثلا كلام خبيثه شتم ، دين خبيثه كفر ، طعام خبيثه حرام ، شراب خبيثه ضار دينيلديكنى سويليور . ايشته خبث ايله خبائثدن صاقينمق ، بوصايديغمز شيلرك كافه‌سندن صاقينمق ديمكدر .

[٢] (٦٧) نجى حديثه مراجعت .

[٣] ابو ايوب خالد بن زيد انصارى نجّارى رضى‌الله عنه عقبهٔ ثانيه‌ده حاضر بولونان سابقين اولين انصاردن ونبى مكرم صلى‌الله عليه وسلمه جد مكرملرى عبدالمطلب والده‌سى جهتندن قرابتى اولان بختياران صحابه‌دندر . عليه الصلاة والسلام افنديمز مكهٔ مكرمه‌دن هجرتله مدينهٔ منوره‌يى تشريفلرنده بر آى قدر كنديلرينه مهماندارلق خدمت مبجله‌سنده بولونمشلردر . بدردن باشلايه‌رق بوتون مشاهد وغزوانده رسول‌الله صلى‌الله عليه وسلمدن

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِذَا اَتَى اَحَدُكُمُ الْغَائِطَ فَلَا يَسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ وَلَا يُوَلِّهَا ظَهْرَهُ . شَرِّقُوا اَوْ غَرِّبُوا .

آيريلمامش ، على كرم‌الله وجهه حضرتلرينك ايام خلافتنده بوتون حربلرنده برابر بولونوب خوارج حربنده‌ده نهروانده بولونمش ومدائن كسرايه برابر كلمشدر . بالآخره معاويه رضى‌الله عنهك ايام خلافتنده‌ده قسطنطينيه‌يه ايلك غزا ايده‌جكلره لسان نبوى ايله موعود اولان اجر عظيمى احراز ايچون يزيد بن معاويه‌نك تحت قيادتنده‌كى ايلك جيش مسلمينه التحاق ايده‌رك بلد قيصره غازياً كلمش وبوراده خسته‌لنه‌رك عالم جماله انتقال ايله سورك دیبنده دفين خاك رحمت قيلنمشدر . (ھ ٥٠) ياخود (ھ ٥٢)

« العقدالفريد » صاحبى اندلسلى ابن عبد ربه (٢٤٦-٣٢٨) عتبى‌دن (وفاتى:٢٢٨) روايةً شويله ديور: اسلام اوردوسى خليجه وارديغى وقت ابوايوب رضى‌الله عنه آغيرلاشدى. يزيد عيادتنه كلوب : « بر ديله‌كك وارمى » ديیه‌صوردى. اوده جواباً : « سزك دنيا كزك بكا هيچ لزومى يوق . لكن بنى آنكدن كلديكى قدر دشمن ديارى ايچنده ايلرى‌يه طوغرو كوتوروب دفن ايت . زيرا رسول‌الله صلى‌الله وسلمدن ايشيتدم ، قسطنطينيه سورينك دیبنده صالح بر كيمسه دفن اولوناجقدر بویوردى . اومارم‌كه او مرد صالح بن اولايم » ديدى . وفات ايتديكنده يزيد تكفين اولونماسنى امر ايتدى . سريرى اوزرينه قوندقدن صوكراده مفرزه‌لرنى چيقاروب وسريرى احاطه ايدوب حرب ايده ايده ايلرى‌يه سوردى. قيصر بر جنازه اطرافنده مقاتله ايدلديكنى كورونجه مراقه دوشوب يزيده : « بوكورديكم نه اوليور ؟ » ديیه صوردورمش . اوده : « بزم پيغمبرمزك صاحبيدر. سنك مملكتكده ايلرى برموقعده دفن اولونمه‌سنى وصيت ايتدى. بزده بو وصيتنى انفاذه ، ياخود جانلرمزى الله يولنده فدايه عزم ايتدك » جوابنى ويرمش . قيصر : « بو نه عجايب شى ! هركس باباك ايچون داهى ديیور . او ايسه بوراله سنى كونديريور . سن پيغمبريكك صاحبنى بزم مملكتمزده دفن ايتمك ايسته‌يورسك . هيچ دوشونميورميسك‌كه سن دونوب كيتدكدن صوكرا بز اونى قبرندن چيقاروب وحوشه ييديره‌جكز ؟ » ديیه بر دها خبر كوندرنجه يزيد : « والله بن سزه سويليه‌جكم بر سوزى قولاقلريكزه كوبه ايده‌رك توديع ايتمه‌دكجه اونى سزك طوپراقلريكزه توديع ايتمك نيتنده بولونمادم . سويله‌يه‌جكم سوزده شودر : اكر قبرينى آچديغكزى ، ياخود جسدينه برشى ياپديغكزى طويديغم وقت عرب ديارنده بن‌ده قتل ايتمه‌دك بر خرستيان ، هدم ايتمه‌دك بر كليسا براقيرسه‌م بو ميته باعث اكرامم اولان ذاتى ، يعنى عليه الصلاة والسلام افنديمزى انكار ايتمش اولايم » جوابنى ويرمش . بو تهديد اوزرينه قيصر : « سنك باباك سنى بندن ايى طانيورمش . بو قبرى محافظه ايده‌جكمه بن‌ده مسيحه قسم ايده‌رم » ديیه تأمينات ويرمش. ابن عبد ربه روايتك صوكنده : « قبرينك اوزرنده بر قبه بنا اولونوب بوكونه قدر ايچنده قنديل ياقيلديغنى خبر آلدم » ديیور . اھ (جلد ٢ ، ص ٢٣٧)

بخارى شارحى مورخ عينيده‌ده ابو ايوب حضرتلرينك وصيتى حقنده شويله بر قيده

ترجمه‌سی

ابو ایوب انصاری رضی‌الله عنه‌دن :

شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم بویوردی که بریکز ، قضای

مصادف اولیورز : « وفات ایتدیکمده بنی سدیر اوزرینه قویکز. دشمنله چارپیشدیغکزده بنی آیاقلرکزك آلتنه دفن ایدیکز . » دیمش . ابن‌الاثیرك مجاهددن (٢١ ـ ١٠٢) نقلاً « اسدالغابه » سنده‌کی : « یزید سواریلره تا ایزی غائب اولنجه‌یه قدر قبرك اوزرنده آمد شد ایتمکی امر ایتدی » سوزی‌ده بونی مؤیددر .

ابن‌الجوزی (٥٠٨ ـ ٥٩٧) نك « المنتظم » اسمنده‌کی تاریخنده‌ده حافظ ابو زرعة الدمشقیدن روایةً قسطنطنیه سورینك دیبنده ابو ایوب انصاری رضی‌الله عنهك قبری بر بیاض بنا ایچنه آلیندیغی وبنانك اورته‌سنده زنجیر ایله معلق بر قندیل بولوندیغی ذکر ایدیلیورکه سندینه باقیلیرسه بو روایت (١٩٥) سنهٔ هجریه‌سندن اوله‌راجقدر .

ینه ابن‌الاثیر ایله ابن الجوزینك روایةً خبر ویردکلرینه کوره بو قبر شریف روملرجه معظم ومحترم اولوب قحط زمانلرنده اونکله استسقا ایدیلیرمش. هله ابن‌الاثیر : «قحط زماننده قبری آچیلوب وسیلهٔ نزول رحمت اتخاذ ایدیلیرمش. » دیدیکی کبی واقدی‌ده (وفاتی:٢٠٧) روملرك بو قبره باقوب لزوم اولدقجه تعمیر وترمیمنه اعتنا ایتدکلرینی ایشیدیورز» دیيور .

ابوایوب حضرتلرینك رحمت رحمانه قاووشماسی ٦٧٠ ایله ٦٧٢ سنهٔ میلادیه‌لری آراسنده وهراقلیوس خاندانندن اوچنجی قسطنطینك زمانه مصادف اولمش اولیور. یزید ایله قیصر آراسنده کچدیکی روایت ایدیلن ماجرا بو حکمداره عائد اولمق لازم کلیر. مجاهدك روایتنده قبر شریف اوزرنده بو خاندانك بوتون مدت سلطنتجه قبه موجود اولدیغی کبی قبرك کندیسنه احترام ایدلدیکی‌ده آکلاشیلیور. ابن‌الجوزینك حافظ ابوزرعةالدمشقیدن اولان روایتی‌ده هراقلیوس خاندانندن صوکرا ایسوریان خاندانی زماننده بو حالك دوام ایتدیکنی تأییدایدر برخبردر. بخاری شارحی مؤرخ عینی‌ده ـ شرحك برنجی جلدنده ـ قبر شریفك استانبول سورینه قریب بر یرده کندی زماننده حالا معروف اولوب تعظیمه شایسته کورولمکده واونکله استسقا اولونمقده اولدیغی سویلیورکه اصلسز اولسه بونی سویله‌مه‌یه‌جکنه شبهه یوقدر. عینینك وفاتی (٨٥٥) سنه‌سنده یعنی فتحدن ایکی سنه اول اولدیغنه کوره استانبولك فتحنه یاقین زمانلره قدر قبر شریفك یری غائب اولمامش دیمکدر . خلاصه ایلك تاریخ یازلدیغی زمانلردن وقت فتحه قدر بوتون مؤرخلر بو قبرك موجود ، معظم ومحترم اولدیغنی خبر ویروب طوریورلر . بر بوکا ، برده بیزانس ایمپراطورلغنك کچیردیکی تقلبات کونا کونه باقیلیرسه انسان ایشك ایچندن قولایجه چیقامیور. روملر بو قبر شریفی حسن محافظه ایتمکی تعهد ایتدکلرینی وبو تعهدلرینی سلاله‌دن سلاله‌یه دور ایتدکلرینی ـ دوام تعهدك سبب وحکمتی معلوم اولمامقله برابر ـ برآن ایچون فرض ایتسه‌ك بیله آرایرده لاتینلر کبی باربارلقلریله معروف اولانلر وخرستیان مقدساتنه بیله حرمت ایتمه‌سنی بیلمه‌ینلرده حکمران اولمشلردر . دیکر طرفدن‌ده فتحه قریب زمانلرده روم ایلی وآناطولی جهتلری

حاجت ایتمك ایسته‌دیکی وقتده قبله‌یی نه قارشیسنه آلسین ، نه آرقه‌سنه . (مدینه‌نك) شرقنه ویا غربنه طوغرو دونکز [١] .

١١٩. عَنْ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ اِنَّ نَاساً يَقُولُونَ اِذَا قَعَدْتَ عَلٰى حَاجَتِكَ فَلَا تَسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةَ وَلَا بَيْتَ الْمَقْدِسِ. لَقَدِ ارْتَقَيْتُ يَوْماً عَلٰى ظَهْرِ بَيْتٍ لَنَا. فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلٰى لَبِنَتَيْنِ مُسْتَقْبِلاً بَيْتَ الْمَقْدِسِ لِحَاجَتِهِ .

ترجمه‌سی

عبدالله بن عمر رضی‌الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : برطاقیم کیمسه‌لر « (قضای) حاجته اوطوردیغك زمان نه قبله‌یی قارشیکه آل ، نه‌ده بیت‌المقدسی » دیيور . بن (ایسه) برکون بزم أوك طامی اوستنه چیقمشدم. رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمك (قضای) حاجت ایچون بیت‌المقدسه قارشی ایکی کرپیچ اوزرینه اوطوردیغنی (کوزمله) کوردم .

١٢٠. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا اَنَّ اَزْوَاجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُنَّ يَخْرُجْنَ بِاللَّيْلِ اِذَا تَبَرَّزْنَ اِلَى الْمَنَاصِعِ . وَهُوَ صَعِيدٌ اَفْيَحُ. فَكَانَ عُمَرُ يَقُولُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَحْجُبْ نِسَاءَكَ . فَلَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ترکلرك الندە اولوب او دورده مصرده یاشایان عینی کبی بر مؤرخك اصلی یوقکن « بو قبر الیوم موجوددر وشایان تعظیم کورولوب اونکله استسقا اولونور » دیمه‌سنه نه معنی ویرمه‌لی ؟

کرك یوقاریدن بری سرد ایتدیکمز روایات تاریخیه ، کرك آق شمس‌الدین حضرتلرینك قبری کشف ایتدیکی حقنده‌کی روایت مشهوره هب صحیح ایسه یالکز فتحه قریب زمانلرده قبر مندرس اولوب ایزی غائب اولمش دیمك لازم کله‌جككه بوده بناسی ، قبه‌سی ، زنجیرلی قندیلی عصرلرجه یرنده طوردقدن صوکرا تام مسلمانلرك استانبولك هر طرفنی استیلا ایدوب فتحه یاقلاشدقلری بر دورده محو اولمش اولدیغنی افاده ایدرکه عقله اوقدر ملایم کلمیور . هر حالده مؤرخلرمز ایچون بو مسئله تتبعه سرمایه اولابیله‌جك بر موضوع اولابیلیر .

[١] « شرّقوا او غرّبوا » امری ، مدینهٔ طاهره سمتنه کوره‌در . بوقسه هر سمته کوره قبله‌یه تعظیماً هانکی جهته توجه ایتمك کرکسه اورایه یونه‌لمك اقتضا ایده‌جکی آشکاردر .

يَفْعَلُ. فَخَرَجَتْ سَوْدَةُ بِنْتُ زَمْعَةَ زَوْجُ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةً مِنَ اللَّيالى عِشاءً . وَكانَتِ امْرَأَةً طَوِيلَةً . فَناداها عُمَرُ اَلاٰ قَدْ عَرَفْناكِ يا سَوْدَةُ . حِرْصاً عَلٰى اَنْ يُنْزَلَ الْحِجابُ . فَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ الْحِجابَ .

ترجمه‌سی

عائشه رضی الله عنهادن :

شویله دیمشدر : نبیّ مکرّم صلی الله علیه وسلمك زوجات (طاهرات) ی ، کیجه‌لین قضای حاجته چیقدقلرنده (مدینه‌نك کنارنده کائن) مناصع (نام محل) ه قدر کیدرلردی . (مناصع دینیلان یر ایسه) آچیق بر یردر . عمر (رضی الله عنه) نبی محترم صلی الله علیه وسلمه : « قادینلرکی قاپا (یعنی اودن طیشاری‌یه چیقمقدن منع بویور) دیردی‌ده رسول الله صلی الله علیه وسلم (اونك دیدیکنی وحیه انتظاراً) یاپمیوردی . (نهایت) امهات مؤمنیندن (سَوْدَةُ بِنْتُ زَمْعَه) بر کیجه یاتسی نمازی وقتنده چیقدی . (سوده رضی الله عنها) اوزون بویلو برخاتون ایدی . عمر ، حجاب (یعنی تستر نسوان) امرینك نازل اولماسنه او قدر حریص ایدی که اوکا : « یا سَوْدَه ، بیلمش اول که بز سنی طانیدق » دییه باغیردی . بوندن صوکرا الله تعالی حجاب (آیته) ی انزال ایتدی [١] .

---

[١] آیات حجاب ، اوچ دفعه‌ده اوچ مرتبه‌یی ناطق اوله‌رق اوزره نازل اولمشدر . برنجیسی : (يا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِاَزْواجِكَ وَبَناتِكَ وَنِساءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلاٰبِيبِهِنَّ) آیت کریمه‌سیله قادینلر یوزلرینی اورتمکله مکلف اولدیلر . ایکنجیسی : (وَاِذا سَاَلْتُمُوهُنَّ مَتاعاً فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَراءِ حِجابٍ) آیت کریمه‌سی مقتضاسنجه ارخای حجاب ایله امر اولوندیلرکه حرم ایله سلاملغی آییرمق دیمکدر . اوچنجیسی : (وَقُلْ لِلْمُؤْمِناتِ يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلاٰ يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلاّٰ ما ظَهَرَ مِنْها وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوبِهِنَّ) (وَقَرْنَ فى بُيُوتِكُنَّ وَلاٰ تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجاهِلِيَّةِ الْاُولٰى) آیت کریمه‌لری موجبنجه برضرورت شرعیه اولمادقجه خانه‌لرندن

١٢١ . عَنْ اَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قالَ كانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِذا خَرَجَ لِحاجَتِهِ اَجِئُ اَنَا وَغُلامٌ مَعَنا اِداوَةٌ مِنْ ماءٍ . وَفى رِوايَةٍ مِنْ ماءٍ وَعَنَزَةٌ يَسْتَنْجِى بِالْماءِ [١] .

ترجمه‌سی

انس (بن مالك) رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : « رسول الله صلی الله علیه وسلم (قضای) حاجته چیقدیغی زمان بر چوجوقله برابر یانمزده بر صو مطهره‌سی اولدیغی حالده (خدمت ایچون) کلیردك » .

انس رضی الله عنهك : « ... یانمزده بر صو مطهره‌سی ایله بر حربه [٢] اولدیغی حالده ... » دیدیکی‌ده روایت اولونیورکه صو ایله استنجا ایدیلدیکنی آکلاتمق ایستیور .

چیقمالری نهی اولوندی‌که بعض امهات مؤمنین حضراتی شخصلرینی ، یعنی وجودلرینك قارالتیسنی بیله کوسترمکدن اجتناب بویوروrlردی . امهات مؤمنینك قضای حاجت اقتضا ایتدکجه تستر حاللری‌ده اوچ مرتبه اوزره واقع اولدی . اوللری - بو حدیثدن‌ده آکلاشیلدیغی اوزره - مناصع دینیلن قیره چیقارلر و کیجه قارا کلمنی باصمادن چیقمازلردی . صوکرا آیت حجاب نازل اولونجه کیجه قارا کلغنده‌ده اورایه کیدیك چیقارلردی . لکن - ینه بو قصه‌دن‌ده استدلال ایدیلدیکی اوزره - قارا کلق اولمقله برابر تا اوزاقدن کورونن وجودلرینك قاراltیسندن کیم اولدقلری بعضاً تعین و تمیز ایتدیکی‌ده اولوردی . بو ایسه حضرت عمره پك کران کلیردی . دها صوکرا اولرده آبدستخانه‌لر انشا ایدیلنجه آرتق طیشاری‌یه چیقمقدن بوسبوتون واز کچدیلر .

حضرت عمر رضی الله عنه فرط غیرتندن ازواج مطهراتك طیشاری‌یه چیقاریلمالری وخانهٔ سعادته کلن کیمسه‌لرك امهات مؤمنین حضراتنی کورمه‌مه‌لری ایچون علیه الصلاة والسلام افندیمزدن دفعات ایله نیاز ایتمشدی . نهایت حجاب آیتلری نازل اولدی‌که (موافقات عمر) دن بری‌ده بودر . موافقات عمر مشار الیهك دها صوکرا اینن وحی و تنزیله موافق کلن رأیلریدرکه بو ، اون بر ، حتی بعضلرنجه یکرمی ایکی دفعه واقع اولمشدر .

[١] بو ایکنجی روایتی مؤلف ، بخارینك برآز آشاغیده تکرر ایدن و ذکرندن صرف نظر ایدیلن حدیثندن اقتباس ایتمشدر .

[٢] بو حربه‌یی نبی علیه الصلاة والسلام افندیمزه نجاشی اهدا ایتمشدی . نمازه طوردقجه قبله‌سی جهتنه - سترهٔ مصلی اولسون دییه - دیکرلردی . بو حربه ، رسول الله صلی الله علیه وسلم افندیمزك اوکی صیرا طاشیندیغی کبی خلفای راشدینك‌ده اوکی صیرا طاشینیردی . صوکرا عبدالله بن الزبیر (رضی الله عنه) ك الـنه کچوب قتل اولوندیغی وقته قدر نزدنده قالمشدی .

١٢٢ . عَنْ اَبِى قَتَادَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِذَا شَرِبَ اَحَدُكُمْ فَلَا يَتَنَفَّسْ فِى الْاِنَاءِ . وَاِذَا اَتَى الْخَلَاءَ فَلَا يَمَسَّ ذَكَرَهُ بِيَمِينِهِ . وَلَا يَتَمَسَّحْ بِيَمِينِهِ .

ترجمه سى

ابو قتاده رضى الله عنهدن :
شويله ديمشدر : رسول الله صلى الله عليه وسلم بويوردى كه : ايچكزدن برى ، برشى ايچديكنده قابك ايچنه خوخلاماسين . خلايه كيتديكنده ذكرينه صاغ أليله طوقونماسين . صاغ أليله ده سيلينمه‌سين (يعنى استنجا ايتمه‌سين) .

١٢٣ . عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ اتَّبَعْتُ النَّبِىَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَخَرَجَ لِحَاجَتِهِ . فَكَانَ لَا يَلْتَفِتُ . فَدَنَوْتُ مِنْهُ . فَقَالَ اَبْغِنِى اَحْجَارًا اَسْتَنْفِضْ بِهَا . اَوْ نَحْوَهُ . وَلَا تَأْتِنِى بِعَظْمٍ وَلَا رَوْثٍ . فَاَتَيْتُهُ بِاَحْجَارٍ بِطَرَفِ ثِيَابِى . فَوَضَعْتُهَا اِلَى جَنْبِهِ . وَاَعْرَضْتُ عَنْهُ . فَلَمَّا قَضَى اَتْبَعَهُ بِهِنَّ .

ترجمه سى

ابوهريره رضى الله عنهدن :
شويله ديمشدر : (بركره) نبى مكرم صلى الله عليه وسلم (قضاى) حاجت ايچون چيقديغنده آرقه‌سندن كيتدم . (يورور كن) آرقه‌سنه دونوب باقمق عادتى دكلدى . كنديسنه ياقلاشدم . « استنفاض (يعنى استنجا) ايچون بكا طاش آرا » بويوردى ، ياخود بوكا بكزر بر سوز سويله‌دى . « (شو قدر كه) بكا نه كميك كتير ، نه فيشقى » ديدى . اتكمك ايچنده برقاچ طاش كتيروب يانينه قويدم و نزدندن صاووشدم . (حاجتنى) قضا ايتديكى زمان اونلرى قوللاندى .

١٢٤ . عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ اَتَى النَّبِىُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْغَائِطَ . فَاَمَرَنِى اَنْ آتِيَهُ بِثَلَاثَةِ اَحْجَارٍ . فَوَجَدْتُ حَجَرَيْنِ . فَالْتَمَسْتُ الثَّالِثَ فَلَمْ اَجِدْهُ .

فَاَخَذْتُ رَوْثَةً فَاَتَيْتُهُ بِهَا . فَاَخَذَ الْحَجَرَيْنِ وَاَلْقَى الرَّوْثَةَ وَقَالَ هٰذَا رِكْسٌ .

ترجمه سى

(عبدالله) بن مسعود رضى الله عنهدن :
شويله ديمشدر : نبى مكرم صلى الله عليه وسلم (بركره) قضاى حاجته كيتدى . « اوچ طاش كتير » ديه بكا امر ايتدى . ايكى طاش بولدم . اوچنجيسنى آرادمسه‌ده بولامادم . برفيشقى آلوب (وهپسنى بردن) كوتور (وب وير) دم . ايكى طاشى آلوب فيشقى‌يى آتدى و : « بو ، پيسدر » ديدى .

١٢٥ . عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ تَوَضَّأَ النَّبِىُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّةً مَرَّةً .

ترجمه سى

(عبدالله) بن عباس رضى الله عنهمادن :
شويله ديمشدر : (بردفعه) نبى اكرم صلى الله عليه وسلم (آبدست اعضاسنى) برر كره (ييقايه‌رق) آبدست آلدى .

١٢٦ . عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ زَيْدٍ الْاَنْصَارِىِّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ النَّبِىَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ .

ترجمه سى

عبدالله بن زيد انصارى رضى الله عنهمادن :
شويله ديمشدر : نبى محترم صلى الله عليه وسلم (بركره اعضاسنى) ايكيشر كره (ييقايه‌رق) آبدست آلدى .

١٢٧ . عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّهُ دَعَا بِاِنَاءٍ . فَاَفْرَغَ عَلَى يَدَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَغَسَلَهُمَا . ثُمَّ اَدْخَلَ يَمِينَهُ فِى الْاِنَاءِ فَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ

وَاَسْتَنْثَرَ [١] . ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَلاٰثَ مَرّٰاتٍ وَيَدَيْهِ ثَلاٰثاً اِلَى الْمِرْفَقَيْنِ . ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ . ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ ثَلاٰثَ مَرّٰاتٍ اِلَى الْكَعْبَيْنِ . ثُمَّ قٰالَ قٰالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ تَوَضَّأَ نَحْوَ وُضُوئِى هٰذٰا ثُمَّ صَلّٰى رَكْعَتَيْنِ لاٰ يُحَدِّثُ فِيهِمٰا نَفْسَهُ غُفِرَ لَهُ مٰا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ .

ترجمه‌سی

عثمان بن عفان رضی‌الله عنهدن :

مشارالیه (بر کره) بر قاب (ایچنده صو) ایسته‌ته (یوب آبدست آل)دی . شویله‌که اللرینك اوزرینه اوچ کره (صو) دوکوب ییقادی . صوکرا النی قابك ایچنه صوقوب آغزینی چالقالادی . وبورننه صو ویروب ینه چیقاردی . صوکرا یوزینی وأللرینی دیرسکلرینه قدر اوچ کره ییقادی . صوکرا باشنی مسح ایتدی . صوکرا ایکی آیاغنی اوچ کره طوپوقلرینه‌قدر ییقادی . و (نهایت) رسول‌الله‌صلی‌الله علیه وسلمك : « هر کیم شوآبدستم کبی آبدست آلوب ایکی رکعت نماز قیلار [٢] وبوایکی رکعت‌ایچنده خاطرینه (نماز ایله مناسبتی‌اولمایان) برشیئی کتیرمزسه [٣] نه قدر کچمش کناهی وارسه مغفور اولور » [٤] بویوردیغنی سویله‌دی .

[١] الده‌کی بخاری نسخه‌لرنده (واستنشق) دن صوکرا (واستنثر) یوقدر . آنجق بعض روایاتده (فمضمض واستنثر) ، بعضلرنده ایسه (فتمضمض ثلاثاً واستنثر ثلاثاً) دیه وارد اولمشدر .

[٢] بوایکی رکعت « شکر وضوء » نامی ویریلوب فرائض ورواتبدن آیری اولارق تطوعاً قیلینان نماز اولماسی‌ده وارد خاطر اولور .

[٣] متن حدیث شریفه اك موافق اولان ترجمه (نفسنی تحدیث ایتمزسه) صورتنده اولمق لازم کلیردی‌که ذهناً کندینی خواطر وخیالات ایله اشغال ایتمزسه دیمکدر . خواطر نفسانیه ایله وساوس شیطانیه‌نك نماز ایله مناسبتی اولمادیغی ایچون ترجمه‌یی عرض ایتدیکم قالبه افراغ ایله‌دم . عجبا نماز قیلارکن خواطردن ، وساوسدن حقیقةً آزاده قالابیلن وارمیدر؟ بلکه واردر . فقط شومحقق‌که امتك ـ هپسی دیمکله احتمال‌که جرأتکارانه برحکم ویرمش اولورز ـ اکثریت عظماسی ، اثنای صلاتده نمازه یابانجی اولان هرشیدن تفریغ باله موفق اولامیورلر . او حالده (يَسِّرُوا وَلاٰ تُعَسِّرُوا) بویوران اورحمةً‌للعالمینك تحت ضمانه کیرمش اولان بو وعد مغفرت ـ هایدی امر متعذره دیمه‌یه‌لم ـ امر متعسره تعلیق بویورولمش‌اولمایورمی؟ محققین‌علما حضراتی‌ایشته بونقطه‌یه دقت‌ایده‌رك بوراده‌کی بویورولان حدیث نفس‌حقنده مختلف تفسیرلرده بولونمشلردر . مثلا دیمشلردرکه (يُحَدِّثُ) لفظندن‌ده آکلاشیلاجغی اوزره منهی اولان حدیث نفس ، تکسّب ایله ، یعنی ایشه برآزده تصنع قاریشه‌رق خواطری دعوتله ، ترکه‌سی‌ایچندن قورمقله اولان نوعیدر . یوقسه کندیلککندن ذهنه هجوم ایدن خاطره ویا وسوسه ـ دفعی متعذر اولدیغی‌ایچون ـ معفودر . انسان نمازده ایکن خواطرینه قارشی کلوب تلاوت ایتدیکی سور قرآنیه ایله ادعیه ، اذکار وتسبیحات وتکبیراتك الفاظ ومعانیسنی واجرا ایله‌دیکی ارکانك مدلولاتی ایله نفسنی اشغال ایتمکه الندن کلدیکی قدر چالیشمالیدرکه مغفرت موعوده ایشته بویله طاورانمقله نفس وشیطانه قارشی آچدیغی مجاهده‌نك ثمرهٔ مترتبه‌سی ، مکافاتیدر . بعضلری ، خواطرك آخرته تعلق ایدنلرنده بأس یوقدر ، منهی اولان دنیایه متعلق خواطردر دیمشلر . وبو حدیثك ، حکیم ترمذینك « کتاب‌الصلاة » نده‌کی روایتنده (لاٰ يُحَدِّثُ نَفْسَهُ بِشَىْءٍ مِنَ الدُّنْيٰا) دینیلمش اولماسیله استدلال ایله‌مشلردر . بوتفسیره کوره حدیث‌نفسدن خالی‌اولان نماز ، خالصاً لوجه‌الله قیلینان ، ریا ، سمعه ، طلب جاه واعتبار کبی مقاصد خسیسه‌دن مجرد اولان نمازدر . دیکر برتفسیره کوره‌ده حدیث نفس عجبدر . ایتدکلری عبادتی بکه‌نوب مغرور اولانلر بو وعد جلیلدن متنعم اولامازلر .

بر روایته نظراً حضرت‌فاروق اعظم رضی‌الله‌عنه ، نمازده ایکن اسلام‌اردولرینك تجهیزی خواطریله مشغول اولدقلرینی سویلرلرمش . بوندن‌طولایی هیچ برصحابینك انکارینه معروض قالدقلرینه دائر هیچ بر روایتده یوقدر . دیمك مطلق خواطر ، نمازك عدم قبولنه علامت دکل ایمش .

[٤] ابن ابی شیبه‌نك روایتنده (وَمٰا تَأَخَّرَ) زیاده‌سی واردرکه بوکا کوره شرطه موافق اولارق ادا ایدیلن بر نمازك کچمش واولاجق کناهلرك مغفرتنه وسیله اولاجغی آکلاشیلیر . آنجق مغفرته شایسته کورولمش کناهلر هانکیلریدر ؟ مسلم روایتنده (مِنَ الصَّغٰائِرِ دُونَ الْكَبٰائِرِ) دینیلدیکنه کوره صغائردر . کبائر ایله مظالم عباد ، یعنی عبادك آلاجقلری وحقلری ایسه توبه واستحلال حقوق ایله عفو اولونور . مع‌هذا وسعت رحمت‌الٰهیه‌یه حدوپایان اولمادیغی‌ایچون حدیثك مطلق ذنوبه شمولی‌ده مستبعد دکلدر . لکن بعض روایاتده بو حدیثك صوکنده (لاٰ تَغْتَرُّوا فَتَسْتَكْثِرُوا مِنَ الْاَعْمٰالِ السَّيِّئَةِ = مغرور اولوب‌ده اعمال سیئه‌کزی چوغالتمایکز) بویورولدیغنه نظراً نمازك کناهلره کفارت اولدیغنه‌ده پك مغرور اولمغه کلمز . زیرا خطایایی تکفیر ایدن ، باغیشلاتان نماز عندالله مقبول اولانیدر . نمازینك درکاه قبوله صعود ایدوب ایتمه‌دیکنی یقیناً بیلمك ایسه هانکی قوله میسر اولور ؟

١٢٨ . وَفِى رِوَايَةٍ اَنَّ عُثْمَانَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ اَلَا اُحَدِّثُكُمْ حَدِيثاً لَوْلَا آيَةٌ فِى كِتَابِ اللّٰهِ مَا حَدَّثْتُكُمُوهُ . سَمِعْتُ النَّبِىَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يَتَوَضَّأُ رَجُلٌ فَيُحْسِنُ وُضُوءَهُ وَيُصَلِّى الصَّلَاةَ اِلَّا غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الصَّلَاةِ حَتَّى يُصَلِّيَهَا . وَالْآيَةُ اِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا اَنْزَلْنَا .

ترجمه‌سی

عثمان بن عفان رضی الله عنهدن (دیکر طریقدن اولان) برروایتده شویله‌در :

سزه بر حدیث نقل ایده‌یم که کتاب الله ایچنده بر آیت اولماسه‌یدی اونی سزه سویله‌مزدم . نبی محترم صلی الله علیه وسلمدن ایشیتدم ، شویله بویوروبوردی : « هیچ بر کیمسه یوقدر که آبدست آلسونده (آداب وارکاننه) حسن رعایت ایتسون ، صوکرا (فرض اولان) نمازی قیلسین‌ده او آبدست ایله (داها صوکراکی) نمازی قیلنجه‌یه قدر (کچن زمان ایچنده‌کی کناهلری) مغفور اولماسون » . — راوی دیرکه : (عثمان بن عفان رضی الله عنهك دیدیکی) آیت « اِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا اَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ » آیت کریمه‌سیدر [١] .

١٢٩ . عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّهُ قَالَ مَنْ تَوَضَّأَ فَلْيَسْتَنْثِرْ . وَمَنِ اسْتَجْمَرَ فَلْيُوتِرْ .

ترجمه‌سی

ابوهریره رضی الله عنهك (نبی مکرم صلی الله علیه وسلمك حدیث کریمی اولمق اوزره) : « هر کیم آبدست آلیرسه بورنی آیقلاسین ، هر کیم (استنجا ایچون) طاش استعمال ایدرسه عددینی تك یاپسین (یعنی اوچ طاش قوللانسون) دیدیکی روایت اولونیور .

[١] بو آیت کریمه‌نك تمامی ٩٨ نجی حدیثك ترجمه‌سنده مذکور اولوب مآل عالیسی ترجمه‌نك زیرنده تحشیه ایدیلمشدر .

١٣٠ . وَعَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اِذَا تَوَضَّأَ اَحَدُكُمْ فَلْيَجْعَلْ فِى اَنْفِهِ مَاءً ثُمَّ لِيَنْثُرْ . وَمَنِ اسْتَجْمَرَ فَلْيُوتِرْ . وَاِذَا اسْتَيْقَظَ اَحَدُكُمْ مِنْ نَوْمِهِ فَلْيَغْسِلْ يَدَهُ قَبْلَ اَنْ يُدْخِلَهَا فِى وَضُوئِهِ . فَاِنَّ اَحَدَكُمْ لَا يَدْرِى اَيْنَ بَاتَتْ يَدُهُ .

ترجمه‌سی

ینه ابوهریره رضی الله عنهدن :

شویله دینمشدر : رسول الله صلی الله علیه وسلم بویوردی که ایچکزدن بری آبدست آلاجق اولدیغی زمان بورننه صو آلسون ، صوکرا چیقارسون . هر کیم (استنجا ایچون) طاش استعمال ایدرسه عددینی تك یاپسون (هیچ اولمازسه اوچ طاش قوللانسون .) ایچکزدن بری اویقودن اویاندیغنده النی آبدست صویی ایچنه صوقمادن اول ییقاسون . زیرا هیچ بریکز (اویقو آراسنده) الی ، جسدینك نره‌سنه دکدیکنی بیله‌مز .

١٣١ . عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا وَقَدْ قِيلَ لَهُ رَاَيْتُكَ لَا تَمَسُّ مِنَ الْاَرْكَانِ اِلَّا الْيَمَانِيَيْنِ . وَرَاَيْتُكَ تَلْبَسُ النِّعَالَ السِّبْتِيَّةَ . وَرَاَيْتُكَ تَصْبُغُ بِالصُّفْرَةِ . وَرَاَيْتُكَ اِذَا كُنْتَ بِمَكَّةَ اَهَلَّ النَّاسُ اِذَا رَاَوُا الْهِلَالَ وَلَمْ تُهِلَّ اَنْتَ حَتَّى كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ . فَقَالَ اَمَّا الْاَرْكَانُ فَاِنِّى لَمْ اَرَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمَسُّ اِلَّا الْيَمَانِيَيْنِ . وَاَمَّا النِّعَالُ السِّبْتِيَّةُ فَاِنِّى رَاَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَلْبَسُ النِّعَالَ الَّتِى لَيْسَ فِيهَا شَعَرٌ وَيَتَوَضَّأُ فِيهَا . فَاَنَا اُحِبُّ اَنْ اَلْبَسَهَا . وَاَمَّا الصُّفْرَةُ فَاِنِّى رَاَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْبُغُ بِهَا . فَاَنَا اُحِبُّ اَنْ اَصْبُغَ بِهَا . وَاَمَّا الْاِهْلَالُ فَاِنِّى لَمْ اَرَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُهِلُّ حَتَّى تَنْبَعِثَ بِهِ رَاحِلَتُهُ .

ترجمه‌سی

روایت اولونیور که عبدالله بن عمر رضی الله عنهمایه بری [١] کلوب: «کوروبیورم [٢]، ارکان (بیت معظم) دن رکن (حجر) اسود ایله رکن یمانی‌دن باشقه‌سنه ال سورمیورسك. کوروبیورم، طاباقلانمش (دریدن معمول) نعلین کییورسك [٣].

[١] بو صوران، تابعیندن عبید بن جریج‌در. بو حدیثك باش طرفنده بخاریده شویله برمقدمه واردر: عبید بن جریج، عبدالله بن عمر رضی الله عنهمایه: «یا ابا عبدالرحمن، اصحابكك یاپدیغنی هیچ کورمه‌دیکم درت شیئی سنی یاپیور کوریورم» دیمش. ابن عمر: «نه‌در اونلر؟» دینجه شو جوابی آلمش و جوابه جوابنی ویرمشدر.

[٢] کعبهٔ معظمه‌نك حجر الاسودی حاوی اولان رکنی ایله رکن یمانی‌یه «رکنین یمانیین»، مقابللری اولان ایکی رکنه‌ده «رکنین شامیین» دیرلر. امتك بوکونکی عملی - ابن عمر رضی الله عنهمایه تبعاً - اثنای طوافده یالکز رکنین یمانیینی استلام، یعنی اللرینی سوروب تبرك ایله‌مکله اکتفادر. رکن اسود - حجردن طولایی - استلام ایله برابر تقبیل‌ده ایدیلیر. رکنین شامیین ایسه استلام و تقبیل ایدیلمز. الیوم عمل بونك اوزرینه تقرر ایتمشدر. سببی‌ده ابراهیم و اسماعیل علیهما الصلاة والسلام افندیلریمزك آتدقلری قواعد، یعنی تمللر اوزرنده طوران بو ایکی رکن اولماسیدر. رکنین شامیین تمللری ایسه قواعد ابراهیم علیه السلامه توافق ایتمیور. زیرا کعبهٔ معظمه دفعات ایله ییقیلوب بنا ایدلمش و یالکز ایکی رکن، اصل تمللر اوزرنده پایدار اولابیلمشدر.

بورادهکی سؤال و جوابك سیاقلرندن ده منفهم اولاجغی اوزره ارکان اربعهٔ بیتی استلام خصوصنده عصر اولده بعض صحابه ایله تابعین آراسنده اختلاف وارمش. بعضلری استحباباً ارکان اربعه‌یی استلام ایدرلرمش که جابر، انس، حسن، حسین رضی الله عنهم حضراتی بو زمره‌دندر. عبدالله بن الزبیر رضی الله عنهما حضرتلری بیت معظمی قواعد ابراهیم علیه السلام اوزرینه تکرار بنا ایتدیکنده اثنای طوافده هپسنی استلامه باشلامش. بوکونده قواعد ابراهیمیه اوزرینه مؤسس اولوب حطیمی ایچری‌یه آلان ابن الزبیرك بناسی اوزره تجدید اولونسه ینه ارکان اربعه‌یی استلام لازم کله‌جکنی قاضی عیاض سویلیور. هرنه حال ایسه بو اختلاف، صدر اولده ایدی. شیمدی ایسه یالکز رکنین یمانیینی استلامده اتفاق فقها واردر.

[٣] «نِعَالِ سِبْتِيَّة» یی طاباقلانمش دری ایله ترجمه ایتدم. «سِبْت» قَرَظ، یعنی مصر دیکنی دینیلان سَلَم وسَنْط یاپراغیله مدبوغ دری ومشینه اطلاق اولونور. علی قولٍ یالکز مدبوغنه، قول دیکره کوره‌ده مدبوغ ویا غیر مدبوغ صیغیر کونه دینیر.

کوروبیورم، صاری بویا قوللانیورسك [١]. برده کوروبیورم، مکه‌ده بولوندیغك زمان خلق، هلال (ذی الحجه) یی کورور کورمز اهلاله (یعنی بلند آواز ایله تلبیه‌یه) باشلادقلری حالده سن یوم ترویه (یعنی یوم عرفه‌دن اولکی کون) کیرمه‌دکجه اهلاله باشلامیورسك» دیمش. اوده جواباً دیمش که ارکان (بیت معظم) ه کلنجه، بن رسول الله صلی الله علیه وسلمك حجر اسود ایله رکن یمانیدن باشقه‌سنه مس ایتدیکنی کورمه‌دم. طاباقلانمش (دریدن معمول) نعلینه کلنجه بن، رسول الله صلی الله علیه وسلمك اوزری قیلسز (دریدن معمول) نعلین کییوب (ایاغی) ایچنده (ایکن) آبدست آلدیغنی کوردم. اونك ایچون بن اونلری کیمه‌یی سوه‌رم. صاری بویایه کلنجه رسول الله صلی الله علیه وسلمك صاری بویا ایله (البسه‌سنی ویا لحیهٔ مبارکه‌سنی) بویادیغنی کوردم. بن ده اونك ایچون او بویا ایله بویامایی سوه‌رم. اهلاله کلنجه رسول الله صلی الله علیه وسلمك حیوانی (حرکت ایچون) مهیا اولمادقجه اهلال بویوردیغنی کورمه‌دم».

١٣٢ . عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعْجِبُهُ التَّيَمُّنُ فِي تَنَعُّلِهِ وَتَرَجُّلِهِ وَطُهُورِهِ وَفِي شَأْنِهِ كُلِّهِ .

ترجمه‌سی

عائشه رضی الله عنهادن:

شویله دیمشدر: نبی محترم صلی الله علیه وسلم آیاق قابی کیمکده؛ صاچنی، صاقالنی طارامقده؛ آبدست آلمقده؛ (حاصلی) کافهٔ خصوصاتنده [٢] صاغدن باشلامقدن خوشلانیردی.

[١] کیلن قماشلر بعضاً ورس ویا زعفران ایله صاری‌یه بویاندیغی کبی خوشجه قوقولو اولان بو بویا صاقالده‌ده استعمال ایدیلیردی. ورس (آلاجهری) و (یمن زعفرانی) دیدکلری شیدر. بوراده صاری بویا قوللانمق هرایکی معناسی محتملدر. هرایکیسی ده سنت سنیه‌در. حتی عمامهٔ شریفه‌یی بیله صاری‌یه بویادقلری آثارده مصرحدر.

[٢] بو خصوصات - کیینمك، مسجده کیرمك، تزین ایتمك، باشنی تراش ایتمك کبی - افعال کریمه‌دن اولان خصوصاتدر. امتخاط، استنجا کبی شایستهٔ امتهان اولان خصوصاتده ایسه تیاسر ایدرلر، یعنی صولدن باشلارلردی.

١٣٣ . عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِىَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَتْ صَلَاةُ الْعَصْرِ . فَالْتَمَسَ النَّاسُ الْوَضُوءَ فَلَمْ يَجِدُوا . فَاُتِىَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِوَضُوءٍ . فَوَضَعَ يَدَهُ فِى ذٰلِكَ الْاِنَاءِ . وَاَمَرَ النَّاسَ اَنْ يَتَوَضَّؤُا مِنْهُ . قَالَ فَرَأَيْتُ الْمَاءَ يَنْبَعُ مِنْ تَحْتِ اَصَابِعِهِ حَتّٰى تَوَضَّؤُا مِنْ عِنْدِ آخِرِهِمْ .

ترجمه‌سی

انس بن مالك رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : (بر کره) نبیء اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلمی شویله کوردم [١] . ایکندی نمازی یاقلاشمشدی. خلق آبدست صویی آرادیلرده بولامادیلر. رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمه (بر قاب ایچنده برمقدار) آبدست صویی کتیردیلر . مبارك ألنی قابك ایچنه صوقدی . وخلقه اورادن آبدست آلسونلر دیه امر ایتدی . — انس دیرکه: (ایشته اوزمان رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمك) پارماقلری آلتندن (حاضروندن) هیچ برکیمسه خارج قالمامق اوزره جمله‌سی آبدست آلنجه‌یه‌قدر صو قایناديغنی کوردم [٢] .

[١] وقعه ، مدینهٔ طاهره‌نك بازار یری اولان (زورا) ده واقع اولمشدر .

[٢] روایته نظراً حضور عالیء رسالتپناهیلرینه کتیریلن صو ، برکیشینك آبدستنه یته‌جك مقدارده ایدی . صو کلنجه علیه‌الصلاة والسلام افندیمز حضرتلری مبارك پارماقلرینی ایچنه صوقوب صویك ایچنده ییقادیلر ، اوندن صوکرا بر صو قایناغندن صو ناصل فیشقیریرسه مبارك پارماقلری آراسندن اویله‌جه صو فیشقیرمغه باشلامشدر . بوده قوجه بر بازار خلقنی احتوا ایدن برجم غفیر حضورنده واقع اولمشدر. اوکون اوصودن آبدست آلانلرك عددی علی‌وجه‌الصحه مضبوط دکلسه‌ده روایات مختلفه‌یه کوره یتمش ایله اوچ یوز آراسنده‌در . ایشته علی رؤس‌الاشهاد ظاهر اولان عقللره حیرت ویره‌جك برمعجزهٔ باهره‌كه روایت ایدنلر هپ بخارینك ثقات‌رجالیدر. بومعجزهٔ سنیه البته ایلك یوم‌وقوعندن بری هپ دیللرده داستان اولا کلمشدر. بخارینك کوننده مبذولاً روایت ایدیلدیکی کبی عصرصحابه‌ده‌ده مجالس‌ومحافل مسلمینده موضوع بحث ومقال اولمشدر . بویله ایکن روایتك قوتنی توهین ایده‌جك، عجبا! دیدیرته‌جك هیچ بر روایت مخالفه منقول دکلدر . بومناسبتله قاضی عیاض دیرکه بوقضیه‌یی عددی پك کثیر اولان ثقات ، واقعه‌یی روایت ایدن جم غفیردن اونلرده کافهٔ صحابه‌دن روایت ایتمشلردر . بواخبار، پك غلبه‌لق کیمسه‌لرك مجمعلرنده، اوردوکاهلرده روایت‌ایدیلمش ایکن هیچ بر صحابینك هرهانکی بر راوی‌یه مخالفت ایتدیکنه ویاکوردم دیدیکنی انکار

١٣٤ . وَعَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا حَلَقَ رَأْسَهُ كَانَ اَبُو طَلْحَةَ اَوَّلَ مَنْ اَخَذَ مِنْ شَعْرِهِ .

ترجمه‌سی

ینه انس بن مالك رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم (حجة‌الوداعده) باشنی تراش ایتدیکی [١] زمان صاچندن الك اول آلان ابو طلحه [٢] اولدی .

١٣٥ . عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اِذَا شَرِبَ الْكَلْبُ فِى اِنَاءِ اَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعاً .

ایله‌دیکنه دائر هیچ برروایت یوقدر. صحابه موضوع بحث اولونجه بوکبی مواطنده‌ساکتك سکوتی، ناطقك نطقندن فرقسزدر . زیرا اونلرباطله قارشی سکوتدن، یالانه قارشی‌مداهنه‌دن منزه کیمسه‌لردر . اه .

« بویله شیلری تصدیق ایده‌مه‌یز، فنه مخالف اولان بوکبی شیلری عقلمز آلماز » دیمك، حقه قارشی پك بارد بر عناد ومکابره‌در . اهل فنی خبردار اولمادقلری شیلرك عدم وقوعنه اشهاد ایتمك، اونلری شاهدزور، دهاطوغروسی شهود بی‌شعور منزله‌سنه تنزیل ایتمك ایسته‌مكدر. حقیقی اهل فن بیلمه‌دکلری ، کورمدکلری حادثاته جف‌القلم اولماز دیمزلر . نفیدن‌ده ، اثباتدن‌ده تحاشی ایده‌رك بیلمیورز دیمکله اکتفا ایدرلر . بالخصوص اونلر اعتماد ایتدکلری اهل تجربه‌نك واهل تجربه‌دن روایت ایدنلرك خبر واحدینه بیله قناعت ایدوب مرویاتلرینی حسن تلقی وبوکا بنای حکم ایده‌رك سرمایهٔ علمیلرینی چوغالتمغه راضی اولورلر . هرهانکی متفنن کیمسه معلوماتنی یوقلاسه حقایق‌علمیه‌دن دیه بیلدیکی شیلرك بیکده برینی بالذات‌تجربه‌یه فرصت بولامامش ، تجربه‌سی لاحق اولمایان حقایق هپ أخبار آحادایله کندیسنه مال‌ایتمش اولدیغنی کورور. عجبا رواة ثقاتك بالذات کوروب‌ایشیتدکلری معجزات کونیه حقنده‌کی‌روایت وشهادتلری باشقه بر شیمیدر ؟

[١] بربر مَعْمَر بن عبدالله ، یاخود خراش بن اُمَیّه ایدی. لکن صحیح اولان‌اولکیدر. خراش ، حدیبیه‌ده‌کی بربر ایدی .

[٢] ابوطلحة زید بن سهل نصاریء نجّاریدر . آلدیغی صاچلری امر رسول اوزرینه زوجه‌سی (ام سُلیم) ه صاقلاسون دیه تسلیم ایتدی .

ترجمه‌سی

ابوهریره رضی‌الله عنه‌دن :
شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم بویوردی که ایچکزدن برینك قابندن كوپك (آغزینی صوقوب برشی) ایچرسه او قابی یدی کره ییقاسین [١].

١٣٦ . عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَتِ الْكِلَابُ تُقْبِلُ وَتُدْبِرُ فِي الْمَسْجِدِ فِي زَمَانِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يَكُونُوا يَرُشُّونَ شَيْئاً مِنْ ذٰلِكَ .

ترجمه‌سی

عبدالله بن عمر رضی‌الله عنهمادن :
شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمك زماننده كوپكلر ، مسجدك ایچنده كیدر كلیردی‌ده بوندن طولایی (مسجدی ییقامق ایچون) هیچ (صو) سرپمزلردی .

١٣٧ . عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَزَالُ الْعَبْدُ فِي صَلَاةٍ مَادَامَ فِي الْمَسْجِدِ يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ مَالَمْ يُحْدِثْ .

ترجمه‌سی

ابوهریره رضی‌الله عنه‌دن :
شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی‌الله علیه‌وسلم بویوردی که بر قول ، مسجدده نمازه منتظر اولدیغی مدتجه هپ نمازده‌در . مگر که کندیسندن حدث واقع اولا.

١٣٨ . عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَأَلْتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ . قُلْتُ أَرَأَيْتَ إِذَا جَامَعَ فَلَمْ يُمْنِ ؟ قَالَ عُثْمَانُ يَتَوَضَّأُ كَمَا يَتَوَضَّأُ

[١] بو حدیث شریف ، شافعیه‌نك حجتلرندن بریدر . حنفیه‌یه كوره ایسه منسوخدر .

لِلصَّلَاةِ وَيَغْسِلُ ذَكَرَهُ . قَالَ عُثْمَانُ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَسَأَلْتُ عَنْ ذٰلِكَ عَلِيّاً وَالزُّبَيْرَ وَطَلْحَةَ وَأُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ . فَأَمَرُونِي بِذٰلِكَ .

ترجمه‌سی

زید بن خالد رضی‌الله عنه‌دن :
شویله دیمشدر : عثمان بن عفان رضی‌الله عنه‌یه صوردم ، دیدم كه (بر كیمسه) مجامعت ایدرده منیسی نازل اولمازسه نه (یاپمالیدر) دیرسك ؟ » . عثمان (رضی‌الله عنه) : « نماز ایچون آبدست آلدیغی كبی آبدست آلیر ، باجاقلری آراسنی ییقار » جوابنی ویردی . — عثمان (رضی‌الله عنه) : « بونی بن ، رسول‌الله صلی‌الله علیه‌وسلمدن ایشیتدم » دیدی . — راوی دیر كه : (بو مسئله‌یی) علی ، زبیر ، طلحه ، ابی بن كعب (رضی‌الله عنهم) دن‌ده صوردم . (هپسی‌ده) بكا بویله سویله‌دیلر [١] .

١٣٩ . عَنْ اَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَرْسَلَ اِلَى رَجُلٍ مِنَ الْاَنْصَارِ . فَجَاءَ وَرَأْسُهُ يَقْطُرُ . فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَلَّنَا اَعْجَلْنَاكَ ؟ فَقَالَ نَعَمْ . فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِذَا أُعْجِلْتَ اَوْ قُحِطْتَ فَعَلَيْكَ الْوُضُوءُ .

[١] بو یولده فتوی ویرن صحابه یالكز متن حدیثده نام حاللری كچن بش ذاتدن عبارت اولمایوب - شارح بخاری عینی‌نك بیاننه كوره - سعد بن ابی وقاص ، عبدالله بن مسعود ، رافع بن خدیج ، ابوسعید خدری ، ابو ایوب انصاری ، عبدالله بن عباس ، نعمان بن بشیر ، زید بن ثابت كبی اجلهٔ اصحاب رضی‌الله عنهم حضراتی ایله جمهور انصاری و تابعیندن عطاء بن ابی رباح ، ابو سلمة بن عبدالرحمن ، هشام بن عروه ، اعمش كبی اعاظم فقهایی و بعض اصحاب ظاهری ، یعنی مذهب ظاهریدن اولانلرك بعضیلرینی‌ده بونلره علاوه ایتمك لازمدر . آنجق بو حكم ام‌المؤمنین عائشهٔ صدیقه ، ابو بكر الصدیق ، عمر بن الخطاب ، عبدالله بن عمر ، ینه عثمان بن عفان ایله علی بن ابی طالب و ابن مسعود و ابن عباس و دیگر مهاجرین رضی‌الله عنهم اجمعین حضراتندن مروی نقول ایله منسوخ اولدیغی ابن حزمك سویله‌دیكنی‌ده نقل ایدیوركه بونلردن عثمان ، علی ، ابن مسعود و ابن عباس حضراتنك ناسخه اطلاع طولاییسیله اولكی فتوالرندن رجوع ایتدكلری استدلال اولونیور . هرحالده وجوب غسل اوزرینه صحابه و تابعین دورندن صوكرا اجماع منعقد اولمشدر .

ترجمه‌سی

ابو سعید (سعد بن مالك) خدری رضی‌الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم انصاردن بر ذاتی ایسته‌دی . (او ذات) باشی طاملایه طاملایه کلدی . رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم : « غالبا سنی عجله‌یه کتیردك » بویوردی. « اوت » دیدی. بونك اوزرینه رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم بویوردی که شاید ایشك عجله‌یه کلیر ، یاخود (منی) قحطنه اوغرارسه‌ك سکا (یالکز نماز) آبدست (ی) لازم اولور .

١٤٠ . عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّهُ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِى سَفَرٍ . وَاَنَّهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَهَبَ لِحَاجَةٍ لَهُ . وَاَنَّ مُغِيرَةَ جَعَلَ يَصُبُّ الْمَاءَ عَلَيْهِ وَهُوَ يَتَوَضَّأُ . فَغَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ وَمَسَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ .

ترجمه‌سی

مغیرة بن شعبه رضی‌الله عنهدن :

روایت اولونیور که مشارالیه‌ده رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم ایله برلکده برسفرده بولونمش . رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم برحاجتی (قضا) ایچون کیتمش. آبدست آلدیغی زمان صوینی مغیره دوکمکه باشلامش . (ایشته بوآبدستده) یوز واللرینی ییقامشلر وباشلری ایله مستلری اوزرینه مسح بویورمشلردر [١] .

١٤١ . عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا اَنَّهُ بَاتَ لَيْلَةً عِنْدَ مَيْمُونَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَضِيَ عَنْهَا . وَهِيَ خَالَتُهُ . قَالَ فَاضْطَجَعْتُ فِى عُرْضِ الْوِسَادَةِ

[١] بو سفر ، تبوك سفری ایدی . مسح علی‌الخفینك منسوخ اولمادیغی بونکله‌ده ثابتدر. زیرا تبوك آخر غزوات نبویه‌در. (١٥٢) نجی عبدالله بن عمر ، (٢٥٣) نجی جریر ابن عبدالله بجلی حدیثلرینه‌ده مراجعت .

وَاضْطَجَعَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاَهْلُهُ فِى طُولِهَا . فَنَامَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . حَتَّى اِذَا انْتَصَفَ اللَّيْلُ اَوْ قَبْلَهُ بِقَلِيلٍ اَوْ بَعْدَهُ بِقَلِيلٍ اسْتَيْقَظَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَجَلَسَ يَمْسَحُ النَّوْمَ عَنْ وَجْهِهِ بِيَدِهِ . ثُمَّ قَرَأَ الْعَشْرَ الْآيَاتِ الْخَوَاتِمَ مِنْ سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ . ثُمَّ قَامَ اِلَى شَنٍّ مُعَلَّقَةٍ . فَتَوَضَّأَ مِنْهَا فَاَحْسَنَ وُضُوءَهُ . ثُمَّ قَامَ لِيُصَلِّيَ . قَالَ فَقُمْتُ فَصَنَعْتُ مِثْلَ مَا صَنَعَ . ثُمَّ ذَهَبْتُ فَقُمْتُ اِلَى جَنْبِهِ . فَوَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى رَأْسِى وَاَخَذَ بِاُذُنِى الْيُمْنَى يَفْتِلُهَا . فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ . ثُمَّ اَوْتَرَ . ثُمَّ اضْطَجَعَ حَتَّى اَتَاهُ الْمُؤَذِّنُ . فَقَامَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ . ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى الصُّبْحَ . وَقَدْ تَقَدَّمَ هٰذَا الْحَدِيثُ . وَفِى كُلٍّ مِنْهُمَا مَا لَيْسَ فِى الْآخَرِ .

ترجمه‌سی

(عبدالله) بن عباس رضی‌الله عنهمادن :

روایت اولونیور که بر کیجه نبیّ مکرّم صلی‌الله علیه وسلمك زوجات (طاهرات) ندن میمونه رضی‌الله عنهانك ـ که تیزه‌سیدر ـ یاننده قالمش . ـ ابن عباس (رضی‌الله عنهما) دیرکه بن (باشمی) یاصدیغك اکنه (قویارق) اوزاندم. رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم ایله اهلی‌ده یاصدیغك بوینه (باشلرینی قویارق) اوزاندیلر. رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم اویودی. کیجه‌یاریسی بولدیغنده ، یاخود برآز اولجه ، یاخود برآز صوکراجه اویاندی. اویقوبی (کیدرمك ایچون) الیله یوزینی سیلمکه باشلادی . اوندن صوکرا سورهٔ آل عمرانك صوك اون آیتلرینی اوقودی [١] . صوکرا قالقوب آصیلی طوران کوچوك برقربه‌یه اوزاندی . اورادن کوزلجه بر آبدست آلدی . صوکرا نمازه طوردی . ـ ابن عباس (رضی‌الله عنهما دیرکه (بن‌ده) قالقدم . اونك یاپدیغی کبی یاپدم . صوکرا کیتدم ، یاننه (یعنی صول

[١] (اِنَّ فِى خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ) دن باشلایوب سوره‌نك آخرینه قدر . بوندن آبدست آلمقسزین قرآن اوقونابیله‌جکی آکلاشیلیور .

طرفنه) طوردم . صاغ الی باشمك اوزرینه قویدی وصاغ قولاغمی طوتوب بوكدی [١] . صوكرا ایکی ركعت، ینه ایکی ركعت، ینه ایکی ركعت، ینه ایکی ركعت، ینه ایکی ركعت قیلوب اوندن صوكرا تك (ركعتلی برنماز) قیلدی [٢]. صوكرا مؤذن (دعوته) كلنجه‌یه قدر ینه اوزاندی . بعده ینه قالقدی ، خفیف ایکی ركعت قیلدقدن صوكرا (حجرهٔ شریفه‌سندن) چیقوب صباح نمازینی قیلدیردی. بو حدیث شریف اولجه كچمشدی [٣] . (آنجق شو واركه) هر برنده دیكرنده اولمایان شیلر واردر .

١٤٢ . عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ أَتَسْتَطِيعُ اَنْ تُرِيَنِي كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَضَّأُ ؟ قَالَ نَعَمْ . فَدَعَا بِمَاءٍ فَاَفْرَغَ عَلٰى يَدِهِ . ثُمَّ غَسَلَهَا مَرَّتَيْنِ . ثُمَّ تَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ ثَلاثاً . ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَلاثاً . ثُمَّ غَسَلَ يَدَيْهِ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ اِلَى الْمِرْفَقَيْنِ . ثُمَّ مَسَحَ رَأْسَهُ بِيَدَيْهِ . فَاَقْبَلَ بِهِمَا وَاَدْبَرَ . بَدَأَ بِمُقَدَّمِ رَأْسِهِ حَتّٰى ذَهَبَ بِهِمَا اِلٰى قَفَاهُ ثُمَّ رَدَّهُمَا اِلَى الْمَكَانِ الَّذِي بَدَأَ مِنْهُ . ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ .

ترجمه‌سی

عبدالله بن زید رضی الله عنهمایه بری (كلوب) : « رسول الله صلی الله علیه وسلمك ناصل آبدست آلدیغنی بكا كوستره بیلیرمیسك؟ » دیه صورمش. اوده «اوت» دیمش. بونك اوزرینه (برمقدار) صو ایسته‌مش . - (راوی دیركه) اللرینه صو دوكدكدن صوكرا ایکی كره ییقادی. صوكرا اوچ دفعه آغزینی چالقالایوب بورننه صو ویردی.

[١] بوكوشمال نبوی، تك اولان مقتدینك امامك صاغ طرفنه طورمق لازم كلدیكنه تنبیه ایچوندی .

[٢] بو تك ركعتلی نماز بر ركعتمی، یوقسه اوچ ركعتمی؟ عباره‌نك منطوقندن صراحةً منفهم اولامایور . اونك ایچون صلاة وتری كیمی بر نیتله اوچ ، كیمی ایكنجیده سلام ایله فصل ایده‌رك اوچ ركعت ، كیمی یالكز تك ركعت اعتبار ایتمشلردر .

[٣] ٩٧ نجی حدیثه مراجعت .

صوكرا یوزینی اوچ كره ییقادی . صوكرا اللرینی دیرسكلرینه قدر ایكیشر دفعه ییقادی. صوكرا ایکی الیله (بوتون) باشنی مسح ایدوب هر ایکی النی ایلری كری كوتوردی. وباشنك اوك طرفندن باشلایوب اللرینی آرقه‌سنه كوتوردی. (اورادن‌ده) باشلادیغی یره كتیردی . اوندن صوكرا آیاقلرینی ییقادی .

١٤٣ . عَنْ اَبِي جُحَيْفَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْهَاجِرَةِ . فَأُتِيَ بِوَضُوءٍ فَتَوَضَّأَ . فَجَعَلَ النَّاسُ يَأْخُذُونَ مِنْ فَضْلِ وَضُوئِهِ فَيَتَمَسَّحُونَ بِهِ . فَصَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الظُّهْرَ رَكْعَتَيْنِ وَالْعَصْرَ رَكْعَتَيْنِ وَبَيْنَ يَدَيْهِ عَنَزَةٌ .

ترجمه‌سی

ابوجحیفه (وهب بن عبدالله سوائی) رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : (برسفرده) نبی اكرم صلی الله علیه وسلم ، اویله‌نك صیجاق زمانده یانمزه چیقدی [١]. كندیسنه آبدست صوبی كتیریلدی . آبدست آلدی . خلق ، آبدست صوینك آرتانی آلوب (تبركاً) وجودلرینه (اوستلرینه، باشلرینه) سورمكه باشلادیلر . نبی محترم صلی الله علیه وسلم اوكنده بر حربه اولدیغی حالده اویله‌یی وایكندی‌یی ایكیشر ركعت قیلدیردی .

١٤٤ . عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ ذَهَبَتْ بِي خَالَتِي اِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اِنَّ ابْنَ اُخْتِي وَقِعٌ [٢] . فَمَسَحَ رَأْسِي

[١] روایته نظراً قصه ، مكه‌یه اولان سفرلرك برنده جریان ایتمشدر . منی ایله مكه آراسنده كائن (اَبطَح) ده قورولمش قیرمزی بر چادر ایچنده ایمشلر . ایشته اوچادرك ایچندن طیشاری‌یه چیقوب نماز قیلدیرمشلر . قیلینان نمازلرك‌ده (صلات مسافر) اولدیغی ذاتاً آكلاشیلیور. ٦٨ ، ١٤٨ ، ٢٤٦ ، ٢٤٩ ، ٣٠٣ و ٣٠٩ نجی حدیثلره‌ده مراجعت.

[٢] « وَقَعٌ » و « وَجِعٌ » روایتی‌ده واردر. ایكیسی‌ده برمعنایه‌در. وعلی الاطلاق خسته دیمكدر .

وَدَعَا لِي بِالْبَرَكَةِ . ثُمَّ تَوَضَّأَ فَشَرِبْتُ مِنْ وَضُوئِهِ . فَقُمْتُ خَلْفَ ظَهْرِهِ . فَنَظَرْتُ إِلَى خَاتَمِ النُّبُوَّةِ بَيْنَ كَتِفَيْهِ مِثْلَ زِرِّ الْحَجَلَةِ .

ترجمه‌سی

سائب بن یزید رضی‌الله عنهمادن :
شویله دیمشدر : (چوجوقلغمده) تیزه‌م بنی نبی‌مکرم صلی‌الله علیه وسلمك یاننه كوتوروب : « یا رسول الله ، بنم (شو) همشیره‌زاده‌مك آیاغندن اضطرابی وار » دیدی . (رسول‌الله صلی الله علیه وسلم الیله) باشمی صیغایوب بكا بركت دعاسی ایتدی . صوكرا آبدست آلدی . آبدست صویندن ایچدم . صوكرا آرقه‌سنده طوردم وایكی اوموزی آراسنده كردك چادرینك قوجه دوگمه‌لری (یاخود ككلیك یومورطه‌سی) كبی خاتم نبوتی كوردم .

١٤٥ . عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ الرِّجَالُ وَالنِّسَاءُ يَتَوَضَّؤُنَ فِي زَمَانِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَمِيعاً .

ترجمه‌سی

(عبدالله) بن عمر رضی‌الله عنهمادن :
شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم زماننده (آیت حجاب نازل اولمادن) ارككارله قادینلر برلكده (برقاب ایچندن) آبدست آلیرلردی [١] .

١٤٦ . عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [٢] يَعُودُنِي وَأَنَا مَرِيضٌ لَا أَعْقِلُ . فَتَوَضَّأَ وَصَبَّ عَلَيَّ مِنْ وَضُوئِهِ . فَعَقَلْتُ . فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ لِمَنِ الْمِيرَاثُ ؟ إِنَّمَا يَرِثُنِي كَلَالَةٌ . فَنَزَلَتْ آيَةُ الْفَرَائِضِ .

[١] آیت حجاب نازل اولدقدن صوكرا اركك ایله برلكده آبدست آلمانك جوازی ، یالكز زوجات ایله محارمه مقصور قالمشدر .

[٢] الده‌كی بخاری نسخه‌لرنده (جَاءَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) اولوب تجریدك

ترجمه‌سی

جابر (بن عبدالله) رضی‌الله عنهمادن :
شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی‌الله علیه‌وسلم بنی عیادته كلدی . كندیمی بیلمه‌یه‌جك درجه‌ده خسته ایدم . آبدست آلوب آبدست صویندن اوزرمه دوكدی . كوزمی آچدم . « یارسول‌الله ، میراث (م) كیمه قالاجق ؟ بنم وارثلرم ، كلاله (یعنی اصول وفروعمدن اولمایان كیمسه‌لر) در » دیدم . بونك اوزرینه فرائض آیتی نازل اولدی [١] .

١٤٧ . عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ حَضَرَتِ الصَّلَاةُ . فَقَامَ مَنْ كَانَ قَرِيباً مِنَ الْمَسْجِدِ وَبَقِيَ قَوْمٌ . فَأُتِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِخْضَبٍ مِنْ حِجَارَةٍ فِيهِ مَاءٌ . فَصَغُرَ الْمِخْضَبُ أَنْ يَبْسُطَ فِيهِ كَفَّهُ . فَتَوَضَّأَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ . قِيلَ كَمْ كُنْتُمْ ؟ قَالَ ثَمَانِينَ وَزِيَادَةً .

ترجمه‌سی

انس (بن مالك) رضی‌الله عنهدن :
شویله‌دیمشدر : (بردفعه) نماز وقتی كیردی . (أوی) مسجده یاقین اولانلر (آبدست آلمغه كیتدیلر) . (آبدستی اولمایان) بر طاقیملری‌ده قالدی . نبی اكرم صلی‌الله علیه‌وسلمه ایچنده (پك آز) صو بولونان برطاش تكنه كتیردیلر . تكنه

مطبوع نسخه‌سنده‌كی (رجل الی) علاوه‌سی سهو ناسخ اثریدر . تجریدك شرحی شرقاوینك كنارنده‌كی متنده ایسه « جَاءَ إِلَيَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ » دیه مضبوطدركه بونده معنی مستقیم اولور .

[١] بوراده‌كی فرائض آیتندن مراد ، سورۂ نسانك باش طرفلرنده (يُوصِيكُمُ اللهُ فِي أَوْلَادِكُمْ) دن باشلایوب (وَاللهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ) ده نهایت بولان ایكی میراث آیتی ، یاخود ینه او سورۂ شریفه‌نك نهایتنده اولان (يَسْتَفْتُونَكَ . قُلِ اللهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ) آیت كریمه‌سیدركه هرایكیسنده‌ده كلاله‌دن بحث بویورولمشدر .

ایسه ایچنده (کنیش کنیش) آووج آچیلامایه جق قدر کوچوك ایدی. اوراده کیلرك هپسی او (تکنه نك صویو)ندن آبدست آلدیلر. — (انس بن مالك رضی الله عنهدن) راوی: «قاچ کیشی ایدیکز؟» دییه صورمش. «سکسان، بلکه ده دها زیاده ایدك» دیمش [١].

١٤٨ · عَنْ اَبِي مُوسٰى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعَا بِقَدَحٍ فِيهِ مَاءٌ · فَغَسَلَ يَدَيْهِ وَوَجْهَهُ فِيهِ وَمَجَّ فِيهِ ·

متن بخارینك باشقه یرنده که (١٤٣) نجینك صوك قسمی اولارق ایراد ایدیلمشدر: «ثُمَّ قَالَ لَهُمَا اشْرَبَا مِنْهُ وَاَفْرِغَا عَلٰى وُجُوهِكُمَا وَنُحُورِكُمَا» زیاده سی ده واردر.

ترجمه سی

ابوموسی (الاشعری) رضی الله عنهدن:

شویله دیمشدر: (بر دفعه) نبی محترم صلی الله علیه وسلم ایچنده صو بولونان بر قاب ایسته دی. اللرینی، یوزینی قابك ایچنده ییقادقدن صوکرا ایچنه (مبارك آغزندن صو) پوسکوردی.

زیاده نك ترجمه سی: صوکرا اونلره: «بو صودن ایچکز و یوزکزه، کوکسکزه دوککز» بویوردی [٢].

١٤٩ · عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ لَمَّا ثَقُلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاشْتَدَّ بِهِ وَجَعُهُ اسْتَأْذَنَ اَزْوَاجَهُ اَنْ يُمَرَّضَ فِي بَيْتِي · فَاَذِنَّ لَهُ · فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ رَجُلَيْنِ تَخُطُّ رِجْلَاهُ فِي الْاَرْضِ · بَيْنَ عَبَّاسٍ وَرَجُلٍ آخَرَ · فَكَانَتْ عَائِشَةُ تُحَدِّثُ اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَعْدَ مَا دَخَلَ بَيْتَهُ وَاشْتَدَّ

[١] ١٣٣ و ١٥٠ نومرولو حدیثه مراجعت.

[٢] بو زیاده، ایلریده طائف غزوه سی حقنده کی احادیث میانده کی اوزونجه بر حدیثك پارچه سیدر. صویی کتیرن بلال رضی الله عنه اولدیغی اوراده ذکر اولوناجقدر. تثنیه صیغه سیله خطابك معناسی بو صورتله منفهم اولور. مخاطب، ابوموسی الاشعری ایله بلال رضی الله عنهمادر.

وَجَعُهُ هَرِيقُوا عَلَيَّ مِنْ سَبْعِ قِرَبٍ لَمْ تُحْلَلْ اَوْكِيَتُهُنَّ لَعَلِّي اَعْهَدُ اِلَى النَّاسِ · فَاُجْلِسَ فِي مِخْضَبٍ لِحَفْصَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ · ثُمَّ طَفِقْنَا نَصُبُّ عَلَيْهِ تِلْكَ · حَتّٰى طَفِقَ يُشِيرُ اِلَيْنَا اَنْ قَدْ فَعَلْتُنَّ · فَخَرَجَ اِلَى النَّاسِ ·

ترجمه سی

عائشه رضی الله عنهادن:

شویله دیمشدر: نبی محترم صلی الله علیه وسلمك (خسته لغی) آغیرلاشوب ده آغریسی اشتداد ایتدیکی زمان بنم اوده باقیلمق اوزره زوجات (طاهرات)ندن اذن ایسته دی. اونلرده اذن ویردیلر. (اوندن صوکرا) نبی اکرم صلی الله علیه وسلم، بر طرفنده عباس (رضی الله عنه)، دیکر طرفنده ده بر ذات اولدیغی حالده [١] آیاقلری یرده سورونه رك چیقدی. — عائشه (رضی الله عنها) نقل ایدردی که نبی اکرم صلی الله علیه وسلم اوینه کیروب ده آغریسی اشتداد ایتدکدن صوکرا: «اوزرمه، آغزلری چوزولمه دك یدی قربه صو دوکك. (بویله لکله) وجودمده بر آز خفت بولوب خلقه بلکه وصیتده بولونابیلیرم» بویوردی. بونك اوزرینه نبی مکرم صلی الله علیه وسلم، زوجهٔ (پاکی) حفصه (رضی الله عنها) نك (مالی اولان) بر (باقیر، یاخود آغاج) لگن ایچنه اوطورتولدی. صوکرا اوقربه لرك صوینی اوزرینه دوکمکه باشلادق. نهایت: «آرتق اولدی!» دییه اشارت بویوردی. اوندن صوکرا خلقك یانینه چیقدی [٢].

[١] دیکر ذات، بخارینك بوراده کی متننه کیرمه ین تفصیلنه کوره حضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه ایدی. فضل بن عباس، یاخود اسامة بن زید رضی الله عنهمدن بری اولدیغنه دائر روایتلرده واردر. بوندن آکلاشیلیور که عباس بن عبدالمطلب رضی الله عنه حضرتلری، مرض آخر نبویده دائما نزد قدسیت مآبده بولونمق شرفیله مشرف اولوب قالدیرمق اقتضا ایتدکجه بر النی طوتار، دیکر الینی ده مناوبه ایله کاه علی، کاه فضل، کاه اسامه رضی الله عنهم حضراتی طوتار قالدیریرلرمش. عائشه رضی الله عنهانك اسم تصریح ایتمه مه سی احتمال که حضرت امیرالمؤمنین ایله آرالرنده کچمش ماجرادن طولاییدر.

[٢] بویله بر ضعف بدن حالنده بیله خانهٔ سعادتلرندن مسجده چیقوب نماز قیلدیردیلر. وخطبه ایرادیله وصایا ونصیحتده بولونوب عهده لرندهکی تبلیغ وظیفهٔ علیاسنی نقصانسز ادا بویوردیلر. صلی الله علیه وسلم تسلیماً دائماً کثیراً.

١٥٠ . عَنْ اَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعَا بِاِنَاءٍ مِنْ مَاءٍ . فَاُتِيَ بِقَدَحٍ رَحْرَاحٍ فِيهِ شَيْءٌ مِنْ مَاءٍ . فَوَضَعَ اَصَابِعَهُ فِيهِ . قَالَ اَنَسٌ فَجَعَلْتُ اَنْظُرُ اِلَى الْمَاءِ يَنْبُعُ مِنْ اَصَابِعِهِ . فَحَزَرْتُ مَنْ تَوَضَّأَ مِنْهُ مَا بَيْنَ السَّبْعِينَ اِلَى الثَّمَانِينَ .

ترجمه‌سی

انس بن مالك رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر: نبیٔ اکرم صلی‌الله علیه‌وسلم (برکره) برقاب صو ایسته‌دی. ایچنده برآزصو بولونان آغزی کنیش ، دیبی طار برقاب کتیریلدی . پارماقلرینی ایچنه قویدی . ـ انس (رضی‌الله عنه) دیرکه آرتق (مبارك) پارماقلری آراسندن صوبك قایناديغنی تماشایه طالدم . او صودن آبدست آلانلری یتمش ایله سکسان آراسنده تخمین ایتدم [١] .

١٥١ . وَعَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْتَسِلُ بِالصَّاعِ اِلَى خَمْسَةِ اَمْدَادٍ . وَيَتَوَضَّأُ بِالْمُدِّ .

ترجمه‌سی

ینه انس رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نبی مکرم صلی‌الله علیه وسلم بر صاع ونهایت بش مد [٢] (مقداری صو) ایله غسل ایدر ، بر مد (مقداری صو) ایله‌ده آبدست آلیردی .

[١] ١٣٣ و ١٤٧ نجی حدیثلره مراجعت

[٢] (صاع) بش رطل بغدادی ایله بر ثلث رطل استیعاب ایدن قابه دینور . بر (مد) ده بر صاعك ربعی مقداریدر . بو ، شافعیه‌دن نوویناك ویردیكی حسابدر . آنجق بو اولچك پك اختلافلی اولدیغندن اختلافاتك درجه‌سنی آكلامق ایسته‌ینلر قاموس ترجمه‌سندن مد ، صاع ، مکوك ، رطل كلمه‌لرینه مراجعت ایده‌بیلیرلر . علیه‌الصلاة والسلام افندیمز حضرتلرینك مقادیر مختلفه‌ده صوایله آبدست آلوب اغتسال بویوردقلرینه دائر دیكر پك چوق روایاتده واردر . بوراده‌كی مقدارلر ، اورته یاپیلی بر كیمسه‌نك غسل ایدیله‌جك اعضاسی اوزرندن آقاجق صویك اقل مقدارینی كوستریر . اعضای بدن ایصلانوب اوزرندن صو

١٥٢ . عَنْ سَعْدِ بْنِ اَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَنَّهُ مَسَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ . وَاَنَّ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا سَأَلَ عُمَرَ عَنْ ذٰلِكَ . فَقَالَ نَعَمْ . اِذَا حَدَّثَكَ شَيْئاً سَعْدٌ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَا تَسْأَلْ عَنْهُ غَيْرَهُ .

جریان ایتدكدن صوكرا بو مقدارلردنده آز صو ایله ازالهٔ حدث ایدیله‌بیلیر . اسراف دیدیرتمه‌یه‌جك زیاده‌سی ایله‌ده جائزدر . مدینهٔ منوره‌ده مستعمل اولان مد ـ كه بین‌الفقهاء (مدنبوی) نامیله متعارفدر ـ (١ ١/٣) رطل مقداری استیعاب ایدر برحجم اولچوسیدر. دورت مد بر صاعدر . آنجق مد ایله صاعك مقدارلرینی آكلامق ، مقیاس طوتولان رطلك نه كمیتده اولدیغنی بیلمكه وابسته‌در . رطلك ایسه بغدادیسی ، شامیسی واردر . یعنی برینك كسوری ایران ، دیكرینككی روما اولچولری اولوب لدی‌الحساب تقریباً برمقداری كوسترن ایکی اولچكدر. رطل بغدادی (١٣٠)، دها طوغروسی ـ امام نوویناك تحقیقنه كوره ـ (١٢٨ ٤/٧) درهمدر . اصح اولان تقدیر ثانی ایسه‌ده كسرلی اولدیغندن بوكا (١ ٣/٧) درهم ، تعبیر دیكرله بر مثقال ضم ایده‌رك كسرسز (١٣٠) درهم اعتبار ایدلمشدر دینیلیور .

(١ ١/٣) رطل اولان برمد نبوی ، بوحسابه كوره (١٧١ ٣/٧) ویا (١٣٠) درهم حسابنه نظراً (١٧٣ ١/٣) درهم ایدركه اك طوغرو حساب وتقدیره كوره بر درهم ٣,٠٨٩٨ غرام ایتدیكندن بو مقدار صو (٠,٥٣٠) یعنی یاریم لیتره‌دن برآز زیاده‌جه بر شی طوتار . بو مقدار الیوم صوجیلرك استعمال ایتدكلری صو بارداقلرندن اوچنك آلدیغی صودن آزدر . بو ، امام شافعی ایله فقهای حجازك تقدیری اولوب ابوحنیفه ایله فقهای عراقه كوره ایسه مد ، ایكی رطل اولدیغندن آبدست صوینك مقداری (١,٠٦) لیتره ایدركه بش قدحدن برآز زیاده‌جه‌در .

رطل شامی ـ قاموس ترجمه‌سنك (رطل) ماده‌سنده بیان ایدیلدیكنه نظراً ـ (١٢) أوقیه وهراوقیه (٤٠) درهم اولدیغندن بو حسابه كوره (٤٨٠) وبر مد (٦٢٠) درهم اولمق لازم كلیرسه‌ده ینه قاموسك (مكّوك) ماده‌سنده تفصیل ایدلدیكنه نظراً بر اوقیه (١ ٢/٣) استار ، بر استار (٤ ١/٢) مثقال ، بر مثقالده (١ ٣/٧) درهم اولدیغندن بر رطل ـ ینه امام نوویناك بیلدیردیكی اوزره ـ (١٢٨ ٤/٧) وبرمد (١٧١ ٣/٧) درهم اولمش اولور . بوحسابه كوره اوقیه مترجم قاموسك رطل ماده‌سنده دیدیكی كبی (٤٠) درهم دكل ، حجازیلرك تقدیرینه كوره (١٠ ٥/٧) وعراقیلرك تقدیرینه كوره (٢١ ٣/٧) درهم اولمش اولور . مكركه او ماده‌ده درهم نامیله كوستردیكی باشقه اولچو اوله .

رسول اكرم علیه‌الصلاة والسلام افندیمز حضرتلرینك ـ بوراده‌كی روایته نظراً ـ آبدست صوبی ایشته بوقدر آز مقدارده‌در . غسل ایچون استعمال بویوردقلری صوده ـ بوروایته نظراً ـ دورتدن بش مده قدردركه اوده (٦٨٥ ٥/٧) دن (٨٥٧ ١/٧) درهم ایدركه تقریباً

ترجمه‌سی

عبدالله بن عمر رضی‌الله عنهمادن [١] :

شویله دیمشدر : نبی اکرم صلی‌الله علیه وسلمك مستلر (ی) اوزرینه مسح بویوردیغنی سعد بن ابی وقاص (رضی‌الله عنه) بکا سویله‌دی . بونی (بابام) عمر (رضی‌الله عنه) دن صوردمده عمر (رضی‌الله‌عنه): « اوت (مسح بویوردی) . (همده) سعد (رضی‌الله عنه) نبی اکرم صلی‌الله علیه وسلمدن روایةً سکا برشی سویلرسه اونی آرتق باشقه‌سنه صورما » جوابنی ویردی [٢] .

١٥٣ . عَنْ عَمْرِو بْنِ اُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْسَحُ عَلَى الْخُفَّيْنِ .

(٢,١٢٠) دن (٢,٦٥٠) لیتره‌یه قدر ایدر ـ فقهای عراقك مدی ایکی رطل اعتبار ایتدکلرینه کوره ایسه بو مقدار تقریباً (٤,٢٤) دن (٥,٣) لیتره‌یه قدردر .

[١] بو روایته نظراً مسحی علیه‌الصلاة والسلام افندیمزدن اصل کوروب روایت ایدن سعد ، اوندن روایت ایدنده عبدالله اولدیغی ایچون مؤلف (عن سعد) دیه‌رك رفع ایدن او ، اولدیغنی آکلاتمق ایسته‌یور . طوتدیغم سیاق ترجمه ایله مسئله دها قولای آکلاشیلاجغی ایچون بو طرزی اختیار ایتدم .

[٢] قصه‌نك محل جریانی عراقدر . سعد رضی‌الله عنهك حضرده مسح ایتدیکنی عبدالله ابن عمر رضی‌الله عنهما کورونجه انکار ایتمش. اوده رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمدن کوردیکنی سویله‌مش . صوکرا سعد ایله حضرت عمرك یانده بولوشنجه « باباکه صورسه‌کآ » دیمش. اوده صورنجه باباسی ، شورادهکی جوابی ویرمش .

عبدالله بن عمرو حضرتلری، صحبتی قدیم وروایاتی کثیر برصحابیٔ جلیل‌القدر اولدیغی حالده تا سعدك عراق والیلکی زمانه قدر بوکا مطلع اولامامش ، یاخود جواز مسحك یالکز وقت سفره مقصوراولدیغنی ظن ایتمش کبی کورونیور . بوده هرمسئله‌یی هرحالك بیله‌مه‌یه‌جکنه پارلاق برنمونه‌در . مسح علی الخفین سکساندن زیاده طریق ایله روایت ایدیلدیکنه ، یالکز حسن بصرینك بونی یتمش قدر صحابیدن ایشیتمش اولدیغنه کوره تواترینه حکم ایتمك جائزدر. بونی جائز کورمه‌ین خوارج ایله شیعه‌نك تعللات بیهوده‌سنه اعتبار اولونماز. سورهٔ مائده‌ده‌کی آیت ایله منسوخدر دینلرده یاکیلیورلر. زیرا سورهٔ مائده غزوهٔ مُرَیسیع ده نازل اولمشدر.

حال بوکه مغیرة بن شعبه‌دن (١٤٠ نجی حدیث) آخر غزوات نبویه اولان غزوهٔ تبوك‌ده ، یعنی سفرده ، کذلك سورهٔ مائده‌نك نزولندن صوکرا ایمان ایدن جریر بن عبدالله بجلیدن (٢٥٣ نجی حدیث) حضرده مسح بویوردیغی مرویدر .

ترجمه‌سی

عمرو بن امیة‌الضمری رضی‌الله عنهك: نبیّ اکرم صلی‌الله علیه وسلمك مستلر(ی) اوزرینه مسح ایتدیکنی کوردیکی روایت اولونیور .

١٥٤ . وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْسَحُ عَلَى عِمَامَتِهِ وَخُفَّيْهِ .

ترجمه‌سی

ینه عمرو بن امیة‌الضمری رضی‌الله عنهك : « نبی محترم صلی‌الله علیه وسلمك صاریغنه ومستلر (ینه) مسح بویوردیغنی کوردم » دیدیکی روایت اولونیور .

١٥٥ . عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ . وَاَهْوَيْتُ لِاَنْزِعَ خُفَّيْهِ . فَقَالَ دَعْهُمَا . فَاِنِّي اَدْخَلْتُهُمَا طَاهِرَتَيْنِ . فَمَسَحَ عَلَيْهِمَا .

ترجمه‌سی

مغیرة بن شعبه رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : بر سفرده [١] نبی اکرم صلی‌الله علیه وسلم ایله برلکده ایدم . (آبدست آلدیغی صیراده) مستلرینی چیقارمغه طاوراندم. « ایلیشمه . زیرا بن آیاقلرمی طاهر (یعنی آبدستلی) ایکن (مستلرمك) ایچنه صوقدم » بویوردی . و (مستلری) اوزرینه مسح ایتدی .

١٥٦ . عَنْ عَمْرِو بْنِ اُمَيَّةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَحْتَزُّ مِنْ كَتِفِ شَاةٍ فَدُعِيَ اِلَى الصَّلَاةِ . فَاَلْقَى السِّكِّينَ فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ .

---

[١] بو سفر ، تبوك سفری ایدی .

ترجمه‌سی

عمرو بن امیة (الضمری) رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نبی اکرم صلی الله علیه وسلمك ، پیشمش قویون كوره كندن (أت) كسوب ییدیكنی كوردم . (او صیراده رسول‌الله صلی الله علیه وسلم) نمازه چاغریلدی . بچاغی ، (أتی الندن) براقوب آبدست آلمادن نمازه طوردی [١] .

[١] آتش ایله پیشمش یمكلردن ، باخصوص ات یمكلرندن صوكرا آبدست آلوب نماز قیلمق واجب اولدیغنه قائل اولانلره قارشی سرد ایدیلن ادله‌دن بری‌ده بو حدیث شریفدر . بو كبی اطعمه‌دن صوكرا آبدستی ام‌المؤمنین عائشه ، ام‌المؤمنین ام حبیبه ، ابو هریره ، انس بن مالك ، زیدبن ثابت ، ابوطلحة الانصاری ، ابو موسی الاشعری ، ابو ایوب انصاری رضی الله عنهم حضراتیله تابعیندن حسن بصری ، زهری ، ابوقلابه ، ابو مجلز ، عمربن عبدالعزیز رحمهم‌الله كبی اجلهٔ علما واجب كورمشلردر . بونلره مقابل ایسه باشده ابوبكر ، عمر ، عثمان ، علی ، ابن مسعود ، عامر بن ربیعه ، ابو امامه ، ابیّ بن كعب ، ابو الدرداء رضی‌الله عنهم اولمق اوزره ائمهٔ مجتهدیندن سفیان ثوری ، اوزاعی ، ابو حنیفه ، مالك ، شافعی ، اسحق بن راهویه ، ابو ثور ایله اهل شام واهل كوفه و حسن بن الحسن ، لیث بن سعد ، ابو عبید ، داود ابن علی الظاهری ، ابن جریر طبری یمكله آبدستك عدم وجوبنه قائلدرلر . برنجیلره حجت اولاجق سننده بك چوق حدیث واردر . باخصوص ابو طلحه‌دن ، زید بن ثابتدن ، ام حبیبه‌دن ، ابوهریره‌دن ، سهل بن الحنظله‌دن مروی حدیثلر بو بابده صریحدر . ایكنجیلری ایسه عمرو بن امیه‌نك بو حدیثی ایله ابن عباسدن مروی دیكر حدیث كبی نقول صحیحه ایله احتجاج ایدرلر . احمد بن حنبل ایسه جابرین سمره‌دن مروی حدیثه بناءً دوه اتی اكلندن صوكرا وضویی واجب كوریور . صحیح مسلمده جابر رضی‌الله عنهدن روایت ایدلدیكنه كوره بری رسول‌الله صلی الله علیه وسلمدن : « قویون أتی ییدكدن صوكرا آبدست آلایم‌می ؟ » دیه صورمش . « ایستر آل ، ایستر آلما » بویورولمش . ینه : « یا دوه أتی ییدكدن صوكرا آبدست آلایم‌می ؟ » دیه صوروبنجه « أوت » جوابی ویریلمش . هر حالده صحابه و تابعین دورنده‌كی اختلافدن صوكرا - دوه أتندن ماعدا - پیشمش اطعمه اكلندن طولایی آبدستك عدم وجوبنه اجماع امت منعقد اولمشدر . آبدستی واجب كورمه‌ینلر ، اوته‌كی طرفك كندی استعمال ایتدكلری احادیث صحیحه‌ده‌كی « وضوء » لفظنی عرف لغوی‌یه ، یعنی أل ، آغیز ییقامغه حمل ایدیورلر . باخصوص دوه أتی ، دیكر اتلردن دها چوق یاغلی اولدیغی ایچون جابرك حدیثنده‌كی « توضأ » كلمه‌سنك عرف لغویجه اولماسی دها زیاده یاراشیر . معارض اولان احادیثده‌كی « وضوء » لر بالفرض والتقدیر اصطلاح شرعی اوزره آلنسه بیله (سنن ابی داود) ایله (سنن نسأی) ده ینه جابر بن سمره‌دن مروی : « كَانَ آخِرَ الْأَمْرَيْنِ مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ

١٥٧ . عَنْ سُوَيْدِ بْنِ النُّعْمَانِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّهُ خَرَجَ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ خَيْبَرَ . حَتّٰى اِذَا كَانُوا بِالصَّهْبَاءِ . وَهِيَ اَدْنٰى خَيْبَرَ . فَصَلَّى الْعَصْرَ . ثُمَّ دَعَا بِالْاَزْوَادِ . فَلَمْ يُؤْتَ اِلَّا بِالسَّوِيقِ . فَاَمَرَ بِهِ فَثُرِّيَ . فَاَكَلَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاَكَلْنَا . ثُمَّ قَامَ اِلَى الْمَغْرِبِ . فَمَضْمَضَ وَمَضْمَضْنَا . ثُمَّ صَلّٰى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ .

ترجمه‌سی

سوید بن النعمان رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : خیبر ییلنده رسول‌الله صلی الله علیه وسلم ایله برلكده (سفره) چیقدقدی . صهبایه - كه خیبرك آلت باشنده‌در - واریلدقده (رسول‌الله صلی الله علیه وسلم اینوب) ایكیندی‌یی قیلدیردی . صوكرا (موجود) آزیقلری ایسته‌دی . قاووددن باشقه برشی كتیرمه‌دیلر . ایصلاتسونلر دیه امر ایتدی . صوكرا (اوقاووددن) رسول‌الله صلی الله علیه وسلم‌ده ، بزده ییدك (ایچدك.) صوكرا آقشام نمازینه قالقدی ، آغزینی چالقالادی . بزده (آغزمزی) چالقالادق . صوكرا آبدست آلمادن نمازه طوردی [١] .

صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَرْكُ الْوُضُوءِ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ = رسول‌الله صلی الله علیه وسلمك اك صوك حالی ، آتش دكمش شیلر ییدكدن صوكرا آبدست آلمایی ترك ایتمك اولدی » حدیثیله منسوخدر . بو نسخك بعضلر طرفندن تعلیلنه كوره ایام جاهلیتده تمیزلنمه‌كه خلق آلیشقین اولدقلری ایچون آتش دكمش یاغلی اطعمه تناولندن صوكرا آبدست آلملری فرض اولمشدی . اسلامده نظافت تقرر ایدوب شیوع بولدقدن صوكرا مسلمانلره محضا یسر وسهولت اولمق اوزره بو حكم نسخ ایدیلمشدر .

[١] قاوود ، قاووروله‌رق اون حالنه قونمش بوغدای و آرپا اولدیغی ایچون آتش دكمش اطعمه‌دندر . ایشته بوندن آبدست لازم كلمه‌مش . نمازدن اول مضمضه بویورولماسی‌ده دیش آرالرنده قالان اقسامنی ازاله ایدوب اثنای صلاتده اونلرله مشغول اولمامق ایچوندر . بو روایتك (٢٤١) نجی انس بن مالك رضی‌الله عنه حدیثی ایله مناسبتی ظاهردر . بو طعام ام‌المؤمنین صفیه رضی‌الله عنهانك دوكون یمكی ایدی .

١٥٨ . عَنْ مَيْمُونَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَكَلَ عِنْدَهَا كَتِفاً ثُمَّ صَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ .

ترجمه‌سى

(ام المؤمنين) ميمونة (بنت الحارث الهلالية) رضى الله عنهانك خانه‌سنده رسول اكرمك، بر كوره‌ك (اتى)دن ييدكدن صوكرا آبدست آلمادن نمازه طورديغى روايت اولونيور.

١٥٩ . عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَرِبَ لَبَناً فَمَضْمَضَ . وَقَالَ اِنَّ لَهُ دَسَماً .

ترجمه‌سى

(عبدالله) بن عباس رضى الله عنهمادن:

شويله ديمشدر: نبى اكرم صلى الله عليه وسلم سود ايچوب آغزينى چالقالادى. و: «بو، ياغليدر» بويوردى.

١٦٠ . عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اِذَا نَعَسَ اَحَدُكُمْ وَهُوَ يُصَلِّي فَلْيَرْقُدْ حَتَّى يَذْهَبَ عَنْهُ النَّوْمُ . فَاِنَّ اَحَدَكُمْ اِذَا صَلَّى وَهُوَ نَاعِسٌ لَا يَدْرِي لَعَلَّهُ يَسْتَغْفِرُ فَيَسُبُّ نَفْسَهُ .

ترجمه‌سى

عائشه رضى الله عنهادن:

شويله ديمشدر: رسول الله صلى الله عليه وسلم بويوردى كه بريكز نماز قيلاركن اويوقلارسه اويقوسى طاغيلنجه‌يه قدر ياتسون. زيرا اويوقلايه‌رق نماز قيلارسه استغفار ايده‌يم ديركن بلكه كنديـنه سب ايدر.

١٦١ . عَنْ اَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَنَّهُ قَالَ اِذَا نَعَسَ اَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَلْيَنَمْ حَتَّى يَعْلَمَ مَا يَقْرَأُ .

ترجمه‌سى

انس (بن مالك) رضى الله عنهدن نبى اكرم صلى الله عليه وسلمك: «بريكز نمازده اويوقلارسه اويوسون. تا كه نه اوقوديغنى بيلسون» بويورديغى روايت اولونيور [١].

١٦٢ . وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَتَوَضَّأُ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ . قَالَ وَكَانَ يُجْزِئُ اَحَدَنَا الْوُضُوءُ مَا لَمْ يُحْدِثْ .

ترجمه‌سى

ينه انس (بن مالك) رضى الله عنهدن نبى محترم صلى الله عليه وسلمك هر نماز وقتنده آبدست آل(مق معتاد شريفلرى اول)ديغى روايت اولونيور [٢]. (يا سز ناصل

[١] بو حديثدن‌ده، اولكندن‌ده نمازده اويوقلايان كيمسه‌نك نمازينى بوزوب اويوماسى تنبيه بويورولويور. بويله اولنجه نوم حقنده‌كى اختلافنى بوراده خلاصه ايتمك مناسب اولور. نوم حد ذاتنده‌مى حدثدر؟ يوقسه مظنهٔ حدثميدر؟ بعض صحابه ايله تابعين وائمه‌دن اسحق ابن راهويه ايله حسن بصرى و مُزَنى نى مطلقا ناقض وضوء اولديغنه قائل اولمشلردر. چونكه ابن خزيمه‌نك صحيحنده صفوان بن عسالدن مروى بر حديثده «اِلَّا مِنْ غَائِطٍ اَوْ بَوْلٍ اَوْ نَوْمٍ» دينيله‌رك نوم، حكمجه غائط ايله بوله مساوى صاييلمش. برچوقلرى‌ده ابو داودك روايت ايتديكى «اَلْعَيْنُ وِكَاءُ السَّهِ» حديثى ايله تمسك ايده‌رك نفسنده حدث اولمايوب مظنهٔ حدث اولديغى رأيـنده بولونمشلردر. بو طاقيمك‌ده زُهرى، مالك، كنديسندن بر روايته نظراً احمد بن حنبل كبى كيمى آزى ناقض وضوء دكلدر؛ شافعى ايله ابو حنيفه كبى كيمى مطلقا ناقضدر ديمشلردر. بونلرده مسلمك انسدن روايت ايتديكى «اِنَّ الصَّحَابَةَ كَانُوا يَنَامُونَ ثُمَّ يُصَلُّونَ وَلَا يَتَوَضَّؤُنَ» حديثنى متمكناً اوطورانلرك اويقوسنه حمل ايتمشلردر. كيمى اويقو آبدستى هيچ بوزماز ديمشدر. ابو موسى الاشعرى‌نك، ابن عمرك، مكحولك مذهبلرى بو ايدى.

[٢] آكلاشيلان بونى استحباباً اختيار بويورورلرمش. (١٥٧) نجى سويد بن النعمان

یاپاردیکز ؟ سؤالنه جواباً) انس (رضی الله عنه) : « (بزه کلنجه) هر برمزه حدث واقع اولمادقچه (بر وقتدن زیاده نماز ایچون) بر آبدست کفایت ایدردی » دیمشدر .

١٦٣ · عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِحَائِطٍ مِنْ حِيطَانِ الْمَدِينَةِ اَوْ مَكَّةَ · فَسَمِعَ صَوْتَ اِنْسَانَيْنِ يُعَذَّبَانِ فِي قُبُورِهِمَا. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَذَّبَانِ · وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ · ثُمَّ قَالَ بَلَى كَانَ اَحَدُهُمَا لَا يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ. وَكَانَ الْآخَرُ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ · ثُمَّ دَعَا بِجَرِيدَةٍ رَطْبَةٍ فَكَسَرَهَا كِسْرَتَيْنِ · فَوَضَعَ عَلَى كُلِّ قَبْرٍ مِنْهُمَا كِسْرَةً · فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ لِمَ فَعَلْتَ هٰذَا ؟ فَقَالَ لَعَلَّهُ اَنْ يُخَفَّفَ عَنْهُمَا مَا لَمْ تَيْبَسَا ·

ترجمه‌سی

(عبدالله) بن عباس رضی الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : (بر دفعه) نبی مکرم صلی الله علیه وسلم مدینه ، یاخود مکه باغچه‌لرندن برینك یاننده کچیوردی [١] . قبرلرنده عذاب کورن ایکی انسانك سسنی طویدی . نبی محترم صلی الله علیه وسلم : « بونلر عذاب کورویورلر . هم ده عذاب کورمه‌لری بیوك بر شی ایچون دکلدر » بیوردقدن صوکرا (ینه دوام ایده‌رك): اوت (کناهلری بیوکدر) بری ، بولندن استبرا ایتمز (یعنی صاقینماز) دی ، دیکری ده قوغوجیلق ایدردی » [٢] بیوردی. اوندن صوکرا یاپراقلری صویولمش

رضی الله عنه حدیثنده خیبر جوارنده یمکی متعاقباً تجدید وضویه لزوم کورمکسزین آقشام قیلدیردقلری بر آز یوقاریده کچمشدی‌که بوده شو ذکر ایتدیکمز استحبابه دلیلدر .

[١] بوشك ، راویلردن برینکدر. معهذا دیکر روایاتده بو باغچه‌نك مدینه‌ده اولدیغی جزماً بیان ایدیلیور . جابرك روایتنده باغچه‌نك ام مبشر انصاریه‌یه عائد اولدیغی سویله‌نیور. آکلاشیلان اوجوارده بر قبرستان وارمش .

[٢] بونلرك بیوك شی اولمامالری، برقاچ طامله بولدن احتراز ایدیلمه‌مسی ویا دیله‌قولای کلن بر قاچ سوز صرف ایدیلمه‌سی اعتباریله اولوب یوقسه حدذاتنده هرایکیسنك ، هله نمیمه‌نك

تازه بر خرما دالی ایسته‌دی . دالی ایکی پارچه ایتدی . هر برینك قبری اوزرینه برر پارچه دیكدی . « یارسول الله ، بونی نیچون یاپدك ! » دیه صوردیلر . « بونلر تازه قالدقچه بلکه (عذابلری) خفیفلر » جوابنی ویردیلر .

١٦٤ · عَنْ اَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِذَا تَبَرَّزَ لِحَاجَتِهِ اَتَيْتُهُ بِمَاءٍ فَيَغْسِلُ بِهِ .

ترجمه‌سی

انس (بن مالك) رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : رسول الله صلی الله علیه وسلم (قضای) حاجت ایچون طیشاری‌یه چیقدیغنده کندیسنه صو کوتوروردم . اوده اوننکله ییقانیردی .

١٦٥ · عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَامَ اَعْرَابِيٌّ فِي الْمَسْجِدِ فَبَالَ · فَتَنَاوَلَهُ النَّاسُ · فَقَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعُوهُ · وَهَرِيقُوا عَلَى بَوْلِهِ سَجْلاً مِنْ مَاءٍ · اَوْ ذَنُوباً مِنْ مَاءٍ · فَاِنَّمَا بُعِثْتُمْ مُيَسِّرِينَ وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعَسِّرِينَ ·

ترجمه‌سی

ابوهریره رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : اعرابینك بری مسجد (ك بر طرفن)ده طوروب بول ایتدی . اوراده کیلر باغریشدیلر . نبی اکرم صلی الله علیه وسلم اونلره بیوردی‌که براقك (ایشنی کورسون) ... صوکرا بولنك اوزرینه بر قوغا صو دوکك . زیرا سز کوجلك دکل ، قولایلق کوسترمك اوزره مبعوث اولمشسکزدر [١] .

معصیت اولماسی دولاییسیله بیوك اولمق لازم کله‌جکنه اشارت بیورمق ایسته‌مشلردر .

(وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّناً وَهُوَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيمٌ .)

[١] حقیقتده مبعوث اولان رسول الله صلی الله علیه وسلم افندیمزدر . یعنی اصحابه اسناد بیورمالری ایسه مجازاًدر. بو اعرابینك اقرع بن حابس، یاخود عُيَيْنَة بن حِصْن فزاری،

١٦٦ · عَنْ اُمِّ قَيْسٍ بِنْتِ مِحْصَنٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا اَنَّهَا اَتَتْ بِابْنٍ لَهَا صَغِيرٍ لَمْ يَأْكُلِ الطَّعَامَ اِلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَاَجْلَسَهُ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِى حِجْرِهِ · فَبَالَ عَلَى ثَوْبِهِ . فَدَعَا بِمَاءٍ فَنَضَحَهُ وَلَمْ يَغْسِلْهُ ·

ترجمه‌سى

امّ قيس بنت محصن رضى الله عنهادن :
شويله ديمشدر : رسول الله صلى الله عليه وسلمه هنوز طعام ايده‌مه‌ين (يعنى سود أمن) كوچوك بر اوغلمى كوتوردم . رسول الله صلى الله عليه وسلم چوجوغى قوجاغنه اوطورتدى . چوجوق (رسول الله صلى الله عليه وسلمك) روبه‌سنه بول ايتدى . (رسول الله صلى الله عليه وسلم) صو ايسته‌يوب (اوسته‌نه) آزار آزار دوكدى‌ده ييقامادى .

١٦٧ · عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ اَتَى رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُبَاطَةَ قَوْمٍ · فَبَالَ قَائِمًا · ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ · فَجِئْتُهُ بِمَاءٍ · فَتَوَضَّأَ ·

ياخوده ذُوالْخُوَيْصِرَةِ اليمانى اولديغنه دائر روايتلر واردر. سنن ابى‌داووده‌كى بر روايته كوره ياشلق اصابت ايدن طوپراغك قازيلوب طيشارى‌يه آتيلماسندن صوكرا يرى اوزرينه بر قوغا صو دوكولمه‌سى فرمان بويورولمش . مسلم روايتنده‌ده بواعرابى‌يى نزد عاليلرينه چاغيروب « اِنَّ هٰذِهِ الْمَسَاجِدَ لَا تَصْلُحُ لِشَيْءٍ مِنْ هٰذَا الْبَوْلِ وَلَا الْقَذَرِ وَاِنَّمَا هِىَ لِذِكْرِ اللّٰهِ وَالصَّلَاةِ وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ = بومسجدلر نه بول، نه‌ده باشقه پيسلك ايچوندر. بونلر ذكر الله ايله نماز وقراءت قرآن ايچوندر » بويوردقلرى ذكر اولونويور. ينه بوقصه‌يه راجع لطائفدن اولمق اوزره ابو داود قصه‌يه مقدمه اولمق اوزره شونى روايت ايديور : بواعرابى مسجد شريفه كيرديكنده رسول الله صلى الله عليه وسلم افنديمز حضرتلرى اوطوريورلرمش. ايكى ركعت نماز قيلوب صوكنده : « اَللّٰهُمَّ ارْحَمْنِى وَمُحَمَّدًا وَلَا تَرْحَمْ مَعَنَا اَحَدًا = اللهم ، بكا ومحمده رحمت ايت ، كيمسه‌يه‌ده بزمله برابر رحمت ايتمه » ديه‌ دعا ايدنجه عليه الصلاة والسلام افنديمز « لَقَدْ تَحَجَّرْتَ وَاسِعًا = بك كنيش شيئه سينور چكدك ياهو ! » بويورمشلر . آدمجغز متعاقباً يرندن قالقوب او ايشى ايتمش .

ترجمه‌سى

حذيفة (بن اليمان) رضى الله عنهمادن :
شويله ديمشدر : رسول الله صلى الله عليه وسلم (بركره انصاردن) بر قومك سوپرونتولكنه واروب آياقده صو دوكدى . صوكرا صو ايسته‌دى . بر مقدار صو كوتوردم . اونكله آبدست آلدى [١] .

١٦٨ · وَعَنْهُ فِى رِوَايَةٍ اُخْرَى قَالَ دَنَا نَتَبَذْتُ مِنْهُ · فَاَشَارَ اِلَىَّ فَجِئْتُهُ . فَقُمْتُ عِنْدَ عَقِبِهِ حَتَّى فَرَغَ ·

ترجمه‌سى

بو حديثك ديكر روايتنده (ينه) حذيفة (بن اليمان) رضى الله عنهدن :
شويله ديمشدر : رسول الله صلى الله عليه وسلمدن اوزاقلاشدم . بكا اشارت ايتدى. يانه واردم. وايشنى بيتيرنجه‌يه‌قدر (ذات شريفنى ستر ايچون) آردنده‌طوردم.

١٦٩ · عَنْ اَسْمَاءَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ جَاءَتِ امْرَاَةٌ اِلَى النَّبِىِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ اَرَاَيْتَ اِحْدَانَا تَحِيضُ فِى الثَّوْبِ كَيْفَ تَصْنَعُ ؟ قَالَ تَحُتُّهُ . ثُمَّ تَقْرُصُهُ بِالْمَاءِ وَتَنْضَحُهُ . وَتُصَلِّى فِيهِ ·

ترجمه‌سى

اسماء (بنت ابى بكر) رضى الله عنهمادن :
شويله‌ديمشدر: برقادين [٢] نبىّ اكرم صلى الله عليه وسلمه‌كلوب : «(يارسول الله ،)

---

[١] بخارينك ابو وائل طريقندن ديكر روايتنه كوره ابو موسى الاشعرى رضى الله عنه بول (سرپينديلرى طوقونماسون) ايچون پك زياده شدت كوسترير ، (حتى قاروره ايچنه صو دوكرمش.) بنى اسرائيلدن برينك ثوبنه بول اصابت ايدرسه مقراض ايله كسديكنى‌ده سويلرمش. حذيفه رضى الله عنه بونى ايشيدنجه : « آه ، كاشكه بويله سوزدن، بويله ايشدن امساك ايده‌يدى! رسول الله صلى الله عليه وسلم بر قومك سوپرونديلكنه واروب قائماً صو دوكدى ... الخ » ديمش .

[٢] امام شافعى‌نك صحيح اولان روايتنه نظراً بو قادين، اسمانك كنديسى ايمش .

بر يېز، البسه (سی) اوزرنده حيض (اثری) كورورسه نه ياپسون بويوروسك؟»
دييه صوردی. (رسول‌الله صلی الله عليه وسلم): «البسه‌سنی (اليله) اوغالادقدن
صوكرا (اوزرينه) صو دوكوب صيقار. صوكرا آزار آزار اوزرينه صو دوكر.
اوندن صوكرا اونكله نماز (يني) قيلار» بويوردی.

١٧٠ . عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ جَاءَتْ فَاطِمَةُ بِنْتُ اَبِي حُبَيْشٍ اِلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اِنِّي امْرَأَةٌ اُسْتَحَاضُ فَلَا اَطْهُرُ . أَفَأَدَعُ الصَّلَاةَ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا . اِنَّمَا ذٰلِكِ عِرْقٌ وَلَيْسَ بِحَيْضٍ . فَاِذَا اَقْبَلَتْ حَيْضَتُكِ فَدَعِي الصَّلَاةَ . وَاِذَا اَدْبَرَتْ فَاغْسِلِي عَنْكِ الدَّمَ ثُمَّ صَلِّي . ثُمَّ تَوَضَّئِي لِكُلِّ صَلَاةٍ حَتّٰى يَجِيءَ ذٰلِكِ الْوَقْتُ .

ترجمه‌سی

عائشه رضی‌الله عنهادن:

شويله ديمشدر: فاطمه بنت ابی حُبَيش (رضی الله عنها) رسول الله صلی الله عليه وسلمك يانينه كلوب: «يارسول‌الله، بن استحاضه‌يه مبتلی بر قادينم. تميزلنه‌ميورم، نمازی تركمی ايده‌يم؟» دييه صوردی. رسول‌الله صلی الله عليه وسلم: «خير، بو حيض دكلدر. بر طامار (دن كلن قان) در. سنك (اصل) حيضكك (باشلامه زمانی) كلديكی وقت نمازی براق. كسيلمه زمانی كلنجه‌ده قانكی ييقادقدن (واغتسال ايتدكدن) صوكرا نماز قيل. اوندن صوكرا (ينه) اووقت كلنجه‌يه قدر هر نماز ايچون آبدست آل» بويوردی.

١٧١ . وَعَنْهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ اَغْسِلُ الْجَنَابَةَ مِنْ ثَوْبِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَخْرُجُ اِلَى الصَّلَاةِ وَاِنَّ بُقَعَ الْمَاءِ فِي ثَوْبِهِ .

ترجمه‌سی

ينه عائشه رضی‌الله عنهانك شويله ديديكی روايت اولونيور:

نبیّ اكرم صلی الله عليه وسلمك روبه‌سندن جنابت اثرينی ييقاردم‌ده البسه‌سنده (يرير) صو ايصلاقلغی كوروندكی حالده نمازه چيقاردی [١].

١٧٢ . عَنْ اَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَدِمَ نَاسٌ مِنْ عُكْلٍ اَوْ عُرَيْنَةَ [٢] . فَاجْتَوَوُا الْمَدِينَةَ . فَاَمَرَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلِقَاحٍ . وَاَنْ يَشْرَبُوا مِنْ اَبْوَالِهَا وَاَلْبَانِهَا . فَانْطَلَقُوا . فَلَمَّا صَحُّوا قَتَلُوا رَاعِيَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاسْتَاقُوا النَّعَمَ . فَجَاءَ الْخَبَرُ فِي اَوَّلِ النَّهَارِ . فَبَعَثَ فِي آثَارِهِمْ . فَلَمَّا ارْتَفَعَ النَّهَارُ جِيءَ بِهِمْ . فَاَمَرَ بِقَطْعِ اَيْدِيهِمْ وَاَرْجُلِهِمْ . وَسُمِرَتْ اَعْيُنُهُمْ . وَاُلْقُوا فِي الْحَرَّةِ يَسْتَسْقُونَ فَلَا يُسْقَوْنَ .

ترجمه‌سی

انس (بن مالك) رضی‌الله عنهدن:

شويله ديمشدر: عُكل ويا عُرَينه قبيله‌لرندن بعضی كيمسه‌لر (مدينه‌يه) كلديلر. (طوتولدقلری) معده آغريسندن (ويا استسقا خسته‌لغندن) طولايی مدينه‌ده اقامت ايتمك ايسته‌مه‌ديلر. رسول‌الله صلی الله عليه وسلم (بيت‌المال مسلمينه عائد) سودلی دوه‌لرك بولونديغی يره كيدوب دوه‌لرك بوللرندن وسودلرندن ايچمه‌لرينی امر ايتدی. (اورايه) كيتديلر. صحت بولنجه نبیّ اكرم صلی الله عليه وسلمك چوبانی اولدوروب ودوه‌لرينی اوكلرينه قاتوب كوتورديلر. بو خبر صباح وقتی

[١] بو حديث، طهارت منی‌يه قائل اولمايان فقهای حنفيه‌يه حجتدر. برچوق فقهاده ديكر برطاقيم احاديثه باقارق طهارتنه قائل اولمشلر، وبو حديثده وقوعی روايت اولونان غسلك ندبه محمول اولديغنی ادعا ايتمشلردر.

[٢] بوشك وتردد، يا انسك، ياخود آراده‌كی روادن برينكدر. بخارينك باشقه يرلرنده صيغهٔ جزم ايله كاه (من عكل)، كاه (من عرينة)، كاه‌ده (من عكل وعرينة) دينيلمشدركه - ابوعوانه ايله طبرانی‌ده‌كی روايتلرده تأييد ايتديكی اوزره - بو كلن حريفلرك بعضيلری عرينه‌دن اولدقلری آكلاشيليور.

کلدی . (رسول الله صلی الله علیه وسلم) آرقه‌لرندن (آدم) قوشدوردی [١] . کون یوکسلنجه حریفلری کتیردیلر . (رسول الله صلی الله علیه وسلم قصاص اولارق) اللرینك ، آیاقلرینك کسیلمه‌سنی امر ایتدی . (بوجانیلرك) کوزلری‌ده اویولوب حَرَّه [٢] (دینیلان یره) آتیلدیلرکه (اولنجه‌یه‌قدر) صو ایسته‌دیلرده کندیلرینه صو ویریلمه‌دی [٣] .

---

[١] بو حیدودلری تعقیبه کیدن سریه یکرمی کیشیلك ایدی . امیرلری کُرْز بن جابره یاخود سعید بن زید (رضی الله عنهما) ایدی .

[٢] (حرّه) مدینه خارجنده قاره طاشلی کونش آلتنده آتش کبی یانار بر یرك اسمیدرکه یزید بن معاویه زماننده (حره واقعه‌سی) دیه شهرت آلان واقعه اوراده جریان ایتمشدر .

[٣] حدیثك صوکنده بخاری - بو حدیثك راویلرندن بری اولان - ابو قلابه‌نك « فَهٰؤُلَاءِ سَرَقُوا وَقَتَلُوا وَكَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ وَحَارَبُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ = ایشته بونلر سرقت ، قتل نفس ، ایماندن صوکرا کفر بالله جرائم عظیمه‌سنی ارتکاب ایتمکله برابر الله ورسولنه‌ده محارب اولمشلردر » دیدیکنی نقل ایدیورکه معطوفاتك صوکنجیسی ایله طرف اشرف نبویدن سورهٔ مائده‌ده‌کی « اِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْاَرْضِ فَسَاداً اَنْ يُقَتَّلُوا اَوْ يُصَلَّبُوا اَوْ تُقَطَّعَ اَيْدِيهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ اَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْاَرْضِ » = الله ورسولنه قارشی محاربه ایدوب مملکتده ایقاع فساده ساعی اولانلرك جزاسی آنجق برر برر قتل اولونمق ، اللری ، آیاقلری چاپراستواری قطع اولونمق ، یاخودده مملکتدن نفی اولونمقدر » آیت کریمه‌سنك حکم جلیلی انفاذ بویورولدیغنی خبر ویرمش اولیور .

بوحدیث شریف ، برقاچ سنه اول بعض اشخاص طرفندن دیدی قودی‌یه سرمایه اتخاذ ایدیلمش اولدیغی ایچون طرف عاجزانه‌مدن اوزمان ویریلن اولدقجه مفصل جوابك بوکون مقصوده تعلق ایدن قدرینی بالاقتباس بورایه درج ایتمکی مناسب کوریورم .

معترض ، قصه‌نك بو حدیثده تصویر ایدیلن شکلده وقوعه کلمش اولماسنی - سوزده ذات عالیٔ رسالتپناهی‌یه یاقیشدیرامادیغی ایچون - مشکوك کورویوردی . بوکا قارشی شویله دینیلمشدی :

« ... ذات وقعه‌یه کلنجه . بخاریده ترجمه اولونان قسمی مختصر اولدیغندن کتب سیره مراجعتله دها فضله تفصیلات ویرملم . مختصر اولدیغی ایچون سیرهٔ دحلانیه‌یی اساس اتخاذ ایدیورز .

« بو مؤلفك بیاننه کوره عکل وعرینه‌دن اولان کیمسه‌لره قارشی قریش رؤساسندن اولوب فتح مکه سنه‌سنده شهید اولان کرز بن جابر الفهری رضی الله عنهك قوماندا‌سنده بر سریه

١٧٣ . وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي قَبْلَ اَنْ يُبْنَى الْمَسْجِدُ فِي مَرَابِضِ الْغَنَمِ .

کوندردیلدی . وقعه ، هجرتك آلتنجی سنه‌سنده بر روایته کوره شوال آینده جریان ایتدی . سببی‌ده شو ایدی : عکل وعرینه قبیله‌لرندن یدی ، سکز کیشی رسول الله صلی الله علیه وسلمك حضور عالیلرینه کله‌رك اسلام اوزره بیعت وکلمهٔ توحیدی تلفظ ومسلمان اولدقلرینی اظهار ایتدیلر . بو آدملر ، مدینه‌یه کلدکلری وقت خسته ، بکزلری صارارمش ، قارینلری شیشمش برحالده ایدیلر . و : « یارسول الله ، بز فقیرز . بزی باریندیر ، یدیر ، ایچیر » دیه استرحامده بولوندیلر . حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم اونلری اصحاب صفه میانه ادخال بویوردیلر . برآز اقامتدن صوکرا مدینه آب وهواسی مزاجلرینه توافق ایتمه‌دیکی ایچون حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم افندیمزه : « یارسول الله ، بز چولده یاشامغه آلیشمش قویون ، دوه صاحبلری ایدك . چایری ، چمنی ، باغی ، باغچه‌سی بول یرلره آلیشیق دکلز . مدینه‌ده اقامت خوشمزه کیتمیور . دوه‌لرکزك بولوندیغی یره چیقمامزه اذن ویرسه‌کز ... » دیدیلر . رسول الله صلی الله علیه وسلم بونلرك احتیاجاتنی تسویه ایچون چوبانیله برابر بردوه سوروسی تخصیص ایدیلمه‌سنی امر ایتدیلر . دوه‌لر ، صدقه دوه‌لری ، یعنی بیت المالە عائد ایدی . بو آدملره‌ده : « دوه‌لرك بولوندیغی یره کیدوب سودلرینی وبوللرینی ایچه‌رك تداوی ایدیکز » بویوردیلر . بونلر اورایه کیتدیلر . وتداوی ایدوب کسب صحت ایتدیلر . وجودلری صاغلاملاشنجه ارتداد ایده‌رك نبی مکرم صلی الله علیه وسلم افندیمزك چوبانی یسار رضی الله عنهی قتل ایله دوه‌لری اوکلرینه قاتوب کوتوردیلر . بو ، یسار رسول الله صلی الله علیه وسلمك آزادلیسی ایدی . خائن حریفلر اونی قتل ایتدکلری زمان مُثْلَه یاپدیلر ، یعنی النی ، آیاغنی کسدیلر وکوزلرینه دیکن باتیردیلر . دیکر بعض سیر کتابلرینه کوره دیلنك آلتنه وکوزینه دیکن باتیروب اولنجه‌یه قدر او حال اوزره براقدیلر . وقعه حقنده مدینه‌یه خبر کلنجه رسول الله صلی الله علیه وسلم ، اونلری تعقیب ایتمکه یکرمی آتلی مأمور ایده‌رك اوزرلرینه کرز بن جابر الفهری‌یی امیر نصب ایله‌دی . کرز بن جابر رضی الله عنه اونلری یاقالایوب حضور عالیٔ رسالتپناهی‌یه کتیردی . نبی محترم صلی الله علیه وسلم‌ده ارتداد ، کفران نعمت ، قطع طریق وقتل واشکنجه کبی فعللرینه قصاص اولمق اوزره اللرینك ، آیاقلرینك قطع اولونماسنی وکوزلرینك چیقاریلماسنی امر ایتدیلر . یوقاریده نقل ایدیلن (اِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ ..) آیت کریمه‌سنك سبب نزولی‌ده بو وقعه‌در .

« کتب سیرك وقعه حقنده‌کی روایتلری مختصراً بودر . بونك ترجمه اولونان بخاری حدیثنه مطابقتی ایسه شبهه‌سزدر . ذاتاً طوغروسنی آرامق لازم ایسه تصحیح وقعه ایچون کتب حدیث ، کتب سیردن دها متین بر عمده‌در .

« بخاری بوحدیث شریفی یدی یرده وطوقوز طریق ایله تخریج ایله‌دیکی کبی مسلم‌ده حدود

ترجمه‌سى

ينه انس (بن مالك) رضى الله عنهدن، نبئ محترم صلى الله عليه وسلمك مسجد بنا اولونمادن اول قويون آغيللرنده نماز قيلديرديغى روايت اولونيور [*] .

بابنده يدى طريق ايله وابوداود، كتاب الطهاره‌ده بش طريق ايله ونسائى، محاربه بابنده درت طريق ايله تخريج ايله‌مشلردر . كتب حديثك اصحى اولان كتب سته‌دن على الدرجات الك قوى والك صحيحلرى صاييلان دوردنده بويله يكرمى بش طريق ايله ثابت وابوعوانه، ابن سعد، طبرى ، طبرانى، عبدالرزاق ، ابن الطلاع ، ابن حبان ، ابن اسحق، واقدى كبى برچوقلرى طرفندن‌ده ديكر برچوق طريقلردن مروى اولان برحديث حقنده شبهه ايتمك هيچ برمسلمانك كارى دكلدر .

« فعل مروينك فعل رسول (صلى الله عليه وسلم) اولديغى ثابت اولدقدن صوكرا اعتراضى جالب اولان خصوصاتى مناقشه ايده‌بيليرز . بز مسلمانلرجه فعل رسول (صلى الله عليه وسلم) هرنه اولورسه اولسون صوابدر . ورضاى بارى‌يه موافقدر. زيرا حق عالئ رسالتپناهيلرنده نازل اولان (وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيمٍ = قسم اولسون كه سن مكارم ومحاسنك اعلاسنى جامع اولان پك بويوك، پك كوزل اخلاق وطبيعت ايله مجبولسك) ، (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى اِنْ هُوَ اِلاَّ وَحْىٌ يُوحٰى = او كنديلكندن، هواسنه تابع اولارق سويله‌مز. سويله‌دكلرى هپ كنديسنه بيلديريلان وحيدن عبارتدر) ، (وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا = رسول خدا سزه هرنه كتيرديسه آلكز، يعنى هرنه‌يى امر ايديورسه ياپكز. سزى هرنه‌دن نهى ايدرسه واز كچكز) كبى آيات كريمه او قدر چوقدركه تعداد بيله ايده‌مه‌يه‌جكز . حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلمك قول وفعل وتقريرى بزم ايچون شرع الهيدر. بوء عرنيلر حقنده روا كوردكلرى معامله‌يى‌ده معاذالله تعالى كبيره، حرام، اخلاقسزلق (خذل الله قائليها واخزاهم) عد ايده‌جك يرده وحى طريقيله امر ايديلمش رضاى بارى‌يه تماميله موافق بر قربت صايارز .

« بو حرنيلر ، طرف عالئ رسالتپناهيدن تلقين ايمان واسلام واهل صفه ميانده ايوا واطعام ومرضلرى مبدل شفا اولنجه‌يه قدر كنديلرينه هردورلو احتياجلرينى كافل بر دوه سوروسى تخصيص وانعام ايدلمشكن بدنلرى بر آز زندك بولور بولماز بونجه نعمتلره مقابل كفر ، طغيان ، سرقت، قطع طريق، راعئ رسول اللهى (صلى الله عليه وسلم) قتل واعضاسنى قطع ايله ديلنك آلتنه وكوزينك ايچنه ديكن صوقارق وفات ايدنجه‌يه قدر اشد عذاب ايله تعذيب كبى فضاحتلرى ، شناعتلرى ارتكاب ايتمش خبيث الطبع وواجب القتل كيمسه‌لر ايدى . جانب عالئ پيغمبريدن حقلرنده روا كورولن آغير معامله ، ياپمش اولدقلرى فعله مثلاً مقابله‌دن ،

[*] (٢٨٠) نجى حديث ايله (٢٨١) نجينك حاشيه‌سنه مراجعت .

١٧٤ . عَنْ مَيْمُونَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنْ فَارَةٍ سَقَطَتْ فِى سَمْنٍ . فَقَالَ اَلْقُوهَا وَمَا حَوْلَهَا [*] وَكُلُوا سَمْنَكُمْ .

اجراى قصاص امرندن عبارت اولمشدى. بونلر (وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِى دِينِ اللّٰهِ = شرع ودين الٰهى مقتضاسى اولان اقامهٔ حد خصوصنده زانيه ايله زانى حقنده مرحمت ورأفته هيچ قاپيلمايه‌سكز) ، مضمونه - ايماء - داخل اولان عفو ومرحمته ، تخفيف عذابه مستحق اولمايان جاناوارلر ايدى. قصاص ومقابله بالمثل ايسه (فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ = هركيم سزه اعتدا ، يعنى ظلم ايدرسه ياالكز ياپديغنك مثلى ايله مقابله ايديكز ، يعنى ياپديغندن زياده‌سنى ياپوب ظالم سز اولمايكز) ايله (وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا اَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْاَنْفَ بِالْاَنْفِ وَالْاُذُنَ بِالْاُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ = بز بنى اسرائيله توراتده نفسه مقابل نفس، كوزه مقابل كوز، بورونه مقابل بورون ، قولاغه مقابل قولاق ، ديشه مقابل ديش ايله قصاص امرايتدك . يارالرك‌ده هر برلرينه برر حكم تقدير ايتدك) آيتلرينك نص صريحنه بناءً هنوز اطلاقى اوزره جارى اولوب بو امر عامى تخصيص ايده‌جك بر نهى مؤخر هنوز نزول وورود ايتمه‌مشدى. على الخصوص اوتاريخده هنوز حال تشكلده بولونان دولت اسلاميه‌نك تأسيس قواعد مكنتى قوتدن باشقه بر ناصحه سرفرو ايتمك شانندن اولمايان بوكبى اجلاف اعرابك حكومت جديدهٔ اسلاميه مؤسسلرينه تجاوز ايتمه‌لرينه سد چكمكه وكوزلرينى ييلديرمغه وابسته اولديغى دوشونولورسه عينى اشخاص لئيمهٔ حقنده واقع اولان او بويوك آثار رحمت وتعطفدن صوكراكى بو عقوبت عادله‌نك نه بويوك بر سياست اثرى اولديغى آكلاشيلير . زيرا اوتاريخلرده اسلام هنوز ضعيف ايدى. دائرهٔ حدودى مدينه جوارندن اوته‌يه كچه‌ميوردى . عفو وصفح ايسه مادةً ضعيف اولانلردن دكل، صاحب شوكت ومكنت اولان قويلردن صادر اولورسه مستحسن اولور . مادةً ضعيف اولانك عفوينه عجزدن باشقه بر اسم ويريله‌مز . قوت وقدرت زماننده ايسه عفوك قيمتى بويور . نته‌كيم بو فعل رسولك مثله‌دن نهى حقنده‌كى احاديث شريفه ايله بر قوله كوره منسوخيتى بوكا شاهددر .

« مثله‌نك ايكى معناسى وار. برى قصاص ومقابله بالمثلدر. نيته‌كيم (قَالَ لَهُ ابْنُهُ مُعَاوِيَةُ لَطَمْتُ مَوْلًى لَنَا فَدَعَاهُ اَبِى وَدَعَانِى ثُمَّ قَالَ اَمْثِلْ مِنْهُ فَعَفَا) لفظيله وارد اولان سويد بن مقرن حديثنده‌كى « اُمْثُلْ مِنْهُ » « اَقْتَصَّ مِنْهُ » يعنى « مقابله ايده‌رك اوجكى

[*] بعض نسخه‌لرده « وما حولها فاطرحوه وكلوا » صورتنده‌در .

ترجمه‌سی

(ام المؤمنین) میمونة (بنت الحارث) رضی الله عنهادن :
شویله دیمشدر : رسول الله صلی الله علیه وسلمدن (طوگمش) یاغك ایچنه

آل » دیمکدر . دیکری‌ده مقتولك بورنی، قولاغنی ویا سائر اعضاسنی کسمك معناسنه‌درکه مؤخراً نهی ایدیلن مثله ایشته بودر. مناقشه ایتدیکمز حدیث شریف ایله مروی اولان مثله ایسه هر ایکی معناجه واقع اولمش اولدیغی ایچون بعض علما فعل رسولك منسوخیتنه بیله قائل اولمامشلر وبونی سیئه‌یه مثلیله مقابله‌یه حمل ایتمشلردر . ایکنجی معناجه مثله حقنده‌کی نهی متضمن اولان احادیث شریفه متعدددر . مثلا (لَا تُعَذِّبُوا بِعَذَابِ اللّٰهِ = اللهك عذابی یعنی آتش ایله ، یاقمقله ، داغلامقله تعذیب ایتمه‌یکز) حدیث شریفی آتشه یاقمقدن ، قیزغین شیش ایله تعذیب ایتمکدن ، (اِنَّهُ نَهٰی عَنِ الْمُثْلَةِ) حدیث شریفی علی الاطلاق مثله‌دن ، (نَهٰی اَنْ يُمَثَّلَ بِالدَّوَابِّ) حدیث شریفی مثله‌نك جانلی حیوانلره تطبیقندن ، (مَنْ مَثَّلَ بِالشَّعَرِ فَلَيْسَ لَهُ عِنْدَ اللّٰهِ خَلَاقٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ = هرکیم باشقه‌سنه صاچنی تراش ایدوب یولمق صورتیله مثله یاپارسه قیامت کوننده نزد الٰهیده قدر واعتباری اولماز) حدیث شریفی‌ده صاچ حقنده مثله یاپمقدن ، یعنی صاچ ، صاقال یولوب تراش ایتمکدن ، سیاهه بویامقدن نهی ایتمشدر .

« شرب ابوال بحثنه کلنجه : بومسئله‌یی بری تداوی ، دیکری طهارت ونجاست ، تعبیر دیکرله حل وحرمت نقطهٔ نظرلرندن اولمق اوزره ایکی حیثیتله تدقیق ایتمك لازمدر . عربك دوه بولی ایله تداوی ایتدیکی محققدر . حتی اطبای اسلامیه‌نك متأخرلرندن صاییلان داود انطاکینك تذکره‌سنده علی العموم ابوالك طبده استعمال ایدیلدیکی مذکوردر. مؤلف مشارالیه: « وجملة الابوال تجلو الآثار وتصلح العین والاذن وما ازمن من السعال وعسر النفس والطحال واوجاع الارحام خصوصا اذا عتقت وعقدت واعظمها بول الانسان فالابل » عباره‌سیله علی الاطلاق بولك یدی دورلو خسته‌لغه دوا اولدیغنی سویلیور. ودوه بولنی انسان بولندن صوكرا بوتون ابوالدن دها شفالی عد ایدیور .

« (حیاة الحیوان) صاحبی کمال الدین دمیری‌ده (ابل) کلمه‌سنده : « وبول الابل ینفع من ورم الکبد ویزید فی الباه » عباره‌سیله دوه بولنك ایکی خاصهٔ طبیه‌سی اولدیغنی بیان ایدیور.

« سیرهٔ حلبیه‌ده‌ده بو وقعه‌یی بیان صددنده عربك تداوی قصدیله دوه یاوروسنك بولنی صوغوتمادن ایچدکلری بیان ایدیله‌رك کیفیت استعمالی ایضاح اولونیور .

« بخاری شارحی عینی‌ده حدیثده مذکور اولان دوه‌لرك البان وابوالی انواع استسقادن برینه (که ظاهر قصه‌دن‌ده عرنیلرك مبتلی اولدیغی خسته‌لق استسقا ایدی) علاج اولدیغنی ذکر ایدیور .

دوشوب اولمش فاره (نك حکمی) صورولدی . « فاره ایله اطرافنده‌کینی (آلوب هپسنی) آتیکز ، یاغکزی‌ده ییکز » بویوردی [١] .

ابوال ابلك نجس اولماسی بحثی بین العلما مختلف فیهدر . بعضلری بوحدیثی سند اتخاذ ایده‌رك أتی اکل اولونان حیواناتك بولی طاهر اولدیغنه قائل اولمشلردرکه امام مالك ایله امام احمد بن حنبل واصحاب ابی حنیفه‌دن امام محمد ایله شافعیّ المذهب اولان اِصْطَخْری ورویانی وبو طبقه‌دن اوّل کلن تابعیندن شعبی، عطاء، نَخَعی، زُهْری، ابن سیرین، سفیان ثوری کبی اعاظم امت هپ بو زمره‌دندرلر. امام ابوحنیفه ایله امام شافعی واصحاب ابی حنیفه‌دن ابو یوسف ایله اصحاب شافعیدن ابو ثور کبیلری ایسه بوتون ابوالك نجاستنه فتوی ویرمشلردر. مع مافیه أتی اکل اولونان حیواناتك بوللری‌ده بونلره کوره نجاست خفیفه درجه‌سندن اوته‌یه کچمز . بوتون ابوالك نجاستنه قائل اولانلرك دلیلری (اِسْتَنْزِهُوا مِنَ الْبَوْلِ فَاِنَّ عَامَّةَ عَذَابِ الْقَبْرِ مِنْهُ = بولدن صاقینکز . چونکه عذاب قبرك چوغی اوندندر) حدیث شریفیدر .

« بوتون ابوالك نجاستنه وحرمت شربنه ذاهب اولانلرده اونلرله صورت مطلقه‌ده تداوی جائز اولوب اولمادیغنده اختلاف ایتمشلرسه‌ده حالت اضطرارده وبعض شروط دائره‌سنده حرام ایله تداوینك جوازینه همان کافهٔ فقها فتوی ویرمشلردر . بناءً علیه حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندیمزك بوکافر نعمت خسته‌لره دوه‌لرك سودلرندن وبوللرندن ایچکز دیه ویردکلری امر شریفی نجاست ابواله قائل اولان علما ، مداوات مصلحت واضطرارینه حمل ایتمشلردر . دوه بولنی طاهر عد ایدنلرك ایسه سندی ذاتاً بو حدیث شریفدر ... »

[١] بو، جامد اولدیغنه کوره‌در. مایع ایسه بوتونی نجس اولور. بونجس اولان مایعدن، اکلدن باشقه صورتله انتفاع جائزمیدر؟ حنابله، هیچ بروجهله انتفاعی جائز کورمزلر. حنفیه، بیعه وارنجه‌یه قدر انتفاعی جائز کوررلر . اونلرجه یالکز اکلی حرامدر . مالکیه ایله شافعیه‌یه کوره یالکز اکل وبیعی حرامدر . باشقه هردورلو انتفاع ومثلا قندیلده یاقق جائزدر . هربرینك استناد ایتدیکی دلیل فقهیسی واردر .

بخاری بو حدیثه توطئه اولارق تعلیقاً ایتدیکی روایتلرده : ١ — زهرینك طعمی ، یا رایحه‌سی، یا لونی تغیر ایتمه‌مش صویك علی الاطلاق طهارتنه قائل اولدیغی، ٢— حمّاد بن ابی سلیمانك اولمش قوش تویی ایله صو تنجس ایتمز دیدیکنی ، ٣— کذا زهرینك فیل کبی موتی کمیکلرینی طاراق، یاغدان یاپوب قوللانمقده بأس کورمه‌ین برچوق علمای سلفه یتیشدم دیدیکنی ، ٤— محمد بن سیرین ایله ابراهیم نخعینك فیل دیشی تجارتنده بأس کورمه‌دکلرینی نقل ایدر . برنجی مسئله‌ده زهری‌یه حسن بصری، نخعی، اوزاعی ودها برچوق ائمه مشارك اولوب بونلر اوصاف ثلثه‌سندن بری تغیر ایتمه‌ین صویك آز اولسون ، چوق اولسون طهارتنه قائللردر . حدیثدن دلیللری ابن ماجه‌نك - سنده خیلی دیدی قودی ایدیلن -

١٧٥ . عن ابى هريرة رضى الله عنه ان النبى صلى الله عليه وسلم قال كل كلم يكلمه المسلم فى سبيل الله يكون يوم القيامة كهيئتها اذا طعنت . تفجر دما . فاللون لون الدم والعرف عرف المسك .

ترجمه سى

ابو هريره رضى الله عنهدن :

شويله ديمشدر : نبىّ مكرّم صلى الله عليه وسلم بويوردى كه مسلمانك الله يولنده آلاجغى هرياره، قيامت كوننده يكى آچيلديغى آنده‌كى هيئتى اوزره قان فيشقيريور كبى كورونور : رنكى قان رنكى ، فقط قوقوسى مسك قوقوسى .

١٧٦ . وعنه رضى الله عنه عن النبى صلى الله عليه وسلم انه قال لا يبولن احدكم فى الماء الدائم الذى لا يجرى ثم يغتسل فيه .

ترجمه سى

ينه ابو هريره رضى الله عنهدن :

شويله ديمشدر : نبىّ مكرّم صلى الله عليه وسلم بويوردى كه هيچ بريكز [*] آقمايان طورغون صويه بول ايتدكدن صوكرا اوندن (صو آلوب) يقانماسون .

---

[*] « ان الماء لا ينجسه شىء الا ما غلب على ريحه وطعمه ولونه » = صوبى هيچ برشى تنجيس ايتمز . مكركه رايحه‌سى ، طعمى ، لونى مغلوب يعنى متغير اوله » حديثيدر . « اوصاف ثلثه‌سندن برى تغير ايتمه‌ين صوبك آزى نجسه ملاقى اولنجه تنجس ايدر . ايتمه‌ين جوغيدر » ديين ائمه‌يه كوره ماء كثيرك مقدارنده اختلاف واردر . مثلا شافعى‌يه كوره ماء كثير قلتين مقدارينه بالغ اولاندر . ائمهٔ حنفيه‌يه كوره‌ده حوض كبيردر . آنجق قلتينك تقدير مقدارنده اختلاف اولديغى كبى حوض كبيرك تفسيرنده‌ده اختلاف واردر . بو حوض بعضيلرينه كوره (٨×٨) ، بعضيلرينه كوره (١٠×١٠) ، كيمنه كوره (١٥×١٥) ، دها بعضيلرينه كوره (٢٠×٢٠) ذراعدر . تفصيل ادله كتب فقهيه‌ده‌در . ايكنجى مسئله‌ده ابوحنيفه حماده موافقدر . بونلرك مذهبنه كوره اوچان واوچامايان ميته توبى يقانوب قوللانيلابيلير . ميته كميكنك طهارتنه دائر اولان ديكر ايكى مسئله‌ده‌ده اختلاف واردر . ابوحنيفه ايله اصحابى كميكلرك على الاطلاق طهارتنه ، مالك ايله شافعى ايسه بالعكس نجاستلرينه قائللردر . امام محمد فيلى نجس العين عد ايتديكى ايچون اوخصوصده شافعى‌يه موافقدر .

١٧٧ . عن عبد الله بن مسعود رضى الله عنه ان النبى صلى الله عليه وسلم كان يصلى عند البيت . وابو جهل واصحاب له جلوس . اذ قال بعضهم لبعض ايكم يأتى بسلا جزور بنى فلان فيضعه على ظهر محمد اذا سجد ؟ فانبعث اشقى القوم فجاء به . فنظر حتى اذا سجد النبى صلى الله عليه وسلم وضعه على ظهره بين كتفيه . وانا انظر لا اغنى شيأ . لو كانت لى منعة ! قال فجعلوا يضحكون ويحيل بعضهم على بعض . ورسول الله صلى الله عليه وسلم ساجد لا يرفع رأسه . حتى جاءته فاطمة رضى الله عنها فطرحته عن ظهره . فرفع رأسه . ثم قال اللهم عليك بقريش ثلاث مرات . فشق ذلك عليهم اذ دعا عليهم . وكانوا يرون ان الدعوة فى ذلك البلد مستجابة . ثم سمى : اللهم عليك بابى جهل . وعليك بعتبة بن ربيعة وشيبة بن ربيعة والوليد بن عتبة وامية بن خلف وعقبة بن ابى معيط . وعد السابع فنسيه الراوى . وقال فو الذى نفسى بيده لقد رأيت الذى عد رسول الله صلى الله عليه وسلم صرعى فى القليب قليب بدر .

ترجمه سى

عبدالله بن مسعود رضى الله عنهدن :

نبىّ اكرم صلى الله عليه وسلم (بركرّه) بيت (معظّم)ك يانينده نماز قيليوردى. ابوجهل ايله بعض آرقاداشلرى‌ده اوطوريورلردى . دركن برى ، ديكرلرينه : « فلانجه‌لرده (يكى بوغازلانان) دوه‌نك دولاشنى [١] هانكيكز (محتوياتيله برابر)

---

[١] بو تعبير متنده‌كى « سلا » لفظنك ترجمه‌سيدر . بوكلمه حقنده قاموس ترجمه‌سنده شويله برقيده مصادف اوليورز : (السلا) عصا وزننده شويله يوفقه درى‌يه دينوركه بطن مادرده ولد آنده تولد ايدر . واكثرى بيله‌جه چيقار. اكر طوغديغى آنده يوزندن صيروب آلنمز ايسه ولد هلاك اولور . انسانده ومواشيده اولانه اطلاق اولنور . تركيده « اش » و « صوك » تعبير ايدرلر. اه . مترجم مرحوم (مشيمه) لفظنده‌ده : محل ولد اسميدر، يعنى شول يوفقه زار كبى درى‌يه دينوركه رحمده دول آنك ايچنده تكون ايدوب تولدنده اكثرى

کتیروب سجده‌یه واردیغنده محمدك صیرتنه قور ؟ » دیدی [١]. اوراده کیلرك اك شقیسی [٢] سکیردوب کتیردی. بکله‌دی ، تا نبی محترم صلی الله علیه وسلم سجده‌یه وارنجه ایکی اوموزی آراسنه مبارك صیرتنك اوزرینه قویدی . بن ایسه هیچ بر ایشـه یارامایه‌رق (بل بل) باقیوردم . (آه ، نه اولوردی او زمان) اُلمده قوت اولایدی [٣] . ـ (ابن‌مسعود رضی الله عنه) دیرکه (حریفلر) کولمکه و (اکلنمك ایچون بوایشی) بربرینه اسناد ایتمکه باشلادیلر. رسول‌الله صلی الله علیه وسلم ایسه سجده‌دن باشنی قالدیرمیوردی . نهـایت فاطمه (رضی الله عنها) کلوب [٤] اونی صیرتندن آتدی . (رسول‌الله صلی الله علیه وسلم) باشنی قالدیردی . (نمازی اتمام بویوردقدن) صوکرا (ده) اوچ کره : « الّهی ، قریشی سکا حواله ایده‌رم » (دییه دعا) بویوردی . (رسول‌الله صلی الله علیه وسـلمك) علیهلرنده بویله دعا بویورماسی اونلره (پك) کران کلدی [٥] . زیرا او مقـامده دعانك مستجاب

برابر چیقار. ترکیده « دول یتاغی » و« ایش » وصکره چیقانه « صوك » تعبیراولنور. اه ؛ « برهان‌قاطع »ده‌ده : « (یارك) تارك وزنده عموماً بچه‌دان معناسنه‌در واول بوفقه دریدرکه جنین آنك ایچنده متکون‌اولور. عربیده‌مشیمه وترکیده مدره دیرلر. وخاصةً دوه کوچکنك بوزنده بیله تولد ایدن دری‌یه دینور. عربیده سلا دیرلر . وکاف تصغیر ایله یار مصغری اولور . اه . » دییور . مرحومك (مدره) صورتنده یازدیغی کلمه‌نك ناصل اوقوناجغنی تحقیق ایده‌مه‌دم .

[١] بو سوزی سویله‌ینك ابوجهل لعین اولدیغی مسلمك روایتنده مصرحدر .

[٢] اوراده‌کیلرك ، بلکه‌ده هرهانکی قومك اك شقیسی اولان بوخبیث ، عُقْبَة بن ابی مُعَیط ایدی .

[٣] عبدالله بن مسعود رضی الله عنه اصلاً قُرَشی اولمایوب هُذَلی ومکه‌ده‌کی قرشیلردن برطائفه‌نك حلیفی ایدی . حلفـاسی اوزمان هنوز کافر اولدقلرندن بوشنیع معامله‌ده بولونان صنادید کفاره قارشی قویاجق قدرتی وبرآز طاورانسه کندیسنی حمایه ایده‌جك قوم‌وقبیله‌سی یوق ایدی .

[٤] هنوز صباوت چاغنده بر نازنین جلادتنما ایدی . قوشه قوشه کلوب اولوشیاتی باباجغنك صیرتندن آتدی. حریفلره آدم عقللی چیقیشدیغی حالده ـ بزارك روایتنده‌کی زیاده‌یه نظراً ـ هیچ بری مقابله ایده‌مه‌دی .

[٥] مسلمده‌کی روایته نظراً مبارك سسنی طویار طویماز کوله‌لری کسیلدی. ودعاسندن طولایی کوکلرینه قورقو مستولی اولدی .

اولدیغنه قائل ایدیلر . اوندن صوکرا (رسول‌الله صلی الله علیه وسـلم برر برر) اسم صایه‌رق : « الّهی ، ابو جهلی [٢] سکا حواله ایده‌رم ، عُتْبَة بن ربیعه‌یی ، شَیْبَة بن ربیعه‌یی ، ولید بن عتبه‌یی ، اُمَیَّة بن خَلَفی ، عقبة بن ابی مُعَیطی سکا حواله ایده‌رم » بویوردی. یدنجی‌یی‌ده [٣] صایدیسه‌ده (اسمنی) راوی اونوتمشدر.ـ ابن‌مسعود (رضی الله عنه) دیرکه نفسم، قبضهٔ قدرتنده اولان الله‌ه قسم ایده‌رم‌که رسول‌الله صلی الله علیه وسـلمك (بو) صایدقلر (ینك اکثر) ینی قَلیب‌ده ، یعنی بدر چوقورنده سریلمش کوردم [٤] .

[٢] اسـمی : عمرو بن هشـام بن المغیره‌در . کنیه‌سی اَبُوالْحَکَم ، یاخود ابوالولید ایدی‌ده طرف رسالتدن ابو جهله تبدیل بویورولمشـدی . اسمنك اك باشده وآیریجه ذکر بویورولماسی ، کفرهٔ قریشك اشدّی اولماسی طولاییسیله‌در . حقنده (فرعون هذه‌الامة) بویورولمشدر .

[٣] بو ، یدنجینك اسمی ، عمارة بن‌الولید بن المغیره اولدیغنی بخاری دیکر روایتنده ذکر ایدیورسه‌ده محققین اهل حدیثه کوره او اولدیغی جزماً معلوم دکلدر .

[٤] « قلیب بدر » قوم عاد زماندن قالما دیه‌جك قدر اسکی وصوسز بر قویو ایدی‌که بدر غزاسنده قتل اولونان صنادید قریشدن یکرمی بو قدرینك لاشه‌لری با امر عالیٔ نبوی ایچنه آتیلمشدی .

ابوجهلی قتل‌ایدن، انصاردن مُعاذ بن عمرو بن‌الجموح ایله مُعاذ بن عفراء رضی الله عنهم نامنده ایکی کنج ایدی . بونلر ، کیم اولدیغنی بیلمه‌دن کندیسنه حمله ایدوب اُولدی ظنیله یانندن صاووشمشلردی. حال بوکه هنوز تسلیم‌روح ایتمه‌مشدی. جان‌چکیشدیکی صیراده عبدالله بن‌مسعود رضی الله عنه یانندن کچدی‌وطانیدی. همان کوکسنه چیقوب‌باشنی کسدی و « ایشته عدوالله‌ك باشی! » دیه‌رك حضور عالیٔ رسالتپناهی‌یه کتیردی. رسول‌الله صلی الله علیه‌وسلم همان سجدهٔ‌شکرانه واروب : « ای عدوالله ، سنی‌رذیل ورسوای ایدن الله‌ه حمد وثنا اولسون.... بوحریف ، بوامتك فرعونی وائمهٔ کفرك باشی ایدی » بویوردیلر .

عتبة بن ربیعه‌ایله برادری شیبة بن ربیعه‌یی قتل ایدن ، حمزه رضی الله عنهدر . عتبه‌نك قتلنده علی رضی الله عنه‌ك‌ده اشتراکی اولدیغی مرویدر . مرقوم عتبه‌نك اوغلی ولیدی عبیدة بن الحارث بن عبدالمطلب رضی الله عنه قتل ایدوب کندیسی‌ده آلدیغی یاره‌دن متأثراً شهیداولمشدر. ولیدی قتل ایده‌نك حمزه ویا علی رضی الله عنهما اولدیغنی روایت ایدنلر اولدیغی کبی قتلنده عبیده‌یه یاردیم ایتدکلری‌ده مرویدر .

امیة بن خلفك قتلی حقنده‌کی روایات مختلفدر . موسی بن عقبه‌یه کوره قاتلی ، انصارك بنومازن رجالندن بریدر. محمد بن اسحاقه کوره امیة بن خلفك بالاشتراك قاتلی، معاذ بن عفراء ایله خارجة بن زید وحبیب بن اساف رضی الله عنهمدر. بر قوله کوره بلال‌حبشی رضی الله عنه

١٧٨ . عَنْ اَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قالَ بَزَقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِى ثَوْبِهِ .

انصاردن بر قاچ ذات ایله برلکده قارشیسنه چیقوب حیاتنه خاتمه ویردیلر. پك شیشمان اولان وجودی شیشدیکی وکومولمه‌سنه چاره بولونامادیغی ایچون تماماً اورتولنجه‌یه قدر اوزرینه طوپراق ییغدیلر . صوکرا لاشه‌سی قلیبه سوروکلنیرکن پارچه پارچه اولدی . بوملعون ، رسول‌الله صلی الله علیه وسلم ایله استهزا ایدنلردن بری اولوب (وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ) سورهٔ شریفه‌سی اونك حقنده نازل اولمشدر . مکه‌ده ایکن حضرت بلاله دین اسلامدن دونسون دییه دورلو دورلو اشکنجه‌لر ایدردی .

عقبة بن ابی معیط دیری دیری أله کچوب امر رسالتپناهی ایله اللری باغلانمش وبوینی اورولمشدر . بوینی اوران علی ویا عاصم بن ثابت رضی الله عنهمادن بریدر . لکن قول اصحه کوره بالذات یدمؤیدهٔ رسالتپناهی ایله روح خبیثی خزنهٔ جهنمه ایصمارلانمشدر . قتل اولوناجغی صیراده رسول‌الله صلی الله علیه وسلم افندیمزه : « بوتون قریش ایچنده اولدوره‌جك یالکز بنیمی بولدك ؟ » دیدی . « اوت » بویوردیلر . صوکراده بویوردیلرکه : « فناء کعبه ومقام ابراهیمك آرقه‌سنده بن نماز قیلوب سجده‌ده ایکن بوحریف ، آکسزین اوموز باشلرمه چوکوب البسه‌سنی بوینمه طولادی وبنی بوغمغه صاواشدی ایدی . بر دفعه‌سنده دها بنوفلانك کسیلمش دوه‌سنك دول اشنی کتیروب اوزرمه آتدی ایدی » . بوملعونده مستهزیلرك بری ایدی . روایته نظراً عقبه ، مشرکینك دینی ایله متدین اولمایوب زنادقه‌دن ایدی .

عمارة بن الولیده کلنجه : حبشستانه هجرت ایدن اهل اسلام علیهنده سعایت مقصدیله اورایه کیدوب باشنه دورلو بلالر کلمش ونهایت مجنون کبی کوه‌وصحرایه دوشوب وحوش ایله همبزم وحضرت عمرك ایام خلافتنه قدر ایام زندکانیسی بویله کذران اولمشدر .

بوحدیثك راویسی عبدالله بن مسعود رضی الله عنه : « اوکونه قدر رسول‌الله صلی الله علیه وسلمك بونلر علیهنه دعا بویوردقلرینی هیچ کورمه‌مشدم » دییور . دیمك‌که ربنه عبادتی اثناسنده جناب قدسیت مآب رسالتپناهی‌یه قارشی تهکمده بولونمالری اوزرینه بودعایه کسب استحقاق ایتمشلردر . یوقسه اذا ایدنلره قارشی حلم نبوی کیمسه‌یه خفی اولمایان حقایق مسلمه‌دندر .

بوحدیثی بخاری ، نمازده ایکن اوزرینه نجس بر شی آتیلان کیمسه‌نك نمازی فاسد اولمایه‌جغنه دلیل اولارق ایراد ایدیور . اوزرینه آتیلان نجاستك نجاست اولدیغنه مطلع اولمایان مصلی البته نمازینه دوام ایدر . نیته‌کیم علیه الصلاة والسلام افندیمزك بوقصه‌ده نمازه دوام بویورمالرینی بوکا حمل ایدنلرده واردر . آنجق اثنای صلاتده نجاستدن اجتنابك فرض اولمادیغنه قائل مجتهدلر اولدیغی کبی ابتداءً انعقاد صلاته مانع اولان شی ، اثنای صلاتده طاری اولنجه نمازی افساد ایتمز دینلرده واردر . ایشته بومذهبلرده اولانلر بوحدیث ایله احتجاج ایده‌بیلیرلر . نیته‌کیم ابن عمر رضی الله عنهما ابتدا ایله دوام بیننده‌کی بوفرقی کوزه‌دنلردندر . ونمازده ایکن لباسنده قان کورسه همان ازاله‌سنه امکان بولورسه ازاله ایدر ، بولامازسه کیدوب ییقار ونماز قیلدیغی یره تکرار کلوب براقدیغی یردن دوام ایلردی . بو ، صحابه ایله تابعیندن بر جماعتك وائمهٔ متبوعیندن اوزاعی ، اسحق بن راهویه وابو ثورکده قولیدر .

ترجمه‌سی

انس (بن مالك) رضی الله عنهك : « صلی الله علیه وسلم (نمازده ایکن) البسه‌سنك ایچنه توکوردی » دیدیکی روایت اولونیور [١] .

١٧٩ . عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السّاعِدِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّهُ سَأَلَهُ النّاسُ بِاَيِّ شَيْءٍ دُووِيَ جُرْحُ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ فَقالَ ما بَقِيَ اَحَدٌ اَعْلَمُ بِهِ مِنِّي . كانَ عَلِيٌّ يَجِيءُ بِتُرْسِهِ فِيهِ ماءٌ وَفاطِمَةُ تَغْسِلُ عَنْ وَجْهِهِ الدَّمَ . وَاُخِذَ حَصِيرٌ فَاُحْرِقَ فَحُشِيَ بِهِ جُرْحُهُ .

ترجمه‌سی

سهل بن سعد ساعدیٔ (انصاری) رضی الله عنهك [٢] « رسول‌الله صلی الله علیه وسلمك یاره‌سی نه ایله مداوات ایدیلدی ؟ » دییه کندیسنه صورولان سؤاله جواباً شویله دیدیکی روایت اولونیور : بونی بندن زیاده بیلن قالمادی . علی (بن ابی طالب رضی الله عنه) قالقانی ایله صو کتیریور ، فاطمه (رضی الله عنها) ده (رسول‌الله صلی الله علیه وسلمك) یوزنده‌کی قانی ییقایوردی . (صوکرا) بر حصیر (پارچه‌سی) آلنوب یاقیلدی . ویاره‌سی اونکله طولدورولدی [٣] .

شافعی ایله احمد بن حنبل نمازك اعاده‌سنه حکم ایدرلر . مالکه کوره وقتی ایچنده اعاده ایدیلیر . وقت کچدکدن صوکرا قضا ایدیلمز .

[١] بوندن بصاق ومخاطك یعنی توکوروك وسوموکك طهارتنه حکم اولونور (٢٦٢ ، ٢٦٣ ، ٢٦٤ نجی حدیثلرده مراجعت .) بونده علما متفقدرلر . یالکز سلمان فارسی رضی الله عنه ایله ابراهیم نخعی ، لعاب آغیزدن آیریلنجه نجس اولور دیمشلردر . بصاق نبوینك هر طیبدن اطیب ، هر طاهردن اطهر اولدیغنه شبهه یوقدر . دیکر کیمسه‌لره کلنجه فم طاهردن چیقانی طاهردر . حال شربده شارب خمرك ، آغزی یارالی ، ایرینلی کیمسه‌نك بصاقی نجسدر .

[٢] مدینهٔ منوره‌ده الك صوکه قالان صحابیدر . وفاتی تقریباً یوزیاشنده ٩١ سنهٔ هجریه‌سنده واقع اولمشدر .

[٣] وجه پاك نبوینك کلکون اولماسی احد غزاسنده واقع اولمشدی . سهیلینك ادعاسنه کوره یارالایان عبدالله بن قَمِئَه خبیثیدر . ملعون حریف ، رسول‌الله صلی الله علیه وسلمك یوزینی یارالادیغی کبی مبارك دیشلرینی‌ده زده‌له‌مشدی . بر طرفدن سالمك مولاسی ابوحذیفه

١٨٠ . عَنْ اَبِی مُوسٰی رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ اَتَيْتُ النَّبِیَّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَجَدْتُهُ يَسْتَنُّ بِسِوَاكٍ بِيَدِهِ . يَقُولُ اُعْ اُعْ . وَالسِّوَاكُ فِی فِيهِ كَاَنَّهُ يَتَهَوَّعُ .

ترجمه‌سی

ابوموسی (الاشعری) رضی الله عنه‌دن :

شويله ديمشدر : (بر دفعه) نبی اكرم صلی الله عليه وسلمك يانه واردم . النده‌كی بر مسواك ايله ديشنی تميزله‌ديكنی و آغزنده مسواك اولديغی حالده اوكورور كبی (اُع ، اُع) ديديكنی كوردم .

١٨١ . عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِیُّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ يَشُوصُ فَاهُ بِالسِّوَاكِ .

ترجمه‌سی

حذيفة (بن اليمان) رضی الله عنهمانك : « نبی مكرم صلی الله عليه وسلم كيجه قالقنجه آغزينی مسواك ايله اوغاردی » ديديكی روايت اولونيور .

١٨٢ . عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُمَا اَنَّ النَّبِیَّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اَرَانِی اَتَسَوَّكُ بِسِوَاكٍ . فَجَاءَنِی رَجُلَانِ اَحَدُهُمَا اَكْبَرُ مِنَ الْاٰخَرِ . فَنَاوَلْتُ السِّوَاكَ الْاَصْغَرَ مِنْهُمَا . فَقِيلَ لِی كَبِّرْ . فَدَفَعْتُهُ اِلَی الْاَكْبَرِ مِنْهُمَا .

رضی الله عنه قانی يقايوب‌ده يره دوشمه‌سنه مانع اولورکن ديكر طرفدن عليه افضل الصلاة والسلام افنديمز حضرتلری « كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ صَنَعُوا هٰذَا بِنَبِيِّهِمْ = پيغمبرلرينه بونی ياپان قوم ، ناصل فلاح بولور ؟ » بويورورلردی . بونك اوزرينه « لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَیْءٌ اَوْ يُعَذِّبَهُمْ اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ = الله اونلره عذاب ايتمش ، يا توبه‌لرينی قبول ايتمش سكا ترتب ايده‌جك بر شی يوق » آيت كريمه‌سی نازل اولمشدی . بضعهٔ مصطفی فاطمة الزهرا حضرتلری ، قانك ديكمه‌يوب صويه غلبه ايتديكنی كورونجه اوراده‌كی بر حصير پارچه‌سنی ياقمش ، يانيغنی يارەنك اوستنه باصديردقدن صوكرا قان ديكمشدی .

ترجمه‌سی

(عبدالله) بن عمر رضی الله عنهمادن :

شويله ديمشدر : نبی اكرم صلی الله عليه وسلم بويوردی كه رؤياده كنديمی بر مسواك ايله ديشلرمی اوغار كوردم . يانمه بری ديكرندن ياشلی ايكی كيشی كلدی . مسواكی الك كوچوكنه اوزاتدم : بكا : « بويوكنه ور » دينيلدی [١] . بن‌ده بويوكنه ويردم .

١٨٣ . عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِذَا اَتَيْتَ مَضْجَعَكَ فَتَوَضَّأْ وُضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ . ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلٰی شِقِّكَ الْاَيْمَنِ . ثُمَّ قُلِ اللّٰهُمَّ اَسْلَمْتُ وَجْهِی اِلَيْكَ . وَفَوَّضْتُ اَمْرِی اِلَيْكَ . وَاَلْجَأْتُ ظَهْرِی اِلَيْكَ . رَغْبَةً وَرَهْبَةً اِلَيْكَ . لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَا مِنْكَ اِلَّا اِلَيْكَ . اَللّٰهُمَّ اٰمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِی اَنْزَلْتَ . وَنَبِيِّكَ الَّذِی اَرْسَلْتَ . فَاِنْ مُتَّ مِنْ لَيْلَتِكَ فَاَنْتَ عَلَی الْفِطْرَةِ . وَاجْعَلْهُنَّ آخِرَ مَا تَتَكَلَّمُ بِهِ . قَالَ فَرَدَّدْتُهَا عَلَی النَّبِیِّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَلَمَّا بَلَغْتُ اللّٰهُمَّ اٰمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِی اَنْزَلْتَ قُلْتُ وَرَسُولِكَ . قَالَ لَا . وَنَبِيِّكَ الَّذِی اَرْسَلْتَ .

ترجمه‌سی

براء عازب رضی الله عنهمادن [٢] :

شويله ديمشدر : نبی اكرم صلی الله عليه وسلم بكا بويوردی كه ياتاغكه وارديغكده

---

[١] دين جبريل عليه السلامدر .

[٢] براء بن عازب انصاری اوسی رضی الله عنهما صحابی وصحابی زاده‌در . ابن عمر رضی الله عنهما كبی اونك‌ده حداثت سنندن طولايی بدر غزاسنه اشتراكنه طرف عالی رسالتپناهيدن مساعده بويورولمامشدی . لكن احددن اعتباراً اون درت ، اون بش غزاده معيت پرشرف نبويه‌ده بولونمشدر . اون سكز غزايه اشتراك ايتديكی روايتی‌ده واردر . ابوموسی الاشعری ايله برلكده تُسْتَر محاربه‌سنده‌ده بولونمشدر . صحابه بيننده‌كی اختلاف زماننده جمل وصفينده حضرت علی كرم الله وجهه طرفنده اولوب خوارج ايله‌ده مقاتله ايتمشدر . (٧٢) سنه‌سنده

(ابتدا) نماز آبدستی کبی (بر) آبدست آل . صوکرا صاغ طرفکه اوزانوب اَللّٰهُمَّ اَسْلَمْتُ وَجْهِى اِلَيْكَ وَفَوَّضْتُ اَمْرِى اِلَيْكَ وَاَلْجَأْتُ ظَهْرِى اِلَيْكَ. رَغْبَةً وَرَهْبَةً اِلَيْكَ . لاٰمَلْجَأَ وَلاٰ مَنْجَا مِنْكَ اِلاّٰ اِلَيْكَ . اَللّٰهُمَّ آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِى اَنْزَلْتَ وَنَبِيِّكَ الَّذِى اَرْسَلْتَ [١] دی. شاید او کیجه اولەجك اولورسەڭ فطرت، یعنی دین اسلام اوزره اولورسڭ . بو سوزلر، سویلەیەجك(ث دنیا کلام)لرینك اڭ صوڭی اولسون. ــ براء رضی الله عنه دیرکه بونی نبی اکرم صلی الله علیه وسلمك حضورنده تکرار ایتدم . (اَللّٰهُمَّ آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِى اَنْزَلْتَ) ە وارنجه (رَسُولِكَ) دیدم . رسول الله صلی الله علیه وسلم : « خیر، وَنَبِيِّكَ الَّذِى اَرْسَلْتَ » بویوردی .

مُصعب ابن الزبیرك زمان امارتنده کوفەده دارعقبایه انتقال ایتدی. پدرندن، ابوبکر ایله عمر ودیکر کبار صحابەدن (رضی الله عنهم اجمعین) روایتی اولدیغی کبی کندیسندنده ابوجحیفه وعبدالله بن یزید خطمی کبی صحابه ایله تابعیندن بر چوق ذوات روایت ایتمشلردر .

[١] بودعای بلیغك مآل عالیسی : الٰهی ، کندیمی سکا تسلیم ایتدم . ایشمی سکا براقدم . آرقەمی سکا طایادم . چونکه امیدمده سندەدر ، قورقومده سندندر . سندن صیغیناجق یر وارسه اوده سنسڭ . سندن قورتولاجق یر وارسه ینه سنسڭ . الٰهی، انزال ایتدیکڭ کتابکه ، ارسال ایتدیکڭ پیغمبرکه ایمان ایتدم .

كِتَابُ الْغُسْلِ [٥]

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

١٨٤ . عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَضِىَ عَنْهَا اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِذَا اغْتَسَلَ مِنَ الْجَنَابَةِ بَدَأَ فَغَسَلَ يَدَيْهِ . ثُمَّ يَتَوَضَّأُ كَمَا يَتَوَضَّأُ

---

[٥] کتب حدیث ایله فقهده غسلدن ، حیضدن ، نکاحدن ، طلاقدن بحث ایدیلیر . اوبحثلرده ذکر ایدیلن احکامك علل وموجباتنیده ذکر ایتمك قدر طبیعی بر شی اولاماز . فقه وعبادات مسائلی ایله توغلی ، حتی علاقەسی اولمایان بعض کیمسەلر اوتەدن بری بوکبی مباحثك قاله آلنوب کتابلره درج ایدیلمش اولماسنه اعتراض، هله علمحال کتابلرینه قونولوب کنجلره ، قادینلره تعلیمنه تعریض ایدرلر. بوتون حجتلریده هرمجلسك سمعهٔ تحملنه صیغمایەجق بوکبی الفاظ وتعبیراتك استعمالنی کریه کورمەلرندن عبارتدر. بونلر بوکبی شیلردن کنجلره وقادینلره بحث ایدیلەسنی خلاف ادب کوریورلر . بوکبی الفاظی مدلوللری خاطره کتیریلیور دیه طور عصیان کوستروب ادب کلامه بوقدر رعایتکار کورونمك ایستەین بوکبیلرك بوتون سوزلری سفسطەدر ، مرائیلکدر . ادب کلامه رعایت ، هرفعل وقولنده مؤدب اولمق لازم کلن مسلمانلرك شانیدر . شرع شریف بونی نیجه نیجه طریقلرله تعلیم ایدوب طوریور . حتی شرع الٰهی سراپا ادبدر. فقط زوزکلك وادبسزلك قصدی اولمقسزین معرض حاجتده هرنه اقتضا ایدرسه اونی سویلەمك لازم کلەجکیده ضرورت عقلیه ایله معلومدر . بوکبی الفاظك مدلولاتنی خاطره کتیرمکی بیله خوش کورمەیەجك درجەلرده متأدب ومتعفف کورونن بو آدملرك کندی آرالرندەکی صمیمی مکالماتی ، حقیقت حالدەکی فعلیاتی نەدرکەده اولدیغی ، هله فحش کلام ایله فحش افعالده هیچ بأس کورمەین طاقیمدن بولوندیغی معلوم اولماسه انسانك اوقدر کوجنه کیتمز .

خیر، افندیلر. قادینلرك، قیزلرك بیله اسان مناسب ایله اوکرنمکدن قاچینەمایەجقلری بومسائلی اوکرنمك ضروریدر . بونلر طبیعی ، فیسیولوجی افعال واحوالك مستتبعات ولوازم شرعیەسی اولدقلری ایچون حیا بهانەسیله اهمال ایدیلوب سویلنمەیەجك شیلردن دکلدر. اعضای بدنك محرم قسملرندن بحث ایتمك جائز دکلدر دینلر، بومحرمیتی عجبا کیمدن اوکرنمشلر ؟ بو محرمیت قید شرعیدن نشأت ایتمەمش ایسه پردهٔ شریعت هتك ایدیلدیکی زمانلرده نەدن بو محرومیت اورتەدن

لِلصَّلَاةِ . ثُمَّ يُدْخِلُ أَصَابِعَهُ فِي الْمَاءِ فَيُخَلِّلُ بِهَا أُصُولَ الشَّعَرِ . ثُمَّ يَصُبُّ عَلَى رَأْسِهِ ثَلَاثَ غُرَفٍ بِيَدَيْهِ . ثُمَّ يُفِيضُ الْمَاءَ عَلَى جِلْدِهِ كُلِّهِ .

قالقيور ؟ محرم اولان اعضاى بدن يالكز شرعك دكل ، خانم قيزلرده‌ده تدريس ايديلن تشريحك‌ده، طبك‌ده موضوعاتى ميانه داخلدر . نه‌دن اوفنلرده اونلره بونلردن بحثه جواز اولسون‌ده بوبابده‌كى احكام دينيه‌يى تعليم ايدن كتابلرده اولماسون ؟ قادين ، اركك اورالره عائد برمرضه مبتلى اولدقلرى ، برقادين طوغورديغى وقتده طبيبه مراجعت ايدوب وصاياسنى تلقى ايتمه‌لرى ، نامحرم طبيبك ال ايله مس ايتمه‌سى طبيعى و الزم كورولوركن خالق تعالى‌يه قارشى عبادات وطاعاتك شروطى ، موقوف عليهلرى اولان عينى جهتلره متعلق احكامى ، زوج ايله زوجه‌نك يكديكره قارشى حقوقنى اوكره‌نوب اوكرتمك نه‌دن عيب اوليور ؟ هله مسلمانلرى دينلرينى اوكره‌نوب اوكره‌تيور ديه عيبلايان بوكروه، عجبا نه‌دن ذوقدن باشقه برغايه كوزتمه‌يه‌رك صرف ذوق بديعى‌يى تنميه ايچون آقاده‌مى درسلرنده سن بلوغى آشمش كنج افنديلرله كنج خانملرك بريرده مجتمع اولدقلرى حالده آنادن طوغمه چيريل چيپلاق اركك‌لرى ، قادينلرى قارشيلرينه آلوب هرعضوينى ترسيم ايتمه‌لرينى خوش كوريورلر ؟

سوزك طوغروسى نه‌حياده افراط ، نه حياسزلقده تفريط ايتمه‌لى . فحش كلام وافعال ايله خليع العذار اولمقدن قاچينمق اقتضا ايتديكى كبى دين ودنيا ايشلرنده انسانك نه‌يه احتياجى وارسه اوكرنمكه جعلى وياحقيقى حيا مانع اولماليدر. حيا ومروتده بوتون نوع بشره پيشوا اولان عليه اكمل الصلوات والتحايا افنديمز حضرتلرى امتك محتاج اولديغى بومسائلى رأساً تعليم بويوردقلرى كبى صحابه وصحابيات‌ده صورمقدن قاچينمامشلردر. اختلاف حالنده امهات مؤمنينه آنجق كنديلرينك بيله‌بيله‌جكلرى شيلرى صورمق صحابه‌نك معتادى ايدى . صحابيات حضراتى‌ده مسئله اوكرنمك خصوصنده اركك‌لرندن كرى قالمامشلردر . ام المؤمنين عائشه رضى الله عنها : « نِعْمَ النِّسَاءُ نِسَاءُ الْأَنْصَارِ لَمْ يَمْنَعْهُنَّ الْحَيَاءُ أَنْ يَتَفَقَّهْنَ فِي الدِّينِ = انصار قادينلرى نه ايى قادينلردر ! حيالرى دين خصوصنده صاحب علم اولمقدن كنديلرينى منع ايده‌مه‌مشدر » ديور. نته‌كيم ام سُلَيم انصاريه رضى الله عنهانك - ام المؤمنين ام سلمه رضى الله عنهانك استحياسنه باعث اولان - سؤالى (١٠٦) نجى حديثده كچمشدى . عائشه رضى الله عنهانك (٢١٢) نجى اولارق كله‌جك اولان حديثى‌ده بوكا مثالدر . هله كچمش اولان (١٣٨) نجى ايله كله‌جك اولان (٢٠١) نجى حديثلرله نظيرلرى اولان بر چوق احاديث متضاربه‌يى طوپوب شاشيران ابوموسى الاشعرى رضى الله عنهك مسئله‌يى حل ايچون تا ام المؤمنين حضرت عائشه رضى الله عنهايه كلوب صورماسى احتياجك انسانلرى نه‌لره سوق ايده‌بيله‌جكنه پارلاق بر نمونه‌در. ابوموسى - الاشعرى بوبابده‌كى اختلافى كورنجه ام المؤمنين حضرتلرينه كلوب: « يا امّاه ، اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلمك پك مهم بر اختلافى واركه سكا عرض ايتمك بكا پك كران كليور . » ديه سوزه باشلامش . « نه‌ايمش او، باقايم ؟ آنا كدن صورابيله‌جك نه‌ڭ وارسه بكا صور »

ترجمه‌سى

نبى اكرم صلى الله عليه وسلمك زوجهٔ طاهره‌سى عائشه رضى الله عنهادن :

شويله ديمشدر : نبى اكرم صلى الله عليه وسلم جنابتدن (چيقمق ايچون) ييقانديغى زمان (ايشه) اللرينى ييقامقدن باشلاردى . صوكرا نماز ايچون آبدست آلير كبى آبدست آليردى . صوكرا پارماقلرينى طالديروب صاچلرينك ديبنى خلاللاردى . صوكرا صويى باشنه آووچ آووچ دوكر ، اوندن صوكراده بوتون بدننك اوزرندن آقيتيردى [١] .

١٨٥ . عَنْ مَيْمُونَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَضِيَ عَنْهَا قَالَتْ تَوَضَّأَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وُضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ غَيْرَ رِجْلَيْهِ . وَغَسَلَ فَرْجَهُ وَمَا

تشجيعى وزرينه معهود مسئله‌يى صورمش . و : « إِذَا جَاوَزَ الْخِتَانُ الْخِتَانَ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ = ختان ختانى تجاوز ايتديمى غسل واجب اولور » جوابنى آلمشكه بوجوابى آلنجه‌يه قدر نه‌قدر ترله‌ديكى نفس روايتدن منفهم اولويور . چونكه ابوموسى : « لَا أَسْأَلُ عَنْ هٰذَا بَعْدَكِ أَحَداً = آرتق سندن صوكرا بومسئله‌يى كيمسه‌دن صورمايه‌جغم » ديمش. وديكر امهات مؤمنيندن‌ده تحقيق مسئله‌يه آرتق تاب حياسى قالماديغنى افهام ايتمش. اما اهمال ايدوب‌ده بو آغير مسئله‌يى حضرت عائشه‌يه صورمقدن‌ده واز كچه‌مش. ام المؤمنين حضرتلرى‌ده نه‌كه كرك؟ ديوب‌ده چكينمه‌مش. يى ، بونى اوكرنمه‌سه اولمازميدى ؟ اعتراضى وارد دكلدر. طبيعياتده صحت ايله صرف علم مسائلى اربابى نظرنده اوقدر مهم ايسه دينياتده‌كى بومسائلده اهل دين عندنده چوق دها مهمدر. زيرا طهارت جناب خالقه قارشى عبادتك شرطيدر. عبادت ايدركن ظاهراً وباطناً ادب مع الله شرطدر. نكاح وطلاق مسائلنه‌ده حقوق زوجين ، نسب وميراث مسائلى تفرع ايدر . برقسم حقوق الله ايله حقوق عبادى حسن ادا ايتمك، بومسئله‌لرى بيلمكه وابسته اولديغندن بونلرى اهمال، حقوق الله ايله حقوق عبادى نظر اعتباره آلمامق ديمكدر .

[١] غسلدن اولكى آبدست، فعل رسول صلى الله عليه وسلم ايله ثابت اولوب فرض دكلدر. يالكز غسل ازالهٔ جنابت ايتديكى كبى وضوء مقامنه‌ده قائم اولور وغسل ايله نماز قيلينور . يالكز ابو ثور ايله داود ظاهرى آبدستسز ايكن جنب اولان كيمسه حقنده غسلك آبدست يرينه قائم اولامايه‌جغنه قائل اولمشلردر .

اَصَابَهُ مِنَ الأَذَى. ثُمَّ اَفَاضَ عَلَيْهِ الْمَاءَ. ثُمَّ نَحَّى رِجْلَيْهِ فَغَسَلَهُمَا. هٰذَا غُسْلُهُ مِنَ الْجَنَابَةِ.

ترجمه‌سی

نبی اکرم صلی الله علیه وسلمك زوجهٔ طاهره‌سی میمونه رضی الله عنهادن:
شویله دیمشدر: رسول الله صلی الله علیه وسلم یالکز آیاقلرینی (ییقامامق اوزره) نمازه آبدست آلیر کبی آبدستنی آلدی. باجاق آرالرینی واورالرینه اصابت ایدن ییقانه‌جق شیلری‌ده ییقادی. صوکرا کندی اوزرینه صو دوکدی. صوکرا آیاقلرینی اوزاتوب ییقادی. (رسول الله صلی الله علیه وسلمك) جنابتدن (چیقمق ایچون) غسلی ایشته بودر.

١٨٦. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ اَغْتَسِلُ اَنَا وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ اِنَاءٍ وَاحِدٍ مِنْ قَدَحٍ يُقَالُ لَهُ الْفَرَقُ.

ترجمه‌سی

عائشه رضی الله عنهادن:
شویله دیمشدر: نبیّ مکرم صلی الله علیه وسلم ایله بن برقابدن غسل ایدردك. (بوقابده) فَرَق [١] دینیلن بر قدح ایدی.

[١] (فرق) قول جمهوره کوره ایکی صاع مقداری صو آلیر برقابدرکه تقریباً (٦) لیتره ایدر. ابن الاثیر ایسه رانك فتحیله (فَرَق) ك ١٦ رطل، یعنی ٣ صاع ـ كه تقریبا (٩) لیتره‌در ـ، رانك سكونیله (فَرْق) ك ١٢٠ رطل؛ یاخود ٢٢½ صاع، یعنی تقریباً (٦٧,٥) لیتره اولدیغنی بیان ایدیور. امّ المؤمنین عائشه رضی الله عنها ده (فَرَق) ٦ (قِسْط) در دیمش، اهل لغتك بالاتفاق بیانیله هرقسط ½ صاع دیه تعریف ایدلمش اولدیغندن ابن الاثیرك نقلنه دیه‌جك قالمیور. سُفْیان بن عُیَیْنَه ایله امام شافعی واهل لغت بونده متفقدر. آنجق فقهای حنفیه، مدّی (٢) رطل اعتبار ایدوب صاعده (٤) مدّ اولدیغندن اونلرجه فَرَق (٢) صاعدركه ینه حجازیّونك (٣) صاعك مجموعی اعتبار ایتدکلری (١٦) رطل دیمك اولور. [١٥١ نجی وكله‌جك ١٩٠ نجی حدیثلرك حاشیه‌لرینه‌ده مراجعت.]

١٨٧. وَعَنْهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا اَنَّهَا سُئِلَتْ عَنْ غُسْلِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَدَعَتْ بِاِنَاءٍ نَحْوٍ مِنْ صَاعٍ. فَاغْتَسَلَتْ وَاَفَاضَتْ عَلَى رَأْسِهَا. وَبَيْنَهَا وَبَيْنَ السَّائِلِ حِجَابٌ.

ترجمه‌سی

ینه روایت اولونیورکه عائشه رضی الله عنهادن رسول الله صلی الله علیه وسلمك (کیفیت) غُسلی صورولمش [١]. (عائشه رضی الله عنها) برصاع مقداری (صو آلیر) برقاب ایسته‌دی. اونکله ییقاندی. وباشنك اوزرینه صو آقیتدی. شوقدركه کندیسی ایله صورانلر آراسنده (بدننك آشاغیسی کورونمه‌مك ایچون) بر پرده واردی.

١٨٨. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا اَنَّهُ سَأَلَهُ رَجُلٌ عَنِ الْغُسْلِ. فَقَالَ يَكْفِيكَ صَاعٌ. فَقَالَ رَجُلٌ مَا يَكْفِينِي. فَقَالَ جَابِرٌ كَانَ يَكْفِي مَنْ هُوَ اَوْفَى مِنْكَ شَعَراً وَخَيْرٌ [٢] مِنْكَ. ثُمَّ اَمَّهُمْ فِي ثَوْبٍ.

ترجمه‌سی

روایت اولونیورکه بری [٣] جابر بن عبدالله رضی الله عنهمادن غسلك (کیفیتی)دن سؤال ایتمش. اوده: «سکا بر صاع (مقداری صو) یتر» جوابنی ویرمش. بر دیکری [٤]: «بکا بوقدری یتمز» دیمش. بونك اوزرینه جابر

[١] صوران همشیره‌سی ام کلثوم بنت ابی بکر الصدیق رضی الله عنهمانك سود اوغلی ابو سَلَمه عبدالله بن عبدالرحمن بن عوف ایله برلکده نزدینه کلن، برقوله کوره سود برادری عبدالله بن یزید، دیکر برقوله کوره‌ده اوز قارداشی عبدالرحمن بن ابی بکر الصدیق رضی الله عنهم ایدی‌که هرهانکیسی اولسه محرمی ایدیلر.

[٢] بر روایتده (وخیراً).

[٣] صوران، ابو جعفر محمد الباقر بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب رضی الله عنهمدر. جابردن بو حدیثی روایت ایدنده اودر.

[٤] بوده ینه او مجلسده حاضر اولان حسن بن محمد بن علی بن ابی طالب رضی الله عنهم درکه بو (محمد بن علی)، یعنی امیرالمؤمنینك بونجل نجبی (محمد بن الحنفیه) دیه اشتهار ایتمشدر.

(رضی‌الله عنه) : « صاچی سندن دها چوق ، کندیسی‌ده سندن خیرلی اولان بر ذاته (بوقدری) یتیشوردی » جوابنی ویرمش . — صوکرا (جابر رضی‌الله عنه) اوراده‌کی جماعته (اوستنده یالکز) برپارچه لباس اولدیغی حالده امام اولمش .

١٨٩ . عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَمَّا اَنَا فَاُفِيضُ عَلَى رَأْسِي ثَلاٰثاً . وَاَشَارَ بِيَدَيْهِ كِلْتَيْهِمَا .

ترجمه‌سی

جبیر بن مطعم رضی‌الله عنهدن رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمك : « باشمك اوزرندن اوچ کره (ده صویی آووچ آووچ) آقیتیرم » بویوروب هرایکی الیله‌ده (تعریف ایچون) اشارت بویوردقلری روایت اولونیور .

١٩٠ . عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِذَا اغْتَسَلَ مِنَ الْجَنَابَةِ دَعَا بِشَيْءٍ نَحْوَ الْحِلاَبِ . فَاَخَذَ بِكَفَّيْهِ فَبَدَأَ بِشِقِّ رَأْسِهِ الْاَيْمَنِ . ثُمَّ الْاَيْسَرِ . فَقَالَ بِهِمَا عَلَى وَسَطِ رَأْسِهِ .

ترجمه‌سی

عائشه رضی‌الله عنهادن :

شویله دیمشدر : نبی محترم صلی‌الله علیه وسلم ، جنابتدن (چیقمق ایچون) ییقاندیغنده کولك [١] کبی برشی ایستردی . صوکرا ایکی آووجیله (صو) آلوب باشنك صاغ طرفندن باشلایه‌رق صول طرفنی (ده) ییقادقدن صوکرا (ینه) ایکی آووجیله باشنك اورته‌سنه (صو) دوکردی .

[١] کولك « حِلاب » ترجمه‌سیدر. قاموس ترجمه‌سنده « الحلاب » لغتی ایچون « سود صاغاجق قابه دینورکه کولك وصوصاق تعبیر اولونور » دییور . اعاظم محدثیندن ابوعوانه‌نك صحیحنده تخریج ایدیلدیکنه کوره بو حدیثك سلسلهٔ رواتنده داخل اولان ابوعاصم النبیل بو قابی طولاً وعرضاً برر قاریشدن آز تخمین ایتدیکی کبی بیهقی‌ده سکز رطل صو استیعاب ایدر بر دستی اولارق تقدیر ایتمشدر .

١٩١ . وَعَنْهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ اُطَيِّبُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَطُوفُ عَلَى نِسَائِهِ . ثُمَّ يُصْبِحُ مُحْرِماً يَنْضَحُ طِيباً .

ترجمه‌سی

ینه عائشه رضی‌الله عنهادن :

شویله دیمشدر : رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمه بن عطر سورردم [٢]. اوده (کیجه) زوجاتی طواف ایتدکدن صوکرا صباحلاین عطر آثاری (دها) اوزرنده ایکن احرامه کیرردی [٣] .

١٩٢ عَنْ اَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدُورُ عَلَى نِسَائِهِ فِي السَّاعَةِ الْوَاحِدَةِ مِنَ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ . وَهُنَّ اِحْدَى عَشْرَةَ . وَفِي رِوَايَةٍ تِسْعُ نِسْوَةٍ . قِيلَ اَوَ كَانَ يُطِيقُ ذٰلِكَ ؟ قَالَ كُنَّا نَتَحَدَّثُ اَنَّهُ اُعْطِيَ قُوَّةَ ثَلاَثِينَ .

ترجمه‌سی

انس (بن مالك) رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر: رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم کیجه‌نك ، یاخود کوندوزك بر

[٢] بو عطر ، روایته نظراً « ذَرِيرَه » دیدکلری برعطر هندی ایمش .

[٣] ام‌المؤمنین عائشهٔ صدیقه رضی‌الله عنهانك بوسوزی، احرامه کیررکن عطر سورونمه‌یی جائز کورمه‌ین ابن عمر رضی‌الله عنهمانك سوزینه جوابدر . بو حدیثك راویسی محمد بن المنتشر ، ابن عمر حضرتلرینه : « احرامه کیررکن عطر سورونمك جائز اولورمی ؟ » دیه صورمش. اوده : « بونی یاپاجغمه وجودمه قطران طلاسی سورسه‌م دها ایی اولور » دیمش. راوی ، بو فتوایی عائشهٔ صدیقه‌یه عرض ایتمش، اوده : « الله ، ابو عبدالرحمانه (یعنی ابن عمره) رحمت ایتسون ... » مقدمه‌سیله ترجمه‌ده‌کی جوابی ویرمش .

بوحدیث شریفدن احرامه کیررکن خوش قوقولر سورونمك مستحب اولدیغی واوقوقولرك احرامدن صوکرا پایدار اولماسنده بأس اولمادیغی استدلال اولونمقده‌در. نیته‌کیم ائمهٔ متبوعیندن ثوری ، شافعی ، احمد بن حنبل ، داود ظاهری ودیکرلری ؛ صحابه‌دن سعد بن ابی وقاص ، ابن عباس ، ابن‌الزبیر ، معاویة بن ابی سفیان ، ام‌المؤمنین عائشه وام حبیبه رضی‌الله عنهم

ساعتنده [٤] (بوتون) زوجات (طاهرات)نى دور ايدردى . بونلرده اون بر ويكر روايتده طوقوز (خاتون) ايدى [٥] . «بوكا طاقت كتيرير مى ايدى ؟» ديه صوران راوى (قَتادَه) يه : «بز ، آرامزده اوكا (يعنى رسول الله صلى الله عليه وسلمه) اوتوز اركك قوتى ويريلمشدر ديه سويله شيردك» جوابنى ويرمش [٦] .

١٩٣ . عَنْ عائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْها قالَتْ كَأَنّى اَنْظُرُ اِلى وَبِيصِ الطّيبِ فى مَفْرِقِ النَّبِىِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُحْرِمٌ .

ترجمه سى

عائشه رضى الله عنهانك : «نبى اكرم صلى الله عليه وسلم احرامده ايكن (مبارك) باشنده عطرك پاريلداماسى صانكه حالا كوزمك اوكنده‌در» ديديكى روايت اولونيور.

حضراتى ايله برچوق تابعين وجماهير فقها ومحدثين‌ده بو اجتهادده‌درلر . ائمه‌دن زهرى ، مالكه محمد بن الحسن الشيبانى ايله برچوق صحابه وتابعين ايسه بونى جائز كورمزلر .

[٤] بر وقتنده ديمكدر . بورادهكى ساعت ، كيجه ايله كوندوزك يكرمى دورتده برى اولان اصطلاحى ساعت دكلدر .

[٦] اختلاف عدد ، تعدد راويدن ناشيدر . اون بر روايتى مُعاذ بن هِشام دَسْتَوائى‌نك طوقوز روايتى‌ده سعيد بن اَبان طريقندن كلن روايتلرده‌در .

[٦] نبى ذيشانمز صلى الله عليه وسلم افنديمز حضرتلرى كمال بنيه‌جه هركسه فائق ورجوليتده ناسك اقواسى اولدقلرى حالده ينه نفس شريفلرينه هركسدن املك ايديلر . جالب دقتدركه يكرمى بشنجى سال حياتلرينه قدر يعنى عنفوان شبابلرنده نسايه تقرب بويورمامش اولدقلرى كبى دم تزوجلرندن اللى بو قدرنجى سال حياتلرينه قدر اولان زمانلرينى ، يعنى بوتون سن شباب وكهولتلرينى‌ده زوجهٔ واحده ايله امرار بويورمشلردر . امهات مؤمنينك تعددى عمر شريفلرينك صوك سنه‌لرنده واقع اولمشدر . ينه غريبدركه بو مدت ظرفنده‌ده اكل وشرب خصوصنده قناعت تامه‌يى اختيار ايله كاه هفته‌ده ايكى ، كاه آيده اوچ كون اوروج طوتارلر ، كاه‌ده صوم وصالى ، يعنى بوزمقسزين كونلرجه اوروج طوتمغى التزام بويورورلردى . صوم وصالى بر آيدن زياده ادامه بويوردقلرى بيله واقعدر . مفطر اولدقلرى كونلرده‌ده ييه‌جك بولدقلرى تقديرده قارينلرينى طويورمازلر ، بولامادقلرى زمانلرده ايسه صبر بويورورلردى . بوقسوللقدن متماديا آچ قالوب آلام جوعى طويمامق ايچون باغيرلرينه طاش باغلادقلرى واردر . ايشته هر ايكى جهتدن كمال كه - يحيى وعيسى عليهما السلامدن باشقه - بوتون انبياى عظام عليهم صلوات الملك العلام حضراتنك شان جليلى بو ايدى .

١٩٤ . وَعَنْها رَضِيَ اللّٰهُ عَنْها قالَتْ كانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِذَا اغْتَسَلَ مِنَ الْجَنابَةِ غَسَلَ يَدَيْهِ وَتَوَضَّأَ وُضُوءَهُ لِلصَّلاةِ . ثُمَّ اغْتَسَلَ . ثُمَّ يُخَلِّلُ بِيَدَيْهِ شَعَرَهُ . حَتّى اِذا ظَنَّ اَنَّهُ قَدْ اَرْوى بَشَرَتَهُ اَفاضَ عَلَيْهِ الْماءَ ثَلاثَ مَرّاتٍ . ثُمَّ غَسَلَ سائِرَ جَسَدِهِ .

ترجمه سى

ينه عائشه رضى الله عنهادن :

شويله ديمشدر : نبى محترم صلى الله عليه وسلم جنابتدن (چيقمق ايچون) ييقانه‌جغى وقت (ابتدا) اللرينى ييقار ونماز آبدستى كبى آبدست آليردى . صوكرا غسله باشلاردى . صوكرا صاچلرينى اللريله خلاللاردى . نهايت دريسنك ايجه ايصلانديغنه قناعت كتيرنجه اوچ كره صو آقيتير ، بوتون جسد (شريف)نى ييقاردى .

١٩٥ . عَنْ اَبى هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قالَ اُقيمَتِ الصَّلاةُ وَعُدِّلَتِ الصُّفُوفُ قِياماً . فَخَرَجَ اِلَيْنا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَلَمّا قامَ فى مُصَلّاهُ ذَكَرَ اَنَّهُ جُنُبٌ . فَقالَ لَنا مَكانَكُمْ . ثُمَّ رَجَعَ فَاغْتَسَلَ . ثُمَّ خَرَجَ اِلَيْنا وَرَأْسُهُ يَقْطُرُ . فَكَبَّرَ فَصَلَّيْنا مَعَهُ .

ترجمه سى

ابو هريره رضى الله عنهدن :

شويله ديمشدر : (بر دفعه) نماز اقامه ايديلدى . (هركس) آياقده ايكن صفلر دوزه‌لدى . اوندن صوكرا رسول الله صلى الله عليه وسلم (حجره‌سندن) يانمزه كلدى . نمازكاهنده طورنجه جنب اولديغنى خاطرلادى . بزه : «يركزده طورك» (ديه اشارت) بويوردى . صوكرا دونوب ييقاندى . باشى طاملايه طاملايه يانمزه چيقدى . تكبير آلدى . بزده برلكده نمازى قيلدق .

١٩٦ . وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِىِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قالَ كانَتْ بَنُو

اِسْرائيلَ يَغْتَسِلُونَ عُراةً يَنْظُرُ بَعْضُهُمْ اِلى بَعْضٍ . وَكانَ مُوسى يَغْتَسِلُ وَحْدَهُ .
فَقالُوا وَاللّٰهِ ما يَمْنَعُ مُوسى اَنْ يَغْتَسِلَ مَعَنا اِلَّا اَنَّهُ آدَرُ . فَذَهَبَ مَرَّةً يَغْتَسِلُ .
فَوَضَعَ ثَوْبَهُ عَلى حَجَرٍ . فَفَرَّ الْحَجَرُ بِثَوْبِهِ . فَخَرَجَ مُوسى فى اِثْرِهِ يَقُولُ ثَوْبى يا حَجَرُ !
ثَوْبى يا حَجَرُ ! حَتّى نَظَرَتْ بَنُو اِسْرائيلَ اِلى مُوسى . فَقالُوا وَاللّٰهِ ما بِمُوسى مِنْ بَأْسٍ .
وَاَخَذَ ثَوْبَهُ . فَطَفِقَ بِالْحَجَرِ ضَرْباً . قالَ اَبُوهُرَيْرَةَ وَاللّٰهِ اِنَّهُ لَنَدَبٌ بِالْحَجَرِ
سِتَّةٌ اَوْ سَبْعَةٌ ضَرْباً بِالْحَجَرِ .

ترجمه سى

ينه ابوهريره رضى الله عنهدن :
شويله ديمشدر : نبى اكرم صلى الله عليه وسلم بويوردى كه بنى اسرائيل چيپلاق وبرى برينه باقه يقانيرلردى . موسى (عليه الصلاة والسلام) ايسه (كمال حياسندن) يالكزجه يقانيردى . بنى اسرائيل : « والله موسايى بزمله برابر يقانمقدن منع ايدن شى (مطلقا) دبه ، يعنى قاصيغى چيقيق اولماسيدر » دير (وبو كفتكو ايله ذات جليل رسالتپناهنه اذا ايدر) لردى . (موسى صلى الله عليه وسلم) بر دفعه يقانمغه كيتدى . البسه سنى ده بر طاشك اوستنه قويدى . طاش ، البسه سنى آلوب قاچدى . موسى (عليه السلام) : « امان طاش ، روبه مى ! امان طاش ، روبه مى ! » ديه رك (وآلابيلديكنه قوشارق) آرقه سنه دوشدى . بنى اسرائيل اونى (بو حالده) كوروبده : « والله موساده بر قصور يوقمش » دينجه يه قدر (آردنجه كيتدى) . (اوندن صوكرا موسى عليه الصلاة والسلام) البسه سنى آلوب طاشى دوكمكه باشلادى . — ابوهريره (رضى الله عنه) ديركه والله او طاشده طاياقدن حالا آلتى ، ياخود يدى يره ايزى قالمشدر [١] .

[١] بو صوك سوز ، يا بخارى طرفندن تعليق اولارق ، يعنى سند ذكر ايتمكسزين ابوهريره رضى الله عنهدن نقل اولونان بر سوزدر ، ياخودده راويلردن همّام بن منبّه ك تتمهٔ كلاميدركه اولكى سوزلرك مابعدى ومسند اولمش اولور . هرايكى تقديرجه ابوهريره رضى الله عنهك بو ايزلرى خبر ويرمه سى عليه الصلاة والسلام افنديمزدن طويولمش اولماسنه بناءدر . زيرا بويله بر خبر ، استدلال عقلى ايله بيلينير شيلردن دكلدر .

١٩٧ . وَعَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِىِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قالَ بَيْنا اَيُّوبُ
يَغْتَسِلُ عُرْياناً فَخَرَّ عَلَيْهِ جَرادٌ مِنْ ذَهَبٍ . فَجَعَلَ اَيُّوبُ يَحْتَثى فى ثَوْبِهِ . فَناداهُ
رَبُّهُ يا اَيُّوبُ اَلَمْ اَكُنْ اَغْنَيْتُكَ عَمّا تَرى ؟ قالَ بَلى وَعِزَّتِكَ . وَلٰكِنْ لاغِنى لى
عَنْ بَرَكَتِكَ .

ترجمه سى

ينه ابوهريره رضى الله عنهدن :
شويله ديمشدر : نبى اكرم صلى الله عليه وسلم بويوردى كه ايوب (صلى الله عليه وسلم) چيپلاق يقانديغى صيراده اوزرينه آلتوندن چكيركه لر اوشدى . ايوب (عليه السلام) آووچ آووچ (آلوب) روبه سنك ايچنه (آتمغه) باشلادى . رب (كريم) ى : « ايوب ، شو كورديككدن سنى غنى قيلمامشمى ايدم ؟ » ديه ندا ايدنجه : « اوت (يارب ،) سنك عزت (وجلالكه) قسم اولسون كه (بنى غنى قيلمشدك .) لكن سنك بركتكدن مستغنى قالاجغم يوق » جوابنى ويردى .

١٩٨ . عَنْ اُمِّ هانِئٍ بِنْتِ اَبى طالِبٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْها قالَتْ ذَهَبْتُ اِلى رَسُولِ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عامَ الْفَتْحِ . فَوَجَدْتُهُ يَغْتَسِلُ . وَفاطِمَةُ تَسْتُرُهُ . فَقالَ مَنْ هٰذِهِ ؟
فَقُلْتُ اَنا . اُمُّ هانِئٍ .

ترجمه سى

ام هانئ بنت ابى طالب رضى الله عنهادن :
شويله ديمشدر : فتح (مكه) سنه سى رسول الله صلى الله عليه وسلمك يانه

برده بو حديث شريف ايله مخبر صادق صلى الله عليه وسلم افنديمز حضرتلرى ، بزه موسى عليه الصلاة والسلام افنديمزه عائد ايكى معجزهٔ سنيه يى خبر ويرمش اوليوركه بريسى طاشك قوشه قوشه كيتمه سى ، ديكرى ده او نبى كريمك (صلى الله عليه وسلم) ضرب دستى ايله طاشك اوستنده چنتيكلر حصول بولماسيدر . بو قصه ، سورهٔ احزابك صوكنه طوغرو اولان (يا اَيُّهَا الَّذينَ آمَنُوا لاتَكُونُوا كَالَّذينَ آذَوْا مُوسى فَبَرَّأَهُ اللّٰهُ مِمّا قالُوا وَكانَ عِنْدَ اللّٰهِ وَجيهاً) آيت كريمه سنده موضوع بحث اولان اذالرك بريني بيان ايدر . ديكرلرى ده كتب تفاسيردن اوكرنيله بيلير .

کیتدم . باقدم ییقانیور . فاطمه‌ده اونی ستر ایدیور. (سلام ویردم.) « بو (قادین) کیمدر ؟ » دییه صوردی . « بنم ، ام هانیٔ » جوابنی ویردم [١] .

١٩٩ . عَنْ اَبِی هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ النَّبِیَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقِيَهُ فِی بَعْضِ طُرُقِ الْمَدِينَةِ وَهُوَ جُنُبٌ . قَالَ فَانْخَنَسْتُ مِنْهُ . فَذَهَبْتُ فَاغْتَسَلْتُ . ثُمَّ جِئْتُ . فَقَالَ أَيْنَ كُنْتَ يَا اَبَاهُرَيْرَةَ ؟ قَالَ كُنْتُ جُنُباً فَكَرِهْتُ اَنْ اُجَالِسَكَ وَاَنَا عَلَى غَيْرِ طَهَارَةٍ . فَقَالَ سُبْحَانَ اللّٰهِ اِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يَنْجُسُ .

ترجمه‌سی

ابو هریره رضی‌الله عنهدن :

روایت ایتمش که جنب ایکن مدینه سوقاقلرندن برنده کندیسنه نبی اکرم صلی‌الله علیه وسلم تصادف ایتمش . ـ (ابوهریره) دیرکه ، یانندن صاووشوب کیتدم ، وغسل ایدوب کلدم . (رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم) : یا اباهریره ، نره‌ده ایدك » دییه صوردی. « جنب ایدم . طهارتسز اولارق سنکله برلکده اوطورمق ایسته‌مه‌دم » دیدم . بونك اوزرینه « سبحان‌الله ! مؤمن (هیچ) نجس اولماز » بویوردی .

٢٠٠ . عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّهُ سَأَلَ النَّبِیَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيَرْقُدُ اَحَدُنَا وَهُوَ جُنُبٌ ؟ قَالَ نَعَمْ . اِذَا تَوَضَّأَ اَحَدُكُمْ فَلْيَرْقُدْ وَهُوَ جُنُبٌ .

ترجمه‌سی

ابن عمر رضی‌الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : عمر بن الخطاب رضی‌الله عنه، نبی مکرم صلی‌الله علیه‌وسلمه: « برمز ، جنب ایکن اویقویه واراییلیرمی ؟ » دییه صوردی . « اوت . هرهانکی بریکز آبدست آلدقدن صوکرا (جانی ایسترسه) جنب ایکن (ده) یاتسون » بویوردیلر [٢] .

[١] (٢٣٠) نجی حدیثه‌ده مراجعت .

[٢] جنابتدن غسلك وجوبی فوری‌اولمایوب آنجاق نمازه طورمق‌لازم کلدیکنده وقتی

٢٠١ . عَنْ اَبِی هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِیِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اِذَا جَلَسَ بَيْنَ شُعَبِهَا الْاَرْبَعِ ثُمَّ جَهَدَهَا فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ .

ترجمه‌سی

ابو هریره رضی‌الله عنهدن :

شویله دیمشدر : نبی اکرم صلی‌الله علیه وسلم بویوردی که (ارکك قادینك) درت شعبه‌سی[١] آراسنه اوطوروب‌ده طوقوندوردیمی (هرایکیسنه) غسل‌واجب اولور [٢] .

تضییق ایده‌جکی بو حدیث شریفدن آکلاشیلیور . آبدست آلمقسزین یاتماق، ائمهٔ متبوعیندن اوزاعی ، ابو حنیفه ، محمد ، مالك ، شافعی ، احمد بن حنبل ، اسحاق بن راهویه ، عبدالله ابن المبارك وسائره‌نك مذهبی اولوب بعضلری ایسه مأمور به اولان وضوءیی مواقعه ایله حاصل اولان اذایی ، یعنی اللر ایله اعضای مخصوصه‌یی ییقامغه حمل ایتمشلر وداود ظاهری ایله مالکیه‌دن بعضیلری بونی‌واجب‌کورمشلردر. جنب‌کیمسه‌نك آبدست آلمقسزین اویوماسنده بأس کورمه‌ینلرده چوقدر . ازجمله ثوری ، حسن بن حیّ ، ابن‌المسیّب ، ابو یوسف هپ بو اجتهادده‌درلر . دلیللری رسول اکرم صلی‌الله علیه وسلم افندیمزك آبدست آلمقسزین اویقویه واردقلرینه دائر اولان دیکر آثاردر . بو بحثك مناقشه‌سی ایچون مفصلات آثاره مراجعت ایدیله‌بیلیر .

[١] درت‌شعبه: ایکی‌آیاق وایکی قول، یاخود ایکی ساق وایکی فخذ ایله تفسیرایدیلمشدر.

[٢] ١٣٨ و١٣٩ نجی حدیثلره مراجعت . بو بابده ، هربری احادیث نبویه‌دن دلیللر ایله متمسك صحابه وتابعین آراسنده بدایةً موجود اولان اختلافدن صوکرا بو حدیث شریفك مقتضاسی اوزره اتفاق ایدیلدیکی مختصراً بیان اولونمشدی .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ الْحَيْضِ

٢٠٢. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ خَرَجْنَا لَا نُرٰى اِلَّا الْحَجَّ. فَلَمَّا كُنْتُ بِسَرِفَ حِضْتُ. فَدَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاَنَا اَبْكِي. فَقَالَ مَالَكِ؟ أَنُفِسْتِ؟ قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ اِنَّ هٰذَا اَمْرٌ كَتَبَهُ اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى بَنَاتِ آدَمَ. فَاقْضِي مَا يَقْضِي الْحَاجُّ، غَيْرَ اَنْ لَا تَطُوفِي بِالْبَيْتِ. قَالَتْ وَضَحّٰى رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ نِسَائِهِ بِالْبَقَرِ.

ترجمه‌سی

عائشه رضی‌الله عنهادن :

شویله دیمشدر : حجدن باشقه بر نیتمز اولدیغنی بیلمکسزین [۱] (مدینه‌دن) چیقدق ایدی . سَرِفه [۱] کلنجه عادتمی کوردم . نبی اکرم صلی‌الله علیه وسلم یانمه کیردی . بن (مناسك حجی ایفا ایده‌مه‌یه‌جکم دییه) آغلایوردم [۲] . « نه‌ك وار ؟ یوقسه کیرلندکمی ؟ » دییه سؤال بویوردی . « اوت » دیدم . بویوردی که بو ، اللهك بنات آدم اوزرینه یازدیغی برشیدر . حجاجك ادا ایتدیکی مناسکی (سن‌ده) ادا ایت . شوقدرکه بیت (الله معظمه)ی (حائض بولوندیغك مدتجه) طواف ایتمه . — (عائشه رضی‌الله عنها) دیرکه : برده رسول‌الله صلی‌الله علیه‌وسلم ازواجی نامنه صیغیر قربان ایتدی [۳] .

[۱] ام‌المؤمنین حضرتلرینك بویله‌دیمه‌سی اسکیدن اشهر حج ایچنده عمره‌یه نیت ایدیله‌مز اعتقادنده بولوندیغی ایچوندر. زمان جاهلیتده دین ابراهیم علیه‌الصلاة والسلامك تعلیم بویوردیغی نسك وعباداتدن یالکز حج وعمره پایدار اولمشدی‌که اوده برچوق بدع واباطیل اعتقادیات ایله ممزوج برحالده ایدی. بوجمله‌دن اولمق اوزره اشهر حج ایچنده عمره نیتیله اهلال، یعنی احرامه کیروب تلبیه ایله رفع صوت جائز عد ایدیلمزدی. حجة‌الوداعه قدر بو اعتقادی بوزاجق بر تشریع جدید واقع اولمامشدی . بوندن طولایی اهل اسلام احرامه کیردکلری وقت هپ حج نیتیله کیرمش بولونیورلردی . باخصوص هَدْی سوق بویوران رسول اکرم صلی‌الله علیه وسلمك نیتلرینه متابعةً هپسی او نیتده ایدی . قافلهٔ حجاج مکه‌یه یاقلاشدیغنده — اغلب احتمال (سَرِف)ده — شارع حضرتلری: «برلکده هدی (قربان) کتیرنلرندن ماعدا هرکیم وارسه حجی فسخ ایده‌رك عمره‌یی نیت ایتسون» دییه تبلیغ بویوردی . وعرب جاهلیه‌نك بوخصوصده‌کی عمل واعتقادینی بوزدی . ایسته‌ینلر اشهر حج ایچنده‌ده عمره‌دن تمتعه ، یعنی استفاده‌یه امکان بولدیلر . فقط هرحالده مدینهٔ منوره‌دن چیقارکن عمومك نیتی حج ایدی . بوندن طولایی ام‌المؤمنین حضرتلری « حجدن باشقه بر نیتمز اولدیغنی بیلمکسزین .. » دیمش .

٢٠٣. وَعَنْهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ أُرَجِّلُ رَأْسَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاَنَا حَائِضٌ.

ترجمه‌سی

ینه عایشه رضی‌الله عنهانك : «رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمك (مبارك) باشنی حائض ایکن طاراردم » دیدیکی روایت اولونیور [٤] .

[۱] سَرِف : مکهٔ مکرمه‌یه تقریباً اون میل مسافه‌ده اولان بر یرك اسمیدر .

[۲] ام‌المؤمنینك آغلاماسی ، بوحالده ایکن هم حجك ، هم عمره‌نك ارکانندن اولان طواف افاضه‌نك غیرممکن اولماسندندر . معلوم اولدیغی اوزره حائضك طوافی جائز دکلدر .

[۳] متن شریفده (بِالْبَقَرِ) روایتی اولدیغی کبی (بِالْبَقَرَةِ) روایتی‌ده واردر . ایکنجی روایتله بر صیغیر قربان ایدیلمش اولدیغی تعین ایدر . برنجیسنه کوره ایسه صیغیرلرك تعددی احتمالی‌ده آکلاشیلیرکه هر ایکی احتمالی کوزه‌ده‌رك ترجمه‌سنده (بر) سز اولارق یالکز (صیغیر) دینیلدی .

[٤] نصاری حیضه هیچ اهمیت ویرمزلر . وحائضلرله مجامعتده‌بیله بأس کورمزلر . بوتفریطدر . یهود ایسه مجامعت شویله طورسون ، حائضلرله براوطه‌ده بیله اوطورمازلر . وبرابر ییوب ایچمزلر . عرب جاهلیتده یهودیلرك افراطنه تابع اولمشلردی . شریعت مطهرهٔ احمدیه ایسه بو افراط وتفریطی رفع ایده‌رك یالکز کندیلریله مجامعتی تحریم ایتمش و بوحالده‌کی قادینلری جنب منزله‌سنده طوتمشدر . « وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ اَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَ فَاِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ اَمَرَكُمُ اللّٰهُ = سکا حیضدن سؤال ایدیورلر . اونلره دی‌که حیض اذادر ، پیسدر . اوحالده زمان حیضلرنده

٢٠٤. وَفِى رِوَايَةٍ وَهُوَ فِى الْمَسْجِدِ. يُدْنِى لَهَا رَأْسَهُ . وَهِىَ فِى حُجْرَتِهَا . فَتُرَجِّلُهُ وَهِىَ حَائِضٌ.

ترجمه‌سی

ینه عائشه رضی‌الله عنهادن اولان دیکر روایتده کندیسی حائض وحجره‌سنده مقیم و (رسول‌الله صلی‌الله علیه‌وسلم) مسجد (شریف) ده (معتکف) ایکن (علیه‌الصلاة والسلام) افندیمز (مبارك) باشنی اوکا طوغرو اوزاتیر ، اوده طارار ایمش [١] .

٢٠٥. وَعَنْهَا رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ النَّبِىُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَّكِئُ فِى حِجْرِى وَأَنَا حَائِضٌ. ثُمَّ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ .

ترجمه‌سی

ینه عائشه رضی‌الله عنهادن :
شویله دیمشدر : بن حائض ایکن نبی‌مکرم صلی‌الله علیه‌وسلم (مبارك) باشنی قوجاغمه یاصلار ، صوکرا قرآن اوقورلردی .

قادینلردن ایراقجه طورکز . اونلر تمیزلنمه‌دکجه کندیلرینه تقرب ایتمه‌یکز . تطهر ایتدکلرنده الله‌ك امر ایتدیکی اوزره یانلرینه واریکز » آیت کریمه‌سی یالکز تقربی نهی ایتدیکی کبی بوحدیثدن اعتباراً کله‌جك آثار شریفه ،عربك حائضلر حقنده‌کی اعتقاد باطلنی‌هدم ایله حقلرنده‌کی احکام شرعیه‌یی بیان ایدر .

[١] امهات مؤمنین‌رضوان‌الله علیهن اجمعین حضراتندن‌هربرینه مخصوص اولان حجره‌لرك قاپیلری مسجد شریفه آچیلیردی . بوتعریفه کوره رسول‌اکرم صلی‌الله علیه‌وسلم افندیمز حضرتلری ، حجرهٔ عائشه‌یه متصل بر خلوتکاهده اعتکاف بویورمشلردر .

بوحدیث ، بخاریده دها تفصیلیدر : عروة بن‌الزبیر حضرتلرینه بری : « حائضك بکا خدمت ایتمه‌سی ، یاخود بوقادینك جنب ایکن یانمه کلمه‌سی جائزمیدر ؟ » دیه سؤال ایتمش ، اوده شوجوابی ویرمش : « بکا کوره هپسی جائز ، اویله اولانده ، بویله اولانده بکا خدمت ایدر . بوندن طولایی هیچ برطرف ایچون بأس یوقدر . عائشه (که مشارالیهك تیزه‌سیدر) بکا خبر ویردی‌که کندیسی حائض ایکن ... الخ .

٢٠٦. عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ بَيْنَا أَنَا مَعَ النَّبِىِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُضْطَجِعَةٌ فِى خَمِيصَةٍ [١] إِذْ حِضْتُ . فَانْسَلَلْتُ. فَأَخَذْتُ ثِيَابَ حِيضَتِى . فَقَالَ أَنَفِسْتِ ؟ قُلْتُ نَعَمْ . فَدَعَانِى . فَاضْطَجَعْتُ مَعَهُ فِى الْخَمِيلَةِ [٢] .

ترجمه‌سی

(ام‌المؤمنین) ام سلمه رضی‌الله عنهادن :
شویله دیمشدر : نبی‌اکرم صلی‌الله علیه‌وسلم ایله بر آبایه بورونه‌رك یاتیوردق. دیرکن عادتمی کوردم. (یاواشجه‌جق) سیویشوب حیضه مخصوص البسه‌می کیدم. « عادتکمی کلدی ؟ » دیه صوردیلر. «أوت» دیدم. بونك اوزرینه بنی چاغیردیلر. صاچاقلی قطیفه‌نك آلتنده کندیلریله برلکده یاتدم .

٢٠٧. عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَالنَّبِىُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ كِلَانَا جُنُبٌ . وَكَانَ يَأْمُرُنِى فَأَتَّزِرُ . فَيُبَاشِرُنِى وَأَنَا حَائِضٌ. وَكَانَ يُخْرِجُ رَأْسَهُ إِلَىَّ وَهُوَ مُعْتَكِفٌ . فَأَغْسِلُهُ وَأَنَا حَائِضٌ .

ترجمه‌سی

ینه عائشه رضی‌الله عنهادن :
شویله دیمشدر : نبی اکرم صلی‌الله علیه وسلم ایله برلکده ـ هرایکیمزده جنب ایکن ـ بر قابدن ییقانیردق . (عادت کوردیکمده) اونك امری اوزرینه فوطه باغلاردم. بن حائض ایکن (مبارك) تنی تنمه طوقوندوروردی [٣] . (کذلك)

[١] (الخمیصة) سفینه وزننده بر کونه سیاه آبایه دینورکه درت کوشه‌لو وایکی طرفی زنجفلو اولور . سلفده تلبس ایدرلر اه . قاموس مترجمی عاصم .

[٢] (الخمیلة) سفینه‌وزننده...وقطیفه‌یه‌دینورکه معروفدر اه . قاموس مترجمی‌عاصم. (اَلْخَمْلَة) تمره وزننده بودخی قطیفه‌یه دینور . وکلیم واحرام وزیلو وچوقه ومقرمه مقوله‌سی خاولی وصچاقلی نسنه‌یه دینور . بونده کسر ایله‌ده جائزدر اه. قاموس مترجمی‌عاصم.

[٣] (مباشره) نك معناسی مواقعه وقربلنه‌ده شامل‌اولدیغی‌ایچون تنك تنه طوقونماسی ایله ترجمه ایتدم . بولفظی بوراده مواقعه معناسنه آلمغه امکان یوقدر . چونکه قربان حائض

او (مسجدده) معتکف، بن حائض ایکن (مبارك) باشنی خلوتکاهندن چیقاریردی‌ده بن ییقاردم .

٢٠٨. وَفِی رِوَایَةٍ عَنْهَا قَالَتْ كَانَتْ اِحْدَانَا اِذَا كَانَتْ حَائِضاً فَاَرَادَ النَّبِیُّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ اَنْ یُبَاشِرَهَا اَمَرَهَا اَنْ تَتَّزِرَ فِی فَوْرِ حَیْضَتِهَا . ثُمَّ یُبَاشِرُهَا . وَاَیُّكُمْ یَمْلِكُ اِرْبَهُ كَمَا كَانَ النَّبِیُّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ یَمْلِكُ اِرْبَهُ ؟

ترجمه‌سی

ینه عائشه رضی الله عنهادن دیکر بر روایتده :

شویله دیمشدر : ایچمزدن (یعنی امهات مؤمنیندن) بری حائض اولوب نبی اکرم صلی الله علیه وسلم‌ده کندیسی ایله مباشرت آرزو ایتدیکی زمان اوکا حیضك همان بدایتنده ایکن فوطه باغلاماسنی امر ایلر واوندن صوکرا مباشرت ایدرلردی. (حال بوکه) سزك هانکیکز ، نفسنه نبی محترم صلی الله علیه وسلم نفسنه مالك اولدیغی قدر مالك اولابیلیر ؟

٢٠٩. عَنْ اَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجَ عَلَیْنَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ فِی اَضْحًی اَوْ فِطْرٍ اِلَی الْمُصَلَّی . فَمَرَّ عَلَی النِّسَاءِ . فَقَالَ یَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ

بالاجماع حرامدر، کبیره‌در. بوکبیره‌یی بردها یاپمامغه عزم وقرار لازم کلیر. آنجق بعد الاستغفار کفارت لازم کلیرمی ، کلمزمی ؟ بونده فقهانك اختلافی واردر . قتاده ، اوزاعی ، اسحق ابن راهویه، قول قدیمنده شافعی، احد قوللرنده احمد بن حنبل رمضان کوننده عمداً قضای شهوت ایدن مرتکب حرامه قیاس ایده‌رك کفارتك وجوبنه قائل اولمشلردر . ابو حنیفه ، مالك، قول جدیدنده شافعی، دیکر قولنده احمد بن حنبل ایسه کفارتی واجب کورمه‌مشلردر. یالکز امام شافعی بو تقدیرده کفارتی مستحسن کوریور. وجوب کفارته قائل اولان اولکی طائفه‌ده مقدارنده اختلاف ایتمشلر واحوال واشخاصه واختلاف اجتهاده کوره ـ خلاصةً سویلیورم ـ ایکی خمس دینار صدقه‌دن باشلایه‌رق نصف دینار ، بر دینار صدقه‌یه ونهایت عتق رقبه‌یه قدر درجات کوسترمشلردر . بو فعل حرامی اونودارق ، یا حیضدن خبردار اولمقسزین ، یاخود حال حیضده‌کی وقاعك حرمتنی بیلمه‌یه‌رك ، یاخودده مکرهاً ارتکاب ایدنه ایسه کناه یوقدر .

تَصَدَّقْنَ . فَاِنِّی اُرِیتُكُنَّ اَكْثَرَ اَهْلِ النَّارِ . فَقُلْنَ وَبِمَ یَا رَسُولَ اللّٰهِ ؟ قَالَ تُكْثِرْنَ اللَّعْنَ . وَتَكْفُرْنَ الْعَشِیرَ . مَا رَأَیْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلٍ وَدِینٍ اَذْهَبَ لِلُبِّ الرَّجُلِ الْحَازِمِ مِنْ اِحْدَاكُنَّ . قُلْنَ وَمَا نُقْصَانُ عَقْلِنَا وَدِینِنَا یَا رَسُولَ اللّٰهِ ؟ قَالَ أَلَیْسَ شَهَادَةُ الْمَرْأَةِ مِثْلَ نِصْفِ شَهَادَةِ الرَّجُلِ ؟ قُلْنَ بَلَی . قَالَ فَذَلِكِ مِنْ نُقْصَانِ عَقْلِهَا . أَلَیْسَ اِذَا حَاضَتْ لَمْ تُصَلِّ وَلَمْ تَصُمْ ؟ قُلْنَ بَلَی . قَالَ فَذَلِكِ مِنْ نُقْصَانِ دِینِهَا .

ترجمه‌سی

ابو سعید (سعد بن مالك بن سنان) خدری رضی الله عنهمادن :

شویله دیمشدر : بر قربان ، یا رمضان بایرامنده رسول الله صلی الله علیه وسلم افندیمز، یانمزه نمازکاهه چیقدی. قادینلرك یانندن کچدی [١] . و(اونلره): «قادینلر،

[١] بوندن بایرام کونی قادینلرك هرکسله برابر خارج شهرده‌کی نمازکاهه چیقمالری جائز اولدیغنه استدلال ایدیله‌بیلیرسه‌ده علما بومسئله‌ده خیلی اختلافه دوشمشلردر. ابوبکر، علی، ابن عمر کبی ذوات عالیه بایرام نمازینه چیقمایی قادینلر ایچون بر حق اولارق طانیمشلر ، عُروة بن الزبیر، قاسم بن محمد بن ابی بکر ، یحیی بن سعید انصاری، امام مالك کبی تابعین وامام ابو یوسف کبی بر طاقیم تبع تابعین‌ده منعلری طرفنه کیتمشلردر . ابو حنیفه بر دفعه تجویز ، بردفعه‌ده منع ایتمشدر . تجویز ایدنلرك ادله‌سی میاننده بو حدیث شریف ایله آتیده کله‌جك (٢١٧ نجی) ام عطیه رضی الله عنها حدیثی واردر. ام عطیه حدیثنه نظراً رسول الله صلی الله علیه وسلم کنج، حتی حائض قادینلرك بیله بایرام نمازکاهنه، فقط ـ دیکر بر حدیثدن معلوم اولان قیده بناءً ـ سوسله‌نمه‌مك ، قوقو سورونمه‌مك شرطیله چیقمالرینه مساعده بویورمشلردرکه مقصد عالی ، تکثیر سواد مسلمین ایدی دییورلر . بو احادیث شریفه‌دن منفهم اولان قصه‌لرك مدینه اهالیسی هنوز کاملاً دائرهٔ اسلامه کیرمه‌مش اولدقلری زمانده واقع اولمش اولدیغنه باقه‌رق مساعده‌یی اوزمانه مقصور عد ایدنلر قادینلرك چیقمالرینی منع وعائشه رضی الله عنهانك ارتحال نبوی اوزرندن چوق زمان کچمه‌مش ایکن «رسول الله صلی الله علیه وسلم کندیسندن صوکرا قادینلرك نه‌لر یاپدقلرینی کورمش اولسه‌یدی مساجده کیرمه‌لرینی منع ایدردی» دیمش اولماسیله‌ده احتجاج ایدیورلر . حنفیه‌نك قول مختارینه کوره کنج قادینك عیدین ایله جمعه وسائر نمازلر ایچون مسجده چیقماسنه جواز یوقدر. اختیار قادینلرك چیقمالری جائز ایسه‌ده چیقمامالری افضلدر . بایرام نمازینه چیقانلر ـ ابو حنیفه‌دن بر روایته کوره ـ صلاة عیدی قیلارلر، دیکر روایته کوره ایسه قیلمازلر. یالکز تکثیر سواد مسلمین

صدقه ویریکز . زیرا بکا جهنم خلقی کوستریلدی ، چوغی سزلر ایدیکز » بویوردی . (قادینلر) : « یا رسول‌الله ، نه‌دن ؟ » دیه صوردیلر . « چونکه سز (اوته کنه ، بریکنه) چوقجه لعنت ایدر ، زوجلرکزه قارشی کفران نعمت کوستریرسکز[١] . (نه‌عجیبدرکه کندینی ضبط ایدن تام عقللی ودیننده) حزملی کیمسه‌نك عقلنی‌سزك قدر اکسیك‌عقللی ، اکسیك دینلی [٢] هیچ بر کیمسه‌نك چله‌بیلدیکنی کورمه‌دم » بویوردی . « عقلمزك ، دینمزك اکسیکلکی نه‌در ؟ یارسول‌الله » دیدیلر . « قادینك شهادتی ، ارککك شهادتنك یاریسی دکلیدر ؟ » دیه صوردی . « أوت » دیدیلر . « ایشته بوعقلك اکسیکلکندن . حیض کوردیکی زمانده نماز قیلماز ، اوروج طوتماز دکلی ؟ » بویوردیلر . « اوت » دیدیلر . « ایشته بوده دینك اکسیکلکندن » جوابنی ویردی .

٢١٠ . عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَعْتَكَفَ مَعَهُ بَعْضُ نِسَائِهِ وَهِيَ مُسْتَحَاضَةٌ تَرَى الدَّمَ . فَرُبَّمَا وَضَعَتِ الطَّسْتَ تَحْتَهَا مِنَ الدَّمِ .

ترجمه‌سی

(ام‌المؤمنين) عائشه رضی‌الله عنهادن :

شویله دیمشدر : (برکره) رسول اکرم صلی‌الله علیه وسلم ایله برلکده

ایدر ، مسلمانلرك دعالرندن انتفاع ایلرلر . حائض اولانلر ایسه مصلانك خارجنده قالوب یالکز دعایه اشتراك ایدرلر . هرحالده‌ده سوسدن عاری‌اولارق وقوقو سورونمه‌یه‌رك کیدرلر . مذهب شافعی‌یه کوره – امام نووینك بیان ایتدیکی اوزره – کنج قادینك کیتمه‌سی خوف فتنه‌یه بناءً مکروهدر .

[١] دیمك‌که شتم ، لعن ، کفران‌نعمت ، عذاب‌جهنم کبی بر وعید الیم‌ایله قارشیلانان کبائردن ایمش . ابن عباس رضی‌الله عنهمادن مروی (٢٧) نجی حدیث شریفه مراجعت .

[٢] کل حقنده ویریلن حکمك ، او کل افرادندن هرفرده صادق اولماسی لازم کلمز . نیته‌کیم ازککلره طاش چیقاریر نیجه قادینلرده واردر . حکم اغلبه بناءً‌در . نقصان دینه کلنجه ، عمل ایماندن جزءدر وایمان زیاده ونقصان قبول ایدر دینلر بوکلام نبوی‌یی ظاهرینه حمل ایدوب تأویله حاجت کورمزلر ، عبادتی اکسیك اولانلرك دیننی‌ده اکسیك عد ایدرلر . مخالفلری ایسه ذات ایمان واسلام ودینه زیاده ونقصان ترتبی ممکن دکلدر ، بو زیاده ونقص صفته راجعدر دیرلر .

زوجات طاهراتندن بری [١] استحاضه حالنده وقانی‌کلیرکن [٢] اعتکاف ایتدی . قانك آقماسندن طولایی آلتنه بر لکن قویدیغی‌ده اولوردی [٣] .

٢١١ . عَنْ اُمِّ عَطِيَّةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنَّا نُنْهٰى اَنْ نُحِدَّ عَلٰى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلَاثٍ . اِلَّا عَلٰى زَوْجٍ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْرًا . وَلَا نَكْتَحِلُ وَلَا نَتَطَيَّبُ وَلَا نَلْبَسُ ثَوْبًا مَصْبُوغًا اِلَّا ثَوْبَ عَصْبٍ [٤] . وَقَدْ رُخِّصَ لَنَا عِنْدَ الطُّهْرِ اِذَا اَغْتَسَلَتْ اِحْدَانَا مِنْ مَحِيضِهَا فِي نُبْذَةٍ مِنْ كُسْتِ اَظْفَارٍ [٥] . وَكُنَّا نُنْهٰى عَنِ اتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ .

---

[١] امهات مؤمنیندن سَوْدَه بنت زَمْعَه ، یاخود امّ حبیبه رَمْلَة بنت ابی‌سفیان ، یاخودده امّ سَلَمَه (رضی‌الله تعالی عنهن)دن بری ایدی . اوچنجی احتمالی عَسْقَلانی ترجیح ایدیور .

[٢] مستحاضه مدت حیضك اعظمیسی بچدکدن صوکرا ینه قانی دیکمه‌ین قادینه دینیر .

[٣] حائضك مسجده کیرمه‌سی جائز دکلسه‌ده بوندن مستحاضه‌نك اعتکافی بیله – مسجدك تلویث ایدیلمه‌یه‌جکنه امنیت ایدیلدیکی تقدیرده – جائز اولدیغی استنباط اولونور . دائم‌الحدث معذور کیمسه‌لر حقنده‌کی احکام‌ده ذاتاً مستحاضه احکامنه قیاس ایدیلیور .

[٤] (ثوب عصب) یمن منسوجاتندن بویالی بر نوع قماشك آدیدر .

[٥] (کُسْت) ، (کُسْط) ، (قسْط) اوچی‌ده لغتدر . قاموس‌ترجمه‌سنك (قسط) لغتنده شویله دینیلیور : « بو اسم ایله معروف کوکدر . ایکی نوع اولور . برینه قسط هندی وبرینه قسط عربی دیرلر . قسط هندی سیاهه مائل خفیف وغلیظ ورائحه‌سی قلیل وطعمی آجی اولور . وقسط عربی لذیذ وآق وخفیف وعطریتلو اولور . ومطلق ذکر اولوندقده مراد قسط حلودرکه عربی قسمیدر . بول وحیضی مُدِرّ وجکره یه نافع وسانجویی دافع وصوغلجانلری قاتل وسکنجبین ایله شربی حمّای ربعه وتبخیری زکام ونزله‌یه و وبایه مفید وطلاسی برق وبرص علتلرینی ازاله‌ده عجیب‌الاثردر » . اه . (اظفار) حقنده‌ده عاصم مرحوم شویله دییور : « (الاظفار) و (الظفار) سحاب وزننده ... عطر اقسامندندر . دیبندن دریسی صویلمش طیرناق طرزنده اولور ... اشبو اظفار ، مفردات طبیه‌ده (اظفارالطیب) عنوانده مرسومدرکه ترکیده ابلیس‌طرنغی وطرنق بخوری دیدکلری خوشبودارودر » اه . بوکا (قسط اظفار) دینیلدیکی کبی (قسط ظفار) ده دیرلر . ظفار ، عدن ساحلنده بر شهرك آدیدرکه طیرناق شکلنده اولان قسط هندی ، هندستاندن ابتدا اورایه کلیر . بوندن طولایی نسوان عربك اثنای اغتسالده رائحهٔ کریهه‌یی ازاله ایچون قوللاندقلری بو عطره (قسط اظفار) دیدکلری کبی (قسط ظفار) ده دیرلر .

ترجمه‌سی

ام عطیه رضی‌الله عنهادن :

شویله‌دیمشدر: بز، بر میت(مز)ك وفاتی اوزرینه اوچ کوندن زیاده اِحداددن[١]، (یعنی یاس طوتمقدن) نهی اولونوردق . مکرکه (میت ، قادینك) زوجی اوله . (زوج ایچون) دورت آی، اون کون یاس طوتاردق. (یاس ایچنده کوزلرمزه) سورمه چکمز ، (سوس ایچون) بویانمش قماش کیینمزدك . مکرکه (یمنك) عَصْب (دینیلن قماشلری) اوله . طُهْر (یعنی حیض کسیلمه‌سی) زماننده بریمز حیضدن ییقانمق ایسته‌دیکنده آزاجق قُسْط اظفار قوللانماسنه رخصت ویریلیردی . برده جنازه‌لرك آردنجه کیتمکدن نهی اولونوردق .

٢١٢ . عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا اَنَّ امْرَأَةً سَأَلَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ غُسْلِهَا مِنَ الْمَحِيضِ . فَاَمَرَهَا كَيْفَ تَغْتَسِلُ : قَالَ خُذِي فِرْصَةً مِنْ مِسْكٍ فَتَطَهَّرِي بِهَا . قَالَتْ كَيْفَ اَتَطَهَّرُ بِهَا ؟ قَالَ سُبْحَانَ اللّٰهِ تَطَهَّرِي . فَاجْتَبَذْتُهَا اِلَيَّ . فَقُلْتُ تَتَبَّعِي بِهَا اَثَرَ الدَّمِ .

ترجمه‌سی

عائشهٔ (صدیقه) رضی‌الله عنهادن :

شویله‌دیمشدر : (انصاردن) برقادین [٢] نبی اکرم صلی‌الله علیه‌وسلم افندیمزه

[١] احدادك وجوبی حقنده اجماع فقها واردر. یالکز حسن بصری نه مطلقه، نه زوجی وفات ایدن قادینه احداد واجب دکلدر دیمشدرکه بو قَوْلی، مخالف اجماع بر قول شاذ ر . احدادك کیملره واجب اولدیغی و مُحِدَّه‌نك، نه کبی شیلری یاپماسی واجب ، مستحب ویا حرام اولدیغی کتب فقهیه‌ده تفصیلاً بیان ایدلمشدر .

[٢] بوانصاری قادین ، بر روایته کوره اسماء بنت شَكَل ، دیکر روایتده (خطیبة النساء) لقبیله اشتهارایدن اسماء بنت یزید بن السَّكَن‌در . (شكل) ك (سكن)دن مصحف اولدیغنی ادعا ایدنده واردر . مع‌هذا آیری آیری ایکی شخص اولمالری وواقعه‌نك تعدد ایتمش اولماسی احتمالی‌ده واردر .

حیضدن صوکرا (کیفیت) غسلی صوردی. (رسول‌الله صلی‌الله علیه‌وسلم) ناصل ییقانه‌جغنی تعریف ایتدی : (صوکرا) برطوتام مسك آل‌ده [١] اونکله تمیزلن، بویوردی . (قادین) : « اونکله ناصل تمیزله‌نه‌یم ؟ » دیه صوروبنجه : « سبحان‌الله، تمیزلن ایشته ! » بویوردی . بونك اوزرینه قادینی طوتوب کندیمه (طوغرو) چکدم و : « قانك ایزنجه کزدیر » دیدم [٢].

٢١٣ . وَعَنْهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ اَهْلَلْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ . فَكُنْتُ مِمَّنْ تَمَتَّعَ وَلَمْ يَسُقِ الْهَدْيَ . فَزَعَمَتْ اَنَّهَا حَاضَتْ . وَلَمْ تَطْهُرْ حَتَّى دَخَلَتْ لَيْلَةُ عَرَفَةَ . فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ هٰذِهِ لَيْلَةُ عَرَفَةَ . وَاِنَّمَا كُنْتُ تَمَتَّعْتُ بِعُمْرَةٍ . فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اُنْقُضِي رَأْسَكِ . وَامْتَشِطِي . وَاَمْسِكِي عَنْ عُمْرَتِكِ . فَفَعَلْتُ . فَلَمَّا قَضَيْتُ الْحَجَّ اَمَرَ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ لَيْلَةَ الْحَصْبَةِ فَاَعْمَرَنِي مِنَ التَّنْعِيمِ مَكَانَ عُمْرَتِيَ الَّتِي نَسَكْتُ .

ترجمه‌سی

ینه عائشه رضی‌الله عنهادن :

شویله دیمشدر : حجة الوداعده نبی اکرم صلی‌الله علیه‌وسلم ایله برلکده اهلال (یعنی احرامه کیروب یوکسك سسله تلبیه) ایتدم . بن متمتع [٣] اولوب هدی

[١] مسك ، میمك کسریله روایت ایدیلدیکی کبی فتحیله‌ده روایت اولونمشدرکه بوکا کوره : « برکون پارچه‌سی آل . . » دیمك اولور . بخارینك دیکر روایتنده « فِرْصَةً مُمَسَّكَةً » ده وارد اولمشدرکه : « مسکه بولانمش یوك پارچه‌سی » دیمکدر. بوروایتده‌ده « مُمْسَكَةً » افعال بابندن اسم فاعل ویامفعول بناسیله دخی اوقونمشدرکه « اسکی بر بز پارچه‌سی طاشی » دیمش اولور .

[٢] بخارینك دیکر روایتنده کمال حیادن نبی علیه‌الصلاة‌والسلامك یوزینی چویردکارینی حضرت ام‌المؤمنینك ، سویله‌دیکی بیان ایدیلیور .

[٣] معلوم اولدیغی اوزره احرام، عرفاتده وقوف، طواف ، سعی، حلق کبی مناسکك اسم شرعیسی (حج) در . بومناسكك وقفه‌دن ماعداسنه (عُمْرَه) دینیر . واداسی اشهر

(یعنی قربان) سوق ایتمه‌ینلردن بری ایدم [١] . ـ عائشه (رضی‌الله عنها) عادتی کوروب عرفه کیجه‌سی کیرنجه‌یه قدر طهره داخل اولمادیغنی (ایما ایدر سوز)

حجه ـ که شوال ، ذی‌القعده وعشر ذی‌الحجه‌در ـ مقصور دکلدر . عمره‌یه (حج اصغر) دیدکلری‌ده واردر . نیته‌کیم وقفه‌یی مشتمل اولان مناسکك هیئت مجموعه‌سنه قیصه‌به (حج) دینیلدیکی کبی (حج اکبر) ده دینیر . وقفه‌سی جمعه کوننه مصادف اولان حجه بین‌العوام حج اکبر دینیلمه‌سی ، هیچ بر اصل شرعی‌یه مستند دکلدر . هرسنه حج اکبر اولور . ایام جاهلیتده اشهر حج ایچنده یالکز حج ایدیلیر، عمره‌یه نیت ایدیلمزدی . حجة‌الوداع سنه‌سنده ـ که علیه‌الصلاة والسلام افندیمز حضرتلرینك بعدالهجره ایلك وصوك حجلری او سنه واقع اولمشدر ـ بو آیین مشرکینی بوزمق ایچون ـ بوندن صوکراکی حدیثده کوروله‌جکی اوزره ـ میقاتده احرامه کیردکن ایسته‌ین حجه، ایسته‌ین عمره‌یه نیت ایده‌بیله‌جکی اخبار واعلان بویورولمشدی.

اشهر حج ایچنده هرایکی نُسُکی، یعنی حج ایله عمره‌یی جمع ایتمه‌نك اوچ طریقی واردر:

برنجیسی (اِفراد) که حاجی، میقاتده یالکز حجه نیت ایدر. ونسك حجی اتمام ایدوب حلال اولدقدن ، یعنی احرامدن چیقدقدن صوکرا ـ عینیله مکه‌نك یرلیسی کبی ـ حرم خارجنده‌کی جِعِرّانه ، تنعیم ، حُدَیْبِیَه کبی بر یردن عمره نیتیله تکرار احرامبند اولوب وقفه‌دن ماعدا مناسکی یکیدن یاپار . بویله اولانه (مُفرِد) دینیر . ایکنجیسی (قِران)‌در که حاجی میقاتده حج ایله عمره‌یه برلکده نیت ایدر وطواف ، سعی ، حلق کبی اعمال حجی تکرارلامقسزین هم حاج ، هم مُعْتَمِر اولور . بویله نیت ایدنه (قارِن) دینیر . اوچنجیسی (تمتع) درکه حاجی ، اشهر حج ایچنده میقاتده یالکز عمره‌یه نیت ایدر. ویوم عرفه‌دن اول وقفه‌دن ماعدا مناسکی اادن وحلال اولدقدن صوکرا ـ عینیله مکه‌نك یرلیسی کبی ـ یوم حجده مکه‌دن برحج انشا ایدوب وقفه ، طواف ، سعی کبی مناسکی یاپار . بویله اولانه (متمتع) دینیر . زیرا جاهلیه عادتی خلافنه اولارق اشهر حج ایچنده عمره‌دن استفاده ایتمش اولور . مذهب حنفی وشافعی‌یه کوره افضل اولان افراد ، اوندن صوکرا تمتعدر . قرانك فضیلتی دها صوکرایه قالیر . بر قوله کوره تمتع دیکرلرندن افضلدر .

ایشته بوحدیث شریفده‌کی روایتدن منفهم اولدیغنه نظراً ام‌المؤمنین عائشهٔ صدیقه رضی‌الله عنها حجة‌الوداعده ابتدا تمتع نیتیله احرامه کیرمش بولونیور .

[١] (هَدْی) ابن‌الاثیرك نهایه‌ده تعریفنه کوره نذر اولسون، تطوّع اولسون الله‌ه تقرب نیتیله مکه ایله حرم مکه‌یه اهدا ایدیلن حیوانه واموال سائره‌یه دینیرکه مطلقا ذکر اولوندیغنده دوه ، صیغیر ، طاوار قصد اولونور ، هدیی برلکده کوتورن حاجی عمره ایله احرامه یعنی تمتعه نیت ایده‌مز . زیرا هدی صاحبی اولان کیمسه، هدیی بوغازلامادقجه تحلل ایده‌مز، یعنی احرامدن چیقاماز . هدیی بوغازلامق ایسه آنجق یوم نحرده اولور. حال‌بوکه متمتع دها اول تحلل ایدوب یکیدن انشاء حج ایتمك لازم کلیر .

سویله‌دی [١] . (او کیجه) : « یا رسول‌الله ، ایشته بو کیجه عرفه کیجه‌سیدر . بن ایسه عمره ایله تمتع (یعنی عمره‌یی نیت) ایتمشدم » دیمش . رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم‌ده اوکا: « ییقانمق اوزره صاچلرکی چوز، طاران، عمره‌کدن واز کچ بویورمش » [٢] . ـ عائشه (رضی‌الله عنها) دیرکه بن‌ده اویله یاپدم . حجی ادا ایتدکدن صوکرا حَصْبه کیجه‌سی (یعنی مُحَصَّب [٣] ده بولوندیغمز کیجه قارداشم)

[١] ام‌المؤمنین حضرتلری اوزمانکی حالنی صراحةً بیان ایتمکدن استحیا ایدوب مقصدینی الفاظ کنویه ایله ادا ایتدیکی ایچون راوی متنده (قالت) یرینه (زعمت) دیمش . بوکا بناءً ترجمه ایدرکن « سویله‌دی » فعلندن اول « ایما ایدر سوز » قیدینی قوس ایچنه آلمغه مجبور اولدم . افهام ایدیلمك ایسته‌نیلن حالت نسویه‌نك محل ظهوری (٢٠٢) نجی حدیثده بیان ایدیلدیکی اوزره مکه‌نك یانی باشنده‌کی (سَرِف) در. وذی‌الحجه‌نك بشنجی کونی مکه‌یه داخل اولدقلرینه، طهرده عرفه کیجه‌سی واقع اولدیغنه کوره اوچ کون امتداد ایتمش دیمکدر.

[٢] عائشه رضی‌الله عنهانك بو حجده افراد نیتیله‌می، یوقسه تمتع نیتیله‌می احرامه کیردیکی حقنده‌کی اختلاف بویوکدر . بو مسئله‌یه متعلق روایات ایچنده غریبدرکه حجی نیت ایتدیکنه دائر برادر زاده‌سی قاسم بن محمد بن ابی بکر طریقندن ، عمره‌یی نیت ایتدیکنه دائرده همشیره زاده‌سی عروة بن الزبیر طریقندن روایتلر واردر. بعضیلری عمره روایتلری یاکلیشدر دییه کسوب آتیورلر . برچوقلری‌ده روانك هپ ثقاتدن اولدقلرینه باقه‌رق روایاتك بینی تألیفه چالیشمشلردر . بونلرك آکلایشنه کوره ام‌المؤمنین حضرتلری اولا حج نیتیله احرامه کیروب هدی سوق ایتمه‌دی . هدی سوق ایتمه‌ینلرك ایسترلرسه نیت حجی فسخ ایله عمره‌یه چویرمه‌لرینی شارع حضرتلری امر ایدنجه فسخ ایدنلرله برابر اوده فسخ ایتدی، نیتنی عمره‌یه چویردی وعمره ایله اهلال ایتدی . حیض کورمك طولاییسیله عمره‌یی اتمام ایده‌رك تحلل متعذر اولنجه حج نیتیله احرام ایتمه‌سی کندیسنه امر اولوندی. وبویله‌لکله قارن اولمش اولدی. حائض اولارق عرفاتده طوردی . یوم نحرده تطهر ایتدی . اوندن صوکرا طواف افاضه‌یی ادا ایتدی. نووی : « یَسَعُكِ طَوَافُكِ لِحَجِّكِ وَعُمْرَتِكِ = ایده‌جکك طواف حجکه‌ده، عمره‌کده یتر » بویورولدیغنك ثبوتی‌ده بوکا دلیلدر » دییور. « عمره‌کدن واز کچ » سوزی‌ده طوافدن اوّل حیض کوروب حجك فوت اولماسندن قورقان قادینك عمره‌سنی براقوب تمامندن اوّل چیقماسی واوکا بدل حجه نیت ایتمه‌سی لازم کله‌جکنه دلالت ایدر. وجمهوره کوره قارن اولمش اولور . شافعی ، مالك ، ابو حنیفه ، ابو ثور هپ بو اجتهادده‌درلر .

[٣] (محصب) مکه ایله مِنیٰ آراسنده بر یردر . ایام تشریقدن صوکراکی کیجه ـ که بایرامك دوردنجی کونی بیتدکدن صوکراکی کیجه‌در ـ اوراده کچیریلیر . بورایه (خَیْف بنی کِنانه) ده دینیر .

عبدالرحمانه امر ایتدی. اولکی (باشلادیغم) عمره‌نك یرینه (یکی بر) عمره‌یی بکا تنعیم [١] دن ادا ایتدیردی .

٢١٤ . وَعَنْهَا رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ خَرَجْنَا مُوَافِينَ لِهِلَالِ ذِى الْحِجَّةِ . فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ اَحَبَّ اَنْ يُهِلَّ بِعُمْرَةٍ فَلْيُهْلِلْ . فَلَوْلَا اَنِّى اَهْدَيْتُ لَاَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ . فَاَهَلَّ بَعْضُهُمْ بِعُمْرَةٍ . وَاَهَلَّ بَعْضُهُمْ بِحَجٍّ . وَسَاقَتِ الْحَدِيثَ . وَذَكَرَتْ حَيْضَتَهَا . قَالَتْ وَاَرْسَلَ مَعِى اَخِى عَبْدَ الرَّحْمٰنِ اِلَى التَّنْعِيمِ . فَاَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ . وَلَمْ يَكُنْ فِى شَىْءٍ مِنْ ذٰلِكَ هَدْىٌ وَلَا صَوْمٌ وَلَا صَدَقَةٌ .

ترجمه‌سی

ینه عائشه رضی الله عنهادن :

شویله دیمشدر: هلال ذی‌الحجه‌یه طوغرو (مدینه‌دن) چیقدق [٢]. رسول‌الله صلی الله علیه وسلم : « هر کیم عمره ایله اهلال ایتمك ایسترسه (اویله‌جه) اهلال ایتسون. بن‌ده اکر هَدْی سوق ایتمه‌مش بولونایدم عمره ایله اهلال ایدردم » بویوردی. بونك اوزرینه کیمی عمره ایله، کیمی‌ده حج ایله اهلال ایتدی [٣].– (عائشه رضی الله عنها بونی سویله‌دکدن صوکرا اولکی) حدیث(ده‌کی سوزلر)ی سویله‌یوب کوردیکی حیضدن بحث ایتدی [٤]. و: « رسول‌الله صلی الله علیه وسلم)

[١] (تنعیم) مکه‌لیلرك میقاتلرندن بریدر . حرم خارجنده ومکه‌یه برفرسخ مسافه‌ده‌در. اوراده (مسجد عائشه) دیدکاری بر مسجده واردر .

[٢] مدینهٔ منوره‌دن چیقیش ، ذی‌الحجه‌یه بش‌کون قاله‌اولمش، مکهٔ مکرمه‌یه کیریش‌ده ذی‌الحجه‌نك دوردنده ویا بشنده واقع اولمشدرکه مکه یولنده طوقوز ویا اون کون قالینمش دیمك اولور .

[٣] یعنی کیمی متمتع ، کیمی‌ده مُفْرِد اولدی .

[٤] « عائشه رضی الله عنها بونی سویله‌دکدن صوکرا ... » ایله ترجمه ایتدیکم « وَسَاقَتِ الْحَدِيثَ وَذَكَرَتْ حَيْضَتَهَا » سوزی «تجرید»ك عباره‌سیدر. یوقسه بخاریده « وَاَهَلَّ بَعْضُهُمْ بِحَجٍّ » دن صوکرا : « فَاَدْرَكَنِى يَوْمُ عَرَفَةَ وَاَنَا حَائِضٌ . فَشَكَوْتُ اِلَى

برادرم عبدالرحمانی بنمله برلکده تنعیمه یوللادی . بن‌ده عمره ایله اهلال ایتدم . وبوندن طولایی (کفارت اولارق) نه قربان لازم کلدی ، نه اوروج ، نه‌ده صدقه » [١] دیدی .

٢١٥ . وَعَنْهَا رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا اَنَّ امْرَاَةً قَالَتْ لَهَا اَتَجْزِى اِحْدَانَا صَلَاتَهَا اِذَا طَهُرَتْ ؟ فَقَالَتْ اَحَرُورِيَّةٌ اَنْتِ ؟ كُنَّا نَحِيضُ مَعَ النَّبِىِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَا يَاْمُرُنَا بِهِ . اَوْ قَالَتْ فَلَا نَفْعَلُهُ .

ترجمه‌سی

ینه عائشه رضی الله عنهادن :

قادینلردن بری [٢] : « قادین، طاهر اولدقدن صوکرا (حیض زمانده فوت

النَّبِىِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَقَالَ دَعِى عُمْرَتَكِ وَانْقُضِى رَاْسَكِ وَامْتَشِطِى وَاَهِلِّى بِحَجٍّ . فَفَعَلْتُ . حَتّٰى اِذَا كَانَ لَيْلَةُ الْحَصْبَةِ اَرْسَلَ مَعِى اَخِى .. = بن حائض ایکن عرفه کونی چاتدی . نبی اکرم صلی الله علیه وسلم افندیمزه حالمی سویله‌دم . « عمره‌كی براق، صاچلركی چوز ، طاران وحج ایله اهلال ایت » بویوردی. بن‌ده اویله یابدم . نهایت محصبه قالدیغمز کیجه اولونجه برادرم عبدالرحمانی . . » دیدیکی یازیلیدرکه تقریباً ، بوندن اولکی حدیثده‌کی عباره‌نك عینیدر . مؤلف ، اختصار ایتمك ایسته‌مش .

[١] نه قربان ، نه صوم ، نه‌ده صدقه لازم کلدیکنی سویله‌ین عائشه رضی الله عنهانك کندیسی دکل، همشیره‌سنك طورونی وبوحدیثك راویسی اولان (هِشَام بن عُرْوَة بن الزبير) حضرتلریدر . آنجق هشامك بو سوزنده‌ده بر مشکل تحدث ایدیور . ام‌المؤمنین حضرتلری قارنه‌ده اولسه ، متمتعه‌ده اولسه اوزرینه دم ، یعنی هدی قران ، یاخود هدی تمتع واجب اولدیغنه – داود ظاهری‌دن باشقه – بوتون فقها متفق اولدیغی حالده ناصل اولمش‌ده بونلرك هیچ بری لازم کلمه‌مش ؟ بوكا ویریلن جوابده : « هشام ، بونلردن هیچ برینك یاپیلدیغنه دائر کندیسنه هیچ برخبر بالغ اولمادیغندن هیچ بری لازم کلمه‌دیکنی ظن ایتمش . حال بوکه برشیئك عدم وقوعنی بیلمه‌مکله نفس‌الامرده عدم وقوعنه حکم ایتمك اقتضا ایتمز . نیته‌کیم جابر رضی الله عنهك روایتنده علیه‌الصلاة والسلام افندیمزك عائشه ایچون بر صغیر اهدا بویورمش اولدقلری بیان ایدیلیور » دینیلمشدر .

[٢] صوران قادینك مُعَاذَه بنت عبدالله العَدَوِيّه اولدیغی بخارینك برروایتنده تصریح ایدیلمشدر .

ایتدیکی)نماز (لر) ینی قضا ایتمه‌لیمی؟ » دییه صورمش [١]. عائشه (رضی‌الله عنها): « سن حَرُورِیّه میسك؟ [٢] (كه‌بویله سویله‌یورسك) . بز، نبی اکرم صلی‌الله علیه وسلم ایله برلكده (ایكن) عادت كورورد‌كده بزه بونی امر ایتمزدی »، دیكر روایتده « بونی یاپمازدق » جوابنی ویرمش .

٢١٦ . عَنْ اُمِّ سَلَمَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا حَدِيثُ حَيْضِهَا وَهِىَ مَعَ النَّبِىِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِى الْخَمِيلَةِ . ثُمَّ قَالَتْ فِى هٰذِهِ الرِّوَايَةِ اِنَّ النَّبِىَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُقَبِّلُهَا وَهُوَ صَائِمٌ .

ترجمه‌سی

(ام‌المؤمنین) ام سلمه رضی‌الله عنهادن :

امسلمه (رضی‌الله‌عنها بالاده‌كی ٢٠٦ نجی حدیثده كچدیكی اوزره) نبی محترم صلی‌الله علیه وسلم ایله برلكده خمیله (یعنی قطیفه یورغان) ایچنده ایكن عادت كوردیكنی نقل ایدیور. بو روایتده‌ده نبی اكرم صلی‌الله‌علیه وسلمك صائم اولدیغی حالده كندیسنی تقبیل ایتدیكنی (حدیثك راویه‌سی زینب بنت ابی سَلَمه‌یه) سویلیور.

٢١٧ . عَنْ اُمِّ عَطِيَّةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

[١] دیكر بر روایتده معاذه ام‌المؤمنین حضرتلرینه سؤالی: « مَا بَالُ الْحَائِضِ تَقْضِى الصَّوْمَ وَلَا تَقْضِى الصَّلَاةَ ؟ = حائض، نه‌دن اوروجی قضا ایدیورده نمازی قضا ایتمیور؟» صورتنده ایراد ایتمشدر. جوابدن آكلاشیلیوركه نمازك عدم قضاسنه رخصت ویرلمه‌سی تخفیف ایچوندر . كونده بش دفعه تكرر ایدن برعبادتی قضا ایتمك اوقدر آسان دكلدر . صوم رمضان ایسه ییلده بركره فرض اولور. سنه ایچنده برقاچ كونلك اوروجی قضا ایتمك دها قولایدر.

[٢] حَرُورِیلر كوفه جوارنده‌كی (حَرُورَاء) قریه‌سنه منسوب خوارج فرقهٔ ضاله‌سیدركه بوطائفه‌نك ایلك اجتماعی اوراده واقع اولدیغی ایچون كندیلرینه (حَرُورِیلر) دینیلمشدر . بونلر امر دینده تشدیدی التزام یوزندن پك چیركین ضلالتلره صاپمشلردر . حروریلر، حائضك زمان حیضده فوت اولان نمازلری قضا ایتمه‌سی واجب اولدیغنه قائل اولورلردی‌كه اجماع امته مخالفدر .

وَسَلَّمَ يَقُولُ تَخْرُجُ الْعَوَاتِقُ وَذَوَاتُ الْخُدُورِ وَالْحُيَّضُ . وَلْيَشْهَدْنَ الْخَيْرَ وَدَعْوَةَ الْمُؤْمِنِينَ . وَيَعْتَزِلُ الْحُيَّضُ الْمُصَلّٰى . قِيلَ لَهَا آلْحُيَّضُ ؟ قَالَتْ أَلَيْسَ يَشْهَدْنَ عَرَفَةَ وَكَذَا وَكَذَا ؟

ترجمه‌سی

امعطیه (نُسَیْبَه بنت الحارث ، یاخود بنت كعب) رضی‌الله عنهادن :

شویله دیمشدر [١] : ایشیتدم ، رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم بویوردی‌كه « تازه‌لرله ذوات خدور [٢] وحائضلر چیقوب (مجالس) خیرده [٣] ومؤمنلرك

[١] بوحدیث شریف، بخاریده محمد بن سیرینك همشیره‌سی حفصة بنت سیرین طریقندن دها تفصیللی اولارق روایت ایدیلیور . حدیثه حفصة بنت سیرین شویله باشلایور : « بز ، تازه‌لرمزی بایراملرده (نمازكاهه) چیقمقدن منع ایدردك . (بصره‌یه) برقادین كلوب قصر بنی خَلَفه ایندی . (بو قصر « طَلْحَةُ الطَّلَحَات » دیمكله معروف « طلحة بن عبدالله بن خَلَف خُزَاعی‌نك قصری ایدی .) او قادین ، همشیره‌سنك ـ كه قوجه‌سی نبی اكرم صلی‌الله علیه وسلم ایله برلكده اون ایكی غزاده بولونمش ، كندیسی‌ده (بالذات) آلتیسنه اشتراك ایتمش ایدی ـ « بز ، یارالیلره علاج یاپار ، خسته‌لره باقاردق » دیدیكنی روایت ایتدكدن صوكرا دیدی‌كه همشیره‌م ، نبی علیه‌الصلاة والسلامه : « بریمزك جِلْبَابی (یعنی اورتونه‌جك چارشاف وسائره‌سی) اولمازسه (نمازكاهه) چیقماسنده بأس واری؟ » دییه‌صورمش، صلی‌الله علیه وسلم‌ده بویورمش‌كه آرقاداشی كندی جلبابلرندن برینی اوكا كیدیرسون‌ده (مجالس) خیرده ومسلمانلرك دعاسنده حاضر بولونسون» ـ (حفصة بنت سیرین دیركه) : امعطیه (رضی‌الله‌عنها) بورایه كلدیكنده « بونی نبی علیه‌الصلاة والسلامدن سن ایشیتدكمی؟» دییه صوردم . دیدی‌كه اوكا بابام فدا اولسون ، أوت ایشیتدم ، رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم بویوردی‌كه ... الخ » حدیثك مابعدی متنده اوقودیغمز سوزلردر . بوحدیثده حفصة بنت سیرین : « ام عطیه (رضی‌الله عنها) نه زمان رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلمی آكسه (بِاَبِى) یعنی اوكا بابام فدا اولسون دیردی » جمله‌سنی معترضه اولارق ذكر ایدر .

[٢] تازه‌لر « عواتق » ترجمه‌سیدركه هنوز قوجه‌یه كیتمه‌مش قیزلر دیمكدر . « ذَوات خُدُور » یاخود « مُخَدَّرات » ده پرده آرقه‌سنده یاشایان قادینلر دیمكدركه بزده بومقامده « اهل پرده » تعبیری استعمال اولونور .

[٣] مجالس خیردن مراد ، دینلرینی تعلم ایده‌جك مجالس ، فقه وحدیث مجلسلری ، عیادت ایدیله‌جك خسته أولری كبی خیرلی ومحل مثوبات اولان یرلردر .

دعاسنده حاضر بولونسونلر. (یالکز) حائضلر، نمازکاهدن اوزاقجه طورسونلر [١]. بری [٢] : « حائضلرده می؟ » دییه صوردی . ام عطیه جواباً : « بونلر عرفاتده، فلان وفلان یرلرده [٣] حاضر بولونمایورلرمی ؟ » دیدی [٤] .

٢١٨ . وَعَنْهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنَّا لَا نَعُدُّ الصُّفْرَةَ وَالْكُدْرَةَ شَيْئاً .

ترجمه سی

ینه ام عطیة رضی الله عنهادن :

شویله دیمشدر: بز (عصرجلیل رسالتده قادینلر) [٥] صاریلغی وبوزلغی هیچ برشی (یعنی مانع صلات) عد ایتمزدك .

---

[١] حائضلرك مسجده کیرمه سی جائز دکلسه ده شهرخارجنده کی نمازکاهه کیتمه لرینه دیمککه جواز وارمش . چونکه نمازکاه ، یالکز نمازه مخصوص محل دکلدر . مع هذا حائضلرك نمازکاهده نماز قیلان ارککلردن برآز اوزاقجه طوروب اختلاط ایتمه مه لری لازم کلیر .

[٢] بو ، صوران صفیة بنت سیرین در .

[٣] فلان وفلان یرلر دیدیکی مُزْدَلِفَه کبی ، مِنیٰ کبی ، صلاة استسقا قیلینان محل کبی یرلردر .

[٤] قادینلرك بوکبی مجالس خیر وبرکته کیدوب دعا ایتمه لری ، دعا ایدنلرله برابر آمین دیمه لری مستحب ایسه ده کنج وکوزل اولانلرینك بویله یرلره چیقمالرینك داها سلف زماننده وتابعین دورنده بیله - خوف فتنه دن طولایی - منعی حقنده فتوی ویریلمشدر. (٢٠٩) نجی حدیثك متنی ایله حاشیه سنه ده مراجعت بویوروله .

[٥] ایام حیض خارجنده قانك بو رنکلری قصد ایدیلیور . یوقسه ایام حیضده قان نه رنکده اولورسه اولسون حیض قانیدر ، ابوداودك روایتنده « بَعْدَ الطُّهْرِ » قیدینك بولونماسی ده بوکا دلیلدر . دیکر روایاتده بونی مؤیددر . بو رنکده کی قانك هرزمان حیضه دلالت ایتدیکنه دائر حضرت عائشه دن برروایت وارسه ده سندی واهی عدایدیلمش اولدیغندن غیرمعتبردر . جمهور صفرت وکدرتك ایام حیضده حیض اولدیغنه ، ایام حیضدن ماعداسنده هیچ برشی اولمادیغنه قائلدرکه امام علی کرم الله وجهه دن ده بویله جه مرویدر . سعیدبن المسیب، عطاء ، حسن بصری، ابن سیرین، ربیعة الرأی ، ثوری، اوزاعی ، لیث بن سعد، ابوحنیفه، محمد بن حسن ، شافعی ، احمد بن حنبل . اسحق بن راهویه هپ بواجتهادده درلر . ابویوسف حیضدن اول حیضدن دکلدر ، حیضك صوکنده ایسه حیضدر دیمش ، ابو ثورده اوکا پیرو اولمشدر . امام مالك ایام حیضده ده ، ماعداسنده ده حیض اولدیغنه قائلدر . ام عطیه رضی الله عنهانك بوحدیثی کندیسنه بالغ اولمامش ظن اولونیور .

٢١٩ . عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَضِيَ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ لِرَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ صَفِيَّةَ قَدْ حَاضَتْ . قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَلَّهَا تَحْبِسُنَا . أَلَمْ تَكُنْ طَافَتْ مَعَكُنَّ ؟ فَقَالُوا بَلَى . قَالَ فَاخْرُجِي .

ترجمه سی

نبی اکرم صلی الله علیه وسلمك زوجۀ طاهره سی عائشه رضی الله عنهادن روایت اولونیورکه رسول الله صلی الله علیه وسلمه صفیه (بنت حُيَيّ) رضی الله عنهانك عادت کوردیکنی خبر ویرمش [١] . رسول الله صلی الله علیه وسلم: « صاقین بزی (یولمزدن) آلیقویماسین . طواف (افاضه) یی سزکله برلکده عجبا ایتمه مشمی ایدی؟ » بویوردی [٢] . « اوت » دیدیلر . « اویله ایسه چیقیکز [٣] » بویوردی .

٢٢٠ . عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ امْرَأَةً مَاتَتْ فِي بَطْنٍ . فَصَلَّى عَلَيْهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَامَ وَسْطَهَا .

ترجمه سی

سمرة بن جندب رضی الله عنهدن :

شویله دیمشدر : برقادین [٤] لوخوسه لغنده وفات ایتدی . نبی مکرم صلی الله

---

[١] بوحال، مکۀ مکرمه دن مدینۀ منوره یه عودت بویورولاجغی صیراده حادث اولمش .

[٢] بوندن آکلاشیلیورکه طواف افاضه ارکان حجدن بریدر . بونی ادا ایتمه ین حائض طهرینی بکلر ، طواف ایتمه دکجه عهده دن چیقماز .

[٣] بو ، روایت « فَاَخْرُجْنَ » اولدیغنه کوره ترجمه درکه سیاق کلامه اوفق اولان بودر . بوراده کی خطاب ، امهات مؤمنینه در . آنجق بخاری نسخه لرنده « فَاَخْرُجِي » دییه روایت ایدیلمشدرکه بوکا کوره خطاب ام المؤمنین صفیه رضی الله عنهایه ، یاخود اوکا سویله مك اوزره عائشه رضی الله عنهایه اولمش اولور. ایکنجی احتماله کوره « قُولِي لَهَا اَخْرُجِي » = اوکا چیق دی» معناسنه کلمش اولور. بونده ده طواف وداعك فرض اولمادیغی وبویله برعذردن دولایی ترك ایدیله بیله جکی آکلاشیلیر .

[٤] وفات ایدن قادین ام کعب الانصاریه ایدی . میت ، ارکك اولورسه نمازینی قیلان

علیه وسـلم نمازینی قیلدیلر . (قیلارکن‌ده بدننك) اورته‌سی حذاسـنه طوغرو طوردیلر .

۲۲۱ . عَنْ مَيْمُونَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَضِيَ عَنْهَا اَنَّهَا كَانَتْ تَكُونُ حَائِضاً لاَ تُصَلِّي وَهِيَ مُفْتَرِشَةٌ بِحِذَاءِ مَسْجِدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُصَلِّي عَلَى خُمْرَتِهِ . اِذَا سَجَدَ اَصَابَهَا بَعْضُ ثَوْبِهِ .

ترجمه‌سی

نبی اکرم صلی الله علیه‌وسلمك زوجه‌سی (ام‌المؤمنین) میمونه (بنت‌الحارث الهلالیة) رضی‌الله عنهادن :

شویله دیمشدر: (بعض کره) اویله اولوردی‌که (بن) حائض بولونور ، نماز قیلمازدم‌ده نبی‌اکرم صلی الله علیه‌وسلم (حصیر) سجاده‌لری اوزرنده نماز قیلارلرکن سجده‌گاهلرینك حذاسنده‌اوزانمش بولونوردم .سجده‌بویوردقلری‌وقت البسه‌لرینك بعضی یرلری بکا طوقونوردی [۱] .

امام ، یاخود منفرد صدرینك حذاسنه طوغرو طورور . قادین اولورسه صدری حذاسنه طوغروی ، یوقسه وسطی حذاسنه طوغروی‌طورمق افضل اولدیغی مختلف فیهدر. ایکنجی رأیده بولونانلرك حجتی بو حدیثدر .

[۱] مقصد: حائضك نجس اولمادیغنی آکلاتمقدر. نیته‌کیم بوقاریکی حدیثده‌ده‌لوخوسه‌نك نجس اولمادیغی آکلاشیلمشدی . (۲۰۳)نجی حدیث ایله حاشیه‌سنه‌ده ۲۰۴ ، ۲۰۵ ،۲۰۶، ۲۰۷ ، ۲۰۸ ، ۲۱۰ ، ۲۱۶ ، ۲۱۷نجی حدیثلرده‌ده مراجعت .

برنجی جلدك فهرستی

صحیفه

۳ مترجمك افاده‌سی

مقدمه

۱. علم حدیث

۷ حدیث ، خبر ، اثر ، سنت .ـ محدث ، حافظ ، حجت ، حاکم . ـ فقیه ایله محدثك فرقی .

۲. صحابه

۱۵

۲۰ صحابه‌نك هپسی عدولدر

۲۶ مکثرین صحابه

۲۷ فقهای صحابه

۲۸ عبادله

» صحابه‌نك عددی

» طبقات صحابه

۲۹ اك صوك قالان صحابی

۳. تابعین

۳۰

۳۱ تابعینك طبقاتی

۳۲ مخضرمون

۳۴ فقهای سبعه

۳۵ تابعینك افضللری

۴ . احادیث شریفه‌نك کیفیت وزمان

۳۷ جمع وتدوینی

۴۹ مسند صاحبلری

» صحیحین

۵۰ سنن صاحبلری

» صحاح ست

۵۲ نقد رجال

صحیفه

۵ . روایت حدیثده تثبت.ـ اقلال

۵۲ واکثار مسئله‌سی

۵۷ برشبهه‌نی حل

۶ . حفاظك درجهٔ حفظی

۶۳

۷ . اسناد ، سند ، متن ، وجه

۷۰

۸ . هیچ‌ده وجهی اولمایان برتشکیك

۷۳

۹ . « مه‌تودولوژی »دن بربحث

۸۱

۱۰ . بر مقایسه

۹۰

۱۱ . خبرك انواعی

۹۹ متواتر ، مشهور ، مستفیض ، غریب ، عزیز

۱۰۰ خبر متواتر

۱۰۳ خبر مشهور ومستفیض

۱۰۵ خبر عزیز وغریب

۱۲ . اعتبار .ـ متابعات ایله شـواهد

۱۱۱

۱۳ . حدیث شاذ ومحفوظ .ـ حدیث

۱۱۷ منکرومعروف .ـ حدیث‌متروك

» حدیث شاذ

۱۲۰ حدیث منکر

۱۲۳ حدیث متروك

۱۴ . سـندك اتصال وانقطاعنه نظراً

۱۲۵ حدیثك تقسیمی .ـ حدیث مسند

۱۲۶ مسند

صحیفه
١٥ . حدیث مرفوع وموقوف ومقطوع
١٣٠
» حدیث مرفوع
١٣١ حدیث موقوف
١٣٢ حدیث مقطوع
١٣٣ بعض مسائل
١٦ . اتصال وارسال
١٣٧
» حدیث متصل
» حدیث مرسل
١٤٤ حدیث منقطع ومتصل
١٧ . حدیث معنعن
١٤٧
١٨ . حدیث معلق
١٥٣
١٩ . حدیث مدلس
١٥٩
» تدلیس اسناد
١٦٣ تدلیس اسنادك حكمی
١٦٥ تدلیس شیوخ
١٦٧ تدلیس تسویه
٢٠ . حدیث معلل
١٧٢
٢١ . اسناد عالی ونازل
١٨٥
١٨٦ علو اسناد
١٩٣ نزول اسناد
٢٢ . حدیث صحیح
١٩٥
١٩٧ حدیث صحیحك تعریفی
٢٠٥ اصح اسانید
٢٣ . صحیحین
٢١١
٢١٥ احادیث صحیحه‌نك مقداری

صحیفه
٢٤ . مستخرجات
٢٢٢
٢٢٥ مستخرجانده‌كی زیاداتك حكمی
٢٢٦ بخارینك تعلیقاتی
٢٥ . احادیث صحیحه‌نك درجاتی
٢٢٩
٢٣١ بخاری ایله مسلمك شرطلری
٢٣٤ كتب معتمده‌دن نقل حدیث
٢٦ . حدیث حسن
٢٣٧
٢٣٧ تعریفی
٢٤١ « حدیث حسن صحیح » تعبیری
٢٤٥ اختلاف الحدیث
٢٧ . احادیث مقبوله‌یی احتوا ایدن
٢٤٩ كتابلردن بعضیلری
» كتب صحاح
٢٥٤ سنن كتابلری
٢٥٩ مسانید
٢٨ . حدیث ضعیف (خبر مردود)
٢٦٤
٢٦٦ اوهی الاسانید
٢٩ . نقلهٔ حدیث .ـ روایاتی قبولده
٢٦٨ اوچ مسلك
٣٠ . مطاعن عشره‌دن (١) كذب
٢٧٥ و (٢) تهمت كذب
» كذب .ـ حدیث موضوع
٢٨٥ موضوعات كتابلری
٢٨٧ تهمت كذب .ـ حدیث متروك (مطروح)
٣١ . مطاعن عشره‌دن (٣) فحش غلط،
٢٨٨ (٤) غفلت ، (٥) فسق ، (٦) وهم .
» حدیث منكر ومعلل
٢٨٩ وهم .ـ حدیث معلل
٣٢ . مطاعن عشره‌دن (٧) مخالفت
٢٩١
» حدیث مدرج

صحیفه
٢٩١ مدرج الاسناد
٢٩٤ مدرج المتن
٣٣ . مطاعن عشره‌دن (٧) مخالفت
٢٩٨ (مابعد)
» حدیث مقلوب .ـ قلب مركب .ـ مزید فی متصل الاسانید
٣٤ . مطاعن عشره‌دن (٧) مخالفت .ـ
(مابعد) حدیث مضطرب .ـ حدیث
٣٠٤ مصحف .ـ حدیث محرف
» حدیث مضطرب
٣٠٨ حدیث مصحف ومحرف
٣٥ . مطاعن عشره‌دن (٨) جهالت .ـ
مجهول العین .ـ مجهول العداله .ـ
٣١١ مستور .ـ حدیث مبهم
٣١٤ مجهول العین
٣١٥ مستور ایله مجهول العداله .
٣٦ . مطاعن عشره‌دن (٩) بدعت
٣١٩
٣٧ . مطاعن عشره‌دن (١٠) سوء حفظ
٣٢٥
٣٢٥ مختلط
٣٨ . حدیث ضعیفك درجاتی
٣٢٩
٣٩ . حدیث ضعیفی روایت ائمه‌نك حكمی
٣٣٢
٤٠ . جرح وتعدیل
٣٤٢
٤١ . قواعد جرح وتعدیل
٣٥٧
٣٥٩ برنجی قاعده
٣٦٠ ایكنجی قاعده
٣٦٢ اوچنجی قاعده
٤٢ . قواعد جرح وتعدیل (مابعد)
٣٦٦
» دوردنجی قاعده
٣٦٨ بشنجی قاعده
٣٧١ آلتنجی قاعده

صحیفه
٤٣ . قواعد جرح وتعدیل (مابعد)
٣٧٣
» یدنجی، سكزنجی وطوقوزنجی قاعده‌لر
٣٧٤ اوننجی ، اون برنجی ، اون ایكنجی ، اون اوچنجی قاعده‌لر
٣٧٥ اون دوردنجی قاعده
٣٧٦ اون بشنجی قاعده
٣٧٨ اون آلتنجی واون یدنجی قاعده‌لر
٣٧٩ اون سكزنجی قاعده
٤٤ . الفاظ جرح وتعدیل
٣٨١
٣٨٢ الفاظ تعدیل
٣٨٦ الفاظ جرح
٤٥ . حدیثی اخذ وتحمل طریقلری ایله
٣٩٠ ادا صیغه‌لری
» (١) سماع
٤٦ . حدیثی اخذ وتحمل طریقلری ایله
٣٩٦ ادا صیغه‌لری (مابعد)
» (٢) قراءت علی الشیخ ، یاخود عرض
٤٧ . سماع ایله عرضه تفرع ایدن بعض
٤٠٣ مسائل
» (١) فرع
٤٠٤ (٢) فرع و (٣) فرع
٤٠٥ (٤) فرع
٤٠٩ (٥) فرع
٤١٠ (٦) فرع
٤٨ . حدیثی اخذ وتحمل طریقلری وادا
٤١١ صیغه‌لری (مابعد)
» (٣) اجازت وانواعی
٤٩ . حدیثی اخذ وتحمل طریقلری وادا
٤٢٣ صیغه‌لری (مابعد)
» (٤) مناوله وانواعی
٥٠ . حدیثی اخذ وتحمل طریقلری وادا
٤٣١ صیغه‌لری (مابعد)
» (٥) كتابت

صحیفه

٥١ . حدیثی اخذ وتحمل طریقلری وادا
صیغه‌لری (مابعد) ٤٣٣
(٦) اعلام الشیخ »
٥٢ . حدیثی اخذ وتحمل طریقلری وادا
صیغه‌لری (مابعد) ٤٣٥
(٧) وصیت بالکتاب »
٥٣ . حدیثی اخذ وتحمل طریقلری وادا
صیغه‌لری (مابعد) ٤٣٦
(٨) وجادت »
بعض رموز ٤٣٨
٥٤ . روایت حدیثك صفت وکیفیتی
وآدابی ٤٤٠
(١) ازبر وکتابدن روایت مسئله‌سی »
(٢) اونودولمش حدیثی کتابندن روایت مسئله‌سی ٤٤١
(٣) غیرحافظ اولان ضریرایله بصیر امینك روایتلری مسئله‌سی ٤٤٢
(٤) کندیسنك اولمایان نسخه‌دن روایت مسئله‌سی »
(٥) محفوظ ایله مکتوب آراسنده اختلاف مسئله‌سی ٤٤٣
٥٥ . روایت حدیثك صفت وکیفیتی
وآدابی (مابعد) ٤٤٤
(٦) روایت بالمعنی مسئله‌سی »
٥٦ . روایت حدیثك صفت وکیفیتی
وآدابی (مابعد) ٤٥٨

صحیفه

(٧) اختصار حدیث مسئله‌سی ٤٥٨
تقطیع حدیث ٤٦٠
برحدیثی متعدد اسنادلرله روایت ایتمك ٤٦١
تلفیق روایات ٤٦٢
غریب الحدیث ٤٦٥
٥٧ . روایت حدیثك صفت وکیفیتی
وآدابی (مابعد) ٤٦٨
(٨) روایتده لحن مسئله‌سی »
٥٨ . روایت حدیثك صفت وکیفیتی
وآدابی (مابعد) ٤٧٣
(٩) سند رواتنی تسمیه مسئله‌سی »
(١٠) همام نسخه‌سی کبیلربنك حدیثلرینه عائد سندی تکرار ایدوب ایتمه‌مك مسئله‌سی ٤٧٣
(١١) اسنادی تماماً ویا قسماً متنه تقدیم وتأخیر مسئله‌سی ٤٧٥
(١٢) رسول ایله نبی لفظلرینك یکدیگری مقامنه اقامه‌سی مسئله‌سی ٤٧٦
(١٣) سامعه‌کی تقصیرك بیانی مسئله‌سی ٤٧٧
(١٤) یالکز ثقه‌نك روایتنه اقتصار مسئله‌سی ٤٧٨
(١٥) متعدد رواتدن اخذ اولونمش حدیثی ابهام ایده‌رك روایت مسئله‌سی »

خاتمه ٤٨٠
تجریدك دیباجه‌سی ٤٨٥

تجریدك متنی

صحیفه

باب بدء الوحی ١
کتاب الایمان ٢٤
کتاب العلم ٥٧

صحیفه

کتاب الوضوء ١١٠
کتاب الغسل ١٦٩
کتاب الحیض ١٨٢

برنجی جلدك خطا صواب جدولی

مقدمه‌دن

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٤	٢٥	ابن الاَّبیعَ ك	ابن الدَّیبعَ ك
٩	٢٣	« لدّثِ »	« محدِّث »
١٦	١	واشعت	واشعث
٢٢	٥	وَلاَ یَحدُونَ	وَلاَ یَجِدُونَ
»	٦	وَ لّدِینَ	وَالّذِینَ
»	١٨	سَتَقَکُما	سَبَقَکُما
٣١	١٤	حُصَیْن	حُضَیْن
»	١٧	»	»
٣٣	٢٢	ابن رَجاء	ابو رَجاء
٥٠	١٣	سِجستانی	سِجِستانی
٥٢	٢٢	برراوینك یالکز برحدیث روایت ایتمش بولونماسیدر.	برشخصك بردن زیاده راویسی اولمامقدر .
»	٢٣	او حدیثی‌ده	بر حدیثی‌ده
٨٣	٢١	ویا وجهل	ویا جهل
١١٢	١٥	بَغضَكَ	بَغیضَكَ
١٢٣	١٣	السَّنْجی	السَّبَخی
١٣٨	١	ا سیَّب	المُسَیَّب
١٤٧	٢٣	(٤٧١ - ٤٤٤)	(٣٧١ - ٤٤٤)
١٥٤	٢٦	الجیدیدر	الحمیدیدر

صحیفه	سطر	خطا	صواب
١٦٠	٢٤	راویتی	روایتی
١٦٦	٥	ابن الصّاغ	ابن الصبّاغ
١٧٦	٨	الفِرْیاب	الفِرْیابی
١٨٣	١٠	بن اا جُشُون	ابن المْاجِشُون
٢٠٨	٢٠	اسیّب	المسیَّب
٢١٩	١	مَنىع	مَنیع
٢٢٤	١	طَیاٰلِسدن	طَیاٰلِسیدن
٢٣٢	٢٦	عَقىل	عَقیل
٢٤٠	٢٠	طىبی	طیبی
٢٤٣	٢٦	مُشمه	مُشْبِه
٢٤٧	٦	نَعْلَیْنِ	بِنَعْلَیْنِ
٢٥٠	٢١	امّ حَببه	امّ حَبِیبَة
٢٦٠	٢٠	مَنىع	مَنیع
٢٦٢	٥	القَطىعىنك	القَطیعینك
٢٨٤	٢٣	بِهِ	بِهِ
٢٨٦	١٥	«اللّآلِئُ المَصنُوه» سی عایله	«اللّآلِئُ المَصنُوعه» سی ایله
٣٠٤	١٠	ترجیح	ترجح
٣٠٨	١٦	صَلِّ لَنا	صَلّٰی لَنا
٣٢٠	١٤	المحدّث	المحدّثین
٣٥٨	١٨	اِتّقان	اِتْقان
٣٦٩	١٦	عَنِ الثّقَة	عَنِ الثِّقَّةِ

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٣٧٨	٢	جرر	جَرِیر
٣٨٤	٨	اَبُو خَلْدَة	اَبُو خَلْدَةَ
٣٩٩	٩	ابن لَهمعَه	ابن لَهیعَه
٤٠٠	١٤	بِقِرٰاءَت	بِقِرٰاءَت
٤٠٧	١٣	دثنی	حدثنی
٤٥١	٢٢	کم	محکم
٤٦٢	٩	نَحْوَ	نَحْوَهُ

متندن

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٥	١	فَیَتَرَوَّدُ	فَیَتَزَوَّدُ
»	٢١	خطابك	خطابك
»	٢٤	سَیُکَلِّمُهُ	سَیُکَلِّمُهُ
٧	٣١	حی	وحی
٩	١٢	رَبَّكَ	رَبُّكَ
١٣	٢	لاتحَرِّكْ	لاتُحَرِّكْ
٢١	١٥	باشقه‌سنه	باشقه‌سنه
٢٥	٢	وَالْمُهاحرُ	وَالْمُهاجِرُ
٣٦	١	يَأْكُل	يَأْكُلُ
٣٩	١٩	وغنیمتله	ویا غنیمتله
»	٢٠	یاخود	یاخود ده
٤٦	١	نَحْدٍ	نَجْدٍ
٤٩	١٧	میدانده	آچیقده
٥٠	٣	ایتمکدر	ایتمه‌کدر
٦٠	١٦	حلیمة بن ابی ذؤیب	حلیمة بنت ابی ذؤیب

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٦١	١٨	ساوای	ساویٰ
٦٤	٢٣	َمَكَّةَ	بِمَكَّةَ
٧٤	١٦	كونینك	كوپنك
٧٨	٢٢	عنها	عنهما
٧٩	٨	یوری	یوزی
»	١٠	بویو دی	بویوردی
»	١١	بیتك	یتیك
٨٨	١١	طاقایكز	طاقیكز
٩٣	٢٣	قرائندن	قرائندن
٩٨	٢١	نبوی	نبوی یی
١٠٤	٢٣	تَضرُ	تَضرِ
١٦٤	١٠	جهن	جهنمه
١٦٧	١٦	براء عازب	براء بن عازب
١٦٩	٢٥	محرومیت	محرمیت
١٧١	٦	آووج آووج	اوج آووج
١٨٠	٥	اُجاسَكَ	اُجالِسَكَ
١٨٤	١٥	یالمرینه	یانلرینه
١٩٠	١٨	شاذ ر	شاذدر
١٩٢	٤	قبصه »	قبصه‌جه

فیاتی ٢٥٠ غروش